

Inpassingsplan 'Windpark

De Drentse Monden en Oostermoer'

**In de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Stadskanaal en
Vlagtwedde**

Inpassingsplan 'Windpark De Drentse Monden en Oostermoer' In de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Stadskanaal en Vlagtwedde

Rapportnummer: 212x01173.082618_bijlagen

IMRO-IDN-nr: NL.IMRO.0000.EZip15WDMOM-3001

Datum: 19 september 2016

Contactpersoon opdrachtgever: Ministerie van EZ
De heer A. Bruin
Mevrouw I. Post

Projectteam BRO: Wanda Blommensteijn, Eveline Kramer

Trefwoorden: Inpassingsplan, windenergie

Bron foto kaft: BRO, abstract

Beknopte inhoud: Inpassingsplan waarmee de plaatsing van windturbines in de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Stadskanaal en Vlagtwedde mogelijk wordt gemaakt.

BRO
Hoofdvestiging
Bosscheweg 107
5282 WV Boxtel
T +31 (0)411 850 400
F +31 (0)411 850 401
E info@bro.nl

Inhoudsopgave

BIJLAGEN

Bijlage 1: Ruimtelijke onderbouwing transformatorstation in Gasselte

Bijlage 2: Ruimtelijke onderbouwing transformatorstation in
Musselkanaal

Bijlage 3: Verlichtingsplan

Bijlage 4: Nota van Antwoord Vooroverleg

Bijlage 5: Afweging van ontwerp naar definitief inpassingsplan

Bijlage 6: Nota van Antwoord Zienswijzen

Bijlage 7: LOFAR

BIJLAGEN

Bijlage 1:

**Ruimtelijke onderbouwing transformatorstation in
Gasselte**

715113
26 januari 2016

RUIMTELIJKE
ONDERBOUWING
UITBREIDING
TRANSFORMATORSTATION
GASSELTE
T.B.V. WINDPARK DE
DRENTSE MONDEN -
OOSTERMOER

Enexis B.V.

Definitief

Duurzame oplossingen in
energie, klimaat en milieu

Postbus 579
7550 AN Hengelo
Telefoon (074) 248 99 40

Documenttitel	Ruimtelijke onderbouwing uitbreiding transformatorstation Gasselte t.b.v. Windpark De Drentse Monden - Oostermoer
Soort document	Definitief
Datum	26 januari 2016
Projectnummer	715113
Opdrachtgever	Enexis B.V.
Auteur	Marjolein Pigge, Pondera Consult
Vrijgave	Eric Arends, Pondera Consult

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'Eric Arends', is written over the 'Vrijgave' field of the table.

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	1
1.1	Aanleiding	1
1.2	Toelichting op het project	1
1.3	Geldende bestemmingsplan	4
1.4	Leeswijzer	6
2	Onderzoek	7
2.1	Bedrijven en milieuzonering	7
2.2	Geluid	7
2.3	Ecologie	8
2.4	Cultuurhistorie	11
2.5	Overige aspecten	12
Bijlagen		
Bijlage 1. Onderzoek naar de geluidniveaus uitbreiding transformatorstation		
Bijlage 2. Verkennend onderzoek Flora- en faunawet		
Bijlage 3. Bureau- en inventariserend veldonderzoek archeologie		

1 INLEIDING

1.1 Aanleiding

Ten behoeve van de realisatie van het Windpark De Drentse Monden – Oostermoer, in het Drentse Veenkoloniale gebied, is voor het aansluiten van dit windpark op het openbaar elektriciteitsnetwerk de uitbreiding/upgrade nodig van een drietal transformatorstations in de omgeving van het windpark: de transformatorstations in Gasselte, Musselkanaal en Stadskanaal. De uitbreiding van het transformatorstation Stadskanaal past in het geldende bestemmingsplan. Voor de locaties Gasselte en Musselkanaal geldt dat de uitbreiding binnen de geldende bestemming, maar buiten het vastgelegde bouwvlak is geprojecteerd, en dat daarnaast de geldende bouwhoogtes niet aansluiten op hetgeen gerealiseerd gaat worden.

Het project windpark De Drentse Monden-Oostermoer valt onder de rijkscoördinatieregeling en daarmee geldt het Rijk, in deze de ministers van Economische Zaken en Infrastructuur en Milieu als bevoegd gezag. Besloten is de uitbreiding van de transformatorstations voor zover niet passend in het geldende bestemmingsplan in te passen in het rijksinpassingsplan voor het windpark (bestemmingsplan van het Rijk) dat begin 2016 als ontwerp ter inzage wordt gelegd.

Ten behoeve van de inpassing van de locaties in het rijksinpassingsplan is deze ruimtelijk onderbouwing opgesteld. De ruimtelijke onderbouwing richt zich vooral op de beschrijving van de specifieke afwijking van het geldende bestemmingsplan, een toelichting op het plan en de onderbouwing van milieuaspecten. Voor het overige wordt direct verwezen naar het inpassingsplan. Deze ruimtelijke onderbouwing dient aldus in samenhang met het ontwerp inpassingsplan te worden gelezen.

1.2 Toelichting op het project

Deze ruimtelijke onderbouwing heeft specifiek betrekking op de noodzakelijk uitbreiding van het transformatorstation op de locatie Gasselte.

Ligging locatie

Het transformatorstation Gasselte is gelegen aan de Noorderdwarsdijk 1 in Gasselte, nabij de provinciale weg N378 tussen Gasselte en Gasselternijveen. In Figuur 1.1 is rood omcirkeld de ligging van de locatie globaal weergegeven.

Figuur 1.1 Ligging locatie transformatorstation Gasselte

Bron luchtfoto: Google Earth

Bestaande situatie op en rond de locatie

Op het terrein is een transformatorstation/hoogspanningsstation aanwezig met bijbehorende gebouwen, bouwwerken en voorzieningen. Het transformatorstation bevat in de huidige situatie een tweetal (in pandige) transformatoren van 30 MVA¹ (megavoltampère). Daarnaast staan er diverse bosschages op het terrein. Het gebied ligt in een bosperceel te midden van een landbouwgebied. In de directe omgeving van het transformatorstation zijn geen woningen of andere (geluid)gevoelige bestemmingen gelegen. De dichtstbij gelegen woningen zijn gelegen op een afstand van circa 420 meter. Het betreft de woningen aan de Hunzelaan te Gasselternijveen. Ten noorden van het transformatorstation bevinden zich woningen aan de Nieuwe Dijk en de Noorderdwarsdijk te Gasselternijveen. Daarnaast bevinden zich woningen aan de Julianalaan te Gasselte ten zuiden van het transformatorstation en aan de Achterweg te Gasselte ten westen van het transformatorstation.

Uitbreiding van het transformatorstation

De uitbreiding heeft globaal betrekking op het gebied als geel omlijnd weergegeven in Figuur 1.2. Het gehele gebied voor het transformatorstation (rood omlijnd) wordt opgenomen in het inpassingsplan met een passende planologische regeling.

¹ MVA is een eenheid die wordt gebruikt om het schijnbaar vermogen van een elektrisch wisselspanningscircuit, zoals een transformator, aan te duiden.

Figuur 1.2 Terrein van het transformatorstation Gasselte (rood omlijnd) en benodigde ruimte voor uitbreiding van het transformatorstation (geel omlijnd) (beide globaal weergegeven)

Bron luchtfoto: Google Earth

Voor de uitbreiding van het transformator staan er twee verschillende opties open (zie Figuur 1.3). Beide zijn onderzocht en onderbouwd waarbij er van uit wordt gegaan dat één van beide wordt gerealiseerd:

- optie 1: de 2 huidige transformatoren 30 MVA worden vervangen door 2 nieuwe transformatoren 30 MVA en 2 nieuwe transformatoren van 77 MVA worden ten oosten van het gebouw geplaatst.
- optie 2: 1 van de 2 huidige transformatoren 30 MVA wordt verwijderd. De andere transformator 30 MVA wordt niet vervangen. 2 nieuwe transformatoren van 77 MVA worden ten oosten van het gebouw geplaatst.

Voor de toekomstige situatie wordt voorzien dat ten hoogste één 77 MVA-transformator en één 30 MVA-transformator zal worden belast. Het totaal ingeschakelde vermogen zal daarom niet meer dan 107 MVA bedragen. Daarnaast wordt er ook een nieuw gebouw op het terrein geplaatst voor een middenspanningsverdeelinstallatie (20 kV) en apparatuur om de bediening van de installatie mogelijk te maken, de transformatoren zullen hier op aangesloten worden.

De installaties bestaan uit transformatorcellen met een oppervlakte van circa 270 m² en een gebouw met een oppervlakte van 175 m². Bovenop de scherfwanden² van de trafocellen wordt mogelijk een bliksempiek³ geplaatst. De gebouwen worden waarschijnlijk gefundeerd op staal⁴.

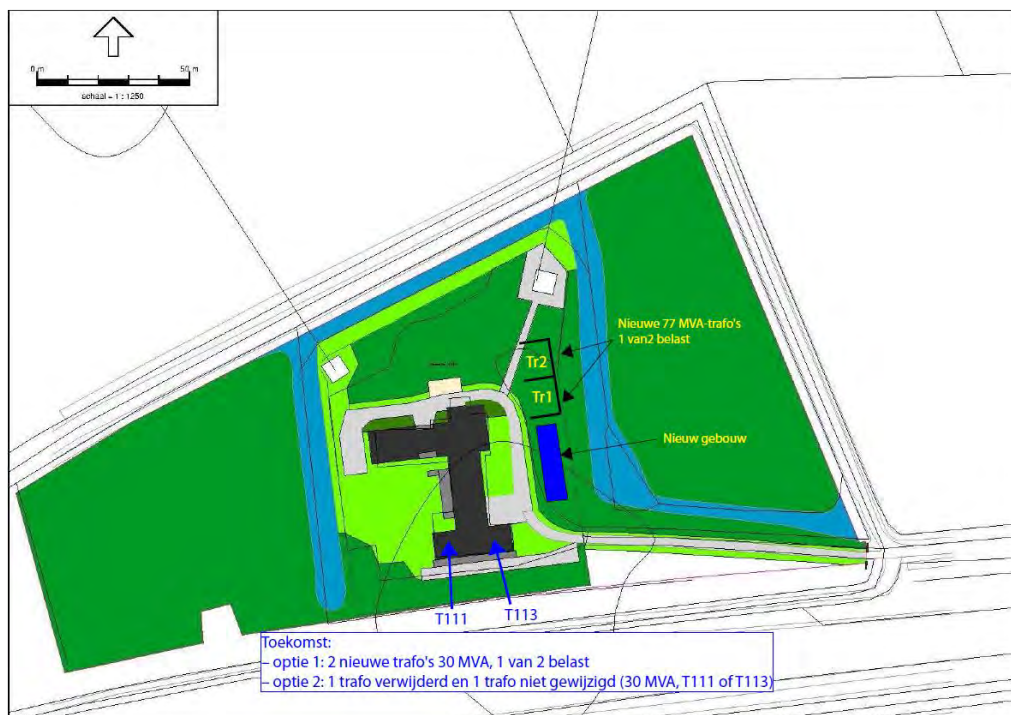
² Halfopen betonnen hok (transformatorcel) waarin een transformator kan worden opgesteld. Een scherfmuur heeft primair de functie om de omgeving te beschermen wanneer de trafo het begeeft, maar ook andersom wordt de trafo beschermd door andere onderdelen en/of verplaatsende voorwerpen die in de buurt komen.

³ Dit is een buisconstructie met een zeer scherpe punt die boven op de wand van de trafocellen komt en boven de trafo's uitsteekt, om bliksem aan te trekken en af te leiden van de hoogspanningsinstallaties.

⁴ De uiteindelijke funderingswijze zal moeten blijken uit nog uit te voeren funderingsadvies.

Voor de bouw vinden per bouwvlak graafwerkzaamheden plaats tot 2 meter onder het maaiveld. Daarnaast worden nieuwe kabel tracés gegraven. De hoogte van de bestaande nieuwe bebouwing bedraagt maximaal 8 meter boven maaiveld, de bliksempieken worden maximaal 13 meter hoog.

Figuur 1.3 Globale lay-out transformatorstation mogelijke toekomstige situaties (bron: Peutz)⁵

1.3 Geldende bestemmingsplan

Ter plaatse van het transformatorstation geldt het bestemmingsplan "Buitengebied" van de voormalige gemeente Gasselte.

De gemeenteraad van Aa en Hunze heeft op 26 juni 2013 ter vervanging van onder meer het bestemmingsplan Buitengebied Gasselte een beheersverordening voor het Buitengebied vastgesteld. Geconstateerd is dat dit bestemmingsplan niet op de voorgeschreven wijze digitaal is gepubliceerd en niet gepubliceerd is via www.ruimtelijkeplannen.nl. Geconstateerd moet daarom worden dat de Beheersverordening Buitengebied niet in werking is getreden en dus het onderliggende bestemmingsplan Buitengebied nog geldt.

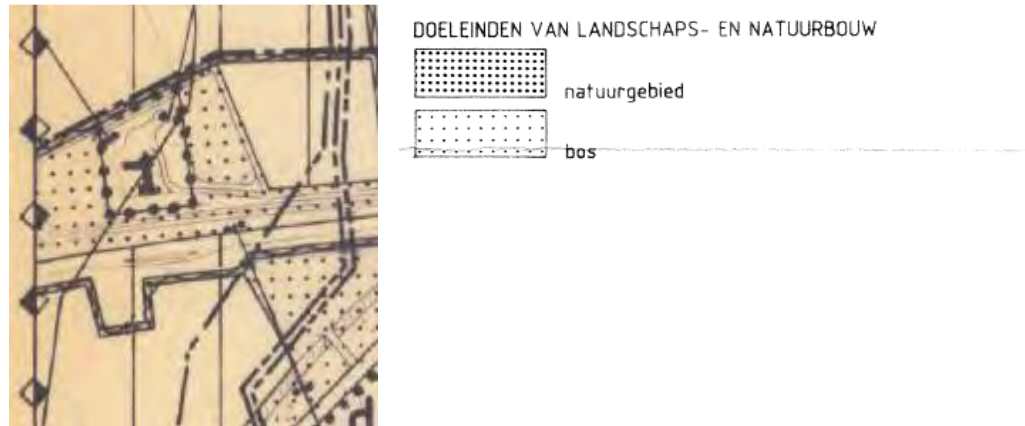
Met ingang van 7 januari 2016 is daarnaast het ontwerp van het bestemmingsplan "Buitengebied Aa en Hunze" ter inzage gelegd ter vervanging van het bestemmingsplan "Buitengebied" van de voormalige gemeente Gasselte.

⁵ In de figuur wordt één van de mogelijke opties getoond. Het kan zijn dat gebouw en trafo's worden omgewisseld. De onderbouwing van milieuaspecten en uitgevoerde onderzoeken omvatten de verschillende opties.

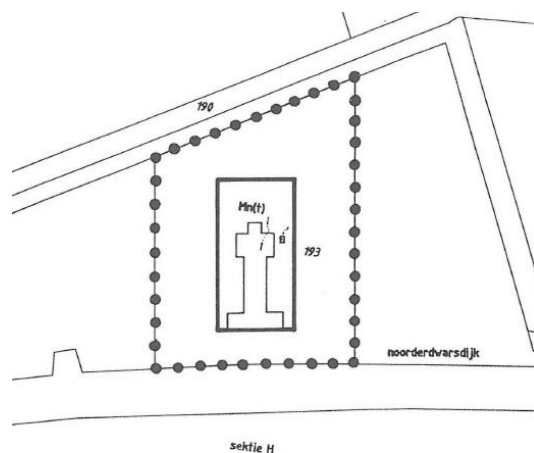
Bestemmingsplan “Buitengebied” Gasselte

De locatie van het transformatorstation heeft volgens de plandeelvergroting van het bestemmingsplan Buitengebied Gasselte de bestemming ‘doeleinden van openbaar nut –Mn(t)- (transformatorstations)’ (zie Figuur 1.5), de omliggende zone heeft de bestemming ‘doeleinden van landschaps- en natuurbouw (bos)’ volgens de plankaart van het bestemmingsplan (zie Figuur 1.4).

Figuur 1.4 Uitsnede plankaart bestemmingsplan “Buitengebied Gasselte”

Figuur 1.5 Plandeelvergroting uit het bestemmingsplan Buitengebied Gasselte voor het transformatorstation

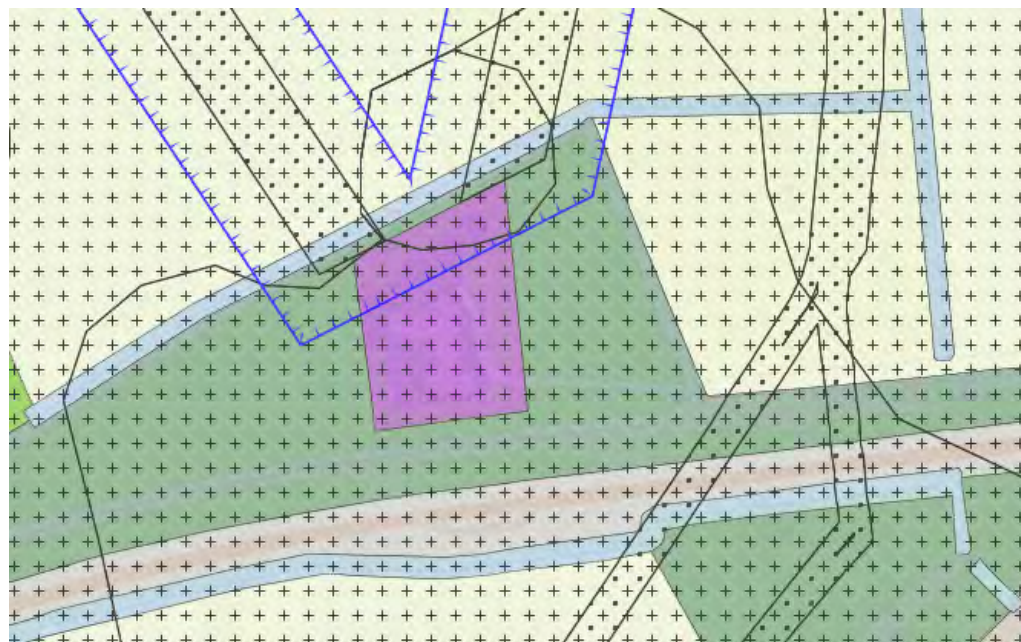
De gronden met doeleinden van openbaar nut –Mn(t)- (transformatorstations) zijn bestemd voor een transformatorstation met de daarbij benodigde bedrijfsgebouwen, andere bouwwerken en andere werken. Gebouwen mogen uitsluitend binnen het op de kaart aangegeven bouwvlak worden gebouwd, waarbij de hoogte van het transformatorstation maximaal 15 meter mag bedragen.

Ontwerpbestemmingsplan “Buitengebied Aa en Hunze”

In het ontwerpbestemmingsplan (zie Figuur 1.6) heeft het terrein van het transformatorstation de bestemming “Bedrijf – Nutsvoorziening” met een bouwhoogte van 4 meter voor gebouwen en overkappingen en een hoogte van 5 meter voor andere bouwwerken. Zowel het bestaande transformatorstation als de uitbreiding past niet binnen deze bouwhoogtes. In het

ontwerpbestemmingsplan is daarnaast voor de bestemming “Bedrijf – Nutsvoorziening” een bepaling opgenomen: “er zullen geen bouwwerken ten behoeve van de opwekking van windenergie worden gebouwd”. Zowel de bestaande bebouwing als toekomstige bebouwing en functie passen niet in het ontwerpbestemmingsplan.

Figuur 1.6 Uitsnede ontwerpbestemmingsplan “Buitengebied Aa en Hunze”

Regeling in het rijksinpassingsplan

De beoogde uitbreiding van het transformatorstation past binnen de geldende bestemming en bouwhoogte voor het transformatorstation, maar niet binnen het aangegeven bouwvlak. In het rijksinpassingsplan dient dus in beginsel een uitbreiding van het bouwvlak opgenomen te worden ten behoeve van de beoogde uitbreiding. Het ontwerpbestemmingsplan voor het buitengebied legt echter een regeling op het terrein die bouwwerken ten behoeve van windenergie uitsluit en voorziet ook niet in de juiste bouwhoogtes voor de bestaande bebouwing (die ook worden gebruikt voor uitbreiding). Het gehele terrein van het transformatorstation wordt derhalve opgenomen in het rijksinpassingsplan ten behoeve van één afgestemde regeling voor het gehele terrein en vanwege een gelijke regeling voor de transformatorstations Gasselte en Musselkanaal.

1.4 Leeswijzer

In dit hoofdstuk wordt de aanleiding, inleiding en toelichting op het bouwplan gegeven in hoofdstuk 2 worden de resultaten van onderzoek beschreven.

2 ONDERZOEK

2.1 Bedrijven en milieuzonering

Op basis van de VNG-publicatie 'Bedrijven en Milieuzonering' (2009) moet worden beoordeeld of de in het plangebied te realiseren activiteiten een belemmering betekenen of van invloed zijn op gevoelige functies, zoals wonen, in of in de omgeving van het plangebied.

Volgens de VNG-richtlijn geldt voor een elektriciteitsdistributiebedrijf, met transformatorvermogen van 100-200 MVA de richtafstand (grootste aan te houden afstand) van 100 meter tot aan een rustige woonwijk en met een transformatorvermogen van 200-1000 MVA is deze afstand 300 meter tot aan een rustige woonwijk. De grootste aan te houden afstand wordt bepaald door het aspect geluid. Vanuit andere aspecten (gevaar, geur, stof) is de grootste aan te houden afstand dus kleiner of nul. Voor de richtafstand ten opzichte van een gemengd gebied, zoals bijvoorbeeld een buitengebied, zijn ook nog eens kortere afstandsstappen van respectievelijk 50 en 100 meter aan te houden. De dichtstbijzijnde woning in de omgeving van het transformatorstation is op een afstand 420 meter gelegen.

De uitbreiding van het transformatorstation leidt tot een maximaal te realiseren vermogen van 214 MVA, al wordt in praktijk minder dan 200 MVA tegelijkertijd gebruikt, doordat de te realiseren 77 MVA transformatoren niet tegelijkertijd gebruikt zullen worden.

Geconcludeerd kan worden dat de uitbreiding van het transformatorstation ruim in te passen is in de omgeving gezien het vermogen, de kenmerken van de omgeving en de ruime afstanden tot woningen. Nader onderzoek ten aanzien van geluid of andere relevante aspecten is dan ook niet noodzakelijk. Ten aanzien van geluid is wel onderzoek uitgevoerd en terug te vinden in de paragraaf geluid. Het onderzoek bevestigt alleen maar de conclusie in deze paragraaf.

Conclusie

Toetsing aan de VNG-richtlijn laat zien dat de uitbreiding van het transformatorstation op dit punt kan voldoen aan een goede ruimtelijke ordening.

2.2 Geluid

Er is een onderzoek uitgevoerd naar de geluidbelasting in de omgeving ten gevolge van het transformatorstation aan de Noorderdwarsdijk 1 te Gasselte⁶ (zie bijlage 1). Aanleiding tot het onderzoek wordt gevormd door de voorgenomen wijziging van de inrichting met het bijplaatsen van een aantal transformatoren en het uitbreiden van het station met een gebouw. Nagegaan is of voldaan wordt aan de toepasselijke geluidgrenswaarden.

Ten behoeve van het onderzoek zijn d.d. 26 november 2015 geluidmetingen uitgevoerd op het terrein van het transformatorstation. Op basis van de resultaten van de geluidmetingen is een rekenmodel opgesteld. Met behulp van het rekenmodel zijn de in de omgeving optredende langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus berekend. De berekende waarden zijn getoetst aan de op basis van het Activiteitenbesluit vigerende geluidgrenswaarden.

⁶ "Onderzoek naar de geluidniveaus in de omgeving ten gevolge van het transformatorstation van Enexis aan de Noorderdwarsdijk 2 te Gasselternijveen", Peutz, december 2015.

Uit het onderzoek blijkt dat in zowel de huidige situatie als de beschouwde toekomstige situaties in alle gevallen ruimschoots voldaan wordt aan de grenswaarden van het Activiteitenbesluit. Over het algemeen is bij woningen sprake van geluidniveaus ten gevolge van het transformatorstation welke niet of nauwelijks waarneembaar zijn. Het geluidsonderzoek onderschrijft daarmee ook de conclusie uit paragraaf 2.1, dat de uitbreiding van het transformatorstation inpasbaar is.

Conclusie

Het plan voldoet voor het aspect geluid aan een goede ruimtelijke ordening.

2.3 Ecologie

Voor de beoogde ontwikkeling op de locatie is een verkennend onderzoek flora en fauna uitgevoerd⁷ omdat er bomen en bosschages moeten verdwijnen voor de beoogde ontwikkeling. Het onderzoek heeft zowel naar het gebied ten oosten als ten noorden van het bestaande gebouw gekeken.

Beschermde gebieden in de nabije omgeving

Ten zuidwesten van het plangebied ligt Natura 2000-gebied Drouwierzand. De afstand tussen het plangebied en het Natura 2000-gebied is ongeveer 1,8 kilometer. Gezien de aard van de werkzaamheden en de relatief grote afstand tussen het plangebied en het Drouwenerzand (ca. 1,8 km) is geen voortoets aan de Natuurbeschermingswet 1998 uitgevoerd. Het plangebied ligt op 685 meter van een gebied dat onderdeel is van het Natuurnetwerk Nederland (NNN: voorheen EHS (Ecologische Hoofdstructuur)). Dit betreft het gebied rond de Oostermoerse Vaart of Hunze. Bij de geplande ontwikkelingen zullen gezien het tussenliggende gebied (agrarisch landschap, bebouwing en wegen) en de aard van de ingreep (verwijderen begroeiing en uitbreiden transformatorstation) geen negatieve effecten op dit NNN gebied optreden. De NNN heeft ook geen externe werking.

Beschermde soorten

De Flora- en faunawet richt zich op de bescherming van soorten. Deze wet gaat uit van het 'nee, tenzij'-principe. Dit betekent dat activiteiten met een schadelijk effect op beschermde soorten in principe verboden zijn. Op basis van een literatuurstudie en veldbezoek is onderzoek gedaan naar het voorkomen van flora en fauna ter plaatse van het plangebied, de resultaten staan hieronder samengevat.

Vaatplanten

Het onderzoeksterrein bestaat uit bosschage met enkele relatief oude beuken, een aantal zomereiken, essen en esdoorns. De struiklaag bestaat voornamelijk uit enkele hondsrozenstruiken, sneeuwbes en braam. De kruidlaag bestaat uit verschillende grassoorten en soorten van een voedselrijke bodem, zoals gewone hoornbloem en hondsdraf. Daarnaast was veel levermos aanwezig. In een kilometer rond het onderzochte gebied zijn geen beschermde plantensoorten bekend. Beschermde soorten worden gezien de relatief voedselrijke omstandigheden niet verwacht.

⁷ "Verkennend onderzoek Flora- en faunawet ter plaatse van: Noorderdwarsdijk 1 Gasselte", Milieuadviesbureau Eco Reest, 20 november 2015.

Vogels

Tijdens het veldbezoek zijn diverse vogelsoorten waargenomen in de directe omgeving van het onderzoeksterrein waaronder merel en koolmees. De soorten die uit het literatuuronderzoek naar voren kwamen zijn niet binnen het plangebied aangetroffen. De aanwezige bomen zijn potentieel geschikt voor buizerd, havik, roek, sperwer of wespandief. Bij het veldonderzoek is extra aandacht besteed aan het voorkomen van (resten van) jaarrond beschermde nesten in de te rooien bomen. Deze zijn niet aangetroffen. Wel was in een van de bomen een oud nest aanwezig van waarschijnlijk kraai of gaai. Nesten van deze soort zijn echter niet hele jaar rond beschermd. De overige in de literatuur genoemde soorten worden niet verwacht vanwege het ontbreken van geschikte bebouwing om in te broeden. Grote gele kwikstaart broedt wellicht bij de watergangen even buiten het plangebied.

De bomen en struiken worden naar verwachting wel gebruikt als nestlocatie door algemenere vogelsoorten, zoals kraai, gaai, merel, fitis of koolmees. De nesten van deze soorten zijn niet jaarrond beschermd. Echter alle vogelnesten zijn in het broedseizoen beschermd. Een overtreding van de Flora- en faunawet kan worden voorkomen door de bomen en struiken voor de start van het broedseizoen (globaal tussen 1 maart en 1 september) te rooien. Wanneer de begroeiing voor het broedseizoen is verwijderd kunnen de bouwwerkzaamheden wel plaatsvinden binnen het broedseizoen.

Grondgebonden zoogdieren

In de omgeving van het onderzoeksterrein zijn geen waarnemingen van (streng) beschermde grondgebonden zoogdieren bekend. Tijdens het veldbezoek zijn geen sporen aangetroffen van grondgebonden zoogdieren ter plaatse van het onderzoeksterrein. Hierbij wordt overigens opgemerkt dat sporen van kleine zoogdieren in vegetatie lastig zichtbaar zijn. Gelet op het habitatype zou het onderzoeksterrein en directe omgeving, onderdeel kunnen uitmaken van het leefgebied van algemene zoogdieren zoals mol, bosmuis of bosspitsmuis.

De bovengenoemde en verwachte diersoorten zijn aangemerkt als 'tabel 1 soort' op basis van de Flora- en faunawet waarvoor in het kader van bestendig beheer, onderhoud aan infrastructuur of ruimtelijke ontwikkelingen een vrijstelling geldt. Dit houdt in dat in het kader van de Flora- en faunawet geen ontheffing noodzakelijk is voor het uitvoeren van de voorgenomen werkzaamheden. Daarnaast worden populaties van bovengenoemde soorten niet in gevaar gebracht. Het zal voornamelijk gaan om verstoring van individuen.

Vleermuizen

In het plangebied zijn bomen aanwezig met een voldoende omvang om geschikte verblijfplaatsen voor vleermuizen te herbergen. Tijdens de veldinspectie is extra gelet op holtes en spleten in bomen. In de boomstammen zijn echter geen holtes aangetroffen en ook geschikte scheuren ontbreken.

Gelet op het ontbreken van lijnvormige elementen worden belangrijke vliegroutes niet binnen het plangebied verwacht.

De bosschage in het plangebied vormt geschikt foerageergebied voor verschillende soorten vleermuizen, zoals gewone grootoorvleermuis of rosse vleermuis. Dit foerageergebied komt te vervallen wanneer het terrein bebouwd wordt. Echter, het plangebied ligt binnen een

bosperceel. In de directe omgeving is dus nog voldoende soortgelijk foerageergebied over. Het onderzochte terrein zal daarom geen onderdeel uitmaken van essentieel foerageergebied.

Amfibieën en reptielen

Tijdens het veldbezoek zijn geen amfibieën waargenomen ter plaatse van het plangebied. Er is binnen het onderzoeksgebied geen water aanwezig, waardoor de aanwezigheid van voortplantingshabitat van amfibieën kan worden uitgesloten. Wel zou het onderzoeksterrein deel kunnen uitmaken van het landhabitat van de bruine kikker, gewone pad of kleine watersalamander. De bovengenoemde en verwachte amfibieën zijn aangemerkt als 'tabel 1 soort' waarvoor in het kader van bestendig beheer, onderhoud aan infrastructuur of ruimtelijke ontwikkelingen een vrijstelling geldt. Dit houdt in dat in het kader van de Flora- en faunawet geen ontheffing noodzakelijk is voor het uitvoeren van de voorgenomen werkzaamheden. In de directe omgeving van het plangebied is geen geschikt habitat voor reptielen aanwezig. Hierdoor worden ook binnen het plangebied geen reptielen verwacht.

Vissen

Omdat er in het plangebied geen permanent watervoerende elementen aanwezig zijn, kan de aanwezigheid van vissen worden uitgesloten.

Overige soorten

Door het ontbreken van sleutelfactoren zoals waardplanten speelt het plangebied geen cruciale rol voor plaatselijke vlinderpopulaties.

Omdat er in het plangebied geen permanent watervoerende elementen aanwezig zijn, kan de aanwezigheid van libellen worden uitgesloten.

Tijdens het veldbezoek zijn geen algemene diersoorten uit de overige soortgroepen aangetroffen. Zeldzame, beschermde of Rode Lijstsoorten zijn niet aangetroffen tijdens het veldbezoek. Belangrijke reden hiervoor is dat ter plaatse geen geschikt habitat (meer) aanwezig is voor deze soorten. De overige in de Flora- en faunawet opgenomen (strikt beschermde) soorten zijn dusdanig zeldzaam en grotendeels gebonden aan specifieke biotopen zoals heide, hoogveen, laagveen en beken, dat het onwaarschijnlijk is dat het plangebied voor deze soorten een functie vervult.

Conclusie

Naar aanleiding van het verkennend onderzoek Flora- en faunawet wordt geconcludeerd dat er ter plaatse van het plangebied geen sprake is van het voorkomen van een strikt beschermde soorten (tabel 2 of 3-soort van de Flora- en faunawet), anders dan tabel 1-soorten waarvoor in onderhavig geval een vrijstelling geldt.

In de bomen en struiken kunnen algemene vogelsoorten tot broeden komen. Alle vogelnesten zijn in het broedseizoen beschermd. Voor het broedseizoen wordt geen standaard periode gehanteerd, van belang is of er een broedgeval aanwezig is. Globaal loopt het broedseizoen van vogels van 1 maart tot 1 september. Dit is afhankelijk van de soort en van de klimatologische omstandigheden. Opgemerkt dient te worden dat te allen tijde de zorgplicht blijft gelden. Deze zorgplicht houdt in dat nadelige gevolgen voor flora en fauna zoveel mogelijk moeten worden voorkomen. De zorgplicht geldt voor alle planten en dieren, beschermd of niet.

Het plan voldoet vanuit ecologie aan een goede ruimtelijke ordening.

2.4 Cultuurhistorie

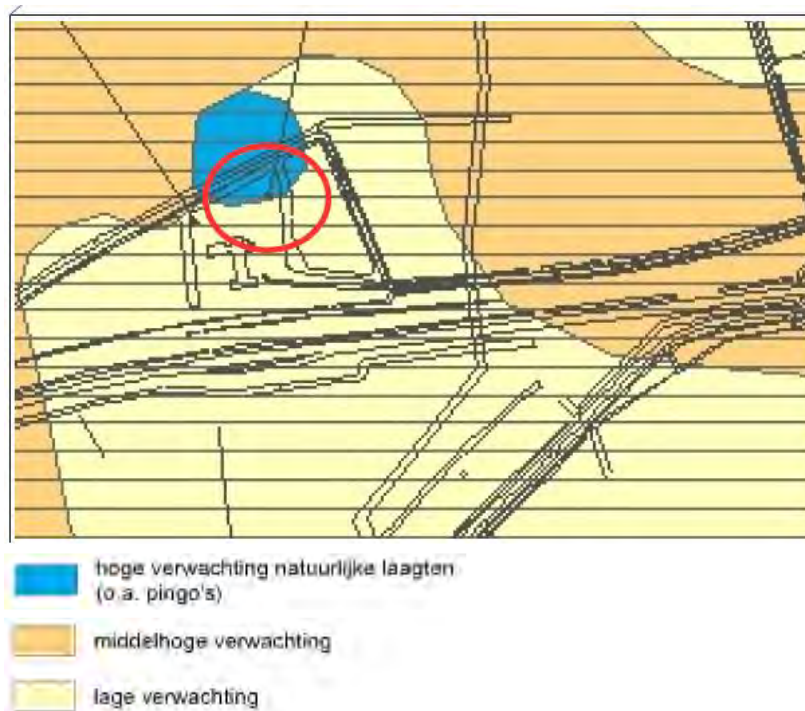
Onder cultuurhistorie worden aanwezige archeologische waarden verstaan, maar ook overige cultuurhistorische waarden zoals historisch landschap, beschermende stads- en dorpsgezichten en monumenten.

Archeologie

Het Europese Verdrag van Malta (1992) beoogt het cultureel erfgoed dat zich in de bodem bevindt te behouden. Het verdrag dwingt alle ondertekenaars (waaronder Nederland) om archeologische belangen in een vroegtijdig stadium mee te wegen in de besluitvorming rond ruimtelijke planvorming. Het Verdrag van Malta is geïmplementeerd in Nederlandse wetgeving in de Wet archeologische monumentenzorg (herziening Monumentenwet).

Voor het terrein is een bureau- en inventariserend veldonderzoek uitgevoerd⁸ (zie bijlage 3). In het gebied geldt een vastgesteld archeologisch beleid⁹. Op de archeologische verwachtings- en beleidskaart ligt het plangebied deels in zone "hoge verwachting natuurlijke laagten (o.a. pingo's)". In deze zone is het beleidsadvies om bij elke bodemingreep een waarderend booronderzoek uit te voeren.

Figuur 2.1 Uitsnede archeologische beleidskaart gemeente Aa en Hunze

⁸ "Rapport 248, Noorderdwarsdijk 1, Gasselte, gemeente Aa en Hunze: een bureau- en inventariserend veldonderzoek in de vorm van boringen", Bureau voor Archeologie, 9 december 2015.

⁹ "Archeologische verwachtings- en beleidskaart", Gemeente Aa en Hunze, augustus 2011.

De ontwikkeling leidt tot een bodemverstoring tot 200 cm. Hiermee overschrijdt het plan de vrijstellingscriteria en geldt de verplichting om een onderzoek op de locatie uit te voeren. In verband met de onzekerheid over aard en intactheid van de bodemopbouw is in overleg met de deskundige van de bevoegde overheid besloten het booronderzoek te beperken tot een verkenning langs de noordzijde van het plangebied. De boringen zijn gezet met het doel de bodemopbouw te verkennen. Met de verkenning wordt inzicht verkregen in de vormeenheden van het landschap, voor zover deze van invloed zijn op de locatiekeuze in het verleden. Hiermee kunnen kansarme zones worden uitgesloten en kansrijke zones worden geselecteerd.

Op basis van onderzoek zijn er geen aanwijzingen dat de natuurlijke laagte een pingo ruïne is. Omdat eveneens aanwijzingen voor bodemvorming in de zandpakketten ontbreken, is het onwaarschijnlijk dat delen van het plangebied geschikt zijn geweest voor bewoning. Er zijn geen archeologische waarden aangetroffen. Bureau voor Archeologie adviseert derhalve het plangebied vrij te geven voor de voorgenomen ontwikkeling.

Overige cultuurhistorische waarden

De cultuurnota van de gemeente Aa en Hunze omvat ook het gemeentelijk cultuurhistorisch beleid¹⁰. De cultuurhistorie die in de gemeente aanwezig is, bepaalt in belangrijke mate de identiteit van de gemeente.

April 2015 is de Cultuurhistorische Waardenkaart gereed gekomen. De bescherming van de cultuurhistorische waarden zoals archeologisch erfgoed, gebouwde omgeving (dorpsgezichten en bouwkundige objecten) en cultuurlandschap / historische geografie wordt dan verwezenlijkt in de op te stellen bestemmingsplannen. Daartoe moet na de inventarisatie en waardering van het erfgoed nog een vertaalslag gemaakt worden naar het ruimtelijk beleid. Er is geen sprake van overige cultuurhistorische waarden in het plangebied.

Conclusie

Gezien de conclusie van het bureau- en inventariserend veldonderzoek is er geen sprake van archeologische waarden in het plangebied. Er is ook geen sprake van overige cultuurhistorische waarden. Het plan voldoet vanuit cultuurhistorie aan een goede ruimtelijke ordening.

2.5 Overige aspecten

2.5.1 Bodemkwaliteit

Inleiding

Op grond van artikel 3.1.6 van het Besluit ruimtelijke ordening dient het bevoegd gezag onderzoek te verrichten naar de bestaande toestand van de bodemkwaliteit en deze te toetsen aan de wenselijke bodemkwaliteit met het oog op de toekomstige ruimtelijke ontwikkeling van het gebied.

Resultaten

Op 29 oktober 2015 heeft de gemeente Aa en Hunze een nieuwe Nota Bodembeheer vastgesteld¹¹. In de Nota Bodembeheer is ook een de gemiddelde bodemkwaliteit van de

¹⁰ "Cultuurnota Aa en Hunze 2013-2016", gemeente Aa en Hunze, 6 maart 2013.

¹¹ "Nota Bodembeheer gemeente Aa en Hunze", Royal HaskoningDHV, 10 april 2015.

gemeente Aa en Hunze beschreven per homogeen deelgebied. Het plangebied is gelegen in het deelgebied 'Buitengebied' of het deelgebied 'Uitgezonderd gebied'¹².

Het buitengebied is gemiddeld schoon. Alle gemiddelde berekende waarden zijn lager of gelijk aan de achtergrondwaarden (AW2000). Dit geldt zowel bovengrond (0-0,5 meter beneden maaiveld) als de ondergrond (tot 2 meter beneden maaiveld). De bodemkwaliteit in uitgezonderd gebied is niet bepaald door middel van de bodemkwaliteitskaart. De gebieden zijn uitgezonderd vanwege onder andere bekende lokale bodemverontreiniging of lokaal afwijkend gebruik (onder andere NAM locaties, saneringslocaties, begraafplaatsen en grootschalige bodemtoepassingen).

Voor hergebruik van gronden uit het deelgebied buitengebied geldt dat deze gronden toepasbaar zijn binnen alle gebieden. Voor uitgezonderde gebied gelden generieke waarden, passende bij de functie. Gezien de niet voor bodemverontreiniging gevoelige aard van de ontwikkeling zal de bodemkwaliteit geen belemmering vormen voor de ontwikkeling.

Indien er grond wordt aan- of afgevoerd, dient dit volgens de door de overheid gestelde regels plaats te vinden, in het bijzonder het Besluit bodemkwaliteit.

Conclusie

Het plan voldoet voor het aspect bodemkwaliteit aan een goede ruimtelijke ordening.

2.5.2 Waterhuishouding

Achtergronden

Water en ruimtelijke ordening hebben met elkaar te maken. Enerzijds is water één van de ordenende principes in de ruimtelijke ordening en kan daarmee beperkingen opleggen aan het ruimtegebruik. Anderzijds kunnen ontwikkelingen in het ruimtegebruik ongewenste effecten hebben op de waterhuishouding. Een goede afstemming tussen beide is derhalve noodzakelijk om problemen zoals wateroverlast, slechte waterkwaliteit, verdroging, etc. te voorkomen.

De verplichte watertoets is geregeld in de artikelen 3.1.1 en 3.16 van het Besluit ruimtelijke ordening. Vanaf het begin van de planvorming dient overleg gevoerd te worden tussen gemeente, waterbeheerders en andere betrokkenen. Doel van dit overleg is gezamenlijk de uitgangspunten en wensen vanuit duurzame watersystemen en veiligheid te vertalen naar concrete gebiedsspecifieke ruimtelijke uitgangspunten. Hierbij geldt dat afwenteling moet worden voorkomen en dat de drietrapsstrategie 'vasthouden, bergen en afvoeren' moet worden gehanteerd.

Het waterschap Hunze en Aa's is primair verantwoordelijk voor de waterhuishouding in het plangebied. Onder de verantwoordelijkheden vallen onder andere beveiliging tegen hoog water, peilbeheer en aan- en afvoer van water. Daarnaast wordt geadviseerd hoe om te gaan met hemelwater. De gemeente heeft een zorgplicht voor de inzameling, transport en verwerking van stedelijk afvalwater en regenwater en voor de aanpak van grondwaterproblemen. In het algemeen zoekt het waterschap naar duurzame oplossingen. Uitgangspunt is dat het water

¹² De kaart van de beschikbare Nota Bodembeleid is onvoldoende duidelijk om deze gebieden te onderscheiden.

zoveel mogelijk binnen een plangebied wordt vastgehouden en dat relatief schoon water ook relatief schoon blijft. Daarbij geldt dat het regenwater, dat op verharde oppervlaktes valt en schoon genoeg is (zoals van gevels en daken), zoveel mogelijk wordt vastgehouden of wordt geborgen.

Huidige situatie

Het plangebied ligt in het watersysteem de Veenkoloniën in het beheergebied van het waterschap Hunze en Aa's. Door de veenontginning die hier vanaf de 15e eeuw heeft plaatsgevonden, wordt het landschap gekenmerkt door grootschalige openheid en langgerekte kanalen, wijken en lintbebouwing. De wateren werden in het verleden aangelegd voor de ontwatering van het veen en de ontsluiting van het veengebied. Veel kanalen en wijken zijn in de loop der jaren om verschillende redenen gedempt: door het verlies van de functies ontsluiting en afvoer van veen, door toenemende ruimtevrage in de dorpen of door extra grondvraag in de landbouw. De overgebleven kanalen en wijken hebben naast water aan- en afvoer ook een functie voor het bovenstrooms van de boezem vasthouden en bergen van water in extreme situaties. In de omgeving van het plangebied zijn geen bergingsgebieden of waterwingebieden aanwezig.

Oppervlaktewatersysteem

Voor de uitbreiding van het transformatorstation worden enkele verhardingen aangebracht die effect op het oppervlaktewatersysteem kunnen hebben als er sprake is van doorsnijding van oppervlakte water zoals waterlopen. Voor de ontwikkeling wordt vooralsnog geen oppervlaktewater doorkruist. Nabij de beoogde uitbreiding is een watergang aanwezig op het terrein, dit is een zaksloot en schouwsloot. Een zaksloot is een uitgraving waarin hemelwater tijdelijk wordt opgevangen en vervolgens wegzakt in de ondergrond, schouwsloten zijn sloten die niet in eigendom zijn van het waterschap maar wel een belangrijke functie vervullen voor de ontwatering. Om deze ontwateringsfunctie goed te laten vervullen is het van belang dat een schouwsloot schoon is. De eigenaren van de schouwsloot zijn verplicht de schouwsloot jaarlijks schoon te maken, het waterschap ziet hierop toe. Schouwsloten mogen op basis van de Algemene regels worden gedempt. Voor zover nodig moet de waterbergingsruimte, die door demping verloren gaat, worden gecompenseerd op basis van de Algemene regels.

Grondwatersysteem

Het grondwatersysteem wordt beïnvloed wanneer realisatie van bebouwing zorgt voor obstructie van de grondwaterstroming (fundering) of een tijdelijke verlaging van het grondwater tijdens aanleg van de fundatie. Afhankelijk van de uiteindelijke positionering en bijbehorende fundering dient bekeken te worden of er sprake is van tijdelijke grondwateronttrekking tijdens de bouw.

Voor de (tijdelijke) bemalingen en grondwateronttrekking gelden de Algemene regels van waterschap Hunze en Aa's, met een meldingsplicht.

Hemelwaterafvoer

Door het plaatsen van de bebouwing wordt verhard oppervlak gecreëerd. Hemelwater dat op dit verharde oppervlak valt, mag niet versneld worden afgevoerd richting oppervlaktewater. Het waterschap hanteert voor het omgaan met hemelwater de trits 'vasthouden – bergen – afvoeren'. Indien het verhard oppervlak met meer dan 1.500 m² toeneemt, moet er een berging worden gecreëerd.

De uitbreiding van het transformatorstation is met 445 m² kleiner dan 1.500 m² waardoor er geen bergende voorzieningen noodzakelijk zijn, bovendien is er op de locatie ook voldoende ruimte om ter plaatse te infiltreren. Er zijn geen voorzieningen noodzakelijk.

Watertoets

Over deze wijze van omgaan met de waterhuishouding is nadere afstemming met het waterschap Hunze en Aa's nodig. In het kader van de watertoets is deze ontwikkeling aangemeld bij het waterschap, via de digitale watertoets www.dewatertoets.nl, en is de waterparagraaf apart aangeboden ter toetsing aan het waterschap. Op basis van de digitale watertoets kan het waterschap instemmen met het voorgenomen plan, bij het niet wijzigen van het plangebied en de oorspronkelijke uitgangspunten voor de inrichting van het plan.

Conclusie

Het plan voldoet voor het aspect waterhuishouding aan een goede ruimtelijke ordening.

2.5.3 Elektromagnetische straling

Elektrische, magnetische en elektromagnetische velden komen overal voor. Bekende natuurlijke vormen zijn UV-straling (zon), infrarode straling (warme voorwerpen) en zichtbaar licht. Elektromagnetische velden (EMV) zijn ook aanwezig bij bijvoorbeeld huishoudelijke elektrische apparaten, zoals de magnetron en de stofzuiger, en bij het transport van elektriciteit over lange afstanden (via hoogspanningsverbindingen). De sterkte van deze velden neemt sterk af wanneer de afstand tot de bron groter wordt.

Ook rondom een transformatorstation kunnen magnetische velden voorkomen. Bij een transformatorhuisje neemt de veldsterkte zeer snel af: bij een afstand van ongeveer 10 meter rond een transformatorstation is het magnetische veld veelal niet meer meetbaar. Door Enexis is het elektromagnetisch veld van het transformatorstation, inclusief uitbreiding, in beeld gebracht. Dit veld ligt op circa 10 meter rond de transformatoren en blijft binnen de grenzen van het terrein van het transformatorstation waardoor er ook geen sprake kan zijn van (langdurige) blootstelling aan elektromagnetische straling voor de omgeving.

Conclusie

Het plan voldoet voor het aspect elektromagnetische straling aan een goede ruimtelijke ordening.

Onderzoek naar de geluidniveaus in de omgeving ten gevolge van het transformatorstation van Enexis aan de Noorderdwarsdijk 2 te Gasselternijveen

Consequenties uitbreiding

Onderzoek naar de geluidniveaus in de omgeving ten gevolge van het transformatorstation van Enexis aan de Noorderdwardijk 2 te Gasselternijveen

Consequenties uitbreiding

opdrachtgever Enexis Zwolle
rapportnummer F 20861-1-RA-001
datum 10 december 2015
referentie GL/GL/AvdS/F 20861-1-RA-001
verantwoordelijke ir. G.W. Lassche
opsteller ir. G.W. Lassche
+31 50 5204482
g.lassche@peutz.nl

peutz bv, postbus 7, 9700 aa groningen, +31 50 520 44 88, info@peutz.nl, www.peutz.nl
opdrachten volgens 'De nieuwe regeling 2011' (DNR 2011) ingeschreven kvk onder nummer 12028033
lid NL-ingenieurs, iso-9001:2008 gecertificeerd

mook – zoetermeer – groningen – düsseldorf – dortmund – berlijn – leuven – parijs – lyon

Inhoudsopgave

1 Inleiding en samenvatting	4
2 Uitgangspunten	5
2.1 Situering van het transformatorstation	5
2.2 Beschrijving van het transformatorstation	5
2.3 Voorgenomen wijziging	6
2.4 Representatieve bedrijfssituatie	6
2.5 Beoordelingscriteria	7
3 Metingen	9
3.1 Meetmethode en meetinstrumenten	9
3.2 Bedrijfsomstandigheden	9
3.3 Meetresultaten	9
4 Berekeningen	11
4.1 Rekenmodel	11
4.2 Geluidbronsterkten	11
4.3 Langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus	12
4.3.1 Huidige situatie	12
4.3.2 Toekomstige situatie optie 1 (4 nieuwe trafo's)	13
4.3.3 Toekomstige situatie optie 2 (2 nieuwe trafo's 77 MVA)	13
5 Beoordeling en conclusie	15
5.1 Huidige situatie	15
5.2 Toekomstige situaties	15
5.3 Conclusie	15

1 Inleiding en samenvatting

In opdracht van Enexis is een onderzoek uitgevoerd naar de geluidimmissie in de omgeving ten gevolge van het transformatorstation aan de Noorderdwarsdijk 2 te Gasselternijveen. Aanleiding tot het onderzoek wordt gevormd door de voorgenomen wijziging van de inrichting. Enexis is voornemens een aantal transformatoren bij te plaatsen en het station uit te breiden met een gebouw.

Nagegaan is of voldaan wordt aan de toepasselijke geluidgrenswaarden.

Ten behoeve van het onderzoek zijn d.d. 26 november 2015 geluidmetingen uitgevoerd op het terrein van het transformatorstation. Op basis van de resultaten van de geluidmetingen is een rekenmodel opgesteld. Met behulp van het rekenmodel zijn de in de omgeving optredende langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus berekend. De berekende waarden zijn getoetst aan de op basis van het Activiteitenbesluit vigerende geluidgrenswaarden.

Uit het onderzoek blijkt dat in zowel de huidige situatie als de beschouwde toekomstige situaties in alle gevallen ruimschoots voldaan wordt aan de grenswaarden van het Activiteitenbesluit. Over het algemeen is bij woningen sprake van geluidniveaus ten gevolge van het transformatorstation welke niet of nauwelijks waarneembaar zijn.

2 Uitgangspunten

2.1 Situering van het transformatorstation

Het transformatorstation is gelegen aan de Noorderdwarsdijk 2 te Gasselternijveen. Het station bevindt zich op een afstand van ruim 50 m ten noorden van de provinciale weg N 378 (Ingenieur W.I.C. van Veelenweg). Tussen de provinciale weg en het transformatorstation bevindt zich een (onverharde) parallelweg (Hunzelaan).

In figuur 1 is de situering ten opzichte van de omgeving aangeduid.

In de directe omgeving van het transformatorstation zijn geen woningen of andere geluidgevoelige bestemmingen gelegen. De dichtstbij gelegen woningen zijn gelegen op een afstand van circa 420 m. Het betreft de woningen aan de Hunzelaan te Gasselternijveen (zie figuur 1, de posities 3 en 4).

Ten noorden van het transformatorstation bevinden zich woningen aan de Nieuwe Dijk en de Noorderdwarsdijk te Gasselternijveen (zie figuur 1, de posities 1 en 2).

Daarnaast bevinden zich woningen aan de Julianalaan te Gasselte ten zuiden van het transformatorstation (de posities 5 en 6) en aan de Achterweg te Gasselte ten westen van het transformatorstation (positie 7).

2.2 Beschrijving van het transformatorstation

Het transformatorstation bevat in de huidige situatie een tweetal transformatoren van 30 MVA. Deze transformatoren zijn relevant voor de geluidimmissie in de omgeving. Beide transformatoren (T111 en T113) zijn voorzien van koelventilatoren waardoor er sprake kan zijn van ONAF-bedrijf (ONAF: Oil Natural Air Forced). Er is alleen sprake van ONAF-bedrijf gedurende de dag- en/of de avondperiode. In de nachtperiode zullen de koelventilatoren niet in bedrijf genomen worden. Normaliter wordt bedrijf gevoerd met beide transformatoren.

De transformatoren staan in pandig opgesteld. De aanvoer van ventilatielucht geschiedt middels roosters op maaiveldniveau onder het bordes aan de zuidzijde. De afvoer van ventilatielucht geschiedt middels roosters in zowel de zuid- als noordgevel in een dakopstand boven de transformatoren.

In figuur 2 is een lay-out van het transformatorstation opgenomen.

2.3 Voorgenomen wijziging

Enexis is voornemens het station uit te breiden. Hierbij worden twee mogelijke opties overwogen.

Optie 1:

- de 2 huidige transformatoren 30 MVA worden vervangen door 2 nieuwe transformatoren 30 MVA
- 2 nieuwe transformatoren 77 MVA in de driezijdige cellen (één zijde en bovenzijde open) ten oosten van het gebouw. De celopening bevindt zich aan de westzijde

Optie 2:

- 1 van de 2 huidige transformatoren 30 MVA wordt verwijderd (T111 of T113). De andere transformator 30 MVA wordt niet vervangen
- 2 nieuwe transformatoren 77 MVA in de driezijdige cellen (één zijde en bovenzijde open) ten oosten van het gebouw. De celopening bevindt zich aan de westzijde

De nieuwe transformatoren zullen niet worden uitgerust met koelventilatoren waardoor uitsluitend ONAN-bedrijf mogelijk is.

Voor de nieuwe transformatoren wordt uitgegaan van de volgende geluidvermogens bij een normale, representatieve belasting:

- 77 MVA: geluidvermogen $L_w = 82$ dB(A)
- 30 MVA: geluidvermogen $L_w = 80$ dB(A)

Eén en ander is gebaseerd op een geluidniveau van ten hoogste 60 dB(A) op 0,3 m afstand. Hierbij is een geringe marge gehanteerd (1 dB).

In figuur 3 worden de beide opties aangeduid.

Daarnaast zal een nieuw gebouw op het terrein worden geplaatst (zie ook figuur 3).

2.4 Representatieve bedrijfssituatie

Onder de representatieve bedrijfssituatie wordt verstaan de toestand waarbij de voor de geluidproductie relevante omstandigheden kenmerkend zijn voor een bedrijfsvoering bij volledige capaciteit (in de te beschouwen etmaalperiode).

In de huidige representatieve bedrijfsvoering is sprake van continu bedrijf met beide transformatoren (T111 en T113).

In aanvulling op bovenstaande kan opgemerkt worden dat weliswaar sprake is van continu bedrijf doch dat sprake kan zijn van een (sterk) wisselende belasting afhankelijk van de vraag. De invloed van de belasting op de continue geluidemissie van de transformator zelf is

normaliter relatief gering. Het is evenwel mogelijk dat, afhankelijk van de situatie ter plaatse, sprake is van fluctuaties van orde grootte 4 dB.

De geluidmetingen (zie hoofdstuk 3) zijn overigens uitgevoerd in de dagperiode; tijdens de dagperiode is normaliter sprake van de hoogste belasting waardoor tevens sprake zal zijn van de hoogste geluidemissie. In de nachtperiode zal normaliter sprake zijn van enigszins lagere geluidniveaus. Door de gekozen benadering (meting in de dagperiode geldend als representatief voor het gehele etmaal) zullen de in de omgeving optredende geluidniveaus zeker niet worden onderschat.

Voor de toekomstige situatie wordt voorzien dat ten hoogste één 77 MVA-transformator en één 30 MVA-transformator zal worden belast. Het totaal ingeschakelde vermogen zal derhalve niet meer dan 107 MVA bedragen.

Samengevat wordt uitgegaan van de volgende representatieve bedrijfssituaties.

Omschrijving	T111	T113	Nieuwe trafo 1	Nieuwe trafo 2
Huidige situatie	30 MVA (ONAN/ONAF)	30 MVA (ONAN/ONAF)	n.v.t.	n.v.t.
Toekomstige situatie optie 1				
Bedrijfssituatie A	30 MVA (ONAN)	niet belast	77 MVA (ONAN)	niet belast
Bedrijfssituatie B	30 MVA (ONAN)	niet belast	niet belast	77 MVA (ONAN)
Bedrijfssituatie C	niet belast	30 MVA (ONAN)	77 MVA (ONAN)	niet belast
Bedrijfssituatie D	niet belast	30 MVA (ONAN)	niet belast	77 MVA (ONAN)
Toekomstige situatie optie 2.1 (T113 verwijderd)				
Bedrijfssituatie A	30 MVA (ONAN/ONAF)	n.v.t.	77 MVA (ONAN)	niet belast
Bedrijfssituatie B	30 MVA (ONAN/ONAF)	n.v.t.	niet belast	77 MVA (ONAN)
Toekomstige situatie optie 2.2 (T111 verwijderd)				
Bedrijfssituatie A	n.v.t.	30 MVA (ONAN/ONAF)	77 MVA (ONAN)	niet belast
Bedrijfssituatie B	n.v.t.	30 MVA (ONAN/ONAF)	niet belast	77 MVA (ONAN)

2.5 Beoordelingscriteria

In onderhavig onderzoek zullen uitsluitend de langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus (voorheen: equivalente of gemiddelde geluidniveaus) worden beschouwd. Hierbij zal de invloed van eventuele mobiele bronnen (bijvoorbeeld verkeersbewegingen) buiten beschouwing worden gelaten omdat deze over het algemeen bij transformatorstations een zeer geringe tot verwaarloosbare bijdrage leveren aan de totale geluidniveaus, zeker waar het de maatgevende nachtperiode (23 – 7 uur) betreft.

De maximale geluidniveaus (ook wel piekgeluiden genoemd) zullen tevens niet worden beschouwd. Hierbij kan worden opgemerkt dat over het algemeen de piekgeluiden bij transformatorstations worden bepaald door het schakelen met vermogensschakelaars. Naast

het feit dat het schakelen over het algemeen slechts incidenteel plaatsvindt (enkele werk- of testschakelingen in de dagperiode of in het geval van calamiteiten mogelijk gedurende het gehele etmaal) speelt hierbij een rol dat de vermogensschakelaars niet in eigendom en beheer van Enexis zijn maar van TenneT.

Op het transformatorstation is per 1 januari 2008 het Besluit algemene regels voor inrichtingen milieubeheer (verder te noemen: Activiteitenbesluit) van kracht.

In het Activiteitenbesluit zijn de volgende voor het onderhavige onderzoek mogelijk relevante geluidgrenswaarden opgenomen:

Artikel 2.17

1. Voor het langtijdgemiddelde beoordelingsniveau ($L_{A,r,LT}$) en het maximaal geluidsniveau $L_{A,max}$, veroorzaakt door de in de inrichting aanwezige installaties en toestellen, alsmede door de in de inrichting verrichte werkzaamheden en activiteiten en laad- en losactiviteiten ten behoeve van en in de onmiddellijke nabijheid van de inrichting, geldt dat:
 - a. de niveaus op de in tabel 2.17a genoemde plaatsen en tijdstippen niet meer bedragen dan de in die tabel aangegeven waarden;

Tabel 2.17a

	07:00–19:00 uur	19:00–23:00 uur	23:00–07:00 uur
$L_{A,r,LT}$ op de gevel van gevoelige gebouwen	50 dB(A)	45 dB(A)	40 dB(A)
$L_{A,r,LT}$ in in- en aanpandige gevoelige gebouwen	35 dB(A)	30 dB(A)	25 dB(A)
$L_{A,max}$ op de gevel van gevoelige gebouwen	70 dB(A)	65 dB(A)	60 dB(A)
$L_{A,max}$ in in- en aanpandige gevoelige gebouwen	55 dB(A)	50 dB(A)	45 dB(A)

Het bevoegd gezag heeft de mogelijkheid om maatwerkvoorschriften vast te stellen voor onder andere het aspect geluid.

3 Metingen

3.1 Meetmethode en meetinstrumenten

De geluidmetingen voldoen aan de voorschriften zoals aangegeven in de 'Handleiding meten en rekenen industrielawaai' uit 1999 (HMRI 1999). Uitgegaan is van methode II van de Handleiding. Gelet op het tonale karakter van het geluid afkomstig van de transformatoren is hierbij, conform HMRI 1999, tijdens de metingen de microfoon bewogen over een aantal meters om zo de invloed van het 'staande golf'-patroon ('interferentie') te minimaliseren.

De metingen werden uitgevoerd met behulp van de volgende instrumenten:

- Precision Sound Level Meter, fabricaat Brüel & Kjær, type 2250 met microfoon, fabricaat Brüel & Kjær, type 4189, met windbol;
- Akoestische ijkbron, fabricaat Brüel & Kjær, type 4231.

In het laboratorium werden de metingen geanalyseerd met behulp van Analyse software Spectralyzer, door Peutz.

De nauwkeurigheid van de geluidniveaumeter bedraagt volgens IEC 60651 type 1 voor de octaafband met middenfrequentie van $63 \text{ Hz} \pm 1,5 \text{ dB}$, voor de octaafbanden met middenfrequenties van 125 t/m 4000 $\text{Hz} \pm 1 \text{ dB}$ en kan voor de octaafband met middenfrequentie van 8000 $\text{Hz} +1,5$ tot -3 dB bedragen.

De akoestische ijkbron voldoet aan IEC 924 (1988) type 1 en geeft een geluidniveau van 93,8 ($\pm 0,2$) dB bij 20 °C en van 93,8 ($\pm 0,3$) dB bij -10 °C of 50 dB bij een frequentie van 1000 (± 15) Hz.

3.2 Bedrijfsomstandigheden

Tijdens de metingen was sprake van normaal bedrijf met beide transformatoren. De belasting bedroeg circa 500 A (aan de 10 kV-kant) per transformator.

Tevens zijn ten behoeve van de geluidmetingen de koelventilatoren van beide transformatoren handmatig in bedrijf genomen.

3.3 Meetresultaten

Ten behoeve van het onderzoek zijn d.d. 26 november 2015 geluidmetingen uitgevoerd op het transformatorstation. De geluidmetingen hadden tot doel het vaststellen van de geluidemissie van de transformatoren naar de omgeving.

In tabel wordt een overzicht gegeven van de meetresultaten. Weergegeven is het equivalente geluidniveau (L_{Aeq}) in dB(A). Het equivalente geluidniveau is het over de duur van de metingen (energetisch) gemiddelde geluidniveau dat evenveel geluidenergie bevat als het daadwerkelijke, fluctuerende niveau tijdens de meting.

In de tabellen wordt tevens verwezen naar figuren in bijlage I waarin de spectrale verdelingen in octaaf- en tertsbanden zijn opgenomen.

t3.1 Resultaten geluidmetingen

Omschrijving	Gemeten L_{Aeq} in dB(A)	Figuur spectrum (bijlage I)
Transformator T113 (belast circa 500 A):		
– binnenniveau rondom transformator, zonder ventilatoren (ONAN):	63 à 65	1.1
– binnenniveau rondom transformator, met ventilatoren (ONAF):	71 à 73	1.2
– (demontabele) buitengevel, scan op 0,1 m ONAF:	60	1.3
– aanzuigroosters, scan op 0,1 m ONAN:	57	1.3
Transformator T111 (belast circa 500 A):		
– binnenniveau rondom transformator, zonder ventilatoren (ONAN):	71 à 73	1.4
– binnenniveau rondom transformator, met ventilatoren (ONAF):	76	1.4
– (demontabele) buitengevel, scan op 0,1 m ONAN:	56	1.5
– (demontabele) buitengevel, scan op 0,1 m ONAF:	64	1.5
– aanzuigroosters, scan op 0,1 m ONAN:	65	1.5

Kenmerkend voor het geluid afkomstig van transformatoren is het optreden van pieken bij 100 Hz en hogere harmonischen daarvan (200 Hz, 300Hz en volgende). Een en ander manifesteert zich in de tertsbanden (1/3e octaafbanden) met middenfrequenties van 100 Hz, 200 Hz, 315 Hz, 400 Hz, 500 Hz en 630 Hz. Eén en ander blijkt duidelijk uit de metingen ter plaatse van de transformatoren; bij de metingen aan de transformatoren wordt het totale geluidniveau in dB(A) bepaald door de tertsbanden met middenfrequenties van 100 t/m 630 Hz.

Voor de goede orde wordt vermeld dat de tertsband van 100 Hz is gelegen in de 125 Hz octaafband, de tertsbanden 200 en 315 Hz in de 250 Hz octaafband en de tertsbanden 400, 500 en 630 Hz zijn gelegen in de 500 Hz octaafband. De berekeningen zullen worden uitgevoerd op octaafbandniveau.

4 Berekeningen

4.1 Rekenmodel

Op basis van de uitgevoerde geluidmetingen is de geluidemissie bepaald van de voor de geluidemissie in de omgeving relevante geluidbronnen. De resultaten van deze broninventarisatie zijn verwerkt in een rekenmodel (Geomilieu) waarmee de geluidemissie in de omgeving ten gevolge van de inrichting kan worden berekend.

Voor de berekeningen van de geluidemissie en -immissie is gebruik gemaakt van de methoden II van de 'Handleiding meten en rekenen industrielawaai', uitgave 1999.

Met betrekking tot de afschermende en reflecterende objecten zijn alle relevante objecten op en rond het terrein van het transformatorstation betrokken in de berekeningen. Het terrein van het transformatorstation, de wegen en overige verhardingen zijn akoestisch hard ($B = 0$) verondersteld. Het overige gebied buiten de inrichtingsgrenzen is akoestisch grotendeels absorberend ($B = 0,8$) verondersteld. De verzwakkingstermen D_{veg} , $D_{terrein}$ en D_{huis} vinden geen toepassing of zijn verwaarloosbaar en zijn derhalve niet in de beschouwingen opgenomen.

Nadere informatie met betrekking tot het rekenmodel is opgenomen in bijlage 2.

4.2 Geluidbronsterkten

De geluidemissie van de transformatoren is (enigszins) afhankelijk van de belasting. Een hogere belasting resulteert in een hogere geluidemissie.

De geluidmetingen vonden plaats in de dagperiode bij een belasting welke hoger is dan de normaliter gedurende de nachtperiode optredende belasting in de representatieve bedrijfssituatie. Normaliter zullen de geluidvermogens van de transformatoren gedurende de nachtperiode derhalve enigszins lager zijn dan de bovengenoemde waarden. Bij de berekeningen wordt evenwel betreffende de nachtperiode uitgegaan van de meetwaarden gezien de geringe afhankelijkheid tussen de geluidemissie en de belasting en het feit dat de geluidemissie in de nachtperiode op deze wijze niet onderschat zal worden.

Op basis van de geluidmetingen, zoals gepresenteerd in tabel 3.1, worden de volgende geluidvermogens bepaald voor het gebouw met de huidige transformatoren:

- transformator T111: $L_w = \text{circa } 77 \text{ dB(A) ONAN}$ en $L_w = \text{circa } 82 \text{ dB(A) ONAF}$
- transformator T113: $L_w = \text{circa } 69 \text{ dB(A) ONAN}$ en $L_w = 78 \text{ dB(A) ONAF}$

Opgemerkt wordt dat geen metingen zijn uitgevoerd bij de uitblaasopeningen (om veiligheidstechnische redenen). De geluidbronsterkten zijn bepaald op basis van de binnen gemeten geluidniveaus. Hierbij is een 'worst case'-benadering toegepast (geringe afname van het geluid in het uitblaaskanaal).

Op basis van de binnenmetingen en rekening houdend met de akoestische eigenschappen van de ruimte worden geluidvermogens bepaald van orde grootte 80 à 81 dB(A) voor transformator T111 (ONAN) en circa 72 à 73 dB(A) voor transformator T113.

Het geluidvermogen van de nieuw te plaatsen transformatoren is bepaald op basis van de door de opdrachtgever verstrekte informatie. Het geluidvermogen bedraagt circa 82 dB(A) voor de 77 MVA-transformatoren en circa 80 dB(A) voor de 30 MVA-transformatoren (zie ook paragraaf 2.3).

Het geluidvermogen van de nieuwe 30 MVA-transformator is vergelijkbaar met de huidige transformator T111 (ONAN). De geluidemissie naar de omgeving (rekenmodel) voor de nieuwe 30 MVA-transformatoren bij plaatsing in het gebouw zal derhalve vergelijkbaar zijn aan de huidige geluidemissie van transformator T111 bij ONAN-bedrijf.

4.3 Langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus

Het geluid afkomstig van transformatoren is tonaal van karakter. Gelet hierop zal over het algemeen een toeslag voor tonaal geluid ($K_1 = 5$ dB) moeten worden toegepast. Eén en ander is evenwel afhankelijk van het geluidniveau van het transformatorgeluid in relatie tot het achtergrondgeluidniveau. In principe zal derhalve per beoordelingspunt moeten worden nagegaan in hoeverre sprake is van tonaal geluid en derhalve van de toeslag van 5 dB. In onderhavige situatie wordt voorsnog uitgegaan van toepassing van de toeslag.

Gelet op het gegeven dat de nachtperiode maatgevend is voor de etmaalwaarde zijn de berekeningen bij woningen uitgevoerd voor een rekenhoogte 5 meter. Normaliter wordt voor de dagperiode een rekenhoogte van 1,5 meter gehanteerd voor de dagperiode hetgeen over het algemeen leidt tot lagere geluidniveaus.

4.3.1 Huidige situatie

Met behulp van het opgestelde rekenmodel worden de in onderstaande tabel 4.1 weergegeven langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus berekend voor de representatieve bedrijfssituatie (T111 en T113 belast) in de huidige situatie.

4.1 Rekenresultaten huidige situatie (T111 en T113 belast)

Positie (zie figuur 1)	Langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus in dB(A) inclusief toeslag à 5 dB voor tonaal geluid			
	dag	avond	nacht	etmaal
1 Nieuwe Dijk 2, Gasselternijveen	14,8	14,8	10,1	20
2 Noorderdwarsdijk 2, Gasselternijveen	13,2	13,2	< 10	< 20
3 Hunzelaan 14, Gasselternijveen	17,4	17,4	12,8	23
4 Hunzelaan 12, Gasselternijveen	19,2	19,2	14,0	24
5 Julianalaan 9, Gasselte	17,4	17,4	12,5	22
6 Julianalaan 72, Gasselte	17,1	17,1	12,1	22
7 Achterweg 2, Gasselte	10,1	10,1	< 10	< 20

Meer informatie betreffende de rekenresultaten is opgenomen in bijlage 3.

Opgemerkt wordt dat de berekende geluidniveaus zodanig laag zijn dat verwacht mag worden dat deze in de omgeving niet of nauwelijks waarneembaar zijn. De toeslag van 5 dB voor het tonale karakter is daarmee waarschijnlijk niet aan de orde. De in tabel 4.1 weergegeven waarden gelden daarmee als 'worst case'.

4.3.2 Toekomstige situatie optie 1 (4 nieuwe trafo's)

Met behulp van het opgestelde rekenmodel worden de in onderstaande tabel 4.2 weergegeven langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus berekend voor de vier mogelijke representatieve bedrijfssituaties voor de toekomstige situatie optie 1, te weten (zie ook figuur 3):

- A) T111 (30 MVA) en nieuwe trafo 1 (77 MVA) belast
- B) T111 (30 MVA) en nieuwe trafo 2 (77 MVA) belast
- C) T113 (30 MVA) en nieuwe trafo 1 (77 MVA) belast
- D) T113 (30 MVA) en nieuwe trafo 2 (77 MVA) belast

4.2 Rekenresultaten toekomstige situatie optie 1 (4 nieuwe transformatoren)

Positie (zie figuur 1)	Langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus in dB(A) inclusief toeslag à 5 dB voor tonaal geluid							
	A: T111+nwe tr.1		B: T111+nwe tr.2		C: T113+nwe tr.1		D: T113+nwe tr.2	
	d/a/n	etmaal	d/a/n	etmaal	d/a/n	etmaal	d/a/n	etmaal
1 Nieuwe Dijk 2	12,0	22	12,9	23	12,2	22	13,0	23
2 Noorderdwarsdijk 2	11,3	21	11,7	22	11,3	21	11,7	22
3 Hunzelaan 14	13,9	24	12,6	23	14,2	24	13,0	23
4 Hunzelaan 12	15,5	26	13,7	24	15,7	26	14,0	24
5 Julianalaan 9	12,6	23	13,5	24	12,5	22	13,4	23
6 Julianalaan 72	12,3	22	12,4	22	12,1	22	12,3	22
7 Achterweg 2	11,1	21	12,2	22	10,9	21	12,0	22

Meer informatie betreffende de rekenresultaten is opgenomen in bijlage 3.

Opgemerkt wordt dat de berekende geluidniveaus zodanig laag zijn dat verwacht mag worden dat deze in de omgeving niet of nauwelijks waarneembaar zijn. De toeslag van 5 dB voor het tonale karakter is daarmee waarschijnlijk niet aan de orde. De in tabel 4.2 weergegeven waarden gelden daarmee als 'worst case'.

4.3.3 Toekomstige situatie optie 2 (2 nieuwe trafo's 77 MVA)

Optie 2 kent 2 deeloptyes, te weten:

- optie 2.1: trafo T111 wordt gehandhaafd en trafo T113 wordt verwijderd
- optie 2.2: trafo T111 wordt verwijderd en trafo T113 wordt gehandhaafd

Met behulp van het opgestelde rekenmodel worden de in onderstaande tabel 4.3 weergegeven langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus berekend voor de twee mogelijke

representatieve bedrijfssituaties voor de toekomstige situatie optie 2, te weten (zie ook figuur 3):

- A) bestaande trafo T111 of T113 (30 MVA) en nieuwe trafo 1 (77 MVA) belast
- B) bestaande trafo T111 of T113 (30 MVA) en nieuwe trafo 2 (77 MVA) belast

4.3 *Rekenresultaten toekomstige situatie optie 2 (2 nieuwe transformatoren 77 MVA en 1 bestaande transformator)*

Positie (zie figuur 1)	Langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus in dB(A) inclusief toeslag à 5 dB voor tonaal geluid											
	2.1A: T111+nwe tr.1			2.1B: T111+nwe tr.2			2.2A: T113+nwe tr.1			2.2B: T113+nwe tr.2		
	d/a	n	etmaal	d/a	n	etmaal	d/a	n	etmaal	d/a	n	etmaal
1 Nieuwe Dijk 2	14,7	12,0	22	15,2	12,9	23	11,8	< 10	< 20	12,7	10,9	21
2 Noorderdwarsdijk 2	13,6	11,3	21	13,9	11,7	22	11,0	< 10	< 20	11,5	< 10	< 20
3 Hunzelaan 14	16,8	13,9	24	16,1	12,6	23	13,9	10,7	21	12,6	< 10	< 20
4 Hunzelaan 12	18,6	15,5	26	17,8	13,7	24	15,9	12,5	22	14,2	< 10	< 20
5 Julianalaan 9	16,4	12,6	23	16,8	13,5	24	12,5	< 10	< 20	13,4	< 10	< 20
6 Julianalaan 72	16,1	12,3	22	16,1	12,4	22	12,2	< 10	< 20	12,3	< 10	< 20
7 Achterweg 2	12,5	11,1	21	13,3	12,2	22	10,6	10,0	20	11,8	11,3	21

Meer informatie betreffende de rekenresultaten is opgenomen in bijlage 3.

Opgemerkt wordt dat de berekende geluidniveaus zodanig laag zijn dat verwacht mag worden dat deze in de omgeving niet of nauwelijks waarneembaar zijn. De toeslag van 5 dB voor het tonale karakter is daarmee waarschijnlijk niet aan de orde. De in tabel 4.3 weergegeven waarden gelden daarmee als 'worst case'.

5 Beoordeling en conclusie

5.1 Huidige situatie

Voor de huidige situatie worden over het algemeen langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus berekend van ten hoogste 19 dB(A) in de dag- en de avondperiode en 14 dB(A) in de nachtperiode. Deze waarden voldoen ruimschoots aan de grenswaarden van het Activiteitenbesluit. Hierbij wordt opgemerkt dat in praktijk met name in de avond- en de nachtperiode sprake zal kunnen zijn van lagere geluidniveaus in verband met de lagere belasting van de transformatoren. De geluidniveaus zijn ter plaatse van de woningen naar verwachting in geen van de gevallen waarneembaar.

5.2 Toekomstige situaties

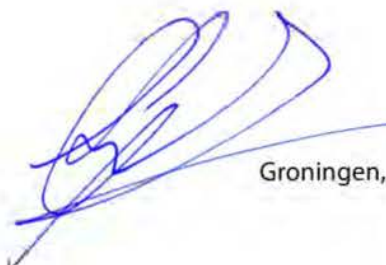
Uit de rekenresultaten zoals gepresenteerd in de tabel 4.2 en 4.3 blijkt dat in alle gevallen ruimschoots voldaan wordt aan de grenswaarden van het Activiteitenbesluit. Weliswaar is over het algemeen sprake van een toename van de geluidniveaus doch verwacht mag worden dat ook voor de toekomstige situaties geldt dat ter plaatse van de woningen de geluidniveaus van het transformatorstation niet waarneembaar zijn.

In aanvulling hierop wordt opgemerkt dat de toekomstige situatie waarbij de huidige transformator T113 wordt gehandhaafd (optie 2.2) leidt tot de laagste geluidniveaus.

5.3 Conclusie

Uit het onderzoek blijkt dat in alle gevallen ruimschoots voldaan wordt aan de grenswaarden van het Activiteitenbesluit.

Dit rapport bevat 15 pagina's,
3 figuren,
Bijlage 1, bestaande uit 1 pagina en 5 figuren,
Bijlage 2, bestaande uit 20 pagina's en 4 figuren,
Bijlage 3, bestaande uit 10 pagina's.

Groningen,

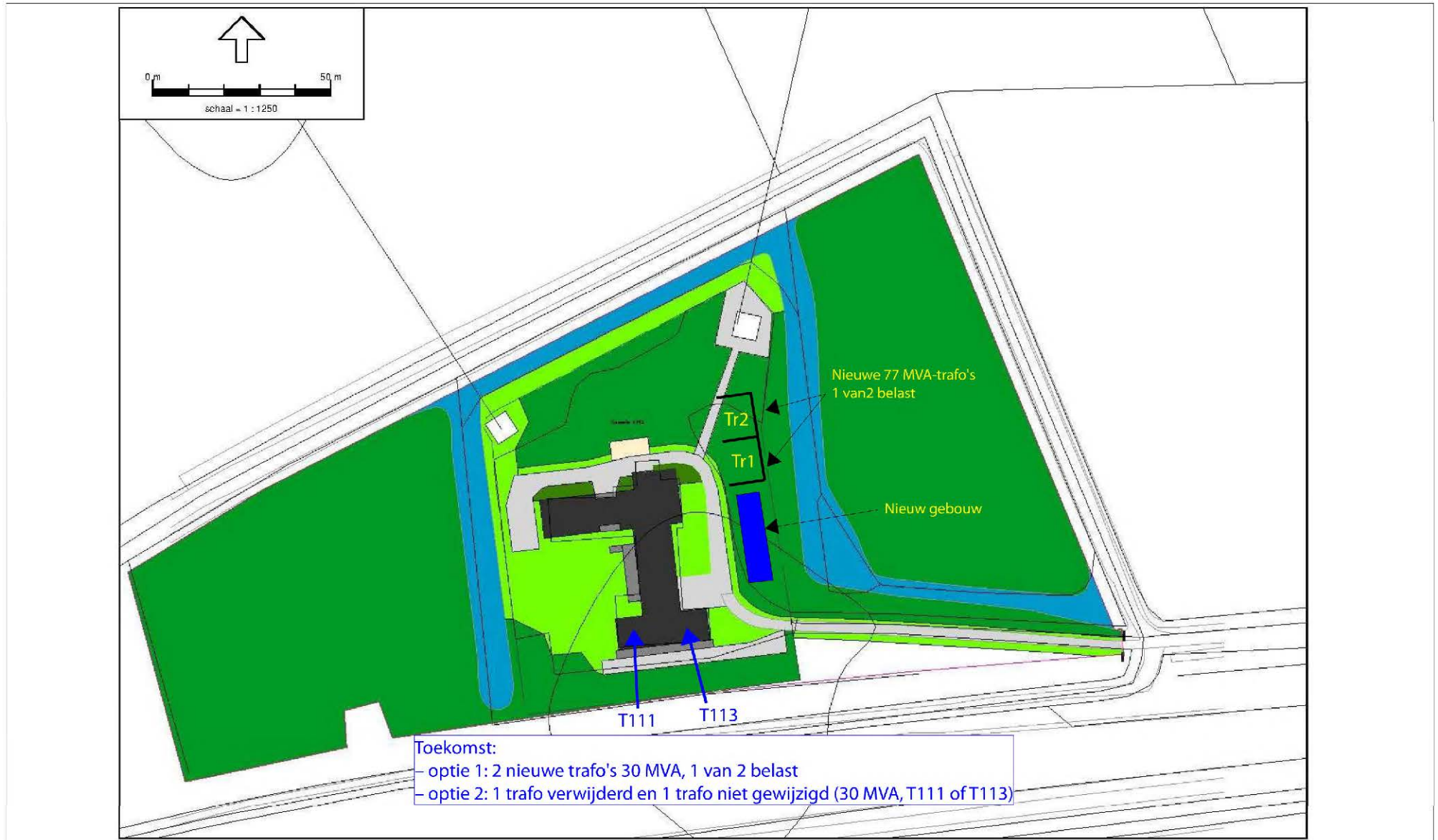
Figuur 1: Situering transformatorstation en aanduiding rekenposities 1 t/m 7 nabij woningen

Figuur 2: Lay-out transformatorstation (actuele situatie)

Figuur 3: Globale lay-out transformatorstation mogelijke toekomstige situaties (2 opties)

Bijlage 1: Meetresultaten

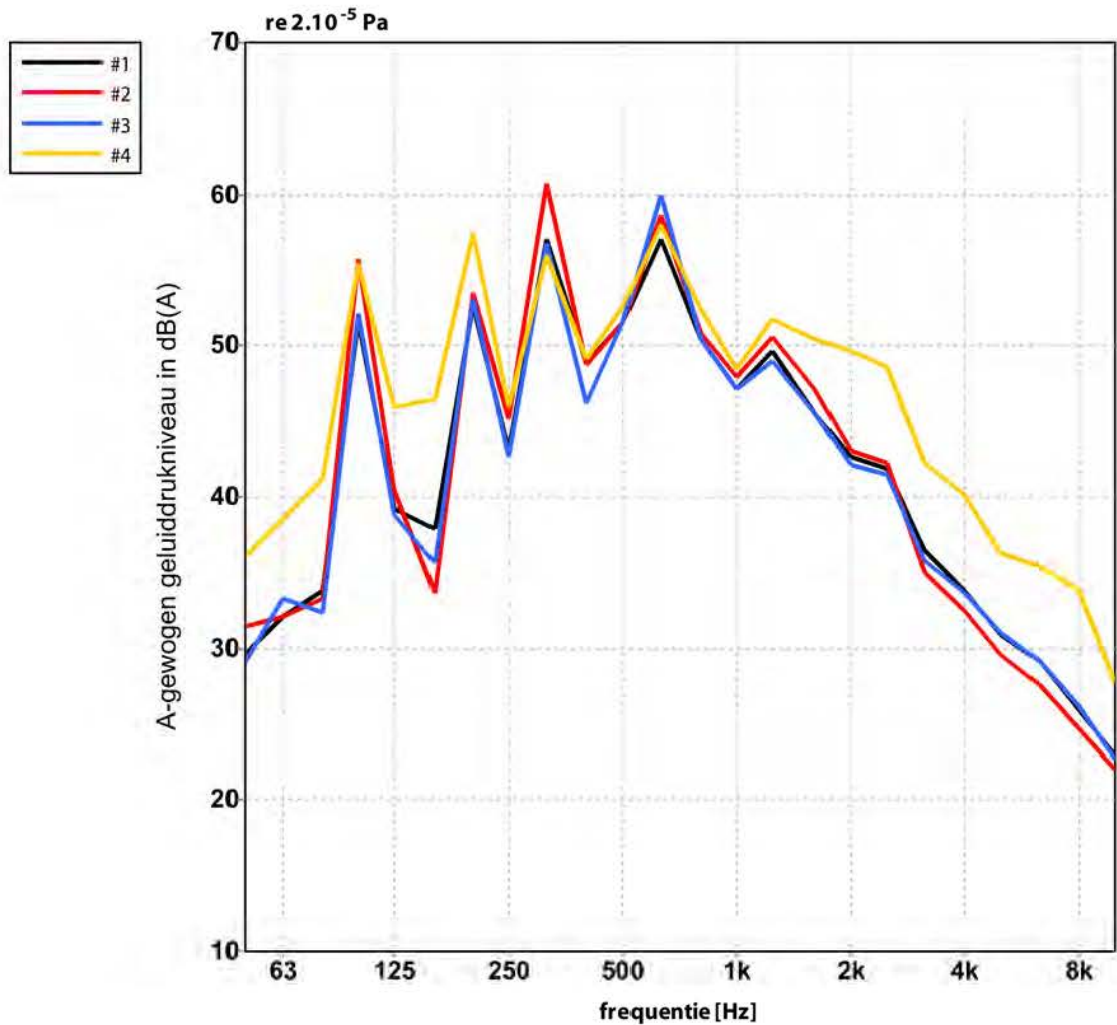
Meetresultaten:

- metingen transformator T113,
- metingen transformator T111,

figuur 1.1 t/m 1.3

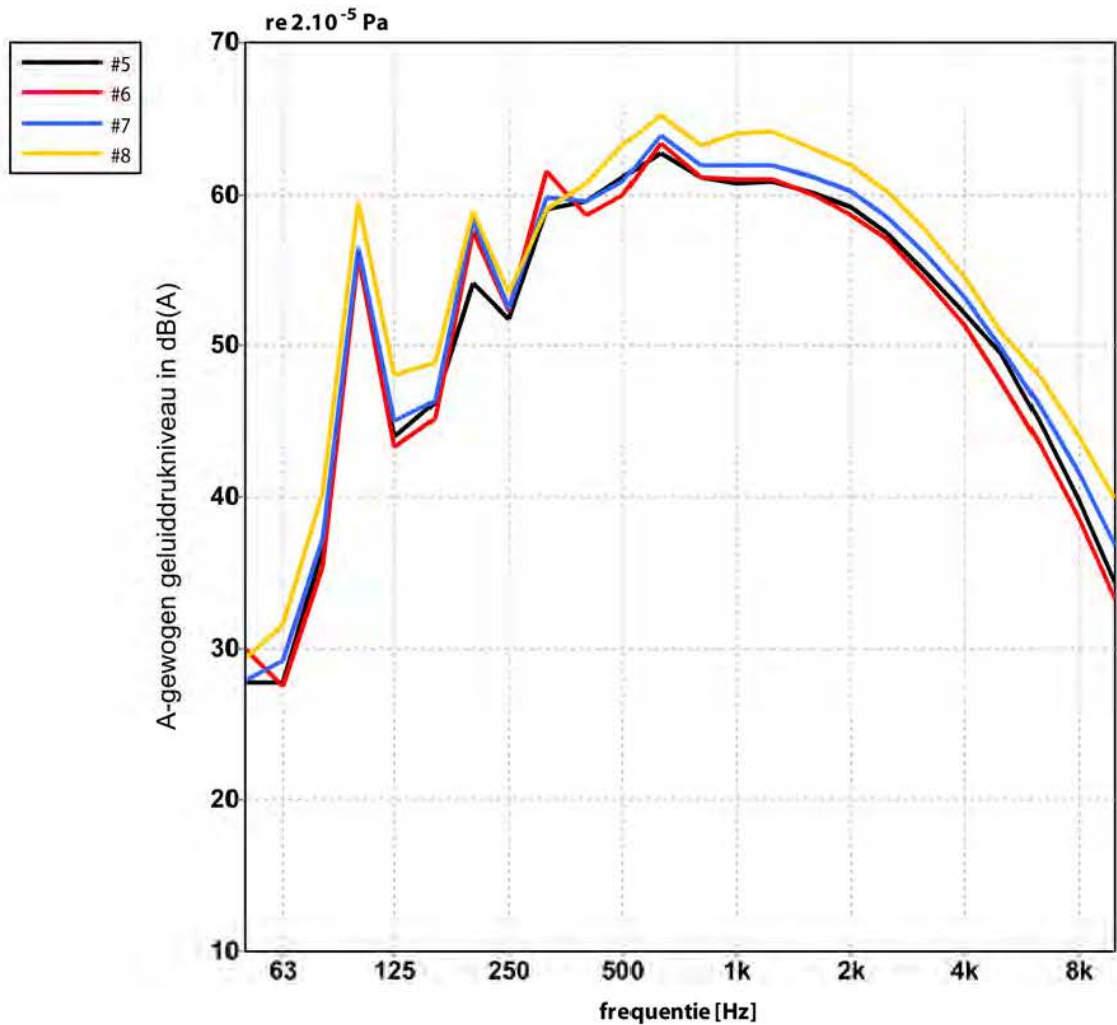
figuur 1.4 t/m 1.5

Rec-Nr.	OMSCHRIJVING	
#1	62,6 dB(A)	T113 ONAN binnenniveau westzijde
#2	64,7 dB(A)	T113 ONAN binnenniveau zuidzijde
#3	63,4 dB(A)	T113 ONAN binnenniveau oostzijde
#4	64,6 dB(A)	T113 ONAN binnenniveau noordzijde

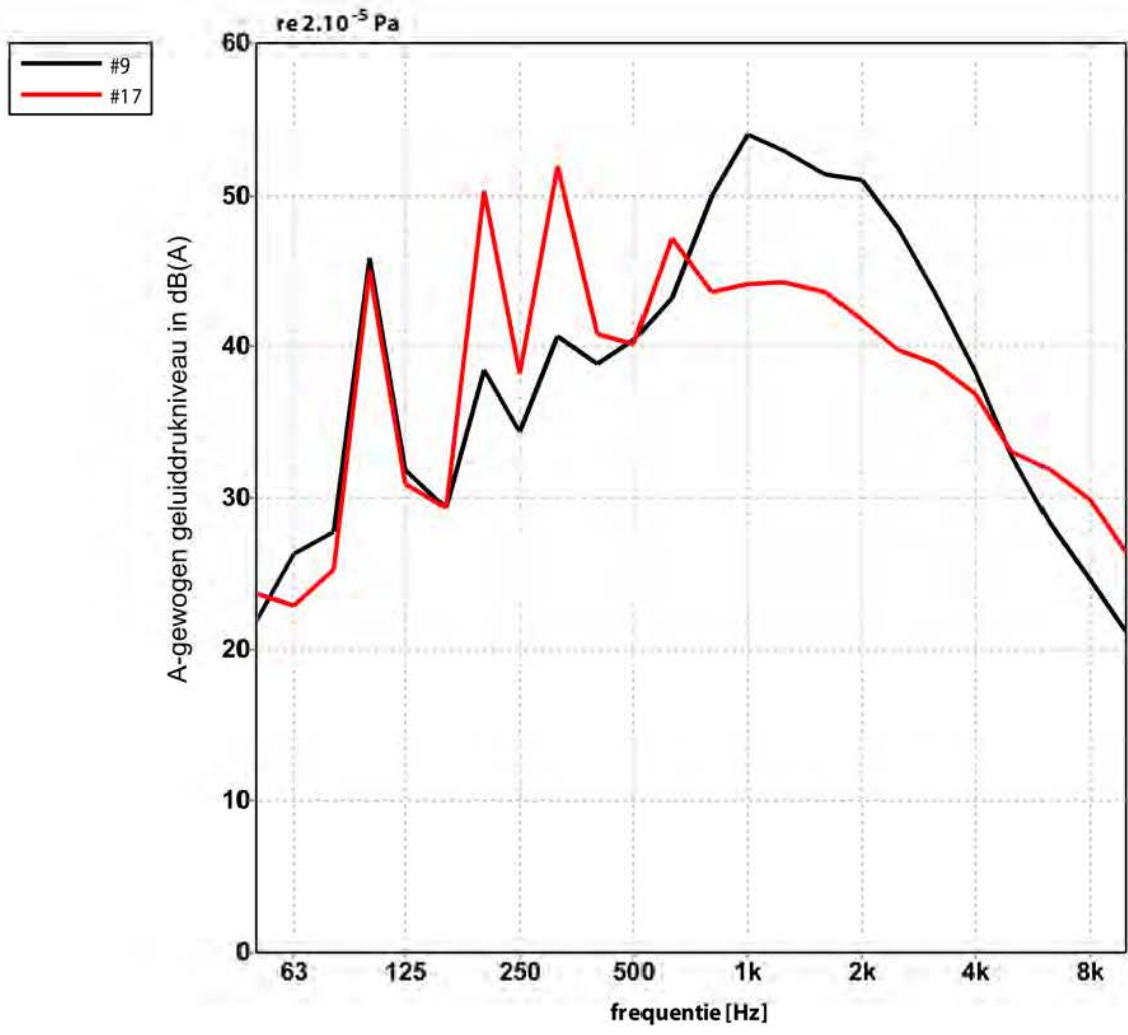
Rec.nr	Leq	63	125	250	500	1k	2k	4k	8k	
#1	36,9	52,0	58,6	58,6	54,1	48,4	39,0	31,5		dB
#2	37,1	55,9	61,6	59,8	54,7	49,5	37,7	30,1		dB
#3	36,6	52,4	58,5	60,6	53,8	48,2	38,7	31,5		dB
#4	43,8	56,4	60,0	59,5	56,0	54,4	44,9	38,1		dB

Rec-Nr.	OMSCHRIJVING	
#5	70,7 dB(A)	T113 ONAF binnenniveau westzijde
#6	70,9 dB(A)	T113 ONAF binnenniveau zuidzijde
#7	71,6 dB(A)	T113 ONAF binnenniveau oostzijde
#8	73,3 dB(A)	T113 ONAF binnenniveau noordzijde

Rec.nr	Leq								
#5	37,5	56,9	60,8	66,1	65,7	63,8	57,6	46,4	dB
#6	37,0	56,5	63,3	65,9	65,8	63,5	56,7	45,1	dB
#7	38,2	57,2	62,6	66,6	66,7	64,9	58,5	47,8	dB
#8	41,1	60,2	62,5	68,3	68,6	66,6	60,0	49,9	dB

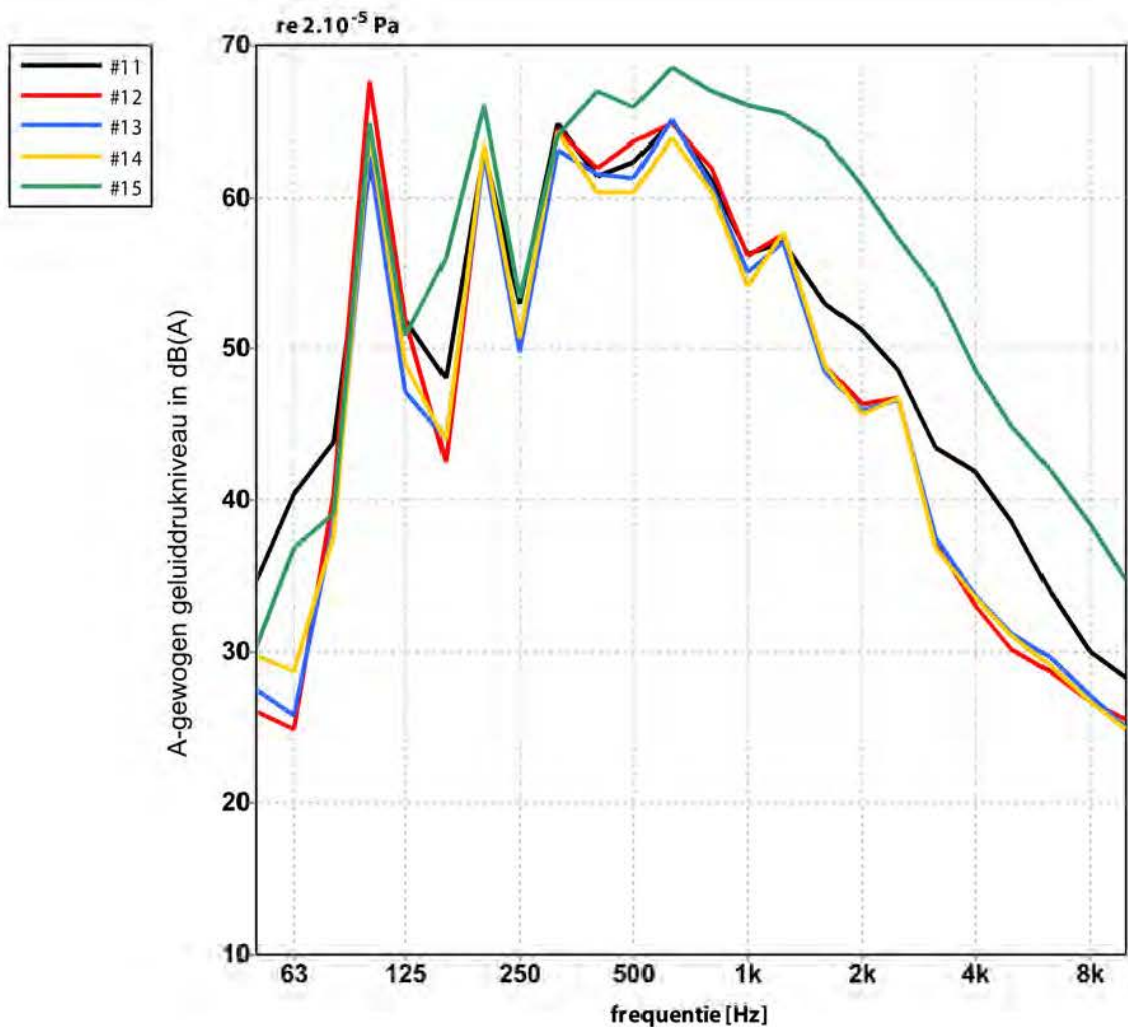
Rec-Nr.		OMSCHRIJVING
#9	59,8 dB(A)	T113 ONAF scan 0,1m buitengevel (zuid)
#17	56,9 dB(A)	T113 ONAN scan 0,1m aanzuigroosters (buiten)

Rec.nr	Leq	30,7	46,2	43,3	46,0	57,5	55,1	44,9	30,4	dB
#9		30,7	46,2	43,3	46,0	57,5	55,1	44,9	30,4	dB
#17		28,8	45,4	54,3	48,8	48,8	46,8	41,6	34,7	dB

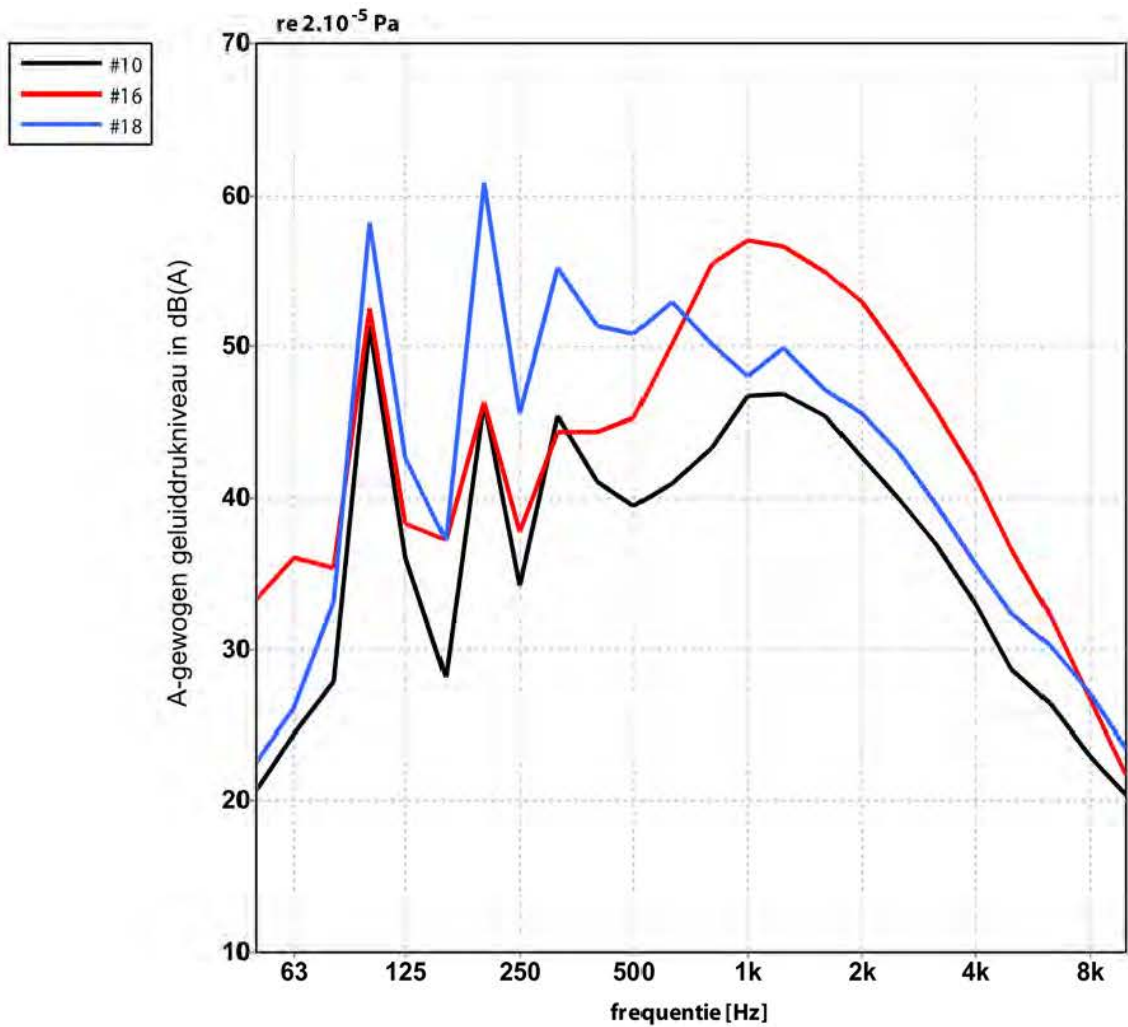
Calculat versie 3.8.5 bestandsnaam: f 20861 26-11-15 a-gewogen.lvn R#:9, 17

Rec-Nr.		OMSCHRIJVING
#11	71,8 dB(A)	T111 ONAN binnenniveau oostzijde
#12	72,9 dB(A)	T111 ONAN binnenniveau noordzijde
#13	71,3 dB(A)	T111 ONAN binnenniveau westzijde
#14	71,4 dB(A)	T111 ONAN binnenniveau zuidzijde
#15	76,1 dB(A)	T111 ONAF binnenniveau rondom

Rec-Nr	Leg	63	125	250	500	1k	2k	4k	8k
#11		45,8	62,6	67,2	68,0	63,5	56,0	46,5	36,2 dB
#12		40,7	67,7	66,9	68,4	64,1	52,3	39,2	31,9 dB
#13		38,9	62,9	66,1	67,8	63,1	51,9	39,7	32,3 dB
#14		38,7	64,7	67,0	66,6	62,9	52,1	39,2	31,9 dB
#15		41,4	65,5	68,3	72,1	70,9	66,2	55,5	44,1 dB

Rec-Nr.		OMSCHRIJVING
#10	56,3 dB(A)	T111 ONAN scan 0,1m buitengevel (zuid)
#16	63,6 dB(A)	T111 ONAF scan 0,1m buitengevel (zuid)
#18	64,8 dB(A)	T111 ONAN scan 0,1m aanzuigroosters (buiten)

Rec.nr	Leq								
#10	30,0	51,5	49,0	45,3	50,7	48,0	38,9	28,7	dB
#16	39,8	52,9	48,8	52,2	61,2	57,8	47,5	33,5	dB
#18	34,2	58,4	62,0	56,6	54,2	50,4	41,6	32,5	dB

Bijlage 2: Invoergegevens rekenmodellen

Invoergegevens rekenmodellen:

- bodemgebieden, pagina 2.2
- ontvangerpunten, pagina 2.3

- huidige situatie, gebouwen, pagina 2.4
- huidige situatie, uitstralende gevels, pagina 2.5 t/m 2.6

- toekomstige situatie optie 1, gebouwen, pagina 2.7
- toekomstige situatie optie 1, schermen, pagina 2.8 t/m 2.9
- toekomstige situatie optie 1, puntbronnen, pagina 2.10 t/m 2.11
- toekomstige situatie optie 1, uitstralende gevels, pagina 2.12 t/m 2.13

- toekomstige situatie optie 2, gebouwen, pagina 2.14
- toekomstige situatie optie 2, schermen, pagina 2.15 t/m 2.16
- toekomstige situatie optie 2, puntbronnen, pagina 2.17 t/m 2.18
- toekomstige situatie optie 2, uitstralende gevels, pagina 2.19 t/m 2.20

- figuur 2.1 t/m 2.4

Bodemgebieden (van toepassing op alle situaties)

Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLTK) - bestaande situatie
Groep: (hoofdgroep)
Lijst van Bodemgebieden, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	Vorm	X-1	Y-1	Vormpunten	Omtrek	Gebied	Bf	Groep
001	Weg (N378)	Polygoon	250222,76	555629,05	24	4005,76	21539,84	0,00	
002	Terrein Enexis	Polygoon	251335,58	556400,66	8	362,91	7796,08	0,00	

Rekenpunten (van toepassing op alle situaties)

Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLTK) - bestaande situatie
Groep: (hoofdgroep)
Lijst van Rekenpunten, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	X	Y	Maalveld	Hoogte A	Hoogte B	Gevel	Groep
001	Nieuwe Dijk 2, Gasselternijveen	251435,02	556927,41	0,00	5,00	--	Ja	
002	Noorderdwarsdijk 2, Gasselternijveen	251682,98	556951,63	0,00	5,00	--	Ja	
003	Hunzelaan 14, Gasselternijveen	251938,69	556425,68	0,00	5,00	--	Ja	
004	Hunzelaan 12, Gasselternijveen	251939,66	556367,56	0,00	5,00	--	Ja	
005	Julianalaan 9, Gasselte	251106,18	555755,89	0,00	5,00	--	Ja	
006	Julianalaan 72, Gasselte	251174,46	555713,76	0,00	5,00	--	Ja	
007	Achterweg 2, Gasselte	250138,85	556228,14	0,00	5,00	--	Ja	

Huidige situatie

Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLTK) - bestaande situatie
Groep: (hoofdgroep)
Lijst van Gebouwen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	Vorm	X-1	Y-1	Hoogte	Maasveld	Vormpunten	Omtrek	Ceblid	Cp	Refl. 63	Groep
001	Enexis	Rechthoek	251363,34	556375,29	4,00	0,00	4	28,78	51,66	0 dB	0,80	
002	Enexis	Rechthoek	251374,12	556382,89	4,00	0,00	4	35,89	68,57	0 dB	0,80	
003	Enexis	Rechthoek	251348,26	556375,09	5,00	0,00	4	53,02	169,73	0 dB	0,80	
004	Enexis	Rechthoek	251369,51	556377,43	5,00	0,00	4	57,18	192,57	0 dB	0,80	
005	Enexis	Rechthoek	251384,98	556368,25	6,00	0,00	4	72,38	273,51	0 dB	0,80	
006	Enexis	Rechthoek	251395,15	556342,46	16,00	0,00	4	55,00	47,69	0 dB	0,80	
007	Enexis	Rechthoek	251369,60	556332,81	1,00	0,00	4	59,36	60,51	0 dB	0,80	
008	Enexis	Rechthoek	251369,33	556341,74	10,00	0,00	4	69,55	230,51	0 dB	0,80	

Huidige situatie

Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLTIK) - bestaande situatie
 Groep: (hoofdgroep)
 Lijst van Uitstralende gevels, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	X-l	Y-l	H-l	M-l	X-n	Y-n	H-n	M-n	Vormpunten	Lengte
001*	T111 ONAF Inlaat (zuid)	251370,96	556330,65	0,00	0,00	251378,91	556331,54	0,00	0,00	2	8,01
002*	T113 ONAF Inlaat (zuid)	251388,01	556332,57	0,00	0,00	251395,95	556333,46	0,00	0,00	2	8,00
003*	T111 ONAF demontabele gevel	251372,29	556333,00	0,00	1,00	251377,27	556333,56	0,00	1,00	2	5,00
004*	T113 ONAF demontabele gevel	251389,41	556334,93	0,00	1,00	251394,38	556335,49	0,00	1,00	2	5,00
005*	T111 ONAF uitblaas zuid	251369,89	556339,52	4,50	10,00	251377,85	556340,42	4,50	10,00	2	8,01
006*	T111 ONAF uitblaas noord	251369,89	556341,57	4,50	10,00	251377,64	556342,47	4,50	10,00	2	8,00
007*	T113 ONAF uitblaas zuid	251386,87	556341,43	4,50	10,00	251394,81	556342,33	4,50	10,00	2	7,98
008*	T113 ONAF uitblaas noord	251386,68	556343,48	4,50	10,00	251394,65	556344,38	4,50	10,00	2	8,02
001	T111 ONAN Inlaat (zuid)	251370,96	556330,65	0,00	0,00	251378,91	556331,54	0,00	0,00	2	8,01
002	T113 ONAN Inlaat (zuid)	251388,01	556332,57	0,00	0,00	251395,95	556333,46	0,00	0,00	2	8,00
003	T111 ONAN demontabele gevel	251372,29	556333,00	0,00	1,00	251377,27	556333,56	0,00	1,00	2	5,00
004	T113 ONAN demontabele gevel	251389,41	556334,93	0,00	1,00	251394,38	556335,49	0,00	1,00	2	5,00
005	T111 ONAN uitblaas zuid	251369,89	556339,52	4,50	10,00	251377,85	556340,42	4,50	10,00	2	8,01
006	T111 ONAN uitblaas noord	251369,89	556341,57	4,50	10,00	251377,64	556342,47	4,50	10,00	2	8,00
007	T113 ONAN uitblaas zuid	251386,87	556341,43	4,50	10,00	251394,81	556342,33	4,50	10,00	2	7,98
008	T113 ONAN uitblaas noord	251386,68	556343,48	4,50	10,00	251394,65	556344,38	4,50	10,00	2	8,02

Bijlage 2 Invoergegevens rekenmodellen

Huidige situatie

Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLTIK) - bestaande situatie
 Groep: (hoofdgroep)
 Lijst van Uitstralende gevels, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Lengte3D	Cb(N)	Hoogte	Lwr 31	Lwr 63	Lwr 125	Lwr 250	Lwr 500	Lwr 1k	Lwr 2k	Lwr 4k	Lwr 8k	Lwr Totaal	Groep
001*	8,01	--	1,0	--	40,20	64,90	69,40	66,90	67,70	69,10	60,60	49,10	75,05	T111
002*	8,00	--	1,0	--	34,80	54,80	62,80	61,90	66,90	66,70	64,80	54,30	72,21	T113
003*	5,00	--	5,0	--	50,80	63,90	59,80	63,20	72,20	68,80	58,50	44,50	74,85	T111
004*	5,00	--	5,0	--	41,70	57,20	54,30	57,00	68,50	66,10	55,90	41,40	71,09	T113
005*	8,01	--	1,0	-190,96	42,14	65,54	68,24	72,14	70,94	66,14	55,54	44,14	76,39	T111
006*	8,00	--	1,0	-190,97	42,13	65,53	68,23	72,13	70,93	66,13	55,53	44,13	76,38	T111
007*	7,98	--	1,0	-190,98	39,92	58,02	62,42	66,82	66,82	64,92	58,42	47,72	72,00	T113
008*	8,02	--	1,0	-190,96	39,94	58,04	62,44	66,84	66,84	64,94	58,44	47,74	72,02	T113
001	8,01	0,00	1,0	--	40,20	64,40	68,00	62,60	60,20	56,40	47,60	38,50	70,95	T111
002	8,00	0,00	1,0	--	34,80	51,40	60,30	54,80	54,80	52,80	47,60	40,70	63,17	T113
003	5,00	0,00	5,0	--	50,80	63,40	58,40	58,90	64,70	56,10	45,50	33,90	68,56	T111
004	5,00	0,00	5,0	--	41,70	53,80	51,80	49,90	56,40	52,20	38,70	27,80	60,47	T113
005	8,01	0,00	1,0	-190,96	42,14	65,04	66,84	67,84	63,44	53,44	42,54	33,54	72,19	T111
006	8,00	0,00	1,0	-190,97	42,13	65,03	66,83	67,83	63,43	53,43	42,53	33,53	72,18	T111
007	7,98	0,00	1,0	-190,98	39,92	54,62	59,92	59,72	54,72	51,02	41,22	34,12	64,24	T113
008	8,02	0,00	1,0	-190,96	39,94	54,64	59,94	59,74	54,74	51,04	41,24	34,14	64,26	T113

Toekomstige situatie optie 1

4 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2 en 2x30 MVA T111/T113)

Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLT1K) - toekomst optie 1

Groep: (hoofdgroep)

Lijst van Gebouwen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	Vorm	X-1	Y-1	Hoogte	Maaiveld	Vormpunten	Omtrek	Gebied	Cp	Refl. 63	Groep
001	Enexis	Rechthoek	251363,34	556375,29	4,00	0,00	4	28,78	51,66	0 dB	0,80	
002	Enexis	Rechthoek	251374,12	556382,89	4,00	0,00	4	35,89	68,57	0 dB	0,80	
003	Enexis	Rechthoek	251348,26	556375,09	5,00	0,00	4	53,02	169,73	0 dB	0,80	
004	Enexis	Rechthoek	251369,51	556377,43	5,00	0,00	4	57,18	192,57	0 dB	0,80	
005	Enexis	Rechthoek	251384,98	556368,25	6,00	0,00	4	72,38	273,51	0 dB	0,80	
006	Enexis	Rechthoek	251395,15	556342,46	16,00	0,00	4	55,00	47,69	0 dB	0,80	
007	Enexis	Rechthoek	251369,60	556332,81	1,00	0,00	4	59,36	60,51	0 dB	0,80	
008	Enexis	Rechthoek	251369,33	556341,74	10,00	0,00	4	69,55	230,51	0 dB	0,80	
009	P&P gebouw	Rechthoek	251403,27	556376,50	4,00	0,00	4	63,19	167,09	0 dB	0,80	

Toekomstige situatie optie 1

4 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2 en 2x30 MVA T111/T113)

Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLT1K) - toekomst optie 1

Groep: (hoofdgroep)

Lijst van Scherzmen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	Vorm	X-1	Y-1	H-1	M-1	X-n	Y-n	H-n	M-n	Vormpunten	Lengte	Lengte3D
S001	Scherfmuur	Polylijn	251401,30	556379,21	6,00	0,00	251399,52	556391,29	6,00	0,00	4	32,75	32,75
S002	Scherfmuur	Polylijn	251399,49	556391,61	6,00	0,00	251397,74	556403,64	6,00	0,00	4	32,82	32,82

Bijlage 2 Invoergegevens rekenmodellen

Toekomstige situatie optie 1

4 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2 en 2x30 MVA T111/T113)

Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLT1K) - toekomst optie 1

Groep: (hoofdgroep)

Lijst van Scherzmen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Cp	Refl.L 63	Refl.R 63	Groep
S001	0 dB	0,80	0,80	Nwe Tr1
S002	0 dB	0,80	0,80	Nwe Tr2

Toekomstige situatie optie 1

4 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2 en 2x30 MVA T111/T113)

Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLT1K) - toekomst optie 1

Groep: (hoofdgroep)

Lijst van Puntbronnen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	X	Y	Hoogte	Maalveld	Type	Richt.	Hoek	Cb (D)	Cb (A)	Cb (N)	GeenRefl.	GeenDamping	GeenProces
001	Nieuwe Tr 1 (77 MVA)	251404,34	556382,17	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee
002	Nieuwe Tr 1 (77 MVA)	251403,32	556389,20	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee
003	Nieuwe Tr 2 (77 MVA)	251402,73	556394,46	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee
004	Nieuwe Tr 2 (77 MVA)	251401,49	556401,49	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee

Toekomstige situatie optie 1

4 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2 en 2x30 MVA T111/T113)

Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLT1K) - toekomst optie 1

Groep: (hoofdgroep)

Lijst van Puntbronnen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Lwr 63	Lwr 125	Lwr 250	Lwr 500	Lwr 1k	Lwr 2k	Lwr 4k	Lwr 8k	Lwr Totaal	Groep
001	41,00	65,00	78,00	66,00	67,00	68,00	63,00	55,00	79,24	Nwe Tr1
002	41,00	65,00	78,00	66,00	67,00	68,00	63,00	55,00	79,24	Nwe Tr1
003	41,00	65,00	78,00	66,00	67,00	68,00	63,00	55,00	79,24	Nwe Tr2
004	41,00	65,00	78,00	66,00	67,00	68,00	63,00	55,00	79,24	Nwe Tr2

Toekomstige situatie optie 1

4 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2 en 2x30 MVA T111/T113)

Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLTK) - toekomst optie 1

Groep: (hoofdgroep)

Lijst van Uitstralende gevels, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	X-1	Y-1	H-1	M-1	X-n	Y-n	H-n	M-n	Vormpunten	Lengte
001	T111 ONAN Inlaat (zuid)	251370,96	556330,65	0,00	0,00	251378,91	556331,54	0,00	0,00	2	8,01
002	T113 ONAN Inlaat (zuid)	251388,01	556332,57	0,00	0,00	251395,95	556333,46	0,00	0,00	2	8,00
003	T111 ONAN demontabele gevel	251372,29	556333,00	0,00	1,00	251377,27	556333,56	0,00	1,00	2	5,00
004	T113 ONAN demontabele gevel	251389,41	556334,93	0,00	1,00	251394,38	556335,49	0,00	1,00	2	5,00
005	T111 ONAN uitblaas zuid	251369,89	556339,52	4,50	10,00	251377,85	556340,42	4,50	10,00	2	8,01
006	T111 ONAN uitblaas noord	251369,69	556341,57	4,50	10,00	251377,64	556342,47	4,50	10,00	2	8,00
007	T113 ONAN uitblaas zuid	251386,87	556341,43	4,50	10,00	251394,81	556342,33	4,50	10,00	2	7,98
008	T113 ONAN uitblaas noord	251386,68	556343,48	4,50	10,00	251394,65	556344,38	4,50	10,00	2	8,02

Toekomstige situatie optie 1

4 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2 en 2x30 MVA T111/T113)

Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLT1K) - toekomst optie 1

Groep: (hoofdgroep)

Lijst van Uitstralende gevels, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Length3D	Cb(N)	Hoogte	Lwr 31	Lwr 63	Lwr 125	Lwr 250	Lwr 500	Lwr 1k	Lwr 2k	Lwr 4k	Lwr 8k	Lwr Totaal	Groep
001	8,01	0,00	1,0	--	40,20	64,40	68,00	62,60	60,20	56,40	47,60	38,50	70,95	T111
002	8,00	0,00	1,0	--	40,20	64,40	68,00	62,60	60,20	56,40	47,60	38,50	70,95	T113
003	5,00	0,00	5,0	--	50,80	63,40	58,40	58,90	64,70	56,10	45,50	33,90	68,56	T111
004	5,00	0,00	5,0	--	50,80	63,40	58,40	58,90	64,70	56,10	45,50	33,90	68,56	T113
005	8,01	0,00	1,0	-190,96	42,14	65,04	66,84	67,84	63,44	53,44	42,54	33,54	72,19	T111
006	8,00	0,00	1,0	-190,97	42,13	65,03	66,83	67,83	63,43	53,43	42,53	33,53	72,18	T111
007	7,98	0,00	1,0	-190,98	42,12	65,02	66,82	67,82	63,42	53,42	42,52	33,52	72,17	T113
008	8,02	0,00	1,0	-190,96	42,14	65,04	66,84	67,84	63,44	53,44	42,54	33,54	72,19	T113

Toekomstige situatie optie 2

2 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2) en bestaande trafo T111 of T113

Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLT1K) - toekomst optie 2

Groep: (hoofdgroep)

Lijst van Gebouwen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	Vorm	X-1	Y-1	Hoogte	Maaiveld	Vormpunten	Omtrek	Gebied	Cp	Refl. 63	Groep
001	Enexis	Rechthoek	251363,34	556375,29	4,00	0,00	4	28,78	51,66	0 dB	0,80	
002	Enexis	Rechthoek	251374,12	556382,89	4,00	0,00	4	35,89	68,57	0 dB	0,80	
003	Enexis	Rechthoek	251348,26	556375,09	5,00	0,00	4	53,02	169,73	0 dB	0,80	
004	Enexis	Rechthoek	251369,51	556377,43	5,00	0,00	4	57,18	192,57	0 dB	0,80	
005	Enexis	Rechthoek	251384,98	556368,25	6,00	0,00	4	72,38	273,51	0 dB	0,80	
006	Enexis	Rechthoek	251395,15	556342,46	16,00	0,00	4	55,00	47,69	0 dB	0,80	
007	Enexis	Rechthoek	251369,60	556332,81	1,00	0,00	4	59,36	60,51	0 dB	0,80	
008	Enexis	Rechthoek	251369,33	556341,74	10,00	0,00	4	69,55	230,51	0 dB	0,80	
009	P&P gebouw	Rechthoek	251403,27	556376,50	4,00	0,00	4	63,19	167,09	0 dB	0,80	

Toekomstige situatie optie 2

2 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2) en bestaande trafo T111 of T113

Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLT1K) - toekomst optie 2

Groep: (hoofdgroep)

Lijst van Scherzmen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	Vorm	X-1	Y-1	H-1	M-1	X-n	Y-n	H-n	M-n	Vormpunten	Lengte	Lengte3D
S001	Scherfmuur	Polylijn	251401,30	556379,21	6,00	0,00	251399,52	556391,29	6,00	0,00	4	32,75	32,75
S002	Scherfmuur	Polylijn	251399,49	556391,61	6,00	0,00	251397,74	556403,64	6,00	0,00	4	32,82	32,82

Bijlage 2 Invoergegevens rekenmodellen

Toekomstige situatie optie 2

2 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2) en bestaande trafo T111 of T113

Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLT1K) - toekomst optie 2

Groep: (hoofdgroep)

Lijst van Scherzmen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Cp	Refl.L 63	Refl.R 63	Groep
S001	0 dB	0,80	0,80	Nwe Tr1
S002	0 dB	0,80	0,80	Nwe Tr2

Geomilieu V3.00

8-12-2015 16:41:36

Toekomstige situatie optie 2

2 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2) en bestaande trafo T111 of T113

Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLT1K) - toekomst optie 2

Groep: (hoofdgroep)

Lijst van Puntbronnen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	X	Y	Hoogte	Maalveld	Type	Richt.	Hoek	Cb (D)	Cb (A)	Cb (N)	GeenRefl.	GeenDemping	GeenProces
001	Nieuwe Tr 1 (77 MVA)	251404,34	556382,17	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee
002	Nieuwe Tr 1 (77 MVA)	251403,32	556389,20	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee
003	Nieuwe Tr 2 (77 MVA)	251402,73	556394,46	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee
004	Nieuwe Tr 2 (77 MVA)	251401,49	556401,49	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee

Bijlage 2 Invoergegevens rekenmodellen

Toekomstige situatie optie 2

2 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2) en bestaande trafo T111 of T113

Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLTK) - toekomst optie 2

Groep: (hoofdgroep)

Lijst van Puntbronnen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Lwr 63	Lwr 125	Lwr 250	Lwr 500	Lwr 1k	Lwr 2k	Lwr 4k	Lwr 8k	Lwr Totaal	Groep
001	41,00	65,00	78,00	66,00	67,00	68,00	63,00	55,00	79,24	Nwe Tr1
002	41,00	65,00	78,00	66,00	67,00	68,00	63,00	55,00	79,24	Nwe Tr1
003	41,00	65,00	78,00	66,00	67,00	68,00	63,00	55,00	79,24	Nwe Tr2
004	41,00	65,00	78,00	66,00	67,00	68,00	63,00	55,00	79,24	Nwe Tr2

Geomilieu V3.00

8-12-2015 16:39:12

Toekomstige situatie optie 2 2 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2) en bestaande trafo T111 of T113

Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLT1K) - toekomst optie 2
Groep: (hoofdgroep)
Lijst van Uitstralende gevels, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	X-1	Y-1	H-1	M-1	X-n	Y-n	H-n	M-n	Vormpunten	Lengte
001*	T111 ONAF Inlaat (zuid)	251370,96	556330,65	0,00	0,00	251378,91	556331,54	0,00	0,00	2	8,01
002*	T113 ONAF Inlaat (zuid)	251388,01	556332,57	0,00	0,00	251395,95	556333,46	0,00	0,00	2	8,00
003*	T111 ONAF demontabele gevel	251372,29	556333,00	0,00	1,00	251377,27	556333,56	0,00	1,00	2	5,00
004*	T113 ONAF demontabele gevel	251389,41	556334,93	0,00	1,00	251394,38	556335,49	0,00	1,00	2	5,00
005*	T111 ONAF uitblaas zuid	251369,89	556339,52	4,50	10,00	251377,85	556340,42	4,50	10,00	2	8,01
006*	T111 ONAF uitblaas noord	251369,69	556341,57	4,50	10,00	251377,64	556342,47	4,50	10,00	2	8,00
007*	T113 ONAF uitblaas zuid	251386,87	556341,43	4,50	10,00	251394,81	556342,33	4,50	10,00	2	7,98
008*	T113 ONAF uitblaas noord	251386,68	556343,48	4,50	10,00	251394,65	556344,38	4,50	10,00	2	8,02
001	T111 ONAN Inlaat (zuid)	251370,96	556330,65	0,00	0,00	251378,91	556331,54	0,00	0,00	2	8,01
002	T113 ONAN Inlaat (zuid)	251388,01	556332,57	0,00	0,00	251395,95	556333,46	0,00	0,00	2	8,00
003	T111 ONAN demontabele gevel	251372,29	556333,00	0,00	1,00	251377,27	556333,56	0,00	1,00	2	5,00
004	T113 ONAN demontabele gevel	251389,41	556334,93	0,00	1,00	251394,38	556335,49	0,00	1,00	2	5,00
005	T111 ONAN uitblaas zuid	251369,89	556339,52	4,50	10,00	251377,85	556340,42	4,50	10,00	2	8,01
006	T111 ONAN uitblaas noord	251369,69	556341,57	4,50	10,00	251377,64	556342,47	4,50	10,00	2	8,00
007	T113 ONAN uitblaas zuid	251386,87	556341,43	4,50	10,00	251394,81	556342,33	4,50	10,00	2	7,98
008	T113 ONAN uitblaas noord	251386,68	556343,48	4,50	10,00	251394,65	556344,38	4,50	10,00	2	8,02

Bijlage 2 Invoergegevens rekenmodellen

Toekomstige situatie optie 2

2 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2) en bestaande trafo T111 of T113

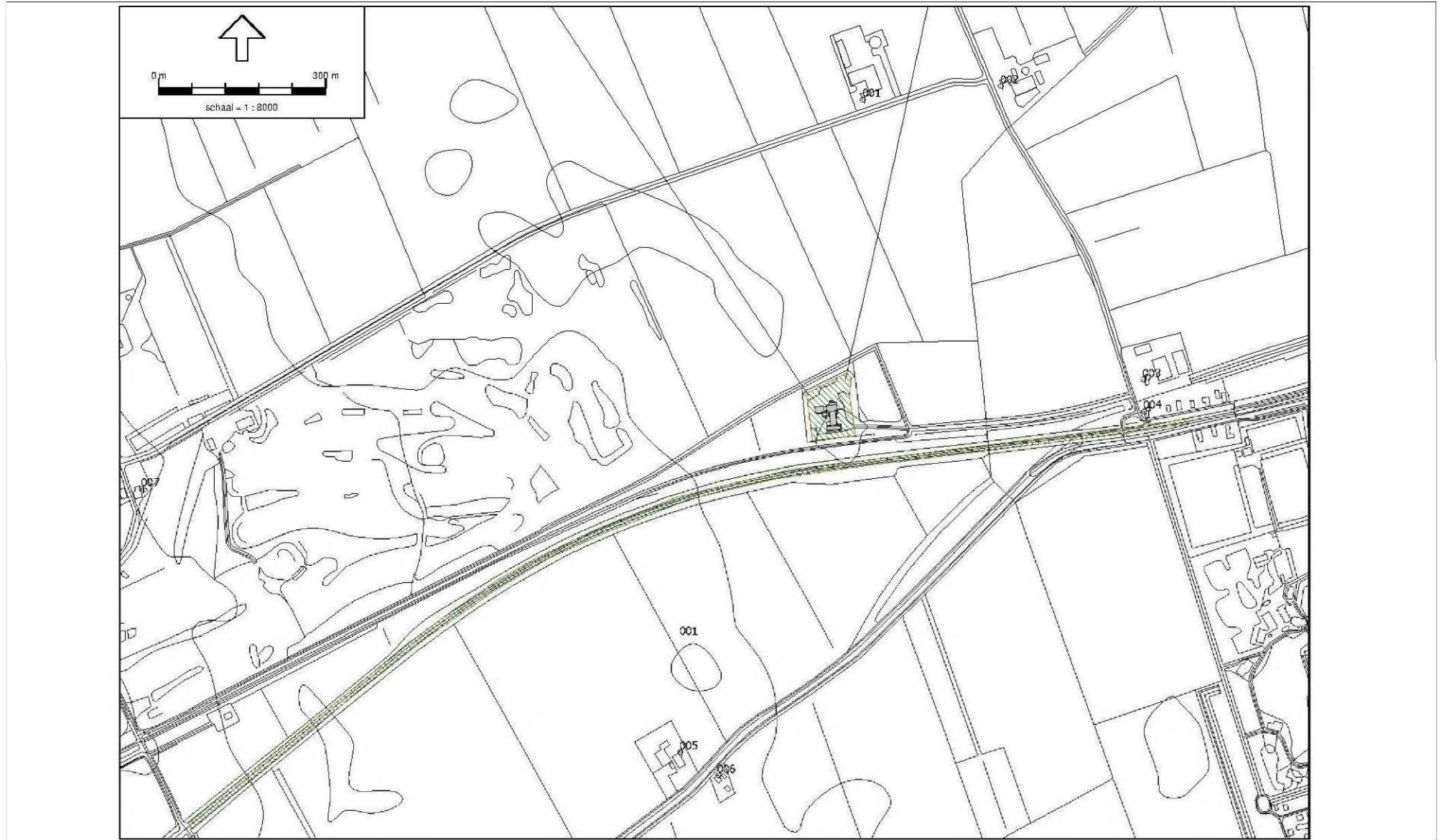
Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLT1K) - toekomst optie 2

Groep: (hoofdgroep)

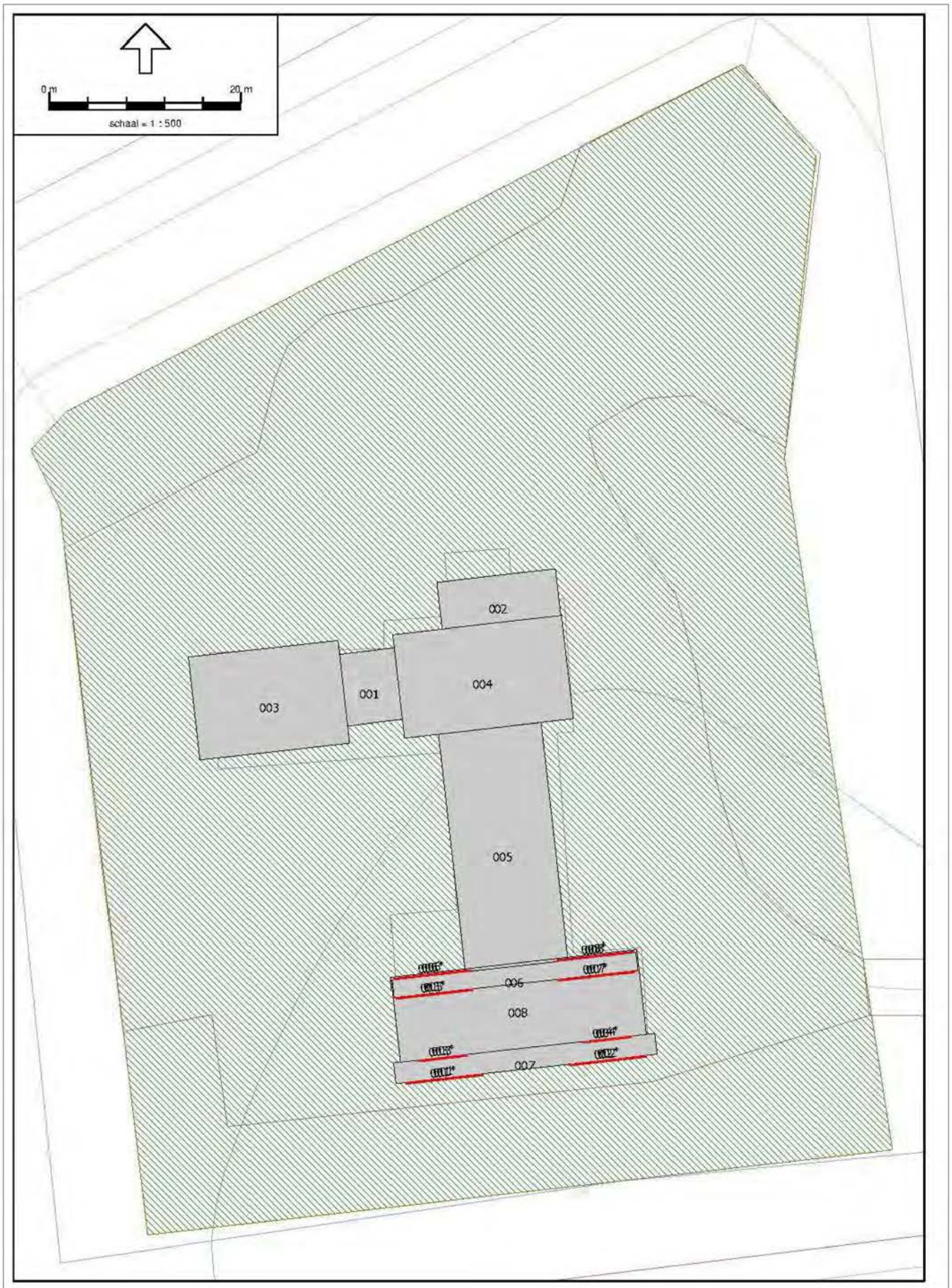
Lijst van Uitstralende gevels, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Lengte3D	Cb(N)	Hoogte	Lwr 31	Lwr 63	Lwr 125	Lwr 250	Lwr 500	Lwr 1k	Lwr 2k	Lwr 4k	Lwr 8k	Lwr Totaal	Groep
001*	8,01	--	1,0	--	40,20	64,90	69,40	66,90	67,70	69,10	60,60	49,10	75,05	T111
002*	8,00	--	1,0	--	34,80	54,80	62,80	61,90	66,90	66,70	64,80	54,30	72,21	T113
003*	5,00	--	5,0	--	50,80	63,90	59,80	63,20	72,20	68,80	58,50	44,50	74,85	T111
004*	5,00	--	5,0	--	41,70	57,20	54,30	57,00	68,50	66,10	55,90	41,40	71,09	T113
005*	8,01	--	1,0	-190,96	42,14	65,54	68,24	72,14	70,94	66,14	55,54	44,14	76,39	T111
006*	8,00	--	1,0	-190,97	42,13	65,53	68,23	72,13	70,93	66,13	55,53	44,13	76,38	T111
007*	7,98	--	1,0	-190,98	39,92	58,02	62,42	66,82	66,82	64,92	58,42	47,72	72,00	T113
008*	8,02	--	1,0	-190,96	39,94	58,04	62,44	66,84	66,84	64,94	58,44	47,74	72,02	T113
001	8,01	0,00	1,0	--	40,20	64,40	68,00	62,60	60,20	56,40	47,60	38,50	70,95	T111
002	8,00	0,00	1,0	--	34,80	51,40	60,30	54,80	54,80	52,80	47,60	40,70	63,17	T113
003	5,00	0,00	5,0	--	50,80	63,40	58,40	58,90	64,70	56,10	45,50	33,90	68,56	T111
004	5,00	0,00	5,0	--	41,70	53,80	51,80	49,90	56,40	52,20	38,70	27,80	60,47	T113
005	8,01	0,00	1,0	-190,96	42,14	65,04	66,84	67,84	63,44	53,44	42,54	33,54	72,19	T111
006	8,00	0,00	1,0	-190,97	42,13	65,03	66,83	67,83	63,43	53,43	42,53	33,53	72,18	T111
007	7,98	0,00	1,0	-190,98	39,92	54,62	59,92	59,72	54,72	51,02	41,22	34,12	64,24	T113
008	8,02	0,00	1,0	-190,96	39,94	54,64	59,94	59,74	54,74	51,04	41,24	34,14	64,26	T113

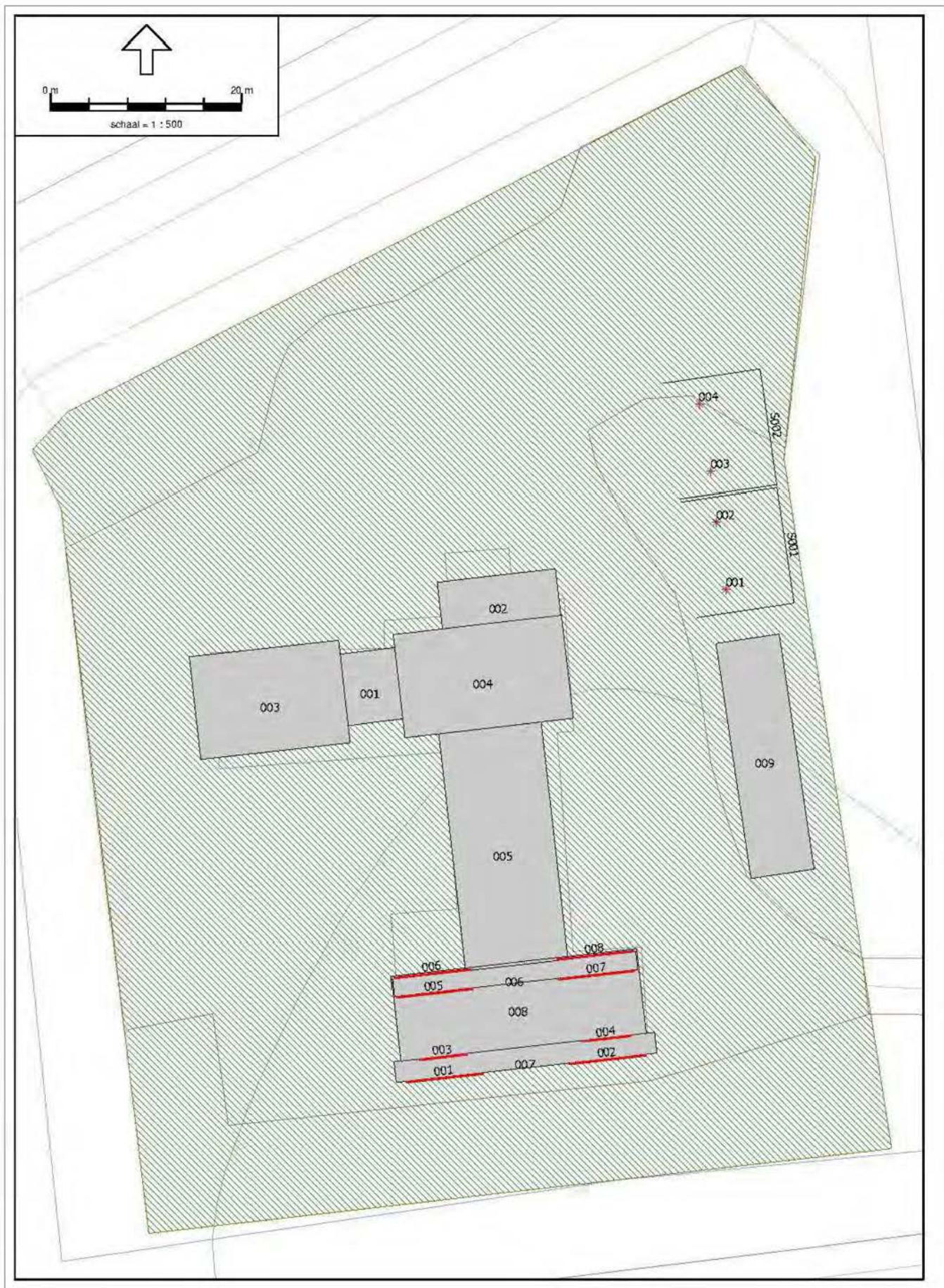
Figuur 2.1: Invoerplot rekenmodel – bodemgebieden en ontvangerpunten

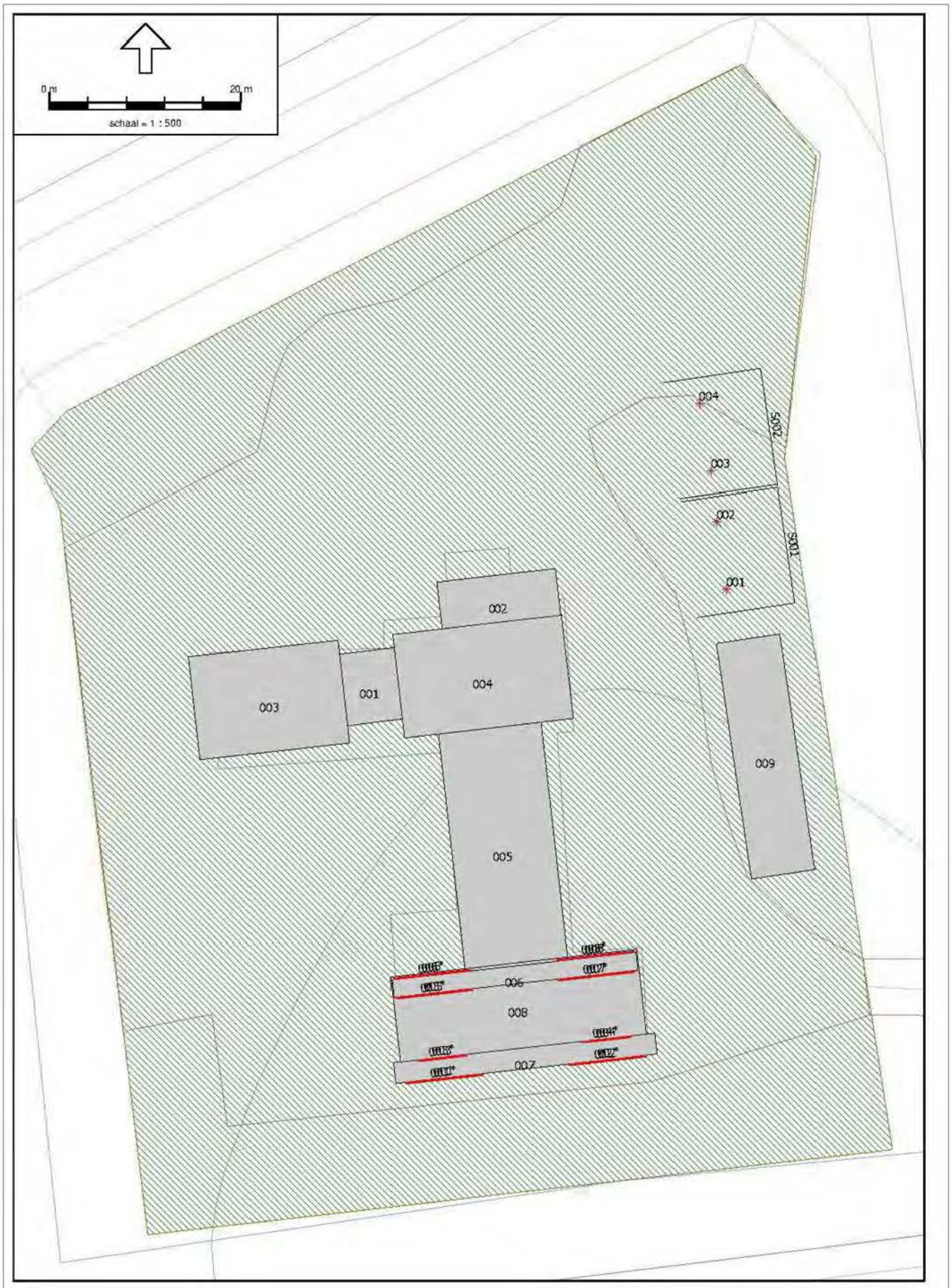
Figuur 2.2: Invoerplot rekenmodel – detail transformatorstation huidige situatie

Figuur 2.3: Invoerplot rekenmodel – detail transformatorstation toekomst optie 1

Figuur 2.4: Invoerplot rekenmodel – detail transformatorstation toekomst optie 2

Bijlage 3: Rekenresultaten

Rekenresultaten:

- huidige situatie, pagina 3.2

- toekomstige situatie optie 1, bedrijfssituatie A (T111 en Tr1), pagina 3.3
- toekomstige situatie optie 1, bedrijfssituatie B (T111 en Tr2), pagina 3.4
- toekomstige situatie optie 1, bedrijfssituatie C (T113 en Tr1), pagina 3.5
- toekomstige situatie optie 1, bedrijfssituatie D (T113 en Tr2), pagina 3.6

- toekomstige situatie optie 2.1, bedrijfssituatie A (T111 en Tr1), pagina 3.7
- toekomstige situatie optie 2.1, bedrijfssituatie B (T111 en Tr2), pagina 3.8
- toekomstige situatie optie 2.2, bedrijfssituatie A (T113 en Tr1), pagina 3.9
- toekomstige situatie optie 2.2, bedrijfssituatie B (T113 en Tr2), pagina 3.10

Huidige situatie

Rapport: Resultatentabel
Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLTIK) - bestaande situatie
L_{Aeq} totaalresultaten voor toetspunten
Groep: (hoofdgroep)
Groepsreductie: Nee

Naam Toetspunt	Omschrijving	Hoogte	Dag	Avond	Nacht	Etmaal	Li
001_A	Nieuwe Dijk 2, Gasselternijveen	5,00	9,8	9,8	5,1	15,1	15,2
002_A	Noorderdwarsdijk 2, Gasselternijveen	5,00	8,2	8,2	3,6	13,6	13,8
003_A	Hunzelaan 14, Gasselternijveen	5,00	12,4	12,4	7,8	17,8	17,9
004_A	Hunzelaan 12, Gasselternijveen	5,00	14,2	14,2	9,0	19,2	19,6
005_A	Julianalaan 9, Gasselte	5,00	12,4	12,4	7,5	17,5	18,0
006_A	Julianalaan 72, Gasselte	5,00	12,1	12,1	7,1	17,1	17,7
007_A	Achterweg 2, Gasselte	5,00	5,1	5,1	1,0	11,0	11,2

Alle getoonde dB-waarden zijn A-gewogen

Geomilieu V3.00

8-12-2015 16:17:51

Toekomstige situatie optie 1 4 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2 en 2x30 MVA T111/T113)

Bedrijfsvoering A: T111 en Tr1 belast

Rapport: Resultatentabel
Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLTIK) - toekomst optie 1A
L_{Aeq} totaalresultaten voor toetspunten
Groep: (hoofdgroep)
Groepsreductie: Nee

Naam Toetspunt	Omschrijving	Hoogte	Dag	Avond	Nacht	Etmaal	Li
001_A	Nieuwe Dijk 2, Gasselternijveen	5,00	7,0	7,0	7,0	17,0	14,8
002_A	Noorderdwarsdijk 2, Gasselternijveen	5,00	6,3	6,3	6,3	16,3	13,9
003_A	Hunzelaan 14, Gasselternijveen	5,00	8,9	8,9	8,9	18,9	15,7
004_A	Hunzelaan 12, Gasselternijveen	5,00	10,5	10,5	10,5	20,5	17,1
005_A	Julianalaan 9, Gasselte	5,00	7,6	7,6	7,6	17,6	15,5
006_A	Julianalaan 72, Gasselte	5,00	7,3	7,3	7,3	17,3	14,7
007_A	Achterweg 2, Gasselte	5,00	6,1	6,1	6,1	16,1	14,3

Alle getoonde dB-waarden zijn A-gewogen

Geomilieu V3.00

8-12-2015 16:30:18

Toekomstige situatie optie 1 4 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2 en 2x30 MVA T111/T113)

Bedrijfsvoering B: T111 en Tr2 belast

Rapport: Resultatentabel
Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLTIK) - toekomst optie 1B
LAgq totaalresultaten voor toetspunten
Groep: (hoofdgroep)
Groepsreductie: Nee

Naam							
Toetspunt	Omschrijving	Hoogte	Dag	Avond	Nacht	Etmaal	Li
001_A	Nieuwe Dijk 2, Gasselternijveen	5,00	7,9	7,9	7,9	17,9	14,8
002_A	Noorderdwarsdijk 2, Gasselternijveen	5,00	6,7	6,7	6,7	16,7	13,9
003_A	Hunzelaan 14, Gasselternijveen	5,00	7,6	7,6	7,6	17,6	15,7
004_A	Hunzelaan 12, Gasselternijveen	5,00	8,7	8,7	8,7	18,7	17,1
005_A	Julianalaan 9, Gasselte	5,00	8,5	8,5	8,5	18,5	15,5
006_A	Julianalaan 72, Gasselte	5,00	7,4	7,4	7,4	17,4	14,7
007_A	Achterweg 2, Gasselte	5,00	7,2	7,2	7,2	17,2	14,3

Alle getoonde dB-waarden zijn A-gewogen

Geomilieu V3.00

8-12-2015 16:32:21

Toekomstige situatie optie 1 4 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2 en 2x30 MVA T111/T113)

Bedrijfsvoering C: T113 en Tr1 belast

Rapport: Resultatentabel
Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLTIK) - toekomst optie 1C
LAgq totaalresultaten voor toetspunten
Groep: (hoofdgroep)
Groepsreductie: Nee

Naam Toetspunt	Omschrijving	Hoogte	Dag	Avond	Nacht	Etmaal	Li
001_A	Nieuwe Dijk 2, Gasselternijveen	5,00	7,2	7,2	7,2	17,2	14,8
002_A	Noorderdwarsdijk 2, Gasselternijveen	5,00	6,3	6,3	6,3	16,3	13,9
003_A	Hunzelaan 14, Gasselternijveen	5,00	9,2	9,2	9,2	19,2	15,7
004_A	Hunzelaan 12, Gasselternijveen	5,00	10,7	10,7	10,7	20,7	17,1
005_A	Julianalaan 9, Gasselte	5,00	7,5	7,5	7,5	17,5	15,5
006_A	Julianalaan 72, Gasselte	5,00	7,1	7,1	7,1	17,1	14,7
007_A	Achterweg 2, Gasselte	5,00	5,9	5,9	5,9	15,9	14,3

Alle getoonde dB-waarden zijn A-gewogen

Geomilieu V3.00

8-12-2015 16:33:29

Toekomstige situatie optie 1 4 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2 en 2x30 MVA T111/T113)

Bedrijfsvoering D: T113 en Tr2 belast

Rapport: Resultatentabel
Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLT1K) - toekomst optie 1D
LAgq totaalresultaten voor toetspunten
Groep: (hoofdgroep)
Groepsreductie: Nee

Naam							
Toetspunt	Omschrijving	Hoogte	Dag	Avond	Nacht	Etmaal	Li
001_A	Nieuwe Dijk 2, Gasselternijveen	5,00	8,0	8,0	8,0	18,0	14,8
002_A	Noorderdwarsdijk 2, Gasselternijveen	5,00	6,7	6,7	6,7	16,7	13,9
003_A	Hunzelaan 14, Gasselternijveen	5,00	8,0	8,0	8,0	18,0	15,7
004_A	Hunzelaan 12, Gasselternijveen	5,00	9,0	9,0	9,0	19,0	17,1
005_A	Julianalaan 9, Gasselte	5,00	8,4	8,4	8,4	18,4	15,5
006_A	Julianalaan 72, Gasselte	5,00	7,3	7,3	7,3	17,3	14,7
007_A	Achterweg 2, Gasselte	5,00	7,0	7,0	7,0	17,0	14,3

Alle getoonde dB-waarden zijn A-gewogen

Geomilieu V3.00

8-12-2015 16:34:35

Toekomstige situatie optie 2.1 (T111 gehandhaafd) 2 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2) en bestaande trafo T111 of T113

Bedrijfsvoering A (Tr1)

Rapport: Resultatentabel
Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLT1K) - toekomst optie 2.1A
L_{Aeq} totaalresultaten voor toetspunten
Groep: (hoofdgroep)
Groepsreductie: Nee

Naam							
Toetspunt	Omschrijving	Hoogte	Dag	Avond	Nacht	Etmaal	Li
001_A	Nieuwe Dijk 2, Gasselternijveen	5,00	9,7	9,7	7,0	17,0	16,1
002_A	Noorderdwarsdijk 2, Gasselternijveen	5,00	8,6	8,6	6,3	16,3	15,1
003_A	Hunzelaan 14, Gasselternijveen	5,00	11,8	11,8	8,9	18,9	17,4
004_A	Hunzelaan 12, Gasselternijveen	5,00	13,6	13,6	10,5	20,5	19,1
005_A	Julianalaan 9, Gasselte	5,00	11,4	11,4	7,6	17,6	17,6
006_A	Julianalaan 72, Gasselte	5,00	11,0	11,0	7,3	17,3	17,0
007_A	Achterweg 2, Gasselte	5,00	7,5	7,5	6,1	16,1	15,0

Alle getoonde dB-waarden zijn A-gewogen

Geomilieu V3.00

8-12-2015 16:42:17

Toekomstige situatie optie 2.1 (T111 gehandhaafd) 2 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2) en bestaande trafo T111 of T113

Bedrijfsvoering B (Tr2)

Rapport: Resultatentabel
Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLT1K) - toekomst optie 2.1B
L_{Aeq} totaalresultaten voor toetspunten
Groep: (hoofdgroep)
Groepsreductie: Nee

Naam							
Toetspunt	Omschrijving	Hoogte	Dag	Avond	Nacht	Etmaal	Li
001_A	Nieuwe Dijk 2, Gasselternijveen	5,00	10,2	10,2	7,9	17,9	16,1
002_A	Noorderdwarsdijk 2, Gasselternijveen	5,00	8,9	8,9	6,7	16,7	15,1
003_A	Hunzelaan 14, Gasselternijveen	5,00	11,1	11,1	7,6	17,6	17,4
004_A	Hunzelaan 12, Gasselternijveen	5,00	12,8	12,8	8,7	18,7	19,1
005_A	Julianalaan 9, Gasselte	5,00	11,8	11,8	8,5	18,5	17,6
006_A	Julianalaan 72, Gasselte	5,00	11,1	11,1	7,4	17,4	17,0
007_A	Achterweg 2, Gasselte	5,00	8,3	8,3	7,2	17,2	15,0

Alle getoonde dB-waarden zijn A-gewogen

Geomilieu V3.00

8-12-2015 16:48:46

Toekomstige situatie optie 2.2 (T113 gehandhaafd) 2 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2) en bestaande trafo T111 of T113

Bedrijfsvoering A (Tr1)

Rapport: Resultatentabel
Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLT1K) - toekomst optie 2.2A
L_{Aeq} totaalresultaten voor toetspunten
Groep: (hoofdgroep)
Groepsreductie: Nee

Naam							
Toetspunt	Omschrijving	Hoogte	Dag	Avond	Nacht	Etmaal	Li
001_A	Nieuwe Dijk 2, Gasselternijveen	5,00	6,8	6,8	4,5	14,5	13,7
002_A	Noorderdwarsdijk 2, Gasselternijveen	5,00	6,0	6,0	4,2	14,2	12,8
003_A	Hunzelaan 14, Gasselternijveen	5,00	8,9	8,9	5,7	15,7	14,0
004_A	Hunzelaan 12, Gasselternijveen	5,00	10,9	10,9	7,5	17,5	15,8
005_A	Julianalaan 9, Gasselte	5,00	7,5	7,5	2,4	12,5	13,8
006_A	Julianalaan 72, Gasselte	5,00	7,2	7,2	2,1	12,2	12,9
007_A	Achterweg 2, Gasselte	5,00	5,6	5,6	5,0	15,0	13,7

Alle getoonde dB-waarden zijn A-gewogen

Geomilieu V3.00

8-12-2015 16:45:56

Toekomstige situatie optie 2.2 (T113 gehandhaafd) 2 nieuwe trafo's (2x77 MVA Tr1/Tr2) en bestaande trafo T111 of T113

Bedrijfsvoering B (Tr2)

Rapport: Resultatentabel
Model: F 20861 Enexis Gasselte (GLT1K) - toekomst optie 2.2B
L_{Aeq} totaalresultaten voor toetspunten
Groep: (hoofdgroep)
Groepsreductie: Nee

Naam							
Toetspunt	Omschrijving	Hoogte	Dag	Avond	Nacht	Etmaal	Li
001_A	Nieuwe Dijk 2, Gasselternijveen	5,00	7,7	7,7	5,9	15,9	13,7
002_A	Noorderdwarsdijk 2, Gasselternijveen	5,00	6,5	6,5	4,9	14,9	12,8
003_A	Hunzelaan 14, Gasselternijveen	5,00	7,6	7,6	2,0	12,6	14,0
004_A	Hunzelaan 12, Gasselternijveen	5,00	9,2	9,2	2,7	14,2	15,8
005_A	Julianalaan 9, Gasselte	5,00	8,4	8,4	4,9	14,9	13,8
006_A	Julianalaan 72, Gasselte	5,00	7,3	7,3	2,5	12,5	12,9
007_A	Achterweg 2, Gasselte	5,00	6,8	6,8	6,3	16,3	13,7

Alle getoonde dB-waarden zijn A-gewogen

Geomilieu V3.00

8-12-2015 16:47:35

Verkennd onderzoek
Flora- en faunawet
ter plaatse van:

Noorderdwarsdijk 1
Gasselte

projectnummer

151477

RUIMTE

GEBOUWEN

ONDERNEMEN

VERANTWOORDING

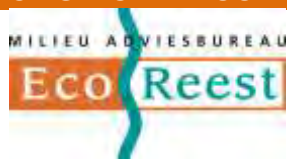
RAPPORT

Type onderzoek	:	Verkennd onderzoek Flora- en faunawet
Locatie onderzoek	:	Noorderdwardsdijk 1
Projectnummer	:	154477
Versie rapportage	:	1
Auteur	:	Ing. J. Kamps MSc
Controle en vrijgave	:	Ing. R.J.W. Huls
Paraaf vrijgave	:	
Datum	:	20 november 2015

OPDRACHTGEVER

Naam	:	Enexis BV
		Postbus 6
		8000 AA ZWOLLE
Contactpersoon	:	dhr. H. Schimmel

UITGEVOERD DOOR

KANTOOR ZUIDWOLDE

Industrieweg 20
7921 JP Zuidwolde
Tel.: 0528-373982
Fax.: 0528-373907
info@ecoreest.nl
www.ecoreest.nl

KANTOOR APPINGEDAM

Opwierderweg 160
9902 RH Appingedam
Tel.: 0596 633355
Fax.: 0528-373907

KANTOOR ALMERE

Transistorstraat 91-34
1322 CL Almere
Tel.: 036 8200376
Fax.: 0528-373907

DISCLAIMER

Dit rapport is het resultaat van een **verkennd onderzoek**, verricht ter plaatse van **Noorderdwardsdijk 1 te Gasselte**, in opdracht van **Enexis BV**.

Ten behoeve van de juiste interpretatie van dit rapport is het noodzakelijk te beschikken over de gehele rapportage, inclusief bijlagen.

Het rapport is ongeschikt voor toepassing in een juridische context indien:

- de paginanummering van het rapport onjuist of onvolledig is
- de bijlagen genoemd in de inhoudsopgave (deels) ontbreken
- het projectnummer in het rapport en op de bijlage niet overeenkomt

We stellen dit rapport alleen ter beschikking aan derden in geval van schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	5
1.1	AANLEIDING EN DOELSTELLING	5
1.1	SCOPE	5
1.2	KWALITEITSBORGING	5
1.3	LEESWIJZER	6
2	ONDERZOEKSLOCATIE EN NABIJE OMGEVING	7
2.1	BESCHRIJVING TOEKOMSTIGE PLANNEN	7
2.2	BESCHRIJVING ONDERZOEKSLOCATIE EN DIRECTE OMGEVING	8
2.3	BESCHERMDE GEBIEDEN IN DE NABIJE OMGEVING	9
2.3.1	Natura 2000	9
2.3.2	Natuurnetwerk Nederland	10
3	NATUURWETGEVING	12
3.1	FLORA- EN FAUNAWET	12
3.2	NATUURBESCHERMINGSWET	13
3.3	NATUURNETWERK NEDERLAND	14
4	METHODE	15
4.1	LITERATUURSTUDIE	15
4.2	VELDBEZOEK	15
5	RESULTATEN	16
5.1	VAATPLANTEN	16
5.1.1	Resultaten literatuuronderzoek	16
5.1.2	Resultaten veldbezoek en effectenbeoordeling	16
5.2	VOGELS	16
5.2.1	Resultaten literatuuronderzoek	16
5.2.2	Resultaten veldbezoek en effecten beoordeling	16
5.3	GRONDGEBONDEN ZOOGDIEREN	17
5.3.1	Resultaten literatuuronderzoek	17
5.3.2	Resultaten veldbezoek en effectenbeoordeling	17
5.4	VLEERMUIZEN	17
5.4.1	Resultaten literatuuronderzoek	17
5.4.2	Resultaten veldbezoek en effectenbeoordeling	17
5.5	AMFIBIEËN EN REPTIELEN	18
5.5.1	Resultaten literatuuronderzoek	18
5.5.2	Resultaten veldbezoek en effectenbeoordeling	18
5.6	VISSEN	18
5.6.1	Resultaten literatuuronderzoek	18
5.6.2	Resultaten veldbezoek en effectenbeoordeling	18
5.7	OVERIGE SOORTEN	18
5.7.1	Resultaten literatuuronderzoek	18

5.7.2	Resultaten veldbezoek en effectenbeoordeling.....	18
6	CONCLUSIE	20
6.1	CONCLUSIE FLORA- EN FAUNAWET.....	20
6.2	AANBEVELINGEN EN ADVIES	20
6.3	VERANTWOORDING	20
Bijlage 1	Essentietabel Natura 2000-gebied Drouwenerzand	
Bijlage 2	Globale verspreiding beschermde en bedreigde soorten	
Bijlage 3	Literatuur	

Onze rapportage is opgezet in kleur, om het u bij het lezen van het digitale document visueel aantrekkelijk te maken. Uiteraard kan het document ook op papier worden afgedrukt, waarbij we willen wijzen op de mogelijkheid om het document in zwart-wit af te drukken om kosten en toner te besparen.

1 INLEIDING

In opdracht van Enexis BV is door Eco Reest BV een verkennend onderzoek Flora- en faunawet uitgevoerd ter plaatse van de Noorderdwarsdijk 1 te Gasselte.

1.1 AANLEIDING EN DOELSTELLING

Aanleiding tot het onderzoek is de voorgenomen uitbreiding van het HS-station 110kV Gasselte-Kraanlanden. Hiervoor zal begroeiing worden verwijderd.

De doelstelling van het onderzoek is meerledig en bestaat uit het vaststellen:

- of habitats aanwezig kunnen zijn van beschermde dier- en plantensoorten ter plaatse van de geplande uitbreiding;
- of de werkzaamheden versturende effecten hebben op beschermde dier- en plantensoorten;
- hoe met eventueel aanwezige beschermde soorten omgegaan kan worden.

1.1 SCOPE

In dit rapport is een verkennend flora en fauna onderzoek beschreven. Hierin is onderzocht of er negatieve effecten te verwachten zijn op beschermde soorten en zo ja, of deze significant negatief kunnen zijn. In overleg met het bevoegd gezag wordt de uitkomst van het verkennend onderzoek gebruikt voor het vaststellen van de noodzaak van een eventueel vervolgonderzoek.

Bij ruimtelijke ingrepen moet vooraf worden getoetst of er schade kan optreden aan beschermde natuurgebieden. De onderzoekslocatie ligt op circa 1,8 kilometer afstand ten noordoosten van het van het Natura 2000-gebied Drouwenerzand. Gezien de relatief grote afstand van het plangebied tot het Natura 2000 gebied en de aard van de voorgenomen ingreep is er geen voortoets aan de Natuurbeschermingswet 1998 uitgevoerd.

1.2 KWALITEITSBORGING

Eco Reest streeft naar een zo hoog mogelijk kwaliteit van onderzoek te leveren.

Eco Reest BV is gecertificeerd volgens "NEN-EN-ISO 9001:2008", voor het geven van milieukundig advies in relatie tot ruimtelijke ontwikkelingen, gebouwen en managementondersteuning, met inbegrip van de uitvoering van gerelateerde onderzoeksactiviteiten.

Naast kwaliteit is onafhankelijkheid van groot belang om onze opdrachtgever van dienst te zijn met het beste advies voor zijn vraagstuk. Wij merken dan ook op dat er geen functionele relatie bestaat tussen opdrachtgever en Eco Reest BV, hetgeen betekent dat het advies van Eco Reest onafhankelijk is van de belangen van de opdrachtgever en derden.

Eco Reest heeft een ontheffing voor het uitvoeren van de verbodsbepalingen genoemd in artikel 9 van de Flora- en faunawet voor zover dit betreft het vangen, bemachtigen en met het oog daarop opsporen van beschermde inheemse amfibieën, vissen, kevers, libellen, mieren en weekdieren, ten behoeve van onderzoek (ontheffingsnummer: FF/75A/2011/049).

2001-2002

Verkennend onderzoek Noorderdwarsdijk 1 te Gasselte (projectnummer: 151477)

Conform de eisen uit onze ethische code behandelt Eco Reest BV alle gegevens vertrouwelijk, waarvan wij kennisnemen als gevolg van de uitvoering van de werkzaamheden, behoudens in geval van wettelijke verplichtingen.

1.3 LEESWIJZER

In hoofdstuk 2 worden de locatie, omgeving en het ontwikkelingsplan beschreven. Hoofdstuk 3 bevat een samenvatting van de regelgeving uit de Flora- en faunawet die hier relevant is. In hoofdstuk 4 worden de gebruikte onderzoeksmethoden beschreven. De resultaten van de toets aan de Flora- en faunawet worden beschreven in hoofdstuk 5. Besloten wordt met hoofdstuk 6; conclusies en aanbevelingen.

2 ONDERZOEKSLOCATIE EN NABIJE OMGEVING

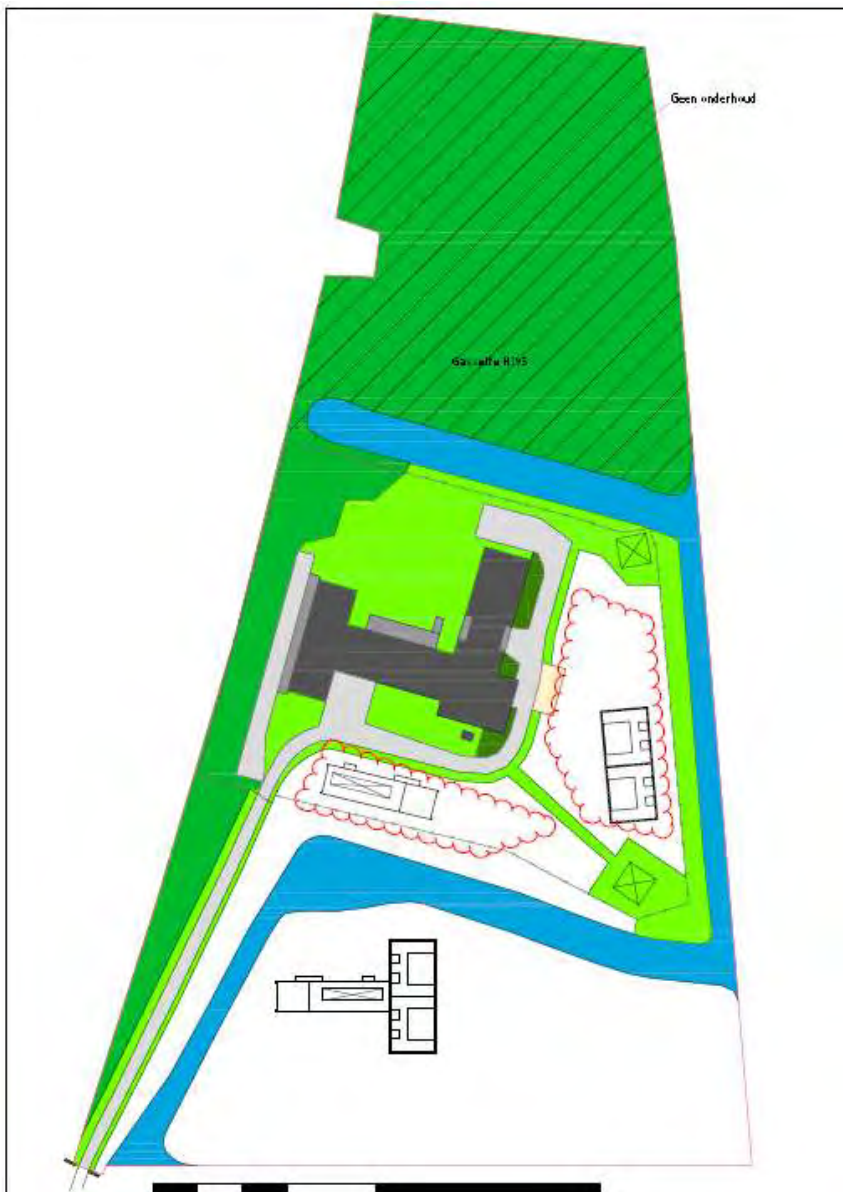
In dit hoofdstuk wordt de huidige en toekomstige situatie van de onderzoekslocatie beschreven en wordt een overzicht gegeven van de beschermde gebieden in de omgeving van de onderzoekslocatie.

2.1 BESCHRIJVING TOEKOMSTIGE PLANNEN

Op de locatie is een hoogspanningstation aanwezig. De opdrachtgever is voornemens om de bestaande bebouwing uit te breiden op de plaats van het onderzoeksterrein.

Ten behoeve van de bouw worden er bestaande landschapselementen verwijderd. De aanwezige bomen, struiken en ondergroei worden gerooid. De ontwikkelingen staan over ongeveer twee jaar gepand.

In de onderstaande figuur is het onderzoeksterrein weergegeven, zoals aangegeven door de opdrachtgever.

Figuur 2-1. Locatie onderzoeksterrein, rood omkaderd de locatie van de geplande uitbreiding (Bron: Enexis).

2.2 BESCHRIJVING ONDERZOEKSLOCATIE EN DIRECTE OMGEVING

De onderzoekslocatie is gelegen ten noordoosten van het Natura 2000 gebied Drouwenerzand. De afstand tussen de onderzoekslocatie en het Natura 2000 gebied bedraagt circa 1,8 kilometer.

Gelet op de afstand en de kernopgave van het Natura 2000 gebied en de kenmerken van onderhavig onderzoeksterrein en het initiatief wordt er geen toets aan de Natuurbeschermingswet uitgevoerd (zie ook paragraaf 1.3, scope).

De onderzoekslocatie betreft de bosschage aan de noord- en oostzijde van het hoogspanningstation. Deze is gelegen aan de Noorderdwarsdijk 1 te Gasselte. Het gebied ligt in een bosperceel te midden van landbouwgebied. Aan de westzijde is een golfbaan gelegen. Ten noorden en oosten ligt een watergang en meteen achter het bosperceel bevindt zich gras- en bouwland. Aan de zuidzijde loopt op korte afstand de provinciale weg N378.

Het onderzochte gebied bestaat uit bosschage met enkele grotere beuken, zomereiken en essen.

Figuren 2-2 en 2-3 geven een impressie van de onderzochte delen.

Figuur 2-2. Noordelijke deel van het plangebied, gezien vanuit het westen.

Figuur 2-3. Oostelijke deel van het plangebied, gezien vanuit het zuiden.

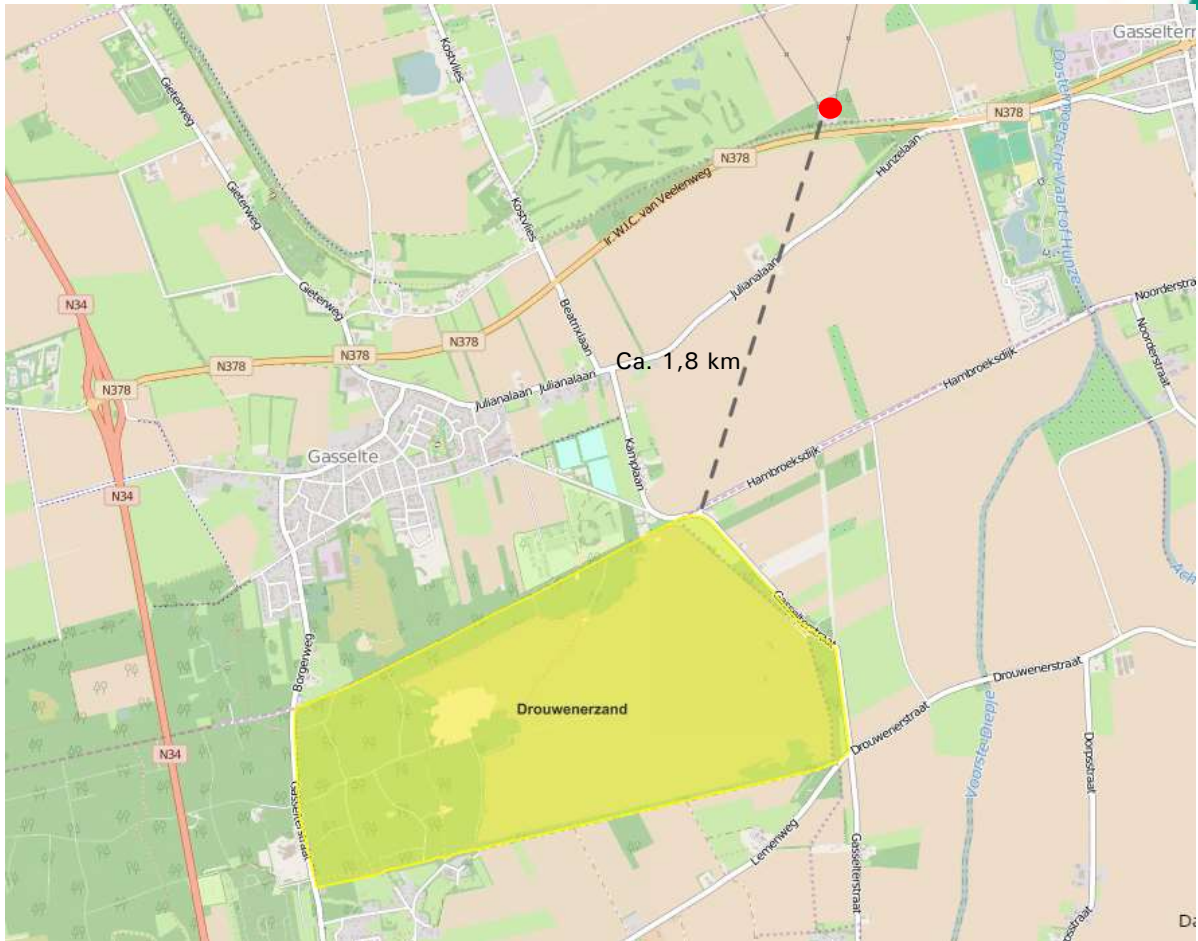
2.3 BESCHERMDE GEBIEDEN IN DE NABIJE OMGEVING

De onderzoekslocatie ligt op korte afstand van gebied dat is opgenomen in het Natuurnetwerk Nederland en op relatief grote afstand van gebied dat beschermd is middels de Natuurbeschermingswet 1998.

2.3.1 Natura 2000

Ten zuidwesten van de onderzoekslocatie ligt Natura 2000-gebied Drouwerzand. De afstand tussen de onderzoekslocatie en het Natura 2000-gebied is ongeveer 1,8 kilometer. In figuur 2-4 is de ligging van de onderzoekslocatie ten opzichte van Drouwenerzand weergegeven.

Gezien de aard van de werkzaamheden en de relatief grote afstand tussen het plangebied en het Drouwenerzand (ca. 1,8 km) is geen voortoets aan de Natuurbeschermingswet 1998 uitgevoerd.

Figuur 2-4. Ligging onderzoekslocatie (rode stip) ten opzichte van Natura 2000-gebied Drouwenezand (geel) (Bron: Ministerie EZ).

2.3.2 Natuurnetwerk Nederland

Op de kaart in figuur 2-5 is te zien dat de onderzoekslocatie op 685 meter van een natuurgebied ligt dat als onderdeel van de EHS (Ecologische Hoofdstructuur) is opgenomen in het NND (Natuurnetwerk Drenthe). Dit betreft het gebied rond de Oostermoersche Vaart of Hunze. Bij de geplande ontwikkelingen zullen gezien het tussenliggende gebied (agrarisch landschap, bebouwing en wegen) en de aard van de ingreep (verwijderen begroeiing en uitbreiden HS station) geen negatieve effecten op dit NND gebied optreden.

Figuur 2-5. Ligging onderzoekslocatie (rode stip) ten opzichte van bestaande EHS (groen) (Bron: EHS kaart 2014 Provincie Drenthe)

3 NATUURWETGEVING

In Nederland is de bescherming van soorten en gebieden (nog) geregeld in de Flora- en faunawet en de Natuurbeschermingswet 1998. Deze twee wetten worden naar verwachting in de loop van 2015 vervangen door de nieuwe wet Natuurbescherming. Tot die tijd wordt nog getoetst aan de Flora- en faunawet en de Natuurbeschermingswet 1998.

3.1 FLORA- EN FAUNAWET

De Flora- en faunawet richt zich op de bescherming van soorten. Deze wet gaat uit van het 'nee, tenzij'-principe. Dit betekent dat activiteiten met een schadelijk effect op beschermde soorten in principe verboden zijn. Van dit verbod kan onder voorwaarden worden afgeweken met een ontheffing of een vrijstelling.

De Flora- en faunawet bevat een aantal verbodsbepalingen. De verbodsbepalingen in artikel 11 zijn bij ruimtelijke ontwikkelingen het meest aan de orde. Dit artikel stelt dat het verboden is "nesten, hollen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren".

In artikel 2 is een zorgplicht opgenomen. Deze houdt in dat iedereen 'voldoende zorg' in acht moet nemen voor alle in het wild voorkomende planten en dieren en hun leefomgeving en handelingen die schadelijke gevolgen kunnen veroorzaken op flora en fauna achterwege moet laten. De zorgplicht geldt voor alle individuen van in Nederland voorkomende soorten planten en dieren, ongeacht of deze soort beschermd is en ongeacht of ontheffing of vrijstelling is verleend.

De beschermde soorten zijn in te delen in een aantal beschermingsniveaus: een drietal tabellen en vogels:

1. tabel 1-soorten: de meest algemene soorten waarvoor een vrijstellingsregeling geldt bij ruimtelijke ontwikkelingen. Dit betekent dat voor deze soorten geen ontheffing hoeft te worden aangevraagd. Voor deze soorten geldt wel de zorgplicht.
2. tabel 2-soorten: soorten die beschermd zijn en waar momenteel de gunstige staat van instandhouding in Nederland in het geding kan zijn en niet zijn vermeld in de Habitatrichtlijn bijlage IV. Hiervoor geldt een vrijstelling wanneer wordt gehandeld volgens een goedgekeurde gedragscode. In andere gevallen is voor deze soorten een ontheffing noodzakelijk. Bevoegd gezag kijkt of deze verkregen kan worden middels een lichte toets. Hierin wordt getoetst of de ingreep afbreuk doet aan de gunstige staat van instandhouding van de soort en of de werkzaamheden een redelijk doel dienen.
3. tabel 3-soorten: strikt beschermde soorten: soorten uit bijlage IV van de Habitatrichtlijn die op Europees niveau zijn beschermd, en soorten die door de minister van (toen) LNV zijn aangewezen middels een Algemene maatregel van Bestuur (AMvB Bijlage 1-soorten). Voor het aantasten van verblijfplaatsen van deze soorten is in veel gevallen een ontheffing nodig. Bevoegd gezag zal voor een aanvraag voor deze soorten een uitgebreide toets uitvoeren. Hierin wordt naast de gunstige staat van instandhouding ook getoetst of er geen redelijke alternatieven zijn en of er sprake is van een in de wet genoemd belang.

Vogels nemen in de Flora- en faunawet een bijzondere positie in. De nesten van alle inheemse soorten zijn tijdens het broedseizoen beschermd door de Flora- en faunawet. Voor het verstoren van broedende vogels geldt een uitgebreide toets, vergelijkbaar met tabel 3-soorten. Daarnaast zijn voortplantings- en vaste rust- of verblijfsplaatsen van een aantal vogelsoorten jaarrond beschermd (mits niet definitief verlaten). Het betreft nesten van boomvalk, buizerd, gierzwaluw, grote gele kwikstaart, havik, huismus, kerkuil, oehoe, ooievaar, ransuil, roek, slechtvalk, sperwer, steenuil, wespandief en zwarte wouw.

Het bevoegd gezag voor deze wet berust nog bij de staatssecretaris van Economische Zaken, die dit laat uitvoeren door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). Voor een nadere toelichting op de Flora- en faunawet wordt verwezen naar de geraadpleegde websites.

De resultaten van het verkennend onderzoek naar soorten van de Flora- en faunawet worden beschreven in hoofdstuk 5 van dit rapport.

3.2 NATUURBESCHERMINGSWET

Sinds 1 oktober 2005 is de Natuurbeschermingswet 1998 van kracht. Hiermee is gebiedsbescherming van de Europese Habitat- en Vogelrichtlijn in de Nederlandse wetgeving geïmplementeerd. De beschermde gebieden uit de beide richtlijnen worden aangeduid als Natura 2000 gebieden.

In het ontwerp-aanwijzingsbesluit van het Natura 2000-gebied zijn zowel de te beschermen waarden van het Vogelrichtlijn- als het Habitatrichtlijngebied opgenomen. In bijlage 2 zijn deze kwalificerende habitattypen en soorten van opgenomen als zogenaamde instandhoudingsdoelen. Elk gebied is specifiek voor een of meer van deze instandhoudingsdoelen aangewezen. Met deze nationale deelverplichtingen wordt bijgedragen aan de Europese verplichting die beoogt het goede voortbestaan van deze natuurwaarden zeker te stellen.

Ook in de Natuurbeschermingswet is een algemene zorgplicht opgenomen. Deze houdt in dat iedereen verplicht is schade aan de waarden van Natura 2000 gebieden te voorkomen. Dat betekent dat mogelijke schade actief voorkomen, beperkt of verzacht moet worden. Voor onvermijdelijke schade is men vervolgens verplicht een vergunning aan te vragen. Door middel van een toetsing aan de Natuurbeschermingswet 1998 kan worden bepaald of schade kan optreden bij het uitvoeren van de voorgenomen plannen. Een plan waarbij schade niet vermeden kan worden door middel van mitigatie (verandering, verzachting), kan dan alleen doorgang vinden wanneer er geen alternatief voor bestaat, het plan een dwingende reden van groot openbaar belang dient en de schade aan instandhoudingsdoelen volledig wordt gecompenseerd.

De effecten op de beschermde waarden kunnen zowel direct als indirect (externe werking) zijn. "Extern" betekent zowel dat instandhoudingsdoelen beschermd moeten zijn tegen invloed van buiten het gebied als dat soorten die een levensfunctie buiten het gebied hebben, daar ook volledige bescherming genieten.

Bij het bepalen of de ontwikkeling negatieve gevolgen kan hebben, moet ook rekening gehouden worden met de overige ontwikkelingen in de omgeving van het beschermde gebied. Door een combinatie (cumulatie) van activiteiten kunnen namelijk ook negatieve effecten optreden. Hierbij wordt als richtlijn gehanteerd dat alleen plannen en projecten, waarover een definitief besluit is genomen, bij deze beoordeling worden betrokken.

De colleges van gedeputeerde staten zijn per provincie het bevoegd gezag voor alle gebieden die in of voor het grootste deel in hun provincie liggen. Voor de Natura 2000-gebieden in de Noordzee en enkele specifieke gebieden is de minister van het betreffende departement verantwoordelijk.

3.3 NATUURNETWERK NEDERLAND

Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is sinds de Rijksnatuurvisie 2014 het Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. In de wet heet dit de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden met elkaar en met het omringende agrarisch gebied.

Ook wordt bestaande natuur met nieuwe, nog te ontwikkelen natuurgebieden verbonden, door middel van ecologische verbindingzones of robuuste verbindingen. Kenmerk is dat ze breed genoeg moeten zijn zodat dieren makkelijk van het ene naar het andere gebied kunnen gaan.

Binnen het Natuurnetwerk Nederland liggen alle Natura 2000-gebieden, bestaande natuurgebieden (waaronder alle nationale parken), gebieden waar nieuwe natuur wordt aangelegd, landbouwgebieden waarop agrarisch natuurbeheer wordt uitgevoerd, verschillende grote wateren, meren, de kustzone van de Noordzee en de Waddenzee.

De beschermde waarden van het Natuurnetwerk Nederland zijn breder dan die van het Natura 2000 gebied. Het gaat bijvoorbeeld om de 'wezenlijke waarden' van het gebied, maar hebben het rijk en de provincies de 'Spelregels EHS' ontwikkeld die per provincie in de Omgevingsverordening zijn verwerkt. Voor toetsing aan deze regelgeving geldt geen vastomlijnd stappenplan zoals voor de toetsing aan de Natuurbeschermingswet. In het kader van de Natuurbeschermingswet worden de effecten op de meest kwetsbare waarden van het NNN getoetst. Een vergunning voor een activiteit die ruimtebeslag of schade veroorzaakt kan ook hierbij alleen worden verleend als er sprake is van een dringende reden van openbaar belang en schade aan natuurwaarden volledig wordt gecompenseerd of dat het NNN kan worden herbegrensd of er per saldo beter van wordt. Het NNN wordt daarom in beginsel planologisch beschermd.

Sinds het Natuurpact zijn de provincies verantwoordelijk voor het Natuurnetwerk Nederland. Wanneer het NNN effecten ondervindt door een project, moet in overleg worden getreden met de betreffende provincie.

4 METHODE

4.1 LITERATUURSTUDIE

Voorafgaand aan het veldbezoek is gestart met een bureaustudie naar het voorkomen van flora en fauna ter plaatse van het onderzoeksterrein. Deze bureaustudie heeft bestaan uit het opvragen van gegevens van Quickscanhulp.nl. Hierin is een overzicht gegeven van de in de omgeving aanwezige soorten van tabel 2 en 3 van de Flora- en faunawet. Deze staan weergegeven in onderstaande tabel (4-1). Het plangebied is in dit geval iets ruimer ingetekend om een volledig beeld te krijgen van de soorten in de omgeving. De volledige lijst, met soorten op een grotere afstand dan 1 kilometer van het plangebied, is weergegeven in bijlage 2.

Tabel 4-1. Beschermde soorten binnen een kilometer van het onderzoeksgebied (Bron: Quickscanhulp.nl)

Soort	Soortgroep	Bescherming	Afstand
Buizerd	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Gierzwaluw	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Grote Gele Kwikstaart	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Havik	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Huismus	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Kerkuil	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Ransuil	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Roek	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Slechtvalk	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Sperwer	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Wespendief	Vogels	tabel III	0 - 1 km

Verder is gebruik gemaakt van bestaande literatuur (verspreidingsatlassen e.d.). Er zijn geen gegevens aangekocht van bijvoorbeeld PGO's (Particuliere Gegevensbeherende Organisaties). In bijlage 2 is een overzicht gegeven van de geraadpleegde bronnen.

4.2 VELDBEZOEK

De uitvoering van het veldbezoek heeft plaatsgevonden op 18-11-2015. Dit heeft overdag plaatsgevonden. Tijdens de inventarisatie waren de weersomstandigheden als volgt:
 Droog / half bewolkt / 10 °C / 3 Bft.

Het bezoek is gericht om te beoordelen of de onderzoekslocatie geschikte biotopen bevat voor beschermde dier- en plantensoorten. Hiervoor zijn de onderzoekslocatie en de nabije omgeving onderzocht op potentiële leef- en groeiplaatsen van beschermde dier- en plantensoorten.

5 RESULTATEN

Onderstaand zijn de resultaten van zowel het literatuuronderzoek als het veldbezoek weergegeven.

5.1 VAATPLANTEN

5.1.1 Resultaten literatuuronderzoek

In de omgeving van het onderzoeksterrein zijn geen streng beschermde plantensoorten bekend.

5.1.2 Resultaten veldbezoek en effectenbeoordeling

Het onderzoeksterrein bestaat uit bosschage met enkele relatief oude beuken, een aantal zomereiken, essen en esdoorns. De struiklaag bestaat voornamelijk uit enkele hondsrozenstruiken, sneeuwbes en braam. De kruidlaag bestaat uit verschillende grassoorten en soorten van een voedselrijke bodem, zoals gewone hoornbloem en hondsdrif. Daarnaast was veel levermos aanwezig.

In een kilometer rond het onderzochte gebied zijn geen beschermde plantensoorten bekend. Beschermde soorten worden gezien de relatief voedselrijke omstandigheden niet verwacht.

5.2 VOGELS

5.2.1 Resultaten literatuuronderzoek

In de omgeving van het onderzoeksterrein zijn de volgende broedvogels bekend: buizerd, gierzwaluw, grote gele kwikstaart, havik, huismus, kerkuil, ransuil, roek, slechtvalk, sperwer en wespendif.

5.2.2 Resultaten veldbezoek en effectenbeoordeling

Tijdens het veldbezoek zijn diverse vogelsoorten waargenomen in de directe omgeving van het onderzoeksterrein waaronder merel en koolmees.

De soorten die uit het literatuuronderzoek naar voren kwamen zijn niet binnen het plangebied aangetroffen. De aanwezige bomen zijn potentieel geschikt voor buizerd, havik, roek, sperwer of wespendif. Bij het veldonderzoek is extra aandacht besteed aan het voorkomen van (resten van) jaarrond beschermde nesten in de te rooien bomen. Deze zijn niet aangetroffen. Wel was in een van de bomen een oud nest aanwezig van waarschijnlijk kraai of gaai. Nesten van deze soort zijn echter niet hele jaar rond beschermd.

De overige in de literatuur genoemde soorten worden niet verwacht vanwege het ontbreken van geschikte bebouwing om in te broeden. Grote gele kwikstaart broedt wellicht bij de watergangen even buiten het plangebied.

De bomen en struiken worden naar verwachting wel gebruikt als nestlocatie door algemenere vogelsoorten, zoals kraai, gaai, merel, fitis of koolmees. De nesten van deze soorten zijn niet jaarrond beschermd. Echter alle vogelnesten zijn in het broedseizoen beschermd.

Een overtreding van de Flora- en faunawet kan worden voorkomen door de bomen en struiken voor de start van het broedseizoen te rooien. Wanneer de begroeiing voor het broedseizoen is verwijderd kunnen de bouwwerkzaamheden wel plaatsvinden binnen het broedseizoen. Voor het broedseizoen wordt geen standaard periode gehanteerd, van belang is of er een broedgeval aanwezig is. Globaal

loopt het broedseizoen van vogels van 1 maart tot 1 september. Dit is afhankelijk van de soort en van de klimatologische omstandigheden.

5.3 GRONDGEBONDEN ZOOGDIEREN

5.3.1 Resultaten literatuuronderzoek

In de omgeving van het onderzoeksterrein zijn geen waarnemingen van (streng) beschermde grondgebonden zoogdieren bekend.

5.3.2 Resultaten veldbezoek en effectenbeoordeling

Tijdens het veldbezoek zijn geen sporen aangetroffen van grondgebonden zoogdieren ter plaatse van het onderzoeksterrein. Hierbij wordt overigens opgemerkt dat sporen van kleine zoogdieren in vegetatie lastig zichtbaar zijn. Gelet op het habitatype zou het onderzoeksterrein en directe omgeving, onderdeel kunnen uitmaken van het leefgebied van algemene zoogdieren zoals mol, bosmuis of bosspitsmuis.

De bovengenoemde en verwachte diersoorten zijn aangemerkt als tabel-1 soort waarvoor in het kader van bestendig beheer, onderhoud aan infrastructuur of ruimtelijke ontwikkelingen een vrijstelling geldt. Dit houdt in dat in het kader van de Flora- en faunawet geen ontheffing noodzakelijk is voor het uitvoeren van de voorgenomen werkzaamheden. Daarnaast worden populaties van bovengenoemde soorten niet in gevaar gebracht. Het zal voornamelijk gaan om verstoring van individuen.

Wij merken op dat te allen tijde de zorgplicht blijft gelden. Deze zorgplicht houdt in dat nadelige gevolgen voor flora en fauna zoveel mogelijk moeten worden voorkomen. De zorgplicht geldt voor alle planten en dieren, beschermd of niet.

5.4 VLEERMUIZEN

5.4.1 Resultaten literatuuronderzoek

In de omgeving van het onderzoeksterrein zijn geen vleermuizen bekend.

5.4.2 Resultaten veldbezoek en effectenbeoordeling

Verblijfplaatsen

In de onderzoekslocatie zijn bomen aanwezig met een voldoende omvang om geschikte verblijfplaatsen voor vleermuizen te herbergen. Tijdens de veldinspectie is extra gelet op holtes en spleten in bomen. In de boomstammen zijn echter geen holtes aangetroffen en ook geschikte scheuren ontbreken.

Vliegroute

Gelet op het ontbreken van lijnvormige elementen worden belangrijke vliegroutes niet binnen het onderzoeksterrein verwacht

Foerageergebied

De bosschage op het onderzoeksterrein vormt geschikt foerageergebied voor verschillende soorten vleermuizen, zoals gewone grootoorvleermuis of rosse vleermuis. Dit foerageergebied komt te vervallen wanneer het terrein bebouwd wordt. Echter, het onderzoeksterrein ligt binnen een bosperceel. In de directe omgeving is dus nog voldoende soortgelijk foerageergebied over. Het onderzochte terrein zal daarom geen onderdeel uitmaken van essentieel foerageergebied.

5.5 AMFIBIEËN EN REPTIELEN

5.5.1 Resultaten literatuuronderzoek

In de omgeving van het onderzoeksterrein zijn geen middelzwaar of zwaar beschermde amfibieën en reptielen bekend.

5.5.2 Resultaten veldbezoek en effectenbeoordeling

Tijdens het veldbezoek zijn geen amfibieën waargenomen ter plaatse van het onderzoeksterrein. Er is binnen het onderzoeksgebied geen water aanwezig, waardoor de aanwezigheid van voortplantingshabitat van amfibieën kan worden uitgesloten. Wel zou het onderzoeksterrein deel kunnen uitmaken van het landhabitat van de bruine kikker, gewone pad of kleine watersalamander.

De bovengenoemde en verwachte amfibieën zijn aangemerkt als tabel-1 soort waarvoor in het kader van bestendig beheer, onderhoud aan infrastructuur of ruimtelijke ontwikkelingen een vrijstelling geldt. Dit houdt in dat in het kader van de Flora- en faunawet geen ontheffing noodzakelijk is voor het uitvoeren van de voorgenomen werkzaamheden.

In de directe omgeving van het plangebied is geen geschikt habitat voor reptielen aanwezig. Hierdoor worden ook binnen het onderzoeksterrein geen reptielen verwacht.

5.6 VISSSEN

5.6.1 Resultaten literatuuronderzoek

In de directe omgeving van het onderzoeksterrein zijn geen beschermde vissen bekend.

5.6.2 Resultaten veldbezoek en effectenbeoordeling

Omdat er op het onderzoeksterrein geen permanent watervoerende elementen aanwezig zijn, kan de aanwezigheid van vissen worden uitgesloten.

5.7 OVERIGE SOORTEN

5.7.1 Resultaten literatuuronderzoek

In de omgeving van het onderzoeksterrein zijn geen overige soorten bekend.

5.7.2 Resultaten veldbezoek en effectenbeoordeling

Door het ontbreken van sleutelfactoren zoals waardplanten speelt onderhavig onderzoeksterrein geen cruciale rol voor plaatselijke vlinderpopulaties.

Omdat er op het onderzoeksterrein geen permanent watervoerende elementen aanwezig zijn, kan de aanwezigheid van libellen worden uitgesloten.

Tijdens het veldbezoek zijn geen algemene diersoorten uit de overige soortgroepen aangetroffen. Zeldzame, beschermde of Rode Lijstsoorten zijn niet aangetroffen tijdens het veldbezoek. Belangrijke reden hiervoor is dat ter plaatse geen geschikt habitat (meer) aanwezig is voor deze soorten.

De overige in de Flora- en faunawet opgenomen (strikt beschermde) soorten zijn dusdanig zeldzaam en grotendeels gebonden aan specifieke biotopen zoals heide, hoogveen, laagveen en beken, dat het onwaarschijnlijk is dat de onderzoekslocatie voor deze soorten een functie vervult.

6 CONCLUSIE

6.1 CONCLUSIE FLORA- EN FAUNAWET

Naar aanleiding van het verkennend onderzoek Flora- en faunawet concluderen wij dat er ter plaatse van de onderzoekslocatie geen is van het voorkomen van een strikt beschermde soort (tabel 2 of 3-soort van de Flora- en faunawet) , anders dan tabel 1-soorten waarvoor in onderhavig geval een vrijstelling geldt.

In de bomen en struiken kunnen algemene vogelsoorten tot broeden komen. Alle vogelnesten zijn in het broedseizoen beschermd. Voor het broedseizoen wordt geen standaard periode gehanteerd, van belang is of er een broedgeval aanwezig is. Globaal loopt het broedseizoen van vogels van 1 maart tot 1 september. Dit is afhankelijk van de soort en van de klimatologische omstandigheden.

Opgemerkt dient te worden dat te allen tijde de zorgplicht blijft gelden. Deze zorgplicht houdt in dat nadelige gevolgen voor flora en fauna zoveel mogelijk moeten worden voorkomen. De zorgplicht geldt voor alle planten en dieren, beschermd of niet.

6.2 AANBEVELINGEN EN ADVIES

Mogelijk broeden vogels in de te rooien bomen en struiken. Alle broedgevallen zijn beschermd in de Flora- en faunawet. Om een overtreding te voorkomen wordt geadviseerd om de bomen en struiken voor de start van het broedseizoen te verwijderen. Wanneer dat gebeurt, en de vegetatie kort wordt gehouden zodat hier geen vogels kunnen gaan broeden, kunnen de bouwwerkzaamheden wel in het broedseizoen plaatsvinden. Het broedseizoen loopt globaal van 1 maart tot 1 september.

Wij merken op dat te allen tijde de zorgplicht blijft gelden. Deze zorgplicht houdt in dat nadelige gevolgen voor flora en fauna zoveel mogelijk moeten worden voorkomen. De zorgplicht geldt voor alle planten en dieren, beschermd of niet.

6.3 VERANTWOORDING

De initiatiefnemer of opdrachtgever is verantwoordelijk voor het gebruik van de rapportage. Eco Reest aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor de inhoud, interpretaties of conclusies indien gebruik wordt gemaakt van deelaspecten van deze rapportage, zonder verwijzing naar de volledige rapportage. Bovendien aanvaardt Eco Reest geen aansprakelijkheid voor kosten en vertraging die optreden als gevolg van het voorkomen van beschermde flora en fauna.

Eco Reest
Ing. J. Kamps MSc.

BIJLAGE 1

Behoort bij rapport:
151477
Noorderdwarsdijk 1
Gasselte

Essentietabel Natura 2000-gebied Drouwenerzand

Kernopgaven

6.08	Structuurrijke droge heiden	Vergroting areaal stuifzandheiden met struikhei H2310, binnenlandse kraaiheibegroeiingen H2320, droge heiden H6030 en zandverstuivingen H2330 én verbeteren van de kwaliteit door vergroting van de variatie in structuur en ontwikkeling van geleidelijke overgangen met bos, mede t.b.v. vogelsoorten als <i>Chamaea</i> A255, <i>Colinus</i> A107, <i>Passer</i> A224, <i>Merula</i> A253 en <i>Turdus</i> A277.
6.11	Jeneverbesstruwelen	Behoud areaal en kwaliteitsverbetering jeneverbesstruwelen H5130, verjonging stimuleren.

Instandhoudingsdoelstellingen

		SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Draagkracht aantal vogels	Draagkracht aantal paren	Kernopgaven
Habitattypen								
H2310	Stuifzandheiden met struikhei	--	=	>				6.08
H2320	Binnenlandse kraaiheibegroeiingen	-	=	=				6.08
H2330	Zandverstuivingen	--	=	=				6.08
H5130	Jeneverbesstruwelen	-	=	>				6.11
H6230	*Heischrale graslanden	--	=	>				

Legenda

W	Kernopgave met wateropgave
	Sense of urgency: beheeropgave
	Sense of urgency opgave m.b.t. watercondities
SVI landelijk	Landelijke Staat van Instandhouding (-- zeer ongunstig; - matig ongunstig, + gunstig)
=	Behoudsdoelstelling
>	Verbeter- of uitbreidingsdoelstelling
=(<)	Ontwerp-aanwijzingsbesluit heeft 'ten gunste van' formulering

deze tabel is gebaseerd op het definitief aanwijzingsbesluit
Gebruik deze essentietabel in combinatie met de leeswijzer

BIJLAGE 2

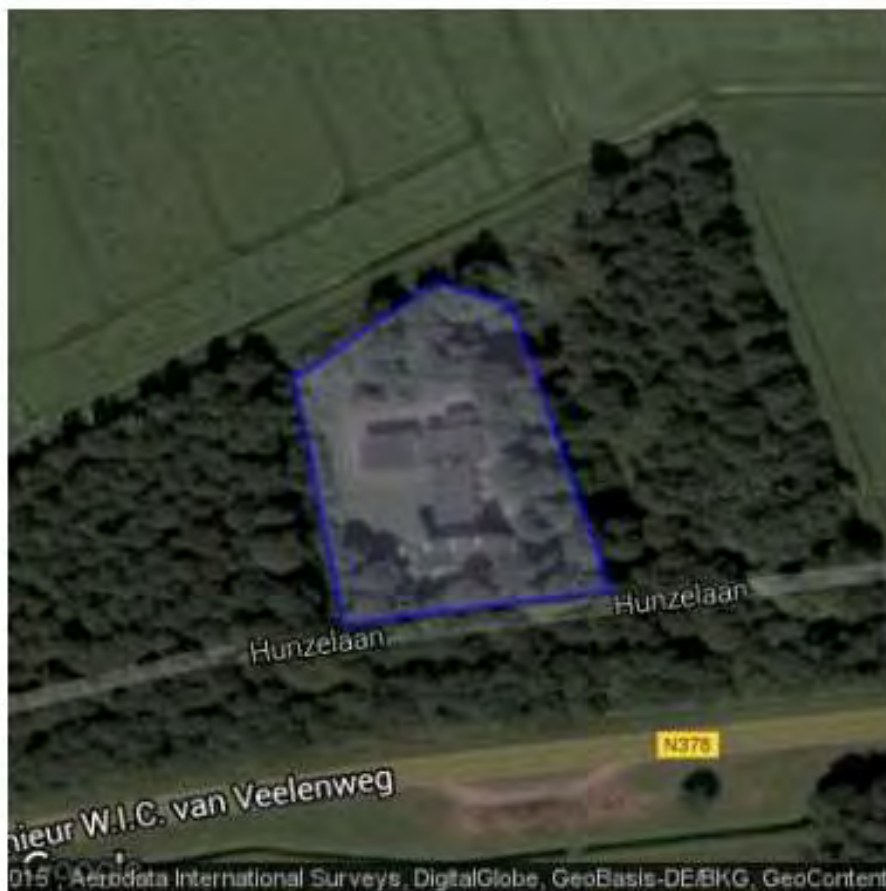
Behoort bij rapport:
151477
Noorderdwarsdijk 1
Gasselte

Verspreiding beschermde soorten

Bekende verspreiding van soorten ten opzichte van het plangebied – levering uit de NDFF.

De Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) is de meest omvangrijke landelijke informatiebron van verspreidingsgegevens en bevat betrouwbare waarnemingen van planten en dieren in een bepaald gebied. Het systeem is in opbouw, nieuwe gegevens worden met regelmaat toegevoegd. Alle gegevens in de NDFF zijn door de Gegevensautoriteit Natuur gevalideerd. Nader (veld-)onderzoek kan noodzakelijk zijn om aanwezigheid van een soort te bevestigen of uit te sluiten.

Copyright vermelden bij verwijzen of citeren naar deze levering: '© NDFF - quickscanhulp.nl 18-11-2015 13:02:38'

Op de volgende pagina's vindt u de lijst met soorten en afstanden ten opzichte van het plangebied dat deze soorten zijn waargenomen. Een toelichting op deze lijst is te vinden op: www.quickscanhulp.nl.

Soort	Soortgroep	Bescherming	Afstand
Buizerd	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Gierzwaluw	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Grote Gele Kwikstaart	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Havik	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Huismus	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Kerkuil	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Ransuil	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Roek	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Slechtvalk	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Sperwer	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Wespendief	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Levendbarende hagedis	Reptielen	tabel II	1 - 5 km
Jeneverbes	Vaatplanten	tabel II	1 - 5 km
Kleine zonnedauw	Vaatplanten	tabel II	1 - 5 km
Klokjesgentiaan	Vaatplanten	tabel II	1 - 5 km
Moeraswespenorchis	Vaatplanten	tabel II	1 - 5 km
Parnassia	Vaatplanten	tabel II	1 - 5 km
Ronde zonnedauw	Vaatplanten	tabel II	1 - 5 km
Valkruid	Vaatplanten	tabel II	1 - 5 km
Eekhoorn	Zoogdieren	tabel II	1 - 5 km
Steenmarter	Zoogdieren	tabel II	1 - 5 km
Heikikker	Amfibieën	tabel III	1 - 5 km
Poelkikker	Amfibieën	tabel III	1 - 5 km
heideblauwtje	Insecten - Dagvlinders	tabel III	1 - 5 km
keizersmantel	Insecten - Dagvlinders	tabel III	1 - 5 km
rouwmantel	Insecten - Dagvlinders	tabel III	1 - 5 km
Groene glazenmaker	Insecten - Libellen	tabel III	1 - 5 km
Boomvalk	Vogels	tabel III	1 - 5 km
Ooievaar	Vogels	tabel III	1 - 5 km
Zwarte Wouw	Vogels	tabel III	1 - 5 km
Baardvleermuis	Zoogdieren	tabel III	1 - 5 km
Bever	Zoogdieren	tabel III	1 - 5 km
Boommarter	Zoogdieren	tabel III	1 - 5 km
Das	Zoogdieren	tabel III	1 - 5 km
Gewone dwergvleermuis	Zoogdieren	tabel III	1 - 5 km
Gewone grootoorvleermuis	Zoogdieren	tabel III	1 - 5 km
Laatvlieger	Zoogdieren	tabel III	1 - 5 km
Ruige dwergvleermuis	Zoogdieren	tabel III	1 - 5 km
Watervleermuis	Zoogdieren	tabel III	1 - 5 km
Alpenwatersalamander	Amfibieën	tabel II	5 - 10 km
Beenbreek	Vaatplanten	tabel II	5 - 10 km
Gevlekte orchis	Vaatplanten	tabel II	5 - 10 km
Lange ereprijs	Vaatplanten	tabel II	5 - 10 km
Rapunzelklokje	Vaatplanten	tabel II	5 - 10 km
Rietorchis	Vaatplanten	tabel II	5 - 10 km

Spaanse ruiter	Vaatplanten	tabel II	5 - 10 km
Steenanjer	Vaatplanten	tabel II	5 - 10 km
Steenbreekvaren	Vaatplanten	tabel II	5 - 10 km
Stengelloze sleutelbloem	Vaatplanten	tabel II	5 - 10 km
Tongvaren	Vaatplanten	tabel II	5 - 10 km
Waterdriblad	Vaatplanten	tabel II	5 - 10 km
Welriekende nachtorchis	Vaatplanten	tabel II	5 - 10 km
Wilde gagel	Vaatplanten	tabel II	5 - 10 km
Wilde marjolein	Vaatplanten	tabel II	5 - 10 km
Kleine modderkruiper	Vissen	tabel II	5 - 10 km
Kamsalamander	Amfibieën	tabel III	5 - 10 km
veenbesparelmoervlinder	Insecten - Dagvlinders	tabel III	5 - 10 km
Adder	Reptielen	tabel III	5 - 10 km
Hazelworm	Reptielen	tabel III	5 - 10 km
Zandhagedis	Reptielen	tabel III	5 - 10 km
Stenuil	Vogels	tabel III	5 - 10 km
Rosse vleermuis	Zoogdieren	tabel III	5 - 10 km
Waterspitsmuis	Zoogdieren	tabel III	5 - 10 km
Brede orchis	Vaatplanten	tabel II	10 - 25 km
Daslook	Vaatplanten	tabel II	10 - 25 km
Gele helmbloem	Vaatplanten	tabel II	10 - 25 km
Groensteel	Vaatplanten	tabel II	10 - 25 km
Grote keverorchis	Vaatplanten	tabel II	10 - 25 km
Gulden sleutelbloem	Vaatplanten	tabel II	10 - 25 km
Prachtklokje	Vaatplanten	tabel II	10 - 25 km
Ruig klokje	Vaatplanten	tabel II	10 - 25 km
Stijf hardgras	Vaatplanten	tabel II	10 - 25 km
Veldsalie	Vaatplanten	tabel II	10 - 25 km
Vleeskleurige orchis	Vaatplanten	tabel II	10 - 25 km
Wilde kievitsbloem	Vaatplanten	tabel II	10 - 25 km
Zomerklokje	Vaatplanten	tabel II	10 - 25 km
Zwartsteel	Vaatplanten	tabel II	10 - 25 km
Damhert	Zoogdieren	tabel II	10 - 25 km
Edelhert	Zoogdieren	tabel II	10 - 25 km
Grote bosmuis	Zoogdieren	tabel II	10 - 25 km
Wild zwijn	Zoogdieren	tabel II	10 - 25 km
Boomkikker	Amfibieën	tabel III	10 - 25 km
Knoflookpad	Amfibieën	tabel III	10 - 25 km
Rugstreepad	Amfibieën	tabel III	10 - 25 km
veenhooibeestje	Insecten - Dagvlinders	tabel III	10 - 25 km
Gevlekte witsnuitlibel	Insecten - Libellen	tabel III	10 - 25 km
Noordse winterjuffer	Insecten - Libellen	tabel III	10 - 25 km
Gladde slang	Reptielen	tabel III	10 - 25 km
Ringslang	Reptielen	tabel III	10 - 25 km
Drijvende waterweegbree	Vaatplanten	tabel III	10 - 25 km
Grote modderkruiper	Vissen	tabel III	10 - 25 km

Rivierprik	Vissen	tabel III	10 - 25 km
Oehoe	Vogels	tabel III	10 - 25 km
Baardvleermuis / Brandts vleermuis	Zoogdieren	tabel III	10 - 25 km
Franjestaart	Zoogdieren	tabel III	10 - 25 km
Gewone/Grijze grootoorvleermuis	Zoogdieren	tabel III	10 - 25 km
Kleine dwergvleermuis	Zoogdieren	tabel III	10 - 25 km
Meervleermuis	Zoogdieren	tabel III	10 - 25 km
Otter	Zoogdieren	tabel III	10 - 25 km
Tweekleurige vleermuis	Zoogdieren	tabel III	10 - 25 km
Veldspitsmuis	Zoogdieren	tabel III	10 - 25 km
Dennenorchis	Vaatplanten	tabel II	25 - 50 km
Herfsttijloos	Vaatplanten	tabel II	25 - 50 km
Klein glaskruid	Vaatplanten	tabel II	25 - 50 km
Lange zonnedauw	Vaatplanten	tabel II	25 - 50 km
Spindotterbloem	Vaatplanten	tabel II	25 - 50 km
Weideklokje	Vaatplanten	tabel II	25 - 50 km
Cottus gobio	Vissen	tabel II	25 - 50 km
Grijze zeehond	Zoogdieren	tabel II	25 - 50 km
Geelbuikvuurpad	Amfibieën	tabel III	25 - 50 km
Vinpootsalamander	Amfibieën	tabel III	25 - 50 km
Vroedmeesterpad	Amfibieën	tabel III	25 - 50 km
Brede geelgerande waterroofkever	Insecten - Kevers	tabel III	25 - 50 km
Oostelijke witsnuitlibel	Insecten - Libellen	tabel III	25 - 50 km
Muurhagedis	Reptielen	tabel III	25 - 50 km
Bittervoorn	Vissen	tabel III	25 - 50 km
Bruinvis	Zoogdieren	tabel III	25 - 50 km
Gewone zeehond	Zoogdieren	tabel III	25 - 50 km
Vliegend hert	Insecten - Kevers	tabel II	50 - 100 km
Bergnachtorchis	Vaatplanten	tabel II	50 - 100 km
Bijenorchis	Vaatplanten	tabel II	50 - 100 km
Blaasvaren	Vaatplanten	tabel II	50 - 100 km
Blauwe zeedistel	Vaatplanten	tabel II	50 - 100 km
Bosorchis	Vaatplanten	tabel II	50 - 100 km
Grote muggenorchis	Vaatplanten	tabel II	50 - 100 km
Harlekijn	Vaatplanten	tabel II	50 - 100 km
Honingorchis	Vaatplanten	tabel II	50 - 100 km
Kleine keverorchis	Vaatplanten	tabel II	50 - 100 km
Kluwenklokje	Vaatplanten	tabel II	50 - 100 km
Maretak	Vaatplanten	tabel II	50 - 100 km
Muurbloem	Vaatplanten	tabel II	50 - 100 km
Rechte driehoeksvaren	Vaatplanten	tabel II	50 - 100 km
Slanke gentiaan	Vaatplanten	tabel II	50 - 100 km
Veenmosorchis	Vaatplanten	tabel II	50 - 100 km
Botervis	Vissen	tabel II	50 - 100 km
Brakwatergrondel	Vissen	tabel II	50 - 100 km
Dikkopje	Vissen	tabel II	50 - 100 km

Europese meerval	Vissen	tabel II	50 - 100 km
Groene zeedonderpad	Vissen	tabel II	50 - 100 km
Grote koornaarvis	Vissen	tabel II	50 - 100 km
Grote zeenaald	Vissen	tabel II	50 - 100 km
Hondshaai	Vissen	tabel II	50 - 100 km
Kleine zeenaald	Vissen	tabel II	50 - 100 km
Slakdolf	Vissen	tabel II	50 - 100 km
Zwarte grondel	Vissen	tabel II	50 - 100 km
grote vuurvlinder	Insecten - Dagvlinders	tabel III	50 - 100 km
Gestreepte waterroofkever	Insecten - Kevers	tabel III	50 - 100 km
Rivierrombout	Insecten - Libellen	tabel III	50 - 100 km
Sierlijke witsnuitlibel	Insecten - Libellen	tabel III	50 - 100 km
Groenknolorchis	Vaatplanten	tabel III	50 - 100 km
Kruipend moerasscherm	Vaatplanten	tabel III	50 - 100 km
Atlantische steur	Vissen	tabel III	50 - 100 km
Beekprik	Vissen	tabel III	50 - 100 km
Elrits	Vissen	tabel III	50 - 100 km
Groot zeegras	Zeeorganismen	tabel III	50 - 100 km
Bechsteins vleermuis	Zoogdieren	tabel III	50 - 100 km
Bosvleermuis	Zoogdieren	tabel III	50 - 100 km
Brandts vleermuis	Zoogdieren	tabel III	50 - 100 km
Dwergvinvis	Zoogdieren	tabel III	50 - 100 km
Eikelmuis	Zoogdieren	tabel III	50 - 100 km
Griend	Zoogdieren	tabel III	50 - 100 km
Noordse woelmuis (arenicola)	Zoogdieren	tabel III	50 - 100 km
Orka	Zoogdieren	tabel III	50 - 100 km
Tuimelaar	Zoogdieren	tabel III	50 - 100 km
Vale vleermuis	Zoogdieren	tabel III	50 - 100 km
Witflankdolfijn	Zoogdieren	tabel III	50 - 100 km
Witsnuitdolfijn	Zoogdieren	tabel III	50 - 100 km
Europese rivierkreeft	Geleedpotigen - Insecten	tabel II	100 - 250 km
Aapjesorchis	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Bleek bosvogeltje	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Bokkenorchis	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Duitse gentiaan	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Franjementiaan	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Geelgroene wespenorchis	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Groene nachtorchis	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Herfstschroeforchis	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Hondskruid	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Kruisbladgentiaan	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Mannetjesorchis	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Pijlscheefkelk	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Poppenorchis	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Purperorchis	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Schubvaren	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km

Soldaatje	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Steenbreekvaren subsp. trichomanes	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Steenrode orchis	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Stengelomvattend havikskruid	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Veldgentiaan	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Vliegenorchis	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Vogelnestje	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Welriekende/Bergnachtorchis	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Zomeradonis	Vaatplanten	tabel II	100 - 250 km
Adderzeenaald	Vissen	tabel II	100 - 250 km
Blonde rog	Vissen	tabel II	100 - 250 km
Dwergbolk	Vissen	tabel II	100 - 250 km
Gehoornde slijmvis	Vissen	tabel II	100 - 250 km
Glasgrondel	Vissen	tabel II	100 - 250 km
Goudharder	Vissen	tabel II	100 - 250 km
Harnasmannetje	Vissen	tabel II	100 - 250 km
Kleine pieterman	Vissen	tabel II	100 - 250 km
Lozano's grondel	Vissen	tabel II	100 - 250 km
Pitvis	Vissen	tabel II	100 - 250 km
Symphodus melops	Vissen	tabel II	100 - 250 km
Vorskwab	Vissen	tabel II	100 - 250 km
Klapmuts	Zoogdieren	tabel II	100 - 250 km
Ringelrob	Zoogdieren	tabel II	100 - 250 km
Vuursalamander	Amfibieën	tabel III	100 - 250 km
bruin dikkopje	Insecten - Dagvlinders	tabel III	100 - 250 km
donker pimpernelblauwtje	Insecten - Dagvlinders	tabel III	100 - 250 km
dwergblauwtje	Insecten - Dagvlinders	tabel III	100 - 250 km
groot geaderd witje	Insecten - Dagvlinders	tabel III	100 - 250 km
grote ijsvogelvlinder	Insecten - Dagvlinders	tabel III	100 - 250 km
iepenpage	Insecten - Dagvlinders	tabel III	100 - 250 km
klaverblauwtje	Insecten - Dagvlinders	tabel III	100 - 250 km
pimpernelblauwtje	Insecten - Dagvlinders	tabel III	100 - 250 km
purperstreepparelmoervlinder	Insecten - Dagvlinders	tabel III	100 - 250 km
tweekleurig hooibeestje	Insecten - Dagvlinders	tabel III	100 - 250 km
veldparelmoervlinder	Insecten - Dagvlinders	tabel III	100 - 250 km
Heldenbok	Insecten - Kevers	tabel III	100 - 250 km
Gaffellibel	Insecten - Libellen	tabel III	100 - 250 km
Dikkopschildpad	Reptielen	tabel III	100 - 250 km
Kemps zeeschildpad	Reptielen	tabel III	100 - 250 km
Lederschildpad	Reptielen	tabel III	100 - 250 km
Zomerschroeforchis	Vaatplanten	tabel III	100 - 250 km
Gestippelde alver	Vissen	tabel III	100 - 250 km
Bataafse stroommossel	Weekdieren	tabel III	100 - 250 km
Gestreepte dolfijn	Zoogdieren	tabel III	100 - 250 km
Gewone dolfijn	Zoogdieren	tabel III	100 - 250 km
Gewone spitsnuitdolfijn	Zoogdieren	tabel III	100 - 250 km

Gewone vinvis	Zoogdieren	tabel III	100 - 250 km
Grijze grootoorvleermuis	Zoogdieren	tabel III	100 - 250 km
Hamster	Zoogdieren	tabel III	100 - 250 km
Hazelmuis	Zoogdieren	tabel III	100 - 250 km
Ingekorven vleermuis	Zoogdieren	tabel III	100 - 250 km
Lynx	Zoogdieren	tabel III	100 - 250 km
Noordse vinvis	Zoogdieren	tabel III	100 - 250 km
Potvis	Zoogdieren	tabel III	100 - 250 km
Zinkviooltje	Vaatplanten	tabel II	> 250 km
Wilde kat	Zoogdieren	tabel III	> 250 km

BIJLAGE 3

Behoort bij rapport:
151477
Noorderdwarsdijk 1
Gasselte

Bronnen

Literatuur:

Bos, F., M. Wasscher, W. Reinboud (2007): Veldgids Libellen. – 5e , volledig herziene, druk, KNNV Uitgeverij, Zeist

Broekhuizen S., D. Klees, G. Müskens (2010): De Steenmarter. 1e druk, KNNV Uitgeverij, Zeist

Diepenbeek van, A., (2007): Veldgids Dierensporen. – 3e druk, KNNV Uitgeverij, Zeist

Dietz, C., O. von Helversen, D. Nill (2011): Vleermuizen; Alle soorten van Europa en noordwest-Afrika, De Fontein / Tirion Uitgevers B.V., Utrecht

Eggelte, H., (2010): Veldgids Nederlandse flora. – 6e druk, KNNV Uitgeverij, Zeist

Heimans, E., H.W. Heinsius, J.P. Thijssse (1983): Geïllustreerde Flora van Nederland. – 22e druk, Versluys Uitgeversmaatschappij B.V., Amsterdam

Herk van, K., A. Aptroot (2004): Veldgids Korstmossen, KNNV Uitgeverij, Soest.

Huigen, P., R. Vogel (2007) Topografische inventarisatieatlas voor flora en fauna van Nederland. – 1e druk, Vogelbescherming Nederland, Zeist

Peeters, H., K. Wheeler (2008): Vogels en de wet.nl, Vereniging Politie Dieren- en Milieubescherming, Vogelbescherming Nederland, KNNV Uitgeverij, Zeist

Pot, R., (2007): Veldgids Water- en oeverplanten. – 2e druk, KNNV Uitgeverij, Zeist & STOWA, Utrecht, 2003

Soortenstandaard Huismus, versie 2.0. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, december 2014

Soortenstandaard Gewone dwergvleermuis, versie 2.0. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, december 2014

Stumpel, T., H. Strijbosch (2007): Veldgids Amfibieën en reptielen. – 2e druk, KNNV, Zeist

Twisk, P., A. van Diepenbeek, J. P. Bekker (2010): Veldgids Europese zoogdieren, KNNV Uitgeverij, Zeist.

Wynhoff, I., C. van Swaay, K. Veling, A. Vliegthart (2010): De nieuwe veldgids dagvlinders. – 2e, herziene druk, Stichting KNNV Uitgeverij, Zeist

Gebruikte websites:

www.floron.nl

www.natuurkennis.nl

www.natuurloket.nl

www.quickscanhulp.nl

www.ravon.nl

www.soortenbank.nl

www.sovon.nl

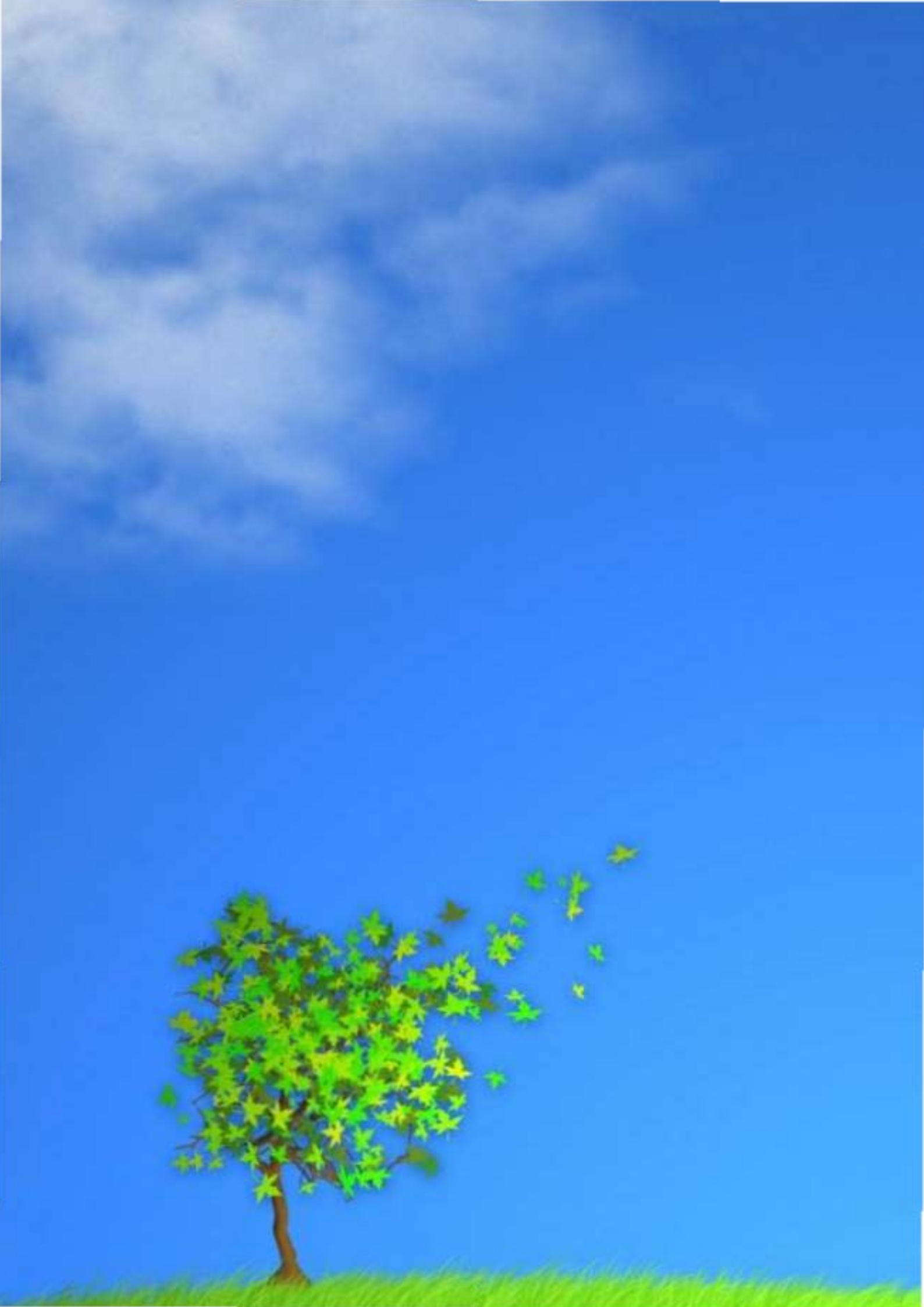
www.telmee.nl

www.vleermuis.net

www.vlinderstichting.nl

www.zoogdierenatlas.nl

www.zoogdiervereniging.nl

Bureau voor Archeologie Rapport 248

Noorderdwarsdijk 1, Gasselte, gemeente Aa en Hunze: een bureau- en inventariserend veldonderzoek in de vorm van boringen

Colofon

titel: Bureau voor Archeologie Rapport 248. Noorderdwardijk 1,
Gasselte, gemeente Aa en Hunze: een bureau- en
inventariserend veldonderzoek in de vorm van boringen

auteur: A. de Boer (KNA senior prospector)

datum: 9 december 2015

ISSN: 2214-6687

© Bureau voor Archeologie

Koningsweg 244 Utrecht

T 030 245 18 95

E info@bureauvoorarcheologie.nl

I <https://www.bureauvoorarcheologie.nl>

Administratieve gegevens

Projectnummer	2015100802
Provincie	Drenthe
Gemeente	Aa en Hunze
Plaats	Gasselte
Toponiem	Noorderdwarsdijk 1
Centrum locatie (m RD)	251.390; 556.390 (x; y)
Omvang plangebied	2.050 m ²
Kadastrale gegevens	Gemeente Gasselte, sectie H, perceel 193
ARCHIS onderzoeksmeldingsnummer	3978027100; 3978035100
Soort onderzoek	een bureau- en inventariserend veldonderzoek in de vorm van boringen
Opdrachtgever	Enexis Dhr. R. Brink adviseur: Eco Reest BV Dhr. R. Huls
Uitvoerder	Bureau voor Archeologie, A. de Boer
Kaartblad	12H
Periode van uitvoering	November 2015
Bevoegd gezag	Gemeente Aa en Hunze
Deskundige namens bevoegde overheid	Libau Mevr. M. Montforts
Beheerder en plaats van documentatie	Noordelijk Archeologisch Depot

Figuur 1: Ligging van het plangebied (www.opentopo.nl).

Inhoudsopgave

	Samenvatting.....	6
1	Inleiding.....	7
	1.1 Doelstelling en vraagstelling.....	8
2	Bureauonderzoek.....	9
	2.1 Methode.....	9
	2.2 Huidige situatie en beoogde ingreep.....	9
	2.3 Aardkunde.....	9
	2.4 Bewoning en historische situatie.....	11
	2.5 Bekende archeologische en ondergrondse bouwhistorische waarden.....	11
	2.6 Gespecificeerde verwachting.....	14
3	Booronderzoek.....	15
	3.1 Methode.....	15
	3.2 Resultaten.....	15
	3.3 Interpretatie.....	16
4	Waardstelling en Selectieadvies.....	18
5	Conclusie.....	19
6	Advies.....	20
7	Literatuur.....	21
	Figuren.....	23
	Bijlage 1: Boorbeschrijvingen.....	35

Lijst met Figuren

Figuur 1: Ligging van het plangebied (www.opentopo.nl).....	3
Figuur 2: Schets van de nieuwe situatie. In de rode wolkjes zijn werkzaamheden gepland.....	7
Figuur 3: Luchtfoto.....	23
Figuur 4: Foto's.....	24
Figuur 5: Bodemkaart (Alterra Wageningen UR 2012).....	25
Figuur 6: Geomorfologische kaart (Alterra 2004).....	25
Figuur 7: Landschappelijke eenhedenkaart (Putten e.a. 2011).....	26
Figuur 8: Hoogte-reliëfkaart van het plangebied (Kadaster en PDOK 2014). Met labels wordt de hoogteligging van het maaiveld in meters t.o.v. NAP weergegeven.....	27
Figuur 9: Kaart uit 17e eeuw (Blaeu 1659).....	28
Figuur 10: Franse kaart 1811 - 1813 (Drents Archief 2012).....	28
Figuur 11: Kadastrale minuut 1911-1932 (Kadaster 1811). Het plangebied ligt in perceel 151 dat volgens de OAT in gebruik is als hooiland.....	29
Figuur 12: Bonnekaart 1900.....	29
Figuur 13: Bonnekaart 1948.....	30
Figuur 14: Topografische kaart 1991.....	30
Figuur 15: Archeologische beleidskaart gemeente Aa en Hunze (Putten e.a. 2011).....	31
Figuur 16: Archeologisch terreinen (rood), waarnemingen (geel) en onderzoeksmeldingen (blauw) uit ARCHIS (ARCHIS - Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2015).....	32
Figuur 17: Boorplan en de ligging van kabels en leidingen.....	33
Figuur 18: Schematische doorsnede.....	34

Lijst met Tabellen

Tabel 1: Aardkundige waarden.....	10
Tabel 2: Bekende waarden tot ca. 500 m van het plangebied.....	14

Samenvatting

Bureau voor Archeologie heeft een bureau- en booronderzoek uitgevoerd voor bouwwerkzaamheden aan de Noorderdwarsdijk 1 te Gasselte.

Het onderzoek is uitgevoerd in overeenstemming met de richtlijnen van de KNA, protocollen 4002 en 4003. In het kader van het onderzoek zijn kaarten, databases en literatuur geraadpleegd om te komen tot een gespecificeerde archeologische verwachting van het gebied.

In het plangebied worden twee technische installaties met een omvang van 270 m² en 175 m² gerealiseerd. De gebouwen worden waarschijnlijk gefundeerd op staal. Voor de bouw vinden per bouwvlak graafwerkzaamheden plaats tot 2 m -mv. Daarnaast worden nieuwe kabel tracés gegraven.

Het plangebied ligt in het Drents zandgebied. In de ondergrond bevinden zich fluvioperiglaciale afzettingen. Deze zijn deels bedekt met dekzand dat in de vorm van ruggen is afgezet. Ten noorden van het plangebied ligt een natuurlijke laagte. Dit is mogelijk een pingo ruïne. De zuidelijke rand van de laagte loopt door het plangebied. De randen van een pingo ruïne zijn potentieel aantrekkelijke vestigingslocaties in het Mesolithicum.

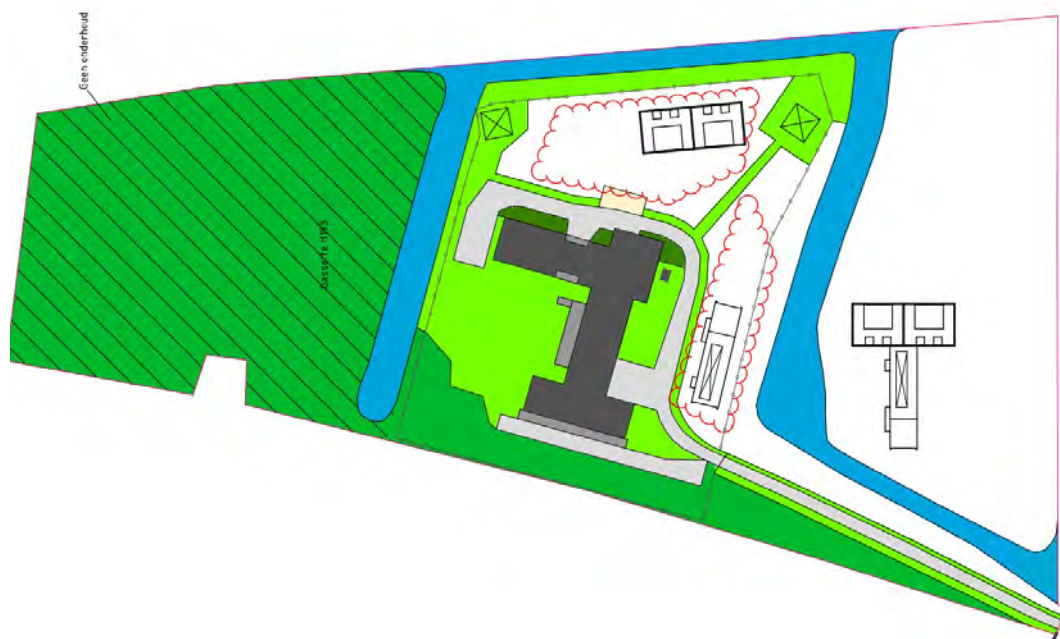
Aan de noordzijde van het plangebied zijn drie boringen geplaatst tot maximaal 400 cm -mv. Uit het booronderzoek blijkt dat de bodem op hoofdlijnen bestaat uit fluvioperiglaciale afzettingen bedekt door veen en een ophoogpakket. Uit de boorprofielen volgt dat de natuurlijke laagte inderdaad doorloopt tot in het plangebied. Er zijn echter geen aanwijzingen dat de laagte een pingo ruïne is. Bodems (of resten daarvan) in de zandpakketten ontbreken. Archeologische resten zijn waarschijnlijk afwezig.

Bureau voor Archeologie adviseert het plangebied vrij te geven voor de voorgenomen ontwikkeling.

Dit onderzoek is met grote zorgvuldigheid uitgevoerd. Het is echter nooit uit te sluiten dat toch archeologische resten worden aangetroffen bij de graafwerkzaamheden. Eventuele archeologische resten is men verplicht te melden bij de Minister van OCW in overeenstemming met artikel 53 van de Monumentenwet uit 1988. In dit geval wordt aangeraden om contact op te nemen met de gemeente Aa en Hunze.

1 Inleiding

Bureau voor Archeologie heeft een archeologisch onderzoek uitgevoerd voor bouwwerkzaamheden aan de Noorderdwardijk 1 te Gasselte.

Figuur 2: Schets van de nieuwe situatie. In de rode wolkjes zijn werkzaamheden gepland.

In het gebied geldt een vastgesteld archeologisch beleid.¹ Op de archeologische verwachtings- en beleidskaart ligt het plangebied deels in zone "hoge verwachting natuurlijke laagten (o.a. pingo's)". In deze zone is het beleidsadvies om bij elke bodemingreep een waarderend booronderzoek uit te voeren.

Het plangebied heeft een oppervlak van ca. 2.050 m², zie fig. 2. De beoogde ontwikkeling leidt tot een bodemverstoring tot 200 cm. Hiermee overschrijdt het plan de vrijstellingscriteria en geldt de verplichting om een onderzoek op de locatie uit te voeren. In verband met de onzekerheid over aard en intactheid van de bodemopbouw is in overleg met de deskundige van de bevoegde overheid besloten het booronderzoek te beperken tot een verkenning langs de noordzijde van het plangebied.²

Het onderzoeksgebied is een zone met straal van circa 500 m om de ontwikkeling heen.

In Nederland wordt voor het vaststellen van de archeologische waarde van een plangebied de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.3) gehanteerd. Gemeenten kunnen hierop aanvullende uitvoeringskaders vaststellen. De gemeente Aa en Hunze heeft geen aanvullende uitvoeringskaders vastgesteld voor het uitvoeren van archeologisch vooronderzoek, noch zijn deze voor dit project afzonderlijk opgesteld.

¹ (Putten e.a. 2011)

² Mevr. M. Montforts, mail 9 november 2015

1.1 Doelstelling en vraagstelling

Het doel van het bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting. Het doel van het veldonderzoek is het controleren en verfijnen van de archeologische verwachting zodat een beslissing genomen kan worden over hoe met eventuele archeologische waarden rekening moet worden gehouden bij de voorgenomen werkzaamheden.

Het veldonderzoek is uitgevoerd als booronderzoek (IVO – O) had de verkennende vorm. Met het verkennende veldonderzoek wordt inzicht verkregen in de vormeenheden van het landschap, voor zover deze van invloed zijn op de locatiekeuze in het verleden. Hiermee kunnen kansarme zones worden uitgesloten en kansrijke zones worden geselecteerd.

De volgende onderzoeksvragen zijn in dit onderzoek gebruikt:

- *Waaruit bestaan de voorgenomen bodemingrepen?*
- *Wat is de landschappelijke ligging van het plangebied in termen van geomorfologie, geologie en bodemkunde?*
- *Is sprake van een natuurlijke (intacte) bodemopbouw of is deze (deels) verstoord? Indien sprake is van verstoringen, wat is de diepte en omvang van de verstoring?*
- *Zijn er (aanwijzingen voor) archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is naar verwachting de omvang, ligging, aard en datering hiervan?*
- Indien er (mogelijk) archeologische waarden aanwezig zijn:
 - *Worden deze archeologische waarden verstoord door de voorgenomen bodemingrepen? Zo ja, op welke wijze?*
 - *Welke maatregelen kunnen worden genomen om voldoende rekening te houden met deze archeologische waarden?*

2 Bureauonderzoek

2.1 Methode

Het bureauonderzoek is uitgevoerd in overeenstemming met de richtlijnen van de KNA 3.3, protocol 4002.³

In het kader van het onderzoek zijn kaarten, databases en literatuur geraadpleegd om tot een gespecificeerde archeologische verwachting van het gebied te komen. Eerst wordt het plan- en onderzoeksgebied vastgesteld en het onderzoek gemeld bij ARCHIS. Daarna wordt achtereenvolgens de aardkundige, archeologische en historische context van het te onderzoeken gebied bestudeerd. Deze gegevens leiden tot het opstellen van een gespecificeerde verwachting. In de gespecificeerde verwachting worden de mogelijk aanwezige archeologische waarden beschreven in termen van onder meer de diepteligging, omvang, ouderdom en conservering.

Genoemde stappen leidden tot onderhavig rapport en het openbaar maken van de resultaten bij Archis en het e-Depot voor de Nederlandse Archeologie.⁴ In de hierna volgende hoofdstukken worden de belangrijkste onderzoeksgegevens gepresenteerd.

2.2 Huidige situatie en beoogde ingreep

Het plangebied ligt in de gemeente Aa en Hunze, in het buitengebied tussen Gasselte en Gasselternijveen. Het plangebied ligt op hoogspanningsstation Kraanlanden van Enexis. Het terrein is bereikbaar via de Noorderdwarsdijk en ligt vlak naast de N378 (Ir. W.I.C. van Veelenweg). Rondom de bebouwing op het hoogspanningsstation staan bomen. In de wijdere omtrek liggen bouwlanden.

De beoogde ingreep bestaat uit de bouw van twee technische installaties (travocellen) ten noorden en oosten van de bestaande gebouwen, binnen de rode (wolk) lijn in fig. 2. Op de plaats van de nieuwe installaties bevindt zich nu grasveld of bevinden zich struiken en bomen.

De installaties bestaan uit een gebouw met een footprint van 270 m² en een gebouw met een footprint van 175 m². De gebouwen worden gefundeerd op staal. Voor de bouw vinden per bouwvlak graafwerkzaamheden plaats tot 2 m -mv. Daarnaast worden nieuwe kabel tracés gegraven.

Tijdens het uitvoeren van dit onderzoek bevindt het plan zich in het stadium van haalbaarheidsstudie. De exacte locatie van de installaties is nog onbekend.

2.3 Aardkunde

De aardkundige gegevens staan samengevat in tabel 1.

Het plangebied ligt in het Drents zandgebied aan de oostzijde van het Drents Plateau.⁵ In de ondergrond bevinden fluvioperiglaciale afzettingen die zijn gevormd in de laatste en voorlaatste IJstijd. In de voorlaatste IJstijd is door de schurende werking van het smeltwater een diep dal uitgeslepen langs de oostzijde van het Drentsplateau – het zogenaamde Hunzedal. Het dal is later

³ (CCvD 2013)

⁴ (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Data Archiving and Networking Services)

⁵ (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

weer grotendeels opgevuld met deze fluvioperiglaciale afzettingen.⁶

Op de fluvioperiglaciale afzettingen heeft zich in de omgeving dekzand gevormd dat is afgezet in de vorm van langgerekte ruggen. Mogelijk loopt een dergelijke rug door tot in het plangebied (fig. 6). Echter, uit een AHN analyse in opdracht van de gemeente, weergegeven in een landschappelijke eenhedenkaart, wordt de conclusie getrokken dat het plangebied in een dekzandvlakte ligt (fig. 7). Direct ten noorden van het plangebied ligt een cirkelvormige depressie, mogelijk een pingo ruïne.

In het Holoceen ontstaat veen in het Hunzedal. Uit de paleogeografische reconstructie van het NITG-TNO blijkt dat het gebied tussen ongeveer 5500 en 3850 v. Chr. onderdeel wordt van een veenmoeras. Tijdens laatmiddeleeuwse ontginningen worden de uitgestrekt veengebieden. Door het afgraven en door oxidatie is het veen op veel plaatsen verdwenen of of zeer dun.

In het plangebied staat een associatie van moerige eerdgronden gekarteerd (fig. 5) in grondwatertrap IIIb. De eerdgronden hebben een moerige bovengrond van 20 tot 40 cm dik op zand, zonder podzolgrond. Dit bodemtype wisselt binnen de associatie af met eerdgronden waarbij op de moerige laag nog een zanddek ligt. Dit zanddek is waarschijnlijk ontstaan bij het in cultuur brengen van de afgeveende gronden.

In Dinoloket en BISNederland staan geen voor het plangebied relevante boorprofielen. Van het plangebied bestaan geen detail bodemkarteringen.⁷ In het Bodemloket en in het bodem informatie systeem van de Provincie Drenthe staan geen bodemonderzoeken in het plangebied geregistreerd.⁸

In het plangebied liggen diverse kabels en leidingen (zie fig. 17). Bij de initiatiefnemer is navraag gedaan over de aan/afwezigheid van voormalige bebouwing in het plangebied, en over grondwerkzaamheden (afgezien van de bestaande kabels en leidingen). Dat heeft geen nadere informatie opgeleverd.

<i>Bron</i>	<i>Situatie plangebied, omschrijving</i>
Geologie ⁹	Tw4: fluvioperiglaciale afzettingen toevoeging: met veen dunner dan 1 m in het noorden met toevoeging: met dekzand dunner dan 2 m
Bodemkunde (fig. 5) ¹⁰	Moerige eerdgronden associatie, grondwatertrap IIIb (GHG: 25-40, GLG 80-120)
Geomorfologie (fig. 6) ¹¹	Grotendeels: 3K14, dekzandrug al dan niet met oud bouwlanddek Rondom de rug: 2M46: Ontgonnen veenvlakte al dan niet bedekt met veen en/of zand
AHN (fig. 8) ¹²	Het maaiveld ligt tussen 4,5 en 5,4 m NAP. Het plangebied lijkt 0,9 m opgehoogd. Ten noorden van het plangebied ligt een depressie met een maximale diepte van circa 50 cm.

Tabel 1: Aardkundige waarden.

6 (De Mulder 2003)

7 (Stichting voor Bodemkartering 1977; Wageningen UR)

8 (Provincie Drenthe; Rijkswaterstaat Ministerie van Infrastructuur en Milieu)

9 (Bosch 1990)

10 (Stichting voor Bodemkartering 1977; Alterra Wageningen UR 2012)

11 (Alterra 2004)

12 (Kadaster en PDOK 2014)

2.4 Bewoning en historische situatie

Het plangebied was bewoonbaar nadat de afzettingen in de voorlaatste IJstijd zijn gevormd. Tot in het Neolithicum trekken groepen mensen door het gebied, levend van de jacht, visvangst en het verzamelen van voedsel. Diverse vondsten van vuursteen artefacten illustreren dat in de omgeving van het plangebied in het Mesolithicum wordt gewoond.

Vanaf het Neolithicum maakt het plangebied deel uit van een uitgestrekt veenmoeras. In het veenmoeras wordt waarschijnlijk niet gewoond. De Hondsrug, ca. 1 km oostelijk van het plangebied, biedt veel geschiktere vestigingsplaatsen. Op de Hondsrug ontstaat in de Vroege Middeleeuwen het dorp Gasselte.

Vanaf de Late Middeleeuwen worden de veengebieden in het Hunzedal ontgonnen. Het is echter niet zeker wanneer de percelen bij het plangebied worden ontgonnen. Gasselternijveen, ongeveer 1,5 km oostelijk van het plangebied, wordt in de 17^e eeuw gesticht. Het is een zogenaamde veenkolonie van waaruit de gronden ten oosten van de Hunze worden verveend volgens een vast patroon met als resultaat grote rechthoekige – bijna vierkante – kavels. De percelen ten westen van de Hunze, tussen Gasselte en Gasselternijveen zijn smal en langwerpig, en dus in een ander systeem ontgonnen, vergelijkbaar met het cope-systeem. Omdat de bewoners van Gasselternijveen in eerste instantie boeren uit Gasselte zijn, is het waarschijnlijk dat het tussenliggende gebied bij de stichting van Gasselternijveen al was ontgonnen, dus voor de 18^e eeuw.

Op de 17^e eeuwse kaart van Blaeu staat Gasselternijveen dan ook nog niet afgebeeld (fig. 9). Op deze kaart zijn veel gronden rondom Gasselte al ontgonnen. Het moeras bij “Mußel brouck” bestaat nog, en zal later worden ontgonnen als veenkolonie, onder andere vanuit Gasselternijveen.

Op de begin 19^e eeuwse kaarten (Drentse kaart en kadastrale minuut) is zichtbaar dat het plangebied te midden van weilanden ligt (fig. 10 en 11). Deze situatie is rond 1900 nog onveranderd (fig. 12).

Midden 20^e eeuw wordt het transformator station gebouwd, alsmede de Ir. W.I.C. van Veelenweg die langs de zuidzijde van het perceel loopt (fig. 13). Het station heeft bouwjaar 1960 volgens de Basis Administratie Gebouwen,¹³ maar is dus oorspronkelijk ouder. Bij de bouw van het transformator station wordt het perceel waarschijnlijk bijna een meter opgehoogd (zie hoofdstuk 2.3). Op de topografische kaart van 1991 is de situatie ongeveer zoals nu (fig. 14).

2.5 Bekende archeologische en ondergrondse bouwhistorische waarden

Archeologische terreinen, waarnemingen en onderzoeksmeldingen staan weergegeven in fig. 16 en staan toegelicht in tabel 2.

Ongeveer 300 m ten noordwesten van het plangebied bevindt zich een terrein met resten van Mesolithische vuursteenbewerking (14.226, terrein van archeologische waarde, waarnemingen 55, 251 en 137.210). Bij de aanleg van het golfterrein heeft een verkennend archeologisch onderzoek plaatsgevonden (onderzoeksmelding 11.231, waarnemingen 214.183, 214.184 en 238.124). Het terrein had een duidelijk reliëf in de vorm van een noordoost/zuidwest verlopende zandrug die in noordoostelijke richting uitwigt in twee smallere ruggetjes. De

¹³ (Kadaster 2013)

dekzandrug staat weergegeven op de geomorfologische kaart (fig. 6). Over het AMK terrein ligt nu een golfbaan en de rug is niet meer zichtbaar.

Ongeveer 700 m ten zuidwesten ligt ook een vuursteen vindplaats (terrein 14.218, waarnemingen 230 en 137.339). Deze vindplaats ligt net zoals 14.226 op een dekzandrug. Hier heeft geen archeologisch onderzoek plaatsgevonden.

Langs de oostzijde van het plangebied ligt een langgerekte onderzoeksmelding die betrekking heeft op de aanleg van de gastransportleiding Midwolda – Ommen (onderzoek 23.378). Het tracé passeert op ongeveer 200 m afstand. Bij het onderzoek zijn nabij transformator station Kraanlanden geen archeologische vindplaatsen aangetroffen.

Het plangebied ligt in het Hunzedal dat in 1993 is onderzocht door middel van een grootschalige veldkartering (onderzoek 4.440). Daarbij zijn ruim driehonderd vindplaatsen in kaart gebracht. Het grootste deel van de vindplaatsen dateert uit het Laat-Paleolithicum en Mesolithicum.

Op de gemeentelijke kaart heeft het (grootste en) zuidelijke deel van het plangebied een lage verwachting vanwege de ligging in een dekzandvlakte. De noordrand heeft een hoge verwachting vanwege de aanwezigheid van een natuurlijke laagte.

In het plangebied zijn geen bekende (ondergrondse) bouwhistorische waarden aanwezig.

In het onderzoeksgebied bevinden zich geen bekende militaire werken.¹⁴

Bron	omschrijving
Archeologische terreinen	<p>14.218 - Aa en Hunze - Kostvlies - Terrein van archeologische waarde Terrein waarop resten van Meso- en Neolithische vuursteenbewerking zijn aangetroffen.</p> <p>14.226 - Aa en Hunze - Kraanlanden - Terrein van archeologische waarde Terrein waarin resten van Mesolithische vuursteenbewerking zijn aangetroffen.</p>
Waarnemingen	<p>55 - Gasselternijveen - Kraanlanden Toevalsvondst van hamerbijl van stollingsgesteente (Bronstijd – Vroege IJzertijd). Gevonden op de grens tussen veen en zand, tijdens ruilverkaveling, op 80 cm onder het veen. Coördinaten bij benadering.</p> <p>230 - Gasselte - Voorste Landen Hamberbijl (Neolithicum A).</p> <p>251 - Gasselternijveen - Kraanlanden Vuurstenen werktuig (Mesolithicum).</p> <p>137.210 - Gasselternijveen - Kraanlanden Vuursteen artefact (Mesolithicum).</p> <p>137.339 - Gasselte - Voorste Landen Kling (Neolithicum).</p> <p>214.183 - Gasselternijveen - Kraanlanden Vuurstenen artefacten (kern, brokken, afslagen, kling) uit het Mesolithicum. Gevonden in een terrein direct ten oosten van de golfbaan Semslanden, op een nog ongeploegde akker. In het perceel is duidelijk reliëf aanwezig in de vorm van een noordoost/zuidwest verlopende zandrug die in noordoostelijke richting uitwigt in twee smallere ruggetjes. Het hoogste deel van dekzandrug bevindt zich aan</p>

14 (“Indicatieve Kaart Militair Erfgoed (IKME)”)

Bron	omschrijving
	<p>de westzijde van de akker, direct grenzend aan het bestaande golfterrein. De flanken van de zandrug zijn tamelijk steil. Vlakten westen van de huidige locatie, in het huidige golfterrein deed Kroezenga in 1976 waarnemingen waarbij hij eveneens Mesolithisch materiaal vond (waarneming 251). Op de oostelijke van de twee smallere ruggetjes, daar waar deze verbonden is met de grotere rug, deed het BAI in 1972 een klein proefonderzoek. Daarbij werden tien Mesolithische hardjes gevonden (waarneming 238.124).¹⁵</p> <p>214.184 - Gasselternijveen - Kraanlanden</p> <p>Het reliëf heeft hier de vorm van een noordoost/zuidwest verlopende zandrug die in noordoostelijke richting uitwigt in twee smallere ruggetjes. In 1992 medewerkers van het Drents Museum een verkenning uit, waarbij opnieuw Mesolithisch vuursteen werd gevonden. De huidige waarneming bestond uit visuele inspectie, het oprapen van oppervlaktevondsten, en het plaatsen van vijf boringen. Hierbij is vooral op het hoogste deel van de zandrug, vijf meter ten oosten van de golfbaan, veel vuursteenmateriaal en houtskool aangetroffen, voor het grootste deel binnen 1 concentratie met een doorsnee van ca. 15 meter. Langs de twee kleine uitlopers van de zandrug in het noordoosten werd duidelijk minder archeologisch materiaal aangetroffen. Opvallend was dat bijna de helft van het vuursteen was verbrand. Het bodemprofiel op het hoogste deel van de rug bleek niet meer intact te zijn.</p> <p>Vondst van diverse vuurstenen artefacten (spitsen, stekers, boren, klingen, afslagen).¹⁶</p> <p>238.124 - Gasselte - Kraanlanden</p> <p>In het kader van de ruilverkaveling zal een zandrug worden afgegraven. Hier is al eerder mesolithisch vuursteenmateriaal gevonden. Verkenning en onderzoek middels enkele proefputten leverde tien mesolithische hardjes op.</p>
Vondstmeldingen	geen
Onderzoeksmeldingen	<p>4.440 – Hunzedal - (veld)kartering</p> <p>Project in het kader van de Bijdragenregeling Bodembeschermingsgebieden in het Hunzedal, bestaande uit het maken van een kaart met alle bekende vindplaatsen, een bodemverstoringskaart, veldonderzoek (oppervlaktekartering) en beleidsadviezen.¹⁷ De inventarisatie leverde in totaal 299 vindplaatsen op. Tijdens het aanvullend en kwaliteitsbepalend onderzoek zijn 45 vindplaatsen ontdekt. Het grootste deel van de vindplaatsen dateert uit het Laat-Paleolithicum (Federmesser- of Tjongertraditie) en Mesolithicum. Op 115 vindplaatsen heeft kwaliteitsbepalend onderzoek plaatsgevonden. De hoogste prioriteit werd gegeven aan vindplaatsen uit het Laat Paleolithicum en vindplaatsen met kans op de aanwezigheid van goed geconserveerde organische resten.</p> <p>11.231 - Gasselternijveen - Golfterrein - booronderzoek</p> <p>Veldverkenning en booronderzoek. Bij het onderzoek is antropogeen vuursteen verzameld, zie waarneming 214.184.¹⁸ Er is geen advies opgesteld.</p> <p>23.378 – Tussen Midwolda en Ommen - booronderzoek</p> <p>Archeologisch onderzoek voor de gastransportleiding Midwolda – Ommen.¹⁹ In of nabij het plangebied zijn geen archeologisch vindplaatsen aangetroffen.</p>
Gemeentelijke kaart	Hele plangebied: onderzocht maar niet vrijgegeven

15 (Niekus en Ufkes 1998)

16 (Niekus en Ufkes 1998)

17 (Scholte Lubberink 1993)

18 (Niekus en Ufkes 1998)

19 (Van Hoof en Jans 2008)

Bron	omschrijving
	zuidelijk deel: lage verwachting, geen onderzoek nodig noordelijk deel: hoge verwachting natuurlijke laagten (o.a. pingo's)
Bouwhistorische waarden	Geen.

Tabel 2: Bekende waarden tot ca. 500 m van het plangebied.

2.6 Gespecificeerde verwachting

Het plangebied ligt in het Drents zandgebied. In de ondergrond bevinden zich fluvioperiglaciale afzettingen. Deze zijn deels bedekt met dekzand dat in de vorm van ruggen is afgezet. Ten noorden van het plangebied bevinden zich enkele ruggen. Volgens de geomorfologische kaart loopt een dekzandrug door het plangebied. Op de gemeentelijke verwachtings- en beleidskaart, waarbij gebruik is gemaakt van een AHN analyse, ontbreekt de dekzandrug en lopen noordelijk langs het plangebied dekzandruggen. Op grond van dezelfde AHN analyse is ten noorden van het plangebied een natuurlijke laagte (mogelijke pingo) gekarteerd. De zuidelijke rand van de pingo loopt mogelijk door het plangebied. De randen van een pingo ruïne zijn potentieel aantrekkelijke vestigingslocaties in het Mesolithicum.

De zandgebieden zijn in het Holoceen bedekt met veen. Tijdens en na de ontginningen is het veen grotendeels vergaan (oxidatie), vergraven en afgegraven. In het plangebied kan een dun veendek aanwezig zijn, eventueel gecombineerd met een bezandingsdek.

Door bouw en graafwerkzaamheden voor de aanleg van het transformatiestation en de aanleg van kabels en leidingen op de locatie, is de kans groot dat de natuurlijke ondergrond gedeeltelijk is vergraven.

De archeologische verwachting wordt als volgt gespecificeerd:

1. Datering: Mesolithicum.
2. Complextype: Jachtkampen.
3. Omvang: Enkele vierkante meters tot honderd vierkante meters.
4. Diepteligging: De top van het archeologisch niveau ligt in de top van het oorspronkelijke zandlandschap, onder het veen, en/of op de rand van een afvoerloze laagte (mogelijke pingo). Een potentieel archeologisch niveau kenmerkt zich door de aanwezigheid van een fossiele bodem.
5. Gaafheid, conservering en verstoringen: De conservering van eventuele organische archeologische resten zal slecht zijn gezien de matig diepe grondwaterstand IIIb. Daarnaast kunnen door graafwerkzaamheden eventuele resten zijn verstoord.
6. Locatie: Noordelijke rand van het plangebied waar zich de mogelijke zuidrand van de natuurlijke laagte bevindt.
7. Uiterlijke kenmerken: Archeologische nederzettingsresten manifesteren zich als een strooiing van vuursteen artefacten.

3 Booronderzoek

3.1 Methode

Het veldonderzoek is uitgevoerd zoals voorgeschreven in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie 3.3,²⁰ in het bijzonder het hoofdstuk "protocol 4003 inventariserend veldonderzoek overig". Het veldonderzoek bestond uit een booronderzoek (specificatie VS03).

Op basis van de grootte van het plangebied zijn drie boringen geplaatst. Oorspronkelijk stonden deze langs de noordgrens van het terrein gepland, daar waar zich de rand van de natuurlijke laagte. Echter, in overleg met de terreinbeheerder zijn twee boorlocaties in zuidelijke richting verplaatst in verband met de aanwezige leidingtracés in het plangebied.

De boringen zijn gezet met het doel de bodemopbouw te verkennen. Met de verkenning wordt inzicht verkregen in de vormeenheden van het landschap, voor zover deze van invloed zijn op de locatiekeuze in het verleden. Hiermee kunnen kansarme zones worden uitgesloten en kansrijke zones worden geselecteerd.

De boringen zijn gezet met een 7 cm Edelmanboor, een 4 cm zuigerboor en 3 cm guts tot op in de top van het zand onder het veen, maximaal 400 cm diep. De eerste meter is voorgegraven met de hand.

De opgeboorde grond is systematisch uitgelegd op een plastic zeil. Alle uitgelegde boorprofielen zijn gefotografeerd. De opgeboorde grond is onderzocht door deze te versnijden en te verbrekken. Hoewel niet het doel van de verkennende fase is wel gelet op archeologische indicatoren. De bodemtextuur en archeologische indicatoren zijn beschreven volgens ASB 1.1 van het NITG-TNO. In de ASB wordt onder meer de standaardclassificatie van bodemmonsters volgens NEN 5104 gehanteerd.²¹ De gegevens in het veld zijn digitaal geregistreerd in het programma PIM 3.3. De X en Y coördinaten van de boringen zijn bepaald door middel van een GPS met WAAS en GLONASS correctie met een nauwkeurigheid van 2 m.

Het veldwerk is uitgevoerd op 30 november 2015 door A. de Boer (KNA Senior Prospector).

3.2 Resultaten

De boorlocaties staan in fig. 17. Met de boorprofielen is een schematisch profiel gemaakt en weergegeven in fig. 18. De boorgegevens staan in Bijlage 1.

Het bodemprofiel bestaat uit de volgende lithostratigrafische eenheden, van diep naar ondiep:

Eenheid 1: Zand, overwegend matig tot sterk siltig en kalkloos. Het zand vormt het onderste pakket in alle boorprofielen. De top van dit onderste pakket bevindt zich tussen 376 cm NAP (130 cm -mv) en 131 cm NAP (285 cm -mv). Het pakket bevat soms hout en plantenfragmenten en is grindig. De basis van dit zandpakket is niet vastgesteld. Een tweede zandpakket van 30 cm dik is aanwezig in boorprofielen 2 en 3. Dit zandpakket ligt op eenheid 2 (mineraalarm veen). De top van dit pakket

20 (CCvD 2013)

21 (Bosch 2008; Nederlands Normalisatie Instituut 1989)

ligt tussen 316 cm NAP (100 cm -mv) en 350 cm -mv (140 cm -mv).

Eenheid 2: Mineraalarm veen. Op het onderste zandpakket ligt een veenpakket. De top van dit veenpakket ligt tussen 396 cm NAP (110 cm -mv, boorprofiel 1) en 286 cm NAP (130 cm -mv, boorprofiel 2). Het is 20 tot 155 cm dik. In boorprofiel 2 is dit veenpakket onderin (40 cm) groen-bruin van kleur en heeft een slappe consistentie. Hier hieronder ligt een veenlaag van 5 cm zonder onderlinge samenhang.

Een tweede veenpakket van 10 cm is aanwezig in boorprofiel 3, en ligt tussen 130 en 140 cm -mv (op het tweede zandpakket).

Eenheid 3: Zandig veen. Het zandige veen ligt in boorprofiel 1 op het mineraalarme veen (eenheid 2) tussen 426 cm -mv (80 cm -mv) en 396 cm NAP (110 cm -mv). Het zandige veen = is ook aanwezig in boorprofiel 2 en ligt daar op het bovenste zandpakket (eenheid 1) tussen 416 cm NAP (vanaf het maaiveld) en 316 cm NAP (100 cm -mv).

Eenheid 4: Zand met vlekken en zandbrokken. Deze eenheid vormt het bovenste pakket in boorprofielen 1 en 3. Het is afwezig in boorprofiel 2. Het is 80 tot 130 cm dik.

Er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen.

De grondwaterstand tijdens het onderzoek bevond zich tussen 30 cm (boring 3) en 150 cm (boring 1) -mv.

3.3 Interpretatie

Het matig tot sterk siltige zand (**eenheid 1**) wordt op grond van de textuur, landschappelijke en stratigrafische ligging geïnterpreteerd als fluvioperiglaciale afzettingen. De afzettingen zijn gevormd onder invloed van periglaciale omstandigheden in stromend water. De lithostratigrafische eenheid maakt deel uit van de Formatie van Boxtel (ongedifferentieerd).

Het mineraal arme veen (**eenheid 2**) is waarschijnlijk in-situ gevormd. Vanwege de groen-bruine kleur en consistentie wordt de eerder genoemde laag van 40 cm in boorprofiel 2 geïnterpreteerd als gyttja. De onderliggende laag van 5 cm wordt op grond van de losse samenhang geïnterpreteerd als detritus.

Het zandige veen (**eenheid 3**) wordt geïnterpreteerd als in-situ gevormd veen dat tijdens en na de ontginning is omgewerkt en bezand om de bodemstructuur voor landbouw te verbeteren. De top van het zandige veen in boorprofielen 1 en 2 ligt op vergelijkbare hoogte (426 en 416 cm NAP) en bevestigt dat dit vermoedelijk het oorspronkelijke maaiveld van voor de bouw van het transformatiestation is.

Het zand in boorprofielen 1 en 3 (**eenheid 4**) wordt geïnterpreteerd als zand dat is opgebracht bij de bouw van het transformatorstation.

Uit bovenstaande gegevens kan de volgende landschapsreconstructie worden afgeleid:

Het plangebied ligt aan een natuurlijke laagte uit de (laatste) IJstijd. De top van het onderste zandpakket duikt namelijk weg van 376 cm NAP bij boorprofiel 1 naar 131 cm NAP in noordelijke richting (boorprofiel 2). De laagte sluit aan op een depressie die ten noorden van het perceel zichtbaar is op het AHN (fig. 8) en gekarteerd staat op de landschappelijke kaart van de gemeente (fig. 7). Er zijn geen aanwijzingen dat de laagte een pingo ruïne is. De karakteristieke

omringende wal ontbreekt, evenals een grondmorene, en de diepte van de laagte is beperkt tot ongeveer 2 m.

De laagte is met veen gevuld, en vervolgens deels weer bedekt geraakt met sterk siltige zandafzettingen die eveneens als fluvioperiglaciale afzettingen worden geïnterpreteerd (eenheid 3). Dit betekent dat de veenvulling van glaciële ouderdom kan zijn. Tenslotte is op het tweede zandpakket opnieuw veen gevormd in het Holoceen. Het veen is in de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd ontgonnen, omgewerkte en bezand. In de twintigste eeuw is voor de bouw van het transformatiestation een zandpakket opgebracht. Hierbij is de veenbedekking deels vergraven.

Aanwijzingen voor bodemvorming in eenheid 1 ontbreken zodat het onwaarschijnlijk is dat delen van het plangebied geschikt zijn geweest voor bewoning.

4 Waardestelling en Selectieadvies

Conform KNA 3.3 vormt een waardestelling (VS06) en selectieadvies (VS07) van vindplaatsen onderdeel van een standaardrapport (VS05). Er zijn echter geen vindplaatsen aangetroffen. Er is daarom geen waardestelling mogelijk en er is geen selectieadvies opgesteld.

5 Conclusie

De onderzoeksvragen kunnen als volgt worden beantwoord:

- *Waaruit bestaan de voorgenomen bodemingrepen?*

De bouw van twee technische installaties van 270 m² en 175 m². De gebouwen worden waarschijnlijk gefundeerd op staal. Voor de bouw vinden per bouwvlak graafwerkzaamheden plaats tot 2 m -mv. Daarnaast worden nieuwe kabel tracés gegraven.

- *Wat is de landschappelijke ligging van het plangebied in termen van geomorfologie, geologie en bodemkunde?*

Het plangebied ligt in het Drents zandgebied. In de ondergrond bevinden zich fluvioperiglaciale afzettingen, mogelijk bedekt met dekzand. Ten noorden van het plangebied ligt een natuurlijke laagte, mogelijk een pingo ruïne.

Uit het booronderzoek blijkt dat de bodem op hoofdlijnen bestaat uit fluvioperiglaciale afzettingen bedekt door veen en een ophoogpakket.

Uit de boorprofielen volgt dat de natuurlijke laagte inderdaad doorloopt tot in het plangebied. Er zijn echter geen aanwijzingen dat de laagte een pingo ruïne is.

- *Is sprake van een natuurlijke (intacte) bodemopbouw of is deze (deels) verstoord? Indien sprake is van verstoringen, wat is de diepte en omvang van de verstoring?*

Het bovenste veenpakket in twee boorprofielen heeft een sterk zandige bijmenging en is vermoedelijk bij de ontginningen in de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd omgewerkt en bezand. Het zandige veenpakket is 30 tot 100 cm dik. In twee boorprofielen bevindt zich een ophoogpakket bestaande uit zand van 80 tot 130 cm dik.

- *Zijn er (aanwijzingen voor) archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is naar verwachting de omvang, ligging, aard en datering hiervan?*

Er zijn geen aanwijzingen dat de natuurlijke laagte een pingo ruïne is. Omdat eveneens aanwijzingen voor bodemvorming in de zandpakketten ontbreken, is het onwaarschijnlijk is dat delen van het plangebied geschikt zijn geweest voor bewoning.

- *Indien er (mogelijk) archeologische waarden aanwezig zijn:*
 - *Worden deze archeologische waarden verstoord door de voorgenomen bodemingrepen? Zo ja, op welke wijze?*

n.v.t.

- *Welke maatregelen kunnen worden genomen om voldoende rekening te houden met deze archeologische waarden?*

n.v.t.

6 Advies

Bureau voor Archeologie adviseert het plangebied vrij te geven voor de voorgenomen ontwikkeling.

Dit onderzoek is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid uitgevoerd. Het is echter nooit uit te sluiten dat toch archeologische resten worden aangetroffen bij de graafwerkzaamheden. Eventuele archeologische resten is men verplicht te melden bij de Minister van OCW in overeenstemming met artikel 53 van de Monumentenwet uit 1988. In dit geval wordt aangeraden om contact op te nemen met de gemeente Aa en Hunze.

7 Literatuur

- Alterra. 2004. "Geomorfologische Kaart Nederland (GKN) Landsdekkend digitale bestand". Wageningen.
- Alterra Wageningen UR. 2012. "BISNederland". *Bodemkaart 1 : 50 000*. <http://www.bodemdata.nl/>.
- ARCHIS - Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. 2015. "Archis". <http://archis2.archis.nl/archisii/html/index.html>.
- Blaeu, Joan. 1659. "Toonneel des Aerdriics ofte Nieuwe Atlas". Leiden. <https://www.erfgoedleiden.nl/schatkamer/bladeren-door-blaeu/bekijk-de-atlas-blaeu>.
- Bosch, J.H.A. 1990. "Geologische kaart van Nederland : toelichtingen bij de geologische kaart van Nederland 1: 50.000 = Geological map of the Netherlands: Blad Assen West (12W) en blad Assen Oost (12 O)". Haarlem: Rijks Geologische Dienst.
- . 2008. "Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 1.1: Op basis van de Standaard Boor Beschrijvingsmethode versie 5.2". 2008-U-R0881/A. Deltares-rapport.
- CCvD. 2013. "Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) versie 3.3". Centraal College van Deskundigen.
- de Mulder, E.F.J. 2003. *De ondergrond van Nederland*. Wolters-Noordhof: Groningen [etc.].
- Drents Archief. 2012. "Drenthe Anno Nu". <http://web.annodrenthe.nu/?domain=webcache.googleusercontent.com&dashboard=false>.
- van Hoof, B.I., en J.E.A. Jans. 2008. "Aardgastransportleidingstracé Scheemda-Ommen (A-661): archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek". RAAP-rapport 1653. Weesp: RAAP Archeologisch Adviesbureau.
- "Indicatieve Kaart Militair Erfgoed (IKME)". <http://www.ikme.nl>.
- Kadaster. 1811. "Kadastrale Minuten". 1832. <http://watwaswaar.nl/>.
- . 2013. "BAG-Viewer". <http://bagviewer.geodan.nl/index.html>.
- Kadaster, en PDOK. 2014. "AHN2 - WCS service". <http://nationaalgeoregister.nl>.
- Nederlands Normalisatie Instituut. 1989. *Geotechniek: classificatie van onverharde grondmonsters*. Delft: Nederlands Normalisatie-instituut.
- Niekus, M.J.L.Th., en A. Ufkes. 1998. "Archeologische inventarisatie in de Kraanlanden op de geplande uitbreiding van het golfterrein bij Gasselternijveen, Gem. Aa en Hunze, Drenthe." ARC-Rapporten 16. Groningen: Archaeological Research and Consultancy.
- Provincie Drenthe. "Bodeminformatie provincie Drenthe". <http://www.drenthe.info/kaarten/website/fmc2/bodeminformatie.html>.
- Putten, M.J. van, A. Buesink, M. Mostert, H.M.M. Geerts, K.H.J. Pepers, en J.M.J. Willems. 2011. "Gemeente Aa en Hunze: archeologische verwachtings- en beleidskaart". BAAC-rapport V-10.0400. Deventer: BAAC bv.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. "NOaA ArcheoRegio's". <http://archeologieinnederland.nl/noaa-archeoregios>.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, en Data Archiving and Networking Services. "e-depot voor de Nederlandse archeologie". <http://www.edna.nl>.
- Rijkswaterstaat Ministerie van Infrastructuur en Milieu. "Bodemloket". <http://www.bodemloket.nl/>.
- Scholte Lubberink, H.B.G. 1993. "Archeologisch onderzoek in het Hunzedal (Provincie Drenthe): Adviezen met betrekking tot de bescherming van

- archeologische waarden*". RAAP-rapport 78. Amsterdam: RAAP Archeologisch Adviesbureau.
- Stichting voor Bodemkartering. 1977. "*Bodemkaart van Nederland schaal 1 : 50.000 : toelichting bij kaartblad 12 Oost Assen*". Wageningen: Stiboka. <http://edepot.wur.nl/117796>.
- Tol, A.J., J.W.H.P. Verhagen, en M. Verbruggen. 2012. "*Leidraad inventariserend veldonderzoek; Deel: karterend booronderzoek*". SIKB.
- Wageningen UR. "*Alterra Maps Database*". <http://library.wur.nl/cck/>.

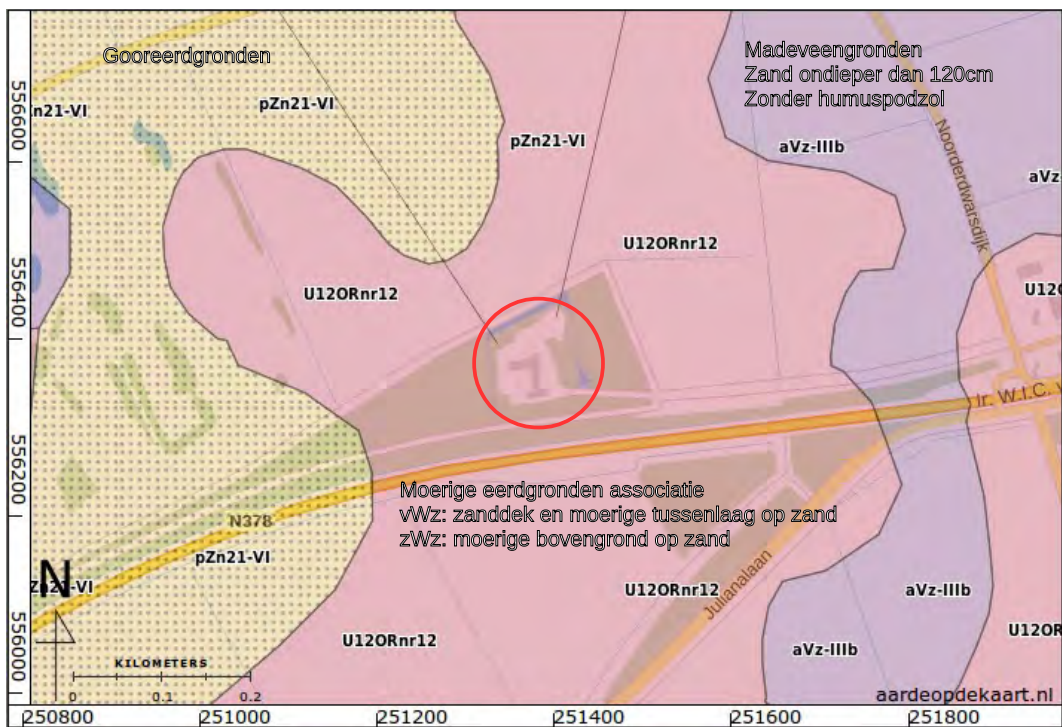
Figuren

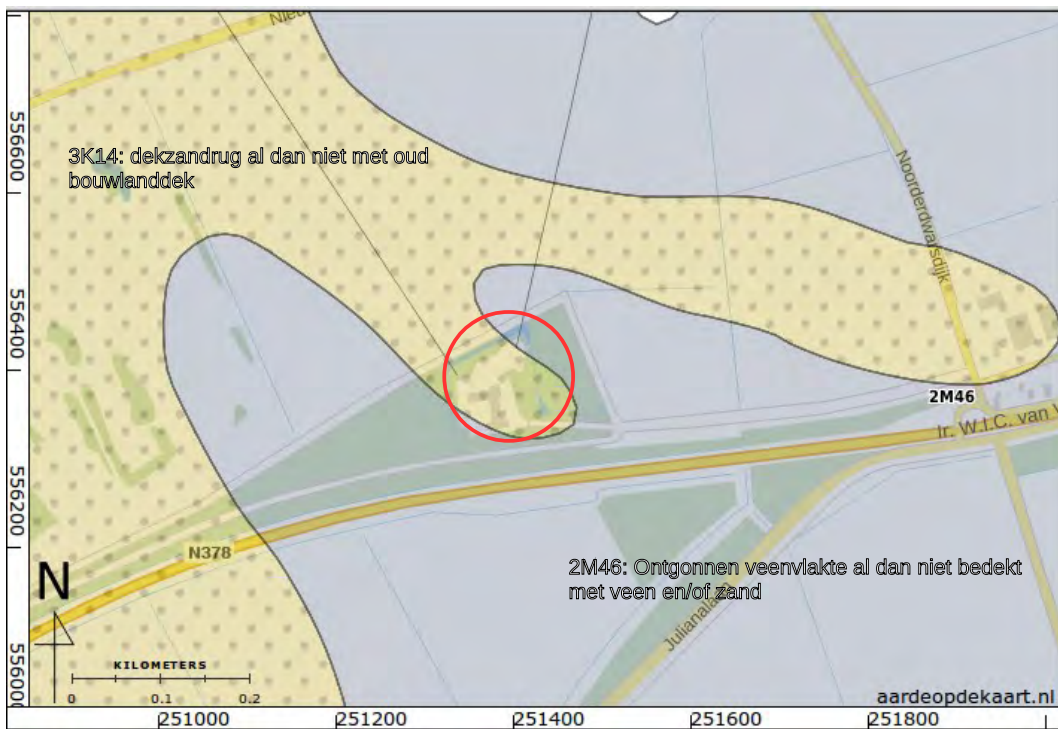
Figuur 3: Luchtfoto.

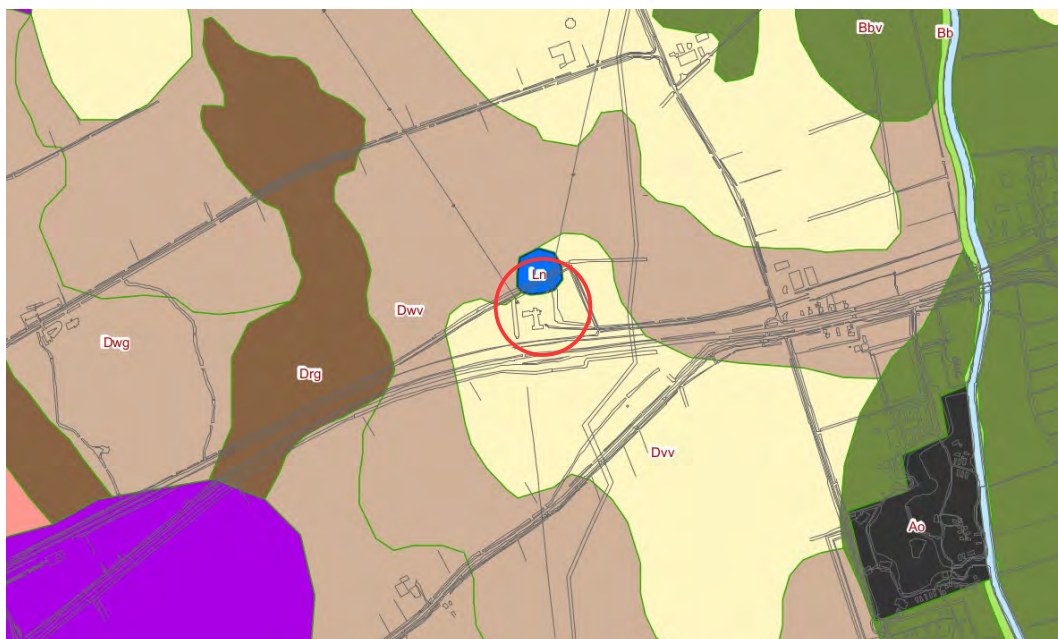
Figuur 4: Foto's.

Figuur 5: Bodemkaart (Alterra Wageningen UR 2012).

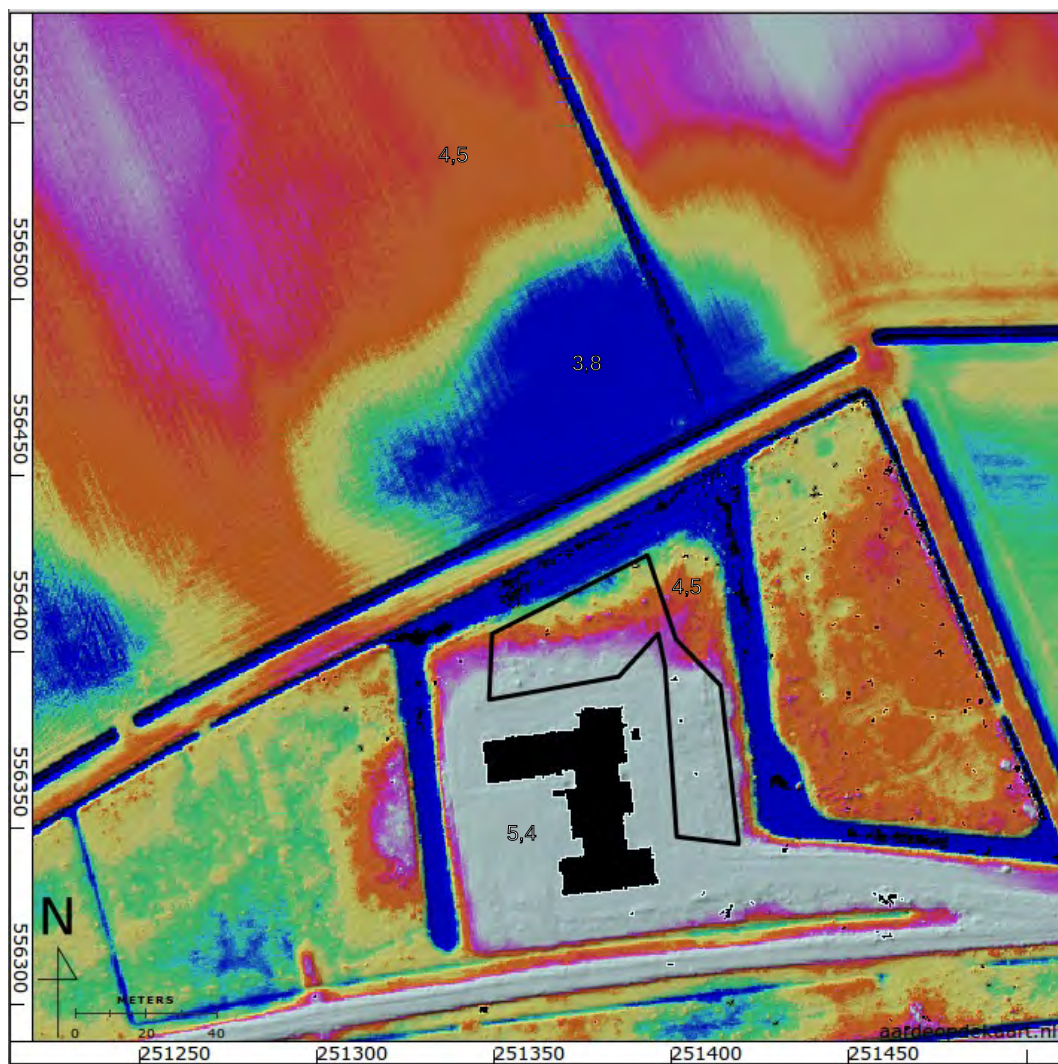

Figuur 6: Geomorfologische kaart (Alterra 2004).

- Ln** laagte/depressie (veentje) zonder randwal, nat of moerassig
- Drg** gordeldekzandruggen, al dan niet met oud bouwlanddek
- Dwv** dekzandwelingen, bedekt met ten dele afgegraven veen
- Dwv** dekzandvlakte, al dan niet vervlakt door veen en/of overstromingsmateriaal

Figuur 7: Landschappelijke eenhedenkaart (Putten e.a. 2011).

Figuur 8: Hoogte-reliëfkaart van het plangebied (Kadaster en PDOK 2014). Met labels wordt de hoogteligging van het maaiveld in meters t.o.v. NAP weergegeven.

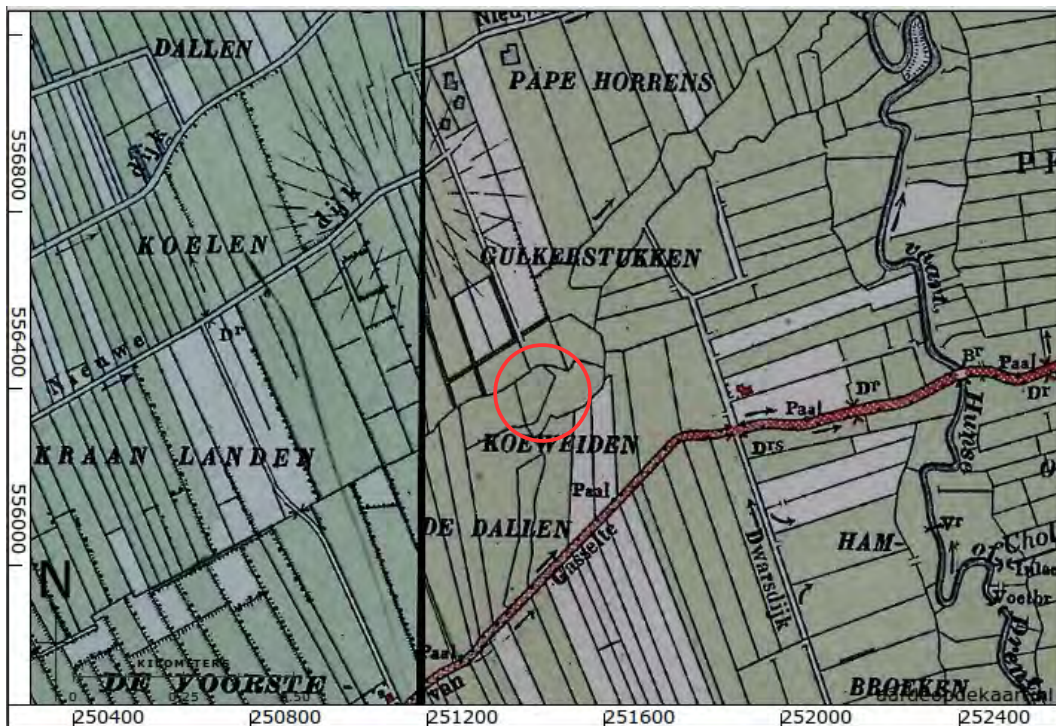
Figuur 9: Kaart uit 17^e eeuw (Blaeu 1659).

Figuur 10: Franse kaart 1811 - 1813 (Drents Archief 2012).

Figuur 11: Kadastrale minuut 1911-1932 (Kadaster 1811). Het plangebied ligt in perceel 151 dat volgens de OAT in gebruik is als hooiland.

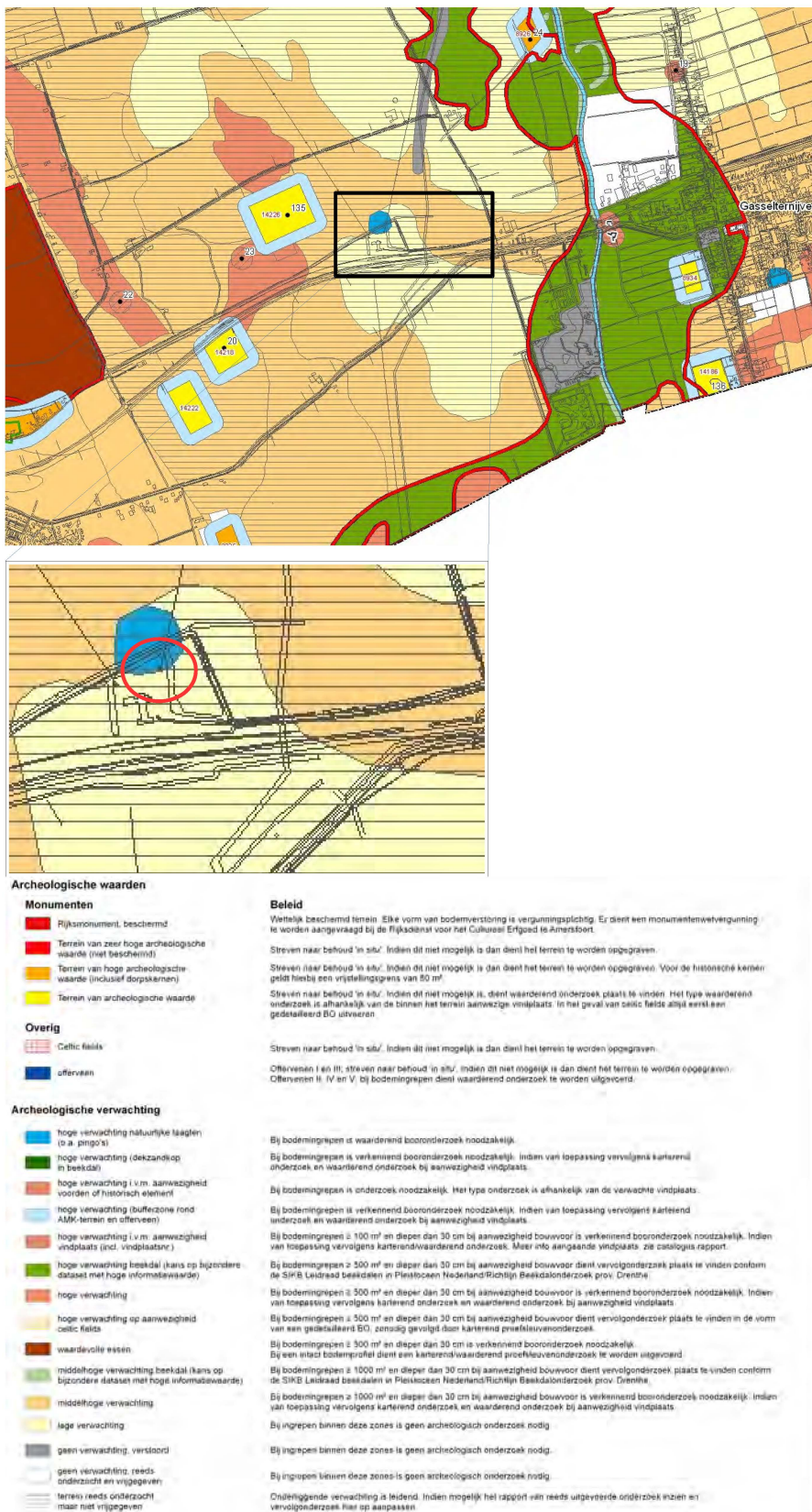
Figuur 12: Bonnekaart 1900.

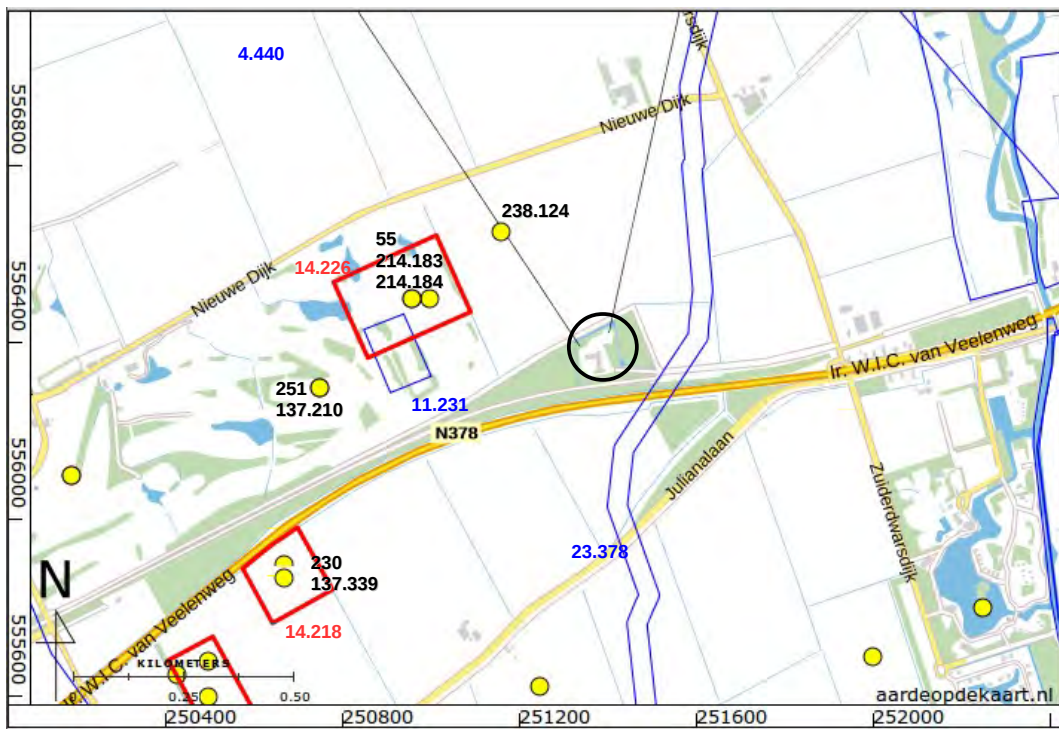
Figuur 13: Bonnekaart 1948.

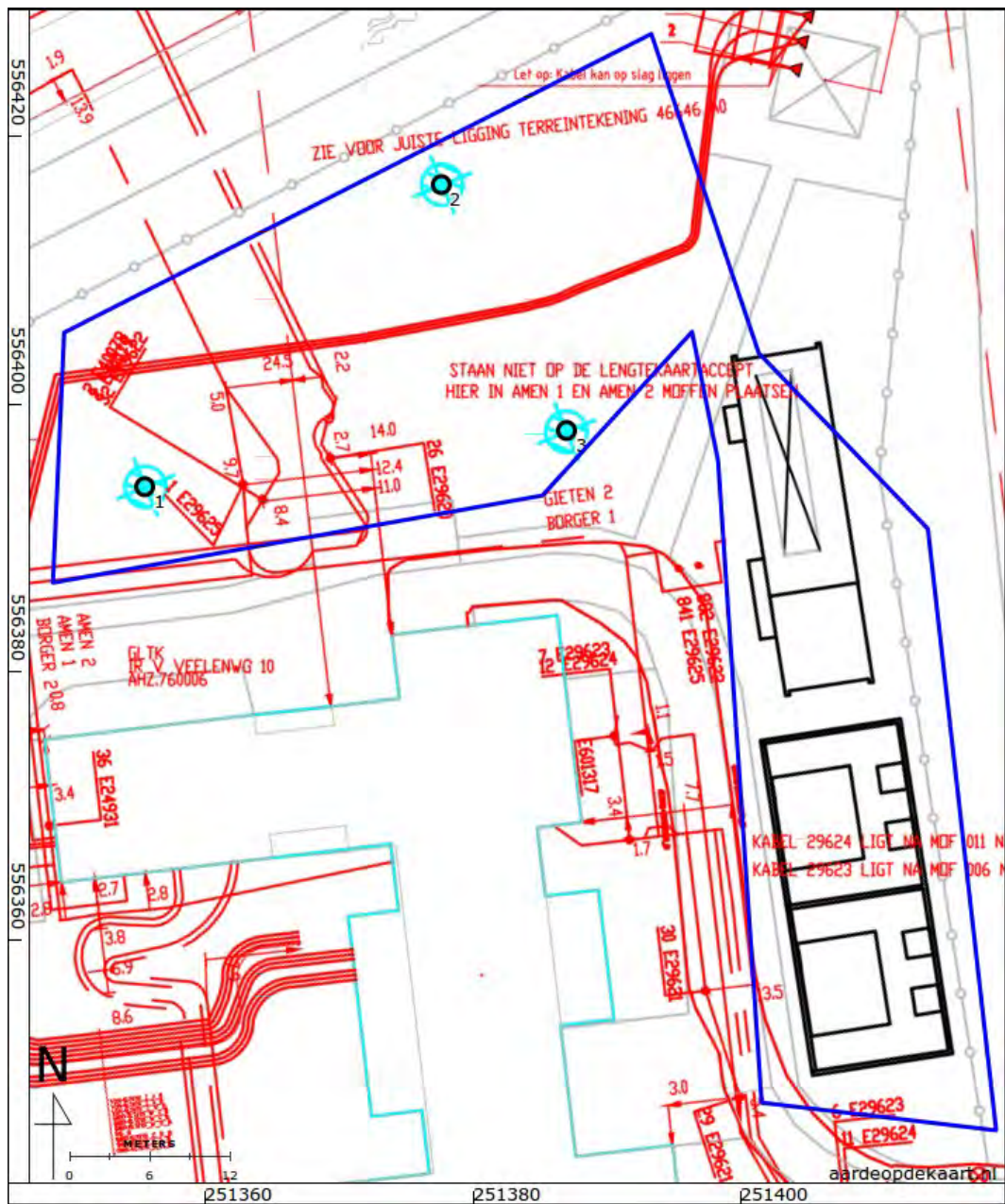
Figuur 14: Topografische kaart 1991.

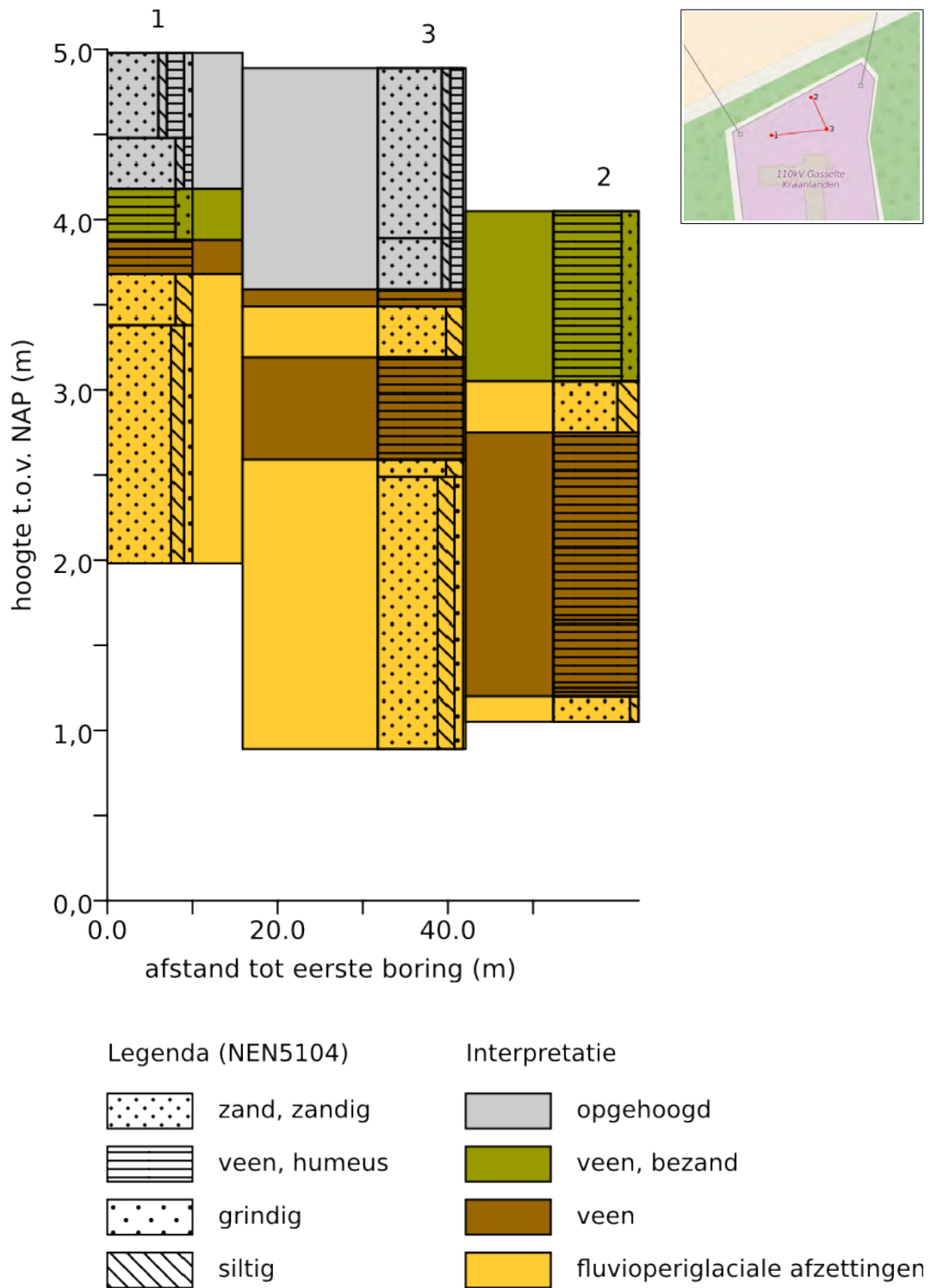
Figuur 15: Archeologische beleidskaart gemeente Aa en Hunze (Putten e.a. 2011).

Figuur 16: Archeologisch terreinen (rood), waarnemingen (geel) en onderzoeksmeldingen (blauw) uit ARCHIS (ARCHIS - Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2015).

Figuur 17: Boorplan en de ligging van kabels en leidingen.

Figuur 18: Schematische doorsnede.

Bijlage 1: Boorbeschrijvingen

nr.	grens (cm - mv)		grondsoort	bijmenging	mediaan	kleur	kalk	boortype	overig
	boven	onder							
1	0	50	zand	sterk humeus; zwak siltig; zwak grindig	matig fijn	donker-grijs	kalkloos	Graven	ijzerdraad; omgewerkte grond
	50	80	zand	zwak humeus; zwak siltig	matig fijn	bruin-grijs	kalkloos	Graven	weinig gele vlekken; weinig zandbrokjes; omgewerkte grond
	80	110	veen	sterk zandig		grijs-bruin	kalkloos	Graven	omgewerkte grond
	110	130	veen	mineraalarm		zwart	kalkloos	7cm- Edelmanboring;	basis scherp; veraard
	130	160	zand	sterk siltig	matig fijn	licht-bruin-grijs	kalkloos	7cm- Edelmanboring;	hout; veel plantenresten
	160	300	zand	matig siltig; zwak grindig	matig fijn	grijs	kalkloos	4cm- Steekboring;	
2	0	100	veen	sterk zandig		donker-grijs	kalkloos	Graven	
	100	130	zand	uiterst siltig	matig fijn	donker-bruin-grijs	kalkloos	7cm- Edelmanboring;	
	130	240	veen	mineraalarm		bruin	kalkloos	4cm- Steekboring;	
	240	280	veen	mineraalarm		groen-grijs	kalkloos	3cm- Guts;	gyttja, slappe consistentie
	280	285	veen	mineraalarm		grijs-bruin	kalkloos	3cm- Guts;	basis scherp; detritus
	285	300	zand	zwak siltig	matig fijn	grijs	kalkloos	3cm- Guts;	
3	0	100	zand	matig humeus; zwak siltig	matig fijn	donker-grijs	kalkloos	Graven	spoor grijze vlekken; omgewerkte grond
	100	130	zand	matig humeus; zwak siltig	matig fijn	donker-grijs	kalkloos	7cm- Edelmanboring;	spoor grijze vlekken; omgewerkte grond
	130	140	veen	mineraalarm		donker-bruin	kalkloos	7cm- Edelmanboring;	

nr.	grens (cm - mv)		grondsoort	bijmenging	mediaan	kleur	kalk	boortype	overig
	boven	onder							
	140	170	zand	sterk siltig	matig fijn	bruin-grijs	kalkloos	7cm- Edelmanboring;	hout; spoor plantenresten
	170	230	veen	mineraalarm		bruin	kalkloos	7cm- Edelmanboring;	basis scherp
	230	240	zand	sterk siltig	matig fijn	grijs	kalkloos	7cm- Edelmanboring;	
	240	400	zand	sterk siltig; zwak grindig	matig fijn	grijs	kalkloos	4cm- Steekboring;	weinig plantenresten

Coördinaten van de boringen:

nr.	X (m RD)	Y (m RD)	Z (cm NAP)
1	251355	556394	506
2	251378	556416	416
3	251387	556398	490

Bijlage 2:

**Ruimtelijke onderbouwing transformatorstation in
Musselkanaal**

715113
3 februari 2016

RUIMTELIJKE
ONDERBOUWING
UITBREIDING
TRANSFORMATORSTATION
MUSSELKANAAL
T.B.V. WINDPARK DE
DRENTSE MONDEN -
OOSTERMOER

Enexis B.V.

Definitief

Duurzame oplossingen in
energie, klimaat en milieu

Postbus 579
7550 AN Hengelo
Telefoon (074) 248 99 40

Documenttitel	Ruimtelijke onderbouwing uitbreiding transformatorstation Musselkanaal t.b.v. Windpark De Drentse Monden - Oostermoer
Soort document	Definitief
Datum	3 februari 2016
Projectnummer	715113
Opdrachtgever	Enexis B.V.
Auteur	Marjolein Pigge, Pondera Consult
Vrijgave	Eric Arends, Pondera Consult

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'Eric Arends', is written over the 'Vrijgave' field of the table.

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	1
1.1	Aanleiding	1
1.2	Toelichting op het project	1
1.3	Geldende bestemmingsplan	6
1.4	Leeswijzer	6
2	Onderzoek	7
2.1	Bedrijven en milieuzonering	7
2.2	Geluid	7
2.3	Ecologie	8
2.4	Cultuurhistorie	8
2.5	Overige aspecten	10

Bijlagen

Bijlage 1. Onderzoek naar de geluidniveaus uitbreiding transformatorstation

1 INLEIDING

1.1 Aanleiding

Ten behoeve van de realisatie van het Windpark De Drentse Monden – Oostermoer, in het Drentse Veenkoloniale gebied, is voor het aansluiten van dit windpark op het openbaar elektriciteitsnetwerk de uitbreiding/upgrade nodig van een drietal transformatorstations in de omgeving van het windpark: de transformatorstations in Gasselte, Musselkanaal en Stadskanaal. De uitbreiding van het transformatorstation Stadskanaal past in het geldende bestemmingsplan. Voor de locaties Gasselte en Musselkanaal geldt dat de uitbreiding binnen de geldende bestemming, maar buiten het vastgelegde bouwvlak is geprojecteerd en dat daarnaast de geldende bouwhoogtes niet aansluiten op hetgeen gerealiseerd gaat worden.

Het project windpark De Drentse Monden-Oostermoer valt onder de rijkscoördinatierегeling en daarmee geldt het Rijk, in deze de ministers van Economische Zaken en Infrastructuur en Milieu als bevoegd gezag. Besloten is de uitbreiding van de transformatorstations voor zover niet passend in het geldende bestemmingsplan in te passen in het rijksinpassingsplan voor het windpark (bestemmingsplan van het Rijk) dat begin 2016 als ontwerp ter inzage wordt gelegd.

Ten behoeve van de inpassing van de locaties in het rijksinpassingsplan is deze ruimtelijk onderbouwing opgesteld. De ruimtelijke onderbouwing richt zich vooral op de beschrijving van de specifieke afwijking van het geldende bestemmingsplan, een toelichting op het plan en de onderbouwing van milieuaspecten. Voor het overige wordt direct verwezen naar het inpassingsplan. Deze ruimtelijke onderbouwing dient aldus in samenhang met het ontwerp inpassingsplan te worden gelezen.

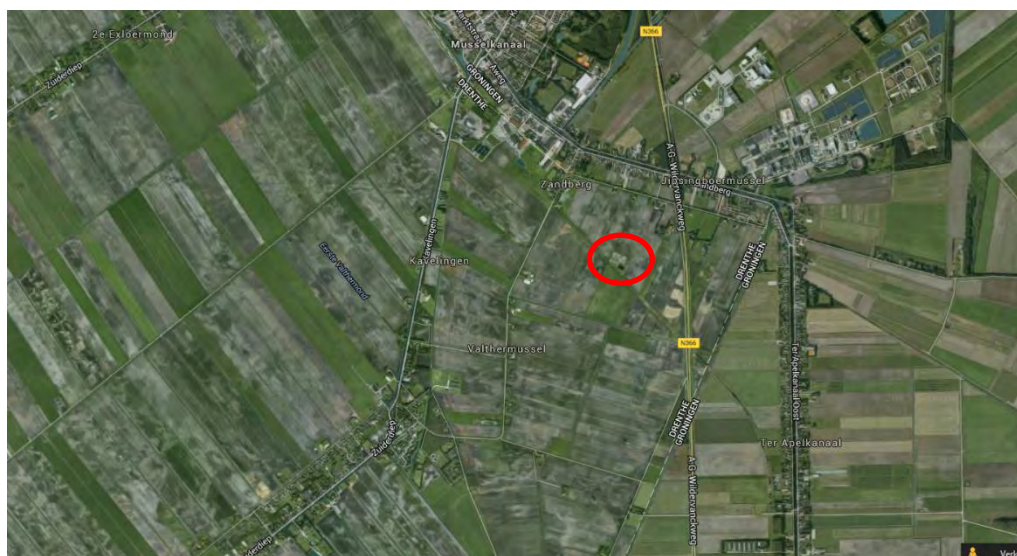
1.2 Toelichting op het project

Deze ruimtelijke onderbouwing heeft specifiek betrekking op de noodzakelijk uitbreiding van het transformatorstation op de locatie Musselkanaal.

Ligging locatie

Het transformatorstation Musselkanaal is gelegen aan de Schaapsbergweg 58 in Zandberg. In Figuur 1.1 is rood omcirkeld de ligging van de locatie globaal weergegeven.

Figuur 1.1 Ligging locatie transformatorstation Musselkanaal

Bron luchtfoto: Google Earth

Bestaande situatie op en rond de locatie

Op het terrein is een transformatorstation/hoogspanningsstation aanwezig met bijbehorende gebouwen, bouwwerken en voorzieningen. Het transformatorstation bevat in de huidige situatie een drietal transformatoren van 18 MVA¹ (megavoltampère). Het plangebied ligt in een open agrarisch gebied. Het terrein zelf is ook open (half)verhardterrein zonder begroeiing. In de directe omgeving van het transformatorstation zijn geen woningen of andere (geluid)gevoelige bestemmingen gelegen. De dichtstbij gelegen woningen zijn gelegen op een afstand van circa 260 meter van de grens van het terrein. Het betreft de woningen aan de Schaapsbergweg te Zandberg. Ten westen van het transformatorstation bevindt zich een woning aan de Valthermussel te 2^e Valthermond. Daarnaast bevinden zich aan de Kerkklaan te Zandberg enkele woningen en een kerk.

Uitbreiding van het transformatorstation

De uitbreiding heeft globaal betrekking op het gebied als geel omlijnd weergegeven in Figuur 1.2. Het gehele gebied voor het transformatorstation (rood omlijnd) wordt opgenomen in het inpassingsplan met een passende planologische regeling.

Voor de uitbreiding van het transformatorstation staan er drie verschillende opties open. Alle opties zijn onderzocht en onderbouwd, waarbij er van uit wordt gegaan dat één van de opties wordt gerealiseerd:

- optie 1 (zie Figuur 1.3): twee bestaande 18 MVA trafo's worden vervangen door twee keer 66 MVA. De derde trafo komt te vervallen. Daarnaast wordt een schakelstation en een Centrale Diensten Unit (CDU) voor TenneT gerealiseerd;
- optie 2 (zie Figuur 1.4): twee bestaande 18 MVA trafo's worden vervangen door twee keer 77 MVA. De derde trafo komt te vervallen. Daarbij komen er twee nieuwe 30 MVA trafo's

¹ MVA is een eenheid die wordt gebruikt om het schijnbaar vermogen van een elektrisch wisselspanningscircuit, zoals een transformator, aan te duiden.

en twee nieuwe sterpunt trafoputten² aan de zuidoostzijde van het terrein. Er komen twee nieuwe sterpunt trafoputten bij tussen de bestaande trafo's. Daarnaast wordt een schakelstation en een Centrale Diensten Unit (CDU) voor TenneT gerealiseerd;

- optie 3 (zie Figuur 1.5): twee bestaande 18 MVA trafo's worden vervangen door twee keer 77 MVA. De derde 18 MVA trafo blijft staan. Daarnaast komen er twee nieuwe sterpunt trafo's bij tussen de bestaande trafo's. Ook wordt een schakelstation en een Centrale Diensten Unit (CDU) voor TenneT gerealiseerd.

Figuur 1.2 Terrein van het transformatorstation Musselkanaal (rood omlijnd) en benodigde ruimte voor uitbreiding van het transformatorstation (geel omlijnd) (beide globaal weergegeven)

Bron luchtfoto: Google Earth

Voor de toekomstige situatie wordt voorzien dat ten hoogste één 66 of 77 MVA-transformator en één 18 of 30 MVA-transformator zal worden belast. Het totaal ingeschakelde vermogen zal daarom niet meer dan 107 MVA bedragen. Er staat dus meer vermogen aan transformatoren, maar de installatie en de transformatoren kunnen niet meer leveren dan 107 MVA.

Daarnaast wordt er bij alle opties er ook een nieuw gebouw op het terrein geplaatst voor een schakelstation, ook wel middenspanningsverdeelinstallatie, met apparatuur om de bediening van de installatie mogelijk te maken. De trafo's zullen hier op aangesloten worden. Daarnaast wordt in alle opties een CDU voor TenneT gerealiseerd. Het CDU is een bedieningsgebouw voor de componenten van TenneT als netbeheerder van het hoogspanningsnet.

² Een sterpunt in een driefasennet (in lekentaal: krachtstroom) van een transformatorstation is het punt (trafoput) waarop de gemeenschappelijke nuldraad van de drie fasen wordt aangesloten.

De uitbreiding van de installaties bestaan uit een gebouw met een oppervlakte van 175 of 210 m², 30 MVA trafo's met elk een oppervlakte van circa 61 m² (alleen optie 2), sterpunt trafoputten van elk 14 m² (opties 2 en 3) en de CDU voor TenneT van 100 m². De totale toename qua bebouwd oppervlak is maximaal circa 490 m². Bovenop de scherfwanden³ van de trafocellen wordt mogelijk een bliksempiek⁴ geplaatst. De gebouwen worden waarschijnlijk gefundeerd op staal⁵. Voor de bouw vinden per bouwvlak graafwerkzaamheden plaats tot 2 meter onder het maaiveld. Daarnaast worden nieuwe kabel tracés gegraven. De hoogte van de bestaande en nieuwe bebouwing bedraagt maximaal 8 meter, de bliksempieken worden maximaal 13 meter hoog.

Figuur 1.3 Globale lay-out transformatorstation mogelijke toekomstige situatie optie 1 (bron: Enexis)

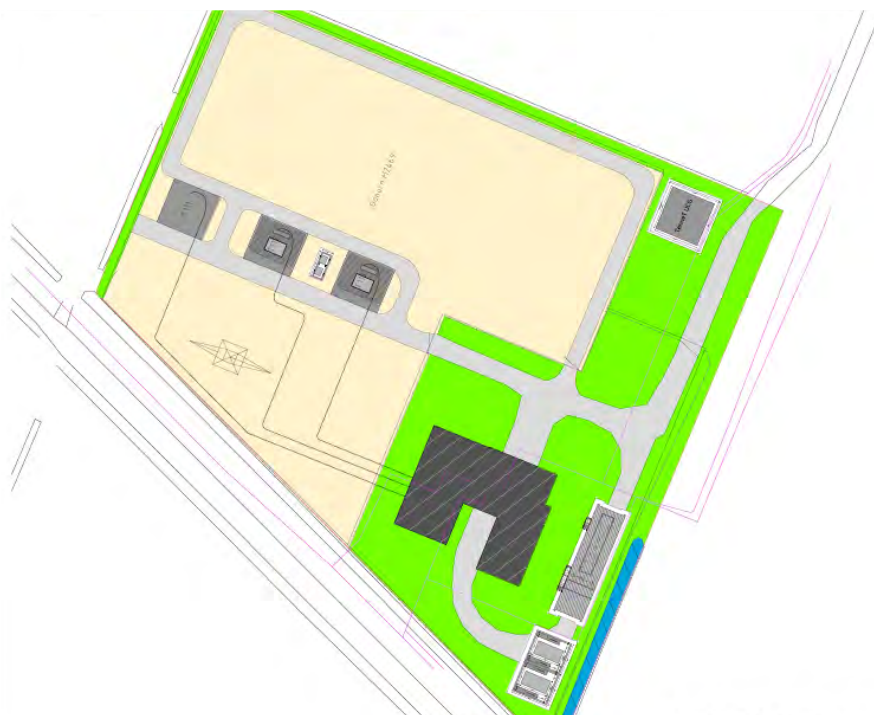

³ Halfopen betonnen hok (transformatorcel) waarin een transformator kan worden opgesteld. Een scherfmuur heeft primair de functie om de omgeving te beschermen wanneer de trafo het begeeft, maar ook andersom wordt de trafo beschermd door andere onderdelen en/of verplaatsende voorwerpen die in de buurt komen.

⁴ Dit is een buisconstructie met een zeer scherpe punt die boven op de wand van de trafocellen komt en boven de trafo's uitsteekt, om bliksem aan te trekken en af te leiden van de hoogspanningsinstallaties.

⁵ De uiteindelijke funderingswijze zal moeten blijken uit nog uit te voeren funderingsadvies.

Figuur 1.4 Globale lay-out transformatorstation mogelijke toekomstige situatie optie 2 (bron: Enexis)

Figuur 1.5 Globale lay-out transformatorstation mogelijke toekomstige situatie optie 3 (bron: Enexis)

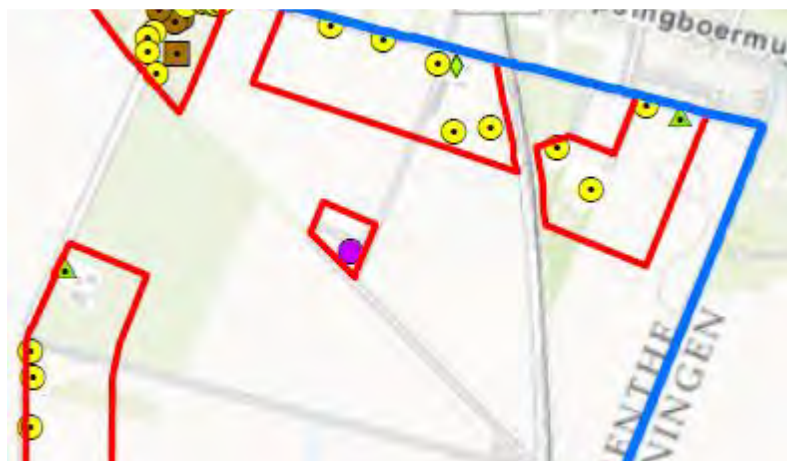

1.3 Geldende bestemmingsplan

Ter plaatse van het transformatorstation geldt de beheersverordening ‘Buitengebied’ van de gemeente Borger-Odoorn (vastgesteld 13 juni 2013). Bij de behandeling van de Wro door het parlement is de beheersverordening toegevoegd aan het ruimtelijk instrumentarium van gemeenten. Hiermee is de mogelijkheid gecreëerd om voor ‘laag dynamische’ gebieden op een snelle en eenvoudige wijze een nieuw juridisch-planologisch regiem vast te stellen. De beheersverordening geldt dus in plaats van een bestemmingsplan.

Volgens de kaart ‘bestaande situatie’ heeft het plangebied de functie van ‘Bedrijf - Openbaar nut’. De voor ‘Bedrijf - Openbaar nut’ aangewezen gronden zijn volgens bijbehorende regels bestemd voor doeleinden van openbaar nut. De oppervlakte van de gebouwen bedraagt ten hoogste de bestaande oppervlakte, de goot- en bouwhoogte bedragen ten hoogste 3 m en 8 m, dan wel de bestaande goot- en bouwhoogte.

Figuur 1.6 Uitsnede kaart bestaande situatie beheersverordening Buitengebied, gemeente Borger-Odoorn

De beoogde uitbreiding van het transformatorstation past binnen de geldende bestemming en bouwhoogte voor het transformatorstation, maar een uitbreiding van het bestaand oppervlak is noodzakelijk. Daarnaast past de eventuele plaatsing van bliksempieken niet in de beheersverordening. In het rijksinpassingsplan dient dus een uitbreiding van het bouwvlak geregeld te worden ten behoeve van de beoogde uitbreiding, daarnaast dient de bouwhoogte ook te worden voorzien in de realisatie van eventuele bliksempieken, zowel op nieuwe als bestaande bebouwing. Omdat de exacte locatie van de uitbreiding nog niet bekend is, er zijn nog twee opties, worden beide opties mogelijk gemaakt. Het gehele terrein van het transformatorstation wordt opgenomen in het rijksinpassingsplan ten behoeve van één afgestemde regeling voor het gehele terrein en vanwege een gelijke regeling voor de transformatorstations Gasselte en Musselkanaal.

1.4 Leeswijzer

In dit hoofdstuk wordt de aanleiding, inleiding en toelichting op het bouwplan gegeven in hoofdstuk 2 worden de resultaten van onderzoek beschreven.

2 ONDERZOEK

2.1 Bedrijven en milieuzonering

Op basis van de VNG-publicatie 'Bedrijven en Milieuzonering' (2009) moet worden beoordeeld of de in het plangebied te realiseren activiteiten een belemmering betekenen of van invloed zijn op gevoelige functies, zoals wonen, in of in de omgeving van het plangebied.

Volgens de VNG-richtlijn geldt voor een elektriciteitsdistributiebedrijf, met transformatorvermogen van 100-200 MVA de richtafstand (grootste aan te houden afstand) van 100 meter tot aan een rustige woonwijk en met een transformatorvermogen van 200-1000 MVA is deze afstand 300 meter tot aan een rustige woonwijk. De grootste aan te houden afstand wordt bepaald door het aspect geluid. Vanuit andere aspecten (gevaar, geur, stof) is de grootste aan te houden afstand dus kleiner of nul. Voor de richtafstand ten opzichte van een gemengd gebied, zoals bijvoorbeeld het buitengebied, zijn ook nog eens kortere afstandsstappen van respectievelijk 50 en 100 meter aan te houden. De dichtstbijzijnde woning in de omgeving van het transformatorstation is op een afstand 260 meter gelegen tot aan de rand van het terrein.

De uitbreiding van het transformatorstation leidt tot een maximaal te realiseren vermogen van 214 MVA. In praktijk kan en wordt maximaal 107 MVA tegelijkertijd ingeschakeld.

Geconcludeerd kan worden dat de uitbreiding van het transformatorstation in te passen is in de omgeving gezien het vermogen, de kenmerken van de omgeving en de afstanden tot woningen in een gebied dat als gemengd te karakteriseren is. Nader onderzoek ten aanzien van geluid of andere relevante aspecten is dan ook niet noodzakelijk. Ten aanzien van geluid is wel onderzoek uitgevoerd voor optie 1 en 2 en terug te vinden in de paragraaf geluid. Voor optie 3 is (nog) geen aanvullend geluidsonderzoek uitgevoerd maar op basis van 'Bedrijven en Milieuzonering' alleen kan al geconcludeerd worden dat deze optie ook ruimtelijke in te passen is, zo ook een eventuele nieuwe optie met maximaal 1.000 MVA. Het onderzoek bevestigt alleen maar de conclusie in deze paragraaf.

Conclusie

Toetsing aan de VNG-richtlijn laat zien dat de uitbreiding van het transformatorstation op dit punt kan voldoen aan een goede ruimtelijke ordening.

2.2 Geluid

Er is een onderzoek uitgevoerd naar de geluidbelasting in de omgeving ten gevolge van het transformatorstation aan de Schaapsbergweg 58 te Musselkanaal (Zandberg)⁶ (zie bijlage 1) voor optie 1 en 2. Aanleiding tot het onderzoek wordt gevormd door de voorgenomen wijziging van de inrichting met het bijplaatsen van een aantal transformatoren en het uitbreiden van het station met een gebouw. Nagegaan is of de in deze ruimtelijke onderbouwingsopgenomen optie 1 en 2 voldaan wordt aan de toepasselijke geluidgrenswaarden. Voor de akoestische onderbouwingsopbouw van optie 3 wordt verwezen naar voorgaande paragraaf.

⁶ "Onderzoek naar de geluidniveaus in de omgeving ten gevolge van het transformatorstation van Enes aan de Schaapsbergweg 58 te Musselkanaal", Peutz, 10 december 2015.

Ten behoeve van het onderzoek zijn d.d. 26 november 2015 geluidmetingen uitgevoerd op het terrein van het transformatorstation. Op basis van de resultaten van de geluidmetingen is een rekenmodel opgesteld. Met behulp van het rekenmodel zijn de in de omgeving optredende langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus berekend. De berekende waarden zijn getoetst aan de op basis van het Activiteitenbesluit vigerende geluidgrenswaarden.

Uit het onderzoek blijkt dat in zowel de huidige situatie als de beschouwde toekomstige situaties in alle gevallen ruimschoots voldaan wordt aan de grenswaarden van het Activiteitenbesluit, aangenomen mag worden dat dat ook voor optie 3 geldt gezien de te realiseren MVA's. Over het algemeen is bij woningen sprake van geluidniveaus ten gevolge van het transformatorstation welke niet of nauwelijks waarneembaar zijn. Het geluidsonderzoek onderschrijft daarmee ook de conclusie uit paragraaf 2.1, dat de uitbreiding van het transformatorstation inpasbaar is.

Conclusie

Het plan voldoet voor het aspect geluid aan een goede ruimtelijke ordening.

2.3 Ecologie

Beschermde soorten

De locatie van het transformatorstation is grotendeels (half)verhard en voor het overige begroeit met gras, er is ook geen water aanwezig (zie ook Figuur 1.2). Voor de realisatie van de uitbreiding van het transformatorstation hoeven geen gebouwen gesloopt worden, bosschages te worden verwijderd of watergangen te worden gedempt. Geconstateerd wordt dat er geen leefgebied voor beschermde soorten in het plangebied aanwezig is en dus ook niet verstoord kan worden. Het uitvoeren van een verkennend Flora- en faunaonderzoek wordt dan ook niet noodzakelijk geacht. Te allen tijde blijft de zorgplicht blijft gelden. Deze zorgplicht houdt in dat nadelige gevolgen voor flora en fauna zoveel mogelijk moeten worden voorkomen. De zorgplicht geldt voor alle planten en dieren, beschermd of niet.

Beschermde gebieden

In de ruime omgeving (straal van 3 kilometer) van het plangebied zijn geen Natura 2000 gebieden of gebieden behorende tot het NNN (Natuurnetwerk Nederland) aanwezig. De dichtstbijzijnde Natura 2000 gebieden liggen op een afstand van ruim 10 kilometer. Invloed door de ontwikkeling is gezien de aard en afstand niet te verwachten waardoor nader onderzoek niet noodzakelijk wordt geacht.

Conclusie

Geconcludeerd dat er geen sprake is van het voorkomen van beschermde soorten of invloed op beschermde gebieden. Het plan voldoet vanuit het aspect ecologie aan een goede ruimtelijke ordening.

2.4 Cultuurhistorie

Onder cultuurhistorie worden aanwezige archeologische waarden verstaan, maar ook overige cultuurhistorische waarden zoals historisch landschap, beschermende stads- en dorpsgezichten en monumenten.

Archeologie

Het Europese Verdrag van Malta (1992) beoogt het cultureel erfgoed dat zich in de bodem bevindt te behouden. Het verdrag dwingt alle ondertekenaars (waaronder Nederland) om archeologische belangen in een vroegtijdig stadium mee te wegen in de besluitvorming rond ruimtelijke planvorming. Het Verdrag van Malta is geïmplementeerd in Nederlandse wetgeving in de Wet archeologische monumentenzorg (herziening Monumentenwet).

Figuur 2.1 Uitsnede beleidskaart archeologie Borger-Odoorn

Het gemeentelijk archeologisch beleid van de gemeente Borger-Odoorn is vastgelegd op de beleidskaart voor archeologie (2011). Het plangebied is gelegen deels binnen een gebied met een middelhoge verwachting (groen). In dit gebied is een veldinspectie nodig na uitvoering van bodemingrepen. Voor een deel geldt in het plangebied een hoge of middelhoge verwachting (oranje). Bij ingrepen van meer dan 500 m² is een verkennend booronderzoek van 6 boringen per hectare nodig, zo nodig met karterend onderzoek. De totale ingreep is minder dan 500 m² waardoor er geen verkennend booronderzoek noodzakelijk is. Voor de plaatsing van de noordoostelijke transformator dient een veldinspectie⁷ uitgevoerd te worden na de bodemingreep.

Overige cultuurhistorische waarden

De gemeente Borger-Odoorn kent geen specifiek beleid op het gebied van cultuurhistorie. De gemeentelijke structuurvisie⁸ kent een kaart Landschap en cultuurhistorie en zegt het volgende ten aanzien van cultuurhistorie: *“Borger-Odoorn kent een schat aan aardkundige, natuurlijke en cultuurhistorische waarden. Deze bevinden zich voor het overgrote deel op de Hondsrug. Deze waarden hebben een grote aantrekkingskracht op toeristen.”* Het plangebied ligt in grootschalig open landschap. En ten aanzien van dat (veenkoloniale) gebied zegt de structuurvisie het volgende: *“De kernkwaliteiten van het veengebied worden gevormd door de zichtbare*

⁷ Een veldinspectie is een archeologische begeleiding achteraf. Dit betekent dat tijdens de graafwerkzaamheden niet een archeoloog aanwezig is, maar dat bodemontsluitingen direct nadat ze zijn gegraven worden geïnspecteerd op het voorkomen van archeologische resten. Een veldinspectie wordt als zodanig niet genoemd in de KNA. Daarom dienen voor een veldinspectie dezelfde uitgangspunten te worden gehanteerd als bij een archeologische begeleiding protocol proefsleuven. Om die reden is ook voor een veldinspectie een door de bevoegde overheid goedgekeurd Programma van Eisen (PvE) vereist. In de praktijk betekent dit dat telkens wanneer voor een deel van het project een stuk is afgegraven er een archeoloog deze afgraving dient te inspecteren voordat men kan beginnen met de bouw dan wel het leggen van een kabel of het aanleggen van een weg.

⁸ “Structuurvisie Borger-Odoorn. Verbinding geeft perspectief”, Grontmij, november 2010.

ontstaansgeschiedenis van het landschap. Lintstructuren in een grootschalig open landschap, dat via een rationeel stelsel van wijken wordt ontwaterd vormen de identiteit van het gebied. De pioniersgeest die het gebied heeft gevormd, vormt nu de basis voor een hoogwaardig en innovatief landbouwgebied. Borger-Odoorn biedt ruimte voor innovatie op het gebied van energie, duurzaamheid, logistieke verbindingen en waterbeheersing ten behoeve van grootschalige landbouw in de veenkoloniën. Waar agrarisch functies uit de linten verdwijnen, wordt flexibel omgegaan met de invulling van voormalige agrarische bebouwing met nieuwe functies. De cultuurhistorische betekenis van de lintstructuur en de openheid van het gebied blijven de kenmerkende kwaliteiten van het de Veenkoloniën.”

In of om het plangebied zijn verder geen cultuurhistorische waarden aanwezig.

Conclusie

Gezien de omvang van de ingreep en de aanwezige archeologische waarden geldt geen verdere onderzoeksplicht op voorhand, alleen gedeeltelijk mogelijk een veldinspectieplicht (bij optie 2). Er is ook geen sprake van overige cultuurhistorische waarden. Het plan voldoet vanuit cultuurhistorie aan een goede ruimtelijke ordening.

2.5 Overige aspecten

2.5.1 Bodemkwaliteit

Inleiding

Op grond van artikel 3.1.6 van het Besluit ruimtelijke ordening dient het bevoegd gezag onderzoek te verrichten naar de bestaande toestand van de bodemkwaliteit en deze te toetsen aan de wenselijke bodemkwaliteit met het oog op de toekomstige ruimtelijke ontwikkeling van het gebied.

Resultaten

De gemeente Borger-Odoorn heeft samen met de gemeenten Coevorden, De Wolden, Hogeveen, Meppel, Midden-Drenthe, Noordenveld, Tynaarlo, Westerveld en de Provincie Drenthe een bodemkwaliteitskaart vastgesteld⁹

Doel van de bodemkwaliteitskaart is om een actueel en dekkend beeld te krijgen van de diffuse chemische bodemkwaliteit in de negen deelnemende Drentse gemeenten en de provinciale wegbermen. De bodemkwaliteit van het gebied is in een aantal bodemkwaliteitszones voor de boven- en ondergrond ondergebracht. Het plangebied is gelegen binnen de bodemfunctieklasse ‘overig’ met bodemkwaliteitsklasse ‘landbouw/natuur’. Voor de klasse landbouw/natuur (achtergrondwaarde) geldt het volgende:

- alle concentraties voldoen aan de achtergrondwaarden, met uitzondering van een aantal benoemde overschrijdingen;
- de overschrijding mag maximaal twee maal de norm voor de klassegrens achtergrondwaarden bedragen.
- elke overschrijding is lager dan de norm voor klassegrens Wonen (exclusief nikkel en PCB¹⁰).

⁹ Bodemkwaliteitskaart Drenthe, CSO Adviesbureau, 20 maart 2012.

¹⁰ polychloorbifenyyl

- voor PCB geldt dat als de waarde minder is dan 2 maal de norm voor de klassegrens achtergrondwaarden PCB niet gezien wordt als overschrijding van de achtergrondwaarde.

De ontwikkeling voorziet ook niet in een voor bodemverontreiniging gevoelige ontwikkeling dus levert de ontwikkeling geen problemen op in relatie tot de bodemkwaliteit. Indien er grond wordt aan- of afgevoerd, dient dit volgens de door de overheid gestelde regels plaats te vinden, in het bijzonder het Besluit bodemkwaliteit.

Conclusie

Het plan voldoet voor het aspect bodemkwaliteit aan een goede ruimtelijke ordening.

2.5.2 Waterhuishouding

Achtergronden

Water en ruimtelijke ordening hebben met elkaar te maken. Enerzijds is water één van de ordenende principes in de ruimtelijke ordening en kan daarmee beperkingen opleggen aan het ruimtegebruik. Anderzijds kunnen ontwikkelingen in het ruimtegebruik ongewenste effecten hebben op de waterhuishouding. Een goede afstemming tussen beide is derhalve noodzakelijk om problemen zoals wateroverlast, slechte waterkwaliteit, verdroging, etc. te voorkomen.

De verplichte watertoets is geregeld in de artikelen 3.1.1 en 3.16 van het Besluit ruimtelijke ordening. Vanaf het begin van de planvorming dient overleg gevoerd te worden tussen gemeente, waterbeheerders en andere betrokkenen. Doel van dit overleg is gezamenlijk de uitgangspunten en wensen vanuit duurzame watersystemen en veiligheid te vertalen naar concrete gebiedsspecifieke ruimtelijke uitgangspunten. Hierbij geldt dat afwenteling moet worden voorkomen en dat de drietrapsstrategie 'vasthouden, bergen en afvoeren' moet worden gehanteerd.

Het waterschap Hunze en Aa's is primair verantwoordelijk voor de waterhuishouding in het plangebied. Onder de verantwoordelijkheden vallen onder andere beveiliging tegen hoog water, peilbeheer en aan- en afvoer van water. Daarnaast wordt geadviseerd hoe om te gaan met hemelwater. De gemeente heeft een zorgplicht voor de inzameling, transport en verwerking van stedelijk afvalwater en regenwater en voor de aanpak van grondwaterproblemen. In het algemeen zoekt het waterschap naar duurzame oplossingen. Uitgangspunt is dat het water zoveel mogelijk binnen een plangebied wordt vastgehouden en dat relatief schoon water ook relatief schoon blijft. Daarbij geldt dat het regenwater, dat op verharde oppervlaktes valt en schoon genoeg is (zoals van gevels en daken), zoveel mogelijk wordt vastgehouden of wordt geborgen.

Huidige situatie

Het plangebied ligt in het watersysteem de Veenkoloniën in het beheergebied van het waterschap Hunze en Aa's. Door de veenontginning die hier vanaf de 15e eeuw heeft plaatsgevonden, wordt het landschap gekenmerkt door grootschalige openheid en langgerekte kanalen, wijken en lintbebouwing. De wateren werden in het verleden aangelegd voor de ontwatering van het veen en de ontsluiting van het veengebied. Veel kanalen en wijken zijn in de loop der jaren om verschillende redenen gedempt: door het verlies van de functies ontsluiting en afvoer van veen, door toenemende ruimtevrage in de dorpen of door extra grondvraag in de landbouw. De overgebleven kanalen en wijken hebben naast water aan- en

afvoer ook een functie voor het bovenstrooms van de boezem vasthouden en bergen van water in extreme situaties. In de omgeving van het plangebied zijn geen bergingsgebieden of waterwingebieden aanwezig.

Oppervlaktewatersysteem

Voor de uitbreiding van het transformatorstation worden enkele verhardingen aangebracht die effect op het oppervlaktewatersysteem kunnen hebben als er sprake is van doorsnijding van oppervlakte water zoals waterlopen. Voor de ontwikkeling wordt geen oppervlaktewater doorkruist.

Grondwatersysteem

Het grondwatersysteem wordt beïnvloed wanneer realisatie van bebouwing zorgt voor obstructie van de grondwaterstroming (fundering) of een tijdelijke verlaging van het grondwater tijdens aanleg van de fundatie. Afhankelijk van de uiteindelijke positionering en bijbehorende fundering dient bekeken te worden of er sprake is van tijdelijke grondwateronttrekking tijdens de bouw.

Voor de (tijdelijke) bemalingen en grondwateronttrekking gelden de Algemene regels van waterschap Hunze en Aa's, met een meldingsplicht.

Hemelwaterafvoer

Door het plaatsen van de bebouwing wordt verhard oppervlak gecreëerd. Hemelwater dat op dit verharde oppervlak valt, mag niet versneld worden afgevoerd richting oppervlaktewater. Het waterschap hanteert voor het omgaan met hemelwater de trits 'vasthouden – bergen – afvoeren'. Indien het verhard oppervlak met meer dan 1.500 m² toeneemt, moet er een berging worden gecreëerd.

De uitbreiding van het transformatorstation is met maximaal circa 490 m² kleiner dan 1.500 m² waardoor er geen bergende voorzieningen noodzakelijk zijn, bovendien is er op de locatie ook voldoende ruimte om ter plaatse te infiltreren. Er zijn geen voorzieningen noodzakelijk.

Watertoets

Over deze wijze van omgaan met de waterhuishouding is nadere afstemming met het waterschap Hunze en Aa's nodig. In het kader van de watertoets is deze ontwikkeling aangemeld bij het waterschap, via de digitale watertoets www.dewatertoets.nl, en is de waterparagraaf apart aangeboden ter toetsing aan het waterschap. Op basis van de digitale watertoets kan het waterschap instemmen met het voorgenomen plan, bij het niet wijzigen van het plangebied en de oorspronkelijke uitgangspunten voor de inrichting van het plan.

Conclusie

Het plan voldoet voor het aspect waterhuishouding aan een goede ruimtelijke ordening.

2.5.3 Elektromagnetische straling

Elektrische, magnetische en elektromagnetische velden komen overal voor. Bekende natuurlijke vormen zijn Uv-straling (zon), infrarode straling (warme voorwerpen) en zichtbaar licht. Elektromagnetische velden (EMV) zijn ook aanwezig bij bijvoorbeeld huishoudelijke elektrische apparaten, zoals de magnetron en de stofzuiger, en bij het transport van elektriciteit over lange

afstanden (via hoogspanningsverbindingen). De sterkte van deze velden neemt sterk af wanneer de afstand tot de bron groter wordt.

Ook rondom een transformatorstation kunnen magnetische velden voorkomen. Bij een transformatorhuisje neemt de veldsterkte zeer snel af: bij een afstand van ongeveer 10 meter rond een transformatorstation is het magnetische veld veelal niet meer meetbaar. Door Enexis is het elektromagnetisch veld van het transformatorstation, inclusief uitbreiding, in beeld gebracht. Dit veld ligt op circa 6 meter rond de transformatoren en blijft binnen de grenzen van het terrein van het transformatorstation waardoor er ook geen sprake kan zijn van (langdurige) blootstelling aan elektromagnetische straling voor de omgeving.

Conclusie

Het plan voldoet voor het aspect elektromagnetische straling aan een goede ruimtelijke ordening.

Onderzoek naar de geluidniveaus in de omgeving ten gevolge van het transformatorstation van Enexis aan de Schaapsbergweg 58 te Musselkanaal

Consequenties uitbreiding

Onderzoek naar de geluidniveaus in de omgeving ten gevolge van het transformatorstation van Enexis aan de Schaapsbergweg 58 te Musselkanaal

Consequenties uitbreiding

opdrachtgever Enexis Zwolle
rapportnummer F 20863-1-RA
datum 10 december 2015
referentie GL/GL/AvdS/F 20863-1-RA
verantwoordelijke ir. G.W. Lassche
opsteller ir. G.W. Lassche
+31 50 5204482
g.lassche@peutz.nl

peutz bv, postbus 7, 9700 aa groningen, +31 50 520 44 88, info@peutz.nl, www.peutz.nl
opdrachten volgens 'De nieuwe regeling 2011' (DNR 2011) ingeschreven kvk onder nummer 12028033
lid NL-ingenieurs, iso-9001:2008 gecertificeerd

mook – zoetermeer – groningen – düsseldorf – dortmund – berlijn – leuven – parijs – lyon

Inhoudsopgave

1 Inleiding en samenvatting	4
2 Uitgangspunten	5
2.1 Situering van het transformatorstation	5
2.2 Beschrijving van het transformatorstation	5
2.3 Voorgenomen wijziging	5
2.4 Representatieve bedrijfssituatie	6
2.5 Beoordelingscriteria	7
3 Metingen	9
3.1 Meetmethode en meetinstrumenten	9
3.2 Bedrijfsomstandigheden	9
3.3 Meetresultaten	10
4 Berekeningen	12
4.1 Rekenmodel	12
4.2 Geluidbronsterkten	12
4.3 Langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus	13
4.3.1 Huidige situatie	13
4.3.2 Toekomstige situatie optie 1 (2 maal 77 MVA en 2 maal 30 MVA)	14
4.3.3 Toekomstige situatie optie 2 (2 maal 77 MVA en 1 maal 18 MVA)	14
5 Beoordeling en conclusie	16
5.1 Huidige situatie	16
5.2 Toekomstige situaties	16
5.3 Conclusie	16

1 Inleiding en samenvatting

In opdracht van Enexis is een onderzoek uitgevoerd naar de geluidimmissie in de omgeving ten gevolge van het transformatorstation aan de Schaapsbergweg te Musselkanaal. Aanleiding tot het onderzoek wordt gevormd door de voorgenomen wijziging van de inrichting. Enexis is voornemens een aantal transformatoren bij te plaatsen en het station uit te breiden met een gebouw.

Nagegaan is of voldaan wordt aan de toepasselijke geluidgrenswaarden.

Ten behoeve van het onderzoek zijn d.d. 26 november 2015 geluidmetingen uitgevoerd op het terrein van het transformatorstation. Op basis van de resultaten van de geluidmetingen is een rekenmodel opgesteld. Met behulp van het rekenmodel zijn de in de omgeving optredende langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus berekend. De berekende waarden zijn getoetst aan de op basis van het Activiteitenbesluit vigerende geluidgrenswaarden.

Uit het onderzoek blijkt dat in zowel de huidige situatie als de beschouwde toekomstige situaties in alle gevallen ruimschoots voldaan wordt aan de grenswaarden van het Activiteitenbesluit. Over het algemeen is bij woningen sprake van geluidniveaus ten gevolge van het transformatorstation welke niet of nauwelijks waarneembaar zijn.

2 Uitgangspunten

2.1 Situering van het transformatorstation

Het transformatorstation is gelegen aan de Schaapsbergweg 58 te Musselkanaal. Het station bevindt zich op een afstand van circa 400 m ten westen van de provinciale weg N 366.

In figuur 1 is de situering ten opzichte van de omgeving aangeduid.

In de directe omgeving van het transformatorstation zijn geen woningen of andere geluidgevoelige bestemmingen gelegen. De dichtstbij gelegen woningen zijn gelegen op een afstand van tenminste circa 260 m. Het betreft de woningen aan de Schaapsbergweg te Zandberg (zie figuur 1, de posities 1 t/m 8).

Ten westen van het transformatorstation bevindt zich een woning aan de Valthermussel te 2e Valthermond (zie figuur 1, positie 9). Daarnaast bevinden zich aan de Kerklaan te Zandberg enkele woningen (zie figuur 1, de posities 10 en 11) en een kerk (zie figuur 1, positie 12).

2.2 Beschrijving van het transformatorstation

Het transformatorstation bevat in de huidige situatie een drietal transformatoren van 18 MVA. Deze transformatoren zijn relevant voor de geluidimmissie in de omgeving. De transformatoren (T111 t/m T113) zijn voorzien van koelventilatoren waardoor er sprake kan zijn van ONAF-bedrijf (ONAF: Oil Natural Air Forced). Er is alleen sprake van ONAF-bedrijf gedurende de dag- en/of de avondperiode. In de nachtperiode zullen de koelventilatoren niet in bedrijf genomen worden. Normaliter wordt bedrijf gevoerd met één van de drie transformatoren.

De transformatoren staan opgesteld in driezijdige cellen (scherfmuren aan drie zijden, bovenzijde open). De opening bevindt zich aan de zuidzijde (aan de kant van het bedieningsgebouw).

In figuur 2 is een lay-out van het transformatorstation opgenomen.

2.3 Voorgenomen wijziging

Enexis is voornemens het station uit te breiden. Hierbij worden twee mogelijke opties overwogen.

Optie 1:

- de 3 huidige transformatoren 18 MVA worden verwijderd
- 2 nieuwe transformatoren 30 MVA in de meest westelijke cellen (T111 en T112)
- 2 nieuwe transformatoren 77 MVA in de meest oostelijk cel (T113) en een nieuwe gelijkwaardige cel op het noordoostelijke deel van het terrein (oostzijde open)

Optie 2:

- 2 van de 3 huidige transformatoren 18 MVA wordt verwijderd (T112 en T113)
- 2 nieuwe transformatoren 77 MVA in de twee vrijkomende cellen (T112 en T113)
- de huidige transformator T111 (18 MVA) zal niet worden gewijzigd

De nieuwe transformatoren zullen niet worden uitgerust met koelventilatoren waardoor uitsluitend ONAN-bedrijf mogelijk is.

Voor de nieuwe transformatoren wordt uitgegaan van de volgende geluidvermogens bij een normale, representatieve belasting:

- 77 MVA: geluidvermogen $L_w = 82$ dB(A)
- 30 MVA: geluidvermogen $L_w = 80$ dB(A)

Eén en ander is gebaseerd op een geluidniveau van ten hoogste 60 dB(A) op 0,3 m afstand. Hierbij is een geringe marge gehanteerd (1 dB).

In de figuren 3 en 4 worden de beide opties aangeduid.

Daarnaast zal een nieuw gebouw op het terrein worden geplaatst (zie ook de figuren 3 en 4),

2.4 Representatieve bedrijfssituatie

Onder de representatieve bedrijfssituatie wordt verstaan de toestand waarbij de voor de geluidproductie relevante omstandigheden kenmerkend zijn voor een bedrijfsvoering bij volledige capaciteit (in de te beschouwen etmaalperiode).

In de huidige representatieve bedrijfsvoering is sprake van continu bedrijf met één van de drie transformatoren (T111, T112 of T113).

In aanvulling op bovenstaande kan opgemerkt worden dat weliswaar sprake is van continu bedrijf doch dat sprake kan zijn van een (sterk) wisselende belasting afhankelijk van de vraag. De invloed van de belasting op de continue geluidemissie van de transformator zelf is normaliter relatief gering. Het is evenwel mogelijk dat, afhankelijk van de situatie ter plaatse, sprake is van fluctuaties van orde grootte 4 dB.

De geluidmetingen (zie hoofdstuk 3) zijn overigens uitgevoerd in de dagperiode; tijdens de dagperiode is normaliter sprake van de hoogste belasting waardoor tevens sprake zal zijn van de hoogste geluidemissie. In de nachtperiode zal normaliter sprake zijn van enigszins lagere geluidniveaus. Door de gekozen benadering (meting in de dagperiode geldend als

representatief voor het gehele etmaal) zullen de in de omgeving optredende geluidniveaus zeker niet worden onderschat.

Voor de toekomstige situatie wordt voorzien dat ten hoogste één 77 MVA-transformator en één 30 MVA- of 18 MVA-transformator zal worden belast. Het totaal ingeschakelde vermogen zal derhalve niet meer dan 107 MVA bedragen.

Samengevat wordt uitgegaan van de volgende representatieve bedrijfssituaties.

Omschrijving	T111	T112	T113	Nwe trafo
Huidige situatie				
Bedrijfssituatie A	18 MVA (ONAN/ONAF)	niet belast	niet belast	n.v.t.
Bedrijfssituatie B	niet belast	18 MVA (ONAN/ONAF)	niet belast	n.v.t.
Bedrijfssituatie C	niet belast	niet belast	18 MVA (ONAN/ONAF)	n.v.t.
Toekomstige situatie optie 1				
Bedrijfssituatie A	30 MVA (ONAN)	niet belast	77 MVA (ONAN)	niet belast
Bedrijfssituatie B	30 MVA (ONAN)	niet belast	niet belast	77 MVA (ONAN)
Bedrijfssituatie C	niet belast	30 MVA (ONAN)	77 MVA (ONAN)	niet belast
Bedrijfssituatie D	niet belast	30 MVA (ONAN)	niet belast	77 MVA (ONAN)
Toekomstige situatie optie 2				
Bedrijfssituatie A	18 MVA (ONAN/ONAF)	77 MVA (ONAN)	niet belast	n.v.t.
Bedrijfssituatie B	18 MVA (ONAN/ONAF)	niet belast	77 MVA (ONAN)	n.v.t.

2.5 Beoordelingscriteria

In onderhavig onderzoek zullen uitsluitend de langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus (voorheen; equivalente of gemiddelde geluidniveaus) worden beschouwd. Hierbij zal de invloed van eventuele mobiele bronnen (bijvoorbeeld verkeersbewegingen) buiten beschouwing worden gelaten omdat deze over het algemeen bij transformatorstations een zeer geringe tot verwaarloosbare bijdrage leveren aan de totale geluidniveaus, zeker waar het de maatgevende nachtperiode (23 – 7 uur) betreft.

De maximale geluidniveaus (ook wel piekgeluiden genoemd) zullen tevens niet worden beschouwd. Hierbij kan worden opgemerkt dat over het algemeen de piekgeluiden bij transformatorstations worden bepaald door het schakelen met vermogensschakelaars. Naast het feit dat het schakelen over het algemeen slechts incidenteel plaatsvindt (enkele werk- of testschakelingen in de dagperiode of in het geval van calamiteiten mogelijk gedurende het gehele etmaal) speelt hierbij een rol dat de vermogensschakelaars niet in eigendom en beheer van Enexis zijn maar van TenneT.

Op het transformatorstation is per 1 januari 2008 het Besluit algemene regels voor inrichtingen milieubeheer (verder te noemen: Activiteitenbesluit) van kracht.

In het Activiteitenbesluit zijn de volgende voor het onderhavige onderzoek mogelijk relevante geluidgrenswaarden opgenomen:

Artikel 2.17

1. Voor het langtijdgemiddelde beoordelingsniveau ($L_{Ar,LT}$) en het maximaal geluidsniveau L_{Amax} , veroorzaakt door de in de inrichting aanwezige installaties en toestellen, alsmede door de in de inrichting verrichte werkzaamheden en activiteiten en laad- en losactiviteiten ten behoeve van en in de onmiddellijke nabijheid van de inrichting, geldt dat:
 - a. de niveaus op de in tabel 2.17a genoemde plaatsen en tijdstippen niet meer bedragen dan de in die tabel aangegeven waarden;

Tabel 2.17a

	07:00–19:00 uur	19:00–23:00 uur	23:00–07:00 uur
$L_{Ar,LT}$ op de gevel van gevoelige gebouwen	50 dB(A)	45 dB(A)	40 dB(A)
$L_{Ar,LT}$ in in- en aanpandige gevoelige gebouwen	35 dB(A)	30 dB(A)	25 dB(A)
L_{Amax} op de gevel van gevoelige gebouwen	70 dB(A)	65 dB(A)	60 dB(A)
L_{Amax} in in- en aanpandige gevoelige gebouwen	55 dB(A)	50 dB(A)	45 dB(A)

Het bevoegd gezag heeft de mogelijkheid om maatwerkvoorschriften vast te stellen voor onder andere het aspect geluid.

3 Metingen

3.1 Meetmethode en meetinstrumenten

De geluidmetingen voldoen aan de voorschriften zoals aangegeven in de 'Handleiding meten en rekenen industrielawaai' uit 1999 (HMRI 1999). Uitgegaan is van methode II van de Handleiding. Gelet op het tonale karakter van het geluid afkomstig van de transformatoren is hierbij, conform HMRI 1999, tijdens de metingen de microfoon bewogen over een aantal meters om zo de invloed van het 'staande golf'-patroon ('interferentie') te minimaliseren.

De metingen werden uitgevoerd met behulp van de volgende instrumenten:

- Precision Sound Level Meter, fabricaat Brüel & Kjær, type 2250 met microfoon, fabricaat Brüel & Kjær, type 4189, met windbol;
- Akoestische ijkbron, fabricaat Brüel & Kjær, type 4231.

In het laboratorium werden de metingen geanalyseerd met behulp van Analyse software Spectralyzer, door Peutz.

De nauwkeurigheid van de geluidniveaumeter bedraagt volgens IEC 60651 type 1 voor de octaafband met middenfrequentie van $63 \text{ Hz} \pm 1,5 \text{ dB}$, voor de octaafbanden met middenfrequenties van 125 t/m 4000 $\text{Hz} \pm 1 \text{ dB}$ en kan voor de octaafband met middenfrequentie van 8000 $\text{Hz} +1,5$ tot -3 dB bedragen.

De akoestische ijkbron voldoet aan IEC 924 (1988) type 1 en geeft een geluidniveau van 93,8 ($\pm 0,2$) dB bij 20 °C en van 93,8 ($\pm 0,3$) dB bij -10 °C of 50 dB bij een frequentie van 1000 (± 15) Hz.

3.2 Bedrijfsomstandigheden

Tijdens de metingen was sprake van normaal bedrijf met één van de drie transformatoren (te weten: T113). De belasting bedroeg circa 600 A (aan de 10 kV-kant).

Ten behoeve van de metingen zijn de transformatoren T111 en T112 beurtelings eveneens in bedrijf genomen (met een belasting van circa 600 A); de overige twee transformatoren werden hierbij buiten bedrijf gesteld.

Tevens zijn ten behoeve van de geluidmetingen de koelventilatoren van beide transformatoren handmatig in bedrijf genomen.

3.3 Meetresultaten

Ten behoeve van het onderzoek zijn d.d. 26 november 2015 geluidmetingen uitgevoerd op het terrein van het transformatorstation. De geluidmetingen hadden tot doel het vaststellen van de geluidemissie van de transformatoren naar de omgeving.

In tabel wordt een overzicht gegeven van de meetresultaten. Weergegeven is het equivalente geluidniveau (L_{Aeq}) in dB(A). Het equivalente geluidniveau is het over de duur van de metingen (energetisch) gemiddelde geluidniveau dat evenveel geluidenergie bevat als het daadwerkelijke, fluctuerende niveau tijdens de meting.

In de tabellen wordt tevens verwezen naar figuren in bijlage 1 waarin de spectrale verdelingen in octaaf- en tertsbanden zijn opgenomen.

t3.1 Resultaten geluidmetingen

Omschrijving (zie ook figuur 5)	Gemeten L_{Aeq} in dB(A)	Figuur spectrum (bijlage 1)
<u>Transformator T113 belast (circa 600 A) zonder ventilatoren (ONAN):</u>		
- in voorvlak cel (= zuid)	72	1.1
- in cel (drie zijden)	71 à 73	1.1
- meetpositie MP1 (meethoogte circa 2 m)	55	1.7
- meetpositie MP2 (meethoogte circa 2 m)	50	1.8
- meetpositie MP3 (meethoogte circa 2 m)	45	1.9
- meetpositie MP4 (meethoogte circa 2 m)	48	1.10
- meetpositie MP5 (meethoogte circa 2 m)	50	1.11
<u>Transformator T113, effect ventilatoren (ONAF/ONAN):</u>		
- meetpositie MPC (recht tegenover trafo bij hek) – ONAF-bedrijf	53	1.2
- meetpositie MPC (recht tegenover trafo bij hek) – ONAN-bedrijf	53	1.2
<u>Transformator T112 belast (circa 600 A) zonder ventilatoren (ONAN):</u>		
- in voorvlak cel (= zuid)	68	1.3
- in cel (drie zijden)	67 à 72	1.3
- meetpositie MP1 (meethoogte circa 2 m)	49	1.7
- meetpositie MP2 (meethoogte circa 2 m)	51	1.8
- meetpositie MP3 (meethoogte circa 2 m)	44	1.9
- meetpositie MP4 (meethoogte circa 2 m)	49	1.10
- meetpositie MP5 (meethoogte circa 2 m)	49	1.11
<u>Transformator T112, effect ventilatoren (ONAF/ONAN):</u>		
- meetpositie MPB (recht tegenover trafo bij hek) – ONAF-bedrijf	51	1.4
- meetpositie MPB (recht tegenover trafo bij hek) – ONAN-bedrijf	51	1.4
<u>Transformator T111 belast (circa 600 A) zonder ventilatoren (ONAN):</u>		
- in voorvlak cel (= zuid)	66	1.5
- in cel (drie zijden)	66 à 67	1.5
- meetpositie MP1 (meethoogte circa 2 m)	48	1.7
- meetpositie MP2 (meethoogte circa 2 m)	54	1.8
- meetpositie MP3 (meethoogte circa 2 m)	45	1.9
- meetpositie MP4 (meethoogte circa 2 m)	45	1.10
- meetpositie MP5 (meethoogte circa 2 m)	44	1.11
<u>Transformator T111, effect ventilatoren (ONAF/ONAN):</u>		
- meetpositie MPA (recht tegenover trafo bij hek) – ONAF-bedrijf	54	1.6
- meetpositie MPA (recht tegenover trafo bij hek) – ONAN-bedrijf	53	1.6

Opgemerkt wordt dat tijdens de metingen in de posities op grotere afstand van de transformatoren in enkele gevallen hinder werd ondervonden van stoorgeluid afkomstig van bronnen uit de omgeving (weg- en vliegverkeer).

Kenmerkend voor het geluid afkomstig van transformatoren is het optreden van pieken bij 100 Hz en hogere harmonischen daarvan (200 Hz, 300Hz en volgende). Een en ander manifesteert zich in de tertsbanden (1/3e octaafbanden) met middenfrequenties van 100 Hz, 200 Hz, 315 Hz, 400 Hz, 500 Hz en 630 Hz. Eén en ander blijkt duidelijk uit de metingen ter plaatse van de transformatoren; bij de metingen aan de transformatoren wordt het totale geluidniveau in dB(A) bepaald door de tertsbanden met middenfrequenties van 100 t/m 400 Hz. Ter plaatse van de meetposities op grotere afstand van de transformatoren worden de gemeten dB(A) waarden echter niet in alle gevallen bepaald door de niveaus in deze tertsbanden. Eén en ander valt te verklaren door andere geluidbronnen in de omgeving die geen deel uitmaken van het transformatorstation (stoorgeluid). Aangezien bij de bronmetingen de tertsbanden van 100 Hz t/m 400 Hz wél maatgevend zijn voor het totale geluidniveau betekent dit dat het geluid in de omgeving ten gevolge van het transformatorstation met name in deze tertsbanden gezocht moet worden. Bij de beoordeling wordt hier rekening mee gehouden.

Voor de goede orde wordt vermeld dat de tertsband van 100 Hz is gelegen in de 125 Hz octaafband, de tertsbanden 200 en 315 Hz in de 250 Hz octaafband en de tertsbanden 400, 500 en 630 Hz zijn gelegen in de 500 Hz octaafband. De berekeningen zullen worden uitgevoerd op octaafbandniveau.

4 Berekeningen

4.1 Rekenmodel

Op basis van de uitgevoerde geluidmetingen is de geluidemissie bepaald van de voor de geluidemissie in de omgeving relevante geluidbronnen. De resultaten van deze broninventarisatie zijn verwerkt in een rekenmodel (Geomilieu) waarmee de geluidemissie in de omgeving ten gevolge van de inrichting kan worden berekend.

Voor de berekeningen van de geluidemissie en -immissie is gebruik gemaakt van de methoden II van de 'Handleiding meten en rekenen industrielawaai', uitgave 1999.

Met betrekking tot de afscherpende en reflecterende objecten zijn alle relevante objecten op en rond het terrein van het transformatorstation betrokken in de berekeningen. Het terrein van het transformatorstation, de wegen en overige verhardingen zijn akoestisch hard ($B = 0$) verondersteld. Het overige gebied buiten de inrichtingsgrenzen is akoestisch grotendeels absorberend ($B = 0,8$) verondersteld. De verzwakkingstermen D_{veg} , $D_{terrein}$ en D_{huis} vinden geen toepassing of zijn verwaarloosbaar en zijn derhalve niet in de beschouwingen opgenomen.

Nadere informatie met betrekking tot het rekenmodel is opgenomen in bijlage 2.

4.2 Geluidbronsterkten

De geluidemissie van de transformatoren is (enigszins) afhankelijk van de belasting. Een hogere belasting resulteert in een hogere geluidemissie.

De geluidmetingen vonden plaats in de dagperiode bij een belasting welke hoger is dan de normaliter gedurende de nachtperiode optredende belasting in de representatieve bedrijfssituatie. Normaliter zullen de geluidvermogens van de transformatoren gedurende de nachtperiode derhalve enigszins lager zijn dan de bovengenoemde waarden. Bij de berekeningen wordt evenwel betreffende de nachtperiode uitgegaan van de meetwaarden gezien de geringe afhankelijkheid tussen de geluidemissie en de belasting en het feit dat de geluidemissie in de nachtperiode op deze wijze niet onderschat zal worden.

Op basis van de geluidmetingen, zoals gepresenteerd in tabel 3.1, worden geluidvermogens (L_w) bepaald van orde grootte 91 dB(A) tijdens ONAN-bedrijf. Tijdens ONAF-bedrijf zijn de geluidvermogens slechts marginaal hoger (orde grootte 0,5 dB).

Opgemerkt wordt dat op basis van de metingen in de trafocellen T111 en T112 lagere geluidvermogens voor deze transformatoren dan voor transformator T113 worden bepaald. Op grond van de metingen op afstand (de meetposities 1 t/m 5 en A t/m C, zie figuur 5) wordt echter geconcludeerd dat sprake is van gelijkwaardige geluidvermogens. Dit sluit ook aan bij het feit dat sprake is van drie dezelfde transformatoren (fabrikaat, type en vermogen).

Bij de berekeningen zal worden uitgegaan van het eerder genoemde geluidvermogen van 91 dB(A) ('worst case'-benadering).

Het geluidvermogen van de nieuw te plaatsen transformatoren is bepaald op basis van de door de opdrachtgever verstrekte informatie. Het geluidvermogen bedraagt circa 82 dB(A) voor de 77 MVA-transformatoren en circa 80 dB(A) voor de 30 MVA-transformatoren (zie ook paragraaf 2.3).

4.3 Langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus

Het geluid afkomstig van transformatoren is tonaal van karakter. Gelet hierop zal over het algemeen een toeslag voor tonaal geluid ($K_1 = 5$ dB) moeten worden toegepast. Eén en ander is evenwel afhankelijk van het geluidniveau van het transformatorgeluid in relatie tot het achtergrondgeluidniveau. In principe zal derhalve per beoordelingspunt moeten worden nagegaan in hoeverre sprake is van tonaal geluid en derhalve van de toeslag van 5 dB. In onderhavige situatie wordt vooralsnog uitgegaan van toepassing van de toeslag.

Gelet op het gegeven dat de nachtperiode maatgevend is voor de etmaalwaarde zijn de berekeningen bij woningen uitgevoerd voor een rekenhoogte 5 meter. Normaliter wordt voor de dagperiode een rekenhoogte van 1,5 meter gehanteerd voor de dagperiode hetgeen over het algemeen leidt tot lagere geluidniveaus.

4.3.1 Huidige situatie

Met behulp van het opgestelde rekenmodel worden de in onderstaande tabel 4.1 weergegeven langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus berekend voor de drie mogelijke representatieve bedrijfssituatie (T111, T112 of T113 belast) in de huidige situatie.

4.1 Rekenresultaten huidige situatie

Positie (zie figuur 1)	Langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus in dB(A) inclusief toeslag à 5 dB voor tonaal geluid								
	A: T111 belast			B: T112 belast			C: T113 belast		
	dag/av.	nacht	etmaal	dag/av.	nacht	etmaal	dag/av.	nacht	etmaal
1 Schaapsbergweg 18-24(even)	21,1	21,0	31	22,1	22,1	32	22,2	22,2	32
2 Schaapsbergweg 52	20,4	20,1	30	21,0	20,8	31	20,9	20,7	31
3 Schaapsbergweg 54	20,9	20,8	31	20,9	20,8	31	20,8	20,7	31
4 Schaapsbergweg 56	20,8	20,7	31	20,8	20,7	31	20,9	20,8	31
5 Schaapsbergweg 62	23,6	23,6	34	23,8	23,8	34	24,0	23,9	34
6 Schaapsbergweg 64	23,1	22,9	33	22,3	22,1	32	22,5	22,3	32
7 Schaapsbergweg 66	23,1	23,1	33	23,5	23,4	33	24,0	24,0	34
8 Schaapsbergweg 68	21,7	21,6	32	22,1	21,9	32	25,8	25,7	36
9 Valthermussel 15	26,1	25,7	36	26,7	26,3	36	24,9	24,3	34
10 Kerklaan 31	21,6	21,4	31	22,4	22,1	32	22,5	22,3	32
11 Kerklaan 25	20,5	20,4	30	21,5	21,5	32	21,8	21,7	32
12 Kerklaan 23 (kerk)	20,9	20,8	31	21,8	21,7	32	22,1	22,1	32

Meer informatie betreffende de rekenresultaten is opgenomen in bijlage 3.

4.3.2 Toekomstige situatie optie 1 (2 maal 77 MVA en 2 maal 30 MVA)

Met behulp van het opgestelde rekenmodel worden de in onderstaande tabel 4.2 weergegeven langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus berekend voor de vier mogelijke representatieve bedrijfssituaties voor de toekomstige situatie optie 1, te weten (zie ook figuur 3):

- A) T111 (30 MVA) en T113 (77 MVA) belast
- B) T111 (30 MVA) en nieuwe trafo T114 (77 MVA) belast
- C) T112 (30 MVA) en T113 (77 MVA) belast
- D) T112 (30 MVA) en nieuwe trafo T114 (77 MVA) belast

t4.2 Rekenresultaten toekomstige situatie optie 1 (T111/T112 nieuwe 30 MVA-trafo en T113/T114 nieuwe 77 MVA-trafo)

Positie (zie figuur 1)	Langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus in dB(A) inclusief toeslag à 5 dB voor tonaal geluid							
	A: T111+T113		B: T111+T114		C: T112+T113		D: T112+T114	
	d/a/n	etmaal	d/a/n	etmaal	d/a/n	etmaal	d/a/n	etmaal
1 Schaapsbergweg 18-24(even)	< 10	< 20	< 10	< 20	< 10	< 20	< 10	< 20
2 Schaapsbergweg 52	< 10	< 20	10,4	20	< 10	< 20	10,4	20
3 Schaapsbergweg 54	< 10	< 20	11,6	22	< 10	< 20	11,6	22
4 Schaapsbergweg 56	< 10	< 20	11,3	21	< 10	< 20	11,3	21
5 Schaapsbergweg 62	12,7	23	22,0	32	13,4	23	22,1	32
6 Schaapsbergweg 64	13,4	23	19,8	30	13,7	24	19,9	30
7 Schaapsbergweg 66	< 10	< 20	17,0	27	< 10	< 20	17,0	27
8 Schaapsbergweg 68	15,1	25	16,4	26	15,2	25	16,5	26
9 Valthermussel 15	16,6	27	12,2	22	17,7	28	14,6	25
10 Kerklaan 31	11,1	21	< 10	< 20	11,1	21	< 10	< 20
11 Kerklaan 25	11,4	21	< 10	< 20	11,5	22	< 10	< 20
12 Kerklaan 23 (kerk)	12,1	22	< 10	< 20	12,1	22	< 10	< 20

Meer informatie betreffende de rekenresultaten is opgenomen in bijlage 3.

4.3.3 Toekomstige situatie optie 2 (2 maal 77 MVA en 1 maal 18 MVA)

Met behulp van het opgestelde rekenmodel worden de in onderstaande tabel 4.3 weergegeven langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus berekend voor de twee mogelijke representatieve bedrijfssituaties voor de toekomstige situatie optie 2, te weten (zie ook figuur 4):

- A) T111 (18 MVA) en T112 (77 MVA) belast
- B) T111 (18 MVA) en T113 (77 MVA) belast

t4.3 Rekenresultaten toekomstige situatie optie 2 (T111 bestaande 18 MVA-trafo en T112/T113 nieuwe 77 MVA-trafo)

Positie (zie figuur 1)	Langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus in dB(A) inclusief toeslag à 5 dB voor tonaal geluid					
	A: T111+T112			B: T111+T113		
	dag/avond	nacht	etmaal	dag/avond	nacht	etmaal
1 Schaapsbergweg 18-24(even)	21,2	21,1	31	21,2	21,1	31
2 Schaapsbergweg 52	20,5	20,2	30	20,5	20,2	30
3 Schaapsbergweg 54	21,0	20,9	31	21,0	20,9	31
4 Schaapsbergweg 56	20,9	20,8	31	20,9	20,8	31
5 Schaapsbergweg 62	24,1	24,0	34	23,8	23,7	34
6 Schaapsbergweg 64	23,3	23,2	33	23,4	23,2	33
7 Schaapsbergweg 66	23,3	23,2	33	23,3	23,2	33
8 Schaapsbergweg 68	21,9	21,8	32	22,4	22,3	32
9 Valthermussel 15	26,5	26,2	36	26,4	26,0	36
10 Kerklaan 31	21,9	21,7	32	21,9	21,7	32
11 Kerklaan 25	20,8	20,7	31	20,8	20,7	31
12 Kerklaan 23 (kerk)	21,3	21,1	31	21,2	21,1	31

Meer informatie betreffende de rekenresultaten is opgenomen in bijlage 3.

5 Beoordeling en conclusie

5.1 Huidige situatie

Voor de huidige situatie worden over het algemeen langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus bij woningen berekend van ten hoogste 26 à 27 dB(A) in zowel de dag-, de avond- als de nachtperiode. Deze waarden voldoen ruimschoots aan de grenswaarden van het Activiteitenbesluit. Hierbij wordt opgemerkt dat in praktijk in met name de avond- en de nachtperiode sprake zal kunnen zijn van lagere geluidniveaus in verband met de lagere belasting van de transformatoren. De geluidniveaus ter plaatse van woningen zijn naar verwachting niet of nauwelijks waarneembaar.

5.2 Toekomstige situaties

Uit het onderzoek blijkt dat na uitbreiding van het transformatorstation in alle gevallen (ruimschoots) voldaan blijft worden aan de grenswaarden van het Activiteitenbesluit.

Uitgaande van plaatsing van 4 nieuwe transformatoren (toekomst optie 1) zal sprake zijn van lagere geluidniveaus dan in de huidige situatie.

Uitgaande van handhaving van de huidige transformator T111 en plaatsing van 2 nieuwe transformatoren (77 MVA) in de huidige cellen T112 en T113 (toekomst optie 2) zal sprake zijn van vergelijkbare geluidniveaus als in de huidige situatie.

5.3 Conclusie

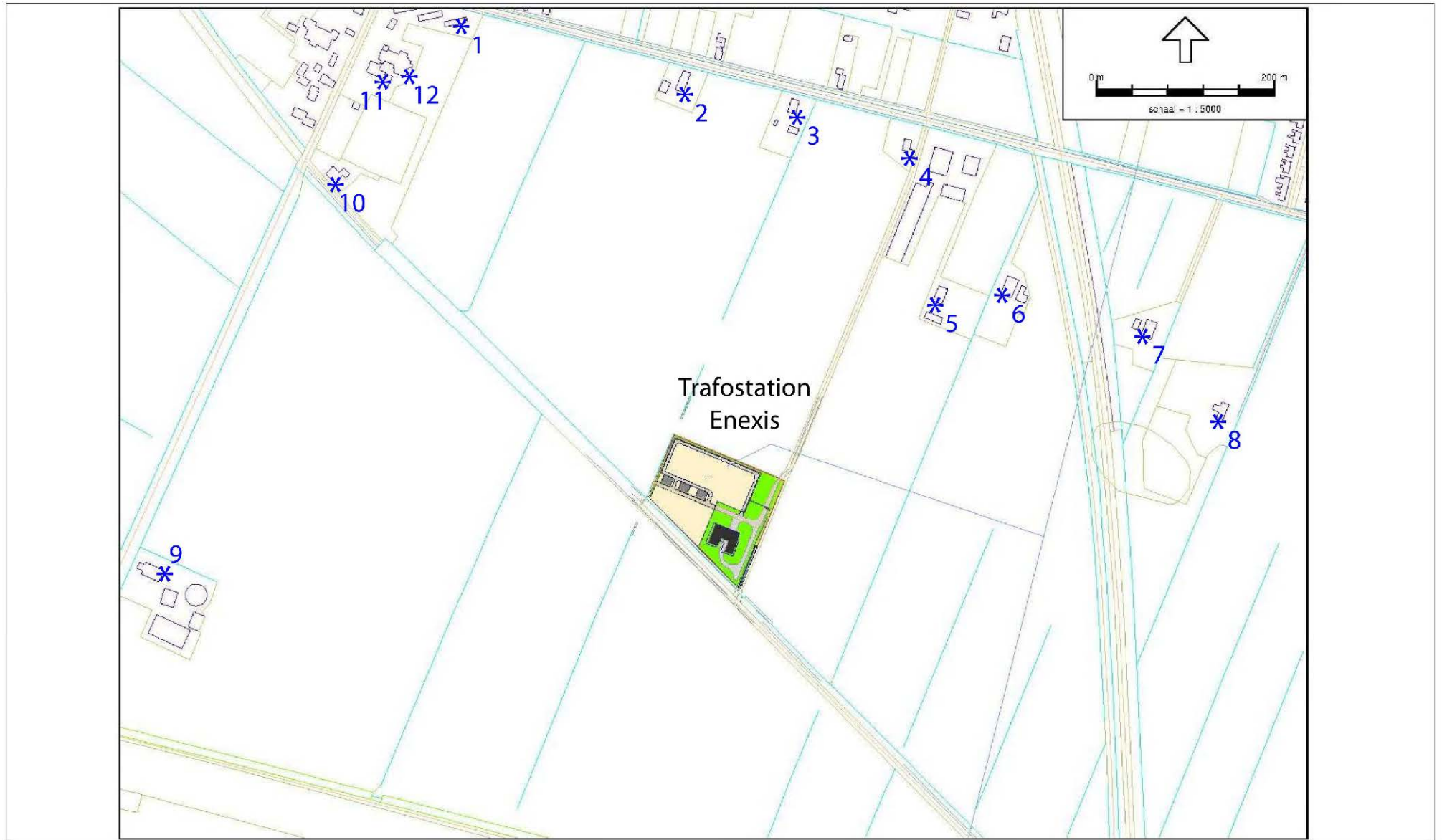
Uit het onderzoek blijkt dat in alle gevallen ruimschoots voldaan wordt aan de grenswaarden van het Activiteitenbesluit.

Dit rapport bevat 16 pagina's,
5 figuren,
Bijlage 1, bestaande uit 1 pagina en 11 figuren,
Bijlage 2, bestaande uit 14 pagina's en 7 figuren,
Bijlage 3, bestaande uit 10 pagina's.

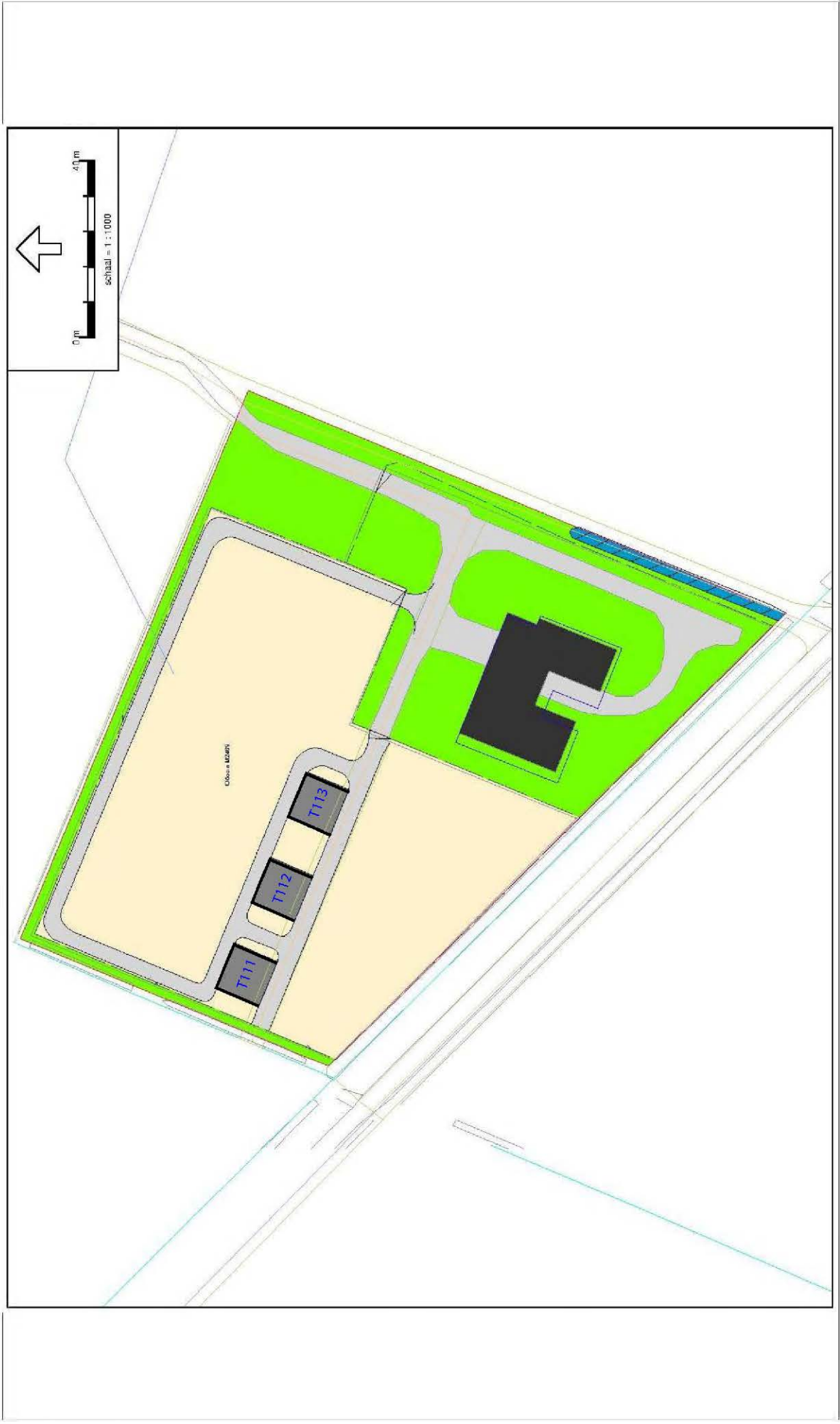
Groningen,

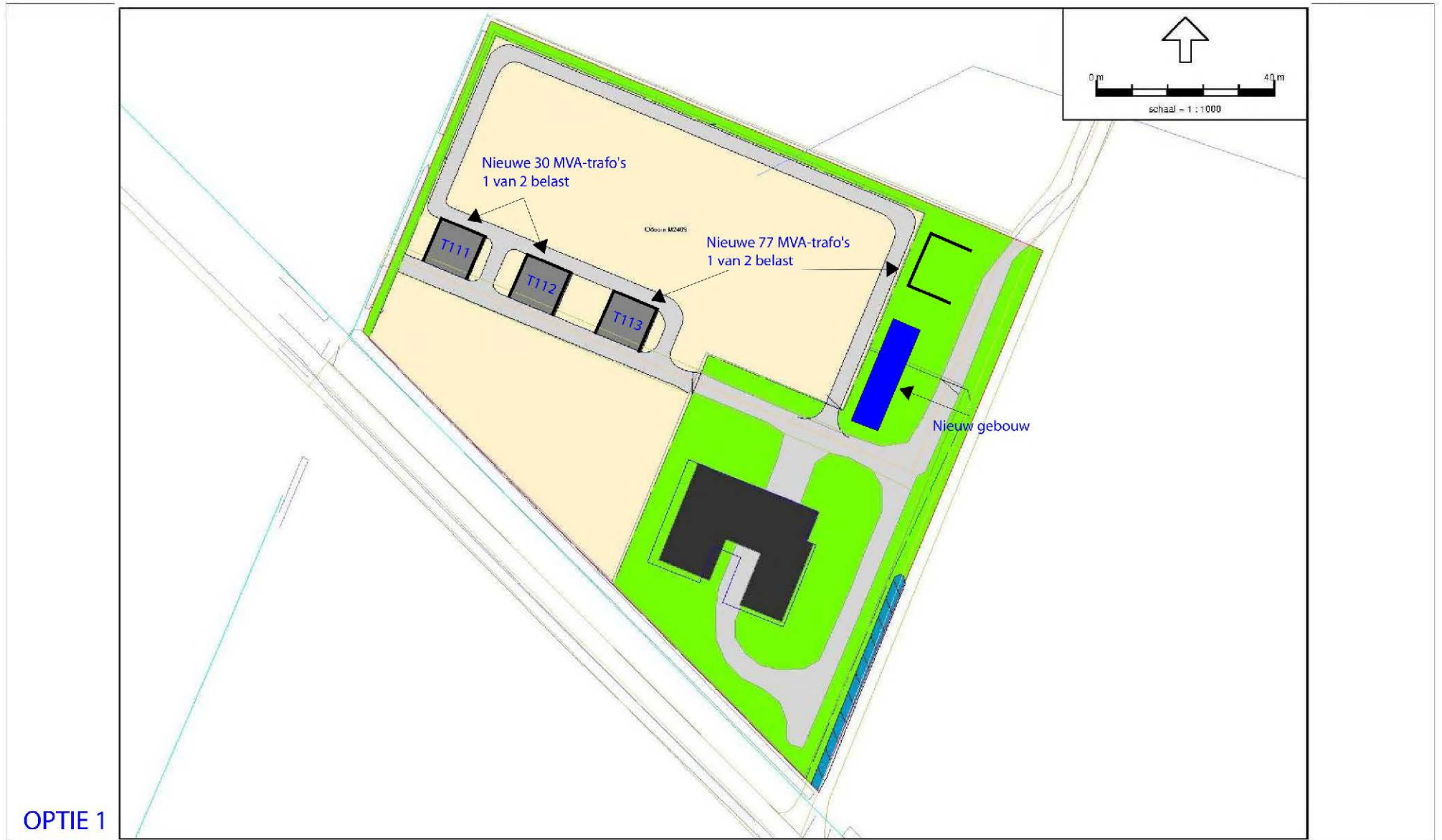
Figuur 1: Situering transformatorstation en aanduiding rekenposities 1 t/m 12 nabij geluidgevoelige bestemmingen

Figuur 2: Lay-out transformatorstation (actuele situatie)

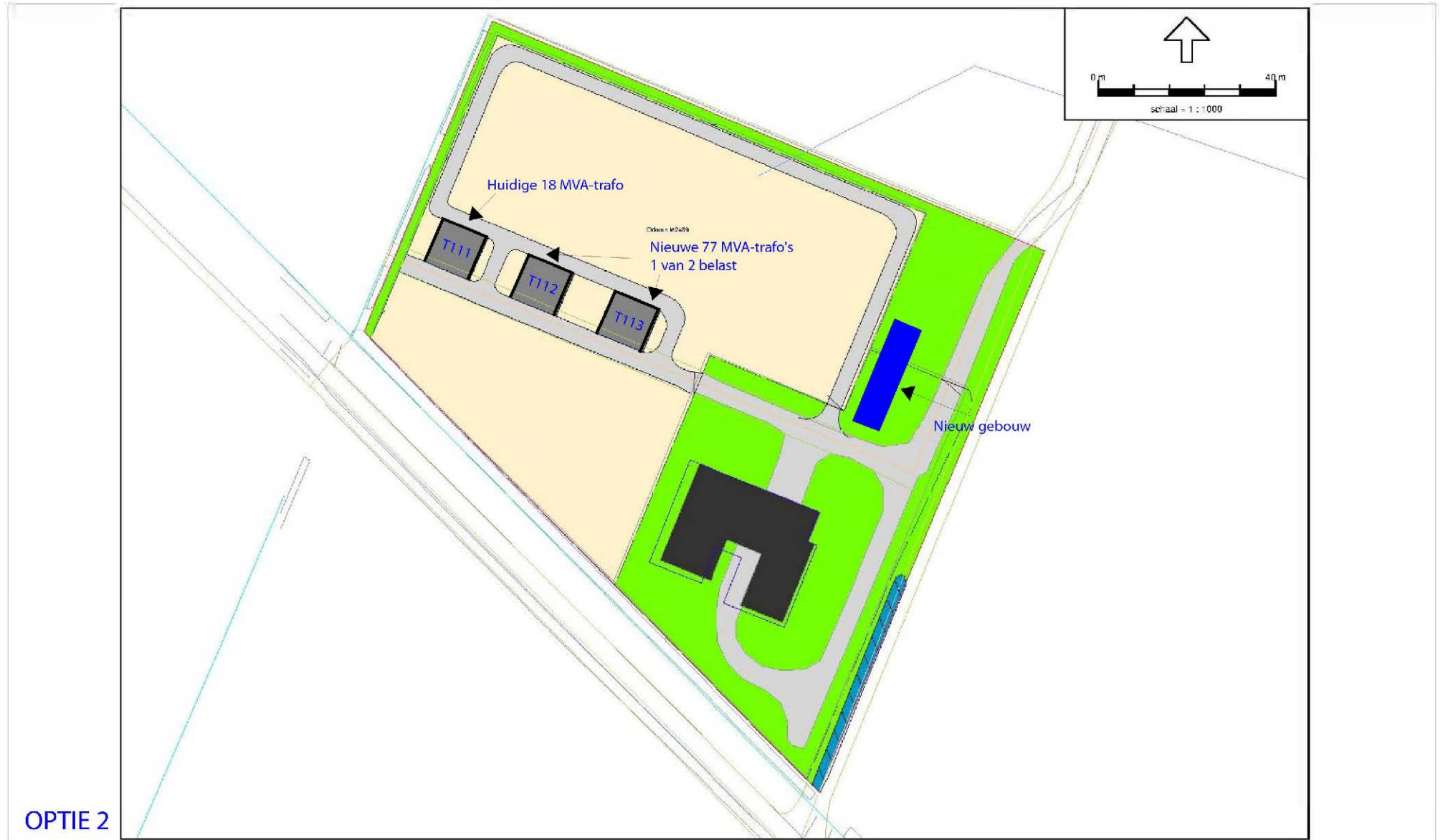

Figuur 3: Globale lay-out transformatorstation mogelijke toekomstige situatie (optie 1)

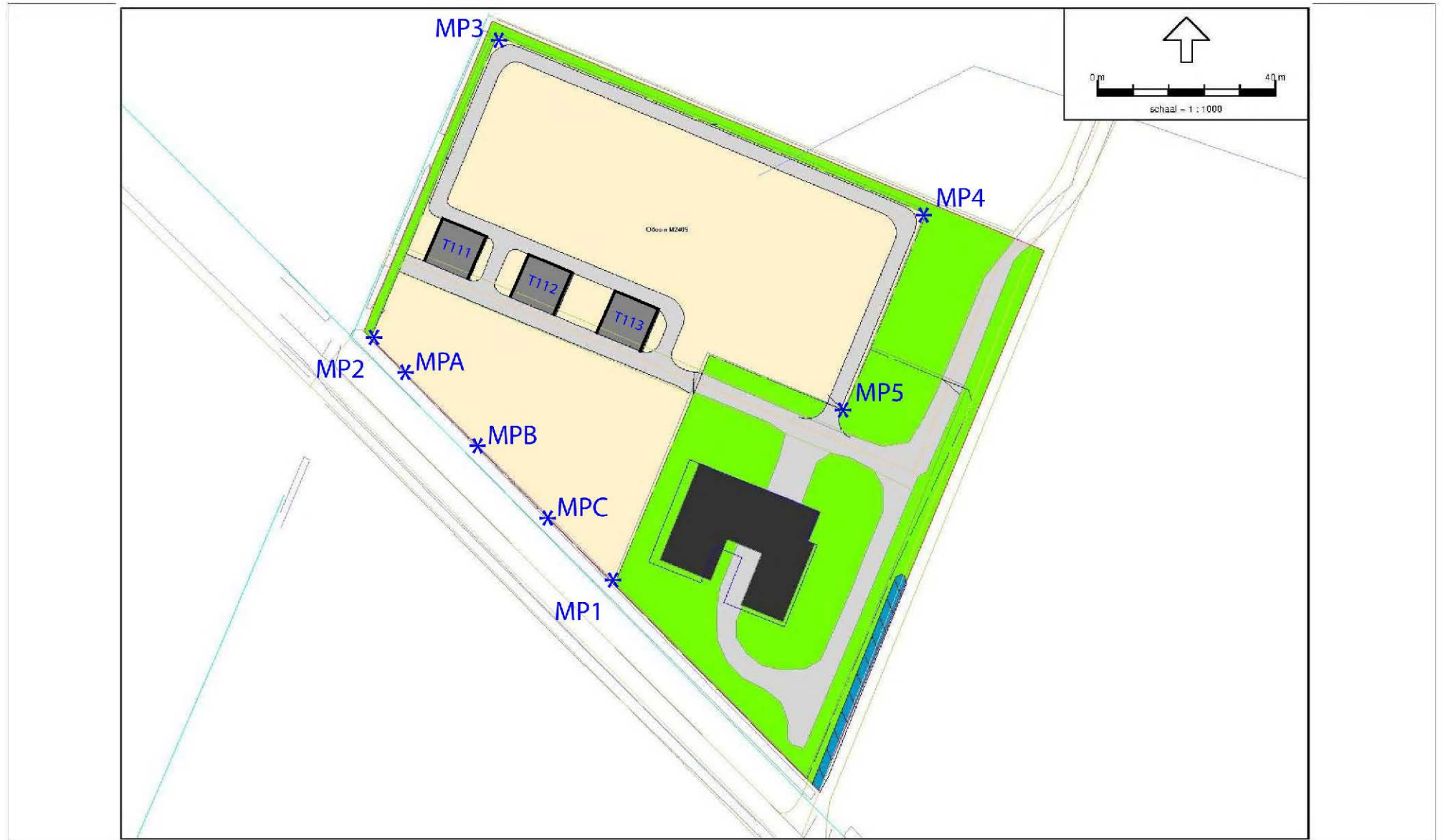
OPTIE 1

Figuur 4: Globale lay-out transformatorstation mogelijke toekomstige situatie (optie 2)

OPTIE 2

Figuur 5: Aanduiding meetposities MP1 t/m MP5 en MPA t/m MPC op grotere afstand van de transformatoren

Bijlage 1: Meetresultaten

Meetresultaten:

- metingen transformator T113,
- metingen transformator T112,
- metingen transformator T111,
- metingen op afstand (drie bedrijfsvoeringen),

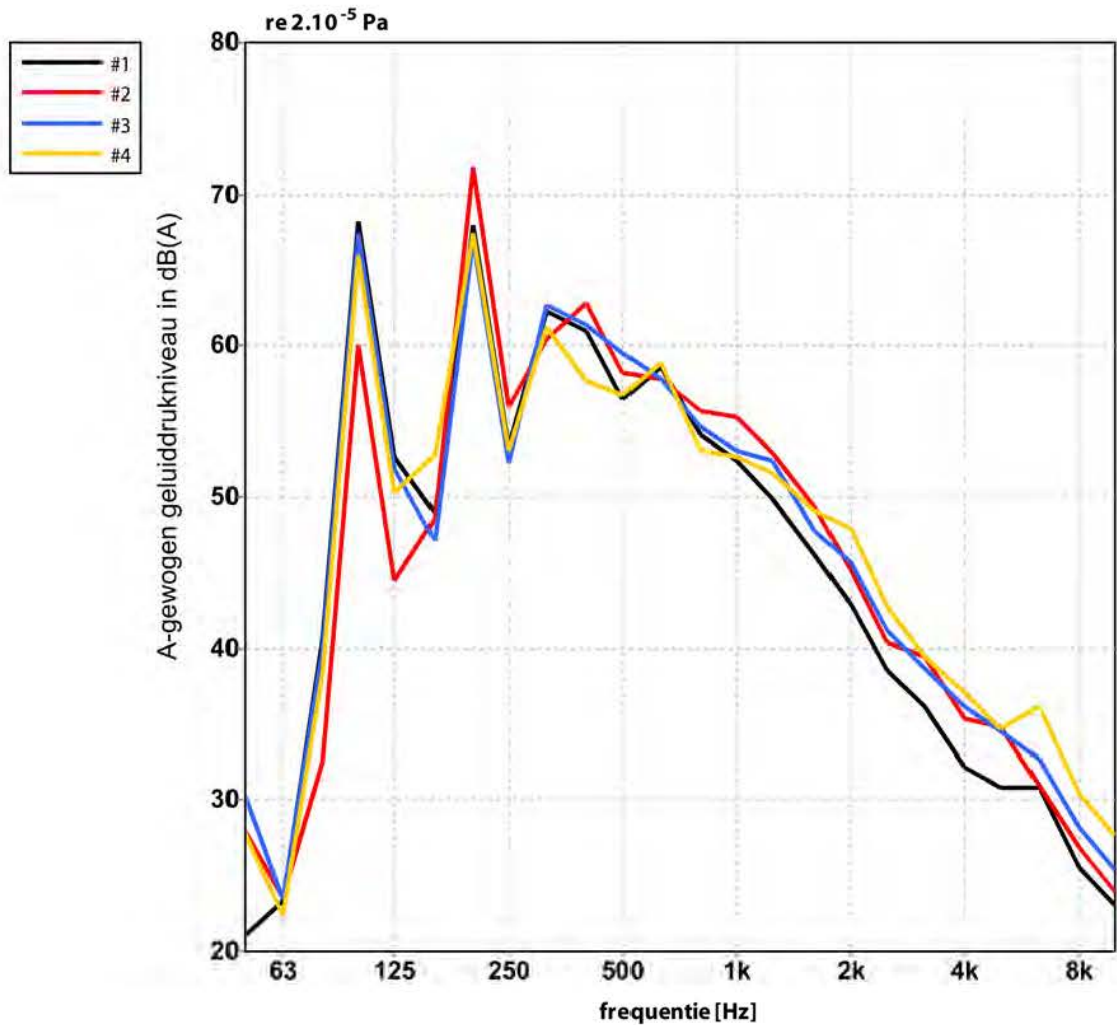
figuur 1.1 t/m 1.2

figuur 1.3 t/m 1.4

figuur 1.5 t/m 1.6

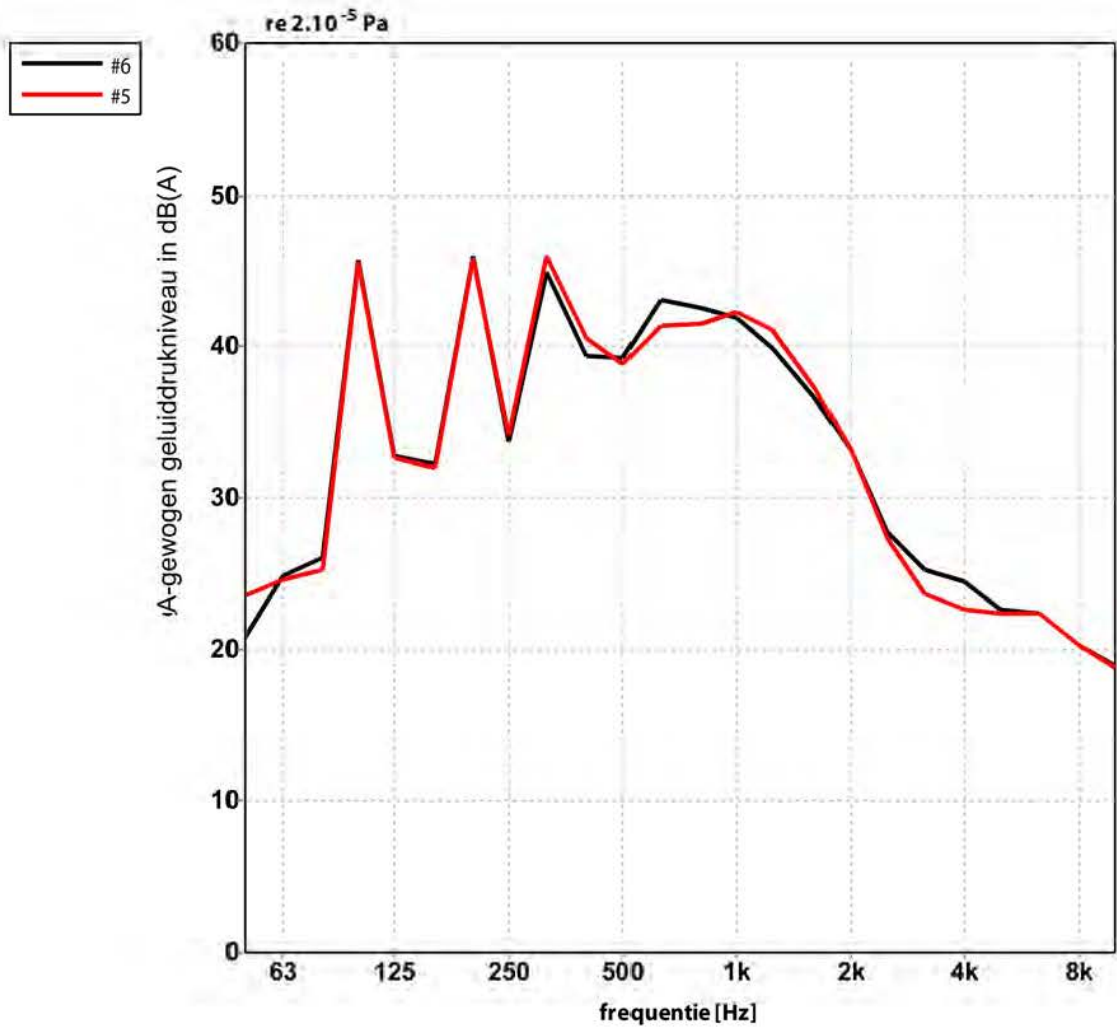
figuur 1.7 t/m 1.11

Rec-Nr.	OMSCHRIJVING	
#1	72,5 dB(A)	T113 ONAN voorvlak
#2	73,3 dB(A)	T113 ONAN rechterzijde in cel
#3	72,0 dB(A)	T113 ONAN achterzijde in cel
#4	71,2 dB(A)	T113 ONAN linkerzijde in cel

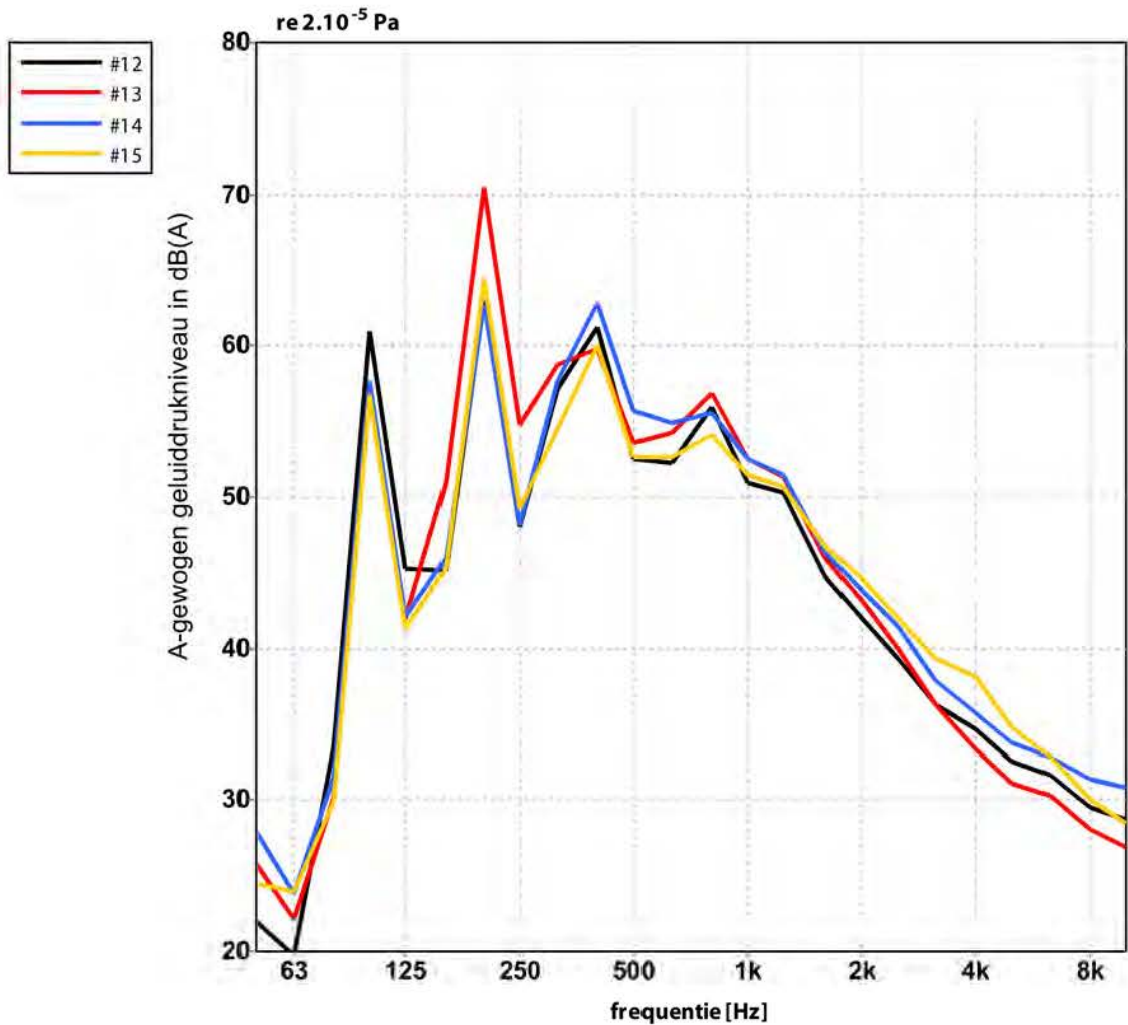
Rec.nr	Leq	63	125	250	500	1k	2k	4k	8k	
#1	40,7	68,5	69,1	63,9	57,2	48,3	38,4	32,5		dB
#2	34,3	60,4	72,2	65,0	59,6	51,1	41,8	33,0		dB
#3	40,4	67,7	68,5	64,5	58,2	50,4	41,6	34,6		dB
#4	38,9	66,3	68,5	62,6	57,3	52,1	42,2	37,6		dB

Rec-Nr.		OMSCHRIJVING
#6	52,9 dB(A)	T113 ONAF recht to op terreingrens, h=2m
#5	52,9 dB(A)	T113 ONAN recht to op terreingrens, h=2m

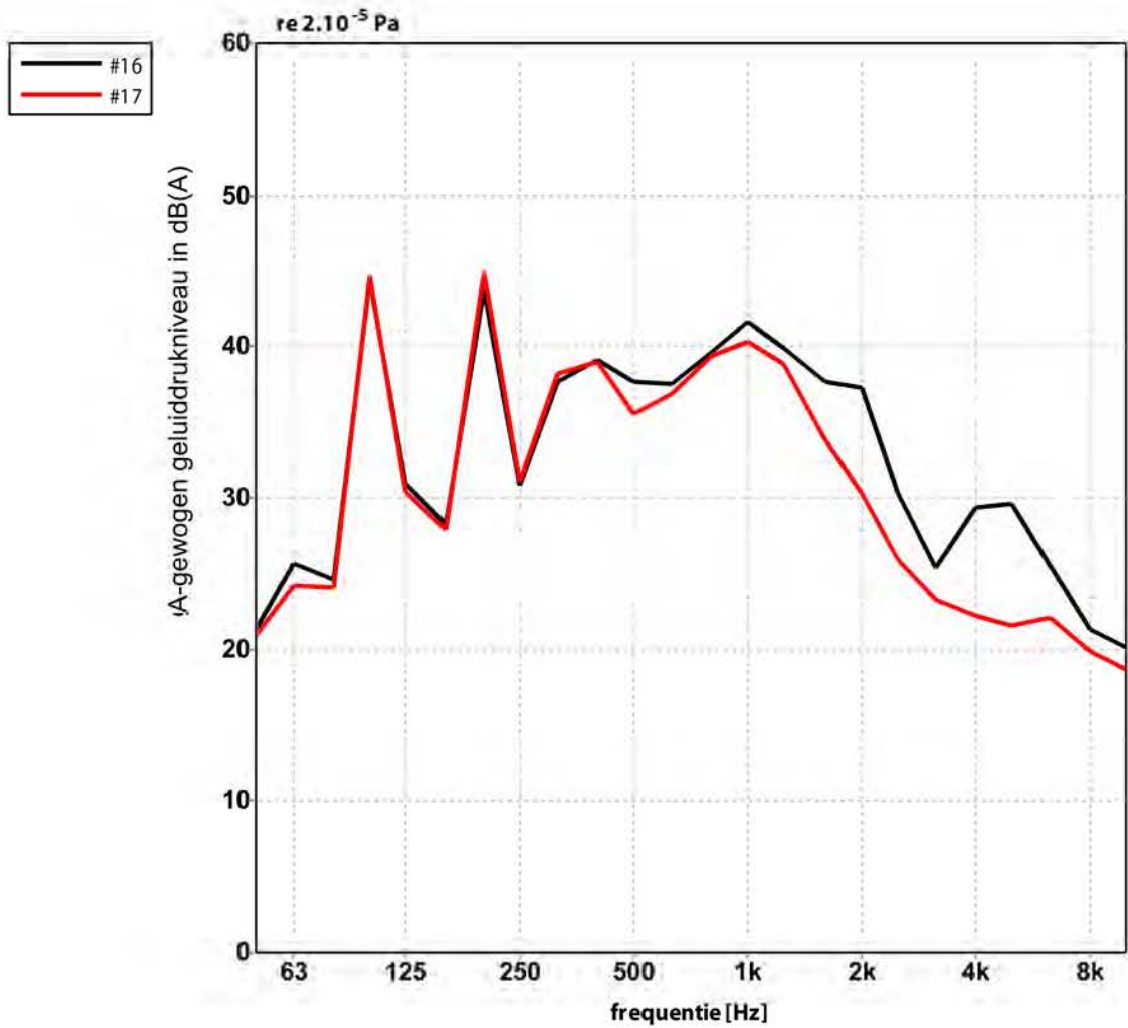
Rec.nr	Leq							
#6	29,1	46,1	48,6	45,8	46,3	38,6	29,0	25,5 dB
#5	29,3	46,0	49,1	45,2	46,4	39,0	27,6	25,4 dB

Rec-Nr.		OMSCHRIJVING
#12	67,8 dB(A)	T112 ONAN voorvlak
#13	71,8 dB(A)	T112 ONAN rechterzijde in cel
#14	68,0 dB(A)	T112 ONAN achterzijde in cel
#15	67,4 dB(A)	T112 ONAN linkerzijde in cel

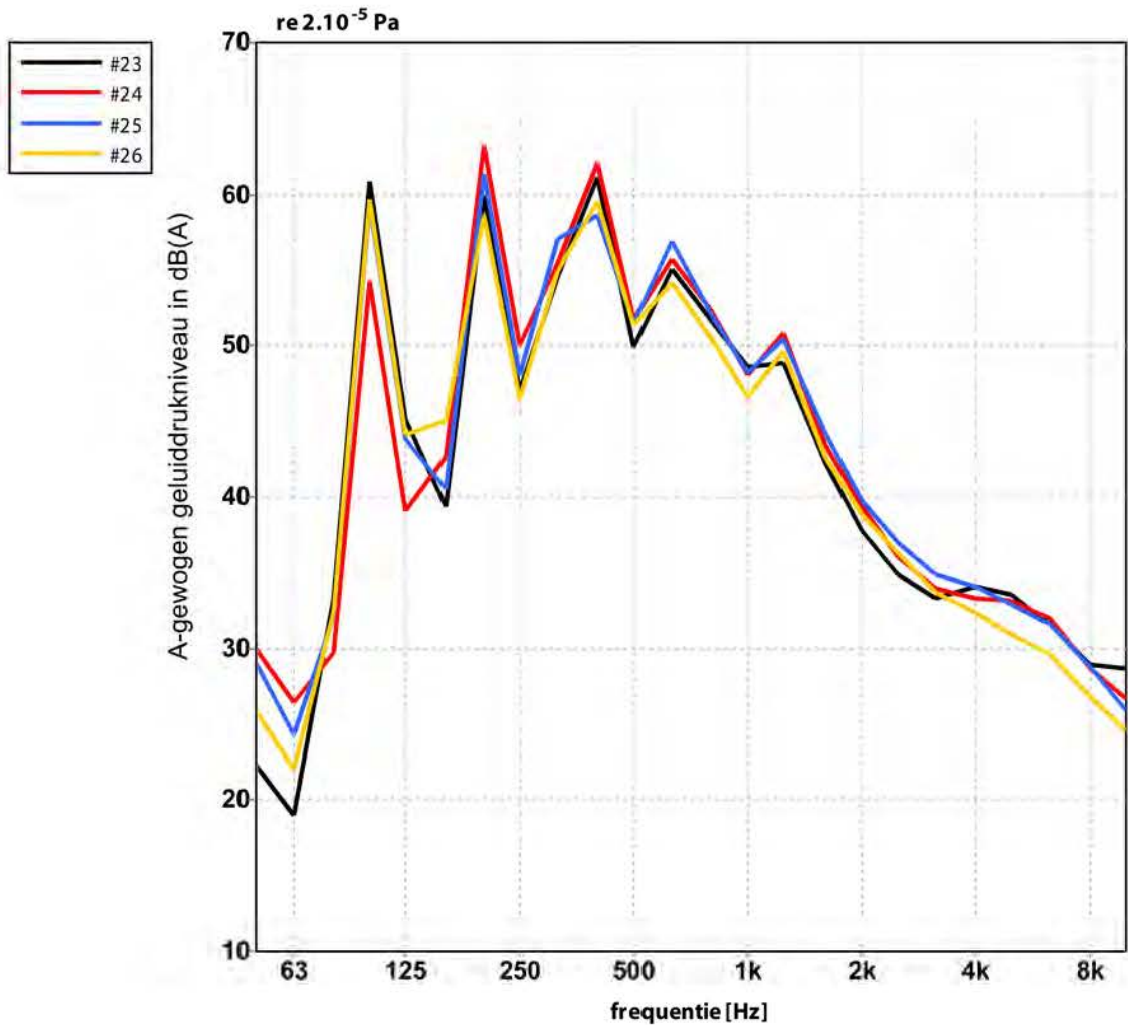
Rec.nr	Leq								
#12	34,0	61,2	64,1	62,2	57,9	47,3	39,5	34,9	dB
#13	32,0	58,1	70,9	61,6	59,0	48,4	38,8	33,4	dB
#14	33,6	58,0	64,1	64,1	58,3	49,1	40,8	36,5	dB
#15	31,8	57,2	64,9	61,4	57,1	49,6	42,5	35,6	dB

Rec-Nr.		OMSCHRIJVING
#16	50,9 dB(A)	T112 ONAF recht to op terreingrens, h=2m
#17	50,6 dB(A)	T112 ONAN recht to op terreingrens, h=2m

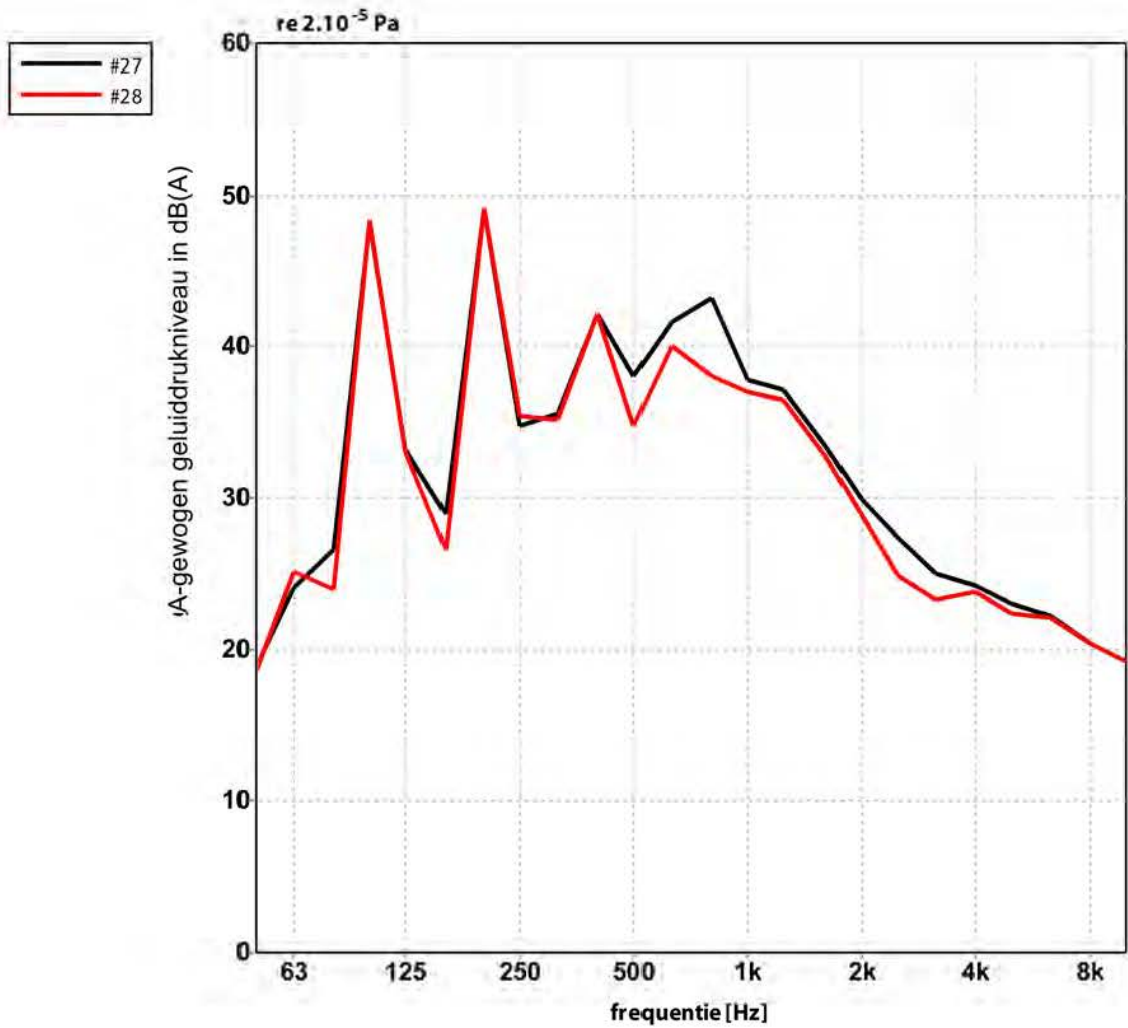
Rec.nr	Leq							
#16	29,0	44,7	44,8	42,9	45,3	40,9	33,2	27,7 dB
#17	28,1	44,9	46,0	42,1	44,3	35,9	27,2	25,2 dB

Rec-Nr.	OMSCHRIJVING	
#23	66,5 dB(A)	T111 ONAN voorvlak
#24	67,2 dB(A)	T111 ONAN rechterzijde in cel
#25	66,5 dB(A)	T111 ONAN achterzijde in cel
#26	65,5 dB(A)	T111 ONAN linkerzijde in cel

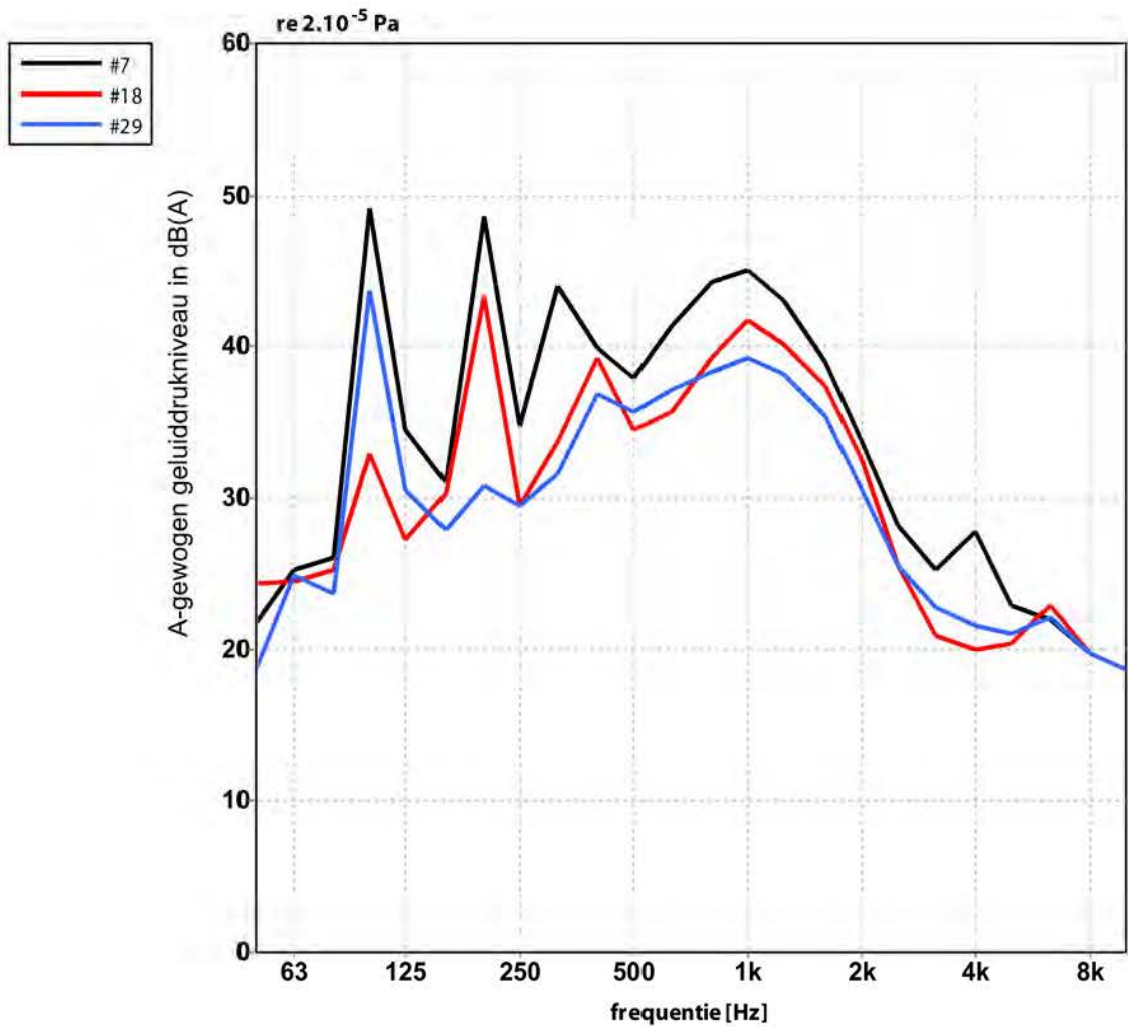
Rec.nr	Leq	63	125	250	500	1k	2k	4k	8k	
#23	33,8	61,0	61,2	62,3	54,7	44,1	38,4	34,6		dB
#24	33,7	54,7	64,1	63,3	55,5	45,4	38,2	34,4		dB
#25	34,3	59,6	62,9	61,4	55,3	46,1	38,7	34,1		dB
#26	33,5	60,0	60,4	61,2	54,0	44,8	37,3	32,3		dB

Rec-Nr.		OMSCHRIJVING
#27	53,6 dB(A)	T111 ONAF recht to op terreingrens, h=2m
#28	53,1 dB(A)	T111 ONAN recht to op terreingrens, h=2m

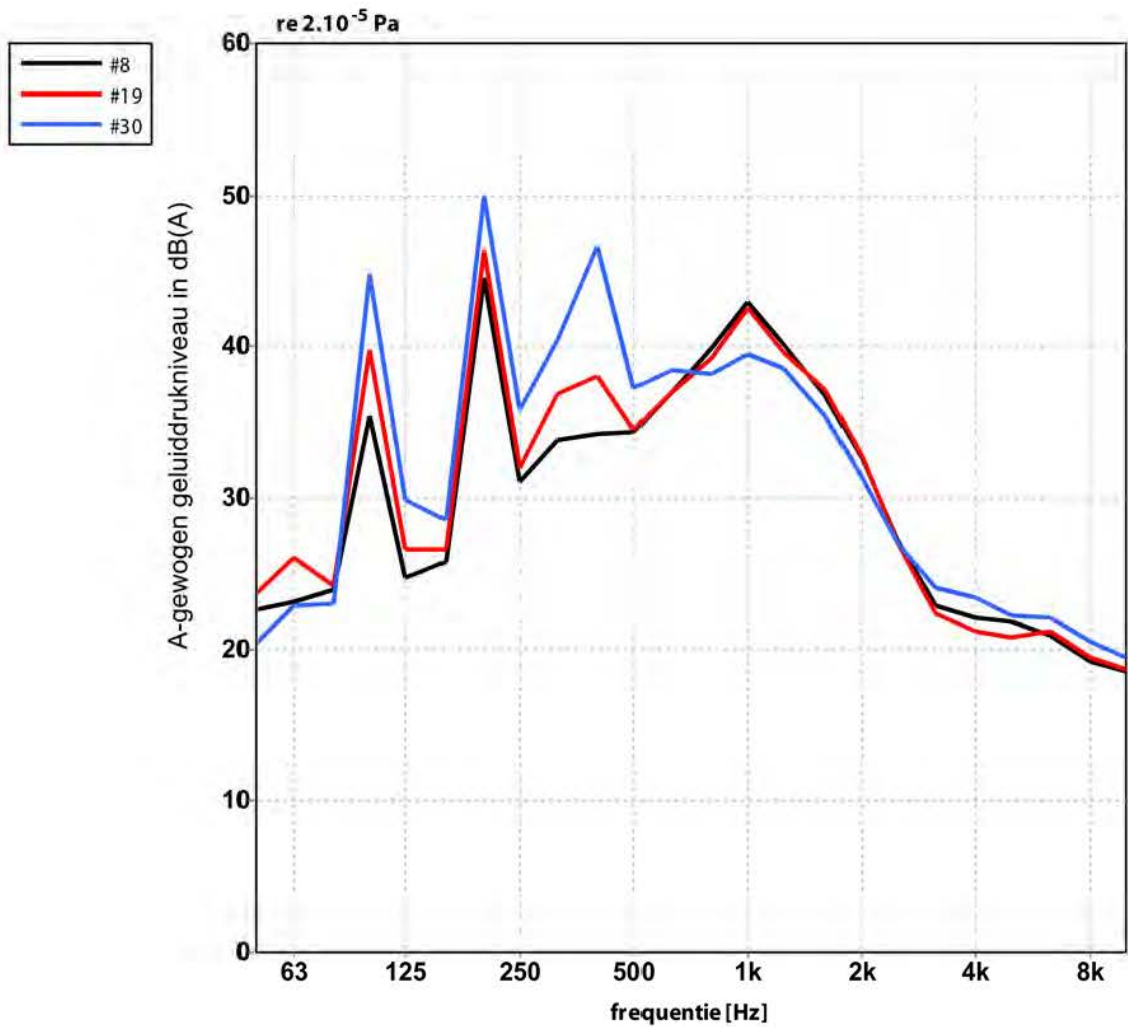
Rec.nr	Leq							
#27	28,9	48,5	49,4	45,7	45,1	35,7	28,9	25,5 dB
#28	28,1	48,6	49,4	44,7	42,0	34,7	27,9	25,5 dB

Rec-Nr.		OMSCHRIJVING
#7	54,8 dB(A)	T113 ONAN pos. 1, h=2m
#18	49,1 dB(A)	T112 ONAN pos. 1, h=2m
#29	48,3 dB(A)	T111 ONAN pos. 1, h=2m

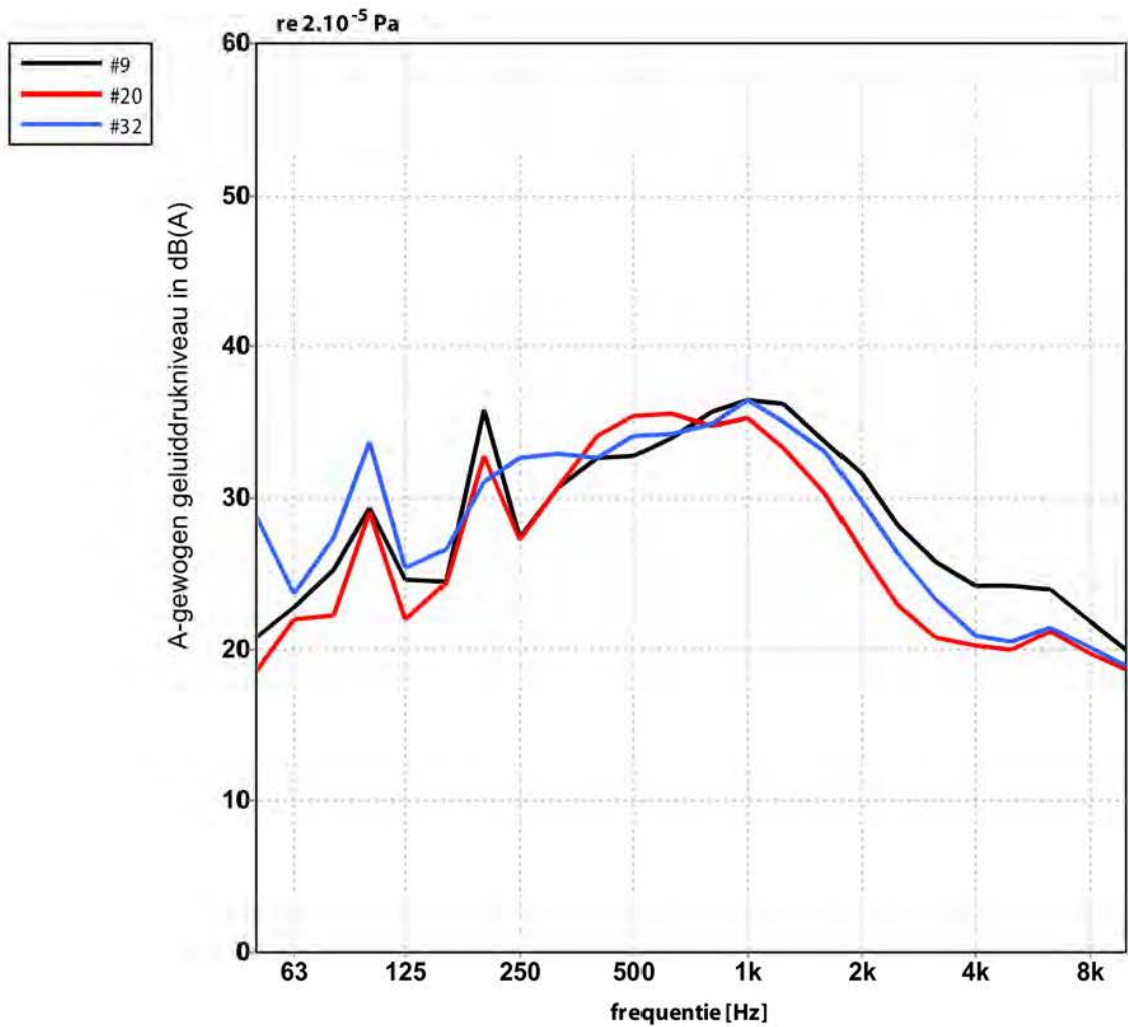
Rec.nr	Leq							
#7	29,5	49,4	50,1	44,7	49,0	40,4	30,5	25,1 dB
#18	29,5	35,5	43,9	41,7	45,3	38,8	25,2	25,6 dB
#29	27,8	44,1	35,5	41,4	43,4	36,9	26,6	25,2 dB

Rec-Nr.		OMSCHRIJVING
#8	49,6 dB(A)	T113 ONAN pos. 2, h=2m
#19	50,6 dB(A)	T112 ONAN pos. 2, h=2m
#30	53,6 dB(A)	T111 ONAN pos. 2, h=2m

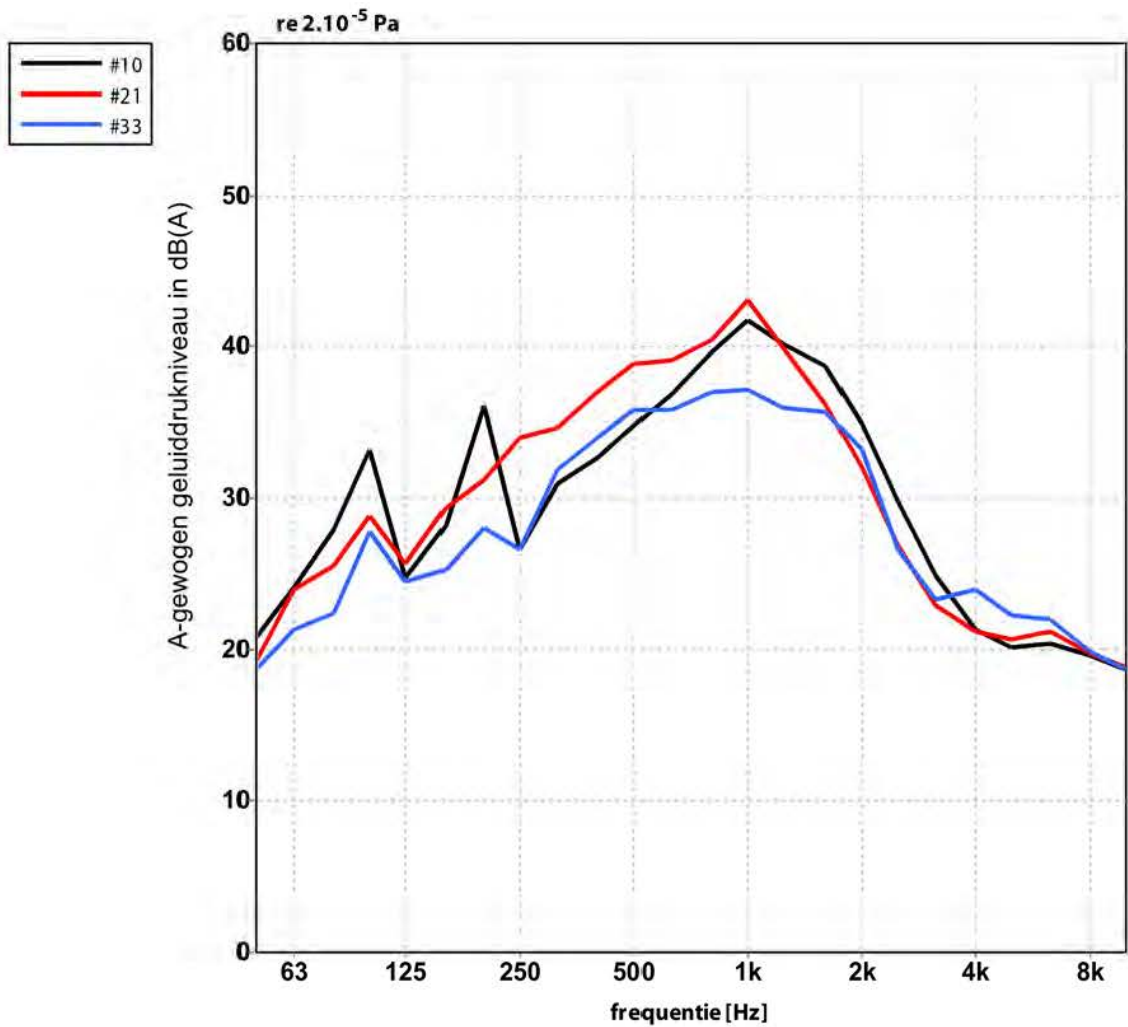
Rec.nr	Leq								
#8	28,0	36,2	45,1	40,1	46,0	38,5	27,0	24,4	dB
#19	29,5	40,2	47,0	41,5	45,5	38,8	26,3	24,6	dB
#30	27,0	45,0	50,5	47,7	43,6	37,3	28,1	25,6	dB

Rec-Nr.		OMSCHRIJVING
#9	44,8 dB(A)	T113 ONAN pos. 3, h=2m
#20	43,8 dB(A)	T112 ONAN pos. 3, h=2m
#32	44,7 dB(A)	T111 ONAN pos. 3, h=2m

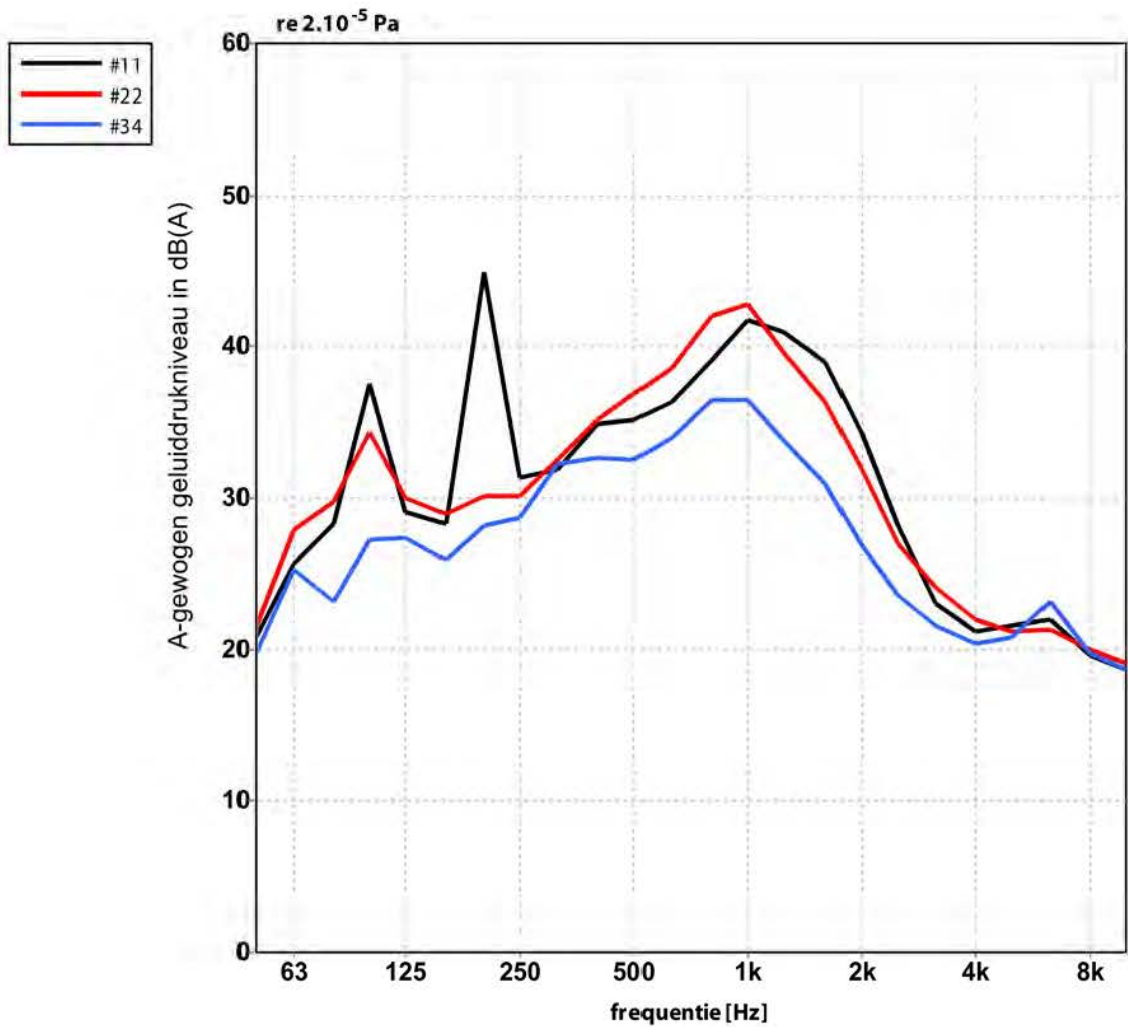
Rec.nr	Leq								
#9	28,0	31,6	37,4	37,9	40,9	36,5	29,6	26,9	dB
#20	25,9	30,9	35,6	39,9	39,3	32,3	25,1	24,8	dB
#32	31,9	35,0	37,1	38,5	40,3	35,3	26,5	25,0	dB

Rec-Nr.		OMSCHRIJVING
#10	48,0 dB(A)	T113 ONAN pos. 4, h=2m
#21	48,7 dB(A)	T112 ONAN pos. 4, h=2m
#33	45,3 dB(A)	T111 ONAN pos. 4, h=2m

Rec.nr	Leq								
#10	30,0	34,8	37,6	39,9	45,4	40,6	27,3	24,3	dB
#21	28,3	33,0	38,2	43,2	46,2	37,9	26,4	24,7	dB
#33	25,8	30,8	34,2	40,0	41,5	38,0	28,0	25,2	dB

Rec-Nr.		OMSCHRIJVING
#11	49,8 dB(A)	T113 ONAN pos. 5, h=2m
#22	48,6 dB(A)	T112 ONAN pos. 5, h=2m
#34	43,7 dB(A)	T111 ONAN pos. 5, h=2m

Rec.nr	Leq								
#11	30,6	38,5	45,3	40,3	45,5	40,5	26,7	25,0	dB
#22	32,3	36,6	35,8	41,9	46,4	38,1	27,3	25,0	dB
#34	28,0	31,6	34,9	37,9	40,5	32,9	25,7	25,7	dB

Bijlage 2: Invoergegevens rekenmodellen

Invoergegevens rekenmodellen:

- bodemgebieden, pagina 2.2
- ontvangerpunten, pagina 2.3

- huidige situatie, gebouwen, pagina 2.4
- huidige situatie, puntbronnen, pagina 2.5 t/m 2.6

- toekomstige situatie optie 1, gebouwen, pagina 2.7
- toekomstige situatie optie 1, schermen, pagina 2.8 t/m 2.9
- toekomstige situatie optie 1, puntbronnen, pagina 2.10 t/m 2.11

- toekomstige situatie optie 2, gebouwen, pagina 2.12
- toekomstige situatie optie 2, puntbronnen, pagina 2.13 t/m 2.14

- figuur 2.1 t/m 2.7

Bodemgebieden (van toepassing op alle situaties)

Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - bestaande situatie
Groep: (hoofdgroep)
Lijst van Bodemgebieden, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	Vorm	X-1	Y-1	Vormpunten	Omtrek	Gebied	Bf	Groep
001	Weg	Polygoon	265216,18	549262,51	5	1566,92	8604,66	0,00	
002	Weg	Polygoon	265811,21	549099,83	8	878,35	3362,07	0,00	
003	Weg	Polygoon	265954,37	549063,45	9	1097,11	5720,34	0,00	
004	Terrein Enexis	Polygoon	265522,67	548755,30	4	488,11	14026,73	0,00	

Rekenpunten (van toepassing op alle situaties)

Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - bestaande situatie
Groep: (hoofdgroep)
Lijst van Rekenpunten, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	X	Y	Maaiveld	Hoogte A	Hoogte B	Gevel	Croep
001	Schaapsbergweg 18 t/m 24 (even), Zandberg	265283,98	549215,45	0,00	5,00	--	Ja	
002	Schaapsbergweg 52, Zandberg	265334,45	549138,77	0,00	5,00	--	Ja	
003	Schaapsbergweg 54, Zandberg	265660,20	549113,21	0,00	5,00	--	Ja	
004	Schaapsbergweg 56, Zandberg	265786,97	549066,18	0,00	5,00	--	Ja	
005	Schaapsbergweg 62, Zandberg	265814,57	548903,83	0,00	5,00	--	Ja	
006	Schaapsbergweg 64, Zandberg	265892,27	548912,83	0,00	5,00	--	Ja	
007	Schaapsbergweg 66, Zandberg	266048,69	548864,78	0,00	5,00	--	Ja	
008	Schaapsbergweg 68, Zandberg	266134,56	548771,75	0,00	5,00	--	Ja	
009	Valthermussel 15, 2e Valthermond	264949,67	548600,00	0,00	5,00	--	Ja	
010	Kerklaan 31, Zandberg	265141,87	549036,54	0,00	5,00	--	Ja	
011	Kerklaan 25, Zandberg	265195,03	549153,08	0,00	5,00	--	Ja	
012	Kerklaan 23, Zandberg (kerk)	265222,64	549155,13	0,00	5,00	--	Ja	

Bijlage 2 Invoergegevens rekenmodellen

Huidige situatie Gebouwen

Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - bestaande situatie
Groep: (hoofdgroep)
Lijst van Gebouwen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	Vorm	X-1	Y-1	Hoogte	Maaiveld	Vormpunten	Omtrek	Gebied	Cp	Refl. 63	Groep
001	Celwand T111	Rechthoek	265507,08	548700,64	6,00	0,00	4	18,81	0,99	0 dB	0,80	T111
002	Celwand T111	Rechthoek	265520,61	548705,10	6,00	0,00	4	21,80	1,09	0 dB	0,80	T111
003	Celwand T111	Rechthoek	265517,04	548696,53	6,00	0,00	4	18,78	0,98	0 dB	0,80	T111
004	Celwand T111	Rechthoek	265516,42	548697,87	6,00	0,00	4	2,39	0,10	0 dB	0,80	T111
005	Celwand T111	Rechthoek	265508,47	548701,15	6,00	0,00	4	2,35	0,11	0 dB	0,80	T111
006	Trafo 111	Polygoon	265510,98	548701,74	3,00	0,00	4	15,00	13,16	0 dB	0,80	T111
007	Celwand T112	Rechthoek	265526,48	548692,59	6,00	0,00	4	18,81	0,99	0 dB	0,80	T112
008	Celwand T112	Rechthoek	265540,01	548697,05	6,00	0,00	4	21,80	1,09	0 dB	0,80	T112
009	Celwand T112	Rechthoek	265536,44	548688,48	6,00	0,00	4	18,78	0,98	0 dB	0,80	T112
010	Celwand T112	Rechthoek	265535,81	548689,82	6,00	0,00	4	2,39	0,10	0 dB	0,80	T112
011	Celwand T112	Rechthoek	265527,87	548693,10	6,00	0,00	4	2,35	0,11	0 dB	0,80	T112
012	Trafo 112	Polygoon	265530,38	548693,69	3,00	0,00	4	15,00	13,16	0 dB	0,80	T112
013	Celwand T113	Rechthoek	265545,95	548684,54	6,00	0,00	4	18,81	0,99	0 dB	0,80	T113
014	Celwand T113	Rechthoek	265559,48	548689,00	6,00	0,00	4	21,80	1,09	0 dB	0,80	T113
015	Celwand T113	Rechthoek	265555,91	548680,43	6,00	0,00	4	18,78	0,98	0 dB	0,80	T113
016	Celwand T113	Rechthoek	265555,29	548681,77	6,00	0,00	4	2,39	0,10	0 dB	0,80	T113
017	Celwand T113	Rechthoek	265547,34	548685,05	6,00	0,00	4	2,35	0,11	0 dB	0,80	T113
018	Trafo 113	Polygoon	265549,86	548685,64	3,00	0,00	4	15,00	13,16	0 dB	0,80	T113
019	Enexis	Rechthoek	265590,69	548630,40	6,00	0,00	4	63,00	244,03	0 dB	0,80	
020	Enexis	Rechthoek	265559,49	548632,50	7,00	0,00	4	71,83	291,55	0 dB	0,80	
021	Enexis	Rechthoek	265587,15	548618,33	9,00	0,00	4	58,61	195,89	0 dB	0,80	

Geomilieu V3.00

9-12-2015 15:08:21

Bijlage 2 Invoergegevens rekenmodellen

Huidige situatie Puntbronnen

Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - bestaande situatie
Groep: (hoofdgroep)
Lijst van Puntbronnen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	X	Y	Hoogte	Maaierveld	Type	Richt.	Hoek	Cb (D)	Cb (A)	Cb (N)	GeenRefl.	GeenDemping	GeenProces
001	T111 voorvlak	265513,09	548700,76	2,00	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
002	T111 bovenzvlak	265513,74	548702,09	2,00	3,00	Uitstralend dak HMRI-II.8	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Ja	Nee
003	T111 opening	265508,18	548703,58	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
004	T111 opening	265509,36	548706,43	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
005	T111 opening	265513,98	548707,96	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
006	T111 opening	265517,39	548706,54	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
007	T111 opening	265519,54	548702,28	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
008	T111 opening	265518,35	548699,41	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
009	T112 voorvlak	265532,49	548692,71	2,00	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
010	T112 bovenzvlak	265533,13	548694,04	2,00	3,00	Uitstralend dak HMRI-11.8	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Ja	Nee
011	T112 opening	265527,58	548695,53	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
012	T112 opening	265528,75	548698,38	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
013	T112 opening	265533,37	548699,91	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
014	T112 opening	265536,79	548698,49	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
015	T112 opening	265538,94	548694,23	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
016	T112 opening	265537,75	548691,36	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
017	T113 voorvlak	265551,96	548684,66	2,00	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
018	T113 bovenzvlak	265552,61	548685,99	2,00	3,00	Uitstralend dak HMRI-11.8	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Ja	Nee
019	T113 opening	265547,06	548687,48	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
020	T113 opening	265548,23	548690,33	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
021	T113 opening	265552,85	548691,86	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
022	T113 opening	265556,26	548690,44	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
023	T113 opening	265558,42	548686,18	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
024	T113 opening	265557,22	548683,31	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
025	T111 vent	265512,80	548699,78	2,00	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	--	Nee	Nee	Nee
026	T111 vent	265516,94	548700,70	2,00	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	--	Nee	Nee	Nee
027	T111 vent	265514,64	548704,38	2,00	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	--	Nee	Nee	Nee
028	T112 vent	265531,97	548691,35	2,00	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	--	Nee	Nee	Nee
029	T112 vent	265536,57	548692,63	2,00	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	--	Nee	Nee	Nee
030	T112 vent	265534,22	548696,82	2,00	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	--	Nee	Nee	Nee
031	T113 vent	265551,49	548683,17	2,00	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	--	Nee	Nee	Nee
032	T113 vent	265555,99	548684,55	2,00	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	--	Nee	Nee	Nee
033	T113 vent	265553,69	548688,64	2,00	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	--	Nee	Nee	Nee

Geomilieu V3.00

9-12-2015 15:08:55

Bijlage 2 Invoergegevens rekenmodellen

Huidige situatie Puntbronnen

Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - bestaande situatie
Groep: (hoofdgroep)
Lijst van Puntbronnen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Lwr 63	Lwr 125	Lwr 250	Lwr 500	Lwr 1k	Lwr 2k	Lwr 4k	Lwr 8k	Lwr Totaal	Groep
001	55,00	83,00	83,00	78,00	71,00	62,00	53,00	47,00	86,78	T111
002	55,00	82,00	86,00	80,00	75,00	68,00	58,00	52,00	88,42	T111
003	35,00	62,00	64,00	59,00	53,00	48,00	38,00	34,00	67,13	T111
004	35,00	62,00	64,00	59,00	53,00	48,00	38,00	34,00	67,13	T111
005	36,00	64,00	64,00	60,00	54,00	46,00	38,00	31,00	68,01	T111
006	36,00	64,00	64,00	60,00	54,00	46,00	38,00	31,00	68,01	T111
007	30,00	56,00	68,00	61,00	56,00	47,00	38,00	29,00	69,25	T111
008	30,00	56,00	68,00	61,00	56,00	47,00	38,00	29,00	69,25	T111
009	55,00	83,00	83,00	78,00	71,00	62,00	53,00	47,00	86,78	T112
010	55,00	82,00	86,00	80,00	75,00	68,00	58,00	52,00	88,42	T112
011	35,00	62,00	64,00	59,00	53,00	48,00	38,00	34,00	67,13	T112
012	35,00	62,00	64,00	59,00	53,00	48,00	38,00	34,00	67,13	T112
013	36,00	64,00	64,00	60,00	54,00	46,00	38,00	31,00	68,01	T112
014	36,00	64,00	64,00	60,00	54,00	46,00	38,00	31,00	68,01	T112
015	30,00	56,00	68,00	61,00	56,00	47,00	38,00	29,00	69,25	T112
016	30,00	56,00	68,00	61,00	56,00	47,00	38,00	29,00	69,25	T112
017	55,00	83,00	83,00	78,00	71,00	62,00	53,00	47,00	86,78	T113
018	55,00	82,00	86,00	80,00	75,00	68,00	58,00	52,00	88,42	T113
019	35,00	62,00	64,00	59,00	53,00	48,00	38,00	34,00	67,13	T113
020	35,00	62,00	64,00	59,00	53,00	48,00	38,00	34,00	67,13	T113
021	36,00	64,00	64,00	60,00	54,00	46,00	38,00	31,00	68,01	T113
022	36,00	64,00	64,00	60,00	54,00	46,00	38,00	31,00	68,01	T113
023	30,00	56,00	68,00	61,00	56,00	47,00	38,00	29,00	69,25	T113
024	30,00	56,00	68,00	61,00	56,00	47,00	38,00	29,00	69,25	T113
025	50,00	55,00	73,00	70,00	70,00	68,00	61,00	50,00	76,82	T111
026	50,00	55,00	73,00	70,00	70,00	68,00	61,00	50,00	76,82	T111
027	50,00	55,00	73,00	70,00	70,00	68,00	61,00	50,00	76,82	T111
028	50,00	55,00	73,00	70,00	70,00	68,00	61,00	50,00	76,82	T112
029	50,00	55,00	73,00	70,00	70,00	68,00	61,00	50,00	76,82	T112
030	50,00	55,00	73,00	70,00	70,00	68,00	61,00	50,00	76,82	T112
031	50,00	55,00	73,00	70,00	70,00	68,00	61,00	50,00	76,82	T113
032	50,00	55,00	73,00	70,00	70,00	68,00	61,00	50,00	76,82	T113
033	50,00	55,00	73,00	70,00	70,00	68,00	61,00	50,00	76,82	T113

Geomilieu V3.00

9-12-2015 15:08:55

Toekomstige situatie optie 1

4 nieuwe trafo's (2x30 MVA T111/T112 en 2x77 MVA T113/T114)

Gebouwen

Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - toekomst optie 1
 Groep: (hoofdgroep)
 Lijst van Gebouwen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	Vorm	X-1	Y-1	Hoogte	Maaiveld	Vormpunten	Omtrek	Gebied	Cp	Refl. 63	Groep
001	Celwand T111	Rechthoek	265507,08	548700,64	6,00	0,00	4	18,81	0,99	0 dB	0,80	T111
002	Celwand T111	Rechthoek	265520,61	548705,10	6,00	0,00	4	21,80	1,09	0 dB	0,80	T111
003	Celwand T111	Rechthoek	265517,04	548696,53	6,00	0,00	4	18,78	0,98	0 dB	0,80	T111
004	Celwand T111	Rechthoek	265516,42	548697,87	6,00	0,00	4	2,39	0,10	0 dB	0,80	T111
005	Celwand T111	Rechthoek	265508,47	548701,15	6,00	0,00	4	2,35	0,11	0 dB	0,80	T111
006	Trafo 111	Polygoon	265510,98	548701,74	0,00	0,00	4	15,00	13,16	0 dB	0,80	T111
007	Celwand T112	Rechthoek	265526,48	548692,59	6,00	0,00	4	18,81	0,99	0 dB	0,80	T112
008	Celwand T112	Rechthoek	265540,01	548697,05	6,00	0,00	4	21,80	1,09	0 dB	0,80	T112
009	Celwand T112	Rechthoek	265536,44	548688,48	6,00	0,00	4	18,78	0,98	0 dB	0,80	T112
010	Celwand T112	Rechthoek	265535,81	548689,82	6,00	0,00	4	2,39	0,10	0 dB	0,80	T112
011	Celwand T112	Rechthoek	265527,87	548693,10	6,00	0,00	4	2,35	0,11	0 dB	0,80	T112
012	Trafo 112	Polygoon	265530,38	548693,69	0,00	0,00	4	15,00	13,16	0 dB	0,80	T112
013	Celwand T113	Rechthoek	265545,95	548684,54	6,00	0,00	4	18,81	0,99	0 dB	0,80	T113
014	Celwand T113	Rechthoek	265559,48	548689,00	6,00	0,00	4	21,80	1,09	0 dB	0,80	T113
015	Celwand T113	Rechthoek	265555,91	548680,43	6,00	0,00	4	18,78	0,98	0 dB	0,80	T113
016	Celwand T113	Rechthoek	265555,29	548681,77	6,00	0,00	4	2,39	0,10	0 dB	0,80	T113
017	Celwand T113	Rechthoek	265547,34	548685,05	6,00	0,00	4	2,35	0,11	0 dB	0,80	T113
018	Trafo 113	Polygoon	265549,86	548685,64	0,00	0,00	4	15,00	13,16	0 dB	0,80	T113
019	Enexis	Rechthoek	265590,69	548630,40	6,00	0,00	4	63,00	244,03	0 dB	0,80	
020	Enexis	Rechthoek	265559,49	548632,50	7,00	0,00	4	71,83	291,55	0 dB	0,80	
021	Enexis	Rechthoek	265587,15	548618,33	9,00	0,00	4	58,61	195,89	0 dB	0,80	
022	P&P gebouw	Rechthoek	265613,99	548687,02	4,00	0,00	4	63,29	166,91	0 dB	0,80	

Bijlage 2 Invoergegevens rekenmodellen

Toekomstige situatie optie 1

4 nieuwe trafo's (2x30 MVA T111/T112 en 2x77 MVA T113/T114)

Schermen

Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - toekomst optie 1

Groep: (hoofdgroep)

Lijst van Schermen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	Vorm	X-1	Y-1	H-1	M-1	X-n	Y-n	H-n	M-n	Vormpunten	Lengte	Lengte3D
001	Scherfmuur	Polylijn	265626,96	548690,41	6,00	0,00	265631,71	548702,00	6,00	0,00	4	33,39	33,39

Geomilieu V3.00

9-12-2015 15:41:47

Bijlage 2 Invoergegevens rekenmodellen

Toekomstige situatie optie 1

4 nieuwe trafo's (2x30 MVA T111/T112 en 2x77 MVA T113/T114)

Schermen

Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - toekomst optie 1
Groep: (hoofdgroep)
Lijst van Schermen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Cp	Refl.L 63	Refl.R 63	Groep
001	0 dB	0,80	0,80	Nwe trafo

Toekomstige situatie optie 1

4 nieuwe trafo's (2x30 MVA T111/T112 en 2x77 MVA T113/T114)

Puntbronnen

Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - toekomst optie 1
 Groep: (hoofdgroep)
 Lijst van Puntbronnen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	X	Y	Hoogte	Maaiveld	Type	Richt.	Hoek	Cb (D)	Cb (A)	Cb (N)	GeenRefl.	GeenDemping	GeenProces	Lwr 63
001	T111 (30 MVA)	265511,36	548702,94	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee	39,00
002	T111 (30 MVA)	265515,97	548700,83	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee	39,00
003	T112 (30 MVA)	265530,80	548695,02	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee	39,00
004	T112 (30 MVA)	265535,31	548693,22	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee	39,00
005	T113 (77 MVA)	265550,35	548686,80	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee	41,00
006	T113 (77 MVA)	265554,76	548684,90	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee	41,00
007	Nwe Tr (77 MVA)	265623,81	548696,02	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee	41,00
008	Nwe Tr (77 MVA)	265625,31	548700,13	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee	41,00

Bijlage 2 Invoergegevens rekenmodellen

Toekomstige situatie optie 1

4 nieuwe trafo's (2x30 MVA T111/T112 en 2x77 MVA T113/T114)

Puntbronnen

Model: F 20863 Enxix Musselkanaal (MSK1Z) - toekomst optie 1
Groep: (hoofdgroep)
Lijst van Puntbronnen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Lwr 125	Lwr 250	Lwr 500	Lwr 1k	Lwr 2k	Lwr 4k	Lwr 8k	Lwr Totaal	Groep
001	63,00	76,00	64,00	65,00	66,00	61,00	53,00	77,24	T111
002	63,00	76,00	64,00	65,00	66,00	61,00	53,00	77,24	T111
003	63,00	76,00	64,00	65,00	66,00	61,00	53,00	77,24	T112
004	63,00	76,00	64,00	65,00	66,00	61,00	53,00	77,24	T112
005	65,00	78,00	66,00	67,00	68,00	63,00	55,00	79,24	T113
006	65,00	78,00	66,00	67,00	68,00	63,00	55,00	79,24	T113
007	65,00	78,00	66,00	67,00	68,00	63,00	55,00	79,24	Nwe trafo
008	65,00	78,00	66,00	67,00	68,00	63,00	55,00	79,24	Nwe trafo

Geomilieu V3.00

9-12-2015 15:42:06

Bijlage 2 Invoergegevens rekenmodellen

Toekomstige situatie optie 2

Bestaande trafo T111 (18MVA) en 2 nieuwe trafo's (2x77 MVA T112/T113)

Gebouwen

Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK12) - toekomst optie 2
 Groep: (hoofdgroep)
 Lijst van Gebouwen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	Vorm	X-1	Y-1	Hoogte	Maaiveld	Vormpunten	Omtrek	Gebied	Cp	Refl. 63	Groep
001	Celwand T111	Rechthoek	265507,08	548700,64	6,00	0,00	4	18,81	0,99	0 dB	0,80	T111
002	Celwand T111	Rechthoek	265520,61	548705,10	6,00	0,00	4	21,80	1,09	0 dB	0,80	T111
003	Celwand T111	Rechthoek	265517,04	548696,53	6,00	0,00	4	18,78	0,98	0 dB	0,80	T111
004	Celwand T111	Rechthoek	265516,42	548697,87	6,00	0,00	4	2,39	0,10	0 dB	0,80	T111
005	Celwand T111	Rechthoek	265508,47	548701,15	6,00	0,00	4	2,35	0,11	0 dB	0,80	T111
006	Trafo 111	Polygoon	265510,98	548701,74	3,00	0,00	4	15,00	13,16	0 dB	0,80	T111
007	Celwand T112	Rechthoek	265526,48	548692,59	6,00	0,00	4	18,81	0,99	0 dB	0,80	T112
008	Celwand T112	Rechthoek	265540,01	548697,05	6,00	0,00	4	21,80	1,09	0 dB	0,80	T112
009	Celwand T112	Rechthoek	265536,44	548688,48	6,00	0,00	4	18,78	0,98	0 dB	0,80	T112
010	Celwand T112	Rechthoek	265535,81	548689,82	6,00	0,00	4	2,39	0,10	0 dB	0,80	T112
011	Celwand T112	Rechthoek	265527,87	548693,10	6,00	0,00	4	2,35	0,11	0 dB	0,80	T112
012	Trafo 112	Polygoon	265530,38	548693,69	0,00	0,00	4	15,00	13,16	0 dB	0,80	T112
013	Celwand T113	Rechthoek	265545,95	548684,54	6,00	0,00	4	18,81	0,99	0 dB	0,80	T113
014	Celwand T113	Rechthoek	265559,48	548689,00	6,00	0,00	4	21,80	1,09	0 dB	0,80	T113
015	Celwand T113	Rechthoek	265555,91	548680,43	6,00	0,00	4	18,78	0,98	0 dB	0,80	T113
016	Celwand T113	Rechthoek	265555,29	548681,77	6,00	0,00	4	2,39	0,10	0 dB	0,80	T113
017	Celwand T113	Rechthoek	265547,34	548685,05	6,00	0,00	4	2,35	0,11	0 dB	0,80	T113
018	Trafo 113	Polygoon	265549,86	548685,64	0,00	0,00	4	15,00	13,16	0 dB	0,80	T113
019	Enexis	Rechthoek	265590,69	548630,40	6,00	0,00	4	63,00	244,03	0 dB	0,80	
020	Enexis	Rechthoek	265559,49	548632,50	7,00	0,00	4	71,83	291,55	0 dB	0,80	
021	Enexis	Rechthoek	265587,15	548618,33	9,00	0,00	4	58,61	195,89	0 dB	0,80	
022	P&P gebouw	Rechthoek	265613,99	548687,02	4,00	0,00	4	63,29	166,91	0 dB	0,80	

Geomilieu V3.00

9-12-2015 15:29:30

Toekomstige situatie optie 2

Bestaande trafo T111 (18MVA) en 2 nieuwe trafo's (2x77 MVA T112/T113)

Puntbronnen

Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - toekomst optie 2
 Groep: (hoofdgroep)
 Lijst van Puntbronnen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Omschr.	X	Y	Hoogte	Maalveld	Type	Richt.	Hoek	Cb (D)	Cb (A)	Cb (N)	GeenRefl.	GeenDemping	GeenProces
001	T111 voorvlak	265513,09	548700,76	2,00	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
002	T111 bovenzvlak	265513,74	548702,09	2,00	3,00	Uitstralend dak HMRI-II.8	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Ja	Nee
003	T111 opening	265508,18	548703,58	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
004	T111 opening	265509,36	548706,43	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
005	T111 opening	265513,98	548707,96	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
006	T111 opening	265517,39	548706,54	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
007	T111 opening	265519,54	548702,28	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
008	T111 opening	265518,35	548699,41	0,40	0,00	Uitstralende gevel	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Ja	Nee	Nee
009	T112 (77 MVA)	265530,80	548695,02	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee
010	T112 (77 MVA)	265535,31	548693,22	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee
011	T113 (77 MVA)	265550,35	548686,80	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee
012	T113 (77 MVA)	265554,76	548684,90	2,50	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	0,00	Nee	Nee	Nee
025	T111 vent	265512,80	548699,78	2,00	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	--	Nee	Nee	Nee
026	T111 vent	265516,94	548700,70	2,00	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	--	Nee	Nee	Nee
027	T111 vent	265514,64	548704,38	2,00	0,00	Normale puntbron	0,00	360,00	0,00	0,00	--	Nee	Nee	Nee

Bijlage 2 Invoergegevens rekenmodellen

Toekomstige situatie optie 2

Bestaande trafo T111 (18MVA) en 2 nieuwe trafo's (2x77 MVA T112/T113)

Puntbronnen

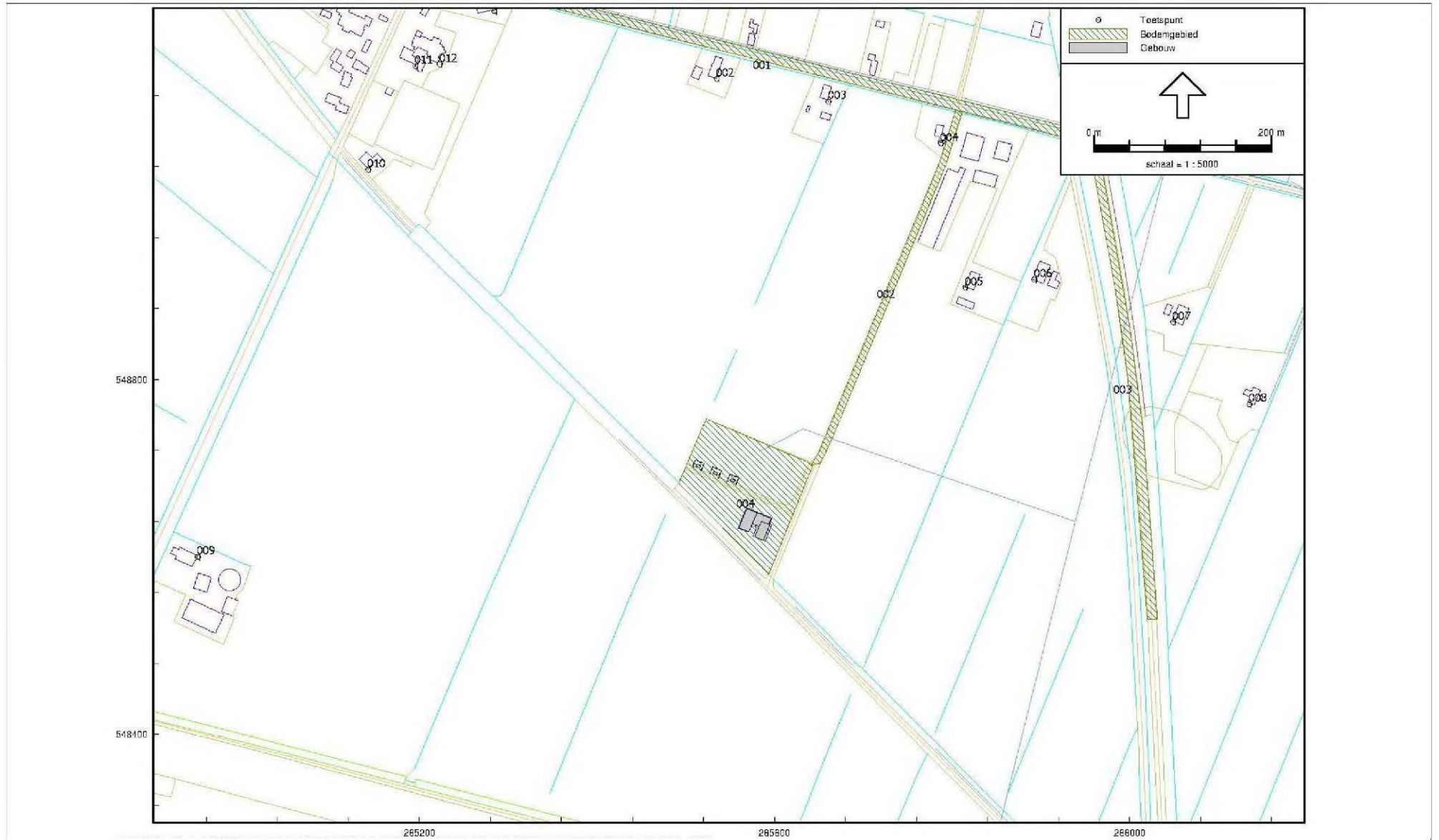
Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - toekomst optie 2
Groep: (hoofdgroep)
Lijst van Puntbronnen, voor rekenmethode Industrielawaai - IL

Naam	Lwr 63	Lwr 125	Lwr 250	Lwr 500	Lwr 1k	Lwr 2k	Lwr 4k	Lwr 8k	Lwr Totaal	Groep
001	55,00	83,00	83,00	78,00	71,00	62,00	53,00	47,00	86,78	T111
002	55,00	82,00	86,00	80,00	75,00	68,00	58,00	52,00	88,42	T111
003	35,00	62,00	64,00	59,00	53,00	48,00	38,00	34,00	67,13	T111
004	35,00	62,00	64,00	59,00	53,00	48,00	38,00	34,00	67,13	T111
005	36,00	64,00	64,00	60,00	54,00	46,00	38,00	31,00	68,01	T111
006	36,00	64,00	64,00	60,00	54,00	46,00	38,00	31,00	68,01	T111
007	30,00	56,00	68,00	61,00	56,00	47,00	38,00	29,00	69,25	T111
008	30,00	56,00	68,00	61,00	56,00	47,00	38,00	29,00	69,25	T111
009	41,00	65,00	78,00	66,00	67,00	68,00	63,00	55,00	79,24	T112
010	41,00	65,00	78,00	66,00	67,00	68,00	63,00	55,00	79,24	T112
011	41,00	65,00	78,00	66,00	67,00	68,00	63,00	55,00	79,24	T113
012	41,00	65,00	78,00	66,00	67,00	68,00	63,00	55,00	79,24	T113
025	50,00	55,00	73,00	70,00	70,00	68,00	61,00	50,00	76,82	T111
026	50,00	55,00	73,00	70,00	70,00	68,00	61,00	50,00	76,82	T111
027	50,00	55,00	73,00	70,00	70,00	68,00	61,00	50,00	76,82	T111

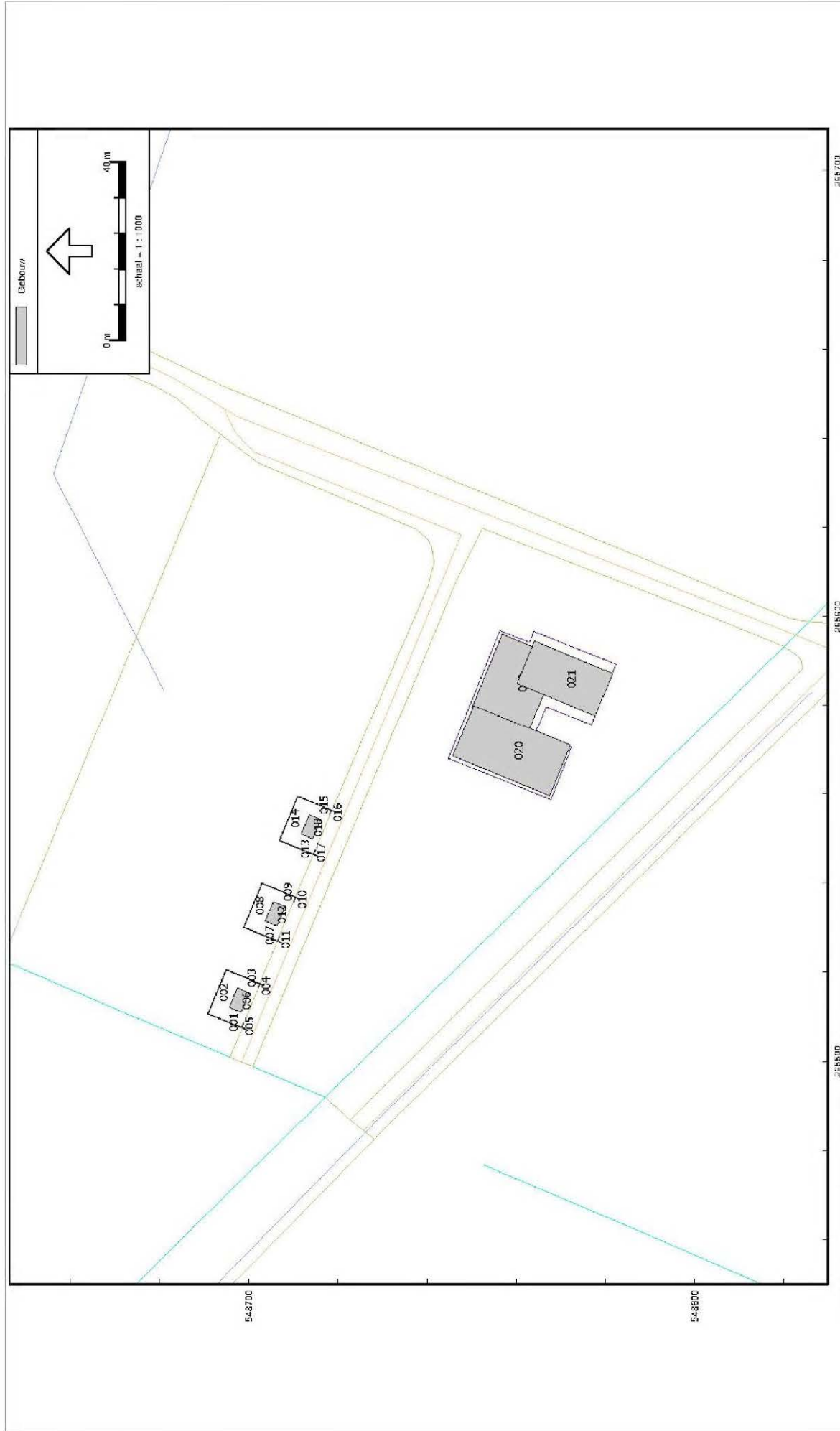
Geomilieu V3.00

9-12-2015 15:31:25

Figuur 2.1: Invoerplot rekenmodel – bodemgebieden en rekenpunten

Figuur 2.2: Invoerplot rekenmodel – detail transformatorstation gebouwen huidige situatie

Figuur 2.3: Invoerplot rekenmodel – detail transformatorstation puntbronnen huidige situatie

Figuur 2.4: Invoerplot rekenmodel – detail transformatorstation gebouwen en schermen toekomstige situatie optie 1

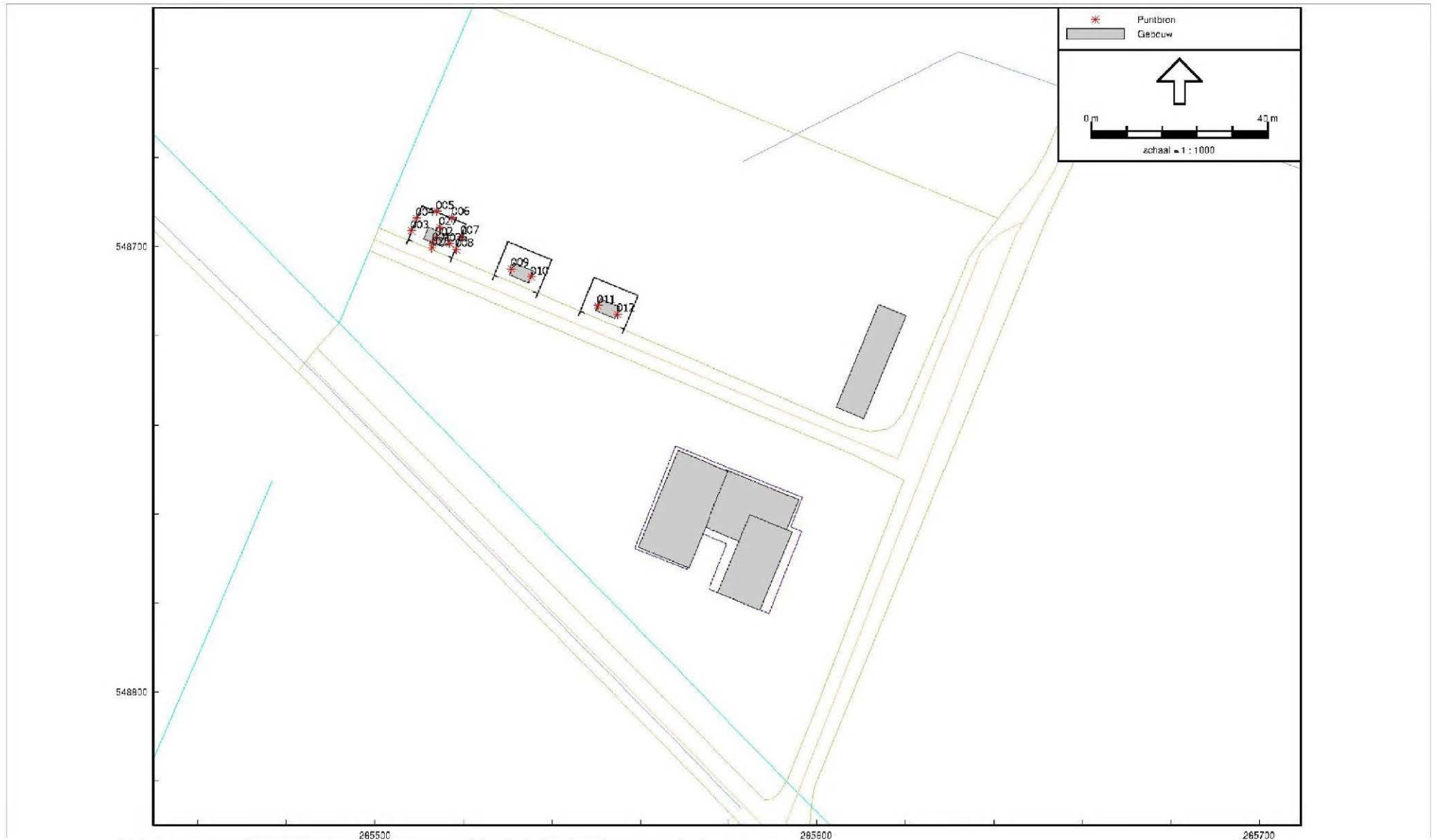
Figuur 2.5: Invoerplot rekenmodel – detail transformatorstation puntbronnen toekomstige situatie optie 1

Figuur 2.6: Invoerplot rekenmodel – detail transformatorstation gebouwen en schermen toekomstige situatie optie 2

Figuur 2.7: Invoerplot rekenmodel – detail transformatorstation puntbronnen toekomstige situatie optie 2

Bijlage 3: Rekenresultaten

Rekenresultaten:

- huidige situatie, bedrijfssituatie A (T111), pagina 3.2
- huidige situatie, bedrijfssituatie B (T112), pagina 3.3
- huidige situatie, bedrijfssituatie C (T113), pagina 3.4

- toekomstige situatie optie 1, bedrijfssituatie A (T111 en T113), pagina 3.5
- toekomstige situatie optie 1, bedrijfssituatie B (T111 en T114), pagina 3.6
- toekomstige situatie optie 1, bedrijfssituatie C (T112 en T113), pagina 3.7
- toekomstige situatie optie 1, bedrijfssituatie D (T112 en T114), pagina 3.8

- toekomstige situatie optie 2 bedrijfssituatie A (T111 en T112), pagina 3.9
- toekomstige situatie optie 2, bedrijfssituatie B (T111 en T113), pagina 3.10

Huidige situatie

T111 belast

Rapport: Resultatentabel
Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - bestaande situatie
LAgq totaalresultaten voor toetspunten
Groep: T111
Groepsreductie: Nee

Naam								
Toetspunt	Omschrijving	Hoogte	Dag	Avond	Nacht	Etmaal	Li	Cm
001_A	Schaapsbergweg 18 t/m 24 (even), Zandberg	5,00	16,1	16,1	16,0	26,0	20,5	
002_A	Schaapsbergweg 52, Zandberg	5,00	15,4	15,4	15,1	25,1	19,6	
003_A	Schaapsbergweg 54, Zandberg	5,00	15,9	15,9	15,8	25,8	20,1	
004_A	Schaapsbergweg 56, Zandberg	5,00	15,8	15,8	15,7	25,7	20,0	
005_A	Schaapsbergweg 62, Zandberg	5,00	18,6	18,6	18,6	28,6	22,7	
006_A	Schaapsbergweg 64, Zandberg	5,00	18,1	18,1	17,9	27,9	22,3	
007_A	Schaapsbergweg 66, Zandberg	5,00	18,1	18,1	18,1	28,1	22,5	
008_A	Schaapsbergweg 68, Zandberg	5,00	16,7	16,7	16,6	26,6	21,1	
009_A	Valthermussel 15, 2e Valthermond	5,00	21,1	21,1	20,7	30,7	25,5	
010_A	Kerklaan 31, Zandberg	5,00	16,6	16,6	16,4	26,4	21,0	
011_A	Kerklaan 25, Zandberg	5,00	15,5	15,5	15,4	25,4	19,9	
012_A	Kerklaan 23, Zandberg (kerk)	5,00	15,9	15,9	15,8	25,8	20,3	

Alle getoonde dB-waarden zijn A-gewogen

Geomilieu V3.00

9-12-2015 15:16:22

Huidige situatie T112 belast

Rapport: Resultatentabel
 Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - bestaande situatie
 LAeq totaalresultaten voor toetspunten
 Groep: T112
 Groepsreductie: Nee

Naam								
Toetspunt	Omschrijving	Hoogte	Dag	Avond	Nacht	Etmaal	Li	Cm
001_A	Schaapsbergweg 18 t/m 24 (even), Zandberg	5,00	17,1	17,1	17,1	27,1	21,5	
002_A	Schaapsbergweg 52, Zandberg	5,00	16,0	16,0	15,8	25,8	20,2	
003_A	Schaapsbergweg 54, Zandberg	5,00	15,9	15,9	15,8	25,8	20,1	
004_A	Schaapsbergweg 56, Zandberg	5,00	15,8	15,8	15,7	25,7	20,1	
005_A	Schaapsbergweg 62, Zandberg	5,00	18,8	18,8	18,8	28,8	22,9	
006_A	Schaapsbergweg 64, Zandberg	5,00	17,3	17,3	17,1	27,1	21,5	
007_A	Schaapsbergweg 66, Zandberg	5,00	18,5	18,5	18,4	28,4	22,9	
008_A	Schaapsbergweg 68, Zandberg	5,00	17,1	17,1	16,9	26,9	21,5	
009_A	Valthermussel 15, 2e Valthermond	5,00	21,7	21,7	21,3	31,3	26,1	
010_A	Kerklaan 31, Zandberg	5,00	17,4	17,4	17,1	27,1	21,7	
011_A	Kerklaan 25, Zandberg	5,00	16,5	16,5	16,5	26,5	21,0	
012_A	Kerklaan 23, Zandberg (kerk)	5,00	16,8	16,8	16,7	26,7	21,2	

Alle getoonde dB-waarden zijn A-gewogen

Geomilieu V3.00

9-12-2015 15:17:15

Huidige situatie T113 belast

Rapport: Resultatentabel
Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - bestaande situatie
L_{Aeq} totaalresultaten voor toetspunten
Groep: T113
Groepsreductie: Nee

Naam								
Toetspunt	Omschrijving	Hoogte	Dag	Avond	Nacht	Etmaal	Li	Cm
001_A	Schaapsbergweg 18 t/m 24 (even), Zandberg	5,00	17,2	17,2	17,2	27,2	21,7	
002_A	Schaapsbergweg 52, Zandberg	5,00	15,9	15,9	15,7	25,7	20,1	
003_A	Schaapsbergweg 54, Zandberg	5,00	15,8	15,8	15,7	25,7	20,0	
004_A	Schaapsbergweg 56, Zandberg	5,00	15,9	15,9	15,8	25,8	20,1	
005_A	Schaapsbergweg 62, Zandberg	5,00	19,0	19,0	18,9	28,9	23,1	
006_A	Schaapsbergweg 64, Zandberg	5,00	17,5	17,5	17,3	27,3	21,7	
007_A	Schaapsbergweg 66, Zandberg	5,00	19,0	19,0	19,0	29,0	23,4	
008_A	Schaapsbergweg 68, Zandberg	5,00	20,8	20,8	20,7	30,7	25,2	
009_A	Valthermussel 15, 2e Valthermond	5,00	19,9	19,9	19,3	29,3	24,3	
010_A	Kerklaan 31, Zandberg	5,00	17,5	17,5	17,3	27,3	21,8	
011_A	Kerklaan 25, Zandberg	5,00	16,8	16,8	16,7	26,7	21,2	
012_A	Kerklaan 23, Zandberg (kerk)	5,00	17,1	17,1	17,1	27,1	21,5	

Alle getoonde dB-waarden zijn A-gewogen

Geomilieu V3.00

9-12-2015 15:17:39

Toekomstige situatie optie 1**4 nieuwe trafo's (2x30 MVA T111/T112 en 2x77 MVA T113/T114)****A: T111+T113**

Rapport: Resultatentabel
Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - toekomst optie 1A
L_{Aeq} totaalresultaten voor toetspunten
Groep: (hoofdgroep)
Groepsreductie: Nee

Naam								
Toetspunt	Omschrijving	Hoogte	Dag	Avond	Nacht	Etmaal	Li	Cm
001_A	Schaapsbergweg 18 t/m 24 (even), Zandberg	5,00	3,2	3,2	3,2	13,2	9,6	
002_A	Schaapsbergweg 52, Zandberg	5,00	2,4	2,4	2,4	12,4	11,3	
003_A	Schaapsbergweg 54, Zandberg	5,00	2,4	2,4	2,4	12,4	12,1	
004_A	Schaapsbergweg 56, Zandberg	5,00	2,2	2,2	2,2	12,2	11,9	
005_A	Schaapsbergweg 62, Zandberg	5,00	7,7	7,7	7,7	17,7	21,2	
006_A	Schaapsbergweg 64, Zandberg	5,00	8,4	8,4	8,4	18,4	19,7	
007_A	Schaapsbergweg 66, Zandberg	5,00	4,4	4,4	4,4	14,4	16,9	
008_A	Schaapsbergweg 68, Zandberg	5,00	10,1	10,1	10,1	20,1	18,2	
009_A	Valthermussel 15, 2e Valthermond	5,00	11,6	11,6	11,6	21,6	18,1	
010_A	Kerklaan 31, Zandberg	5,00	6,1	6,1	6,1	16,1	12,2	
011_A	Kerklaan 25, Zandberg	5,00	6,4	6,4	6,4	16,4	12,6	
012_A	Kerklaan 23, Zandberg (kerk)	5,00	7,1	7,1	7,1	17,1	13,2	

Alle getoonde dB-waarden zijn A-gewogen

Geomilieu V3.00

9-12-2015 15:42:47

Toekomstige situatie optie 1**4 nieuwe trafo's (2x30 MVA T111/T112 en 2x77 MVA T113/T114)****B: T111+nieuwe trafo (T114)**

Rapport: Resultatentabel
Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - toekomst optie 1B
L_{Aeq} totaalresultaten voor toetspunten
Groep: (hoofdgroep)
Groepsreductie: Nee

Naam								
Toetspunt	Omschrijving	Hoogte	Dag	Avond	Nacht	Etmaal	Li	Cm
001_A	Schaapsbergweg 18 t/m 24 (even), Zandberg	5,00	1,0	1,0	1,0	11,0	9,6	
002_A	Schaapsbergweg 52, Zandberg	5,00	5,4	5,4	5,4	15,4	11,3	
003_A	Schaapsbergweg 54, Zandberg	5,00	6,6	6,6	6,6	16,6	12,1	
004_A	Schaapsbergweg 56, Zandberg	5,00	6,3	6,3	6,3	16,3	11,9	
005_A	Schaapsbergweg 62, Zandberg	5,00	17,0	17,0	17,0	27,0	21,2	
006_A	Schaapsbergweg 64, Zandberg	5,00	14,8	14,8	14,8	24,8	19,7	
007_A	Schaapsbergweg 66, Zandberg	5,00	12,0	12,0	12,0	22,0	16,9	
008_A	Schaapsbergweg 68, Zandberg	5,00	11,4	11,4	11,4	21,4	18,2	
009_A	Valthermussel 15, 2e Valthermond	5,00	7,2	7,2	7,2	17,2	18,1	
010_A	Kerklaan 31, Zandberg	5,00	3,3	3,3	3,3	13,3	12,2	
011_A	Kerklaan 25, Zandberg	5,00	3,4	3,4	3,4	13,4	12,6	
012_A	Kerklaan 23, Zandberg (kerk)	5,00	4,0	4,0	4,0	14,0	13,2	

Alle getoonde dB-waarden zijn A-gewogen

Geomilieu V3.00

9-12-2015 15:43:29

Toekomstige situatie optie 1

4 nieuwe trafo's (2x30 MVA T111/T112 en 2x77 MVA T113/T114)

C: T112+T113

Rapport: Resultatentabel
Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - toekomst optie 1C
L_{Aeq} totaalresultaten voor toetspunten
Groep: (hoofdgroep)
Groepsreductie: Nee

Naam								
Toetspunt	Omschrijving	Hoogte	Dag	Avond	Nacht	Etmaal	Li	Cm
001_A	Schaapsbergweg 18 t/m 24 (even), Zandberg	5,00	3,2	3,2	3,2	13,2	9,6	
002_A	Schaapsbergweg 52, Zandberg	5,00	2,4	2,4	2,4	12,4	11,3	
003_A	Schaapsbergweg 54, Zandberg	5,00	2,3	2,3	2,3	12,3	12,1	
004_A	Schaapsbergweg 56, Zandberg	5,00	2,2	2,2	2,2	12,2	11,9	
005_A	Schaapsbergweg 62, Zandberg	5,00	8,4	8,4	8,4	18,4	21,2	
006_A	Schaapsbergweg 64, Zandberg	5,00	8,7	8,7	8,7	18,7	19,7	
007_A	Schaapsbergweg 66, Zandberg	5,00	4,6	4,6	4,6	14,6	16,9	
008_A	Schaapsbergweg 68, Zandberg	5,00	10,2	10,2	10,2	20,2	18,2	
009_A	Valthermussel 15, 2e Valthermond	5,00	12,7	12,7	12,7	22,7	18,1	
010_A	Kerklaan 31, Zandberg	5,00	6,1	6,1	6,1	16,1	12,2	
011_A	Kerklaan 25, Zandberg	5,00	6,5	6,5	6,5	16,5	12,6	
012_A	Kerklaan 23, Zandberg (kerk)	5,00	7,1	7,1	7,1	17,1	13,2	

Alle getoonde dB-waarden zijn A-gewogen

Geomilieu V3.00

9-12-2015 15:44:42

Toekomstige situatie optie 1

4 nieuwe trafo's (2x30 MVA T111/T112 en 2x77 MVA T113/T114)

D: T112+nieuwe trafo (T114)

Rapport: Resultatentabel
 Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - toekomst optie 1D
 LAeq totaalresultaten voor toetspunten
 Groep: (hoofdgroep)
 Groepsreductie: Nee

Naam								
Toetspunt	Omschrijving	Hoogte	Dag	Avond	Nacht	Etmaal	Li	Cm
001_A	Schaapsbergweg 18 t/m 24 (even), Zandberg	5,00	1,0	1,0	1,0	11,0	9,6	
002_A	Schaapsbergweg 52, Zandberg	5,00	5,4	5,4	5,4	15,4	11,3	
003_A	Schaapsbergweg 54, Zandberg	5,00	6,6	6,6	6,6	16,6	12,1	
004_A	Schaapsbergweg 56, Zandberg	5,00	6,3	6,3	6,3	16,3	11,9	
005_A	Schaapsbergweg 62, Zandberg	5,00	17,1	17,1	17,1	27,1	21,2	
006_A	Schaapsbergweg 64, Zandberg	5,00	14,9	14,9	14,9	24,9	19,7	
007_A	Schaapsbergweg 66, Zandberg	5,00	12,0	12,0	12,0	22,0	16,9	
008_A	Schaapsbergweg 68, Zandberg	5,00	11,5	11,5	11,5	21,5	18,2	
009_A	Valthermussel 15, 2e Valthermond	5,00	9,6	9,6	9,6	19,6	18,1	
010_A	Kerklaan 31, Zandberg	5,00	3,4	3,4	3,4	13,4	12,2	
011_A	Kerklaan 25, Zandberg	5,00	3,5	3,5	3,5	13,5	12,6	
012_A	Kerklaan 23, Zandberg (kerk)	5,00	4,1	4,1	4,1	14,1	13,2	

Alle getoonde dB-waarden zijn A-gewogen

Geomilieu V3.00

9-12-2015 15:44:12

Toekomstige situatie optie 2**Bestaande trafo T111 (18MVA) en 2 nieuwe trafo's (2x77 MVA T112/T113)****A: T111+T112**

Rapport: Resultatentabel
Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - toekomst optie 2A
L_{Aeq} totaalresultaten voor toetspunten
Groep: (hoofdgroep)
Groepsreductie: Nee

Naam								
Toetspunt	Omschrijving	Hoogte	Dag	Avond	Nacht	Etmaal	Li	Cm
001_A	Schaapsbergweg 18 t/m 24 (even), Zandberg	5,00	16,2	16,2	16,1	26,1	20,7	
002_A	Schaapsbergweg 52, Zandberg	5,00	15,5	15,5	15,2	25,2	19,9	
003_A	Schaapsbergweg 54, Zandberg	5,00	16,0	16,0	15,9	25,9	20,4	
004_A	Schaapsbergweg 56, Zandberg	5,00	15,9	15,9	15,8	25,8	20,2	
005_A	Schaapsbergweg 62, Zandberg	5,00	19,1	19,1	19,0	29,0	23,2	
006_A	Schaapsbergweg 64, Zandberg	5,00	18,3	18,3	18,2	28,2	22,8	
007_A	Schaapsbergweg 66, Zandberg	5,00	18,3	18,3	18,2	28,2	22,8	
008_A	Schaapsbergweg 68, Zandberg	5,00	16,9	16,9	16,8	26,8	22,1	
009_A	Valthermussel 15, 2e Valthermond	5,00	21,5	21,5	21,2	31,2	26,2	
010_A	Kerklaan 31, Zandberg	5,00	16,9	16,9	16,7	26,7	21,4	
011_A	Kerklaan 25, Zandberg	5,00	15,8	15,8	15,7	25,7	20,5	
012_A	Kerklaan 23, Zandberg (kerk)	5,00	16,3	16,3	16,1	26,1	20,9	

Alle getoonde dB-waarden zijn A-gewogen

Geomilieu V3.00

9-12-2015 15:37:20

Toekomstige situatie optie 2

Bestaande trafo T111 (18MVA) en 2 nieuwe trafo's (2x77 MVA T112/T113)

B: T111+T113

Rapport: Resultatentabel
Model: F 20863 Enexis Musselkanaal (MSK1Z) - toekomst optie 2B
L_{Aeq} totaalresultaten voor toetspunten
Groep: (hoofdgroep)
Groepsreductie: Nee

Naam								
Toetspunt	Omschrijving	Hoogte	Dag	Avond	Nacht	Etmaal	Li	Cm
001_A	Schaapsbergweg 18 t/m 24 (even), Zandberg	5,00	16,2	16,2	16,1	26,1	20,7	
002_A	Schaapsbergweg 52, Zandberg	5,00	15,5	15,5	15,2	25,2	19,9	
003_A	Schaapsbergweg 54, Zandberg	5,00	16,0	16,0	15,9	25,9	20,4	
004_A	Schaapsbergweg 56, Zandberg	5,00	15,9	15,9	15,8	25,8	20,2	
005_A	Schaapsbergweg 62, Zandberg	5,00	18,8	18,8	18,7	28,7	23,2	
006_A	Schaapsbergweg 64, Zandberg	5,00	18,4	18,4	18,2	28,2	22,8	
007_A	Schaapsbergweg 66, Zandberg	5,00	18,3	18,3	18,2	28,2	22,8	
008_A	Schaapsbergweg 68, Zandberg	5,00	17,4	17,4	17,3	27,3	22,1	
009_A	Valthermussel 15, 2e Valthermond	5,00	21,4	21,4	21,0	31,0	26,2	
010_A	Kerklaan 31, Zandberg	5,00	16,9	16,9	16,7	26,7	21,4	
011_A	Kerklaan 25, Zandberg	5,00	15,8	15,8	15,7	25,7	20,5	
012_A	Kerklaan 23, Zandberg (kerk)	5,00	16,2	16,2	16,1	26,1	20,9	

Alle getoonde dB-waarden zijn A-gewogen

Geomilieu V3.00

9-12-2015 15:38:12

Bijlage 3:
Verlichtingsplan

Verlichtingsplan windpark Drentse Monden en Oostermoer

versie 22-8-2016

Aanleiding

De turbines die onderdeel uitmaken van het windpark Drentse Monden en Oostermoer hebben op basis van het ontwerp-inpassingsplan een minimale tiphoogte van 175 meter en een maximale tiphoogte van 210,5 meter.

In het ontwerp-inpassingsplan is in artikel 4.3.1 een voorwaardelijke verplichting opgenomen in het kader van de luchtvaartveerkeersveiligheid. Het artikel luidt als volgt:

4.3.1 Voorwaardelijke verplichting luchtvaartveerkeersveiligheid

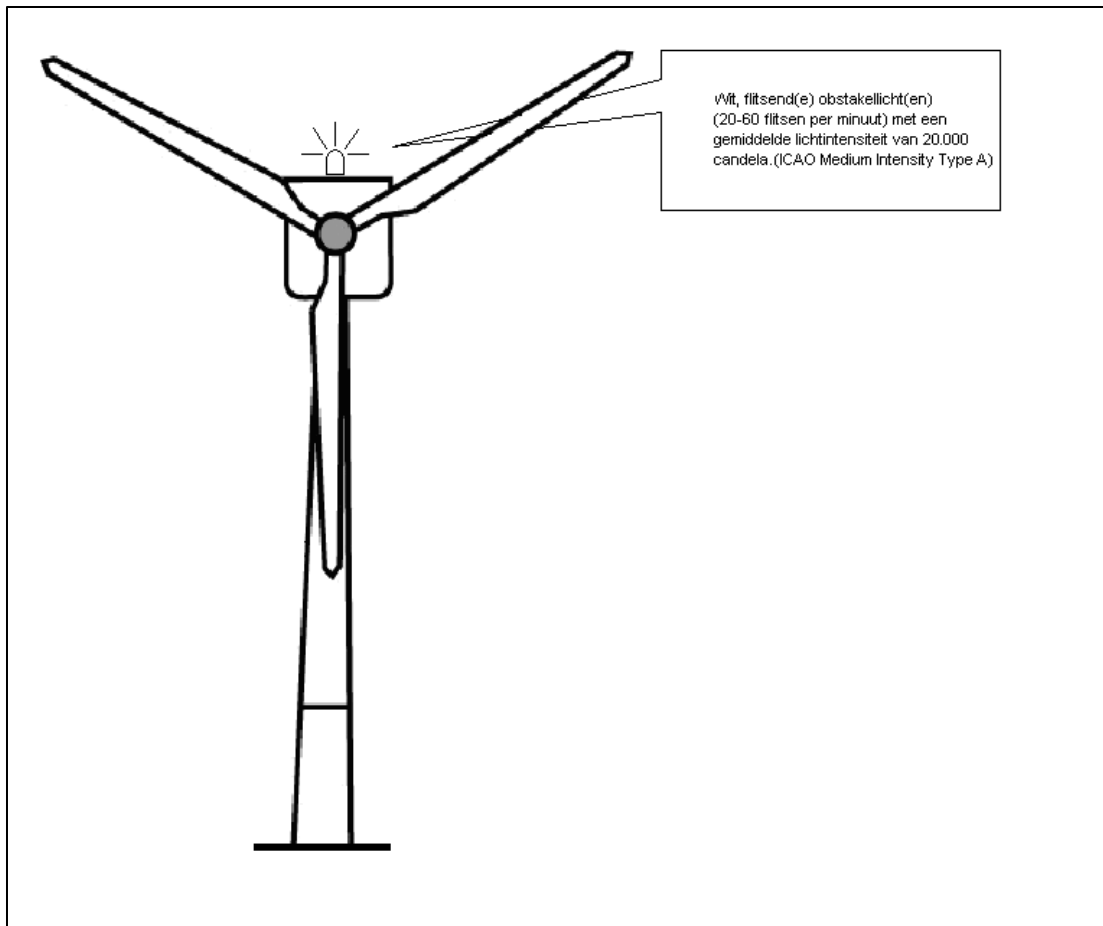
Aan de randen van het windpark dienen de windturbines van obstakellichten te worden voorzien, zodanig dat alle windturbines op de hoekpunten van het windpark van obstakellichten zijn voorzien en alle overige windturbines op de randen van het windpark zodanig dat de horizontale afstand tussen twee windturbines welke van obstakellichten zijn voorzien maximaal 900 meter bedraagt, tenzij de luchtvaartveerkeersveiligheid op andere wijze aantoonbaar en in overleg met Inspectie Leefomgeving en Transport geborgd kan worden.

Aangezien de opzet van het windpark dusdanig is dat de onderlinge tussenafstand tussen twee turbines welke van obstakellichten moeten zijn voorzien in alle gevallen meer is dan 900 meter zal dit ertoe leiden dat alle turbines in het windpark met obstakellichten moeten worden uitgevoerd. Zie bijlage 1 bij dit document.

In onderstaande is opgenomen op welke wijze de initiatiefnemers van Windpark De Drentse Monden en Oostermoer de obstakelverlichting willen uitvoeren.

Daglichtperiode

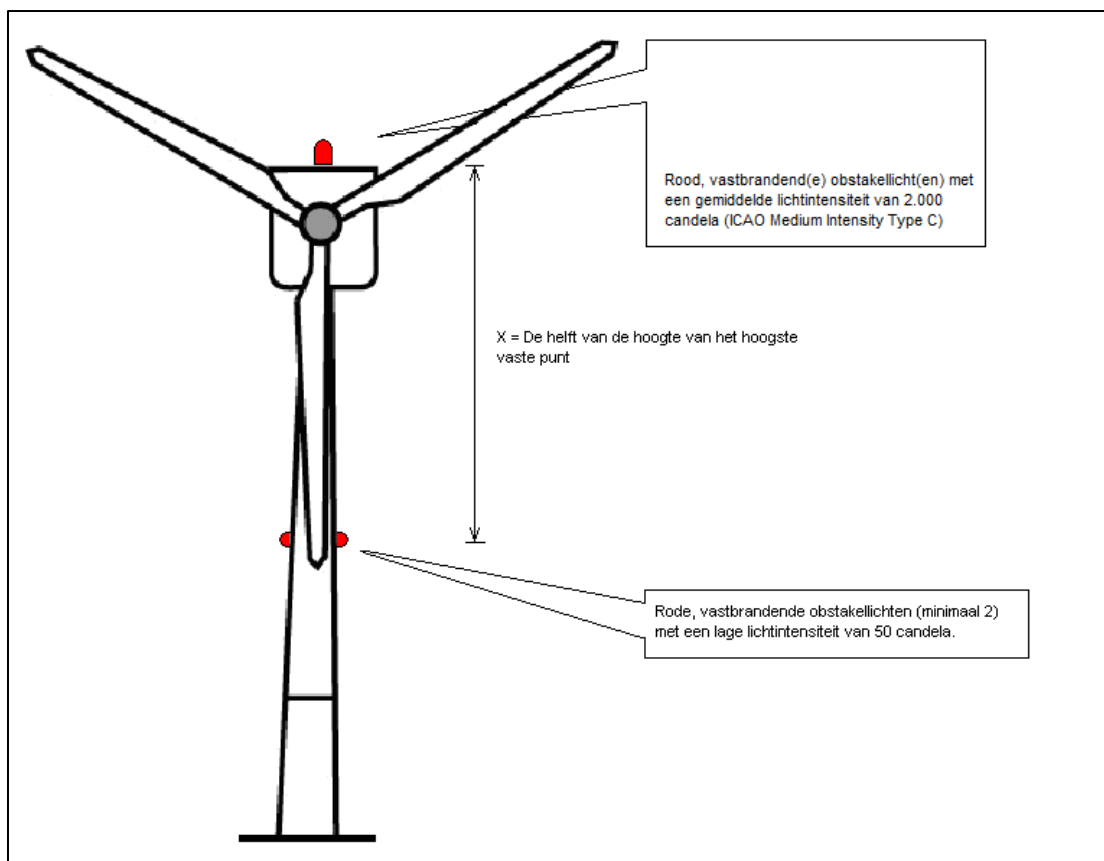
- Op alle windturbines wordt een wit flitsend obstakellicht aangebracht met een gemiddelde lichtintensiteit van 20.000 candela, zie figuur 1;
- De initiatiefnemers synchroniseren de knipperende obstakelverlichting in ieder geval per deelpark (OM/RH/DEE) en hebben de intentie om de synchronisatie te realiseren voor het gehele park.
- Daglichtperiode is het deel van een etmaal met een omgevingslichtsterkte groter of gelijk aan 500 cd/m²

Figuur 1

Schemer- nachtlichtperiode

- Op alle windturbines wordt een rood, vast brandend, obstakellicht aangebracht met een gemiddelde lichtintensiteit van 2000 candela, zie figuur 2;
- Op alle turbines wordt halverwege de mast rode vastbrandende obstakelverlichting aangebracht met lage intensiteit (50 candela), zie figuur 2.
- Indien de zichtbaarheid tijdens de schemer- en nachtlichtperiode meer bedraagt dan 5000 meter, mag de gemiddelde lichtintensiteit van de obstakellichten op de gondel tijdens de schemer- en nachtlichtperiode tot 30% worden verlaagd, indien de zichtbaarheid tijdens de schemer- en nachtlichtperiode meer bedraagt dan 10 kilometer mag de intensiteit tijdens de schemer- en nachtlichtperiode tot 10% worden verlaagd. Het verlagen van de lichtintensiteit wordt geregeld per lijnopstelling
- Nachtlichtperiode is het deel van een etmaal met omgevingslichtsterkte minder of gelijk aan 50 cd/m².
- Schemerlichtperiode is het deel van een etmaal met omgevingslichtsterkte tussen 50 en 500 cd/m².

Figuur 2

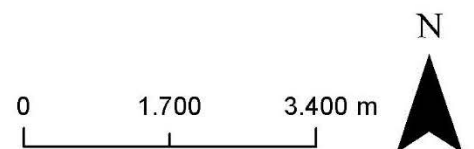
Overige bepalingen

- Indien de obstakellichten met een LED armatuur worden uitgerust dient deze licht uit te stralen met een golflengte van 725 tot 950 nm (nanometer). Indien aan deze voorwaarde niet kan worden voldaan dient een infrarood lichtbron te worden toegevoegd (ter hoogte van de LED armatuur) welke licht uitzendt met een golflengte tussen 725 en 950 nm.
- Voorafgaand aan het nemen van de finale investeringsbeslissing zullen de initiatiefnemers in overleg gaan met het Ministerie van IenM en ILT over aanvullende mogelijkheden die de hinder door obstakelverlichting voor de omgeving verminderen.
- Indien voorafgaand aan de finale investeringsbeslissing nieuwe regels worden bepaald ten aanzien van obstakelverlichting die voor de omgeving tot minder zichtbare obstakelverlichting leiden kunnen deze in overleg met ILT alsnog worden toegepast in het Windpark Drentse Monden en Oostermoer.
- Voorafgaand aan de bouw van het windpark zullen initiatiefnemers opnieuw een verlichtingsplan ter goedkeuring voorleggen aan ILT.

Esri Nederland & Community Maps Contributors

- Locaties van turbines met obstakelverlichting

> Retouradres Postbus 575 2130 AN Hoofddorp

Windunie
T.a.v. de heer D. Truijens
Postbus 4098
3502 HB UTRECHT

cc: derck.truijens@windunie.nl

Datum 23 augustus 2016
Betreft Lichtenplan windpark De Drentse Monden en Oostermoer

Geachte heer Truijens,

Per e-mail van 22 augustus 2016 heeft u mij het 'Verlichtingsplan windpark Drentse Monden en Oostermoer' (versie 22-08-2016) ter toetsing voorgelegd. Hierbij kan ik medelen dat ik kan instemmen met dit verlichtingsplan.

Wel wil u er op attenderen dat voor de LED armaturen een kleinere bandbreedte zal gaan gelden dan nu opgenomen in het verlichtingsplan (725 tot 950 nm). Dit zal in de definitieve informatiecirculaire worden opgenomen.

Ik vertrouw erop u hierbij voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,

DE STAATSECRETARIS VAN INFRASTRUCTUUR EN MILIEU,
namens deze,
DE INSPECTEUR ILT/LUCHTVAART,

ing. H. van den Berg

Inspectie Leefomgeving en Transport

ILT/Luchtvaart
Vergunningverlening
Mercuriusplein 1
Hoofddorp
Postbus 575
2130 AN Hoofddorp
www.ilent.nl

Contactpersoon

Meld- en Informatiecentrum
T 088 489 00 00

ing. H. van den Berg
Senior inspecteur

T 088 489 00 00
F 070 456 30 01

Ons kenmerk

ILT-2016/65993

Uw kenmerk

-

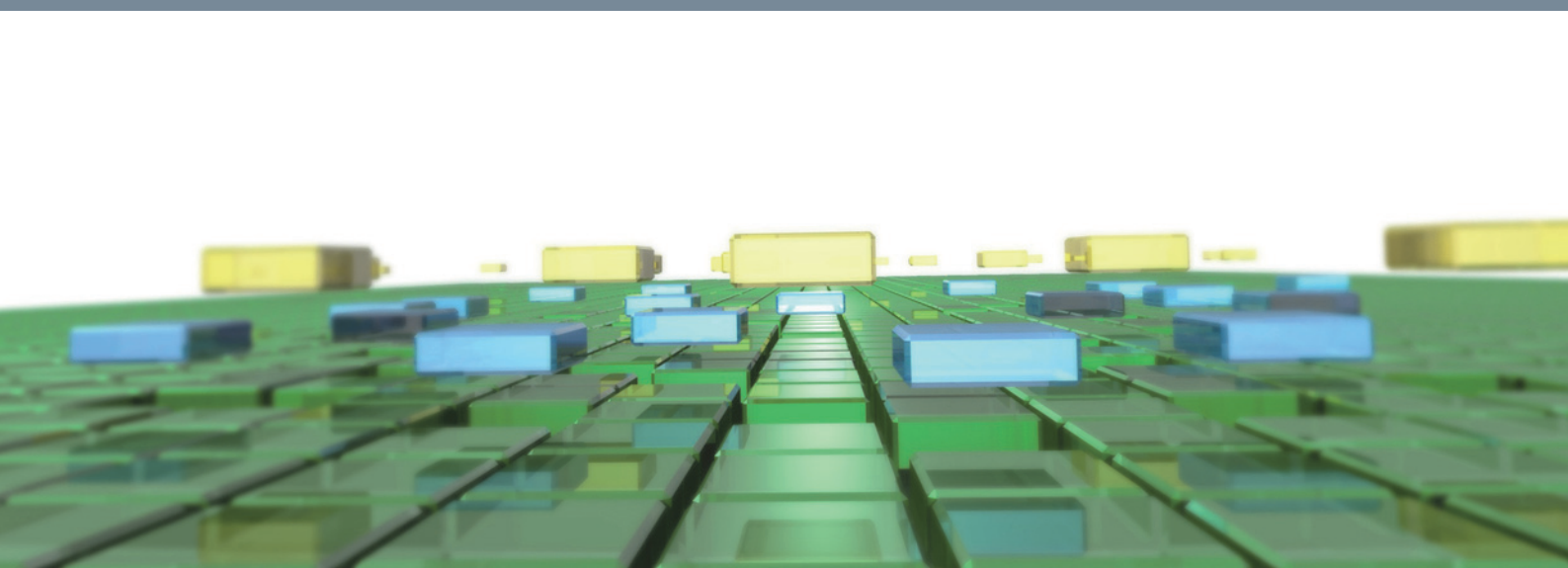
Bijlage(n)

-

Bijlage 4:

Nota van Antwoord Vooroverleg

ANTWOORDNOTA VOOROVERLEGREACTIES
INPASSINGSPLAN WINDPARK DE DRENTSE MONDEN -
OOSTERMOER

ANTWOORDNOTA VOOROVERLEGREACTIES INPASSINGSPLAN WINDPARK DE DRENTSE MONDEN - OOSTERMOER

Rapportnummer: 212x01173

Datum: 19 februari 2016

Opdrachtgever: Ministerie van EZ
Projectteam BRO: Wanda Blommensteijn, Eveline Kramer

Trefwoorden: --

Bron foto kaft: BRO, abstract

Beknopte inhoud: --

BRO
Hoofdvestiging
Postbus 4
5280 AA Boxtel
Bosscheweg 107
5282 WV Boxtel
T +31 (0)411 850 400
F +31 (0)411 850 401
E info@bro.nl

Inhoudsopgave

pagina

1. ANTWOORDNOTA VOOROVERLEGREACTIES INPASSINGSPLAN WINDPARK DE DRENTSE MONDEN - OOSTERMOER	2
---	----------

1. ANTWOORDNOTA VOOROVERLEGREACTIES INPASSINGSPLAN WINDPARK DE DRENTSE MONDEN - OOSTERMOER

Het concept-ontwerp inpassingsplan is op 11 september 2015 overeenkomstig artikel 3.1.1. Bro naar de overlegpartners gestuurd. Tegelijkertijd zijn de Provinciale Staten van Drenthe en de gemeenteraden van de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn en Stadskanaal gehoord, zoals bedoeld in artikel 3.28 van de Wet ruimtelijke ordening. De hieronder opgenomen vooroverlegreacties zijn binnengekomen:

1. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
2. Gedeputeerde Staten Drenthe
3. Gedeputeerde Staten Groningen
4. Gemeente Aa en Hunze (Burgemeester en wethouders en gemeenteraad)
5. Gemeente Borger-Odoorn (Burgemeester en wethouders en gemeenteraad)
6. Gemeente Stadskanaal (Burgemeester en wethouders en gemeenteraad)
7. Burgemeester en wethouders gemeente Haren
8. Waterschap Hunze en Aa's
9. RUD Drenthe

NR.	Vooroverlegreactie	Antwoord	Doorwerking inpassingsplan
Vooroverlegreactie 1			
a.	De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) ziet graag (een verwijzing naar) de voetnoot in de SvWOL over de (advies)afstand van tenminste 1800-2000 meter tussen windturbines en de grenzen van beschermde gezichten, toegevoegd worden aan de paragrafen die betrekking hebben op cultuurhistorie.	In het ontwerp inpassingsplan is de algemene adviesafstand van de RCE die in de SvWOL wordt genoemd, in een voetnoot toegevoegd aan de paragrafen die betrekking hebben op cultuurhistorie.	Ja, de voetnoot is toegevoegd aan de paragrafen archeologie (6.6), historisch cultuurlandschap (6.7), gebouwe en archeologische monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten.
Vooroverlegreactie 2			
a.	De beraadslagingen van Provinciale Staten van Drenthe zijn weergegeven in het videoverslag en de woordelijke weergave hiervan.	Het videoverslag en de woordelijke weergave hiervan is ter kennisgeving aangenomen. In de vooroverlegreactie zijn de besproken punten opgenomen. Voor een reactie wordt verwezen naar onderstaande punten b t/m z.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
b.	Gedeputeerde Staten van Drenthe constateert dat het inpassingsplan nog onvoldoende tegemoet komt aan de belangen van de provincie en haar inwoners. Deze belangen zijn onder andere verwoord in de brief van 15 januari 2015, welke in deze vooroverlegreactie verder uitgewerkt worden (zie c t/m z). Naar aanleiding van deze belangen, verzoekt Gedeputeerde Staten van Drenthe om voortbouwend op VKA 3 aanvullende vari-	Het Rijk heeft de belangen zoals verwoord in de brief van 3 februari 2015 meegewogen in de afweging, welke geleid heeft tot het vastgestelde VKA. Deze afweging is zorgvuldig gemaakt en daarbij is zoveel mogelijk tegemoet gekomen aan alle betrokken belangen. Na vaststelling van het VKA is een aanvullende analyse gemaakt in het MER om te bezien of een ander turbinetype (5 tot 8 MW in plaats van 2 tot 4 MW) tot andere inzichten dan wel keuzes zou leiden. Uit deze analyse is gebleken dat dit niet het	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

	<p>anten in het MER te onderzoeken die meer recht doen aan de belangen van omwonenden, met name voor wat betreft het belang van toepassing van de laatste stand der techniek. Tevens verzoekt Gedeputeerde Staten om, vanuit de bestuurlijke plicht tot zorgvuldigheid, het uiteindelijke inpassingsbesluit te baseren op een volwaardige beoordeling van deze varianten.</p>	<p>geval is. Hiervoor verwijzen wij korthedshalve naar paragraaf 17.4 van het MER, zoals bijgevoegd bij het voorontwerp inpassingsplan.</p> <p>In het kader van het MER zoals dat thans voorligt, is een grondig en zorgvuldig proces doorlopen. Het aanpassen dan wel aanvullen van het MER met meerdere varianten is in deze fase dan ook niet meer aan de orde. De Commissie voor de m.e.r. heeft op 18 november 2015 geoordeeld dat het MER de essentiële informatie bevat voor het volwaardig meewegen van het milieubelang bij de besluiten over de realisatie van het windpark.</p>	
c	<p>Gedeputeerde Staten constateert dat in het voorontwerp inpassingsplan het niet plaatsen van windturbines aan weerszijden van dorpslinten en het thema 'insluiting' niet terugkomt en stelt voor om het criterium 'insluiting' toe te voegen aan het MER. Daarnaast constateert Gedeputeerde Staten met betrekking tot de dubbele lijnopstelling bij Drouwenermond dat in het voorontwerp inpassingsplan nog steeds vijf turbines geprojecteerd staan zoals in het eerdere VKA3. Gedeputeerde Staten is van mening dat onvoldoende is onderzocht hoe het aantal turbines teruggebracht kan worden.</p>	<p>In het kader van de besluitvorming over het VKA voor het inpassingsplan zijn binnen de wettelijke kaders alle betrokken belangen meegewogen. De uitkomst is voorliggend VKA. Daarbij zijn diverse mogelijkheden onderzocht. Eventuele verschuiving van deze lijn van windmolens naar elders binnen het plangebied van het windpark zou mogelijk zijn maar dan moeten elders in het plangebied meer windmolens geplaatst worden en dat leidt dan bijvoorbeeld tot een lijn van windmolens in de kamer tussen 1^e en 2^e Exloërmond. In de belangenafweging is gekozen voor voorliggend VKA.</p> <p>In het MER zijn de criteria zichtbaarheid, visuele rust en horizonbeslag gebruikt voor het beschrijven van de visuele effecten van het park. De Commissie voor de milieueffectrapportage onder-</p>	<p>Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.</p>

		schrijft de stelling uit het MER (zie Hoofdrapport MER blz. 150) dat een extra criterium 'insluiting' bovenop de hierboven genoemde criteria niets toevoegt aan de wijze waarop de visuele hinder is beoordeeld. Op grond van de gehanteerde criteria laat het MER zien welke alternatieven meer of minder negatief scoren (zie bijvoorbeeld paragraaf 9.3.2 en tabellen 9.3 en 15.1 van het hoofdrapport MER).	
d	Gedeputeerde Staten is van mening dat niet voldoende onderzoek is gedaan naar de opties om de doelstelling van 150 MW met minder turbines uit een hogere windklasse te realiseren en is van mening dat de voorwaarde afgedaan wordt met een bedrijfseconomisch bezwaar van de initiatiefnemer. Gedeputeerde Staten wil met klem vragen om, uitgaande van VKA3, één of meerdere varianten te ontwikkelen op basis van zwaardere turbines en deze volwaardig te beoordelen op alle mogelijke milieueffecten.	De afgelopen jaren is er met name voor de toepassing van windenergie in landinwaarts gelegen gebieden waar wat minder wind is dan aan de kust veel innovatie geweest in windturbine technologie. Deze innovatie houdt in dat de beschikbare wind energetisch en financieel steeds efficiënter wordt omgezet in elektriciteit. De innovatie heeft met name plaatsgevonden bij turbines met een generatorvermogen van circa 3 MW. Voor een optimale energieopbrengst, en met het oog op energieproductie met een zo laag mogelijke kostprijs per MWh, is het belangrijk om windturbines te kiezen die passen bij het windaanbod in dit gebied. Dat betekent voor het gebied De Drentse Monden – Oostermoer: grote rotoren op hoge ashoogte, met een relatief kleine generator. Dit sluit ook aan bij de tendens die zichtbaar is als het gaat om innovatie van windturbines, waarbij steeds meer energie uit de beschikbare wind gehaald wordt. Dit wordt bereikt door een steeds lager aantal MW opgesteld vermogen per vierkante meter rotoroppervlak.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

		<p>Dit betekent dat bij gelijkblijvend generatorvermogen (MW) de rotoren steeds groter worden en dat vergeleken met een aantal jaar geleden turbines met een zelfde rotoroppervlak lichtere generatoren (minder MW) krijgen. Tevens is de trend om steeds hoger te bouwen teneinde hogere windsnelheden te benutten.</p> <p>Op advies van de commissie voor de m.e.r. is het MER door de initiatiefnemers aangevuld ten aanzien van de onderbouwing van de techniekeuze. Deze aanvulling is toegevoegd bij de stukken die ter inzage worden gelegd.</p> <p>Vanuit de initiatiefnemers is aangegeven dat turbines in de 3 MW-klasse behalve energetisch ook financieel het beste rendement hebben, en dat bijvoorbeeld zware 5 MW turbines niet economisch haalbaar zijn omdat deze aanzienlijk duurder zijn maar in totaal als windpark minder energie zullen leveren en dus minder inkomsten met zich meebrengen. De huidige SDE+ is ook gebaseerd op het toepassen van voor een gebied geschikte turbines door in de voorwaarden hierop te sturen (stimuleren van groot aantal vollasturen en lage vergoeding per kWh). De meerkosten van de zwaardere generator worden dan niet terugverdiend. Een alternatief met bijvoorbeeld 5 MW-ers is daardoor geen realistisch/haalbaar alternatief. Praktisch bezwaar tot slot is dat er geen turbines op de markt zijn in deze MW-klasse voor landgebruik en dat die waarschijnlijk voor deze windcondities</p>	
--	--	---	--

		<p>vooral nog ook niet op de markt komen. Hieraan kan nog toegevoegd worden dat beschikbare turbines met meer vermogen dezelfde afmetingen hebben als de nu onderzochte turbines. De milieueffecten per turbine zullen daarom overeenkomstig zijn. Omdat in een aantal trechteringsstappen aanzienlijk is teruggegaan in aantal windturbines en daarbij de windturbines die een relatief hoge milieubelasting veroorzaken zijn vervallen of verschoven (bijvoorbeeld windturbines relatief dicht bij bewoning), is er vanuit milieuoogpunt geen aanleiding opstellingen te beschouwen van minder dan 50 windturbineposities.</p> <p>In het ontwerp inpassingsplan wordt niet de techniek en de turbinekeuze vastgelegd. Voor het definitief worden van het inpassingsplan zal er door het ministerie van Economische Zaken en provincie Drenthe nog overleg plaatsvinden met de initiatiefnemers over de turbinekeuze waarbij ook aan de orde is of dit op de uiteindelijke plaatsing van invloed is.</p>	
e	Gedeputeerde Staten dringt er sterk op aan dat initiatiefnemers invulling geven aan het in balans brengen van de lusten en de lasten in het gebied.	Op dit punt wordt nader in gegaan bij onderstaande punten g t/m i.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
f	Gedeputeerde Staten doet een beroep op de inzet en blijvende betrokkenheid van het Rijk voor de economische ontwikkeling in gezamenlijkheid met de provincie	Het ministerie van Economische Zaken is bereid om in het kader van de realisatie van het windpark De Drentse Monden - Oostermoer (WP DDMOM) gezamenlijk met de provincie Drenthe en	

	<p>en initiatiefnemers, nadat de besluitvorming en realisatie van het windpark zijn afgerond.</p>	<p>de initiatiefnemers te kijken naar mogelijkheden voor een gebiedsversterkend pakket. De provincie Drenthe heeft aangegeven hierin het voortouw te nemen.</p> <p>In een ander kader ondersteunt het ministerie van Economische Zaken de economische ontwikkeling van de regio. In samenwerking met Drentse bedrijven en lokale overheden is onder meer een economisch actieplan in ontwikkeling. De commissie onder leiding van Sjoerd Vollebregt komt halverwege 2016 met voorstellen over onder andere het aantrekken van internationale bedrijven naar de regio, het verminderen van de regeldruk en de aansluiting van de bedrijven op het onderwijs en kennisinstellingen.</p>	
g.	<p>Gedeputeerde Staten heeft in het voorontwerp geen verwijzingen aangetroffen over een gezamenlijke regeling voor omwonenden. Vanuit de inmiddels gestarte verkenning in het zoekgebied worden naar onze verwachting aanbevelingen aangereikt die Gedeputeerde Staten voor zover relevant voor de ruimtelijke inpassing terug wil zien in een volgende versie van het inpassingsplan.</p>	<p>De thema's participatie en profijt worden de komende maanden uitgewerkt en ingevuld mede op basis van de uitkomst van de verkenning. Gezamenlijk met de provincie Drenthe en de initiatiefnemers wordt gewerkt aan een gebiedsversterkende aanpak. De provincie Drenthe heeft aangegeven hierin het voortouw te nemen. De initiatiefnemers zullen handelen conform de gezamenlijke gedragscode Windenergie op land van NWEA en natuur- en milieuorganisaties.</p>	<p>Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.</p>

h.	<p>Gedeputeerde Staten mist informatie over een planschaderegeling voor omwonenden in het inpassingsplan.</p>	<p>De toelichting is aangepast in die zin, dat een passage over planschade toegevoegd is.</p>	<p>Aan hoofdstuk 8 economische uitvoerbaarheid is een paragraaf planschade toegevoegd.</p>
i.	<p>Gedeputeerde Staten vraagt om in het vervolgproces in te zetten op technologische innovatie gericht op het realiseren van een state of the art-plan. Gedeputeerde Staten ziet via de weg van (technologische)innovatie kansen om te komen tot een plan dat meer recht doet aan de uitgangspunten en belangen van de provincie. Hierbij wordt gedacht aan:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. een nieuwe generatie zwaardere turbines; 2. technologie om eventuele hinder voor LOFAR te minimaliseren en/of te monitoren; 3. toepassing van state of the art-obstakelverlichting, waarbij wordt voortgebouwd op inzichten uit de bij windpark Alexia te Zeewolde uitgevoerde onderzoeken. <p>Gedeputeerde Staten vraagt om voortbouwend op VKA3 in te zetten op het toepassen van de laatste stand der techniek en daarmee te komen tot ontwerpen die meer recht doen aan de belangen van omwonenden.</p>	<p>Het inpassingsplan is dusdanig flexibel opgesteld, dat technologische innovatie zoveel mogelijk gefaciliteerd wordt. Een voorbeeld hiervan is de bandbreedte die opgenomen is ten behoeve van de hoogte van de turbines, alsmede de rotordiameter.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Voor een beantwoording van deze reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 2 onder d. 2. Het ministerie van Economische Zaken heeft conform de brief van minister Kamp het overleg vervolgd met Astron, initiatiefnemers en de provincie Drenthe om te bekijken of er technologische innovaties of andere mitigerende maatregelen mogelijk zijn om de (eventuele) verstoring van LOFAR zo veel mogelijk te beperken. Pager Power en Agentschap Telecom zijn gevraagd om hierbij hun kennis in te brengen. 3. Uitgangspunt is dat binnen de wettelijke kaders lichtoverlast als gevolg van het windpark zoveel als mogelijk dient te worden voorkomen. In de recent uitgevoerde pilot bij windpark Alexia te Zeewolde is onderzocht of altijd brandende lampen positief uitwerken t.o.v. knipperende lampen en ook is nagegaan of het dimmen van de lichtsterkte bij goede 	<p>Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.</p>

		<p>zichtomstandigheden een positief effect heeft. Bij de bepaling van de obstakelverplichting, zal gehandeld worden conform de adviezen van deze onlangs uitgevoerde pilot bij windpark Alexia te Zeewolde, voorzover deze passen binnen de geldende wettelijke eisen en goedkeuring van de Inspectie Leefomgeving en Transport (IL&T) en de International Civil Aviation Organisation (ICAO).</p>	
j.	<p>Gedeputeerde Staten geeft aan dat er bij Nieuwediep een ruimere afstand tot het bebouwingslint gewenst is en ruimtelijk mogelijk is.</p>	<p>Het inrichtingsprincipe van het windpark gaat uit van lijnopstellingen. Uit afbeelding 17.1 van het MER blijkt dat deze lijnopstelling ter plaatse van Nieuwediep niet verder van het bebouwingslint kan worden afgeschoven omdat aan de westzijde verspreid liggende bebouwing aanwezig is en derhalve dient te worden voldaan aan wettelijke normen voor geluid. Het Rijk heeft dit meegewogen in de brede belangenafweging in het kader van het inpassingsplan en in dat kader aanvaardbaar geacht. Wel wil het Rijk gezamenlijk met de provincie Drenthe en de initiatiefnemers van het windpark onderzoeken of met technologische innovatie of andere mitigerende maatregelen de (eventuele) geluidhinder zoveel als mogelijk kan worden beperkt.</p>	<p>Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.</p>
k.	<p>Gedeputeerde Staten vraagt het MER aan te vullen met een cumulatietoets waarin de varianten ten opzichte van elkaar worden beoordeeld en op basis van deze beoordeling een heroverweging te maken over de in het inpassingsplan op te nemen opstellingsvariant.</p>	<p>Er zijn drie mogelijke varianten van cumulatie denkbaar:</p> <p>1. Cumulatie met andere windparken</p> <p>De windparken in het zuidelijk deel van het zoekgebied van Drenthe (Emmen, Coevorden) bevinden zich in de fase van planvorming in de vorm van gemeentelijke structuurvisies. Deze plannen zijn nog niet zo vergevorderd dat rekening kan worden</p>	<p>Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.</p>

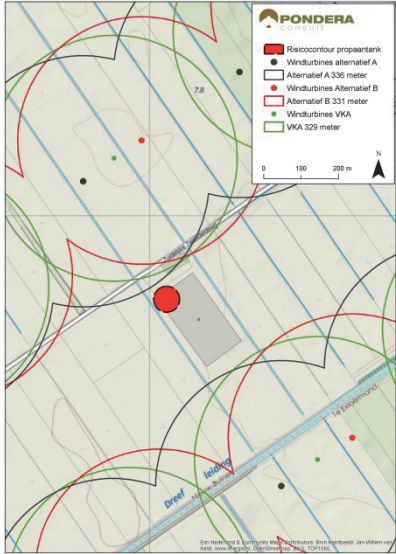
		<p>gehouden met de (mogelijke) cumulatie in het MER WP DDM-OM.</p> <p>Het project WP N33 in Groningen bevindt zich in de fase van het voorontwerp inpassingsplan. Zoals het er nu naar uitziet komt er een enkele rij van 4 windturbines in het dichtstbijzijnde deel van dit windpark (ter hoogte van Wildervank). Met een opstelling (van meer dan 4 windturbines aldaar) is rekening gehouden in het MER (zie onder meer paragraaf 9.3.2 en figuur 9.12). De meest zuidelijke 4 windturbines van windpark N33 liggen op meer dan 4 km afstand van windpark DDM-OM.</p> <p>2. Cumulatie van de lijnopstellingen onderling Bij het afwegen van het VKA zijn de effecten van de lijnopstellingen in samenhang beschouwd en aanvaardbaar geacht.</p> <p>3. Cumulatie van de verschillende milieuthema's De effecten van de milieuthema's kunnen niet bij elkaar opgeteld worden en dat is dan ook niet gedaan in het MER, wel zijn in het MER de milieueffecten telkens in samenhang beschouwd.</p>	
I.	Gedeputeerde Staten wil benadrukken dat het gewenst is om spoedig duidelijkheid te creëren over het juridische vraagstuk met betrekking tot het bevoegd gezag voor het windpark.	Het standpunt van de minister van Economische Zaken over de toepasbaarheid van de RCR voor windpark De Drentse Monden en Oostermoer is verwoord in de brief van 12 oktober 2015 van de minister van Economische Zaken aan de Tweede Kamer. Er	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

		is derhalve aan de zijde van het bevoegd gezag geen onduidelijkheid over wie bevoegd gezag is voor het inpassingsplan.	
m.	Het visiedocument van Veenenbos & Bosch kan niet aangemerkt worden als de integrale landschappelijke visie voor windenergie in de Drents-Groningse Veenkoloniën zoals deze geadviseerd is in het advies van de Commissie voor de milieueffectrapportage over de reikwijdte en detailniveau. De visie is eenmaal voorgelegd aan een kleine ambtelijke delegatie en niet aan bestuurders en de visie loopt op verschillende uitgangspunten en conclusies niet synchroon met de Gebiedsvisie wind die een intensief proces heeft doorlopen met betrokken gemeentes en inwoners van het gebied.	Het document 'Landschapsvisie Windenergie De Veenkoloniën' dient te worden gezien als een inhoudelijke landschappelijke verkenning, vervaardigd ten behoeve van het opstellen van het MER, en heeft in dat kader een rol gespeeld bij het beoordelen van verschillende opstellingsmogelijkheden in het plangebied.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
n.	Gedeputeerde Staten van Drenthe vraagt om de afwijkingen ten opzichte van het advies van het College van Rijksadviseurs te benoemen en te motiveren.	Op enkele punten wordt in het inpassingsplan afgeweken van het advies van het College van Rijksadviseurs. Dit is omschreven in het MER in tabel 16.4 en betreft de 'haak' bij Oostermoer, de extra lange schuine lijn ten noorden van de laagvliegrouete en een lege kamer. Bij de (bestuurlijke) keuze van het VKA is het advies van het College van Rijksadviseurs op het aspect landschappelijke inpassing (opstellingsprincipe) meegewogen. Op basis van de bestuurlijke afweging is de "haak" bij Oostermoer opgenomen in het VKA. De landschappelijke effecten van het VKA zijn in het MER beschreven en gevisualiseerd. Op 14 november 2014 is hierbij stilgestaan in een sessie met bestuurders	De toelichting is aangepast met een beschrijving van de punten waar het inpassingsplan afwijkt van het College van Rijksadviseurs.

		van de provincie Drenthe en de betrokken gemeenten. Het advies en de resultaten van het MER zijn door het Rijk meegenomen in de brede belangenafweging in het kader van het inpassingsplan.	
o.	Gedeputeerde Staten van Drenthe vraagt om het oordeel met betrekking tot de aantasting van de openheid in het gebied te motiveren	Bij de totstandkoming van de windturbineopstelling die in het inpassingsplan is opgenomen, is de landschappelijke uitstraling van het windpark uitgebreid beoordeeld. Verwezen wordt naar hoofdstuk 9 van het MER. Openheid is onderdeel van deze beoordeling. Deze beoordeling heeft mede geleid tot de nu gekozen windturbineopstelling, waarbij de effecten van Windpark De Drentse Monden en Oostermoer op het landschap aanvaardbaar worden geacht.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
p.	In het MER zijn de cultuurhistorische waardenkaarten van de gemeenten van belang om cultuurhistorische waardevolle elementen en structuren te identificeren als een passende verdieping op de provinciale kaart.	In het MER is een beschrijving gegeven van het gemeentelijk cultuurhistorisch beleid en waarden (zie hoofdrapport MER, paragraaf 10.1.1)	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
q.	In het MER wordt niet beschreven welke karakteristieken voor de provincie in dit gebied van belang zijn, en de opgave die geldt vanuit de cultuurhistorie.	In het MER is in paragraaf 10.2.2. een beschrijving gegeven van de cultuurhistorische opgaven van de provincie en in paragraaf 10.3.2. een beoordeling. Voor zo ver de cultuurhistorische waarden betrekking hebben op landschappelijke kwaliteiten en waarden is het geïntegreerd in het hoofdstuk landschap (hoofdstuk 9) van het MER.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

r.	Het provinciale archeologische beleid in hoofdstuk 10 van het MER is onjuist.	Het provinciaal beleid is opgenomen in paragraaf 10.1 van het MER.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
s.	De beschrijvingen van de gemeentelijke beleidskaarten zijn deels onjuist en onvolledig. De verwachtingszones voor Borger-Odoorn zijn inhoudelijk niet verdedigbaar. In de gemeente Borger-Odoorn dienen ook de terreinen onderzocht te worden die een lage verwachting hebben.	<p>Omdat de grondslag van de beleidskaart van de gemeente Borger-Odoorn afwijkt van die van de provincie Drenthe en de gemeente Aa en Hunze is door archeologisch onderzoeksbureau Archeopro een vertaling gemaakt om te komen tot één waardenkaart voor het gehele gebied en daarmee tot één aanpak van de effectbeoordeling. Dit is ook toegelicht in het hoofdrapport van het MER, paragraaf 10.3.1.</p> <p>Het Rijk is bevoegd gezag voor het inpassingsplan en heeft afgewogen dat een omgevingsvergunning voor het uitvoeren van werken en werkzaamheden voor gebieden met een lage verwachtingswaarde te ingrijpend wordt geacht. Volstaan kan worden met de algemene meldingsplicht (artikel 53 Monumentenwet).</p>	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
t.	Er is nog geen archeologisch onderzoek naar de leidingtracés en de gebieden met een lage verwachting in Borger-Odoorn uitgevoerd en het archeologisch onderzoek is, in tegenstelling wat in hoofdstuk 17 van het MER wordt gesuggereerd, dan ook nog niet volledig uitgevoerd.	In het inpassingsplan zijn dubbelbestemmingen opgenomen voor de gebieden waar nog geen archeologisch onderzoek is uitgevoerd, om zo de mogelijk aanwezige archeologische waarden in de bodem te beschermen. Voor de aanleg van de kabels of andere werkzaamheden in de grond moet een archeologisch onderzoek uitgevoerd worden.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie. Dit wordt meegenomen in een aanvullende notitie op

		Voor het MER zijn alleen de beoogde turbineposities onderzocht. Dit staat duidelijk in het hoofdstuk Cultuurhistorie en archeologie; de tekst in hoofdstuk 17 is daarmee inderdaad niet correct en dit zal benoemd worden in de aanvullende notitie op het MER. Dit doet echter niets af aan de effectbeoordeling in het MER en de wijze waarop hiermee rekening gehouden is in het inpassingsplan.	het MER.
u.	Om het onderwerp externe veiligheid te kunnen beoordelen, zijn GIS data van de plaatsing van de windturbines in het gebied noodzakelijk. Deze zijn ondanks een ambtelijk verzoek tot op heden door de provincie niet ontvangen	De turbineposities zijn op basis van de verbeelding reeds beschikbaar. De GIS-data van de turbineposities zijn aangeleverd.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
v.	De bovengrondse propaantank met een inhoud van 20.000 liter van de inrichting gelegen aan de Zuidelijke Tweederdeweg 20 in Nieuw-Buinen ontbreekt in het MER.	De propaantank aan de Zuidelijke Tweederdeweg 20 in Nieuw-Buinen is onderzocht, maar valt buiten de effectafstand van de windturbines van zowel alternatief A, alternatief B als het voorkeursalternatief. De maximale effectafstanden van de windturbines zijn respectievelijk 336, 331 en 336 meter (Zie ook de bijlage EV " 2015 07 13 Bijlage Externe Veiligheid v03.pdf"). De afstand tot de propaantank van Zuidelijke tweederdeweg 20 is groter dan deze afstanden. (Dit betekent dus dat de tank niet geraakt kan worden door enig onderdeel van een windturbine.) Er is dan ook geen effect waar te nemen op deze propaantank. Hij valt daarmee buiten de identificatieafstand en is dus ook niet beschouwd in de rapportage.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

		 <p>De positie van de propaantank is beschouwd aan de hand van de locatie van de risicocontour zoals aangegeven via risicokaart.nl. In onderstaande afbeelding zijn de ligging van de tank en de risico-contouren van de windturbines weergegeven.</p>	
w.	<p>Ingestemd wordt met de opmerking in het MER dat rekening gehouden moet worden met mogelijke bodemverontreinigingen in het plaatsingsgebied van de windturbines.</p>	<p>De reactie is voor kennisgeving aangenomen.</p>	<p>Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.</p>

x.	In het MER is de oude Bodemnota opgenomen, deze moet vervangen worden door de nota "Werk van eigen Bodem 2014-2019" (versie mei 2014).	Deze nota is aan de aanvullende notitie op van het MER toegevoegd. De nieuwe nota doet niets af aan de effectbeoordeling in het MER en de wijze waarop hiermee rekening is gehouden in het inpassingsplan.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
y.	In het kader van het grondverzet in de aanlegfase dient rekening gehouden te worden met specifiek beleid van de gemeenten.	Bij het grondverzet wordt rekening gehouden met het specifieke beleid van de gemeenten.	
z.	Aandachtspunt bij de voorbereiding van de grondwerkzaamheden is het gebruiken van de beschikbare bodeminformatie, zodat eventuele verontreinigingen kunnen worden herkend. Met name de kabel/leidingen tracés doorkruizen gebieden die in het bodeminformatiesysteem van de provincie zijn weergegeven als verdacht van bodemverontreiniging.	De beschikbare bodeminformatie zal betrokken worden bij de voorbereidende grondwerkzaamheden.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

	Vooroverlegreactie 3		
a.	Gedeputeerde Staten van Groningen is verrast en verbaasd dat er niet eerder is aangegeven dat het inpassingsplan ook ingrijpt op het grondgebied van de provincie Groningen.	<p>Een klein gedeelte van het kabeltracé wordt gerealiseerd op het grondgebied van de provincie Groningen. Het betreft een kleine ingreep, omdat er geen sprake is van hoogspanning en er daardoor geen effecten op het woon- en leefklimaat zijn. Aangezien er geen sprake is van hoogspanning, is de realisatie in de vigerende bestemmingsplannen niet uitgesloten. Volledigheidshalve is het kabeltracé opgenomen in het inpassingsplan.</p> <p>De mogelijke kabeltracés zijn besproken in de projectgroep waar de gemeente Stadskanaal deel van uitmaakt.</p>	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
b.	Gedeputeerde Staten van Groningen geeft aan dat een beschrijving van en toetsing aan het beleid van de provincie Groningen toegevoegd moet worden aan het inpassingsplan. Belangrijkste speerpunten in het beleid van de provincie Groningen t.a.v. windenergie zijn vastgelegd in het Beleidskader Sanering en opschaling, participatie en gebiedsfonds.	In het ontwerp inpassingsplan is het beleid van de provincie Groningen met betrekking tot de kabels die in de provincie Groningen aangelegd worden toegevoegd.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
c.	Gedeputeerde Staten van Groningen verzoekt om de windturbines voor het windpark tijdelijk te bestemmen en heeft het ministerie van I&M verzocht om de windturbines tijdelijk te bestemmen door gebruikmaking van de Crisis- en Herstelwet. Naar verwachting wordt deze mogelijkheid via de 11 ^e tranche van de Crisis- en Herstel-	<p>Het past binnen het voornemen van het Ministerie van Economische Zaken om voor windturbineparken te werken met een tijdelijke bestemming tot 30 jaar.</p> <p>Gekeken wordt of het tijdelijk bestemmen van windturbineparken mogelijk kan worden gemaakt, al dan niet via de Crisis- en Herstelwet.</p>	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

	wet geregeld, inwerkingtreding is in de loop van dit jaar voorzien.		
d.	Gedeputeerde Staten van Groningen verzoekt om in overleg met de betrokken gemeenten en omwonenden een gebiedsfonds in werking te stellen gericht op de inwoners van de provincie Drenthe én Groningen, in het bijzonder de gemeente Stadskanaal.	Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 2 onder punt f en g.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
e.	Gedeputeerde Staten van Groningen vraagt om aandacht voor het ontbreken van een cumulatietoets waarbij de effecten van het windpark in samenhang beoordeeld worden, zodat bepaald kan worden of er sprake is van een goede ruimtelijke ordening en een goed woon- en leefklimaat.	Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 2 onder punt k.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
f.	Gedeputeerde Staten van Groningen geeft aan dat een duidelijke uitleg en motivering waarom, en op welke punten het door de Provincie Drenthe geformuleerde beleid niet (volledig) wordt gevolgd, met name op het punt van de landschappelijke inpassing van de windturbines ontbreekt en verzoeken om de uitleg en motivering toe te voegen en toepassing te geven aan de Gebiedsvisie Windenergie van de Provincie Drenthe.	In het ontwerp inpassingsplan is aangegeven waar en waarom het inpassingsplan afwijkt van de Gebiedsvisie windenergie.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
Vooroverlegreactie 4			
a.	De gemeente Aa en Hunze deelt de opvatting van de gemeente Borger-Odoorn zoals verwoord in de brief van	In de brief van 12 oktober 2015 van de minister van Economische Zaken aan de Tweede Kamer is het standpunt gemotiveerd	Het inpassingsplan wordt niet aangepast

	<p>de gemeente Borger – Odoorn aan minister Kamp¹. De wettelijke bevoegdheid tot het uitvoeren van de rijkscoördinatieregeling voor de plannen in Borger-Odoorn en Aa en Hunze ligt niet bij de Minister maar bij het provinciaal bestuur van Drenthe. De gemeente zal de rechtmatigheid van de procedure laten vaststellen in een civielrechtelijk geding als minister Kamp voornemens blijft om een rijksinpassingsplan vast te stellen.</p>	<p>uiteengezet waarom het windpark DDMOM onder de RCR valt.</p> <p>In de brief van 9 november 2015 van de minister van Economische Zaken aan de gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn is dit standpunt (nogmaals) verwoord.</p>	<p>naar aanleiding van deze reactie.</p>
b	<p>Vanaf 2011 is door de gemeente gepleit voor het creëren van draagvlak. Naar het oordeel van de gemeente Aa en Hunze heeft het niet in gesprek gaan van de minister met inwoners over aantallen windturbines, situering en financiële compensatie geleid tot de huidige onvrede over de thans voorliggende plannen van initiatiefnemers.</p>	<p>Vanaf het begin van de procedure heeft er overleg plaatsgevonden tussen het Rijk, de provincie Drenthe, de betrokken gemeenten, waaronder de gemeente Aa en Hunze en de initiatiefnemers van het windpark, zowel op ambtelijk als op bestuurlijk niveau.</p> <p>In het bestuurlijk overleg is de voortgang van het project, de informatievoorziening en gebiedsontwikkeling/ participatie regelmatig aan de orde geweest. In het najaar 2014 / begin 2015 zijn er diverse overleggen geweest waaraan uw gemeente heeft deelgenomen om te komen tot het voorkeursalternatief van het windpark.</p> <p>Het Ministerie van Economische Zaken en de initiatiefnemers van het windpark hebben na overleg met de provincie Drenthe de afgelopen jaren onder meer diverse informatie bijeenkomsten georganiseerd om de omwonenden te informeren over het wind-</p>	<p>Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.</p>

¹¹ Brief van de gemeente Borger–Odoorn aan minister Kamp, dd. 9 juli 2015, kenmerk 15.17557

		park. Dit is onder andere beschreven in de brief van 12 oktober 2015 van de minister van Economische Zaken aan de Tweede Kamer.	
c	De gemeente Aa en Hunze verzoekt om inzicht te geven in de afweging die destijds is gemaakt met betrekking tot het honoreren van de toepassing van de rijkscoördinatierегeling, ruim voordat er een ruimtelijk kader was om een goede afweging te kunnen maken; en om daarvan de documentatie de gemeente toe te laten komen.	De minister van EZ heeft na het beoordelen van de meldingen de initiatiefnemers geantwoord in de brief van 7 november 2011 aan Windunie Development B.V. en de brieven van 8 juli 2010 aan Raedthuys Windenergie B.V. en Duurzame Energieproductie Exloërmond. Over het windpark is vanaf het begin met de betrokken gemeenten, waaronder de gemeente Aa en Hunze overleg geweest (in ieder geval vanaf de melding voor het initiatief in de gemeente /Aa en Hunze).	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
d	Minister Verhagen heeft per brief aangegeven dat de Rijkscoördinatierегeling van toepassing is en dat initiatiefnemers verantwoordelijk zijn voor het verkrijgen van draagvlak. Voor het windpark is geen draagvlak (draagvlakonderzoek, Enneüs, eind 2014). De initiatiefnemers hebben openlijk aangegeven dat ze er niet in geslaagd zijn draagvlak te verwerven. De gemeente Aa en Hunze lijkt het dan ook logisch dat hier vervolg aangegeven wordt en dat de werkzaamheden in het kader van de rijkscoördinatierегeling beëindigd worden. De gemeente Aa en Hunze vraagt om aan te geven waarom de Minister dit uit eigen beweging nog niet heeft gedaan.	In zijn brief van 7 november 2011 heeft minister Verhagen aangegeven, dat de initiatiefnemers in eerste instantie verantwoordelijk zijn voor het verkrijgen van draagvlak voor het project in de regio. Over de RCR en de verantwoordelijkheidsverdeling heeft de minister van Economische Zaken op 10 maart 2014 een brief gestuurd aan de gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn Naar aanleiding van de verkenning zal worden gewerkt aan een gebiedsversterkend pakket en zal de communicatie worden geïntensiveerd.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

e	<p>De gemeente Aa en Hunze geeft aan dat er wel draagvlak is voor een energietransitie door toepassing van een energiemix op basis van alternatieve energiebronnen, zoals zonne-energie en bio-energie in combinatie met een intensivering van energiebesparende maatregelen. De gemeente Aa en Hunze wil in dat geval nadrukkelijk geen windmolens binnen de grenzen van de gemeente.</p>	<p>Om in Nederland de doelstelling duurzame energie van 14% in 2020 te halen, zijn alle vormen van duurzame energie nodig. Om 6000 MW windenergie op Land in 2020 te realiseren zijn door het Rijk na overleg met de provincies in de Structuurvisie Windenergie op land (SvWOL) gebieden voor grootschalige windparken opgenomen. Het plangebied De Drentse Monden en Oostermoer is zo'n gebied.</p> <p>Binnen de vastgestelde doelstellingen met betrekking tot duurzame energie zijn meerdere initiatieven nodig, Deze sluiten elkaar niet uit, maar zijn allemaal nodig om de doelstelling te behalen. Daarnaast is ook energiebesparing onderdeel van de doelstelling. Voorliggend plan heeft betrekking op realisatie van het windpark.</p>	
f	<p>De gemeente Aa en Hunze geeft aan dat er geen sprake is van een externe gebiedscoördinator die zorgt voor een goede afweging van belangen van inwoners, initiatiefnemers en overheden, omdat de gebiedscoördinator niet het vertrouwen heeft van alle partijen en in het bijzonder van de inwoners. Daarnaast kunnen de bewoners van het plangebied niet meepraten over de keuze van de plaatsing, hoeveelheid en soort windmolens, waardoor de ruimte voor een vruchtbare dialoog op voorhand zeer beperkt, zo niet kansloos is.</p>	<p>De gebiedscoördinator voor het windpark De Drentse Monden en Oostermoer is aangesteld door provincie Drenthe, initiatiefnemers en de minister van Economische Zaken in samenspraak met betrokken gemeenten. De regio (provincie Drenthe, gemeenten en initiatiefnemers) heeft de aangestelde gebiedscoördinator voorgedragen.</p> <p>De gebiedscoördinator heeft de verkenning met betrekking tot communicatie, participatie en profijt afgerond. Op basis van deze verkenning zal het vervolgtraject met betrekking tot participatie en profijt worden vormgegeven. Hierover heeft op 10 december 2015 de minister van Economische Zaken een brief aan de Tweede Kamer gestuurd.</p>	<p>Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.</p>

g.	Gemeente Aa en Hunze geeft aan dat de motie (33612, nr. 58) op 3 september j. is aangenomen waarin gesteld wordt dat de gebiedscoördinator ook aandacht moet besteden aan (nadeel)compensatie. Deze term is tot op heden door het ministerie van EZ en de initiatiefnemers nadrukkelijk vermeden.	Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 2 onder punt g en h.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
h.	Het gemeentebestuur van de gemeente Aa en Hunze is niet gekend bij de bepaling van de afspraak met betrekking tot 150 MW in het zoekgebied Aa en Hunze en Borger-Odoorn. Deze afspraak brengt met zich mee dat er ten opzichte van de Gebiedsvisie windenergie Drenthe, waarin 3 stergebieden zijn aangewezen die corresponderen met circa 120 MW maximaal. De gemeente verneemt graag de reden waarom in het kader van een zorgvuldige planvoorbereiding de gemeentebesturen niet bij de afspraak betrokken zijn.	Voor windenergie is met provincies een doelstelling van 6000 MW windenergie op land afgesproken (Rijk-IPO afspraken over 6000 MW windenergie op land). Om deze 6000 MW windenergie op land in 2020 te realiseren zijn door het Rijk na overleg met de provincies in de Structuurvisie Windenergie op land gebieden voor grootschalige windparken opgenomen. Het plangebied De Drentse Monden en Oostermoer is zo'n gebied. Binnen de afspraken Rijk - IPO heeft de provincie Drenthe zich gecommitteerd aan 285,5 MW windenergie op land. In het kader van deze opgave zijn bestuurlijke afspraken gemaakt. Via de provincie Drenthe zijn de gemeenten, waaronder de gemeente, Aa en Hunze betrokken bij de gemaakte bestuurlijke afspraken.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
i.	De gemeente Aa en Hunze geeft aan dat 50 windturbines met een hoogte tot 210,5 meter een windpark met een industrieel karakter is dat de woon-en leefomgeving onevenredig zwaar aantast. Het plan is in strijd met een goede ruimtelijke ordening.	In de Structuurvisie Windenergie op land is het plangebied De Drentse Monden en Oostermoer opgenomen als geschikt voor een windpark groter dan 100 MW. Uit het MER en het inpassingsplan volgt dat er met betrekking tot	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

		de verschillende milieuaspecten waaronder geluid en slagschaduw aan de normen wordt voldaan. Ter plaatse van de woningen is er sprake van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat. Er kan derhalve niet worden beweerd dat geen sprake is van een goede ruimtelijke ordening.	
j.	De gemeente Aa en Hunze geeft aan dat het gebied niet geschikt is voor windenergie door het windregime met windsnelheden van 4-4,5 m/s. Hierdoor moeten veel en uitzonderlijk grote windturbines gerealiseerd worden waardoor de ruimtelijke impact op het landschap en het woon- en leefklimaat extreem groot wordt. De gemeente vraagt waarom het principe van een goede ruimtelijke ordening ondergeschikt wordt gemaakt aan het economisch belang van de initiatiefnemers.	Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 2 onder punt d en 4 onder i.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
k.	De gemeente Aa en Hunze constateert dat het in de praktijk niet mogelijk is om windturbines op ruime afstanden (ca. 1000 meter) van woningen te realiseren en geeft aan dat bij de aanwijzing van gebieden voor grootschalige windenergie in de SvWOL blijkbaar onvoldoende rekening wordt gehouden met het feit dat de verwevenheid van functies in het gebied groter is dan in de andere veel grootschaliger agrarische productielandschappen, zoals Flevopolder en de Noordoostpolder.	In de SvWol zijn 11 gebieden opgenomen die geschikt zijn voor windparken groter dan 100 MW. In het MER voor windpark DDMOM zijn in bijlage 1 de effecten op de gebieden die in Noord-Nederland geschikt zijn voor windenergie afgewogen. Uit deze analyse volgt dat alle afgewogen gebieden geschikt zijn voor windenergie. De windturbineposities zijn getoetst op milieuaspecten (o.a. geluid en slagschaduw) en voldoen aan de wettelijke normen. De effecten van de windturbines op de woningen zijn afgewogen en worden aanvaardbaar geacht. In andere gebieden in Nederland, zoals de Flevo- en Noordoost-	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

		polder worden geen ruimere opstellingen gerealiseerd en worden geen grotere afstanden gehaald.	
l.	De gemeente Aa en Hunze geeft aan dat de komst van een windpark de ingezette krimp versterkt, doordat de belangrijkste vestigingsfactoren (rust, ruimte en landelijkheid) verloren gaan. Negatieve effecten op de instroom van nieuwe inwoners, bedrijven, recreatie en toerisme worden verwacht. De gemeente vraagt zich af hoe het ministerie van Economische zaken hiervoor gaat compenseren	Er is ons geen relatie bekend tussen de komst van het windpark windturbines en krimp. In het kader van de verkenning wordt gezamenlijk met partijen gewerkt aan een gebiedsversterkende agenda. De provincie Drenthe heeft hierin het voortouw.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
m.	De Rijksadviseur voor het landschap heeft in zijn advies aan de Minister d.d. 25 maart 2014 aangegeven dat de meest noordelijke structuurlijn als ruimtelijke drager voor windturbines het Gasselternijveensche Bos (Bos van Kruit) is. Ten noorden daarvan is naar zijn mening geen landschappelijke aanleiding te vinden om de turbines te ankeren vanwege de afwijkende structuur vanwege de afwijkende structuur en de te beperkte ruimte. Op grond van dit advies zou aldus op ruimtelijke gronden moeten worden afgezien van de lijnopstelling langs Nieuwediep. Door deze turbines toch mogelijk te maken ontstaat hier een probleem omdat de turbines op zeer korte afstand van de bebouwing komen te staan en dicht op elkaar worden geplaatst dan elders. De gemeente verzoekt om	Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 2 onder j en n. Alle betrokken belangen alsmede het advies van de Rijksadviseur voor het Landschap zijn onderdeel geweest van de brede belangenafweging van het Rijk die heeft plaatsgevonden in het kader van dit inpassingsplan.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

	aan te geven waarom ervoor gekozen is om af te wijken van het advies van de Rijksadviseur en de wettelijke grens zo nadrukkelijk op te zoeken. De gemeente ziet dat het ruimtelijke belang en het belang van de inwoners ondergeschikt is aan het economische belang van de initiatiefnemers		
n.	Door het opvolgen van het advies van de Rijksadviseur met betrekking tot de gekozen inrichtingsvariant is het gevolg dat meerdere bebouwingslinten worden ingesloten door een lijn met windturbines. De gemeente maakt vooral bezwaar tegen de lijnopstelling bij Drouwenermond. Het niet insluiten van bebouwingslinten is een belangrijk uitgangspunt geweest voor het opstellen van de Gebiedsvisie windenergie. De gemeente geeft aan dat het teleurstellend is om te moeten constateren dat daar geen rekening mee is gehouden in het voorontwerpplan.	Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 2 onder punt c.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
o.	De gemeente Aa en Hunze geeft aan dat het in strijd is met een goede ruimtelijke ordening om windturbines toe te staan met een maximale hoogte van 210,5 meter die vanaf tientallen kilometers zichtbaar zijn en daarmee de landschappelijke kwaliteiten van het gebied (rust, ruimte en openheid) geheel te niet doen.	Bij de totstandkoming van de windturbineopstelling die in het inpassingsplan is opgenomen, is de landschappelijke uitstraling van het windpark uitgebreid beoordeeld. Verwezen wordt naar hoofdstuk 9 van het MER. Rust, ruimte en openheid zijn onderdeel van deze beoordeling. Deze beoordeling heeft mede geleid tot de nu gekozen windturbineopstelling, waarbij de effecten van Windpark De Drentse	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

		Monden - Oostermoer op het landschap aanvaardbaar worden geacht.	
p.	De gemeente Aa en Hunze vindt het van ruimtelijk belang dat in een open gebied met zoveel interferentie één windturbintype wordt geplaatst om daarmee de negatieve visuele uitstraling niet onnodig te vergroten. De huidige bepalingen in de regels van het plan zijn niet toereikend en moeten worden toegespitst.	<p>Op basis van de planregels moeten per lijnopstelling alle turbines dezelfde bandbreedte qua rotordiameter en bouwhoogte hebben en tevens dient de draairichting gelijk te zijn. Er is een aanpassing gedaan in de regels ten aanzien van de uiterlijke verschijningsvorm van de gondels per lijnopstelling, waardoor de turbines per lijnopstelling een gelijke uiterlijke verschijningsvorm zullen hebben.</p> <p>Tussen de lijnen mogen de turbines afwijken. Het effect van twee verschillende windturbintypes is beperkt (zie onderstaande visualisatie en o.a. bijlage 8 paragraaf 6.2 van het visualisatierapport en paragraaf 9.4.2 van het MER) en de zichtbaarheid van de verschillen is gering. In het ontwerp-inpassingsplan is hierover een beschrijving van de effecten opgenomen.</p>	In de regels is een regeling opgenomen waardoor de uiterlijke verschijningsvorm van de gondels per lijnopstelling gelijk moet zijn.

			
q.	Voor een inhoudelijke reactie heeft de gemeente advies opgevraagd aan de Regionale uitvoeringsdienst (RUD).	Het RUD-advies is als vooroverleg reactie 9 toegevoegd.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
r.	De gemeente Aa en Hunze vindt dat vooraf een onderzoek naar economische schade/planschade moet plaatsvinden met daarbij vooraf voostellen van compenserende maatregelen.	Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 2 onder punt h.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
s.	De gemeente Aa en Hunze geeft met betrekking tot de economische uitvoerbaarheid aan dat de SDE+-subsidie met onzekerheden omkleed is.	Windpark De Drentse Monden - Oostermoer komt in aanmerking voor SDE+ (Stimulering Duurzame Energieproductie) subsidie. Dit is een instrument van de Rijksoverheid om de opwekking van duurzame energie te stimuleren. Het is een subsidie die voor diverse vormen van duurzame energie beschikbaar is. Op het moment dat de vergunningen definitief zijn, kan deze subsidie worden aangevraagd door de initiatiefnemers. In de voorliggende	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

		<p>besluitvorming speelt de toekenning van subsidie dan ook geen rol, behoudens in het kader van de economische haalbaarheid. Het uiteindelijke subsidiebedrag is nog niet bekend en is onder andere afhankelijk van het op het moment van indienen van de subsidie aanvraag geldende subsidie regime en de elektriciteitsprijs.</p> <p>In de subsidiebeschikking wordt een zogenaamd basisbedrag vastgesteld voor de gehele looptijd (15 jaar) van de beschikking. De uiteindelijk uit te keren subsidie is gelijk aan het basisbedrag minus de inkomsten uit de verkoop van elektriciteit. Omdat de elektriciteitsprijs van jaar tot jaar kan verschillen, zal ook de subsidie van jaar tot jaar verschillen.</p> <p>De afgelopen jaren is er met name voor de toepassing van windenergie in landinwaarts gelegen gebieden waar wat minder wind is dan aan de kust veel innovatie geweest in windturbine technologie. Deze innovatie houdt in dat de beschikbare wind energetisch en financieel steeds efficiënter wordt omgezet in elektriciteit. De innovatie heeft met name plaatsgevonden bij turbines met een generatorvermogen van circa 3 MW. Voor een optimale energieopbrengst, en met het oog op energieproductie met een zo laag mogelijke kostprijs per MWh, is het belangrijk om windturbines te kiezen die passen bij het windaanbod in dit gebied. Dat betekent voor het gebied De Drentse Monden – Oostermoer:</p>	
--	--	--	--

		<p>grote rotoren op hoge ashoogte, met een relatief kleine generator.</p> <p>In zijn brief van 9 oktober 2015 aan de Tweede Kamer heeft de minister van Economische Zaken aangegeven dat het budget voor SDE+ wordt opgehoogd van circa 4 miljard in 2015 naar 8 miljard in 2016. Uitgaande van deze budgetverhoging constateert ook de Nationale Energieverkenning 2015 dat de financiële middelen die beschikbaar worden gesteld geen belemmering zijn voor het behalen van de energiedoelstellingen in 2020.</p>	
t.	<p>De gemeente Aa en Hunze mist een passage over het storten van bijdragen in een windfonds t.b.v bewoners in het windgebied. Waarbij de gemeente aantekent dat de bedragen (0,40 tot 0,50 euro/MWh) die zijn genoemd voor de bovenwettelijke versterking van draagvlak, in de door de initiatiefnemers eenzijdig aangenomen gedragscode van de NWEA, volstrekt onvoldoende gevonden wordt om de inwoners in het plangebied te compenseren.</p>	<p>Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 2 onder punt g.</p>	<p>Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.</p>
u.	<p>De gemeente Aa en Hunze mist in hoofdstuk 8 de economische gevolgen van de aantasting van (de ruimtelijke kwaliteit van) het landschap en de leefomgeving. De investeringen in de ruimtelijke kwaliteit van het landschap worden voor een groot deel teniet gedaan door de komst van een industrieel windpark.</p>	<p>Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie 4 onder punt I.</p>	<p>Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.</p>

v.	<p>De gemeente Aa en Hunze verzoekt om de maatschappelijke inpassing inzichtelijk te maken en daarbij expliciet in te gaan op de legitimiteitsvraag en specifiek aan te geven op welke wijze de sociaal-economische belangen van het gebied en zijn inwoners zijn afgewogen tegen het belang van duurzame energieproductie waarbij op voorhand bekend was dat de ruimtelijke impact van een windpark op de woon- en leefomgeving enorm groot is. Een dergelijke afweging moet in een veel bredere context worden afgewogen dan nu is gebeurd in het milieueffectrapport. Maatschappelijke uitvoerbaarheid impliceert ook een grote betrokkenheid van omwonenden bij de planvorming en de aanwezigheid van draagvlak in het algemeen.</p>	<p>In het kader van de maatschappelijke uitvoerbaarheid heeft een bredere afweging plaatsgevonden bij de totstandkoming van de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte, de Structuurvisie Windenergie op Land en het Energieakkoord. De belangen van omwonenden worden conform de wettelijke inspraakprocedures betrokken bij het plan.</p>	<p>Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.</p>
----	--	---	--

Vooroverlegreactie 5			
a.	Burgemeester en Wethouders van de gemeente Borger-Odoorn hebben per brief ² met bijbehorende memo ³ aan Minister Kamp met redenen omkleed kenbaar gemaakt dat de rijkscoördinatie­regeling niet van toepassing is en dat de Minister niet het bevoegd gezag is voor het vaststellen van het inpassingsplan voor de betreffende windparken, maar dat dit het provinciaal bestuur van Drenthe is. De brief ⁴ waarin Minister Kamp als reactie aangeeft dat hij om hem moverende redenen wel dege­lijk bevoegd is tot uitvoering van de rijkscoördinatie­regeling, heeft de opvatting van de gemeente niet doen wijzigen. Dit wordt gesteund in een tweede memo ⁵ . De gemeente Borger-Odoorn blijft van mening dat de Minister niet het bevoegde gezag is.	De minister van Economische Zaken heeft als standpunt dat de RCR van toepassing is op windpark De Drentse Monden en Oostermoer. Dat heeft de minister van Economische Zaken verwoord in diverse brieven, waaronder de brief van 2 september 2015 aan de gemeente Borger-Odoorn. Voor de reactie wordt verder verwezen naar vooroverlegreactie nummer 4 onder a.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
b.	De gemeente Borger-Odoorn is van oordeel dat de gemeente bevoegd gezag is voor het Besluit MER voor zover het deel van het windpark dat op het grondgebied van de gemeente ligt. Het Besluit MER had dus slechts door de gemeente als wettelijk bevoegd gezag in eventuele samenspraak met de initiatiefnemers en het ministerie kunnen worden opgesteld. Omdat het bij een Be-	Artikel 14.4b Wet milieubeheer bepaalt dat er één gecombineerd plan- en besluit-MER moet worden opgesteld ingeval terzake van een activiteit tegelijkertijd een besluit en een plan worden voorbereid en dat plan uitsluitend wordt voorbereid met het oog op de inpassing van die activiteit in dat plan. Voor het windpark De Drentse Monden en Oostermoer wordt een inpassingsplan opgesteld en zijn meerdere uitvoeringsbesluiten nodig.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

² Brief Burgemeester en Wethouders van Borger-Odoorn aan Minister Kamp d.d. 9 juli 2015, kenmerk 15.17557

³ Memo mr. Veltman, d.d. 30 juni 2015

⁴ Brief Minister Kamp d.d. 2 september 2015, kenmerk 15117668

⁵ Memo mr. Veltman d.d. 11 september 2015

	<p>sluitMER gaat om detailaangelegenheden voor wat betreft de situering en plaatsing van de windturbines, had de gemeente daarin de noodzakelijke input kunnen geven, hetgeen niet is gebeurd. De gemeente stelt de wettelijke juistheid van het gecombineerde Plan- en Besluit MER ter discussie.</p>	<p>Het MER voor windpark De Drentse Monden en Oostermoer moet dus een combinatie-MER zijn.</p> <p>Als bevoegd gezag voor en opsteller van het inpassingsplan zijn de ministers van Economische Zaken en Infrastructuur en Milieu gezamenlijk verantwoordelijk voor het opstellen van het plan-MER. Dat in dit geval sprake is van een combinatie-MER maakt dat niet anders.</p> <p>De gemeente Borger-Odoorn is van oordeel dat zij het bevoegd gezag is voor het deel van het combinatie-MER dat het besluit (of project)-MER genoemd wordt. Dat is slechts het geval indien en voor zover het de bevoegdheid betreft om te beslissen op de aanvraag voor een uitvoeringsbesluit waar het MER aan ten grondslag wordt gelegd. In de voorbereiding op de besluitvorming van de uitvoeringsbesluiten is de gemeente voldoende in de gelegenheid geweest om het besluit MER deel te beoordelen. Omdat sprake is van meerdere besluiten waaronder het inpassingsplan, is met toepassing van de RCR de Minister van EZ coördinerend. De ministers van EZ en van IenM zijn gezamenlijk bevoegd gezag voor het m.e.r –plichtige inpassingsplan.</p> <p>De initiatiefnemer van de activiteit is verantwoordelijk voor het opstellen van het besluit-MER.</p>	
--	--	---	--

c.	De gemeente Borger-Odoorn is uitsluitend procedureel ingegaan op het inpassingsplan en ziet af van een inhoudelijke reactie op het inpassingsplan en het MER.	Deze reactie wordt voor kennisgeving aangenomen.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
Vooroverlegreactie 6			
a.	De gemeente Stadskanaal geeft aan dat het windpark vanwege de situering langs de gehele lengte van de gemeentegrens sterk negatieve invloed heeft op het woon-werk- en leefklimaat in de gemeente.	In de SvWOL is het plangebied van windpark De Drentse Monden en Oostermoer opgenomen als geschikt voor een windpark groter dan 100 MW. In het MER en inpassingsplan van windpark DDMOM heeft een afweging van de alternatieven plaatsgevonden. De milieueffecten, zoals geluid en slagschaduw voldoen aan de wettelijke normen en de landschappelijke effecten worden aanvaardbaar geacht.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
b.	De gemeente Stadskanaal geeft aan dat het windpark vanwege de massaliteit en de hoogte, afbreuk doet aan de kwaliteiten ruimte en rust die essentieel zijn om landelijk te kunnen wonen. De industriële uitstraling van de windturbines en de geluidbelasting, slagschaduw en onrustig aanzien tasten de leefbaarheid in het gebied aan. In het MER is hier onvoldoende aandacht voor.	Bij de totstandkoming van de windturbineopstelling die in het inpassingsplan is opgenomen, is de landschappelijke uitstraling van het windpark uitgebreid beoordeeld. Verwezen wordt naar hoofdstuk 9 van het MER. De kwaliteiten rust en ruimte zijn onderdeel van deze beoordeling. Deze beoordeling heeft mede geleid tot de nu gekozen windturbineopstelling, waarbij de effecten van Windpark De Drentse Monden en Oostermoer op het landschap aanvaardbaar worden geacht.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
c.	De gemeente Stadskanaal geeft aan dat de windturbines om onduidelijke redenen zo dicht mogelijk tegen de	In de SvWOL is het plangebied windpark DDMOM opgenomen als geschikt voor een windpark groter dan 100 MW. In het kader	Het inpassingsplan wordt niet aangepast

	dichtbevolkte gemeentegrens van Stadskanaal worden geplaatst, zonder dat de gemeente Stadskanaal en de provincie Groningen daar enige invloed op hebben kunnen uitoefenen.	van de ruimtelijke inpassing van WP DDMOM is getrechterd van varianten van 420-600 MW naar 150 MW. Bij de variant van 150 MW is zoveel als mogelijk rekening gehouden met de afstand van de windturbines tot woningen, met inbegrip van de woningen in Stadskanaal. Het VKA voldoet bij de gemeentegrens Stadskanaal ruimschoots aan de criteria van geluid en slagschaduw. De gemeente Stadskanaal is ambtelijk en bestuurlijk sinds de zomer 2014 betrokken in de overleggen.	naar aanleiding van deze reactie.
d.	De gemeente Stadskanaal geeft aan dat de komst van vijftig windturbines afbreuk doet aan de inspanningen van diverse overheidsinstanties om de regionale arbeidsmarkt nieuwe impulsen te geven. Het windpark zorgt voor een terugloop van de bevolking wat negatieve consequenties heeft voor het midden- en kleinbedrijf.	Het windpark DDMOM is (mede) voortgekomen uit initiatieven van ondernemers binnen de regio Stadskanaal in de provincie Drenthe. Deze ondernemers willen forse investeringen doen in de realisatie van het windpark. Deze investering komen (mede) ten goede aan de lokale economie en werkgelegenheid. Ook het rendement van het windpark DDMOM kan (mede) ten goede komen aan de lokale economie. Er wordt door partijen gewerkt aan een gebiedsversterkende agenda waarbij de provincie Drenthe het voortouw heeft. Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 4 onder punt I.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
e.	De gemeente Stadskanaal geeft aan dat de windturbines vanwege de industriële uitstraling negatieve gevolgen hebben voor de recreatiesector. De opgenomen analyse in het MER is te algemeen en gaat voorbij aan de specifieke eigenschappen van het gebied, zoals de	Er zijn in dermate beperkte mate toeristische voorzieningen in het plangebied aanwezig dat de mogelijke effecten van het windpark daarop niet nader in het MER zijn onderzocht.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

	barrière die de windturbines vormen tussen de Hondsrug en Westerwolde.		
f.	De gemeente Stadskanaal geeft aan dat de komst van de windparken de krimp in het gebied versterken, doordat de belangrijkste vestigingsfactoren voor het gebied verdwijnen. Door het afnemen van de instroom van nieuwe bewoners, zullen ook bedrijven zich terugtrekken.	Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 4 onder punt I.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
g.	De gemeente Stadskanaal geeft, o.a op basis van het uitgevoerde draagvlakonderzoek, aan dat de communicatie over het windpark volledig tekort is geschoten. Bij bevolking en ondernemers is geen draagvlak voor de windparken.	In het bestuurlijk overleg is de voortgang van het project, informatievoorziening en gebiedsontwikkeling/ participatie regelmatig aan de orde geweest. In het najaar 2014/ begin 2015 zijn er diverse overleggen geweest waaraan uw gemeente heeft deelgenomen om te komen tot het voorkeursalternatief van het windpark. Daarnaast zijn er diverse informatiebijeenkomsten in het gebied gehouden om de omwonenden te informeren over het windpark en omwonenden zijn via huis aan huis bladen geïnformeerd. Voor de besluitvorming worden de wettelijke inspraakprocedures gevolgd.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
h.	De gemeente Stadskanaal geeft aan dat ze de doelen onderschrijft die gesteld zijn in het Energieakkoord. Een grootschalige opstelling van zonnepanelen op Drents grondgebied, maar ook in de gemeente Stadskanaal kan worden overwogen als volwaardig alternatief waarvoor	Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 4 onder punt e.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

	wel draagvlak is. De gemeente is bereid hieraan actief medewerking te verlenen en locaties beschikbaar te stellen. Windturbines die relatief veel overlast veroorzaken kunnen vervangen worden door zonnepanelen, waardoor tevens invulling gegeven kan worden aan de motie van Albert de Vries ten aanzien van de situatie in Drouwenermond.		
i.	De gemeente Stadskanaal geeft aan dat er sprake is van meerdere productie-installaties, waarop de rijkscoördinatie-regeling niet van toepassing is. De gemeente verzoekt de procedure aan te passen en de verantwoordelijkheid bij de lagere overheid te leggen.	Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 4 onder punt a.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
j.	De gemeente Stadskanaal geeft aan dat het inpassingsplan geen beschrijving, overeenkomstig het Besluit ruimtelijke ordening, bevat over de wijze waarop burgers en maatschappelijke organisaties bij de voorbereiding van het inpassingsplan zijn betrokken. In de toelichting wordt niet aangetoond dat het plan maatschappelijk uitvoerbaar is.	De toelichting is aangepast in die zin, dat een passage over maatschappelijke uitvoerbaarheid toegevoegd is.	Maatschappelijke uitvoerbaarheid is toegevoegd aan hoofdstuk 9
k.	De gemeente Stadskanaal geeft dat het niet duidelijk is hoe tot de belangenafweging, zoals genoemd in het hoofdstuk beleid, is gekomen en op welke wijze rekening is gehouden met de belangen van bewoners in het gebied.	Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 2 onder punt b.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

l.	De gemeente Stadskanaal geeft aan dat de economische uitvoerbaarheid niet is aangetoond, doordat een financiële raming van kosten en baten ontbreekt. De verwijzing naar een, nog niet toegekende, subsidie is niet voldoende.	Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 4 onder punt s.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
m.	De gemeente Stadskanaal geeft aan dat een inventarisatie van de te verwachten planschade ontbreekt. Als gevolg van zware transporten, de aanleg van windturbines en bijkomende zaken, voorziet de gemeente schade aan infrastructuur en landschap.	Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 2 onder punt h.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
n.	De gemeente Stadskanaal geeft aan dat de economische uitvoerbaarheid zich niet dient te beperken tot de business-case van de windparken in enge zin. De economische consequenties voor het krimpgebied dienen eveneens in beeld gebracht te worden.	Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 4 onder punt l en naar bijlage 4 van het MER waarin de economische effecten beschreven zijn.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
o.	De gemeente Stadskanaal geeft aan dat de effecten van de windturbines voor de gezondheid niet zijn aangetoond en dat niet is aangetoond wat de cumulerende effecten op de leefbaarheid en de gezondheid zijn	In het MER zijn alle relevante effecten beschreven, zo ook geluidhinder, de effecten van slagschaduw en de visuele hinder. Effecten zijn, waar mogelijk, kwantitatief of meetbaar en ook op kaart in beeld gebracht. Bovendien is, conform het advies van de Commissie m.e.r., aandacht besteed aan milieubelasting onder de wettelijke normen. De vertaling van de genoemde effecten naar gevolgen voor de gezondheid van omwonenden is onderwerp van discussie. Gezondheidseffecten, zoals slaapverstoring, worden niet alleen bepaald door geluidhinder, slagschaduw en visuele hinder, maar ook bijvoorbeeld door de mate van betrok-	Volledigheidshalve is er een paragraaf gezondheid toegevoegd aan het inpassingsplan.

		kenheid, financieel voor- of nadeel bij de turbines en de houding ten opzichte van duurzaamheid en landschap. Een eenduidige relatie tussen gezondheid en windturbines is vooralsnog niet wetenschappelijk vastgesteld. Bovendien zijn, zoals eerder gezegd, alle relevante effecten, ook onder de norm, goed beschreven. Het ontbreken van een cumulatieve beschrijving van gezondheidseffecten zoals de gemeente Stadskanaal vraagt, vormt daarom geen omissie. Dit standpunt wordt onderschreven door de Commissie m.e.r.	
p.	De gemeente Stadskanaal geeft aan dat de uitvoerbaarheid van het plan onvoldoende is onderbouwd, omdat niet is aangegeven hoe voor het kabeltracé wordt omgegaan met de (eventueel) aanwezige bodemverontreiniging op de gronden van het Mercurius Business Park/voormalig Phillipsterrein. Door het opnemen van de dubbelbestemming worden de werkzaamheden voor de sanering en herinrichting van het terrein belemmerd. De gemeente Stadskanaal verwacht hiervoor schadeloos te worden gesteld. Tevens vraagt de gemeente zich af waarom de ontwikkeling niet in een eerder stadium is besproken.	<p>De uitvoerbaarheid van het plan is niet in het geding, omdat bij het bekend zijn dan wel het aantreffen van verontreinigingen conform het bestaande beleid en regelgeving maatregelen getroffen kunnen worden.</p> <p>De sanering van het terrein ondervindt geen belemmering, doordat de sanering doorgang kan vinden na verlening van de omgevingsvergunning.</p> <p>De eigenaar kan in aanmerking komen voor planschade indien deze inderdaad belemmerd wordt. Aangezien het geen hoogspanningskabels betreft, zijn er geen planologische belemmeringen. Andere belemmeringen kunnen in de vorm van nadeelcompensatieregelingen vergoed worden, indien dat aan de orde is.</p> <p>De plankaart is reeds besproken in de projectgroep waarbij de gemeente Stadskanaal ambtelijk is vertegenwoordigd.</p>	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

q.	De gemeente Stadskanaal geeft aan dat de termijn van zes weken te kort is om het MER en de vertaling ervan naar de bestemmingsplanregeling te kunnen beoordelen en verzoekt om de reactietermijn te verlengen.	De gemeente Stadskanaal is in het voortraject ambtelijk betrokken bij het proces en heeft in dat kader reeds kennis kunnen nemen van het MER en het inpassingsplan. Voor de beoordeling zijn de wettelijke termijnen aangehouden en er is geen aanleiding gezien om deze te verlengen.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
Vooroverlegreactie 7			
a.	Burgemeester en wethouders van de gemeente Haren zien op dit moment geen aanleiding om inhoudelijk te reageren op het voorontwerp-inpassingsplan.	De reactie is voor kennisgeving aangenomen.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
Vooroverlegreactie 8			
a.	Het waterschap Hunze en Aa's heeft geen inhoudelijke opmerkingen op de stukken. Het belang van het watersysteem wordt hierin onderkend.	De reactie is voor kennisgeving aangenomen.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
b.	Als omwille van een juist functionerend watersysteem, er binnen de gebieden van het voorbereidingsbesluit, noodzakelijke aanpassingen gevraagd worden aan het watersysteem en hiervoor een omgevingsvergunning vereist is, verwacht het waterschap hierin geen beperkingen te ondervinden en vergunningen worden afgegeven in het algemeen belang van de waterhuishouding.	De reactie is voor kennisgeving aangenomen.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

Vooroverlegreactie 9			
a.	De RUD geeft aan dat de gemeente het bevoegd gezag is voor het Besluit m.e.r., maar dat de gemeente niet als bevoegd gezag betrokken is geweest bij het nu voorliggende besluit-m.e.r.. Het gegeven dat het vrijwillige besluit-m.e.r. door de initiatiefnemers in samenspraak met het Rijk is opgesteld, maar niet door het eigenlijke bevoegd gezag is een groot gebrek, omdat het primaat in de m.e.r.-regelgeving ligt bij het bevoegd gezag voor de omgevingsvergunning milieu (art. 8 Besluit milieueffectrapportage). Artikel 7.35 geeft aan dat de mogelijkheid bestaan om, als dat vanuit de door de m.e.r. gegenereerde informatie noodzakelijk is, toch eisen te stellen aan de uitvoering omwille van het milieu. Dit kan desnoods in afwijking van het eigenlijke toetsingskader van de aan de orde zijnde wet. Anders gezegd, als de gemeente als besluit-m.e.r.-bevoegd gezag tot het oordeel komt dat in de uitvoering niet gekozen behoort te worden tot een uitvoeringsvariant met molens in de zowel de voor-als achtertuin dat is dat het prerogatief van de gemeente, ook als voorliggende omgevingsvergunning strikt genomen niet over ruimtelijke keuzes gaat.	Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 5 onder punt b.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
b.	De RUD concludeert dat in de onderzochte “worst case” situaties, met het toepassen van mitigerende maatregelen, voor geluid en slagschaduw voldaan kan worden	De reactie ondersteunt het inpassingsplan.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van

	aan de regels zoals gesteld in het Activiteitenbesluit. Tevens wordt geconcludeerd dat ook voor grotere windturbines voldaan kan worden aan de regels zoals gesteld in het Activiteitenbesluit.		deze reactie.
c.	De RUD heeft het onderwerp externe veiligheid niet beoordeeld, omdat het niet beschikt over de GIS data	Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 2 onder punt v.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
d.	In het MER ontbreekt voor het adres Zuidelijke Tweederdeweg 20 in Nieuw Buinen een bovengrondse propaantank met een inhoud van 20.000 liter.	Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 2 onder punt v.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
e.	Er wordt ingestemd met het MER waarin is aangegeven dat rekening gehouden moet worden met bodemverontreiniging. De nota "Werk van eigen Bodem 2014-2019 ontbreekt in het MER. Daarnaast moet in de aanlegfase rekening gehouden te worden met specifiek beleid van de betreffende gemeenten.	Voor de reactie wordt verwezen naar vooroverlegreactie nummer 2 onder punt z. Voor het overige wordt de reactie ter kennisgeving aangenomen.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.
f.	Er zijn geen aanvullende opmerkingen op de gehanteerde methodiek voor het onderzoek vermeden emissies. De productieberekeningen zijn niet nagerekend.	De reactie ondersteunt het inpassingsplan.	Het inpassingsplan wordt niet aangepast naar aanleiding van deze reactie.

Bijlage 5:

Afweging van ontwerp naar definitief inpassingsplan

Bijlage: Afweging van ontwerp naar definitief inpassingsplan

Inleiding

In de Structuurvisie Windenergie op Land is het plangebied voor Windpark De Drentse Monden en Oostermoer aangewezen als gebied geschikt voor een grootschalig windpark. Uit het plan-MER dat is opgesteld ten behoeve van het windpark, blijkt eveneens dat vanuit milieutechnisch oogpunt het gebied voldoende draagkracht heeft voor een windpark met een omvang van ten minste 255 MW.

Eind 2013 is de Minister van Economische Zaken na afweging van belangen gekomen tot een plan van minimaal 150 MW en maximaal 185,5 MW.

Bij het vaststellen van het VKA (begin 2015) hebben de ministers van Economische Zaken en van Infrastructuur en Milieu besloten een windpark van circa 150 MW te realiseren met 50 turbineposities en de planologische procedure hiervoor te starten. Dit na overleg met provincie Drenthe, gemeenten Borger- Odoorn, Aa en Hunze en Stadskanaal, Astron en de initiatiefnemers van het windpark.

Bestuurlijke afweging over parkconfiguratie

Naar aanleiding van de ter inzagelegging van het ontwerp-inpassingsplan is een groot aantal zienswijzen ingediend. Verschillende daarvan gaan in op de omvang en de impact van het windpark. Indieners zien liever geen of een kleiner windpark. Dit is ook eerder tijdens het bestuurlijk vooroverleg op grond van art. 3.1.1 Besluit ruimtelijke ordening naar voren gebracht. De provincie Drenthe geeft in haar zienswijze aan de realisatie van het windpark als een grote ingreep in het gebied te zien met gevolgen voor de bevolking. De provincie ziet graag dat de nadelige effecten worden beperkt en verzacht.

Uit de zienswijze van de provincie Drenthe en de gezamenlijke zienswijze van de gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn blijkt dat zij grote bezwaren hebben tegen de dubbele lijnopstelling rondom het lintdorp Drouwenermond. Ook heeft de Tweede Kamer een op 3 september 2015 voorgestelde motie aangenomen die de zienswijze van de provincie Drenthe ten aanzien van het lintdorp Drouwenermond ondersteunt.

De minister van Economische Zaken heeft op basis van de zienswijzen en de motie opnieuw een afweging gemaakt. Dit heeft geresulteerd in het besluit om de lijn van vijf windturbines ten zuiden van het lintdorp Drouwenermond zoals voorgesteld in het ontwerp-inpassingsplan te schrappen.

Dit heeft tot gevolg dat met het windpark, uitgaande van turbines van 3 MW geen 150 MW wordt gerealiseerd, maar circa 135 MW. De initiatiefnemers behouden echter de mogelijkheid om turbines met een groter generatorvermogen te plaatsen, waardoor zij met 45 turbines wel circa 150 MW kunnen realiseren. Hiertoe is een bandbreedte voor het turbinevermogen opgenomen in de omgevingsvergunningen.

Effecten schrappen lijnopstelling Drouwenermond

In het MER is alle milieu-informatie opgenomen voor het maken van een afweging omtrent het aantal en de locatie van de te plaatsen turbines, zoals ook door de Commissie voor de milieueffectrapportage is bevestigd. Het niet realiseren van de lijnopstelling Drouwenermond past binnen het VKA zoals dat op grond van het MER naar voren is gekomen, immers de overige 45 turbineposities passen binnen het VKA en wijzigen niet. Daarmee blijft het MER een goede basis vormen voor het onderhavige inpassingsplan.

De milieuonderzoeken, zoals onder andere naar geluid en slagschaduw, gaan uit van 50 windturbines. Het niet realiseren van de lijn van vijf windturbines ten zuiden van Drouwenermond heeft geen nadelige milieu-effecten. Ter plaatse van de woningen in de nabijheid van de niet te realiseren windturbines zal er sprake zijn van een lagere milieubelasting ten opzichte van ontwerp-inpassingsplan.

Bijlage 6:

Nota van Antwoord Zienswijzen

Nota van Antwoord Zienswijzen
windpark De Drentse Monden en Oostermoer
**In de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Stadskanaal en
Vlagtwedde**

Nota van Antwoord Zienswijzen
windpark De Drentse Monden en Oostermoer
**In de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Stadskanaal en
Vlagtwedde**

Rapportnummer: 212x00173.088085_1

Datum: 19 september 2016

Contactpersoon opdrachtgever: Ministerie van EZ
De heer A. Bruin
Mevrouw I. Post

Projectteam BRO: Wanda Blommensteijn, Eveline Kramer

Trefwoorden: Thematische beantwoording zienswijzen, windpark Drentse Monden en Oostermoer

Bron foto kaft: BRO, abstract

Beknopte inhoud: --

BRO
Hoofdvestiging
Bosscheweg 107
5282 WV Boxtel
T +31 (0)411 850 400
F +31 (0)411 850 401
E info@bro.nl

Inhoudsopgave

pagina

Thematische beantwoording	3
1. Algemeen	5
1.1 Nut en noodzaak windenergie	5
1.2 Alternatieve vormen van duurzame energie	6
1.3 Bestuurlijke afweging	7
1.4 Procedure algemeen	10
1.5 Toepassing RCR	13
1.6 Draagvlak	14
2. Economische effecten (woningen, gebied, toerisme) en economische uitvoerbaarheid	16
2.1 Economische effecten algemeen	16
2.2 Waarde woningen	16
2.3 Toerisme en recreatie	17
2.4 Financieel voordeel gemeenschap	19
2.5 Economische uitvoerbaarheid	19
3. MER	21
3.1 MER algemeen	21
3.2 Locatiekeuze / keuze VKA	22
3.3 Nieuwe technologieën / hogere windturbines	24
3.4 Flexibiliteit	25
4. Milieu	26
4.1 Woon- en leefklimaat algemeen	26
4.2 Onderzoeken algemeen	27
4.3 Geluid	28
4.4 Slagschaduw	32
4.5 Externe veiligheid	32
4.6 Ecologie	33
4.7 Cultuurhistorie en archeologie	34
4.8 Landschap	35
4.9 Licht	37
4.10 Luchtvaart	38

4.11LOFAR	38
4.12Bouw en aanleg	40
4.13Gezondheid	41
4.14Bedrijven en milieuzonering	42
Reactie op zienswijzen	44
Reactie op de reacties van bestuursorganen	862

THEMATISCHE BEANTWOORDING

Afkortingen

Een aantal termen komen in deze thematische beantwoording van de zienswijzen veelvuldig terug:

Inpassingsplan:

Het inpassingsplan waarin het juridisch-planologisch kader wordt geboden voor het windpark De Drentse Monden en Oostermoer

Omgevingsvergunning:

De vergunningen op grond van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) waarin de bouw van de nieuwe windturbines mogelijk wordt gemaakt. De omgevingsvergunning integreert en vervangt wat voorheen de bouw- en milieuvergunning waren.

MER:

Het milieueffectrapport (kortweg MER) dat hoort bij het inpassingsplan en de omgevingsvergunningen.

NRD:

Notitie reikwijdte en detailniveau

SvWOL:

Structuurvisie Windenergie op Land

SvIR

Structuurvisie Infrastructuur & Ruimte

1. ALGEMEEN

1.1 Nut en noodzaak windenergie

Nederland heeft in Europees verband een doestelling van 14% duurzame energie in 2020. Voor het kabinet is windenergie één van de belangrijkste bronnen van duurzame energie, aangezien Nederland rijk is aan wind. Vanwege de klimatologische en geomorfologische kenmerken kunnen in Nederland andere bronnen van duurzame energie zoals zonne-energie en waterkracht relatief minder worden benut dan in andere Europese landen. Naast windenergie op land spelen ook andere duurzame energie opties, zoals windenergie op zee, zonne-energie, bio-energie en aardwarmte, een belangrijke rol in de totale energietransitie. Windenergie op land is vergeleken met andere duurzame energieopties op dit moment relatief kosteneffectief. De geschikte gebieden voor grootschalige windenergie zijn door het Rijk na overleg met de provincies vastgelegd in de structuurvisie Windenergie op Land (SvWOL).¹ Het doel van de SvWOL is om ruimte te reserveren voor grootschalige windenergie zodat tenminste 6.000 MW aan windturbines operationeel is in 2020. Het plangebied De Drentse Monden en Oostermoer is één van de locaties die vastgelegd is in de SvWOL.

De afspraak over het realiseren van tenminste 6.000 MW windenergie op land in 2020 is ook vastgelegd in het op 6 september 2013 door ruim 40 partijen ondertekende Nationaal Energieakkoord. In dit akkoord is overeengekomen om het aandeel hernieuwbare energie in de jaarlijkse energiemix te laten stijgen naar 14% in 2020 met een verdere stijging van dit aandeel naar 16% in 2023.

Rendement

Voor de berekening van de verwachte electriciteitsopbrengsten wordt gebruik gemaakt van langjarige data van het KNMI over de afgelopen 30 jaar en actuele windmeetgegevens op ashoogte op de planlocatie. Uit deze gegevens wordt een nauwkeurige voorspelling van de verwachte elektriciteitsproductie berekend. Hierbij wordt voor de economische haalbaarheid altijd gerekend met een 90% betrouwbaarheidspercentiel. Dit betekent dat er 90% kans is dat deze energieopbrengst gehaald wordt. Uit de berekeningen blijkt dat circa 98% van de tijd de windsnelheid hoog genoeg is om de windturbine te laten draaien. Pas bij uitzonderlijk hoge windsnelheden (> 25 m/s) gaat de windturbine uit bedrijf.

Continue beschikbaarheid windenergie

Zoals eerder aangegeven zal de verduurzaming van de energievoorziening bestaan uit een mix van verschillende energiebronnen. Als het op de ene locatie even minder waait, dan waait het wel op een andere locatie of schijnt de zon zodat zonnepanelen

¹ Vastgesteld op 28 maart 2014.

hun werk doen. Bovendien waait het circa 98% van de tijd hard genoeg om windturbines elektriciteit te laten produceren.

1.2 Alternatieve vormen van duurzame energie

Op dit moment ligt er geen keuze voor tussen windenergie en andere vormen van duurzame energie: Om de doelstelling met betrekking tot duurzame energie van 2020 en 2023 te halen zijn alle vormen van duurzame energie nodig (onder andere zonne-energie en windenergie). Deze sluiten elkaar niet uit, maar zijn allemaal nodig om de doelstelling te behalen.

Zonne-energie kost op dit moment meer ruimte, vergt een grotere investering en heeft een hogere kostprijs per kWh in vergelijking met windenergie op land. Innovatieve vormen van het opwekken van duurzame energie, zoals getijdenenergie en blue-energy (energie uit het verschil tussen zoet en zout water) zijn nog nergens in Nederland op een grootschalige wijze succesvol toegepast. Dit zijn dan ook geen reële alternatieven voor het opwekken van duurzame energie zoals dat nu met dit windpark wordt voorgesteld.

Op verzoek van de Tweede Kamer laat het ministerie van Economische Zaken een maatschappelijke-kosten-baten-analyse (MKBA) op nationaal niveau uitvoeren naar de huidige en verwachte ontwikkelingen van energieopwekking uit zonne-energie en windenergie op land. De resultaten zullen in het najaar van 2016 beschikbaar komen. Deze resultaten hebben geen effect op de huidige duurzame energie afspraken (afspraken Rijk en provincies voor 6.000 MW windenergie op land in 2020) en hebben daarmee ook geen effect op de noodzaak van de realisatie van Windpark De Drentse Monden en Oostermoer voor het nakomen van deze afspraken.

Werkgelegenheid duurzame energie

In oktober 2015 heeft het CBS cijfers gepubliceerd op basis van de Nationale Energie Verkenning. Daaruit blijkt dat zowel de werkgelegenheid bij conventionele als duurzame energie (vooral bij energiebesparing) groeide. Uit de cijfers uit de tabellenbijlage bij de NEV blijkt dat op dit moment de werkgelegenheid bij wind en zon vergelijkbaar is. In de komende jaren zal de werkgelegenheid vooral bij windenergie groeien.

Tabel 1: Uit bijlage NEV, Tabel 16b: Totale bruto werkgelegenheid (vastgesteld en voorgenomen beleid)

Uitgedrukt als arbeidsjaren in duizenden voltijdsequivalenten.

	Realisaties				Projecties			
	2008	2010	2013	2014 ¹	2015	2016	2017	2020
Wind	3,5	3,8	4,5	5,8	6,0	8,8	11,6	12,3
Zon	2,3	2,9	6,2	6,0	7,5	7,8	9,3	11,6

Vershil in kosten wind- en zonne-energie

De kostprijs van duurzame energie is op dit moment hoger dan die van fossiele energie (kolen, gas). Voor elke vorm van hernieuwbare energieopwekking is de kostprijs verschillend. Dit hangt af van de benodigde investeringen en het uiteindelijke exploitatieresultaat. Het is moeilijk om de kostprijs tussen wind- en zonne-energie één-op-één te vergelijken. Wat wel vergeleken kan worden is de hoeveelheid subsidie die het Rijk geeft voor de verschillende vormen van hernieuwbare energie. De hoogte van de subsidie, de SDE+, wordt jaarlijks voor zowel wind- als zonne-energie bepaald op basis van berekeningen door ECN². Voor zon is die subsidie hoger dan voor wind.

Daarnaast is voor een zelfde opbrengst aan elektriciteit bij zonne-energie meer "opgesteld vermogen" nodig. Voor een opbrengst van ruim 385.500 MWh per jaar is een windpark van 150 MW nodig, maar een zonne-park van meer dan 400 MW. Dat komt omdat het gedurende het jaar vaker waait dan dat de zon schijnt. Dit betekent jaarlijks 17,7 miljoen euro meer aan subsidiekosten voor zonne-energie. Bij een subsidie-duur van 15 jaar komt dit neer op totaal 266 miljoen euro. In deze meerkosten zijn de kosten voor de grond nog niet meegenomen. Op landbouwgrond waar zonnepanelen staan, kunnen geen gewassen worden verbouwd. De werkelijke kosten zullen nog hoger uitvallen. Zonne-energie is wel bezig met een inhaalslag; de kosten zijn de afgelopen jaren flink gedaald.

1.3 Bestuurlijke afweging

In de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR)³ zijn 'kansrijke gebieden' aangewezen voor grootschalige windenergie. Dit zijn gebieden waar het relatief vaak en hard waait. Daarnaast zijn het gebieden met grootschalige cultuurlandschappen alsook haven- en industriegebieden en/of grootschalige waterstaatswerken en andere hoofdinfrastructuur. Deze landschappen hebben merendeels ook een bevolkingsdichtheid die naar Nederlandse maatstaven laag is. In deze gebieden verhoudt de maatvoering van moderne grote windturbines zich gunstig tot de schaal van het landschap. De meeste van deze gebieden zijn ontginnings- en inpolderingslandschappen, grote wateren en zeehavengebieden. Deze gebieden liggen in het Deltagebied in het IJsselmeergebied en in Noordoost Nederland.

Binnen de 'kansrijke gebieden' zijn in overleg met de provincies en rekening houdend met het provinciale beleid gebieden geselecteerd voor de Structuurvisie Windenergie op Land. Het projectgebied voor Windpark De Drentse Monden en Oostermoer is een van de locaties die is aangewezen in de Structuurvisie Windenergie op Land. Binnen het SVIR-zoekgebied voor windenergie in de provincies in Groningen en Drenthe zijn de ruimtelijke, wettelijke en technische belemmeringen in beeld gebracht. Deze be-

² <https://www.ecn.nl/nl/samenwerking/sde/sde-2016-nl/>

³ Vastgesteld op 13 maart 2012.

lemmeringen zijn afstanden tot woonbebouwing, wegen, spoorwegen, buisleidingen, bovengrondse elektrische infrastructuur, militaire terreinen en laagvliegroutes. De gebieden waar geen of weinig belemmeringen zijn, bieden potentieel ruimte voor het plaatsen van windturbines. Vervolgens is bepaald welke gebieden, met in achtneming van de aanwezige woonbebouwing, potentieel omvangrijk genoeg zijn voor een windenergieproject van 100 MW of meer. Uit de analyse volgt dat 11 locaties aan deze criteria voldoen. Het onderhavige projectgebied is één van die locaties.

Daarnaast heeft in Rijk – IPO (Interprovinciaal Overleg) verband een bestuurlijk proces plaatsgevonden waarbij de opgave aan windenergie in megawatts (MW) voor elke provincie in Nederland is vastgelegd. Voor Drenthe betekent dit dat 285,5 MW in 2020 gerealiseerd dient te zijn. In de brief van 20 december 2013 van de minister van Economische Zaken aan de Commissaris van de Koning van de Provincie Drenthe is vastgelegd dat windpark De Drentse Monden en Oostermoer zal voorzien in minimaal 150 MW.

Provinciale Staten van de provincie Drenthe hebben in het najaar van 2014 het Regieplan Windenergie vastgesteld, waarin ruimte voor 285,5 MW windenergie planologisch is vastgelegd. In het Regieplan is in het zuidelijke deel van de provincie Drenthe 135,5 MW planologisch vastgelegd. Overeenkomstig de afspraken tussen het Rijk en IPO over windenergie krijgt het RCR-windpark De Drentse Monden en Oostermoer derhalve een omvang van circa 150 MW. Dit is ook vermeld in de brief van 5 december 2014 van de provincie Drenthe aan de minister van Economische Zaken.

Advies van College van Rijksadviseurs

Het Ministerie van Economische Zaken heeft het College van Rijksadviseurs gevraagd zijn visie te geven over de landschappelijke inpassing van windmolens in het plangebied van het windpark De Drentse Monden en Oostermoer. Op 25 maart 2014 is het advies ontvangen van het college. In het inpassingsplan wordt op enkele punten afgeweken van het advies van het College van Rijksadviseurs. Dit is omschreven in het MER in tabel 16.4 en betreft de 'haak' bij Oostermoer, de extra lange schuine lijn bij de laagvliegroute en een lege kamer.

Op basis van een bestuurlijke afweging is de "haak" bij Oostermoer opgenomen in het voorkeursalternatief (VKA). De landschappelijke effecten van het VKA zijn uitgebreid in het milieueffectrapport (MER) beschreven en gevisualiseerd. Het advies en de resultaten van het MER zijn door het Rijk meegenomen in de brede belangenafweging in het kader van het inpassingsplan. Voor Nieuwediep geldt dat de afstand tussen de lijnopstelling turbines en de weg tussen de 550 en 660 meter is. Via een geluidmodel is inzichtelijk gemaakt dat ter hoogte van alle woningen aan Nieuwediep kan worden voldaan aan de wettelijk gestelde normen voor geluid (MER Hoofdstuk 6 alsmede hoofdstuk 17 over het VKA). Daarmee is echter niet uitgesloten dat de bewoners langs deze weg hinder zouden kunnen ondervinden van de turbines.

In het kader van de totstandkoming van de alternatieven is gekeken of de turbines verder van Nieuwediep kunnen worden geplaatst. Daarbij is gebleken dat de effecten in termen van geluidbelasting niet zozeer verminderen maar verplaatst worden naar andere woningen, bijvoorbeeld bij Gieterveen.

De turbines die in een lijnopstelling parallel aan Nieuwediep zijn voorzien dragen bij aan het behalen van de landelijke doelstelling voor duurzame energie (MER Hoofdstuk 14 en hoofdstuk 17 over het VKA).

De windturbineopstellingen zijn zodanig gepositioneerd dat zij de kavelstructuur in het gebied volgen. Deze structuur draait ten noorden van het Bos van Kruit. De meest noordelijke lijnopstelling volgt deze structuur. Bovendien is de afstand tot de andere lijnopstellingen in het deelgebied Drentse Monden zodanig groot dat deze turbines slechts op de achtergrond zichtbaar zijn. Van een onderlinge beïnvloeding is dan ook maar zeer beperkt sprake.

In de brede afweging tussen de verschillende belangen heeft de minister de specifieke situatie van Nieuwediep afgewogen. Daarbij hebben zowel het advies van het College van Rijksadviseurs als (geluid)hinder als energieopbrengst en alle andere aspecten uit het MER een rol gespeeld. De minister is daarbij tot de conclusie gekomen dat een aanvaardbaar woon-, leef en werkklimaat bij Nieuwediep geborgd is, ook als de turbines conform de voorgenomen lijnopstelling worden gerealiseerd.

Voorkeursalternatief

Op basis van alle gemaakte afspraken en beleidsdocumenten, het MER en aanvullende onderzoeken, is na afweging van alle belangen door de minister van Economische Zaken het VKA voor het Windpark De Drentse Monden en Oostermoer vastgesteld. Het VKA (opstellingsvariant voor het inpassingsplan) is op 3 februari 2015 door middel van een brief aan alle betrokkenen (gemeenten, provincie, initiatiefnemers en Astron) gecommuniceerd.

Relatie met gaswinning / aardbevingen

De kwestie van de aardbevingsschade als gevolg van de gaswinning in Groningen is vanzelfsprekend bekend bij de Minister van Economische Zaken. Het plangebied van het inpassingsplan is echter op enige afstand gelegen van het gebied waarin aardbevingsschade is opgetreden als gevolg van de gaswinning in Groningen. Er bestaat dan ook geen relatie tussen beide ontwikkelingen.

Tijdelijkheid van windturbines/saneren van windturbines

Voor het windturbinepark is een voorlopige bestemming opgenomen met een termijn van 30 jaar na inwerkingtreding van het inpassingsplan. Na deze periode wordt teruggevallen op de huidige bestemmingen ingevolge de vigerende bestemmingsplannen dan wel beheersverordeningen. Door het toekennen van een voorlopige bestemming voor de windturbines en rechtstreeks daarbij behorende voorzieningen is voor de eige-

naren en investeerders voorzienbaar dat een turbine gedurende die periode op die plek mag staan en draaien, maar tijdig moet zijn afgebroken, omdat deze daarna in strijd is met de definitieve bestemming. Deze voorlopige bestemming is mogelijk gemaakt middels het Besluit van 8 juli 2016 tot wijziging en aanvulling van het Besluit uitvoering Crisis- en herstelwet en van bijlage II bij de Crisis- en herstelwet (Besluit uitvoering Crisis- en herstelwet elfde tranche, Stb 2016, 276).

Aanpassing lijn bij Drouwenermond

Op basis van de zienswijzen heeft een heroverweging plaatsgevonden, welke geresulteerd heeft in het besluit om de lijn van vijf windturbines ten zuiden van het lintdorp Drouwenermond niet planologisch mogelijk te maken. In het onderhavige inpassingsplan is deze lijn dan ook geschrapt. Voor een nadere beschrijving van de heroverweging wordt verwezen naar bijlage 5 van de toelichting van het inpassingsplan.

1.4 Procedure algemeen

Onderstaand wordt een nadere toelichting gegeven op de doorlopen procedure tot nu toe. Zie ook de uitleg over het Energie akkoord, SVIR en SvWOL in paragraaf 1.1 en 1.3.

Totstandkoming van het Windpark De Drentse Monden en Oostermoer

In oktober 2007 hebben de noordelijke provincies met het Rijk afspraken gemaakt over duurzame energie: het Energie Akkoord Noord-Nederland. Hierin zijn o.a. ambities vastgelegd met betrekking tot wind op land. De provincie Drenthe heeft deze ambities vertaald naar de Omgevingsvisie Drenthe⁴ met daarin de locatiekeuze voor het windpark De Drentse Monden en Oostermoer. De Omgevingsvisie is voorzien van een duurzaamheidsbeoordeling en een advies van de commissie MER. De Omgevingsvisie inclusief de duurzaamheidsbeoordeling heeft van 7 januari tot 18 februari 2010 ter inzage gelegen.

De initiatiefnemers bereiden sinds 2010⁵ de realisatie van het windpark De Drentse Monden en Oostermoer voor. Het initiatief is ontstaan vanuit de wens van agrarische ondernemers in het gebied om gezamenlijk een windpark te ontwikkelen en te exploiteren op een in de Omgevingsvisie Drenthe⁶ aangewezen locatie.

In juni 2011 is de milieueffectrapportageprocedure (m.e.r.-procedure) gestart voor het windpark De Drentse Monden. In het najaar van 2011 is het initiatief ontstaan voor het windpark Oostermoer. De gezamenlijke initiatiefnemers hebben aan het coördinerend bevoegd gezag (de minister van Economische Zaken) verzocht een inpassingsplan op

⁴ Juni 2011.

⁵ Deelwindpark Duurzame Energie Exloërmond in 2009, deelwindpark Duurzame Energie Exloërmond/Raethuys in 2010 en deelwindpark Oostermoer in 2011 (DEE 2009, DEE/RH 2010, OM 2011).

⁶ Juni 2010.

te stellen voor het initiatief om in de gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn een windpark te realiseren. Sindsdien zijn beide projecten ook samen aangemerkt als één windpark waarop de Rijkscoördinatieregeling van toepassing is.

Het bevoegde gezag heeft een openbare kennisgeving gedaan van het voornemen voor de Drentse Monden in de Staatscourant van 23 juni 2011. Voor Oostermoer in samenhang met De Drentse Monden is de openbare kennisgeving van het voornemen gedaan in de Staatscourant van 19 januari 2012.

Notitie Reikwijdte en detailniveau

In 2011 is een m.e.r.-procedure gestart ten behoeve van het inpassingsplan. Van 24 juni t/m 4 augustus 2011 heeft de 'conceptnotitie reikwijdte en detailniveau windpark De Drentse Monden' ter inzage gelegen. Een ieder is gedurende de genoemde periode in de gelegenheid gesteld zienswijzen daarop in te dienen. Tevens zijn de betrokken bestuursorganen geraadpleegd en is de Commissie voor de milieueffectrapportage (Commissie voor de m.e.r.) om advies gevraagd.

Van 20 januari t/m 1 maart 2012 heeft de 'conceptnotitie reikwijdte en detailniveau windpark Oostermoer in samenhang met windpark De Drentse Monden' ter inzage gelegen. Een ieder is gedurende de genoemde periode in de gelegenheid gesteld zienswijzen daarop in te dienen. Tevens zijn de betrokken bestuursorganen geraadpleegd en is de Commissie voor de m.e.r. om advies gevraagd. Tijdens de terinzagelegging zijn door het bevoegd gezag, in samenwerking met de initiatiefnemers, informatiebijeenkomsten georganiseerd. De ministers van Economische Zaken en Infrastructuur en Milieu hebben op 1 mei 2015 de notitie reikwijdte en detailniveau (NRD) voor het windpark De Drentse Monden en Oostermoer vastgesteld.

Nut en noodzaak

Voor de nut- en noodzaakdiscussie van windenergie en de vergelijking van windenergie met andere vormen van energie wordt verwezen naar paragraaf 1.1 en 1.3. Procedureel heeft eenieder zienswijzen naar voren kunnen brengen in het kader van het ontwerp van de Structuurvisie Infrastructuur & Ruimte dat ter inzage heeft gelegen van 3 augustus tot en met 13 september 2011. Zienswijzen die zien op het nut en de noodzaak van windenergie en de vergelijking met andere vormen van hernieuwbare energie zijn inhoudelijk in de besluitvorming meegewogen, zoals blijkt uit de nota van beantwoording zienswijzen bij de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte. De zienswijzen die zien op de locatiekeuze konden naar voren worden gebracht toen inspraak werd geboden op de Structuurvisie Infrastructuur & Ruimte, maar ook ten tijde van de terinzagelegging van het ontwerp van de Structuurvisie Windenergie op Land van 19 april tot en met 30 mei 2013.

Inpassingsplan

Het voorontwerp van het inpassingsplan is in het kader van het overleg op grond van artikel 3.1.1., lid 1 van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) aan de overleginstanties toegezonden (september 2015). Tegelijkertijd zijn de betrokken gemeenteraden en

provinciale staten gehoord ingevolge artikel 3:28 lid 1 van de Wet ruimtelijke ordening (Wro). In oktober 2015 hebben het Ministerie van OCW (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed), provincies Drenthe en Groningen, de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Stadskanaal en Haren, Waterschap Hunze en Aa's en RUD Drenthe een overlegreactie op het inpassingsplan naar voren gebracht. Deze reacties zijn beoordeeld en zonodig in het plan verwerkt. Het ontwerp inpassingsplan inclusief het milieueffectrapport heeft (gelijktijdig met de ontwerp-beschikkingen op grond van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) en de Natuurbeschermingswet 1998 vanaf 4 maart 2016 tot en met 20 april 2016 ter inzage gelegen.

Verdrag van Aarhus

Uit het Verdrag van Aarhus vloeit voort dat de bij het Verdrag aangesloten staten waarborgen dat overheidsinstanties milieu-informatie in de zin van het Verdrag ter beschikking stellen aan het publiek. De behandeling van de klacht is een zaak van het tribunaal bij het Verdrag van Aarhus. Op de behandeling en de inhoud van de klacht wordt daarom hier niet verder ingegaan. In bovenstaande is aangegeven op welke wijze milieu informatie is ingebracht in het besluitvormingsproces over windpark De Drentse Monden en Oostermoer.

Inspraak / communicatie

Vanaf het begin van de procedure heeft er overleg plaatsgevonden met de provincie Drenthe, de betrokken gemeenten en de initiatiefnemers van het windpark, zowel op ambtelijk als op bestuurlijk niveau. Daarnaast heeft in het kader van het MER en het besluitvormingsproces overleg plaatsgevonden met andere betrokken partijen zoals Astron, de exploitant van radiotelescoop Lofar.

Tijdens de gehele procedure is het plangebied vele keren bezocht, waaronder ook een tweetal bezoeken van de commissie voor de m.e.r. Op 30 juni 2011 en op 6 en 7 februari 2012 zijn informatiebijeenkomsten georganiseerd door het ministerie van Economische Zaken over het windpark De Drentse Monden en Oostermoer. Tijdens deze bijeenkomsten konden bewoners in gesprek met vertegenwoordigers van het ministerie en de initiatiefnemers. In juli 2014 heeft het ministerie van Economische Zaken de bewoners geïnformeerd over de stand van zaken en de vervolgpprocedure omtrent het windpark De Drentse Monden en Oostermoer via plaatsing van een bericht in lokale en regionale kranten. Verder zijn informatiebijeenkomsten georganiseerd op 11 september 2014 in Nieuwediep en op 17 september 2014 in Tweede Exloërmond.

In mei 2015 heeft het ministerie van Economische Zaken bewoners geïnformeerd via plaatsing van een bericht in lokale en regionale kranten over de opstellingsvariant van circa 150 MW voor het inpassingsplan en over het voorbereidingsbesluit. Na de zomer van 2015 is de gebiedscoördinator gestart met zijn werkzaamheden. Dit is in september 2015 bekend gemaakt via een gezamenlijke brief van het ministerie, de provincie Drenthe en de initiatiefnemers van het windpark in de lokale en regionale kranten. De

gebiedscoördinator heeft met diverse bewoners in het gebied gesproken en daarover gerapporteerd naar het ministerie en de provincie. Op 24 juni 2015 heeft de minister van Economische Zaken het plangebied bekeken en is hij in gesprek gegaan met bestuurders, omwonenden en de initiatiefnemers van het windpark.

In de periode van 21 maart tot en met 12 april 2016 (gedurende de periode van terinzage legging van het ontwerp-inpassingsplan) zijn door het ministerie van Economische Zaken in samenwerking met de initiatiefnemers spreekuren georganiseerd op diverse locaties in het gebied van het windpark De Drentse Monden en Oostermoer. Bewoners van het gebied zijn daarvoor uitgenodigd via een brief die huis-aan-huis is bezorgd (oplage circa 20.000 exemplaren) en bekend is gemaakt in de huis-aan-huis bladen. Bewoners konden zich voor deze spreekuren opgeven via internet of telefoon.

In totaal hebben ruim 200 bewoners deelgenomen aan deze spreekuren. Tijdens de spreekuren konden vragen worden gesteld aan medewerkers van het ministerie van Economische Zaken, de initiatiefnemers en het bureau Pondera (MER-opsteller) en kon er worden gesproken over het windpark De Drentse Monden en Oostermoer. Bij het organiseren van de spreekuren is gekozen voor een methode met aanmelding van de deelnemers en het verstrekken van een toegangsbewijs. Op deze wijze kon de groepsgrootte van de spreekuren goed gereguleerd worden en kon aan alle bewoners de gelegenheid worden geboden om langs te komen en het gesprek te voeren. De persoonsgegevens zijn niet bewaard. In de gemeente Stadskanaal is een extra dag met spreekuren georganiseerd vanwege de vele aanmeldingen. Om het gesprek in beslotenheid te kunnen voeren en de privacy van de deelnemers te waarborgen is aan de deelnemers tevoren gevraagd om het gesprek niet te filmen en niet op te nemen.

Zowel voor het Windpark De Drentse Monden en Oostermoer als voor de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte en de Structuurvisie Windenergie op Land zijn de wettelijke procedures gevolgd met de daarbij behorende rechtsbeschermingsmogelijkheden.

1.5 Toepassing RCR

De rijkscoördinatieprocedure (RCR) is een procedure die is opgenomen in de Wet ruimtelijke ordening. Op grond van artikel 9b, eerste lid, aanhef en onder a, van de Elektriciteitswet 1998 is deze van toepassing op windparken met een vermogen van meer dan 100 MW. De RCR heeft tot doel projecten van nationaal belang met een lange doorlooptijd te stroomlijnen. Uitgangspunt daarbij is dat dit niet ten koste mag gaan van de zorgvuldigheid. Daartoe zijn in de wetgeving de nodige waarborgen ingebouwd. Zo is in deze procedure de inspraak van burgers en rechtsbescherming gewaarborgd.

Het windpark De Drentse Monden en Oostermoer is een windpark met een opgesteld vermogen van meer dan 100 MW en daarmee valt dit park onder de Rijkscoördinatie-

regeling. Het standpunt van de minister van Economische Zaken over de toepasbaarheid van de RCR voor windpark De Drentse Monden en Oostermoer is verwoord in de brief van 12 oktober 2015 van de minister van Economische Zaken aan de Tweede Kamer. In de brief van 9 november 2015 van de minister van Economische Zaken aan de gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn is dit standpunt (nogmaals) verwoord. Dit standpunt is middels de uitspraak van 3 februari 2016 van de Rechtbank Den Haag onderschreven: "(...) Een en ander leidt tot de conclusie dat de windturbines geografisch gezien met elkaar samenhangen, zodat de Staat zich terecht beroept op de hem op grond van de rijkscoördinatie-regeling toekomstige bevoegdheden" (ECLI:NL:RBDHA:2016:997). Dit is door het Gerechtshof Den Haag bekrachtigd (10 mei 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:1229). Korthedshalve wordt hier naar dit arrest verwezen.

1.6 Draagvlak

Vanaf het begin van de procedure van het RCR-project heeft er overleg plaatsgevonden tussen het Rijk, de provincie Drenthe, de betrokken gemeenten, waaronder de gemeente Aa, Hunze en Borger-Odoorn en (later) Stadskanaal en de initiatiefnemers van het windpark, zowel op ambtelijk als op bestuurlijk niveau. Een belangrijk doel van deze overleggen was om gezamenlijk het proces vorm te geven en de andere overheden al in een vroeg stadium over de plannen mee te laten denken. Specifiek voor het VKA hebben medio 2014 ambtelijke werksessies met provincie Drenthe, betrokken gemeenten en initiatiefnemers specifiek in het kader van het voorkeursalternatief plaatsgevonden. Vervolgens hebben hierover in het najaar 2014 en begin 2015 bestuurlijke sessies plaatsgevonden. Tegelijkertijd heeft in dit kader apart overleg plaatsgevonden met Astron, de exploitant van radiotelescoop LOFAR.

In zijn brief van 7 november 2011 heeft de minister van Economische Zaken aangegeven, dat de initiatiefnemers in eerste instantie verantwoordelijk zijn voor het verkrijgen van draagvlak voor het project in de regio. Hiertoe hebben de initiatiefnemers in de regio's gesprekken gevoerd en bijeenkomsten georganiseerd.

Daarnaast heeft het Ministerie van Economische Zaken samen met de initiatiefnemers de afgelopen jaren diverse informatiebijeenkomsten georganiseerd om de omwonenden te informeren over het windpark. Ook is er een gebiedscoördinator voor het windpark De Drentse Monden en Oostermoer aangesteld door de provincie Drenthe, initiatiefnemers en de minister van Economische Zaken in samenspraak met betrokken gemeenten. De regio (provincie Drenthe en gemeenten) heeft de aangestelde gebiedscoördinator voorgedragen. De gebiedscoördinator heeft een verkenning met betrekking tot communicatie, participatie en profijt afgerond en opgeleverd. Hierover heeft de minister van Economische Zaken op 10 december 2015 een brief aan de Tweede Kamer gestuurd. Naar aanleiding van de verkenning zal worden gewerkt aan een gebiedsgericht pakket en zal de communicatie worden geïntensiveerd.

Gedragscode draagvlak en participatie wind op land

De gedragscode draagvlak en participatie wind op land ("Gedragscode") is in september 2014 vastgesteld door NWEA, Greenpeace Nederland, Stichting Natuur & Milieu en de Natuur- en Milieufederaties. In oktober 2015 hebben ook Milieudefensie en ODE Decentraal de Gedragscode ondertekend.

De initiatiefnemers van het windpark passen de Gedragscode draagvlak en participatie wind op land toe, waarin een richtbedrag voor een financiële bijdrage genoemd wordt van € 0,40 tot € 0,50 per MWh. De initiatiefnemers zullen € 0,50 per MWh per jaar afdragen in een gebiedsfonds, gedurende een periode van 15 jaar. Ook bieden initiatiefnemers bewoners aan om financieel te participeren in het windpark en te delen in de opbrengsten. Dit kan bijvoorbeeld door het kopen van obligaties.

In 2015 is de Gedragscode geëvalueerd. In een brief aan de Tweede Kamer van 18 april 2016 heeft de minister van Economische Zaken gereageerd op het evaluatierapport NWEA 'Evaluatie Gedragscode draagvlak en participatie wind op land' (maart 2016). De minister onderschrijft de diverse aanbevelingen uit het rapport, waaronder het eerder en beter betrekken van de omgeving en het transparant maken waarop en wanneer omwonenden invloed kunnen uitoefenen. Ook geeft de minister aan dat er commitment is bij het Rijk om de Gedragscode nadrukkelijk te onderschrijven en na te leven.

Gebiedspakket

De provincie Drenthe heeft het voortouw genomen in het uitwerken van een gebiedspakket. Dit pakket omvat een gebiedsfonds waar provincie en initiatiefnemers geld voor beschikbaar stellen en een nog nader uit te werken programma. Doel van het programma is om zorgen van omwonenden ten aanzien van geluid, slagschaduw en effecten op gezondheid te monitoren en waar mogelijk maatregelen te nemen om effecten van het windpark te verkleinen. Dit programma zal door het Rijk, de provincie en de initiatiefnemers samen met de bevoegde gezagen voor handhaving van de omgevingsvergunning en omwonenden worden uitgewerkt.

Gemeentelijk draagvlakonderzoek

Als reactie op het draagvlakonderzoek door de gemeenten heeft de minister van Economische Zaken 23 december 2014 laten weten dat bij de besluitvorming over het inpassingsplan alle relevante aspecten worden meegewogen. Naar aanleiding van het gemeentelijk draagvlakonderzoek en de verkenning van de gebiedscoördinator heeft het Rijk meer aandacht besteed aan informatievoorziening naar en communicatie met de omgeving, door middel van huis-aan-huisbrieven en informatiebijeenkomsten met kleine groepen (spreekuren) en aan een gebiedsgericht pakket.

2. ECONOMISCHE EFFECTEN (WONINGEN, GEBIED, TOERISME) EN ECONOMISCHE UITVOERBAARHEID

2.1 Economische effecten algemeen

Er zijn geen negatieve economische effecten aan te wijzen, noch zijn er aantoonbare bewijzen dat er een relatie ligt tussen de aanleg van het windpark enerzijds en een economische achteruitgang of een versterking van de economische krimp anderzijds. Niet valt in te zien waarom bedrijven zullen vertrekken als het windpark wordt gerealiseerd. Voor de specifieke thema's wordt verwezen naar onderstaande paragrafen.

2.2 Waarde woningen

Momenteel is het effect dat het windpark zal hebben op de waarde van woningen en andere onroerende zaken in het gebied nog moeilijk te bepalen. Ook landelijk is geen eenduidig beeld van het effect van windturbines op woningen.

De informatie die bekend is, staat in een onderzoek van het Tinbergen Instituut (discussion paper, Renewable Energy and Negative Externalities: The Effect of Wind Turbines on House Prices, 2014), waarin woningtransacties tussen 1985 en 2011 zijn onderzocht. Bij 80.000 woningen is in die periode binnen een straal van 2 kilometer een windmolen geplaatst. Geconcludeerd wordt dat de woningprijs is gedaald met gemiddeld 1,4% tot 2,3%, ten opzichte van vergelijkbare woningen zonder windmolen in de buurt. Er is geen verschil geconstateerd tussen het plaatsen van één of meerdere windmolens.

Over onverkoopte huizen en leegloop zijn geen conclusies getrokken in dit rapport. Ook zijn hier geen voorbeelden in Nederland van bekend.

Het rapport is gebaseerd op windturbines die in 2012 in Nederland stonden, grotendeels met kleinere afmetingen dan in dit windpark zijn voorzien. Het rapport geeft daarmee geen beeld over het effect van turbines met een ashoogte tot 135 meter. Het effect kan groter zijn.

Planschade

Planschade kan ontstaan na wijziging van de planologie, bijvoorbeeld de vaststelling van een inpassingsplan. Of er sprake is van planschade moet onderzocht worden, nadat een aanvraag voor tegemoetkoming in planschade is ingediend. Het indienen van een aanvraag is pas aan de orde als het inpassingsplan onherroepelijk is. Belangrijk om rekening mee te houden is dat bij planschade op grond van de wet een zogenoemd normaal maatschappelijk risico geldt. Dit betekent dat een deel van de planologische schade voor rekening van de benadeelde blijft. Op grond van de Wro is dit 2%

van de waarde van de woning voorafgaand aan de inwerkingtreding van het plan. Een uitgebreide beschrijving van de planschadeprocedure staat op: www.rvo.nl/subsidies-regelingen/planschade-rijksenergieprojecten.

Verschillende reacties gaan in op de schade die nu al wordt geleden doordat de geplande ontwikkeling als het ware 'zijn schaduw vooruit werpt', bijvoorbeeld doordat panden minder waard worden. Hier is geen wettelijke schadevergoedingsregeling voor en dit valt ook niet onder de voornoemde planschaderegeling.

De nadelige invloed van het inpassingsplan op de waarde van de woningen, opstallen, percelen en/of andere eigendommen van indieners is niet zodanig dat daaraan bij de afweging van de belangen een groter gewicht toegekend had moeten worden dan aan de belangen die met de realisering van het plan aan de orde zijn. Daarbij wordt in aanmerking genomen dat ten aanzien van alle woningen in de directe omgeving van de windturbines voldaan wordt aan de wettelijke normen wat betreft geluid en slagschaduw.

Economische uitvoerbaarheid in relatie tot planschade

Met de initiatiefnemers is een planschadeovereenkomst gesloten, voorafgaand aan vaststelling van het inpassingsplan. Deze overeenkomst is gesloten tussen de initiatiefnemers en het Rijk. Hierin is vastgelegd dat toekomstige toegewezen planschadeclaims door de initiatiefnemers zullen worden vergoed. Voorafgaand aan het sluiten van deze overeenkomst, is door de initiatiefnemers een taxatie gemaakt waarin de hoogte van het mogelijke planschadebedrag is begroot. De initiatiefnemers hebben op basis van deze taxatie voldoende financiële middelen gereserveerd om eventuele planschadeclaims te kunnen voldoen. De financiële uitvoerbaarheid van het plan is, mede hierdoor, zeker gesteld.

WOZ-waarde

Voor alle woningen stelt de gemeente elk jaar de WOZ-waarde vast. De WOZ-waarde is de grondslag voor de bepaling van de gemeentelijke belastingen. De waardepeildatum ligt één jaar voor aanvang van het WOZ-jaar. Bij de vaststelling taxeert de gemeente niet elke woning apart, maar maakt een inschatting op basis van een aantal kenmerken van de woning en de omgeving. Hierdoor hoeft de WOZ-waarde niet overeen te stemmen met de verkoopwaarde van een woning. De verkoopwaarde kan bepaald worden door een taxatie en vormt een uitgangspunt voor een planschadebepaling. Voor de wettelijke planschaderegeling wordt verwezen naar het bovenstaande.

2.3 Toerisme en recreatie

Er zijn beperkt toeristische en recreatieve voorzieningen in het plangebied aanwezig. In bijlage 20 van het MER is in hoofdstuk 5 hierop ingegaan. Het plangebied is nu in gebruik en aangewezen binnen het provinciaal beleid als grootschalig agrarisch pro-

ductiegebied. Zoals ook in bijlage 20 van het MER gesteld is, vindt dag- en verblijfsrecreatie binnen de betrokken gemeenten hoofdzakelijk plaats ten zuidwesten van het plangebied en niet in het open veenkoloniale gebied. Dit komt overeen met de bevindingen in het rapport "Vrijtijdseconomie Drenthe, Feiten en cijfers" van Provincie Drenthe (2 september 2015) waaruit blijkt dat 68% van de Nederlanders die hun vakantie in Drenthe doorbrengen de verblijfsomgeving als bos of heide omschreef. De provincie bestaat slechts uit 16% bos en natuur. 67% van de oppervlakte van de provincie bestaat uit agrarisch terrein. Slechts één op de vijf vakantiegangers verbleef naar eigen zeggen op het platteland. Hiermee lijkt het plangebied van windpark De Drentse Monden en Oostermoer gebied te zijn dat minder wordt bezocht door toeristen. In de buurt van het plangebied van windpark De Drentse Monden en Oostermoer liggen relatief weinig campings en bungalowparken. De dichtstbijzijnde grote bungalowparken liggen direct in de omgeving van Borger. Hemelsbreed is dit meer dan 7 km tot aan de meest westelijke windmolen uit het geplande windpark. De bungalows zijn voornamelijk in bosgebied geplaatst. Een kleiner vakantiepark ligt circa 2 km ten westen van de dichtstbijzijnde windmolen, bij Gasselternijveen. Dit park wordt afgeschermd door bosschages.

De recreatie die plaatsvindt binnen het plangebied, bestaat hoofdzakelijk uit wandelen of fietsen over bestaande wegen en paden. De plaatsing van windturbines zal de beleving van het gebied veranderen, maar daarmee is niet gesteld dat recreatie en windturbines niet naast elkaar kunnen bestaan.

In 2015/2016 is in opdracht van de gemeente Emmen een onderzoek uitgevoerd naar de impact van windparklocaties op het toerisme⁷. De tijdens dit onderzoek geraadpleegde (inter)nationale literatuur laat zien dat het toerisme slechts zeer beperkt reageert op de aanwezigheid van windparken. Het grootste deel van de toeristen zegt geen bezwaar te hebben tegen de aanwezigheid van windparken. Het deel dat voor de plaatsing wel bezwaar heeft, blijft over het algemeen gewoon komen en past het gedrag dus meestal niet aan als parken eenmaal aangelegd zijn.

Effecten op de Hondsrug

De Hondsrug is op 1 januari 2016 aangewezen als Global Geopark door UNESCO. Dit betekent dat de geologische waarde (de ondergrond) van dit gebied bijzonder is. De begrenzing van dit gebied⁸ loopt parallel aan de begrenzing van het Hunzedal en bevindt zich op circa 3 km afstand tot de dichtstbijzijnde windturbine. Binnen deze begrenzing bevindt het belangrijkste geologisch erfgoed zich op een afstand van circa 2,5 km vanaf de grens⁹. Bossen ontnemen bovendien het zicht vanaf deze locaties op de windturbines. Omdat de turbines geen effect hebben op de geologische situatie van het park en bovendien op een aanzienlijke afstand worden geplaatst is van aantasting van het gebied door plaatsing van de windturbines derhalve geen sprake.

⁷ Toeristisch-economische potentie windparken gemeente Emmen, februari 2016.

⁸ <http://www.vangogh-drenthe.nl/Samenwerken/Geoparkdehondsrug/>

⁹ http://www.geoparkdehondsrug.eu/media/2012/11/GEO-Bidbook-NL_v2.0_lr.pdf

2.4 Financieel voordeel gemeenschap

De provincie Drenthe, initiatiefnemers van het windpark en het ministerie van Economische Zaken zetten zich in om te investeren in de kwaliteit van de leefomgeving en om de lokale economie in de Drentse Veenkoloniën te versterken. Zowel de provincie als de initiatiefnemers hebben aangeboden om geld beschikbaar te stellen voor een gebiedsfonds. Initiatiefnemers dragen jaarlijks € 0,50 per geproduceerde MWh af, gedurende 15 jaar. Hoe een dergelijk gebiedsfonds eruit gaat zien is nog niet bekend; bij voorkeur wordt dit samen met de direct omwonenden uitgewerkt.

Omwonenden kunnen financieel participeren in het windpark door middel van bijvoorbeeld aandelen of door middel van het kopen van obligaties. Het windpark heeft verder betekenis voor tijdelijke werkgelegenheid tijdens de bouw en blijvende werkgelegenheid in de exploitatie fase en het onderhoud ((circa 1 fte op 3 turbines¹⁰). De grondvergoedingen en exploitatierendementen van de lokale agrarische bedrijven leiden tot besteding ervan in de regio en dragen dus bij aan de regionale economie. Lokale bedrijven kunnen onder meer opdrachten verwerven voor ontwikkeling van de turbinelocaties en de infrastructuur van het windpark.

2.5 Economische uitvoerbaarheid

Het windpark De Drentse Monden en Oostermoer komt in aanmerking voor de SDE+ subsidie (Stimulering Duurzame Energieproductie). Dit is een instrument van de Rijksoverheid om de opwekking van duurzame energie te stimuleren, door een vergoeding van de onrendabele top van duurzame energie (het verschil in kosten en elektriciteitsopbrengst van grijze stroom). Het is een subsidie die voor de verschillende vormen van duurzame energie beschikbaar is. Naast windenergieprojecten komen bijvoorbeeld ook zonne-energie en biomassaprojecten hiervoor in aanmerking.

Op het moment dat de vergunningen verleend zijn, kan de SDE+ worden aangevraagd door de initiatiefnemers. In de voorliggende besluitvorming speelt de toekenning van subsidie dan ook geen rol, maar slechts in het kader van de economische haalbaarheid. Het uiteindelijke subsidiebedrag is nog niet bekend en is onder andere afhankelijk van het op het moment van indienen van de subsidie aanvraag geldende subsidie regime en de elektriciteitsprijs. In de subsidiebeschikking wordt een zogenoemd basisbedrag vastgesteld voor de gehele looptijd (15 jaar) van de beschikking. De uiteindelijk uit te keren subsidie is gelijk aan het basisbedrag minus de inkomsten uit de verkoop van elektriciteit. Omdat de elektriciteitsprijs van jaar tot jaar kan verschillen, zal ook de subsidie van jaar tot jaar verschillen. De keuze van de rijksoverheid voor deze

¹⁰ Spin-off windenergie", ACRESS - Wageningen UR, 2009 (in opdracht van v.m. Ministerie van LNV en provincie Flevoland)

systematiek staat in het kader van deze besluitvormingsprocedure voor het windpark niet ter discussie.

De SDE+ is een subsidieregeling die zodanig is vormgegeven zodat ze binnen de Europese staats-steunregels past en is goedgekeurd door de Europese Commissie. Van ongeoorloofde staatssteun is dus geen sprake.

Verstrekken van SDE+ leidt niet tot oneerlijke concurrentie. Elke initiatiefnemer die de voor het aanvragen van SDE+ voor zijn of haar categorie duurzame energie de benodigde vergunningen heeft en verder voldoet aan de in de ministeriële regeling gestelde voorwaarden, kan een aanvraag doen voor SDE+ subsidie. Het SDE+-beleid is gericht op het stimuleren van innovatie en mede daardoor een zo goedkoop mogelijke productieprijs. Daartoe worden de SDE bedragen jaarlijks aangepast. De mogelijkheid voor eventuele te ruime vergoedingen wordt daardoor ingeperkt. In de jaarlijkse bepaling van de hoogte van de SDE+ wordt een aannname gedaan voor de grondvergoeding. In 2014 heeft de Minister van Economische Zaken besloten om de aanname voor de grondvergoeding in de SDE+ stapsgewijs te verlagen, om zo een stimulans te geven voor verlaging van de grondprijzen.

De hoogte van grondvergoedingen wordt in concurrentie door de markt bepaald; niet door de initiatiefnemers. Een grondeigenaar krijgt een vergoeding voor het laten gebruiken van zijn of haar grond. Een grondeigenaar kan ook (mede-)initiatiefnemer zijn van een windpark. Alleen in het geval een grondeigenaar ook de eigenaar is van de windturbine die op zijn grond elektriciteit produceert, kan hij of zij in aanmerking komen voor SDE+ subsidie.

3. MER

3.1 MER algemeen

In het MER is de relevante milieu informatie verzameld ten behoeve van de besluitvorming voor het windpark. Het MER is gebaseerd op de gangbare opvattingen in de wetenschap, wettelijke normen, literatuuronderzoek, onderzoek in het veld en expert judgement door gekwalificeerde adviesbureaus. Daarnaast bevat het MER een overzicht van leemten in kennis. Hier staat beschreven welke informatie niet beschikbaar is en welke onzekerheden bij de beschrijving van de effecten bestonden. Het MER geeft hiermee een zo goed mogelijk beeld van de te verwachten effecten.

Met betrekking tot mens, dier en landschap beschrijft het MER uitgebreid de mogelijke effecten. Voor de mens worden de mogelijke effecten als beleving van het landschap, geluidhinder en slagschaduw hinder beschreven. Het MER beschrijft de hiervoor door de overheid gestelde toetsingskaders en beoordeelt de effecten aan de hand van deze kaders. Het MER bevat vervolgens een overzicht van mitigerende maatregelen die deze effecten kunnen voorkomen of beperken. Deze maatregelen vormen het uitgangspunt voor het voorkeursalternatief.

Inhoudelijke en procedurele omissies

Een aantal zienswijzen geeft aan dat het MER, onjuist, gedateerd of onvolkomen is, er sprake is van een verkeerde onderbouwing van het MER en dat er procedurele omissies zijn. Indieners hebben ook niet aangegeven om welke reden zij deze mening toegedaan zijn. De gebruikte onderzoeken zijn tot stand gekomen met de nodige zorgvuldigheid volgens vigerende wet- en regelgeving.

Ontbreken alternatievenonderzoek

In het MER heeft een volwaardig alternatievenonderzoek plaatsgevonden (hoofdstuk 4 en 5). Het gekozen voorkeursalternatief is het uitgangspunt voor het inpassingsplan en de vergunningverlening. Ook heeft een uitgebreide locatieonderbouwing plaatsgevonden in het MER (hoofdstuk 3 en bijlage 1). Dit heeft eveneens eerder plaatsgevonden in het MER dat voor de Structuurvisie Windenergie op Land is opgesteld.

Commissie voor de milieueffectrapportage

De Commissie voor de m.e.r. heeft in de tussentijdse toetsing op 18 november 2015 geoordeeld dat het MER de essentiële informatie bevat voor het volwaardig meewegen van het milieubelang bij de besluiten over de realisatie van het windpark. Dit is wederom bevestigd in het toetsingsadvies van 9 juni 2016.¹¹ De Commissie is van oordeel dat het hele traject vanaf de keuze van het veenkoloniale gebied als locatie voor een grootschalig windpark tot de uitwerking en effectbeschrijving van een voorkeursalter-

¹¹ <http://www.commissiemer.nl/advisering/afgerondeadviezen/2553>

natief gestructureerd, helder en volledig is beschreven in het MER. Dit oordeel komt overeen met dat van de tussentijdse toetsing. De Commissie concludeert dan ook dat de essentiële informatie aanwezig is om het milieubelang volwaardig te kunnen meewegen bij het besluit van de ministers over het windpark.

Aanpassing lijn bij Drouwenermond

In het inpassingsplan wordt integraal de situering van de windturbines van het VKA vastgelegd, met dien verstande dat de lijn van vijf windturbines ten zuiden van Drouwenermond in hett inpassingsplan geschrapt is. Voor de nadere beschrijving van deze afweging wordt verwezen naar bijlage 5 van de toelichting van het inpassingsplan. Het niet realiseren van de lijnopstelling Drouwenermond past binnen het VKA, immers de overige 45 turbineposities passen binnen het VKA en wijzigen niet. Hiermee blijft het MER een goede basis vormen voor het onderhavige inpassingsplan.

3.2 Locatiekeuze / keuze VKA

Met het realiseren van Windpark De Drentse Monden en Oostermoer wordt invulling gegeven aan de op 28 maart 2014 vastgestelde Structuurvisie Windenergie op Land (SvWOL), waarin ruimte is gereserveerd om tenminste 6.000 MW windenergie op land, te realiseren in 2020. In deze structuurvisie zijn, in samenwerking met de provincies, gebieden voor grootschalige windenergie op land aangewezen. Deze gebieden voor het faciliteren van grootschalige windparken zijn na overleg met de provincies gekozen, waarbij is uitgegaan van de gebiedskenmerken, de effectbeoordeling, het doelbereik en de gevoeligheid voor nieuwe ontwikkelingen (waaronder andere beleidsopgaven). Uiteindelijk zijn in de structuurvisie, op basis van een plan-MER en passende beoordeling, 11 gebieden aangewezen voor grootschalige windprojecten die daarvoor het meest geschikt zijn, waaronder de locatie De Drentse Monden en Oostermoer. Voor de beschrijving van de procedure en de bestuurlijke afweging wordt verwezen naar paragrafen 1.1 t/m 1.3.

In het MER zijn diverse alternatieven en varianten onderzocht. Zowel op het schaalniveau van Noord-Nederland (bijlage 1 bij het MER) als het schaalniveau van het plangebied waarbij de beschikbare ruimte op basis van milieutechnische analyse bepalend is geweest.

In de NRD is aangegeven binnen welke gebied het windpark zal worden ontwikkeld. Omdat het een groot plangebied betreft en er daarmee veel verschillende mogelijkheden zijn, is er expliciet voor gekozen om het gehele gebied te onderzoeken en niet op voorhand al opstellingen vast te stellen. Bij de start van de procedure voor het huidige windpark in 2011 was het uitgangspunt een windpark met een vermogen van 420 MW tot 600 MW. Later is dit bijgesteld naar maximaal 420 MW en nog weer later naar 255

MW. De minister van Economische Zaken heeft vervolgens aangegeven dat binnen de afspraken tussen het Rijk en IPO over windenergie op land het windpark een omvang zal krijgen van minimaal 150 MW en maximaal 185,5 MW. De opstellingsvarianten zijn in het MER vastgesteld op basis van een milieutechnische analyse. In het MER (onder andere in bijlage 2) is veel aandacht besteed aan deze trechtering van opstellingsvarianten. Het MER voldoet dan ook aan de daaraan gestelde wettelijke eisen. Bij het vaststellen van het voorkeursalternatief voor het inpassingsplan is de omvang van het windpark vastgesteld op 45 turbineposities waarbij indicatief kan worden uitgegaan van circa 150 MW. In dit proces zijn de belangen van de betrokken partijen meegewogen.

In het rijksinpassingsplan is op basis van de daaraan ten grondslag liggende onderzoeken onderbouwd dat de realisatie van 45 windturbines mogelijk en ruimtelijk aanvaardbaar is. Kortom, het rijksinpassingsplan borgt een goede ruimtelijk ordening. Op basis van het rijksinpassingsplan zijn omgevingsvergunningen verleend voor de plaatsing van de windturbines. Zoals hierna nader onderbouwd, is de keuze voor een turbine type niet opgenomen in de omgevingsvergunningen. De omgevingsvergunningen staan de realisatie van een windturbine toe die past binnen hetgeen is vergund, waaronder een vermogen tussen 2,3 en 4,2 MW. Deze keuze bepaalt mede de totale hoeveelheid MW die wordt gerealiseerd met het windturbinepark. Ongeacht de keuze wordt voldaan aan de omgevingsvergunningen en de wet en regelgeving.

Alternatieve locaties

Het inpassingsplan voor Windpark De Drentse Monden en Oostermoer geeft invulling aan de beleidskeuze uit de Structuurvisie Wind op Land. Dat wil niet zeggen dat andere locaties voor het opwekken van windenergie niet zijn onderzocht. Weliswaar heeft ten behoeve van de beleidskeuze op basis van milieuonderzoek een onderzoek naar verschillende alternatieven plaatsgevonden, maar in aanvulling daarop is ten behoeve van het MER bij het inpassingsplan onderzoek verricht naar mogelijke locatiealternatieven. Uit het onderzoek bij het MER blijkt dat de locatie De Drentse Monden geschikt is voor het voornemen om ter plaatse een groot windpark te realiseren en dat de overige locaties niet (significant) beter scoren. De eerdere conclusies uit het plan-MER voor de SvWOL worden daarmee onderschreven.

Met betrekking tot de gebiedsaanwijzing wordt verder verwezen naar paragrafen 1.3 (bestuurlijke afweging) en 1.4 (procedure algemeen).

Windenergie op zee

Om de nationale doelstellingen voor het opwekken van duurzame energie te kunnen behalen (te weten een aandeel van 16% in 2023) zijn alle vormen van duurzame energie nodig. Dat hebben alle betrokken partijen bij het Nationale Energieakkoord dat in 2013 is gesloten ook onderkend. Op dit moment ligt geen keuze voor tussen windenergie op land of op zee: we hebben alle vormen van duurzame energie nodig om in

2023 de nationale doelstelling te kunnen halen. Een windpark op zee is om die reden ook geen alternatief voor het Windpark De Drentse Monden en Oostermoer. Temeer omdat voor windenergie op zee een aparte doelstelling is geformuleerd.

Windklimaat

De Drentse Veenkoloniën hebben een gemiddeld windklimaat voor Nederland (zie ook [Windviewer](#), welke gebruikt wordt voor de SDE+ berekening). Het waait er harder dan op veel locaties in het binnenland, maar minder hard dan direct aan de kust. Er zijn specifieke doelstellingen voor windenergie op land en windenergie op zee. De locaties zijn dus niet uitwisselbaar, maar allebei nodig.

3.3 Nieuwe technologieën / hogere windturbines

De afgelopen jaren heeft met name voor de toepassing van windenergie in landinwaarts gelegen gebieden waar wat minder wind is dan aan de kust innovatie plaatsgevonden in windturbinetehnologie. Deze innovatie houdt in dat de beschikbare wind energetisch en financieel steeds efficiënter wordt omgezet in elektriciteit en heeft met name plaatsgevonden bij turbines met een generatorvermogen van circa 3 MW. Door het toepassen van windturbines met een hoge ashoogte, een grote rotor en een relatief laag generatorvermogen wordt bereikt dat het aantal vollasturen (het omgerekende equivalent aantal uren dat de turbine op vol vermogen draait in een jaar) steeds hoger wordt, waarmee de efficiëntie van de turbine toeneemt.

Voor een optimale energieopbrengst, en met het oog op energieproductie met een zo laag mogelijke kostprijs per MWh, is het belangrijk om windturbines te kiezen die passen bij het windaanbod in dit gebied. Voor het gebied De Drentse Monden en Oostermoer betekent dit dat grotere rotoren op hoge ashoogte, met een relatief kleine generator optimaal zijn.

Dit sluit ook aan bij de hiervoor beschreven tendens van windturbines met een hoge ashoogte, een grote rotor en een relatief laag generatorvermogen, waarbij steeds meer energie uit de beschikbare wind gehaald wordt. Dit wordt bereikt door een steeds lager opgesteld vermogen per vierkante meter rotoroppervlak. Dit betekent dat bij gelijkblijvend generatorvermogen (MW) de rotoren steeds groter worden en dat vergeleken met een aantal jaar geleden turbines met een zelfde rotoroppervlak lichtere generatoren (minder MW) krijgen. Tevens is de trend om steeds hoger te bouwen teneinde hogere windsnelheden te benutten. Gevolg hiervan is dat de kostprijs van de opgewekte energie naar beneden gaat en windenergie dus goedkoper en concurrerder wordt. De subsidieregeling SDE+ is hierop afgestemd.

Zorgvuldigheidshalve is er een aanvullende analyse gemaakt in het MER om te bezien of een andere turbineklasse (5 tot 8 MW in plaats van 2 tot 4 MW) tot andere inzichten

dan wel keuzes zou leiden. Uit deze analyse is gebleken dat dit niet het geval is. Hiervoor wordt verwezen naar paragraaf 17.4 van het MER en de aanvulling op het MER, zoals bijgevoegd bij het inpassingsplan.

Kortom, de zwaarte van de turbineklasse is niet bepalend voor de uitvoering van het plan. Bepalend is dat de gekozen turbineposities in het licht van de wet- en regelgeving realiseerbaar en aanvaardbaar zijn. Het al dan niet laten vervallen van turbineposities volgende op een keuze voor een turbinetype met een vermogen van boven de 3 MW doet niet af aan de aanvaardbaarheid van het plan.

Afhankelijk van de voortgang van het project en de technische ontwikkelingen op het gebied van windturbines zullen de initiatiefnemers van het project na aanbesteding het uiteindelijke type bepalen. Deze windturbines dienen uiteraard ook te voldoen aan bandbreedtes die in het inpassingsplan en de omgevingsvergunningen zijn neergelegd ten aanzien van de toegestane ashoogte en rotordiameter. Het uiteindelijke te kiezen turbinetype moet blijven binnen de vergunde bandbreedte, waarmee ook voor de omgeving voorzienbaar is wat kan worden gerealiseerd. Op basis van deze bandbreedtes is met het inpassingsplan een goede ruimtelijke ordening geborgd, blijft een aanvaardbaar woon- en leefklimaat aanwezig en wordt voldaan aan de relevante wet- en regelgeving.

3.4 Flexibiliteit

In het inpassingsplan en de omgevingsvergunningen is geen specifiek turbinetype vastgelegd. De minimale en maximale afmetingen van de windturbines zijn vastgelegd in het inpassingsplan, evenals regels om een rustig beeld per lijnopstelling te waarborgen (bijv. zelfde draairichting en zelfde uiterlijke verschijningsvorm per lijnopstelling). De verleende omgevingsvergunningen passen binnen de in het inpassingsplan opgenomen bandbreedtes. Naar de volledige toegestane bandbreedte in het inpassingsplan en de omgevingsvergunningen is onderzoek gedaan. Daaruit volgt dat met het inpassingsplan een goede ruimtelijke ordening is geborgd, een aanvaardbaar woon- en leefklimaat aanwezig blijft en wordt voldaan aan de relevante wet- en regelgeving.

In het MER en de aanvulling op het MER en de verdere onderzoeken ten behoeve van de besluitvorming is onderzocht wat het maximale effect is van de windturbines die passen binnen de vergunde kaders. Dit wordt de 'worst case' situatie genoemd. De keuze voor de uiteindelijk te plaatsen windturbines wordt na een aanbesteding gemaakt. Omdat in de onderzoeken is uitgegaan van de slechtst mogelijke situatie, is de kans groot dat uiteindelijk een beperkter effect optreedt dan het maximale effect dat is onderzocht. Niettemin is altijd een aanvaardbaar woon- en leefklimaat gewaarborgd, onder meer omdat voldaan moet worden aan de geldende normen voor windturbines.

4. MILIEU

4.1 Woon- en leefklimaat algemeen

In het MER en de daaraan ten grondslag liggende onderzoeken zijn alle relevante effecten beschreven, zoals geluidhinder, de effecten van slagschaduw en de visuele hinder. Effecten zijn, waar mogelijk, kwantitatief of meetbaar en ook op kaart in beeld gebracht. Bovendien is, conform het advies van de Commissie m.e.r., aandacht besteed aan de milieubelasting in situaties waarbij voldaan wordt aan de wettelijke normen (of waarbij geen specifieke wettelijke normen gelden), maar waar nog wel in het kader van een goede ruimtelijk ordening afgewogen moet worden of sprake is van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat. Op basis van het verrichte onderzoek kan worden geconcludeerd dat ook na realisatie van het windpark sprake blijft van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat.

De Drentse Veenkoloniën zijn gekarakteriseerd als grootschalig agrarisch gebied (Structuurvisie provincie Drenthe, kaart 6). Intensieve, industriële landbouw is de primaire functie van dit gebied. Andere kernkwaliteiten, waaronder rust, zijn ondergeschikt in deze gebieden. De provincie ziet geen ruimte voor andere functies, zoals verblijfsrecreatie en woonmilieus in deze gebieden.

Afstand tot woningen

In het MER zijn de effecten van de windturbines onderzocht. Dit onderzoek is betrokken in het rijksinpassingsplan. Hieruit volgt dat voldaan wordt aan de wettelijke normen ten aanzien van geluid en slagschaduw en dat er na realisatie van het windpark sprake blijft van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat. Er is derhalve geen grond voor de conclusie dat de windturbines te dicht bij woningen worden geplaatst.

Aanpassing lijn bij Drouwenermond

In het VKA is uitgegaan van 50 turbines, terwijl in het inpassingsplan 45 turbines mogelijk gemaakt worden doordat 1 lijnopstelling geschrapt is. Doordat er minder turbines gerealiseerd worden, zullen de milieu-effecten over het algemeen positiever uitvallen. De overige turbineposities wijzigen niet en uit het MER is gebleken dat de turbineposities van het VKA op zichzelf vanuit milieuoptiek aanvaardbaar zijn binnen de wettelijke kaders. Derhalve kunnen de onderliggende onderzoeken nog steeds dienen als basis voor dit inpassingsplan. Voor de nadere beschrijving van de afweging ten aanzien van het aanpassen van het aantal turbines wordt verwezen naar bijlage 5.

4.2 Onderzoeken algemeen

Aan het MER en het inpassingsplan liggen onderzoeken ten grondslag die voldoen aan wetenschappelijke criteria en zijn uitgevoerd door gekwalificeerde, onafhankelijke en objectieve adviesbureaus. Tevens voldoen deze onderzoeken aan de wettelijke normen. Bij de onderzoeken zijn ook eventuele cumulatieve aspecten betrokken, bijvoorbeeld in geval van de geluidproductie en ecologische effecten.

Uit deze onderzoeken blijkt dat het windpark kan voldoen aan de wettelijke eisen en tevens sprake is van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat. Een bepaalde onzekerheidsmarge is niet te vermijden en inherent aan het gebruik van modellen, maar bij het onderzoek is uitgegaan van het slechts denkbare geval (worst case). De onafhankelijke Commissie m.e.r. heeft het MER en de daarbij behorende onderzoeken en de gehanteerde onderzoeksysteem getoetst en heeft aangegeven dat de essentiële informatie aanwezig is om het milieubelang volwaardig te kunnen meewegen bij het besluit van de ministers over het windpark.

Kwaliteit onderzoeken

De onderzoeken zijn uitgevoerd door gekwalificeerde, onafhankelijke onderzoeks- en adviesbureaus. Volgens een aantal zienswijzen zijn de onderzoeken onjuist, gedateerd, onvoldoende zorgvuldig of onvolkomen. Aangegeven wordt dat de gebruikte cijfers inconsistent zijn en de conclusies niet juist zijn. Indieners hebben dit niet nader gemotiveerd. Verder is er ook geen aanleiding voor de veronderstelling dat de onderzoeken onjuist, gedateerd of onvolkomen zijn.

Mitigerende maatregelen

Voorop staat dat het windturbinepark altijd moet voldoen aan de rechtstreeks geldende normen voor onder meer geluid en slagschaduw uit het Activiteitenbesluit en de onderliggende Activiteitenregeling. Dat aan deze normen kan worden voldaan is onderzocht, aangetoond en betrokken in de besluitvorming. Om de effecten van geluid en slagschaduw te beperken zullen mitigerende maatregelen worden genomen. Bij een eventuele overschrijding van de normen is handhaving mogelijk, zodat geen sprake zal zijn van een onaanvaardbare situatie. De te nemen maatregelen voor geluid zijn zeer beperkt en slechts voor één windturbine binnen het windpark van toepassing. De overige windturbines voldoen zonder mitigerende maatregelen voor geluid reeds aan de norm.

Ten aanzien van maatregelen voor slagschaduw zal het toepassen van mitigerende maatregelen voor alle windturbines nodig zijn (zie paragraaf 4.4). Daarbij wordt opgemerkt dat een strengere beoordeling is gehanteerd dan strikt noodzakelijk is volgens het Activiteitenbesluit. Na toepassing van deze maatregelen is geen sprake van normoverschrijding en daarmee ook geen sprake van onaanvaardbare hinder.

Het treffen van mitigerende maatregelen is gezien het voorgaande ten dienste van de omgeving, aangezien daarmee wordt gewaarborgd dat de normering wordt nageleefd. Gelet daarop is in het kader van een goede ruimtelijke ordening gewaarborgd dat het

windpark niet zal leiden tot een onaanvaardbare aantasting van het woon- en leefklimaat.

Wet- en regelgeving

Voorop staat dat de wet en regelgeving in het kader van deze procedure niet ter discussie staan. Er bestaat geen aanleiding voor het standpunt dat de wet- en regelgeving onverbindend zou zijn.

Voor de stelling dat de wet- en regelgeving op het gebied van geluid en slagschaduw ten behoeve van grootschalige windparken is aangepast, bestaat geen aanleiding. De relevante wet- en regelgeving op het gebied van geluid en slagschaduw is ook door de Afdeling bestuursrechtspraak rechtmatig. Er is geen aanleiding om aan te nemen dat de Nederlandse regelgeving verouderd of ontoereikend zou zijn.

4.3 Geluid

Mogelijke geluidhinder

Ten behoeve van de besluitvorming is een akoestisch onderzoek verricht. Hieruit blijkt dat na de realisatie van het windpark, eventueel met toepassing van mitigerende maatregelen, overal wordt voldaan aan de geldende jaargemiddelde geluidnorm (L_{den}) van 47 dB(A), respectievelijk 41 dB(A) in de nachtperiode (L_{night}). Hierbij is in het onderzoek uitgegaan van de meest ongunstige situatie (worst case). In de omgevingsvergunningaanvragen zijn eveneens de geluidcontouren van een worst case turbinetype doorgerekend. Daarmee is het maximale mogelijke effect bepaald en is aangetoond dat turbinetypes die binnen de in de vergunning aangevraagde bandbreedtes vallen voldoen aan de geldende geluidnormering, ongeacht het gekozen type. Afhankelijk van het te kiezen type, kan het zijn dat sommige van de windturbines moeten worden voorzien van een mitigerende maatregel om aan de geluidsnorm te kunnen voldoen (een zogeheten 'geluidmodus'). Hiermee wordt zeker gesteld dat in de toekomstige situatie wordt voldaan aan de geldende geluidnormen.

De geluidbelasting onder de norm en de cumulatieve geluidbelasting wordt aanvaardbaar geacht. De toename van de geluidbelasting hangt inherent samen met de keuze om op deze locaties op grootschalige wijze duurzame energie te produceren. Vanuit akoestisch oogpunt blijft sprake van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat.

Geluidnormen, piekgeluiden en laagfrequent geluid (LFG)

Op 14 oktober 2010 is het Activiteitenbesluit Milieubeheer gewijzigd (en per 1 januari 2011 in werking getreden). Hierin is de oude WNC norm voor geluid van windturbines vervangen door de nieuwe L_{den} en L_{night} systematiek. Dit is een beleidsneutrale wijziging die een vergelijkbaar beschermingsniveau tegen geluidhinder biedt als de oude normering, maar meer aansluit bij de Europese normsystematiek die ook voor andere vormen van geluid wordt gehanteerd (wegverkeer, industrielawaai).

De geluidnorm is opgenomen in artikel 3.14a van het Activiteitenbesluit en bestaat uit een jaargemiddelde (L_{den}) van 47 dB en een geluidsnorm voor de nachtperiode (L_{night}) van 41 dB. De bestuursrechter heeft in eerdere beroepsprocedures geen reden gezien om deze normen niet aanvaardbaar te achten¹². In het kader van de ruimtelijke besluitvorming is niet alleen gekeken of kan worden voldaan aan de normen, maar is ook gekeken naar de aanvaardbaarheid van de geluidbelasting beneden deze normen. Hiertoe is in het MER berekend welke geluidbelasting optreedt op omliggende woningen en is de windturbineopstelling zodanig gepositioneerd dat zoveel mogelijk afstand wordt gehouden tot de aanwezige woonbebouwing.

In de geluidnormen zijn piekgeluiden en laagfrequent geluid (LFG) verdisconteerd. Het verdisconteren van soorten geluiden in de norm wil zeggen dat op de gevel van de woning, piekgeluiden, of hoge en lage tonen en LFG, hoorbaar mogen zijn tot 47 dB L_{den} resp. 41 dB L_{night} . De staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu heeft dit in haar brief aan de Tweede Kamer van 31 maart 2014 bevestigd.¹³ In het akoestisch onderzoek bij het MER is ingegaan op het aspect LFG in relatie tot windturbines. Uitgebreid literatuuronderzoek van LBP Sight, in opdracht van RVO¹⁴ wijst uit dat laagfrequent geluid is meegenomen in het geluidsspectrum dat in Nederland standaard wordt onderzocht. De Nederlandse geluidnormen geven voorts een mate van bescherming tegen LFG die vergelijkbaar is met de buitenlandse (Deense en Duitse) normen. In het toetsingsadvies van de Commissie voor de m.e.r.¹⁵ is aangegeven dat het laagfrequent geluid voldoende onderzocht is.

In verschillende zaken is reeds door de bestuursrechter geoordeeld dat de normen in het Activiteitenbesluit toepasbaar en handhaafbaar zijn.¹⁶ De geluidnorm is bovendien gebaseerd op een dosis-effectrelatie¹⁷ en dus onafhankelijk van de omgeving of het achtergrondgeluid. Een laag achtergrondgeluidniveau is derhalve geen reden een andere norm te hanteren.

Daarbij kan worden opgemerkt dat windturbines in Nederland, door de benodigde ruimte en beleidskeuzes vrijwel altijd in open, relatief dun bevolkte, agrarische gebieden worden geplaatst en niet in stedelijk gebied. De situatie is voor dit windpark daarmee niet wezenlijk anders dan voor andere grootschalige windparken in Nederland, waaronder het windpark Wieringermeer en het windpark Noordoostpolder.

¹² ECLI:NL:RVS:2012:BV3215 en ECLI:NL:RVS:2012:1228

¹³ Te vinden op <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2014/04/01/laagfrequent-geluid-van-windturbines>

¹⁴ DENB 138006, september 2013

¹⁵ Toetsingsadvies De Drentse Monden en Oostermoer, 9 juni 2016, Voetnoot 23

¹⁶ Zie o.a. ECLI:NL:RVS:2012:BV3215 en ECLI:NL:RVS:2016:1228

¹⁷ 'Hinder door geluid van windturbines, dosis - effectrelaties op basis van Nederlandse en Zweedse gegevens', TNO, 2008-D-R1051/B

Regelgeving in andere landen

In juli 2015 is door het Kennisplatform Windenergie (onder begeleiding van het RIVM) een kennisbericht opgesteld ten aanzien van geluid van windturbines. Uit dit bericht blijkt dat de grenswaarde voor het geluid van windturbines verschilt in diverse Europese landen. Uit de Kamerbrief van 14 maart 2016 en onderliggende onderzoeken¹⁸ blijkt dat de Nederlandse norm niet substantieel afwijkt van de normen in andere Europese landen. Daarnaast komt de norm vrijwel overeen met de aanbevelingen van de WHO voor beperkingen van het geluidniveau in de nacht. Er is geen aanleiding om aan te nemen dat de Nederlandse regelgeving verouderd of ontoereikend zou zijn.

Pulsgeluid

In het onderzoek van TNO¹⁹ dat ter onderbouwing van de geluidnorm is uitgevoerd, is reeds rekening gehouden met het pulserende karakter van het geluid van windturbines. Bij uitspraak van 6 mei 2015²⁰, heeft de Afdeling overwogen dat gelet op het feit dat kan worden voldaan aan de norm uit artikel 3.14a, eerste lid, van het Activiteitenbesluit milieubeheer die specifiek voor windturbines is opgesteld, het betrokken bestuursorgaan zich in redelijkheid op het standpunt kon stellen dat voldoende rekening was gehouden met het pulserende karakter van het geluid van windturbines. In de zienswijzen zijn er geen omstandigheden aangedragen waardoor dat in dit geval anders zou zijn. Nu is aangetoond dat voldaan kan worden aan de geluidnormering uit het Activiteitenbesluit, vormt het pulserende karakter van het geluid geen belemmering voor de realisatie van het windturbinepark.

Maatwerkvoorschriften

Het Activiteitenbesluit is van toepassing op alle windturbines. Dat biedt slechts in twee specifieke situaties ruimte voor het stellen van maatwerkvoorschriften, namelijk bij de cumulatie van geluid als gevolg van een andere windturbine of een andere combinatie van windturbines en bij bijzondere lokale omstandigheden. Bovendien betreft dit een mogelijkheid en geen verplichting.

Cumulatie

Indien een combinatie van windturbines van verschillende inrichtingen ertoe leidt dat de geluidnormen worden overschreden, kan het bevoegd gezag een lagere waarde vaststellen per inrichting, zodat deze gezamenlijk voldoen aan de norm. Windturbines niet behorende tot het Windpark De Drentse Monden en Oostermoer bevinden zich op relatief grote afstand van de inrichting. De dichtstbijzijnde windturbine van het windpark N33 (in ontwikkeling), zal op circa 4 kilometer afstand komen te liggen van de meest nabijgelegen turbine behorende tot Windpark De Drentse Monden en Oostermoer. Alle overige reeds aanwezige windturbines liggen op afstanden van meer dan 10 kilometer van het Windpark De Drentse Monden en Oostermoer. Derhalve hoeft niet te

¹⁸ IENM/BSK-2016/55583

¹⁹ Zie noot 17.

²⁰ [ECLI:NL:RVS:2015:1470](#)

worden gevreesd voor cumulatieve geluideffecten vanwege windturbines niet behorende tot Windpark De Drentse Monden en Oostermoer.

Uit de aanvraaggegevens van de betreffende inrichtingen volgt dat de cumulatieve geluidbelasting op woningen van derden vanwege de vier inrichtingen die tezamen het Windpark De Drentse Monden en Oostermoer vormen, na toepassing van mitigerende maatregelen, voldoet aan de normen voor één inrichting zoals opgenomen in artikel 3.14a van het Activiteitenbesluit. Gelet op het vorenstaande bestaat er derhalve geen aanleiding om vanwege cumulatieve maatwerkvoorschriften vast te stellen.

Bijzondere lokale omstandigheden

Bij bijzondere lokale omstandigheden biedt artikel 3.14a, derde lid, van het Activiteitenbesluit de mogelijkheid om geluidnormen met een andere waarde vast te stellen. Er is geen definitie gegeven van deze bijzondere lokale omstandigheden. Uit de nota van toelichting op het Activiteitenbesluit blijkt echter dat de wetgever hier bijvoorbeeld wettelijk aangewezen stiltegebieden bedoelt. Een landelijke, stille omgeving is op zichzelf geen omstandigheid die aanleiding geeft tot het stellen van maatwerkvoorschriften voor een afwijkende norm ter plaatse van een geluidgevoelig object. Alle grootschalige open agrarische gebieden in Nederland kennen een dergelijk laag achtergrondgeluid. Daarnaast is in dit kader ook van belang dat de normen zijn gebaseerd op een dosis-effectrelatie. Daarmee zijn ze onafhankelijk van het achtergrondgeluidniveau.

In de toelichting bij het inpassingsplan is geconcludeerd dat de geluidbelasting als gevolg van de komst van de nieuwe windturbines leidt tot een aanvaardbaar woon- en leefklimaat. Verder zijn in de omgeving van de betreffende inrichtingen ook geen andere bijzondere omstandigheden aan te wijzen.

Gezien het voorgaande bestaat geen aanleiding om maatwerkvoorschriften vanwege bijzondere lokale omstandigheden op te leggen.

Handhaving

Net zoals de inhoud van de geluidsnormen, staat de wijze van handhaving hiervan niet ter discussie in deze besluitvormingsprocedure. Na het in gebruik nemen van het nieuwe windpark, zal de Regionale Uitvoeringsdienst Drenthe (RUD) toezicht houden op het naleven van de geluidsnormen door de initiatiefnemers. Een belanghebbende die meent dat een (of meer) windturbine(s) uit het windpark niet voldoen aan de wettelijke normen, kan een verzoek tot handhaving indienen bij de gemeenten en/of de RUD. De RUD controleert of de klacht terecht is en indien dat het geval is, kan de exploitant van het windpark tot bestuursrechtelijke naleving worden gedwongen. Voorts wordt gewezen op de uitspraak van de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State van 8 februari 2012²¹, waarin de Afdeling overwogen heeft dat er geen aanleiding bestaat voor het oordeel dat artikel 3:14a van het Activiteitenbesluit, waarin de relevante geluidnormen zijn opgenomen, onverbindend is voor wat betreft de meetbaarheid en handhaafbaarheid van deze normen.

²¹ ECLI:NL:RVS:2012:BV3215.

4.4 Slagschaduw

Algemeen

Ten behoeve van de besluitvorming is een onderzoek naar slagschaduwhinder verricht²². Hieruit blijkt dat na de realisatie van het windpark, overal kan worden voldaan aan de geldende norm uit artikel 3.12 van de Activiteitenregeling.

Van het worst case turbinetype dat is opgenomen in de aanvragen voor een omgevingsvergunning is aan de hand van berekende slagschaduwcontouren aangetoond dat kan worden voldaan aan de gestelde norm. De windturbines moeten van een regeling worden voorzien om aan deze norm te kunnen voldoen (een zogeheten stilstandregeling door middel van een stilstandvoorziening). In de Activiteitenregeling en in de omgevingsvergunning voor milieu zijn daarvoor voorschriften opgenomen. Hiermee wordt zeker gesteld dat in de toekomstige situatie wordt voldaan aan de geldende normen voor het voorkomen van mogelijke slagschaduwhinder, waarbij tevens sprake is van een goede ruimtelijke ordening ook voor arbeidsomstandigheden op landbouwpercelen.

Na het in werking nemen van het nieuwe windpark, zal de Regionale Uitvoeringsdienst Drenthe (RUD) toezicht houden op het naleven van de normen door de initiatiefnemers. De wijze van handhaving van deze normen staat niet ter discussie in deze besluitvormingsprocedure.

4.5 Externe veiligheid

Algemeen

In het externe veiligheidsonderzoek²³ is onderzoek verricht naar de effecten op woningen, wegen, vaarwegen, spoorwegen, risicovolle inrichtingen (waaronder NAM en twee biovergisters), buisleidingen, dijklichamen en waterkeringen en hoogspanningslijnen. Uit het onderzoek volgt dat voldaan wordt aan de geldende veiligheidseisen.

Gasleidingen

In het kader van het MER is een uitgebreide risicoanalyse opgesteld. Hieruit blijkt dat de turbines voldoen aan de richtlijnen uit het Handboek Risicozonering Windturbines versie 3.1 (september 2014) en de normen opgenomen in het Besluit externe veiligheid inrichtingen (Bevi) en Besluit externe veiligheid buisleidingen (Bevb). Hierover is overleg gevoerd met de betreffende leidingbeheerders en Gasunie. De beheerders hebben aangegeven geen bezwaar te hebben tegen de plaatsing van de windturbines. Er is daarmee sprake van een goede ruimtelijke ordening.

²² MER, bijlage 3

²³ MER, bijlage 12

Bladbreuk en gondelval

In het externe veiligheidsonderzoek (bijlage 12 bij het MER) is onder andere het scenario bladworp en gondelval - dat ziet op het vallen van (delen van) de rotor en de gondel - getoetst. Hieruit blijkt dat aan alle veiligheidsnormen wordt voldaan.

Hoewel agrarische percelen geen kwetsbaar of beperkt kwetsbaar object zijn in de zin van het Bevi, dient in het kader van een goede ruimtelijke ordening beoordeeld te worden of ter plaatse sprake is van een aanvaardbare mate van plaatsgebonden risico. Gezien de relatief korte tijd dat personen op de agrarische percelen aanwezig zijn, alsmede de zeer beperkte kans op een ernstig incident (eens in de circa 1.000 jaar kan een ernstig incident worden verwacht, waarbij nog niet gezegd is dat op dat moment een persoon zich binnen de werpafstand bevindt en dan ook geraakt zal worden), wordt dit risico aanvaardbaar geacht.

4.6 Ecologie

Ten behoeve van de effectbepaling op de natuurwaarden (gebieden en soorten) is onder andere veldonderzoek verricht in het MER, een passende beoordeling gemaakt en er is aanvullend onderzoek in het kader van het MER verricht. Ook is gebruik gemaakt van actuele verspreidingsgegevens van vogels en vleermuizen in het gebied over de afgelopen jaren. Op basis hiervan zijn effectbeoordelingen gemaakt. De conclusies zijn weergegeven in hoofdstuk 8 van het MER.

Natura 2000

Als gevolg van het windturbinepark treden geen significant negatieve effecten op, op kwalificerende habitattypen en soorten voor de omliggende Natura 2000-gebieden.

Tegelijkertijd met het inpassingsplan, is het ontwerp van de vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 ter inzage gelegd. In deze vergunning zijn enkele voorschriften opgenomen. Deze voorschriften zijn opgenomen om te voorkomen dat negatieve effecten kunnen optreden op de aangewezen natuurwaarden in de omliggende natuurgebieden die deel uitmaken van het Europese netwerk Natura 2000.

Flora en faunawet

In het MER heeft onderzoek plaatsgevonden naar beschermde flora en fauna waaronder vogels en vleermuizen. Uit het onderzoek volgt dat er zowel in de aanlegfase als in de gebruiksfase, geen effecten zijn op de gunstige staat van instandhouding van beschermde soorten.

Natuurnetwerk Nederland

Het bosgebied 'Bos van Kruit', gelegen ten oosten en westen van de Tweede Dwarsdiep behoort tot het Natuurnetwerk Nederland (voormalig EHS). Effecten op het Na-

tuurnetwerk Nederland zijn uitgesloten. De wezenlijke waarden en kenmerken worden niet aangetast, ook niet wanneer rekening wordt gehouden met externe werking.

Hondsrug

In het MER is het effect op de Hondsrug beoordeeld in het kader van landschap en natuur. Ten aanzien van het effect landschap blijkt dat, door de dichte bebossing en de afstand van enkele kilometers tot het windpark, het zicht op het windpark zeer beperkt is. De effecten zijn daarmee vanuit het aspect landschap aanvaardbaar.

Daarnaast is in het ecologisch onderzoek het effect op beschermde gebieden onderzocht. De Hondsrug maakt als geheel geen onderdeel uit van het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Wel zijn delen (o.a. het Hunzedal) aangewezen als NNN. De turbines staan niet in of in de directe nabijheid van deze beschermde gebieden, waardoor directe effecten uitgesloten zijn. Ook wanneer gekeken wordt naar eventuele externe werking, kunnen effecten op de wezenlijke kenmerken en waarden op voorhand worden uitgesloten.

4.7 Cultuurhistorie en archeologie

Beschermde dorpsgezicht Annerveenschekanaal/ Eexterveenschekanaal

In het SvWOL is een (ambtelijke) adviesafstand opgenomen van tenminste 1800-2000 meter tussen windturbines en de grenzen van beschermde stads- en dorpsgezichten. Aan deze adviesafstand wordt voldaan. De afstand van de uiterste zuidwestelijke punt van het beschermde dorpsgezicht Annerveenschekanaal/Eexterveenschekanaal tot aan de eerstvolgende turbine bedraagt 2,6 km. In het kader van het MER heeft er een overleg plaatsgevonden met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) op 5 februari 2015. Op basis van de omvang van het windpark en omdat er geen turbines worden geplaatst ten noorden van de N33 is door de RCE geconcludeerd dat geen negatief effect wordt verwacht op het beschermde dorpsgezicht Annerveenschekanaal en Eexterveenschekanaal.

Effecten op archeologie en monumenten

De windturbines hebben geen effect op monumenten. Bij monumenten is alleen het gebouw of een deel van het gebouw beschermd. Er is geen sprake van een externe werking en dus geen sprake van een effect door het windpark op monumenten. Overige fysieke cultuurhistorische waarden, zoals karakteristieke waterlopen of hunebedden worden door windturbines niet aangetast. Daarnaast heeft in het kader van het MER archeologisch onderzoek plaatsgevonden om zekerheid te verkrijgen over eventuele aanwezige waarden in de ondergrond. Hieruit is gebleken dat de plaatsing van de windturbines niet tot onaanvaardbare gevolgen voor archeologische waarden leidt.

4.8 Landschap

Bij de totstandkoming van de windturbineopstelling die in het inpassingsplan is opgenomen, is de landschappelijke uitstraling van het windpark uitgebreid beoordeeld. Verwezen wordt naar hoofdstuk 9 van het MER. De kwaliteiten rust en ruimte zijn onderdeel van deze beoordeling. In zijn algemeenheid geldt voorts, dat er geen recht bestaat op een onaangetast uitzicht. Wel dient de impact op het uitzicht en de landschappelijke inpasbaarheid beoordeeld te worden. Deze beoordeling heeft mede geleid tot de nu gekozen windturbineopstelling, waarbij de effecten van windpark De Drentse Monden en Oostermoer op het landschap en het uitzicht aanvaardbaar worden geacht.

In het ruimtelijke ontwerp hebben initiatiefnemers (in overleg met adviseurs) en de bevoegde gezagen gestreefd naar een herkenbare structuur, die in het MER nader is toegelicht (Hoofdstuk 10 en bijlage 5 bij het MER) en voor het inpassingsplan is afgewogen. Het voorkeursalternatief kenmerkt zich door een zoveel mogelijk compacte opstelling van de windturbines. Als gevolg van de wens om zoveel mogelijk rekening te houden met enerzijds de belangen van omwonenden (zo laag mogelijke geluid- en slagschaduwbelasting door maximaliseren afstand tot woningen) en anderzijds de aanwezige belemmeringen (zoals gasleidingen), is bij het bepalen van het VKA een afweging van met name bovengenoemde belangen doorslaggevend geweest.

In het MER zijn de effecten van het windpark op het landschap zowel op lokaal als op regionaal schaalniveau onderzocht. Bouwwerken zijn zichtbaar in de Nederlandse horizon. De beleving van de effecten van windturbines op het landschap is daarom moeilijk te objectiveren. Daarom is gebruik gemaakt van fotovisualisaties en is een 3D-model opgesteld. Deze instrumenten kunnen helpen om de opstellingen van het windpark in het landschap zichtbaar en voorstelbaar te maken.

Industrieterrein

Hoewel de plaatsing van windturbines onmiskenbaar leidt tot een impact op de omgeving, is er geen sprake van een industrieterrein. De ruimten tussen de windturbines blijven open agrarisch landschap, er is daarmee geen sprake van grootschalige, dichte bebouwing (loodsen, fabriekshallen, of procesinstallaties), waardoor een industrieterrein veelal gekenmerkt wordt. Zoals ook in de Landschapsvisie Windenergie De Veenkoloniën (bijlage 18 MER) is aangegeven is eerder sprake van een energielandschap, waarin de opwekking van duurzame energie zichtbaar is. In het MER is uitgebreid ingegaan op de verandering van het landschap als gevolg van de plaatsing van windturbines in het gebied.

Noordelijke opstelling (haakse opstelling)

De windturbineopstellingen zijn zodanig gepositioneerd dat zij de kavelstructuur en de bebouwingslinten in het gebied volgen. Deze structuur draait ten noorden van het Bos van Kruit. De meest noordelijke lijnopstelling volgt de structuur van bebouwingslinten.

Bovendien is de afstand tot de andere lijnopstellingen in het deelgebied Drentse Monden zodanig groot dat deze turbines alleen op de achtergrond zichtbaar zijn. Van een onderlinge beïnvloeding is dan ook maar zeer beperkt sprake.

Interferentie, horizonbeslag en insluiting

In het MER is onder andere uitgebreid onderzoek gedaan naar de landschappelijke effecten van het windpark op lokale en regionale schaal. In bijlage 18 bij het MER is een landschappelijk onderzoek gedaan waarin de gehele veenkoloniën, inclusief de samenhang met windpark N33 is beschouwd. Ook zijn fotovisualisaties gemaakt waarin beide windparken in samenhang worden weergegeven. Uit dit onderzoek blijkt dat de afstand tussen windpark N33 en windpark Drentse Monden en Oostermoer circa 4 kilometer bedraagt. Op deze afstand kunnen beide windparken zichtbaar zijn, maar is geen sprake meer van hinderlijke interferentie.

In diverse zienswijzen is aangegeven dat met het voorliggende windpark in combinatie met windpark N33, een fors deel van de provincies Groningen en Drenthe vol komt te staan met windturbines. De provincie Groningen en Drenthe hebben beide een opgave om windenergie te realiseren en kennen samen een grondoppervlak van circa $2.960 + 2.683 = 5.643 \text{ km}^2$. Windpark N33 en windpark De Drentse Monden en Oostermoer hebben gezamenlijk een onderzoeksgebied oppervlak van circa 85 km^2 , ofwel circa 1,5% van het totale oppervlak van de provincies. In relatie tot het totale oppervlak van beide provincies is dit zeer beperkt.

Afhankelijk van het zichtpunt, kunnen de bestaande windturbines in Duitsland bij normale atmosferische omstandigheden zichtbaar zijn. De windparken in het zuidelijk deel van het zoekgebied van Drenthe (Emmen, Coevorden) bevonden zich ten tijde van het opstellen van het MER in de fase van planvorming en zijn niet meegenomen in de effectbeoordeling. Het dichtstbijzijnde voorziene windpark in de gemeente Emmen (volgens de huidige planvorming) zal echter worden gerealiseerd op een afstand van minimaal circa 8 kilometer. Op deze afstand is geen sprake van hinderlijke interferentie.

De turbines zullen zichtbaar zijn vanuit verschillende posities in de omgeving. Deze zichtbaarheid is uitgebreid onderzocht in het MER middels fotovisualisaties en een 3D model. De beperking van de vrije horizon, voor zover deze nu aanwezig is, wordt aanvaardbaar geacht.

Het criterium horizonbeslag geeft invulling aan het aspect insluiting. Met insluiting wordt bedoeld het realiseren van windturbines in twee 'kamers' aan beide zijden van een woonlint. De effecten op landschap zijn uitgebreid beschouwd in het MER en meegenomen in de afweging.

Windturbines zijn van een zodanige omvang, dat zij in een dergelijk open gebied als de Drentse Veenkoloniën ook zichtbaar zullen zijn als ze in de volgende kamer staan.

Het niet invullen van een 'kamer' verandert dus niet het feit dat windturbines mogelijk vanuit 'voor- en achterdeur' te zien zijn.

College van Rijksadviseurs

In de paragraaf bestuurlijke afweging (par. 1.3) wordt ingegaan op het advies van het College van Rijksadviseurs.

Hondsrug

In de paragraaf toerisme en recreatie (par. 2.3) wordt ingegaan op de Hondsrug.

4.9 Licht

Obstakelverlichting

Op grond van internationale burgerluchtvaartregelgeving hanteert de Inspectie Leefomgeving en Transport (IL&T), met het oog op luchtvaartveiligheid, reeds enkele jaren eisen voor het aanbrengen van obstakelmarkering en obstakelverlichting op windturbines. Deze eisen zijn gebaseerd op internationale afspraken over obstakelverlichting die nog niet in nationale wetgeving zijn verankerd. Windpark De Drentse Monden en Oostermoer voldoet aan de eisen van de Inspectie Leefomgeving en Transport (IL&T).

In afstemming met het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (IenM) en ILT is een verlichtingsplan opgesteld, welke als bijlage bij dit plan is opgenomen. Hierin is opgenomen dat de rode nachtverlichting vastbrandend zal zijn in plaats van knipperend en dat bij helder zicht de verlichting gedimd kan worden. De verlichting is slechts als puntbron zichtbaar en leidt niet tot aanlichting van de nachtelijke hemel (skyglow). In overleg met IenM en ILT kan in het geval van bijvoorbeeld nieuwe technieken of minder strenge richtlijnen een nieuw verlichtingsplan worden opgesteld op grond waarvan eventuele zichthinder voor de omgeving nog verder kan worden beperkt.

Verlichting verstoort in zekere mate het nachtelijke landschappelijke beeld. Een minimale verlichting is noodzakelijk voor de luchtvaartveiligheid, zoals hiervoor aangegeven. Het streven is om de nachtverlichting te minimaliseren en zo min mogelijk obstakelverlichting toe te passen. De voornoemde verstoring is in dit geval aanvaardbaar vanwege het belang van de luchtvaartveiligheid. Verder vormt 'duisternis' geen specifiek beschermde landschappelijke waarde van het veenkoloniale gebied, waar het plangebied deel van uitmaakt. Duisternis valt onder de provinciale kernkwaliteit 'rust', waarvoor alleen Natura 2000 gebieden, Nationale Landschappen en Nationale parken zijn aangewezen in de Beleidskaart Rust. Een dergelijke aanwijzing geldt niet voor het gebied waar het windpark wordt gerealiseerd en heeft geen externe werking.

Lichthinder (reflectie)

In artikel 3.13 van de Activiteitenregeling is tevens opgenomen dat hinder als gevolg van reflectie wordt voorkomen door aanbrengen van een anti-reflecterende coating op

de windturbines. Dit zal ook voor het windpark Drentse Monden en Oostermoer worden toegepast. Het meten van reflectiewaarden vindt plaats overeenkomstig NEN-EN-ISO 2813 of een daaraan ten minste gelijkwaardige meetmethode. De Raad van State heeft geoordeeld dat hierbij voor wat betreft de aanvaardbaarheid in het kader van een goede ruimtelijke ordening in redelijkheid kan worden aangesloten.²⁴

4.10 Luchtvaart

Laagvliegroute

Met de laagvliegroute van Defensie is reeds rekening gehouden in het MER bij de locatiekeuze. Er bevinden zich geen windturbines in dit gebied. Het Ministerie van Defensie is gedurende het opstellen van het MER diverse keren om advies gevraagd bij de positionering van de windturbines (zie ook bijlage 14 bij het MER), teneinde rekening te houden met de aanwezige laagvliegroute. Ook heeft een toetsing plaatsgevonden door het Ministerie van Defensie (1 april 2016). Hieruit is gebleken dat inderdaad geen van de turbines binnen de laagvliegroute zijn gepositioneerd. Defensie heeft dan ook geen bezwaar tegen het project.

4.11 LOFAR

In de gemeente Borger-Odoorn is in 2009 ten zuidwesten van het plangebied door het Nederlands Instituut voor Radio Astronomie (ASTRON) de LOFAR radiotelescoop gebouwd. LOFAR bestaat uit enkele duizenden kleine antennes die geclusterd zijn geplaatst in het centrale LOFAR-gebied bij Exloo en Buinen en in enkele buitenstations in zowel Drenthe, Groningen, Friesland en Overijssel. De antennevelden zijn circa 2 á 3 hectare groot. Ook daarbuiten bevinden zich antennevelden over een gebied met een diameter van enkele honderden kilometers. De antennevelden zijn door middel van een glasvezelnetwerk gekoppeld aan een supercomputer en vormen gezamenlijk de radiotelescoop.

Windturbines hebben effect op de werking en mogelijkheden van LOFAR. Er is geen wetgeving, voorschrift, noch toetsingskader voor het beoordelen van mogelijke effecten. Bij afwezigheid van een toetsingskader is voor de beoordeling van de effecten op LOFAR rekening gehouden met de beleidsmatige indeling van de provincie Drenthe in twee zones.

De provincie Drenthe heeft vanwege de bescherming van de LOFAR-stations een tweetal zones rond LOFAR opgenomen in de Omgevingsvisie. De storingsvrije zone I (400 hectare) valt samen met het centrale LOFAR-gebied. Binnen zone I zijn windturbines uitgesloten. Zone II is een overlegzone waar overleg dient te worden gepleegd met

²⁴ Zie voetnoot 4.

ASTRON. In deze zone dient elektromagnetische straling die een verstoring effect heeft op LOFAR te worden voorkomen.

De windturbinelocaties liggen buiten LOFAR zone I, maar liggen deels in de buitenrand van zone II. Om de mogelijke effecten te bepalen is in het MER een onderzoek uitgevoerd door het specialistisch onderzoeksbureau Pager Power Ltd uit Groot-Brittannië. In het onderzoek is een inventarisatie opgenomen van de mogelijke invloed van windturbines op de LOFAR telescoop. Uit het onderzoek volgt dat er effecten door windturbines op de LOFAR radiotelescoop kunnen zijn. Het onderzoek laat zien dat de aspecten afscherming, reflectie en weerkaatsing een zeer gering effect hebben. Het aspect verstoring kan zich afhankelijk van het te kiezen turbintype voordoen. Ook blijkt de mate van effecten op de waarnemingsmogelijkheid van LOFAR afhankelijk te zijn van de afstand tot de windturbines. Hoe verder weg gelegen, hoe minder effecten er op de LOFAR waarnemingsmogelijkheden zijn. Astron heeft gereageerd op het rapport van Pager Power richting het Ministerie van Economische Zaken.

Eind 2014 heeft de Minister van Economische Zaken aan Astron opstellingsvarianten voor het windpark voorgelegd. Astron heeft daarop gereageerd per brief van 16 januari 2015. Op 3 februari 2015 heeft de Minister vervolgens in brief aan Astron, de provincie Drenthe en de initiatiefnemers laten weten welke voorkeursvariant hij heeft gekozen, rekening houdend met belangen van alle betrokken partijen.

Naar aanleiding van de gesprekken met Astron heeft Agentschap Telecom op verzoek van het ministerie van Economische Zaken in de periode februari tot en met september 2016 onderzocht wat de te verwachten verstoring is van het elektromagnetische milieu ter plaatse van de LOFAR kern uitgaande van het voorgenomen windturbinepark De Drentse Monden en Oostermoer; wat het effect is van de verstoring op het LOFAR ontvangstsysteem en welke de mogelijke mitigerende maatregelen zijn.

Uit het onderzoek is gebleken dat er verscheidene storingsmechanismen zijn die het elektromagnetische milieu ter plaatse van de LOFAR kern kunnen beïnvloeden. Bij de meeste van deze onderzochte stoormechanismen is het aannemelijk dat het effect ervan gering is en/of door LOFAR kan worden opgelost. Alleen de verstoringen door de elektromagnetische compatibiliteit (EMC) van windturbines en reflecties via de windturbines veroorzaken een negatief effect op een tweetal onderzoeken. Op basis van de aanbevelingen in het rapport van Agentschap Telecom zijn mogelijke mitigerende maatregelen verder onderzocht door Agentschap Telecom samen met Astron en de initiatiefnemers van het windpark. Met fabrikanten van windturbines zijn de mogelijkheden onderzocht om de EMC stoorstraling te verminderen.

Het nader onderzoek en het overleg tussen betrokken partijen heeft er toe geleid dat Astron en initiatiefnemers een convenant hebben afgesloten. In het convenant hebben partijen afspraken gemaakt over onder andere de reductie van elektromagnetische stoorstraling van de windturbines door aanpassingen aan de windturbines, de reductie

van het effect van die stoorstraling op de LOFAR-kern door Astron door middel van het verder ontwikkelen en inzetten van mogelijkheden om die straling weg te filteren en over de onderlinge afstemming van werkzaamheden, waarbij Astron bepaalde metingen verricht op dagen waarop het weinig waait en de windturbines met relatief weinig productieverlies kunnen worden stilgezet.

4.12 Bouw en aanleg

Voor iedere windturbine en mogelijk ook voor de opstelplaatsen zal een fundament aangelegd dienen te worden. Een dergelijke fundering bestaat uit een aantal heipalen die de bodem in worden geheid met daarboven beton. Het is afhankelijk van het type windturbine en de bodemsamenstelling hoeveel en welke heipalen gebruikt worden. Dit aspect wordt tijdens de detailengineering van het project nader uitgewerkt, maar leidt niet tot onderscheidende milieueffecten. Zie paragraaf 5.4.3 van het MER. Ten behoeve van de besluitvorming zijn de maximale milieueffecten onderzocht en afgewogen.

De windturbine heeft een maximale fundament diameter van 26 meter. Hiervan is een tekening opgenomen in de omgevingsvergunningaanvraag. Het fundament van de windturbines wordt onderheid en voor het overgrote deel ondergronds gerealiseerd. De betonnen sokkel heeft een maximale hoogte van 1,5 meter boven maaiveld.

De verkeersbewegingen ten behoeve van de aanleg van het windpark en de infrastructuur zullen tijdelijk zorgen voor een verhoging van de verkeersintensiteit op de (lokale) wegen in en direct om het plangebied. Deze fase is echter van relatief korte duur waarbij eventueel tijdelijke aanpassingen aan de infrastructuur voor goede doorstroming kunnen blijven zorgen. Het plangebied is daarnaast een zeer omvangrijk gebied, waardoor gefaseerd gebouwd zal worden. Voorafgaand aan de start van de werkzaamheden zal een transport en verkeersplan worden opgesteld. Dit plan zal per bouwfase gedetailleerd beschrijven welke routes worden gebruikt en welke maatregelen worden genomen. Dit plan wordt voorgelegd aan het bevoegd gezag en de wegbeheerder. Momenteel is nog niet exact bekend of en zo ja welke doorgaande wegen tijdelijk afgesloten moeten worden in de bouwfase van het windpark. Dat wordt pas bekend zodra de selectie van de aannemer(s) is afgerond en het bouwplan definitief wordt afgerond. Voorts wordt verwezen naar paragraaf 5.4.1 van het MER. Te zijner tijd zal dit tijdig gecommuniceerd worden met de omgeving.

Trillingen

Vanwege de zeer ruimte afstand van de windturbinebouwlocaties tot woningen en andere omliggende gebouwen zullen de daar op tredende trillingen als gevolg van heiwerkzaamheden verwaarloosbaar zijn²⁵.

²⁵ Zie Invloed van windturbines op primaire waterkeringen, kanen en belemmeringen, 2012, F.P.W. Van den Berg & H. Schelfhout in Geotechniek oktober 2012.

Uit metingen, onder andere aan vergelijkbare grote windturbines in de Eemshaven, blijkt dat trillingen van de windturbines tijdens de gebruiksfase zeer beperkt zijn. Op een afstand van enkele tientallen meters zijn deze trillingen al zodanig door de bodem geabsorbeerd dat deze nabij omliggende woningen niet waarneembaar zullen zijn.

4.13 Gezondheid

Naar de effecten van windturbines op de gezondheid door omwonenden, is door het Rijks Instituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) in 2013 onderzoek gedaan (Van Kamp e.a. RIVM Rapport 200000001, 2013). Het geluid van windturbines is minder luid dan van andere bronnen, zoals verkeer en industrie, maar wordt sneller als hinderlijk ervaren. Dit wordt vooral veroorzaakt door het karakter van het geluid (zoeven en zwiepen).

In 2015 heeft het Kennisplatform Windenergie (RIVM, RuG, GGD Amsterdam en ECN) een "Kennisbericht Geluid van windturbines" uitgebracht. Hieruit blijkt dat op basis van de beschikbare studies een duidelijk verband is aangetoond tussen windturbines en hinder. Tussen (laagfrequent) windturbinegeluid en gezondheidseffecten, zoals vermoeidheid, hoge bloeddruk en windturbinesyndroom is geen verband aangetoond.

Naast de blootstelling aan geluid spelen persoonlijke factoren en de feitelijke situatie een rol bij de mate waarin mensen hinder door windturbines ervaren. Zo blijkt dat mensen bij gelijke geluidsniveaus meer hinder ondervinden als zij vanuit huis een windturbine kunnen zien. Ook economische aspecten beïnvloeden hinder door windturbines: mensen die een economisch belang hebben bij een windturbine rapporteren minder hinder. Andere factoren waarmee bij de interpretatie van hinderscores rekening moet worden gehouden, zijn de mate waarin mensen gevoelig zijn voor geluid, de afbreuk van privacy en sociale acceptatie.

Geconcludeerd wordt dat sommige mensen hinder ervaren (zoals irritatie, boosheid en onbehagen) als zij het gevoel hebben dat hun omgevings- of levenskwaliteit verslechtert door de plaatsing van windturbines. Hierdoor kunnen gezondheidsklachten ontstaan. Op basis van de huidige wetenschappelijke inzichten is voor directe effecten van windturbines op de gezondheid geen bewijs.

In het MER zijn alle relevante effecten beschreven, zo ook geluidhinder, de effecten van slagschaduw en de visuele hinder. Effecten zijn, waar mogelijk, kwantitatief of meetbaar en ook op kaart in beeld gebracht. Bovendien is, conform het advies van de Commissie m.e.r., aandacht besteed aan milieubelasting onder de wettelijke normen. De vertaling van de genoemde effecten naar gevolgen voor de gezondheid van omwonenden is onderwerp van discussie. Gezondheidseffecten, zoals slaapverstoring, worden niet alleen bepaald door geluidhinder, slagschaduw en visuele hinder, maar ook

bijvoorbeeld door de mate van betrokkenheid, financieel voor- of nadeel bij de turbines en de houding ten opzichte van duurzaamheid en landschap. Een eenduidige relatie tussen gezondheidsklachten en windturbines is vooralsnog niet wetenschappelijk vastgesteld. Er is derhalve geen aanleiding om te stellen dat het besluit over dit windpark niet had kunnen worden genomen.

4.14 Bedrijven en milieuzonering

Een aantal indieners merkt op dat niet getoetst is aan de VNG-publicatie 'bedrijven en milieuzonering'. In de publicatie is voor windmolens het volgende opgenomen:

Tabel 2: Bedrijven en milieuzonering

SBI-2008	Nummer	Omschrijving	Afstanden in meters					Categorie	Indices	
			Geur	Stof	Ge-luid	Ge-vaar	Gr oot ste af-stand		ver kee r	vi su eel
35	F0	Windmolens:								
35	F1	- wiel-dia-me-ter 20 meter	0	0	100C	30	100	3.2	1P	2
35	F2	- wiel-dia-me-ter 30 meter	0	0	200C	50	200	4.1	1P	2
35	F3	- wiel-dia-me-ter 50 meter	0	0	300C	50	300	4.2	1P	3

De publicatie geeft slechts richtafstanden voor algemene gevallen en bestuursorganen zijn niet verplicht de publicatie toe te passen. Vanaf 2007 is het uitgangspunt van de VNG-publicatie gewijzigd van 'gemotiveerd afwijken' van de richtlijnen, tot 'gemotiveerd toepassen'.

In dit geval biedt de publicatie geen richtafstanden waarbij kan worden aangesloten nu de voorziene windturbines een rotordiameter van meer dan 50 meter hebben.

In plaats daarvan is specifiek onderzoek verricht naar de effecten van het windturbinepark op de leefomgeving, zie hiervoor verder het MER en de bijbehorende onderzoeken. De aspecten waarvoor richtafstanden van een windturbine tot woningen gelden zijn blijkens de VNG-publicatie de aspecten geluid en gevaar. Ook deze aspecten zijn ten behoeve van het windturbinepark onderzocht. Uit deze onderzoeken blijkt dat

de wettelijke geluidnorm maatgevend is voor de minimaal aan te houden afstand tot woonbebouwing. Op basis van het voorgaande kan worden geconcludeerd dat met het verrichte onderzoek afdoende is aangetoond dat een aanvaardbaar woon- en leefklimaat is gewaarborgd.

Met betrekking tot afstanden wordt verder verwezen naar de paragraaf woon- en leefklimaat.

REACTIE OP ZIENSWIJZEN

Op de volgende pagina's zijn de binnengekomen zienswijzen samengevat en voorzien van een antwoord. In de eerste kolom van de tabel staat een nummer vermeld. Dit nummer komt overeen met het registratienummer zoals vermeld op de ontvangstbevestiging die is verstuurd aan de indieners van de betreffende zienswijze.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
1				
1	a	Het bestreden besluit is in strijd met de goede ruimtelijke ordening en naar maatstaven van milieu en wat een in redelijkheid goed en aanvaardbaar woon- en leefklimaat wordt geacht te zijn. Dit gelet op de ter plaatse aanwezige landelijke omgeving waarin landschappelijk niet passend en niet voorzienbaar is een zó grootschalig industriecomplex als het inpassingsplan te realiseren, wat ook onzorgvuldig is voorbereid. Het besluit is in strijd met artikel 3:2, 3:3, 3:4, 2:4. 3:9. 3:46/47. 3:1 lid 2 Awb, 3:14 BW en meer.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'landschap' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	b	De aan het besluit ten grondslag liggende onderzoeken zijn onjuist, onvolkomen, gedateerd en uiterst eenzijdig.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen'	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	c	Daarnaast worden nieuwe technologische en planologische inzichten niet afgewacht.	Gedurende het gehele (plan)proces zijn de mogelijkheden om zoveel mogelijk aan te kunnen sluiten bij de nieuwste technologieën opengehouden. Om die reden is in de regels ook onder voorwaarden een marge opgenomen voor wat betreft de maatvoeringen. Op deze manier zijn verschillende turbinetypen mogelijk, ook degenen die op dit moment nog niet op de markt zijn. Voor het overige wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nieuwe technologieën/hogere turbines', 'nut en noodzaak windenergie', 'flexibiliteit' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	d	Het woon-, werk- en leefklimaat neemt aanzienlijk af zonder kenbare en deugdelijke belangenafweging.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon- en leefklimaat' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	e	De inspraak is niet naar behoren geschied en in kern qua totstandkoming en inhoud is het besluit in strijd met de algemene beginselen van behoorlijk bestuur (waaronder rechtszekerheid). Indiener verwijst voorts naar de brief van 2 maart 2016 van o.m. het Raadsledeninitiatief aan	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de Tweede Kamer en de Provincie Drenthe.		
1	f	De milieu-informatie is onvoldoende ter beschikking gesteld aan het publiek (Verdrag van Aarhus). Verwezen wordt naar de klacht bij de bevoegde Commissie van 30 juni 2015.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	g	Het voortraject om te komen tot het huidige tracé is in strijd met wet en de algemene beginselen van behoorlijk bestuur. Verwezen wordt naar openbare aanklachten, waaronder klacht Nationale Ombudsman op 28 februari 2016, inzake de stelselmatige omissies van inspraak hier zodat democratische legitimatie voor dit windpark ontbreekt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	h	Alternatieven, waaronder alternatieve energievormen zoals zonne-energie, zijn onvoldoende beschouwd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'MER algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	i	Het MER bevat procedurele omissies en inhoudelijke gebreken.	Aangezien indiener niet concreet heeft aangegeven welke omissies en gebreken het MER zou bevatten, wordt volstaan met een generiek antwoord. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'MER algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	j	Ten onrechte is er geen alternatievenonderzoek uitgevoerd met beroep op Crisis- en herstelwet. Het MER omvat slechts het plangebied en voldoet hiermee niet aan de eisen uit de Notitie Reikwijdte en Detailniveau.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'MER algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	k	Nut en noodzaak zijn onvoldoende onderbouwd. Er zijn onjuiste parameters - bij verboden belangenverstrengeling (art. 2.4, 3.3, 3.9 Awb) - partijdige en onzijdige uitgangspunten met randvoorwaarden gehanteerd en toegepast. Hiermee is sprake van een onredelijke overheidsbesluitvorming.	Aangezien indiener niet concreet heeft aangegeven op welke punten de onderbouwing onvoldoende zou zijn, wordt volstaan met een generiek antwoord. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	l	Maatschappelijke, economische en juridische uitvoerbaarheid staan ter discussie. Er bestaat zeer gereede twijfel, zo niet overheerst grote onzekerheid of dit project op deze	Er is geen reden om aan te nemen dat dit project hier niet op deze wijze zou kunnen worden aangelegd. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		wijze hier kan worden aangelegd.	het kopje 'procedure algemeen'.	
1	m	Het geluids- en slagschaduwonderzoek zijn onvoldoende zorgvuldig uitgevoerd. Er zijn onjuiste uitgangspunten genomen, gebruikte cijfers zijn inconsistent en de conclusies zijn niet juist. De wettelijke regelingen schieten tekort.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen', 'geluid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	n	De wettelijke regelingen omvatten slechts kale normen en borgen niet dat er een goed leefklimaat overblijft.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	o	Indiener verwijst naar een voorbeeld van een overlastsituatie in Houten en pleit voor maatwerk. Indiener verwacht gezien de grotere hoogte en omvang van het onderhavige windpark in dit geval meer overlast dan in Houten. Mitigerende maatregelen bekrachtigen de overlastsituatie, omdat zonder hinder geen maatregel nodig is. Hiermee is de windturbine-inpassing onaanvaardbaar, omdat er sprake is van een normoverschrijding die daaruit direct voortvloeit.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen', 'geluid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	p	Het lage (agrarische) achtergrondgeluid in de veenpolders is niet gecumuleerd in de onderzoeken.	In het MER is een geluidonderzoek uitgevoerd. Hierin wordt getoetst aan de normen uit het Activiteitenbesluit. Ook wordt de cumulatieve geluidssituatie beoordeeld middels de methode Miedema, voor zover er andere relevante geluidbronnen zijn. De geluidnorm is gebaseerd op een dosis-effectrelatie (Zie TNO onderzoek) en dus onafhankelijk van de omgeving of het achtergrondgeluid. Een laag achtergrondgeluidniveau, zoals hier wordt betoogd is daarom geen reden een andere norm te hanteren. Daarbij kan worden opgemerkt dat windturbines in Nederland, door de benodigde ruimte en beleidskeuzes tot nu toe vrijwel altijd in open, relatief dun bevolkte, agrarische gebieden worden geplaatst en niet in stedelijk gebied. De situatie is voor dit windpark daarmee niet wezenlijk anders dan	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			voor andere grootschalige windparken in Nederland, waaronder de Wieringermeer, Noordoostpolder of Amalia windpark.	
1	q	Er is onvoldoende vereist draagvlak voor dit plan. Het op landelijk en lidstaatniveau afgesproken Energieakkoord is in essentie achterhaald. Men moet meer inzetten op best practices met de minst nadelige effecten op de omgeving. Dit in meest ruime zin vanuit het voorzorgsbeginsel.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak', 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	r	Er is ten onrechte geen rekening gehouden met laagfrequent geluid. De Nederlandse Stichting Geluidshinder heeft hiervoor normen die erkend zijn door de rechter. Hieraan heeft men zich niet gehouden, waarbij verwezen wordt naar irrelevante, verouderde, subjectieve en/of onvolledige rapporten, zoals het RIVM rapport in 2013.	Hoewel vanuit juridisch oogpunt geen aanleiding bestaat dit uit te voeren is in bijlage 3 van het MER expliciet onderzoek gedaan naar de effecten van laagfrequent geluid. Toetsing van de effecten is uitgevoerd op basis van diverse (niet wettelijk vastgelegde) normcurves, waaronder die van de NSG. Op basis van dit onderzoek acht de minister de laagfrequente geluidbelasting aanvaardbaar. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	s	In tegenstelling tot veel andere landen binnen de EU wordt windturbinegeluid hier niet erkend als pulsgeluid, waarvan de karakteristieken een zekere en toch forse mate van ergernis of merkbaarheid opleveren. Zeker in de Veenkoloniën, waar sprake is van een uiterst unieke uitgestrekte groene zone. Mensen komen hier juist om de rust, stilte en het donker wonen, werken en leven. Hiermee dient in het besluit rekening te worden gehouden.	Bij de vaststelling van de geluidnormen voor windturbines is expliciet rekening gehouden met diverse onderzoeken naar de hinderlijkheid van windturbinegeluid. De norm is dan ook gebaseerd op een dosis-effectrelatie, onafhankelijk van het achtergrondgeluid. Het achtergrondgeluid is dan ook niet relevant bij de effectbeoordeling van geluid van windturbines.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	t	Het bestreden besluit besteedt onvoldoende aandacht aan ecologische aspecten en is in strijd met de Natuurbeschermingswet en de Flora- en faunawet.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	u	Het windpark is onvoldoende landschappelijk ingepast binnen de landschaps- en grenswaarden van de Veenkoloniën.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	v	De afstanden van de turbines tot beschermde rijkmونumenten gezichten zijn niet nageleefd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'cultuurhistorie en archeologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
				passing.
1	w	Het windbelang is onvoldoende onderbouwd in relatie tot de landschappelijke inpassing.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	x	De gevolgen en het risico van falen, uitval, afval, verstoring en wat meer wordt veroorzaakt door dit windpark, zijn onontkoombaar en ernstig, effectief levensgevaarlijk. Dit wordt niet of onvoldoende onderkend.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	y	Windturbines zijn in en boven de directe nabijheid van gasleidingen gepositioneerd. Hierbij zijn niet de vereiste afstanden in acht genomen. De eisen aan externe veiligheid zijn niet volwaardig naar de actuele milieu-inzichten. Er is niet de gewenste kwalitatieve afweging gemaakt voor externe veiligheid in het kader van een goede ruimtelijke ordening.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	x	De plaatsing van turbines binnen zowel LOFAR zone 1 en 2 verdraagt zich niet met vooraf geformuleerde voorwaarden en eisen ter voorkoming van aanzienlijke schade aan Astron.	Er worden geen turbines geplaatst binnen LOFAR zone 1. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
1	z	Ten aanzien van laagvliegroutes is het besluit in redelijkheid onhoudbaar.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'luchtvaart'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	aa	Uit het door de gemeente Stadskanaal uitgevoerde draagvlakonderzoek (Enneüs) blijkt dat er onvoldoende draagvlak is voor het windpark gezien de te verwachten overlast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	ab	Indiener geeft aan dat in de afweging omtrent draagvlak betrokken moet worden het verder voorzien in innovatieve (vergisters) en intensieve landbouw (megastallen) binnen het plangebied waardoor niet langer sprake zal zijn van een bewoonbaar gebied.	De mogelijkheden in het kader van innovatieve en intensieve landbouw vallen buiten reikwijdte van dit inpassingsplan. Deze worden geregeld middels het gemeentelijk bestemmingsplan. Niet valt in te zien waarom binnen de kaders van de vigerende bestemmingsplannen c.q. beheersverordeningen geen sprake meer zou zijn van een bewoonbaar gebied wanneer het	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			windpark gerealiseerd is. Dit wordt ook niet verder concreetiseerd door indiener. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak', 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	
1	ac	De Minister handelt in strijd met de door hemzelf voorgeschreven eis dat bij realisatie van windenergie er sprake moet zijn van afdoende draagvlak bij de omwonenden. Uitsluitend de vermelding dat draagvlak geacht is te zijn verkregen doordat het vervat is in het Energieakkoord, is hiertoe onvoldoende.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	ad	Het windpark wordt gerealiseerd middels grootschalige subsidiëring die feitelijk de schijn heeft van staatssteun dan wel oneerlijke concurrentie. De wens tot realisatie van duurzame energie staat niet in verhouding tot de prijs die daarvoor betaald moet worden. Zonder SDE+ subsidie kan het windpark niet gerealiseerd worden. Met deze subsidie houdt de Staat een verouderde en niet meer vernieuwende commerciële windbedrijvigheid in stand wat niet tot gezonde concurrentie kan leiden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	ae	Het Solar-initiatief biedt een meer realistisch perspectief voor de markt. Dit alternatief is daarnaast zelfvoorzienend en biedt werkgelegenheid voor de regio. Indiener verzoekt om meer aandacht voor dit alternatief.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	af	Indiener geeft aan dat dit plan al jarenlang in voorbereiding is en al veel gemeenschapsgeld besteed is. Desalniettemin dient het plan toch teruggedraaid te worden omdat het een fout vertrekpunt kent. Zeker gezien de ontwikkelingen naar aanleiding van de crisis (krimp) en nieuwe technologische inzichten (grotere turbines met grotere impact op omgeving).	Verwezen wordt naar de reactie onder c, alsmede naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	ag	Indiener geeft aan dat het rijksvoornemen welstands- en landschapstechnisch voldoet.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
				passing.
1	ah	Indiener pleit voor een tijdelijke termijnstelling voor windturbines, zoals eerder aangegeven door de Minister. Hierbij wordt opgemerkt dat tijdelijkheid niet een termijn van 30 jaar betreft.	Er is een voorlopige bestemming voor het windpark opgenomen welke 30 jaar geldt. Na die termijn wordt teruggevallen op de thans vigerende bestemming en worden de turbines gesaneerd. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
1	ai	De afspraken tussen grondeigenaren, overheden en windpartijen zijn onduidelijk en niet naar behoren openbaar. Er is sprake van een niet volledige, verkeerde en eenzijdige verslaglegging van betrokkenen bij dit windpark. Dit leidt tot een onzorgvuldige voorbereiding van een op niet toelaatbare belangenverstrengeling gebaseerde besluitvorming. Dit is een schending van het Aarhus-Verdrag dat noodzaakt tot het vroegtijdig toegang geven tot relevante informatie en betrokken worden bij een in voorbereiding zijnde besluitvoering, evenwichtig, eerlijk en betrouwbaar.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	aj	De definiëringen, coördinaten en schaalgrootten die vermeld zijn voor de 50 turbines zijn onjuist, onvolledig, verschillend en alleen al daarmee innerlijk tegenstrijdig.	Niet valt in te zien waarom de definiëringen, coördinaten en schaalgrootten onjuist zouden zijn, dit is ook niet concreet aangegeven door indiener. De definiëringen, coördinaten en schaalgrootten zijn zorgvuldig bepaald en afgewogen in het MER en vervolgens doorvertaald op de verbeelding. Deze verbeelding is opgesteld conform de Rijksdriehoekscoördinaten. Dit zijn de coördinaten in het geodetisch coördinatensysteem dat op nationaal niveau wordt gebruikt als grondslag voor geografische aanduidingen en bestanden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	ak	Omdat niet voor alle gronden waarop het windpark gerealiseerd zal worden, daadwerkelijk eigendom is verkregen, ontbreekt elke toestemming of opdracht in redelijkheid om daar te mogen bouwen ten behoeve van het windpark.	Het is voor de realisatie van een windpark niet nodig om de gronden daadwerkelijk in eigendom te hebben. Met alle grondeigenaren waar een turbinelocatie is voorzien is een overeenkomst gesloten voor het gebruik van de grond ten behoeve van het windpark. Indien de	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			situatie zich zou voordoen dat enkele grondeigenaars geen medewerking hebben verleend, betekent niet dat er sprake is van ("evidente") privaatrechtelijke belemmeringen voor de realisering van het windpark, temeer daar de minister een gedoogplicht kan opleggen.	
1	al	Solitaire turbines zijn niet toegestaan en toch is er één met een dubbele aanduiding RAE en DEE nabij de AVEBE-fabriek als risico-object benoemd in het MER. Dat is ongewenst en juridisch onjuist. Net als door een tussenliggende uitval van windturbines in lijnopstelling, genoemde turbines ook weer solitair kunnen worden. Dat is incorrect op zich, waardoor het besluit zo niet in stand kan blijven.	Er is sprake van één inpassingsplan voor één windenergieproject waarvoor één gezamenlijk milieueffectrapport is opgesteld (zie ook uitspraak Gerechtshof). De genoemde windturbine is onderdeel van een lijnopstelling. Er is derhalve geen sprake van een solitaire turbine.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	am	Indiener geeft algemeen aan dat er geen goede belangenafweging plaats heeft gevonden tussen financiële aspecten, overlast en waardevermindering van de omliggende woningen. Over het laatste is ten onrechte geen helderheid en openheid geboden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	an	Er is onvoldoende zekerheid over levering en toezicht c.q. handhaving.	Met een inpassingsplan kan het bevoegd gezag (in dit geval de Ministers) slechts faciliteren, omdat ons ruimtelijke ordeningsstelsel gebaseerd is op het principe van 'toelatingsplanologie'. Dit betekent, dat ontwikkelingen alleen mogelijk gemaakt kunnen worden maar niet afgedwongen kunnen worden. Wel kan er handhavend opgetreden worden als niet voldaan wordt aan de voorwaarden die het inpassingsplan stelt. Handhaving kan in de vorm van een last onder bestuursdwang of door een last onder dwangsom op te leggen aan de overtreder. Een last onder bestuursdwang houdt in dat als na het verstrijken van de begunstigingstermijn (dit is een termijn die een overtreder krijgt om de overtreding zelf te beëindigen) de overtreding nog bestaat, het bevoegde gezag zelf de overtreding opheft op kosten van de overtreder. Als er wordt gekozen voor een last onder dwangsom dan houdt dit in dat als na het ver-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			strijken van de begunstigingstermijn de overtreding nog bestaat, de overtreder een geldbedrag aan het bevoegd gezag is verschuldigd tot een bij het besluit bepaald maximum bedrag. Heeft een last onder dwangsom niet het gewenste effect (de overtreding blijft bestaan) dan kan daarna ook nog een last onder bestuursdwang worden opgelegd.	
1	ao	Er is sprake van rechtsongelijkheid omdat de afstanden, ontleend aan de objectieve normen naar willekeur worden ingevuld. Concreet hanteert het Rijk in de Veenkoloniën soms zelfs minder dan 500 meter afstand van turbines tot woningen. Dit is onaanvaardbaar en verdraagt zich niet met de rechtens daaraan te stellen eisen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	ap	Indiener bepleit het aanpassen van het Energieakkoord vanwege onvoldoende draagvlak van de burgers.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	aq	Indiener pleit voor een time-out in de besluitvorming over het windpark en zich te richten op het alternatief van een solarpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie', alsmede naar de reactie onder c.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	ar	Indiener verwijst naar aanverwante zienswijze van Li & van Wieringen.	Verwezen wordt naar de beantwoording van de genoemde zienswijze onder 236.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	as	Indiener wil de waardedaling van zijn woning gecompenseerd hebben.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
1	at	Er is (naast eerder genoemde aspecten) onvoldoende rekening gehouden met gezondheidsrisico's, stress en angst en sociale ontwrichting (tweedracht tussen voor- en tegenstanders).	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
2				
2	a	Indiener wordt geraakt in zijn belang, omdat de molens zeer dicht bij zijn woning komen. De molens komen zo	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		dichtbij dat indiener dit niet normaal vindt.		passing.
2	b	Er is niet goed gekeken naar gezondheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
2	c	indiener wil graag naar voren brengen dat er naar een goed alternatief gekeken moet worden en dat er geluisterd moet worden naar de mensen die hier mee te maken hebben. Er is een zeer goed alternatief gepresenteerd, waar helaas totaal niets mee gedaan is, zelfs nog geen onderzoek.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
3				
3	a	Er is sprake van verstoring van het landschap	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
3	b	Indiener verwacht geluidshinder. In de nacht wil indiener kunnen slapen en niet gestoord worden door windmolens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
3	c	De huizenprijzen dalen door het windmolenpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
3	d	Indiener verzoekt om het windmolenpark verder van huizen neer te zetten, buiten de bewoonde wereld of op zee.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
4				
4	a	De meest noordelijke opstelling die in een richting van zuidoost naar noordwest loopt staat haaks op de zes overige belijningen en dit is een onbegrijpelijke keuze. Ten eerste omdat er door de haakse richting, van welke kant ook bekeken een chaotisch beeld zal ontstaan. Ten tweede is de meest noordelijke opstelling dicht tegen de grens van een door het rijk beschermd gezicht geplaatst. Indien er geen turbines uit het plan vervallen, dan is het ruimtelijk kwalitatief gezien helder en logisch om de lijn	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'cultuurhistorie en archeologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		welke van zuidoost naar noordwest loopt in een gelijkwaardige belijning te plaatsen als de overige windturbines.		
4	b	Omdat binnen de provincie Drenthe momenteel een aantal grootschalige zonnepanelenvelden ontstaan, is het wellicht mogelijk om de windturbines in de lijn welke van zuidoost naar noordwest loopt te laten vervallen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
5				
5	a	Er is geen inspraak geweest voor omwonenden over de besluitvorming.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
5	b	Er heeft geen onderzoek plaatsgevonden naar draagvlak onder de bevolking plaatsgevonden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
5	c	Er is een verkeerde onderbouwing van het milieueffectrapport.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'MER algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
5	d	Schadelijke molens voor het LOFAR project	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
5	e	Het belang van de bewoners is over het hoofd gezien. De bewoners willen de molens niet.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
5	f	Indiener wordt geraakt in zijn belang, omdat er geen democratische besluitvorming is. Het windpark wordt gewoon door onze strot gedrukt door gebruik te maken van zeer betrouwbare rijkscoördinator.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
5	g	De lusten zijn voor de windboeren en de lasten voor de bevolking. Wat zit er in voor degenen die de molens niet willen, behalve ergernis?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
6				
6	a	De windmolens staan naast het zwembad en de schaatsbaan aan de beiden kanten de zuidoost en zuidwestzijde. Dit is een onjuiste locatie. Zo is er vanaf zonsopkomst tot	In het MER is onderzoek naar slagschaduw hinder uitgevoerd. Hierbij wordt voor gevoelige objecten getoetst aan de normen. Een zwembad en natuurijsbaan worden	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		zonsongang slagschaduw op het water en op de ijsbaan. Graag nog eens kijken naar deze locatie.	niet als zodanig beschouwd. Los daarvan zullen het zwembad, maar zeker de natuurijsbaan slechts een beperkte periode per jaar in gebruik zijn. Indien er in die periode slagschaduw optreedt zal dit, vanwege een veranderende zonnestand gedurende de dag, altijd een beperkte duur betreffen. Bovendien betekent het optreden van slagschaduw niet dat een beperking van de gebruiksfunctie optreedt. Er kan immers nog steeds geschaatst of gezwommen worden.	
6	b	Verder naar het oosten is ruimte genoeg waar er niemand last van heeft.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
6	c	De locatietoewijzing is volgens indiener alleen op grond van de windmoleneigenaren, terwijl in de provincie voldoende ruimte is waarbij er niemand in de wijde omgeving van de windmolens hoeft te wonen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
7				
7	a	Het windpark wordt te dicht bij het LOFAR project tussen Buinen en Exloo gerealiseerd. Omdat er veel geld geïnvesteerd is in het LOFAR-project, zou het schadelijk zijn voor Nederland als de windmolens er te dicht bij komen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
8				
8	a	De plaatsing van de molens gaat ten kosten van alles waar de veenkoloniën voor staan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
8	b	Veel huizeigenaren zullen te maken krijgen met een waardedaling.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
8	c	Indiener geeft aan dat alleen de windboeren zullen profiteren van de subsidie, die betaald is door iedereen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
9				
9	a	Indiener pleit voor zonne-energie in plaats van windturbi-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		nes, omdat er op de daken en de ruimte nog veel ruimte beschikbaar is. Van zonne-energie wordt minder overlast ervaren, in tegenstelling tot windmolens waarvan zeer veel mensen last hebben.	onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	geen reden tot aanpassing.
9	b	LOFAR wordt geschaad, waardoor de internationale samenwerking schade oploopt en geld wordt weggegooid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
9	b	De windturbines komen vlakbij te staan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
9	c	De vergoeding voor de boeren is veel te hoog. Dit is ook geld van de bevolking, waardoor het gevoel ontstaat dat het diefstal van geld is. De boeren hebben eerder al subsidies ontvangen voor isolatie van daken en schuren waarvan gedeeltelijk met zonnepanelen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
9	d	Indiener pleit voor meer zonne-energie realiseren bij boeren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
9	e	Indiener geeft aan dat follow-up van de vragen / opmerkingen door EZ onvoldoende is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
10				
10	a	Indiener vreest voor uitzichtsbeperving.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
10	b	Indiener vreest voor overlast door slagschaduw en geluid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
10	c	De bouw van windturbines in de achtertuin was niet bekend toen zij de woning bouwden. Indiener wil de waardedaling van zijn woning gecompenseerd hebben.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
11				
11	a	Indiener is van mening dat de belangen van de omwonenden onvoldoende meegewogen zijn en in het bijzonder	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de bewoners van appartementencomplexen in Stadskaanaal, omdat de afstand van de windturbines slechts enkele honderden meters tot de woningen bedraagt.	leefklimaat algemeen'.	passing.
11	b	Indiener bepleit het plaatsen van windmolens op een andere locatie, zoals snel- en provinciale wegen, op veilige afstand van de bewoonde wereld.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
12				
12	a	Er zijn reeds afspraken gemaakt tussen rijk en provincie terwijl de bevolking daar nog geen inbreng op had. Inmiddels is er vanuit provincies, gemeenten en bewoners geen draagvlak meer voor het plan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
12	b	Er is onvoldoende rekening gehouden met de habitatrichtlijn weidevogels. Dit is een zeer kwetsbare groep, waarbij een landschap met open karakter van belang is. Dit wordt door het windpark aangetast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'. Weidevogels zijn beschermd onder de Flora- en Faunawet. In dat kader is uitgebreid onderzoek gedaan naar de effecten van het windpark. Uit dit onderzoek blijkt dat effecten op beschermde soorten aanvaardbaar zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
12	c	Er is onvoldoende gehoor gegeven aan de mening van omwonenden die uitzicht krijgen op de windmolens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
12	d	Het woongenot gaat sterk achteruit door de slagschaduw en het verwijderen van het uitzicht.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
12	e	De waarde van de woning daalt als gevolg van de komst van het windpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
12	f	Er is sprake van verstoring van de rust en de ruimte.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
12	g	Er ontstaan sociale spanningen ten gevolge van de komst van het windpark.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			onder de kopjes 'draagvlak' en 'gezondheid'.	
12	h	Het weidse landschap wordt aangetast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
12	i	Indiener stelt de wijze waarop omgegaan wordt met toetsing van particuliere woningbouwplannen in relatie tot dit plan voor een grootschalig windpark ter discussie. Bij woningbouwplannen wordt op de cm nauwkeurig gekeken, terwijl hier zomaar 50 turbines van 200 meter hoog gerealiseerd kunnen worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
12	j	Het windaanbod is de afgelopen jaren teruggelopen. De elektriciteitsproductie van de Nederlandse windmolens is in 2010 gedaald met ongeveer 13 procent. Daarnaast is het feitelijke rendement veel lager dan de rekenmodellen laten zien. Immers zijn er ook windstille dagen en dagen waarop de turbines stilgezet worden wegens te harde wind. Deze combinatie van teruglopend windaanbod en feitelijk lager rendement leidt tot een onvoldoende rendement. De groei van het windmolenpark kan hier niet tegenop.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
12	k	Indiener geeft aan dat het proces niet democratisch verloopt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
12	l	Gevolgen voor toerisme zijn onvoldoende meegewogen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
12	m	Er is geen draagvlak van omwonenden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
12	n	De hoogte van de turbines (200 meter) is niet goed landschappelijk inpasbaar. Ter vergelijking; de Euromast is 185 meter en deze is in heel Rotterdam te zien en beeldbepalend.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
12	o	De afweging tussen financiële effecten, overlast voor omwonenden en aantasting van het landschap is onvoldoende. Minister Kamp handelt zonder overleg, alleen omdat hij Brussel een belofte heeft gedaan. De lokale politiek wordt onder druk gezet en er is veel discussie over draagvlak.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
12	p	Op zee is meer wind dan op land.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
12	q	Zoek naar alternatieven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
13				
13	a	De stukken zijn dusdanig omvangrijk dat het niet doenlijk is om alles door te lezen. Daarbij is het op een manier geschreven die de pet te boven gaat. Indien er kan derhalve niet beoordeeld worden of het plan onjuistheden bevat danwel of er zaken en/of belangen over het hoofd zijn gezien.	De reactie is inderdaad begrijpelijk gezien de omvang van de documenten. Helaas is dit noodzakelijk om de volledige belangenafweging inzichtelijk te maken en aan te kunnen tonen dat aan alle wettelijke eisen wordt voldaan, alsmede de wijze waarop dit juridisch geborgd wordt. Het MER bevat een publiekshoofdelijke samenvatting.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
13	b	Indiener wordt in zijn belang geraakt door het vervallen van vrij uitzicht.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
13	c	Daarnaast vreest indiener voor overlast als gevolg van slagschaduw en geluid. De rust en ruimte van het gebied waren juist aanleiding om hier te gaan wonen. Deze droom wordt verstoord.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
13	d	De waarde van het huis zal in negatieve zin worden beïnvloed, waardoor het spaarpotje aan het eind van de rit minder groot zal zijn dan gedacht. Indien er wenst hiervoor gecompenseerd te worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
14				

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
14	a	De business case voor windparken is negatief. Alleen dankzij suppletie van zeer veel belastinggeld wordt er een positief plaatje neergezet. Hieraan betaalt ook indiener mee. Subsidies zijn er voor om opstart-/innovatieperikelen te dekken; niet als middel om reguliere business te (blijven) bedrijven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
14	b	Er is veel geld / subsidie uitgegeven voor LOFAR. De deskundigen zijn het erover eens dat de geplande windmolens deze investering (zeer) nadelig gaan beïnvloeden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
14	c	Windenergie is niet continu beschikbaar. Er zullen altijd alternatieven zoals elektriciteitscentrales achter de hand gehouden moeten worden om een continue beschikbaarheid van elektriciteit te garanderen.	Windenergie speelt een rol in de energietransitie, naast zon, biomassa en aardwarmte en maakt deel uit van de totale energiemix. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
15				
15	a	Er wordt tegen wil en wetens in gegaan tegen het draagvlak, dat is er namelijk niet. Deze molens worden alleen geplaatst wegens verkeerde belangen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
15	b	Er zijn alternatieven die beter voor onze omgeving zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
15	c	Het Noorden is ver uit de meest open regio van Nederland nog en als dat vol wordt gezet met horizon vervuilende windmolens dan is men verkeerd bezig. Het leefgebied wordt verslechterd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
15	d	De windmolens brengen meer kosten met zich mee dan baten en zijn slecht voor alle mensen en bedrijven in de omgeving. Het windpark wordt de grootste flop van Nederland. De economie gaat achteruit. De waarde van de woningen zal dalen, terwijl de WOZ hoog is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
16				
16	a	Er wordt gewoon lukraak besloten waar de turbines komen. Indiener zit er straks middenin.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
				passing.
16	b	De komst van het windpark heeft grote gevolgen voor de huizenprijs.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
16	c	Boeren ontvangen een grote vergoeding voor het plaatsen van de turbines, maar de omwonenden moeten alles zomaar accepteren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
17				
17	a	Er is onvoldoende aandacht besteed aan alternatieve vormen van windenergie: zonne-energie.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
18				
18	a	Er is onvoldoende aandacht besteed aan het belang van omwonenden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
18	b	De WOZ zal dalen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
18	c	Het mooie uitzicht verdwijnt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
18	d	Indiener geeft aan last te gaan ondervinden van de rond-draaiende wieken als gevolg van vervelende onderbrekingen van de zon.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
18	e	Indiener geeft aan dat het windturbinepark wordt doorgezet, omdat het geld oplevert voor (een deel) van de boeren vanwege de subsidie. Veel mensen zijn echter tegen het plan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
18	f	Zet die windmolens in het AZC of meer bij de dijken (waar er toch al een aantal staan).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
19				

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
19	a	De belangen van de bewoners worden niet gehoord en/of op eenvoudige wijze ter zijde gesteld. Door de plaatsing van de turbines heeft dit vergaande persoonlijke (financiële) gevolgen, die niet gecompenseerd worden en/of onderzocht zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
19	b	De plaatsing van de turbines heeft een behoorlijke impact op de omgeving. Het is een algemeen bekend feit dat de windmolens een doorn in het oog zijn. De opbrengst van onroerend goed zal dan ook aanzienlijk verminderd worden. Een waardevermindering van alle onroerende goederen is onoverzienbaar. Een verlies van 33% van de waarde kan reëel zijn. Er moet meer aandacht geschonken worden aan compensatie voor omwonenden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
19	c	Er is sprake van natuurschade. De plaatsing van de turbines heeft gevolgen voor de flora en fauna. Trekvogels zullen hun koers wijzigen waardoor bepaalde soorten zullen niet meer overwinteren. Hierdoor zal het volledige ecologische bestand wijzigen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
19	d	Trillingen en schaduwslagen zullen continue aanwezig zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bouw en aanleg' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
19	e	Gezondheidsproblemen zullen ontstaan. Dit zal 'leegloop' veroorzaken van de dorpen, extra medische (on)kosten, slapeloosheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
19	f	Door de plaatsing van de windturbines zal LOFAR de onderzoeken niet meer goed kunnen uitvoeren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
19	g	Door vertrek van vele bedrijven, zal de mogelijkheid tot het verkrijgen van banen lastig /onmogelijk worden. Armoede zal ontstaan. Verhoging van de werkeloosheid, welke door de maatschappij (belastingbetaler) opgevangen zal worden. Financieel slecht voor de staat, alsmede de burger.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
19	h	De plaatsing van windmolens moet zorgen voor een ver-	Er wordt door indiener geen nadere onderbouwing ge-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		laging van de CO2-uitstoot. De productie van de turbines zullen echter CO2 verhogend zijn.	geven voor deze stelling. In het MER is beschreven welke vermeden emissies o.a. CO2 worden verwacht als gevolg van de realisatie van het windpark.	geen reden tot aanpassing.
19	i	De opbrengt wordt niet behaald.	Niet valt in te zien waarom de opbrengst niet behaald gaat worden. Indieners heeft ook niet aangegeven om welke reden hij deze mening toegedaan is. Graag verwijzen wij hierbij daarom naar de opbrengstgegevens zoals opgenomen in het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
19	j	Er is te weinig onderzoek gedaan voor het aanleggen van zonneparken. De opbrengst van panelen en de productie zijn technisch meer dan die van windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
19	k	Er is onvoldoende onderzoek gedaan naar plaatsing in andere gebieden, waar minder invloed op mens en dier is. Plaatsing in zee is mogelijk en heeft minder invloed.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
19	l	Er is te weinig aandacht geschonken aan compensatie voor de omwonenden. Er dient een compensatiemogelijkheid te worden gecreëerd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
20				
20	a	Er wordt helemaal geen rekening gehouden met de inwoners van de dorpen. Windmolens in ons gebied is gewoon veel te veel.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
21				
21	a	Het belang van de lokale bevolking is onvoldoende meegewogen. Ook de mensen die iets verder weg wonen van het plangebied moeten betrokken worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
21	b	Indiener vreest voor waardedaling van de woning. Er is nog minimale kans op woningverkoop in de nabije toekomst.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
22				
22	a	Naar de mening van indiener is er wel schade voor mens en natuur.	De schade voor mens en natuur is onderzocht in het MER. Indiener geeft niet aan waarom en om welke reden hij deze mening toegedaan is. Graag verwijzen wij naar de onderzoeken van het MER en het inpassings-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			plan en de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'ecologie'.	
22	b	De mening van bewoners moet betrokken worden in de afweging.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
22	c	Het vrije uitzicht verdwijnt geheel.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
22	d	Overlast van rode lampjes op turbines.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
22	e	Overlast van geluid	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
22	f	Wie betaalt de waardevermindering van het huis. Eerst meebetalen aan realisatie van de molens via de belastingen en vervolgens wel de overlast en waardevermindering van het huis.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
22	g	Alleen de boeren ervaren het windpark als een pluspunt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
23				
23	a	De windmolens moeten minstens 500 meter van de woningen afliggen. Volgens het ontwerp, komen de molens op veel kortere afstand van woningen te liggen. Indiener geeft aan dat de windmolens op minder dan 200 meter voor en achter zijn woning gesitueerd worden.	Er bestaat in Nederland geen wettelijk vastgelegde minimale afstandseis tot woningen. De afstand die benodigd is tot woningen wordt in Nederland bepaald door de geluidnorm. In het MER is dit berekend en middels een geluidcontour op kaart weergegeven. De woning van de indiener ligt op circa 950 meter van de dichtstbijzijnde windturbine.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
23	b	Indiener geeft aan dat alle belangen van omwonenden in de directe omgeving van de geplande windmolenparken over het hoofd zijn gezien.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
23		Hierbij moet gedacht worden aan geluidsoverlast, landschaps- en horizon vervuiling, slagschaduw etc.?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid', 'landschap', 'slagschaduw' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
23	c	De waarde van onze woning daalt en het huis wordt onverkoopbaar, doordat er op minder dan 200 meter windmolens aan de voor- en achterzijde gerealiseerd worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
23	d	Wat is de invloed op de natuur en fauna?	In bijlage 4, 5, 6, 22 en 23 van het MER is onderzoek gedaan naar de natuurwaarden in het plangebied. Voorts wordt verwezen naar paragraaf 6.5 van de toelichting van het inpassingsplan en de thematische beantwoording onder 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
23	e	Indiener geeft aan voor de rust naar Drenthe verhuisd te zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon-en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
23	f	Waarom in plaats van windmolens geen zonnepanelen plaatsen op de akkers of op ieder huis?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
24				
24	a	De toezegging van de overheid om rekening te houden met het draagvlak onder de bevolking, en dit vervolgens compleet te negeren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
24	b	Indiener vreest voor waardevermindering van zijn huis. Huizen op deze schitterende locaties zullen moeilijk tot niet-verkoopbaar zijn en sterk in waarde dalen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
24	c	27 jaar geleden zijn wij naar de Veenkoloniën verhuisd en hebben daar 22 jaar een veebedrijf gerund. We zijn in Drenthe gebleven voor de rust, ruimte, stilte en duisternis. Door de komst van zoveel windmolens zal dit ernstig verstoord worden. Ons woongenot zal dus veel minder worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
24	d	De kosten voor dit soort windparken zijn enorm hoog en kunnen alleen gebouwd worden met veel subsidies. De levensduur van windmolens is niet lang genoeg om alle	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		kosten terug te verdienen. Het rendement zal dus niet bijzonder groot zijn. Overheid heeft kennelijk geen inzicht in het rendement.		
24	e	Verder is de overheid ongemeen star, omdat bouwen van velden met zonnepanelen niet echt in overweging wordt genomen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
24	f	Indiener geeft aan het merkwaardig te vinden dat er geen inspraak is voor het windpark wat van de belastingen wordt betaald, terwijl er wel gekozen kan worden voor gemeenteraden, provinciale besturen en Kamerleden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
25				
25	a	Belangen van omwonenden zijn onvoldoende meegewogen. Men wil niet in een groot industriepark wonen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
25	b	Hier wordt aan het belang van een klein deel van de bevolking tegemoet gekomen, uit eerdere onderzoeken blijkt 80 procent tegen dit plan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
25	c	Indiener vreest nog meer leegloop in dit gebied en dus achteruitgang.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
25	d	Gevreesd wordt voor overlast en mogelijk gevaar voor de gezondheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
26				
26	a	Het gaat in feite om meerdere projecten, die nu als één megaproject worden aangeboden. Daarmee wordt nu een schaal bereikt, waardoor het Rijk het initiatief kan afpakken van de lokale en regionale overheden. Deze tactiek is laakbaar en zou indiener graag willen aanvechten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
26	b	De belangen van de bewoners en recreanten in de hele noordelijke regio zijn schromelijk miskend met de keuze voor dit mega-windpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
26	c	Het gaat om een uniek gebied, waar de ruimtelijkheid juist de grote belevingswaarde is. Het is het unieke gebied van vergezichten in het hart van Groningen en Drenthe. Het is historisch door vervening ontstaan landschap, dat zijn gelijke niet kent. Daar blijft door de volledige invulling met zo veel clusters van windmolens niet veel van over.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
26	d	Wij in het Noorden zijn het echter beu om altijd te worden opgezadeld met de megalomane gebiedsontluisterende plannen. We hebben al de gaswinning, die zo negatief doorwerkt op het imago van het Noorden en speciaal Groningen en Drenthe. Daar komt nu weer een harde aanslag op. Daarover vindt indiener geen goede afweging terug in de besluiten!	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
27				
27	a	De belangen van de bewoners worden over het hoofd gezien. De democratie wordt door deze manier van handelen ondermijnd en indiener voelt zich machteloos door de wijze waarop deze molens hem worden opgelegd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
27	b	Indiener vreest aantasting van de woonomgeving door geluidshinder, mogelijke slagschaduw, onrustig beeld van de bewegende wieken en s 'avonds van de knipperende lampen. Dit wordt geïllustreerd aan de hand van een voorbeeld.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid', 'slagschaduw', landschap' en 'licht'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
27	c	Hierdoor ontstaat een waardedaling van de woning.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
27	d	We kunnen er niets tegen doen, protesteren wordt aan banden gelegd door regels die ook nu weer worden opgelegd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
27	e	Indiener heeft destijds ook al een zienswijze ingediend bij Provincie Drenthe.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
27	f	De meeste mensen zijn niet tegen windenergie, maar wel op de manier zoals het nu gebeurt. Misschien dat er nog eens echt met de bewoners in deze omgeving gepraat kan worden over wat wel en niet acceptabel is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
28				
28	a	Ik lees niets van effecten op internet verkeer. Kan het zijn dat mobile data/bellen problemen krijgt als gevolg van deze enorme windmolens? Indiener heeft een internetzaak in Nieuw Buinen en is bang voor overlast / hinder.	In het MER is onderzoek gedaan naar effect op straalpaden. Er is geen specifiek onderzoek uitgevoerd naar effecten op mobiele telefonie en dataverkeer. Uit andere grootschalige windparken zijn geen aanwijzingen dat de windturbines effect hebben op de ontvangst van mobiele telefonie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
28	b	Waarom niet gekozen voor zonne-energie? Dit heeft toch een veel groter draagvlak in de samenleving.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
28	c	Wij wonen hemelsbreed op 2 km van deze enorme windmolen. Indiener verwacht hier schade van te ondervinden op het gebied van geluid en slagschaduw.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
28	d	Dit soort grote windmolens is nog niet vaak geplaatst. De daadwerkelijke effecten zijn dus nog niet bekend.	In Nederland zijn onder andere in de Noordoostpolder en de Eemshaven reeds vergelijkbare windturbines geplaatst. In het buitenland zijn nog vele andere voorbeelden beschikbaar van vergelijkbare windparken. Ieder nieuw type windturbine dient bovendien getest en gecertificeerd te worden voordat deze mag worden verkocht op de Nederlandse markt. Daarmee wordt gegarandeerd dat zekerheid over zaken als geluid, ontwerpnormen van de constructie bestaat voorafgaand aan de bouw van een windturbine.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
28	e	Ik vind het onbegrijpelijk dat zo dicht op een woonkern deze molens geplaatst worden. Hier had toch meer afstand tussen kunnen zitten met een beetje goede wil.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
29				
29	a	Indiener pleit voor onderzoek naar zonneparken in dat zelfde gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			energie´.	passing.
29	b	Er is sprake van horizonvervuiling. Het plan past totaal niet in het landschap.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje ´landschap´ en ´locatiekeuze/keuze VKA´.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
29	c	Er ontstaat kapitaalvernietiging voor wat betreft LOFAR.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje ´LOFAR´.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
29	d	Drentse Monden wordt een spookgebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje ´economische effecten algemeen´.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
29	e	Waardevermindering van de woning vanwege onrustige uitzicht op de draaiende molens. Wij wonen 7 hoog in Stadskanaal met uitzicht over de Drentse Monden. Dit wordt straks verstoord door 50 draaiende molens die we allemaal kunnen zien. Ons woongenot wordt in een klap vernietigd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje ´waarde woningen´ en ´woon- en leefklimaat algemeen´.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
29	f	Wij zien nu al dag en nacht heel veel draaiende molens in Duitsland op ongeveer 10 km afstand.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje ´landschap´.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
30				
30	a	In het gebied van de windmolen park ligt het bos aan de Exloërkijl. In dit bos is een grote visvijver aanwezig. Dit zorgt voor een grote diversiteit aan natuur en dieren. Er zijn veel trekvogels die hier komen. Tevens is er ieder jaar te genieten van een nest van Buizerds. Ook komen hier Ransuilen voor. In het bos is nu voldoende voedsel voor deze vogels alsmede voor marters en een vossenfamilie. Nergens in het plan wordt over dit stuk natuurgebied gesproken. Dit is mijn inzien onterecht. De windmolens zullen invloed hebben op de diversiteit en zou dus wel mee genomen moeten worden in het plan. Hierdoor zullen de windmolens verder van de Exloerkijl moeten worden geplaatst om de buizerd de ruimte te geven.	Concreet kan voor het bosje aan de Exloërkijl worden gesteld dat de turbines niet in of in de nabijheid van het gebied worden geplaatst. Daarmee is van directe aantasting van het leefgebied van de genoemde soorten geen sprake. De buizerd kent een verstoringsafstand van 50 - 75 meter (conform soortenstandaard RVO), de ransuil kent een vergelijkbare verstoringsafstand. Aangezien de turbines op > 300 meter afstand tot de rand van het bosje zijn voorzien, wordt geen verstoring van eventuele broedende exemplaren van deze soorten verwacht. Het bosgebied aan de Exloërkijl maakt geen onderdeel uit van het netwerk van beschermde natuurgebieden (NNN of Natura 2000). In het kader van de natuurbe-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			schermingswet is dit gebied derhalve niet nader beschouwd. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	
31				
31	a	Indiener is van mening dat het dorp Drouwenermond veel te klein is om de geplande windmolenpark goed in te kunnen passen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
31	b	Door de plaatsing van de windmolens zullen wij last gaan krijgen van slagschaduw.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
31	c	Mocht er 1 van de wieken losschieten, dan brengt dat heel veel gevaar mee voor mij en de dorpsgenoten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
31	d	Er zijn inmiddels vele onderzoeken geweest naar het nut van de windmolens. In de onderzoeken wordt wetenschappelijk onderbouwd dat de windmolens niet bij gaan dragen aan beperking van de uitstoot van broeikasgasen. Het bouwen van een grote windmolenpark is een hele grote verspilling van gemeenschapsgeld.	Aangezien indiener niet heeft aangegeven om welke onderzoeken het specifiek gaat, kan hier niet concreet op gereageerd worden. Daarom wordt volstaan met een verwijzing naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
31	e	De geluidsnormen zijn in 2011 versoepeld om de bouw van de windmolenparken mogelijk te kunnen maken. Indiener is hoog sensitief en daardoor zeer gevoelig voor geluid en geur. Voor indiener gaat dat betekenen dat hij toch hinder gaat ondervinden van de geluiden van de molens waardoor indiener het risico loopt om gezondheidsklachten te gaan krijgen.	In het akoestisch onderzoek wordt uitgegaan van geluidsgevoelige objecten, niet van personen. Helaas kan dan ook geen onderscheid gemaakt worden tussen regulier en hoogsensitieve personen, aangezien deze normen geacht worden een voldoende beschermingsniveau voor iedereen te bieden. Bij het opstellen van de normen is het geaccepteerd dat er bij een beperkt deel van de bevolking toch hinder kan ontstaan. Bij de normen voor wegverkeer, spoorverkeer en industrielawaai is dat ook het geval. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
31	f	Bij indiener schijnt altijd de zon in onze voor- en achtertuin. Het is niet eerlijk dat dat straks wordt afgepakt door	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		het plaatsen van de windmolens.		passing.
31	g	Door de plannen voor een windmolenpark werd de woning van de opa van indiener moeilijk verkoopbaar, waardoor de ouders van indiener zich gedwongen voelden om de woning te kopen. Nu vreest de indiener voor een financiële strop.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
31	h	Bovenstaande punten tonen aan dat, als de windmolens geplaatst gaan worden in Drouwenermond, het niet meer fijn is om te hier te wonen en te leven. Ik zal een grote kans hebben op gezondheidsklachten, net als mijn ouders en zusje. Snel verhuizen is geen optie omdat ons huis niet aantrekkelijk is voor de verkoop in een gebied met windmolens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon- en leefklimaat algemeen', 'waarde woningen', 'landschap' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
32				
32	a	Volgens mij is er bij het opstellen van de besluiten geen rekening gehouden met de bewoners en recreanten in het gebied. Puur om te voldoen aan gedane beloftes door mensen die hier niet wonen (en niet eens komen kijken en luisteren).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
32	b	Men woont en komt hier voor de rust en ruimte. Het gebied zal tijdens de bouw van de molens enorm worden belast (wegen zullen kapot gereden worden door zwaar materieel) al het transport zal tot overlast leiden. Alle inwoners en recreanten zullen leiden onder deze ongemakken. Dit kan het niet waard zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
32	c	Indiener verwacht dat zijn huis in waarde halveert, en onverkoopbaar wordt. Indiener is in Drenthe komen wonen voor de rust en ruimte. Het uitzicht op de 200 meter hoge windmolens zal het woongenot aantasten. Als indiener een vergoeding zou krijgen van ongeveer € 100.000,- (= helft van de waarde van onze woning) zou indiener zijn woning kunnen verkopen en verhuizen naar een gebied met rust en ruimte.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
32	d	Het toerisme zal afnemen en dit gaat ten koste van de inkomsten in de omgeving.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toerisme en recreatie' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
32	e	Er is volgens mij niet genoeg gekeken naar alternatieven. Met de zelfde investering als voor de windmolens kunnen zonnepanelen parken worden aangelegd. Die kunnen door lokale bewoners worden onderhouden (= lokale werkgelegenheid i.p.v. duur personeel wat op grote hoogte moet werken).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
33				
33	a	Nederland houdt zich niet aan de verplichtingen van het Verdrag om burgers tijdig en adequaat te informeren over milieu aangelegenheden. Dit geldt ook voor windenergie. Burgers en de lokale overheid hebben geen kans gehad om inspraak te plegen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
33	b	Er is geen draagvlak.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
33	c	Er zijn hele goede alternatieven beschikbaar.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
33	d	Last van slagschaduw.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
33	e	Grote kans op gezondheidsklachten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
33	f	De waarde van onze koopwoning zal flink naar beneden gaan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
33	g	Het woon- en leefgenot in Drouwenermond zal flink worden aangetast door de plaatsing van de windmolens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'landschap'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
34				
34	a	De ontwerpbesluiten zijn gemaakt door organisaties welke niet onafhankelijk zijn en geven een volkomen verkeerd beeld van de overlast en nadelen voor de omwonenden. Ingegeven door financiële belangen van deelnemende partijen probeert men door deze ontwerpbesluiten een onjuist beeld te scheppen van de gevolgen van het plaatsen van deze windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
34	b	Het geluid zal meer zijn dan nu wordt aangenomen in de rapportages en dat geldt ook voor de hinder vanwege slagschaduw.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen', 'geluid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
34	c	Ook is er wel degelijk een beter alternatief met voor omwonende aanmerkelijk minder overlast, nl. zonnepanelen. Men heeft niet voldoende onderzocht of het plaatsen van een zonnepanelenveld een beter alternatief is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
34	d	De waardedaling van de onroerende zaken van de bewoners is onvoldoende meegenomen. De waarde van de woning zal ongetwijfeld dalen doordat er sprake is van overlast in de vorm van geluid, slagschaduw en horizonvervuiling. De overheid heeft echter niets geregeld om de bewoners schadeloos te stellen. Het interesseert ze blijkbaar helemaal niets dat de burgers worden geschaad in hun belangen. Indiener voelt zich bedonderd door de overheid, zoals eerder bij de gaswinning gebeurd is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen', bestuurlijke afweging', 'geluid', 'slagschaduw' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
35				
35	a	Het ontwerp veroorzaakt een enorme gebiedsverstoring op het gebied van horizonvervuiling, slag schaduw enz.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
36				
36	a	In de tekeningen en schetsen van de Ontwerpbesluiten Windpark De Drentse Monden en Oostermoer maakt het	De beschrijving in paragraaf 2.3 betreft een globale beschrijving van het plangebied. Dit is echter niet juri-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>smalle gebied gelegen tussen de lijn Eexterveenschekanaal-Annerveenschekanaal en Eexterveen-Spijkerboor nog steeds deel uit van het zoek- en mogelijk plaatsingsgebied grootschalige windenergie. Dit is in tegenspraak met de beschrijving van de ligging en begrenzing van het plangebied in paragraaf 2.3 van het inpassingsplan.</p>	<p>disch bindend. Hiervoor dient gekeken te worden naar de bij het inpassingsplan behorende verbeelding. Hierop is het plangebied aangegeven en is te zien dat het smalle gebied tussen de lijn Eexterveenschekanaal-Annerveenschekanaal en Eexterveen-Spijkerboor geen onderdeel uitmaakt van het plangebied. Hier zullen dan ook geen windturbines of bijbehorende voorzieningen gerealiseerd worden. Aan de opmerking van initiatiefnemer met betrekking tot de landschappelijke inpassing op deze strook wordt dan ook niet toegekomen.</p>	<p>passing.</p>
36	b	<p>De gemeente Aa en Hunze is een plattelandsgemeente die haar ruimtelijke identiteit ontleent aan de waardevolle cultuurlandschappen. De landschappen worden gezien als de dragers van het ruimtelijk erfgoed. Behoud en herstel van landschapselementen versterkt de Cultuurhistorische waarde van het landschap. De dorpen Eexterveenschekanaal en Annerveenschekanaal zijn door het Rijk in 2009 aangewezen als Beschermd Dorpsgezicht. Hierbij speelt de combinatie met het unieke omliggende landschap een belangrijke rol. De plannen voor een grootschalig windturbinepark in het unieke openlandschap en in de directe omgeving van het beschermde dorpsgezicht betekenen een ernstige aantasting c.q. vernietiging van dit unieke landschap met haar kernkwaliteiten en doet ernstig afbreuk aan de motieven welke ten grondslag lagen aan de aanwijzing Beschermd Dorpsgezicht van Eexterveenschekanaal en Annerveenschekanaal.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap' en 'cultuurhistorie en archeologie'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
36	c	<p>In de directe omgeving van een eventueel te realiseren Windturbinepark bevindt zich een aantal Rijks- en Provinciale monumenten. Deze monumenten maken deel uit van de omgeving en/of bepalen mede het karakter van hun omgeving. Realisatie van een grootschalig windturbinepark in de directe omgeving van deze monumenten heeft als gevolg dat deze monumenten totaal "vervreem-</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'cultuurhistorie en archeologie'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		den" van hun radicaal veranderde omgeving. De cultuurhistorische waarde gaat daarmee geheel verloren.		
36	d	De gebouwde omgeving Eexterveenschekanaal en Annerveenschekanaal loopt aan één zijde evenwijdig aan het zoekgebied grootschalige windturbinepark. De afstand tussen een cluster van minimaal vijf windturbines en het beschermde dorpsgezicht bedraagt slechts enkele honderden meters. Er zal visueel een totale onbalans ontstaan tussen enerzijds een groot aantal immens hoge windturbines en anderzijds de bijzondere kleinschalige bebouwing van beide kanaaldorpen. De status "Beschermde Dorpsgezicht" verliest daarmee haar cultuurhistorische betekenis en functie (bescherming).	Het deel van het zoekgebied waarnaar indiener refereert, maakt geen onderdeel uit van het plangebied. Ten aanzien van de beschermde status van Eexterveenschekanaal en Annerveenschekanaal wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'cultuurhistorie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
36	e	Alhoewel de plannen voor de windturbineparken Oostermoer, Drentse Monden en N33 initieel als afzonderlijke projecten zijn gestart, zal realisatie hiervan, onder werking van de van toepassing verklaarde Rijkscoördinatieregeling (RCR), een concentratie van grootschalige windturbines tot gevolg hebben. Deze dienen in samenhang gezien te worden voor wat betreft de landschappelijke inpassing en de risico's voor de bevolking. Hierbij dient het te gaan om de effecten van het wonen en werken in de directe nabijheid of te midden van meerdere grootschalige windturbineparken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA', 'landschap' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
36	f	Onderzocht dient te worden of het geluid van de windturbines van het toekomstige windturbinepark Oostermoer kan worden beschouwd als geluidsoverlast. Een korte rondgang langs de vele onderzoeken over dit onderwerp leert dat de uitkomst wel/geen geluidsoverlast sterk bepaald wordt door het belang dat men heeft bij wel/geen plaatsing. Naar mijn mening zal er bij de realisatie van het windturbinepark Oostermoer sprake zijn van gezondheidsbedreigende geluidsoverlast. Hiervoor verwijst indiener gemakshalve naar het onderzoek van het project	De mogelijke geluidseffecten zijn door een onafhankelijk en objectief adviesbureau onderzocht. Deze onderzoeken zijn mede uitgangspunt geweest voor de bepaling van de turbineposities. Of er daadwerkelijk sprake is van onacceptabele overlast is sterk afhankelijk van het geval, waarbij in ieder geval de afstand tot omliggende woningen, het type turbine en eventueel te treffen maatregelen een rol spelen. Er wordt voldaan aan de normen en voor alle woningen in de omgeving is aangetoond dat eventuele geluidsoverlast aanvaardbaar	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		WINDFARMperception, onder leiding van de Groningse natuurkundige dr. Frits van de Berg.	is. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen', 'geluid' en 'gezondheid'.	
36	g	In het MER dient het plan niet alleen aan de wettelijke normen getoetst te worden maar dient ook aandacht besteed te worden aan de milieubelasting onder de wettelijke normen. Onderzocht dient ook te worden welke waarborgen de bevolking krijgt om bij daadwerkelijke overschrijding van de geluidsnormen de windturbines tijdelijk stil te leggen, bijvoorbeeld bij harde wind of incidentele overschrijding van de geluidsnormen zoals die 's nachts gelden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
36	h	De schaduwwerking en lichtschittering van in werking zijnde windturbines geven continue een onrustig beeld in het landschap. Dit betekent voor nagenoeg alle direct omwonenden een ernstige aantasting van hun leefklimaat. Daarnaast zal een onbekend aantal mensen gezondheidsklachten ontwikkelen door de voortdurende onrust in hun blikveld.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw', 'licht' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
36	i	De komst van een grootschalig windturbinepark betekent zonder meer een aanzienlijke waardedaling van de eigen woning van alle inwoners in de omgeving. Dit is nu al concreet voelbaar voor woningeigenaren die hun huis te koop hebben staan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
36	j	De realisatie van een grootschalig windturbinepark in de directe nabijheid van de bebouwing ten behoeve van het halen van algemene milieudoelstellingen betekent voor de bewoners een niet te rechtvaardigen onevenredig groot nadeel. Dit is niet proportioneel.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging', 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
37				
37	a	De bewoners woonachtig aan de KJ de Vriezestraat krijgen ook te maken met windmolens welke geplaatst gaan worden aan/langs de N33 (zoals het nu lijkt ter hoogte	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		van Wildervanksterdallen). Dit betekent dat wij "ingesloten" worden door windmolens.		
37	b	Wat zijn hiervan de effecten? Zowel op het gebied van gezondheid als op het gebied van waardevermindering van de woningen?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
37	c	Naast het plaatsen van windmolens is indiener er van overtuigd dat zij in de toekomst gevolgen gaan ondervinden van de gaswinning! Waarom wordt er niet meer rekening gehouden met de bewoners / belanghebbenden?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
37	d	Indiener begrijpt niet dat er niet gekozen wordt voor zonne-energie. Het plaatsen van deze panelen is veel minder ingrijpend, neemt in totaal minder ruimte in beslag en niet de complicaties qua gezondheid zoals die nu wel al bekend zijn van windmolens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
38				
38	a	Het besluit is eenzijdig opgesteld, er wordt op geen enkel gebied rekening gehouden met de omwonenden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
38	b	Het is alleen maar in het belang van de windboeren.	De doelstelling van het windpark is uitsluitend gericht op het realiseren van voldoende duurzame energiebronnen. Een eventueel belang van initiatiefnemers is geen onderdeel geweest van de afweging om te komen tot dit park. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder kopje 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
38	c	De omwonenden in dit gebied worden nu al geraakt in hun belang doordat de huizenprijzen gezakt zijn. Wie vergoedt dit?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
38	d	Geef iedereen zonnepanelen, dan ben je van het probleem af. Deze kosten niets meer dan die windmolens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
38	e	Op deze manier wordt het LOFAR-project ernstig geschaad.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
38	f	In 2009 heeft onze premier Rutte gezegd dat de windmolens op subsidie draaien.	Verwezen wordt naar het kabinetsbeleid op dit punt, zoals samengevat in de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
39				
39	a	Mijn bezwaren zijn dat 7 windmolens binnen een straal van 0,5 km tot 2 km van onze woning komen te staan. Dit heeft tot gevolg dat het vrije zicht van ons danig wordt verstoord /ontsied en verder bij laagstaande winterzon dit tot een zeer storende slagschaduw gaat lijden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
39	b	De karakteristieke eigenschappen van de veenkoloniën (ruimte en weids zicht) worden door de bouw van de geplande reuzenmolens te ingrijpend veranderd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
39	c	Uit enkele documentaires op tv en krantenartikelen is mij duidelijk geworden dat dit tot gezondheidsproblemen kan leiden. Niet alleen de slagschaduw heeft een nadelig effect op de gezondheid maar ook de geluidsproductie die door de zuid tot zuid westelijke wind wordt meegevoerd naar onze woning. Kortom, de leefbaarheid in Stadskanaal Noord wordt na uitvoering van de plannen direct en zeer ernstig aangetast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid', 'slagschaduw', 'geluid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
39	d	Indiener vreest voor een waardedaling van zijn woning.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
39	e	Indiener is van mening dat de gevolgde procedure niet de schoonheidsprijs verdient en heeft het gevoel dat de windmolens door de strot worden gedrukt. Slechts een handvol landeigenaren worden beter van de plannen en een veel groter aantal mensen in de directe leefomgeving van de molens gaan er direct hinder van ondervinden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen', 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
39	f	Indiener is voorstander van het zoeken van alternatieven m.b.t. het opwekken van energie en denk dat zonne-energie minder belastend is voor de leefomgeving. Wat	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		uit publicaties in recente krantenartikelen is gebleken. Het verbaast indiener dat deze goede alternatieven geen kans krijgen en dat halsstarrig wordt vastgehouden aan de ingeslagen route naar windmolens.		
39	g	Indiener geeft aan dat, in het kader van een democratisch proces, hij de hoop blijft houden dat geluisterd wordt naar de meerderheid van de betrokken bewoners en dat het windpark niet doorgaat.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
40				
40	a	Indiener geeft aan in zijn belang geraakt te worden door horizonvervuiling van het landelijke uitzicht.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
40	b	Indiener stelt de locatie tegen de grens van Groningen ter discussie en stelt voor de turbines tegen de Duitse grens te zetten.	Bij de locatiekeuze is gezocht naar de best mogelijke locatie, met zo min mogelijk ruimtelijke, wettelijke en technische belemmeringen. Geografische begrenzingsen hebben hierbij geen rol gespeeld. Verder wordt verwezen naar de reactie in hoofdlijnen onder 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
40	c	Solarprojecten geven geen horizonvervuiling.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
41				
41	a	Het is volgens indiener ondoenlijk om alle stukken tot zich te nemen gezien de omvang.	De reactie is inderdaad begrijpelijk gezien de omvang van de documenten. Helaas is dit noodzakelijk om de volledige belangenafweging inzichtelijk te maken en aan te kunnen tonen dat aan alle wettelijke eisen wordt voldaan, alsmede de wijze waarop dit juridisch geborgd wordt. Het MER bevat een publieksvriendelijke samenvatting.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
41	b	Er is onvoldoende rekening gehouden met de belangen van de bewoners in de vorm van daling van de woningwaarde eventuele gezondheidsrisico's, zelfstandigen en grotere bedrijven in de regio door het terug lopen van het	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging', 'waarde woningen', 'gezondheid', 'economische effecten algemeen' en 'toerisme'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		toerisme in deze regio.		
41	c	Er zijn miljoenen geïnvesteerd in het natuurgebied Aa en Hunze en nog geen 1400 meter verderop worden nu deze molens gepland. Dit is kapitaalvernietiging.	De aanwezige natuurwaarden zijn een onderdeel geweest van de totale belangenafweging. In het MER is aangetoond dat deze geen onevenredige schade opleven (zie MER hoofdstuk 8). Voor het overige wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
41	d	Milieuaspecten zijn op de lange termijn onbekend, we experimenteren nu maar wat.	Het bevoegd gezag constateert dat bij MER gebruik is gemaakt van een groot aantal wetenschappelijke studies naar de invloed van windmolens op de natuurlijke omgeving waarbij uiteraard rekening is gehouden met de effecten op de lange termijn. <i>Inmiddels is in Nederland ruim 30 jaar ervaring opgedaan met windenergie en de milieueffecten ervan.</i> Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'MER algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
41	e	Indiener verwacht een leegloop van de regio waarbij veel huizen onverkoopbaar zullen blijven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
41	f	Indiener snapt dat wij als Nederlandse staat moeten voldoen aan EU-normen maar verzoekt om serieus te kijken naar alternatieven zoals zonnepanelen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
41	g	I.p.v. een gebied uit te zoeken waar de bevolkingsdichtheid laag is, stelt indiener voor om een gebied te zoeken waar deze helemaal niet aanwezig is zoals de Noordzee.	Voor windenergie op land zijn in de Structuurvisie windenergie op land gebieden opgenomen voor grote windprojecten. Ook zijn er tussen Rijk en IPO afspraken gemaakt over het realiseren van 6000 MW windenergie op land in 2020. Daarnaast werkt het kabinet ook aan de realisatie van windenergie op zee. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
41	h	Er wordt voorbij gegaan aan de belangen van de omwonenden. Er is onvoldoende gekeken naar gezondheidsrisi-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging',	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		co's, woongenot en waardevermindering van de woningen.	'gezondheid', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'waarde woningen woningen'.	passing.
42				
42	a	Er zijn drie aanvragers voor de vergunningen in overleg met de overheid samengevoegd tot één aanvrager om te voldoen aan de eisen van de Rijkscoördinatieregeling. Hierdoor "regelt" de overheid dat ze zelf de vergunningen kan afgeven. Dat beschouwt indiener als in strijd met de wet.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
42	b	De belangen van de bewoners in het Windturbinegebied zijn vanaf het begin van de procedure in 2011 met voeten getreden. De indiener geeft hier enkele voorbeelden van, zoals het door initiatiefnemers uitgevoerde draagvlakonderzoek en regelgeving die aangepast wordt teneinde dit soort projecten mogelijk te maken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
42	c	Gedupeerde bewoners en de mensen die nog worden gedupeerd in hun gezondheid zullen hierdoor geen enkel recht op compensatie hebben. Waardedaling van woningen en opkoopregelingen worden niet genoemd, dus op termijn krijgen we hier dezelfde aansprakelijkheidsproblemen als nu in het gaswinningsgebied in Noord Nederland.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
42	d	Indiener vreest voor zijn gezondheid zodra de ongeveer 200 meter hoge windturbines in groten getale in ons woon- en leefgebied worden geplaatst. Het aantal te plaatsen turbines is veel meer en hoger in megawatt dan in het Provinciaal plan van Drenthe als maximum is weggeschreven. In ons leefgebied wordt een veel te groot plan "ingepast/ doorgedrukt" terwijl de gevolgen voor de leefomgeving niet te overzien zijn. Indiener maakt zich met name zorgen over geluidoverlast, onrust en overlast van bewegende wieken, verlies aan toerisme in het weids landschap in de Monden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging', 'procedure algemeen', 'woon- en leefklimaat algemeen', 'geluid', 'slagschaduw', 'landschap' en 'toerisme'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
42	e	Kies liever voor het alternatief van een groot zonnepanelenpark, waarvan de plannen al door lokale ondernemers is uitgewerkt. Dit plan kan op een groter draagvlak rekenen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
43				
43	a	De belangen van de omwonenden worden geheel over het hoofd gezien in een procedure die geheel onbetamelijk is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
43	b	Indiener geeft aan dat de keuze voor windenergie niet voorgeschreven wordt maar een eigen keuze is van Nederland. Met de nieuwe technologische ontwikkelingen op het gebied van andere duurzame energiebronnen is deze keuze achterhaald.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
43	c	Het project is niet vanuit het algemeen belang, maar vanuit private belangen (eigendomsposities) ingestoken. Van een deugdelijke belangenafweging is dan ook geen sprake. Was dat wel het geval geweest, dan had dat geleid tot totaal andere projecten en locaties.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
43	d	Indiener stelt de keuze voor de dubbele rij windturbines tussen Nieuw Buinen en Eerste Exloërmond ter discussie, alsmede de eenzame turbine direct ten zuiden van Gasselternijveen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
43	e	Indiener geeft aan dat het inpassingsplan gebaseerd is op de aanname dat het hier om 1 project gaat, terwijl het technisch ontwerp van twee projecten uit lijkt te gaan. Daarnaast zijn er drie uitvoerende partijen betrokken met ieder hun eigen groep turbines, grondposities, organisatie en financiering. Kortom, er is feitelijk helemaal geen sprake van 1 project. Het enige doel van de toepassing van de RCR is dat de macht bij de Rijksoverheid komt te liggen en inspraak, bezwaar en beroep gefrustreerd worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
43	f	Het MER en inpassingsplan schrijven 1 turbinetype voor.	In het inpassingsplan is geen specifiek turbinetype	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>Indiener vreest dat als er bij 1 vennootschap een probleem ontstaat, dat deel voorlopig of geheel niet door gaat.</p>	<p>vastgelegd. De minimale en maximale afmetingen van de windturbines zijn vastgelegd in het inpassingsplan, evenals regels om een rustig beeld per lijnopstelling te garanderen (bijv. zelfde draairichting en zelfde uiterlijke verschijningsvorm per lijnopstelling). De te verlenen omgevingsvergunning, moet voldoen aan de in het inpassingsplan opgenomen bandbreedte. Naar de volledige in de vergunningsaanvragen opgenomen bandbreedte is onderzoek gedaan. Afhankelijk van o.a. de uiteindelijke aanbesteding en de technische ontwikkelingen op het gebied van windturbines zal het uiteindelijke type bepaald worden. Deze windturbines dienen uiteraard ook te voldoen aan bandbreedte uit het inpassingsplan en de omgevingsvergunning. Er is dan ook voldoende flexibiliteit om zonodig te wijzigen van turbintype, mits passend binnen de inpassingsplanregels. Er is dan ook geen reden om aan te nemen dat (een deel van) het windpark om die reden niet door zou kunnen gaan.</p>	<p>geen reden tot aanpassing.</p>
43	g	<p>Er is verbazingwekkend weinig onderzoek gedaan naar de draagkracht en financieringsmogelijkheden van de 3 uitvoerende partijen, terwijl het toch om substantiële bedragen gaat.</p>	<p>Het initiatief wordt gefinancierd door de initiatiefnemers Duurzame Energieproductie Exloërmond BV, Raedthuys Windenergie BV en Windpark Oostermoer Exploitatie B.V.. De investeringen voor de aanleg van de windturbines, toegangswegen, kabels en transformatorstations worden gedragen door de initiatiefnemers. De initiatiefnemers verdienen de investeringen terug door de verkoop van de opgewekte elektriciteit. Bovendien biedt de stimuleringsregeling SDE+ een mogelijkheid voor subsidie voor windturbines op land, welke de zogenaamde onrendabele top van de elektriciteitsproductie van dit windpark afdekt. De initiatiefnemers hebben aangetoond een sluitende business case te hebben. Voorts verwijzen wij naar de toelichting van het inpassingsplan (hoofdstuk 8) waarbij ingegaan wordt op de economi-</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			sche uitvoerbaarheid, alsmede naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid'.	
43	h	De indiener geeft aan dat alle (negatieve) tegengeluiden ten opzichte van het proces weerlegd worden, dan wel dat er niets over gezegd wordt. Genoemd worden onder andere de gebiedsvisie Windenergie Drenthe, het onderzoek t.a.v. effecten op LOFAR, het gemeentelijke draagvlakonderzoek en het door dhr. Oterdoom uitgevoerde onderzoek. Hier wordt niet op ingegaan in het inpassingsplan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'LOFAR' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
43	i	De belangen van bewoners zijn onvoldoende gewogen, bijvoorbeeld op het gebied van geluid. Er is bijvoorbeeld niet onderzocht welke geluidniveaus er nu in de nacht dan wel overdag zijn. De grote stilte die kenmerkend is voor het gebied, is niet verdisconteerd in de wettelijke norm en niet meegenomen in de belangenafweging.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
43	j	De belangen van LOFAR zijn onvoldoende meegewogen, dit betreft ook een project van algemeen belang. De locatie van het LOFAR-project is juist gekozen omdat hier weinig tot geen verstoring te verwachten was. In dat kader is het merkwaardig dat wel rekening gehouden wordt met de militaire laagvliegroute bij Tweede Exloërmond.	Met beide aspecten is rekening gehouden en hiervoor is een separate afweging gemaakt omdat hiervoor andere toetsingscriteria gelden. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
43	k	In het advies d.d. 25-03-2015 van het College van Rijksadviseurs (Cra) wordt de turbinelijn parallel aan het Stadskanaal in Oostermoer ontraden om dat het betreffende gebied te kleinschalig is. Ook moet rekening gehouden worden met de windturbine plannen langs de N33 bij Veendam. Een visuele verbinding op deze manier wordt niet gewenst geacht. Naar mijn mening wordt met deze turbinelijn afbreuk gedaan aan de hoofdlijnen van de koloniale verkaveling, waarvoor nu juist in deze plannen gekozen is. Waarom het inpassingsplan afwijkt op dit	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		punt van het advies van het Cra staat niet in het inpassingsplan c.a.		
43	l	Voor schade ten gevolge van het Inpassingsplan wordt verwezen naar artikel 6.1 WRO. Dat is wel erg mager voor een project/projecten die verheven zijn tot de Rijkscoördinatieregeling. Indiener acht de voorgenomen ingreep in de leefomgeving van de bewoners van het plangebied zodanig groot dat niet volstaan kan worden met een regeling achteraf. Er zal meer aansluiting gezocht moeten worden met de Onteigeningswet en het leerstuk van Bestuurscompensatie bij rechtmatige overheidsdaad. Ergo een vooraf verzekerde schadevergoeding gebaseerd op een ruimer schadebegrip dan artikel 6.1 WRO. Een onafhankelijke commissie van deskundigen. Een bijdrage voor de aanvrager in de kosten van deskundige bijstand.	De planschaderegeling waarnaar indiener verwijst is een generieke schadevergoedingsregeling, die niet afhankelijk is van de omvang van het project dan wel de daarmee samenhangende schade. Uit het MER is gebleken dat de effecten dusdanig zijn, dat er nog steeds sprake is van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat. Onteigening is dan ook een veel te zwaar instrument gezien de effecten van het windpark. Indien een belanghebbenden onevenredig in zijn belang wordt geschaad, dan kan deze gebruik maken van de planschaderegeling. In de planschadeprocedure is voorzien in de beoordeling van de claim door een onafhankelijke commissie van deskundigen. Indien de planschadeclaim toegekend wordt, dient het bevoegd gezag conform de Wro daarbij tevens de redelijkerwijs gemaakte kosten van rechtsbijstand en andere deskundigenkosten te vergoeden. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
43	m	Indiener concludeert dat om recht te doen aan alle voorgaande punten de planontwikkeling opnieuw gedaan moet worden en dat de ontwerp omgevingsvergunningen prematuur zijn.	Gezien voorgaande reacties is het bevoegd gezag van mening dat voldoende aangetoond is dat de planontwikkeling op een juiste en deugdelijke wijze doorlopen is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
44				
44	a	De meerderheid van de bewoners hier, wil die windmolens helemaal niet. Ons gezin hoeft helemaal niet mee te profiteren van het windpark. Wij hebben zonnepanelen en dus al voorzien van goed alternatief voor het leveren van de stroom. Voor ons dus absoluut geen voordeel dat hier een windpark komt. Indiener kan alleen maar nadelen bedenken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
44	b	Indiener krijgt één of twee windmolens voor het huis. Hij	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		moet er niet aan denken dat dit mooie uitzicht wordt verpest door een meters lange windmolen.	onder het kopje 'landschap'.	geen reden tot aanpassing.
44	c	Volgens indiener zijn er nog andere mogelijkheden om duurzame energie op te wekken. Graag daar nog eens naar kijken. Indiener wil GEEN windmolen voor de deur.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
45				
45	a	In de onderbouwing van de eventuele gevolgen van de plaatsing wordt niet stilgestaan bij het effect van de rotors op de vermenging van de verschillende luchtlagen. Deze kennis is noodzakelijk om vast te kunnen stellen hoever gewasbeschermingsmiddelen verder verspreid worden in de omgeving bij relatief zwakke grondwinden en de wat sterkere bovenwinden. Dit is immers de reden dat het plaatsen van de molens in dit gebied rendabel maakt. Gewasbestrijdingsmiddelen worden op het land gespoten meestal in de namiddag en avond bij zwakke winden. Als gevolg van de draaiende rotors wordt de lucht vlakbij de grond welke ook gewasbestrijdingsmiddelen bevat meegenomen naar de luchtlagen op 150 meter hoogte en zo in de turbulenties van de rotors die in lijn staan opgesteld in een zeer groot gebied verspreid. Telkens wanneer er gespoten wordt, jaar in jaar uit. Indiener maakt zich zorgen over de gezondheidseffecten hiervan en heeft ter illustratie van deze zorg twee bijlagen bijgevoegd met een rapportage van de Gezondheidsraad, alsmede een visualisatie van de verspreiding van de luchtlagen als gevolg van turbulentie.	In de atmosfeer is altijd enige vorm van turbulentie aanwezig. Het temperatuurverschil tussen het aardoppervlak en de luchtlaag daar direct boven zorgt bijvoorbeeld altijd voor enige menging (turbulentie). Stoffen (zoals gewasbescherming) die dichtbij het aardoppervlak worden aangebracht kunnen door deze turbulentie over een korte afstand worden meegevoerd met de wind. Wanneer windturbines draaien veroorzaken zij op twee manieren een toename van de turbulentie in de lucht. Enerzijds is er de toename van turbulentie die veroorzaakt wordt doordat de wieken door de lucht bewegen. Deze turbulentie vindt plaats direct achter de rotor (hoog boven het aardoppervlak) en dooft op relatief korte afstand uit. De andere vorm van toename van turbulentie hangt samen met de afname van de windsnelheid direct achter windturbines. De afname in windsnelheid wordt opgelost doordat ongestoorde wind uit hogere luchtlagen (met een hogere windsnelheid) zich mengt met de laag daaronder. Dit effect houdt aan tot grotere afstand van de windturbines en wordt wel het wake-effect genoemd. Beide vormen van toename van turbulentie spelen zich af op de hoogte van de windturbinebladen of de luchtlaag boven de windturbines. Derhalve is extra menging (en daarmee verspreiding) van gewasbescherming met de atmosfeer door een toename van turbulentie niet te verwachten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
46				

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
46	a	De z.g. onderzoeken zijn onjuist en zeer eenzijdig, milieu informatie ontbreekt, alternatieven worden terzijde geschoven, Europese geluidsnormen worden genegeerd, Belangen inwoners en bedrijven worden niet in de afweging meegenomen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
46	b	Belangen van het bedrijfsleven en inwoners van deze 2 provincies Drenthe en Groningen worden op ondemocratische wijze aangetast, met als gevolg dat recreanten wegblijven, de bevolking verder uitdunt, dien ten gevolge het bedrijfsleven wegtrekt en alle reeds gedane pogingen om ontvolking tegen te gaan te niet gedaan worden, de hiertoe gedane investeringen volledig vernietigd worden. Een van de belangrijkste bedrijfstakken recreatie groten-deels vernietigd wordt, wat wie wil er vakantie houden onder het lawaai van windmolens, een zonnebad nemen in de slagschaduw en 's nachts wakker liggen van de pulsgeluiden die deze veroorzaken. Deze plannen zullen ons leefklimaat ernstig aantasten, onze gezondheid schade toe brengen, onze bezittingen onacceptabel in waarde doen dalen zo niet onverkoopbaar maken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging', 'economische effecten algemeen', 'toerisme', 'slagschaduw', 'geluid', 'woon- en leefklimaat algemeen', 'gezondheid' en 'waarde woningen woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
46	c	Waar blijft onze democratie en lokt deze manier van besluitvorming niet uit tot burgerlijke ongehoorzaamheid. Zeker de manier waarop u hindernissen maakt voor de spreekuren met toegangsbewijs vindt indiener totaal ongepast en toont grote minachting naar de bevolking.	Voor dit windpark zijn de wettelijke procedures gevolgd. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'bestuurlijke afweging' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
47				
47	a	Indiener geeft aan dat het huidige kabinet op geen enkele wijze rekening wenst te houden met haar onderdanen. Daarnaast is gesteld dat er met verschillende lagere overheden overleg is geweest, de gemeente Stadskanaal is deels buiten het overleg gehouden. De andere gemeenten hebben reeds tegen het ministerie geprocedeerd en zullen dit blijven doen.	De gemeente Stadskanaal is vanaf een vroeg stadium betrokken geweest bij de overleggen, zowel op ambtelijk als bestuurlijk niveau. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
47	b	Aan de te beleggen informatiebijeenkomsten wordt weinig tot geen ruchtbaarheid gegeven. De toegang voor deze bijeenkomsten is dusdanig bemoeilijkt dat de indruk wordt gewekt dat men zo min mogelijk tegenstanders van dit plan op de bijeenkomsten wil ontmoeten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
47	c	In de (in)directe omgeving zullen gezondheidsklachten ontstaan. Rapporten zijn bekend.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
47	d	Er zijn bij het ministerie rapporten bekend, waaruit blijkt dat het rendement van de windmolens zeer laag is, dan wel negatief. Realisatie kan alleen met overheidssteun voor een langere periode plaatsvinden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
47	e	De opstelling, plaatsing van de molens zorgen voor minder rendement dan wordt voorgesteld. Hiervan zijn zowel nationale als internationale rapportages bekend.	Onduidelijk is naar welke rapportages indiener specifiek verwijst. Derhalve is het niet mogelijk om hierop te reageren. De opstelling van de turbines is zeer nauwkeurig bekeken, waarbij verschillende belangen meegewogen zijn. Het rendement van de turbines is hierbij een belangrijk, doch niet het enige aspect geweest. Soms zijn andere belangen daarbij van doorslaggevend belang geweest, zoals een aanvaardbaar woon- en leefklimaat en de effecten op het landschap. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
47	f	Er zijn voldoende alternatieven voorhanden om de afspraken gemaakt voor 2020 te halen, zonne-energie, bio-energie, windparken op locaties waaraan minder of geen bezwaren kleven, sluiting van kolencentrales, etc. Rapportages zijn bekend. Kolencentrales waarvoor in Duitsland (RWE) geen vergunning werd afgegeven, in Nederland op voorhand wel.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
47	g	Waardevermindering van de panden. Nu reeds staan de huizenprijzen onder druk, als gevolg van de realisatie, welke voor het ministerie reeds een feit is. Indiener zal	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		niet schromen bij realisatie alles in het werk te stellen voor een vergoeding voor de waardevermindering alsmede voor het afnemen van het woon- en leefgenot van onze omgeving, in aanmerking te komen.		
47	h	Het profijt voor de omgeving, welke u voorstaat, is een doekje voor het bloeden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
48				
48	a	Indiener geeft aan dat er geen rekening wordt gehouden met de omwonenden. Er wordt geen compensatie geboden voor de waardevermindering van de woningen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
48	b	Het gebied Gasselterboerveen is veel te klein om de geplande windturbines goed ruimtelijk te kunnen inpassen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
48	c	Voor wat betreft de afstand tot de woningen geeft indiener aan dat gekeken had moeten worden naar de richtlijnen uit de publicatie Bedrijven en milieuzonering van de VNG. Hieruit zou na extrapolatie blijken dat de minimale afstand tot de woningen 1.200 meter zou moeten bedragen. Indiener geeft aan dat de afstanden in het plan thans variëren van 1.600 meter, tot 1.900 meter en 760 meter. Indien een reële afstand tussen de turbines en de woonbebouwing wordt aangehouden dan kan de conclusie niet anders zijn dan dat het gebied te klein is voor de geplande windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
48	d	Inmiddels is genoegzaam aangetoond en wetenschappelijk onderbouwd dat de inzet van energie afkomstig van windturbines niet wezenlijk bijdraagt aan de beperking van de uitstoot van broeikasgassen. Zowel energie opgewekt door wind als door zon heeft een back-up van conventionele energiecentrales. Het bouwen van windturbineparken is daarmee de grootste verspilling van gemeenschapsgeld ooit.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
48	e	<p>Het is in ruime kring bekend dat de geluidsnormen in 2011 versoepeld zijn, teneinde de bouw van industriële windturbines mogelijk te maken. Het akoestisch onderzoek in het plan geeft aan dat het onderhavige plan voldoet aan de geluidnormering van 47 dB Lden en 41 dB Lnight, als er tenminste mitigerende maatregelen worden genomen. Indiener maakt bezwaar tegen het feit dat een plan als het onderhavige op een van de belangrijkste omgevingsaspecten, geluid, enkel ruimtelijk kan worden ingepast indien mitigerende maatregelen worden getroffen, terwijl de geluidsnormen nog versoepeld zijn ook. Verder zijn de speciaal voor windturbines afgesproken geluidsnormen gebaseerd op een jaargemiddelde, zodat handhaving erg moeilijk wordt.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
48	f	<p>Het is mijn zienswijze dat het aspect slagschaduw wel degelijk de uitvoering van het plan in de weg staat. De aantasting van het woon-en leefklimaat van de omwonenden wordt onevenredig ernstig verstoord. Dit is onaanvaardbaar. Daarbij komt dat ook voor het aspect slagschaduw mitigerende maatregelen getroffen moeten worden in de vorm van stilstandvoorzieningen en zonschijn-sensoren. Het criterium "goede ruimtelijke ordening" zoals bedoeld in artikel 4.1 Wro biedt de mogelijkheid om ter bescherming van een goed woon- en leefklimaat strengere eisen te stellen dan de milieunormen. Immers, de in artikel 3.12 van het Activiteitenbesluit milieubeheer gehanteerde norm borgt niet altijd een goed woon-en leefklimaat. Ten aanzien van het aspect slagschaduw is mijn zienswijze dat er een afstand tot de woonbebouwing moet worden aangehouden van 12 x de rotordiameter. Dus zonder stilstandvoorzieningen en zonschijn sensoren.</p>	<p>De door indiener benoemde maatregelen zijn bedoeld om de hinder als gevolg van slagschaduw zo beperkt mogelijk te houden. Voor het overige wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'slagschaduw'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
48	g	<p>De WOZ-beschikkingen met peildatum 1-1-2015 maken duidelijk dat de waarde van de woningen in het gebied</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen woningen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aan-</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		daalt, de gemeente noemt in het Taxatieverslag een "Aftrek windmolens". Hiermee wordt duidelijk vastgesteld dat de plannen voor een windturbinepark inmiddels hebben geleid tot een waardedaling van de omliggende woningen, deze waardedaling zal zich nog verder doorzetten. In het Inpassingsplan wordt geen melding gemaakt van compensatie van het waardeverlies van de woningen, dat het gevolg is van dit plan. Indien er is een regeling om dit waardeverlies die wordt veroorzaakt door dit windturbinepark te compenseren.		passing.
48	h	In het Inpassingsplan staat dat de plannen zijn gebaseerd op verschillende beleidsuitgangspunten. Er is op geen enkele wijze tegemoet gekomen aan een van de belangrijkste beleidsuitgangspunten, namelijk dat het woon- en leefklimaat in de omgeving waar windturbines op land worden geplaatst niet mag worden verslechterd. Bovenstaande zienswijzen tonen aan dat, indien de windturbines zouden worden geplaatst het woon- en leefklimaat in Gasselterboerveen aanzienlijk verslechterd.	Het uitgangspunt was niet dat het woon- en leefklimaat in het geheel niet mag verslechteren, maar dat dit niet onaanvaardbaar mag verslechteren. Hiertoe zijn de gevolgen voor het woon- en leefklimaat in beeld gebracht en afgewogen ten opzichte van de andere beleidsuitgangspunten. Hiervoor wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
49				
49	a	Indiener had als toekomstbeeld om na de studie terug te keren naar de geboorteplaats Stadskanaal en aldaar de woning van zijn ouders over te nemen teneinde de grote liefde voor dieren voor te kunnen zetten. Maar door het plaatsen van windmolens zal dit toekomstbeeld veranderen in een industriegebied waar het genieten van de rust, weidse uitzicht, wilde dieren, draven met mijn paard door het veld verleden tijd zal zijn. De afstand tussen de woningen van Gasselterboerveenschemond en de Tweede Dwarsdiep en de turbines bedraagt slechts 760 meter en vanaf het Nieuwe diep slechts 1600 m. Indien een reële afstand tussen de turbines en de woonbebouwing wordt aangehouden dan kan indiener niets anders concluderen	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		dat het gebied te klein is voor de geplande windturbines.		
49	b	Er zijn gerandomiseerde onderzoeken naar de negatieve effecten van windmolens op de gezondheid van mens en dier gedaan die niet worden meegenomen in de beslissing. Als gevolg daarvan zullen jongeren zich niet meer vestigen in het gebied en zal leegstand en vergrijzing op gaan treden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen', 'gezondheid' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
49	c	Verder lijkt het indiener duidelijk dat windmolens niet draaien op wind maar op subsidie die slechts enkele boeren ten deel komen. Er is een duidelijke verspilling van gemeenschapsgeld.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
49	d	Deze molens leveren geen significante bijdrage aan duurzame energie. Door vele onderzoeken zal dit toch wel duidelijk zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
50				
50	a	Het is absurd dat er niet naar de alternatieven wordt gekeken zoals zon energie. We krijgen sterk de indruk dat hier andere belangen (zoals persoonlijke verrijking) een grote rol spelen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
50	b	Zoals algemeen bekend is, leveren de windmolens geen voordeel op. Ze kosten meer dan dat ze opbrengen. De gezondheid risico's worden aan de kant geschoven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
50	c	Dit project heeft ons op dit moment al minimaal €150.000,- gekost. We hadden grond aangekocht om een nieuw huis op te bouwen. Net toen we het gekocht hadden werden de plannen van de windmolens bekend. We hebben de grond met veel verlies weer verkocht. Er zijn architectkosten en bestemmingsplan kosten gemaakt. We willen graag vrij en in de buurt van Musselkanaal wonen maar dit wordt belemmerd door de eventuele komst van windmolens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
50	d	In het algemeen willen indieners mededelen dat ze een windpark een te grote inbreuk op het leefgebied vinden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		Het is schandelijk om mensen die gekozen hebben om in het vrije landschap te wonen nu gedwongen worden om op een industriepark te gaan wonen.		passing.
51				
51	a	Indiener wijst op de botsing van belangen tussen het onderhavige project en LOFAR. Het zou een aanzienlijke en wereldwijde reputatieschade voor Nederland opleveren als LOFAR op welke wijze dan ook, zou worden gehinderd als gevolg van de realisatie van het windpark. Er moet gezocht worden naar een oplossing die voor alle betrokken partijen aanvaardbaar is. Een wijziging van de voorliggende plannen heeft daarbij de voorkeur boven een aantasting van de goede werking van LOFAR.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
51	b	Een tweede bezwaar vormt de hoogte van de turbines. Als het hoogste punt op 200 m komt te liggen, zal dat een alles overheersende horizonvervuiling opleveren die nooit meer ongedaan kan worden gemaakt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
52				
52	a	Indiener geeft aan dat er geen rekening wordt gehouden met de omwonenden. Er wordt geen compensatie geboden voor de waardevermindering van de woningen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
52	b	De zienswijze van indiener is voor het overige gelijkloidend aan de zienswijze als samengevat onder 48, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hiernaar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener gelijkloidend is aan de onder 48 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 48.	
53				
53	a	Indiener is tegen de komst van een windpark en vindt het belachelijk dat er zulke megaturbines moeten komen in een prachtig landschap.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
53	b	Indiener is van mening dat er genoeg andere middelen zijn om energie op te wekken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
54				

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
54	a	Indiener geeft aan dat er weinig verschil van mening is over het feit dat het opwekken van duurzame energie een must is. Over het hoe en waar lopen de meningen echter wel uiteen. De mening van indiener is; windmolens oké maar dan op zee.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
54	b	Nederland is dichtbebouwd en dichtbevolkt, daarom moet zorgvuldig omgesprongen worden met de inrichting en een verdere aantasting van het leefklimaat worden voorkomen. Naar de mening van indiener moet de realisering van verdere windmolenparken in Nederland dan ook gestopt worden en bestaande parken t.z.t. ontmanteld.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
54	c	De oppervlakte zee op Nederlands grondgebied omvat +/- 65.000 m ² terwijl de oppervlakte land +/- 37.000 m ² omvat. Ook al zijn de kosten voor windenergie op zee momenteel nog iets hoger, deze kosten zullen dalen naarmate sprake is van meer en omvangrijkere parken. En indien men de kosten voor materiële en immateriële schade bij windenergie op land mede in beschouwing neemt, zullen de kosten van windmolenparken op zee lager zijn.	Voor windenergie op zee is een afzonderlijke doelstelling vastgesteld. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
54	d	Bij windmolenparken op zee zal geen weerstand zijn, ervan uitgaande dat deze op voldoende afstand van de kust gerealiseerd worden. De gehanteerde doelstelling zal hierdoor ruimschoots op tijd kunnen worden bereikt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
54	e	Indiener verzoekt om het onderhavige inpassingsplan in te trekken en ditzelfde te doen met andere initiatieven.	Ter kennisgeving aangenomen. Helaas kan niet aan dit verzoek tegemoet worden gekomen. Voor de onderbouwing hiervan wordt in het algemeen verwezen naar de thematische onderbouwing onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
54	f	Indiener heeft als bijlage een zienswijze toegevoegd die reeds eerder door een andere partij ingediend is.	Voor de bijgevoegde zienswijze wordt verwezen naar de beantwoording onder 1.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
55				

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
55	a	De zienswijze van indiener is gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 48, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hiernaar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener gelijklopend is aan de onder 48 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 48.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
55	b	Minister Kamp heeft geen oog voor de reële bezwaren van de bewoners en kijkt teveel naar de financiële consequenties van alternatieve mogelijkheden zoals zonne-energie.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
56				
56	a	De zienswijze van indiener is gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 55, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hiernaar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener gelijklopend is aan de onder 55 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 55.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
57				
57	a	Indiener spreekt zijn onvrede uit over de onnodige, draconische toegangs- en registratiemaatregelen die het ministerie van Economische Zaken heeft opgelegd voor de zogenaamde 'spreekuren'.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
57	b	De windmolens krijgen een tiphoogte van ongeveer 200 meter. Dat is bijna vijf keer zo hoog als de watertoren van Stadskanaal en twee keer zo hoog als de Martinatoren in Groningen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
57	c	Gronings-Drentse Veenkoloniën kenmerken zich door een open landschap met bijbehorende weidse vergezichten. Het voorgenomen windpark is zo massaal in zijn omvang, zowel in hoogte als aantal, dat deze belangrijke kwaliteit van het gebied volkomen teniet wordt gedaan. In plaats daarvan zal een industrieel landschap ontstaan. Dit zal afbreuk doen aan de toeristische sector in onze regio.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap' en 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
57	d	Door de ontginningsstructuur van de Veenkoloniën zijn in het gebied waar indiener woonachtig is lintdorpen ontstaan. Deze bebouwingstructuur maakt dat de bevolking op korte afstand van hun huis wordt geconfronteerd met	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		een windmolen.		
57	e	De omwonenden zullen hinder ondervinden als gevolg van de door de windmolens geproduceerde geluidsoverlast. Sommige bewoners van het gebied zullen op nog geen 500 meter afstand van een windmolens komen te wonen. Met name 's nachts leidt dit tot geluidsoverlast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
57	f	Het feit dat de wieken van de windmolens ronddraaien leidt bovendien tot een onrustig aanzicht van het park en vooral 's winters tot slagschaduw. Hierdoor ontstaat in de woningen een als zeer hinderlijk ervaren stroboscopisch lichteffect.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
57	g	Ook 's nachts zal het aangezicht onrustig blijven door het knipperen van waarschuwingsslampen voor de luchtvaart.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
57	h	Indiener maakt zich zorgen over LOFAR, wat een paradepaardje is van de Nederlandse astronomie. De elektromagnetische verstoring die de windmolens zullen veroorzaken, kunnen onvoldoende worden weggefilterd. Dit zal ertoe leiden dat het project als zo goed als afgeschreven kan worden beschouwd als plaatsing van de windmolens volgt. Naast een enorme kapitaalvernietiging van belastinggeld, leidt dit ook tot grote internationale reputatieschade. Indiener verwijst naar de motie Mulder, welke op 8 maart door de Tweede Kamer aangenomen is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
57	i	Indiener is bezorgd over de krimp in relatie tot de sociaaleconomische situatie en de leefbaarheid. Dit plan zal dit effect alleen maar versterken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
57	j	Initiatiefnemers zijn verantwoordelijk gesteld voor het verkrijgen van draagvlak, maar uit een contra-expertise is gebleken dat er nagenoeg geen draagvlak is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
57	k	Lokale ondernemers hebben een goed plan opgesteld om minstens 150MW aan duurzame energie alternatief op te	Het voornemen voor het solarpark wordt zeer toegejuicht en ligt ook in de lijn die de minister voorstaat wat	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		wekken door middel van zonnepanelen, de Zonkoloniën. Wij zijn een warm pleitbezorger van dit plan. Op deze manier kan aan de doelstellingen op het gebied van duurzame energie worden voldaan, zonder dat dit leidt tot een onomkeerbare aantasting van het woon- en leefklimaat van onze regio. Het voorliggende plan is niet duurzaam omdat het niet bevredigend is op sociaal en economisch vlak.	betreft duurzame energieopwekking, te weten het zoveel mogelijk inzetten op verschillende duurzame energiebronnen om te komen tot de gewenste energietransitie en de taakstelling daarin te behalen. Echter is gebleken dat wind op land hierbij de meest effectieve energievorm is. Voor een nadere onderbouwing hiervan wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	passing.
58				
58	a	De zienswijze van indiener is gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 57, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener gelijklopend is aan de onder 57 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 57.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
59				
59	a	Indiener is van mening dat er te weinig rekening is gehouden met hem/haar als inwoner van het gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
59	b	Het ingrijpen in een prachtig weids gebied wordt erg onderschat.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
59	c	Geluidsoverlast en slagschaduw wordt erg onderschat.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
59	d	Indiener geeft aan dat zijn/haar woongenot wordt aangepast en is van mening dat de waarde van zijn/haar woning wordt beïnvloed.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
59	e	Indiener heeft zelf zonnepanelen geplaatst en vreest dat door de slagschaduw de werking minder zal worden of teniet zal worden gedaan. Dit zal indiener op de eigenaren van het windpark gaan verhalen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
59	f	De gezondheid van indiener zal beïnvloed worden door de geluidsgolven die van constante of wisselende aard kun-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		nen zijn. Indiener komt te wonen binnen 800 meter van de windmolens en voorziet grote gezondheidsproblemen.		passing.
59	g	Voor indiener zijn de rust en ruimte redenen om te gaan wonen in het gebied. Door de komst van de windmolens zal dit dusdanig worden verstoord dat dit grote invloed heeft op het woongenot.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
59	h	Indiener vreest voor de verkoopbaarheid van zijn woning.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
60				
60	a	Indiener geeft aan dat het nog een ontwerpbesluit betreft waar volgens indiener best alternatieven en ideeën op los gelaten kunnen worden.	Hoewel er sprake is van een ontwerp-inpassingsplan is het nu voorliggende plan in principe het uitgangspunt. Er wordt vanuit gegaan dat indiener met alternatieven en ideeën doelt op andere vormen van energie. De huidige gekozen locatie blijft het uitgangspunt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de thema's 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
60	b	De belangen van de bevolking en de aantasting van het landschap worden over het hoofd gezien.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
60	c	Als inwoner wordt indiener geraakt door de vervuiling van de streek met windmolens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
60	d	Indiener vindt het dom om op de gekozen locatie windmolens te plaatsen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
60	e	Indiener vindt het schandalig dat geen rekening worden gehouden met de ideeën van de bevolking en dat zij die hierover beslissen het blijkt niets uitmaakt omdat zij hier zelf niet wonen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
60	f	Het veenkoloniale landschap met lintbebouwing en vergezichten wordt volledig geruïneerd door de aanleg van	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		windmolens.		passing.
60	g	De bebouwing in het gebied is straks niets meer waard en bewoners (moeten) wegtrekken. Indiener vraagt zich af of dit is wat de overheid wil.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen, 'financieel voordeel gemeenschap' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
60	h	Zonnepanelen geven volgens indiener geen vernieling van hetgeen hiervoor is geschetst en ook de bevolking kan met dit alternatief leven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
60	i	Een bijkomstigheid van zonnepanelen is dat dit geen storing geeft op het LOFAR-project.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
61				
61	a	Sinds de start van het Milieueffect onderzoek is indiener niet op de hoogte gebracht van de plannen over Windpark De Drentse Monden en Oostermoer. Indiener had voor projecten als deze, die veel impact hebben op de bewoners qua beleving van de leefomgeving, verwacht dat regelmatig berichten, artikelen en informatie van de gemeente in de dag- en huis aan huisbladen was verschenen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
61	b	Indiener vraagt aandacht voor het informeren van landelijke gezondheidsorganisaties met vestigingen in de provincie. Zo vraagt indiener zich af hoe landelijke organisaties mensen met een verstandelijke beperking bereiken die op een locatie in de omgeving van het project wonen bereiken.	De procedure is geheel conform de wettelijke eisen doorlopen. Naast de wettelijke wijze van informeren hebben er daarnaast op diverse locatie zogenoemde 'spreekuren' plaatsgevonden. Overigens kunnen wij u niet aangeven op welke wijze landelijke gezondheidsorganisaties hun provinciale vestigingen informeren. De organisaties zijn hiervoor zelf verantwoordelijk en hierin hebben wij geen inmenging. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
61	c	Mensen met een beperking hebben rust nodig. Verstoring door geluid, beweging en verlichting in het donker zijn in het bijzonder van invloed op het welzijn van mensen met epilepsie.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid', 'geluid', 'slagschaduw' en 'licht'. Ten aanzien van hinderlijkheid van beweging van de windturbines is in het slagschaduw onderzoek gesteld dat deze pas als hinderlijk wordt ervaren bij een	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			frequentie van > 2,5 Hz. De hier te plaatsen windturbines hebben een grote rotor en daarmee lage draaisnelheid en blijven ruim onder deze frequentie.	
61	d	Het windpark heeft een grote impact op de bewoners en in het bijzonder de mensen met een beperking in het gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
61	e	Indiener vraagt aandacht voor het delen van de winst van windenergie met mensen met een beperking.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'. In het kader van het gebiedsfonds staat het iedereen vrij om zich voor een gesprek te melden bij de provincie Drenthe en / of de initiatiefnemers van het windpark.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
61	f	Indiener geeft aan dat het een zeer oud gebied betreft dat al leefbaar is sinds de Hunen, er dient respect te zijn voor dit stukje Nederland. Indiener spreekt ook namens enkele overledenen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
61	g	Mensen met een hoog sensitiviteitsgevoel die gauw overprikkeld kunnen zijn en worden door de komst van de windmolens (slagschaduw, rode lampen, geluidsoverlast) en ook mensen met die niet zelf kunnen komen of het te ingewikkeld vinden hebben de wens uitgesproken voor zonne-energie als alternatief.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie', 'nut en noodzaak windenergie', 'slagschaduw', 'geluid' en 'licht'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
61	h	Het windpark is te massaal en voldoet niet aan de eisen van de mensen die in het gebied wonen, namelijk een oud gebied met veel natuur en rust belevingen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak', 'landschap' en 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
61	i	Geen massa toerisme, maar een landelijke uitstraling. Dat is bereikt door goed onderhoud en blijvende renovatie van kanalen. De kadekanten van deze kanalen zullen in aanzicht veel schade ondervinden en hinder.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'. Niet valt in te zien op welke wijze de kadekanten van de kanalen in aanzicht aangetast zullen worden. Er worden immers geen turbines in de (directe) nabijheid van deze kanalen geplaatst.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
61	j	Indiener wijst op de spoorlijn S.T.A.R. die van oudsher bij de cultuur van De Monden hoort en geeft aan dat mensen die wonen en werken in het gebied mede door dergelijke	De reactie van indiener is niet geheel duidelijk. Indien indiener hiermee doelt op de effecten van het windpark op cultuurhistorische waarden van het gebied verwij-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		accenten hun omgeving als positief waarderen.	zen wij indiener naar de thematische beantwoording en dan specifiek het onderdeel 'cultuurhistorie'. Hieruit blijkt dat het windpark geen negatieve effecten heeft op in de omgeving aanwezige cultuurhistorische waarden.	
61	k	Het gebied is niet zeer windgevoelig en volgens indiener leent de zee zich beter voor deze manier van energieopwekking.	Er is een afzonderlijke doelstelling voor windenergie op zee. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
61	l	Indiener geeft aan dat het blok beton niet wenselijk is gelet op de hunebedden in het gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'cultuurhistorie en archeologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
61	m	Indiener stelt een alternatief voor in de vorm van zonnepanelen. De kosten en baten van dit alternatief kunnen onderhandeld worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
62				
62	a	Het woongenot van indiener wordt aangetast door het windpark. Slagschade, geluid en visuele aspecten kunnen leiden tot gezondheidsschade.	Voor een specifieke reactie op de onderdelen slagschaduw (er wordt vanuit gegaan dat indiener hier op doelt met de term 'slagschade'), geluid en visuele aspecten wordt verwezen naar de thematische beantwoording en dan specifiek de thema's 'slagschaduw', 'geluid' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
62	b	Windmolens zijn voor dieren niet plezierig.	Er is uitgebreid onderzoek gedaan naar de effecten van het project op dieren. In bijlage 4, 5, 6, 22 en 23 van het MER zijn deze onderzoeken opgenomen. Hieruit volgt dat er door het windpark slechts (zeer) beperkt sprake is van een versturende invloed op vogels en dat er geen effect verwacht wordt op de gunstige staat van instandhouding van (trek)vogels. Voorts wordt verwezen naar paragraaf 6.5 van de toelichting van het inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
62	c	Recent is één van de rotoren naar beneden gevallen, met deze gevaren moet ook rekening worden gehouden.	Hier is rekening mee gehouden. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
62	d	Solarparken zijn veel veiliger.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
62	e	Gelet op de hoogte en hoeveelheid windmolens waaruit het windpark bestaat en gezien het feit dat er ook solarparken kunnen worden aangelegd vindt indiener het belachelijk dat er in deze tijd zoveel windmolens in een woonomgeving geplaatst moeten worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
62	f	Windmolens zijn niet efficiënt en kunnen niet altijd optimaal draaien. Dit in tegenstelling tot solarparken die minder ruimte in beslag nemen en een hoger rendement geven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
62	g	Indiener is het niet eens met de gevolgde procedure waarbij jarenlang alleen vanuit Drenthe werd gekeken en indiener niet fatsoenlijk in de gelegenheid was gesteld zienswijzen in te dienen. Indiener was niet tijdig geïnformeerd en had veel eerder in het proces meegenomen moeten worden in verband met de bewustwording.	De procedure is geheel conform de wettelijke eisen doorlopen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
62	h	De zienswijze van indiener is voor het overige gelijkloidend aan de zienswijze als samengevat onder 1, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hiernaar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener voor het overige gelijkloidend is aan de onder 1 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 1.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
63				
63	a	De zienswijze van indiener is gelijkloidend aan de zienswijze als samengevat onder 1, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hiernaar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener gelijkloidend is aan de onder 1 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 1.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
64				
64	a	Indiener is bestuurslid van het VVE van het wooncomplex Poststraat 15, er zijn 10 eigenaren.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
64	b	Indiener kijkt rechtstreeks op het windpark waarbij de molen voor het terras op 1.500 meter afstand staat. Het	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		uitsicht van indiener wordt door de plaatsing van de windmolens volledig verstoord.		passing.
64	c	Indiener vreest te maken te krijgen met slagschaduw en last van de verlichting.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw' en 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
64	d	De windmolens tasten volgens indiener de maatschappelijke waarde van het gebied aan. Indiener vreest een waardedaling van de woningen	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
64	e	Indiener geeft aan een zonnepark 100% te steunen en ziet dit graag als alternatief.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
65				
65	a	De gemeenteraden en de provincies zijn tegen het windpark maar worden door de minister buitenspel gezet onder het mom van de grootte van het windpark en hebben geen inspraak.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen' en 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
65	b	Indiener zet vraagtekens bij het profijt van het windpark.	Aangezien indiener niet concreet aangeeft waar deze twijfels op gebaseerd zijn, wordt volstaan met een verwijzing naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
65	c	De bouw van de windmolens versterkt de lokale economie niet omdat de windmolens gebouwd worden door Duitsland of Denemarken en er weinig mensen uit de omgeving aan het werk komen in het windpark en bij de aanleg ervan.	Er bestaat een kans dat de aanleg van de infrastructuur uitgevoerd wordt door een Nederlands bouwbedrijf.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
65	d	Indiener wijst op slagschaduw en geluid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
65	e	Indiener wijst op horizonvervuiling en waardevermindering van onroerend goed.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
65	f	Er is een alternatief voor windenergie in de vorm van een	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		zonnepark. Dit zonnepark kan ook door mensen uit deze omgeving worden aangelegd en onderhouden. Daardoor blijft werkgelegenheid in deze omgeving.	onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie', alsmede naar de reactie onder c.	geen reden tot aanpassing.
65	g	De draagkracht ten aanzien van de windmolens bedraagt 80% tegen en 20% voor. Zo'n 45.000 burgers worden de dupe van 100 windboeren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
66				
66	a	Indiener mist de sociaaleconomische belangen voor de regio in de ontwerpbesluiten. Hierbij doelt indiener specifiek op de middenstanders en het bedrijfsleven in de woon- en leefomgeving van indiener.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
66	b	Het gebied is van oudsher een 'armlastig' (onvermogen) gebied en indiener zou graag zien dat de sociaal economische omstandigheden in de regio verbeteren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
66	c	Indiener vreest dat de komst van de windmolens meer kost dan dat het oplevert en dat mensen wegtrekken en de toeristen zullen wegblijven.	Er zijn voor ons geen redenen om op dit moment te twifelen aan de financiële uitvoerbaarheid van het windpark. Naast de toelichting van het inpassingsplan (hoofdstuk 8), wordt verwezen naar de thematische beoordeling onder kopje 'economische effecten algemeen', 'toerisme en recreatie' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
66	d	De communicatie vanuit de gemeente en provincie met de burgers is bedroevend en ontoereikend. Pas in deze ontwerpbesluitfase zijn wij betrokken bij de plannen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
67				
67	a	Indiener wijst op de invloed van het windpark op het LOFAR en geeft aan dat een zonnepark een alternatief kan zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
67	b	Indiener is van mening geraakt te worden in zijn belangen door horizonvervuiling, aantasten landschap en natuurgebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap' en 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
67	c	Een goed voorbeeld is het zonnepark zoals in Delfzijl, indiener is van mening dat dit zonnepark een betere op-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		lossing is.	energie'.	passing.
68				
68	a	Indiener geeft aan dat er sprake is van een zwaar gesubsidieerd project dat de verwachte rendementen niet zal halen.	Niet valt in te zien waarom de verwachte rendementen niet gehaald zullen worden. Aangezien indiener ook geen concrete onderbouwing van deze stelling heeft aangeleverd, wordt volstaan met een generieke reactie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
68	b	Tegen de zin van vrijwel alle omwonenden, en ten dele van hun belastingcenten, wordt het project erdoor gedrukt ten faveure van enkelen en van de politiek verantwoordelijke. Met de belangen van de bewoners van de noordelijke provincies wordt geen rekening gehouden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
68	c	De leefomgeving van de bewoners van het gebied, mens en dier, wordt ernstig verstoord door het windpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
68	d	Indiener heeft beelden gezien van rondmalende wieken die de vogels uit de lucht mepten. Voor de roofvogels zullen volgens indiener de dupe zijn en de sterfte van roofvogels heeft weer gevolgen voor het ecologisch evenwicht.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
68	e	De bezwaren van indiener richten zich specifiek op de plaatsing van de meest oostelijke windmolen langs de Gasselternijveenschedreef, gepland op kavel R-0936. Ten aanzien van deze windmolen wijst indiener erop dat inmiddels alom een afstandsnorm van 6 maal de hoogte van de windmolens (inclusief de wieken) geaccepteerd wordt, hetgeen in dit geval een afstand van 1.200 meter zou betekenen. De eerder genoemde geplande windmolen bevindt zich echter op een afstand van minder dan 600 meter van de woningen aan de Paterslaan te Gasselternijveenschmond.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aan- passing in besluit
68	f	De geluidshinder en slagschaduw van de windmolen zijn voor de bewoners onacceptabel.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
68	g	De windmolen staat gepland op grond met een archeologische waarde, hierdoor mag de windmolen hier niet gebouwd worden.	Voor gronden met een archeologische waarde is op basis van het gemeentelijke archeologische beleid een dubbelbestemming opgenomen ter bescherming van eventueel aanwezige archeologische waarden. Er mag niet gebouwd worden zonder dat ofwel aangetoond is dat er geen archeologische waarden aanwezig zijn op de betreffende locatie, dan wel dat deze zorgvuldig geborgd moeten worden, bijvoorbeeld door opgraving. Voor die delen van het plangebied waarvoor geen dubbelbestemming opgenomen is, is reeds middels onderzoek aangetoond dat er geen archeologische waarden aanwezig zijn. Hiervoor wordt verwezen naar het MER, hoofdstuk 10 en bijlagen 9 en 21, alsmede de toelichting van het inpassingsplan in paragraaf 6.6.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
68	h	In de WOZ-beschikkingen wordt nu al rekening gehouden met een waardedaling van de woningen ten gevolge van het windpark. Deze waardedaling zal zich in de toekomst verder voortzetten, zeker voor de woningen aan de Patterslaan. Er wordt in het inpassingsplan niets genoemd over schadeloosstelling, het lijkt er op dat planschadevergoeding door de rechter afgedwongen moet worden. Indien er is voornemens aanspraak te maken op een dergelijke vergoeding.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
69				
69	a	De zienswijze van indiener is gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 57 a t/m k, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener gelijklopend is aan de onder 57 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 57.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
70				

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
70	a	Indiener geeft aan dat er geen sprake is geweest van overleg met de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn en Stadskanaal maar dat het windpark aan deze gemeenten is opgedrongen. De gemeentebesturen zijn tegen het besluit.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
70	b	Uit een draagvlakonderzoek blijkt dat ruim 80% van de betrokken inwoners tegen de plaatsing van de windmolens zijn. Dit onderzoek wordt door het Ministerie achtereenvolgens terzijde geschoven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
70	c	Alternatieven waar het merendeel van de bevolking medewerking aan wil verlenen, zoals zonnepanelen geplaatst in een zonnepark, worden niet in de besluitvorming betrokken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
70	d	De woonboerderij van indiener staat geruime tijd te koop en de vraagprijs is inmiddels met meer dan 35% verlaagd. Veel kandidaat-kopers haken af als ze te horen krijgen dat windmolens worden geplaatst. Indiener houdt het ministerie verantwoordelijk voor de onverkooptbaarheid van de woning.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
70	e	In een eerdere zienswijze heeft indiener gezamenlijk met anderen via "platform storm" eveneens bezwaar gemaakt.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
70	f	Indiener is voorstander van een zonnepark met de modernste zonnepanelen zoals door de samengestelde Stadskanaalse bedrijven is voorgesteld.	Het voornemen voor het solarpark wordt zeer toegelicht en ligt ook in de lijn die de ministers voorstaan wat betreft duurzame energieopwekking, te weten het zoveel mogelijk inzetten op verschillende duurzame energiebronnen om te komen tot de gewenste energietransitie en de taakstelling daarin te behalen. Echter is gebleken dat wind op land hierbij de meest effectieve energievorm is. Voor een nadere onderbouwing hiervan wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
71				
71	a	Indiener geeft aan dat alternatieve vormen van energie, zoals grootschalige aanleg van zonnepanelen op land en woningen, niet in de afweging zijn betrokken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
71	b	Er is nauwelijks aandacht voor de sociaal-economische consequenties voor de bewoners/ ondernemers. Indiener mist een analyse die de effecten van het park op de krimp en de kansen van ondernemers beschouwd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
71	c	Er is niet gekeken naar planschade, te weten de gevolgen voor de waarde c.q. verkoopbaarheid van de woningen. Indiener vindt het onderbelicht blijven van planschade een omissie in de planvorming.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
71	d	Indiener pleit ervoor om de uitvoering van de plannen afhankelijk te maken van een op verantwoordelijke wijze uitgevoerd onderzoek naar planschade en een eerlijke compensatieregeling. Indiener maakt zich zorgen over de waardeontwikkeling en verkoopbaarheid van zijn woning.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
71	e	In de MER wordt het Rijksinpassingsplan als uitgangspunt genomen en worden verschillende inrichtingsopties tegen elkaar afgezet. Daarmee staat de uitkomst vooraf vast: er komen windmolens. Een nulsituatie ontbreekt waardoor het met deze manier van werken niet mogelijk is het plan te toetsen op sociaal-maatschappelijke of landschappelijke impact.	Een Rijksinpassingsplan is een instrument dat voor het Rijk de mogelijkheid biedt om ontwikkelingen juridisch mogelijk te maken, vergelijkbaar met een (gemeentelijk) bestemmingsplan. Voordat gestart kan worden met het opstellen van een Rijksinpassingsplan, moet voor sommige projecten een MER opgesteld worden, waarin de milieueffecten op verschillende locaties en in verschillende variaties bepaald worden. Het MER vormt daarmee een belangrijke basis voor het Rijksinpassingsplan. Het Rijksinpassingsplan kan dan ook nooit het uitgangspunt van het MER geweest zijn, aangezien deze volgtijdelijk ook na het MER opgesteld wordt. Er is dan ook geen sprake van dat de uitkomst van de inrichting van het plangebied vooraf al vast stond. In het MER is een referentiesituatie opgenomen waarin de huidige situatie het uitgangspunt is. De verschillende	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			alternatieven voor de locatie van de windturbines zijn vergeleken met de referentiesituatie. In het planMER is onderbouwd dat de locatie geschikt is voor een windpark van deze omvang. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'procedure algemeen', 'MER algemeen' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	
71	f	Indiener kan zich niet vinden in het proces van de planvorming.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
71	g	Het stuit indiener tegen de borst dat particuliere partijen de gelegenheid wordt geboden om de realisatie en exploitatie van het windpark op zich te nemen. Indien zo substantieel gebruik wordt gemaakt van algemene middelen (subsidie), de overheid wat betreft de planuitwerking en exploitatie meer regie en verantwoordelijkheid in handen moet nemen.	Het Rijk heeft na overleg met provincies in de SvWOL gebieden aangewezen die geschikt zijn voor windparken groter dan 100 MW. Het plangebied De Drentse Monden en Oostermoer is één van die gebieden. Voorts zijn tussen Rijk en IPO afspraken gemaakt om 6000 MW windenergie op land te realiseren in 2020. Met de SvWOL is het ruimtelijk kader vastgesteld voor windparken groter dan 100 MW. Binnen dit ruimtelijk kader kunnen bedrijven en/ of burgergroeperingen en andere organisaties windparken ontwikkelen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
71	h	Er gaat straks winst over subsidiegelden over in de handen van de particuliere partijen. Er stroomt niets terug in de kas algemene middelen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
71	i	Door de aanleg van het windpark wijzigt het karakter van het landschap ingrijpend: van agrarisch naar industrieel. Dat heeft alles te maken met de omvang van de molens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
71	j	In aanvulling op het bepaalde onder i geeft indiener aan dat hij zal gaan verhuizen naar een omgeving met een vergelijkbaar landschap als het huidige, maar dan zonder windmolens. Indiener maakt zich echter zorgen over de waardeontwikkeling en verkoopbaarheid van de woning.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
72				
72	a	Indiener is woonachtig in het dorp Nieuw-Buinen en vraagt zich af waarom geen windmolens worden geplaatst op de vele kale plekken (te midden van de weilanden) langs de Mondenweg. Op deze wijze wordt ook rekening gehouden met de belangen van de bewoners.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
72	b	De windmolens zoals gepland komen te dicht bij de woonkernen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
72	c	De baten van de windmolens wegen niet op tegen de bekende nadelen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
72	d	Nieuw-Buinen wordt door het windpark een spookdorp.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
72	e	De WOZ-waarde blijft zakken en velen zullen hierdoor in financiële problemen komen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
72	f	Indiener vraagt zich af waarom windmolens in een krimp-regio geplaatst worden, een streek met de meeste werkloosheid in Nederland.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
72	g	Indien het inpassingsplan doorgang vindt zullen de Veenkoloniën mentaal en fysiek ziek worden van de geplaatste windmolens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
73				
73	a	In het MER gaat de kadervergelijking 2.1 wind/zonne-energie mank men heeft aantal huishoudens met 500 vermenigvuldigd, terwijl er sprake is van 1.200.000 huishoudens moet dit 120.000 huishoudens zijn. Dit is een zeer laakbare fout.	Gebleken is dat er in het MER abusievelijk een verkeerde berekening is opgenomen ten aanzien van de vergelijking tussen windenergie en zonne-energie. In de m.e.r.-procedure en in de afweging in het kader van het inpassingsplan is echter de juiste berekening betrokken.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
73	b	In Europees verband heeft Nederland de taakstelling om in 2020 14% van het totale energieverbruik duurzaam te	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie' en 'al-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		realiseren en de CO2-uitstoot met 20% te reduceren ten opzichte van 1990. Er is dus geen voorkeur aangegeven aan enige manier om de duurzame energie op te wekken!	ternatieve vormen van duurzame energie'.	passing.
73	c	Een alternatief met zonnepanelen wordt afgewezen mede door dat de tweede kamer abusievelijk is voorgelicht door de minister dat de oppervlakte die zonnepanelen beslaan gelijk zou zijn aan het ruimtebeslag van de windmolens. De minister beriep zich op de kadervergelijking 2.1 wind-/zonne-energie in het MER. In deze vergelijking staat een fout van een factor 10, 1.200.000 huishoudens moet namelijk 120.000 huishoudens zijn als men de vergelijking met 50 windmolens maakt. Ook het cijfer van 40 m2/huishouden is geflatteerd, 20 m2 is voldoende voor ca 2400 kW/jaar. Het ruimtebeslag het zonnepark zou dan 200 HA zijn ca 1,4 KM2 en niet 7x7= 49 KM2.	Zie antwoord bij 73a. In het MER in kader 2.1 is een tekst opgenomen welke afkomstig is van de website van RVO. Het rekenvoorbeeld (uit 2012) is echter een op zichzelf staande vergelijking, welke geen directe relatie heeft met de totale elektriciteitsproductie van het windpark Drentse Monden - Oostermoer. De vergelijking an sich is echter juist, voor 1,2 miljoen huishoudens is circa 7x7 km aan zonnepanelen nodig. Indien wordt uitgegaan van de laatste generatie zonnepanelen (2016) zal het benodigde oppervlak beperkt kleiner zijn (circa 25 m2 per huishouden). Er is in de aanvulling op het MER een berekening opgenomen waarin de elektriciteitsproductie van het windpark wordt vergeleken met zonne-energie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
73	d	De aanleg van een zonnepark van dit formaat is duurder dan dat van de windparken. Ook heeft de regering haast dus geeft ze voorkeur aan de windparken. Een andere reden, voor deze voorkeur, kan zijn dat de regering aan een mW zonne-energie een hogere subsidie moet toekennen.	De afweging ten aanzien van de keuze tussen zonne-energie en windenergie is duidelijk weergegeven in de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'. Financiële redenen zijn onderdeel geweest van deze afweging maar zijn niet doorslaggevend geweest.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
73	e	Het Rijksinpassingsplan en het MER kiezen voor een lijnopstelling van de windmolens. Hierdoor komt het zelfs tot minimumafstanden van ongeveer 500 m tot woningen, zo ongeveer de werpafstand van de molen bij een calamiteit. In de omringende landen hanteert men grotere afstand tot woningen voor molens met een tiphoogte groter dan 150 m: Engeland 3000 m, Duitsland (Beieren) 10 x tiphoogte 1700 tot 2000 m, Denemarken 4 x tiphoogte 700 tot 800m. Het is onbegrijpelijk, terwijl er ruimte genoeg is, dat om de "kamers" te sparen dat de windmolens zo dicht bij woningen geplaatst worden. Uitzondering op	1. De keuze voor een lijnopstelling parallel aan de lintbebouwing zorgt over het algemeen voor de grootste mogelijke afstand tot woningen. 2. In het MER is onderzoek gedaan naar externe veiligheid. Hierin is onder andere berekend welke afstanden tot kwetsbare objecten (woningen) in acht moeten worden genomen. Uit dit onderzoek blijkt dat voor alle woningen (ruimschoots) wordt voldaan aan de norm.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		het lijnenplan bevestigen de regel!		
73	f	Het MER benoemd het controlesysteem van de windturbines (SCADA), maar dit punt is niet verder uitgewerkt. Voor het SCADA system zijn namelijk controlekamers nodig van waaruit de molens gecontroleerd en bestuurd kunnen worden. Het is niet duidelijk of er drie controlekamers komen, voor elk van de initiatiefnemers één.	Niet duidelijk is welke vraag de indiener precies stelt. De besturing en controle middels het SCADA systeem vindt plaats via een glasvezel verbinding en kan vanaf ieder gewenste locatie plaatsvinden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
73	g	Onduidelijk is de samenwerking onderling en de beheerders van het 10/20 kV en hoogspanningsnet. Is het systeem Fail Safe?	De initiatiefnemers sluiten overeenkomsten met de netbeheerder voor het transporteren van de geproduceerde elektriciteit naar het landelijke elektriciteitsnet. De netbeheerder is gehouden aan de netcode waarin eisen zijn opgenomen ten aanzien van beschikbaarheid en omgaan met calamiteiten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
73	h	Ook wordt geen aandacht geschonken aan een zg. calamiteitenprogram ingeval zich een "black out" voordoet of anderszins.	De turbines zijn van moderne veiligheidssystemen voorzien, die ervoor zorgen dat de turbine in geval van calamiteit wordt uitgeschakeld en tot stilstand komt.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
73	i	Overigens lijkt mij de internetverbinding zeer onbetrouwbaar, beter kan men gebruik maken van het telefoonnet.	Windturbines worden aangesloten op een eigen glasvezelnet. Via deze verbinding kunnen turbines op afstand gestuurd worden. Deze verbindingen hebben de hoogst mogelijk betrouwbaarheid en beschikbaarheid.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
73	j	Indiener wil graag meer aandacht voor de overlast veroorzakende werkzaamheden tijdens de constructiefase, bijvoorbeeld in de vorm van geluidbeperkende maatregelen.	Voor iedere windturbine en mogelijk ook voor de opstelplaatsen zal een fundament aangelegd dienen te worden. Een dergelijke fundering bestaat uit een aantal heipalen, die de bodem in worden geheid met daarboven beton. Het is afhankelijk van het type windturbine en de bodemsamenstelling hoeveel en welke heipalen gebruikt worden. Dit aspect wordt tijdens de detailengineering van het project nader uitgewerkt, maar leidt niet tot onderscheidende milieueffecten. Zie paragraaf 5.4.3 van het MER en de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
73	k	Aan de afmetingen van de mastvoet wordt weinig aandacht geschonken. Deze bedragen afhankelijk van het	De afmeting van de mastvoet is inherent aan de keuze voor een grote windturbine. Uiteraard is ook de afme-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		molentype 13 tot 17 meter, voorwaar er staan straks immense kathedralen.	ting van de mastvoet in de afweging betrokken. De totale turbine (dus inclusief mastvoet, maar exclusief wieken) moet voldoen aan de in de regels genoemde maximale ashoogte.	passing.
73	l	Per windmolen zal ca 120.000 m3 bemalingswater vrijkomen en afgevoerd moeten worden.	In het kader van het inpassingsplan is een watertoets uitgevoerd, waarbij ook de constructiefase betrokken is. Hierover is uitgebreid overleg geweest met het waterschap. Zie voor een nadere onderbouwing ook hoofdstuk 11 van het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
73	m	Voor de windmolens moet veel materiaal aangevoerd worden. De bestaande landbouwwegen, die overigens al zwaar te lijden hebben van het landbouwverkeer, dienen vermeden te worden evenals de transporten door de dorpen. Aanbevolen wordt de transporten over de wegen met N. nummers te laten plaats vinden en hierop aansluitingen op de constructiewegen (ROW) van windmolens te maken.	De verkeersbewegingen ten behoeve van de aanleg van het windpark en de infrastructuur zullen tijdelijk zorgen voor een verhoging van de verkeersintensiteit op de (lokale) wegen in en direct om het plangebied. Deze fase is echter van relatief korte duur waarbij eventueel tijdelijke aanpassingen aan de infrastructuur voor goede doorstroming kunnen blijven zorgen. Het plangebied is daarnaast een zeer omvangrijk gebied, waardoor gefaseerd gebouwd zal worden. Voorts wordt verwezen naar paragraaf 5.4.1 van het MER. Tot slot zal in het kader van de omgevingsvergunning te zijner tijd een verkeers- en vervoersplan worden opgesteld, dat met het bevoegd gezag wordt afgestemd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
73	n	Technische levensduur en afbraak van de molens, als aan het levenseinde zijn of door de ontwikkelingen obsoleet worden, worden in de MER niet behandeld, terwijl het belangrijk milieuaspect is.	De gebruikelijke technische levensduur voor turbines zoals die in dit plan mogelijk gemaakt worden, is 30 jaar. Het inpassingsplan heeft echter een planhorizon van maximaal 10 jaar. Dat betekent dat in dit inpassingsplan niet voorgesorteerd kan worden op mogelijke sanering dan wel vervanging van de turbines na afloop van de technische levensduur. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
74				
74	a	Mijn woning wordt moeilijker verkoopbaar, dit heeft in-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		diener in de omgeving al geconstateerd. Dit betekent dus waardedaling.	onder het kopje 'waarde woningen'.	geen reden tot aanpassing.
74	b	Mijn landelijke uitzicht (de reden waarom indiener hier 10 jaar geleden is komen wonen) wordt danig verpest door zulke belachelijk hoge windmolens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
74	c	De (in 2011 versoepelde) geluidsnormen zijn gebaseerd op jaargemiddelden, er zijn dus grote uitslagen mogelijk, met gevolgen voor mijn gezondheid/woongenot.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid', 'gezondheid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
74	d	Als slechts 10% van de bewoners vóór de molens is, is het gehouden draagvlakonderzoek duidelijk een wassen neus.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
74	e	Een solarpark dat een vergelijkbare capaciteit heeft, maar nauwelijks invloed op de omgeving, krijgt geen eerlijke kans.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
74	f	Ik heb de indruk, dat op voorhand is bepaald dat het park er komt en alle wettelijke inspraakprocedures alleen maar voor de Bühne zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
75				
75	a	Indiener is van mening dat bewoners in het noorden onevenredig benadeeld worden en dat onvoldoende rekening gehouden wordt met hun belangen. Een voorbeeld zijn de aardbevingen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
75	b	Gezondheid, welzijn en woongenot van de bewoners wordt vergeten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
75	c	Er is sprake van een duidelijke waardedaling van huizen, sociale onrust, constant lawaai.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak', 'waarde woningen' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
75	d	Landschapsvervuiling; ons land is al klein en vol, dus koester de ruimte!	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
				passing.
75	e	Het toerisme wordt helemaal vergeten, alleen de landeigenaren profiteren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toerisme' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
75	f	Als gevolg van het plan ontstaan problemen met overlast en achteruitgang in bevolkte delen van het land waar al (kleinere) molens staan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
75	g	Indiener vreest voor de veiligheid i.v.m. brand, vallende wieken, dode vogels, etc.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'externe veiligheid' en 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
75	h	Indiener is boos omdat haar geboortegrond en een stukje Nederland onherstelbaar vernield wordt. Dit is slecht voor de gezondheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
75	i	Er zijn genoeg alternatieven, bijvoorbeeld op het gebied van zonnepanelen en kleine windmolens op bedrijventerreinen of maatregelen tegen energieverstopping op kleine schaal betaalbaar maken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
75	j	Er wordt over de hoofden van de gewone man heen besloten en initiatieven van bewoners/bedrijven worden van tafel geveegd. Over enkele jaren is de techniek dusdanig dat dergelijke molens helemaal niet meer nodig zijn. Neem mensen serieus en stel geen belachelijke voorwaarden aan bijeenkomsten. Luister naar de mensen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
76				
76	a	De molens staan veel te dicht bij het centrum en er is geen rekening met de bewoners gehouden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
76	b	Er is geen of slechte communicatie geweest.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
76	c	Indiener benoemt verschillende aspecten waarom het park ten koste gaat van hem. Uitzicht, slagschaduw, irritante rode lamp bovenop de molen, minder rendement	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw', 'landschap', 'licht' en 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		van de zonnepanelen, geluidsoverlast, welzijn vleermuizen en ander gevoelste.		
76	d	Er is sprake van een waardevermindering van de woning, deze wordt moeilijk verkoopbaar. Indiener wil hier graag een vergoeding voor.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
76	e	De zienswijze van indiener is voor het overige gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 57, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hiernaar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 57 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 57.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
77				
77	a	Indiener hoopt met de zienswijze te bereiken dat zeer zorgvuldig omgegaan wordt met de belangen, het welzijn en de gezondheid van de vele duizenden burgers in dit gebied en dit zwaarder laat wegen dan eventuele economische belangen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
77	b	Gesproken wordt van een bedrijfseconomisch haalbaar windpark. Tevens wordt het windpark gebruikt om de bedrijven en daarmee de regionale economie te versterken. Verderop wordt aangegeven dat de stimuleringsregeling SDE+ (verkapte subsidie) de zogenaamde onrendabele top moet afdekken. Indiener wil graag inzicht in de regionale economische voordelen, afgezet tegen de nadelen. Daarnaast uit indiener de wens om het plan zo uit te werken dat geen subsidie nodig is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
77	c	Er zitten fouten in plankaart 2, waardoor zaken anders voorgesteld worden dan ze zijn. Dit geeft geen vertrouwen. Verzoek om de fouten te herstellen.	Aangezien indiener niet aangegeven heeft welke zaken fout weergegeven zouden zijn, kan dit ook niet hersteld worden. Voorzover de aspecten die foutief weergegeven zouden zijn, betrekking hebben op de ondergrond geldt dat deze uitsluitend een hulpmiddel is bij het tekenen van de verbeelding (plankaart) en op geen enkele wijze juridisch bindend is. Doordat op een gegeven moment een kadastrale / GBKN kaart als ondergrond voor een op te stellen verbeelding (plankaart) wordt gehanteerd,	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			<p>kan het voorkomen, dat de ondergrond gaandeweg de procedure achterhaald is door de sloop, bouw of aanpassing van gebouwen en/of percelen. Omdat de ondergrond op geen enkele wijze juridisch bindend is, wordt de ondergrond voor een geheel plangebied, niet op perceelsniveau aangepast. Dit is zelfs niet toegestaan, aangezien dit vaak kadastrale gegevens betreft die uitsluitend door het Kadaster aangepast kunnen worden. Bij de (digitale) verbeelding van het bestemmingsplan zoals die op de site www.ruimtelijkeplannen.nl wordt geplaatst, is de ondergrond ook niet eens zichtbaar maar kan men een topografische ondergrond of luchtfoto als ondergrond zichtbaar maken.</p>	
77	d	<p>De energie doelstellingen (CO2 reductie) probeert men te behalen door in te zetten inmiddels achterhaalde en uitontwikkelde technieken, terwijl er betere, alternatieve technieken zijn die niet benoemd worden. Tevens is er geen draagvlak voor de ingezette windparken. Graag uitwerking van deze technieken en sondering van draagvlak hiervoor onder de lokale bevolking.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'draagvlak'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
77	e	<p>Indiener vreest voor overlast en mogelijk schade bij de bouw van het windpark door het gebruik van heipalen. Indiener verzoekt te het gebruik van schroefpalen te uit te werken en te overwegen.</p>	<p>Schroefpalen worden over het algemeen alleen toegepast indien dit noodzakelijk is vanwege de grondopbouw of andere grond mechanische redenen. Vanwege de ruime afstand van de windturbine-bouwlocaties tot de woningen en andere omliggende gebouwen zullen de daar optredende trillingen als gevolg van heiwerkzaamheden, verwaarloosbaar zijn. (zie Invloed van windturbines op primaire waterkeringen, kansen en belemmeringen (2012). F.P.W. Van den Berg & H. Schelfhout in Geotechniek, oktober 2012.)</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
77	f	<p>Het plangebied bevindt zich aan de rand van een aardbevingsgebied dat steeds verder opschuift. Indiener vraagt of windmolens aardbevingsbestendig gebouwd worden</p>	<p>De krachten die kunnen optreden door de windbelasting op de windturbine zijn naar verwachting zodanig dat de aardbevingskrachten die kunnen optreden in dit gebied</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		volgens de geldende normeringen.	kleiner zijn dan de ontwerpkrachten voor wind in windturbineontwerpen. De omgevingscondities, zoals de grondslag, maar ook de mogelijkheid en de grootte van aardbevingen, zullen onderdeel zijn van de ontwerpcriteria voor het maken van een ontwerp voor de fundering van de windturbines. Dit ontwerp dient op grond van de omgevingsvergunning uiterlijk 6 weken voorafgaand aan de bouw ter inzage te worden gelegd.	
77	g	In totaal worden circa 250 transportbewegingen verwacht voor de bouw van één windturbine. Daarmee verandert niet alleen landbouwgrond in bouwgrond voor turbines maar het hele gebied in een industrie gebied. Kan het aantal vervoerbewegingen afgezet worden tegen de berekende capaciteit van het huidige wegennet? Indien er geeft aan dat de wegen wellicht niet voldoen aan deze aantallen verkeersbewegingen.	In het kader van de omgevingsvergunning wordt een verkeers- en vervoersplan gemaakt voorafgaand aan de start van de bouw. Waar nodig en mogelijk worden maatregelen genomen en bestaande infrastructuur aangepast. De fase met veel vervoersbewegingen betreft een relatief korte periode en wordt gefaseerd en verspreid over het gebied uitgevoerd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
77	h	Indiener verzoekt om inzicht in de schade voor de woongebieden en verdere economische gevolgen voor met name Stadskanaal.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
77	i	Aangegeven wordt dat de afstand tot de woningen te klein is om de gevolgen voor de gezondheid van de turbines uit te sluiten. Kan gegarandeerd worden dat met de huidige afstanden tot woningen er geen negatieve gevolgen voor de gezondheid zullen zijn?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
77	j	De waarde van de woningen zal door deze plannen dalen tot waarden van 15-20% t.o.v. het prijspeil van voor de voorgenomen plannen. Op welke wijze en welke concrete plannen zijn er om deze schade aan bewoners te compenseren?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
77	k	Indiener geeft aan dat er een draagvlak onderzoek is geweest waaruit is gebleken dat er geen draagvlak was. Dit is bevestigd door de later aangestelde gebiedscoördinator. Kan worden aangegeven waarom in een democra-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		tie plannen tegen de wil van de bevolking worden doorgedrukt?		
77	I	Na het verstrijken van de technische of economische levensduur van de windmolens moeten deze weer afgebroken worden. Kan worden aangetoond waar deze afbraak- en verwijderingskosten zijn opgenomen in het businessplan?	De initiatiefnemers en grondeigenaren zijn gebaat bij het netjes opruimen van de turbines wanneer deze niet meer geëxploiteerd kunnen worden. In de vergunningen is geborgd dat de vergunninghouders na bedrijfsbeëindiging de installaties en stoffen en materialen die aanwezig zijn vanwege de activiteiten verwijderen. Tevens is dit privaatrechtelijk geborgd in het contract tussen de exploitant en de grondeigenaren.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
78				
78	a	In de MER is niet vermeld dat de NAM locatie, tussen de lintdorpen Gasselternijveenschemond en Drouwenermond aan de Gasselternijveensche Dreef, aardgas bevat met een hoge concentratie zwavelwaterstof. Dit aardgas wordt in een buisleiding dwars door de windturbineparken naar Emmen vervoerd om ontzwaveld te worden. Twee windturbines staan gepland op ongeveer 300 meter van de gaslocatie. Op welke afstand de overige windturbines zich bevinden is indiener onbekend omdat het buisleidingtracé bij hem niet bekend is. Indiener maakt zich bezorgd over de beschadiging van de buisleiding als gevolg van een incident met een windturbine en de gevolgen hiervan voor mens en dier.	In het externe veiligheidsonderzoek (bijlage 12 MER) is geïnventariseerd welke objecten zich bevinden binnen de maximale effectafstand van de windturbines. De effecten op de gaswinningslocatie Gasselternijveen worden specifiek beschreven in paragraaf 3.6 van dit rapport. Uit de berekeningen en reactie van de NAM blijkt dat de risicotoevoeging (0,4%) zodanig klein is dat deze verwaarloosbaar wordt geacht. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
78	b	Het inpassingsplan maakt de bouw mogelijk van vijftig windturbines met een hoogte van ruim tweehonderd meter, die zodanig gesitueerd worden, dat de karakteriserende lintdorpen van de Drentse Veenkoloniën volledig worden ingesloten. Daarbij wordt hier en daar zelfs een afstand van minder dan 500 meter aangehouden.	Ten aanzien van de afstand van 500 meter die indiener noemt is niet duidelijk wat hiermee bedoeld wordt. Er vanuit gaande dat indiener deze afstand te klein vindt, wordt verwezen naar de thematische beantwoording en dan specifiek onder de kopjes 'bedrijven en milieuzoneering' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
78	c	De drie windturbineprojecten maken samen van het gebied één groot industrieel complex. De windturbineprojecten hebben daardoor een negatieve invloed op de regi-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'economische effecten algemeen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		onale economie en doen afbreuk aan het woon- en leefklimaat van het Veenkoloniale gebied.		
78	d	Het is indier onduidelijk hoe deze plannen gepresenteerd kunnen worden als een economische impuls voor het gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
78	e	De jarenlange inspanningen om toeristen aan te trekken wordt teniet gedaan. Het beekdal van de Hunze (of Oostermoer) heeft de potentie zich verder te ontwikkelen tot een aantrekkelijk (toeristisch) gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
78	f	Voor het aantrekken van mensen van buiten en voor het landelijk wonen zijn 'ruimte en rust' onze kernkwaliteiten. Vanwege het industriële karakter van de windturbineprojecten gaan deze kernkwaliteiten verloren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'landschap', 'slagschaduw' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
78	g	Door de plannen voor het plaatsen van windturbines worden huizen slecht of niet meer verkocht. De gemeente waar indier woonachtig is past al een korting toe op de WOZ-waarde vanwege de dreigende plaatsing.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
78	h	Nieuwe investeringen vallen weg en er is geen enkele groei van de werkgelegenheid. Een terugloop van de bevolking als gevolg van de windturbineprojecten heeft negatieve gevolgen voor het midden- en kleinbedrijf. En voor de vitaliteit van het gebied als geheel.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
78	i	De windturbineprojecten hebben niet alleen een ontwrichtende werking op de lokale economie, maar ook op de samenleving. Bewoners spreken niet meer met elkaar en ze voelen zich genegeerd.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
78	j	Mede vanwege de gebrekkige en eenzijdige communicatie ontbreekt nagenoeg elk draagvlak. In de brieven van de toenmalige bewindspersonen Maria van der Hoeven en later Maxime Verhagen, waarin toegestaan wordt aan de initiatiefnemers, dat er gebruik kan worden gemaakt van de Rijks Coördinatie Regeling, staat onomwonden, dat er	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gezorgd dient te worden voor draagvlak. Uit onderzoek blijkt dat maar liefst 78% van de respondenten zich uitsprekt tegen de windturbineprojecten.		
78	k	Er is sprake van drie afzonderlijke windturbineprojecten. Elk project heeft zich in 2010-2011 afzonderlijk aangemeld voor een RCR-procedure. Nu blijkt dat elk project minder is dan 100 MW, kan de Rijkscoördinatie regeling niet van toepassing zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
78	l	Een zorgvuldige afweging van de gezondheidsaspecten ontbreekt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
78	m	Het RIVM heeft wel via een literatuurstudie gekeken naar de effecten van laag frequent geluid, maar niet onomstotelijk vastgesteld dat het er niet is. Volgens goed Nederlands gebruik bestaat er een voorzorgsbeginsel, d.w.z. bij twijfel niet inhalen. Echt onderzoek is niet gedaan, ondanks dat het ons is toegezegd! Waar het wel is gedaan (o.a. in Portugal en Canada) zijn de uitkomsten alarmierend.	Het inpassingsplan voldoet aan de normen van het Activiteitenbesluit. Deze normen bieden voldoende bescherming tegen laagfrequent geluid. Hoewel geen verplichting bestaat dit uit te voeren is in bijlage 3 van het MER expliciet onderzoek gedaan naar de effecten van laagfrequent geluid. Toetsing van de effecten is uitgevoerd op basis van diverse (niet wettelijk vastgelegde) normcurves, waaronder die van de NSG. Ook uit dit onderzoek volgt niet dat de laagfrequente geluidsbelasting onaanvaardbaar zou zijn. In het kader van ruimtelijke ontwikkelingen wordt een afweging gemaakt op basis van best beschikbare kennis op dat moment. Uit de onderzoeken die gedaan zijn door o.a. het RIVM blijkt niet dat er reden is om aan te nemen dat laagfrequent geluid van windturbines gezondheidseffecten veroorzaakt. Er is dus vanuit voorzorgsbeginsel geen reden om de realisatie van windenergie te staken. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
78	n	Omdat onderzoek naar de gezondheidseffecten van laagfrequent geluid, zeker waar sprake kan zijn van interferentie, niet heeft plaatsgehad mag geen vergunning voor	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid', 'gezondheid' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de plaatsing van windmolens worden verleend. Ook psychische schade door stress vanwege de leefbaarheid en het onverkoopt worden van woningen moet niet worden onderschat.		
78	o	Het plaatsen van windmolens is niet nodig omdat er een doorgerekend alternatief solarpark is dat alle molens zou kunnen vervangen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
78	p	In het Plan-MER Structuurvisie windenergie op land van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu van maart 2013 wordt onder meer als bezwaar voor Aa Hunze/Borger Odoorn genoemd de <i>"Kans op horizonbeslag, insluiting lintdorpen en aantasting karakteristieke openheid."</i> , <i>"te voorkomen door gerichte plaatsing."</i> Het nu voorliggend ontwerp-inpassingsplan gaat uit van rijen windmolens langs en tussen de aanwezige lintdorpen. Van gerichte plaatsing ter voorkoming van genoemde bezwaren is geen sprake. Gasselternijveenschemond en Drouwenermond worden bovendien volledig ingesloten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
78	q	Indien het inpassingsplan ondanks alle verzet tot doorgang vindt, dan dient volgens indiener in elk geval de lijn tussen Gasselternijveenschemond en Drouwenermond (langs de Dreef) te vervallen. Er wordt gesproken over de zuidelijke lijn bij Drouwenermond, maar die grenst aan een kant van een autoweg. Praat je over de noordelijke lijn van Drouwenermond dan wordt voor beide dorpen volledige insluiting voorkomen.	Het nu voorliggende inpassingsplan is het uitgangspunt. De betreffende lijnopstelling waar indiener naar verwijst vervalt dan ook niet. Voor een toelichting op de keuze voor de lijnopstellingen wordt verwezen naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'Landschap'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
78	r	Uit alles blijkt dat de planvorming is gebaseerd op de grondposities terwijl een goede ruimtelijke ordening leidend moet zijn. Het ontwerp-inpassingsplan voldoet niet aan eisen van een goede ruimtelijke ordening, temeer omdat de bewoners bij de keuze voor dit gebied nooit zijn betrokken en de economische en maatschappelijke uitvoerbaarheid van het plan niet is aangetoond.	Er heeft een locatieafweging plaatsgevonden in het inpassingsplan onder andere op basis van het MER op het niveau van het plangebied. Hierbij hebben grondposities een ondergeschikte rol gespeeld.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
79				
79	a	Indiener is van mening dat het windmolenpark het volgende miljardendebacle is van de overheid waarvoor de burger haar geld, leefomgeving en mogelijk zelfs gezondheid mag inleveren.	Zoals in het inpassingsplan verwoord is, betreft het windmolenpark een particulier initiatief. De investeringen voor de aanleg van de windturbines, toegangswegen, kabels en transformatorstations worden gedragen door deze initiatiefnemers. De initiatiefnemers verdienen de investeringen terug door de verkoop van de opgewekte elektriciteit. Daarnaast kan een SDE-subsidie worden aangevraagd door de initiatiefnemers. Voor een toelichting hierop wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje "economische uitvoerbaarheid". In de voorliggende besluitvorming speelt de toekenning van subsidie dan ook geen rol, behoudens in het kader van de economische haalbaarheid. Er zijn dan ook geen redenen om te twijfelen aan de economische uitvoerbaarheid van het plan. Op de aspecten leefomgeving en gezondheid wordt in de onderstaande beantwoording nader ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
79	b	Indiener geeft aan dat het draagvlak voor de ontwikkeling volledig ontbreekt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
79	c	Indiener geeft aan waar de productie van duurzame energie idealiter aan zou moeten voldoen.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
79	d	Indiener schetst alternatieven die, aldus indiener, beter voldoen aan onze wensen dan windenergie. Als alternatieven worden zonne-energie, kernsplijting en kernfusie genoemd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
79	e	Windmolens maken zoveel herrie dat het Ministerie zelfs de geluidsnormen heeft moeten verhogen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
79	f	Windmolens leiden tot een permanent onrustige horizon en tweemaal per dag geven ze hinderlijke slagschaduw.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
				passing.
79	g	De woningen die een uitzicht hebben op het windturbinepark dalen in waarde. Deze schadepost zal niet of slechts ten dele gecompenseerd worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
79	h	Indiener geeft aan dat de bewoners van de veenkoloniën ervoor gekozen hebben om landelijk te wonen of daar op zijn minst aan gewend te zijn. Nu de omgeving wordt omgetoverd in een industriegebied verliest het gebied één van de weinige voordelen die het heeft ten opzichte van andere regio's.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
79	i	Ondernemers in het gebied, met name op het gebied van toerisme, vrezen voor hun omzet en zijn terughoudend met nieuwe investeringen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toerisme en recreatie' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
79	j	Vrijwel niemand in de regio zal in economische zin profiteren van de investeringen en subsidiegelden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
79	k	Het project wordt uitgevoerd door particuliere investeerders op privaat land. Indiener is van mening dat sprake is van een situatie waarbij enkelen zich verrijken ten kosten van een boel ellende van velen. Dit lokt gevoelens van boosheid en haat uit en zal de gemeenschap splijten.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak', 'gezondheid' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
79	l	Indiener geeft aan dat ongeveer 10-15% van de omwonenden van windturbineparken gezondheidsklachten krijgt en geeft aan dat duizenden mensen gezondheidsklachten ontwikkelen met persoonlijk leef en economische schade (zorgkosten, ziekteverzuim) tot gevolg.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
79	m	Het vertrouwen in politiek en overheidsinstanties is laag en neemt de laatste jaren zienderogen af. Er is absoluut geen draagvlak voor het plan. Daarentegen is er vanuit de gemeenschap wel een alternatief plan opgesteld op basis van zonne-energie. Door dit initiatief te ontmoedigen en het plan voor het windpark door te drukken zal de	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		kloof tussen overheid en burger onoverbrugbare proporties aannemen.		
79	n	Indiener roept de betrokken besluitvormers op om te luisteren naar waarschuwingen uit de samenleving en alternatieven die door de samenleving worden ondersteund, te ondersteunen. Indiener waarschuwt voor een regionaal drama.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
80				
80	a	Indiener geeft aan dat de waarden voor geluid in werkelijkheid kunnen afwijken van de theorieën over de geluidsnormen. Daarom vindt indiener dat er na plaatsing voortdurend geluidmetingen bij de windmolens moeten worden uitgevoerd en dat bij een geluidsoverschrijding meteen actie moet worden ondernomen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
81				
81	a	Indiener is van mening dat er geen goede keuze is gemaakt voor de plaatsing van de windmolens. Indiener doet een suggestie voor plaatsing van de windmolens langs de Mondenweg en langs de N366 en weet nog meer plaatsen aan te wijzen waar helemaal geen bebouwing aanwezig is. Hier kunnen wellicht geen 50 molens geplaatst worden maar wel windmolens in kleinere clusters.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
82				
82	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 48, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hiernaar verwezen. Daar waar de zienswijze inhoudelijk afwijkt van voornoemde reactie, wordt deze onderstaand behandeld.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 48 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 48. Daar waar de zienswijze inhoudelijk afwijkt van voornoemde reactie, wordt deze onderstaand behandeld.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
82	b	Voor wat betreft de afstand tot de woningen geeft indiener aan dat gekeken had moeten worden naar de richtlijnen uit de publicatie Bedrijven en milieuzonering van de VNG. Hieruit zou na extrapolatie blijken dat de minimale	Hoewel in de zienswijze een andere situatie beschreven wordt dan in reactie onder 48, is de inhoudelijke reactie vergelijkbaar. In het MER is hier maatwerk op geleverd. Verwezen wordt voorts naar de thematische beant-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		afstand tot de woningen 1.200 meter zou moeten bedragen. Indiener geeft aan dat de afstanden in het plan thans variëren van 1.600 meter, tot 1.900 meter en 760 meter. Op Zuiderdiep is de afstand tot woonbebouwing slechts 600 meter. Indiener geeft aan dat met het verschuiven van de turbines richting Musselkanaal het probleem erger wordt. Indien een reële afstand tussen de turbines en de woonbebouwing wordt aangehouden dan kan de conclusie niet anders zijn dan dat het gebied te klein is voor de geplande windturbines.	woording onder kopje 'bedrijven en milieuzonering'.	
82	c	In het Inpassingsplan staat dat de plannen zijn gebaseerd op verschillende beleidsuitgangspunten. Er is op geen enkele wijze tegemoet is gekomen aan een van de belangrijkste beleidsuitgangspunten, namelijk dat het woon- en leefklimaat in de omgeving waar windturbines op land worden geplaatst niet mag worden verslechterd. Bovenstaande zienswijzen tonen aan dat, indien de windturbines zouden worden geplaatst het woon- en leefklimaat in 2e Exloermond aanzienlijk verslechterd.	Hoewel in de zienswijze een andere situatie beschreven wordt dan in reactie onder 48, is de inhoudelijke reactie vergelijkbaar. In het MER is hier maatwerk op geleverd. Verwezen wordt voorts naar de thematische beantwoording onder kopje 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefklimaat'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
83				
83	a	Indiener wijst op de WOZ-waarde van de woningen i.v.m. de komst van de windmolens en aardbevingsschade als gevolg van de gaswinning in Groningen.	De in de zienswijze aangehaalde aardbevingsschade als gevolg van de gaswinning in Groningen staat geheel los van het inpassingsplan voor het windpark waartegen indiener een zienswijze heeft ingediend. In het kader van dit inpassingsplan is dit onderdeel van de reactie niet relevant, de opmerking wordt dan ook enkel ter kennis aangenomen. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
83	b	Indiener geeft zijn visie op het plaatsen van de windmolens en wijst onder andere op gezondheid, maatschappelijk onverantwoord, WOZ waarde vermindering van de woningen, het moeilijker verkoopbaar worden van de	Voor zover dit naar mening van indiener leidt tot een waardedaling van de woningen wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'. Verder wordt verwezen naar de thematische	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		woningen en zwaardere hypotheeklasten van woningeigenaren.	beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'bestuurlijke afweging'.	
83	c	Bij een WOZ-waardedaling zullen de gemeenten de percentages OZB en rioolbelasting verhogen om aan een bepaald inkomen te komen. De bewoners van het gebied waar het windmolenpark wordt geplaatst zullen hiervoor volgens indiener moeten betalen. Indiener vindt dit een oneerlijke zaak.	Het jaarlijks vaststellen van de percentages OZB en rioolbelasting valt buiten de reikwijdte van dit plan. Voor zover indiener van mening is dat hij schade ondervindt van een mogelijke verhoging van de OZB en rioolbelasting wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
83	d	Indiener geeft zijn visie op hoe de WOZ-waarde en de percentages OZB en rioolbelasting bepaald zouden moeten worden.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
83	e	Aangegeven wordt dat er geen draagvlak is voor het windpark. Er is wel draagvlak voor het plaatsen van zonnepanelen en indiener is dan ook van mening dat dit een beter alternatief is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
83	f	De overheid moet de bevolking meer stimuleren om zonnepanelen te plaatsen. Er zijn tal van mensen die wel zonnepanelen willen plaatsen, maar het niet aandurven door de grillige besluitvorming van de overheid.	De overheid wil alle vormen van duurzame energie bevorderen en stimuleert de plaatsing van zonnepanelen reeds actief door o.a. subsidies.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
83	g	Indiener wijst op de gezondheidsrisico's die het windpark met zich meebrengt en geeft aan dat de geluidsnormen in 2011 voor de windmolengebieden in Nederland verruimd zijn naar 41 dB.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
83	h	Volgens het RIVM wordt door de komst van windmolens 3 keer zoveel hinder binnenshuis veroorzaakt dan bijvoorbeeld snelwegen. Bij zoveel hinder krijgen snelwegen geluidswallen maar eigenaren van windmolenparken houden geen rekening met omwonenden, zoals de Drentse Monden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'. Het is bekend dat windturbinegeluid als hinderlijker wordt ervaren dan andere geluidbronnen bij dezelfde geluidsterkte. De wettelijke norm is hierop afgestemd, onder andere door een aparte norm voor de nachtperiode op te nemen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
83	i	Als er windmolens worden geplaatst met een vermogen van meer dan 3 MW, hoe zit het dan met overlast en de gevolgen voor de gezondheid?	In het MER is voor het VKA per milieuaspect uitgegaan van de worst-case turbine in de klasse 2-4 MW. In de aanvulling op het MER is bezien of een ander turbintype (5 tot 8 MW in plaats van 2 tot 4 MW) tot andere	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			inzichten dan wel keuzes zou leiden. Uit deze analyse is gebleken dat dit niet het geval is. Hiervoor wordt verwezen naar paragraaf 17.4 van het MER, zoals bijgevoegd bij het ontwerp-inpassingsplan. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	
83	j	Indiener vraagt zich of hoe de gemeenten en provincie staan tegenover het windpark en welke stelling zij hierover innemen.	In de nota vooroverlegreacties die is opgenomen als bijlage bij het inpassingsplan zijn de reacties van de gemeenten en provincies weergegeven. Tevens maken de reacties van de gemeente en de provincie op het ontwerp-inpassingsplan onderdeel uit van deze nota van beantwoording. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
83	k	Indiener vreest voor hinder voor het LOFAR en wijst erop dat door het windpark de investeringen in het LOFAR verloren gaan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
83	h	Ondernemers in de toeristische sector zijn bang dat hun inkomsten zullen teruglopen doordat toeristen wegblijven. De winkeliers in de omgeving zijn bang dat jonge burgers naar elders zullen verhuizen waardoor de bevolking vergrijsst en de koopkracht zal afnemen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toerisme en recreatie' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
84				
84	a	Geluidsoverlast en slagschaduw worden zwaar onderschat.	Indiener geeft niet aan welke aspecten van geluid en slagschaduw onderschat worden en waarom dit het geval zou zijn. In het MER is onderzoek gedaan naar geluid en slagschaduw. Uit deze onderzoeken volgt dat voldaan wordt aan de wettelijke normen en dat er sprake is van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'slagschaduw'. Aangegeven is waar de onderschatting op gebaseerd is, valt niet in te zien waarom de geluidsoverlast en slag-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			schaduw zwaar onderschat wordt. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'slagschaduw'.	
84	b	Indiener vraagt zich af waarom de windmolens zo bij dorpen en dus woningen worden geplaatst. Er zijn genoeg andere plekken waar dit niet het geval is, of in elk geval aanzienlijk minder. Op grotere afstand van woningen is ook minder overlast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
84	c	Indiener vraagt zich af waarom er niet serieus naar alternatieven wordt gekeken waarvoor wel steun is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
85				
85	a	Er is niet voldaan aan de eis van ministers om draagvlak te creëren. Na onderzoeken van de drie omliggende gemeente is aangetoond dat er geen draagvlak is. De gebiedscoördinator heeft een vernietigend rapport uitgebracht waar nooit meer iets van is gehoord.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
85	b	Indiener is van mening dat de impact van het windpark met 50 windturbines wordt onderschat. Zulke turbines pal langs bewoonde lintdoppen als de Drentse Monden, Stadskanaal enz. zijn onverantwoord.	In het MER worden met betrekking tot mens, dier en landschap uitgebreid de mogelijke effecten beschreven. De uitkomsten van het MER en de overige onderzoeken tonen aan dat kan worden voldaan aan de wettelijke eisen en dat tevens sprake is van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat. De impact van het windpark is daarmee voldoende onderzocht. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'MER algemeen', 'woon- en leefklimaat' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
85	c	De leefomgeving van mensen wordt duidelijk ingrijpend aangetast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'landschap' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
85	d	Het LOFAR-project heeft overlast van de windturbines en kan diverse onderzoeken niet meer doen. Dit kost veel geld uit de EZ pot.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
85	e	De plaatselijke economie van dit qua krimp toch al moeilijke gebied wordt verder onder druk gezet.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
85	f	Indiener geeft aan gezondheidsrisico's te lopen en in aanraking te komen met slagschaduw die ver buiten de norm loopt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'slagschaduw'	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
85	g	De woning zal volgens indiener 30 tot 40% in waarde dalen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
85	h	De tweespalt in het dorp is enorm volgens indiener.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
85	i	Indiener vindt het gebied geen logische plek en geeft aan dat het een windluw gebied betreft en dat de windturbines aan een kustlijn of langs een snelweg horen.	Bij de bepaling van het rendement is rekening gehouden met de windsnelheid van het gebied (bijlage 20 MER). Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
85	j	Er zijn voldoende alternatieven voor duurzame energie zoals zon. De ontwikkeling hierin is op dit moment revolutionair en kan snel worden gerealiseerd. Indiener vindt het een kwalijke zaak dat de regering niet mee gaat op de golven van de hedendaagse techniek.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
85	k	Geld staat niet in verhouding tot de overlast die mensen hebben van het plan voor het windpark. Het is volgens indiener geen wonder dat mensen zich gaan afzetten tegen het huidige landelijke bestuur. Boeren die 35K per jaar moeten hebben voor grondposities en bedrijven als Readthuys die 100K per molen per jaar gaan verdienen zijn belangrijker dan het welzijn van mensen in hun geliefde dorpen. Dat is niet menselijk en zeker niet democratisch en ruikt naar dictatuur.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak', 'bestuurlijke afweging' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
85	l	De Stichting de Zon Koloniën heeft een plan bedacht als alternatief voor de molens. Zij willen graag in gesprek om de dorpen te redden.	Het voornemen voor het solarpark wordt zeer toegejuicht en ligt ook in de lijn die de minister voorstaat wat betreft duurzame energieopwekking, te weten het zoveel mogelijk inzetten op verschillende duurzame energiebronnen om te komen tot de gewenste energietransitie en de taakstelling daarin te behalen. Echter is gebleken dat wind op land hierbij de meest effectieve energievorm is. Voor een nadere onderbouwing hiervan wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
85	m	Het welzijn van mensen moet boven geld en rendement staan. Duurzaamheidsdoelstellingen kunnen best behaald worden zonder dit welzijn aan te tasten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
86				
86	a	Er is niet voldaan aan de eis van ministers om draagvlak te creëren. Na onderzoeken van de drie omliggende gemeente is aangetoond dat er geen draagvlak is. De gebiedscoördinator heeft een vernietigend rapport uitgebracht waar nooit meer iets van is gehoord.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
86	b	Indiener is van mening dat de impact van het windpark met 50 windturbines wordt onderschat. Zulke turbines pal langs bewoonde lintdoppen als de Drentse Monden, Stadskanaal enz. zijn onverantwoord.	In het MER worden met betrekking tot mens, dier en landschap uitgebreid de mogelijke effecten beschreven. De uitkomsten van het MER en de overige onderzoeken tonen aan dat kan worden voldaan aan de wettelijk eisen en dat tevens sprake is van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat. De impact van het windpark is daarmee voldoende onderzocht. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'MER algemeen', 'woon- en leefklimaat' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
86	c	De leefomgeving van mensen wordt duidelijk ingrijpend aangetast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'landschap' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
86	d	Het LOFAR-project heeft overlast van de windturbines en kan diverse onderzoeken niet meer doen. Dit kost veel geld uit de EZ pot.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
86	e	Indiener geeft aan dat zijn onderneming moeite heeft met het vinden van geschikt personeel en dat de windturbines mogelijk het huidige personeel wegdrijven uit de regio. Het windpark is volgens indiener voor een krimpgebied desastreus en zal de druppel zijn naar verder verval.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
86	f	Indiener stelt voor om naar alternatieven te kijken voor het behalen van de duurzame energiedoelstellingen. Hierbij wordt aangegeven dat er wel draagvlak is voor zon en niet voor wind. De Stichting Zonkoloniën heeft hiervoor een alternatief plan uitgewerkt.	Het voornemen voor het solarpark wordt zeer toegejuicht en ligt ook in de lijn die de minister voorstaat wat betreft duurzame energieopwekking, te weten het zoveel mogelijk inzetten op verschillende duurzame energiebronnen om te komen tot de gewenste energietransitie en de taakstelling daarin te behalen. Echter is gebleken dat wind op land hierbij de meest effectieve energievorm is. Voor een nadere onderbouwing hiervan wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
86	g	Indiener geeft aan dat het gaat hier om het welzijn van de ondernemers en bewoners uit de regio en dat dat de insteek dient te zijn van een democratisch systeem.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
87				
87	a	De zienswijze van indiener is gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 1, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener gelijklopend is aan de onder 1 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 1.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
88				
88	a	Het inpassingsplan maakt de bouw mogelijk van vijftig windturbines met een hoogte van ruim tweehonderd meter, langs de gemeentegrens van Stadskanaal. De drie windturbineprojecten vormen één groot industrieel complex. De windturbineprojecten hebben daardoor een ne-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gatieve invloed op de regionale economie en doen afbreuk aan het woon- en leefklimaat in onze gemeente.		
88	b	De gemeente Stadskanaal ligt in een krimpregio. Door het industriële karakter van de windturbineprojecten gaan de kernkwaliteiten van het landelijk wonen, 'rust' en 'ruimte', verloren. Nieuwe instroom van inwoners zal hierdoor uitblijven, wat leidt tot leegstand en verpaupering.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen', 'geluid' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
88	c	Door de planvorming zijn er bewoners die moeite hebben hun woning te verkopen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
88	d	De kernen Stadskanaal en Musselkanaal vervullen een centrumfunctie voor de veenkoloniën. Dit betreft voor een belangrijk deel De Monden en zijn omgeving. Een terugloop van de bevolking als gevolg van de windturbineprojecten heeft negatieve gevolgen voor het midden- en kleinbedrijf.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
88	e	Ruimte en rust zijn kwaliteiten van dit gebied, waardoor het gebied aantrekkelijk is voor toeristen. Het beekdal van de Hunze (of Oostermoer) heeft daarbij de potentie zich nog verder te ontwikkelen. De windturbineprojecten hebben negatieve gevolgen voor de toeristische ontwikkeling van de regio.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toerisme en recreatie', 'woon- en leefklimaat algemeen', 'landschap', 'slagschaduw' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
88	f	Indiener geeft aan dat het windturbineproject niet alleen een ontwrichtende werking op de lokale economie heeft, maar ook op de samenleving. Mede vanwege de gebrekkige en eenzijdige communicatie ontbreekt nagenoeg elk draagvlak. Uit onderzoek blijkt dat maar liefst 78% van de respondenten zich uitspreekt tegen het windturbineproject.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'draagvlak' en 'woon - en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
88	g	De aanwijzing van het Mondengebied heeft plaatsgevonden op basis van reeds gedane toezeggingen en niet op basis van een inhoudelijke afweging. De toezeggingen in 2010 en 2011 voor de Rijkscoördinatieregeling(RCR)-	Het proces in het kader van de SvIR en de SvWOL heeft geleid tot de aanwijzing van het onderhavige gebied. Dat de RCR-procedure reeds eerder gestart is, doet daar niet aan af. Verwezen wordt naar de thematische	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		procedures zijn volgens indiener in het gehele proces leidend geweest.	beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen' en 'toepassing RCR'.	
88	h	Er is sprake van drie afzonderlijke windturbineprojecten. Elk project heeft zich in 2010-2011 afzonderlijk aangemeld voor een RCR-procedure. Nu is gebleken dat elk project minder is dan 100 MW, kan de Rijkscoördinatierегeling niet van toepassing zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
88	i	Een zorgvuldige afweging van de gezondheidsaspecten ontbreekt. Ook psychische schade door stress vanwege het onverkoopbaar worden van woningen moet niet worden onderschat.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
88	j	Het plan staat haaks op het beleid van de provincie Groningen, de gemeenten Stadskanaal en Vlagtwedde en het waterschap Hunze en Aa's, wat gericht is op de realisatie van recreatief-ecologische verbindingzones tussen de Hondsrug en Westerwolde. Doordat de windturbines tussen de Hondsrug en Westerwolde komen te liggen, vormen zij een fysieke en visuele barrière.	Uit de plantoelichting en het MER blijkt dat er geen negatieve ecologische effecten te verwachten zijn voor wat betreft een mogelijke barrièrewerking. De recreatieve mogelijkheden van het gebied zijn betrokken bij de afweging. Gezien het feit dat de afstanden tussen de lijnopstellingen van windturbines dusdanig groot zijn dat er nog duidelijke doorzichten zijn naar de Hondsrug, kan deze verbinding in stand blijven. Hoewel het landschap zal veranderen, is van een daadwerkelijke visuele barrière geen sprake. Er is geen Nationaal Natuurnetwerk gebied aangewezen tussen Westerwolde en de Hondsrug. Voor het overige wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
88	k	Indiener geeft aan dat er andere alternatieven voorhanden zijn. Hierbij wordt gewezen op een plan voor een solarpark, een plan dat volgens indiener wel draagvlak kent bij bewoners, politiek en het bedrijfsleven. Een ander alternatief is het verduurzamen van de woningen of combinaties waardoor de schadelijke windturbineprojecten worden teruggedrongen.	Het voornemen voor het solarpark wordt zeer toegejuicht en ligt ook in de lijn die de minister voorstaat wat betreft duurzame energieopwekking, te weten het zoveel mogelijk inzetten op verschillende duurzame energiebronnen om te komen tot de gewenste energietransitie en de taakstelling daarin te behalen. Echter is gebleken dat wind op land hierbij de meest effectieve energievorm is. Voor een nadere onderbouwing hiervan	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	
88	l	Het ontwerp-inpassingsplan voldoet niet aan eisen van een goede ruimtelijke ordening, omdat de economische en maatschappelijke uitvoerbaarheid van het plan niet is aangetoond.	Voor wat betreft de economische uitvoerbaarheid verwijzen wij naar de toelichting van het inpassingsplan (hoofdstuk 8) waarbij ingegaan wordt op de economische uitvoerbaarheid. Tevens wordt verwezen naar de thematische beantwoording en dan specifiek het thema 'economische uitvoerbaarheid'. Onder het binnen dit thema opgenomen kopje 'economische uitvoerbaarheid' wordt eveneens ingegaan op de economische uitvoerbaarheid van het project. Ten aanzien van de maatschappelijke uitvoerbaarheid	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
88	m	Keuzes zijn onvoldoende gemotiveerd, inclusief de keuze voor het toepassen van de Rijkscoördinatieregeling.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen', 'bestuurlijke afweging' en 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
88	n	Gezondheidseffecten zijn niet of nauwelijks in beeld gebracht.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
88	o	Alternatieve vormen van energie zijn niet in de planvorming betrokken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
89				
89	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
89	b	Indiener heeft een taxatie laten uitvoeren en geeft aan dat indien de windturbines er toch komen en de waardevermindering als gevolg hiervan is aan te tonen, indiener het bevoegd gezag middels de zienswijze aansprakelijk	Een voorwaardelijke aansprakelijkheidsstelling is niet mogelijk in het kader van een zienswijze. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		stelt.		
90				
90	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
90	b	Indiener vindt het onbegrijpelijk dat de bezwaren van burgers volledig genegeerd worden en vraagt zich af of zij als Nederlandse burgers gewoon meetellen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
91				
91	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
91	b	De windturbines zijn altijd hoorbaar en zichtbaar. Bedenk iets anders.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid', 'landschap', 'bestuurlijke afweging' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
92				
92	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
92	b	Indiener geeft aan dat het rendement zoals vastgesteld nooit wordt gehaald i.v.m. de windsnelheden. Bij weinig wind zullen gasturbines moeten bijspringen.	Bij de bepaling van het rendement is rekening gehouden met de windsnelheid van het gebied (bijlage 20 MER). Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			VKA'.	
92	c	Het plan is afkomstig van het bedrijfsleven dat via een naar mening van indiener lucratieve lobby medewerking heeft verkregen van het bevoegd gezag. De burger mag dit weer ophoesten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'bestuurlijke afweging' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
92	d	Indiener vreest dat over 10 jaar duidelijk wordt dat het project veel geld heeft gekost en dat tegen die tijd duidelijk is dat het windpark beter niet gebouwd had kunnen worden.	Er zijn voor ons geen redenen om op dit moment te twifelen aan de financiële uitvoerbaarheid van het windpark. Voor wat betreft de financiële uitvoerbaarheid verwijzen wij naar de toelichting van het inpassingsplan (hoofdstuk 8) waarin op dit onderdeel wordt ingegaan. Tevens wordt verwezen naar de thematische beantwoording en dan specifiek onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische uitvoerbaarheid'. Gelet op het vorenstaande delen wij de vrees van indiener niet.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
92	e	Het vertrouwen in de overheid is laag door projecten als het windpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
93				
93	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
93	b	Indiener is van mening dat voorbij wordt gegaan aan de gezondheidsrisico's. Indiener heeft zelf last van evenwichtstoornissen en kan niet tegen stilstaand/ draaiende objecten. Hierbij wordt gewezen op slagschaduw.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
93	c	Om de reden als bedoeld onder b kan indiener zijn woning verkopen. Dit zal naar mening van indiener niet meer lukken door de windturbines in zijn/haar 'tuin'.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
93	d	Indiener zou graag de menselijke kant van het verhaal	Wij begrijpen dat dit een ingrijpende ontwikkeling is in	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		willen horen.	de woon- en leefomgeving van veel mensen. Daarom is een zo zorgvuldig mogelijk proces doorlopen, waarbij alle opties onderzocht zijn en alle belangen afgewogen zijn. Hiervoor wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefomgeving algemeen'.	geen reden tot aanpassing.
94				
94	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
94	b	Indiener geeft aan dat windenergie alleen financiële voordelen heeft voor de subsidieontvangers.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
94	c	Indiener vraagt zich af of er ooit iemand heeft afgevraagd wat de werkelijke kosten zijn van de fabricage van de windturbines vanaf de basis (delving grondstoffen tot windturbine).	De leverancier van de uiteindelijk gekozen windturbine zal alle gemaakte kosten in de verkoopprijs opnemen. Hieronder vallen ook de kosten voor de delving van grondstoffen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
94	d	Indiener heeft niet de illusie dat de plannen niet doorgaan en geeft aan dat de politiek zich al jaren niets meer door de bevolking laat opleggen. Democratie is volgens indiener niet meer aanwezig.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
95				
95	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
95	b	De afsluitende zin van de zienswijze van indiener wordt zo geïnterpreteerd dat indiener de huidige gekozen locatie	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'bestuurlijke	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		voor het windpark niet wenselijk vindt.	afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	passing.
96				
96	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijkloidend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijkloidend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
96	b	Indiener is van mening dat er duidelijke alternatieven zijn die ook financieel gedragen kunnen worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
96	c	Als de saamhorigheid in de krimpregio wegvalt, zullen er dagelijks op allerlei vlakken belemmeringen komen, in zowel de maatschappelijke als zakelijke omgang.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid', 'draagvlak' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
97				
97	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijkloidend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijkloidend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
97	b	Indiener geeft schrijft in zijn zienswijze 'stoppen', zonder verdere nadere uitleg. Er wordt vanuit gegaan dat indiener zich niet kan verenigen met het plan en van mening is dat het plan gestopt moet worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
98				
98	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijkloidend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijkloidend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.		
98	b	Indiener geeft aan dat het windpark meer kost dan dat het oplevert.	Er zijn voor ons geen redenen om op dit moment te twijfelen aan de financiële uitvoerbaarheid van het windpark. Voor wat betreft de financiële uitvoerbaarheid wordt verwezen naar de toelichting van het inpassingsplan (hoofdstuk 8). In dit hoofdstuk wordt op het onderdeel financiële uitvoerbaarheid ingegaan. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid'. Gelet op het vorenstaande delen wij de mening van indiener niet dat het windpark meer kost dan dat het oplevert.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
98	c	De provincie Groningen heeft al bodemvervuiling/ -vernietiging en met het windpark ook horizonvervuiling. Indiener houdt van zijn weidse blik en pleit ervoor om van het Noorden geen rioolputje te maken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
98	d	Indiener is 100% tegen het windpark.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
99				
99	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
99	b	Indiener geeft aan dat De Eemshaven een goede alternatieve locatie is. Hier is ook geen overlast voor bewoners.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
99	c	Indiener geeft aan dat er sprake is van een verspilling van geld.	Er zijn voor ons geen redenen om op dit moment te twijfelen aan de financiële uitvoerbaarheid van het windpark. Voor wat betreft de financiële uitvoerbaarheid wordt verwezen naar de toelichting van het inpas-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			singsplan (hoofdstuk 8). In dit hoofdstuk wordt op het onderdeel financiële uitvoerbaarheid ingegaan. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid' en 'nut en noodzaak windenergie'. Gelet op het vorenstaande delen wij de mening van indiener niet dat het windpark meer kost dan dat het oplevert.	
99	d	Indiener verzoekt om rekening te houden met LOFAR en de arbeidsgelegenheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'LOFAR' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
99	e	Groningen en Drenthe willen graag hun natuur en landschapsuitzicht houden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
100				
100	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
100	b	indiener heeft een brief van de gemeente Stadskanaal toegevoegd waarin de gemeente Stadskanaal haar visie geeft op het windpark, aangeeft dat een zienswijze ingediend kan worden ingediend en dat informatiebijeenkomsten georganiseerd worden.	Ter kennisgeving aangenomen. Voor de reactie op de zienswijze van gemeente Stadskanaal wordt verwezen naar 188.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
101				
101	a	Indiener geeft aan dat 50 windturbines met een hoogte van 100 meter, in een opstelling van zeven lijnen een redelijk plan is. De regio zou profijt hebben van dit project. Indiener noemt een aantal andere plannen voor duurzame energieprojecten in de regio en geeft aan dat er voldoende technische scholing in de regio aanwezig is.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
102				

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
102	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 18. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
102	b	Indiener geeft aan dat het gebied Gasselterboerveen veel te klein van omvang is om de geplande windturbines goed ruimtelijk te kunnen inpassen. In het noordelijk deel is de afstand van de woonbebouwing van Nieuwediep tot de woonbebouwing van Bosje/Langestraat in Gieterveen slechts 900 meter. Dit betekent voor indiener dat hij binnen een straal van 500 meter vanaf zijn woning in de huidige plannen twee windturbines krijgt. Binnen een straal van 1.000 meter ziet indiener vijf windturbines geplaatst worden. Met het verschuiven van de windturbines richting Gieterveen wordt het probleem gigantisch. Een goede ruimtelijke inpassing met reële afstanden tot de woonbebouwing is hier niet mogelijk.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen', 'locatiekeuze/keuze VKA', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
103				
103	a	Indiener is tegen de inpassing van de geplande windturbines volgens beoogd initiatief. Indiener geeft aan welke 11 criteria van belang bij het MER zijn (flora en fauna, landschappelijke inpassing, lichtverontreiniging, geluidhinder, gezondheid risico's, slagschaduw, sociale ontwrichting, kapitaalvernietiging, voortzettende krip, waardedaling van de woning en afname toerisme). Deze criteria worden niet nader toegelicht.	In het MER en inpassingsplan is ingegaan op de genoemde criteria. De criteria zijn onderzocht en hebben deel uitgemaakt van de belangenafweging. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording waarbij op de genoemde thema's nader wordt ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
104				
104	a	Indiener is tegen de inpassing van de geplande windturbines volgens beoogd initiatief. Indiener geeft aan dat de criteria genoemd onder punt b t/m g betrokken moeten worden bij het MER.	Op de criteria wordt ingegaan bij punt b t/m g.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
104	b	Criterion 1: Voortzettende krimp. Het betreft een krimp-regio. Voor het landelijk wonen zijn 'ruimte en rust' onze kernkwaliteiten, welke verloren gaan door de windturbineprojecten. Nieuwe instroom van bewoners zal uitblijven en huidige bewoners zullen moeite hebben hun huis te verkopen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid', 'landschap', 'waarde woningen' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
104	c	Criterion 2: Landschappelijke inpassing. Indiener geeft aan dat de drie windturbineprojecten een negatieve invloed hebben op de regionale economie en afbreuk doen aan het woon- en leefklimaat in de gemeente.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'landschap' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
104	d	Criterion 3: Afname toerisme. De windturbineprojecten hebben negatieve gevolgen voor de toeristische ontwikkeling in de regio.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
104	e	Criterion 4: Ontbreken nut en noodzaak. Inmiddels is genoegzaam aangetoond en wetenschappelijk onderbouwd dat de inzet van energie afkomstig van windturbines niet wezenlijk bijdraagt aan de beperking van de uitstoot van broeikasgassen. Het bouwen van windturbines is de grootste verspilling van gemeenschapsgeld ooit.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
104	f	Criterion 5: Alternatieven duurzame energie. Indiener noemt tal van alternatieven die wel draagvlak genieten, zoals solarparken, of het verduurzamen van woningen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
104	g	Criterion 6: Flora en fauna. Het Hunzedal is een gebied waar de laatste jaren veel is geïnvesteerd in natuurontwikkeling en huisvest tal van dieren zoals uilen, reeën en bevers. Indiener vraagt de effecten op het welzijn van de dieren te onderzoeken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
104	h	Het ontwerp-inpassingsplan voldoet niet aan de eisen van een goede ruimtelijke ordening, omdat de economische en maatschappelijke uitvoerbaarheid van het plan niet is aangetoond. Keuzes zijn onvoldoende gemotiveerd, inclusief de keuze voor het toepassen van de Rijkscoördinatie-regeling.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid', 'toepassing RCR', 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
104	i	Gezondheidseffecten zijn niet of nauwelijks in beeld gebracht.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
105				
105	a	Indiener is van mening dat er onjuistheden in de ontwerpbesluiten staan: proces van non communicatie en tunnelvisie.	Niet valt in te zien waarom er onjuistheden in de ontwerpbesluiten zijn opgenomen. Indieners heeft ook niet aangegeven om welke reden hij deze mening toegedaan is. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
105	b	Tevens worden aspecten als vliegroutes en LOFAR niet in de plannen meegenomen.	De laagvliegroute is een randvoorwaarde geweest bij de bepaling van de alternatieven in het MER (par. 2.3 en 12.3.6 MER). Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'luchtvaart' en 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
105	c	Overheid heeft de veenkoloniën aangewezen als zoekgebied. Over deze keuze heeft de bevolking nooit inspraak gehad.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
105	d	Drie projecten zijn samengevoegd tijdens het proces, terwijl er jarenlang sprake is geweest van één windproject van 30 MW.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
105	e	In de gemaakte MER zijn sociale aspecten onderbelicht. Sociale verhoudingen staan reeds onder druk.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Aan de gekozen locatie kunnen veel persoonlijke herinneringen zijn verbonden en daar is erkenning voor. Echter, deze belangen dienen te worden afgewogen tegen het (grote) maatschappelijke belang duurzame energie te stimuleren.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
105	f	De effecten van de turbine-fundering op de afwatering zijn onvoldoende onderzocht.	De effecten van de turbinefundering zijn onderzocht in bijlage 10 en 11 van het MER. Door het aanleggen van de funderingen zal een gedeelte van het plangebied verhard worden. Voor deze verharding zal in overleg met het waterschap zonodig compensatie plaats vin-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			den.	
105	g	Uit onderzoek blijkt dat 77% van de omwonenden tegen de windturbines is. Het plan gaat nu door ondanks weinig draagvlak.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
105	h	Door de verstrekte subsidie profiteren enkel de 'windboeren' en niet de hele gemeenschap.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'financieel voordeel gemeenschap' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
105	i	De overheid dient de veiligheid van de burgers te garanderen. Er wordt echter selectief gebruik gemaakt van onderzoeken die de gezondheidsrisico's en veiligheidsrisico's afzwakken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
105	j	Tot slot is de indiener van mening dat de Rijksoverheid zich in de planvorming niet aan de gemaakte afspraken houdt m.bt. bovenstaande zaken. Het proces zou stopgezet moeten worden.	Het rijksinpassingsplan verloopt volgens de formele procedure. Niet valt in te zien waarom het proces stopgezet moet worden. Aangezien indiener niet concreet aangeeft welke afspraken het betreft en waarom het proces daarom stopgezet zou moeten worden, wordt in algemene zin verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
106				
106	a	Het project is niet van toegevoegde waarde op de lokale economie, omdat zowel de uitvoering, exploitatie als het onderhoud voorbehouden is aan nationale of mondiale spelers.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
106	b	Indiener vindt het vreemd dat er zoveel geld en energie in de natuur van het Hunzedal wordt gestoken, terwijl anderzijds dit teniet wordt gedaan door het windmolenpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
106	c	Indiener is van mening dat er verpaupering en een afname van de welvaart zal optreden, aangezien de 'rijkeren' het verlies op de woning accepteren en zullen wegtrekken. Het gevolg is sociale onrust.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'sociale effecten'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
107				
107	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
107	b	Indiener geeft aan geen windmolenpark in zijn of haar woonomgeving te willen.	Aangezien indiener niet nader aangeeft waarom hij geen windmolenpark in zijn woonomgeving wil, wordt aangenomen dat de redenen onder a zijn aangegeven en daar beantwoord zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
108				
108	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
108	b	Indiener geeft aan duidelijk tegen het plan te zijn.	Aangezien indiener niet nader aangeeft op welke onderdelen tegen het plan te zijn, wordt aangenomen dat dit de onderdelen die genoemd worden onder a betreft.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
109				
109	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
109	b	Indiener geeft aan op diverse onderdelen tegen dit plan te zijn.	Aangezien indiener niet nader aangeeft op welke onderdelen tegen het plan te zijn, wordt aangenomen dat dit de onderdelen die genoemd worden onder a betreft.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
110				

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
110	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
110	b	Indiener is van mening dat zijn of haar ouders vroeger hebben kromgelegd voor de veenboeren, die nu rijkelijk worden beloond met subsidies, terwijl de andere omwonenden niet profiteren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'financieel voordeel gemeenschap' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
110	c	Tevens is de indiener van mening dat Minister Kamp maar windmolens rond zijn eigen woning moet bouwen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
111				
111	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
111	b	Indiener is van mening dat Minister Kamp maar windmolens rond zijn eigen woning moet bouwen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
112				
112	a	De indiener geeft aan dat het als middenstander reeds lastig is, rendabel te blijven in een krimpgebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
112	b	Tevens geeft de indiener aan dat de minister de grote meerderheid van de omwonenden die tegen het initiatief heeft gestemd, niet kan worden genegeerd. En de indiener hoopt dan ook dat de minister zijn menselijke kant laat zien in de bestuurlijke afweging.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
113				

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
113	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
113	b	Indiener geeft de Achterhoek en de Veluwe aan als twee alternatieve geschikte locaties voor het beoogd initiatief.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
114				
114	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
114	b	Indiener geeft aan dat de windturbines niet voldoende renderen, omdat de gemeten windkracht niet voldoende is.	Verwezen wordt naar bijlage 15 van het MER, alsmede de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
114	c	Indiener geeft zonne-energieparken aan als een goed alternatief, mede omdat deze beter in het landschap zijn in te passen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
114	d	Tot slot heeft de indiener aan dat het landschap niet vernield mag worden, omdat dan de toeristen wegblijven uit het toch al kwetsbare gebied (aardgaswinning en krimp-regio).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
115				
115	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 48 voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 48 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 48.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
115	b	Bij Gieterveen is een natuurgebied ontwikkeld wat miljeonen heeft gekost. Deze investering zal straks voor niets zijn als aan de andere kant van Gieterveen een industriegebied ontstaat door de komst van de windturbines die niet alleen de natuur en het milieu, maar ook het leef- en woongenot enorm zullen aantasten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'ecologie', 'economische effecten algemeen', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
115	c	Indiener is van mening dat het gebied Gieterveen / Nieuwediep en Gasselterboerveen veel te klein van omvang is om de geplande windturbines goed ruimtelijk te kunnen inpassen. Van de woonbebouwing van Nieuwediep tot de woonbebouwing van de Veenakkers in Gieterveen is de afstand slechts 1.600 m. Met het verschuiven van de turbines richting Gieterveen wordt het probleem slechts een beetje verplaatst. Een goed ruimtelijke inpassing met reële afstanden tot de woonbebouwing is hier niet mogelijk. Ditzelfde geldt ook voor het gebied Parallelweg (van de Van Veelenweg) in Gasselternijveen. De afstand tussen de woningen aan de Zwarteweg en de Parallelweg is slechts 1900 meter. Kijken we naar de afstand het tussen de woonbebouwing van de weg Gasselterboerveenschemond en eerste woonbebouwing van de 2/3 weg/Tweede Dwarsdiep dan is dit slechts 760 meter. Indien een reële afstand tussen de turbines en de woonbebouwing wordt aangehouden dan kan indiener niets anders concluderen dan dat het gebied te klein is voor de geplande windturbines.	Hoewel in de zienswijze een andere situatie beschreven wordt dan in reactie onder 48, is de inhoudelijke reactie vergelijkbaar. In het MER is hier maatwerk op geleverd. Verwezen wordt voorts naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bedrijven en milieuzonering' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
116				
116	a	Er is te weinig onderzoek gedaan naar de invloed van windmolens op het welzijn van mens en dier.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'MER algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
116	b	Indiener verzoekt nadere onderbouwing wat betreft landschappelijke inpassing, horizon vervuiling en slagschaduw.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
116	c	De plaatsing van de windmolens zal de demografische krimp versterken doordat woningen slecht verkoopbaar zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
117				
117	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
118				
118	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
118	b	Indiener geeft alternatieven voor opwekken duurzame energie, met voldoende draagvlak onder bewoners, politiek en bedrijfsleven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
118	c	Het beoogd initiatief draagt niet bij aan het economisch welzijn van de regio, omdat windturbines van dergelijke omvang worden gebouwd en onderhouden door gespecialiseerde bedrijven, welke niet in de eigen regio te vinden zijn. Voor de aanleg van Solarparken geldt dit wel.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
118	d	Het ontwerp- inpassingsplan voldoet niet aan de eisen van een goede ruimtelijke ordening, omdat de economische en maatschappelijke uitvoerbaarheid van het plan niet is aangetoond. Keuzes zijn onvoldoende gemotiveerd, inclusief de keuze voor de Rijkscoördinatieregeling.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid', 'toepassing RCR', 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
118	e	Gezondheidseffecten zijn niet of nauwelijks in beeld gebracht.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
118	f	Ook zijn alternatieve vormen van duurzame energie niet in de planvorming betrokken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
119				
119	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
119	b	Indiener geeft aan het belachelijk te vinden om dure en ongewenste windmolens te plaatsen terwijl er zoveel alternatieve mogelijkheden zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
120				
120	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
120	b	Indiener geeft tevens aan tegen het beoogde plan te zijn vanwege de nadelige gevolgen voor het LOFAR-project en vreest tevens waardevermindering van de eigen woning.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'LOFAR' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
121				
121	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
121	b	Indiener noemt tevens het LOFAR-project, een miljeunproject, waarvoor juist een stiltegebied is uitgekozen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
122				

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
122	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijkkluidend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijkkluidend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
122	b	Tevens geeft de indiener aan dat als alternatief vele woningen reeds zijn voorzien van zonnepanelen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
123				
123	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijkkluidend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijkkluidend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
123	b	Negatieve invloed op gezondheid. Deze turbines op grote hoogte en de wieken veroorzaken een negatief effect op de gezondheid van omwonenden. Dit ontstaat onder andere door het stralingsgebied van de elektromagnetische velden rondom de generatoren. Verder veroorzaken slagschaduw en geluid met name in de nachtperiode, stress en een verstoring van de nachtrust. Hierdoor zal het aantal gezondheidsklachten toenemen.	Net als ieder ander elektrisch apparaat produceert een windturbine een electromagnetisch veld. Hiervoor zijn normen opgenomen in de certificering van windturbines. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid', 'slagschaduw' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
124				
124	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijkkluidend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijkkluidend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
124	b	Tevens geeft indiener aan niet verder in het slop geduwd te willen worden.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
				passing.
125				
125	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijkloidend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijkloidend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
125	b	Indiener is tegen windmolens op het grensgebied met Stadskanaal & Musselkanaal. Windmolens horen niet in de omgeving van woningen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
126				
126	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijkloidend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijkloidend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
126	b	Indiener vraagt zich af wat er nodig is om de starheid te doorbreken.	Er is sprake van veel verschillende belangen, die in gezamenlijkheid afgewogen zijn. Het Rijk heeft getracht zich hier zo flexibel mogelijk in op te stellen om aan alle belangen zoveel mogelijk recht te doen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
127				
127	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijkloidend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijkloidend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
128				
128	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijkloidend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijkloidend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	reactie onder 88.	
128	b	Indiener wil graag de rust en de natuur behouden in het gebied en vraagt of de windturbines niet bij de minister zijn woning geplaatst kunnen worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
129				
129	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
129	b	Indiener maakt zich afgezien van de economische gevolgen zorgen over de gevolgen voor de gezondheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
130				
130	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
130	b	Indiener is van mening dat binnen 5 tot 10 jaar windmolens "uit" zullen zijn. Andere technieken zullen veel meer rendement opleveren (bijvoorbeeld zonnecollectoren). Windmolens zijn weggegooid geld.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
131				
131	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ingegaan.		
131	b	Indiener geeft aan dat de regio meer baat heeft bij het versnellen van de drie toegangswegen vanuit het zuiden naar de provincie Groningen dan bij de windturbines.	Een eventuele verkeerskundige ontsluiting van de provincie Groningen valt buiten de reikwijdte van dit inpassingsplan voor een windturbinepark. De zienswijze wordt ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
132				
132	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
132	b	"Het veen is vod, Philips hielp het volk uit de nood, maar U, minister Kamp brengt het volk weer in nood".	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
133				
133	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
133	b	indiener vraagt zich af of de minister de windturbines rond zijn eigen woning geplaatst zou willen zien worden.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
134				
134	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
134	b	Indiener is van mening dat provincie Drenthe 'mooi weer	In de provincie Drenthe worden op meerdere plaatsen	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		speelt', door de windturbines tegen de grens met Groningen te plaatsen.	windturbineparken gerealiseerd. Het windpark De Drentse Monden en Oostermoer is één van deze locaties. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	geen reden tot aanpassing.
135				
135	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
135	b	Indiener geeft aan dat zonnepanelen een goed alternatief zijn voor windturbines. Deze vervuilen de horizon niet en zijn tevens goedkoper om te installeren en te onderhouden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
135	c	Indiener geeft aan dat zonnepanelen een goed alternatief zijn voor windturbines. Deze vervuilen de horizon niet en zijn goedkoper te maken en te vervoeren en makkelijker te onderhouden. In plaats van subsidie aan de boeren te geven, maak het voor de particulieren goedkoper.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
136				
136	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
136	b	Indiener geeft aan zonne-energiepanelen een beter alternatief te vinden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
137				
137	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	deels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	geen reden tot aanpassing.
137	b	Waarom geen alternatief? Niet zo star blijven!	In het MER heeft meerdere malen een alternatievenafweging plaatsgevonden. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'MER algemeen', 'procedure algemeen' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
138				
138	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
138	b	indiener geeft aan vanuit zijn woonkamer de hele dag zicht te hebben op draaiende molens en dit zal een negatief effect hebben op de rust, gezondheid en woongenot. De afstand tot de geplande molens is minder dan 1 km.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
139				
139	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
139	b	Indiener bedankt de minister voor de verwachte slagschaduw en de geluidsoverlast. En vraagt zich af of de minister zelf ook molens in de achtertuin krijgt.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
140				
140	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels	Deze reactie geeft

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	deels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	geen reden tot aanpassing.
140	b	Indiener geeft aan in een ouderenflat te wonen op 8 hoog en hiervoor gekozen te hebben voor het mooie weidse uitzicht. Indien dit verloren gaat door de windturbines zal de levenskwaliteit van de indiener en andere ouderen verslechteren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
141				
141	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
141	b	Indiener ziet windturbines liever in de tuin van de regering geplaatst worden.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatie-keuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
142				
142	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
142	b	Indiener is van mening dat het begrip 'wingewest' geen nieuwe betekenis moet krijgen.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
143				
143	a	Indiener noemt het een leugen dat er enkel voordelen aan het planinitiatief kleven en geeft aan dat het Rijk, de	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging', 'economische	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		boeren en de geldschietters enkel aan het eigen belang denken.	uitvoerbaarheid' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	passing.
143	b	Als er mensen zijn in ons gebied die er last van krijgen, dan hoopt indiener dat jullie hetzelfde zal overkomen (ook voor hoge ambtenaren die voor het plan zijn)	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
143	c	Indiener geeft aan dat het lawaai een nadeel is. Hierdoor wordt het woongenot bedorven en slapen mensen slecht waardoor ze ziek worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
143	d	Een ander nadeel is een lelijk uitzicht en schaduw.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
143	e	Door de bovengenoemde nadelen zullen huizen slechter verkopen en dalen in waarde. Banken gaan moeilijk doen om meer af te betalen. De bevolking loopt al te roepen hierdoor zal het nog erger worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon-en leefklimaat algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
143	f	De natuur heeft er ook last van, zoals de vogels en onrust voor andere dieren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
143	g	Het windpark is slecht voor toerisme en handel.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
143	h	Het dure LOFAR-project doemt te mislukken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
143	i	De meerderheid van de bevolking is tegen dit plan. Een beter plan is zonne-energie op daken van grote kantoren, overheidsgebouwen en industriepanden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
143	j	Indiener is van mening dat het ontwerpingsplan slecht en ondoordacht is en dat de omwonenden mond-dood zijn gemaakt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
143	k	Als u minister Kamp dit plan toch doorzet bist doe n miesgaster.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
144				

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
144	a	Het enige onomstotelijk bewezen effect van de toepassing van windenergie is de exorbitante verhoging van de energienota voor de consument.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaam windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
144	b	Voor directe omwonenden komt daar nog de ernstige aantasting van het woongenot en het vermogensverlies op onroerend goed bij.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon-en leefklimaat algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
144	c	Gezondheidsrisico's als gevolg van infrasound tekenen zich steeds duidelijker af. Er verschijnen steeds meer wetenschappelijke artikelen, waarin dit probleem wordt onderkend. De veilige afstand ten opzichte van woonhuizen schuift steeds verder op. Er zijn studies die deze afstand nu op 3 km. stellen. Voor de gezondheidsrisico's ten aanzien van infrasound is nog geen sluitend wetenschappelijk bewijs geleverd, maar dit geldt ook niet voor de CO2 hypothese. Het voorzorgsprincipe zou dan ook hier moeten gelden. Indiener oppert dat het mogelijk dat er nog enige jaren zullen passeren voordat over dit onderwerp een consensus is bereikt, maar afgezet tegen de bedrijfstijd van de nieuw te bouwen windturbines zal een zeker risico op het subsidierendement van deze investering moeten worden ingecalculeerd.	Het MER en onderliggende onderzoeken zijn gebaseerd op de laatste stand van wetenschappelijke kennis. Zoals indiener terecht stelt is er geen onomstotelijk wetenschappelijk bewijs dat infrasound geluid van windturbines, effecten op de gezondheid zou hebben. Over de effecten van de opwarming van de aarde is in december 2015 een akkoord gesloten in Parijs.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
145				
145	a	De zienswijze van indiener is gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 48, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener gelijklopend is aan de onder 48 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 48.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
146				
146	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
146	b	Indiener oppert het alternatief van zonnepanelen, om zo overlast en horizonvervuiling te voorkomen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
147				
147	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
147	b	Indiener is van mening dat de minister zijn plannen doorrijft.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
148				
148	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
148	b	Indiener vindt het een bizar plan om in een krimpregio 50 van dit soort "megamolens" te plaatsen, zonder goed te onderzoeken wat de negatieve gevolgen zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
148	c	Indiener oppert dat de regio al genoeg negativiteit meemaakt met de aardbevingen en dat de regio net als bij de aardgaswinning te weinig profiteert van de windturbines. En ziet liever dat er wordt nagedacht over alternatieve oplossingen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'economische effecten algemeen' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
149				
149	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.		
149	b	Indiener wil graag serieus genomen worden en is van mening dat er reeds een deal is gemaakt met de boeren en dat de minister niet meer terug kan in het proces. Voor veel geld kan alles, mensen tellen niet.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
150				
150	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
150	b	Indiener geeft aan dat het rendement van de windturbines in het gebied de Drentse Monden beperkt zal zijn, door de gemiddeld relatief zwakke windkracht.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
150	c	Als alternatief voor de windturbines wordt zonne-energie genoemd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
151				
151	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 48, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 48 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 48.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
151	b	Indiener vindt het bouwen van windturbineparken de grootste verspilling van gemeenschapsgeld ooit, mede door de grote hoeveelheid energie die het kost om ze te bouwen. En mocht het na enkele jaren bekend worden dat ze niet rendabel zijn (en dat zijn ze!!), wat dan?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
151	c	Indiener vraagt zich af waarom niet gepraat wordt over akkers met zonnepanelen, waar wel draagvlak voor is in	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gebied Gasselterboerveen.	energie'.	passing.
152				
152	a	De indiener is als inwoner van Gasselternijveen van mening dat het geplande windmolenpark 'De Drentse Monden en Oostermoer' een ernstige bedreiging gaat vormen voor de leefbaarheid van het dorp, dat reeds als sociaal zwak wordt gekenmerkt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
152	b	In de afgelopen jaren heeft de overheid het nodige geld geïnvesteerd in het creëren van een aantrekkelijker omgeving. Hierdoor kan het voor toeristen aantrekkelijker worden om deze omgeving te bezoeken. Deze investeringen hebben miljoenen gekost. Met het plaatsen van windmolens in deze omgeving wordt de achterstand van dit gebied alleen maar bevestigd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
152	c	De onrust over het plan heeft ertoe geleid dat de minister een draagvlak-onderzoek heeft laten uitvoeren. Uit het onderzoek volgt dat de overgrote meerderheid tegen de plannen is, maar desondanks zijn de plannen niet van tafel geveegd of drastisch veranderd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
152	d	Indiener verbaast zich dat boeren bepalen waar de windmolens komen. Waarom wordt er niet gezocht naar locaties waar bijv. de afstand tot de bebouwing minimaal 2500 meter bedraagt. Als grondeigenaren niet mee willen werken, heeft de overheid instrumenten om eigenaren te dwingen hier aan mee te werken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
152	e	Ook geluidshinder baart indiener zorgen en dan met name laagfrequent geluid, aangezien hiervoor geen duidelijke normen voor gelden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
152	f	Het gebied wordt in de stukken aangeduid als gebied dat relatief dun bevolkt is. De kern Gasselternijveen wordt daarbij, voor zover indiener heeft kunnen nagaan niet genoemd, terwijl aan de rand van het dorp een rij windmolens wordt gebouwd. 3 windmolens worden op een	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		afstand van rond de 1000 meter gebouwd. Indiener maakt zich daar grote zorgen over.		
152	g	Participatie van bewoners lijkt mede de oplossing te zijn om molens te kunnen bouwen. Tijdens de ontwikkeling van de plannen is er wat dat betreft niets met dit onderwerp gedaan. Bewoners zijn nooit echt serieus genomen in hun bezwaren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
152	h	Toen de initiatiefnemers zagen dat de weerstand tegen de plannen erg groot was zijn er zijn er twee plannen in elkaar geschoven waardoor de beslissingsbevoegdheid van de gemeente naar het Rijk is gegaan. De vraag is of dit juridisch juist is. De boeren beschikken over een sterke lobby en de agrarische sector zorgt ook zonder windturbines al voor overlast. De rest van de bevolking is hier de dupe van.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
152	i	De gemeente Aa en Hunze heeft de WOZ waarde van de woningen in het gebied reeds verlaagd. De percentages zijn op dit moment zeker aan de lage kant.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
152	j	Mensen die meer te besteden hebben zullen het gebied gaan mijden, waardoor het gebied meer kopers vanuit de onderkant van de markt zal trekken. Hierdoor gaan dure huizen in waarde dalen. Dit heeft een effect op de woningmarkt van Gasselternijveen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
152	k	De indiener stelt de initiatiefnemers alsmede de overheid aansprakelijk voor het verlies aan waarde van de woning. Omdat een afrekening na verloop van jaren lastig is, is indiener van mening dat deze waardedaling voor de realisatie van de plannen moet worden uitgekeerd. Deze waardedaling schat initiatiefnemer op 15 tot 20 % van de WOZ waarde.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
152	l	De procedures lopen door, terwijl de gemeenschap, met uitzondering van de boeren tegen is. De indiener heeft het gevoel dat het plan al een uitgemaakte zaak is. Indie-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'draagvlak' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ner maakt vanuit een soort wanhoopspoging toch nog bezwaar. Inspraak, indienen van zienswijzen hoort allemaal bij het recht van de burger, maar in het geval van de windmolenparken heeft indiener het gevoel dat het een farce is. Indiener moet niets van de plannen hebben, maar wenst anderen de plannen ook niet toe. Het lijkt een stuk zinvoller om te investeren in andere oplossingen.		
152	m	Windmolens worden te dicht langs de bebouwing gerealiseerd en ook nog evenwijdig aan de bebouwingsstrook, waardoor het hele dorp Gasselternijveen hinder ondervindt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
152	n	De gemeente Aa en Hunze heeft niet gestemd over de gebiedsvisie en zou haar mening alsnog kenbaar moeten mogen maken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
153				
153	a	Indiener vraagt zich af of de opgegeven 150 MW daadwerkelijk teruggebracht is van 255 MW, of wordt indiener voor de gek gehouden en is dit altijd al het plan geweest?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'MER algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
153	b	Er is geen draagvlak, omdat 80% van de bevolking tegen dit project is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
153	C	Indiener woont in Valthermond en heeft direct uitzicht op de windmolens. Nu kan indiener nog genieten van de rust en het vrije uitzicht. Bij een windmolenpark over de grens is er 's-nachts sprake van knipperende lampen en overdag een zeer onrustige horizon.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'geluid' en 'licht'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
153	d	Indiener vraagt zich of waarom de grote bedragen die met het plan gemoeid zijn niet verdeeld worden over iedereen. Op deze wijze kan ieder huishouden investeren in duurzaamheid/duurzame energie.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
154				
154	a	Het uitzicht van de omwonenden gaat in kwaliteit achter-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		uit.	onder het kopje 'landschap'.	geen reden tot aanpassing.
154	b	De meeste 20 km omwonenden mogen zelf geen wind-energie opwekken en verliezen daardoor 49 miljoen euro per jaar.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
154	c	De voorlichting is beneden de maat. De grootte van het gebied met een andere beleving wordt niet genoemd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
154	d	Er is geen einddatum.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
154	e	Indiener is recreant in het gebied de Drentse Monden en de windturbines tasten door horizonvervuiling de beleving aan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
154	f	Het doel is beperking van de uitstoot van kooldioxide. Dat kan in het dichtbevolkte Nederland beter met zonnepanelen. Het doordrukken van windparken is fout.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
154	g	Indiener geeft aan dat door de komst van de windturbines een groot gebied 20 km rondom het windpark wordt veranderd in industrieterrein. De 20 km omwonenden is kwaliteit van leven ontnomen, ontstolen. De burger mag de windmolen niet plaatsen en wordt gedwongen € 0,15 per kWh energiebelasting te betalen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
154	h	De inwoners binnen 20 km rondom het windpark worden in de plannen niet gecompenseerd, maar verliezen wel het voordeel van lucht en ruimte. De investeerders en de exploitanten krijgen hoge subsidies, maar de omwonenden krijgen geen compensatie.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
154	i	De einddatum van de zienswijze wordt wel genoemd, maar de einddatum van de windmolens niet. Het wonen en recreëren, gaat generaties lang sterk achteruit. Dit wordt niet duidelijk naar voren gebracht in de voorlichting.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
154	j	Als alternatief voor de windturbines wordt zonne-energie genoemd. Een solarpark is beter in het landschap in te passen en zodoende hoeft de regering de plannen er niet door te drukken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
155				
155	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 48, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 48 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 48.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
155	b	Er is veel minder steun van de bevolking dan aangenomen wordt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
155	c	Indiener geeft aan dat er een onderzoek is geweest naar het alternatief van energie met zonnepanelen is dit alternatief onvoldoende naar de mensen gecommuniceerd. De meeste mensen weten niet eens de (onderbouwde) onderzoeksresultaten. Er wordt alleen gecommuniceerd dat dit geen perspectief heeft.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
156				
156	a	De zienswijze van indiener is gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 63, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener gelijklopend is aan de onder 63 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 63.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
157				
157	a	Indiener geeft aan de leefomgeving getransformeerd te zien worden van landelijk agrarisch gebied naar een industriële omgeving en zal overal windturbines zien en horen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'geluid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
157	b	Indiener heeft in 2010 een boerderij annex camping gekocht om na het pensioen hier een camping te beginnen. Zowel het heden als de toekomst zijn verstoord. Wie wil	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		er nu kamperen in een windmolenpark?		
157	c	Indiener geeft aan dat de turbines te dicht langs de eigen boerderij komen te staan. De indiener is gevoelig voor geluid en is bang ziek te worden van de turbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
157	d	De indiener voorspelt dat de boerderij enkel met zeker een ton verlies verkocht kan worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
157	e	De indiener vraagt zich af hoe de overheid kan meewerken aan een mega park in het dichtbevolkte Nederland? Waarom zoveel belastinggeld, geld van ons allemaal, steken in een achterhaalde energievorm die zo een impact heeft op de woonomgeving van duizenden mensen. Het plan geeft veel spanningen in de lokale gemeenschappen.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'sociale effecten'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
157	f	De indiener somt de punten op alszijde: te korte afstand, geluidsoverlast, onrust door schaduw en geschatte schade onroerend goed en gedeerd inkomen van 150.000 euro.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen', 'waarde woningen', 'slagschaduw' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
158				
158	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
158	b	Indiener is van mening dat de Gronings-Drentse Veenkoloniën een open landschap is waar hoge windturbines niet passen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
158	c	Als alternatief noemt de indiener de plaatsing van windturbines op zee of op land tegen de grens met Duitsland. Hier is de horizon al aangetast door honderden hoge windmolens op Duits grondgebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
159				

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
159	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
159	b	Indiener is niet tegen wind- of zonne-energie, maar wel tegen de manier waarop dit project tot stand komt. Zonder overleg en niet zo dicht bij de bewoonde wereld.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
160				
160	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
160	b	Indiener ziet graag dat er alternatieven worden onderzocht en noemt het gebrek aan draagvlak voor de windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
160	c	Maak geen misbruik van het feit dat mensen hier niet meteen een grote mond hebben, maak geen misbruik van deze regio.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
161				
161	a	Er wordt gesproken over ligging en begrenzing, terwijl een windmolen van 3 MW buiten de begrenzing net zo zichtbaar is als erbinnen.	De ligging en begrenzing zijn beschreven in paragraaf 2.3 van de toelichting van het inpassingsplan. Deze paragraaf heeft betrekking op de ligging van het plangebied en niet op de zichtbaarheid.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
161	b	Tweede Exloërmond Zuid is dichter bebouwd dan Tweede Exloërmond Noord.	De tekst die opgenomen is in paragraaf 3.2, is juist. Echter zal ter verduidelijking het woord 'zuid' geschrapt worden.	Deze reactie geeft aanleiding tot het aanpassen van het inpassingsplan.
161	c	Het windpark past niet binnen het gemeentelijke beleid voor windenergie.	In paragraaf 4.5 van de toelichting van het inpassingsplan is opgenomen dat het beoogde windpark deels	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			past binnen het gemeentelijke beleid voor windenergie.	passing.
161	d	Het advies van het college van rijksadviseurs om te zorgen voor draagvlak onder de bevolking wordt niet genoemd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
161	e	In de ontwerpbesluiten blijft men uitgaan van een capaciteit van 3 MW per turbine dat is in 2016 achterhaald. Er zijn reeds turbines van 5 MW.	Uit het MER blijkt dat het aantal vollasturen bij 4 en 5 MW-turbines respectievelijk 11% en 23% lager ligt dan bij een 3 MW turbine. Daarnaast heeft initiatiefnemer aangegeven geen 'realistische business case' te kunnen opstellen bij turbines 'met een groter opgesteld vermogen per turbine'. De Commissie voor de m.e.r. heeft op 18 november 2015 geoordeeld dat het MER de essentiële informatie bevat voor het volwaardig meewegen van het milieubelang bij de besluiten over de realisatie van het windpark. Dit is bevestigd in het toetsingsadvies van 9 juni 2016. Verwezen wordt naar paragraaf 17.5 van het MER en naar de aanvulling op het MER onder paragraaf 2.1.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
161	f	Indiener geeft aan tegenover het veld te wonen waar de turbines geplaatst worden. De woning staat reeds te koop, maar door de komst van de turbines wordt de woning zeer moeilijk te verkopen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
161	g	Indiener is van mening dat het aantal turbines gereduceerd kan worden door enkel die met het hoogste vermogen te plaatsen en vind het een lacune in de afspraken tussen Rijk en initiatiefnemers dat die laatsten zich daar niet toe hoeven te verplichten.	In het MER is gewerkt met voorbeeldturbines en zijn de effecten van het windpark, bestaande uit 150 MW (ingevuld door 50 windturbines van circa 3 MW) in beeld gebracht. De 3 MW klasse kent echter turbines met een generatorvermogen van circa 2,5 - 4,2 MW, afhankelijk van het type en fabrikant. De uiteindelijke keuze voor het te bouwen type windturbine wordt bewust overgelaten aan de initiatiefnemer. Hiervoor zal een aanbesteding worden gedaan, op basis waarvan een type wordt gekozen. In deze aanbesteding spelen vele afwegingen, zoals betrouwbaarheid, kwaliteit, financiële positie van de fabrikant, onderhoudscontract, etc.) een rol. Door	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			op voorhand een zwaardere windturbine te vereisen, worden de mogelijkheden voor deze aanbesteding te smal.	
162				
162	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 48, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 48 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 48.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
162	b	Indiener is van mening dat het gebied Gasselterboerveen te klein is en te dicht bewoond is voor de omvang van de geplande windturbines. Binnen een cirkel van 1500 meter zijn er bij de woning van indiener 6 turbines gepland. Waarbij de dichtstbijzijnde turbine op 400 meter staat. Dit is onacceptabel dichtbij en deze situatie geldt voor meer omwonenden.	Hoewel in de zienswijze een andere situatie beschreven wordt dan in reactie onder 48, is de inhoudelijke reactie vergelijkbaar. In het MER is hier maatwerk op geleverd. Verwezen wordt voorts naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bedrijven en milieuzonering' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
162	c	Slagschaduw schijnt vanuit de ervaring van omwonenden van andere gebieden, een van de meest irritante aspecten te zijn van windturbines. Het leidt tot een gevoel van gejaagdheid, niet alleen de directe flikkering, maar de terugkaatsing in elk glanzend oppervlak. Er moeten dan ook strenge maatregelen getroffen worden in de vorm van stilstandvoorzieningen en zonneschijn-sensoren en bij overschrijding moeten boetes opgelegd worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
163				
163	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
163	b	Als bijlage is de notitie Windpark Oostermoer en Drentse Monden bijgevoegd. Deze is opgesteld naar aanleiding van het spreekuur op 23 maart, waar het bestuur van	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		VvE van het appartementencomplex 't Raethuys gebruik van heeft gemaakt.		
163	c	De VvE heeft aangegeven, dat de komst van een dergelijk windpark grote invloed zal hebben op wonen-werken-recreëren in deze streek en voorziet een aanzienlijke verslechtering van het woon/leefklimaat.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
163	d	Een steeds grotere groep van de inwoners zal willen vertrekken. Nu al is de invloed op de verkoop van huizen al merkbaar, waarbij de prijzen verder onder druk komen te staan. Financiering c.q. herfinanciering zal dan ook steeds moeilijker worden.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'sociale effecten'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
163	e	De VvE geeft aan dat hen niet duidelijk is wat er met de gestelde vragen en inspraak wordt gedaan door het panel.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
163	f	De VvE geeft noemt een aantal negatieve gevolgen van de windturbines; horizonvervuiling, slagschaduw	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
163	g	En ook geluidsoverlast en knipperende rode lichten.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
163	h	De VvE concludeert uit de presentatie van een simulatie programma dat horizonvervuiling en knipperende rode lichten voor de appartementencomplexen de grootste problemen geven.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
163	i	Bovenstaande is aanleiding om het Ministerie van Economische Zaken te vragen om de Rijksuniversiteit onafhankelijk onderzoek te laten uitvoeren naar bovengenoemde aspecten.	Er zijn onafhankelijke onderzoeken uitgevoerd naar alle door de indiener van de zienswijze genoemde aspecten. Het wordt derhalve niet nodig geacht de RUG nogmaals onderzoek te laten uitvoeren. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
164				

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
164	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
164	b	Er is niet voldoende inspraak geweest. De plannen waren al kant-en-klaar!	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
164	c	Indiener verwacht een boel overlast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
164	d	Indiener wordt geraakt in het belang wat betreft de WOZ-waarde van het huis.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
166				
166	a	Indiener is van mening dat het Noorden en dan met name provincie Groningen zijn bijdrage aan de staat Nederland onderhand wel heeft geleverd met de aardgasproductie en noemt dat de eigen provincie van de opbrengst nauwelijks heeft geprofiteerd. De provincie Groningen is daardoor niet meer in trek. Mensen gaan er alleen nog wonen, als het moet vanwege werk of familieomstandigheden. Dat dit een grote invloed heeft op de samenleving, de waarde van de eigendomswoningen en bedrijfslocaties, behoeft geen betoog. De provincie Groningen wordt geconfronteerd met de opslag van troep uit het westen in de uitgeloopte zoutholtes in de bodem van de provincie Groningen. Ook in de gemeente Stadskanaal zijn de huizen nauwelijks verkoopbaar. De verkoopprijzen zijn ver beneden het normale peil gedaald. Mensen die werk vinden op grotere afstand van Stadskanaal, kunnen niet verhuizen, moeten ver reizen, of hun baan op afstand opzeggen.	Aardgasproductie en de gevolgen daarvan op de provincie Groningen vallen buiten de reikwijdte van dit inpassingsplan voor een windturbinepark. De zienswijze wordt ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
166	b	Het plaatsen van de windmolens zal het woon- en leefklimaat in het Groningse landschap nog verder benadelen	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		en leiden tot een versnelde uitstroom van de bevolking en nieuw noodzakelijke instroom zeer beperken. Verregaand verval zal het gevolg zijn.	'economische effecten algemeen'.	passing.
166	c	De kernkwaliteiten rust en ruimte gaan verloren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
166	d	Indiener is van mening dat de gezondheid van de Groningers op het spel wordt gezet. Windturbines domineren de hele omgeving. De verhoudingen in het landschap zijn zoek. Windturbines in dicht bevolkte gebieden zoals de gemeente Stadskanaal hebben een neerslachtig gevolg op het gemoed van mensen. Mensen worden niet alleen ziek, burgers worden ook opstandig.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
166	e	Slagschaduw, lawaai en lichteffecten en het onophoudelijk blinkeren zijn schadelijk voor de gezondheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid', 'geluid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
166	f	Er is geen draagvlak voor het plan. De provincie Groningen heeft haar bijdrage aan Nederland wel geleverd. Het wordt tijd dat de geldstromen in omgekeerde richting gaan lopen en wel richting provincie Groningen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
166	g	indiener oppert om de windturbines op alternatieve locaties te plaatsen en wel daar waar het energieverbruik het hoogst is (o.a. dunbevolkte streken in Noord-Holland, plaatsing in zee of de Betuwe). Zodoende worden deze burgers geconfronteerd met de gevolgen van het eigen energieverbruik,	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuzen/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
166	h	Indiener vindt dat windturbines achterhaald zijn en geeft aan dat er alternatieve vormen van duurzame energie voorhanden zijn. Zoals zonne-energie en waterkrachtcentrales in berggebieden. Daarnaast kan Nederland het energieoverschot van Duitsland overnemen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
166	i	Richt de ruimtelijke ordening en bouwvoorschriften voor nieuwbouw zo in, dat alleen nog gebouwen gebouwd die	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		volledig selfsupporting zijn qua energie.	energie'.	passing.
166	j	Hou op met onzinnige windturbineprojecten. Het is één groot subsidieverhaal. Enkel de grondeigenaren profiteren van het plan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
167				
167	a	Het inpassingsplan maakt de bouw mogelijk van maar liefst 50 windturbines met een abnormale hoogte van ruim 200 meter. Deze turbines worden zodanig gepositioneerd dat het karakteristiek van de lintdorpen volledig onderuit wordt gehaald en de Drentse Veenkoloniën één groot industrieel complex wordt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
167	b	Het woon- en leefklimaat in de "krimp regio" wordt niet ontzien en de afbreuk is reeds in gang gezet laat staan de economische consequenties ervan. De kernkwaliteiten gaan volledig verloren, indiener verwijst naar het rapport van T. Oterdoom.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
167	c	RIVM heeft slechts literatuurstudie verricht naar de effecten op de gezondheid, zoals laag frequent geluid en psychische schade door stress.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'leemten in kennis'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
167	d	Het toepassen van de RCR gaat volledig voorbij aan samenwerking en menig partij wordt op een onbehoorlijke manier buiten spel gezet. De RCR kan bovendien niet van toepassing zijn omdat er sprake is van 3 afzonderlijke windturbine projecten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toepassing RCR' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
167	e	Inhoudelijke afwegingen ontbreken, om nog maar over de communicatie met ons als inwoners te zwijgen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'draagvlak' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
167	f	De gevolgen voor natuur en milieu zijn bekend maar worden niet betrokken in het proces.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'ecologie' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
167	g	In het LOFAR-project wordt veel geld geïnvesteerd vanuit de overheid en met één pennenstreek lijkt het onderge-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		schikt te worden aan de voorgenomen plannen.		
167	h	De WOZ waarde wordt nu al aangepast in gemeente Aa en Hunze, vanwege de komst van dit industriegebied. Verkoop van woningen is nu al een probleem.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
167	i	Inwoners gaan ervoor de minister te overtuigen dat het anders moet én kan en dragen een zonnepark als alternatief aan. Dat mag niet genegeerd worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
168				
168	a	Indiener geeft aan niet per definitie tegen windenergie te zijn, maar wel tegen de schaalgrootte van het plan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
168	b	Indiener noemt als alternatief het solarpark dat wel lokaal draagvlak heeft.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
168	c	Indiener is van mening dat de windturbines te hoog zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nieuwe technologieën/hogere windturbines'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
168	d	De lintdorpen Nieuwe Diep, Gasselterboerveenschemond, Gasselternijveenschemond, Drouwenermond, Nieuw Buienen, Eerste Exploermond, Tweede Exploermond en Valthermond krijgen in het plan op enkele plaatsen op slechts 500 m afstand een windmolen. Bijna alle dorpen worden ingesloten door turbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA', 'landschap' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
168	e	De Veenkoloniën inclusief de gemeente Stadskanaal behoren tot de armste gebieden in Nederland met een hoog werkloosheidspercentage en relatief weinig werkgelegenheid. De hoge werkloosheid bepaalt mede de matige sociaal economische status en deze hangt rechtstreeks samen met achterblijvende gezondheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
168	f	De laagfrequente geluidsproductie, de slagschaduw en de nachtelijke verlichting met honderden knipperende rode lampjes zullen de leefbaarheid ernstig negatief beïnvloeden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'licht' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
168	g	het draagvlakonderzoek dat in eerste instantie is gehouden. is een schijnonderzoek geweest. De voornaamste vraag die gesteld werd, is: "Bent u voor of tegen wind-energie?". Het positief beantwoorden van deze vraag werd gelijkgesteld aan de conclusie dat er dus draagvlak is voor een grootschalig windmolenpark	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
168	h	De ingediende zienswijzen van burgers ten aanzien van het milieueffectrapport (MER) hebben geen enkel effect op het definitieve rapport gehad.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'MER algemeen' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
168	i	In oktober 2015 geeft prof. H. Bröring, hoogleraar bestuursrecht aan de RUG) aan dat de overheid slechts de schijn heeft gewekt dat omwonenden inspraak zouden hebben en hij stelt dat dit een groot voorbeeld is van onfatsoenlijk bestuur.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
168	j	Uit het rapport van de gebiedscoördinator Drenthe (dhr. T. Oterdoom) blijkt overduidelijk dat er behoefte is aan een open dialoog en dat er onvrede is over het proces tot dusver en de wijze waarop gecommuniceerd is met betrekking tot het windpark	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
168	k	Zelfs de inspraak spreekuren die binnenkort worden gehouden geven geen vertrouwen dat er wordt geluisterd naar de bevolking.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
168	l	In de MER wordt niet gesproken over sociaal economische effecten wat achterdocht wekt.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'MER algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
168	m	Indiener geeft aan dat bij betrokkenen het idee bestaat dat alles toch al is besloten en dat de overheid haar burgers niet serieus neemt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
168	n	De leefbaarheid zal in een groot gebied afnemen met geluids-, slagschaduw en lichtoverlast voor veel bewoners	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		en dit is in strijd met één van de beleidsuitgangspunten dat het woon - en leefklimaat niet mag worden aangetast	'procedure algemeen'.	passing.
168	o	De sociale cohesie neemt zienderogen af als gevolg van de tegenstrijdige belangen van voor- en tegenstanders.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'MER algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
168	p	De werkgelegenheid neemt verder af als gevolg van de impact op de regionale economie die reeds tot stilstand is gekomen o .a . door het staken van de investeringen in de woningbouw en het dreigende vertrek van midden- en kleinbedrijf en het ontstaan van een onaantrekkelijk vestigingsklimaat.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
168	q	Woningen dalen in waarde en worden zelfs onverkoopt	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
168	r	De radioantennes van LOFAR zullen ernstig worden gehinderd door de elektromagnetische storing die de windmolens zullen veroorzaken	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
168	s	Vorig jaar is na een amendement van kamerlid Wolbert door het departement van VWS voor een periode van 8 jaar 10 miljoen euro ter beschikking gesteld om juist de leefsituatie te verbeteren en de gezondheidsverschillen te verkleinen . Hiervoor is het programma Kans voor de Veenkoloniën gestart. De kans op succes wordt door het beoogde windmolenpark volledig teniet gedaan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
168	t	De indiener neemt als alternatief voor het plan het burgerinitiatief om een zonnepark met 350 hectare zonnepanelen te realiseren . Met een dergelijke alternatief kan ruimschoots het te behalen doel van het energieakkoord (150 megawatt) worden behaald. De leefbaarheid in de regio zal niet ongunstig worden beïnvloed. De sociale	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		cohesie kan herstellen. De werkgelegenheid zal direct kunnen toenemen door de productie van de zonnepanelen, de bouw van het park en het onderhoud (o.a. de reiniging) via de sociale werkvoorziening.		
169				
169	a	De zienswijze van indiener is gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
169	b	Het windturbinepark is slecht voor mens en de dieren en planten die hier (nog) leven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
169	c	Indiener is van mening dat in het plangebied al genoeg is vernield aan natuur, en wil niet dat de natuur verder wordt afgebroken door de windturbineprojecten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
169	d	Het lijkt er wel op dat het alleen maar op het geld te doen is voor een bepaalde groep (mensen)?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
169	e	Als alternatief wordt een solarpark/zonnepanelen genoemd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
170				
170	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171				
171	a	Indiener heeft niets gemerkt van het draagvlakonderzoek en heeft de laatste inspraakaankondigingen waarvoor vooraanmelding moest worden gedaan als manipulatief ervaren en heeft er derhalve ook geen gebruik van ge-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		maakt.		
171	b	In het project is sprake van fotovisualisaties en viewsheds. Dit zijn naar waarnemingen van de initiatiefnemer gewoon manipulatieve presentaties.	De fotovisualisaties en de viewsheds benaderen zo veel mogelijk de werkelijkheid. In bijlage 9 van het MER is beschreven hoe de fotovisualisaties tot stand zijn gekomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	c	De agrarische ondernemers waren enkele jaren geleden grote tegenstanders van het realiseren van recreatieve voorzieningen en wat bos in hetzelfde gebied. Dit is dus ook op enkele kleine stukjes na, niet gerealiseerd op grond van het verloren gaan van het open karakter van het gebied.	De in de zienswijze aangehaalde natuurontwikkeling staat geheel los van het inpassingsplan voor het windpark waartegen indiener een zienswijze heeft ingediend. In het kader van dit inpassingsplan is dit onderdeel van de reactie niet relevant, de opmerking wordt dan ook enkel ter kennis aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	d	Recentelijk werd gepubliceerd dat zonne-energie meer toekomstbestendig is dan windmolens dan is het beter dit project in die richting aan te passen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	e	Indiener vindt het windpark disproportioneel in omvang voor dit gebied specifiek. Door het windpark wordt een gebied vanaf de Hondsrug tot voorbij de Duitse grens ingebed tussen windmolens. Er is sprake van een nieuw ijzeren gordijn. Het wordt dus een industriegebied voor windenergie met de daar bijhorende overlast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'woon- en leefklimaat'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	f	Des te hoger de windmolens des te verder draagt het geluid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'nieuwe technologie- en hogere windturbines'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	g	Indiener is van mening dat het open karakter behouden moet blijven. Er zijn al zoveel karakteristieke gebieden in Nederland verprutst ten behoeve van de zogenaamde vooruitgang.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	h	Indiener is van mening dat grootschalige windparken niet op het vaste land behoren te worden geplaatst.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	i	Een project met zonnepanelen levert niet de bezwaren van horizonvervuiling, slagschaduw en geluidsoverlast op en lijkt mij een prima alternatief.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
171	j	De indiener is niet zeker over de veiligheid van de turbines en noemt zaken als brand, ijsafzetting en afbreken rotorbladen	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	k	De normen lijken in positieve zin voor de bouw te zijn bijgesteld en er worden mogelijk nog hogere windmolens voorgesteld.	De maximale hoogte is vastgelegd in de regels van het inpassingsplan (artikel 4.2.1). Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	l	Indiener vraagt zich af hoe binnen dit windpark de natuur en de vogels beschermd worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	m	Ook de RIVM/GGD-en waarschuwen voor negatieve effecten van windparken. Bij de meest voorkomende westelijke windrichting zal de geluidsoverlast dus vooral in de Kanaalstreek terecht komen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	n	In de rapportage van RUG, G.P. v.d. Berg november 2007 Hoofdplaatpolder (NWU-122), een second opinion, blijkt dat rapportages m.b.t. geluidsoverlast van particuliere bureaus t.b.v. projecten een te rooskleurig en eenzijdig positief beeld afgeven, dus passend bij de opdrachtgever en/of leverancier.	Het geluidsonderzoek is uitgevoerd door een gerenomeerd onafhankelijk adviesbureau en gaat zowel in op de dag- als nachtperiode. Niet valt in te zien waarom het akoestisch onderzoek een te rooskleurig en eenzijdig positief beeld geeft.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	o	Indiener refereert naar Tros Radar, Anton Greefhorst 17 december 2004, n.a.v. een onderzoek van Stichting Bijsluiterscore dat dit of een soortgelijk project zwaar verliesgevend is. Het is dus beter om de subsidiegelden aan bijv. miniwkk of zonne-energie te besteden. Meer geld naar meer individuen levert meer acceptatie voor veranderingen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	p	Indiener geeft aan in de rapportages niet te kunnen achterhalen hoe de positieve effecten zijn onderbouwd en kan zich geen positieve effecten voorstellen, behalve misschien een grondvergoeding aan de grondeigenaren.	De positieve effecten zijn met name gelegen in de transitie naar duurzame energievormen en CO2-reductie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid', 'nut en noodzaak windenergie' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
171	q	Omstreeks oktober 2013 heeft een groep wetenschappers, waaronder prof. Dr. Ir. A. Verkooijen, een brief aan het ministerie van Economische Zaken geschreven waarin gewag wordt gemaakt van dat de investeringen voor de overheid kunnen oplopen van genoemde ca. € 3, 7 miljard naar ca. € 19 miljard dus in die zin is er geen sprake van positieve effecten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	r	Indiener geeft aan dat het project en het proces nagenoeg geheel naar de ministeries toegetrokken wordt en decentrale overheden (nagenoeg) buitenspel gezet.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	s	Het ministerie van EZ combineert meerdere projecten en past deze vervolgens in het landelijk gebied in zonder rekening te houden met de burgers aldaar.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	t	Het plan is voor krimpgebieden een slechte ontwikkeling door vertrek van inwoners en voorzieningen en zullen verdergaande ontwrichtende uitwerking hebben op de sociale ontwikkelingen in het gebied.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	u	De huizenprijs behoort in dit gebied gemiddelde genomen tot de lagere van Nederland, straks gaat door dit project nog eens ca. 20- 25% of meer vanaf zo hebben onderzoeken in Nederland uitgewezen, zie ook uitspraak gerechtshof in Amsterdam 12 mei 2011 LJN: BQ4864. De gemeente Aa en Hunze bijv heeft WOZ-protesten op basis van de windmolen plannen al toegekend. Indiener vraagt zich af wie de vermindering van de OZB betaald als de waarde van de woningen zo scherp daalt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	v	Indiener is van mening dat op het gebied van wetgeving er met dit project disproportioneel lijkt te worden gehandeld. Voor dit project lijkt er geen omgevingsvergunning nodig te zijn terwijl er voor veel kleine(re) zaken omgevingsvergunningen moeten worden aangevraagd	Voor het windpark zijn omgevingsvergunningen benodigd. De omgevingsvergunningen voor de deelgebieden zijn verleend in fase 1.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
171	w	Het plan heeft zonder meer negatieve gevolgen voor de recreatieve ontwikkelingen in het gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	x	Zelfs de premier ziet niets in dit soort ontwikkelingen zoals dit tijdens de verkiezingscampagne in de publiciteit is gekomen, "dit soort ontwikkelingen leven van subsidies en daar moeten we mee stoppen" (Kees Tamboer, Het Parool 24 november 2010). Als de investeerders zoveel geld beschikbaar hebben laat u het dan op zee uitvoeren. Laat de premier zich nu als ware leider waarmaken, maar de premier zal zich wel verschuilen achter gewijzigde inzichten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	y	Onze koning heeft als kroonprins tijdens een toespraak bij het staatsbezoek in Duitsland verkondigd dat er elke dertig minuten voldoende zonlicht is voor een jaar elektriciteit (zie Telegraaf 14 april 2011). Dus is het een veel beter om het geld in het alternatief zonne-energie te steken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
171	z	Indiener is van mening dat de regering het Noorden enkel als wingewest en als afvalput ziet en dat de subsidies voor de windparken slechts bij een klein aantal particulieren terecht komen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
172				
172	a	De zienswijze van indiener is gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 83 a t/m h, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 83 a t/m h behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 83 a t/m h.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
172	b	Gemeenten kunnen niet ingrijpen op overlast van laagfrequent geluid, omdat dit niet wettelijk erkend is en er geen regels voor zijn. De overheid blijft in gebreke omdat er geen duidelijke regelgeving is op dit gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
172	c	Het windpark voelt bij veel bewoners nu al als een moordaanslag. Woningen zullen in prijs dalen en ook nog zeer moeilijk te verkopen zijn. Er zullen zich geen nieuwe bewoners van buitenaf gaan vestigen. Daarnaast worden er geen nieuwe winkels of bedrijven gevestigd, waardoor er sprake zal zijn van een toenemende werkloosheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
172	d	De boeren en hun kinderen zullen de gevolgen ook merken, door sociale uitsluiting. Het hele gebied zal hierdoor terug worden geworpen naar een zeer ongewenste samenleving, met medeweten van de overheid. Indiener stelt sociaal-maatschappelijke begeleiding van de boeren voor, omdat zij alleen eurotekens in de ogen hebben.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
172	e	Het mooie Westerwolde wordt helemaal omsingeld door windmolens. Zowel vanaf de N33 als vanaf de Duitse kant worden windmolens gebouwd. De windmolens hebben afschrikwekkend effect op toeristen die niet meer naar Westerwolde of Boertange komen. In deze regio is veel geld geïnvesteerd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toerisme en recreatie' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
172	f	Indiener geeft aan dat er waardedaling zal zijn van de woning en de garageboxen. De garageboxen zijn moeilijker te verhuren, waardoor indiener huurinkomsten gaat missen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
173				
173	a	Indiener geeft aan zich zelden in een wat heet democratisch proces zo machteloos gevoeld. De geschiedenis heeft uitgewezen dat er een verschil zit in de politiek tussen datgene wat wettelijk is toegestaan met als doel in de geest hiervan handelen, dan wel je achter de wet te verschuilen en er misbruik van te maken met alle gevolgen van dien voor mensen in de samenleving. Indiener voelt zich niet gehoord in zaken die de gezondheid en leefbaarheid van je gezin raken en dit heeft diepe impact, niet alleen voor indiener en zijn gezin, maar ook op de ge-	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		meenschap in het gebied die wordt ontwricht. De wijze waarop initiatiefnemers en de politiek omgaan met burgers en dus met initiatiefnemers is dusdanig, dat initiatiefnemer deze normen en waarden zijn kinderen niet wil meegeven.		
173	b	Met betrekking tot plaatsing van windmolens is onbekend wat het effect is op lange termijn op de gezondheid van een hele reeks windmolens en in welke mate een gehele rij de effecten doen versterken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
173	c	In diverse landen wordt een grens van 1500 meter aangehouden. De woning van initiatiefnemer staat zo dicht op de wij windmolens dat indiener en zijn gezin aan de effecten zal worden blootgesteld.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
173	d	Bovendien was toegezegd dat draagvlak een onderdeel zou zijn van het besluitvormingsproces. Dit is volledig ten schande gemaakt door de politiek door een uiterst zorgvuldig door de gemeenten Stadskanaal, Aa en Hunze en Borger Odoorn uitgevoerd onderzoek naar draagvlak waaruit blijkt dat dit er niet is, terzijde te schuiven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
173	e	Samenvattend verzoekt de indiener om rekening te houden met het gebrekkige draagvlak en een minimale afstand van 1.500 meter aan te houden tussen turbines en bewoning	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
174				
174	a	Indiener is van mening dat het plan zal leiden tot een teruggang van de regio en er nog meer leegloop zal ontstaan.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'economische effecten algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
174	b	Indiener geeft aan dat de eigen gezondheid mogelijk wordt aangetast door de beweging, het geluid en het licht	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
174	c	Indiener begrijpt niet waarin de turbines zo dicht bij de bewoning worden ingepast. Het is beter om een windpark in Noord-Holland aan te leggen, waar hele grote gebieden leeg zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
174	d	Het is een betere oplossing om zonnepanelen te plaatsen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
174	e	Indiener begrijpt niet waarom er niets meer gehoord wordt over het LOFAR-project. LOFAR zou last ondervinden van het windmolenpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
174	f	Indiener stoort zich aan de subsidie die de grondeigenaars ontvangen. Dat staat niet in verhouding tot de schade die de mensen hiervan ondervinden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
174	g	Indiener vindt dat het Noorden al een groot deel van de energie in Nederland levert: gas, olie met het nadelige gevolg van bodemdaling. Daar komt ook nog windenergie met de nadelige gevolgen ook nog bij.	Aardgasproductie en olie en de gevolgen daarvan op de provincie Groningen vallen buiten de reikwijdte van dit inpassingsplan voor een windturbinepark. De zienswijze wordt ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175				
175	a	In 2012 heeft de Tweede Kamer de Minister de bevoegdheid gegeven om te bepalen waar in de Drents/Groningse veenkoloniën windmolens geplaatst moeten worden. Deze zogeheten Rijkscoördinatieregeling (RCR) zet bewoners, gemeenten en provincies volledig buitenspel en maakt ze monddood. Informatiebijeenkomsten worden uitsluitend voor de vorm gehouden en echte democratische beroepsprocedures zijn door de RCR onmogelijk. Deze aanpak - het uitsluiten van inspraak en het negeren van democratische grondregels - heeft geleid tot grote woede en frustratie onder bewoners en lokale bestuurders.	Voor een nadere toelichting op de toepassing van de RCR verwijzen wij u naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'Toepassing RCR'. Ten aanzien van de procedure merken wij op dat deze geheel conform de wettelijke eisen is doorlopen. Ook in het kader van de RCR procedure is het mogelijk voor een indiener van een zienswijze om beroep in te stellen bij de Raad van State. Voor een toelichting op de doorlopen procedure tot nu toe verwijzen wij u naar de thematische beantwoording en dan specifiek onder het kopje 'Procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	b	Omdat enkele grondeigenaren vanwege financieel gewin wel willen meewerken, heeft de situatie geleid tot sociale onrust en daadwerkelijke scheuring tussen hen (de grondeigenaren) en bewoners .	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	
175	c	Een onafhankelijke enquête heeft uitgewezen dat ruim 70% van de bewoners tegen de huidige plannen is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	d	Twee gemeenten hebben inmiddels een eerste rechtszaak aangespannen en vanwege de door de Tweede Kamer goedgekeurde RCR-regeling, verloren. Momenteel bereiden ze een Hoger Beroep voor. Daarnaast hebben lokale bestuurders en protestgroepen procedures tot aan de Raad van State aangekondigd en -indien nodig- rechtsgangen aangekondigd tot aan de Raad van Europa. Het doel van de RCR was het snel en zonder vertraging door bezwaren van burgers, besluiten te kunnen uitvoeren. Het resultaat is dat de plaatsing van windmolens nu al is vertraagd en door de komende rechtsgangen nog verder vertraagd zal worden. De beoogde tijdwinst is er niet en zal er ook niet meer komen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	e	De partij SOPLUS is niet tegen de invoering van duurzaam opgewekte energie. Integendeel, wij willen er graag aan meewerken mits de normale democratische procedures gevolgd worden.	De procedure is geheel conform de wettelijke eisen doorlopen. Voor een toelichting op de doorlopen procedure tot nog toe verwijzen wij u naar de thematische beantwoording en dan specifiek onder het kopje 'Procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	f	Lokale initiatiefnemers hebben een plan voor een groot-schalig zonnepark ingediend dat dezelfde hoeveelheid energie kan leveren als de geplande windmolens. Dit alternatief is door de Minister terzijde geschoven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	g	De 50-plus afdelingen Groningen en Drenthe willen dat de Minister direct stopt met het toepassen van de RCR-regeling.	Niet wordt ingezien waarom gestopt zou moeten worden met de RCR. De RCR is een wettelijke en juridisch instrument en binnen de RCR-procedure zijn de reguliere, wettelijke bezwaar- en beroepsmogelijkheden van toepassing. Deze worden in de RCR niet ingeperkt maar slechts voor alle besluiten gebundeld door het Rijk om	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			het gehele project in samenhang te kunnen bezien. Voor een nadere toelichting verwijzen wij u naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'Toepassing RCR'.	
175	h	De regio's zijn niet geschikt. De molens komen bij enkele dorpen aan weerszijden, op geringe afstand van de huizen te staan. In het gebied zijn ook geen geschikte alternatieve plekken aan te wijzen, omdat elk alternatief steeds dezelfde bezwaren met zich meebrengt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', locatiekeuze/keuze VKA' en landschap.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	i	Op de procedurele en juridische aspecten wordt in de zienswijze ingegaan, maar indiener geeft aan dat ook deze oneindig veel weerstand lijken op te roepen bij de bevolking.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	j	Volgens indiener zien weinig mensen de nadelige en zelfs levensgevaarlijke kant achter windenergie en weten niet dat windenergie jaarlijks wereldwijd vele zieke en dodelijke slachtoffers veroorzaakt en er enorme milieuschade plaatsvindt. Volgens het MIT (Massachusetts Institute of Technology) herbergt een 2 MW windturbine 350 kg zeldzame aardmetalen. Het Institute for the Analysis of Global Security heeft berekend dat bij de productie van 1 ton zeldzame aardmetalen 1 ton radioactief afval ontstaat. Enkele belangrijke bijproducten worden nabij de grens van Mongolië gefabriceerd. Deze stoffen worden na het winnen en verwerken tegelijkertijd met andere giftige chemicaliën gedumpt in een 8 kilometer breed en 15 kilometer lang meer, omgeven door een tientallen meters hoge dijk. Miljoenen bewoners ademen deze giftige dampen dagelijks in. Daarnaast vormt het meer ook een groot gevaar voor de drinkwatervoorziening voor de rest van China. Het dodelijke afvalwater uit het meer vermengt zich namelijk met de Gele Rivier, een van de belangrijkste waterwegen in China. De lucht bevat hoge concentraties giftige stoffen en het grondwater is besmet met radioac-	Er is zeer veel onderzoek bekend naar de relatie tussen blootstelling aan geluidniveaus en ervaren hinder. Voor windturbines wordt dit onder andere in het recente kennisbericht geluid van windturbines (RIVM, 2015) beschreven. Deze dosis-effectrelatie vormt mede de basis voor de normstelling volgende de Lden en Lnight systematiek, die ook voor windturbines wordt gehanteerd. Het RIVM stelt: <i>Een direct verband tussen windturbinegeluid en slaapverstoring kan worden geconstateerd als er een meetbare reactie op het geluid is. Zo'n directe inwerking is aannemelijk als het geluidniveau voldoende hoog is, maar is tot nog toe bij windturbines niet overtuigend aangetoond.</i>	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		tieve straling waardoor mensen, planten en dieren dodelijk ziek worden. Indiener vraagt zich af of Nederland windmolens wil bouwen ten koste van zoveel leed en sterfte die uiteindelijk ook zijn weerslag zal hebben op de mondiale milieuproblematiek.		
175	k	De windturbines komen te staan in een mooi, open en rustig landschap waar geen industrie is, behalve één fabriek die historisch vergroeid is met de omgeving (aardappelmeelfabriek).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	l	De windturbines komen praktisch in de voor- en achtertuin van mensen te staan, vaak op zeer geringe afstand (minder dan 500 meter: Boerveen 440 meter en Tweede Dwarsdiep 454 meter).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	m	De windturbines zijn enorm hoog (piekhoogte 200 meter) en al op vele kilometers afstand te zien in een karakteristiek vrije leefomgeving waar vele kleine dorpen te vinden zijn en enkele grotere plaatsen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	n	Als het donker is, vullen irritant flikkerende lichtjes onophoudelijk het luchtruim. Vooral mensen met een bepaalde gevoeligheid of hersenaandoening kunnen daar extreem overgevoelig op reageren.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
175	o	Slagschaduw werkt bovenmatig in op mensen met een bepaalde gevoeligheid of hersenaandoening en deze mensen kunnen daar extreem overgevoelig op reageren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	p	Er lijkt geen enkel draagvlak bij de bevolking te zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	q	De Franse Gezondheidsraad adviseert plannen voor de bouw van windturbines binnen een straal van 1,5 kilometer van woonbebouwing op te schorten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	r	De toenmalige Minister Cramer van VROM heeft volgens indiener het volgende gesteld: <i>"In de achtertuin is niet gewenst... We moeten proberen ze te bundelen, liefst te</i>	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<i>zetten op plekken waar ook al industrie is ... en zet ze vooral niet verspreid door ons land op plekken waar ook nog mooi open landschap is.</i> " Indiener betreurt het dat deze beloftes al inmiddels zijn verkwanseld.		
175	s	Het geluid van windturbines is minder luid dan van andere bronnen, zoals verkeer en industrie, maar wordt sneller als hinderlijk ervaren. Dit wordt vooral veroorzaakt door het monotone karakter van het geluid (zoeven en zwiepen).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	t	Om de invloed van windturbines op de slaap te kunnen beoordelen, zijn nog onvoldoende gegevens beschikbaar. De beschikbare resultaten laten geen definitieve conclusie toe. Indiener verwijst hierbij naar research van TNO en het UK Noise Association Report on Wind Turbines Noise	zie reactie onder j.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	u	Laagfrequent geluid leidt tot ziekten en psychische klachten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	v	Het laagfrequent geluid komt straks van meerdere kanten en geeft golven van geluidstrillingen. Wat gebeurt er op het raakvlak boven de hoofden van de mensen die eronder wonen? Wie kan ontkennen dat die trillingen elkaar niet ontmoeten en ongewenste neveneffecten geven? Plus het geluid en de kracht van de wiekenslag die dit effect wellicht nog eens gaat versterken ?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	w	Het is vastgesteld dat grotere windturbines ook leiden tot toename van de productie van laagfrequent geluid. De Portugese M.A. Pereira heeft ruim dertig jaar onderzoek gedaan naar de gevolgen van laagfrequent geluid. Haar onderzoeksresultaten bewijzen dat dit onhoorbare geluid de oorzaak is van de ziekte VAD: Vibro Acoustic Disease. Deze ziekte ontstaat geleidelijk en kan zich ontwikkelen wanneer iemand er langdurig en intens aan wordt blootgesteld. Hierdoor kan er een vaatverdikking ontstaan in	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		het weefsel rondom het hart en de bloedvaten, wat kan leiden tot hartfalen met dood als gevolg.		
175	x	In een onderzoek van DR. Nina Pierpont wordt bewezen dat windturbines de gezondheid van omwonenden in een straal tot 1500 meter om de windmolens ten nadele beïnvloeden. Nina Pierpont beschrijft in haar onderzoek de volgende symptomen van Wind Turbine Syndrome: verstoring slaap, oververmoeidheid, hoofdpijn, tinnitus (oorzuizen), druk op de oren, duizeligheid, misselijkheid, wazig zien, tachycardia (versnelde hartslag), prikkelbaarheid, depressie, stress, trilling, agressie, concentratiestoornissen, geheugenstoornissen, neusbloedingen, hevige pijnen in de borststreek en paniekaanvallen. Ook blijkt dat de symptomen grotendeels verdwenen als omwonenden langere tijd wegbleven uit de invloedssfeer van windmolens, maar dat de ziekte terugkeerde wanneer zij weer in de buurt van een windmolen kwamen. De uitkomsten van Pierponts studie zijn door vakgenoten getoetst. De World Health Organisation gebruikt en onderschrijft deze studie.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid', alsmede naar Health effects and wind turbines: A review of the literature, 2011 http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3179699/ .	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	y	Een weliswaar onhoorbaar geluid dat op herz-niveau keurig binnen de norm blijft, is gedurende korte tijd niet schadelijk. Maar wat als dit opgevangen geluid continue (in een niet-aflatend ritme en dag in dag uit) door het middenoor en de psyche wordt opgepikt?	Er is op dit moment geen wetenschappelijk bewijs, noch aanleiding voor deze stelling. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	z	Als windmolens radarsystemen verstoren, wat zou dan het effect op de mens kunnen zijn? Er zit al zoveel straling in de lucht.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	aa	Indiener wijst erop dat er wel degelijk wetenschappelijke publicaties zijn die bewijzen dat laagfrequent geluid tot extra hinder kan leiden. Tevens verwijst indiener hierbij naar een Canadese documentaire.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	ab	Indiener wijst erop dat sommige mensen hinder (irritatie,	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		boosheid en onbehagen) kunnen ervaren als zij het gevoel hebben dat hun omgevings- of levenskwaliteit verslechtert door de plaatsing van windturbines. Hierdoor kunnen gezondheidsklachten ontstaan.	onder het kopje 'gezondheid'.	geen reden tot aanpassing.
175	ac	Mensen ondervinden bij gelijke geluidsniveaus meer hinder als zij vanuit huis een windturbine kunnen zien. Mensen die economisch belang hebben bij een windturbine rapporteren en ervaren minder hinder.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	ad	Andere factoren waarmee volgens indiener bij de interpretatie van hinderscores rekening moet worden gehouden, zijn de mate waarin mensen gevoelig zijn voor geluid, de afbreuk van privacy en sociale acceptatie (GGD).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	ae	Indiener verwijst naar een citaat van het RIVM/ GGD: <i>"Kenmerkend voor het geluid van windturbines is dat al bij een zeer lage geluidbelasting hinder ervaren wordt."</i>	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	af	Vogels lopen gevaar. Uit onderzoek is gebleken dat windturbines kunnen leiden tot een versplintering van het leefgebied en verstoring van trekroutes, verblijf-, broeden en rustgebieden van vogels. Ook komen vogels tijdens het vliegen in botsing met een windturbine of vanwege luchtturbulentie in de draaiende wieken terecht. Vele vogels raken gewonden of gedood. Het risico op aanvaringen is het grootst tijdens de nacht en in de avond- of ochtendschemering of tijdens slecht zicht.	Er is uitgebreid onderzoek gedaan naar vogels. Onderzocht is wat de effecten van het project zijn op beschermde soorten. In bijlage 4, 5, 6, 22 en 23 van het MER en in de passende beoordeling zijn deze onderzoeken opgenomen. Hieruit blijkt dat een effect van het windpark op de gunstige staat van instandhouding is uitgesloten. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	ag	Vleermuizen komen regelmatig in aanraking met de molenwieken of de molen zelf. Een andere oorzaak waardoor onder vleermuispopulaties veel slachtoffers vallen is door het zogenaamd baro-trauma (beschadigingen van de longen en gehoor als gevolg van hoge drukverschillen in de nabijheid van de draaiende wieken).	In het MER en de passende beoordeling is uitgebreid ingegaan op de effecten van het windpark op vleermuizen. Hieruit blijkt dat een effect van het windpark op de gunstige staat van instandhouding van de lokale populatie van de gewone dwergvleermuis en de ruige dwergvleermuis (de in het plangebied voorkomende vleermuissoorten die met name risico lopen om als aanvaringslachtoffer te vallen bij windturbines) is uitgesloten. Effecten op de regionale en landelijke popula-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			tie zijn daarmee ook uitgesloten. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	
175	ah	Indiener geeft aan dat de gevolgen van het windpark voor dieren zoals huisdieren, vee, schapen, reeën en andere diersoorten nog veel dramatischer zijn. Zij kunnen niet schuilen voor trillingen, geluiden en licht. Er zijn, aldus, indiener aantoonbare bewijzen dat bijvoorbeeld nertsen elkaar afslachten en veel dieren miskramen krijgen.	Er is uitgebreid onderzoek gedaan naar soorten die op basis van wetgeving zoals de Flora- en faunawet worden beschermd. Onderzocht is wat de effecten van het project zijn op beschermde soorten. In bijlage 4, 5, 6, 22 en 23 van het MER zijn deze onderzoeken opgenomen. Naar huisdieren en soorten als schapen en kippen is geen onderzoek gedaan omdat het hier soorten betreft die niet worden beschermd op basis van de Flora- en faunawet of andere natuurwetgeving. Er is dan ook geen reden om voor deze soorten specifiek onderzoek te verrichten. Daarnaast realiseert het windpark een CO2-besparing. Verder is ook onduidelijk welke aantoonbare bewijzen indiener bedoeld. Hier kan dan ook niet nader op in worden gegaan of op worden gereageerd. Voor een nadere toelichting op de genoemde aspecten trillingen, geluiden en licht wordt verwezen naar de thematische beantwoording en dan specifiek de kopjes 'bouw en aanleg', 'ecologie', 'geluid' en 'licht'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	ai	Door het heien in windmolenparken worden de kraamkamergebieden van vissen verstoord. Dit heeft nadelig effect op de visstand en de voedselvoorraad voor bijvoorbeeld vogels.	Zoals uit paragraaf 8.3.3 van het inpassingsplan blijkt is bij de aanlegfase geen sprake van een overtreding van de Flora- en faunawet voor wat betreft vissen. Deze conclusie is gebaseerd op de uitgevoerde Natuurtoets welke als bijlage 4 is opgenomen bij het MER. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	aj	Het is mogelijk dat windturbineparken een groot effect hebben op ons klimaat, een veranderde natuur veroorzaken en mogelijk zelfs global warming. Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat grote windparken een enorm opwarmend effect hebben op de landtemperatuur rondom, in- en achter die windparken. Duitse wetenschappers	In 2014 is een grootschalig wetenschappelijk onderzoek gepubliceerd in Nature: http://www.nature.com/ncomms/2014/140211/ncomms4196/pdf/ncomms4196.pdf . <i>Regional climate model simulations indicate limited climatic impacts by operational and planned European wind farms</i> . Uit dit onder-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		hebben berekend dat als wereldwijd alle door fossiele energie opgewekte elektriciteit door windturbines zou worden opgewekt er wereldwijd veranderingen worden geregistreerd die evenveel impact hebben als bij een verdubbeling van de hoeveelheid CO2 in de atmosfeer (800 ppm).	zoek blijkt dat er weliswaar zeer lokaal kleine verschillen in temperatuur kunnen optreden als gevolg van grootschalige windparken, maar dat deze verschillen ruim kleiner zijn dan de jaarlijkse fluctuaties die sowieso optreedt in het weer. Er is geen bewijs dat windturbines een negatief effect op de hoeveelheid CO2 in de atmosfeer zouden hebben. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	
175	ak	De afstand van de turbines tot de woningen is soms nog geen 500 honderd meter. Indiener wijst op het risico van rondvliegend materiaal en ijsafslag of een brekend rotorblad dat weggeslingerd kan worden. Volgens indiener is de maximale afstand waarover een afgebroken wiek of een stuk ijs kan worden weggeslingerd volgens experts ongeveer 500 meter (uitgaande van windturbine met 80 meter masthoogte). Dat die afstand groter wordt naarmate een windmolen meer hoogtebereik heeft, spreekt voor zich. De hoge mast plus rotor zijn een speelbal in de wind, waardoor zich nog meer kracht op de rotor ontwikkelt, met alle risico's van dien.	De omstandigheden waarbij ijsvorming op de wieken kan optreden komen maar enkele keren per jaar voor. Dit is in de winterperiode, buiten het seizoen waarin op het land veel werkzaamheden plaatsvinden. De kans dat personen door afvallend ijs worden geraakt is daarom zeer klein. Daarnaast vindt afval van ijs plaats direct onder de turbine en is het daarom niet vergelijkbaar met het scenario 'afwerp bij bladbreuk'. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	al	Alles bij elkaar genomen kost de bouw van windmolenparken de Nederlandse maatschappij meer dan het oplevert, ook als je de effecten op milieu en gezondheid meerekent. De opbrengsten van windmolens worden te hoog ingeschat en de kosten te laag geraamd. Dit blijkt uit de rapporten van het CPB en van de Groene Rekenkamer.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid', 'bestuurlijke afweging' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	am	Economisten hebben onderzocht dat windmolens binnen een straal van twee kilometer de waarde van een woning met gemiddeld 1,4 tot 2,3 procent doen zakken, afhankelijk van de afstand tot een windmolen. Grotere windmolens zorgen voor een nog grotere prijsdaling. De verkoop van woningen in de regio's stagneert al enkele jaren. Woningen blijken niet (meer) of moeilijk verkoopbaar te zijn. Gelet op het feit dat op veel plaatsen series windturbines	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		achter elkaar, en alleen al vanwege hun hoogte, tot aan de horizon te zien zijn, zal de ontwaarding van huizen in deze regio's nog veel groter doen uitpakken.		
175	an	Indiener haalt een project uit Wijchen en een project uit Houten aan en de conclusies die door de gemeenten zijn verbonden aan deze trajecten.	De genoemde projecten maken geen deel uit van het inpassingsplan, waardoor hier niet ingegaan wordt op de genoemde ervaringen. De gedeelde ervaringen worden ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	ao	Indiener is van mening dat aan de randvoorwaarden voor het nemen van een verantwoord en goed gemotiveerd besluit niet is voldaan.	De procedure is geheel conform de wettelijke eisen doorlopen. Voor een toelichting op de doorlopen procedure verwijzen u naar de thematische beantwoording en dan specifiek onder het kopje 'Procedure algemeen'. Tevens verwijzen wij u naar het kopje 'Bestuurlijke afweging' en het kopje 'Locatiekeuze / keuze VKA'. Gelet op het bepaalde in het voornoemde, het bepaalde in het inpassingsplan en het bepaalde in het MER delen wij de mening van indiener niet. Naar onze mening is er wel degelijk sprake van een verantwoord en goed gemotiveerd besluit.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	ap	De gezondheid van zowel mens, dier, vogels, het behoud van het milieu en op de langere termijn en zelfs het klimaat, staan op het spel. Alle hierboven geschetste consequenties worden door de wetenschap ondersteund en in andere landen (o.a. Canada en Australië) zijn aangetoond. De effecten kunnen niet door de overheid worden weggewuifd.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder aj.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	aq	O.a. de afstand tot de huizen is veel te klein en dit valt buiten de veilige marge die wetenschappers voorschrijven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon-en leefklimaat algemeen' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	ar	Voor inwoners, het bedrijfsleven en toeristen zal de aantrekkelijkheid van het gebied ook enorm afnemen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
175	as	Waarom lijkt "de regel" om te leren van fouten die elders gemaakt zijn ineens niet meer op te gaan bij politiek-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ambitieuze projecten waar het ook nog eens aan draagvlak ontbreekt? Dit staat gelijk aan disrespect, arrogantie en een niet goed doordachte, korte termijn visie.		passing.
175	at	Mocht het plan ondanks het grote verzet en het negeren van de realistisch voorgehouden scenario's toch doorgang vinden, dan dient iedereen in de regio zowel financieel als emotioneel schadeloos gesteld te worden. De gevolgen voor de gezondheid zijn niet in geld uit te drukken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
176				
176	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 48, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 48 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 48.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
176	b	Door de hoeveelheid aan documentatie met daarin veel verwijzingen, vakjargon en juridisch taalgebruik is het voor een doorsnee burger geen doen om alle stukken kritisch door te nemen en daar een zienswijze op te schrijven.	De reactie is inderdaad begrijpelijk gezien de omvang van de documenten. Helaas is dit noodzakelijk om de volledige belangenafweging inzichtelijk te maken en aan te kunnen tonen dat aan alle wettelijke eisen wordt voldaan, alsmede de wijze waarop dit juridisch geborgd wordt. Het MER bevat een publieksvriendelijke samenvatting.	
176	c	Indiener is van mening dat het gebied en dan met name tussen Nieuwediep en Gieterveen veel te klein van omvang is om de geplande windturbines goed ruimtelijk te kunnen inpassen. Als men kijkt naar de afstand tussen de woonbebouwing van Nieuwediep tot aan de woonbebouwing van de Veenakkers in Gieterveen is deze minimaal. Een goede ruimtelijke inpassing met reële afstanden tot de woonbebouwing is hier niet mogelijk.	Hoewel in de zienswijze een andere situatie beschreven wordt dan in reactie onder 48, is de inhoudelijke reactie vergelijkbaar. In het MER is hier maatwerk op geleverd. Verwezen wordt voorts naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bedrijven en milieuzonering' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
176	d	Slagschaduw staat wel degelijk de uitvoering van het plan in de weg. De aantasting van het woon-en leefklimaat wordt	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		voor indiener en zijn gezin en andere (direct) omwonenden onevenredig ernstig verstoord. Indiener vindt dit onaanvaardbaar. Tijdens het spreekuur op woensdag 6 april jl. is een simulatie getoond waarbij duidelijk zichtbaar was dat het perceel/woning aan de Veenakkers 31 te Gieterveen binnen het slagschaduwgebied valt en indiener hier dus wel degelijk hinder van ondervindt.		
176	e	Indiener wijst tevens op de gevaren en het aantal incidenten die zich met windturbines hebben voorgedaan, zoals brand, ijsafzetting en het afbreken van een rotorblad en vindt het onacceptabel dat de turbines zo dicht bij de woning worden geplaatst.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'externe veiligheid' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
176	f	Indiener wijst op de gezondheidsrisico's die windturbines met zich mee brengen en dat geen enkel individu hieraan mag worden blootgesteld.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
176	g	De leefbaarheid in de omgeving verslechtert aanzienlijk. Men ziet nu al een verstoorde relatie tussen de (direct) omwonenden en de initiatiefnemers. Door het windmolenpark zal onder andere Gieterveen vergrijzen en zullen de sociale voorzieningen in het dorp op termijn verdwijnen. Dit heeft weer minder werkgelegenheid tot gevolg.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'economische effecten algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
176	h	Indiener geeft aan dat de initia afnemers ten alle tijden aansprakelijk zijn, voor schadeclaims. Er is echter niet onderzocht of de initiatiefnemers kredietwaardig zijn. Daarmee is de uitbetaling van schadeclaims niet gewaarborgd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
177				
177	a	Indiener schetst de totstandkomingsgeschiedenis en het doel van het beleid, zoals dat verankerd is in de SVIR en de SvWOL. Een belangrijk voordeel van beleid is dat dit niet steeds opnieuw ter discussie staat, omdat door vastlegging van het beleid de koers vastligt. De structuurvisie is bindend voor de opsteller. De rechter toetst de juiste	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		toepassing van het beleid in een concreet geval en van de wet.		
177	b	De Zuiderdiep (2e Exloërmond) is als uiterste (zuidelijke) grens aangeduid in de SvWOL, maar toch zijn er 9 molens ten zuiden van de Zuiderdiep geprojecteerd terwijl dat gebied niet is aangewezen. De windmolens moeten hoe dan ook geschrapt worden tenzij het desbetreffende gebied alsnog in een structuurvisie aangewezen wordt.	Het inpassingsplan en de onderzochte alternatieven in het MER wijken af van de begrenzing van de locatie in de SvWOL. Dit is het gevolg van de ligging van de alternatieven ten opzichte van de laagvliegroute. De laagvliegroute is in het SvWOL als uitgangspunt voor de planontwikkeling aangegeven. De inpassing van de alternatieven heeft dusdanig plaatsgevonden dat er geen belemmeringen meer zijn voor de laagvliegroute. Het VKA wijkt om deze reden dus af van de gebiedsbepaling in het SvWOL. Met het VKA is het belang van de laagvliegroute beter geborgd.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
177	c	Indiener geeft aan dat de uitgangspunten van de structuurvisie niet gerespecteerd worden, omdat gebieden geselecteerd zijn die slechts naar Nederlandse maatstaven dunbevolkt zijn. Hinder kan immers niet als geringer aangemerkt worden, alleen omdat het in Nederland is, wat na Malta het dichtstbevolkte land van Europa is. Het oordeel dat sprake is van een dunbevolkt gebied moet binnen de landsgrenzen dan ook gewantrouwd worden.	De gebiedsaanwijzing heeft plaatsgevonden in het kader van de SvWOL, waaraan het door de indiener aangehaalde uitgangspunt ten grondslag heeft gelegen. Hierop heeft reeds inspraak plaatsgevonden. Indiener had in dat kader de gelegenheid om hierop te reageren. Zie hiervoor verder de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
177	d	Plaatsingsbeleid wordt beter wanneer de windmolens daar geplaatst worden waar in absolute zin minder omwonenden zijn. Het denken binnen landsgrenzen wordt hier volledig veroorzaakt door de hoge kosten van windmolens, die ten laste van de belastingbetaler komen. Van een goede planologie waarbij de molens slechts daar geplaatst worden waar echt veel ruimte is, is geen sprake. Met het nuchtere feit dat Nederland dichtbevolkt is, wordt te weinig gedaan.	Het plaatsingsbeleid (locatiebeleid) is onderdeel van de afweging in het kader van de SvWOL geweest. Hierop heeft reeds inspraak plaatsgevonden. Indiener had in dat kader de gelegenheid om hierop te reageren. Zie hiervoor verder de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
177	e	Indiener stelt de locatie tegenover Stadskanaal en Musselkanaal ter discussie in het kader van de structuurvisie, omdat direct tegenover de beoogde locaties de drie Gro-	Het locatiebeleid is onderdeel van de afweging in het kader van de SvWOL geweest. Hierop heeft reeds inspraak plaatsgevonden. Indiener had in dat kader de	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ningse gemeenten liggen met een bevolkingsdichtheid in de klasse 250-500 inwoners per km ² .	gelegenheid om hierop te reageren. Zie hiervoor verder de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	
177	f	Indiener geeft aan dat, gezien het grote aantal zienswijzen op het voorontwerp (1080), niet gesproken kan worden van een dunbevolkt gebied, zelfs naar Nederlandse maatstaven. Het standpunt dat dit een dunbevolkt gebied zou zijn, is kennelijk onredelijk. De reactie van indiener zat daar niet eens bij omdat hij te laat reageerde.	Het locatiebeleid is onderdeel van de afweging in het kader van de SvWOL geweest. Hierop heeft reeds inspraak plaatsgevonden. Indiener had in dat kader ruim de tijd om hierop te reageren. De zienswijzen waarnaar indiener refereert, is gericht op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau, welke conform de wettelijke procedure 6 weken ter inzage heeft gelegen en open gestaan heeft voor inspraak. Zie hiervoor verder de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
177	g	Indiener spreekt van een mogelijke 'tactiek' om de windmolens in een relatief dunbevolkte gemeente (Aa en Hunze) te plaatsen, echter zonder hierbij de daaraan grenzende bevolkingsconcentraties in acht te nemen. Dit terwijl het in de structuurvisie, welke geen verband legt tussen landschappen en gemeentegrenzen, om een dunbevolkt landschap gaat in plaats van een dunbevolkte gemeente.	Het locatiebeleid is onderdeel van de afweging in het kader van de SvWOL geweest. Hierop heeft reeds inspraak plaatsgevonden. Indiener had in dat kader de gelegenheid om hierop te reageren. Zie hiervoor verder de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
177	h	Het open veenkoloniale landschap Groningen / Drenthe, waarin zowel de gemeente Aa en Hunze als Stadskanaal liggen, wordt als de plannen doorgaan op meerdere plaatsen doorsneden, waardoor (ook) in de bevolkingsconcentraties horizonvervuiling optreedt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
177	i	Indiener geeft aan dat de totale productie van hernieuwbare elektriciteit al vijf achtereenvolgende jaren schommelt rond 10 procent van het verbruik. Voor slechts ongeveer 5% van de kilowatturen wordt indiener geacht al die kosten en landschapsvervuiling voor lief te nemen. Om dat percentage op te schroeven moeten er nog veel meer van dergelijke projecten opgestart worden met alle kosten en overlast van dien. Hoe vol met windmolens	In de SvWOL is de nut en noodzaak van windenergie, waaronder het rendement, afgewogen. In dit kader ligt slechts het onderhavige plan voor, er kunnen dan ook geen uitspraken worden gedaan over andere projecten. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		moet Nederland gezet worden?		
177	j	Het middel is technisch ongeschikt voor het doel, indiener verwijst hiervoor naar een rapport (rapport Windturbines as yet unsuitable as electricity providers van C. le Pair, F. Udo en K. de Groot uit 2012).	Aangezien indiener niet concreet aangegeven heeft waarom in dit geval de onderzoeken niet voldoende onderbouwen dat windenergie het meest geschikte middel is om de doelstelling te behalen, wordt in generieke zin verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
177	k	Ontwikkelingen die toegepast kunnen worden in en aan elektriciteitscentrales komen indiener veelbelovender voor. Verwezen wordt naar het onderzoek van TU Eindhoven naar vernieuwende reactoren, waarin het met membranen technisch mogelijk is gemaakt de CO2 op te vangen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
177	l	Indiener geeft aan dat de consumentenelektronica zich wereldwijd zonder subsidie, milieuvriendelijk en vrijwel zonder inmenging van welke staat ook ontwikkeld heeft. Bij het opwekken van energie is dit beduidend anders. Indiener illustreert dit middels een voorbeeld uit Hengelo van Brits huisafval. Ook wordt de sluiting van de kolencentrales aangehaald, omdat deze kort na realisatie weer gesloopt moeten worden ondanks dat volgens minister Kamp sprake is van grootschalige en onverantwoorde kapitaalvernietiging. Indiener signaleert hier duidelijke politieke tekortkomingen, omdat er onvoldoende verantwoordelijkheid genomen wordt ten aanzien van oplossingen die aantoonbaar niet deugen en waarin ook weinig continuïteit te ontdekken valt. De nadere onderbouwing van het klimaatprobleem is geen doel op zich.	De door indiener aangehaalde ontwikkeling van consumentenelektronica is niet vergelijkbaar met het opwekken van elektriciteit omdat het om twee totaal verschillende producten c.q. entiteiten gaat. In de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie' is duidelijk beschreven waarom wind op land nog steeds de meest efficiënte, duurzame energiebron is op dit moment. Onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' is daarnaast beschreven waarom vooralsnog niet (uitsluitend) uitgegaan kan worden van alternatieve energiebronnen. Ten slotte is onder het kopje 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging' onderbouwd hoe tot deze keuze gekomen is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
177	m	Indiener hoopt in de afdoening van de ongetwijfeld wederom talrijke zienswijzen nu eens een daadwerkelijke analyse gemaakt wordt waarin de niet deugdelijkheid van de voorgestelde 'oplossing' om tegen hoge kosten nog meer van die windmolens te plaatsen, nu ook eens van	Met voorgaande beantwoordingen en de thematische beantwoording wordt hieraan voldaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		overheidszijde aan een streng en zorgvuldig oordeel onderworpen wordt.		
177	n	Ten slotte verzoekt indiener om alsnog de zienswijze, die cliënt naar aanleiding van het voorontwerp ingediend heeft, alsnog volledig te behandelen.	Aangezien het voorontwerp inpassingsplan niet gepubliceerd is ten behoeve van, dan wel vrijgegeven is voor inspraak voor een ieder, is het ook niet mogelijk geweest voor indiener om hierop te reageren. De zienswijze die door indiener ingediend is, is gericht geweest op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau. Deze is na beantwoording van de ingediende zienswijzen inmiddels vastgesteld. Desalniettemin zal op de eerdere zienswijze onderstaand worden ingegaan, voor zover relevant.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
177	o	De familie van indiener woont sinds 2004 op dit woonadres en genieten van de uitgestrekte natuur van de unieke veenkoloniën. Dit was destijds de reden om zich hier te vestigen en een nieuwe woning in landelijke stijl te bouwen zodat de harmonie van dit mooie gebied in stand wordt gehouden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
177	p	Door de grond van indiener lopen drie gastransportleidingen van de Gasunie, welke een diameter van 1.50 meter hebben, onder 80 bar druk staan en gemiddeld 1.50 meter onder de grond liggen. Het is een vereiste van de Gasunie dat er naast en bovenop de leidingtracés geen bebouwing, beplanting van enig soort mag plaatsvinden.	Bij de situering van de turbines is rekening gehouden met de ligging van deze gastransportleidingen (bijlage 12 van het MER). Er worden dan ook geen turbines naast en bovenop de leidingtracés gerealiseerd. Ook is hierover overleg geweest met de Gasunie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
177	q	Indiener vraagt of er een onafhankelijk onderzoek kan plaatsvinden waarin onderzocht wordt of een windmolenpark met de omvang die nu gepland is geen harmonieuze trillingen in de grond teweeg kan brengen, waardoor de gasleidingen kunnen gaan bewegen en daardoor lekkage kan veroorzaken met alle gevolgen van dien.	In Nederland is onder andere in de Eemshaven gemeenten aan bestaande grote windturbines, om de trillingen die optreden tijdens de exploitatie bij verschillende windsnelheden in beeld te brengen. Uit dit onderzoek blijkt dat op een afstand van 15 meter van de windturbine de trillingen als gevolg van de windturbine niet boven het niveau van de achtergrond trillingen uitkomen. De turbines in het windpark Drentse Monden - Oostermoer zijn op een afstand van > 200 meter van	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			de buisleidingen gepositioneerd. Effecten van trillingen op deze leidingen zijn daarmee uitgesloten.	
177	r	Indiener vraagt om garanties en schadevergoeding ingeval van eventuele ongevallen en/of huis en haard die verloren gaan, bij gaslekken en verstoringen van de gas-transportleidingen, veroorzaakt door de komst van dit windmolenpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'externe veiligheid', 'bouw en aanleg' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
177	s	Indiener wijst op de ligging van een hoogspanningskabel op circa 500 meter van zijn woning en geeft aan dat hij als Nederlandse burger al meer lasten ten bate van de meerderheid draagt dan menig ander burger. Derhalve is indiener genoodzaakt om een negatief standpunt in te nemen ten opzichte van de komst van een giga windmolenpark in diens achtertuin.	Met de ligging van de hoogspanningsverbinding, is rekening gehouden bij de bepaling van de turbineposities. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
177	t	Indiener geeft aan dat windmolens aan de kust vele malen hoger rendement geven. Ook is de uitstoot van CO2 hoger in de provincie Groningen dan in provincie Drenthe. Indiener stelt als alternatief een ruileffect voor; provincie Drenthe plant bos aan ter compensatie van de CO2 die de provincie Groningen uitstoot en de windenergieproductie in de Eemshaven wordt geïntensiveerd.	Hoewel het voorgestelde alternatief gewaardeerd wordt, is de locatiekeuze reeds vastgelegd in de SvWOL. Indiener heeft in dit kader een reactie in kunnen dienen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
177	u	Het voorstel van indiener met betrekking tot het aanplanten van bos komt ook ten goede aan de zeer grote toeristentrek in deze prachtige veenkoloniale regio van Drenthe met zijn unieke natuurbehoud, waarvan we in Nederland al zo weinig hebben. Meer toeristen betekent meer werkgelegenheid, wat ook weer de woningmarkt ten goede komt. Dit alles krijgt zeer zwaar te lijden onder de komst van een giga windmolenpark, waardoor uiteindelijk de mensen weg zullen trekken en leegloop van dit gebied zal veroorzaken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
178				

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
178	a	Indiener is van mening dat het geplande windturbinepark één groot industrieel complex vormt en zodoende en negatieve invloed heeft op de regionale economie en afbreuk doet aan het woon- en leefklimaat in de gemeente Stadskanaal.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen', 'landschap' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
178	b	Vanwege het industriële karakter van de windturbines gaan de landschappelijke kernkwaliteiten 'rust en ruimte' verloren en zal nieuwe instroom van inwoners uitblijven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
178	c	De gemeente Stadskanaal ligt in een krimpgebied. Om leegstand en verpaupering te voorkomen is het gebied afhankelijk van instroom van nieuwe inwoners. Nieuwe instroom zal uitblijven. Door de planvorming zijn er nu al bewoners die moeite hebben hun woning te verkopen. De terugloop van de bevolking heeft negatieve effecten voor het midden- en klein bedrijf.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'economische effecten algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
178	d	Ruimte en rust zijn kwaliteiten van dit gebied, waardoor het gebied aantrekkelijk is voor toeristen. Het beekdal van de Hunze heeft daarbij de potentie zich nog verder te ontwikkelen. De windturbines hebben een negatieve invloed op de toeristische ontwikkeling van het gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
178	e	De windturbines hebben een ontwrichtende werking op de samenleving, mede vanwege de gebrekkige en eenzijdige communicatie ontbreekt nagenoeg elk draagvlak. Uit onderzoek blijkt dat 78% van de respondenten zich heeft uitgesproken tegen de windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
178	f	Alternatieven voor duurzame energie zijn voorhanden, de plannen voor een solarpark zijn in ontwikkeling en hebben wel draagvlak.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
178	g	Een zorgvuldige afweging van de gezondheidsaspecten ontbreekt. Ook psychische schade door stress, slagschaduw en het onverkoopbaar worden van woningen mag niet worden onderschat.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid', 'leemten in kennis' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
179				

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
179	a	Indiener hoopt te bereiken dat in de afweging zeer zorgvuldig wordt omgegaan met de belangen, het welzijn en de gezondheid van de duizenden burgers in het gebied. Vanzelfsprekend gaat indiener er vanuit dat deze belangen zwaarder wegen dan het commercieel belang van de initiatiefnemers.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
179	b	Indiener maakt zich zorgen over de negatieve effecten van de windturbines op de bedrijfsvoering van zijn eigen agrarisch bedrijf.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
179	c	Indiener is van mening dat de minister het plan op dictatoriale wijze probeert te realiseren en er geen oog is voor alternatieven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
179	d	De energiedoelstellingen (CO2 reductie) probeert de minister te halen door in te zetten op inmiddels achterhaalde en uitontwikkelde technieken. Er zijn technieken waarop nog wel volop ontwikkelingen mogelijk zijn die u niet benoemd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
179	e	Uit het draagvlakonderzoek blijkt dat er geen draagvlak is voor het plan. Dit is bevestigd door de later aangestelde gebiedscoördinator. Het effect hiervan is dat de samenleving wordt ontwricht door voorstanders en tegenstanders. Indiener wil van de minister horen waarom in een democratie plannen worden doorgevoerd tegen de wil van de bevolking in.	Eventuele sociale effecten worden zeer betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'nut en noodzaak van windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
179	f	De turbines veroorzaken slagschaduw op de gewassen op de naastliggende percelen en op de zonnepanelen op de kapschuur van de indiener.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
179	g	In totaal worden circa 250 transportbewegingen verwacht voor de bouw van één windturbine. Daarmee verandert niet alleen bouwgrond. Het hele gebied zal veranderen in een industriepark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap' en 'woon- en leefklimaat'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
179	h	De megawindmolens en de bouw daarvan zullen negatie-	Er zijn geen gegevens bekend op grond waarvan kan	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ve gevolgen hebben op onze gezondheid en die van de veestapel, denk hierbij aan geluidshinder van heiwerkzaamheden.	worden verwacht dat de windmolens en de bouw daarvan effect zullen hebben op de gezondheid van de veestapel. Verwezen wordt naar de beantwoording onder 175 ah en naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'gezondheid'.	geen reden tot aanpassing.
179	i	De waarde van het eigen bedrijf zal sterk afnemen doordat het woon- en werkklimaat ernstig wordt verstoord door de windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
180				
180	a	Indiener heeft de informatiedag op 22 maart jl. bijgewoond en is van mening dat de heren van de overheid incompetent waren. Indiener had na afloop niet het gevoel dat er echt naar de burgers geluisterd werd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
180	b	Indiener geeft aan dat er geen draagvlak is voor het plan en ook is de hoogte van 200 meter niet vermeld in de brief van de overheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
180	c	Een zonnepanelenveld is een beter alternatief. De lokale bevolking, lokale overheid en bedrijfsleven staan achter dit plan, waardoor het plan draagvlak heeft. Daarnaast is het 'netto-netto' gezien goedkoper: goedkopere aanschaf (equivalent vermogen), lagere onderhoudskosten, geen rechtszaken, geen planschadebetalingen, betere voorspelbaarheid van energieopbrengst, langere levensduur, rendabel en nog verder in ontwikkeling en geen aanpassingen aan lokale infrastructuur nodig. PV-panelen kunnen door lokale werknemers worden aangelegd en onderhouden op de begane grond. Door deze ontwikkeling kan Stadskanaal een internationaal groen energieproductievoorbeeld worden en een voorbeeld van samenwerking tussen overheid, investeerders en de lokale bevolking.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
181				
181	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	passing.
181	b	Indiener is van mening dat de windturbines beter bij de minister in de tuin geplaatst kunnen worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
182				
182	a	Indiener is tegen het plan en geeft onderstaande argumenten.	Voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
182	b	Overlast van laagtonig geluid van de windmolens voor de volksgezondheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
182	c	Slagschaduw.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
182	d	Te dicht bij de gebouwen	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
182	e	Gevaar van de wieken voor de vogels.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
182	f	Overlast voor LOFAR.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
182	g	Zet in plaats van windmolens zonnepanelen op de akkers.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
183				
183	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 57, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 57 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 57.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.		
183	b	Het voorgenomen windpark is zo massaal in zijn omvang, zowel in hoogte als aantal dat het open landschap met weidse vergezichten teniet wordt gedaan. Dit tast de woon- en leefomgeving van bewoners enorm aan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
183	c	Indiener woont op behoorlijke afstand van het gebied, maar verwacht gezien de kolossale hoogte van deze molens, met vele knipperlichten aan de horizon geconfronteerd worden.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrappt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'licht' en 'landschap'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
183	d	Het huis van de indiener staat te koop.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
183	e	Indiener kan in de toekomst met grote hinder te maken krijgen.	In hoofdstuk 6 van het inpassingsplan en het MER is de hinder onderzocht. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
183	f	Tot slot zal het Veenkoloniale gebied, geheel verpest worden door de windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
184				
184	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
184	b	indiener geeft aan dat vanaf de eigen woonplaats Oostwedde reeds windmolens aan de oostelijke horizon (Duitsland) zichtbaar zijn en dat de indiener liever niet ook windmolens aan de westelijke horizon wil zien.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
185				
185	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener groten-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	deels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	geen reden tot aanpassing.
185	b	Indiener stelt voor om het windturbinepark in Den Haag, zodat de koning en koningin de windmolens kunnen zien, of in Amsterdam te plaatsen. Tevens zou de indiener graag een gesprek met hen en de minister willen over het plan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
186				
186	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
186	b	Indiener is van mening dat het geplande windturbinepark op termijn kapitaalvernietiging is en de subsidies voor de grondeigenaars zijn exorbitant hoog.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie', 'economische uitvoerbaarheid' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
186	c	Nog heel veel onbenutte daken voor panelen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
187				
187	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
187	b	Indiener vraagt zich af waarom als alternatief geen zonnecollectoren op zuidwaartsgerichte daken van agrarische	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		bedrijven gerealiseerd worden.	energie'.	passing.
189				
189	a	Indiener is van mening dat door het ten onrechte samenvoegen van drie windparken de mogelijkheid ontbreekt om per park een zienswijze te geven. Bovendien schaadt deze kunstgreep de democratische behandeling van de plannen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
189	b	Er ontbreekt een onderzoek naar de mogelijkheden van alternatieve locaties binnen de EU om de duurzaamheidsdoelen te realiseren. Het opwekken van voldoende duurzame energie is geen lokaal Drents probleem, maar een mondiale. Gestreefd dient te worden naar een maximaal rendement van de in te zetten middelen (subsidies) met zo minimaal mogelijke negatieve effecten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
189	c	Het is onwenselijk dat draagvlak wordt gekocht bij grondeigenaars met gemeenschapsgeld. Dat heeft een negatieve uitwerking op de samenleving. Indiener ziet liever dat de gronden onteigend worden zodat er dan minder tweespalt ontstaat in de samenleving.	Onteigening is in dit geval een te zwaar middel dat te zeer ingrijpt op het eigendomsrecht. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'financieel voordeel gemeenschap' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
189	d	Er is geen afweging gemaakt tussen het financiële gewin van enkelen en de nadelige effecten op het leefgenot en gezondheid van de omwonenden. Een zorgvuldige afweging van de invloed op de gezondheid van 75.000 inwoners van het gebied en de opbrengst (0,004% van de Europese elektriciteitsbehoefte) ontbreekt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'financieel voordeel gemeenschap', 'bestuurlijke afweging' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
190				
190	a	Indiener is van mening dat het windpark tot onevenredig veel materiële en immateriële schade (o.a. waardevermindering koopwoning, ontsiering landschap, geluidoverlast, psychische klachten, etc.) leidt, terwijl er redelijke alternatieven voorhanden zijn. De besluiten van de minister voldoen niet aan de vereiste van evenredigheid of proportionaliteit en geven in die zin geen blijk van een	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie', 'bestuurlijke afweging', 'waarde woningen', 'landschap', 'geluid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		redelijke beoordeling en afweging.		
191				
191	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
191	b	"Weer zuid/oost Groningen!"	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
192				
192	a	De zienswijze van indiener is gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de onderdelen uit de zienswijze van indiener die betrekking hebben op voorliggend inpassingsplan gelijklopend zijn aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
192	b	Indiener geeft aan dat het plan een desastreus effect heeft op het leefklimaat en het landschap.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
192	c	Tevens zal de waarde van woningen worden aangetast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
192	d	Indiener vraagt zich af waarom een regio die het al niet makkelijk heeft nog verder de grond in moet worden getrapt terwijl er alternatieven voorhanden zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
192	e	Indiener vraagt om mee te denken met de bewoner, want vrijwel niemand wil dit windpark. Is dit democratie?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194				
194	a	De zienswijze van indiener heeft zowel betrekking op het voorliggende inpassingsplan als het ontwerpbestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze en bijbehorende	Het voorliggende inpassingsplan en het ontwerpbestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze (met bijbehorende PlanMER) van de gemeente Aa en Hunze be-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		PlanMER Buitengebied Aa en Hunze.	treffen twee separate procedures. Het Rijk is verantwoordelijk voor de inhoud van het inpassingsplan en de gemeente Aa en Hunze voor de inhoud van het bestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze en bijbehorende PlanMER. De onderdelen die betrekking hebben op het ontwerpbestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze en bijbehorende PlanMER zijn in het kader van het voorliggend inpassingsplan niet relevant en worden voor kennisgeving aangenomen. Hierna wordt derhalve uitsluitend ingegaan op die onderdelen uit de zienswijze die betrekking hebben op het voorliggende inpassingsplan.	
194	b	In het bestemmingsplan buitengebied zijn geen mogelijkheden opgenomen voor het realiseren van windturbines, maar nu wordt er toch momenteel een grootschalig windpark in een klein deel van het buitengebied gepland.	Met behulp van een inpassingsplan kan een andere planologische regeling worden gemaakt dan is vastgelegd in het gemeentelijk bestemmingsplan. Dit wordt geregeld in artikel 3.28 tot 3.33 van de Wro. Na vaststelling maakt de regeling van het inpassingsplan in juridische zin onderdeel uit van het gemeentelijk bestemmingsplan. Het is dus mogelijk dat, ook al staat het gemeentelijk bestemmingsplan dit niet toe, het windpark toch mogelijk gemaakt wordt middels het inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	c	Indiener is van mening dat het gebied Gasselterboerveente klein is voor de realisatie van een grootschalig windturbinepark. De windturbines komen op 500 meter afstand van de eigen woning te staan en dit veroorzaakt zeer veel overlast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	d	Het voltallige College van Rijksadviseurs heeft het ministerie van EZ geadviseerd inzake het aspect landschap met als doel dat de opstellers van het RIP rekening zouden houden met dit advies. Hierin staat dat ten noorden van het Bos van Kruit er geen enkele verankering in het gebied is voor grootschalige windturbines. De indiener stelt dat op basis van het RIP en de daarbij behorende	Indiener geeft aan dat de oorspronkelijke plannen van 400-600 MW opgesteld vermogen onmogelijk is, maar het plan gaat uit van een windpark van 150 MW. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		stukken een goede ruimtelijke inpassing van de oorspronkelijke plannen van initiatiefnemers, namelijk 400-600 MW opgesteld vermogen, niet mogelijk is.		
194	e	De in Gasselterboerveen voorziene 16 turbines van 3 MW, kunnen alleen geplaatst worden met mitigerende maatregelen voor geluid en slagschaduw. Het akoestisch onderzoek bij het MER van het RIP toont aan dat het woon- en leefklimaat beduidend wordt verslechterd (van 'redelijk' naar 'slecht' in Nieuwediep en van 'goed' naar 'redelijk' in Gasselternijveen). Dit is in strijd met een goede ruimtelijke ordening en met de hierboven genoemde beleidsuitgangspunten.	In het Inpassingsplan en het MER dat daaraan ten grondslag ligt is uitgebreid onderzoek gedaan naar de effecten van geluid- en slagschaduw. Uit de onderzoeken blijkt dat, na mitigatie, voldaan wordt aan de vigerende normen voor geluid- en slagschaduw. Het feit dat de akoestische situatie veranderd is inherent aan de ontwikkeling en op zichzelf niet onaanvaardbaar. Uit jurisprudentie blijkt dat, wanneer voldaan wordt aan de normen, in beginsel geen reden is om aan te nemen dat er geen sprake is van een goede ruimtelijke ordening. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	f	Indiener bepleit een herijking van het ruimtelijk beleid ten aanzien van de locatie voor windenergie, in de provincie Drenthe in het algemeen en in de gemeente Aa en Hunze in het bijzonder, omdat dit gebied (Gasselterboerveen) ongeschikt is voor grootschalige windenergie.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	g	Er moet een pas op de plaats worden gemaakt met het bestemmingsplan buitengebied zodat toekomstige ontwikkelingen ingepast kunnen worden.	Indien indiener met 'toekomstige ontwikkelingen' doelt op het windpark, dan hoeft het gemeentelijk bestemmingsplan hier niet op te wachten aangezien het inpassingsplan een separate procedure doorloopt waarmee het windpark mogelijk gemaakt wordt (zie ook antwoord op reactie a en b). Het Rijk heeft in die zin ook geen invloed op de bestemmingsplanprocedure, aangezien dit een gemeentelijke bevoegdheid betreft. Voor zover indiener bedoelt dat het inpassingsplan pas op de plaats moet maken, teneinde andere vormen van duurzame energie mogelijk te maken c.q. te onderzoeken, wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
194	h	De Wro schrijft voor dat het bevoegd gezag bestemmingsplannen vaststelt voor een 'goede ruimtelijke ordening'. Een goede ruimtelijke ordening moet in een ruimtelijke onderbouwing worden aangetoond.	In de plantoelichting bij het inpassingsplan is de ruimtelijke onderbouwing van het project gegeven, waarmee aangetoond wordt dat er sprake is van een goede ruimtelijke ordening. Korthedshalve wordt hiernaar verwezen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	i	Het bevoegd gezag houdt rekening met de VNG-publicatie 'Bedrijven en milieuzonering'. Hierin staat als richtlijn voor een windturbines met een rotordiameter van 50 meter en een opgesteld vermogen van ongeveer 0,75 MW, dat een minimale afstand tot de woonbebouwing van 300 meter aangehouden moet worden. In het huidige plan wordt uitgegaan van turbines van minimaal 3 MW met een rotordiameter tussen 119 en 145 meter. Omgekeerd naar de turbines uit voornoemde publicatie leidt dit tot een minimale afstand van 1.200 meter tot woonbebouwing. De afstand tussen de woonbebouwing van de Veenakkers in Gieterveen en in Nieuwediep bedraagt circa 1.600 meter, in Gasselternijveenschemond en Gasselterboerveenschemond is dit ca. 1.300 meter. Zouden de turbines precies tussen de woonbebouwing in geplaatst worden dan is de afstand tot de woonbebouwing dus 800 respectievelijk 650 meter. Indiener refereert aan het windturbinepark van Emmen waar in overleg een afstand van minimaal 1.100 meter tot woongebieden en 500 meter tot individuele woningen afgesproken. Een afwijking van deze normen vergt een deugdelijke motivering en deze is op geen enkele wijze kenbaar gemaakt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	j	Het criterium 'goede ruimtelijke ordening' zoals bedoeld in artikel 4.1 WRO, biedt de mogelijkheid om ter bescherming van een goed woon- en leefklimaat strengere eisen te stellen dan de milieunormen in het algemeen en in het bijzonder de in 2011 speciaal voor windturbines aangepaste Wet geluidshinder. De gehanteerde norm van het Activiteitenbesluit milieubeheer borgt niet altijd een	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		goed woon- en leefklimaat, doordat een jaargemiddelde als uitgangspunt is genomen. De indiener bepleit een minimale afstand van 1.200 meter van de windturbine tot de woonbebouwing.		
194	k	De CO2 reductie doelstellingen tot 2020 zijn door het Rijk geformuleerd en voor de periode van 2020-2030 zijn aanvullende doelen geformuleerd. Indiener wil graag in het bestemmingsplan geborgd zien dat ook voor de periode 2020-2030 en verder sprake is van een duidelijke visie op de ruimtelijke ordening, in het bijzonder van de windenergie op land.	Zoals reeds onder a en b is aangegeven, is de gemeente bevoegd gezag voor de bestemmingsplanprocedure. Aangezien de zienswijze is ingediend in het kader van het inpassingsplan, waarvoor het Rijk bevoegd gezag is, is dit ter kennisgeving aangenomen. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen' waaruit blijkt dat de door indiener gevraagde visie reeds in voorgaande Rijksbeleidsdocumenten is opgenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	l	Indiener is van mening dat het zoekgebied voor groot-schalige windenergie in de Veenkoloniën en het gebied Gasselterboerveen in het bijzonder op oneigenlijke gronden is vastgesteld door gemeenteraad en provinciale staten. Het 'op slot' zetten van windenergie buiten het zoekgebied is verwerpelijk en riekt naar onbehoorlijk bestuur, omdat de lasten onevenredig zwaar over het gebied worden gelegd.	Indiener heeft gebruik kunnen maken van de inspraakmogelijkheden in het kader van de provinciale omgevingsvisie en de Structuurvisie Windenergie op Land. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA', 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	m	Er wordt op geen enkele wijze aan de beleidsuitgangspunten voor draagvlak voldaan. Ook blijkt uit recent onderzoek dat er onvoldoende draagvlak is voor het plan en in het bestemmingsplan is niet inzichtelijk gemaakt waarom geen halt wordt geroepen aan de doorzettingmacht van de Rijksoverheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	n	Indiener stelt een bottum-up proces voor, waar het Energerapport 2016, een transitie naar Duurzaamheid' alle ruimte toe biedt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	o	Het gebied is niet het meest geschikte gebied, omdat het te klein is en de molens te dicht bij de huizen komen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
194	p	Er is te weinig rekening gehouden met de bewoners.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	q	Indiener geeft aan dat juridische teksten en verslagen voor de gewone burger onleesbaar zijn en daardoor heeft de burger geen eerlijke kans te reageren.	De reactie is inderdaad begrijpelijk gezien de omvang van de documenten. Helaas is dit noodzakelijk om de volledige belangenafweging inzichtelijk te maken en aan te kunnen tonen dat aan alle wettelijke eisen wordt voldaan, alsmede de wijze waarop dit juridisch geborgd wordt. Het MER bevat een publieksvriendelijke samenvatting.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	r	Indiener wordt geraakt in het belang, aangezien de indiener een deel zijn grond verliest en dit schadelijk is voor zijn melkveebedrijf.	Er is een overeenkomst gesloten met indiener, waarin eventuele schade voor zijn bedrijf verdisconteerd is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	s	Indiener is van mening dat de bewoners niet goed zijn geïnformeerd door de initiatiefnemers en heeft tevens het idee dat het ministerie van EZ het plangebied niet goed heeft bekeken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	t	Indiener vreest dat de aanleg veel overlast zal geven doordat de huizen behoorlijk dicht op de straat staan. Daarom wil men de aanvoer langs een andere weg. In feite willen we de windmolens helemaal niet!	De infrastructuur is opnieuw bezien en aangepast, waardoor de eventuele hinder beperkt wordt.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing van het inpassingsplan.
194	u	Het is een zienswijze in gewone taal, geen "dure" advocatentaal, maar wel taal die recht uit het hart komt en waarvan indiener hoopt dat men hier goede nota van neemt en er ook werkelijk iets mee doet, want indiener heeft al te veel het gevoel dat alles zonder ons, als bewoner van het gebied, beslist wordt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	v	Indiener noemt dat de turbine OM1-5 gepland is op 490 meter van de eigen woning. Tevens is deze molen midden op het perceel gepland, waardoor er grond verloren gaat, hetgeen schadelijk is voor het melkveebedrijf.	Verwezen wordt naar de reacties onder c en r.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	w	Indiener vraagt met klem de turbines aan de randen van de percelen te plaatsen, zo is er geen lange aanvoerweg	Verwezen wordt naar de reactie onder r en de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeu-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		in het land nodig. Dit betekent dat er een groot stuk van het perceel grond niet meer beschikbaar is voor het melkveebedrijf. Op dit moment is grond hard nodig voor een landbouwbedrijf. Ook ziet indiener gevolgen voor de bedrijfsvoering, omdat de andere percelen die hier aan de straat liggen, moeilijk bereikbaar zijn door al de werkzaamheden.	ze/keuze VKA'.	passing.
194	x	Vanuit esthetisch oogpunt is het mooier als de molens een lijn vormen in het gebied. Maar wat hebben wij als bewoners daaraan als wij dagelijks tegen die dingen aan moeten kijken. Die lijn zie je alleen uit de lucht. Indiener wil daarom dan ook met klem vragen om de molens aan het eind van de percelen te plaatsen, er is dan ook geen lange aanvoerweg in het land nodig. Ook staan de molens dan meer tegen het bos aan en daar heeft niemand last van.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	y	Indiener geeft aan dan ook minder last te hebben van slagschaduw en van het lawaai van de molens. Dit is tevens een punt voor onze gezondheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw', 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	z	Tijdens de aanleg moet er uitermate groot materiaal worden aangevoerd. Uit het MER rapport leest indiener dat er per molen meer dan 250 transportbewegingen nodig zijn met uitermate groot materieel van meer dan 40 meter lang en 4,5 meter breed. Indiener geeft aan dat dit via de eigen woonstraat niet mogelijk is, door de rij eiken aan beide zijden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
194	aa	Tevens vreest de indiener voor de verkeersveiligheid tijdens de aanleg, doordat er veel fietsverkeer op de weg is. Als alternatieve aanrijroute noemt de indiener de Tweederde weg. Indiener wil in geen enkel geval dat er ook maar één boom aan onze straat gekapt wordt omdat een vrachtwagen de bocht niet kan krijgen.	De infrastructuur is opnieuw bezien en aangepast, waardoor de eventuele hinder beperkt wordt en de bomen niet gekapt hoeven te worden.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing van het inpassingsplan.
194	ab	Tot slot geeft indiener aan dat de inwoners van het ge-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		bied al behoorlijk inleveren in het woongenot door de plaatsing van de turbines en is verbaasd dat de initiatiefnemers niet meer opkomen voor de belangen van hun 'buren'.	onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	geen reden tot aanpassing.
195				
195	a	De zienswijze van indiener is gelijkloidend aan de zienswijze als samengevat onder 194, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de onderdelen uit de zienswijze van indiener die betrekking hebben op voorliggend inpassingsplan gelijkloidend zijn aan de onder 194 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 194.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
196				
196	a	De zienswijze van indiener is gelijkloidend aan de zienswijze als samengevat onder 194, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de onderdelen uit de zienswijze van indiener die betrekking hebben op voorliggend inpassingsplan gelijkloidend zijn aan de onder 194 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 194.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
197				
197	a	De zienswijze van indiener is gelijkloidend aan de zienswijze als samengevat onder 194, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de onderdelen uit de zienswijze van indiener die betrekking hebben op voorliggend inpassingsplan gelijkloidend zijn aan de onder 194 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 194.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
197	b	Indiener vraagt zich af wat het nut en de noodzaak is van de windturbines. Tevens is er te weinig draagvlak voor dit plan, we wonen ineens in een industriegebied. "Ons harmonieuze landschap, de natuur en de stilte is iets wat we moeten koesteren. Niet bederven via horizonvervuiling die de gigawindmolens veroorzaken' (stichting Het Drentse Landschap).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie', 'draagvlak' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
197	d	Drenthe is sociaal-maatschappelijk en economisch een kwetsbaar gebied, de mensen krijgen het gevoel te worden afgeschreven door de plannen. Des te meer omdat Drenthe voorloper is op het gebied van zonne-energie en	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'financieel voordeel gemeenschap' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de bevolking massaal voor deze energievorm kiest.		
197	e	Indiener vraagt zich af waarom hij nog gaat stemmen als er geen gehoor voor is en je het gevoel hebt dat alles door je strot gedrukt wordt. De mensen zijn hier komen wonen of wonen hier nog steeds vanwege de prettige omgeving, de weidsheid van het landschap, de stilte en de natuur, een rustpunt in een hectische samenleving.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'landschap' en 'woon- en leefomgeving algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
197	e	Er worden miljoenen uitgegeven aan het herinrichten van het gebied wat voor een verrijking van de flora en fauna moet zorgen. Al deze inspanningen worden teniet gedaan met het beoogd initiatief.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'ecologie' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
197	f	Wat te denken van de gezondheidsklachten van omwonenden in andere windparken. Er bestaan compensaties, maar gezondheid is niet te koop. Het geld verzacht niet echt de constante geluiden, gebrom en de slagschaduw, je wordt er horendol van.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid', 'geluid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
197	g	De huidige generatie (wind)boeren heeft alleen oog voor geldgewin. Zonder subsidie worden er geen windmolens neergezet, zeker niet als men aansprakelijk is voor alle gevolgen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
197	h	Indiener wijst op schade bij plaatsen of ongelukken tijdens het gebruik en het na verloop van tijd ontmantelen van de turbines. De kosten wegen niet op tegen de baten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
197	i	Zijn de wegen voorbereid op een dergelijk uitzonderlijk transport en wie vergoed de schade daarvan?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
197	j	Het heeft allemaal te maken met machtsposities en eurotekens in de ogen van mensen die alleen hun eigen winstbejag voor ogen hebben en niet begaan zijn met de rest van de omgeving laat staan het te doen uit overtuiging om aan een betere wereld te werken.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
197	k	Indiener voorziet tal van hoorzittingen over dit project en pleit voor een time-out van het plan, zodat dit herover-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'alternatieve	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		wogen kan worden en de meest recente ontwikkelingen op het gebied van duurzame energie te bestuderen. Dat getuigt van betrokkenheid jegens je burgers en dat je hun mening serieus neemt. Men heeft dan het gevoel dat er geluisterd wordt. Indiener is trots op het gebied en wil trots blijven!	vormen van duurzame energie'.	passing.
198				
198	a	De zienswijze van indiener is gelijkkluidend aan de zienswijze als samengevat onder 194, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de onderdelen uit de zienswijze van indiener die betrekking hebben op voorliggend inpassingsplan gelijkkluidend zijn aan de onder 194 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 194.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
199				
199	a	De zienswijze van indiener is gelijkkluidend aan de zienswijze als samengevat onder 194, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de onderdelen uit de zienswijze van indiener die betrekking hebben op voorliggend inpassingsplan gelijkkluidend zijn aan de onder 194 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 194.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
200				
200	a	Indiener is van mening dat er onvoldoende rekening is gehouden met het algemeen belang van de bewoners van de Veenkoloniën.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
200	b	Indiener vraagt zich af hoeveel overlast (af- en aanrijden betonauto's) er zal zijn bij de bouw en het onderhoud van de woningmolens en de aanleg van de wegen e.d.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
200	c	Indiener wijst op LOFAR en kapitaalvernietiging hiervan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
200	d	Er is te weinig aandacht voor het unieke van het Hunzedal en de Hondsrug in relatie tot het toerisme.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toerisme en recreatie' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
200	e	Indiener heeft op 21 februari 2012 ook een zienswijze ingediend onder registratienummer 4E-SN-0775-0763-1.	Gelet op het feit dat de zienswijze waar indiener naar verwijst niet specifiek betrekking heeft op het voorliggende inpassingsplan wordt dit onderdeel van de reac-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			tie dan ook ter kennisgeving aangenomen.	
200	f	De woonboerderij van indiener wordt verbouwd tot vakantieboerderij. Deze boerderij is al vanaf 1691 in de familie waardoor het pand ook emotionele waarde heeft.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toerisme en recreatie' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
200	g	De windmolens hebben grote financiële gevolgen voor indiener. Investerings van jaren zullen niet veel of geen rendement opleveren en de waarde van het pand zal veel lager zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
200	h	Het is maar de vraag of gasten zullen willen verblijven vlakbij een windpark met hoge windmolens. Indiener adverteert nu juist met rust en een mooi landelijk uitzicht, met het windpark kijkt de zij- en voorkant van het huis straks uit op hoge windmolens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toerisme en recreatie' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
200	i	De zienswijze van indiener is deels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 194, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de onderdelen uit de zienswijze van indiener die betrekking hebben op voorliggend inpassingsplan gelijklopend zijn aan de onder 194 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 194.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
200	j	Indiener heeft zijn eerste zienswijze van 21 februari toegevoegd, waarvan de algemene punten hetzelfde zijn gebleven. In a t/m i zijn deze punten grotendeels reeds benoemd. Daarnaast noemt indiener nog de vogelsterfte (milieu), gezondheidsschade, geluidsoverlast en verzwakking van een toch al zwakke regio (leegloop).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'ecologie', 'gezondheid', 'geluid' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
200	k	Daarnaast vraagt indiener zich af waarom de gemeenten niet bij de aanvraag bestemmingsplan verandering gewaarschuwd heeft (zorgplicht).	Het onderhavige inpassingsplan betreft een procedure van de Rijksoverheid, een eventuele gemeentelijke zorgplicht valt buiten de reikwijdte van het plan. Daarnaast had initiatiefnemer kennis kunnen nemen van de gebiedsaanwijzing aangezien deze reeds eerder in Rijksbeleidsstukken vastgelegd is. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
200	l	Indiener zou wel willen deelnemen aan een zonne-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		energieproject zoals van Platform Storm. Het rijk / provincie moet hier meer energie/subsidie in steken.	onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	geen reden tot aanpassing.
201				
201	a	De zienswijze van indiener heeft betrekking op het ontwerpbestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze. In relatie tot voorliggend inpassingsplan wordt enkel aangegeven dat in het ontwerpbestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze niets wordt vermeld over de windturbines.	Het voorliggende inpassingsplan en het ontwerpbestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze (met bijbehorende PlanMER) van de gemeente Aa en Hunze betreffen twee separate procedures. Het Rijk is verantwoordelijk voor de inhoud van het inpassingsplan en de gemeente Aa en Hunze voor de inhoud van het bestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze en bijbehorende PlanMER. Gelet op het feit dat de zienswijze betrekking heeft op het ontwerpbestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze en bijbehorende PlanMER en niet op het in het kader van deze procedure van belang zijnde inpassingsplan, wordt niet nader ingegaan op de zienswijze van indiener.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
202				
202	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 194 a t/m n, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 194 a t/m n behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 194 a t/m n.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
202	b	Er bestaat wel groot draagvlak voor zonne-energie. Indiener geeft aan dat gelet op de stand van de huidige technieken zonne-energie ten opzichte van windenergie een betere keuze lijkt. Dit zeker als men graag van een duurzame energieopwekking wil spreken en de leefbaarheid in de regio in stand wil houden. Aa en Hunze zou een prima voorbeeld gemeente kunnen zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
203				
203	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 194 a t/m n,	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 194 a t/m n behan-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, heeft betrekking op het bestemmingsplan Buitengebied.	delde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 194 a t/m n. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt niet ingegaan aangezien dit betrekking heeft op het gemeentelijke bestemmingsplan Buitengebied.	passing.
204				
204	a	Indiener wil geen windmolens in de Veenkoloniën.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
205				
205	a	De zienswijze van indiener heeft zowel betrekking op het voorliggende inpassingsplan als het ontwerpbestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze en bijbehorende PlanMER Buitengebied Aa en Hunze.	Het voorliggende inpassingsplan en het ontwerpbestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze (met bijbehorende PlanMER) van de gemeente Aa en Hunze betreffen twee separate procedures. Het Rijk is verantwoordelijk voor de inhoud van het inpassingsplan en de gemeente Aa en Hunze voor de inhoud van het bestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze en bijbehorende PlanMER. De onderdelen die betrekking hebben op het ontwerpbestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze en bijbehorende PlanMER zijn in het kader van het voorliggend inpassingsplan niet relevant. Hierna wordt derhalve uitsluitend ingegaan op die onderdelen uit de zienswijze die betrekking hebben op het voorliggende inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
205	b	Realisatie van een windpark in het gebied heeft een grote impact op de omgeving en alle inwonenden, onder andere door geluidshinder, slagschaduw, waardevermindering woningen, sociale ontwrichting en lichthinder.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'geluid', 'slagschaduw', 'waarde woningen' en 'licht'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
205	c	Indiener is zeer verbaasd dat het ontwerp bestemmingsplan geen beschermende regels opneemt voor de burgers aangezien zij een zorgplicht heeft. In het bestemmingsplan kan een beschermingszone opgenomen worden,	Met behulp van een inpassingsplan kan een andere planologische regeling worden gemaakt dan is vastgelegd in het gemeentelijk bestemmingsplan. Dit wordt geregeld in artikel 3.1 tot 3.33 van de Wro. Na vast-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		vergelijkbaar met de beschermingsregels van de korenmolens. Er dient een beschermingszone met een straal van 1.500 meter, gemeten vanuit het hart van elke woonbebouwing, te worden opgenomen. Binnen deze beschermingszone is de realisatie van windturbines niet toegestaan. Deze beschermingszone is nodig om de bewoners te beschermen tegen nadelige invloeden van windturbines en toekomstige ontwikkelingen.	stelling maakt de regeling van het inpassingsplan in juridische zin onderdeel uit van het gemeentelijk bestemmingsplan. Het is dus mogelijk dat, ook al staat het gemeentelijk bestemmingsplan dit niet toe, het windpark toch mogelijk gemaakt wordt middels het inpassingsplan. In het kader van het inpassingsplan is specifiek onderzoek verricht naar de mogelijke effecten van het windpark. Hiervoor wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bedrijven en milieuzonering'.	
205	d	Het criterium 'goede ruimtelijke ordening' biedt de mogelijkheid om ter bescherming van een goed woon- en leefklimaat strengere eisen te stellen dan de milieunormen in het algemeen en de in 2011 speciaal voor windturbines aangepaste Wet geluidshinder in het bijzonder.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
206				
206	a	De zienswijze van indiener is gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 194 a t/m n, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener gelijklopend is aan de onder 194 a t/m n behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 194 a t/m n.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207				
207	a	De zienswijze van indiener heeft zowel betrekking op het voorliggende inpassingsplan als het ontwerpbestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze en bijbehorende PlanMER Buitengebied Aa en Hunze.	Het voorliggende inpassingsplan en het ontwerpbestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze (met bijbehorende PlanMER) van de gemeente Aa en Hunze betreffen twee separate procedures. Het Rijk is verantwoordelijk voor de inhoud van het inpassingsplan en de gemeente Aa en Hunze voor de inhoud van het bestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze en bijbehorende PlanMER. De onderdelen die betrekking hebben op het ontwerpbestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze en bijbehorende PlanMER zijn in het kader van het voorliggend inpassingsplan niet relevant. Hierna wordt derhalve uitsluitend ingegaan op die onderdelen	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			uit de zienswijze die betrekking hebben op het voorliggende inpassingsplan.	
207	b	Indiener wijst erop dat er sprake is van gecompliceerde materie en dat alleen het taalgebruik (vaktaal) er niet toe zal leiden dat veel inwoners reageren. Hiermee wordt het democratisch beginsel dat inwoners daadwerkelijk inbreng hebben om zeep geholpen.	Getracht is om het inpassingsplan en de daarbij behorende documenten zo begrijpelijk en eenvoudig mogelijk op te stellen. Helaas is dit gezien de complexe materie en de technische en juridische aspecten niet geheel te voorkomen. In het MER is een publieksvriendelijke samenvatting opgenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207	c	Het draagvlakonderzoek heeft uitgewezen dat er geen draagvlak is voor een windpark. Indiener vraagt wat dit gegeven betekent in het kader van de gebiedsvisie waarin aangegeven wordt dat 30 MW in te passen is. Als dit onderzoek terzijde wordt gelegd, waarom heeft men dan meegewerkt? Zo niet, wat doet u met bewoners die op korte afstand van hun woning met windturbines worden opgescheept. Men is niet per definitie tegen duurzame energie, maar dit moet niet ten koste gaan van landschap en woon- en leefklimaat.	Gevraagd wordt naar de mening van de gemeente ten aanzien van het aspect draagvlak. Aangezien het Ministerie van EZ en het Ministerie van I&M bevoegd zijn voor het inpassingsplan, valt dit buiten de reikwijdte van het inpassingsplan (zie ook de reactie onder a). Voor het standpunt van het Rijk ten aanzien van het aspect draagvlak wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'. Voor de invloed van het windpark op woon- en leefklimaat en landschap wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207	d	Indiener geeft aan dat er nu al geluiden zijn dat windturbines snel achterhaald zijn, veel te weinig opleveren en duur zijn. Men vreest in de toekomst opgezaald te zitten met stilstaande turbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207	e	Indiener stelt voor dat, indien de windturbines er moeten komen, deze te plaatsen in industrieel gebied (Eemshaven, Botlekgebied, ver op zee e.d.). Dit is wellicht duurder, maar men moet ook zuiniger met energie omspringen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207	f	Het windpark mag niet ten koste gaan van het woon- en leefklimaat. De meer dan 200 meter hoge turbines tasten echter wel landschap en woon- en leefklimaat aan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207	g	Er zullen weinig bewoners bereid zijn om zich in een ge-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		bied met windturbines te vestigen. Het gevolg hiervan is minder inwoners, minder sociale en maatschappelijke voorzieningen. De toeristen zullen het gebied gaan mijden als het landschap door de windturbines blijvend wordt aangetast. De infrastructuur zal veranderd worden en de landelijke weggetjes, die zo leuk in Drenthe zijn, verdwijnen.	onder de kopjes 'economische effecten algemeen', 'toerisme en recreatie' en 'landschap'.	geen reden tot aanpassing.
207	h	In andere Europese landen zijn er afstanden duidelijk vastgelegd. Waarom is dit in Aa en Hunze niet het geval. Er zou minimaal 1.200-1.500 meter afstand aangehouden moeten worden. Indien er heeft begrepen dat in Emmen een grotere afstand is vastgelegd dan in dit geval en vindt het onbegrijpelijk dat er binnen twee gemeenten in een provincie zoveel verschil is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'bedrijven en milieuzonering' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207	i	Het kan niet zo zijn dat de belangen van een selectief groepje inwoners (initiatiefnemers) gehonoreerd worden ten koste van vele andere inwoners en hun belangen. Het is verwerpelijk dat het Rijk de kans heeft gegrepen om turbines te plaatsen omdat initiatiefnemers daarom gevraagd hebben, zonder daarbij rekening te houden met de gemeenten en hun inwoners. Ook is het betreurenswaardig dat de provincie als een schoothondje achter het Rijk aanloopt. Indien er hoopt dat de gemeente meer lef en een eigen visie heeft en stelt een afstand van 1.200-1.500 meter voor die in het eigen bestemmingsplan geregeld wordt.	Met behulp van een inpassingsplan kan een andere planologische regeling worden gemaakt dan is vastgelegd in het gemeentelijk bestemmingsplan. Dit wordt geregeld in artikel 3.1 tot 3.33 van de Wro. Na vaststelling maakt de regeling van het inpassingsplan in juridische zin onderdeel uit van het gemeentelijk bestemmingsplan. Het is dus mogelijk dat, ook al staat het gemeentelijk bestemmingsplan dit niet toe, het windpark toch mogelijk gemaakt wordt middels het inpassingsplan. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207	j	De veenkoloniën lijken het beerputje van de provincie te worden, alles wat een gebied lelijk maakt mag daar wel. Maar daar wonen ook mensen! Na de ruilverkaveling is het landschap verslechterd en indien er pleit ervoor om dit niet nogmaals te laten gebeuren maar het gebied juist een boost te geven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207	k	Indiener vervolgt met een aantal reacties die gericht zijn	Aangezien deze reacties gericht zijn op het gemeente-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		op het bestemmingsplan Buitengebied.	lijke bestemmingsplan Buitengebied, vallen deze buiten de invloedssfeer van het inpassingsplan.	geen reden tot aanpassing.
207	l	Indiener geeft aan het woord 'inpassingsplan' een aanfluiting te vinden en volgens indiener hebben ook ambtenaren van EZ aangegeven dat de term in wezen niet toepasbaar is gelet op de omvang/ volume van de plannen in relatie tot de omgeving. In termen van planologie en ruimtelijke ordening vindt indiener het een knoeiboel.	De term 'inpassingplan' is een juridische term voor een ruimtelijk plan dat door (in dit geval) het Rijk vastgesteld wordt. Verwezen wordt naar artikel 3.28 van de Wet ruimtelijke ordening. Voor de landschappelijke inpassing wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207	m	Windturbines met een hoogte van 200 meter in een gebied waar het hoogste gebouw in de omgeving 48 meter is, zijn niet op aanvaardbare wijze inpasbaar.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207	n	Indien windenergie bij minder hoge turbines niet rendabel is, is dat meteen het antwoord: windenergie op land is niet rendabel of niet inpasbaar op een aanvaardbare manier.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'nut en noodzaak windenergie' en 'nieuwe technologieën/hogere windturbines'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207	o	Het uitgevoerde draagvlakonderzoek toont aan dat het draagvlak voor het windpark in de regio wel heel erg minimaal is. Geen wonder als men de plannen ziet voor 50 Euromasten in plat land.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207	p	Een zonnepark zoals voorgesteld verknalt niet de woonomgeving voor duizenden omwonenden, is onomstreden, neemt veel sociale onrust weg en is net zo groen en milieuvriendelijk als windenergie. Indiener heeft de indruk dat het ministerie van EZ tot op heden niet meewerkt aan het creëren van ruimte voor dit geloofwaardige alternatief. Dit zet kwaad bloed.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207	q	Het vertrouwen in de overheid is tot een minimum gedaald.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207	r	De gang van zaken met betrekking tot de RCR, volgens ambtenaren van het ministerie van EZ bedoeld om tegenspelers buiten spel te zetten, is arrogant.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207	s	Indiener ziet in zonne-energie op land en windenergie op	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		zee (buiten de 12 mijlszone) de oplossing. Als dit te duur is, moeten mensen maar meer betalen voor energie, wat ook goed is voor het milieu.	onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'nut en noodzaak windenergie'.	geen reden tot aanpassing.
207	t	In de zienswijze geeft indiener een citaat weer uit het NRC Handelsblad en Greenpeace Magazine, waaruit blijkt dat het Drentse landschap verknald wordt terwijl dit niet helpt bij de geambieerde doelstelling.	De citaten zijn ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207	u	Het plan dupeert omwonenden. De plannen leiden nu al tot waardedaling van onroerend goed in het betreffende gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207	v	Megalomane plannen worden doorgeduwd (EZ/RCR). De ondemocratische plannen duperen duizenden daar waar slecht een enkeling onevenredig profiteert. Dit moet wel leiden tot maatschappelijke onrust en sociale ontwrichting. Sociale ontwrichting is al een feit en de redelijkerwijs te verwachten maatschappelijke onrust wordt "in Den Haag" zwaar onderschat.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
207	w	Indiener pleit ervoor om de windturbines op zee te zetten. Daar waait het namelijk.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
208				
208	a	De zienswijze van indiener heeft zowel betrekking op het voorliggende inpassingsplan als het ontwerpbestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze en bijbehorende PlanMER Buitengebied Aa en Hunze.	Het voorliggende inpassingsplan en het ontwerpbestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze (met bijbehorende PlanMER) van de gemeente Aa en Hunze betreffen twee separate procedures. Het Rijk is verantwoordelijk voor de inhoud van het inpassingsplan en de gemeente Aa en Hunze voor de inhoud van het bestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze en bijbehorende PlanMER. De onderdelen die betrekking hebben op het ontwerpbestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze en bijbehorende PlanMER zijn in het kader van het voorliggend inpassingsplan niet relevant. Hierna wordt derhalve uitsluitend ingegaan op die onderdelen	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			uit de zienswijze die betrekking hebben op het voorliggende inpassingsplan.	
208	b	Het gebied Gasselterboerveen is te klein van omvang voor het realiseren van een grootschalig windpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
208	c	Het College van Rijksadviseurs heeft het ministerie van EZ geadviseerd inzake het aspect landschap. In dit advies staat dat ten noorden van het Bos van Kruit er geen verankering in het gebied is voor grootschalige windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
208	d	Het woon- en leefklimaat wordt beduidend verslechterd in de veenkoloniën. Dit werd al verslechterd door de ruimte die grootschalige landbouw krijgt (voor een snel kleiner wordende beroepsgroep). De windturbines maken dit nog erger. Op deze manier zal de krimp in een stroomversnelling komen.	De mogelijkheden ten aanzien van grootschalige landbouw vallen buiten de reikwijdte van dit inpassingsplan. Voor wat betreft de effecten van het windpark wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
208	e	Huizen raken onverkoopbaar en zullen meer in waarde dalen dan in andere omringende gebieden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
208	f	Er moet rekening gehouden worden met de burgers, er is geen draagvlak voor windturbines. Zoek naar alternatieven op een schaal die windturbines combineren. Als voorbeeld worden zonnepanelen op landbouwgrond genoemd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
209				
209	a	Indiener heeft een zienswijze ingediend op het ontwerp bestemmingsplan Buitengebied en het PlanMER Buitengebied Aa en Hunze.	Hoewel de zienswijze gericht is op het gemeentelijke bestemmingsplan, zijn er ook delen relevant voor het inpassingsplan De Drentse Monden en Oostermoer. Voor zover de zienswijze niet expliciet gericht is op het gemeentelijk plan of gemeentelijk beleid, dan wel gericht is aan de gemeente als decentrale overheid, zal in deze reactie volledigheidshalve ingegaan worden op die onderdelen die voor het inpassingsplan relevant zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
209	b	Indiener geeft aan dat voor het Windpark De Drentse Monden en Oostermoer een separate procedure wordt	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gevolgd en dat dit plan als basis dient voor de zienswijze.		passing.
209	c	Het gebied Gasselterboerveen is veel te klein van omvang voor het realiseren van een grootschalig windenergiepark en indiener heeft goede hoop dat hij hiervoor door de rechter in het gelijk zal worden gesteld.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
209	d	Het voltallige College van Rijksadviseurs heeft het ministerie van EZ geadviseerd inzake het aspect landschap met als doel dat de opstellers van het RIP rekening zouden houden met dit advies. Hierin staat dat ten noorden van het Gasselternijveense Bos er geen enkele verankering in het gebied is voor grootschalige windturbines. De indiener stelt dat de lijnopstelling van de turbines evenwijdig aan Nieuwediep moet komen te vervallen, evenals de noordelijke lijnopstelling aan de noordzijde van het Gasselternijveense Bos.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
209	e	Indiener heeft grote moeite met het in het advies opgenomen passage dat de gedachte van de Provincie logisch is dat het overgrote deel van de opgave voor windenergie zou moeten landen in het veenkoloniale deel van Drenthe vanwege de openheid van het landschap en de relatief hoge windsnelheid. Het maakt niet uit waar windturbines worden geplaatst in de provincie Drenthe dan wel in de gemeente Aa en Hunze, zelfs niet in de Staatsbossen en aan de randen van natuurgebieden. Er zijn in de provincie en de gemeente meerdere gebieden met een open landschap dan de Drentse Veenkoloniën.	Het College van Rijksadviseurs is een onafhankelijk adviescollege dat het kabinet gevraagd en ongevraagd adviseert over ruimtelijke kwaliteit. Het Rijk heeft geen invloed op de inhoud van het advies. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
209	f	Indiener vindt het van minachting getuigen dat het Cra in haar advies spreekt over 'regionale overgevoeligheid' vanwege de schaalgrootte van de oorspronkelijke plannen van de initiatiefnemers en adviseert om de turbines gefaseerd te plaatsen zodat gewinning op kan treden. Indiener geeft aan dat diezelfde gewinning ook elders op kan treden, ook voor dieren.	Het College van Rijksadviseurs is een onafhankelijk adviescollege dat het kabinet gevraagd en ongevraagd adviseert over ruimtelijke kwaliteit. Het Rijk heeft geen invloed op de inhoud van het advies. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
209	g	De in Gasselterboerveen voorziene 16 turbines van 3 MW, kunnen alleen geplaatst worden met mitigerende maatregelen voor geluid en slagschaduw. Het akoestisch onderzoek bij het MER van het RIP toont aan dat het woon- en leefklimaat beduidend wordt verslechterd (van 'redelijk' naar 'slecht' in Nieuwediep en van 'goed' naar 'redelijk' in Gasselternijveen). Dit is in strijd met een goede ruimtelijke ordening en met de hierboven genoemde beleidsuitgangspunten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
209	h	Indiener bepleit een herijking van het ruimtelijk beleid ten aanzien van de locatie voor windenergie, in de provincie Drenthe in het algemeen en in de gemeente Aa en Hunze in het bijzonder, omdat dit gebied (Gasselterboerveen) ongeschikt is voor grootschalige windenergie.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
209	i	Er moet een pas op de plaats worden gemaakt met het bestemmingsplan buitengebied zodat toekomstige ontwikkelingen ingepast kunnen worden.	Indien indiener met 'toekomstige ontwikkelingen' doelt op het windpark, dan hoeft het gemeentelijk bestemmingsplan hier niet op te wachten aangezien het inpassingsplan een separate procedure doorloopt waarmee het windpark mogelijk gemaakt wordt (zie ook antwoord op reactie a en b). Het Rijk heeft in die zin ook geen invloed op de bestemmingsplanprocedure, aangezien dit een gemeentelijke bevoegdheid betreft. Voor zover indiener bedoelt dat het inpassingsplan pas op de plaats moet maken, teneinde andere vormen van duurzame energie mogelijk te maken c.q. te onderzoeken, wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
209	j	De Wro schrijft voor dat het bevoegd gezag bestemmingsplannen vaststelt voor een 'goede ruimtelijke ordening'. Een goede ruimtelijke ordening moet in een ruimtelijke onderbouwing worden aangetoond.	In de plantoelichting bij het inpassingsplan is de ruimtelijke onderbouwing van het project gegeven, waarmee aangetoond wordt dat er sprake is van een goede ruimtelijke ordening. Kortheidshalve wordt hiernaar verwezen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
209	k	<p>Het bevoegd gezag houdt rekening met de VNG-publicatie 'Bedrijven en milieuzonering'. Hierin staat als richtlijn voor een windturbines met een rotordiameter van 50 meter en een opgesteld vermogen van ongeveer 0,75 MW, dat een minimale afstand tot de woonbebouwing van 300 meter aangehouden moet worden. In het huidige plan wordt uitgegaan van turbines van minimaal 3 MW met een rotordiameter tussen 119 en 145 meter. Omge-rekend naar de turbines uit voornoemde publicatie leidt dit tot een minimale afstand van 1.200 meter tot woon-bebouwing. Indien de suggestie van de provincie Drenthe inzake zwaardere turbines wordt overgenomen, moet deze afstand nog groter zijn. De afstand tussen de woon-bebouwing van de Veenakkers in Gieterveen en in Nieu-wediep bedraagt circa 1.600 meter, vanaf Zwarteweg in Gieterveen en vanaf Gasselternijveen is dit circa 1.800 meter, in Gasselternijveenschmond en Gasselterboer-veenschmond is dit ca. 1.300 meter en vanaf de buurt-schap Tweede Dwarsdiep is dit 850 meter. Indien de voorgestelde afstand van 1.200 meter aangehouden wordt, kunnen deze turbines dus niet geplaatst worden. Indiener refereert aan het windturbinepark van Emmen waar in overleg een afstand van minimaal 1.100 meter tot woongebieden en 500 meter tot individuele woningen afgesproken. Een afwijking van deze normen vergt een deugdelijke motivering en deze is op geen enkele wijze kenbaar gemaakt.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bedrijven en milieuzonering'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
209	l	<p>Het criterium 'goede ruimtelijke ordening' zoals bedoeld in artikel 4.1 WRO, biedt de mogelijkheid om ter be-scherming van een goed woon- en leefklimaat strengere eisen te stellen dan de milieunormen in het algemeen en in het bijzonder de in 2011 speciaal voor windturbines aangepaste Wet geluidshinder. De gehanteerde norm van het Activiteitenbesluit milieubeheer borgt niet altijd een</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'woon- en leefklimaat alge-meen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		goed woon- en leefklimaat, doordat een jaargemiddelde als uitgangspunt is genomen. De indiener bepleit een minimale afstand van 1.200 meter van de windturbine tot de woonbebouwing.		
209	m	De CO2 reductie doelstellingen tot 2020 zijn door het Rijk geformuleerd en voor de periode van 2020-2030 zijn aanvullende doelen geformuleerd. Indiener wil graag in het bestemmingsplan geborgd zien dat ook voor de periode 2020-2030 en verder sprake is van een duidelijke visie op de ruimtelijke ordening, in het bijzonder van de windenergie op land.	Zoals reeds onder a en b is aangegeven, is de gemeente bevoegd gezag voor de bestemmingsplanprocedure. Aangezien de zienswijze is ingediend in het kader van het inpassingsplan, waarvoor het Rijk bevoegd gezag is, is dit ter kennisgeving aangenomen. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen' waaruit blijkt dat de door indiener gevraagde visie reeds in voorgaande Rijksbeleidsdocumenten is opgenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
209	n	Het 'op slot' zetten van windenergie buiten het zoekgebied is verwerpelijk en riekt naar onbehoorlijk bestuur.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA', 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
209	o	Indiener heeft tevens een zienswijze ingediend tegen de Ontwerp Structuurvisie Buitengebied van de gemeente Aa en Hunze, waarin ten aanzien van het windpark dezelfde argumenten worden genoemd als ten aanzien van het bestemmingsplan Buitengebied.	Aangezien de in het kader van de structuurvisie genoemde grieven overeenkomen met de grieven welke genoemd zijn ten aanzien van het gemeentelijk bestemmingsplan, wordt korthedshalve verwezen naar de beantwoording onder c t/m n.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
210				
210	a	Indiener is van mening dat haar onderneming schade leidt, de woning onverkoopbaar is en minder waard wordt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
210	b	Indiener is van mening dat haar gezondheid gevaar loopt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
210	c	Het uitzicht/ het landschap wordt verpest door het windpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
210	d	De natuur waartoe indiener ook behoort leidt schade.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			'ecologie'.	passing.
210	e	De relatie van indiener met mensen wordt bedreigd door de zorgen over de gevolgen van de windmolens.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
210	f	Indiener is van mening dat er voor haar enkel lasten aan verbonden zijn en geen lusten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
210	g	De ondemocratische gang van zaken van het inpassingsplan wordt opgelegd vanuit het Rijk. Dit zonder te luisteren en in gesprek te gaan met alle bewoners. Het veroorzaakt grote maatschappelijke verdeeldheid en onrust, zelfs tot op het relatieniveau in het gezin.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'procedure algemeen', alsmede naar de reactie onder e.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
210	h	Het open en weidse landschap wordt nog verder ontdaan van zijn waarden. De kwaliteit van uitzicht vergelijkbaar met het uitzicht op zee, wordt ruw verstoord. De horizon is van iedereen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
210	i	De lusten en lasten worden ongelijk verdeeld. De landbouwers de lusten en de bevolking de lasten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
210	j	Zonne-energie wordt breed gedragen, is minder belastend in alle opzichten en kan financieel wel uit.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
210	k	Windmolens veroorzaken geluidsoverlast en slagschaduw.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
210	l	Windmolens veroorzaken horizonvervuiling en waardedaling van woningen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
210	m	Windmolens veroorzaken veiligheidsrisico's.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
210	n	Windmolens vergroten de krimp omdat het minder interessant wordt om in het gebied te wonen, te werken, te	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		leven, te winkel, naar school te gaan en te recreëren.	'financieel voordeel gemeenschap'.	passing.
210	o	Windmolens zijn slecht voor de gezondheid en veroorzaken en versterken negatieve gevoelens, gedrag en lichamelijke klachten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid', alsmede de beantwoording onder e.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
210	p	Wetten die bedoeld zijn om de kwaliteit van leven te vergroten of te handhaven worden terzijde geschoven en veranderd zodanig dat ze alleen positief uitpakken voor investeerders. Voorbeelden hiervan zijn geluidsregels, afstandsnormen en flora- en faunaregels.	Voor een nadere toelichting over de wijze van onderzoeken wordt verwezen naar de thematische beantwoording' onder 'onderzoeken algemeen' en 'woon- en leefklimaat algemeen' en meer specifiek onder de verschillende milieuaspecten 'geluid', 'bedrijven en milieuzonering' en 'ecologie'. Uit de onderzoeken volgen dat voldaan kan worden aan de wettelijke eisen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
210	q	Uit het draagvlakonderzoek blijkt dat er geen draagvlak is voor windmolens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
210	r	Voorlichting, inspraak en draagvlak is vanaf het begin afwezig en wordt stelselmatig gesaboteerd door initiatiefnemers en hun financiële belangen.	De procedure is geheel conform de wettelijke eisen doorlopen. Wij verwijzen u hiervoor graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Procedure algemeen'. Van enige vorm van sabotage door initiatiefnemers is ons niets bekend.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
210	s	Indiener geeft aan dat het vertrouwen in de politiek afneemt.	Dit wordt betreurd en ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
210	t	Indiener is van mening dat een vergelijking gemaakt kan worden met oorlog door het gebruik van een barcode voor mensen die een voorlichting komen bezoeken, een website die in onderhoud is terwijl mensen beperkt de tijd hebben om zienswijzen in te dienen en dreigementen en boycot door initiatiefnemers richting tegenstanders en ondernemers. Indiener is van mening dat de inspraak enkel voor de vorm is.	Het inpassingsplan, tezamen met de ontwerpvergunningen, het MER en andere bijbehorende stukken hebben op diverse locaties ter inzage gelegen, waardoor deze voor indiener altijd in analoge vorm ingezien konden worden. Van dreigementen en boycot door initiatiefnemers is ons niets bekend. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
211				
211	a	In de ontwerpbesluiten staan veel feitelijke onjuistheden. Er staat onder andere in dat één en ander past binnen	Onduidelijk is welke onderdelen volgens indiener niet in overeenstemming zijn met wet- en regelgeving en de	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		wet- en regelgeving, dat één en ander past binnen de beleidsdoelen en dat één en ander goed ruimtelijk kan worden ingepast. Dat is onjuist volgens indiener.	beleidsdoelen. Derhalve is het niet mogelijk om op specifieke onderdelen te reageren. Ten aanzien van wet- en regelgeving bedoelt indiener wellicht de uitgevoerde onderzoeken, ten aanzien hiervan wordt verwezen naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'onderzoeken, algemeen'. Voor wat betreft de beleidsdoelen wordt verwezen naar de kopjes 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging'. Ten aanzien van de ruimtelijke inpassing wordt verwezen naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'landschap'.	passing.
211	b	Er wordt geen rekening gehouden met de belangen van omwonenden. De initiatiefnemers hebben tijdens de spreekuren aangegeven enkel financiële motieven te hebben. Volgens indiener is letterlijk gezegd: "Als agrarische onderneming houdt indiener zijn hoofd niet boven water dus indiener moet wel".	Het windmolenpark betreft inderdaad een particulier initiatief. Zo worden de investeringen voor de aanleg van de windturbines, toegangswegen, kabels en transformatorstations gedragen door deze initiatiefnemers. De initiatiefnemers verdienen deze investeringen terug door de verkoop van de opgewekte elektriciteit. Het windpark wordt echter niet specifiek aangelegd ten behoeve van de initiatiefnemers, maar teneinde de energietransitie naar duurzame energievormen te realiseren. Dit is een algemeen belang. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
211	c	Nu woont indiener in een landelijke omgeving met veel rust. Indiener vreest bij realisatie van de plannen last te krijgen van geluidshinder, zowel direct geluid (zoeven en zwiepen) als laagfrequent geluid. Ook abnormaal geluid dat weerkaatst wordt door warme luchtlagen in de zomermaanden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
211	d	Indiener vreest bij realisatie van de plannen last te krijgen van gezondheidsklachten en wijst erop dat wetenschappers het hierover niet met elkaar eens zijn en er geen duidelijke norm is waar aan kan worden getoetst.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
211	e	Indiener wijst erop met name in het voor- en najaar last te krijgen van slagschaduw, vooral in het voor- en najaar als er nog geen blad aan de bomen zit.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
211	f	Door de komst van de windturbines wordt het woon- en leefklimaat van indiener ernstig verstoord. Hierdoor wordt directe en indirecte schade geleden die geclaimd gaat worden bij initiatiefnemers.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
211	g	Het is voor de "normale" bewoner van het gebied ondoenlijk om de inhoud van alle stukken goed te doorgronden en de juistheid van de stukken te beoordelen. Het zou de Minister sieren indien hij het proces minimaal een half jaar opschort. In dit half jaar kan de bevolking van het gebied een alternatief plan ontwikkelen dat voldoet aan de opgave. Dit is een plan voor wind op een reële afstand van woonbebouwing gecombineerd met een zonne-weide, de ontvangststations kunnen dan worden gecombineerd. Tevens het snel doorontwikkelen van geothermie, het isoleren van woningen et cetera.	De reactie ten aanzien van de stukken is begrijpelijk gezien de omvang van de documenten. Helaas is dit noodzakelijk om de volledige belangenafweging inzichtelijk te maken en aan te kunnen tonen dat aan alle wettelijke eisen wordt voldaan, alsmede de wijze waarop dit juridisch geborgd wordt. In het MER is een publiek-vriendelijke samenvatting opgenomen. Ten aanzien van het verzoek tot opschorting om een alternatief plan te kunnen ontwikkelen wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
211	h	Indiener wil indien de turbines geplaatst worden bij hinder de boer op wiens land de turbines staan kunnen belen. Indiener wijst erop dat dit goed gebruik is in de omgeving. Uit de stukken blijkt nergens op wiens land de windturbines staan en bij wie indiener een klacht kan indienen.	Met het oog op de bescherming van de privacy worden geen namen of gegevens bekend gemaakt van de eigenaren van de gronden waarop de windturbines worden geplaatst. Indien indiener een klacht of een verzoek tot handhaving wil indienen vanwege hinder dan is de Regionale Uitvoeringsdienst Drenthe hiervoor de aangewezen instantie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
211	i	Nergens staat beschreven op welke wijze de normen zullen worden gehandhaafd. Indiener is van mening dat de geluidsnorm niet is te handhaven omdat het gaat om een jaargemiddelde.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
212				
212	a	De stichting WindNee dient namens indiener ook een	Ter kennisgeving aangenomen. Voor de beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		zienswijze in.	van de zienswijze van de Stichting WindNee wordt verwezen naar nummer 209 en 234.	geen reden tot aanpassing.
212	b	Indiener is van mening dat geen rekening wordt gehouden met de belangen van de kleine ondernemer zoals indiener zelf. De gasten van de onderneming van indiener komen voor rust en ruimte. Met de komst van de windturbines wordt dit verstoord.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' 'landschap' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
212	c	Indiener vreest dat klanten wegblijven omdat die niet willen recreëren in een gebied waar ze geluidshinder, slagschaduw en visuele hinder ondervinden van de windturbines. De bezoekersaantallen zullen teruglopen. Door het teruglopen van de bezoekersaantallen zal sprake zijn van financiële schade die zal worden uitgewerkt in een claim.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording en dan specifiek de kopjes 'economische effecten algemeen', 'waarde woningen', 'toerisme en recreatie', 'geluid', 'slagschaduw' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
212	d	Indiener vreest dat haar huisdieren onrustig worden van de windturbines en niet meer in harmonie kunnen leven met het bedrijf.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
212	e	Indiener vreest dat het geluid ten koste gaan van de nachtrust.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
213				
213	a	De zienswijze van indiener is gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 194 a t/m n (uitgezonderd een onderstreping van bepaalde tekstdelen), voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener gelijklopend is aan de onder 194 a t/m n behandelde zienswijze (uitgezonderd een onderstreping van bepaalde tekstdelen), wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 194 a t/m n.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
214				
214	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 167, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 167 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 167.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
214	b	Is het voor ons niet genoeg dat er al jaren aan gaswinning wordt uitgevoerd? Indiener vreest dat de windturbines dientengevolge in de grond zakken ofwel omvallen op de huizen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
215				
215	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijkloidend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijkloidend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
215	b	Het windpark doet afbreuk aan het LOFAR-project, wat indiener heel erg vindt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
216				
216	a	Nadat de besluitprocedure bijna is afgerond mogen burgers een zienswijze indienen. Indiener vindt dit een vreemde handelwijze als de Rijkscoördinatieregeling gehanteerd wordt. Juist bij een verkorte procedure moet er op zorgvuldige wijze met betrokkenen omgegaan worden. Indiener is van mening dit niet door de overheid noch door de initiatiefnemers is gedaan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'bestuurlijke afweging' en 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
216	b	Indiener beschrijft de gang van zaken tot de samenvoeging van de Drentse Monden en Oostermoer en vindt dit een vreemde gang van zaken, temeer omdat Oostermoer verder was dan Drentse Monden. Indiener vraagt zich af of de vragen en verzoeken vanuit DDM voor het MER serieus zijn genomen of van de hand zijn gewezen? Dit mede gezien het feit dat vragen die gesteld waren bij Oostermoer al beantwoord waren.	Bij de definitieve NRD is een nota van beantwoording opgenomen waarin staat op welke manier de zienswijzen worden meegenomen in het opstellen van het MER. Uiteindelijk heeft de commissie voor de m.e.r. een toetsingsadvies uitgebracht waaruit blijkt dat de milieueffecten op een goede en volledige manier zijn beschreven. Hierbij heeft de commissie ook de zienswijzen betrokken. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
216	c	Het samenvoegen is gedaan op verzoek van initiatiefnemers zodat het windpark dan onder de Rijkscoördinatieregeling kon vallen. De minister heeft dit verzoek overge-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'toepassing RCR-procedure' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		nomen waarna door de provincie en gemeente allerlei onderzoeken zijn gepresenteerd over hoe de windmolens geplaatst moeten worden. De betrokkenen hebben alleen vragen kunnen stellen en geen keuzes kunnen maken of voorstellen kunnen indienen.		
216	d	Indiener is tijdens de informatieavond onwel geworden door de drukte door protesten van actiegroepen en heeft niets kunnen vernemen van de gedeelde informatie. Indiener heeft daarom schriftelijk vragen gesteld en, nadat de brief retour is ontvangen, via een gemeente ambtenaar de brief aan het college van burgemeester en wethouders gegeven. Omdat hier geen antwoord op is gekomen, is een brief aan de minister gestuurd. Hier is echter ook geen antwoord op gekomen.	Het is vervelend te horen dat indiener onwel is geworden en daardoor informatie heeft gemist. Waarom het college van burgemeester en wethouders niet heeft gereageerd op het schrijven van indiener is ons niet bekend. Voor een antwoord op deze vraag zal indiener zich moeten richten tot het college van de gemeente waar indiener woonachtig is. Brieven aan de Minister worden door het Ministerie beantwoord. Men kan ook informatie terugvinden via de site van www.rvo.nl .	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
216	e	Indiener verwijst naar een volgens indiener gedane uitspraak door de projectleider van een RCR-plan. Volgens indiener wordt door deze uitspraak duidelijk dat de bevolking er niet toe doet en dat de windmolens er moeten komen. Volgens indiener is dit een handelswijze die tegen de zorgvuldigheidseisen indruist.	De Minister heeft op 17 augustus 2015 een brief gestuurd aan de Tweede Kamer over de uitspraken over de RCR van een ambtenaar van het Ministerie van Economische Zaken.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
216	f	Omdat het door de omvang van de documenten en de vele verwijzingen zeer lastig is om gegevens voor de zienswijze te verkrijgen, is indiener naar de bijeenkomst gegaan. Na de eerder genoemde bijeenkomst is gekozen voor een opzet waarbij men vragen en opmerkingen kon maken in 45 minuten. De vragen en opmerkingen van indiener konden echter niet binnen die periode beantwoord worden. Er is slechts 1 vraag beantwoord en voor het overige is vaag gebleven dan wel is verwezen naar bijlagen. Indiener is van mening dat er bewust voor is gekozen de burger zo ver mogelijk van de besluitvormingsprocedure te houden en de burger te laten zwemen in het overschot van papieren.	De reactie is inderdaad begrijpelijk gezien de omvang van de documenten. Helaas is dit noodzakelijk om de volledige belangenafweging inzichtelijk te maken en aan te kunnen tonen dat aan alle wettelijke eisen wordt voldaan, alsmede de wijze waarop dit juridisch geborgd wordt. In het MER is een publieksvriendelijke samenvatting opgenomen. De procedure is geheel conform de wettelijke eisen doorlopen. Wij verwijzen u hiervoor graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
216	g	Het belang van initiatiefnemers staat bij het plan van het windpark centraal waarbij de initiatiefnemers de subsidie het belangrijkste vinden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
216	h	Alternatieve plannen zijn afgewezen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
216	i	De procedure is naar mening van de bevolking onjuist geweest en moet over worden gedaan.	De procedure is geheel conform de wettelijke eisen doorlopen. Wij verwijzen u hiervoor graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
216	j	Indiener heeft verzocht om in het MER een analyse te maken over de gezondheid van de omwonenden. De dogmatische benadering die in de MER vermeldt staat gaat niet in op praktische overlast. Het MER gaat uit van het gemiddelde. Gesteld wordt dat de 47 dB lijn in het MER overschreden gaat worden indien de wind hard waait.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'MER algemeen', 'gezondheid' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
216	k	Indiener verwijst naar een bijlage waarin wordt aangegeven dat geluid de één na grootste oorzaak is voor gezondheidsproblemen. Hoewel in de bijlage niet genoemd, kunnen windmolens naar mening van indiener ook in het rijtje van overlastgevers worden geplaatst. Indiener neemt aan dat het RIVM op de hoogte is van de betreffende bijlage en vraagt zich af of zijn vraag inzake het storende effect van windmolens op de volksgezondheid is doorgespeeld aan het RIVM. Indiener betwijfeld of hier recentelijk naar is gekeken.	Voor wat betreft de volksgezondheid in het kader van voorliggend inpassingsplan verwijzen wij u graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Gezondheid'. Voor wat betreft geluid verwijzen wij u graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
216	l	Indiener lijkt het een goede gang van zaken om de MER opnieuw te laten uitvoeren door een nieuw bureau.	Het MER is uitgevoerd door een gerenommeerd onafhankelijk adviesbureau en gebaseerd op de gangbare opvattingen in de wetenschap, wettelijke normen, literatuuronderzoek, onderzoek in het veld, en expert judgement door gerenommeerde adviesbureaus. Niet valt in te zien waarom het MER opnieuw door een ander	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			adviesbureau uitgevoerd zou moeten worden. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'MER algemeen' en 'onderzoeken algemeen'.	
216	m	Het bevreemdt indiener dat de windturbines dichterbij de bebouwing mogen komen dan in andere landen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen', 'bedrijven en milieuzonering' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
216	n	Indiener geeft middels een berekening weer hoeveel grondgebruik voor het plaatsen van de molens en de wegen naar de molens nodig is.	Onduidelijk is wat indiener wil aantonen met zijn berekening inzake het grondgebruik. Dit onderdeel van de zienswijze wordt dan ook ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
216	o	De plaatsing van de windmolens loopt niet symmetrisch met lintdorpen maar asymmetrisch waardoor aan het eind van de lijn (bekeken van zuid naar noord) meer huizen dichterbij molens komen te staan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
216	p	Indiener is van mening dat in de vergunningverlening moet worden vermeld dat bouwactiviteiten niet in de avonden mogen plaatsvinden, waaronder het aanrijden van materialen.	Er wordt een verkeer- en vervoerplan opgesteld. Niet uit te sluiten is dat buitengewoon transport gedeeltelijk in de avond/nacht moet plaatsvinden. Ook is niet uit te sluiten dat er in de avond/nacht hijswerkzaamheden plaatsvinden (aangezien men voor deze werkzaamheden afhankelijk is van de windsnelheid).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
216	q	Beschadiging aan wegen zal aanzienlijk zijn, dit mag niet ten laste komen van de gemeenschap. In de vergunning moet nadrukkelijk worden meegenomen dat schade aan wegen en eventuele aanpassing van wegen voor rekening komen van initiatiefnemers.	Het eventueel (tijdelijk) aanpassen van wegen maakt onderdeel uit van de exploitatiekosten, welke door de initiatiefnemers gedragen worden. Afspraken over het afhandelen van eventuele schade aan wegen worden te zijner tijd gemaakt met de betreffende wegbeheerder. Verwezen wordt naar paragraaf 5.4 van het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
216	r	Beveiligingskosten inclusief politie moet door initiatiefnemers worden geregeld en betaald. Dit zal in de vergunning moeten worden opgenomen.	Niet valt in te zien waarom beveiliging dan wel politie noodzakelijk zou zijn. Op dit onderdeel zijn dan ook geen kosten te verwachten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
216	s	Vele mensen geloven niet meer in inspraak, gelet op de botte reactie uit het provinciebestuur en de rijksoverheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
216	t	Buiten de menselijke punten zijn aan deze plannen grote	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		economische bezwaren verbonden, deze kosten moeten bij de initiatiefnemers verhaald worden. Zijnde o.a. waardevormindering van de huizen en bedrijven.	onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	geen reden tot aanpassing.
216	u	Omdat de molens een bepaalde afstand moeten hebben is aanzienlijk meer infrastructurele voorziening nodig voor de bekabeling. Bij zonneparken is dit minder.	Verwezen wordt naar paragraaf 5.4 van het MER, alsmede naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
216	v	Indiener vindt windmolens niet gewenst en vindt zonnenergie een beter alternatief. Argumenten dat zonneparken meer ruimte in beslag nemen worden door indiener ontkracht met de berekening van het grondgebruik. Gegevens over grondgebruik zijn in het inpassingsplan echter niet berekend.	Verwezen wordt naar tabel 11.6 en hoofdstuk 13 van het MER, alsmede naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
217				
217	a	Indiener woont al bijna zijn hele leven in Stadskanaal en werkt al jaren bij de publieke arbeidsvoorzieningsorganisaties. Stadskanaal e.o. kenmerkt zich al jaren door een hoge structurele werkloosheid, beperkte eigen werkgelegenheid en een behoorlijke pendel. Stadskanaal heeft een regiofunctie qua voorzieningen. Het vaartoerisme is in opkomst. De arbeidsmarkt heeft 12 jaar geleden met het vertrek van Philips een gevoelige klap gekregen. Daarnaast is de instroom in de WSW gestopt en is het de bedoeling dat mensen met een beperking bij lokale ondernemers worden ondergebracht. Een windmolenpark in plaats van een zonnepark is volgens indiener de nekslag voor de leefomgeving, economie en arbeidsmarkt gezien de ongekende hoogte en omvang.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen, 'bestuurlijke afweging' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
217	b	Het windpark heeft een waardedaling van de huizen tot gevolg. Dit heeft direct lokaal economische gevolgen die zich één op één vertalen in krimpende werkgelegenheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
217	c	Indiener vreest overlast door slagschaduw, geluid, trilling en licht en de gevolgen hiervan op de gezondheid en het	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'Slagschaduw', 'Geluid', 'Bouw en aan-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		welbevinden van de bevolking.	leg', 'Licht' en 'Gezondheid'.	passing.
217	d	Indiener wijst op het verlies van de prettige woonomgeving (rust, ruimte en voorzieningen).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
217	e	Het investeringsklimaat verslechtert. Zittende bedrijven investeren niet meer en zien hun klantenkring in de directe omgeving afnemen. Nieuwe bedrijven hebben te veel betere alternatieven dan de windmolenregio.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
217	f	De overheid neemt de inwoners van het gebied niet serieus en treedt eigen regels met voeten. Het draagvlakonderzoek wordt terzijde gelegd.	De procedure is geheel conform de wettelijke eisen doorlopen. Wij verwijzen u hiervoor graag naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
217	g	Indiener vindt het een 'broddelontwerp' waarin een fatsoenlijke financiële paragraaf ontbreekt.	Aangezien indiener niet concreet gemotiveerd heeft waarom de opgenomen paragraaf onvoldoende zou zijn, wordt in generieke zin verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid', alsmede naar de toelichting van het inpassingsplan (hoofdstuk 8) waarbij ingegaan wordt op de economische uitvoerbaarheid.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
217	h	Indiener vraagt zich af waarom de overheid meegaat in de plannen van initiatiefnemers en de regio niet de kans geeft om zelf invulling te geven aan 150 MW duurzame energieopwekking. Dat dit niet is gedaan versterkt bij indiener het gevoel dat democratie niets voorstelt.	Dit gebied is reeds in de SvWOL aangewezen als kansrijke locatie voor grootschalige windenergie. Het inpassingsplan biedt slechts de juridisch-planologische titel om ter plaatse daadwerkelijk een grootschalig windpark te realiseren. Omwonenden wordt de gelegenheid geboden om te participeren in het windpark. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'financieel voordeel gemeenschap', 'bestuurlijke afweging', 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
217	i	De lokale economie profiteert niet van het windpark. De windmolens worden door bedrijven betrokken en voor de aanleg en bouw worden specialistische bedrijven ingehuurd.	Verwezen wordt naar bijlage 20 van het MER, alsmede de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
217	j	Indiener kan zich niet verenigen met de compensatieregeling die wordt geboden en is van mening dat hieruit minachting blijkt voor de regio daar waar het vertrouwen in het Haagse al niet te groot was.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'financieel voordeel gemeenschap' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
217	k	Het windpark heeft een versnelde krimp en vergrijzing van de regio tot gevolg.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
217	l	De krimp en terugloop in het bedrijfsleven zorgt voor een teruggang in voorzieningen. De regio zal als gevolg hiervan een nog hogere werkloosheid krijgen met een zwaardere doelgroep.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
217	m	Er zal een zwaarder beroep gedaan worden op de participatiewet echter zullen de participatiebanen te weinig voorhanden zijn vanwege een geringe werkgelegenheid en een danig aangetast ondernemersklimaat door de wijze waarop hun initiatief/ alternatief terzijde is geschoven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
217	n	Indiener schetst in zijn zienswijze een beeld waarin de plannen gewijzigd worden en het alternatief in de vorm van een zonnepark wordt gerealiseerd. Hiervoor ligt al een lokaal initiatief voor, waarbij ook de mogelijkheid aanwezig is om hier diverse vormen van onderzoek aan te koppelen. Voordelen van dit zonnepark zijn; zeer positieve impuls in de omgeving, creëren van positieve mentaliteit, geen negatieve gevolgen van een windpark, gevoel gegijzeld te zijn door de komst van de windmolens verdwijnt, zonnepark brengt werkgelegenheid met zich mee en regio kan zich weer profileren als regio waar het goed toeven is met betaalbare huizen en veel comfort.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaam windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
217	o	Indiener heeft het idee dat de spreekuren en de mogelijkheid tot het indienen van de zienswijzen vooral van belang zijn om onderdelen in de procedure af te kunnen vinken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
218				

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
218	a	De zienswijze van indiener is gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 1 a t/m ar, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener gelijklopend is aan de onder 1 a t/m ar behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 1 a t/m ar.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
219				
219	a	Als direct omwonende heeft indiener zich ook aangesloten bij de Stichting WindNEE en diens zienswijze. In aanvulling op deze zienswijze wil indiener de persoonlijke situatie toelichten.	Ter kennisgeving aangenomen. Voor de beantwoording van de zienswijze van de Stichting WindNEE wordt verwezen naar nummer 209 en 234.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
219	b	Het voornaamste bezwaar van indiener richt zich tegen de afstand van het windpark tot woningen. Binnen een straal van ca. 500 meter rond de woning van indiener zijn twee windturbines gepland. Indiener schetst de afstand van alle turbines in de nabijheid van zijn woning.	Er is specifiek onderzoek verricht om de aanvaardbare afstanden te bepalen. Zie hiervoor verder het MER en de bijbehorende onderzoeken. Aan alle normen wordt voldaan. Het meest bepalende aspect voor de afstand van een windturbine tot woningen is blijkens de VNG-publicatie 'Bedrijven en milieuzonering' het aspect geluid. Hiernaar is intensief onderzoek verricht. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bedrijven en milieuzonering', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
219	c	Door de nabijheid van twee windturbines wordt indiener blootgesteld aan negatieve gezondheidsrisico's, te weten (laagfrequent) geluid en slagschaduw. Daar komt het cumulerende effect van de andere turbines in de lijn nog bij!	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording en dan specifiek de kopjes 'gezondheid', 'geluid' en 'slagschaduw'. Met een eventuele cumulatie is in de onderzoeken rekening gehouden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
219	d	Indiener vreest dat de nachtrust regelmatig wordt verstoord door geluid als de turbines in werking zijn en verwijst hiervoor naar de RIVM Factsheet laagfrequent geluid, alsmede ervaringen van omwonenden bij een windpark in Houten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
219	e	Er kan nauwelijks worden gecontroleerd of de normen worden overschreden. De normen zijn immers jaargemiddelden en kunnen daardoor nauwelijks gehandhaafd worden. Handhaving kan enkel achteraf en vereist medewer-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'. Indien indiener een klacht of een verzoek tot handhaving wil indienen vanwege hinder dan is de Regionale Uitvoeringsdienst Drenthe hier-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		king van de turbine exploitanten. Die hebben echter financieel belang bij een hoge energieproductie en daarmee is dus sprake van een 'slager die zijn eigen vlees keurt'.	voor de aangewezen instantie.	
219	f	De twee turbines, 1 voor en 1 achter het huis, plus het cumulatieve effect van de andere turbines in de lijn leiden tot teveel lawaai-belasting op het huis van indiener.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
219	g	Indiener vreest overlast te ondervinden van slagschaduw. De regels daaromtrent zijn lastig toe te passen, aldus de schrijver van het MER, Pondera Consult (indiener verwijst naar artikel op de website Pondera Consult). De regels houden in dat indiener 365 dagen per jaar last mag hebben van slagschaduw als dat slechts 19 minuten zou duren. Maar bij meer dan 20 minuten mag dat slechts op 17 dagen per jaar voorkomen. Onbekend is hoe dit werkt met twee turbines.	Voor het onderzoek en de beoordeling in het MER is de norm uit de Rarim van gemiddeld 17 dagen per jaar meer dan 20 minuten slagschaduw voor de berekeningen vertaald naar 6 uur slagschaduw per jaar ($17 \times 21 = 357$ minuten = afgerond 6 uur). Dit is conservatief aangezien de wettelijke norm toestaat dat minder dan 20 minuten per dag aan slagschaduw plaats mag vinden gedurende het hele jaar. Door uit te gaan van een cumulatieve norm van 6 uur, tellen alle minuten slagschaduw mee in de beoordeling, niet alleen de dagen waarop meer dan 20 minuten slagschaduw optreedt. Deze cumulatieve norm geldt voor alle windturbines van een zelfde inrichting gezamenlijk. Verwezen wordt naar hoofdstuk 7 van het MER, alsmede de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
219	h	Er zijn volgens indiener voldoende aanwijzingen dat het laagfrequent geluid van windturbines schadelijk is voor mens en dier. Indiener citeert hierbij uit de eerder genoemde RIVM factsheet en wijst op buitenlandse onderzoeken. Voor de situatie van indiener geldt dit temeer, gelet op de korte afstanden van de twee turbines in de nabijheid van de woning van indiener en het cumulatieve effect van de andere turbines in de lijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
219	i	De plannen vormen een gevaar voor de gezondheid van indiener. Door het gevaar voor de gezondheid wil indiener	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		verhuizen maar door de dalende waarde van het onroerend goed en de stagnerende verkoop van huizen kan indiener niet verhuizen.		passing.
219	j	Indiener geeft aan een hoofdstuk "Schadevergoedingen" toegevoegd te willen zien aan het inpassingsplan met een systematiek voor compensatie naar afstand tot de turbine.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
219	k	Ongetwijfeld lukt het u om al onze bezwaren weg te wuiven, aan de hand van wetten, normen en andere tactische regelingen. De meeste omwonenden in dit gebied weten echter dat de plannen misschien wel kloppen, maar niet echt deugen!	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
220				
220	a	Indiener heeft zich ook aangesloten bij de Stichting WindNEE en diens zienswijze. Daarnaast verzoekt indiener om de onderhavige zienswijze, hoewel niet in juridische taal geschreven, toch serieus te nemen en te behandelen als ware het 'juridisch' juist opgeschreven.	Ter kennisgeving aangenomen. Voor de beantwoording van de zienswijze van de Stichting WindNEE wordt verwezen naar nummer 209. De zienswijze wordt op zijn eigen merites beoordeeld, het al dan niet in het juiste jargon geschreven zijn, doet hier niet aan af.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
220	b	Indiener is woonachtig in Gasselterboerveenschemond, een woongemeenschap welke uit één straat bestaat en illustreert dit met foto's. Zowel links als rechts van de straat staan prachtige volgroeide bomen. Indiener geeft aan dat de straat tevens de aanvoerroute is voor de bouw van de windmolens en het onderhoud erna en vraagt zich af of deze bomen moeten verdwijnen.	Het inpassingsplan is aangepast. De bomen waar indiener op doelt blijven dan ook behouden.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
220	c	Het gebied Gasselterboerveen is veel te klein om de geplande windturbines goed ruimtelijk te kunnen inpassen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
220	d	Voor wat betreft de afstand tot de woningen geeft indiener aan dat gekeken had moeten worden naar de richtlijnen uit de publicatie Bedrijven en milieuzonering van de VNG. Hieruit zou na extrapolatie blijken dat de minimale afstand tot de woningen 1.200 meter zou moeten bedra-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gen. Indiener geeft aan dat de afstanden in het plan thans variëren van 1.600 meter, tot 1.900 meter en 760 meter. Indien een reële afstand tussen de turbines en de woonbebouwing wordt aangehouden dan kan de conclusie niet anders zijn dan dat het gebied te klein is voor de geplande windturbines.		
220	e	Inmiddels is genoegzaam aangetoond en wetenschappelijk onderbouwd dat de inzet van energie afkomstig van windturbines niet wezenlijk bijdraagt aan de beperking van de uitstoot van broeikasgassen. Zowel energie opgewekt door wind als door zon behoeven een back-up van conventionele energiecentrales. Het bouwen van windturbineparken is daarmee de grootste verspilling van gemeenschapsgeld ooit.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
220	f	Het is in ruime kring bekend dat de geluidsnormen in 2011 versoepeld zijn, teneinde de bouw van industriële windturbines mogelijk te maken. Het akoestisch onderzoek in het plan geeft aan dat het onderhavige plan voldoet aan de geluidnormering van 47 dB Lden en 41 dB Lnight, als er tenminste mitigerende maatregelen worden genomen. Indiener maakt bezwaar tegen het feit dat een plan als het onderhavige op een van de belangrijkste omgevingsaspecten, geluid, enkel ruimtelijk kan worden ingepast indien mitigerende maatregelen worden getroffen, terwijl de geluidsnormen nog versoepeld zijn ook. Verder zijn de speciaal voor windturbines afgesproken geluidsnormen gebaseerd op een jaargemiddelde, zodat handhaving erg moeilijk wordt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
220	g	Teneinde discussie voor geluidsoverlast voor en na plaatsing helder te krijgen dienen voor en na plaatsing van de windmolen door een onafhankelijk bureau geluidsmetingen uitgevoerd te worden ter hoogte van het perceel van indiener. De gegevens moeten vooraf erkend en openbaar gemaakt worden en de kosten moeten niet voor rekening	Er zullen geen metingen op het perceel van indiener worden gedaan. Conform het reken- en meetvoorschrift voor geluid van windturbines kan een controlemeting van het brongeluid van de windturbine worden uitgevoerd, indien daartoe aanleiding bestaat. Metingen op het perceel van indiener zijn daartoe niet geschikt,	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		van bewoners komen.	vanwege het feit dat niet te onderscheiden valt welk geluid van welke bron afkomstig is. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen' en 'geluid'.	
220	h	Het is mijn zienswijze dat het aspect slagschaduw wel degelijk de uitvoering van het plan in de weg staat. De aantasting van het woon-en leefklimaat van de omwonenden wordt onevenredig ernstig verstoord. Dit is onaanvaardbaar. Daarbij komt dat ook voor het aspect slagschaduw mitigerende maatregelen getroffen moeten worden in de vorm van stilstandvoorzieningen en zonneschijn-sensoren. Het criterium "goede ruimtelijke ordening" zoals bedoeld in artikel 4.1 Wro biedt de mogelijkheid om ter bescherming van een goed woon- en leefklimaat strengere eisen te stellen dan de milieunormen. Immers, de in artikel 3.12 van het Activiteitenbesluit milieubeheer gehanteerde norm borgt niet altijd een goed woon-en leefklimaat. Ten aanzien van het aspect slagschaduw is mijn zienswijze dat er een afstand tot de woonbebouwing moet worden aangehouden van 12 x de rotordiameter. Dus zonder stilstandvoorzieningen en zonneschijn sensoren. Indiener illustreert de situatie met een foto.	De door indiener benoemde maatregelen, zijn juist bedoeld om de hinder als gevolg van slagschaduw aanvaardbaar te houden. Voor het overige wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
220	i	Indiener vreest overlast door slagschaduw voor gezondheid en woongenot.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
220	j	Indiener is van mening dat een melding van bewoners over problemen met slagschaduw direct moet leiden tot stilstand van de overlastgevende windmolen. De kosten hiervan mogen niet door de bewoners worden gedragen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'. Indien indiener een klacht of een verzoek tot handhaving wil indienen vanwege hinder dan is de Regionale Uitvoeringsdienst Drenthe hiervoor de aangewezen instantie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
220	k	De WOZ-beschikkingen met peildatum 1-1-2015 maken duidelijk dat de waarde van de woningen in het gebied	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		daalt. De gemeente noemt in het Taxatieverslag een "Aftrek windmolens". Hiermee wordt duidelijk vastgesteld dat de plannen voor een windturbinepark inmiddels hebben geleid tot een waardedaling van de omliggende woningen, deze waardedaling zal zich nog verder doorzetten. In het Inpassingsplan wordt geen melding gemaakt van compensatie van het waardeverlies van de woningen. Indiener ziet graag een regeling om dit waardeverlies dat volgens indiener wordt veroorzaakt door het windturbinepark ruimhartig te compenseren.		passing.
220	l	Indiener citeert een passage uit het MER met betrekking tot de transportbewegingen die nodig zijn voor de realisatie van het windpark en kan zich niet vinden in de nog aan te leggen aanvoer- en onderhoudsroute (door het weiland, pal naast de woning van indiener) voor de windturbine die nabij het huis van indiener staat. Langs de gehele linkerzijde van het erf komt dan een aanvoerroute, waar voorheen niemand liep of reed, zijn straks regelmatig mensen te vinden.	De infrastructuur is opnieuw bezien en aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
220	m	De bouw van 4 windmolens vindt plaats via de Gasselterboeveenschmond, dit betekent meer dan 1.000 transportbewegingen. De straat is niet zo groot en naar mening van indiener ook niet geschikt voor deze gewichten. Betekent dat dat alle bomen van deze mooie straat gaan verdwijnen en men tussen de vrachtwagens door moet gaan laveren? Hoe komt men nog naar zijn werk als de hele straat met grote regelmaat vol staat. Wie vergoedt de schade als gevolg van trillingen zwaar transport. Ook hier moet een voor en na situatie gemaakt worden.	De infrastructuur is opnieuw bezien en aangepast, waardoor de eventuele hinder beperkt wordt en de bomen niet gekapt hoeven te worden.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
220	n	Indiener draagt als alternatief het verharderen van de zandweg aan het Kruitbos aan en verzoekt de mogelijkheid van aan/afvoer via Gasselterboeveenschmond niet toe te staan.	De infrastructuur is opnieuw bezien en aangepast, waardoor de eventuele hinder beperkt wordt en de bomen niet gekapt hoeven te worden.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
220	o	Er is een officieel draagvlakonderzoek geweest dat heeft aangetoond dat de overgrote meerderheid tegen windmolens in het gebied is. Ook de rapportage van de gebiedscoördinator maakt duidelijk dat er geen draagvlak is voor deze plannen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
220	p	Indiener vindt het onverteerbaar dat slechts achteraf mogelijke planschade kan worden verhaald. In de tussentijd is onduidelijk wat hiervan het resultaat zal zijn, terwijl de overlast en schade al een feit zal zijn. Er dient vooraf een duidelijk, helder, en ruimhartige regeling te worden getroffen met omwonenden voor de geleden schade om gebied van waardevermindering woning, vermindering woongenot etc.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
220	q	De stichting NLVOW heeft regels opgesteld die het belang van omwonenden dienen. Het verzoek van indiener is om die in de plannen te verwerken.	De NLVOW gedragscode wordt niet toegepast. De initiatiefnemers hebben zich geconformeerd aan de gedragscode wind op land van NWEA, Greenpeace, Stichting Natuur en Milieu etc.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
220	r	In het Inpassingsplan staat dat de plannen zijn gebaseerd op verschillende beleidsuitgangspunten. Er is op geen enkele wijze tegemoet is gekomen aan een van de belangrijkste beleidsuitgangspunten, namelijk dat het woon- en leefklimaat in de omgeving waar windturbines op land worden geplaatst niet mag worden verslechterd. De zienswijze toont aan dat, indien de windturbines zouden worden geplaatst het woon- en leefklimaat in Gasselterboerveen aanzienlijk verslechterd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
220	s	De rust en ruimte dreigt verloren te gaan zonder dat daarvoor enige compensatie of erkenning wordt verkregen. Het gebied is te klein, de molens passen hier niet!	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'bestuurlijke afweging', 'economische effecten algemeen', 'financieel voordeel gemeenschap' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
220	t	Als de windmolens er toch moeten komen, moeten er randvoorwaarden worden geschapen waar de inwoners iets mee kunnen en ook over mee kunnen praten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
221				
221	a	Indiener vreest door de waardevermindering van de woonboerderij het beoogde "pensioen" mis te lopen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
221	b	Voor het huis van indiener is een natuurgebied aangelegd en achter het huis van indiener komen windmolens. Indiener vindt dit tegenstrijdig.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA', 'ecologie' en 'bestuurlijke belangenafweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
221	c	Het gebied Gasselterboerveen is veel te klein om de geplande windturbines goed ruimtelijk te kunnen inpassen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'land-schap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
221	d	Voor wat betreft de afstand tot de woningen geeft indiener aan dat gekeken had moeten worden naar de richtlijnen uit de publicatie Bedrijven en milieuzonering van de VNG. Hieruit zou na extrapolatie blijken dat de minimale afstand tot de woningen 1.200 meter zou moeten bedragen. Indiener geeft aan dat de afstanden in het plan thans variëren van 1.600 meter, tot 1.900 meter en 760 meter. Indien een reële afstand tussen de turbines en de woonbebouwing wordt aangehouden dan kan de conclusie niet anders zijn dan dat het gebied te klein is voor de geplande windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
221	e	Inmiddels is genoegzaam aangetoond en wetenschappelijk onderbouwd dat de inzet van energie afkomstig van windturbines niet wezenlijk bijdraagt aan de beperking van de uitstoot van broeikasgassen. Zowel energie opgewekt door wind als door zon behoeven een back-up van conventionele energiecentrales. Het bouwen van windturbineparken is daarmee de grootste verspilling van gemeenschapsgeld ooit.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
221	f	Het is in ruime kring bekend dat de geluidsnormen in 2011 versoepeld zijn, teneinde de bouw van industriële windturbines mogelijk te maken. Het akoestisch onderzoek in het plan geeft aan dat het onderhavige plan vol-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		doet aan de geluidnormering van 47 dB Lden en 41 dB Lnight, als er tenminste mitigerende maatregelen worden genomen. Indiener maakt bezwaar tegen het feit dat een plan als het onderhavige op een van de belangrijkste omgevingsaspecten, geluid, enkel ruimtelijk kan worden ingepast indien mitigerende maatregelen worden getroffen, terwijl de geluidsnormen nog versoepeld zijn ook. Verder zijn de speciaal voor windturbines afgesproken geluidsnormen gebaseerd op een jaargemiddelde, zodat handhaving erg moeilijk wordt.		
221	g	Het is mijn zienswijze dat het aspect slagschaduw wel degelijk de uitvoering van het plan in de weg staat. De aantasting van het woon-en leefklimaat van de omwonenden wordt onevenredig ernstig verstoord. Dit is onaanvaardbaar. Daarbij komt dat ook voor het aspect slagschaduw mitigerende maatregelen getroffen moeten worden in de vorm van stilstandvoorzieningen en zonneschijn-sensoren. Het criterium "goede ruimtelijke ordening" zoals bedoeld in artikel 4.1 Wro biedt de mogelijkheid om ter bescherming van een goed woon- en leefklimaat strengere eisen te stellen dan de milieunormen. Immers, de in artikel 3.12 van het Activiteitenbesluit milieubeheer gehanteerde norm borgt niet altijd een goed woon-en leefklimaat. Ten aanzien van het aspect slagschaduw is mijn zienswijze dat er een afstand tot de woonbebouwing moet worden aangehouden van 12 x de rotordiameter. Dus zonder stilstandvoorzieningen en zonneschijn sensoren. Indiener illustreert de situatie met een foto.	De door indiener benoemde maatregelen, zijn juist bedoeld om de hinder als gevolg van slagschaduw zo beperkt mogelijk te houden. Voor het overige wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
221	h	De WOZ-beschikkingen met peildatum 1-1-2015 maken duidelijk dat de waarde van de woningen in het gebied daalt. De gemeente noemt in het Taxatieverslag een "Aftrek windmolens". Hiermee wordt duidelijk vastgesteld dat de	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		plannen voor een windturbinepark inmiddels hebben geleid tot een waardedaling van de omliggende woningen, deze waardedaling zal zich nog verder doorzetten. In het Inpassingsplan wordt geen melding gemaakt van compensatie van het waardeverlies van de woningen. Indien er ziet graag een regeling om dit waardeverlies dat volgens indier wordt veroorzaakt door het windturbinepark ruimhartig te compenseren.		
221	i	In het Inpassingsplan staat dat de plannen zijn gebaseerd op verschillende beleidsuitgangspunten. Er is op geen enkele wijze tegemoet is gekomen aan een van de belangrijkste beleidsuitgangspunten, namelijk dat het woon- en leefklimaat in de omgeving waar windturbines op land worden geplaatst niet mag worden verslechterd. Bovenstaande zienswijzen tonen aan dat, indien de windturbines zouden worden geplaatst het woon- en leefklimaat in Gasselterboerveen aanzienlijk verslechterd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
222				
222	a	Indiener ziet zich genoodzaakt om een zienswijze in te dienen omdat naar de mening van het overgrote deel van het dorp, het plan voor het windpark de belangen van het dorp schaden. Indiener wil hiermee de zienswijzen van het dorp kenbaar maken omdat zij het als haar taak ziet om het dorp en haar belangen te verdedigen. Het uitzonderlijk hoge aantal en de tevens uitzonderlijk grote turbines worden door de dorpingen van Gieterveen als bedreigend en buitengewoon invasief gezien in het bestaande veenlandschap. Nergens in dit vlakke veenlandschap zijn vergelijkbare hoge constructies te vinden. Het unieke karakter van de veenkoloniën als open gebied wordt door deze plannen onevenredig geweld aangedaan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'landschap' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
222	b	Volgens minister Schultz van Haegen van het ministerie van infrastructuur en milieu is de Nederlandse geluids-	Er is getoetst aan de normen van het Activiteitenbesluit. De afstand tussen windturbines en woningen is	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		norm "niet duidelijk afwijkend van normen in andere Europese landen", en behoeft deze "geen wijzigingen". Feit is dat in Nederland (blijkbaar) windturbines op 400 meter van huizen mogen komen te staan. Ter vergelijking: in België is die afstand 800/875 meter (Wallo-nië/Vlaanderen), Duitsland ruim 900 meter, en in Denemarken 1050 meter.	geen onderdeel van de normen in het Activiteitenbesluit. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'bedrijven en milieuzo-nering'.	passing.
222	c	In het plan is volgens indiener geen rekening gehouden met de voor deze uitzonderlijke combinatie van aantallen turbines, grootte van de turbines en afstand tot de bewoning van belang zijnde effecten van laagfrequent- en repetitief geluid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
222	d	Het geluidsonderzoek dat ten grondslag ligt aan deze plannen, is niet representatief en aan de praktijk getoetst. De theoretische rekenkundige gemiddeldes komen niet overeen met de ervaren geluidsoverlast die huidig geplande winturbines zullen veroorzaken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
222	e	In een land dat meer en meer de waarde van natuur en het ecologisch samenspel tussen flora en fauna en de menselijke bedrijvigheid onderkent, worden alle in het veenkoloniaal gebied uitgevoerde projecten die deze balans stimuleren met de realisatie van dit windturbinepark, teniet gedaan. Positieve ontwikkelingen als natuurontwikkeling, de bescherming van de weidevogels, de ontwikkeling van het Hunzepark, de stimulering van ecotoerisme worden vervangen door een industrieel opgezette energiecentrale, waarbij de bewezen lokale publieke natuurwaarden ingeruild worden voor individuele commerciële belangen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'ecologie' en 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
222	f	Het overgrote deel van de bevolking die indiener vertegenwoordigt is van mening dat het rijk in deze procedure meer belang heeft gelegd bij het gewenste resultaat, dan bij het volgen van een behoorlijke procedure. Met name	De procedure is geheel conform de wettelijke eisen doorlopen. Voor een toelichting op de doorlopen procedure tot nog toe verwijzen wij u naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de erg late en gebrekkige informatieverstrekking heeft bijgedragen tot deze conclusie.		
222	g	Dat informatie laat in het proces, alleen in zeer beperkte mate en met gebruikmaking van "zwaar geschut" (o.a. identificatieplicht) werd verstrekt, is net zo kwalijk als dat deze informatie zeer sturend en eenzijdig was.	De procedure is geheel conform de wettelijke eisen doorlopen. Voor een toelichting op de doorlopen procedure tot nog toe verwijzen wij u naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
222	h	In de tot nu toe gevolgde procedure zijn niet alle belangen en zeker niet die van de omwonenden geïnventariseerd, laat staan meegenomen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
222	i	Alternatieven zijn niet of onvoldoende onderzocht, noch hebben deze alternatieven in de procedure kans gehad zich te presenteren en te bewijzen. Dit terwijl er duidelijk alternatieven beschikbaar zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
222	j	De veenkoloniën onderscheiden zich naast haar agrarische- en natuurwaardes met name in de ruimtelijke opzet en rust. Een windturbinepark van deze opvang verstoort deze kenmerken in aanzienlijke mate. Zozeer zelfs dat het overgrote deel van de bevolking in een eventuele realisatie van dit windturbinepark als een grote en onaantoonbare aantasting van levensvreugde en woongenot beschouwt en voor menigeen reden is om elders te willen gaan wonen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
222	k	De waardevermindering van de woningen die nu al voelbaar is een extra zure appel die van deze omwonenden in alle redelijkheid niet verwacht mag worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
222	l	Het ministerie heeft verzuimd om een draagvlakonderzoek uit te voeren. Op basis van het door lokale overheden uitgevoerde draagvlakonderzoek kan worden geconcludeerd dat een overgrote meerderheid van de bevolking in het gebied (77,2%) tegen de komst van het windpark is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
222	m	Het als politiek compromis ontstane energieakkoord is volgens de bevolking van het betrokken gebied geen	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'nut en nood-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		steekhoudend argument voor de eis dat er bij dit soort plannen "draagvlak bij de bevolking" moet zijn.	zaak windenergie' en 'draagvlak'.	passing.
222	n	Het is onduidelijk of de geplande grote windturbines goed en veilig gefundeerd kunnen worden in de lokale drassige veengrond. Bezuinigingen op dit vlak brengen aanzienlijke veiligheidsrisico's met zich mee. Ruim gedimensioneerde funderingen daarentegen zullen de economische haalbaarheid ernstig belasten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'externe veiligheid', 'bouw en aanleg' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
222	o	Op grond van de in de zienswijze van indiener op schrift gezette punten wordt verzocht de MER aan te passen en waar nodig aanvullend onderzoek uit te voeren.	Niet wordt ingezien waarom het MER aangepast moet worden, dan wel er aanvullend onderzoek uitgevoerd moet worden. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'MER algemeen' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
223				
223	a	De zienswijze van indiener is gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 219, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener gelijklopend is aan de onder 219 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 219.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
224				
224	a	Indiener geeft aan dat onderhavige zienswijze een aanvulling is op de eerdere brief aan minister Kamp, welke integraal onderdeel uitmaakt van deze zienswijze. Indiener vraagt waarom er niet voor gekozen is om naast de geplande lijn direct boven het Bos van Kruit nog een extra parallelle lijn te plannen. De beschikbare planruimte langs de Zwarteweg wordt om voor indiener onbegrijpelijke redenen niet benut.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
224	b	De keuze voor de overgang van de oost-west lijnen naar de haakse lijn langs het Nieuwediep is blijkbaar ingegeven door de verkavelingsstructuur en de oriëntatie van de kanalen en wijken. Indiener illustreert dit met citaten uit het MER. Hiermee kan evengoed worden beredeneerd dat er nog een extra lijn langs de Zwarteweg gepland zou	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		kunnen worden. Dit sluit tevens aan bij het advies van het College van Rijksadviseurs, waaruit indiener tevens citeert. Met een extra parallelle lijn langs de Zwarteweg kan de lijn langs het Nieuwdiep worden ingeperkt waardoor het aantal gehinderden aanzienlijk zou kunnen afnemen.		
224	c	Indiener wijst op bijlage 1 van het MER waarbij in paragraaf 1.3 en 2.4 twee wezenlijke verschillende uitgangspunten staan voor de onderlinge afstand tot windturbines. In paragraaf 1.3 wordt aangegeven dat de onderlinge afstand tussen windturbines 4 maal de afstand dient te bedragen. In paragraaf 2.4 wordt uitgegaan van 5 maal de afstand wanneer de windturbines haaks op de overheersende windrichting worden gebouwd en 6 maal wanneer de windturbines parallel aan de overheersende windrichting worden geplaatst.	In het MER staan zowel onderlinge afstanden genoemd welke wind technisch relevant zijn als afstanden welke vanuit oogpunt van beeldkwaliteit kunnen worden nagestreefd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
224	d	De 5 meest westelijke windturbines in de geplande lijn boven het Bos van Kruit hebben een gemiddelde afstand van circa 600 meter. Bij een rotordiameter van 122 meter is dit bijna 5 keer de rotordiameter. Gezien de ligging van deze lijn t.o.v. de hoofdwindrichting vindt indiener een onderlinge afstand van circa 4,5 maal de rotordiameter ook voldoende. Hierbij verwijst indiener ook naar de afstanden als genoemd onder punt c.	Naast win technische eisen spelen ook aspecten van beeldkwaliteit een rol. De windturbines zijn gepositioneerd in een lijnopstelling welke aansluit bij bestaande landschapselementen, waaronder het Bos van Kruit.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
224	e	Door de onderlinge afstand te verkleinen naar 4,5 maal de rotordiameter kunnen er volgens indiener 8 in plaats van 7 windturbines worden geplaatst in de lijn boven het Bos van Kruit. Hiermee kan de lijn langs het Nieuwdiep worden ingeperkt. Dit sluit ook beter aan bij het voorkeursgebied zoals dat in de Gebiedsvisie Windenergie van de provincie Drenthe met de betreffende gemeenten in 2013 is vastgesteld.	De onderlinge afstand is op dit moment circa 610 meter, ofwel 4,65 maal de rotordiameter (op basis van een maximale rotordiameter van 131 meter). Het verkleinen van deze rotordiameter biedt geen mogelijkheden voor een extra turbinepositie. Bovendien is er geen reden om deze turbine te verplaatsen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
224	f	Indiener heeft de minister reeds eerder verzocht om alle	In het kader van de procedure voor dit windpark heeft	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		grondposities in het gebied mee te nemen, waaronder die van indiener. Door niet alle grondposities mee te nemen, dreigt niet voor de meest optimale ruimtelijke inpassing van windturbines gekozen te worden doordat een initiatiefnemer is aangewezen die een monopoliepositie geniet.	een locatieafweging plaatsgevonden, dat zijn beslag heeft gevonden in het inpassingsplan.	geen reden tot aanpassing.
224	g	Indiener verwijst naar diverse bijlagen, waarin de correspondentie van indiener over de wijze waarop de RCR is toegepast op windproject Oostermoer, met diverse instanties (waaronder naast minister EZ ook GS en PS van Provincie Drenthe) is opgenomen. Daarnaast wordt verwezen naar de reactie van EZ op deze correspondentie.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
224	h	Indiener schetst de gang van zaken ten aanzien van de toepassing van de RCR-procedure. Gezien deze gang van zaken is indiener van mening dat de toetsing voor de honorering als RCR-project voor windpark Oostermoer door het ministerie van EZ onzorgvuldig en ontoereikend is geweest, met als gevolg dat EZ de VWOM - ten onrechte - een monopoliepositie gegeven heeft voor de ontwikkeling en realisatie van windenergie in het RCR-plangebied Oostermoer (waaronder Boerveen) terwijl duidelijk is gebleken dat ze daar voor een relevant deel geen grondrechten had/heeft. Indiener is daarnaast van mening dat het ministerie van EZ op indieners verzoeken tot deelnam/inbreng in de (ruimtelijke) ontwikkeling van windenergie in het gebied Oostermoer/Boerveen onvoldoende daadkrachtig gehandeld heeft om partijen te laten samenwerken om daarmee enerzijds een optimale ruimtelijke inpassing mogelijk te maken en anderzijds voldoende recht te doen aan de positie van andere initiatiefnemers (met grondposities) in het betreffende RCR-plangebied.	Een RCR-procedure wordt opgestart na het ontvangen van een melding. Voor de gevolgde procedure wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
224	i	Tevens wijst indiener op de briefwisseling ten aanzien van de samenvoeging van de twee RCR-initiatieven De Drentse Monden en Oostermoer en bepleit dat het twee afzon-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		derlijke projecten zijn en blijven, waarmee niet voldaan wordt aan de criteria van de RCR-procedure. Provincie Drenthe dient daarmee initieel het bevoegd gezag te zijn.		
224	j	Voorts wijst indiener op een briefwisseling ten aanzien van de samenwerking tussen initiatiefnemers om te komen tot een optimale ruimtelijke inpassing, waaronder een brief van de beide gemeentes Aa en Hunze en Borger-Odoorn alsmede een gespreksverslag van een gesprek met gedeputeerde Munniksma van de provincie Drenthe, provinciaal coördinator windenergie van Ansem en twee vertegenwoordigers van VWOM. Indiener is van mening dat, doordat niet samengewerkt wordt en alle grondposities optimaal benut zijn, thans niet de beste opstelling voorligt en herhaald het standpunt als genoemd onder h.	Voor kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
225				
225		De zienswijze van indiener is gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 167, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener gelijklopend is aan de onder 167 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 167.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
226				
226	a	Het gebied van het windpark en dan met name het gebied tussen Gieterveen en Nieuwediep is veel te klein om de geplande windturbines goed ruimtelijk te kunnen inpassen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
226	b	Inmiddels is genoegzaam aangetoond en wetenschappelijk onderbouwd dat de inzet van energie afkomstig van windturbines niet wezenlijk bijdraagt aan de beperking van de uitstoot van broeikasgassen. Zowel energie opgewekt door wind als door zon behoeven een back-up van conventionele energiecentrales. Het bouwen van windturbineparken is daarmee de grootste verspilling van gemeenschapsgeld ooit.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
226	c	Voor wat betreft de afstand tot de woningen geeft indiener aan dat gekeken had moeten worden naar de richtlijnen uit de publicatie Bedrijven en milieuzonering van de VNG. Hieruit zou na extrapolatie blijken dat de minimale afstand tot de woningen 1.200 meter zou moeten bedragen. Indiener geeft aan dat de afstanden in het plan thans variëren van 1.600 meter, tot 1.900 meter en 760 meter. Indien een reële afstand tussen de turbines en de woonbebouwing wordt aangehouden dan kan de conclusie niet anders zijn dan dat het gebied te klein is voor de geplande windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
226	d	Het is in ruime kring bekend dat de geluidsnormen in 2011 versoepeld zijn, teneinde de bouw van industriële windturbines mogelijk te maken. Het akoestisch onderzoek in het plan geeft aan dat het onderhavige plan voldoet aan de geluidnormering van 47 dB Lden en 41 dB Lnight, als er tenminste mitigerende maatregelen worden genomen. Indiener maakt bezwaar tegen het feit dat een plan als het onderhavige op een van de belangrijkste omgevingsaspecten, geluid, enkel ruimtelijk kan worden ingepast indien mitigerende maatregelen worden getroffen, terwijl de geluidsnormen nog versoepeld zijn ook. Verder zijn de speciaal voor windturbines afgesproken geluidsnormen gebaseerd op een jaargemiddelde, zodat handhaving erg moeilijk wordt. Indiener citeert uit het NRC van 7 september 2015.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
226	e	Indiener vindt dat Nederland te klein is voor steeds groter wordende windmolens en is van mening dat het geld beter geïnvesteerd kan worden in de ontwikkeling van betere en/of meer zonneparken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
226	f	Indiener vreest voor geluidsoverlast, vooral van laagfrequent geluid, in de nacht. Dit zal tot diverse gezondheidsklachten kunnen gaan leiden volgens indiener.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
226	g	<p>Het is mijn zienswijze dat het aspect slagschaduw wel degelijk de uitvoering van het plan in de weg staat. De aantasting van het woon-en leefklimaat van de omwonenden wordt onevenredig ernstig verstoord. Dit is onaanvaardbaar. Daarbij komt dat ook voor het aspect slagschaduw mitigerende maatregelen getroffen moeten worden in de vorm van stilstandvoorzieningen en zonneschijn-sensoren. Het criterium "goede ruimtelijke ordening" zoals bedoeld in artikel 4.1 Wro biedt de mogelijkheid om ter bescherming van een goed woon- en leefklimaat strengere eisen te stellen dan de milieunormen. Immers, de in artikel 3.12 van het Activiteitenbesluit milieubeheer gehanteerde norm borgt niet altijd een goed woon-en leefklimaat. Ten aanzien van het aspect slagschaduw is mijn zienswijze dat er een afstand tot de woonbebouwing moet worden aangehouden van 12 x de rotordiameter. Dus zonder stilstandvoorzieningen en zonneschijn sensoren.</p>	<p>De door indiener benoemde maatregelen, zijn juist bedoeld om de hinder als gevolg van slagschaduw zo beperkt mogelijk te houden. Voor het overige wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'slagschaduw'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
226	h	<p>De WOZ-beschikkingen met peildatum 1-1-2015 maken duidelijk dat de waarde van de woningen in het gebied daalt, de gemeente noemt in het Taxatieverslag een "Aftrek windmolens". Hiermee wordt duidelijk vastgesteld dat de plannen voor een windturbinepark inmiddels hebben geleid tot een waardedaling van de omliggende woningen, deze waardedaling zal zich nog verder doorzetten. In het Inpassingsplan wordt geen melding gemaakt van compensatie van het waardeverlies van de woningen, dat het gevolg is van dit plan. Indiener ziet graag een regeling om dit waardeverlies die wordt veroorzaakt door dit windturbinepark te compenseren.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
226	i	<p>In het Inpassingsplan staat dat de plannen zijn gebaseerd op verschillende beleidsuitgangspunten. Er is op geen enkele wijze tegemoet is gekomen aan een van de be-</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		langrijkste beleidsuitgangspunten, namelijk dat het woon- en leefklimaat in de omgeving waar windturbines op land worden geplaatst niet mag worden verslechterd. De zienswijze toont aan dat, indien de windturbines zouden worden geplaatst het woon- en leefklimaat in Gasselterboerveen aanzienlijk verslechterd.		
226	j	Indiener vreest schade aan woningen tijdens de bouwfase maar ook tijdens het draaien van de molens door trillingen in de grond. Indiener wil dat er een nulmeting wordt uitgevoerd en dat eventuele schade vergoed zal worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bouw en aanleg' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
226	k	Indiener wijst op de het LOFAR-project en geeft aan dat het windpark deze investering teniet zou doen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
226	l	Het uitgevoerde draagvlakonderzoek heeft aangetoond dat er geen draagvlak is voor het windmolenpark. Dit kan niet zomaar terzijde worden gelegd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
227				
227	a	Indiener citeert een tekst uit het MER waarvan hij zeer angstig wordt en vraagt zich af hoe een grootschalig windpark zich verhoudt tot het grootschalig agrarisch productielandschap. Indiener is van mening dat dit een abstract argument is dat volledig voorbij gaat aan het feit dat er veel mensen wonen in dit gebied die heel veel hinder gaan ondervinden van deze mega-molens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
227	b	Omdat het landschap open is, is het landschap juist minder geschikt voor windmolens omdat het effect ervan verder reikt dan in een kleinschalig coulisselandschap. Door het open landschap is alles wat er wordt gebouwd op grote afstand zichtbaar.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
227	c	50 windmolens met een tiphoogte van 175 tot 200 meter betekent een aantasting van de leefomgeving van duizenden mensen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
227	d	Indiener wijst op slagschaduw en laagfrequent geluid dat	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ver draagt in een open en ruimtelijk landschap.	onder de kopjes 'slagschaduw' en 'geluid'.	geen reden tot aanpassing.
227	e	Er is sprake van industrialisering van het landschap. De weidse luchten worden vervangen door rijen gigantische torens met wieken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
227	f	De windmolens produceren een continu laagfrequente bromtoon en over tientallen kilometers zullen de windmolens de horizon overheersen. Met name het laagfrequente geluid is een stoorzender die het leven zowel overdag als 's nachts zal belemmeren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
227	g	Het laagfrequent geluid is een directe bedreiging voor de lichamelijke en geestelijke gezondheid van de mensen die op korte afstand van de molens komen te wonen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
227	h	Het windpark is een existentiële bedreiging die het leven van duizenden mogelijk tot een hel zullen maken. Het is een levensgevaarlijk experiment en de aantasting van de woonomgeving is zonder precedent. Er wordt gegokt met het welzijn van mensen omdat gedacht wordt dat het mogelijk wel meevalt. Dat is een te groot risico dat gezien het welzijn en de gezondheid van mensen niet genomen kan worden.	Verwezen naar de thematische beantwoording en dan specifiek onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'woon- en leefklimaat' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
227	i	Er zijn onderzoeken bekend van mensen wier leven op de kop werd gezet door een enkele 'gewone' windmolen. Het is aannemelijk dat 50 mega windmolens voor zeer veel mensen aantasting van hun levenssfeer zal betekenen. Deze aantasting is van een dergelijke orde dat er sprake is van een inbreuk op het respect voor het privé en familielevens en het eigen huis. Het plan is in strijd met artikel 8 van het EVRM.	Niet wordt ingezien op welke wijze sprake zou kunnen zijn van enige vorm van strijd met artikel 8 van het EVRM. Zoals blijkt uit de thematische beantwoording en dan specifiek de kopjes 'woon- en leefklimaat' en 'onderzoeken algemeen' voldoet het plan aan de wettelijke en wetenschappelijke criteria en is ook na realisatie van het windpark nog sprake van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
227	j	De aantasting van de omgeving is onnodig, gezien de alternatieve duurzame energieplannen zoals het zonnepark, welke onvoldoende onderzocht zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
227	k	De menselijke maat is uit het oog verloren. Er wordt geen	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		rekening gehouden met de mensen die vlakbij de megamolens komen te wonen. Er is op geen enkel moment geprobeerd om de mensen uit de omgeving bij het project te betrekken. Een draagvlakonderzoek heeft uitgewezen dat de meerderheid van de lokale bevolking tegens de windmolens is. Met dit draagvlakonderzoek is geen rekening gehouden, alle bezwaren en argumenten van de bevolking worden niet serieus genomen.	onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'draagvlak'.	geen reden tot aanpassing.
227	l	Indiener vindt het bepaalde onder k extra schrijnend gezien het alternatieve plan van betrokkenen om tegen minder kosten een zonnepark aan te leggen met hetzelfde rendement en zonder overlast voor de bewoners. Dit plan is simpelweg terzijde gelegd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
227	m	Het plan voor het windpark vloeit niet voort uit een gerichte zoektocht naar windmolens. Het plan is aangedragen door particuliere investeerders zonder dat de overheid vooraf ruimtelijke voorwaarden stelde. Gaande de rit heeft zich bij de overheid en investeerders een tunnelvisie vastgezet die heeft geleid tot het huidige plan met deze overweldigende afmetingen, maatvoering en uitstraling.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
227	n	De planologische onderbouwing van het plan deugt niet en zeker kan niet worden geconcludeerd dat het plan van groot openbaar belang is.	Niet wordt ingezien op welke onderdelen de planologische onderbouwing niet deugt, indiener maakt dit ook niet inzichtelijk. Zoals onder meer blijkt uit de thematische beantwoording en dan specifiek de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'MER algemeen' en 'Onderzoeken algemeen' is sprake van een gedegen voorbereiding en onderzoeken die aan de wettelijke en wetenschappelijke criteria voldoen. Ten aanzien van de reactie van indiener inzake het groot openbaar belang wordt verwezen naar de thematische beantwoording en dan specifiek de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
227	o	De procedure is onzorgvuldig doorlopen en met minach-	De procedure is geheel conform de wettelijke eisen	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ting van de wensen van de bevolking en met voorbijgaan aan duurzame alternatieven. Het voelt als een overval van de overheid.	doorlopen. Wij verwijzen u hiervoor graag naar de reactie in hoofdlijnen onder het kopje 'Procedure'. Wat betreft de wens van de bevolking met betrekking tot duurzame alternatieven wordt verwezen naar de thematische beantwoording en dan specifiek de kopjes 'Nut en noodzaak windenergie' en 'Alternatieven vormen van duurzame energie'.	geen reden tot aanpassing.
227	p	Indiener verzoekt, niet enkel op formele en procedurele gronden, maar vooral uit het oogpunt van menselijkheid het plan te overwegen.	Het nu voorliggende plan blijft het uitgangspunt evenals de huidige gekozen locaties voor de windmolens. Voor een toelichting op deze locatiekeuze wordt ook verwezen naar de thematische beantwoording onder de thema's 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze / keuze VKA'. Daarnaast blijkt uit de MER en de uitgevoerde onderzoeken dat er ook na realisatie sprake blijft van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat, zie ook het kopje 'woon- en leefklimaat' in de thematische beantwoording.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
227	q	Sinds de plannen uitlekten (via de media) ligt het plan bij indiener als een steen op de maag en lijdt indiener aan depressieve klachten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
227	r	De windmolens komen op circa 2 kilometer van het huis van indiener, hoewel dit qua afstand ruimer is dan de afstand tot woningen van vele anderen is de impact van de windmolens dermate groot dat het woonplezier van indiener nu al volkomen is verpest. Hierbij wijst indiener op de weidse zichten die zullen verdwijnen en het laag-frequent geluid dat bij oostenwind dag en nacht te horen is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefomgeving', 'landschap' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
227	s	Indiener is voorstander van duurzame energie maar vindt dat de geplande mega windmolens moeten worden voorkomen. Alternatieve plannen zijn voorhanden en leveren hetzelfde op, deze plannen moeten eerst beter en serieuzer onderzocht worden dan nu het geval is. Indiener wil	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		er alles aan doen om deze plannen te voorkomen.		
227	t	Indiener verzoekt het ontwerpbesluit tot vaststelling van het inpassingsplan in te trekken.	Hoewel betreurt wordt dat indiener zo'n moeite heeft met de plannen, blijft het nu voorliggende plan het uitgangspunt. Er zijn vooralsnog geen redenen om het voorliggende inpassingsplan ingrijpend te wijzigen dan wel in te trekken.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
228				
228	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 210 g t/m t, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op de aanvullende onderdelen die niet in de voornoemde zienswijze worden genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 210 g t/m t behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 210 g t/m t. Op de aanvullende onderdelen die niet in de voornoemde zienswijze worden genoemd, wordt hierna ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
228	b	Er is sprake van een sterk staaltje maatschappelijk onverantwoord ondernemen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
228	c	Over compensatie is nog niets duidelijk en dit levert waarschijnlijk jarenlange onrust en onvrede en verstoorde verhoudingen op.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
229				
229	a	Het inpassingsplan moet van nationaal belang zijn maar ook van de minst belastende wijze.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
229	b	Er is sprake van meer nationaal belang als de windmolens langs de snelweg of op open plekken geplaatst worden. Zo kan men langs de snelweg ook elektrische auto's opladen en 's winters de snelweg verwarmen, dit is beter voor het milieu en levert minder economische schade op.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
229	c	Wat betreft het MER is het om bovenstaande redenen ook beter voor het milieu.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'MER algemeen' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
229	d	Er is sprake van verdeel en heers politiek, dit is ondemocratisch en in strijd met artikel 21 van de Grondwet.	De procedure is geheel conform de wettelijke eisen doorlopen. Wij verwijzen u hiervoor graag naar de the-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			matische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'. Er wordt dan ook niet ingezien op welke wijze het voorliggende inpassingsplan in strijd is met artikel 21 van de Grondwet, indiener maakt ook niet inzichtelijk waarom sprake is van strijdigheid met dit artikel.	passing.
229	e	De boeren worden beter van het plan, dit ten koste van de huizenbezitters. Huizenbezitters moeten schadeloos worden gesteld.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
229	f	Er is sprake van een onrechtmatige daad. Onrechtmatige daad en dus schadevergoeding.	Indiener heeft niet aangegeven waarom het besluit onrechtmatig is. De enkele stelling dat huizenbezitters volledig schadeloos gesteld moeten worden, is hiertoe onvoldoende. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
229	g	Eventueel grond onteigenen en dan goede economische verdeling.	De reactie van indiener inzake grond onteigenen wordt niet geheel begrepen. Met het voorliggende inpassingsplan is immers geen sprake van grond onteigeningen, de gronden waarop het windpark betrekking heeft zijn in eigendom bij initiatiefnemers, dan wel zijn er overeenkomsten gesloten met de grondeigenaren. Wat betreft de economische verdeling wordt opgemerkt dat het windmolenpark een particulier initiatief betreft. De investeringen voor de aanleg van de windturbines, toegangswegen, kabels en transformatorstations worden gedragen door deze initiatiefnemers. De initiatiefnemers verdienen de investeringen terug door de verkoop van de opgewekte elektriciteit. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
230				
230	a	Naar mening van indiener is de keuze van het gebied waar het inpassingsplan over gaat niet op de juiste manier tot stand gekomen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
230	b	<p>Zoals vermeld in het inpassingsplan (pagina 24) is de realisatie van het windpark Drentse monden – Oostermoer mogelijk geworden als gevolg van de aanwijzing door de provincie van dit gebied als zoekgebied voor windenergie. Vanuit deze aanwijzing is dit gebied opgenomen in de SvWOL. De gebieden in de gemeente Borger-Odoorn en Aa en Hunze waren echter oorspronkelijk niet opgenomen in de provinciale omgevingsvisie. De bewoners van dit gebied hebben daardoor geen mogelijkheid gekregen om door middel van zienswijzen op deze omgevingsvisie argumentatie in te brengen over de aanwijzing van dit gebied. Het toevoegen van deze gebieden op grond van ingediende zienswijzen was een dusdanige grote aanpassing van de omgevingsvisie dat op dit punt er opnieuw een inspraak procedure had moeten worden opgestart (zienswijzen) voordat hier een definitieve beslissing had mogen worden genomen. Dit is een aantasting van de rechten van de bewoners in dit gebied niet alleen volgens de Nederlandse wet- en regelgeving maar ook conform de ook voor Nederland geldende Aarhus-conventie (toegang tot informatie en toegang tot besluitvorming voordat een onomkeerbaar besluit is genomen).</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'procedure algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
230	c	<p>Indiener is van mening dat toepassing van de RCR een oneigenlijke truc is om lokaal bevoegd gezag buiten spel te zetten. Dit is onderkend tijdens de behandeling van dit punt in de vaste Kamercommissie van EZ (energie) die aan de minister heeft aangegeven dat dit in de toekomst niet meer mag worden geaccepteerd. Dit heeft de minister vervolgens ook toegezegd. Naar de mening van indiener zou daarom de uitvoering van dit plan moeten worden opgeschort en de bevoegdheid weer bij de provincie moeten worden gelegd.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toepassing RCR' en 'MER algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
230	d	<p>Als voorwaarde voor het onder Rijkscoördinatie regeling</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording</p>	<p>Deze reactie geeft</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		uitvoeren van de realisatie van het windpark is door de minister gesteld dat initiatiefnemers verantwoordelijk zijn voor het verkrijgen van draagvlak voor het project in de regio. Indiener is van mening dat hier niet aan is voldaan.	onder het kopje 'draagvlak'.	geen reden tot aanpassing.
230	e	Vanuit de overkoepeling van de verschillende bewonersgroepen (waarvan ook Tegenwind Hunzedal deel uit maakt) zijn er diverse pogingen gedaan om gezamenlijk met de ontwikkelaars invulling te geven aan de informatievoorziening o.a. door gezamenlijk informatieavonden te gaan organiseren. Dit is categorisch afgewezen door de ontwikkelaars. Dit toont onwil en geen onmacht waardoor er absoluut geen sprake is van een maatschappelijk benadering of enige vorm van MVO.	Indiener maakt niet duidelijk op welke wijze dit van invloed heeft kunnen zijn op onderhavige besluitvorming. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
230	f	De impact van een windpark op zijn omgeving is dusdanig dat dit onacceptabel is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'woon- en leefomgeving algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
230	g	Het huidige inpassingsplan (voorkeursvariant) zorgt er voor dat er op diverse plaatsen woonkernen en woonlinten worden "ingesloten" door windturbines. De keuze van lijnen van windturbines in combinatie met de woonlinten zorgt ervoor dat deze woonlinten vaak over de volledige lengte aan beide kanten een windturbines lijn krijgen. Hierdoor zal voor de bewoners de visuele druk enorm toenemen. De POV geeft aan dat niet alle "kamers" gevuld mogen worden met windturbines dit om insluiting te voorkomen. Met dit inpassingsplan wordt hieraan voorbij gegaan. Wij zijn van mening dat het insluiten van woonkernen voorkomen zou moeten worden en dat het inpassingsplan hierop zou moeten worden aangepast. De insluiting van Drouwenermond en Gasselternijveenschemond vinden wij niet wenselijk.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
230	h	Er wordt steeds gesproken over woongebieden waar ook een windpark in staat. Dit is heel wat anders dan het	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'woon- en leefomgeving	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		moeten wonen in een windpark. Er is een duidelijk absorptie vermogen van een gebied, de omslag van bij een windpark wonen of in een windpark wonen. De hier nu geplande 150MW is duidelijk teveel voor dit gebied en dat wordt schrijnend bij die gedeelten in het gebied waar windturbines zich concentreren en dichtbij woonhuizen komen. De lijnopstelling langs Nieuwediep geeft een grote druk op de woningen daar.	algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	passing.
230	i	De afstand tot de woningen is nu zo klein mogelijk gemaakt (rand van geluidsnormering) en de windturbines staan relatief dicht op elkaar. Door mitigerende maatregelen t.a.v. geluid kan er binnen de 47Lden normering worden gebleven, maar dit veroorzaakt wel grote maximale geluidswaarden op de daar aanwezige woonhuizen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'bedrijven en milieuzone-ring'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
230	j	Er wordt hier met de inpassing afgeweken van de windvisie van de provincie. De windvisie van de provincie zat ook met het daar gestelde maximum van 120 MW al boven het absorptie vermogen van dit gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
230	k	De huidige uitvoering van de RcR voor dit windpark zorgt voor een "gespreid bedje" voor de ontwikkelaars. Er wordt gesproken over een participatieplan maar wat gaat deze inhouden?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'financieel voordeel gemeenschap' en 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
230	l	De NWEA gedragscode is een zelf opgelegde met veel vrije suggesties en "richtbedragen" voor de omgeving. Naar onze mening zou een vergunning pas afgegeven mogen worden als er ook overeenstemming is met de omgeving over het participatieplan anders is er geen enkele reden meer voor de ontwikkelaars om ook maar iets te doen aan "delen van lusten en lasten". Hierbij heeft bevoegd gezag een duidelijke taak te vervullen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
230	m	In (delen van) het gebied waar volgens dit inpassingplan windturbines moeten komen te staan, komen diverse soorten van vleermuizen voor en grotere aantallen. Dat	In paragraaf 8.3.2 van de bij het ontwerp inpassingsplan behorende MER is uitgebreid ingegaan op de effecten van het windpark op vleermuizen. Hieruit blijkt dat	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		hier aandacht voor moet zijn in dit gebied blijkt wel uit de vleermuis geleiding die boven de N33 is aangebracht bij Gieten. In het concept Inpassingsplan wordt er echter (onvoldoende) hiermee rekening gehouden. Er wordt niet nagegaan of er voor het voorkomen van de aantasting van de vleermuis populatie betere alternatieven beschikbaar zijn. Naar onze mening zou er een ADC-toets hiervoor onderdeel moeten uitmaken van de besluitvorming.	een effect van het windpark op de gunstige staat van instandhouding van de lokale populatie van de gewone dwergvleermuis en de ruige dwergvleermuis (de in het plangebied voorkomende vleermuissoorten die met name risico lopen om als aanvaringsslachtoffer te vallen bij windturbines) is uitgesloten. Effecten op de regionale en landelijke populatie zijn daarmee ook uitgesloten. Wat betreft de reactie van indiener ten aanzien van de ADC-toets wordt opgemerkt dat in ten behoeve van het windpark een Passende Beoordeling is opgesteld. Hieruit komt naar voren dat geen sprake is van mogelijke significant negatieve effecten die het uitvoeren van een ADC-toets noodzakelijk zouden maken. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	
230	n	Vanuit de NLVOW is een klacht ingediend tegen de staat der Nederlanden wegens de schending van de bepalingen van het verdrag van Aarhus. Indiener is van mening dat de klacht ook van toepassing is op dit windenergie project en daarmee op het inpassingsplan. Indiener verwijst naar de integrale tekst van de klacht.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
231				
231	a	De kernkwaliteiten van het gebied (rust, stilte, duisternis, ruimte en grootschalige openheid) worden door het initiatief duidelijk negatief beïnvloed.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
231	b	De maatvoering en typekeuze van de windturbines ligt niet vast. Aangezien er met drie initiatiefnemers een overeenkomst is gesloten is de kans groot dat er verschillende typen windturbines in het landschap verschijnen. De verschillende types hebben ieder andere eigenschappen met betrekking tot hoogte, draaisnelheid van de wieken, geluidproductie en het genereren van slagschaduw. Hierdoor wordt het eindbeeld van één windpark negatief	De uiteindelijke keuze voor het type windturbine wordt op een later moment gemaakt, zodat optimaal gebruik kan worden gemaakt van de ontwikkelingen in de markt. De uiteindelijke keuze wordt door meerdere factoren bepaald. Om deze reden is in het inpassingsplan dan ook enkel een marge opgenomen waarbinnen de te realiseren turbines moeten blijven. Naar de mogelijke	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		beïnvloed.	(milieu)effecten van deze marges is onderzoek gedaan in het MER. Deze effecten (zoals bijvoorbeeld geluid en slagschaduw) zijn derhalve betrokken bij het voorliggende inpassingsplan. Hiermee is geborgd dat omwonenden niet worden benadeeld door het uitstellen van de keuze voor een windturbine. In artikel 4.2.1 van het inpassingsplan zijn voorts regels opgenomen om zoveel mogelijk gelijkvormige turbines te realiseren. Voor een nadere toelichting hierop wordt verwezen naar het MER welke tevens als ontwerp ter inzage heeft gelegen. Eveneens wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'flexibiliteit', 'geluid' en 'slagschaduw'.	
231	c	In de begeleidende stukken wordt uiteengezet waarom gekozen is voor 7 lijn opstellingen in plaats van cluster- of zwermopstellingen. Naar mening van indiener is dit beeld vooral gebaseerd op het kaartbeeld van de opstellingen. Het werkelijke beeld wordt vooral bepaald door de onderlinge afstanden tussen de lijnen en de kijkrichting. Hoge windturbines zijn bij heldere dagen in open gebieden tot op wel 25 kilometer afstand zichtbaar. Indiener is van mening dat door de ruimtelijke en visuele interferentie tussen de lijnopstellingen binnen het plangebied de voorgenomen opstellingen van lijnen leiden tot een clusterbeeld in plaats van aansluiting bij de lineaire beeldopbouw. Dit wordt mede veroorzaakt doordat er vooral vanuit de dwarsrichting naar de lijnen gekeken wordt.	Voor de effectbeschrijving van de alternatieven en varianten is gebruik gemaakt van viewsheds en fotovisualisaties. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'locatiekeuze/keuze VKA', alsmede hoofdstuk 9 en bijlage 7 van het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
231	d	Indiener is van mening dat door de beperkte schuifruimte afwijkingen dwars op de beoogde lijnen van windturbines het lijneffect volledig te niet kunnen doen. Afwijkingen in de lijnrichting zijn minder bepalend voor het ruimtelijk beeld.	Zoals op de verbeelding te zien is (getuige de ovale vorm van de bestemmingsvlakken), is slechts schuifruimte toegestaan in de lijn van de lijnopstelling, en slechts daar waar dit mogelijk is (dus waar geen belemmeringen aanwezig zijn). In paragraaf 17.6 van het MER wordt hierover aangegeven dat een kleine verschuiving (+ en - 15 meter in de lijnopstelling) van één	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			of enkele turbines geen gevolgen voor de effectbeschrijving van het gehele windpark zal hebben. (zeer) lokaal kan dit mogelijk wel een kleine verandering geven, het kan hier zowel om een verbetering als een verslechtering gaan. Van een afwijking die het lijneffect volledig teniet zal doen is met de beperkte verschuivingsrichting, in vergelijking tot de omvang van het plan, die mogelijk wordt gemaakt geen sprake.	
231	e	Met het plaatsen van de windturbines wordt de verticale maatvoering in het gebied veranderd van circa 25 meter naar circa 119-145 meter. De afstand tussen twee bebouwingslinten verandert niet. Dit betekent dat hoewel de ruimte fysiek in maatvoering hetzelfde blijft, het visuele gevolg is dat de ruimtelijke indruk van de grote openheid verdwijnt. Door de spreiding van de lijnen over het gehele gebied blijven er nauwelijks delen over waar de huidige visuele grote openheid nog te ervaren is. Daarnaast wordt door de spreiding van de 7 lijnen met windturbines over het gehele gebied vrijwel overal de gehele horizon in beslag genomen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
231	f	In het gehele gebied verdwijnt de duisternis doordat op de hoge windturbines verlichting moet worden toegepast. Indiener is van mening dat door het toepassen van nieuwe technische inzichten de overlast beperkt kan worden en de duisternis beter gewaarborgd kan worden. Ook is het mogelijk met aangepaste regelgeving de verlichting alleen toe te staan op momenten dat het werkelijk noodzakelijk is. (bv. als trauma helikopters over het gebied moeten vliegen).	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
231	g	De rust en stilte in het gebied worden negatief beïnvloed doordat de spreiding van de windturbinelijnen over het gehele gebied plaats vindt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
231	h	Er zijn geen eisen gesteld om de laatste stand van de	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaarde-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		techniek te hanteren met betrekking tot de geluidsproductie en de draaisnelheid en evenmin met betrekking tot de verlichting. Indiener is van mening dat aan deze aspecten zodanig extra aandacht besteedt moet worden dat eerder genoemde negatieve effecten niet optreden.	lijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrappt. Verwezen wordt naar artikel 4.3.1 van de planregels alsmede de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	reden tot aanpassing.
231	i	Ook de rust en stilte in het gebied worden negatief beïnvloed doordat de spreiding van de windturbinelijnen over het gehele gebied plaats vindt. De geluidsproductie van de windturbines, de draaisnelheid van de rotorbladen, en 's nachts de verlichting op de turbines hebben grote invloed op de visuele en auditieve rust in het gebied. Er zijn geen eisen gesteld om de laatste stand van de techniek te hanteren met betrekking tot de geluidsproductie en de draaisnelheid van de turbines en evenmin met betrekking tot de verlichting om de negatieve effecten te minimaliseren. De commissie is van mening dat in het ontwerpplan aan deze aspecten zodanige extra aandacht moet worden besteed, dat de genoemde negatieve effecten niet optreden.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrappt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid', 'slagschaduw' en 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
231	j	Er is sprake van een onevenredige aantasting van het woon- en leefklimaat door de insluiting van Drouwenermond door zowel aan de noord- als aan de zuidzijde van het bebouwingslint een lijnopstelling van windturbines mogelijk te maken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'landschap'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
231	k	In LOFAR-gebied mogen geen windturbines geplaatst worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
232				
232	a	Een windmolenpark in de Drentse Monden en Oostermoer is naar mening van indiener geen goed uitgevoerd en een doordacht toekomstbestendig plan om in Nederland op grote schaal schone energie te realiseren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
232	b	Er is onvoldoende gekeken naar de kosten en baten van	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		het windpark. Het ministerie heeft enkel tot doel het plaatsen van windmolens omdat dit volgens het ministerie het meeste aantal Kwh's oplevert per turbine, oftewel per m2. Het ontwerp is ontworpen in 2010 en sinds 2010 is het zonnepaneel sterk in Kwh toegenomen waardoor het zonnepaneel naar mening van indiener een aantrekkelijkere optie is.	onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	geen reden tot aanpassing.
232	c	Er is onvoldoende gekeken naar de CO2 voetafdruk. Dit houdt in dat de CO2 die bij de bouw, het transport en het inkopen vrijkomen bij elkaar op wordt geteld en wordt afgezet tegen de hoeveelheid CO2 die wordt bespaard door middel van het gebruik van de windmolens. Volgens indiener is het windmolenpark niet CO2 Neutraal.	Een windturbine heeft ongeveer 3-8 maanden (afhankelijk van de locatie en windsnelheid) nodig om de energie en uitstoot benodigd voor fabricage, transport, bouw en afbraak terug te verdienen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
232	d	Een ander voordeel van een zonnepanelenpark is dat het mogelijk is om een dergelijk park tussentijds eventueel te "upgraden".	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
232	e	De realisatie van het windpark levert naar mening van indiener grote wrijving op tussen de verschillende bevolkingslagen in het gebied.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
232	f	Er zal een kleine groep zijn die voordelen heeft van het windpark, daarentegen is er een grote groep die alle lasten moet dragen in de vorm van geluidsoverlast en geen financieel voordeel en werkgelegenheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
232	g	Het vorenstaande voorbeeld versterkt het punt dat er geen draagvlak is voor een windmolenpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
232	h	Het windmolenpark levert geen werkgelegenheid op maar door het windpark wordt het gebied niet aantrekkelijker waardoor er minder toerisme is en dus werkgelegenheid komt of zelfs helemaal verdwijnt. Compensatie aan verenigingen is onvoldoende, omdat niet iedereen hier lid van is, waardoor alsnog onderlinge wrijving ontstaat.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'financieel voordeel gemeenschap', 'economische effecten algemeen' en 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
232	i	Indiener vreest regelmatig last te hebben van slagscha-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		duw. Indiener vindt het zeer hinderlijk dat er vaak op een dag slagschaduw is in zijn tuin waardoor hij minder kan genieten van zijn tuin en het tuinieren.	onder het kopje 'slagschaduw'.	geen reden tot aanpassing.
232	j	Het is hinderlijk dat er 's nachts constant rode verlichting brandt en knippert in de verre wijde omgeving.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
232	k	Indiener vindt het windpark een lelijk gezicht en is van mening dat het windpark het landschap ontsiert.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
232	l	Indiener maakt zich zorgen over geluidsoverlast en geeft aan het zoemende geluid niet prettig te vinden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
232	m	Er zijn wel degelijk gezondheidsrisico's van het windpark. In Denemarken is het beleid voor windmolenparken al verscherpt, omdat de universiteit van Aalborg aan heeft getoond dat windmolens wel degelijk gezondheidsrisico's hebben. Dit in de vorm van verstoorde nachtrust door het extra geproduceerde lawaai en de verlichting. Hierdoor heeft is sprake van meer last van concentratieproblemen die weren resulteren in stress. Ook het RIVM heeft deze problemen erkend. De overheid gaat hier echter niet verder op in.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
232	n	Er moet bij de bouw van de windmolens worden geheid om de fundering te bouwen. De bouw hiervan levert veel geluidsoverlast op en ook veel vrachtverkeer over de smalle wegen in het gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
232	o	Er is onvoldoende naar de bevolking geluisterd en als burger heeft indiener het gevoel dat het plan er door heen wordt geduwd omdat Nederland anders zijn doelstelling misloopt met boetes tot gevolg.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
232	p	Indiener vindt dat er een lokaal referendum moet plaatsvinden waarin de bevolking kan kiezen wat er gereali-	In het kader van voorliggend inpassingsplan wordt geen referendum georganiseerd. De voor het inpassingsplan	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		seerd moet worden. Indiener heeft weinig of zelfs niet geoord over het idee van een referendum.	van toepassing zijnde procedure is geheel conform de wettelijke eisen doorlopen. Wij verwijzen u hiervoor graag naar de thematische beantwoording en dan specifiek onder het kopje 'Procedure'. Verder verwijzen wij u tevens naar het kopje 'Bestuurlijke afweging', onder dit kopje wordt het bestuurlijke proces en de bestuurlijke totstandkoming uiteengezet.	passing.
232	q	Er zijn al voldoende voorbeelden van zonnepanelenparken, de bevolking is hier voorstander van. Een windmolenpark is een snelle reactie om snel de doelstelling voor "groene" energie te realiseren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
233				
233	a	Het laagfrequent geluid is gemeten met middelen waarmee niet gemeten kan worden. In de praktijk is er geen geluidsnorm.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
233	b	De minimale afstand tot bewoning moet 2 kilometer zijn. Nu lijkt het ongeveer 600 meter te zijn. Indiener vraagt of de minimale afstand in de gemeente Borger-Odoorn 400 meter is.	Onduidelijk is waar de afstand van minimaal 2 km op gebaseerd is. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bedrijven en milieuzoening'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
233	c	Burgers hebben geen inspraak gehad. Op aanmelding kon in de laatste periode een selectief gezelschap naar binnen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
233	d	Er is geen compensatieregeling voor individuele burgers.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
233	e	Het dorp zou niet worden ingesloten door windturbines, zoals de plannen nu voor liggen is dit wel degelijk het geval.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
233	f	Er moest draagvlak zijn onder de burgers, er is geen draagvlak.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
233	g	Indiener wordt in zijn belangen geraakt als gevolg van	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		horizonvervuiling en slagschaduw.	onder de kopjes 'landschap' en 'slagschaduw'.	geen reden tot aanpassing.
233	h	Indiener wordt in zijn belangen geraakt als gevolg van geluidsoverlast en potentiële klachten zoals slapeloosheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
233	i	Indiener wordt in zijn belangen geraakt als gevolg door waardevermindering van de woning.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
233	j	De woning wordt onverkoopbaar.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
233	k	De subsidie moet de burger betalen. Er is sprake van miljarden subsidies bij dit project.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
233	l	Indiener vraagt zich af of er aan zonnepanelen is gedacht.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
233	m	Het is wetenschappelijk bewezen dat windturbines op land niets opleveren. Onze nazaten moeten de turbines weer opruimen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'nieuwe technologieën/hogere windturbines'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
233	n	Indiener vindt het jammer dat er niet tijdig met de burger overleg is gevoerd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234				
234	a	Indiener geeft aan de stichting WindNEE te vertegenwoordigen (statuten zijn als bijlage 1 bijgevoegd), alsmede de personen genoemd in bijlage 2. De zienswijze is opgenomen in bijlage 3.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	b	Indiener geeft een samenvatting en conclusie, alsmede een voorwoord.	Aangezien in de zienswijze uitgebreid op de verschillende onderdelen ingegaan wordt, worden de samenvatting, conclusie en het voorwoord ter kennisgeving aangenomen en wordt voor wat betreft de beantwoording	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			verwezen naar onderstaande reacties.	
234	c	In het Rip en het MER ontbreekt een nadere onderbouwing van de stelling in paragraaf dat het initiatief mede is ontwikkeld om de regionale economie te versterken. Initiatiefnemer is van mening dat het windturbinepark op geen enkele wijze bijdraagt aan de versterking van de regionale economie.	Middels het doorlopen van de m.e.r.-procedure wordt verzekerd dat het milieubelang in de besluitvorming niet ondergeschikt raakt aan andere belangen zoals economische of stedenbouwkundige belangen. Economische belangen maken derhalve slechts deel uit van het MER voor zover deze relevant zijn voor het milieu. De situatieschets in bijlage 20 is in dit licht bezien voldoende. Er wordt niet beoogd een uitputtende schets van de economische impact te geven. Dit valt buiten de reikwijdte van het inpassingsplan. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	d	Inmiddels is genoegzaam aangetoond en wetenschappelijk onderbouwd dat de inzet van energie afkomstig van windturbines niet wezenlijk bijdraagt aan de beperking van de uitstoot van broeikasgassen. Zowel energie opgewekt door wind als door zon behoeven een back-up van conventionele energiecentrales. Het bouwen van windturbineparken is daarmee de grootste verspilling van gemeenschapsgeld ooit.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	e	De windturbines zullen een negatief effect hebben op de regionale economie. Bewoners die voor de rust en ruimte naar dit gebied zijn gekomen, zullen wegtrekken, de waarde van de woningen zal dalen. Dit zal de reeds ingezette krimp doen versterken.	Niet is aangetoond dat er een negatief effect ontstaat op de regionale economie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen', 'waarde woningen' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	f	Indiener is medeondertekenaar van de brief gericht aan de Nationale ombudsman inzake de klacht over ernstige omissies in het besluitvormingsproces bij de SvWOL, mede in relatie tot de AMvB geluid en de daarmee samenhangende besluitvorming, in combinatie met de totstandkoming van het Nationaal energieakkoord.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	g	Initiatiefnemer heeft zijn zorgen gedeeld met de Raad	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		van Europa en is medeondertekenaar van de klacht die is ingediend in het kader van het Verdrag van Aarhus.	de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	geen reden tot aanpassing.
234	h	Ondanks de uitspraak van de rechter (C/09/500756/KG ZA 15/1822), blijft indiener bij het standpunt dat bij het windturbinepark sprake is van meerdere initiatieven met productie-installaties die afzonderlijk een vermogen van minder dan 100 MW hebben. De RCR is niet van toepassing en de Minister van EZ is daardoor onbevoegd. Het is uiteindelijk niet aan de civiele rechter maar aan de bestuursrechter om hierover een oordeel te geven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	i	Indiener is van mening dat, ongeacht of de RCR van toepassing is en de Minister bevoegd is om een besluit te nemen, de provincie Drenthe hoe dan ook de regierol op zich had moeten nemen.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	j	Er is door de initiatiefnemers en de overheden een cruciale fout gemaakt. Tijdens voorlichtingsavonden van zowel provincie, gemeenten, verenigingen van dorpsbelangen en actievoerders is door vertegenwoordigers van de overheid bij herhaling gezegd dat de gepresenteerde plannen een informatief karakter hadden en de wezenlijke inspraak op de plannen in een later stadium van het proces zou komen. Er zijn op geen enkel moment reële inspraakmomenten voor de burgers in het gebied geweest. Initiatiefnemer vindt dit onrechtvaardig.	Niet valt in te zien waarom er een fout is gemaakt. De wettelijke inspraakprocedure is gevolgd. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	k	Indiener is bijzonder teleurgesteld dat de overheid de geluidsnormen zodanig heeft aangepast dat het voor de initiatiefnemers mogelijk is om, zij het met mitigerende maatregelen, te kunnen voldoen aan de wet- en regelgeving. Zouden de normen niet zijn aangepast, dan zou het gebied Oostermoer zeker niet geschikt zijn voor een grootschalig windturbinepark. Indiener pleit ervoor dat de contouren voor geluid nu ook worden getoetst aan de oude geluidsnormen waarbij rekening wordt gehouden	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		met het achtergrondniveau van de omgeving. Temeer omdat naar aanleiding van het kennisbericht Geluid van windturbines, binnenkort zal worden geëvalueerd.		
234	l	In de gemeente Emmen wordt voor het windturbinepark Emmen een afstandscriterium gehanteerd van 1100 meter tot woonbebouwing en 400 meter tot aan een solitaire woning. Indiener bepleit dat in het kader van een goede ruimtelijke ordening dezelfde afstanden worden aangehouden. Nu is ten onrechte niet aangesloten bij de afstandscriteria en worden windturbines op een veel te korte afstand tot woonbebouwing geplaatst. Het is onacceptabel dat er binnen één provincie kennelijk met twee maten wordt gemeten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	m	Indiener bepleit daarnaast een afstandsnorm van 1200 meter tot aan de woonbebouwing om een goede ruimtelijke ordening te waarborgen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	n	In de gemeente Emmen heeft men op basis van de opgave van het opgestelde vermogen een procesgang gevoerd met als startpunt een afstand van 2000 meter van de turbines tot de woonbebouwing. Daarna is in overleg met de omgeving een acceptabele afstand tot de woonbebouwing overeengekomen. De initiatiefnemers van windpark DDMOM hebben vanaf het begin getracht om zo veel mogelijk windturbines te plaatsen voor hun eigen financieel gewin, zonder rekening te houden met de belangen van de bewoners van het gebied. Tijdens de inloopbijeenkomsten is aan de initiatiefnemer van het gebied Oostermoer gevraagd hoeveel turbines hij in het gebied Oostermoer had willen plaatsen. Zijn antwoord was: zo veel mogelijk.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'woon- en leefklimaat algemeen', 'bedrijven en milieuzonering' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	o	Indiener is van mening dat het gebied niet in de SvWOL zou zijn opgenomen indien de initiatiefnemers hier geen grondposities zouden hadden gehad. Uit de kamerbrief	De SvWOL is reeds vastgesteld en staat hier niet ter discussie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		(Kamerstukken II 2015/16, 33612, nr. 59 feitenrelaas Windpark DDMOM) blijkt zonneklaar dat er nog geen sprake was van de SvWOL of een zoekgebied of iets dergelijks in de Drentse Veenkoloniën, maar dat er initiatiefnemers waren met plannen voor een, wat nu blijkt zeer groot onrealistisch windturbinepark.		
234	p	Indiener is van mening dat de plannen van de initiatiefnemers één op één in de SvWOL zijn opgenomen, zonder dat er werkelijk onderzoek is gedaan naar een zoekgebied in de provincie Drenthe.	De SvWOL is reeds vastgesteld en staat hier niet ter discussie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	q	Indiener is van mening dat de opgave voor de provincie Drenthe op eenvoudige wijze binnen de provincie zou kunnen worden gerealiseerd indien het zoekgebied wordt geschrapt en de opgave op evenwichtige wijze over de provincie zou zijn verdeeld.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	r	Indiener is bijzonder teleurgesteld dat slechts met een klein gedeelte van de CRA rekening is gehouden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	s	Indiener is het met het college eens dat ten Noorden van het Gasselternijveense Bos geen goede aanleiding is om windturbines in het landschap te verankeren. Initiatiefnemer bepleit dat de lijnopstelling evenwijdig aan de Nieuwendiep moet komen te vervallen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA', 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	t	Indiener bepleit dat de lijnopstelling ten noorden van het Gasselternijveense Bos ook moet komen te vervallen en citeert uit het advies van het CRA.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA', 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	u	Indiener is van mening dat het voor de windsnelheden niet uitmaakt waar de windturbines in Drenthe worden geplaatst en daarnaast zijn er meer gebieden met een open landschap in Drenthe. Indiener heeft daarom grote moeite met het advies van het Cra waarin is opgenomen dat het een logische gedachte van de provincie is om het overgrote deel van de windopgave te doen landen in het	Het College van Rijksadviseurs is een onafhankelijk adviescollege dat het kabinet gevraagd en ongevraagd adviseert over ruimtelijke kwaliteit. Het Rijk heeft geen invloed op de inhoud van het advies. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA', 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		veenkoloniale deel van Drenthe. Dit gezien de openheid van het landschap en de relatief hoge windsnelheid. indiener bepleit dat de procesgang van het plaatsen van windturbines onmiddellijk wordt opgeschort en onderzocht wordt waar in Drenthe, buiten de Veenkoloniën windturbines kunnen worden geplaatst. Een bijkomend voordeel is dat hiermee kan worden aangegeven op welke wijze de provincie Drenthe aan de doelstellingen van het Rijk kan voldoen voor de periode 2020-2040.		
234	v	Indiener vindt het van minachting getuigen dat het Cra in zijn advies spreekt over 'regionale overgevoeligheid' vanwege de schaalgrootte van de oorspronkelijke plannen van de initiatiefnemers en adviseert om de turbines gefaseerd te plaatsen, zodat gewenning kan optreden. Datzelfde geldt ook als de turbines bijvoorbeeld in de Staatsbossen en/of aan de randen van natuurgebieden worden geplaatst. Er zullen dan ongetwijfeld slachtoffers vallen onder dieren, maar als dat gefaseerd plaatsvindt zal er ook voor de dieren gewenning optreden.	Het College van Rijksadviseurs is een onafhankelijk adviescollege dat het kabinet gevraagd en ongevraagd adviseert over ruimtelijke kwaliteit. Het Rijk heeft geen invloed op de inhoud van het advies. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	w	Indiener vindt dat de grenzen van het plan veel te ruim zijn opgezet waardoor het later mogelijk is om de beschikbare ruimte te kunnen opvullen. Indiener bepleit dan ook dat de grenzen van het gebied waar thans de turbines ruimtelijk moeten worden ingepast, in te perken en niet groter te maken dan strikt noodzakelijk is en waarbij rekening gehouden wordt met het afstandscriterium van minimaal 1200 meter van de woonbebouwing	Het plangebied van het inpassingsplan is beperkt tot de locaties van de turbines en de daarbij behorende infrastructuur. Voor wat betreft de turbineposities is hierbij bepaald dat er maximaal 1 turbine per bestemmingsvlak toegestaan is, waarbij een zeer beperkte marge (maximaal 15 meter) opgenomen is om enige flexibiliteit te behouden bij de realisatie. Deze is echter veel te beperkt om nog opgevuld te kunnen worden in een later stadium. De figuur in de plantoelichting is enkel een indicatie van de buitenste lijnen van het plangebied. Dit plan heeft enkel betrekking op de gronden die zijn opgenomen op de verbeelding. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	x	Indiener is van mening dat de bandbreedte die in het	De in het plan opgenomen flexibiliteit is noodzakelijk	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		inpassingsplan wordt genoemd (art. 3.2.1, regels) veel te ruim zijn en vindt dat het juiste type turbine bekend dient te zijn voordat het RIP wordt vastgesteld. De in planregel 3.2.1 genoemde minimale en maximale ashoogte en minimale en maximale rotordiameter zijn veel te groot.	teneinde in te kunnen spelen op de nieuwste ontwikkelingen en om enige flexibiliteit te behouden bij de realisatie. Deze marge is onderzocht in het MER en is aanvaardbaar. In de besluiten omgevingsvergunningen zijn exacte locaties aangevraagd.	geen reden tot aanpassing.
234	y	Indiener is van mening dat de exacte plaatsen waar de tijdelijke werken zijn voorzien moet worden aangegeven op een tekening met een schaalgrootte die inzicht geeft in de aard en omvang van de tijdelijke werken. Dit is in de huidige plannen niet opgenomen.	De tijdelijke werken zijn toegestaan binnen de op de verbeelding aangegeven 'overige zone - parkinfrastructuur'. Een specifieke tekening is dan ook niet noodzakelijk.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	z	Indiener vindt dat de contouren van het plangebied veel te ruim zijn opgezet en dat deze drastisch moet worden verkleind en worden aangepast zodat bijplaatsen van windturbines na 2020 is uitgesloten.	Verwezen wordt naar de reactie onder w.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	aa	Indiener vindt dat de contouren van het plangebied veel te ruim zijn opgezet en dat deze drastisch moet worden verkleind en worden aangepast zodat bijplaatsen van windturbines na 2020 is uitgesloten.	In het MER zijn verschillende inrichtingsvarianten onderzocht om tot het voorkeursalternatief te komen. Dit wil echter niet zeggen dat hiermee geanticipeerd wordt op uitbreiding van het windpark. Bijplaatsing van turbines is vooralsnog niet aan de orde. Verwezen wordt naar de reactie onder w.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ab	Een gewenningsperiode zoals het College van Rijksadviseurs voorstelt is volstrekt onaanvaardbaar.	Het College van Rijksadviseurs is een onafhankelijk adviescollege dat het kabinet gevraagd en ongevraagd adviseert over ruimtelijke kwaliteit. Het Rijk heeft geen invloed op de inhoud van het advies. Het inpassingsplan voorziet niet expliciet in een gewenningsperiode. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ac	Er moet worden vastgelegd dat er nooit meer windturbines in het gebied mogen worden geplaatst, tenzij er vanuit de bevolking initiatieven komen voor windturbines die geheel en uitsluitend ten goede komen aan de lokale be-	Het inpassingsplan ziet slechts op realisatie van het voorliggende windpark. Het is niet mogelijk om een dergelijke voorwaarde in het plan op te nemen. Uiteraard staat het de gemeenten vrij om hierop beleid te	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		volking.	maken.	
234	ad	Indiener vraagt zich af in hoeverre rekening wordt gehouden met het door UNESCO aangewezen Global Geopark de Hondsrug en vindt dat de contouren van het Geopark op de plankaarten duidelijk moet worden aangegeven. Het windpark doet afbreuk aan de landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteit van de Hondsrug. Met het oog op een goede ruimtelijke ordening is indiener van mening dat het belang van het Geopark niet of onvoldoende is meegewogen. Het windturbinepark heeft een negatieve uitstraling op het aangrenzende gebied. In dit gebied is jaren geïnvesteerd in de landschappelijke belevingswaarde van het beekdal De Hunze. Indiener vindt dat hieraan afbreuk wordt gedaan.	De Hondsrug ligt buiten het plangebied van het onderhavige inpassingsplan. Het is dan ook niet mogelijk om de contouren hiervan op de verbeelding op te nemen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'ecologie' en 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ae	Het dat in het nabijgelegen gasveld Gasselternijveen zal worden gewonnen, bevat H ₂ S (zwavelwaterstof), waardoor het als zuur gas moet worden gekenmerkt. Daarnaast komt er zuur aardgascondensaat en zuur productiewater met het aardgas naar boven. Door de aanwezigheid van deze bijproducten uit het zure gasveld, zijn behandelingsstappen noodzakelijk. Het gasveld heeft een verwachte inhoud van circa 1 miljard Nm ³ gas. Bij een productie van ongeveer 1,2 miljoen Nm ³ gas per dag zal het gasveld rond 2013 zijn leeggeproduceerd. De productie kan echter één of twee jaar langer duren, hetgeen ook het geval is want thans wordt nog steeds geproduceerd. In het RIP en het MER is niet aangegeven op welke wijze bij de ruimtelijke inpassing rekening is gehouden met de gasproductielocatie Gasselternijveen.	In het externe veiligheidsonderzoek (bijlage 12 MER) is geïnventariseerd welke objecten zich bevinden binnen de maximale effectafstand van de windturbines. De effecten op de gaswinningslocatie Gasselternijveen worden specifiek beschreven in paragraaf 3.6 van dit rapport. Uit de berekeningen en reactie van de NAM blijkt dat de risicotoevoeging (0,4%) zodanig klein is dat deze verwaarloosbaar wordt geacht.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	af	Indiener geeft aan het niet eens te zijn met de beschrijving in de plantoelichting dat de Europese richtlijn 2009/28/EG de basis is voor de opwekking van windenergie, aangezien hierin ook andere duurzame energiebronnen benoemd worden. Indiener is van mening dat het	Het inpassingsplan ziet slechts op realisatie van het voorliggende windpark. Dit wil echter niet zeggen dat niet ook ingezet wordt op andere vormen van duurzame energie. Het is niet mogelijk om een dergelijke voorwaarde in het plan op te nemen omdat het onder-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		inpassingsplan veel te eenzijdig is gericht op windenergie en geen ruimte biedt voor de realisatie van energie uit andere hernieuwbare bronnen zoals zonne-energie en geothermie. Indien het inpassingsplan wordt vastgesteld dient erin te worden voorzien dat andere vormen van CO2 reducerende technieken mogelijk worden gemaakt.	havige plan slechts betrekking heeft op het realiseren van dit windpark. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	
234	ag	Indiener vindt dat het inpassingsplan ook ruimte moet bieden aan de andere genoemde opties in het energierapport, te weten zonne-energie, bio-energie en duurzame warmte in de vorm van warmte koude opslag, geothermie, zonneboilers en warmtepompen. Deze beide opties leveren in totaal een hogere bijdrage aan de Rijksdoelstellingen dan windenergie.	Het inpassingsplan ziet slechts op realisatie van het voorliggende windpark. Dit wil echter niet zeggen dat niet ook ingezet wordt op andere vormen van duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ah	Recente publicaties van vooraanstaande wetenschappers wijzen op de onjuiste uitgangspunten in het energierapport en het feit dat miljarden euro's subsidie wordt verstrekt aan windturbineprojecten terwijl de CO2 reductie per saldo nagenoeg niets oplevert. De windturbines zoals bedoeld in het Energieakkoord sparen geen brandstof en verminderen de CO2-uitstoot niet. Ze kosten ons 60 miljard euro en dat is weggegooid geld. Gewezen wordt op de publicatie van de stichting JAS (4 januari 2016).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ai	In het inpassingsplan staat dat het Rijk in de SVIR gebieden op land heeft aangegeven die geschikt zijn voor grootschalige winning van windenergie op land. Dit is onjuist. In de SVIR heeft het Rijk op de plankaarten weliswaar gebieden aangegeven voor grootschalige windenergie, maar heeft daarbij de opmerking gemaakt dat dit indicatief is aangegeven. Indiener vindt het niet juist dat op basis van deze indicatieve aanduiding de verdere planontwikkeling van het Rijk, de provincie en de gemeenten heeft plaatsgevonden, zonder dat is gekeken naar andere gebieden in de provincie Drenthe die voor grootschalige windenergie in aanmerking zouden kunnen komen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
234	aj	Indiener citeert een passage uit de SVIR die betrekking heeft op vertrouwen in de (mede)overheid. Indiener is van mening dat de plannen die nu voorliggen enkel en alleen zijn gebaseerd op de financiële belangen van enkele agrariërs die op zoek zijn naar neveninkomsten en op de belangen van projectontwikkelaars. Ze worden hierbij ondersteund door de Minister van EZ die redeneert vanuit de gedachte dat het doel de middelen heiligt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ak	De lusten en de lasten zijn zeer onevenwichtig tussen de bewoners van het gebied en de initiatiefnemers verdeeld. De initiatiefnemers krijgen alle lusten en de bewoners worden opgescheept met een onaanvaardbaar slecht woon- en leefklimaat. Dit is volledig in strijd met alle beleidsuitgangspunten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen', 'woon- en leefklimaat algemeen' 'bestuurlijke afweging' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	al	Elke vorm van burgerparticipatie heeft vanaf het eerste moment van planontwikkeling ontbroken. Voorstellen van de zijde van de initiatiefnemers kunnen gerangschikt worden in de categorie "spiegeltjes en kralen voor het gepeupel".	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'financieel voordeel gemeenschap' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	am	Indiener vindt dat de overheid in haar beleidsuitgangspunten op papier (SVIR, nationaal belang 2) zegt dat de overheid de belangen van de burger waarborgt, maar in de uitwerking komt hiervan weinig tot niets terecht. Indiener roept de Minister op om goed te luisteren naar de meningen van zijn burgers en voorstellen voor alternatieven serieus mee te nemen in de besluitvorming.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	an	Indiener geeft naar aanleiding van nationaal belang 13 in het SVIR aan dat er geen zorgvuldige afweging is geweest ten aanzien van het zoekgebied Drentse Veenkoloniën en dat de besluitvorming niet transparant is geweest. Indiener is medeondertekenaar van de klacht ten aanzien van de besluitvorming rond windenergieprojecten bij de Europese Commissie.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
234	ao	Indiener roept de Minister op om naar aanleiding van een passage uit het Energieakkoord dit akkoord te evalueren op de stand der techniek etc. Instanties als PBL, ECN en EIB moeten het plan toetsen aan de huidige inzichten voor wat betreft kosteneffectiviteit en energieopbrengst, afgezet tegen andere technieken voor hernieuwbare energieopwekking.	Een evaluatie van het Energieakkoord valt buiten de reikwijdte van dit inpassingsplan. Voor wat betreft het aansluiten van het inpassingsplan bij de huidige inzichten wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nieuwe technologieën/hogere windturbines' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ap	Indiener geeft aan dat de Vereniging Eigen Huis, mede-ondertekenaar van het Energieakkoord, de Minister een petitie Windturbines aangeboden heeft vanwege het onvoldoende wegen van belangen van omwonenden en het onvoldoende betrekken bij de planontwikkeling.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	aq	Het creëren van vertrouwen tussen overheid en burgers is totaal mislukt en indiener roept de Minister op dit vertrouwen te herstellen en het niet aan de initiatiefnemers over te laten. Er is geen recht gedaan aan de borging van de betrokkenheid van betrokken partijen. Indiener pleit voor een time-out in het proces en is bereid om daarna deel te nemen aan een energiedialoog zoals bedoeld in het Energierapport 2016.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ar	Indiener vindt dat de investeerders het project totaal verkeerd hebben ingestoken door in eerste instantie een onrealistisch plan te presenteren met een opgesteld vermogen van 600 MW. Hierin is ook de overheid te kort geschoten door alleen besluiten ten gunste van de initiatiefnemers te nemen zonder het belang van de burgers goed af te wegen. Provincie en gemeenten hebben de reikwijdte van hun besluiten niet kunnen overzien. Dit dient dan ook geëvalueerd en herzien te worden op basis van realistische uitgangspunten.	Niet valt in te zien waarom het plan niet gebaseerd zou zijn op realistische uitgangspunten. Het plan ziet op een windpark met een opgesteld vermogen van 150 MW, in plaats van de door indiener genoemde 600 MW. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	as	Het onderhavige plan biedt totaal geen werkgelegenheidskansen, zoals in het Energieakkoord benoemd. In het RIP en het MER is dit op geen enkele wijze aange-	De effecten op de lokale economie en werkgelegenheid zijn onderzocht in het MER en hebben onderdeel uitgemaakt van de bredere bestuurlijke belangenafweging in	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		toond.	het kader van het inpassingsplan. Middels het doorlopen van de m.e.r.-procedure wordt verzekerd dat het milieubelang in de besluitvorming niet ondergeschikt raakt aan andere belangen zoals economische of stedenbouwkundige belangen. Economische belangen maken derhalve slechts deel uit van het MER voor zover deze relevant zijn voor het milieu. Er wordt niet beoogd een uitputtende schets van de economische impact te geven. Verwezen wordt naar bijlage 20 van het MER, alsmede de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	
234	at	Het Rijk heeft de plannen die thans voorliggen erg geforceerd doorgezet. De plannen staan op gespannen voet met de plannen van de burgers, de gemeente Aa en Hunze, de gemeente Borger-Odoorn en de provincie Drenthe. Dit blijkt ook uit het rapport van gebiedscoördinator Oterdoom, welke overigens 5 jaar te laat is ingezet. Indiener roept op om nieuwe plannen te maken welke bottom-up zijn ingezet. De werkwijze van Sneller en Beter, de 'Elverding-aanpak', is met voeten getreden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	au	In het Inpassingsplan staat: "Per brief van 11 mei 2011 heeft de minister van Infrastructuur en Milieu toegezegd dat bij de voorbereiding van de Structuurvisie Windenergie op land het Rijk zich vooralsnog conformeert aan concrete locaties voor de grootschalige opwekking van windenergie zoals door de provincies zijn aangegeven". Indien er geeft aan dat bij het tot stand komen van de SvWOL de provincie Drenthe nog geen gebied had aangewezen	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	av	Het opgestelde MER voor de SvWOL is beoordeeld door de Commissie voor de m.e.r. De Commissie heeft heel veel kritiek op dit MER geleverd. Onze zienswijze is dat nooit goed is onderzocht of het gebied de Drentse Veenkoloniën	De SvWOL is reeds vastgesteld en staat hier niet ter discussie. Voor de nadere onderbouwing van de locatie wordt verwezen naar bijlage 1 van het MER. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		wel geschikt is voor een grootschalig windturbinepark.	kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	
234	aw	Voor de SvWOL is een plan-MER op gesteld. De Commissie voor de m.e.r. heeft hierop gereageerd en wordt deels geciteerd door indiener. Indiener is van mening dat het ruimtelijk beleid is 'toegeschreven' naar de gebieden die door de provincie Drenthe als zoekgebied zijn aangegeven. Indiener kan niets anders dan concluderen dat de initiatiefnemers van het onderhavige plan grondposities in de Drentse Veenkoloniën hadden of hebben verworven; de initiatiefnemers zeer globale en ruime onrealistische plannen voor windenergie aan de overheden hebben gepresenteerd; vervolgens de overheden de Drentse Veenkoloniën als zoekgebied hebben aangemerkt zonder dat verder is onderzocht waar in de Provincie Drenthe gebieden andere gebieden zijn die voldoen aan de doelstellingen van een open landschap en relatief veel wind; het zoekgebied voor Drenthe in de beleidsdocumenten is vastgelegd zonder inspraak van burgers.	De SvWOL is reeds vastgesteld en staat hier niet ter discussie. Voor de nadere onderbouwing van de locatie wordt verwezen naar bijlage 1 van het MER. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ax	Indiener benoemt het provinciaal beleid en geeft aan dat de provincie Drenthe haar beleid ten aanzien van windenergie voortdurend naar boven bij heeft gesteld. In het beleid staat de Grounds for Change-gedachte centraal. Indiener vindt dat het ontbroken heeft aan een zorgvuldige landschappelijke inpassing en dat een heldere communicatie en informatieverstrekking en transparante besluitvorming het gehele proces tot nu toe heeft ontbroken en roept wederom op om een time-out in te lassen.	Het provinciaal beleid staat hier niet ter discussie. Enerzijds omdat dit reeds vastgesteld is met toepassing van de gebruikelijke inspraakprocedures en anderzijds omdat het in casu een rijksinpassingsplan betreft. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ay	Indiener verwijst naar de Gebiedsvisie Drenthe en de verwijzing hiernaar in het RIP. Indiener vindt dat alleen geredeneerd is vanuit de ontwerpuitgangspunten en niet vanuit een reële afstand tot de woonbebouwing.	Het provinciaal beleid staat hier niet ter discussie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon- en leefklimaat algemeen', 'landschap' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	az	Indiener is van mening dat op geen enkele wijze recht	Verwezen wordt naar paragraaf 4.5 van de plantoelich-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		wordt gedaan aan de uitgangspunten van de toekomstvisie van gemeente Aa en Hunze, noch wordt invulling gegeven aan de invloed vanuit de samenleving.	ting, alsmede de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	geen reden tot aanpassing.
234	ba	Indiener is van mening dat de verwijzing naar de gemeentelijke duurzaamheidsvisie onjuist is aangezien deze visie uitgaat van maximaal 30 MW opgesteld vermogen.	Niet valt in te zien waarom de verwijzing onjuist is. Hoewel het gemeentelijk beleid, waaronder de gemeentelijke duurzaamheidsvisie, in de bestuurlijke afweging betrokken is, is vanuit het belang om te komen tot een grootschalige energietransitie toch de voorkeur gegeven aan een groter opgesteld vermogen. Verwezen wordt naar paragraaf 4.5 van de plantoelichting, alsmede de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	bb	Het RIP is volgens indiener veel te ruim opgesteld. Indien er geen reële afstandsnormen van de turbines tot aan de woonbebouwing worden aangehouden, dan kunnen er theoretisch nog veel meer turbines worden gerealiseerd. De huidige plannen gaan uit van totaal 50 turbines waarvan 16 turbines van 3 MW elk in het gebied Gasselterboerveen.	Het is niet mogelijk om meer turbines te realiseren, ook niet theoretisch, omdat het inpassingsplan dit gemaximeerd heeft. Per bestemmingsvlak is immers maar 1 turbine toegestaan. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	bc	Het gebied Gasselterboerveen is niet geschikt voor grootschalige windenergie, omdat er alleen turbines geplaatst kunnen worden indien er mitigerende maatregelen getroffen worden. Dit is in strijd met een goede ruimtelijke inpassing.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'bedrijven en milieuzonering', 'geluid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	bd	Het is indiener volstrekt onduidelijk waarom voorbij wordt gegaan aan de bezwaren van de gemeente tegen het realiseren van windturbines. De structuurvisie, die is opgesteld door middel van een interactief proces, is volstrekt duidelijk op dit punt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging', alsmede naar de Nota van Antwoord vooroverleg onder 4, 5 en 6 voor een reactie op de gemeentelijke vooroverlegreacties.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	be	Indiener vat nogmaals samen dat het RIP niet voldoet aan het Rijks-, provinciaal en gemeentelijk beleid en dat het plan tegen de wil van de bevolking en de gemeentebesturen doorgedrukt wordt.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder af t/m bd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
234	bf	<p>Indiener geeft aan zich te distantiëren van de uitspraak van de provincie Drenthe, waarin aangegeven wordt dat een ruimere afstand tot bebouwing gewenst en mogelijk is bij Nieuwediep. Vooral in het noordelijke gedeelte is de afstand van de woonbebouwing van Nieuwediep tot de woonbebouwing van de Veenakkers in Gieterveen slechts 1600 meter. Met het verschuiven van de turbines richting Gieterveen wordt het probleem slechts een beetje verplaatst. Een goede ruimtelijke inpassing met reële afstanden tot de woonbebouwing is hier niet mogelijk. Ditzelfde geldt ook voor het gebied tussen de Zwarteweg in Gieterveen en Parallelweg (van de Van Veelenweg) in Gasselternijveen. De afstand tussen de woningen aan de Zwarteweg en de Parallelweg is slechts 1900 meter. Kijken we naar de afstand het tussen de woonbebouwing van de weg Gasselterboerveenschemond en eerste woonbebouwing van de 2/3 weg/Tweede Dwarsdiep dan is dit slechts 760 meter. Indien een reële afstand tussen de turbines en de woonbebouwing wordt aangehouden dan kunnen wij niets anders concluderen dat het gebied te klein is voor de geplande windturbines.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bedrijven en milieuzonering'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
234	bg	<p>Ondanks dat de rechter de gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn in het ongelijk heeft gesteld ten aanzien van de toepassing van de RCR blijft indiener van mening dat de genoemde Ministers niet wettelijk bevoegd zijn om een besluit over dit plan te nemen en dat de bevoegdheden overgedragen moeten worden aan de provincie.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
234	bh	<p>Indiener beschrijft het procesverloop en vindt het van onbehoorlijk bestuur getuigen dat de plannen alsmaar zijn bijgesteld, waarbij vragen van burgers stelselmatig zijn genegeerd. Nog kwalijker is dat de overheid de initiatiefnemers hebben aangemoedigd om de plannen zo ruim als mogelijk aan de bevolking te presenteren. Noch in het RIP, noch in het MER is onderbouwd dat het technisch</p>	<p>Teneinde de taakstelling voor duurzame energie te kunnen behalen, moeten de aangewezen gebieden zoveel mogelijk geoptimaliseerd worden. Dit proces is beschreven in de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'. Niet valt in te zien waarom de gepresenteerde alternatieven fictief zouden zijn, dit is onderdeel van een breder besluitvormingsproces</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		mogelijk is om in het gebied 600 MW op te stellen binnen de huidige wet- en regelgeving. Indien er is dan ook van mening dat de afweging van de alternatieven van meet af aan fictief zijn geweest en uitsluitend bedoeld zijn om aan het Besluit milieueffectrapportage te kunnen voldoen.	geweest. Zoals beschreven in de thematische beantwoording onder het kopje 'MER algemeen' heeft in het kader van het MER een volledig alternatievenonderzoek plaatsgevonden. Aangezien het inpassingsplan uitgaat van 150 MW en niet van 600 MW, hoeft deze optie dan ook niet onderzocht te worden.	
234	bi	Het College van Rijksadviseurs heeft het ministerie van EZ geadviseerd inzake het aspect landschap. In dit advies staat dat ten noorden van het Gasselternijveense Bos er geen verankering in het gebied is voor grootschalige windturbines. Het plan moet dusdanig worden aangepast dat op die locatie nu en in de toekomst geen windturbines kunnen worden geplaatst.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	bj	Ten aanzien van interferentie met windturbinepark N33 wordt aangegeven dat beide parken geen invloed op elkaar hebben maar er is wel degelijk sprake van visuele hinder. Dit is ook te zien op de visualisaties, waarbij uitgegaan is van de minimale ashoogte en ook de genoemde afstanden niet correct zijn. Er wordt een onjuist beeld geschetst zodat sprake is van een onzorgvuldige voorbereiding van de besluiten.	De visualisaties zijn met de grootst mogelijke zorg en laatste stand der techniek opgesteld. In bijlage 8 bij het MER zijn de achtergronden en uitgangspunten van de visualisaties opgenomen. In het MER is uitgebreid ingegaan op de landschappelijke effecten, inclusief interferentie met windpark N33. In de beoordeling is aangegeven dat van onderlinge beïnvloeding geen sprake is vanwege de ruime afstand tussen de beide parken. Dit oordeel is onder andere gebaseerd op de criteria opgenomen in de Handreiking waardering landschappelijke effecten van windturbines, 2013. Hier is een afstand van circa 4 kilometer tussen windpark N33 en windpark De Drentse Monden - Oostermoer opgenomen, gebaseerd op informatie zoals die ten tijde van het opstellen van het MER bekend was. Voor iedere visualisatie is aangegeven welke afmetingen windturbines zijn gevisualiseerd. Onduidelijk is waarom de informatie onjuist of onzorgvuldig zou zijn. Tevens wordt verwezen naar de thematische beant-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			woording onder het kopje 'landschap'.	
234	bk	Indiener geeft aan dat het betrekken van bewoners gedurende het gehele planproces onvoldoende is. Aan de wet- en regelgeving kan slechts voldaan worden met mitigerende maatregelen. De verslechtering van de milieu- en veiligheidskwaliteit van de leefomgeving in het algemeen en de akoestische kwaliteit van de leefomgeving in het bijzonder staan haaks op alle in het inpassingsplan genoemde beleidsuitgangspunten van zowel het Rijk, de Provincie en de gemeenten. Ook is de voorstelling van de energieopbrengst verouderd; het lijkt nu of het licht uit zal gaan als niet met de plannen wordt ingestemd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder 'bestuurlijke afweging', 'procedure algemeen', 'nut en noodzaak windenergie', 'woon- en leefklimaat algemeen', 'geluid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	bl	De doelstelling van CO2-reductie kan ook op andere manieren dan met windenergie bereikt worden. Indiener stelt voor op de besparingen ten opzichte van de doelstellingen uit te drukken in tonnen CO2-reductie.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	bm	In deze paragraaf staat dat het inpassingsplan het toetsingskader is voor het bouw- en gebruiksdeel van de te verlenen omgevingsvergunning en dat de uiteindelijke keuze voor het type windturbine in een later stadium kan worden bepaald. Indiener vindt dit onacceptabel en dit staat ook haaks op een goed ruimtelijk beleid zoals gedefinieerd in het besluit Ruimtelijke Ordening en de verwijzingen hierin naar onder meer de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Het doorschuiven van de keuze van het turbinetype naar een later tijdstip getuigt niet van een goede ruimtelijke ordening.	De uiteindelijke keuze voor het type windturbine wordt op een later moment gemaakt, zodat optimaal gebruik kan worden gemaakt van de ontwikkelingen in de markt. De uiteindelijke keuze wordt door meerdere factoren bepaald. Om deze reden is in het inpassingsplan dan ook enkel een marge opgenomen waarbinnen de te realiseren turbines moeten blijven. Naar de mogelijke (milieu)effecten van deze marges is onderzoek gedaan in het MER. Deze effecten (zoals bijvoorbeeld geluid en slagschaduw) zijn derhalve betrokken bij het voorliggende inpassingsplan. Hiermee is geborgd dat omwonenden niet worden benadeeld door het uitstellen van de keuze voor een windturbine. Voor een nadere toelichting hierop wordt verwezen naar het MER welke tevens als ontwerp ter inzage heeft gelegen. Eveneens wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'flexibiliteit'. Niet valt in te zien waarom	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			dit onacceptabel is.	
234	bo	Voor wat betreft de afstand tot de woningen geeft indiener aan dat gekeken had moeten worden naar de richtlijnen uit de publicatie Bedrijven en milieuzonering van de VNG. Hieruit zou na extrapolatie blijken dat de minimale afstand tot de woningen 1.200 meter zou moeten bedragen en bij grote windturbines als bedoeld in onderhavig plan afstanden tussen de 720 en 900 meter. Indiener geeft aan dat de afstanden in het plan thans variëren van 1.600 meter, tot 1.900 meter en 760 meter. Indien een reële afstand tussen de turbines en de woonbebouwing wordt aangehouden dan kan de conclusie niet anders zijn dan dat het gebied te klein is voor de geplande windturbines. Indiener refereert aan het windturbinepark van Emmen waar in overleg een afstand van minimaal 1.100 meter tot woongebieden en 500 meter tot individuele woningen afgesproken. Een afwijking van deze normen vergt een deugdelijke motivering en deze is op geen enkele wijze kenbaar gemaakt.	Er wordt voldaan aan de wettelijke normen. In Emmen is een ander proces gevoerd dat niet van toepassing is op onderhavig besluit. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	bp	Het criterium 'goede ruimtelijke ordening' zoals bedoeld in artikel 4.1 WRO, biedt de mogelijkheid om ter bescherming van een goed woon- en leefklimaat strengere eisen te stellen dan de milieunormen in het algemeen en in het bijzonder de in 2011 speciaal voor windturbines aangepaste Wet geluidshinder. De gehanteerde norm van het Activiteitenbesluit milieubeheer borgt niet altijd een goed woon- en leefklimaat, doordat een jaargemiddelde als uitgangspunt is genomen. De indiener bepleit een minimale afstand van 1.200 meter van de windturbine tot de woonbebouwing.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	bq	Indiener geeft aan dat er weinig op te merken is op het akoestisch onderzoek, omdat aan de geluidsnormering wordt voldaan indien er mitigerende maatregelen getroffen worden. De handhaafbaarheid van de normen worden	De normen uit het Activiteitenbesluit hebben een rechtstreekse werking. Dit betekent dat gehandhaafd kan worden op het moment dat niet aan de normen voldaan wordt. In het kader van het inpassingsplan is het vol-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ernstig betwijfeld door de indiener. Bovendien maakt indiener bezwaar tegen het feit dat het plan op een van de belangrijkste omgevingsaspecten, geluid, slechts kan worden ingepast als er mitigerende maatregelen getroffen worden. Deze worden door indiener als maatwerkvoorschriften beschouwd. Indiener verwijst naar een uitspraak van de Raad van State, waarin staat dat er geen kunstgrepen bij geluidsvoorschriften zijn toegestaan. Indiener vreest dat het plan op het gebied van geluid tot een onaanvaardbare verslechtering van het woon- en leefklimaat zal leiden.	doende om aan te tonen dat aan de normen voldaan kan worden, al dan niet met maatregelen. Gezien de rechtstreekse werking van de normen uit het Activiteitenbesluit, bestaat er geen wettelijke grondslag voor het treffen van maatwerkvoorschriften. De geluidbelasting is berekend en afgewogen en dit leidt niet tot een onaanvaardbaar woon- en leefklimaat. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	
234	br	De invloed op het akoestisch klimaat is bepaald met behulp van de Miedema-methode waarin windturbinegeluid en industrielawaai worden omgerekend naar wegverkeerslawaai. Het windturbinegeluid wordt hierin zwaarder gewogen dan de bronsoorten industrielawaai en wegverkeerslawaai, omdat er in Nederland geen bij wet geregelde methodiek is voor het bepalen van cumulatie van geluid. De methode Miedema die is beschreven in de publicatie van VROM, nr. 4a/1993 dateert uit 1993! In het RIP en het MER en de daarbij behorende bijlagen is die niet onderbouwd en niet aannemelijk gemaakt waarom op voorhand van de geluidsnorm moet worden afgeweken. Indiener is van mening dat het geluidsaspect wel degelijk de uitvoering van het plan in de weg staat. De aantasting van het woon-en leefklimaat van de omwonenden wordt onevenredig ernstig verstoord.	Er is geen wettelijk voorgeschreven rekenmethode. Methode Miedema is de enige rekenmethode die beschikbaar is en gebruikt kan worden. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	bs	Op basis van de huidige plannen kunnen wij niet bepalen welke woningen zijn aangemerkt als beheerderswoningen. Indiener is van mening dat alle individuele deelnemers c.q. participanten in de Besloten Vennootschappen van de initiatiefnemers vooraf bekend moeten zijn en heeft de indruk dat er woningen als beheerderswoningen worden aangemerkt van boeren op leeftijd en boeren in	De beheerderswoningen zijn op de verbeelding aangegeven met de aanduiding 'overige zone - woning in de sfeer van de inrichting'. In de planregels is hiervoor in art. 10.2 een bepaling opgenomen. Verwezen wordt naar de plantoelichting, paragraaf 2.2 (p. 17), paragraaf 6.2.2 (p. 50) en paragraaf 7.3.2 (p. 81).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ruste zodat er per saldo veel meer woningen zijn waar de akoestische kwaliteit wordt verslechterd. Tevens is indiener van mening dat ook deze zogenaamde beheerderswoningen eveneens in de toetsing aan de wettelijke normen moeten worden betrokken.		
234	bt	Indiener concludeert tevens dat in het akoestisch onderzoek onvoldoende rekening is gehouden met het Kennisbericht Geluidhinder bij Windturbines van juni 2015 en indiener geeft hier een samenvatting van. In het bijzonder vreest indiener dat laagfrequent geluid tot onaangename hinder zal leiden en schade voor de volksgezondheid. Het Kennisbericht Geluidhinder bij Windturbines zal binnenkort door de Tweede Kamer worden geëvalueerd. Naar het zich laat aanzien zullen de geluidsnormen voor windturbines worden aangescherpt. Indiener vindt dat de besluitvorming op het RIP moet worden opgeschort zodat op voorhand hier al rekening mee te houden met de uitkomst van de evaluatie.	Er wordt in de onderzoeken welke ten grondslag liggen aan het inpassingsplan getoetst aan de op het moment van het nemen van het besluit geldende wet- en regelgeving. Er is geen reden om aan te nemen dat de evaluatie die uit het kennisbericht volgt, leidt tot wijziging van deze regels binnen afzienbare termijn. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	bu	Indiener omschrijft het verschijnsel van abnormale hoorbaarheid en illustreert dit met het voorbeeld van een vliegtuig dat op zeer grote hoogte overvliegt. Het geluid van windturbines veroorzaakt dit bij bepaalde weersgesteldheden ook. Er zijn waarnemingen van mensen die op 2000 meter van een turbine wonen en niet konden slapen van het geluid alsof de windturbine vlak boven hun dak stond. Juist dit geluid dat nergens in de wetgeving is benoemd veroorzaakt gezondheidsklachten voor mens en dier. Ook in het eerder aangehaalde Kennisbericht Geluidhinder bij Windturbines van juni 2015 wordt ingegaan op Windturbinegeluid en gezondheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	bv	Indiener vreest voor gezondheidsklachten als gevolg van windturbinegeluid en geeft aan dat in het Kennisbericht ook gesteld wordt dat veel onderzoeken elkaar tegenspreken op dit punt. In ons omringende landen zijn hier	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		vuistregels voor. Indiener pleit voor een reële afstand van 1.200 meter.		
234	bw	Het aspect slagschaduw staat de uitvoering van het plan in de weg, omdat de aantasting van het woon- en leefklimaat van de omwonenden ernstig wordt verstoord. Dit is onaanvaardbaar en daarbij komt dat er ook voor het aspect slagschaduw mitigerende maatregelen getroffen moeten worden in de vorm van stilstandvoorzieningen en zonneshijn-sensoren. Het criterium 'goede ruimtelijke ordening' biedt de mogelijkheid om ter bescherming van een goed woon- en leefklimaat strengere eisen te stellen dan de milieunormen. De in artikel 3.12 van het Activiteitenbesluit gehanteerde norm borgt immers niet altijd een goed woon- en leefklimaat. Ten aanzien van het aspect slagschaduw dient een afstand tot woonbebouwing aangehouden te worden van 12 maal de rotordiameter. Dus zonder stilstandvoorziening en zonneshijn sensoren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	bx	De beoogde opstelling voldoet niet aan de geldende veiligheidseisen. Indiener wijst op recente ongelukken door ijsafzetting en brand en wenst een veilige afstand van minimaal 1.200 meter.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	by	Uit literatuuronderzoek van de Wageningen Universiteit komt naar voren dat windturbines aanzienlijke effecten hebben op vlermuizen en vogels in de zin van aanvaringslachtoffers, mate van verstoring en/of barrièrewerking. Ten tijde van het onderzoek dat in 2008 is uitgevoerd was de maximale rotordiameter van windturbines ca. 80 meter en de tiphoogte ca. 100 meter. Indiener is van mening dat het aspect ecologie de uitvoering van het windturbinepark niet in de weg staat onjuist is, omdat de passende beoordeling gebaseerd is op sterk verouderd onderzoek.	De passende beoordeling en andere natuuronderzoeken zijn gebaseerd op de laatste stand der wetenschappelijke kennis op dit gebied en opgesteld door ter zake deskundige ecologen. Het aangehaalde onderzoek is een van de vele bronnen die gebruikt zijn ter onderbouwing van de beoordeling op het aspect natuur. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'ecologie' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	bz	In het RIP en het MER is onvoldoende rekening gehouden	In de Natuurtoets behorende bij het MER zijn onder	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		met het recent ontwikkelde gebied Bonnerklap. Kijkt men wat verder terug dan kan worden gesteld dat het windturbinepark binnen de invloedssfeer van een Milieubeschermingsgebied ligt.	andere de effecten op beschermde natuurgebieden, waaronder het Natuurnetwerk Nederland (NNN), beschreven voor zover relevant. Het gebied Bonnerklap-Toreneven maakt onderdeel uit van het NNN. De effectbeoordeling heeft daarmee reeds rekening gehouden met eventuele effecten op dit gebied. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	geen reden tot aanpassing.
234	ca	Wij zijn het er niet mee eens dat de windturbines geen effecten hebben op archeologie en cultuurhistorie. De windturbines gaan door hun enorme afmetingen het bestaande landschap domineren. Ze voegen een nieuwe laag aan het landschap toe dat in schril contrast staat met het beleid van de provincie en de gemeenten.	De potentieel aanwezige archeologische waarden worden beschermd middels een dubbelbestemming. Voor wat betreft de invloed op landschap en cultuurhistorie wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes landschap' en 'cultuurhistorie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	cb	Het voltallige College van Rijksadviseurs heeft het ministerie van EZ geadviseerd inzake het aspect landschap met als doel dat de opstellers van het RIP rekening zouden houden met dit advies. Hierin staat dat ten noorden van het Gasselternijveense Bos er geen enkele verankering in het gebied is voor grootschalige windturbines. De indiener stelt dat de lijnopstelling van de turbines evenwijdig aan Nieuwediep moet komen te vervallen, evenals de noordelijke lijnopstelling aan de noordzijde van het Gasselternijveense Bos.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	cc	Indiener heeft grote moeite met het in het advies opgenomen passage dat de gedachte van de Provincie logisch is dat het overgrote deel van de opgave voor windenergie zou moeten landen in het veenkoloniale deel van Drenthe vanwege de openheid van het landschap en de relatief hoge windsnelheid. Het maakt niet uit waar windturbines worden geplaatst in de provincie Drenthe dan wel in de gemeente Aa en Hunze, zelfs niet in de Staatsbossen en aan de randen van natuurgebieden. Er zijn in de provincie en de gemeente meerdere gebieden met een open land-	Het College van Rijksadviseurs is een onafhankelijk adviescollege dat het kabinet gevraagd en ongevraagd adviseert over ruimtelijke kwaliteit. Het Rijk heeft geen invloed op de inhoud van het advies. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		schap dan de Drentse Veenkoloniën.		
234	cd	Indiener vindt het van minachting getuigen dat het Cra in haar advies spreekt over 'regionale overgevoeligheid' vanwege de schaalgrootte van de oorspronkelijke plannen van de initiatiefnemers en adviseert om de turbines gefaseerd te plaatsen zodat gewinning op kan treden. Indiener geeft aan dat diezelfde gewinning ook elders op kan treden, ook voor dieren.	Het College van Rijksadviseurs is een onafhankelijk adviescollege dat het kabinet gevraagd en ongevraagd adviseert over ruimtelijke kwaliteit. Het Rijk heeft geen invloed op de inhoud van het advies. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ce	Invloed van windturbines op waterkeringen. Indiener is van mening dat het aspect water wel degelijk invloed heeft op de uitvoering van het plan. Immers in de aanlegfase treden door graaf- en heiwerkzaamheden in de veengronden zeer zware trillingen op die zich gemakkelijk in het aanzienlijke veenpakket voortzetten. In de gebruiksfase treden eveneens zware trillingen op. Deze trillingen worden veroorzaakt door de rotorbladen van de windturbines en zetten zich voort via de fundatie van de turbinemasten. Zie hiervoor het onderzoek van het onafhankelijk platform voor het geotechnische werkveld.	Niet valt in te zien op welke wijze eventuele trillingen een negatieve invloed kunnen hebben op de waterhuishouding. Voor zover de zienswijze gericht is op de invloed op waterkeringen, geldt dat er geen waterkeringen binnen het plangebied gelegen zijn, noch in de omgeving van het plangebied. Dit was abusievelijk opgenomen in de plantoelichting en wordt aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
234	cf	Indiener is van mening dat er voor het aspect bodem ernstige verstoring op zal treden door trillingen, veroorzaakt door rotorbladen van turbines die enerzijds zorgdragen dat laagfrequent geluid over zeer grote afstand wordt verplaatst. Anderzijds bestaat de kans dat deze trillingen de grondwaterspiegel beïnvloeden. Het freatisch vlak zal ten gevolge van deze trillingen continue fluctueren.	Er is in het MER onder andere gekeken naar de effecten op bodem en (grond)water. De trillingen in de gebruiksfase van windturbines zijn beperkt. Uit metingen aan windturbines, onder andere in de Eemshaven, is gebleken dat de trillingen van een in bedrijf zijnde windturbine zeer beperkt zijn. Vergeleken met andere trillingsbronnen (bijvoorbeeld passerende trein, zwaar verkeer, heien) zijn deze trillingen in intensiteit verwaarloosbaar. Er zijn bovendien geen onderzoeken bekend waaruit is gebleken dat trillingen, ook van veel zwaardere bronnen, een effect op de lokale grondwaterspiegel hebben. Er is daarom ook geen reden om aan te nemen dat dit voor windpark de Drentse Monden - Oostermoer anders zou zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
234	cg	Indiener vindt obstakelverlichting een sterk verouderde techniek voor obstakelverlichting en stelt een detectiesysteem voor dat pas inschakelt op het moment dat een vliegtuig in de richting van een turbine vliegt. Hierbij zullen BBT toegepast moeten worden aangezien obstakelverlichting onaanvaardbare hinder voor omwonenden oplevert.	Conform internationale regelgeving is obstakelverlichting verplicht zoals beschreven in het MER. Andere technieken, waaronder detectie, worden vooralsnog niet toegestaan op basis van deze regelgeving. Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
234	ch	Indiener is van mening dat het windturbinepark in zijn geheel en de verschillende afzonderlijke turbines in het bijzonder de elektromagnetische omgeving beïnvloeden. Er dient onderzocht te worden of de windturbines voor de omwonenden tot storingen in hun apparatuur zullen leiden en in straalpaden. Gelet op de aard van de windturbines is dat niet uit te sluiten.	Net als ieder ander elektrisch apparaat produceert een windturbine een electromagnetisch veld. Hiervoor zijn normen opgenomen in de certificering van windturbines. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid', 'slagschaduw' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ci	De conclusie dat plaatsing van turbines in LOFAR zone II aanvaardbaar is om aan de opgave van 150 MW te kunnen voldoen is volstrekt irrelevant. Indiener is verheugd dat de Minister in antwoord op Kamervragen heeft toegezegd dat nader onderzoek zal worden gedaan naar de versturende effecten van het windturbinepark op LOFAR.	Ter kennisgeving aangenomen en verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'LOFAR' en 'bestuurlijke belangenafweging'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
234	cj	Er is veel onduidelijkheid over de invloed van windturbines op de gezondheid, ook onderzoeken spreken elkaar tegen. Indiener geeft een voorbeeld van een huisarts die een toename in (psychische) klachten geconstateerd heeft vanwege de komst van windturbines. Indiener pleit voor een pas op de plaats en aanvullend onderzoek naar gezondheidseffecten door een belevingsonderzoek.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ck	Indiener vindt de beoogde flexibiliteit irrelevant en de mogelijke verplaatsing van de turbine met 15 meter onaanvaardbaar. Het huidige kaartmateriaal geeft onvoldoende inzicht in de juiste locatie en een verschuiving kan een verslechtering van de milieueffecten teweegbrengen.	Op de verbeelding is exact aangegeven waar de turbines gerealiseerd kunnen worden, inclusief verplaatsingsruimte. In het MER en alle onderzoeken is rekening gehouden met deze schuifruimte. In de besluiten omgevingsvergunning zijn exacte locaties opgenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'flexibiliteit'.	
234	cl	Indiener vindt de termijn van 10 jaar waarbinnen geen andere ruimtelijke plannen mogen worden vastgesteld veel te lang omdat hierdoor mogelijk andere duurzame energieprojecten tegengehouden kunnen worden. Voorstel is om in het plan zodanige ruimte op te nemen dat tevens ruimte wordt geboden aan alle mogelijke opties voor energieopwekking. De onderhavige plannen souperen ten onrechte alle ruimte voor alternatieve plannen op.	Niet valt in te zien op welke wijze dit plan ruimte voor andere plannen opsoupeert. Het is juist de doelstelling van de overheid om zoveel mogelijk duurzame energieopwekking te stimuleren, zie hiervoor ook de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'. Het plangebied is beperkt tot de turbineposities en bijbehorende parkinfrastructuur. Daarbinnen is geen mogelijkheid om andere energievormen te realiseren, simpelweg omdat daarvoor geen fysieke ruimte is. De opgenomen termijn is uitsluitend bedoeld om ontwikkelingen te voorkomen die de belangen van het windpark aan kunnen tasten, zie artikel 11.2 van de planregels.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	cm	Indiener herhaalt zijn standpunt ten aanzien van de flexibiliteit en geeft aan dat de verbeelding duidelijk en voor een uitleg vatbaar moet zijn. Door de opgenomen flexibiliteit ontstaat rechtsonzekerheid.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder bm en ck.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	cn	Het wordt hier niet inzichtelijk gemaakt of er een anterieure overeenkomst ten behoeve van kostenverhaal is opgesteld, tussen welke partijen de overeenkomst is opgesteld en wat de inhoud van de overeenkomst is. Er wordt bijvoorbeeld opgemerkt dat in het kostenverhaal onder andere voorzien wordt in planschade. Er wordt niet aangegeven of de uit te keren planschade volledig op de initiatiefnemers wordt verhaald. Als de planschade niet volledig wordt doorgelegd naar de initiatiefnemers, is er naar de mening van indiener bovendien sprake van ongeoorloofde staatssteun. De vraag is of de initiatiefnemers voldoende financiële draagkracht hebben om planschade en gevolgschade aan de inwoners van het gebied te betalen.	Op basis van artikel 6.12 lid 1 en 2 Wro dient kostenverhaal verplicht geborgd te worden voor vaststelling van het ruimtelijke plan. Verwezen wordt naar paragraaf 8.1 van de plantoelichting, alsmede naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
234	co	Indien de overeenkomst wordt opgesteld moet ten gunste van het gebied minimaal € 10000 per turbine per jaar door de initiatiefnemers in een fonds worden gestort. Bestedingen uit dit fonds zouden alleen moeten kunnen geschieden met instemming van de Stichting WindNEE.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	cp	Bij de komst van een windturbinepark in een gebied is bij veel mensen weinig bekend over de invloed hiervan op de waarde van hun woning. Inmiddels zijn er echter al diverse uitspraken van rechters geweest die bij de komst van een windturbinepark de WOZ-waarde van een woning hebben verlaagd met 10 tot 50%. Bij realisatie van (een deel) van de plannen zal de stichting WindNEE de regulier planschaderegeling zoals bedoeld in de Wro juridisch aanvechten. Ook de door de branchevereniging NWEA voorgestelde participatieregeling verwerpen wij op voorhand.	Ter kennisgeving aangenomen. De wettelijke planschaderegeling staat hier niet ter discussie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	cq	Indiener vindt dat het plan niet economisch uitvoerbaar is omdat initiatiefnemers enorme claims tegemoet kunnen zien. Indiener schat het totaal van de waardedaling nu al in de miljoenen euro's. Daarnaast kunnen de initiatiefnemers claims verwachten van stroomdips die ten gevolge van de windturbines zullen gaan optreden. Ook deze claims lopen in de miljoenen euro's.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	cr	Indiener vindt dat de burgers op geen enkele wijze betrokken zijn bij de totstandkoming van de plannen, laat staan bij het inpassingsplan. Zo is met de talloze zienswijzen in het kader van de notitie R&D op geen enkele wijze serieus rekening gehouden, is niet gekeken naar alternatieve vormen van duurzame energie en is door initiatiefnemers slechts gekeken naar het plaatsen van zoveel mogelijk windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'procedure algemeen' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	cs	Artikel 1.18 klopt taalkundig niet. Waarschijnlijk is bedoeld: licht dat wordt gebruikt en de aanwezigheid van	De formulering is aangepast. Verwezen wordt naar de beantwoording onder cg.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		een obstakel aangeeft. Indiener is overigens van mening dat obstakellicht met de huidige technieken in de luchtvaart overbodig is en tot onevenredige visuele hinder in de omgeving leidt.		
234	ct	Artikel 1.26. De bij een windturbinepark behorende bouwwerken en voorzieningen dienen nader te worden omschreven. De huidige definitie is in strijd met het rechtszekerheidsbeginsel.	In de bestemmingsomschrijving in artikel 4.1 is nader beschreven welke voorzieningen toegestaan zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	cu	In artikel 4.2.1 moeten lagere ashoogten en kleinere rotordiameters worden opgenomen. Bovendien dienen de marges verkleind te worden.	Door het toepassen van kleinere turbines wordt niet de gewenste elektriciteitsopbrengst behaald. Voor wat betreft de marges wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'flexibiliteit'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	cv	In artikel 4.3.1 wordt onder het kopje Voorwaardelijke verplichting een planregel opgenomen die zelf niet als voorwaardelijke verplichting is geformuleerd. Overigens is indiener van oordeel dat obstakelverlichting overbodig is en tot onevenredige visuele hinder in de omgeving leidt.	De formulering is aangepast. Verwezen wordt naar de beantwoording onder cg.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
234	cw	In artikel 10.1 is niet duidelijk over de in artikel 4.2.1 toegestane rotordiameters passen binnen de aanduiding "veiligheidszone - windturbine" en de daar toegestane wiekoverslag.	De op de verbeelding opgenomen zones zijn afgestemd op de maximaal toegelaten rotordiameter.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	cx	Op de plankaarten zijn de bestemmingen "bedrijfsvoorziening" en "bedrijf -windturbinepark" ten onrechte niet overal beperkt tot cirkels maar zijn het ellipsen die te veel onzekerheid laten over de plekken waar e.e.a. kan worden gerealiseerd. Bovendien lijken er overal toegangswegen tot de windturbines mogelijk gemaakt te worden. Waarschijnlijk zijn voor realisatie van de windturbineparken dus ook omgevingsvergunningen voor de activiteit wegaanleg of uitwegen (artikel 2.2, lid 1, onder d en e, Wabo) nodig. Ten onrechte omvatten de nu ter inzage liggende ontwerpvergunningen die activiteiten niet mede.	Wat betreft de op de verbeelding opgenomen flexibiliteit (in de vorm van ellipsen), wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'flexibiliteit'. De betrokken windturbines zijn vergund op exacte locaties op basis van rijksdriehoekskoördinaten. Er worden voorts inderdaad toegangswegen tot de windturbines mogelijk gemaakt, ook deze zijn op de verbeelding aangeduid. Het inpassingsplan maakt deze wegen mogelijk, zonder dat daarvoor nog een afzonderlijke vergunning nodig is. De aanleg van deze wegen vormt evenwel geen onderdeel van de onderhavige vergunning. Het is de keuze van de aanvrager voor welke ac-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			tiviteit(en) een omgevingsvergunning wordt aangevraagd. Alhoewel de aanleg van de benodigde leidingen technisch onderdeel vormt van het project, is er op dit punt geen sprake van juridische onlosmakelijkheid in de zin van artikel 2.7, lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht.	
234	cy	Ten aanzien van het ontwerpbesluit Nbwet 1998 van GS van Drenthe geeft indiener aan dat artikel 2a Nbw 1998 verkeerd althans onvolledig wordt geciteerd. Bovendien is het de vraag of het onderhavige project niet hoofdzakelijk gevolgen kan hebben voor het Groninger deel van het Natura 2000-gebied Zuidlaardermeergebied, zodat GS Groningen gelet op het tweede lid van dat artikel bevoegd zijn. Voor het Zuidlaardermeergebied worden in § 4.2 van het ontwerpbesluit twee soorten genoemd, voor het (in Drenthe gelegen) Bargerveen maar één, terwijl voor de verdere in Drenthe gelegen Natura-2000-gebieden effecten op voorhand zijn uit te sluiten, althans volgens de overwegingen in het ontwerpbesluit en de bijbehorende passende beoordeling.	In de Passende Beoordeling (bijlage 22 bij het MER) wordt aangegeven dat het windpark op grote afstand (10 -25 km) ligt van onder andere het Natura 2000-gebied Zuidlaardermeer. Gelet op deze afstand wordt geconcludeerd dat er met zekerheid geen sprake is van verlies van areaal van de beschermde habitattypen door ruimtebeslag. Daarnaast is er geen sprake van relevante emissie van schadelijke stoffen naar lucht, water en of bodem of van veranderingen in grond- of oppervlaktewateren. Effecten op beschermde habitattypen als gevolg van externe werking zijn daarom niet aan de orde. Verslechtering van de kwaliteit van de natuurlijke habitats in het voornoemde Natura 2000-gebied als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windpark De Drentse Monden - Oostermoer is daarom op voorhand met zekerheid uit te sluiten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	cz	Het kopje "rechtsmiddelen" wekt verwarring. Om te beginnen gaat het hier om een ontwerpbesluit, waar nog geen rechtsmiddelen tegen kunnen worden aangewend. Er staat thans alleen de mogelijkheid open een zienswijze in te dienen. Bovendien wordt aangegeven dat een zienswijze bij GS Drenthe kan worden ingediend, terwijl volgens Stcrt. 2016, 10908 (m.n. p.2) een zienswijze bij uw Bureau Energieprojecten kan worden ingediend.	Een rechtsmiddel is een middel dat een natuurlijk persoon of rechtspersoon kan aanwenden om zijn gelijk te halen in een juridische procedure. Een zienswijze valt hier ook onder. Op grond van art. 2.3 en 6:15 Algemene wet bestuursrecht is een bestuursorgaan verplicht tot doorzending van stukken en bezwaar- of beroepschriften waarvan de bevoegdheid tot behandeling kenmerkend bij een ander bestuursorgaan ligt.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	da	In het voornemen wordt afwisselend de term windmolen en windturbine gebezigd. Dit is verwarrend. Dit had windturbine en windturbinepark moeten zijn.	In het algemeen spraakgebruik is de term 'windmolen' meer ingeburgerd dan de technische term 'windturbine'. Om die reden zijn deze beide aanduidingen gebezigd. De keuze voor meer eenduidigheid	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			was mogelijk duidelijker geweest, maar uit de context van aanvraag en vergunning wordt voldoende duidelijk waar deze betrekking op heeft.	
234	db	Figuur 1: locatie van het Windpark met turbines. De locatie van het windturbinepark is op de figuur onjuist aangegeven. Het gebied Grevelingen ten Noorden van de N33 behoort niet tot het windturbinepark. Daarnaast is de begrenzing van het windturbinepark totaal verkeerd op de figuur aangegeven. De grenzen van het windturbinepark hadden op de figuur aangegeven moeten worden voor de ruimte die strikt noodzakelijk is voor dit windturbinepark.	In deze figuur is globaal weergegeven waar het windpark plangebied is gelegen ten opzichte van de Natura 2000 gebieden. Binnen het plangebied zijn de windturbineposities aangeduid. Bepalend in dit opzicht zijn de verbeelding van het Rijksinpassingsplan en de rijksdriehoekskoordinaten welke de locaties aanduiden waar de desbetreffende windturbines zijn vergund.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	dc	Ten aanzien van paragraaf 3.1, procedure algemeen, stelt indiener dat, gelet op het feit dat ook Duitse Natura-2000-gebieden zijn beschouwd, ook de Duitse autoriteiten geconsulteerd hadden moeten worden; vgl. ABRvS 15 augustus 2012, M&R 2012, 140.	In de uitgevoerde natuuronderzoeken zijn eveneens de effecten op Duitse Natura 2000 gebieden beschouwd. Hieruit blijkt dat de effecten op deze gebieden op voorhand met zekerheid kunnen worden uitgesloten. Desondanks is eveneens een kennisgeving van het voorname in Duitsland gepubliceerd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	dd	Volgens artikel 19e, aanhef en onder c, Nbw 1998 houden GS bij vergunningverlening als bedoeld in artikel 19d, eerste lid, rekening met vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied, alsmede regionale en lokale bijzonderheden. In het ontwerpbesluit wordt volstaan met de opmerking: "De in artikel 19e van de Nb-wet 1998 genoemde aspecten verzetten zich niet tegen de verlening van dit besluit; evenmin zijn er andere vereisten relevant die weigering zouden rechtvaardigen." Dit is geen toets aan artikel 19e, aanhef en onder c, Nbw 1998. Volgens indiener zijn er zelfs vele eisen op economisch, sociaal en cultureel gebied en regionale en lokale bijzonderheden die zich tegen vergunningverlening verzetten. Het is een relatief arm gebied met krimp. Door de komst van de windturbines zal het onroerend goed in het gebied onverkoopbaar worden en zal het minder aantrekkelijk worden voor nieuwkomers.	Dit artikel heeft betrekking op de genoemde aspecten voor zover deze relevant zijn in het kader van de vergunning onder de natuurbeschermingswet. De door indiener genoemde aspecten worden in het kader van het ruimtelijk besluit beschouwd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
234	de	Volgens het rapport in bijlage 1 waren op voorhand significant negatieve effecten niet met zekerheid uit te sluiten en derhalve is er een passende beoordeling opgesteld en wordt een vergunningaanvraag ingediend. In het rapport worden verschillende Natura-2000- gebieden beschouwd die vallen binnen het grondgebied van de gemeenten Aa en Hunze en Borger Odoorn, waaronder Drouwenerzand en Drentse Aa. Op voorhand valt dus niet uit te sluiten dat effecten op die Natura-2000-gebieden ook directe gevolgen voor de leefomgeving van de inwoners van Borger Odoorn en Aa en Hunze zullen hebben. Andere Natura-2000-gebieden hebben, zoals o.a. blijkt uit § 7.4, van de niet-broedvogelsoorten waarvoor de nabijgelegen Natura-2000-gebieden Zuidlaardermeergebied en Bargerveen zijn aangewezen, de kleine zwaan, toendrarietgans en kolgans (Zuidlaardermeer) en toendrarietgans (Bargerveen) een duidelijke binding met het plangebied. Deze twee Natura-2000-gebieden zijn in zoverre dus eveneens van direct belang voor de leefomgeving van de inwoners van Borger Odoorn en Aa en Hunze.	Dit artikel heeft betrekking op de genoemde aspecten voor zover deze relevant zijn in het kader van de vergunning onder de Natuurbeschermingswet. De door indiener genoemde aspecten worden in het kader van het ruimtelijk besluit en Nbw-vergunning beschouwd en afgewogen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	df	Een aanvraag is volgens artikel 1:3 lid 3 Awb een verzoek van een belanghebbende een besluit te nemen. De vraag is of het onderhavige verzoek om een vergunning te verlenen krachtens de Natuurbeschermingswet 1998 afkomstig is van belanghebbenden. Blijkens deze paragraaf zijn immers niet alle gronden in eigendom bij de initiatiefnemers. Indiener verzoekt om de belanghebbendheid aan te tonen, bijvoorbeeld door openbaarmaking van de overeenkomsten tussen de grondeigenaars en de initiatiefnemers. Als geen sprake is van belanghebbenden, dient u ook niet (positief) op het verzoek tot verlening van een vergunning te beslissen.	De vergunningaanvraag is ingediend door de initiatiefnemers van het windpark. Zij zijn daarmee rechtstreeks belanghebbende bij het te nemen besluit. Eventueel grondeigendom, daargelaten of dat hier het geval is, is daarvoor niet relevant.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	dg	Blijkbaar is er nog geen keuze gemaakt voor specifieke turbintype en voor de ashoogten en de rotordiameters.	Er is een vergunning aangevraagd op basis van de 'worst case' windturbine, waarvoor concrete afmetingen	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		Een vergunning krachtens artikel 19d Natuurbeschermingswet 1998 kan alleen worden aangevraagd en verleend voor een (concreet) project. Het project is nog niet concreet genoeg, zodat thans geen vergunning op grond van het genoemde artikel verleend kan worden.	zijn opgenomen in de aanvraag. Op basis hiervan zijn de effecten bepaald, waarmee voldoende concreet inzicht is verkregen.	passing.
234	dh	Op pagina 17 wordt geschreven dat volgens het 1%-criterium iedere tol van minder dan 1% van de totale jaarlijkse sterfte van de betrokken populatie (gemiddelde waarden) als kleine hoeveelheid wordt beschouwd. Onzes inziens wordt hier ten onrechte niet gesproken van de jaarlijkse totale <i>natuurlijke</i> sterfte. De hier genoemde rechtspraak van de Raad van State is volgens indieneer bovendien strijdig met het Europese recht, met name in strijd met de Habitatrictlijn/de Vogelrichtlijn. Ook een sterfte van minder dan 1% is significant. In dit licht is ook niet goed te begrijpen de rechtspraak van de Raad van State waaruit blijkt dat bij stikstofdepositie elke toename, hoe gering ook, relevant is, terwijl bij vogelsterfte kennelijk een marge mag worden gehanteerd.	In de passende beoordeling wordt uitgelegd hoe dit criterium is gehanteerd: 1% van de totale jaarlijkse sterfte van de betrokken populatie is een zodanig kleine hoeveelheid dat op voorhand met zekerheid geen significante effecten op zullen treden, omdat de sterfte procentueel zeer laag is ten opzichte van de natuurlijke sterfte.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	di	Op pagina 20 wordt verwezen naar cijfers over de natuurlijke sterfte per soort op de website van de BTO. Welke cijfers daar precies gevonden zijn, wordt echter niet vermeld, zodat de juistheid van de berekeningen niet kan worden nagegaan.	In de passende beoordeling is opgenomen dat In de berekeningen de natuurlijke sterfte van adulte vogels is gebruikt, omdat hier meer over bekend is en omdat deze sterfte lager is dan die van juveniele vogels. De betreffende aantallen zijn voor de individuele soort op de genoemde website van BTO te vinden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	dj	Onder het kopje Barrièrewerking wordt toegegeven dat vogels tot enkele kilometers moeten om vliegen als ze een of meer lijnopstellingen willen ontwijken. Dit zou dan niet leiden tot het onbereikbaar worden van foerageer- of rustgebieden. In §7.4 wordt vervolgens geconcludeerd dat de effecten als gevolg van barrièrewerking beperkt zijn tot hooguit enige hinder maar dat dit niet leidt tot het onbereikbaar worden van foerageer- of rustgebieden. Vervolgens wordt gesteld dat significant verstorende ef-	In de passende beoordeling staat aangegeven dat in de geplande windparkopstelling voldoende mogelijkheden bestaan voor ganzen en zwanen om uit te wijken (bijvoorbeeld gaten in de opstellingen in windpark Oostermoer, ruimte tussen lijnopstellingen in windpark De Drentse Monden) zonder dat dit tot grote energetische verliezen leidt. Gebieden worden dus niet onbereikbaar. Daarom is de beperkte barrièrewerking, als deze al optreedt, beperkt tot hooguit enige hinder.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		fecten op voorhand met zekerheid zijn uit te sluiten. Deze laatste conclusie wordt verder niet onderbouwd en komt indiener ongeloofwaardig voor; als er enkele kilometers omgevlogen moet worden, kan dat wel degelijk tot significant verstorende effecten leiden.		
234	dk	De aanvragen en de ontwerp beschikkingen voor de verschillende deelgebieden zijn voor een groot deel gelijklopend. Onze onderstaande zienswijzen hebben derhalve betrekking op het deelgebied RH, het deelgebied OM, het deelgebied DEE en het cluster DEE, tenzij expliciet anders wordt aangegeven.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	dl	Uit de publicatie uit de Stcrt. 2016, 10908 en 10908-n1, blijkt niet of ook kennisgevingen zijn gedaan in papieren kranten. Enkel elektronische kennisgeving volstaat niet en belet effectieve toegang tot de rechter; meedoen aan de zienswijzeprocedure is immers een vereiste om in beroep te kunnen gaan bij de onafhankelijke rechter.	Voldaan is aan de wettelijke eisen ten aanzien van publicatie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	dm	Uit de gegevens van de aanvrager kan niet worden opgemaakt op wiens eigendom welke turbine staat. Dit vinden wij onacceptabel, immers bij een klacht inzake een specifieke turbine moeten omwonenden rechtstreeks contact kunnen opnemen met de eigenaar of gebruiker van de grond waarop de turbine staat en niet met de formele drijver van de inrichting c.q. de initiatiefnemer(s). Ook is niet duidelijk of het verzoek om verlening van de omgevingsvergunning is gedaan door een belanghebbende.	Het eerste aanspreekpunt in geval van klachten vormt de drijver van de inrichting. Voor wat betreft de naleving van de vergunning en de op de windturbines van toepassing zijnde regelgeving is in de context van het publiekrecht primair relevant wie als drijver van de inrichting heeft te gelden. Dit is in de context van onderhavige vergunning afdoende vastgelegd. In geval van ervaren hinder kan indiener zich overigens ook altijd wenden tot het bevoegd gezag.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	dn	In de projectbeschrijving staat een bandbreedte van de windturbines beschreven. Indiener is van mening dat de bandbreedtes die worden genoemd in de vergunningaanvraag en de ontwerpbeschikking veel te ruim zijn en vinden dat het juiste type turbine bekend dient te zijn voordat de beschikking wordt verleend. Een omgevingsvergunning kan immers alleen voor een (concreet) project	Door het toepassen van kleinere turbines wordt niet het gewenste rendement behaald. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'flexibiliteit'. Ten aanzien van de verschijningsvorm zijn voorwaarden gesteld in de planregels van het inpassingsplan in artikel 4.2.1 onder d.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		worden verleend. De in de projectbeschrijving genoemde minimale en maximale ashoogte en de minimale en maximale rotordiameter zijn naar het oordeel van de indiener ook veel te groot. Daarbij komt dat de verschijningsvorm van de verschillende windturbines die op de markt zijn totaal verschillend zijn.		
234	do	Tijdens de door het Ministerie van Economische Zaken spreekuren hebben de initiatiefnemers uiteengezet dat er een aanbesteding plaats zal vinden. Er wordt gekozen, zoals daar gezegd, voor de meest economische turbine. Dit vindt indiener onacceptabel en pleiten dat in de beschikking de stilste turbines en de Beste Beschikbare Technieken (BBT) worden voorgeschreven.	Het staat de initiatiefnemers vrij om een turbinetype te kiezen, bijvoorbeeld aan de hand van economische criteria. Bepalend is dat deze keuze geschiedt binnen de bandbreedte van onderhavige vergunning, waarin op BBT gebaseerde emissie-eisen zijn gehanteerd. Voor zover het Activiteitenbesluit milieubeheer het voorgeschreven kader vormt, is van belang dat ook de in het Activiteitenbesluit opgenomen milieuvoorschriften zijn gebaseerd op toepassing van BBT.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	dp	De aanvraag voldoet niet aan de indieningsvereisten uit de Ministeriële regeling omgevingsrecht (Mor), omdat het turbinetype en de verschijningsvorm nog niet bekend zijn.	De aanvraag voldoet voor wat betreft de uitgestelde aanlevering van gegevens aan het Besluit omgevingsrecht en de Regeling Omgevingsrecht. De verschijningsvorm is op hoofdlijnen in de vergunning vastgelegd, evenals de locatie en de maximale afmetingen van een turbine.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	dq	Ondanks de uitspraak van de rechter (C/09/500756/KG ZA 15/1822), blijft indiener bij het standpunt dat bij het windturbinepark sprake is van meerdere initiatieven met productie-installaties die afzonderlijk een vermogen van minder dan 100 MW hebben. De RCR is niet van toepassing en de Minister van EZ is daardoor onbevoegd. Het is uiteindelijk niet aan de civiele rechter maar aan de bestuursrechter om hierover een oordeel te geven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	dr	Gezien hetgeen indiener onder dq hebben betoogd dient alsnog een verklaring van geen bedenkingen te worden gevraagd aan de gemeenteraden van de gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
234	ds	In onderhavige vergunning zijn geen maatwerkvoorschriften opgenomen. Dit vindt indiener onacceptabel en pleit voor maatwerkvoorschriften met betrekking tot de aspecten geluid en slagschaduw vertaald naar een reële afstand tot de woonbebouwing (1200 meter).	Verwezen wordt naar de beantwoording onder bq.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	dt	In paragraaf 2.2 'Milieueffectrapportage' staat: "De initiatiefnemer heeft ervoor gekozen om een milieueffectrapport op te stellen". Dit is onjuist. Tijdens door het Ministerie van EZ georganiseerde spreekuren is gevraagd wie de opdrachtgever is voor het milieueffectrapport. Zowel de initiatiefnemer als de aanwezige ambtenaren hebben gezegd dat met Ministerie van EZ de opdrachtgever is van het milieueffectrapport en de daarbij behorende deelonderzoeken. Als reden werd gegeven dat het Ministerie van EZ het RIP vaststelt en derhalve daarom de opdrachtgever is.	Er is sprake van een gecombineerde MER: plan-MER en project-MER. Bij een inpassingsplan is het Rijk verplicht een plan-MER op te stellen. Initiatiefnemers van het windpark zijn verantwoordelijk voor het project-MER in het kader van de vergunningen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	du	In de ontwerp beschikking staat: "De procedure als bedoeld in hoofdstuk 7 van de Wet milieubeheer is doorlopen." Indiener is van mening dat de bewoners van het gebied tot op heden geen wezenlijke invloed hebben kunnen uitoefenen op de besluitvorming.	Door indiener wordt niet aangegeven op welke wijze deze wezenlijke invloed zich had moeten uiten. Evenmin geeft indiener aan dat de bewoners van het gebied vanwege omissies in de wettelijk voorgeschreven besluitvormingsprocedures in hun inspraakmogelijkheden zijn geschaad. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	dv	Indiener verwijst naar een passage uit de ontwerpbeschikking voor de omgevingsvergunningen, waarin aangegeven is dat er, al dan niet met toepassing van mitigerende maatregelen, geen significante negatieve effecten op de omgeving ontstaan en de omgevingsvergunning dus kan worden verleend. Indiener vindt het volstrekt onaanvaardbaar dat een project met een dusdanig grote impact op de woon- en leefomgeving slechts aan de normstelling kan voldoen indien er mitigerende maatregelen getroffen worden en vindt dan ook dat de vergunning niet verleend kan worden.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder bq.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
234	dx	Indiener refereert naar een passage uit de ontwerpbeschikking voor de omgevingsvergunningen, m.b.t. BBT en geeft aan dat hij de flexibiliteit in turbinetype onaanvaardbaar vindt omdat het turbinetype nu niet beoordeeld kan worden. Bovendien moeten maatwerkvoorschriften opgenomen worden ten behoeve van geluid en slagschaduw.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder bm en bq.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	dy	In de ontwerp beschikking staat: "Conform de aanvraag wordt een nulsituatieonderzoek naar de kwaliteit van de bodem later aangeleverd." Wij vinden dit onacceptabel en vinden dat het nulsituatieonderzoek bij de aanvraag om vergunning had moeten worden gevoegd. Immers wij kunnen niet beoordelen of ter plaatse van de windturbines bodemverontreiniging aanwezig is. Wij vrezen voor verspreiding van aanwezige bodemverontreinigingen door heiwerkzaamheden. Tal van turbinemasten zijn gesitueerd nabij gedempte wijken. Zoals in het Nazorg Program Voormalige Stortlocaties van de provincie Drenthe (NAVOS) is aangegeven dienen deze locaties te worden aangemerkt als verdacht en moet vooral een nulsituatieonderzoek worden uitgevoerd.	Een windturbine is een bedrijfsfunctie ten aanzien waarvan lichtere eisen worden gehanteerd voor wat betreft bodemverontreiniging. Eventuele bodemverontreiniging behoeft dus niet noodzakelijkerwijs in de weg te staan aan realisatie. Indien uit bodemonderzoek zou blijken dat sprake is van verontreinigingen welke tijdens de bouw zouden kunnen worden verspreid e.d., dan dient daar binnen de kaders van de Wet bodembescherming het hoofd aan te worden geboden. Een regeling voor deze mogelijkheid is niet nodig in de context van de onderhavige vergunning.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	dz	Indiener verwijst naar een reeds eerder genoemde zienswijze op externe veiligheid.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder bx.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ea	Indiener verwijst naar een passage uit de ontwerpbeschikking voor de omgevingsvergunningen, met betrekking tot laagfrequent geluid en geeft aan dat de handhaafbaarheid van de normen ernstig dient te worden betwijfeld, zeker omdat het turbinetype nog niet duidelijk is. Indiener vraagt zich af hoe men tot de conclusie kan komen dat er geen voorschriften met betrekking tot laagfrequent geluid verbonden hoeven te worden aan de vergunning. Eerst moet hier onderzoek naar gedaan worden omdat het schadelijk is voor mens en dier (waaronder ook	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de vogels uit het vogelpark).		
234	eb	In de ontwerpbesikking wordt aangegeven dat niet gevreesd hoeft te worden voor trillinghinder. Indiener is het hier niet mee eens, op grond van reeds eerder aangegeven gronden (zie onder cf).	Verwezen wordt naar de beantwoording onder cf.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ec	Indiener verwijst naar een reeds eerder genoemde zienswijze op slagschaduw.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder bw.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ed	Indiener verwijst naar een reeds eerder genoemde zienswijze op lichtschittering en obstakelverlichting. Ongeacht of de IL&T, wat bij indiener bekend staat als een zeer conservatief adviesorgaan, goedkeuring wil geven is indiener van mening dat BBT voorschriften inzake obstakelverlichting moeten worden opgenomen. Het kan niet zo zijn dat er technieken beschikbaar zijn die niet worden ingezet om financieel economische redenen of omdat er een adviesorgaan is dat kennelijk nog in de middeleeuwen leeft.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder cg.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ee	In de ontwerpbesikking staat: "Aspecten ten aanzien van de verruimde reikwijdte van de Wabo, die hiervoor niet zijn behandeld, zoals het waterverbruik en beperking van verkeer en vervoer zijn op de onderhavige inrichting naar ons oordeel niet relevant." Naar het oordeel van indiener is de verruimde reikwijdte met betrekking tot verkeersaantrekkende werking mat name in de realisatiefase wel degelijk relevant. De verkeersbewegingen zoals in het MER opgetekend betekenen een enorme belasting voor het gebied en doet in grote mate inbreuk op het woon- en leefklimaat.	De verkeersbewegingen welke optreden tijdens de bouw zijn relatief kortstondig. Het gaat hier niet om verkeersbewegingen welke optreden als de inrichting eenmaal in werking is gebracht. De aanwezige infrastructuur zal hierdoor tijdelijk zwaarder worden belast. Echter deze tijdelijke toename is niet zodanig dat deze de capaciteit van de bestaande infrastructuur te boven gaat. Het aspect bouwverkeer betreft geen aspect dat dient te worden beschouwd in het kader van de zorgplicht. Zoals indiener ook aangeeft is het aspect verkeersbewegingen tijdens de bouw wel meegewogen in het MER, waar het ook een punt van aandacht dient te vormen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ef	In de ontwerp besikking staat: "Door de aanvrager is verzocht om de verder benodigde gegevens voorafgaand	De aanvraag voldoet aan de indieningsvereisten op grond van het Besluit omgevingsrecht en de Regeling	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		aan de bouw te mogen aanleveren. Op dit punt zijn voorschriften aan de vergunning verbonden." Indiener is van mening dat alle benodigde gegevens bij de aanvraag hadden moeten worden overgelegd. Men moet de totaal aanvraag kunnen beoordelen en dat is niet mogelijk indien er stukken later in het proces worden toegevoegd.	omgevingsrecht. Op grond hiervan is het toegelaten dat de aanvrager bepaalde gegevens voorafgaand aan de bouw aanlevert.	passing.
234	eg	U bent voornemens het bouwen nu al te vergunnen. Zolang merk en type windturbine nog niet bekend zijn, kan de bouw niet vergund worden. Omdat de bouw onlosmakelijk verbonden is met de overige onderdelen van de omgevingsvergunning, kan er nu dus geen omgevingsvergunning worden verleend.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder bm.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	eh	In de ontwerpbesluiting wordt aangegeven dat het voornemen niet in strijd is met redelijke eisen van welstand. Indiener vindt dat het plan, met name het gebied Oostermoer niet met goede ruimtelijke ordening is in te passen, geen van de onderzochte opties voldoet volledig aan het advies van het college van Rijksadviseurs. Alle bij ons bekend zijnde welstandsaspecten worden met voeten getreden en het plan voldoet op geen enkele wijze aan de welstandseisen van de gemeente. Hoe kan welstand beoordeeld worden als de turbinetypen nog niet bekend zijn.	Het Rijksinpassingsplan staat windturbines toe van de vergunde afmetingen. Het ontwerp van de windturbines wordt vrijwel volledig bepaald door technische en functionele randvoorwaarden. Vanuit een oogpunt van beeldkwaliteit en welstand zijn de verschillen tussen individuele turbinetypen niet relevant. Zoals ook in de vergunning (via de aanvraag) is vastgelegd, zullen de turbines, ongeacht het type, bestaan uit een voet, een mast, een gondel en een rotor met 3 bladen. Ook ongeacht het type zullen de turbines worden uitgevoerd in (licht)grijs. In algemene zin zou een aanpassing van dit basisontwerp al snel afbreuk doen aan de functie van de windturbine. Bij de beoordeling van welstand en beeldkwaliteit vormt dit alles een zwaarwegend gegeven. Het is overigens niet duidelijk welke aanpassingen op dit punt worden voorgestaan door indiener en evenmin voor wat betreft welke aspecten of onderdelen de windturbines niet voldoen aan het hiervoor geldende beleid. Qua kleurstelling van de windturbines is gekozen voor een grijze kleur welke zo veel mogelijk weg valt tegen de achtergrond. Daarnaast wordt met de gekozen verf lichtschildering voorkomen. Bij de aan-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			vraag is ook een tekening gevoegd met aanzichten. Op basis van deze gegevens is een afdoende welstandstoets mogelijk, ook al is nog geen keuze gemaakt voor een specifiek type. Er is inmiddels een toetsingsadvies van Borger Odoorn ontvangen waarbij aangeven is dat wel degelijk voldaan wordt aan de welstandseisen.	
234	ei	Indiener is van mening dat op basis van de overlegde stukken geen afgewogen besluit kan worden genomen. Hiervoor ontbreken teveel stukken die in een latere fase van het proces zullen worden toegevoegd.	De aanvraag voldoet aan de indieningsvereisten op grond van het Besluit omgevingsrecht en de Regeling omgevingsrecht. Op grond hiervan is het toegelaten dat de aanvrager bepaalde gegevens voorafgaand aan de bouw aanlevert. Verwezen wordt naar de beantwoording onder dx, dy, ef en eh.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ej	In het ontwerp besluit staat: "Bent u het niet eens met dit ontwerpbesluit, dan kunt u binnen zes weken na publicatie van deze beschikking een zienswijze indienen bij Bureau Energieprojecten, Inspraakpunt Windpark DMOM, Posbus 248, 2250 AE Voorschoten (o.v.v. 'zienswijze op omgevingsvergunning De Drentse Monden - Oostermoer - deelgebied OM' en referentie/ zaaknummer)." Dit is nogal verwarrend omdat in het ontwerpbesluit voor deelgebied Raedthuys deelgebied Oostermoer staat.	Het klopt dat er abusievelijk deelgebied OM staat i.p.v. RH. Aangezien ook het zaaknummer vermeldt dient te worden, betekend dit niet dat het niet duidelijk zou zijn indien een ingediende zienswijze gericht is tegen het de omgevingsvergunning voor het deelgebied RH. Indiener is hierdoor niet benadeeld blijkt het feit dat binnen de gestelde termijn zienswijzen zijn ingediend.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ek	In de ontwerpbeschikking staat: "De schriftelijke kennisgevingen dienen gericht te worden aan de minister van Infrastructuur en Milieu en dienen tevens te worden ingediend via het Omgevingsloket." Dit vinden wij verwarrend omdat de vergunning wordt verleend door de Minister van Economische Zaken.	De opmerking is correct. Het ministerie van Economische Zaken is penvoerder voor het verlenen van de vergunning en daar zal de kennisgeving ook moeten worden ingediend. Het besluit omgevingsvergunning is aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
234	el	Indiener herhaalt de zienswijze ten aanzien van de toegangswegen zoals genoemd in cx.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder cx.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	em	Gezien de omvang van de ter inzage gelegde stukken is de wettelijke termijn van 6 weken veel te kort is om alles goed door te nemen.	De reactie is inderdaad begrijpelijk gezien de omvang van de documenten. Helaas is dit noodzakelijk om de volledige belangenafweging inzichtelijk te maken en	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			aan te kunnen tonen dat aan alle wettelijke eisen wordt voldaan, alsmede de wijze waarop dit juridisch geborgd wordt. In het MER is een publieksvriendelijke samenvatting opgenomen.	
234	en	Indiener is van mening dat niet is voldaan aan de inspraakverplichtingen die zijn opgenomen in het "Verdrag betreffende toegang tot informatie, inspraak in besluitvorming en toegang tot de rechter inzake milieuaangelegenheden, Aarhus, 25-06-1998", "Bijlage III EU richtlijn milieubeoordeling projecten" alsmede de van de "Habitatrichtlijn". De toepassing van de RCR voor een ontwerp-inpassingsplan, ontwerpbesluiten en onderliggende stukken, in de thans voorliggende omvang, met een termijn van terinzagelegging van slechts 6 weken, is strijdig met de inspraakverplichtingen van het Verdrag van Aarhus, artikel 6, lid 3, Habitatrichtlijn ("...nadat zij in voorkomend geval inspraakmogelijkheden hebben geboden...) en de Europese mer-regelgeving, omdat thans niet van daadwerkelijke inspraak kan worden gesproken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	eo	De kennisgeving in de Staatscourant vermeldt ten onrechte niet alle ontwerpbesluiten die ter inzage zijn gelegd. Er wordt volstaan met de algemene aanduiding "besluiten betreffende de omgevingsvergunning en de vergunning Natuurbeschermingswet" (Stcrt. 2016, 10908, p. 2), zonder dat de afzonderlijke omgevingsvergunning deelgebied RH, omgevingsvergunning deelgebied OM, omgevingsvergunning deelgebied DEE en omgevingsvergunning deelgebied cluster DEE en hun zakelijke inhoud worden genoemd. Dat is in strijd met artikel 3:12, lid 1, Awb.	In de kennisgeving is duidelijk aangegeven dat het een initiatief betreft voor een windpark in de Veenkoloniën, gelegen in de gemeenten Borger-Odoorn en Aa en Hunze. Verder is daarbij een indicatieve kaart van het gebied met 50 windturbines afgebeeld. Daarmee is voor een ieder duidelijk op welk gebied het inpassingsplan en de bijbehorende besluiten zien. Er is geen sprake van strijd met artikel 3:12, eerste lid, van de Awb.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ep	Als enkel elektronisch kennis is gegeven van de ontwerpbesluiten, is dat ook strijdig met de zojuist genoemde Europese regelgeving en met het Europeesrechtelijke effectiviteitsbeginsel (vgl. HvJ EG 16 december 1976,	De kennisgeving heeft in de diverse huis-aan-huis kranten gestaan. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
234	eq	<p>zaak 33176 (Rewe)).</p> <p>Uit niets blijkt dat ook in Duitsland kennisgevingen zijn gedaan, terwijl in de stukken wel Duitse Natura-2000-gebieden worden genoemd.</p>	<p>In de uitgevoerde natuuronderzoeken zijn eveneens de effecten op Duitse Natura 2000 gebieden beschouwd. Hieruit blijkt dat de effecten op deze gebieden op voorhand met zekerheid kunnen worden uitgesloten. Desondanks is eveneens een kennisgeving van het voorname in Duitsland gepubliceerd.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
234	er	<p>Verder diende men zich met naam en toenaam aan te melden voor de spreekuren. Dat is in strijd met de genoemde Europese richtlijnen, die inspraak voor het publiek verlangen en daaraan niet de eis stellen dat personen zich identificeren als zij van die inspraakmogelijkheden gebruik maken. Ook nationaal-rechtelijk is het de bedoeling van de wetgever geweest om anonieme zienswijzen mogelijk te maken; zie Kamerstukken I 2000/01, 27 023, nr. 177b.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
234	es	<p>Door medewerking te verlenen aan de plannen van de initiatiefnemers wordt in strijd gehandeld met de transparantiebeginselen zoals die uit het nationale en het Europese (aanbestedings- en mededingings) recht volgen. Met het vaststellen van de zoekgebieden in de SvWOL is er schaarste gecreëerd en dus zouden vergunningen en toestemmingen alleen met een eerlijke, openbare procedure vergund moeten worden, waarbij niet alleen de initiatiefnemers maar ook anderen een kans krijgen. Vgl. ook artikel 13, lid 1, onder d, van Richtlijn 2009/1281EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 april 2009 ter bevordering van het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen en houdende wijziging en intrekking van Richtlijn 2001/1177IEG en Richtlijn 2003/130IEG ('...de toestemmings-, certificerings- en vergunningsregels objectief, transparant en evenredig zijn, geen onderscheid maken tussen aanvragers...'). De initiatiefnemers willen dit project ook alleen maar realiseren omdat zij omvangrijke</p>	<p>Onderhavige procedure heeft betrekking op het inpasingsplan en de omgevingsvergunningen voor de windturbines. De besluitvorming omtrent subsidie staat hier los van. De mogelijkheid om hier ter plaatse een windturbinepark te realiseren is overeenkomstig het vastgestelde beleid op basis van zoekgebieden. Het windturbinepark wordt evenwel voor eigen risico en vrijwel volledig voor eigen rekening gerealiseerd door de initiatiefnemers, waaronder de eigenaren van de grond. In die zin is ook geen sprake van dat door initiatiefnemers een concrete overheidswens wordt uitgevoerd, op grond waarvan het aanbestedingsrecht hierop van toepassing zou zijn. Er is evenmin sprake van een 'schaarse vergunning'. Van een schaarse vergunning is sprake in de situatie waarin een beleidsmatig gelimiteerd aantal vergunningen te verlenen is, terwijl de betreffende activiteit op een daarmee in verhouding groot aantal locaties te exploiteren zou zijn. Met andere woorden:</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		subsidies krijgen. Mede gelet op het totale gebrek aan transparantie is er dus ook sprake van ongeoorloofde staatssteun. Tijdens de spreekuren is ons door vertegenwoordigers van uw ministerie gezegd dat de kosten voor het opstellen van de verschillende stukken van Bureau BRO, Pondera e.a. grotendeels door uw ministerie zijn betaald. Indiener meent dat dit ongeoorloofde staatssteun is. Het is gebruikelijk dat initiatiefnemers zulke kosten zelf dragen.	de situatie dat de schaarste wordt veroorzaakt door overheidsbeleid en deze schaarste ook het uitdrukkelijke doel van het beleid vormt. In de onderhavige situatie is dat niet aan de orde, nu in het overheidsbeleid enkel mogelijke locaties voor windturbineparken zijn aangeduid, maar er geen maximum is gesteld aan het aantal windturbineparken of windturbines. Door indiener is overigens niet aangegeven of hij eveneens het voornemen had om een windturbinepark te realiseren en zo ja op welke wijze zij in dat voornemen concreet benadeeld zijn in/door onderhavige besluitvormingsprocedure.	
234	et	Gezien de levensduur van een windturbine van het voorgestelde formaat, maximaal 15 jaar, bepleiten wij dat, indien onverhoopt de plannen worden vastgesteld, de werkingsduur hiervan niet langer dan maximaal 15 jaar mag bedragen. Het gaat met hoge maatschappelijk kosten gepaard als een rommelige ruimtelijke ordening later weer gesaneerd moet worden. Zie de moeite die het de provincie Flevoland kost om daar de rommelige toestanden weer ongedaan te maken. Er dient te worden vastgelegd dat de turbines na 15 jaar zullen worden afgebroken en op een milieuvriendelijke wijze worden afgevoerd.	Onduidelijk is waar indiener de maximale levensduur van 15 jaar op baseert. Er is een voorlopige bestemming voor het windpark opgenomen welke 30 jaar geldt. Na die termijn wordt teruggevallen op de thans vigerende bestemming en worden de turbines gesaneerd. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
234	eu	Bij dit alles betwist indiener dat er een nationaal of provinciaal belang is om de onderhavige windturbines te realiseren. Er is bijvoorbeeld tot op heden nog steeds niet bij AMvB een realisatienorm op grond van art. 9e, lid 6, van de Elektriciteitswet 1998 vastgelegd. Kennelijk neemt de regering de noodzaak zelf niet serieus.	Met de afspraken die in 2013 tussen IPO en Rijk zijn gemaakt over de realisatie windenergie is de noodzaak om de realisatienorm vast te leggen in een AMvB verdwenen. Vanaf 2014 monitoren rijk en provincie gezamenlijk de voortgang van de realisatie van windenergie op land. Per 1 januari 2015 hebben alle provincies de ruimte (overeenkomstig de afspraken) voor windenergie op land in ruimtelijke plannen vastgelegd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
234	ev	Een groot euvel in de plannen is dat de precieze aard van de windturbines nog niet vaststaat, terwijl er nu al wel het voornemen bestaat om bijvoorbeeld de Nbw-	Verwezen wordt naar de beantwoording onder bm en de thematische beantwoording onder de kopjes 'flexibiliteit', 'ecologie' en 'MER algemeen'. Niet valt in te zien	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		vergunning en de activiteiten bouwen binnen de omgevingsvergunning te verlenen. Alleen voor een concreet project kunnen zulke vergunningen worden verleend, niet voor bandbreedtes van een te realiseren project. In zoverre is er ook geen sprake van een deugdelijk project-MER.	waarom er geen sprake is van een deugdelijk project-MER.	
235				
235	a	De plannen voor het windpark met turbines met een tiphoogte van 200 meter zullen een forse impact hebben op zowel het ruimtelijk aanzien van het gebied als het leven van de bewoners in het gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
235	b	Indiener geeft aan bijna 1300 huurwoningen in omliggende dorpen te hebben en zich al langer zorgen te maken over de toekomst van het gebied, op het gebied van leegstand en moeilijkere verhuurbaarheid door afnemende vraag. Woningcorporaties hebben de laatste jaren belangrijke keuzes gemaakt voor verduurzaming en energetische verbetering van de woningvoorraad en investeren hier volop in.	Het verder verduurzamen van de woningvoorraad wordt zeer toegejuicht. Voor het overige wordt de reactie ter kennisgeving aangenomen en verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
235	c	Indiener vindt de ontwikkeling van nieuwe milieuvriendelijke energiebronnen van belang maar is geen voorstander van het op grote en industriële wijze opwekken van windenergie in de nabijheid van woon- en leefgebieden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
235	d	Het algemeen belang van de samenleving, vastgelegd in de ambitie om voor 2020 in heel Nederland jaarlijks 6.000 MW aan windenergie op te wekken waarvan 285,5 MW in Drenthe, staat in schril contrast met het individuele en collectieve belang van bewoners en lokale gemeenschappen die geconfronteerd worden met de gevolgen van deze keuzes.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
235	e	Indiener uit zorgen over de mogelijke effecten die de toekomstige windparken hebben op de woningvoorraad, op de ontwikkelingsmogelijkheden, de bedrijfsvoering en	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de volkshuisvestelijke taken van indiener.		
235	f	Het plangebied voor de windmolens bevindt zich grotendeels in een regio die in sociaaleconomisch opzicht kwetsbaar te noemen is. Dit uit zich ondermeer in verschraving van het voorzieningenaanbod, teruglopende werkgelegenheid en bevolkingskrimp. De komst van de windmolens vergroot de kwetsbaarheid van het gebied, waarmee ook het (sociale) rendement op de investeringen van indiener worden bedreigd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
235	g	De windparken hebben een negatief effect op de verbondenheid van de lokale gemeenschappen. Indiener wijst op het gevaar tussen een twee- of driedeling tussen enerzijds voorstanders en betrokken ondernemers en anderzijds tegenstander en een langdurige sociale ontwrichting.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
235	h	Er is veel discussie over de effecten van de windmolens op leefbaarheid en gezondheid, tussen schadelijk voor de gezondheid en onprettig en negatieve invloed op de leefbaarheid en aantrekkelijkheid van een gebied kan in normatieve zin veel ruimte bestaan. Het voorkomen van geluidsoverlast en schade voor de gezondheid dient hoog op de agenda te staan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
235	i	Met betrekking tot geluidsoverlast geeft indiener aan dat in een betrekkelijk stil gebied de windmolens prominent hoorbaar zullen zijn en hinder zullen veroorzaken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
235	j	Indiener vraagt aandacht voor een gedegen en onafhankelijk onderzoek en monitoring van de ontwikkeling van de vastgoedwaarde in het gebied en het effect van de (geplande) windparken hierop. Ook wordt aandacht gevraagd voor de verkooptijden als gevolg van enerzijds stijging van het aanbod en anderzijds het teruglopen van de vraag.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
235	k	Voor wat betreft de waardedaling geeft indiener aan dat mogelijk een voorbeeld kan worden genomen aan een	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'bestuurlijke	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		recent verschenen onderzoek (de Kam) naar het waarde-effect van door gaswinning veroorzaakte aardbevingen op het vastgoed.	afweging'.	passing.
235	l	Indiener maakt zich zorgen over de verhuurbaarheid van de woningvoorraad.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
235	m	Woningen met direct en substantieel zicht op de windmolens en met de meeste geluidsoverlast zullen moeilijk verhuurbaar zijn waarmee een extra nadelig effect ontstaat voor de bedrijfsvoering van indiener, zowel financieel als volkshuisvestelijk.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen', 'bedrijven en milieuzonering' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
235	n	Onderzoek onder 300 huurders van indiener laat zien dat de komst van de windmolens niet zonder gevolgen zal zijn. Indiener wijst hierbij op afname woonplezier, het verhuizen van huurders en het niet meer aanbevelen van het gebied bij familie en vrienden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
235	o	Het voornoemde onderzoek bevestigt de zorgen over de toekomst. De windmolens hebben een sterk negatieve invloed op het woongenot en tevens weerslag op de waarde van woningen en de verhuurbaarheid. Indiener vindt het zorgelijk als mensen om die reden gaan verhuizen en er mogelijk leegstand kan ontstaan. Om die reden heeft indiener zich ook teruggetrokken uit de ontwikkeling van het plan Nieuw Veerlanden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
235	p	Indiener wijst op de mogelijkheden voor planschade. Deze regeling kent een verjaringstermijn. Voor indiener is onduidelijk hoe omgegaan zal worden met schade die na deze periode kan optreden of zich dan pas zal openbaren. Hierbij doelt indiener op medische schade, imagoschade en het verder wegvallen van de (huur)woningmarkt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording en dan specifiek onder de kopjes 'waarde woningen', 'gezondheid' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
235	q	Indiener acht zichzelf belanghebbend met betrekking tot planschade en verzoekt vooraf een planschadebeoordeling op te stellen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
235	r	Indiener is voorstander van een participatie- en compensatiemodel voor bewoners. Indiener is van mening dat er een balans moet zijn tussen de geleden schade en overlast en vergoeding, compensatie en participatie. Hierbij wijst indiener onder andere op de groep die ze bedienen en vraagt aandacht voor de mogelijkheden van huishoudens met lagere inkomens om daadwerkelijk financieel te kunnen participeren, alsmede de fiscale effecten van mogelijke participatie.	Ter kennisgeving aangenomen, gekeken zal worden in hoeverre deze doelgroep betrokken kan worden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
235	s	Deze zienswijze is mede ingediend namens de huurdersorganisaties 't Huurdertje en Samen Sterk.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236				
236	a	Indiener stelt dat hij namens een substantieel aantal inwoners van de gemeenten Borger-Odoorn en Aa en Hunze de zienswijze indient. Indieners zijn belanghebbend omdat zij binnen de invloed zone van het inpassingsplan vallen. Daarnaast heeft men een voldoende objectief en actueel, eigen en persoonlijk belang dat hen in voldoende mate onderscheidt van anderen en dat rechtstreeks geraakt wordt door het inpassingsplan.	Ter kennisgeving aangenomen. Het relativiteitsbeginsel is in deze fase niet aan de orde, aangezien een ieder zienswijzen in mag dienen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	b	Indiener onderbouwt waarom Stichting Platform Storm belanghebbend is en aan het relativiteitsvereiste voldoet.	Ter kennisgeving aangenomen. Het relativiteitsbeginsel is in deze fase niet aan de orde, aangezien een ieder zienswijzen in mag dienen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	c	Indieners beroepen zich de bepalingen in het kader van de MER-verplichtingen om een goed woon- en leefklimaat te beschermen. Meer specifiek refereren zij daarnaast naar de volgende aspecten; externe veiligheid, geluid, Natuurbeschermingswet 1998, Flora- en faunawet en de algemene bestuursrechtelijke normen, waaronder het vertrouwensbeginsel.	Ter kennisgeving aangenomen. In onderstaande reacties wordt meer specifiek op de benoemde onderwerpen ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	d	Indieners verenigen zich niet met inhoud en uitkomst van het voorgenomen besluit. Zij ontkennen en betwisten de	Ter kennisgeving aangenomen. In onderstaande reacties wordt meer specifiek op de benoemde onderwerpen	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		uitgangspunten, de randvoorwaarden, de onderzoeken, met conclusies en bevindingen en daarop gebaseerde maatregelen al dan niet mitigerende maatregelen van het volledige gebiedstracé en alle onderdelen van het bestreden besluit, tenzij zij expliciet aangeven zich in een bepaald onderdeel of aspect te kunnen vinden. Ter onderbouwing bereiden Indiërs deskundigenonderzoeken voor die de onderzoeken die ten grondslag liggen aan het besluit, al dan niet deels ontkrachten. Deze zullen als contra-expertise worden ingebracht en zijn als bijlage bijgevoegd.	ingegaan.	passing.
236	e	Uit het Verdrag van Aarhus vloeit voort dat de bij het Verdrag aangesloten staten waarborgen dat overheidsinstanties milieu-informatie in de zin van het Verdrag ter beschikking stellen aan het publiek. Dat is hier langdurig en tot op heden achterwege gebleven. Daartoe verwijzen indieners naar de aanhangige klacht die op 30 juni 2015 bij de bevoegde Commissie is ingediend.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	f	De democratische legitimatie voor het windpark ontbreekt. Het proces is in strijd met de wet en algemene beginselen van behoorlijk bestuur. Verwezen wordt naar diverse aanklachten waaronder de aanklacht bij de Nationale Ombudsman.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	g	Alternatieven voor dit windpark zijn niet beschouwd. Er is rechtstreeks voor het voorkeursalternatief gekozen. Zonder een alternatief onderzoek op hoofdlijnen is het bestreden besluit onvoldoende gemotiveerd. De minister miskent dat in de Veenkoloniën lichtenergie de voorkeur geniet en het beste scoort in vergelijkende matrix van een realistisch gewogen wind- en zonenergie. Met dit solarveld kan beter invulling gegeven worden aan het Nationale Energieakkoord.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	h	Het MER bevat procedurele omissies en inhoudelijke ge-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		breken. Het kan niet aan het bestreden besluit ten grondslag liggen.	onder het kopje 'MER algemeen'.	geen reden tot aanpassing.
236	i	Ten onrechte heeft er met een beroep op de Crisis- en Herstelwet geen alternatief onderzoek plaatsgevonden. Het MER strekt zich slechts uit tot het plangebied zelf en voldoet niet volwaardig aan de eisen die daaraan worden gesteld in de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'MER algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	j	De nut en noodzaak van het project zijn onvoldoende daadkrachtig onderbouwd. Er zijn onjuiste parameters gehanteerd en partijdige en eenzijdige randvoorwaarden toegepast, waardoor sprake is van een onredelijke overheidsbesluitvorming.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	k	Maatschappelijke, economische en juridische uitvoerbaarheid staat ter discussie. Er overheerst onzekerheid of dit project op deze wijze hier kan worden aangelegd, zeker nu via het draagvlakonderzoek is aangetoond dat maatschappelijke acceptatie door de inwoners van het gebied ontbreekt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'. Op de overige uitvoerbaarheidsaspecten wordt in onderstaande beantwoording nader ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	l	De zienswijze heeft betrekking op verschillende onderdelen, waaronder procedurele aspecten, het MER, nut en noodzaak, geluid (waaronder laagfrequent geluid), ecologie, landschappelijke inpassing, externe veiligheid, draagvlak/democratie, uitvoerbaarheid, economische effecten op korte en lange termijn, missing link, maatvoering, onevenwichtige belangenafweging en een verzoek om time out. De inhoudelijke argumenten worden verderop in de zienswijze meer uitgebreid behandeld.	Verwezen wordt naar de beantwoording van de verschillende reactie bij de uitwerking van de zienswijze in deelaspecten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	m	Er is onvoldoende transparantie betracht bij de toepassing van de RCR en de besluitvorming. Uit het Verdrag van Aarhus vloeit voort dat de bij het Verdrag aangesloten staten waarborgen dat overheidsinstanties milieu-informatie in de zin van het Verdrag ter beschikking stellen aan het publiek en dat iedere burger recht heeft op	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		inspraak bij milieubeslissingen. Het recht op vroegtijdige inspraak, wanneer alle opties open zijn en doeltreffende inspraak kan plaatsvinden is geschonden, omdat er vanaf het begin van de besluitvorming over het nationaal energiebeleid onvoldoende tot geen inspraak voor burgers is gerealiseerd. Verwezen wordt ook naar de aanhangige klacht die op 30 juni 2015 bij de bevoegde commissie is ingediend.		
236	n	De doelen van inspraak - beleidsverrijking, toename draagvlak, overbruggen van belangentegenstellingen, indirecte bijdrage aan 'procedural justice' en vertrouwen in de overheid - zijn in deze zaak niet vervuld. Hierdoor is het draagvlak eerder af- dan toegenomen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	o	De combinatie van formele en informele inspraak- en communicatiemomenten is voor insprekers ondoorzichtig waardoor niet helder is wanneer welk argument ingediend moet worden. Het bevoegde bestuursorgaan dient hiertoe tijdig duidelijkheid te verschaffen.	Bij de besluitvorming is gebruik gemaakt van de daarvoor voorgeschreven wettelijke procedures. Hierbij is telkens een voorpublicatie van het wettelijke besluit geweest, waarbij het besluitvormingsproces en de daarbij behorende rechtsbeschermingsmogelijkheden beschreven zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	p	De Minister van EZ had, als bevoegd gezag, zelf formeel en materieel de verantwoordelijkheid moeten nemen voor de inspraakprocedures en de voorlichting. In de praktijk is deze verantwoordelijkheid teruggelegd bij de decentrale overheden.	Het streven is altijd geweest om dit project als gezamenlijk samenwerking tussen het Rijk, provincie en betrokken gemeenten vorm te geven. Het Rijk draagt zorg voor de algehele communicatie omtrent het (formele) proces, maar uiteraard komen er ook veel vragen bij gemeenten en/of provincie binnen en hebben zij ook een belangrijke rol in de communicatie. Naast de formele communicatie hebben zowel het Rijk als initiatiefnemers bewoners uit het gebied geïnformeerd over de stand van zaken en het vervolgtraject van de plannen door middel van informatie in huis-aan-huis bladen en door bewonersbrieven.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	q	Indiener beschrijft het totstandkomingsproces vanaf de aanwijzing van het Veenkoloniëgebied als zoekgebied in	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de provinciale Omgevingsvisie. Reeds op dat moment was er geen draagvlak door de inwoners van het gebied, zo bleek uit destijds uitgevoerde enquêtes.		passing.
236	r	Het gebied is pas na terinzagelegging van de ontwerp Omgevingsvisie aangewezen als zoekgebied. Deze procedure verliep zonder overleg met gemeenten en burgers. Er is geen gelegenheid tot inspraak geweest met betrekking tot dit gebied. Bij ingrijpende wijzigingen moet burgers opnieuw de gelegenheid geboden worden om zienswijzen in te kunnen dienen. Nu dit niet is gebeurd, is de besluitvorming tot locatieaanwijzing op onrechtmatige wijze geschied en is deze in strijd met art. 2.1.1 Bro.	Indiener verwijst hier naar een provinciale procedure welke reeds doorlopen is. Echter, op Rijksniveau heeft vervolgens in het kader van de Structuurvisie Windenergie op Land een nadere afweging plaatsgevonden waarbij deels afgeweken is van het provinciale zoekgebied. Tegen de Structuurvisie Windenergie op land, waaronder de aanwijzing van de Veenkoloniën als kansrijk gebied, hebben de reguliere rechtsbeschermingsmiddelen voor structuurvisies opengestaan. In dat kader heeft men dus de gelegenheid gehad om in te spreken op de aangewezen locatie. Hiermee staan de uitgangspunten zoals bepaald in de Structuurvisie niet meer ter discussie. In bijlage 1 van het MER bij dit inpassingsplan is vervolgens een nadere locatieonderbouwing opgesteld.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	s	Indiener schetst de gang van zaken, waarbij een van de initiatiefnemers voorafgaand aan de aanwijzing van de Veenkoloniën als zoekgebied, een verzoek aan de toenmalige minister heeft gedaan om de RCR procedure van toepassing te verklaren en voor dit gebied een inpassingsplan vast te stellen. De minister heeft hiermee ingestemd en vervolgens werden een inloopavond en informatiemarkt georganiseerd door de initiatiefnemers. De oproep is via een advertentie in de Kanaalstreek uitgegaan, hetgeen gezien de impact van een dergelijk park opmerkelijk is. Indiener geeft aan dat dit door Indiërs wordt gezien als een bewuste poging van de minister om de te verwachten weerstand zoveel mogelijk uit de weg te gaan.	De benoemde inloopavond en informatiemarkt waren op initiatief van de initiatiefnemers en waren geen onderdeel van een wettelijke procedure. Derhalve gelden hiervoor niet de reguliere (publicatie)eisen en staat het initiatiefnemers vrij om de wijze van vooraankondiging zelf te bepalen. De kennisgeving voor het windpark is geplaatst in verschillende huis-aan-huisbladen en in verschillende edities van het Dagblad van het Noorden. Hiermee is een ruim gebied in en nabij het windpark voorzien van informatie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	t	Aangegeven wordt dat eerst een Startnotitie voorbereid is voor De Drentse Monden en later pas (ook) voor Ooster-	Het Voornemen ('concept notitie Reikwijdte en Detailniveau') voor dit windpark heeft in 2 delen ter inzage	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		moer. Door deze koppeling van beide parken aan elkaar zijn de inspraakmomenten bij de m.e.r.-notitie, inpassingsplan en ontwerpbesluiten gewijzigd. De zienswijzen op de m.e.r.-notities hebben niet geleid tot een aanpassing.	gelegen: <ul style="list-style-type: none"> •Van 24 juni tot en met 4 augustus 2011: Startnotitie windpark De Drentse Monden (DDM) •Van 20 januari tot en met 1 maart 2012: Startnotitie windpark Oostermoer en samenhang windpark De Drentse Monden (OM-DDM). Hiermee is voldaan aan de wettelijke eisen. De inspraakmomenten zijn voorts niet gewijzigd door de koppeling van beide parken, dit is het gevolg van de toepassing van de RCR procedure, welke een wettelijke procedure is met de bijbehorende rechtsbescherming. De conclusie dat de zienswijze niet tot een aanpassing hebben geleid, is ter kennisgeving aangenomen en verwezen wordt naar de definitieve notitie Reikwijdte en Detail.	passing.
236	u	Indiener geeft aan dat de Gebiedsvisie Windenergie Drenthe ter inzage gelegd is, er informatieavonden gehouden zijn en er zienswijzen ingediend zijn, waarna de Gebiedsvisie vastgesteld.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	v	Na de Gebiedsvisie Windenergie Drenthe is de Structuurvisie Windenergie op land (SvWOL) vastgesteld. Indiener vindt het opmerkelijk dat in de Nota van Antwoord voor verschillende relevante deelonderwerpen doorverwezen wordt naar latere besluitvorming of wordt aangegeven dat in het MER hieraan reeds voldaan wordt. Indiener citeert hiertoe uit de Nota van Antwoord.	Bij een dergelijk grootschalig en complex project vindt een trechtering van beleidskeuzes plaats. Naarmate het project concreter wordt, kunnen ook meer specifieke uitspraken gedaan worden. In de fase van de structuurvisie is er sprake van beleidsvorming. Hierbij worden slechts keuzes op hoofdlijnen gemaakt. Het bijbehorende MER sluit hier qua diepgang op aan. Meer concrete keuzes worden gedurende de RCR afgewogen en onderbouwd vastgesteld. Daarnaast is er in het kader van een zorgvuldige belangenafweging in het inpassingsplan en de diverse vergunningen een MER opgesteld waarbij een hernieuwde locatieafweging plaatsgevonden heeft waarbij alle mogelijke locaties binnen een bepaalde reikwijdte opnieuw zijn gezien. Voor de (reikwijdte van de) volledige locatieafweging verwijzen wij	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			naar bijlage 11 van het MER.	
236	w	Indiener verwijst naar de eerdergenoemde klacht van 30 juni 2015, waarin aangegeven wordt dat diverse relevante onderwerpen buiten de reikwijdte van de inspraak op de SWOL vallen en dat daarnaast diverse bestuursakkoorden reeds voorafgaand aan het SWOL zijn gesloten waardoor inspraak bij concrete besluiten materieel niet meer mogelijk is. Deze afspraken kunnen gewijzigd worden als deze in strijd zijn met algemene beginselen van behoorlijk bestuur. Indiener stelt dat dat hier het geval is en dat er vanwege het gebrek aan draagvlak bij appellanten ingezet moet worden op solar in plaats van windenergie.	Indiener stelt eerder genomen besluiten en de daarbij behorende procedures ter discussie. Vast staat dat hiervoor de juiste wettelijke procedures doorlopen zijn. Een discussie ten aanzien van de juistheid van deze wettelijke procedures op zichzelf valt buiten de reikwijdte van dit inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	x	Aangegeven wordt dat de Tweede Kamer verkeerd voorlicht is over de aanwijzing van dit gebied in het SWOL, vanuit de valse voorstelling van een geschikt zoekgebied vooraf.	Conform de wettelijke procedures is een uitgebreid MER opgesteld bij het SvWOL waarbij een locatieafweging is gemaakt. Niet valt in te zien waarom dit zou leiden tot een verkeerde voorlichting van de Tweede Kamer. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'Bestuurlijke afweging' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	y	Indiener geeft aan dat noch de bewoners, noch de gemeenten goed geïnformeerd zijn over het feit dat hun gebied als zoekgebied aangewezen is. Zo zijn er drie presentatieavonden gehouden, maar niet in de Veenkoloniën. Het SWOL is op een incorrecte, ondemocratische en aldus rechtens onaanvaardbare wijze tot stand gekomen. Omdat uit hetgeen hierboven is omschreven volgt, dat geen sprake was van vroegtijdige inspraak (noch in de Omgevingsvisie, noch in het SWOL), waarbij alle opties open waren (want reeds vastgelegd in bestuursakkoorden en plannen waarbij geen inspraakprocedure voor openstond) en geen doeltreffende inspraak heeft plaatsgevonden, meent indiener dat het inpassingsplan, met MER en ontwerp-vergunningen onzorgvuldig is voorbereid.	Het voorliggende inpassingsplan met het daarbij behorende MER, is conform de daarvoor bestemde juridische procedures opgesteld.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	z	Gemeenten hebben als gevolg van de RCR procedure geen autonomie meer om zelf besluiten te nemen, dit terwijl zij al vanaf het begin tegen het plan waren. Hier van worden verschillende voorbeelden genoemd. Om die reden kan geen sprake zijn van een rechtmatig genomen besluit.	Het Rijk is bevoegd gezag voor het inpassingsplan voor een windpark van meer dan 100 MW. In beginsel blijven burgemeester en wethouders bevoegd de uitvoeringsbesluiten te nemen, zoals omgevingsvergunningen voor bouwactiviteiten. In dit geval hebben de ministers van EZ en van IenM die bevoegdheid van de gemeenten Borger- Odoorn en Aa en Hunze overgenomen aangezien de beide gemeenten niet bereid waren de benodigde vergunningen te verlenen. Dit is in overeenstemming met artikel 3.36 van de Wro. Gelet daarop is sprake van een rechtmatig genomen besluit. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aa	Indiener verwijst naar een citaat van hoogleraar platte-landsontwikkeling van de RUG ten aanzien van de besluitvorming. De argumentatie van de minister om ten koste van het draagvlak onder de bevolking met windturbines de gewenste norm te behalen is onevenredig, zeker gezien het feit dat het onzeker is of de gehele doelstelling op tijd behaald zal worden en gezien de huidige stand der technisch ten aanzien van zonne-energie als beste beschikbare techniek.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen', 'draagvlak' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ab	Er is onduidelijkheid over de juridische status van de georganiseerde inloop- dan wel informatieavonden.	De georganiseerde informatieavonden waren over het algemeen puur informerend van aard. Daar waar men formele rechtsbeschermingsmogelijkheden had, is dit vooraf in de publicatie aangegeven (zoals ook wettelijk bepaald).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ac	(Een vertegenwoordiging van) het bevoegd gezag was niet of nauwelijks aanwezig bij de voornoemde informatieavonden. Zij waren slechts op de bijeenkomsten in september 2014 aanwezig, wat tot felle protesten leidde en een normale dialoog in de weg stond. In de overige bijeenkomsten waren wel wethouders en gedeputeerden aanwezig, die geen bevoegdheden hadden maar wel hun	Zoals eerder aangegeven onder s, waren de informatieavonden georganiseerd op initiatief van de initiatiefnemers. Aangezien deze avonden geen onderdeel uitmaakten van de formele procedure, was het niet noodzakelijk dat het bevoegde gezag hierbij aanwezig was. Om tot een dialoog te kunnen komen zijn later informatieavonden georganiseerd door EZ .	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		inwoners te woord moesten staan.		
236	ad	Indiener refereert naar de door dhr. Oterdoom uitgevoerde verkenning waarin de ontevredenheid van de omwonenden over het proces en de wijze van communiceren bevestigd wordt. Hiermee schiet men tekort in de inspanningsplicht conform artikel 3:2 en 3:4 Awb.	De RCR-procedure is uitgevoerd conform de wettelijke regels. Er zijn diverse informatiemomenten geweest waarbij men, afhankelijk van de fase van planvorming, geïnformeerd is over de plannen. Hiermee is aan de inspanningsplicht voldaan. Daarnaast zijn extra bijeenkomsten georganiseerd om met omwonenden in gesprek te gaan zijn brieven verstuurd om nader te informeren.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ae	Uit de verkenning blijkt dat de manier waarop omwonenden bij kunnen dragen aan de invulling van communicatie, participatie en profijt niet ondersteund wordt, noch dat hier behoefte aan is. Ook zijn er aan deze verkenning geen consequenties verbonden voor het huidige plangebied.	In de brief van 10 december 2015 van de minister van EZ aan de Tweede Kamer gaat de minister in op de resultaten van de verkenning en geeft aan aandacht te besteden aan informatievoorziening, communicatie, participatie en profijt. Onder andere heeft dit geleid tot gesprekken tijdens de ter inzage legging van het ontwerp inpassingsplan en tot afspraken over een gebiedsfonds. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak', 'procedure algemeen' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	af	De Minister heeft op deze verkenning gereageerd, waarbij hij de wens uitspreekt om de informatievoorziening en communicatie te intensiveren. Het doel van de gehouden gespreksronden was echter het bespreken van participatiemogelijkheden, zo blijkt uit de vooraankondiging van de gespreksronden. Dit komt niet overeen met het eerder door de Minister aangekondigde doel. Participatie leidt in dit geval dan ook niet tot meer draagvlak. Omdat de Minister tegengesteld handelt ten opzichte van de uitkomsten van de verkenning, is hier sprake van dwaling en dergelijke.	Op de site voor aanmelding (waarnaar indiener verwijst) staat duidelijk dat men geïnformeerd zal worden over de procedure, de ontwerpbesluiten en het project. Dat hierbij tevens de mogelijkheid geboden wordt om te spreken over participatiemogelijkheden, doet niets af aan het informerende karakter van deze gespreksronden. Participatie maakt immers ook onderdeel uit van de onderwerpen waarover gecommuniceerd wordt. Er valt dan ook niet in te zien, waarom hier sprake zou zijn van dwaling.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ag	Indiener geeft aan dat de intensivering van communicatie via kleine kring gesprekken een poging zijn tot reparatie van de vele bezwaren, maar dat dit te laat komt en niet	De registratie was bedoeld om in kleine groepen te kunnen spreken. De persoonsgegevens zijn opgevraagd met als doel: het ondersteunen van de organisatie van	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		meer bijdraagt tot meer draagvlak. Daarnaast is weinig informatie verschaft en wordt reeds bekende informatie (visualisatie van het park) getoond. In Gasselternijveen zijn geen gesprekken geweest. Ten slotte zijn de gesprekken op afspraak en zijn er verschillende voorwaarden aan de gesprekken verbonden, zoals het gebruik van barcodes als toegangsbewijs, het vereiste vooraf aan te melden en het uitdrukkelijke verbod om niet te filmen tijdens de gesprekken. Dit maakt dat de communicatie met de omgeving eerder verslechterd dan verbeterd wordt. Ook hebben leden van de Tweede Kamer bezwaren tegen deze manier van communicatie en spreken van mogelijke strijd met de Wet bescherming persoonsgegevens. Ten slotte zijn inwoners uit het dorp Eerste Exloermond en uit Nieuw Buinen (gelegen binnen het plangebied) niet uitgenodigd voor deze gesprekken.	de spreekuren, inclusief de communicatie daarover met de mensen die zich hadden aangemeld. De bedoeling was immers om per gesprek maximaal zes belangstellenden aanwezig te laten zijn om hen in kleine kring persoonlijk te kunnen informeren. De minister van EZ heeft dit in antwoord op vragen van de Tweede Kamer verwoord in de brief van 25 maart 2016.	
236	ah	In de recent vastgestelde Handleiding Participatieplan Windenergie op Land worden richtsnoeren gegeven om tot een goede keuze van participatie-instrumenten te komen. Het is voor dit plan niet meer mogelijk om te komen tot een participatieplan dat voldoet aan deze Handleiding. Hieruit blijkt reeds dat de besluitvorming rondom al bestaande parken niet deugt.	Het onderhavige project kent reeds een lange looptijd. Gedurende die periode is steeds gestreefd naar een zo goed mogelijke participatie van de omgeving. Echter ontstaan er na verloop van tijd door opgedane ervaring en voortschrijdend inzicht, nieuwe ideeën over de wijze waarop participatie vormgegeven moet worden. Hoewel het niet meer mogelijk is om geheel bij deze zeer recentelijk vastgestelde Handleiding aan te sluiten, wordt wel zoveel mogelijk in dezelfde lijn gedacht en gehandeld. Zo zijn in maart en april 2016 spreekuren gehouden voor omwonenden en hebben omwonenden in juni 2016 een brief ontvangen die huis-aan-huis is bezorgd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ai	Indiener geeft aan dat plaatselijke volksvertegenwoordigers het aangegeven geconstateerd gebrek aan democratische legitimatie en daarmee samenhangend draagvlak rondom de besluitvorming van het windpark, bevestigen. Dit wordt geïllustreerd met enkele citaten. Ook voor Eerste Kamerleden is burgerparticipatie een belangrijk on-	Voor kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		derwerp. De eis van de minister en zijn voorgangers dat initiatiefnemers voor draagvlak in de omgeving moeten zorgen, is niet gerealiseerd. Het besluit is daarmee vatbaar voor vernietiging en in deze instantie herroeping.		
236	aj	Het voorgaande wordt ook als zodanig verwoord bij de Klimaatenquête Natuur en Milieufederatie Drenthe. Ook de Vereniging Eigen Huis, partij bij het Energieakkoord, geeft aan dat de vestiging van windturbines niet gerealiseerd mag worden zonder draagvlak van de bevolking. Zij heeft hiervoor tevens spelregels bekend gemaakt waaraan overheden zich zouden moeten houden.	De door Vereniging Eigen Huis opgestelde spelregels zijn niet juridisch bindend voor overheden. Het draagvlak maakt onderdeel uit van een brede belangenafweging. Hiervoor wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ak	Achterliggende gedachte van het door gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn aangespannen kort geding is dat de gemeenten zich buiten spel gezet voelen door de toepassing van de RCR.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toepassing RCR' en 'bestuurlijke belangenafweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	al	Concluderend stelt indiener dat de minister deze belangen bij de besluitvorming onvoldoende heeft afgewogen. De inspraak van omwonenden is gebrekkig en nihil, feitelijk gewaarborgd. Dit resulteert in een groot wantrouwen jegens de overheid en tegen de plannen voor de bouw van windturbines in de Veenkoloniën. Vanwege het gebrek aan draagkracht is de vaststelling van het inpassingplan en de aanwijzing van de Veenkoloniën als gebied voor grootschalige windenergie, ondemocratisch.	Verwezen wordt naar de eerdere reacties.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	am	De minister heeft initiatiefnemers verantwoordelijk gesteld voor het verkrijgen van voldoende draagvlak bij de omgeving. Vervolgens wordt door de minister geconstateerd dat initiatiefnemers zich hiervoor vanaf het begin ingespannen hebben en dit nog steeds doen. Het door drie gemeenten uitgevoerde draagvlakonderzoek bewijst echter het tegendeel. Consultatie van de omgeving is in het geheel niet geschied. De overheid mag zich niet aan zijn regierol onttrekken, wat hier wel is gebeurd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	an	<p>Indiener refereert naar de QuickScan als inleidende evaluatie van de Gedragscode draagvlak en participatie Wind op Land van mei 2015. Doel van deze gedragscode is het verbeteren van draagvlak en acceptatie van windenergieprojecten. In het eerste gedeelte van de evaluatie wordt onder andere geconcludeerd dat initiatiefnemers alleen geen draagvlak en acceptatie onder omwonenden kunnen realiseren, maar het bevoegd gezag ook de verantwoordelijkheid heeft. Daarnaast wordt geconcludeerd dat er nog veel ruimte voor verbetering is bij het bevoegd gezag en dat deze veel meer verantwoordelijkheid moeten nemen voor het (communiceren van het) ruimtelijk beleid, het aanwijzen van de geschikte gebieden. Over de locatiekeuzen bestaan veel vragen bij omwonenden. Het bevoegd gezag heeft hierin dus tekort geschoten.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak' en 'procedure algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	ao	<p>Indiener refereert naar een advies van de NWEA ten aanzien van communicatie omtrent windparken en geeft wederom aan dat het bevoegde gezag hierin te kort geschoten is.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak' en 'procedure algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	ap	<p>Indiener geeft aan dat de NLVOW vanaf het begin genoemde gedragscode niet ondersteund heeft, noch hierover overeenstemming heeft bereikt met andere partijen. De NLVOW heeft hiertoe een eigen gedragscode opgesteld die zich ook op de overheid richt en niet alleen op de windenergiesector c.q. initiatiefnemers. Indiener is dan ook van mening dat door de wijze waarop de minister optreedt, het vertrouwensbeginsel ontoelaatbaar geschonden wordt.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak' en 'procedure algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	aq	<p>Indiener citeert uit de NRD en geeft aan dat het daarin aangegeven vervolgtraject zodanig gebrekkig is verlopen dat betekenisvolle inspraak en draagvlak ontbreekt onder omwonenden. De enquête betreft het draagvlak binnen de provincie Drenthe, niet binnen het plangebied zelf. Uit eerder genoemd draagvlakonderzoek blijkt dat er binnen</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak' en 'procedure algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		het plangebied juist niet of nauwelijks draagvlak is voor het windpark. Grondeigenaren hebben een financieel belang bij de komst van het windpark en de stelling dat alle agrarische grondeigenaren in het gebied mee willen werken aan de bouw van de windturbines, draagt dan ook niet bij aan een beter draagvlak onder de bevolking.		
236	ar	Indiener vindt dat bij de totstandkoming van onderbouwende deskundigenrapporten sprake is geweest van belangenverstremgeling, waarmee een daadkrachtige motivering ontbreekt. Nagegaan dient te worden of het onderzoek zorgvuldig tot stand is gekomen, waarbij ook getoetst moet worden of de onderzoekers voldoende deskundig, onpartijdig en ervaren waren om het onderzoek te doen.	De onderzoeken zijn uitgevoerd door gekwalificeerde, deskundige, objectieve en gecertificeerde onderzoekers dan wel adviesbureau's. Niet wordt onderbouwd waarom er sprake zou zijn van belangenverstremgeling, dan wel dat de onderzoeken niet zorgvuldig tot stand zijn gekomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	as	De m.e.r.-procedures dienen ook zorgvuldig voorbereid en doorlopen te worden. Het bevoegd gezag kan hierbij gebruik maken van de kennis en deskundigheid van adviesbureau's. Deze onderzoeken zijn zeer complex en kosten veel tijd en geld. Burgers die proberen op te komen tegen windparkenplannen kunnen daar vrijwel niet tegen concurreren door zelf met rapporten te komen. Met name op het gebied van kosten, maar ook door het korte tijdsbestek dat inherent is aan de formele procedures, wordt hierdoor een ongelijke situatie gecreëerd. Indiener vraagt om een actieve houding hierin van de bestuursrechter. Daarbij komt dat de Raad van State zeer terughoudend is in de inhoudelijke toetsing van windparken. Hiermee heeft de klagende burger weinig kans bij de bestuursrechter. Zie ook de eerdergenoemde klacht van de NLVOW.	De hoeveelheid en diepgang van de onderzoeken is inherent aan een dergelijk complex project en de wettelijke eisen om dit zorgvuldig te onderbouwen. Hiertegen staan de reguliere wettelijke rechtsbeschermingsmogelijkheden open. Voor wat betreft de rol van de bestuursrechter geldt dat wij in het bestuursrecht de vrij-bewijsleer kennen. Dit betekent dat de bestuursrechter in beginsel vrij is dingen te beslissen omtrent het leveren en waarden van bewijs. De rechter moet zoeken naar de materiële waarheid over de feiten en moet dus uitzoeken welke feiten waar of niet waar zijn. Hiervoor heeft de bestuursrechter een actieve rol binnen het bestuursprocesrecht verkregen, in plaats van een lijdelijke rol, zoals de burgerlijke rechter. Deze actieve rol van de rechter houdt in dat hij of zij de feiten die partijen aanvoeren mag aanvullen. In het bestuursrecht is aanvulling van feiten mogelijk door art. 8:69 Awb en dient ter compensatie van de ongelijkheid tussen overheid (bestuursorgaan) en burger (aanvrager/klager).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	at	Indiener is van mening dat het Rijk te eenzijdig gebruik maakt van dezelfde onderzoeksbureau's, wat het risico van partijdigheid met zich meebrengt. Indiener heeft derhalve het gerechtvaardigd vermoeden dat deze onderzoeksbureau's tegenstrijdige belangen hebben en daardoor niet objectief kunnen zijn.	Niet valt in te zien waarom hier sprake zou zijn van partijdigheid, noch heeft indiener concreet onderbouwd waarom het risico van partijdigheid meer dan slechts een vermoeden zou zijn. De betrokken adviesbureau's zijn geselecteerd op basis van bewezen kennis en ervaring. Daarnaast is het aantal bureau's dat dit soort complexe projecten kan begeleiden c.q. onderbouwen niet heel groot. Het feit dat de betreffende bureau's reeds ervaring hebben opgedaan bij andere rijksprojecten, leidt slechts tot een efficiëntieverbetering.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	au	Indiener haalt een voorbeeld aan waarin de verboden schijn van partijdigheid in de windenergiesector bevestigd wordt en acht het daarom bezwaarlijk dat de nationale overheid c.q. minister niet zorgvuldiger omgaat met degenen die hen adviseren betreffende windenergie (op land). Indiener vraagt om deze reden het besluit te herroepen.	Het voorbeeld is bekend en ter kennisgeving aangenomen. Aangezien dit voorbeeld geen (rechtstreeks) verband houdt met het onderhavige windproject, heeft het geen effect op de besluitvorming.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	av	Indiener geeft aan dat de toepassing van de RCR niet rechtmatig is omdat er geen sprake is van één windpark ('productie-installatie') van meer dan 100 MW. Betwist wordt dat windturbinepark DDMOM als één geheel gerekend moet worden, want het zijn objectief te onderscheiden drie losse onderdelen van verschillende initiatiefnemers. Hierbij is de minister volgend geweest omdat hij het besluit op verzoek van initiatiefnemers heeft genomen vanuit hun financieel belang en niet vanuit een landelijk belang tot herstel van een economische crisis.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aw	Indiener verwijst naar eerdere communicatie van de Minister ten aanzien van de toepassing van de RCR en gaat voorts puntsgewijs in op het gebrek aan samenhang tussen de verschillende windturbines. Deze punten hebben betrekking op de geografische samenhang, de organisatorische samenhang en de technische en functionele samenhang.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	ax	Ten aanzien van de geografische samenhang stelt indiener dat na de vermindering van het aantal MW naar 150 MW de RCR niet meer van toepassing was omdat gezien de geografische ligging van beide windparken hier geen sprake kan zijn van één windpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ay	De windturbines van de verschillende exploitanten staan op een zodanige afstand van elkaar dat deze niet kunnen worden gedefinieerd als aan elkaar grenzende of in elkaars nabijheid gelegen grondgebieden. De afstanden tussen de meest noordelijke en meest zuidelijke rij bedraagt ongeveer 15 tot 20 kilometer. Daarmee is volgens landschapsarchitecten de samenhang tussen de verschillende lijnen met windturbines minimaal. Daarnaast is er sprake van afwijkende onderlinge afstanden, afwijkende oriëntatie van opstellingslijnen en verschillende lengtes van opstellingslijnen waardoor het windpark niet als een geheel kan worden gezien. Ingevolge vaste rechtspraak houden indieners eraan vast dat een afstand van 370 meter tussen beide locaties, gescheiden door openbare wegen, percelen van derden en een vaart, de organisatorische binding doorbreekt. De afstanden tussen de lijnopstellingen onderling bedragen in alle gevallen meer dan 370 meter.	De afstanden tussen turbines onderling en lijnopstellingen zijn inherent aan de schaal en omvang van het windpark. Het enkele feit dat dit doorkruist wordt door landschapselementen dan wel perceelsgrenzen, doet hier niet aan af. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	az	Indiener geeft aan dat het vonnis van de voorzieningenrechter van 3 februari 2016 summier is en onvoldoende gemotiveerd is. De enkele redenering van de rechter dat de lijnen in een logisch afgebakend gebied gesitueerd zijn en symmetrisch aan bebouwingslinten en kanalen, geeft nog niet aan dat er sprake is van een voldoende geografische samenhang. De lijnopstellingen staan namelijk ten opzichte van elkaar in verschillende richtingen. Daarnaast is het niet duidelijk welke turbintypes geplaatst zullen worden door de drie initiatiefnemers, hetgeen grote verschillen in ruimtelijke uitstraling tussen de lijnopstellingen	Het is niet aan het bevoegd gezag om te treden in het vonnis van de voorzieningenrechter. Om voldoende ruimtelijke samenhang tussen de turbintypes te borgen, zijn hiertoe specifieke regels per lijnopstelling opgenomen. De welstandstoets valt buiten de reikwijdte van het onderhavige plan. Voor het overige wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		veroorzaakt, wat tevens de welstandstoets nog zal moeten doorstaan.		
236	ba	Het windpark wordt geëxploiteerd door drie verschillende ondernemers. Het feit dat de drie exploitanten sinds 2011 gezamenlijk hebben besloten om eenzelfde procedure te ondergaan, betekent volgens vaste jurisprudentie niet dat er sprake is van organisatorische samenhang. Geen van de drie exploitanten zal zeggenschap hebben over het gehele deel, hetgeen in de meeste gevallen impliceert dat er geen sprake is van genoemde samenhang. Dat er een gezamenlijke voorprocedure is gestart voldoet dan ook niet aan de definitie van organisatorische samenhang en getuigt van een gebrekkige motivering.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'. Tevens wordt verwezen naar de uitspraak van de Afdeling bestuursrecht-spraak van de Raad van State van 4 mei 2016 ECLI:NL:RVS:2016:1228 waar de Afdeling overwoog dat de toepassing van de Rijkscoördinatie-regeling bij windpark Wieringermeer terecht is geweest. Bij dit windpark waren ook meerdere initiatiefnemers en was de Rijkscoördinatie-regeling van toepassing.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	bb	Omdat de windturbines van de drie exploitanten niet op een gezamenlijk net zullen worden aangelegd, mist er een technische samenhang. De positionering van de windturbines en de afstemming van ashoogte en rotordiameter, zijn hiertoe niet van belang.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	bc	Er is geen sprake van een functionele binding, omdat de installaties onafhankelijk van elkaar werken en de exploitanten naar verwachting onderling geen personeel, diensten en/of middelen uitwisselen.	Voor de toepassing van de Rijkscoördinatie-regeling is het niet noodzakelijk dat alle vormen van samenhang aanwezig zijn, zo bepaalt de Memorie van Toelichting (Kamerstukken II 2007-2008, 31 326, nr. 3, p. 15). Bij de beoordeling van de toepasselijkheid van de Rijkscoördinatie-regeling speelt de invulling van het inrichtingenbegrip waar deze vormen wel cumulatief zijn geformuleerd geen rol. Dit heeft het Gerechtshof Den Haag 10 mei 2016 bevestigd in het kort geding van de gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn tegen de staat inzake de toepasselijkheid van de Rijkscoördinatie-regeling. De verschillende initiatiefnemers zullen te zijner tijd bepaalde diensten, goederen en/of personeel uitwisselen, dus niet kan gezegd worden dat geen sprake is van functionele samenhang. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepas-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			sing RCR'.	
236	bd	Concluderend stelt indiener dat om voornoemde redenen er geen sprake is van één windpark van meer dan 100 MW, maar van drie verschillende windparken van minder dan 100 MW en dat de minister derhalve niet bevoegd is om de RCR toe te passen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	be	Indiener vindt dat de uitwerking en gevolgen van het doorzetten van het windenergiedoel, namelijk 6.000 MW op land, afgesproken tussen een groep van selectieve partijen in het Energieakkoord onredelijk is en een onaanvaardbare, onevenredige en abnormale last voor omwonenden in het gebied veroorzaakt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	bf	Als basis voor het inpassingsplan, vergunningen en het MER fungeert het doel van 6000 MW op land voor 2020 om uiteindelijk het nationale doel afgesproken in het Energieakkoord van 6 september 2013 - van 14% duurzame energie in 2020 te bereiken. De minister van Economische Zaken en de minister van Infrastructuur & Milieu beargumenteren dat van de afspraken tussen het Rijk en de provincies om per provincie een bepaald aantal megawatt via windenergie op land te realiseren niet kan worden afgeweken. Deze afspraak wordt door indiener bekritiseerd, omdat de totstandkoming ervan niet representatief is voor de burgers die te maken krijgen met windturbines in hun leefomgeving en dat het blijven hanteren van het windenergiedoel (in de vorm van voorliggend project) onredelijk en/of onevenredig is. Indiener verwijst hierbij naar de totstandkomingsgeschiedenis van het Energieakkoord, waaronder het advies van de SER en de reactie van minister Kamp hierop.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	bg	Indiener vindt het akkoord niet als recht in de zin van art. 79 RO en vragen zich af wat de juridische status van het akkoord is. De enkele constatering dat de VNG het ak-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		koord ondertekend heeft en alle gemeenten daarom projecten van windenergie zouden moeten willen realiseren is onterecht. Gemeenten Borger-Odoorn, Aa en Hunze en Stadskanaal zijn tegen het project en hebben hier reeds een gerechtelijke procedure tegen ingesteld. De totstandkoming van dit Energieakkoord en de uitwerking daarvan strookt niet met de algemene beginselen van behoorlijk bestuur. Verwezen wordt naar een citaat van prof. dr. F.N. Stokman (hoogleraar sociologie aan de RUG).		
236	bh	Burgers hebben geen inspraak gehad bij het Energieakkoord, noch in de concretisering van de 6.000 MW in de SvWOL, de provinciale Omgevingsvisie Drenthe en meer, terwijl wel steeds terugverwezen wordt naar deze beleidsdoelen. Het toch vast blijven houden aan deze doelen is in strijd met de algemene beginselen van behoorlijk bestuur en het voorzorgsbeginsel.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	bi	Indiener zet vraagtekens bij het feit dat al geruime tijd bekend is dat de doelstellingen voor 2020 niet gehaald gaan worden, maar dat deze doelen niet herzien worden en toch als basis voor dit project gebruikt worden. De door de minister in het najaar geplande herziening komt te laat. Indiener vraagt om een spoedige aanpassing met vermindering van de doelstellingen en oog voor redelijke alternatieven die geen onevenredige en onrechtmatige uitwerking op de belangen van indiener hebben.	Dit windpark is onderdeel van de afspraken tussen Rijk en IPO over het realiseren van 6000 MW in 2020. Dit is vastgelegd in de SvWOL en afgesproken in het Energieakkoord.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	bj	In de voortgangsrapportage wordt geconcludeerd dat de doelstellingen niet gehaald worden met de in de NEV doorgerekende maatregelen. Minister Kamp heeft aangegeven nadere maatregelen te willen treffen en de acties van wind op land met provincies te willen versnellen. Indiener citeert hiertoe een brief van de minister waarin hij aangeeft dat er bij alle partijen voldoende betrokkenheid en flexibiliteit is om aanvullende afspraken te maken om de doelen te realiseren en dat de gezamenlijke aanpas	Dit windpark is onderdeel van de afspraken tussen Rijk en IPO over het realiseren van 6000 MW in 2020. Dit is vastgelegd in de SvWOL en afgesproken in het Energieakkoord. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'procedure algemeen'	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>van het Energieakkoord daarmee een solide basis biedt voor de energietransitie die wij gezamenlijk nastreven. Indiener vindt dat er geen sprake is van flexibiliteit, noch van een gezamenlijke aanpak, nu dergelijke besluiten worden genomen door een selectieve groep partijen en burgers hierin geen zienswijzen over kunnen indienen, hetgeen in strijd is met de doelstellingen van het verdrag van Aarhus. Ook is niet gekeken naar de redenen waarom de doelstellingen gehaald worden, maar zijn er meteen aanvullende maatregelen benoemd die wederom in een zeer beperkte groepering beslist zijn zonder inspraak.</p>		
236	bk	<p>Indiener herhaalt een aantal redenen waarom de nut en noodzaak van het windpark onvoldoende onderbouwd is, waaronder de hedendaagse kennis en stand der techniek, alsmede de inpassing in de hoge bevolkingsdichtheden in relatie tot de geringe oppervlakte van ons land. Daarnaast is het nu voorzienbaar dat de doelstellingen niet gehaald gaan worden, waarmee ook de nut en noodzaak van windenergie op land dus onvoldoende zijn.</p>	<p>Met betrekking tot de onderbouwing van nut en noodzaak verwijzen we terug naar de eerdere reactie hierop. Niet valt in te zien waarom de doelstellingen niet gehaald zouden worden. Bovendien wil dit niet zeggen, dat de ambitie ten aanzien van energietransitie in het algemeen en de realisatie van windenergie in het bijzonder, losgelaten moet worden. Deze blijft gehandhaafd.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	bl	<p>Afgelopen juni is er een Besluit tot wijziging en aanvulling van het Besluit uitvoering Chw gepubliceerd waarin er voor de provincie Groningen - in artikel 7o - meer flexibiliteit wordt geboden voor gemeenten om in hun bestemmingsplannen het voorlopig bestemmen van windturbineparken tijdelijk te bestemmen. Hierin ziet men dat er rekening wordt gehouden met nut en noodzaak en technologische ontwikkelingen. Er zijn veel tegenstanders van windparken (o.a. omdat deze minder rendabel zijn dan gedacht), terwijl alternatieven aanwezig zijn en in ontwikkeling zijn, welke beter zijn voor omwonenden. Nut en noodzaak ontbreken derhalve.</p>	<p>Er is aangesloten bij deze regeling door het opnemen van een voorlopige bestemming voor het windpark. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie', 'bestuurlijke afweging' en 'nieuwe technologieën / hogere windturbines'.</p>	<p>Deze reactie geeft reden tot aanpassing.</p>
236	bm	<p>Indiener is van mening dat het Energieakkoord thans in strijd is met de algemene beginselen van behoorlijk bestuur en dat deze aangepast moet worden naar de tevre-</p>	<p>Voor kennisgeving aangenomen. Met betrekking tot de motie Smaling t.a.v. een MKBA naar de huidige en verwachte ontwikkelingen van energieopwekking uit zon</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		denheid van burgers, omdat er nu teveel schade voor omwonenden is en alternatieven als zon veel beter zijn. Op basis van het Energieakkoord (par. 4.2.1) moet er immers politiek en maatschappelijk draagvlak zijn. Derhalve is een evaluatie van het Energieakkoord relevant en dient nu een time-out ingesteld te worden waarin naar andere alternatieven gekeken kan worden. Ook de Tweede Kamer eist via een aangenomen motie dat er onderzoek gedaan moet worden naar de huidige en toekomstige kosten en baten van energieopwekking door windenergie op land en van zon. Indiener vindt dat zonne-energie uiteindelijk duurzamer zal zijn dan wind op land.	en wind op land, wordt verwezen naar de reactie van de Minister in zijn brief aan de Tweede Kamer van 29 april 2016 waarin aangegeven wordt dat de MKBA op nationale schaal uitgevoerd zal worden maar dat de resultaten hiervan geen effect zullen hebben op de afspraken uit het Energieakkoord, die moeten leiden tot 14% hernieuwbare energie in 2020, waaronder de afspraak om in 2020 6000 MW windenergie op land. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	
236	bn	Indiener geeft aan dat de Raad van State in haar jaarverslag duidelijk haar mening geeft en haar ongenoegen uit over het sluiten van de vele regeer-, bestuurs- en beleidsakkoorden in de afgelopen jaren. De Raad van State vreest dat de waarden van de rechtsstaat een sluitpost worden in het streven naar resultaat, snelheid en draagvlak, wat onder de bevolking leidt tot meer zorg en weerstand.	De Raad van State heeft als hoogste bestuursrechter in een eventuele beroepsprocedure de bevoegdheid om te oordelen over het plan. Voor het overige is de reactie ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	bo	Indiener geeft aan dat het algemeen belang onderbelicht is in de akkoorden die tegenwoordig gesloten worden, waardoor de inhoudelijke en normatieve waarde van een regels vermindert. De akkoorden moeten immers koste wat kost uitgevoerd worden, waardoor niet meer over o.a. nut en noodzaak gediscussieerd kan worden. Indiener vindt dit onaanvaardbaar.	Indiener stelt een punt aan de orde dat van een hogere politiek-bestuurlijke orde is aangezien dit raakt aan de fundering van onze rechtsstaat. Dit punt valt dan ook buiten de reikwijdte en invloedssfeer van dit plan. De reactie is voor kennisgeving aangenomen. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	bp	Het vertrouwen in de overheid is fors verminderd en dit is bevestigd door de Raad van State. Indiener vreest dat de voornoemde wijze van het sluiten van akkoorden slechts beperkt getoetst kan worden door de rechter, afhankelijk van de wijze van doorvertalen. Hierdoor vindt indiener het Energieakkoord een onaanvaardbare, onevenredige en abnormale last is voor belanghebbenden in het plan-	Indiener stelt een punt aan de orde dat van een hogere politiek-bestuurlijke orde is aangezien dit raakt aan de fundering van onze rechtsstaat. Dit punt valt dan ook buiten de reikwijdte en invloedssfeer van dit plan. De reactie is voor kennisgeving aangenomen. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gebied.		
236	bq	Indiener vreest dat de rechter het onderspit gaat delven in de structurele krachtmeting tussen rechter en bestuur. Daarbij stelt de Raad van State zorgelijk vast dat de aanwezigheid van juridische kennis en vaardigheid op het moment van beleidsvoorbereiding en besluitvorming eerder af dan toe lijkt te nemen. Dit is eerder aangegeven aan de Tweede Kamer maar geen gehoor aan gegeven. Dit vormt een bedreiging voor het duurzaam functioneren van de rechtsstaat in Nederland. Kortom indiener concludeert samen met de Raad van State een teloorgang van de Nederlandse rechtsstaat met de huidige manier van handelen hier.	Indiener stelt een punt aan de orde dat van een hogere politiek-bestuurlijke orde is aangezien dit raakt aan de fundering van onze rechtsstaat. Dit punt valt dan ook buiten de reikwijdte en invloedssfeer van dit plan. De reactie is voor kennisgeving aangenomen. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	br	Nut en noodzaak zijn onvoldoende draagkrachtig onderbouwd omdat er onjuiste parameters zijn gehanteerd en er bij verboden belangenverstrengeling partijdige en eenzijdige randvoorwaarden zijn toegepast waardoor sprake is van een onredelijke overheidsbesluitvorming.	Indiener geeft niet concreet aan waarop de stelling gebaseerd is dat er onjuiste parameters zijn gehanteerd en er sprake zou zijn van verboden belangenverstrengeling. Verwezen wordt dan ook naar eerdere antwoorden op dit punt en naar de thematische beantwoording onder kopje 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	bs	Indiener verwijst naar twee deskundige uitlatingen ten aanzien van de kosten, baten en effectiviteit van windenergie op zee. De 18 miljard euro overheidssubsidie voor windparken op zee is omgerekend 200 euro per jaar per huishouden, maar hier staat slechts 3 procent duurzame energie tegenover. Verreweg het grootste deel van dit geld komt in handen van buitenlandse windturbinefabrikanten. Dezelfde negatieve conclusies kunnen over wind op land getrokken worden.	Voor kennisgeving aangenomen. Subsidies voor windenergie op zee vallen buiten de reikwijdte van dit plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	bt	Een emeritus hoogleraar geografie aan de Rijksuniversiteit Groningen komt op een kostenperspectief van 60 miljard euro om aan de ambitie van het Energieakkoord te voldoen. Dit betreft de kosten van zowel wind op land als wind op zee, in totaal 10.500 MW. Bij deze 60 miljard	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		worden diverse posten mee genomen zoals subsidiekosten, externe kosten en landschapsbederf. Dit tegenover een schamele 1.9 procent van energievoorziening. Dit is verspilling van gemeenschapsgeld.		
236	bu	De uiteindelijke energiebalans, inclusief produceren, bouwen, installeren, onderhouden en ontmantelen van een windturbine, zal negatief uitvallen, waardoor de reductie van broeikasgassen niet het beoogde effect zal hebben.	Een windturbine heeft ongeveer 3-8 maanden (afhankelijk van de locatie en windsnelheid) nodig om de energie en uitstoot benodigd voor fabricage, transport, bouw en afbraak terug te verdienen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	bv	Voor de installatie en bouw van de windturbines worden volgens het MER circa 250 transportbewegingen per windturbineaanleg verwacht. Indien er komt op een groter getal uit, namelijk 613. Berekening van dit getal is bijgevoegd.	Dit getal is gebaseerd op een standaard gemiddelde voor een moderne windturbine, exclusief bijbehorende infrastructuur. Afhankelijk van het uiteindelijk type windturbine kan dit meer of minder zijn. Voor de stikstof depositie berekening zijn exacte getallen gehanteerd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	bw	Deze bewegingen zeggen nog niets over de afstand van transport. Indien er verwacht dat een groot aantal transportbewegingen vanuit het buitenland komen, waar de afzonderlijke onderdelen worden gefabriceerd. De uitstoot tijdens dit (lange) transport zorgt voor een negatief uitvallende energiebalans.	Voor de stikstof depositie berekening zijn zoveel mogelijk exacte getallen en kilometers gehanteerd, waarbij rekening is gehouden met aanvoer vanuit het buitenland.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	bx	Ook het onderhoud vergt veel transportbewegingen. Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat de energie die hiervoor benodigd is in ongeveer 3 tot 6 maanden wordt terugverdiend. Dit zou de helft kunnen zijn van de totale jaaropbrengst aan energie. Dit zou gaan om energieverbruik van 114.000 huishoudens. Uit andere rapporten blijkt echter dat dit nog veel hoger is, en daar zijn de bekabeling en aanpassing van het net niet bijgeteld.	Onderhoud bestaat uit circa 2x per jaar bezoek door een monteur met een bestelbusje. Daarnaast vindt gemiddeld éénmaal gedurende de exploitatietermijn van de windturbine groot onderhoud met inzet van een kraan en vrachtwagen(s) plaats. Dit transport is waarloosbaar ten opzichte van de geproduceerde energie. De door indiener genoemde getallen worden niet onderschreven.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	by	Volgens het MER scoren alle vier genoemde alternatieve opstellingen positief op de punten Co2 emissiereductie, So2 emissiereductie, Nox emissiereductie en PM10 emissiereductie in Nederland. Uit diverse onderzoeken onder meer van het gerenommeerd Centraal Plan Bureau, blijkt	Iedere kWh energie die duurzaam wordt opgewekt hoeft niet op een andere manier te worden opgewekt en kost dus geen CO2 en andere broeikasgas uitstoot. Bovendien zijn er doelstellingen voor het verduurzamen van de energievoorziening en terugdringen van de uit-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		dat het windenergieprogramma in Nederland geen invloed zal hebben op de hoeveelheid uitgestoten CO2 binnen de ETS. Dit komt door het waterbedeffect. Door de invoering van het Europees emissiehandel systeem zullen andere partijen van het ETS meer gaan uitstoten wanneer de ene partij meer duurzame energie opwekt. Er is een emissieplafond voor het gehele systeem. Per saldo blijft de emissie dan gelijk.	stoot vastgelegd in Europees verband. De stelling van indiener wordt niet onderschreven.	
236	bz	Bovendien wordt als gevolg van pieken windstroom verlaagd. Door de pieken op te vangen zullen broeikasgassen uitstoten.	De dagelijkse fluctuaties in vraag en aanbod zijn vele malen groter dan de fluctuaties in windopbrengst. Het elektriciteitsnet kan hier op dit moment prima mee omgaan, waardoor er geen reden is aan te nemen dat dit als gevolg van de bouw van meer windturbines zal veranderen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ca	Naast deze emissies is de productie van windturbineonderdelen negatief. De ontginning van de chemische stof Neodymium die wordt gebruikt bij de productie van magnetische motoren van windturbines, zorgt voor milieuvervuiling en gezondheidsproblematiek bij arbeiders die de stof ontginnen. Dit wordt onderkend door de Nederlandse Wind Energie Associatie in hun factsheet Windenergie en het gebruik van neodymium. In dit geval is onduidelijk of de concrete windturbines neodymium bevatten. Indiener wijst op de internationale verantwoordelijkheid die initiatiefnemers hebben tegenover het gemeenschappelijk erfgoed en de gezondheid van de mensheid.	Lang niet alle windturbines bevatten Neodymium. De meeste moderne windturbines maken inmiddels gebruik van andere technieken.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	cb	In Nederland is het technisch en wetenschappelijk onmogelijk om overschotten energie op te slaan. Om storingen te voorkomen moeten vraag en aanbod altijd in balans zijn. Deze balans wordt nu opgevuld door aardgas en pieken worden opgevangen door afvloeiing, wat juist gas en kolen kost. Totdat deze opslag mogelijk is, is de inzet van windenergie dus niet daadkrachtig onderbouwd.	De dagelijkse fluctuaties in vraag en aanbod zijn vele malen groter dan de fluctuaties in windopbrengst. Het elektriciteitsnet kan hier op dit moment prima mee omgaan, waardoor er geen reden is aan te nemen dat dit als gevolg van de bouw van meer windturbines zal veranderen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	cc	Aan de beperkte maar onzekere ontwikkelingen die gaan de zijn wat betreft opslag van duurzame energie (o.a. inzet van gascentrales door Nuon en TU Delft) kleven aanzienlijke bezwaren en heeft het geen reëel economisch lange termijn perspectief. Wetenschappelijk is dit nog niet aangetoond als bewezen techniek. Daarom moet ingezet worden op zonne-energie.	In de transitie van fossiele naar duurzame energie is een mix van energiebronnen nodig. Zonne-energie is daar één van, maar alle beschikbare bronnen zijn nodig.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	cd	Vanwege de technische onmogelijkheid om de pieken windstroom op te slaan, het gegeven dat de overschotten groene energie doelbewust als verloren worden afgeschreven, windturbines vaak stil worden gezet wanneer het aanbod de vraag al overstijgt, ontkent indiener nut en noodzaak van windenergie.	Zie eerdere reacties hierop.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ce	De financieel-economische uitvoerbaarheid binnen de planperiode van tien jaar is onvoldoende aangetoond. Ook na een Wob-verzoek verstuurd op 22 januari 2016 en 22 maart 2016 is geen inzage verschaft in exploitatieovereenkomst c.q. anterieure overeenkomst, accountantsverklaring en/of planschaderisico analyse, zodat voor indieners onduidelijk is of de kosten en opbrengsten tegen elkaar op wegen. Kortom of het plan economisch haalbaar is en/of initiatiefnemers voldoende draagkracht hebben om de al bestaande en komende planschade, schaduwshade en nadeelcompensatieclaims te kunnen dragen, hetgeen niet is aangetoond, zodat het plan onvoldoende zekerheden biedt voor indiener. Indiener betwist dan ook of de navolgend opgesomde kosten voldoende volledig zijn opgesteld, of alle te verwachten kosten werkelijk zijn meegenomen en of de meegenomen kosten redelijkerwijs overeenkomen met de daadwerkelijk te verwachten kosten.	Een exploitatieovereenkomst wordt afgesloten in het kader van het definitieve besluit over het inpassingsplan. In de exploitatieovereenkomst zijn afspraken vastgelegd over de vergoeding van planschade.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	cf	Onduidelijk is of met de huidige SDE+ regeling rekening is gehouden met de lage stroomprijs op dit moment. Indiener verwijst naar verschillende onderzoeken waaruit	Op het moment dat de vergunningen verleend zijn kan de SDE+ worden aangevraagd door de initiatiefnemers. In de voorliggende besluitvorming speelt de toekenning	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		blijkt dat windturbines op grote schaal verlieslatend zijn omdat de kosten voor onderhoud hoger zijn dan de baten van de opgewekte energie. Er worden reeds windparken ontmanteld omdat deze niet meer rendabel zijn. Onduidelijk is of hiermee rekening is gehouden bij windpark DDMOM.	van subsidie dan ook geen rol in de keuze, maar slechts in het kader van de economische haalbaarheid. Het uiteindelijke subsidiebedrag is nog niet bekend en is onder andere afhankelijk van het op het moment van indienen van de subsidie aanvraag geldende subsidie regime en de elektriciteitsprijs.	
236	cg	Indiener wijst op de hoge kosten van de civieltechnische en elektrische infrastructuur. Deze brengen exceptioneel hoge kosten met zich mee. Als de aansluitkosten relatief hoog zijn en de kosten niet voor rekening van de Staat komen, stelt de Gebiedsvisie dat het niet mogelijk zal zijn om het windpark financieel rendabel te exploiteren. In dit kader stelt de Gebiedsvisie dat bij het windpark DDMOM, er minder aansluitmogelijkheden zijn en grote windparken alleen aangesloten kunnen worden op het bestaande net door middel van relatief grote investeringen. Dit heeft ook te maken met het spanningsniveau. Grote windparken zoals onderhavig windpark vereisen al snel een spanning van 110 of 220 kV en kunnen daarom niet via het aanwezige middenspanningsnet van 50 Kv worden ontsloten. Ingevolge de Gebiedsvisie zijn de mogelijkheden om in dit gebied grootschalige windparken te vestigen zonder hoge aanvullende investeringen dan ook beperkt. Onduidelijk is voor wiens rekening deze hoge extra investeringskosten zijn en of het plan dan nog economisch uitvoerbaar is. Gevreesd wordt dat deze kosten met gemeenschapsgeld worden betaald. Indiener wijst erop dat dit verboden staatssteun zou zijn.	Het initiatief wordt gefinancierd door de initiatiefnemers Duurzame Energieproductie Exloërmond BV, Raedthuys Windenergie BV en Windpark Oostermoer Exploitatie B.V.. De investeringen voor de aanleg van de windturbines, toegangswegen, kabels en transformatorstations worden gedragen door de initiatiefnemers. De initiatiefnemers verdienen de investeringen terug door de verkoop van de opgewekte elektriciteit. Bovendien biedt de stimuleringsregeling SDE+ een mogelijkheid voor subsidie voor windturbines op land, welke de zogenaamde onrendabele top van de elektriciteitsproductie van dit windpark afdekt. Gezien het bovenstaande wordt geconcludeerd dat het plan economisch uitvoerbaar is en dat van staatssteun zal geen sprake zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ch	Voor de bouw van het windpark zijn veel vergunningen nodig waarvoor de initiatiefnemers op basis van gemeentelijke legesverordening legeskosten verschuldigd zijn. Het MER heeft een inschatting gemaakt van de door de gemeente te ontvangen legesbedragen. Hieruit blijkt dat initiatiefnemers eenmalig in totaal 3,5 miljoen euro aan	Niet valt in te zien waarom deze kosten onrealistisch zouden zijn, temeer omdat indiener niet concreet heeft gemaakt waarom dit hoger uit zou moeten vallen. In de berekeningen in bijlage 20 van het MER zijn de uitgangspunten hiervan opgenomen. Uitgangspunt daarbij was dat de gemeente de vergunningen verleent.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		leges aan de gemeenten Borger-Odoorn en Aa Hunze moeten voldoen. Daarbovenop zal jaarlijks voor 242.000 euro aan onroerende zaak belasting betaald moeten worden. Indiener betwist dat deze inschatting naar behoren is gegaan en dat deze te verwachten kosten realistisch zijn. Aannemelijk vallen deze kosten hoger uit.	De omgevingsvergunningen zijn door het Rijk verleend.	
236	ci	Indiener geeft aan recht te hebben op planschade. Indiener betwijfelt of initiatiefnemers voldoende draagkrachtig zijn om de schadeclaims te kunnen dragen. Bovendien bevat zowel het MER als het inpassingsplan geen duidelijke onderbouwing van schadevergoeding als aangegeven.	Op grond van hoofdstuk 6, afdeling 6.1, van de Wet ruimtelijke ordening wordt er planschadevergoeding toegekend op aanvraag voor zover de schade redelijkerwijs niet voor rekening van de aanvrager van de tegemoetkoming van de schade behoort te blijven en voor zover de tegemoetkoming niet voldoende anderszins is verzekerd. Er is dus wettelijk gegarandeerd dat voor vergoeding in aanmerking komende schade ook daadwerkelijk zal worden vergoed. Hiertoe wordt ook voorafgaand aan vaststelling van het inpassingsplan een anterieure overeenkomst gesloten met initiatiefnemers. Een uitgebreide onderbouwing of de initiatiefnemers voldoende daadkrachtig zijn, is geen verplicht onderdeel van het MER dan wel het inpassingsplan. Voor het overige wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	cj	Indiener geeft uitgebreid aan waarom hij recht heeft op planschadevergoeding, nadeelcompensatie en schaduw-schade en op welke aspecten.	Voor eventuele tegemoetkoming van planschade dan wel nadeelcompensatie bestaat een aparte procedure met eigen rechtsbeschermingsmogelijkheden. Zie hiervoor verder de thematische beantwoording onder kopje 'waarde woningen'. Voor wat betreft schaduw-schade, zie hierna onder ck.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ck	Er is een nieuwe Wet Nadeelcompensatie in voorbereiding, waarmee redelijkerwijs in anticipatie al rekening mee gehouden moet worden. Momenteel komt specifiek schaduw-schade (schade als gevolg van ontwikkelingen die 'hun schaduw vooruit werpen') nog niet voor vergoeding in aanmerking, maar indiener verwacht dat dit snel	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>verandert zodat de schadeclaims als kostenpost hoger uitvallen en dit niet meer door initiatiefnemers gedragen kan worden. Indiener refereert hiervoor naar verschillende bronnen waaronder een recent preadvies, en houdt een pleidooi over de redenen waarom schaduwsschade vergoed zou moeten worden. Momenteel kan men pas schade vorderen op het moment dat het inpassingplan onherroepelijk is geworden. Het wordt door velen als onredelijk beschouwd dat in die gevallen waarin sprake is van ernstige schaduwsschade, ontstaan gedurende de langdurige besluitvormingsprocedures omtrent de verwezenlijking van grote ruimtelijke projecten, er in het geheel geen voorziening voor schadevergoeding wordt getroffen. Wanneer door het bevoegd gezag geen onderzoek is verricht naar of anderszins aandacht is besteed aan de mogelijk ernstige nadelige financiële gevolgen voor derdebepalingshouders van de definitieve besluiten dan wel de mogelijk langdurige besluitvorming ten behoeve van de realisering van het windpark De Drentse Monden en Oostermoer, kan worden gesteld dat er sprake is van een schending van het vereiste van een zorgvuldige besluitvorming en/of een evenredige belangenafweging als bedoeld in de artikelen 3:2 en 3:4 lid 2 Awb. In dat geval mag het besluit niet worden genomen, zonder nader onderzoek naar de noodzaak voor het treffen van een voorziening ter compensatie van schaduwsschade. Verzoeken om schadevergoeding kunnen dan niet zonder meer worden doorgeschoven naar de planschadeprocedure van afdeling 6.1 Wro.</p>		
236	cl	<p>Het MER is in strijd met artikelen 3:2 en 3:4 Awb nu het niet voorziet in en nalaat vooraf te verdisconteren de nadelige gevolgen voor de waarde van onroerende zaken door de komst van de windturbines.</p>	<p>Een analyse van de nadelige gevolgen voor de waarde van onroerende zaken als gevolg van de komst van het windpark is geen verplicht onderdeel van het MER. Het MER brengt de relevante milieueffecten in beeld, waar-</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			onder de landschappelijke effecten.	
236	cm	De waardedaling van onroerende zaken door de komst van de windturbines is onderbelicht. Dit valt niet onder de reikwijdte van de MER-plicht. Geconcludeerd wordt in het MER (bijlage 20, p. 9) dat er op basis van jurisprudentie en onderzoeken dat eventuele effecten lastig te kwantificeren zijn en dat hiernaar aanvullend onderzoek gedaan moet worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	cn	In het inpassingsplan wordt verwezen naar de Gebiedsvisie Drenthe, waarbij aangegeven wordt dat er een marktanalyse onderzoek zou worden uitgevoerd naar de waardeontwikkeling van onroerende zaken. Indiener geeft aan dat een gedegen en volledig onderzoek niet plaats kan vinden vanwege de slechte huizenmarkt in deze regio en het beperkte aantal transacties.	De door indiener aangehaalde marktanalyse is een uitgangspunt van de provinciale visie. Niet alle uitgangspunten van de visie zijn overgenomen. In het inpassingsplan (par. 4.5, p. 33) is aangegeven dat het Rijk bij de vaststelling van dit inpassingsplan ook voornoemd beleid heeft betrokken, maar dat hiervan vanwege verschillende argumenten is afgeweken. De opmerking van indiener ten aanzien van de mogelijkheid om de marktanalyse op een goede manier uit te voeren is voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	co	In het inpassingsplan wordt zonder enige toelichting of projectspecifieke uitwerking verwezen naar de wettelijke planschaderegeling, waarmee het MER in strijd is met de zorgvuldigheidsvereisten. Indiener verwijst voorts naar een citaat waarin aangegeven wordt dat het bevoegd gezag aandacht moet besteden aan de mogelijk ernstige nadelige financiële gevolgen voor derdebelanghebbenden. Verzoeken om planschade kunnen niet zonder meer worden doorgeschoven naar de planschadeprocedure van afdeling 6.1 Wro, als deze onvoldoende zorgvuldig meegenomen zijn.	Er is geen sprake van dat deze onvoldoende meegewogen zouden zijn. Er is een taxatie uitgevoerd en de planschade is middels een anterieure overeenkomst met initiatiefnemers geborgd. Voor het overige volstaat de wettelijke regeling. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	cp	Uit constante jurisprudentie blijkt dat de komst van windturbines woningen minder aantrekkelijk maken en daardoor in waarde dalen, ook al bij een dreiging van een mogelijke aanleg. Zowel voor huidige bewoners als voor	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'. Momenteel is het effect van het windpark op de waarde van woningen nog niet te bepa-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>kopers. De waarde daalt als het uitzicht wordt verpest door monsterlijke monumenten met draaiende delen zo groot als voetbalvelden in een open landschap die slagschaduw- en geluidsoverlast veroorzaken en invloed hebben op de veiligheid. Deze aspecten moeten meegewogen worden bij de bepaling van de WOZ waarde. Wederom verwijst indiener naar een citaat waarin aangegeven wordt dat onduidelijkheid in besluitvormingsprocessen over mogelijke effecten, tot lagere koopprijzen kunnen leiden.</p>	<p>len. Ook landelijk is geen eenduidig beeld wat het effect van windturbines is op woningprijzen.</p>	
236	cq	<p>Uit de taxatieverslagen en navragen blijkt dat de gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn het waardebepalend aspect windturbines meegenomen hebben bij de vaststelling van de WOZ-waarde van de onroerende zaken (peildatum 1-1-2015). In Borger-Odoorn is de waarde gemiddeld 0,9 procent gedaald, in gemeente Aa en Hunze is deze niet gedaald blijkens de Waarderingskamer. Uit navraag en taxatieverslagen blijkt echter dat er, afhankelijk van de specifieke afstand tot de windturbine, er wel percentages gehanteerd worden. Deze zijn echter te laag in vergelijking met huidige vaste rechtspraak en dit terwijl voornoemde rechtspraak uitgaat van lage turbines en solitair dan wel in beperkte lijnopstelling (3-5) geplaatst.</p>	<p>Ter kennisgeving aangenomen, verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder kopje 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'. Tegen de vaststelling van de WOZ-waarde kan men desgewenst een bezwaar indienen bij de betreffende gemeente.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	cr	<p>Indiener geeft aan dat deze waardevermindering van onroerende zaken door windturbines in recente rechtspraak is bevestigd. Het betrof hier eveneens een open gebied zonder hoge bebouwing. In deze uitspraak is geoordeeld dat het negatief (bedrijf)woning waarde effect niet tot het maatschappelijk risico van omwonenden behoort. Ook in andere, vergelijkbare uitspraken wordt eenzelfde conclusie getrokken, terwijl de aldaar geplande windturbines veel kleinschaliger van aard en veel beperkter in aantal zijn. De plaatsing van de windturbines wordt</p>	<p>In het plan is de aantasting van het landschap, alsmede de invloed op de waarden van de omliggende bebouwing en gronden, meegenomen in de afweging. Het enkele feit dat de windturbines zichtbaar in het landschap aanwezig zijn, is geen reden om te concluderen dat plaatsing aldaar afgewezen moet worden. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'waarde woningen', 'economische schade algemeen' en 'landschap'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		daarom afgewezen. Het besluit is onzorgvuldig en ook naar inhoud onvolkomen. Dit mede gelet op de gebrekkige informatie inzake deze buitengewoon financiële waardevermindering van vastgoed in de Drentse Monden.		
236	cs	Indiener houdt eraan vast dat de WOZ waarden van de woning van belang zijn voor de bepaling van de omvang van de te vergoeden schade. Indiener refereert hiervoor als voorbeeld naar de lavendelboerderij Ruitenborgh aan de Nieuwediep in Nieuwediep. Indiëners vrezzen voor de toekomst als de turbines worden geplaatst en er nog vele voorbeelden als deze zullen komen.	De vraag aangaande de omvang van de planschade komt aan de orde in het kader van de planschadeprocedure. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ct	Deze regio is een krimpgebied en de plaatsing van de turbines komt hier bovenop. Het MER wijdt hier vrijwel geen woord aan, waarmee het MER onzorgvuldig en onvolledig is. Uit onafhankelijke taxaties aangaande aardbevingsschade blijkt al dat juist in krimpregio een concreet grootschalig windpark extra de waarde van de aanwezige huizen drukt. Dit leidt tot leegloop en hiermee tot een dreigende achterstand. De provincie investeert in een transitiefonds met de gedachte dat als er niets gebeurt, het de samenleving in 2030 ruim 1 miljard euro kost. Dus een groot maatschappelijk gevolg met enorme kapitaalvernietiging.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen', 'bestuurlijke belangenafweging' en 'MER algemeen'. Effecten aangaande krimp en mogelijke leegloop van een gebied vallen buiten de reikwijdte van het MER (beoordeling milieueffecten), waarmee niet valt in te zien waarom het MER op dit punt onvolledig dan wel onzorgvuldig zou zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	cu	Als de WOZ-waarden dalen, moeten andere inkomsten zoals OZB en rioolbelasting omhoog om de gemeentelijke begroting sluitend te krijgen. Uit eerder genoemde verslagen blijkt reeds dat gemeenten geanticipeerd hebben op de komst van het windpark door de WOZ waarden omlaag te doen. Het zal dan ook niet lang dueren totdat de OZB- en rioolbelasting omhoog zullen gaan. Indiener is hier de dupe van en initiatiefnemers blijven buiten schot. Het MER is onvolkomen in dit opzicht.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen', 'waarde woningen' en 'MER algemeen', alsmede de reactie onder cp en cq.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	cv	De woningmarkt is naast het voorgaande ook aan het	De in de zienswijze aangehaalde aardbevingsschade als	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		veranderen vanwege de ligging aan een aardbevingsgebied. In het MER wordt hier volledig aan voorbij gegaan. De drie genoemde problemen bij elkaar leiden tot gevolgen die desastreus zijn voor onroerende zaken. Indieners hechten hierbij aan het vonnis van de rechtbank waarin staat dat de NAM aansprakelijk is voor de schade veroorzaakt door gaswinning en een eigenaar van een onroerende zaak tegemoet moet komen. Indiener verlangt verduidelijking dienaangaande.	gevolg van de gaswinning in Groningen staat geheel los van het inpassingsplan voor het windpark waartegen indiener een zienswijze heeft ingediend. In het kader van dit inpassingsplan is dit onderdeel van de reactie niet relevant, de opmerking wordt dan ook enkel ter kennis aangenomen.	geen reden tot aanpassing.
236	cw	Indiener wijst op onvoorziene kosten in geval van ongelukken en wijst hierbij op een recent ongeluk in Duitsland. Men betwist dat deze kosten meegenomen zijn in de kostenprognose.	De initiatiefnemers hebben een aanvraag ingediend, waarbij een uitgebreide business case is overhandigd. Hieruit blijkt dat het windpark economisch uitvoerbaar is. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid' en de inpassingsplantoelichting onder paragraaf 8.2.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	cx	Indiener wijst op het benodigde onderhoud, met name aan bewegende delen. Deze kosten kunnen hoog oplopen, bijvoorbeeld als gevolg van zandstuifwinds. Hiervoor zijn verzekeringen nodig, de vraag is of initiatiefnemers dit objectief berekend hebben.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder cw.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	cy	De kosten voor netinpassing resp. vastrechtkosten en metingkosten om de gegenereerde stroom in te voeren op het stroomnet, zijn onduidelijk, onvolledig, onjuist of helemaal niet meegenomen in de kostenprognose.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder cw.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	cz	Indiener betwist dat de verwachte opbrengsten zoals beschreven in het MER en eventueel in andere documenten, representatief zijn. De energieopbrengsten zijn onjuist berekend doordat onvoldoende rekening wordt gehouden met flankerende windsnelheden, hoeveelheid wind, het wake-effect en mitigerende omstandigheden. De hoeveelheid daadwerkelijk geproduceerde energie is dan ook onduidelijk waardoor ook de economische uitvoerbaarheid ter discussie staat.	Alle relevante aspecten zijn onderzocht. Geconcludeerd kan worden dat de windturbines, waarvoor nu vergunning is aangevraagd, rendabel zijn. Voorts wordt verwezen naar de beantwoording onder ct.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	da	Onduidelijk is of er een windmeting is, hoe deze heeft plaatsgevonden en met welk windaanbod rekening is gehouden bij het bepalen van de energieopbrengst.	In bijlage 15 bij het MER is aangegeven op basis waarvan de opbrengstberekeringen zijn uitgevoerd. Er is gebruik gemaakt van beschikbare KNMI data. De recent uitgevoerde windmetingen laten zien dat de gehanteerde getallen overeenkomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	db	Volgens het MER zijn de opbrengstgegevens een betrouwbare indicatie, echter spreekt het zichzelf tegen door te stellen dat de opbrengst uiteindelijk afhankelijk is van het daadwerkelijke windaanbod. Omdat niet uit het MER blijkt dat er windmetingen uitgevoerd zijn, is het verwachte windklimaat gebaseerd op langdurige windstatistische gegevens van Ecofys over de periode 2000 tot en met 2009 te Nieuw Beerta en Heino (rapport van 20 mei 2015). In dit rapport heeft geen validatie plaatsgevonden met (recent) bekende productie- en windgegevens van bestaande windturbines in de omgeving van DDMOM waardoor grove onzekerheden in het werkelijke windaanbod en de productieberekeningen van de nieuwe turbines bestaan.	Het gebruiken van beschikbare data van het KNMI is zeer gebruikelijk. Deze worden, indien mogelijk en beschikbaar, gecorrigeerd aan de hand van productiegegevens van windturbines in de nabijheid. In een latere fase wordt vaak gekozen voor het doen van windmetingen op locatie. Voor de onderlinge vergelijking van alternatieven in het MER is overigens niet nodig om windmetingen te doen, aangezien de invoer voor alle alternatieven gelijk is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	dc	Er is een meetwagen gesignaleerd maar onduidelijk is waarom deze uitkomsten niet gepubliceerd zijn dan wel in het MER meegenomen zijn. Indiener meent dat dit niet gepubliceerd is vanwege tegenvallende resultaten aangezien het een windluw gebied is. Verzocht wordt om volledige duidelijkheid door het openbaar maken van deze uitkomsten.	Verwezen wordt naar de reactie bij da.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	dd	De vergunningaanvragen voor de deelgebieden vermelden een meer gespecificeerd berekend windaanbod. De distributies van de KNMI gegevens zijn gespecificeerd voor de dag-, avond- en nachtperiode. Volgens deze aanvragen zijn de windsnelheden op de betreffende locatie verkregen door een interpolatie van de gegevens van de nabijgelegen rasterpunten die gelden voor een hoogte tussen de 80 en 120 meter. Onduidelijk is of en van wel-	Deze gegevens zijn verkregen via www.windenergie.nl , zoals uiteengezet in de Activiteitenregeling milieubeheer bijlage 4, reken- en meetvoorschrift windturbines, paragraaf 3.4.3 bepaling windsnelheidsverdeling.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ke meting gebruik is gemaakt.		
236	de	Indiener geeft aan dat het wake-effect (windafvang door andere turbines) onvoldoende onderzocht is. Het MER stelt alleen dat deze meegenomen zijn in de jaarlijkse elektriciteitsproductie, waarmee onduidelijk is wat de uitkomsten waren en in hoeverre deze zorgvuldig onderzocht zijn. Indiener geeft aan dat er rekening moet worden gehouden met sterk afnemende rendabiliteit. Dit blijkt ook uit onderzoek van het gerenommeerde Max Planck Institute, terwijl het door EZ consistent eenzijdig ingezet Energieonderzoek Centrum Nederland (waarin het Rijk eigen, gefavoriseerde belangen zou hebben aldus een nieuwsbericht uit de Volkskrant) zich van deze conclusies distantieert.	Niet valt in te zien waarom deze effecten onvoldoende (zorgvuldig) onderzocht zouden zijn. Er is voldoende tussenafstand. Indiener geeft ook geen concrete argumenten waarom dat in dit geval anders zou zijn. Verwezen wordt naar de beantwoording onder cw en de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	df	Het wake-effect wordt versterkt door de interferentie met zeer naburig geplande grootschalige windturbineparken zoals N33 (nog geen 4 km verderop). Bovendien is geen rekening gehouden met obstakels zoals bomen en gebouwen, terwijl in het MER aangegeven is dat de bomen een visueel afscherpende werking hebben.	Niet valt in te zien waarom deze effecten onvoldoende (zorgvuldig) onderzocht zouden zijn. In de opbrengstberekeringen is rekening gehouden met de terreinruwheid en obstakels. Indiener geeft ook geen concrete argumenten waarom dat in dit geval anders zou zijn. Verwezen wordt naar de beantwoording onder cw.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	dg	Mitigerende maatregelen leiden tot verlies van energieproductie. Hiermee is onvoldoende rekening gehouden.	Niet valt in te zien waarom deze effecten onvoldoende (zorgvuldig) onderzocht zouden zijn. Indiener geeft ook geen concrete argumenten waarom dat in dit geval anders zou zijn. Verwezen wordt naar de beantwoording onder cz.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	dh	Voor de mitigerende maatregelen voor wat betreft geluidhinder is 0,09 tot 0,12 procent productieverlies aangenomen. Indiener geeft aan dat de gezondheidseffecten verkeerd ingeschat zijn en daardoor de normen onjuist gehanteerd zijn, waardoor de mitigerende maatregelen aangescherpt moeten worden. Indiener verwijst naar hoofdstuk 15 van de zienswijze.	Niet valt in te zien waarom deze mitigerende maatregelen onvoldoende zouden zijn. Indiener geeft ook geen concrete argumenten waarom dat in dit geval anders zou zijn. Verwezen wordt naar de beantwoording voor wat betreft hoofdstuk 15 van de zienswijze van indiener, alsmede naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid', 'economische uitvoerbaarheid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	di	Indiener geeft dezelfde vergelijking als onder 'de' voor slagschaduw, waarbij de percentages op 1,61 tot 2,37 procent ingeschat zijn en verwijst hiervoor naar een rapport van DPA Cauberg-Huygen.	Niet valt in te zien waarom deze mitigerende maatregelen onvoldoende zouden zijn. Indiener geeft ook geen concrete argumenten waarom dat in dit geval anders zou zijn. Verwezen wordt naar de beantwoording voor wat betreft hoofdstuk 16 van de zienswijze van indiener, alsmede naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw', 'economische uitvoerbaarheid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	dj	Indiener geeft dezelfde vergelijking als onder 'de' voor vleermuissterfte, maar deze effecten van mitigerende maatregelen dienaangaande worden niet meegenomen in het MER, terwijl de jaarlijkse omzetting als gevolg hiervan volgens Ecofys significant kan zijn, waarmee in redelijkheid aan te nemen is dat dit voor ook voor energieproductieverlies significant is.	Verwezen wordt naar paragraaf 8.3.2 van het MER, alsmede bijlage 6 bij het MER, waarin aangegeven is dat de effecten op de vleermuispopulatie dusdanig beperkt zijn, dat geen aanvullende maatregelen getroffen hoeven te worden. Dit leidt dan ook niet tot enig productieverlies.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	dk	Het opgesteld vermogen is tot dusver onzeker, waardoor het onmogelijk is om een goede opbrengstberekening te maken en de economische haalbaarheid te waarborgen, dan wel te controleren of aan de doelstelling wordt voldaan. In het inpassingsplan wordt de totale capaciteit gesteld op 150 MW, terwijl het opgesteld vermogen per turbine op basis van de ontwerp besluiten omgevingsvergunning variëren van 2,3 en 4,2 MW. Het inpassingsplan spreekt alleen over circa 3 MW wat tot aanzienlijke verschillen kan leiden. Indiener geeft vervolgens per deelgebied een berekening, waaruit blijkt dat het totale minimale vermogen op 115 MW ligt en het maximale op 210 MW.	Een inpassingsplan mag uitsluitend ruimtelijk relevante regels bevatten die zien op een goede ruimtelijke ordening. Deze ruimtelijke relevantie is vereist op grond van artikel 3.28 jo. artikel 3.1, eerste lid Wro. Wat onder een goede ruimtelijke ordening verstaan moet worden zegt de Wro niet. Uit de Memorie van Toelichting bij de invoering van de Wro is op te maken dat een goede ruimtelijke ordening dient bij te dragen aan de kwaliteit van de leefomgeving. In het kader van een goede ruimtelijke ordening zijn bij windparken verschillende criteria van belang; te denken is aan aantal turbineposities, masthoogte, tiphoogte, gelijke of vergelijkbare uiterlijke verschijningsvorm, slagschaduw, geluid en de reservering van ruimte. Al deze elementen hebben gevolgen voor het woon- en leefklimaat voor omwonenden. Het productievermogen van een turbine heeft dat niet, aangezien het productievermogen van een turbine niets zegt over de landschappelijke uitstraling en de impact op de omgeving en de natuur. Het productievermogen	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			per turbine is derhalve niet ruimtelijk relevant en kan hierom niet in een rijksinpassingsplan opgenomen worden.	
236	dl	Onduidelijk is hoe de financiële uitvoerbaarheid berekend en gegarandeerd kan worden wanneer de energieopbrengsten onduidelijk blijken aangezien het turbinetype en de vermogens nog niet bekend zijn. Onbepaald is dan ook of de doelstellingen gehaald gaan worden, uitgaande van het minimale vermogen van 115 MW. Uitgaande van het maximale vermogen van 210 MW kan het aantal windturbines teruggebracht worden tot 35. Daarom moet afgezien worden van dit windplan en ingezet worden op realisatie van het zonneplan.	Verwezen wordt naar de reactie onder dk en de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	dm	De opbrengst is sterk afhankelijk van hoe de turbine eigenaar de geproduceerde stroom verkoopt en zijn financiering regelt. Onduidelijk is of en wat hierover afspraken zijn met stroomafnemers en in hoeverre op welke wijze flankerende windprijzen worden voorzien. Het is algemeen bekend dat pieken windstroom de vraag overtreffen waardoor deze stroom met negatieve waarde moeten worden verkocht.	Dergelijke afspraken zijn de verantwoordelijkheid van de turbine eigenaren en vallen buiten de reikwijdte van dit inpassingsplan. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	dn	De overheid duwt de samenleving in een voor de overheid wenselijke richting met subsidies, waaronder het stimuleren van hernieuwbare energie om aan de doelstelling van 14% te voldoen. De marktwerking wordt hiermee kunstmatig in stand gehouden, wat feitelijk de schijn heeft van staatssteun of oneerlijke concurrentie. Als tijdelijke aanjager kan dit wellicht aanvaardbaar zijn, maar het in stand houden en bevoordelen van een verouderde niet meer vernieuwende commerciële windbedrijvigheid schaadt een gezonde economie.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	do	Indiener betoogt dat Commissie MER geadviseerd heeft om het aspect draagvlak mee te nemen in het MER als	Verwezen wordt naar de thematische beoordeling onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		communicatiemiddel, hoewel het geen inhoudelijke milieu-informatie betreft en dus niet in een MER in beschouwing hoeft te worden genomen. In bijlage 20 wordt er kort op ingegaan, maar dit is onzorgvuldig gemotiveerd waarmee de maatschappelijke uitvoerbaarheid van het inpassingsplan onvoldoende onderbouwd en aangetoond is.		passing.
236	dp	Het gebied is voor toeristen zeer aantrekkelijk door de kernkwaliteiten rust, ruimte en open landschap, het Cittaslow keurmerk van de gemeente Borger-Odoorn en de aanwezigheid van een paardennetwerk. Er bevinden zich veel hotels, B&B's, bungalowparken en campings in De Drentse Monden. Het besluit zal onaanvaardbare schade toebrengen aan het toerisme en recreatie in de regio. Dit belang wordt onderkend in het MER, maar het MER ziet geen verband tussen negatieve effecten en windturbines. Volgens het MER zijn veel van deze locaties buiten het plangebied gelegen, liggen ze buiten de invloedssfeer van het windpark en is er ook geen zicht op door dichte bebossing en reliëf in het landschap. Uit het toeristisch recreatief beleidsplan van de gemeente Borger-Odoorn blijkt echter dat er in 2006 98 overnachtingslocaties in de gemeente zijn, goed voor 1.080.000 overnachtingen per jaar. In een rapport van Ecorys uit 2012 is vermeld dat het aandeel werkgelegenheid in de vrijetijdsector 25% van de totale werkgelegenheid in dit gemeente is. Wellicht is dit verminderd door de crisis, maar het betreft nog steeds een substantiële bedrijfstak. Ondeugdelijk en onvoldoende gemotiveerd ontkent het MER het verband tussen de windturbines en negatieve consequenties voor de regio, aangezien het grondgebied van de gemeente Borger-Odoorn geheel in beslag genomen zal worden door het windpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toerisme en recreatie' en 'economische schade algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	dq	Recente studies over effecten van wind op zee melden dat	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		windmolens voor de kust veel banen kosten. Gevreesd wordt voor 5 tot 10% minder binnenlandse en inkomende vakantiegangers aangezien het rustige open blikveld juist toeristen trekt. Hetzelfde geldt voor de Veenkoloniën; ook hier is het rustige, open landschap een toeristische trekker. Bij wind op zee staan de turbines minstens soms wel 10 tot 12 mijl uit de kust, terwijl bij de Veenkoloniën het windpark er middenin geplaatst wordt. Voornoemde studie bevestigt de vrees voor negatieve effecten op toerisme en recreatie, en indirect op de werkgelegenheid in de regio.	onder de kopjes 'toerisme en recreatie' en 'economische schade algemeen'.	geen reden tot aanpassing.
236	dr	Door het in het gebied aanwezige reliëf wordt de landschappelijke aantasting vergroot, als gevolg van de uitkijk vanaf de hoger gelegen Hondsrug. Het is het enige geopark van Nederland en vanuit het plangebied duidelijk zichtbaar. Een beschrijving van het mogelijke effect van het windpark op dit gebied en de invloed die het kan hebben op de toeristenstroom ontbreekt in het inpassingsplan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toerisme en recreatie' en 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ds	De Hondsrug heeft een UNESCO-status, waarmee dit het enige Global Geopark is met deze status in Nederland. Volgens UNESCO kan dit label de toeristische aantrekkingskracht van het gebied flink vergroten en een economische spin-off voor het gebied en heel Drenthe opleveren. Indiener vraagt zich af of dit na realisatie van het windpark nog steeds het geval zal zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toerisme en recreatie', 'ecologie' en 'economische schade algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	dt	Forse investeringen van de afgelopen jaren ten behoeve van ontwikkeling van het toerisme in de regio, zullen door de komst van het windpark tevergeefs gedaan zijn. Dit leidt tot kapitaalvernietiging, gedeelde winst en gemiste omzet van levensvatbare recreatiebedrijven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	du	Indiener wijst op de miljoenen investeringen in natuurontwikkeling als onderdeel van de Ecologische Hoofd-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toerisme en recreatie', 'ecologie' en	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		structuur alsmede de bevordering van het toerisme, waaronder het gebied rondom het Grevelingenkanaal. Een beschrijving van de effecten van het windpark hierop wordt gemist.	'economische schade algemeen'.	passing.
236	dv	In het MER wordt melding gemaakt van een positieve uitwerking van het windpark op de werkgelegenheid, zowel tijdelijk als structureel, direct en indirect. Volgens indiener is de regio niet gebaat met arbeidsplaatsen die niet door eigen inwoners maar goedkoop worden ingevuld via vrij verkeer door werknemers uit lage lonen landen. Dit is een feit van algemene bekendheid, bovendien bevestigd bij andere windparken.	Aangezien indiener niet concreet heeft onderbouwd dan wel aangetoond heeft dat de redenering uit het MER niet klopt, noch enig concreet bewijs aanvoert dat hiervan sprake zou zijn bij andere parken, wordt verwezen naar bijlage 20 uit het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	dw	De Structuurvisie Drenthe stelt dat een beperkt aantal bedrijven in Drenthe aan de vraag die ontstaat bij de realisatie van een windpark kan voldoen, omdat zich in Drenthe geen productiebedrijven voor windturbines bevinden. De tijdelijke directe werkgelegenheid zal uitsluitend ingevuld worden door bedrijven van buiten de regio, wellicht zelfs buiten Nederland. Indien van het laatste sprake is, gaat dit in tegen de doelstellingen van het Energieakkoord, namelijk het creëren van directe en indirecte arbeidsplaatsen voor Nederland waarmee het bestreden besluit onhoudbaar is.	De effecten op de lokale economie en werkgelegenheid zijn onderzocht in het MER en hebben onderdeel uitgemaakt van de bredere bestuurlijke belangenafweging in het kader van het inpassingsplan. Middels het doorlopen van de m.e.r.-procedure wordt verzekerd dat het milieubelang in de besluitvorming niet ondergeschikt raakt aan andere belangen zoals economische of stedenbouwkundige belangen. Economische belangen maken derhalve slechts deel uit van het MER voor zover deze relevant zijn voor het milieu. Niet valt in te zien waarom het besluit onhoudbaar zou zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	dx	Indiener geeft aan dat het inpassingsplan een voorwaardelijke verplichting jegens initiatiefnemers mist om alleen en uitsluitend lokale aannemers werk te verschaffen.	Dit is geen ruimtelijk relevant aspect en dit mag dan ook niet middels een voorwaardelijke verplichting of op andere wijze in het inpassingsplan bepaald worden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	dy	De Gebiedsvisie geeft terecht aan dat er wel kansen zijn voor Drenthe om aan deze vraag te voldoen, bijvoorbeeld door bedrijvendagen te organiseren, in te spelen op de werkgelegenheid in de windsector en technisch onderwijs of vanuit het social return principe (het clausuleren van de aanbesteding t.b.v. mensen met een achterstand op de arbeidsmarkt). Tot nu toe blijkt niet dat één van de	De door indiener gedane suggesties vallen buiten de reikwijdte van het inpassingsplan en worden aldus ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ideeën daadwerkelijk is of wordt uitgevoerd.		
236	dz	De 15 structurele arbeidsplaatsen zullen volgens het MER lokaal ingevuld worden omdat onderhoudspersoneel 24 uur per dag beschikbaar moet zijn. Hiervoor moeten de geschikte expertises in de regio aanwezig zijn, wat niet aannemelijk is. Alleen al omdat relevante scholing niet heeft plaatsgevonden.	Verwezen wordt naar het MER (bijlage 20, hoofdstuk 3). Er wordt niet beoogd een uitputtende schets van de economische impact te geven. Dit valt buiten de reikwijdte van het inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ea	Het MER stelt dat er sprake is van indirecte werkgelegenheid in de vorm van een permanente bezetting van circa 200 werkers. Deze zouden lokaal besteden en verblijven, maar indiener geeft aan dat niet onderbouwd is op welke wijze deze werkers in deze regio hun uitgaven zullen doen.	In het MER (bijlage 20, hoofdstuk 3) is aangegeven dat er beperkte informatie voorhanden is met betrekking tot het aantal indirecte arbeidsplaatsen dat het voorstellen met zich mee zal brengen. Dit staat echter besluitvorming niet in de weg. Middels het doorlopen van de m.e.r.-procedure wordt verzekerd dat het milieubelang in de besluitvorming niet ondergeschikt raakt aan andere belangen zoals economische of stedenbouwkundige belangen. Economische belangen maken derhalve slechts deel uit van het MER voor zover deze relevant zijn voor het milieu. De situatieschets in bijlage 20 is in dit licht bezien voldoende. Er wordt niet beoogd een uitputtende schets van de economische impact te geven. Dit valt buiten de reikwijdte van het inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	eb	Volgens het CPB zijn de effecten voor de werkgelegenheid van het uitvoeren van de 6.000 MW op land nihil, er zal geen sprake zijn van additionele banen dan wel een netto welvaartseffect.	Verwezen wordt naar de reactie onder ea.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ec	Het plaatsen van windturbines is een specialistisch werk dat alleen uitgevoerd kan worden door een aantal nationaal en internationaal uitvoerende bedrijven, welke zich niet in de regio bevinden.	Verwezen wordt naar de reactie onder dz.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ed	Het windpark zal een ernstig negatief effect hebben op de al nadelige bevolkingskrimp en indirect op de werkgelegenheid doordat het grote consequenties heeft voor het	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		landschap en de ruimtelijke kwaliteit, en kernkwaliteiten voor landelijk wonen (zoals ruimte en rust) worden aangetast. Borger-Odoorn is aangewezen als anticiperregio, Stadskanaal zelfs als krimpregio.		
236	ee	Indiener geeft aan dat de windturbineplannen een extra schade toebrengende factor zijn, terwijl woningen al jaren te koop staan en nieuwbouwplannen niet van de grond komen. Makelaars in het gebied constateren een toename van het aantal onverkoopbare woningen na het bekend worden van de windturbineplannen. Indiener trekt voorts de vergelijking met de situatie in Noord-Nederland m.b.t. de aardbevingsschade. Indien de woning toch verkocht wordt, dan gebeurt dit met een aanzienlijke waardedaling. Indiener is van mening dat deze waardedaling en schaduwsschade ondervangen dienen te worden en pleiten voor herroeping van het bestreden besluit.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ef	Het nieuwbouwplan de Nieuwe Veenlanden is slechts voor één derde uitgevoerd, voorzieningen zijn niet gerealiseerd en de woningen zijn omgeven door een grote modderpoel. Het woongenot wordt verstoord.	Dit valt buiten de reikwijdte van het inpassingsplan en wordt ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	eg	Na het vertrek van Philips als grote werkgever 'drijft' de gemeente op het midden- en kleinbedrijf. Gezien de ligging heeft de gemeente haar eigen dynamiek, die sterk afhankelijk is van de omvang van de regionale bevolking, waarbij de kern Stadskanaal een centrumfunctie vervult voor de Veenkoloniën. Een terugloop van de bevolking als gevolg van de windturbines heeft negatieve consequenties voor het midden- en kleinbedrijf.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	eh	Indiener verwijst naar de Memorie van Toelichting van de Chw, welke ten doel heeft de bestrijding van de economische crisis. Naar de mening van indiener heeft onderhavig project juist een negatief economisch effect.	De Chw heeft tevens ten doel om vernieuwende en duurzame projecten uit te voeren. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ei	Indiener geeft aan een goed en gezond gebiedsontwikke-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		lingsperspectief te bieden. Het bestreden besluit geeft onvoldoende blijk van de intentie om het gebied te compenseren. Indiener verwijst hierbij naar uitspraken van deskundigen, provincie Drenthe en gemeente Aa en Hunze. Diverse partijen zien derhalve kansen om de ontwikkeling van een windpark te koppelen aan integrale gebiedsontwikkeling, maar toch gaat het inpassingsplan hier op geen enkele wijze op in, noch wordt er aanstalten gemaakt om het landschap te versterken om de effecten van het windpark op de omgeving te verzachten. Ook laat het inpassingsplan niet zien hoe inwoners en bedrijven kunnen profiteren van het windpark. Voor indiener is deze stelling een dode letter omdat hij i.p.v. profijt slechts negatieve effecten en forse, niet compenseerbare schade zal ondervinden van het windpark.	onder de kopjes 'economische effecten algemeen', financieel voordeel gemeenschap' en 'bestuurlijke afweging'.	geen reden tot aanpassing.
236	ej	Indiener citeert deskundigen die hetgeen onder 'ee' genoemd is, ook als een gemiste kans zien, terwijl een integrale gebiedsontwikkeling juist het uitgangspunt is van de Gebiedsvisie windenergie Drenthe.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen', financieel voordeel gemeenschap' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ek	Realisatie van windparken is niet verenigbaar met het kabinetsbeleid om de leefbaarheid en economische vitaliteit op peil te houden, indien het niet met een breder gebiedsontwikkelingsperspectief vergezeld gaat.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen', financieel voordeel gemeenschap' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	el	Indiener wijst op uitspraken van dhr. Tichelaar, commissaris van de Koning in Drenthe, dat een kwetsbare regio als Drenthe moet worden ontzien, bijvoorbeeld m.b.t. sluiting van gevangenissen. Dhr. Tichelaar dreigt windparkplannen een halt toe te roepen als de sluiting van de gevangenissen in Ter Apel toch doorgaat, ondanks eerdere afspraken over behoud. Dit benadrukt de toch al zwakke economische positie van de provincie Drenthe.	De door indiener aangehaalde voorbeelden vallen buiten de reikwijdte van het inpassingsplan. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen', financieel voordeel gemeenschap' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	em	In het MER wordt aangegeven dat het windpark een positieve economische bijdrage levert aan het gebied in de	Verwezen wordt naar de reactie onder ea. Voorts is het niet zo dat gegevens ouder dan twee jaar direct verou-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>vorm van een winst van circa 10,5 miljoen per jaar voor de initiatiefnemers. Verondersteld wordt dat een groot deel van deze winst in de regio zal blijven, maar indieners bestrijden dit. Het gaat om een verouderd onderzoek, wat in strijd is met de houdbaarheidsbepalingen die gegevens van meer dan twee jaar verlangen. Bovendien kunnen de regio's Flevoland en de Veenkoloniën niet vergeleken worden, omdat deze qua omvang, samenstelling, geografische positie in Nederland etc. verschillen. De initiatiefnemers en grondeigenaren hebben ondeugdelijk, niet kenbaar en onvoldoende gemotiveerd hoe zij hun (extra) uitgaven in de regio zullen besteden.</p>	<p>derd zijn. In artikel 3.1.1a van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) is bepaald dat bij de vaststelling van een (bestemmings)plan in ieder geval gebruik kan worden gemaakt van gegevens en onderzoeken die niet ouder zijn dan twee jaar. Ook de Memorie van Toelichting geeft aan dat dit een minimumtermijn betreft. In dit geval zijn er geen recentere gegevens voorhanden en kan er dus rechtmatig gebruik gemaakt worden van voornoemde gegevens.</p>	<p>passing.</p>
236	en	<p>Indiener stelt concluderend dat het windpark de al zwakke regio verder negatief zal beïnvloeden zonder dat daarin tegemoet zal worden in enige vorm. Onduidelijk is of de kosten en baten van het windparkplan tegen elkaar af te wegen zijn. Indiener betoogt dat bepaalde kostenposten, zoals verwachte schadeclaims, niet meegenomen zijn. Ook de baten zijn in het MER overdreven, er is onvoldoende rekening gehouden met aspecten die de energieopbrengsten verminderen. De maatschappelijke uitvoerbaarheid is onvoldoende aangetoond, gezien sociaal-economische effecten zoals negatieve consequenties op toerisme en recreatie, werkgelegenheid en verdere krimp in de regio, zonder aangeboden gezond ontwikkelingsperspectief.</p>	<p>Gezien het feit dat indiener hier de voorgaande punten samenvat, wordt verwezen naar de beantwoording onder cm t/m em.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	eo	<p>Het windpark wordt gerealiseerd door particuliere bedrijven en is niet op initiatief van de overheid. Herhaaldelijk wordt gesproken van een tender of aanbesteding al dan niet in verband met een overheidsdienst voor het plaatsen en onderhouden van de windturbines. Gezien het enorme bedrag aan publieke middelen dat via de SDE+-subsidie geïnvesteerd zal worden, zou deze investering alleen gedaan mogen worden na een proces waarbij de</p>	<p>De vraag of een aanbestedingsprocedure overeenkomstig de Europese richtlijnen en de Aanbestedingswet plaatsvindt, staat buiten deze procedure en is enkel een aangelegenheid voor de initiatiefnemers. Voor zover de reactie betrekking heeft op de economische uitvoerbaarheid van het plan in relatie tot mogelijke ongeoorloofde staatssteun, wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uit-</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		regels van het aanbestedingsrecht in acht zijn genomen, in ieder geval om te voorkomen dat sprake is van ongeoorloofde staatssteun, subsidie en meer.	voerbaarheid'.	
236	ep	Het is onvoldoende duidelijk hoe de overheidsopdracht gegeven zal worden en of zal worden voldaan aan het aanbestedingsrecht. Door het afgeven van de SDE+-subsidie zonder aanbestedingsprocedure is geen sprake van een open en eerlijke concurrentie met vereiste mededinging en worden Raedthuys Windenergie BV en Duurzame Energieproductie Exloërmond BV onevenredig bevoordeeld en versterkt in hun marktpositie, welke zij niet onder normale marktomstandigheden gehad zouden hebben.	De vraag of een aanbestedingsprocedure overeenkomstig de Europese richtlijnen en de Aanbestedingswet plaatsvindt, staat buiten deze procedure en is enkel een aangelegenheid voor de initiatiefnemers.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	eq	Het is niet of onvoldoende aannemelijk dat met dit plan wordt voldaan aan de (beleids)doelstellingen die gepaard gaan met die uitgifte en ondersteuning van een windmolenpark. Indien er betwist dat de (indirecte) lokale economie wordt gestimuleerd, de koopkracht van de inwoners niet achteruit gaat en dat dit windpark duurzaam is. Niet wordt aangegeven welke regionale partijen bevoordeeld worden met de vestiging van het windmolenpark. Bovendien is sprake van krimp en is er juist minder bestedingsruimte. Voor duurzaamheid verwijst indiener naar 'Alternatieven'.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder dw t/m dz en de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	er	Het is niet duidelijk of wordt voldaan aan de regels van aanbesteding / mededinging, of er sprake is van ongeoorloofde staatssteun en verlening en vaststelling van toelaatbare subsidie. Indien er vraagt het besluit te herroepen.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder eo.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	es	Indiener wijst op het voorzorgsbeginsel uit artikel 1.1a Wm, welke uitwerkt in het preventiebeginsel en voorzorgsbeginsel. Indien er vindt deze beginselen van toepassing op dit project en zij achten deze geschonden door	Ter kennisgeving aangenomen. Onderstaand wordt ingegaan op de grieven.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		het bestreden besluit. In het navolgende gaat indiener hierop in.		
236	et	Indiener omschrijft het preventiebeginsel uit artikel 191 lid 2 VWEU en geeft aan dat dit beginsel ziet op het principe 'voorkomen is beter dan genezen' in de zekerheid dat de gevolgen ontstaan. Het principe heeft geen directe werking, maar werkt via twee artikelen in het nationale milieurecht door. Hierdoor kan beoordeeld worden of de minister onrechtmatig handelt dan wel vooraf voldoende onderneemt om hinder te voorkomen. Indiener heeft eerder al betoogd dat er hinder en gezondheidsrisico's ontstaan als gevolg van (laagfrequent) geluid, slagschaduw en lichthinder. De minister kent de ongewenste effecten en probeert deze te beperken door normen te hanteren en mitigerende maatregelen. Dit is echter onvoldoende, waardoor de minister zich gedraagt in strijd met het voorzorgsbeginsel. Het nemen van noodzakelijke, tevens toereikende maatregelen is niet (te) bezwaarlijk gezien de grote (gezondheids)risico's.	Het preventiebeginsel is in de normen verdisconteerd. Deze normen zijn in de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid', 'licht', 'slagschaduw' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	eu	Het preventiebeginsel doet een constant beroep op de best beschikbare wetenschap en techniek om die preventie werkelijk garanderen. Dit volgt bijvoorbeeld ook uit artikel 5a.1 lid 1 sub h het Ivb. Indiener betwist dat voor het onderhavige windpark de BBT zijn gebruikt.	In de vergunning is opgenomen dat uitgegaan moet worden van de best beschikbare technieken. Indiener heeft niet concreet onderbouwd dan wel aangetoond heeft dat geen gebruik wordt gemaakt van de BBT, dan wel betere technieken voorgesteld heeft.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ev	Indiener wijst op de locatiekeuze in relatie tot de overschrijding aangaande geluid en laagfrequent geluid, op welke overschrijding indiener later in de zienswijze terugkomt. Een andere locatiekeuze kan de overschrijding voorkomen en ditzelfde geldt voor de hinder en gezondheidsrisico's als gevolg van slagschaduw en lichthinder. De locatiekeuze heeft hier direct invloed op. Een andere locatiekeuze is een eenvoudige preventieve maatregel, derhalve handelt de minister in strijd met de zorgplicht en het preventiebeginsel.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA', 'geluid', 'slagschaduw', 'gezondheid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	ew	Indiener omschrijft het voorzorgsbeginsel en geeft aan dat ondanks verschillende interpretaties in het supranationaal recht er drie wezenlijke elementen telkens terugkeren in de betekenis van het beginsel; 1. dreigende milieuschade, 2. onzekerheid over de kans op intreden van deze schade, 3. actie om dreigende schade te voorkomen. Op basis van de huidige kennis en de daaruit af te leiden onzekere gevolgen voor de gezondheid van (laagfrequent) geluid, slagschaduw en lichthinder, handelt de minister in strijd met het voorzorgsbeginsel.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'MER algemeen', 'onderzoeken algemeen', 'geluid', 'slagschaduw', 'gezondheid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ex	Indiener wijst op het feit dat het voorzorgsbeginsel niet alleen in het milieurecht van toepassing is, maar dat artikel 2 EVRM (recht op leven) de overheid verplicht om actief op te treden om dit recht te waarborgen. De Staat dient hiertoe te zorgen voor wettelijke en bestuurlijke maatregelen die effectief werkzaam zijn tegen de gevaren die het recht op leven bedreigen, waarbij betrokkenen actief, tijdig en adequaat geïnformeerd moeten worden over de risico's. De minister gedraagt zich hiermee in strijd met art. 2 EVRM, art. 6 IVBPR, art. 12 IVESCR en art. 25 UVRM.	Het voorzorgsbeginsel is in de normen verdisconteerd. Deze normen zijn in de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid', 'slagschaduw' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ey	De conclusie van de minister dat laagfrequent geluid gemeten kan worden met de normale geluidnormering uit art. 3.14a Activiteitenbesluit is in strijd met de maatschappelijke zorgplicht. Deze conclusies zijn gefundeerd met rapporten (literatuuronderzoek, RIVM-rapport en de brief van de Staatssecretaris van I&M) die indiener betwist omdat deze geen van allen gebaseerd zijn op klinisch objectieveerbare onderzoeken.	Niet valt in te zien waarom niet volstaan kan worden met de metingen vanuit de normale geluidnormering. De normen zijn in de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Voorts heeft indiener niet concreet aangetoond waarom de onderliggende onderzoeken niet klinisch objectiveerbaar zouden zijn. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen', 'MER algemeen' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ez	In de onder eu genoemde onderzoeken zijn de lange termijn effecten van laagfrequent geluid van windturbines op de volksgezondheid niet onderzocht. Ook de impact van deze enorme windturbines is niet onderzocht op dat gebied, wat onzekerheid met zich meebrengt. Indiener eist	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen', 'MER algemeen' en 'geluid', alsmede naar de specifieke beantwoording van deze zienswijze op het gebied van laagfrequent geluid, waar later op ingegaan wordt.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>een wetenschappelijk onafhankelijk en klinisch objectief onderzoek naar deze lange termijneffecten. Omdat indiener de negatieve impact op de gezondheid van mens en dier als gevolg van de blootstelling aan laagfrequent geluid negeert (welke op basis van contra-expertises onderbouwd wordt), gedraagt de minister zich in strijd met de maatschappelijke zorgvuldigheid op grond van art. 6:162 BW en het voorzorgsbeginsel.</p>		
236	fa	<p>Er is geen sprake van nationale wet- en regelgeving voor de normering van laagfrequent geluid en dit pakt hier schadelijk uit. Ernstige gezondheidsklachten voor bewoners door handelen en/of nalaten van de overheid leveren een schending op van art. 8 EVRM (het recht op privéleven, familie- en gezinsleven). Indiener noemt hier een voorbeeld van in relatie tot grond- en luchtverontreinigingsbronnen met evenzo grootschalige ernstige gezondheidsklachten. Er zijn geen wettelijk vastgelegde 'veilige' minimumafstanden voor windturbines ten opzichte van woningen met het oog op de volksgezondheid. In de rechtspraak wordt een minimale afstand van 400 meter met het oog op geluid aanvaardbaar geacht, maar indieners vinden dat in dit geval onaanvaardbaar gezien de aard en impact van deze vorm geluidgolven. De onzekerheid die ontstaat m.b.t. de lange termijneffecten leidt tot maatschappelijke onrust, ook bij andere procedures van windparken. Omdat dit onvoldoende is meegewogen, is sprake van een onzorgvuldige voorbereiding, alsmede strijd met het voorzorgsbeginsel omdat de minister een vergaande en stelselmatige onderzoeksplicht heeft en een plicht om zonedoel maatregelen te treffen, welke hij verzaakt heeft. Er moet dan ook afgezien worden van dit plan, temeer omdat in feite sprake is van een nul-afstand nu bewoners niet alleen naast turbines wonen maar te midden van tientallen windturbines in een windpark.</p>	<p>Er wordt voldaan aan de normen, waarin het voorzorgsbeginsel verdisconteerd is en welke door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht zijn. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen', 'MER algemeen' en 'geluid', alsmede naar de specifieke beantwoording van deze zienswijze op het gebied van laagfrequent geluid, waar later op ingegaan wordt.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	fb	De norm uit het Activiteitenbesluit inzake slagschaduw is sterk verouderd. Hierbij verwijst indiener naar paragrafen 17.2, 17.3, 17.4 en 17.5 van de zienswijze. De norm dateert van 1996 en tussentijdse toetsing is achterwege gebleven. Vanwege de sterke progressie in omvang, hoogte en megawatt kan niet met zekerheid worden gesteld dat gezondheidsschade wordt beperkt. Derhalve verlangt indiener nader onderzoek naar de effecten. Het voorzorgsbeginsel en de zorgplicht van de minister brengen met zich mee dat de slagschaduw niet zonder behoorlijke redengeving en zonder nader onderzoek mag worden gehanteerd.	Voor het onderzoek en de beoordeling in het MER is de norm uit de Regeling algemene regels voor inrichtingen milieubeheer (Rarim) gehanteerd van gemiddeld 17 dagen per jaar meer dan 20 minuten slagschaduw voor de berekeningen. Deze is vertaald naar 6 uur slagschaduw per jaar ($17 \times 21 = 357$ minuten = afgerond 6 uur). Dit is conservatief aangezien de wettelijke norm toestaat dat minder dan 20 minuten per dag aan slagschaduw plaats mag vinden gedurende het hele jaar. Door uit te gaan van een cumulatieve norm van 6 uur, tellen alle minuten slagschaduw mee in de beoordeling, niet alleen de dagen waarop meer dan 20 minuten slagschaduw optreedt. De normen zijn in de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Onafhankelijk van de afmetingen van de windturbine(s) blijft de norm voor het aantal uren slagschaduw gelijk. Verwezen wordt naar hoofdstuk 7 van het MER alsmede de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'MER algemeen', alsmede de beantwoording t.a.v. zienswijze paragraaf 17.2 t/m 17.5.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	fc	Er worden verschillende milieunormen geschonden, waarmee de minister zich onzorgvuldig en onrechtmatig gedraagt. Handhaving van de wettelijke geluidsnormen lijkt op basis van praktijkvoorbeelden praktisch onmogelijk en overschrijding van de normen lijkt niet te voorkomen, wat getuigt van onrechtmatig handelen/nalaten en het risico op gezondheidsschade onder de concrete omstandigheden ontoelaatbaar vergroot.	De benoemde beginselen zijn geen normen, maar zijn wel verdisconteerd in de wettelijke normen. In het MER is aangetoond dat het windpark aan deze normen voldoet. Verwezen wordt naar het MER, hoofdstukken 6 en 7, alsmede de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	fd	Alleen in geval van onmogelijkheid van maatregelen of onbetaalbare maatregelen bestaat er een rechtvaardigingsgrond voor het schenden van de zorgplicht c.q. preventie- of voorzorgsbeginsel. Aangezien deze grond er niet is, worden voornoemde beginselen geschonden.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder es t/m fc.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	fe	Het geluidsonderzoek dat ten grondslag ligt aan het be-	Niet valt in te zien waarom het akoestisch onderzoek	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		streden besluit is onvoldoende zorgvuldig uitgevoerd. Onjuiste uitgangspunten worden toegepast en daaruit volgende conclusies zijn incorrect, bevatten bovendien halve waarheden.	onvoldoende (zorgvuldig) uitgevoerd zou zijn. Verwezen wordt naar de beantwoording de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen' en 'geluid'.	geen reden tot aanpassing.
236	ff	Omwonenden zullen geluidhinder ondervinden van het windpark Drentse Monden.. In het MER blijkt dat de normen zoals opgenomen in art. 3.14 Activiteitenbesluit milieubeheer zullen worden overschreden, zowel door de alternatieven behandeld in het milieueffectrapport als door het voorkeursalternatief bepaald in het inpassingsplan. Mitigerende maatregelen worden daarvoor aangehaald in het inpassingsplan en het MER op grond van het akoestische onderzoek uitgevoerd door Pondera Consult. Met geluidsvoorzieningen kan er beweerdelijk voor alle alternatieven worden voldaan aan de norm Lden=47 dB en Lnight=41 dB op alle gemeten toetspunten gebruikt in het onderzoek. Deze geluidsnorm wordt echter door de komst van bestreden windbedrijvigheid overschreden, omdat de berekeningen en motiveringen - onderliggende aan de uitkomsten en de daaruit getrokken conclusies - incorrect zijn.	Niet valt in te zien waarom de berekeningen en motiveringen incorrect zijn. Voor de mitigerende maatregelen wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	fg	De aangevraagde vergunningen voor het windpark, bestaande uit vijf lijnopstellingen en één solitaire windturbine, zullen voor indieners wonende in omringende woningen onaanvaardbare geluidhinder veroorzaken en bijgevolg zorgen voor een onaanvaardbaar woon- en leefklimaat. Indiener heeft het MER (hoofdrapport) en het rapport van Pondera Consult (MER, bijlage 3) doen analyseren en plaatsen hier kanttekeningen bij. Aanzienlijk veel omwonenden lopen het risico om in hun leefomgeving last te krijgen van onaanvaardbare geluidhinder door windturbinegeluid. Nu hier geen rekening mee is gehouden heeft de minister geen zorgvuldige belangenafweging kunnen treffen, hetgeen in strijd is met het zorgvuldig-	De geluidbelasting voldoet aan de normen van het Activiteitenbesluit. De stijging van het geluid onder de norm is afgewogen en wordt aanvaardbaar geacht. Niet is aangegeven welke kanttekeningen geplaatst worden, daarom is niet duidelijk waarom het woon- en leefklimaat onaanvaardbaar is. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		heidsbeginsel op grond van art. 3:2 en 3:4 lid 2 Awb.		
236	fh	Daarnaast vindt indiener dat het advies van Pondera Consult inhoudelijk niet concludent is en derhalve in strijd met art. 3:49 Awb.	Indiener geeft niet concreet aan waarop de stelling gebaseerd is dat het onderzoek inhoudelijk niet concludent is. Verwezen wordt dan ook naar eerdere antwoorden op dit punt en naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	fi	De toetspuntnummers 24, 26 en 28 gelegen in meteolocatie B, 21, 23, 25, 28 in meteolocatie C, 22, 30, 33, 38, 39 in meteolocatie D en 29, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 40 in meteolocatie E gebruikt voor het akoestisch onderzoek zijn onvoldoende representatief voor het bepalen van geluidbelasting voor omringende woningen. In tabel 6.2 (pagina 80) van het MER worden de beoordelingscriteria voor het aspect geluid weergegeven. Aspect c, gecumuleerde geluidbelasting, wordt aan de hand van een aantal toetspunten berekend waarbij sprake is van een verslechtering op basis van de methode Miedema. Indiener doet daarover concluderen: 'De toetspunten zijn verspreid gekozen over het plangebied en representeren een "cluster" woningen. Voor zover uit het rapport kan worden opgemaakt is dit niet een vast aantal woningen per toetspunt. Het kan dus zo zijn dat het ene toetspunt 30 woningen representeert (daar de woningen dicht bij elkaar liggen) terwijl het andere toetspunt maar 2 woningen vertegenwoordigt (bijvoorbeeld verspreid liggende boerderijwoningen in de polder). Derhalve dienen voor een representatieve vergelijking tussen deze verschillende opties het aantal woningen waar verslechtering optreedt met elkaar vergeleken te worden in tegenstelling tot het aantal toetspunten.	Voor de representatieve toetspunten is telkens de woning gekozen die naar verwachting de hoogste geluidbelasting op de gevel ontvangt. Deze is representatief voor de omliggende woningen. Er wordt door indieners niet aangegeven waarom dit onjuist zou zijn. De methode Miedema is gekozen om de cumulatieve geluidbelasting in beeld te brengen, voor zover die aan de orde is. Indien er geen andere geluidbronnen zijn, is dit aspect niet relevant. Het is inderdaad mogelijk dat een toetspunt meer woningen vertegenwoordigt dan een ander toetspunt, echter dit doet aan de beoordeling van de cumulatieve geluidbelasting op die situatie niets af. Doordat de vergeleken alternatieven op het aspect cumulatieve geluidbelasting niet wezenlijk verschillend zijn, leidt een andere methodiek niet tot een andere beoordeling. Dit komt met name door de geringe aantal andere relevante andere geluidbronnen in de omgeving, waardoor van feitelijke cumulatieve geluideffecten slechts beperkt sprake is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	fj	Bij de effecten op de omgeving is in het akoestisch onderzoek mede gekeken naar het aantal gehinderden binnen de geluidcontour Lden=42 dB, want gesteld is dat 'op deze lage geluidniveaus nog maar een beperkt percenta-	In het MER, kader 6.2 is toegelicht waarom de Lden = 42 dB contour is gekozen. Dit sluit bovendien aan bij het advies van de commissie MER, waarin wordt aanbevolen om 5 dB onder de norm de effecten te onder-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>ge van de bewoners daadwerkelijk hinder heeft van de geluidsbelasting. Indiener bekritiseert de hantering van deze norm onder verwijzing naar het TNO-rapport 'Hinder door geluid van windturbines' (2008). Hieruit blijkt volgens indiener dat ook bij lagere geluidniveaus dan 42 dB nog steeds sprake is van een aanmerkelijk percentage gehinderden. Zo is het percentage gehinderden bij 42 dB nog altijd ruim 6,5% van het aantal personen binnenshuis en zelfs ruim 16% van het aantal personen buitenshuis. Het hanteren van de 42 dB-contour als 'minimum grens' bij de bepaling van het aantal gehinderden geeft daarom een vertekend beeld van het werkelijke aantal gehinderden'. Het is beter om de 40 dB Lden contour te hanteren bij het bepalen van het aantal gehinderden. In het rapport 'Evaluatie nieuwe normstelling windturbinegeluid' van het RIVM (2009) is immers geconcludeerd dat 40 dB Lden op het gebied van hinderbeleving door windturbinegeluid in dat geval overeenstemt met de richtwaarden die gehanteerd worden voor bronsoorten als weg- en railverkeer. Aldus doet indiener concluderen: 'Voor geluidniveaus beneden deze richtwaarden mag er van uitgegaan worden dat het percentage gehinderden zodanig laag is dat de wet (ten aanzien van geluid) geen verdere beperkingen hoeft te stellen.</p>	zoeken.	
236	fk	<p>Landbouwpercelen zijn tevens aan te merken als geluidgevoelige terreinen. Landbouwgronden en gebouwen dienen derhalve een zekere mate van bescherming te bezitten, indien er gedurende langere tijd mensen verblijven. In het MER wordt niet ingegaan op de geluidsbelasting bij landbouwpercelen in de nabijheid van windpark Drentse Monden. Een aanvaardbare werk- en verblijfsomgeving wordt hiermee niet gewaarborgd.</p>	<p>Landbouwpercelen vallen conform art. 1 van de Wet Geluidhinder niet onder geluidgevoelige objecten. De agrarische bedrijven zijn in hoge mate gemechaniseerd. Door het werken met tractoren en overige machines is er een geluidbelasting met een eigen geluidbron die het geluidimmissie niveau vanwege nabijgelegen windturbines overstijgt. Het werken zonder machines beperkt zich tot bijvoorbeeld onkruid wieden. Dit gebeurt maar op een bepaald aantal dagen per jaar en is dan beperkt tot een aantal uren in de dagperiode. Bovendien vinden</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			de werkzaamheden niet op een vaste locatie plaats, zodat de geluidbelasting voor de werknemers op het land niet constant is. Gelet op bovenstaande zijn landbouwpercelen niet aan te merken als geluidgevoelige terreinen.	
236	fl	Oplossing wordt gezocht in mitigerende maatregelen, op deze wijze worden de geluidsnormen niet geschonden. Naar aanleiding van de uitspraak van 23 september 2015 oordeelt de Afdeling dat het niet is toegestaan om mitigerende maatregelen om te zetten in maatwerkvoorschriften: Maatwerk is bedoeld om, rekening houdend met de omstandigheden, een hogere of lagere norm te kunnen stellen, maar mag niet de methode voorschrijven om aan de norm te voldoen'. Onzekerheid bestaat of voor de uitwerking van noodzakelijke mitigerende maatregelen maatwerkvoorschriften zullen worden gebruikt. Om dit gebrek aan het besluit is het in redelijkheid ontoelaatbaar.	De normen uit het Activiteitenbesluit hebben een rechtstreekse werking. Dit betekent dat gehandhaafd kan worden op het moment dat niet aan de normen voldaan wordt. De Afdeling bestuursrechtspraak heeft al eerder de handhaafbaarheid van de huidige normering onderstreept (zie ABRvS 8 februari 2012, ECLI:NL:RVS:2012:BV3215, bevestigt in ABRvS 4 mei 2016, ECLI:NL:RVS:2016:1228). Uit het geluidsonderzoek dat is verricht ten behoeve van de besluitvorming blijkt dat al dan niet na het treffen van mitigerende maatregelen voldaan kan worden aan de geluidsnormering en vanwege het rechtstreeks werkende karakter van de normering is het treffen van maatregelen niet nodig. Ook bestaat geen aanleiding om maatwerkvoorschriften op te leggen (zie ABRvS 4 mei 2016, ECLI:NL:RVS:2016:1228, waarin de Afdeling bestuursrechtspraak concludeert dat verdere borging van de normering in een inpassingsplan of omgevingsvergunning niet nodig is). Voor de volledigheid wordt opgemerkt dat het treffen van mitigerende maatregelen om te voldoen aan de geluidsnormering niet valt onder de mogelijkheid om maatwerkvoorschriften op te leggen. Er is slechts beperkt bevoegdheid om maatwerkvoorschriften voor geluid vanwege windturbines op te leggen en deze mogelijkheden liggen hier niet voor. In het kader van het inpassingsplan is met het oog op een goed- en leefklimaat gekeken naar de impact van de geluidsnormering voor de omgeving. Daarbij mag worden aangesloten bij de geluidsnormering uit het Activi-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			teitenbesluit. Verwezen wordt verder naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	
236	fm	Indiener ziet niet in hoe door het bestreden besluit deze mitigerende maatregelen vervangen gaan worden, ter zekerheid dat en waarmee een schending van geluidsnormen voorkomen zal worden. De minister houdt hier geenszins en in ieder geval onvoldoende, rekening mee. In de ontwerpbesluiten voor de vergunningen voor DEE en RH en Cluster DEE wordt omschreven dat het plangebied geen stiltegebied is, maar hoofdzakelijk een agrarisch gebied 'met een hieraan gerelateerd gebruikelijk geluidniveau'. Indiener merkt op dat het geluidniveau van agrarische werkzaamheden slechts incidenteel voorkomt en slechts een aantal dagen per jaar qua geluidniveau pieken kent. Empirische geluidmetingen in het plangebied tonen aan dat het achtergrond geluidniveau in de Veenkoloniën lager is dan gehanteerd in het MER.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	fn	De impact van geluid afkomstig van de geplande windturbines zullen volgens indieners groter zijn dan gesteld. Maatwerkvoorschriften dienen te zorgen voor behoud van dit lage referentieniveau: 'Volgens hoofdstuk 4 van de Handreiking Industrielawaai en vergunningverlening hoort bij een dergelijk gebied een richtwaarde van 40 dB(A) etmaalwaarde, dat globaal overeenkomt met Lden=38 dB en een richtwaarden va 30 dB(A) in de nachtperiode, dat globaal overeenkomt met Lnight=29 dB. De richtwaarden die het huidige woon- en leefklimaat van het gebied typeren, zijn fors lager dan de grenswaarde van Lden=47 dB en Lnight=41 dB. Deze typering van het huidige woon- en leefklimaat is naar mening van indiener een bijzondere omstandigheid; als bedoeld in het Activiteitenbesluit milieubeheer, om bij maatwerkvoorschrift een lagere grenswaarde op te leggen. Volgens indiener is dit tevens het	De normstelling in het Activiteitenbesluit is gebaseerd op een dosis-effectrelatie, onafhankelijk van het aanwezige achtergrondgeluid. Met het voldoen aan deze algemene regels wordt ter plaatse van geluidgevoelige objecten een goed woon- en leefklimaat geborgd (vgl. ABRvS 8 februari 2012, ECLI:NL:RVS:2012:BV3215, r.o. 2.57). Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		geval in de Veenkoloniën en dient de minister bij de vergunningverlening dergelijke maatwerkvoorschriften op te leggen c.q. garanderen.		
236	fo	In het RIVM-rapport 'Evaluatie nieuwe normstelling windturbinegeluid' (rapportnr. 680300007/2009) uit 2009 is onderzoek gedaan naar de mogelijkheden van een nieuwe normstelling op basis van een jaargemiddelde dosismaat Lden. In dit rapport wordt er op het gebied van windturbinegeluid gekeken naar een ondergrens (richtwaarde) en een bovengrens, hetgeen ook bij weg-, rail- en industrielawaai van toepassing is. Bij het verlenen van vergunningen voor bedrijven worden richtwaarden gebruikt afhankelijk van de aard van de woonomgeving. Zodoende is er voor landelijk gebied een richtwaarde van 40 dB(A) (etmaalwaarde) toegepast, maar voor een woonwijk in de stad een richtwaarde van 50 dB(A). Een soortgelijke methodiek met richt- en grenswaarden wordt door het RIVM in voornoemde rapport eveneens aangestuurd met betrekking tot windturbinegeluid. Door de overheid is echter 'uiteindelijk gekozen voor een vaste grenswaarde waarbij het type woonomgeving geen enkele rol meer speelt'. Er wordt derhalve geen rekening gehouden met het verschil in geluidbelasting bij een woning gelegen bij een snelweg of in een rustige, landelijke omgeving. Indiener concludeert dan ook dat in het laatste geval de geluidbelasting bij woningen 'zonder meer met 15 a 20 dB' kan toenemen na realisatie van een windturbinepark.	De van toepassing zijnde en wettelijk vastgelegde geluidsnormen worden door jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Dit onderdeel wordt dan ook enkel ter kennis aangenomen. Voor een nadere toelichting op het aspect geluid verwijzen wij u ook graag naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	fp	Ten onrechte is geen of onvoldoende rekening gehouden met cumulatie van geluid die ontstaat door andere activiteiten in de omgeving, dan windbedrijvigheid en verwante activiteiten. Niet is onderzocht of door cumulatie van deze activiteiten met activiteiten rondom en werking van het windpark wordt voldaan aan de geldende grenswaarden.	De cumulatieve effecten zijn onderzocht in het MER (bijlage 3 onderzoek akoestiek en slagschaduw, paragraaf 2.9 en 4.5). Zie verder de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	fq	<p>Indiener vindt dat de berekeningen van cumulatieve geluidbelasting, met de conclusie dat hier geen sprake van is, onjuist zijn. Een cumulatieve geluidbelasting van <50 dB Lden wordt daarin gekwalificeerd als 'goed'. Indieners achten het opmerkelijk dat er bij de waardering van deze geluidsniveaus niet wordt gekeken naar het type woonomgeving. Hiertoe vergelijkt men de cumulatieve ≤50 dB Lden normering met de richtwaarde van 40 dB (A) etmaalwaarde bij industrielawaai in een landelijke omgeving die gehanteerd wordt bij vergunningverlening. De 40 dB (A) etmaalwaarde bij industrielawaai komt overeen met een cumulatie van 41 dB Lden. Indieners menen dat deze redenering vervolgens kan worden doorgetrokken, 'dat in een landelijke omgeving sprake is van een goed akoestisch klimaat indien de geluidbelasting beperkt blijft tot maximaal 41 dB Lden' en komt tot de conclusie dat deze waarde 9 dB lager is dan in het MER gehanteerde grenswaarde van 50 dB.</p>	<p>Er wordt aangesloten bij de methode Miedema, waarin de genoemde geluidniveaus worden gehanteerd voor de beoordeling.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	fr	<p>In het MER wordt over de toetsing van cumulatie van geluid vermeld dat voor Windpark De Drentse Monden en Oostermoer cumulatie wordt gevonden met het wegverkeerslawaai en het industrielawaai. Dit betreft de relevante N-wegen en vier gezoneerde bedrijven(terreinen) in het gebied. De berekening van Pondera Consult over de cumulatie door genoemde industrie en wegen is aanvechtbaar. Indiener acht het gehanteerde meetprogramma niet representatief en daarmee foutief voor de beoordeling van cumulatieve geluidbelasting in het plangebied. Verwezen wordt naar bijlage 8 van tabel Storm, tabel 2a, 2b en 2c. Hierin worden kanttekeningen geplaatst over het cumulatieve geluidsniveau bij alternatief BL. Een voorbeeld van een vreemd meetresultaat bij deze variant is het volgende: De afstand tussen het bedrijf Avébé Gasselternijveen en locatie 23 (toetspunt) is 750</p>	<p>In het rekenmodel voor industrielawaai waren toetspunten 21 en 31 per abuis binnen een gebouw gelegen waardoor de geluidemissie 0 werd. Beide gebouwen zijn nu weggehaald (worst-case, geen gevelafscherming). Op deze rekenpunten neemt daardoor de bestaande cumulatieve geluidbelasting toe. Voor rekenpunt 21 is deze toename minimaal (max. 1 dB), voor rekenpunt 31 is de toename aanzienlijk (maximaal 8 dB). De afwegingen in het MER zijn gedaan met behulp van de methode Miedema. Doordat de cumulatieve geluidbelastingen binnen dezelfde categorieën voor de kwaliteit van de akoestische omgeving blijven, verandert er niets aan de afwegingen in het MER. De beoordeling blijft gelijk.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		meter. Hierbij wordt bij windzone C een geluidsniveau van 52 dB gemeten. Tussen het bedrijf en locatie 21 zit een afstand van 840 meter, hetgeen niet aanzienlijk veel verschilt met de afstand van locatie 23. Bij locatie 21 wordt bij eenzelfde windzone C echter een geluidniveau van 0 dB gemeten.		
236	fs	Cumulatie van windturbinegeluid met Windpark N33 is - rechteens onjuist - niet berekend en/of gemeten in het akoestisch onderzoek. In het MER wordt over cumulatie met dit windpark geschreven: 'Door de grootte van Windpark De Drentse Monden en Oostermoer gaat het ook een relatie aan met de overige windparken die in het kader van de Structuurvisie Windenergie Op Land in de planvormingsfase zitten. Het meest relevant is het Windpark N33, naast N34/Emmen. Een goede afstemming tussen de initiatieven maakt het mogelijk om in de Veenkoloniën en daarmee ook in Noord-Nederland een betekenisvolle serie van windparken te realiseren. Deze afstemming is reeds gezocht door het opstellen van een gezamenlijke landschappelijke visie.' Een akoestisch onderzoek naar geluidbelasting voor omwonenden van beide windparken ontbreekt, hetgeen een risico van onaanvaardbare geluidhinder impliceert. De minister heeft op deze wijze geen zorgvuldige afweging c.q. voorbereiding van het plan gerealiseerd.	De afstand tussen windpark N33 en Windpark De Drentse Monden - Oostermoer is meer dan 4 km, waarbij de cumulatieve geluidbelasting - als daarvan al sprake is - zodanig laag is dat deze verwaarloosbaar is. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ft	In het akoestisch onderzoek worden cumulatieve geluidseffecten beoordeeld volgens de methode Miedema. Een geluidbelasting van ≤ 50 dB (A) Lden wordt niet beschouwd als geluidhinder. Cumulatieve geluidbelasting van 34 dB (A) is op een aantal ijkpunten van toepassing. Een toename van gemiddeld 11 tot 14 dB (en ook 16 dB) wordt hiermee niet als hinderlijk beoordeeld. Indieners menen dat geluidtoename door windturbines daarmee te eenvoudig terzijde wordt gelegd. De methode van Mie-	Er is geen wettelijk voorgeschreven beoordelingsmethode voor dit aspect. De Methode Miedema is de enige rekenmethode die beschikbaar is en gebruikt kan worden en volgens vaste jurisprudentie geaccepteerd is. Bovendien is beoogd de cumulatieve geluidssituatie in beeld te brengen, niet de toetsing van de windturbines aan de wettelijke Lden / Lnight norm. Het gaat in alle gevallen om geluidbelastingen (ver) beneden de wettelijke norm voor windturbines. Daarom wordt de ver-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>dema schrijft voor dat een toename van 3 dB door toevoeging van een of meer geluidsbronnen tot overlast leidt. Peutz plaatst met betrekking tot deze methodiek toegepast in het MER, dat 'een relatief grote toename van de geluidbelasting binnen een betreffende kleurcode niet als een verslechtering wordt gezien terwijl een relatief kleine toename waarbij een andere kleurcode van toepassing is, wel als verslechtering wordt aangemerkt. Een toename van gemiddeld 11 tot 14 dB wordt in de Veenkoloniën niet als hinderlijk gezien omdat ondergrens van ≤ 50 dB Lden niet overschreden wordt, hetgeen voor omwonenden in het plangebied een onevenredige uitwerking heeft. Feitelijke geluidmetingen uit de periode oktober 2012 tot maart 2014 in het plangebied tonen aan dat het omgevingsgeluid lager is dan in het MER wordt geconcludeerd. Volgens huidige rechtspraak leveren dergelijke metingen het meest zuivere - feitelijke - vaststelling van omgevingsgeluid op. Indieners menen dat het beter zou zijn als voorbeeld om bij een beoordeling iedere toename van ≤ 3 dB als verslechtering aan te merken zodat dit 'meer recht zou doen aan de werkelijke hinderbeleving'. De toepassing in dit concrete geval van methode Miedema, is juridisch en feitelijk incorrect, gelet op hier aangehaald specifiek geluid en wetenschappelijk inzicht.</p>	<p>slechtering van het akoestisch klimaat, indien al aanwezig, aanvaardbaar geacht, ook wanneer een getalsmatige verhoging in dB Lden bijvoorbeeld 10 dB draagt.</p>	
236	fu	<p>Er is onvoldoende rekening gehouden met de cumulatieve effecten van geluid afkomstig van agrarische inrichtingen en activiteiten die zich in het gebied bevinden. Dit blijkt uit onder meer het MER: 'Hoewel er tevens agrarische inrichtingen en activiteiten in het gebied aanwezig zijn, die voor enige geluidproductie zorgen, zoals ventilatoren van (droog)schuren, zijn deze vooralsnog niet in de berekeningen meegenomen. Wel wordt hier in kwalitatieve zin aandacht aan besteed.' Niet is geanalyseerd welke effecten hier mede optreden voor omwonenden. En niet</p>	<p>Er is rekening gehouden met de cumulatieve geluidbelasting voor zover van de betrokken inrichtingen de geluidbelasting bekend is (of vastgelegd in vergunningen). Daarnaast wordt geluid geproduceerd door de gebruikelijke werkzaamheden in een intensief agrarisch gebied, zonder dat dit direct in een getalswaarde is uit te drukken. De vestiging van nieuwe agrarische bedrijven in het gebied, doet in het besluit voor het windpark niet ter zake en is ook niet beoordeeld.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		voldoende gemotiveerd is waarom dat niet is meegenomen in de berekeningen. Onbepaald is wat wordt verstaan onder 'enige' geluidproductie, waarbij algemeen bekend is dat in de huidige toestand van het gebied vooral in nachtelijke uren bijvoorbeeld ventilatoren hinder veroorzaken in de Veenkoloniën. Deze neemt onaanvaardbaar toe bij de in het buitengebied voorziene vestiging van grootschalige bedrijven van innovatieve en intensieve landbouw, die het gebied qua geur- en geluideffect onevenredig zwaar onder druk zetten, althans ontoelaatbaar aantasten.		
236	fv	De locatie van inkoopstations is nog niet naar behoren bekend en geluidemissie is 'verwaarloosbaar en daarmee als niet relevant' beoordeeld (Mer, pagina 93). Dat is een aanname en geen conclusie gebaseerd op een voldoende verzameld relevant feitencomplex. Indiener vindt dat geluidemissie van deze inkoopstations namelijk wel bijdraagt aan cumulatie van het geluidniveau in de Drentse Veenkoloniën. Dat geldt ook voor het gebruik van hoogwerkers voor dagelijks onderhoud van de windturbines en controle per helikopters. Indiëners verlangen daarom ook hier invulling van de op het Rijk als betrokken bestuursorgaan kennisvergaringsplicht vervat in art. 3:2 Awb.	De exacte locaties zijn nog niet bekend, maar zijn voorzien nabij de windturbine opstellingen. Inkoopstations betreffen overigens kleine gebouwen met schakelapparatuur, welke geen relevante geluidproductie veroorzaken, aangezien er geen onderdelen aanwezig zijn die geluid produceren. Derhalve zijn deze als verwaarloosbaar beoordeeld in het kader van de cumulatieve geluiddefecten. Er worden geen hoogwerkers of helikopters ingezet voor (dagelijkse) controle van de windturbines.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	fw	Bij de voorbereiding van het bestreden besluit is geen rekening gehouden met de plannen ter intensivering en innovatie van landbouwwerkzaamheden in de omgeving. In het bestemmingsplan van Buitengebied Borger-Odoorn zijn agrarische percelen bestemd voor dergelijke activiteiten. In het MER is onzorgvuldig niet ingegaan op deze mogelijkheden. Omwonenden leven derhalve in onzekerheid of toename van geluid optreedt door deze intensivering en innovatie van landbouwwerkzaamheden.	Het rijksinpassingsplan wordt eerder vastgesteld dan het bestemmingsplan buitengebied van de gemeente Borger-Odoorn. Ontwikkelingen die door dit bestemmingsplan mogelijk worden gemaakt hoeven niet betrokken te worden in de toetsing.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	fx	In de Notitie Reikwijdte en Detailniveau buitengebied Borger-Odoorn wordt een vestiging van een kleinschalige	Het rijksinpassingsplan wordt eerder vastgesteld dan het bestemmingsplan buitengebied van de gemeente	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>mestvergistinginstallatie en agrarische vergister toegestaan. Dit zorgt voor een toenemende geluidproductie in de omgeving. Zowel op zich als in samenhang met de omgeving, is geen rekening gehouden met de berekende geluidproductie van de geplande windturbines. Geluidsniveaus liggen dicht bij de maximale of zelfs op de toegestane geluidsnorm. Cumulatie van geluid door deze vergisters brengt naar reële inschatting van indiener een overschrijding van het totale toegestane geluidsniveau in hun omgeving. Deze cumulatie van geluid is abusievelijk niet meegenomen in de besluitvorming bij de opstelling van het ontwerp. Dit geldt eveneens voor het gebruik van helikopters ter controle, onderhoud en correcte handhaving van de windturbines.</p>	<p>Borger-Odoorn. Ontwikkelingen die door dit bestemmingsplan mogelijk worden gemaakt hoeven niet betrokken te worden in de toetsing. Er wordt geen gebruik gemaakt van helikopters voor het onderhoud van de windturbines.</p>	<p>passing.</p>
236	fy	<p>Indiener vindt het opmerkelijk dat in het rekenmodel slechts vier kleine akoestisch reflecterende bodemgebieden zijn opgenomen. In het akoestisch onderzoek wordt aangegeven dat de terreinverhardingen ter plaatse van maatgevende woningen en relevante wegen zijn gehanteerd met betrekking tot de gehanteerde bodemgebieden. Indiener geeft aan dat met name locaties waar woningen relatief dicht bij elkaar liggen (zoals de kernen Nieuw Buinen, Stadskanaal en Gasselternijveen) zeker sprake is van een (grotendeels) akoestisch reflecterende bodem. Deze gebieden zijn echter niet als zodanig in het rekenmodel opgenomen.</p>	<p>Dit is alleen toegepast voor zover de geluidbelasting in detail dient te worden onderzocht nabij een toetspunt. Indien ruim wordt voldaan aan de norm is een nadere invoering van de bodemgebieden niet nodig.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	fz	<p>De Nederlandse wet- en regelgeving kent (nog) geen passende normen voor afstanden tussen woningen en windturbines. De vigerende rechtspraak maakt reeds voorbehoud hierover en ontwikkelt zich duidelijk daarover. Voor een goede ruimtelijke ordening zijn volgens indiener strengere afstanden nodig. De Nederlandse (buitenwettelijke) minimale afstandsnorm van 360-400 meter tussen windturbines en woningen is namelijk onevenredig</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bedrijven en milieuzonering'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		kort, waarbij geluidhinder veroorzaakt door de windturbines een te grote, speciale en zware abnormale last op omwonenden legt.		
236	ga	Gerennommeerd gezondheidsonderzoekorgaan in Australië, de National Health and Medical Research Council (NHMRC), heeft in 2015 een bevinding uitgebracht over de impact op de gezondheid van omwonenden van windturbines en veronderstelde 'windturbineziekte'. Deze raad concludeert dat geluidseffecten van windturbines met een afstand van minstens 1500 meter en verder niet meer te horen of te voelen zijn. Omwonenden zullen bij instandhouding van het besluit wonen binnen een afstand Indiëner vreest voor onaanvaardbare geluidhinder omdat windturbines op een minimale afstand van 400 meter ten opzichte van woningen mogen worden geplaatst (ABRS 14 november 2012, ECLI:NL:RV:2012:BY3038, r.o.3).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	gb	Gelet op plaatsing van windturbines met maximale hoogtes tussen 175 en 210,5 meter is uit de praktijk, dus naar ervaringsregel, af te leiden dat deze toegelaten afstandsnormen onaanvaardbare geluidhinder kunnen veroorzaken. Vergeleken met andere landen kunnen in Nederland windturbines onbestaanbaar dicht bij woningen geplaatst worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	gc	Naar aanleiding van de pilot kennisplatform Windenergie schrijft de Minister I&M in de brief van 22 juli 2015: 'De Nederlandse norm is niet duidelijk afwijkend van normen in andere Europese landen (...)' Indiëner betwist deze constatering. Bewezen - bij bovengenoemde brief - is namelijk als de toegestane minimale afstanden, in Vlaanderen: 875 meter gelden, in Denemarken: 1050 meter, in Wallonië: 800 meter en in Duitsland: 900 meter.	De betreffende passage uit genoemde brief had betrekking op de in Nederland gehanteerde geluidsnormen en niet op afstandsnormen zoals deze worden aangehouden in andere landen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	gd	In de publicatie 'Bedrijven en milieuzonering' van de VNG uit 1986 en de actualisering daarvan in 2009 staat als	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bedrijven en milieuzonering', 'woon-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>richtlijn voor windturbines met een rotordiameter van 50 meter tussen woonbebouwing en de windturbine dat een minimale afstand van 300 meter dient worden aangehouden. Het opgesteld vermogen van een zulke windturbines bedraagt ongeveer 0,75 MW. In het bestreden besluit wordt uitgegaan van windturbines van minimaal 3 MW aan vermogen en een rotordiameter tussen 119 en 145 meter. Indien dit wordt omgerekend naar de turbines uit de publicatie van de VNG resulteert dit in een minimale afstand tot woonbebouwing van 1200 meter. Het ruimtelijk plan voor de situering van de windturbines betreft afstanden ten opzichte van woningen minder dan 1200 meter. Het getuigt van een goede ruimtelijke ordening om over de afstanden afspraken te maken met de omwonenden. Indieners zijn echter van mening dat de huidige afstand tussen woningen en geplande windturbines getuigt van strijd met een goede ruimtelijke ordening, waarbij een voldoende onderbouwde motivering voor het hanteren van deze afstanden ontbreekt. Het gezondheidsbelang van omwonenden komt in gevaar door bovenstaande beschreven hinder en slaapverstoring veroorzaakt door de windturbines. De minister dient op grond van het voorzorgsbeginsel gezondheidsklachten daaruit voortvloeiend te voorkomen. Het bestreden ontwerpbesluit laat zien dat door het toelaten van oneigenlijk korte afstanden tussen woningen en de geplande windturbines de minister zich in strijd gedraagt met zijn zorgplicht.</p>	<p>en leefklimaat' en 'gezondheid'.</p>	<p>passing.</p>
236	ge	<p>Op grond van art. 2.1 lid 1 c.q. lid 2 onder f Activiteitenbesluit hebben de initiatiefnemers de zorgplicht om onaanvaardbare geluidhinder voor omwonenden te voorkomen. Nu de minister met de RCR, respectievelijk het bestreden besluit inbegrepen vergunningen, als bestuursorgaan de bevoegdheid heeft om het besluitvormingsproces</p>	<p>Het feit dat de RCR van toepassing is, heeft geen invloed op de inhoud van de besluiten. De beginselen van behoorlijk bestuur blijven van kracht ook wanneer de minister bevoegd gezag is. Niet in te zien is waarom niet voldaan wordt aan de zorgplicht.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		te coördineren en aangevraagde vergunningen te verlenen, wordt onaanvaardbare geluidhinder voor omwonenden toegestaan en betwisten Indiërs dat de uitoefening van die bevoegdheid - begrensd door deze zorgplicht - toelaatbaar is, min of meer ingevolge art. 3:3 Awb misbruik oplevert gezien: geconstateerd gebrekkig draagvlak, inspraak; eenzijdige beoordeling bij grondeigenaren en initiatiefnemers naar ieders eigen grond- en winstpositie; en bij gebrek aan aantoonbare afweging of en zo ja de minister deze discretionaire bevoegdheid op andere, alternatieve wijze - met minder schadelijke gevolgen voor het gebied waarin Indiërs wonen en werken - zou hebben kunnen uitoefenen, levert zijn gedraging schending op van bovengenoemde zorgplicht.		
236	gf	Indiërs menen dat de geluidsnormeringen voor windturbines vastgelegd in art. 3.14 a Activiteitenbesluit niet strookt met de werkelijkheid, rechtens onjuist is en op deze manier onaanvaardbare geluidhinder toelaat. De grenswaarden zijn bepaald op grond van jaargemiddelden en onredelijk hoog. Het is wetenschappelijk bewezen en staat daarmee onomstotelijk vast dat de vaststelling via jaargemiddelden onredelijk is dientengevolge onvoldoende beschermt tegen geluidhinder.	De van toepassing zijnde en wettelijk vastgelegde geluidsnormen worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Dit onderdeel wordt dan ook enkel ter kennis aangenomen. Voor een nadere toelichting op het aspect geluid verwijzen wij u ook graag naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'Geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	gg	Adviesbureau LBPSIGHT (literatuuronderzoek laagfrequent geluid windturbine) concludeerde daarentegen eerder dat de Nederlandse geluidsnormen te vergelijken zijn met buurlanden. Dit is een onjuiste constatering nu de geluidsnormen in deze landen niet vergeleken kunnen worden met elkaar, want - als al aangegeven - deze landen werken niet met een gemiddelde eenheid (dosismaten Lden/Lnight) maar een rechtstreeks meetbare eenheid. De Nederlandse norm komt dus niet overeen met die van zijn buurlanden en kunnen, zoals door de minister in het bestreden besluit wordt gedaan, zonder correctie	De normen in andere landen staan niet ter discussie bij dit inpassingsplan. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		niet met elkaar vergeleken worden. Het aldus appels met peren vergelijken doet geen recht aan de concrete gevalssituatie waarin geluidgevolgen van tweehonderd meter hoge industriële turbines onredelijk bezwarend zijn voor de indieners in hun bewoning, leefbaarheid en bedrijvigheid. Eerder al is geconcludeerd dat de Nederlandse geluidnorm twee maal soepeler is vergeleken met omliggende landen.		
236	gh	Geluid van windmolens heeft een pulserend karakter, een eigzinnig en karakteriserend geluid dat door omwonenden als hinderlijk wordt ervaren. Ook volgens indieners is het zo dat 'in voldoende mate vast staat dat geluid vanwege windturbines een bijzonder karakter heeft dat leidt tot onaanvaardbare geluidhinder.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	gi	De huidige wettelijk vastgesteld maximale geluidsnorm van 47 dB Lden en 41 dB Lnight voor windturbines is met het besluit van 14 oktober 2010 gewijzigd in het Activiteitenbesluit. De oude etmaalnorm werd daarmee vervangen door deze geluidsnormen. De hoogte van de etmaalnorm was afhankelijk van de windsnelheid. Indieners constateren dat vaststelling van de huidige norm gebaseerd is op onjuiste basis en bevindingen.	De van toepassing zijnde en wettelijk vastgelegde geluidsnormen worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Dit onderdeel wordt dan ook enkel ter kennis aangenomen. Voor een nadere toelichting op het aspect geluid verwijzen wij u ook graag naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'Geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	gj	De Lden norm zorgt voor een volgens Indieners (te) lichte, ofwel onacceptabele, toepassing van geluidnorm die in vergelijking met de oude etmaalnorm excessieve en hier onaanvaardbare geluidhinder toe laat. De Lden norm is overigens ook niet bedoeld voor het bepalen van geluidbelasting van windparken, wel om geluidbelasting van weg- en railverkeer te duiden. Om die reden is de toepassing hier oneigenlijk. De doelstelling uit het Energieakkoord van 6000 MW windenergie op land 'zou hiermee ruimschoots kunnen worden gerealiseerd'. Alsnog is er door de overheid besloten om een grenswaarde van 47 dB te hanteren, hetgeen volgens het RIVM-rapport ruimte	De van toepassing zijnde en wettelijk vastgelegde geluidsnormen worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Dit onderdeel wordt dan ook enkel ter kennis aangenomen. Voor een nadere toelichting op het aspect geluid verwijzen wij u ook graag naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'Geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		biedt voor het plaatsen 34.000MW aan windenergie op land. Indiërs doen stellen dat het percentage gehinderden binnenshuis' hiermee ruim 4 maal hoger (17% vs. 4%)' is en het percentage ernstig gehinderden 'is zelfs een factor 6 hoger (8,1% vs. 1,4%)'		
236	gk	Indiëner haalt twee voorbeelden aan die niet gerealiseerd konden worden onder de WNC40-norm, maar wel onder de huidige Lden-norm (windpark Noordoostpoler en windpak Laarkkerdijk)	De van toepassing zijnde en wettelijk vastgelegde geluidsnormen worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Dit onderdeel wordt dan ook enkel ter kennis aangenomen. Voor een nadere toelichting op het aspect geluid verwijzen wij u ook graag naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'Geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	gl	De Lden norm zorgt voor een volgens reclamanten (te) lichte ofwel onacceptabele toepassing van de geluidnorm die in vergelijking met de oude etmaalnorm excessieve en hier onaanvaardbare geluidhinder toe laat.	De van toepassing zijnde en wettelijk vastgelegde geluidsnormen worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Dit onderdeel wordt dan ook enkel ter kennis aangenomen. Voor een nadere toelichting op het aspect geluid verwijzen wij u ook graag naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'Geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	gm	De Lden norm is overigens ook niet bedoeld voor het bepalen van geluidbelasting van windparken, wel om geluidbelasting van weg- en railverkeer te duiden. Om die reden is de toepassing hier oneigenlijk.	De van toepassing zijnde en wettelijk vastgelegde geluidsnormen worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Dit onderdeel wordt dan ook enkel ter kennis aangenomen. Voor een nadere toelichting op het aspect geluid verwijzen wij u ook graag naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'Geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	gn	Indiërs zijn het niet eens met het MER waarin is opgenomen dat het wettelijk is toegestaan dat er gehinderden binnen de norm vallen. Indiërs zijn van mening dat de norm te hoog is waardoor zij stelselmatig onevenredig abnormale hinder zullen ondervinden. Naast hinder leidt dit tot mogelijke slaapverstoring. Dit tast namelijk het absoluut eigendomsrecht en het recht op een aanvaard-	De van toepassing zijnde en wettelijk vastgelegde geluidsnormen worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Dit onderdeel wordt dan ook enkel ter kennis aangenomen. Voor een nadere toelichting op het aspect geluid verwijzen wij u ook graag naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'Geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	go	<p>baar woon- en leefklimaat van omwonenden aan.</p> <p>In de brief van 22 juli 2015 informeert de Minister van I&M, mede namens de Minister van EZ en de Staatssecretaris van I&M, over de resultaten van pilot kennisplatform Windenergie. Uit het kennisbericht Geluid van windturbines versie 1.0 van juni 2015 concludeert de minister 'dat de huidige norm voor geluidhinder van windturbines geen wijzigingen behoeft'. Dit kennisbericht is echter door de Nederlandse Vereniging Omwonenden Windturbines (NLVOW en Nationaal kritisch platform windenergie (NKPW), die deelnamen aan het onderzoek, niet ondertekend. Inmiddels heeft de Minister van I&M een brief (d.d. 14 maart 2016) naar de Tweede Kamer gestuurd en concludeert daarin onder andere: 'Een norm van 47 dB Lden en 41 dB Lnight is daarmee in lijn met de uitvoeringspraktijk van de voorgaande jaren en sluit aan bij de wens tot één beoordelingsregime te komen, aangepast aan de Europese dosismaat Lden'. Zoals in alinea 10.9.1.1. aangehaald is deze Europese Lden norm voor slaapverstoring (Lden 40 dB, EU Position Paper Noise Indicators 2000) niet gebaseerd op windmolengeluid, maar op geluid in het algemeen. De Europese Unie heeft de Lden ingevoerd om geluidhinder op uniforme wijze te regelen, maar stelt daarbij dat het gebruik van een jaargemiddelde dosismaat Lden niet geschikt is voor fluctuerende geluidsbronnen. De conclusie van de Minister van I&M is derhalve incorrect. Wijziging van huidige geluidsnormen van windturbines ligt mogelijk in het verschiep, hetgeen aantoont dat huidige gehanteerde norm van Lden=47 dB en Lnight=41 dB onvoldoende bescherming biedt tegen te hoge geluidsbelasting van windturbines en daarmee incorrect en onevenredig is.</p>	<p>De van toepassing zijnde en wettelijk vastgelegde geluidsnormen worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Dit onderdeel wordt dan ook enkel ter kennis aangenomen. Voor een nadere toelichting op het aspect geluid verwijzen wij u ook graag naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'Geluid'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	gp	<p>Indieners vrezen geluidhinder die niet naar behoren gehandhaafd kan worden. Gebleken is in meer dan één</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aan-</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		windparksituatie dat effectieve handhaving van geluidsnormen mogelijk en praktisch - vrijwel - oncontroleerbaar is. De windturbinegeluidnorm is, zoals in het bovenstaande uitgelegd, vastgesteld op basis van een jaargemiddelde. Handhaving van geluidhinder voor omwonenden is in de dagelijkse praktijk want geluidhinder van de ene dag wordt gecompenseerd door een andere dag waarop er niet of nauwelijks hinder is. Indien er is van mening dat de huidige meet- en beoordelingsmethodiek voor handhaving weinig tot geen rechtszekerheid aan omwonenden biedt.		passing.
236	gq	In het MER ontbreekt enige motivering of en zo ja over de wijze waarop effectieve handhaving van geluidsnormen zal worden uitgevoerd en Indieners zijn verzekerd van een blijvend goed woon-, leef- en werkgenot in het onderhavig gebied. Vergeleken met de gebrekkige handhaving van geluidsnormen en/of daaraan verbonden maatwerkvoorschriften in gemeente Houten en diverse nu algemeen bekende praktijkgevallen is een zorgvuldige motivering en afweging van belangen op dit gebied uiterst relevant. Deze ontbreekt nu juist.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	gr	Ofschoon akoestische onderzoeken aantonen dat windparkplannen binnen de wettelijk vastgestelde geluidsnormen blijven, blijken gemeenten/overheden en windondernemers in de praktijk deze geluidsnormen en vaak noodzakelijke maatwerkvoorschriften niet naar behoren te handhaven. Omwonenden hebben als gevolg daarvan onevenredig last van geluidhinder door omliggende windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	gs	Omwonenden kunnen zelf geen overschrijding van deze normen vast stellen en dit mag ook niet van hen verwacht worden. Daarvoor is immers een zorgvuldige besluit voorbereiding door - omgekeerd - de minister vereist. Deze onzekerheid voor omwonenden, of handhaving van de wettelijke geluidsnormen ook en zo ja op een juis-	Middels het MER en bijbehorende geluidrapportages wordt inzicht gegeven in de geluidbelasting en de manier waarop deze is bepaald. Hiermee wordt op een transparante manier inzicht gegeven in de toetsing. Borging van de norm is geregeld in de wet en wordt gehandhaafd door de Omgevingsdienst. Indien omwo-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		te manier gebeurt (omdat dit niet voldoende is uitgewerkt in het MER), strookt niet met art. 4 en 5 van het Verdrag van Aarhus welke indieners recht geeft op een transparante en volledige informatievoorziening. Weliswaar wordt het recht op toegang op grond van art. 9 van het Verdrag formeel gewaarborgd, maar in feite heeft het geen zin op te komen tegen geluidhinder als er n.a.v. voorafgaand onderzoek voldaan wordt aan de geluidnormen terwijl omwonenden overschrijding en/of naleving van maatwerkvoorschriften niet kunnen meten. Hiermee wordt rechtens ontoelaatbaar de toegang tot de rechter onthouden.	nenden van mening zijn dat de norm wordt overschreden kunnen zij een handhavingsverzoek doen bij het bevoegd gezag, waarbij een controlemeting van het bronvermogen kan worden uitgevoerd. Niet valt in te zien waarom dit niet zorgvuldig of strijdig met het verdrag van Aarhus zou zijn, zeker nu de handhaafbaarheid van de norm is bevestigd door de Raad van State (ECLI:NL:RVS:2016:1228).	
236	gt	Zo bestaat onzekerheid over de uitvoering en het daaruit volgend handhavingstoezicht ter naleving van de bezwaarde norm, verder van eventuele mitigerende maatregelen ter voorkoming van geluidhinder. In de evaluatie Windpark Houten van oktober 2015 concludeert het Copernicus Instituut van Universiteit Utrecht dat ondanks hanteren strengere normen, d.m.v. maatwerkvoorschriften, voor geluid in en nabij gemeente Houten dat 33,1% van de omwonenden binnen een straal van 1 kilometer geluidsoverlast ervaart. Hiervan ervaart 8,5% veel overlast en 4,8% zeer veel overlast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	gu	Volgens indieners is er in het akoestisch rapport dat ten grondslag ligt aan het MER onvoldoende rekening gehouden met de effecten van geluidhinder door windturbines op risicogroepen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	gv	Bij de beoordeling van het definitieve voorkeursalternatief (VKA) worden andere geluidresultaten gemeten dan bij het 'VKA optie 3', terwijl het VKA 'grotendeels gebaseerd is op het in eerder stadium onderzochte 'VKA optie 3' waarbij alleen enkele turbineposities verder zijn "gefinetuned". Indieners stellen hierover het volgende: 'Opmerkelijk is echter dat in het 'definitieve VKA' 559 wonin-	Om het definitieve voorkeursalternatief volledig te beoordelen zijn nieuwe berekeningen gemaakt. Deze getallen zijn opgenomen in het MER. De finetuning van enkele turbineposities is een afweging op verschillende aspecten, waarbij ook niet milieuargumenten een rol spelen. Dat een afname mag worden verwacht is een aanname van de indieners die niet wordt onderschre-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gen binnen de 42 dB Lden-contour zijn gesitueerd (zei §17.1.1 op pagina 267) terwijl dit in het 'VKA optie 3' nog 508 woningen betrof (zie tabel 16.3 op pagina 261). De finetuning van de turbineposities leidt dus tot een toename van 51 woningen binnen de 42 dB Lden-contour terwijl juist een afname zou mogen worden verwacht.'	ven.	
236	gw	Het is onduidelijk of in het akoestisch onderzoek van Pondera Consult bronsterkten afhankelijk van de windsnelheden op ashoogte zijn gegeven, hetgeen expliciet wordt voorgeschreven in het 'Reken- en meetvoorschrift windturbines'. De windsnelheid op ashoogte bepaalt namelijk de feitelijke geluidsemisatie van een windturbine. In het onderzoek is 'uitgegaan van door de fabrikant verstrekte rapporten voor betreffende windturbines (Vestas V112-3.0 MW en Senvion 3.0M-122). Welke werkelijk hier geplaatst is nog onbepaald, wel is bepaald dat ze flexibel kunnen zijn met 15 meter aan weerszijden bandbreedte waarvan geluidseffecten dus niet verdisconteerd. In beide gevallen is aangegeven dat de bronsterkten zijn gerapporteerd voor windsnelheid op 10 meter hoogte.	<p>In bijlage 3 van het MER is in paragraaf 2.4 opgenomen op welke manier de bronsterkten zijn bepaald. Hierin is aangegeven dat de gerapporteerde bronsterkten van de fabrikant zijn omgerekend naar bronsterkten in relatie tot de windsnelheid op ashoogte in het plangebied.</p> <p>Voorts is in het MER beschreven dat een beperkte schuifruimte van 15 meter aan weerszijden niet leidt tot een andere beoordeling van de geluidbelasting nabij woningen in de omgeving. Voor windturbines waarbij dit wel tot een hogere geluidbelasting nabij woningen zou leiden, is deze schuifruimte niet opgenomen.</p>	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	gx	De bronsterkte van een windturbine is niet enkel afhankelijk van de windsnelheid op ashoogte, namelijk eveneens van het windveld over het gehele rotorvlak. In de nacht treedt meestal een hogere geluidproductie vergeleken met overdag. Dit komt omdat 'met name in de nacht, vaak een stabiele atmosfeer optreedt met een zogenaamde geostrofe wind' en overdag vaak sprake is van een gelijke windsnelheid. Dat komt omdat in de nacht vaak 'grote windsnelheidsverschillen optreden over het rotorvlak, alsmede windrichtingsverschillen'. Daardoor vormt het nachtelijke windprofiel een meer laagfrequent bonkend geluid doordat de aanstroming van wind steeds wisselt en niet optimaal is. om die reden zouden 'de geluid-	De van toepassing zijnde en wettelijk vastgelegde geluidsnormen of het "Reken - en meetvoorschrift geluid 2012" worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Voor een nadere toelichting op het aspect geluid verwijzen wij u ook graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		berekeningen voor de nachtperiode gebaseerd moeten zijn op bronmetingen die zijn uitgevoerd in de nachtperiodes, tijdens het optreden van de voor de nachtperiode specifieke windcondities', dit zou in het 'Reken- en meetvoorschrift' moeten worden vastgelegd.		
236	gy	Het consequent of stelselmatig ontkennen van een directe aantasting op de gezondheid door infra- en laagfrequent geluid, hierna: laagfrequent geluid, veroorzaakt door windturbines, getuigt van vals inzicht dat onjuist uitsluitend uitgaat van korte termijneffecten. Laagfrequent geluid kan, zeker op lange termijn, een negatieve invloed hebben op de gezondheid van de mens. De minister heeft het inpassingsplan op dit gebied onvoldoende gemotiveerd, baseert zich op onjuiste en onvolledige bevindingen en neemt tevens negatieve effecten laagfrequent geluid niet voldoende in acht. De motivering van de minister vanuit het rapport 'Windturbines: invloed op de beleving en gezondheid van omwonenden GGD Informatieblad medische milieukunde Update 2013' door RIVM en het 'literatuuronderzoek laagfrequent geluid windturbines' door LBPI Sight bevat onvoldoende bewijs betreffende effecten op de gezondheid door laagfrequent geluid. Op deze wijze vindt er geen zorgvuldige belangenafweging plaats, hetgeen niet strookt met artikel 3:2 en 3:4 Awb. De minister gedraagt zich derhalve - naar feitelijk niet te verwaarlozen gevolgen voor het gebied - onrechtmatig jegens indieners door na te laten en te handelen in strijd met het recht op gezondheid. Indieners menen dat genoemde windbedrijvigheid door de Rijksoverheid een (in-) directe aantasting op de gezondheid is en dat hier het voldoende causaal verband met aanverwante activiteiten is aangetoond.	De geluidsterkte die windturbines bij de lage frequenties opwekken is volgens de beschikbare wetenschappelijke onderzoeken niet zodanig groot dat de gehoordrempel bij (veel) mensen wordt overschreden. Evenmin is aangetoond dat er gezondheidseffecten bij dieren te verwachten zijn bij blootstelling aan laagfrequent geluid. In het RIVM-rapport "Windturbines: invloed op de beleving en gezondheid van omwonenden" wordt opgemerkt dat het laagfrequente deel van het geluid van windturbines wellicht tot extra hinder kan leiden, maar dat het niet evident is dat dit een factor van belang is. Het RIVM is van mening dat de Nederlandse 47 Lden en 41 dB Lnight voldoende bescherming beiden en dat het laagfrequent geluid van windturbines geen aparte beoordeling behoeft. Het is derhalve niet aanemelijk dat laagfrequent geluid vanwege windturbines zou kunnen leiden tot onaanvaardbare hinder bij omwonenden en stress bij dieren. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	gz	Relativiteit is in het voorgaande al aangeduid. Ten eerste heeft de minister ingevolge nationaal- en volkerenrecht	In het Activiteitenbesluit zijn normen voor hinder ten gevolge van windturbines opgenomen, die beogen de	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de zorgplicht om de gezondheid van indieners te garanderen, beschermen en bevorderen. Ten tweede moet de minister een aanvaardbare leef-, woon- en werkomgeving waarborgen. Met het inpassingsplan voldoet de minister niet aan deze onder de concrete gevalomstandigheden afdwingbare, zorgplicht. Tevens handelt de minister in strijd met de maatschappelijke zorgvuldigheid. Hierbij treft de minister in zijn besluitvorming onvoldoende maatregelen om de gevolgen van het gevaar op de gezondheid door laagfrequent geluid te voorkomen.	effecten op de leefomgeving te voorkomen of beperken. Met het voldoen aan deze algemene regels wordt ter plaatse van woningen van derden een goed woon- en leefklimaat geborgd. Niet valt in te zien waarom dit onzorgvuldig zou zijn. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid', 'geluid' en 'woon- en leefklimaat'.	passing.
236	ha	Indieners menen dat aan het Cittaslow-keurmerk van de gemeente Borger-Odoorn door de toename van laagfrequent geluid en trillingen met de komst van het windpark ernstig afbreuk wordt gedaan.	Voldaan wordt aan de normen voor geluid en de gevolgen voor de cultuurhistorie zijn afgewogen en aanvaardbaar geacht. Ook na realisatie van het windpark is er sprake van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat. Niet valt in te zien waarom de toename van laagfrequent geluid afbreuk doet aan het Cittaslow-keurmerk.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	hb	Indieners vrezen een aantasting van hun gezondheid, nu huidige Nederlandse geluidsnormen van Lden=47 dB en Lnight=41 dB worden overschreden. Laagfrequente geluidstrillingen, afkomstig van windbedrijvigheid, vormen voor geluidsgevoelige personen een ernstige aantasting van de gezondheid. Langdurige blootstelling aan laagfrequent geluid vormt onder andere vermoeidheid, concentratieverlies, verstoorde nachtrust en fysiologische stress. Ondanks het ontbreken van een consensus in de wetenschap over schadelijk effect op gezondheid door laagfrequent geluid in de leefomgeving, ligt de bewijslast bij de minister om te bewijzen dat dit niet het geval is. De minister verklaart in het bestreden besluit dat niet bewezen is dat laagfrequent geluid voortkomend uit windturbines in de nabije leefomgeving niet schadelijk is. Naar aanleiding van de navolgende bevindingen en onderzoeken betwisten Indieners aldus het besluit van de minister.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'. Zie tevens de navolgende reacties. De geluidsterkte die windturbines bij de lage frequenties opwekken is volgens de beschikbare wetenschappelijke onderzoeken niet zodanig groot dat de gehoordrempel bij (veel) mensen wordt overschreden. In het RIVM-rapport "Windturbines: invloed op de beleving en gezondheid van omwonenden" wordt opgemerkt dat het laagfrequente deel van het geluid van windturbines wellicht tot extra hinder kan leiden, maar dat het niet evident is dat dit een factor van belang is. Het RIVM is van mening dat de Nederlandse 47 Lden en 41 dB Lnight voldoende bescherming beiden en dat het laagfrequent geluid van windturbines geen aparte beoordeling behoeft. Het is derhalve niet aanemelijk dat laagfrequent geluid vanwege windturbines zou kunnen leiden tot onaanvaardbare hinder of effec-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	hc	<p>De conclusie van LBPIsight in de notitie 'literatuuronderzoek laagfrequent geluid windturbines' wordt door Indiëners betwist. LBPIsight geeft aan dat vooralsnog lijkt met de huidige A-gewogen geluidnormering te kunnen voldaan. LBPIsight verklaart dat laagfrequent geluid enkel via horen van invloed kan zijn op het menselijk lichaam. Maar het begrip "lijkt" biedt slechts een subjectieve onzekerheid, want het is geen objectiveerbaar empirisch gegeven. Indiëners betwisten deze conclusie. Diverse internationale en nationale onderzoeken bevestigen namelijk het oorzakelijk verband van negatieve effecten van laagfrequent geluid op de menselijke gezondheid. Ervaringen van burgers die wonen in de nabijheid van windturbines laat zien dat hinder door niet alleen geluid maar ok laagfrequent geluid, een ernstige aantasting van hun woongenot en gezondheid veroorzaakt. De schadelijke invloed door langdurige blootstelling aan dit soort geluid kan op jonge leeftijd al starten en wordt vaak op middelbare leeftijd merkbaar. Men kan dus door blootstelling aan laagfrequent geluid in de kinderjaren op latere leeftijd overgevoelig worden voor 'brommende' en lage toon met gezondheidsklachten c.q. hinder als gevolg.</p>	<p>ten op de gezondheid van omwonenden</p> <p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	hd	<p>Dat laagfrequent geluid veroorzaakt door windturbines leidt tot een aantasting op de gezondheid, met geluidhinder als symptoom (zie alinea 11.2.6) is wereldwijd wetenschappelijk aangetoond. Daarnaast erkent de WHO dat de laagfrequente bestanddelen van geluid ergere gezondheidseffecten voortbrengt dan omgevingsgeluid in het algemeen. Ondanks dat geluidhinder niet in de lijst van de WHO betreffende internationaal erkende ziekten staat, geeft de WHO aan dat het effect ervan wel een schending van de gezondheid kan opleveren, namelijk aantasting van een 'state of complete physical, mental and social</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		well-being'. Die wereldwijde erkenning verlangt en gebiedt dat langdurige blootstelling aan laagfrequent geluid afkomstig van windturbines wordt voorkomen, althans zo minimaal mogelijk dient te worden gehouden.		
236	he	Volgens onderzoekers van gezaghebbende instanties en gerenommeerde wetenschappelijke gezagen in het recente rapport 'Beoordeling van laagfrequent geluid van windturbines in Maastricht' van Universiteit van Aalborg, neemt de hinder van laagfrequent geluid aanzienlijk toe na het overschrijden van 20 dB. Dit rapport (dat andere rapporten aanhaalt) concludeert dat langdurige blootstelling aan hoorbaar laagfrequent geluid 'vermoeidheid, hoofdpijn, concentratieverlies, verstoorde nachtrust en fysiologische stress' kan veroorzaken maar het kan ook duizelingen en Tinnitus veroorzaken. Dergelijk geluid heeft volgens het rapport van 'mogelijk meer effect op de gezondheid en het welzijn van de mens dan geluid waarin dergelijke componenten ontbreken'. Het geluid wordt binnenshuis als meer hinderlijk ervaren dan buitenshuis, omdat binnen woningen/gebouwen hoge frequenties meer gedempt worden, hetgeen laagfrequent geluid nu juist meer maskeert. Slaapverstoringen en verstoring van het woongenot kunnen in zoverre, niet voorkomen worden, door ramen en deuren te sluiten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	hf	Er is onvoldoende rekening gehouden met de afstanden tussen woningen en windturbines, wat tot een onevenredige uitwerking op de gezondheid van inwoners leidt. De Nederlandse geluidnorm heeft tot doel het voorkomen van geluidhinder en beperking slaapstoornis. Met het huidige plan tot windbedrijvigheid zijn toegelaten afstanden tussen woningen en windturbines van zeker 0 tot 2 kilometer en meer onevenredig. Algemeen bekend is dat geluidhinder (met name 's nachts) in elk geval tot slaapstoornissen leidt, hetgeen resulteert in negatieve effecten	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		op de gezondheid. Deze negatieve gevolgen bestaan onder andere uit een daling in de arbeidsproductiviteit, toename van overgewicht, concentratieverlies, depressies. Een afstand van 500 meter tussen woningen en windturbines beschermt omwonenden niet tegen deze effecten.		
236	hg	Laagfrequent geluid is volgens een gezamenlijk onderzoek door het Vibro Acoustic Disease-team niet enkel via het gehoorkanaal waarneembaar, maar voelbaar en van invloed op het gehele menselijk lichaam. Zij spreken van Vibro Acoustic Disease (VAD), ook wel vibro-akoestische ziekte (VAZ) genoemd. In het rapport 'Response by the VAD Team To Reports Submitted Regarding Possible Health Effects of a Windfarm in Wellington, New Zealand (Project Mill Creek)' verklaart het VAD-team dat lange termijn effecten van laagfrequent geluid van invloed zijn op de gezondheid. Indieners menen dat er een gebrek aan bewijs is van positieve of negatieve lange termijneffecten van laagfrequent geluid op de gezondheid. Indieners menen dat er een gebrek aan bewijs is van positieve of negatieve lange termijneffecten van laagfrequent geluid op de gezondheid. Bij gebrek aan wetenschap omtrent de volgens onjuiste stelling en onbewezen stelling van de minister dat laagfrequent geluid geen (nadelige) gezondheidseffecten heeft, ontkennen en betwisten Indieners ook in dit opzicht inhoud en totstandkoming van het bestreden besluit. De onbekendheid met deze effecten op de gezondheid op de lange termijn zou voor de overheid voldoende moeten zijn de bouw van dergelijke grootschalige windparken in de leefomgeving van burgers niet te plannen en realiseren, althans te voorkomen. Rapporten laten zien dat lange termijneffecten onevenredig belastend kunnen zijn. Ook het VAD-team zegt hierover: "With the reduced number of fully documented cases of in-home ILFN exposure, scientifically valid dose-responses	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		cannot yet be obtained by the VAD team.		
236	hh	<p>Indieners vrezen met de komst van het windpark ook voor een toename van (gevoeligheid) geluidhinder veroorzaakt door te veel blootstelling aan laagfrequent geluid in hun woonomgeving. Excessieve blootstelling aan infrasond en laagfrequent geluid zorgt echter niet voor gehoorverlies, maar voor toename van geluidgevoeligheid. Gehoorproblemen zijn vaak een symptoom van blootstelling aan langdurige en harde geluiden. Geluidhinder kan een symptoom zijn van blootstelling aan te veel infrasond en laagfrequent geluid. Gevoeligheid voor de vaak eerst nog niet hoorbare lage bromtonen van laagfrequent geluid neemt mogelijk toe doordat de gehoordrempel verlaagd wordt met 20 tot 30 dB, waardoor het wel te horen is. In het RIVM-rapport en het 'literatuuronderzoek laagfrequent geluid windturbines' is niet door medici wetenschappelijk onderzocht naar deze rechtens relevante symptomen. Leemte in kennis dient in het MER te worden aangegeven en gevolgen daarvan voor de effectvoorstelling dient tevens te worden weergegeven. Leemte in kennis dient in het MER te worden aangegeven en gevolgen daarvan voor de effectvoorstelling dient tevens te worden weergegeven. In de Notitie Reikwijdte en Detailniveau van 1 mei 2015 wordt daarover het volgende gesteld: 'In het MER zal worden aangegeven welke belangrijke informatie ontbreekt en welke gevolgen dit heeft voor de effectvoorspelling. Waar mogelijk zal worden aangegeven welke aanvullende onderzoeken deze leemten kunnen weg nemen.'</p>	<p>Het laagfrequent geluid is meegenomen in het geluidsspectrum van de Nederlandse norm. In het MER is een akoestisch onderzoek uitgevoerd waarbij getoetst is aan de norm en is tevens kort ingegaan op het laagfrequent geluid van de windturbines. In het toetsingsadvies van de Commissie voor de m.e.r. is aangegeven dat het laagfrequent geluid voldoende onderzocht is. Niet valt in te zien waarom er sprake zou zijn van een leemte in de kennis. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	hi	<p>Indieners betwisten de stelling van LBPI Sight: 'Vooralsnog lijkt met de huidige A-gewogen geluidnormering te kunnen worden voldaan'. Deze normering toetst enkel akoestische waarden, dat wil zeggen geluidstrillingen die via het gehoor worden waargenomen. Het is echter volgens</p>	<p>Voor zover de reactie betrekking heeft op de in Nederland geldende geluidsnormen, kan worden aangegeven dat de normen door de jurisprudentie aanvaardbaar worden geacht. Wat betreft het laagfrequent geluid en de kwaliteit van onderzoek wordt verwezen naar de</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>Indieneren mogelijk dat laagfrequent geluid ook buiten het gehoor waargenomen wordt. Indiener legt aan de hand van een passage van het VAD-team uit dat de dBA norm niet goed toepasbaar is bij laagfrequent geluid en de gevolgen daarvan. Langdurige blootstelling aan laagfrequent geluid veroorzaakt het symptoom overgevoeligheid voor geluid (geluidhinder). Deze overgevoeligheid voor akoestisch waarneembaar geluid is dus een gevolg van langdurige blootstelling aan laagfrequent geluid en derhalve aan te merken als een symptoom van ziekten veroorzaakt door laagfrequent geluid. Het is dan ook innerlijk tegenstrijdig dat akoestisch waarneembare geluidhinder bij realisering van ruimtelijke projecten wordt getoetst en onderzocht, maar een veroorzaker daarvan - bij d.w.z. van langdurige blootstelling aan laagfrequent geluid - minder intensief via een literatuuronderzoek. De toetsing van laagfrequent geluid aan de A-gewogen geluidnormering voldoet dientengevolge niet aan de vereisten van een nauwkeurig wetenschappelijk onderzoek, c.q. is wetenschappelijk ongeldig.</p>	<p>thematische beantwoording onder de kopjes 'Onderzoeken algemeen' 'gezondheid' en 'Geluid'.</p>	
236	hj	<p>Het onderzoek van het RIVM, de daarop gebaseerde bevindingen van Staatssecretaris Mansveld in haar brief van 31 maart 2014 en het literatuuronderzoek laagfrequent geluid windturbines van Agentschap NL naar de invloed van laagfrequent geluid geproduceerd door windturbines zijn te rigide en eenzijdig, omdat ze onjuist en onvolledig zijn. Er bestaat in de huidige wetenschap geen consensus over de negatieve effecten van laagfrequent geluid op de gezondheid van de mens. In dat geval dient op grond van artikel 3:2 Awb en ook naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid de bewijslast omgekeerd te worden. Dit nu volgens vaste rechtspraak een heldere afwijking van de hoofdregel afbakening noodzakelijk is en dat deze ontbreekt door onduidelijkheid met betrekking tot het type</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		schade en het effectgebied waarvoor het bewijsvermoeden geldt.		
236	hk	<p>Indieners betwisten - bij gebrek aan concrete en verificerbare feiten, conclusies en diepgang van verricht onderzoek door de minister naar de gevolgen van trilling veroorzaakt door vele windturbines in grote opstelling - de overall omstreden opvatting van de overheid dat laagfrequent geluid mogelijk geen onredelijke aantasting van de volksgezondheid tot gevolg heeft. Het geen in het volgende toegelicht wordt waarbij zij constateren dat de minister geen zorgvuldige belangenafweging rondom de daarop ziende besluitvorming van het ontwerp hanteert. De Afdeling oordeelt en derhalve volgt het onderzoek van het RIVM, in de uitspraak van 6 mei 2015 dat laagfrequent geluid niet schadelijk is indien het onder de wettelijke normen van geluid blijft, omdat dit soort geluid samen met hoge frequenties wordt gehoord en niet los daarvan. Kortom, aantasting van gezondheid vindt niet plaats indien de norm(en) uit art. 3.14a Activiteitenbesluit milieubeheer niet worden overschreden. In het bovenstaande is reeds uitgelegd dat het gelijk trekken van geluidhinder met laagfrequent geluidhinder onjuist is en dat de wettelijke norm uit het Activiteitenbesluit bescherming van de gezondheid niet kan garanderen.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	hl	<p>Er is door de Nederlandse overheid c.q. de minister geen opdracht gegeven om de negatieve gezondheidseffecten van laagfrequent geluid afkomstig van windturbines klinisch wetenschappelijk te onderzoeken. Enkel literatuuronderzoeken zijn geraadpleegd. Daarnaast zijn de lange termijneffecten van blootstelling aan infra- en laagfrequent niet onderzocht. Ziektebeelden die door laagfrequent geluid veroorzaakt worden zijn "vibroacoustic disease", windturbinesyndroom, motion sickness en indirecte gezondheidsklachten als overgewicht en depressies.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		Een symptoom van deze ziekten zijn, geluidhinder (overgevoelig voor geluid). Dit geeft aan dat geluidhinder niet enkel uit psychische klachten, zoals irritatie en slaaphinder bestaan, maar ook de genoemde ziektebeelden. Met dus materiële en immateriële schade tot gevolg.		
236	hm	Alves-Pareira, mondiaal gezaghebbend, weerlegt de conclusies uit het RIVM-rapport in haar review van 16 januari 2016. Zij concludeert dat het RIVM-rapport onjuiste informatie geeft over de gezondheidseffecten van laagfrequent geluid en het doel van dit rapport dare niet gehaald is: 'In accordance with the exigencies of Evidence-based Medicine and The Scientific Method, the 2013 RIVM Report does not provide 'accurate information regarding the effect on actual (...) health to policy makers as well as the public, 'even though this was so stated as it goal'.	De conclusies van Alves-Pareira worden niet onderschreven. Het rapport wordt voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	hn	De onderzoeksmethode en daaruit getrokken conclusies in het RIVM-rapport zijn voor een goed gefundeerd wetenschappelijk onderzoek naar gezondheidseffecten hiervan onvoldoende. In het RIVM-rapport wordt namelijk geconcludeerd dat niet bewezen is dat (langdurige) blootstelling aan laagfrequent geluid gezondheidseffecten veroorzaakt. Dergelijke veronderstellingen kunnen enkel worden onderbouwd door het leveren van tegenbewijs gevonden via objectieve en relevante medische onderzoeken en niet door middel - zoals in het RIVM-rapport - van vragenlijsten. Aannames als 'het voorkomen van de zogenaamde vibroakoestische ziekte en het windturbinesyndroom zijn zeer onwaarschijnlijk zonder enige klinische onderbouwing, kunnen door klinische en medische professionals, en derhalve ook niet door bestuursorganen serieus worden genomen. Opvallend is daarnaast dat geen van de auteurs van het literatuuronderzoek en het RIVM-rapport medici zijn. In het RIVM-rapport wordt VAZ afgedaan als dat dit geen bewijs zou zijn 'Het voorkomen	Door de indiener wordt niet aangetoond dat het tegendeel het geval is. Er is daarom nog steeds geen reden om aan te nemen dat (langdurige) blootstelling aan laagfrequent geluid gezondheidseffecten veroorzaakt. Door de indiener wordt niet aangetoond dat het tegendeel het geval is. Er is daarom nog steeds geen reden om aan te nemen dat (langdurige) blootstelling aan laagfrequent geluid van windturbines gezondheidseffecten veroorzaakt.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>van de vibro-akoestische ziekte (VAZ) en het windturbinesyndroom zijn zeer onwaarschijnlijk bij de huidige geluidniveaus van windturbines'. Deze stelling is genomen door een niet-medicus (G.P. van den Berg) en gebaseerd op een Amerikaans rapport (ASTDR 2001). Indiener verwijst naar een website waaruit blijkt dat in het eerder genoemde rapport is gesjoemeld met data, omwille van tegenstrijdige belangen. Er van uitgaande dat dit het enige 'bewijs' is voor het RIVM dat VAZ niet bestaat, achten Indiërs dit onvoldoende gemotiveerde en brengt dit een risico voor de gezondheid van omwonenden met zich mee. Indiërs dringen daarom aan op herroeping van het bestreden besluit.</p>		
236	ho	<p>Indiërs menen dat de toepassing van de vier beoordelingstechnieken gehanteerd in het akoestisch onderzoek van Pondera Consult berust op foutieve berekeningen. In het algemeen en specifiek gericht op genoemde rekenmethodes plaatst gerenommeerd geluidexpert zijn kanttekeningen. In het algemeen, bij de berekeningen is uitgegaan van (jaar)gemiddelde bronsterktes van de windturbines. Gesteld hierbij wordt dat tijdens perioden met hogere windsnelheden de bronsterktes hoger zullen zijn en dus ook de berekende geluidniveaus in de woningen. Door toepassing van deze (jaar)gemiddelde bronsterktes van de windturbines 'worden de geluidniveaus in de woning gedurende perioden met hogere windsnelheden onderschat'. Daarnaast is er uitgegaan van een gemiddelde geluidwering van de gevel, zonder rekening te houden met de effecten van binnenruimte akoestiek. De richtlijnen voor laagfrequent geluid gaan echter uit van de daadwerkelijke binnengeluidniveaus, dus inclusief binnenruimte akoestiek. Door rekening te houden met de binnenruimte akoestiek wordt rekening gehouden met interferentie, waardoor binnen in ruimtes opslingering kan</p>	<p>De berekeningen zijn uitgevoerd conform het reken- en meetvoorschrift windturbines, zoals opgenomen in bijlage 4 van het Activiteitenbesluit. Voor zover aannames zijn gedaan, zijn deze gespecificeerd. Uit hetgeen indiener aangeeft blijkt niet dat tot andere conclusies moet worden gekomen.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>plaatsvinden. Hierdoor zal de geluidisolatie van woningen bij specifieke frequenties (afhankelijk van de afmetingen van een vertrek) veel lager zijn. Bij de voorgestelde gevelwerking is hier dus geen rekening mee gehouden. Bovendien is uitgegaan van een gemiddelde geluidreductie; bij woningen met een minder dan gemiddelde reductie zal dus sprake zijn van hogere binnengeluidniveaus. Gesteld kan worden dat hierdoor de berekende binnengeluidniveaus worden onderschat.</p>		
236	hp	<p>De NSG-referentiecurve c.q. NSG richtlijn laagfrequent geluid wordt blijkens het rapport van Pondera Consult overschreden. Indien laagfrequent geluid aantoonbaar boven de gehoordrempel valt (dus boven de referentiecurve), dit een de aanwezigheid van hoorbaar en in potentie hinderlijk, laagfrequent geluid objectief vaststelt. In de NSG richtlijn laagfrequent geluid is hoorbaarheid als beoordelingsmaatstaf aangewezen, hetgeen betekent dat bij hoorbaar laagfrequent geluid er mogelijk sprake is van hinder. Als gevolg hiervan geldt: Op basis van bovenstaand kan dus worden geconcludeerd dat, overeenkomstig de NSG richtlijn, sprake is van potentieel hinderlijk laagfrequent geluid vanwege windturbines.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	hq	<p>De toetsing van laagfrequent geluid aan de Vercammencurve is eveneens incorrect uitgevoerd. Ten eerste, is er uitgegaan van een foute Vercammencurve. De curve voor de nachtperiode van het toelaatbaar binnengeluidniveau die gehanteerd dient te worden is volgens door Indieners geraadpleegd geluidkundige strenger dan de curve die door Pondera is gebruikt. Ten tweede, Pondera is bij de berekeningen uitgegaan van 'een standaard geluidreductie voor de gevel van een woning'. Hiervan opgemerkt wordt dat er in de Vercammensystematiek 'echter, naast binnengrenswaarden, ook een buitengrenswaarde' is aangegeven en concludeert dat het voor de hand ligt</p>	<p>Er is geen wettelijk voorgeschreven methode voor het beoordelen van laagfrequent geluid. In het MER is voor de volledigheid middels meerdere methoden dit aspect in beeld gebracht. Voor de Vercammen toetsing is specifiek gekozen gebruik te maken van de curve zoals opgenomen in de bijlagen bij het MER. Dat hier ook een andere curve gehanteerd had kunnen worden doet aan de conclusies niets af.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		om de rekenresultaten op de gevel te toetsen aan deze buitengrenswaarde. Voor een gedetailleerde uitleg van de Vercammen systematiek wordt verwezen naar de bijlagen (Peutz).		
236	hr	Betreffende de toepassing van de Deense systematiek door Pondera menen Indiërs dat op basis van de gepresenteerde tabellen in de bijlagen de overdrachtsberekeningen zijn uitgevoerd met het Geomilieu rekenmodel. Echter de Deense methode heeft eigen overdrachtmethodiek, die met name voor de bodemgebieden anders zijn dan de Handleiding meten en rekenen industrielawaai (die ten grondslag ligt aan het Geomilieu rekenmodel). Vervolgens blijkt uit de berekeningen niet dat gecorrigeerd is voor het bodemmodel conform de Deense methodiek.	Er is geen wettelijk voorgeschreven methode in Nederland voor het bepalen van laagfrequent geluid. Eén van de methoden welke is gebruikt in het MER als extra informatie, naast de eerder genoemde brief van de staatssecretaris, is gebaseerd op de Deense toetsing. Hierbij is inderdaad gebruik gemaakt van het Nederlandse overdrachtmodel, omdat dit de Nederlandse situatie het beste weergeeft.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	hs	Bij de berekeningen van laagfrequent geluid doormiddel van de DCMR LF toetscurve, komt uit de figuren in de bijlagen naar voren dat bij enkele locaties een overschrijding van de DCMR curve van slechts enkele dB's plaatsvindt. Onzorgvuldig evenwel is er enkel uitgegaan van een (jaar)gemiddelde bronsterkte van de windturbines en een gemiddelde geluidwering van de gevel, waarbij geen rekening wordt gehouden met de effecten van binnenruimte akoestiek. Gesteld wordt dat hierdoor de berekende binnengeluidniveaus worden onderschat, waardoor mogelijk ook de DCMR curve wordt overschreden.	Er is geen wettelijk voorgeschreven methode in Nederland voor het bepalen van laagfrequent geluid. Eén van de methoden welke is gebruikt als extra informatie, is de toetsing aan de DCMR LF toetscurve. Er is uitgegaan van een jaargemiddelde nachtwaarde maar de kans op gevallen waarop deze waarde wordt overschreden is laag. Daarnaast is de rekenmethode tevens gebaseerd op vele worst-case aannamen welke ook in de gevallen waarop de momentane geluidbelasting hoger mochten zijn dit verschil met het door ons aangenomen jaargemiddelde in werkelijkheid teniet zal doen. Zo wordt in de overdrachtsberekening al gerekend met meewindcondities en wordt geen rekening gehouden met het feit dat bij meewind de windturbines met de achterzijde naar de woningen staan gericht waar de geluiduitstraling vele decibellen minder is dan aan de voorzijde. Tenslotte is volgens de eerder genoemde brief van de staatssecretaris de hinder welke wordt geaccepteerd door de wettelijke geluidnorm niet	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			<p>los te zien van de mogelijk hinder door laagfrequent geluid. De wettelijke norm is gebaseerd op praktijkonderzoeken (enquetes) bij een grote hoeveelheid woningen nabij windturbines. In deze op de praktijk gebaseerde relatie tussen jaargemiddeld geluid en onderzonden hinder zit dus zowel het effect van laagfrequent geluid als ook het effect van de variatie in geluidsniveaus ten opzichte van het jaargemiddelde op de hinderbeleving, omdat deze effecten in de praktijk zullen zijn opgetreden.</p> <p>Het gebruik van een gemiddelde gevelwering is naar onze mening voor deze indicatieve toetsing zeker geschikt.</p>	
236	ht	<p>Pondera concludeert betreffende laagfrequent geluid gemeten met de vier verschillende rekenmethodes het volgende: "Het laagfrequente geluid binnen in de woningen vanwege de turbines is mogelijk waarneembaar (overschrijding NSG-curve), maar voldoet in beide alternatieven aan de DCMR toetscurve License LF en de Vercammen curve voor hinderlijkheid. Verder wordt voldaan aan de Deense norm. Hinder in de woningen door laagfrequent geluid als gevolg van de windturbines zijn derhalve niet te verwachten. Indieners doen daarentegen opmerken dat het rapport van Pondera uitgegaan is van enkele onjuiste uitgangspunten, hetgeen eerder is toegelicht en dientengevolge de uiteindelijk conclusie onjuist is.</p>	<p>Verwezen wordt naar de reactie onder hn t/m ht</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	hu	<p>De brief van de Staatssecretaris (kenmerk IENM/BSK-2014/44564) van I&M is in feite een samenvatting van drie studies: van het eerder genoemde RIVM-rapport (2013), de literatuurstudie van LBPI Sight én een factsheet gemaakt door het RIVM. Hierbij passen verschillende kritische kanttekeningen, met name ook bij de concluderende stellingen van de Staatssecretaris in haar brief. Onder andere dat laagfrequent geluid naast regulie-</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder 'geluid'. Bovendien is in het MER aanvullend aandacht besteed aan laagfrequent geluid, ondanks het feit dat hiertoe geen directe aanleiding bestaat volgende de brief van de Staatssecretaris. De bevindingen uit de brief van de Staatssecretaris zijn nogmaals bevestigd door de ABRvS in haar uitspraak van 4 mei 2016 (ECLI:NL:RVS:2016:1228).</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>re beoordeling van geluid met het gangbare instrumentarium getoetst dient te worden via een separaat beoordelingskader. Daarnaast stelt de Minister van I&M: 'Het feitelijk aandeel laagfrequent geluid in het brongeluid van de windturbine is gering. Daarom is ook het aandeel in de geluidbelasting op een woongevel gering'. Volgens Indiërs daarentegen is bij het toetsen van hinderbeleving ten aanzien van laagfrequent geluid, met name het binnengeluidniveau van belang. Alle relevante richtlijnen ten aanzien van laagfrequent geluid in binnen-en buitenland hebben daarom betrekking op geluidniveaus in de woning. Als al eerder verklaard, zijn laagfrequente geluidsgevolgen moeilijker te dempen en daarom is geluidisolatie van een woning m.b.t. tot dit soort geluid veel geringer vergeleken met hoger frequent geluid. Laagfrequent geluid betreft lange golflengten. Dit is moeilijker te dempen dan hoger geluid, dat kortere golflengten bevat. Reguliere dempingswanden verhelpen hinder door laagfrequent geluid niet. Zodat het aandeel laagfrequent geluid in het brongeluid laag is, is daarom niet minder belangrijk. Het gaat immers om de geluidniveaus in de woning. Ondanks dat het feitelijke aandeel laagfrequent geluid in het brongeluid van windturbines in sommige gevallen gering kan zijn 'kan worden gesteld dat in de RICM factsheet windturbines worden aangeduid als bekende bronnen van laagfrequent geluid. Ten slotte hechten Indiërs aan ook navolgende weerlegging. Wel kan geluid met lage frequente voor een groter deel een slecht geïsoleerde woning binnendringen. ook hier gaat het dan om enkele decibel'. Zoals eerder gesteld zijn de binnengeluidniveaus van belang bij laagfrequent geluid. Er kunnen aanzienlijke verschillen ontstaan in geluidniveaus in verschillende woningen veroorzaakt door resonanties en opslingering. Dit kan gaan om 10 dB of meer.</p>		

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	hv	De staatssecretaris komt vervolgens met de volgende conclusie: <i>'Op grond van deze inzichten concludeer ik dat de huidige norm voor geluidhinder van windturbines (47 dB-Lden en 41 dB-Lnight) en het bijbehorende reken- en meetvoorschrift voldoen en geen wijzigingen behoeven'</i> . Maar indieners menen dat moet worden 'vastgesteld dat er wezenlijke onzekerheden zijn over de feitelijke bescherming die de Nederlandse 47 Lden/41 Lnight norm biedt tegen onaanvaardbaar hoge laagfrequente geluidniveaus in woningen. In feite moet worden vastgesteld in de onderzoeken die ten grondslag liggen aan de brief van de Staatssecretaris de inschatting wordt gemaakt dat grosso modo laagfrequent geluid niet problematisch zal zijn.	De betreffende brief staat in het kader van het voorliggend inpassingsplan niet ter discussie. Dit onderdeel van de reactie wordt dan ook enkel ter kennis aangenomen. Verder wordt volstaan met een generiek antwoord door te verwijzen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	hw	Het RIVM-rapport, het literatuuronderzoek met de samenhangende brief van de Staatssecretaris van I&M (kenmerk IENM/BSK-2014/44564) en het akoestisch onderzoek van Pondera (dat ten grondslag ligt aan het MER), berusten op onjuiste feiten en berekeningen en zijn daarmee onvoldoende onderbouwd voor de stelling van de minister, dat Indiërs geen gezondheidsgevaar lopen en/of onaanvaardbare hinder door laagfrequent geluid afkomstig van de windturbines zullen ondervinden. Indiërs betwisten de argumentatie van de minister betreffende de invloed van laagfrequent geluid voortkomend uit een geactiveerde windturbine, in casu grootschalig windproject. Die namelijk getuigt van onvoldoende d.w.z. op een daartoe naar behoren voldoende concludent verzameld relevant feitencomplex gebaseerde motivering. Laagfrequent geluid blijkt naar een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid, althans naar mondiaal bewezen deskundig inzicht, en overigens objectieve feitelijk langdurige ervaringen met vele bevindingen met windbedrijf (als beoogd met het bestreden besluit) en grootschalige wind-	De geluidsterkte die windturbines bij de lage frequenties opwekken is volgens de beschikbare wetenschappelijke onderzoeken niet zodanig groot dat de gehoordrempel bij mensen wordt overschreden. Evenmin is aangetoond dat er gezondheidseffecten bij dieren te verwachten zijn bij blootstelling aan laagfrequent geluid. In het RIVM-rapport "Windturbines: invloed op de beleving en gezondheid van omwonenden" wordt opgemerkt dat het laagfrequente deel van het geluid van windturbines wellicht tot extra hinder kan leiden, maar dat het niet evident is dat dit een factor van belang is. Het RIVM is van mening dat de Nederlandse 47 Lden en 41 dB Lnight voldoende bescherming beiden en dat het laagfrequent geluid van windturbines geen aparte beoordeling behoeft. Het is derhalve niet aannemelijk dat laagfrequent geluid vanwege windturbines zou kunnen leiden tot onaanvaardbare hinder bij omwonenden en stress bij dieren. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		energie op land zoals Amerik, Australië, Scandinavië, Duitsland, Engeland (GB) als begin van volkomen bewijs, onomkeerbare en ernstige gevolgen voor de gezondheid te bezitten. Daarmee dient het aangevallen besluit te worden herroepen.		
236	hx	De Nederlandse regelgeving over de normen van laagfrequent geluid is onvoldoende. Nederland heeft hiervoor geen specifieke wettelijke normen, omdat het volgens de Minister in huidige geluidsnormen reeds wordt gewaarborgd. De Wet geluidhinder, de Wabo en het Activiteitenbesluit milieubeheer bevatten geen wettelijk kader betreffende laagfrequent geluid. In vervolg hierop verwijst indiener naar Denemarken waar, aldus indiener, wel normen wettelijk zijn vastgelegd voor laagfrequent geluid.	Indiener stelt de norm voor laagfrequent geluid ter discussie. De van toepassing zijnde en wettelijk vastgelegde norm worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Voor een generieke toelichting op het aspect geluid verwijzen wij u ook graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	hy	Er is geen onderzoek gedaan naar gezondheidseffecten door (langdurige) blootstelling aan laagfrequent geluid voor risicogroepen zoals: blinden, zieken of personen met aandoeningen als AHDHD, PDMNOS, doven en slechthorenden/akoestisch belemmerden, kinderen en ouderen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	hz	Er is geen rekening wordt gehouden met de gevolgen op de gezondheid en dus welzijn van dieren door laag frequente geluidsgolven voortkomend uit de windturbines. De effecten op gedomesticeerde dieren en dieren die als vee worden gehouden in het plangebied zijn onbekend. Internationale berichten laten zien dat de gezondheid van dieren die grazen en/of leven rondom windturbines geschaad wordt. Laagfrequent geluid brengt agressiviteit bij de dieren met zich mee, maar leidt ook tot minder of misvormingen bij geboorten van dieren als kippen, geiten, koeien en paarden. Dit kan mede tot schadelijke gevolgen voor veehouderijen leiden naast natuurlijk huishoudens met gezelschapsdieren zoals honden, katten, cavia's, knaagdieren, vogels en dergelijke.	De geluidsterkte die windturbines bij de lage frequenties opwekken is volgens de beschikbare wetenschappelijke onderzoeken niet zodanig groot dat de gehoordrempel bij mensen wordt overschreden. Evenmin is aangetoond dat er gezondheidseffecten bij dieren te verwachten zijn bij blootstelling aan laagfrequent geluid. In het RIVM-rapport "Windturbines: invloed op de beleving en gezondheid van omwonenden" wordt opgemerkt dat het laagfrequente deel van het geluid van windturbines wellicht tot extra hinder kan leiden, maar dat het niet evident is dat dit een factor van belang is. Het RIVM is van mening dat de Nederlandse 47 Lden en 41 dB Lnight voldoende bescherming beiden en dat het laagfrequent geluid van windturbines geen aparte beoordeling behoeft. Het is derhalve niet aannemelijk dat	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			laagfrequent geluid vanwege windturbines zou kunnen leiden tot onaanvaardbare hinder bij omwonenden en stress bij dieren. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	
236	ia	Tevens treedt er cumulatieve geluidhinder waar niet of nauwelijks naar gekeken is. Indiener verwijst naar alinea 15.9 e.v. onder geluidhinder.	15.9 heeft geen betrekking op geluidhinder. Vermoedelijk bedoelt indiener onder 14.9 en verder. Verwezen wordt daarom naar de beantwoording bij deze punten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ib	De vrijbrief om 50 windturbines van buitengewone omvang en hoogte toe te laten veroorzaakt voor omwonenden reëel risico op gezondheidsschade. De op het Rijk rustende voorzorgsplicht wordt door de minister geschonden door omwonenden in ontoelaatbare proportie door deze in hoge en voortdurende mate bloot te stellen aan laagfrequent geluid. De minister verwaarloost hiermee in ernstige mate zijn publieke taak -waarbij ingevolge art. 3:3 Awb daarmee corresponderende publiekrechtelijk bevoegdheid - en riskeert daarbij onnodig ernstige gezondheidsrisico's van de inwoners in het plangebied. Mede nu bekend is, zoals blijkt uit bovenstaande reacties, dat laagfrequent geluid invloed heeft op de gezondheid c.q. gezondheidsrisico's met zich mee brengt. De urgentie om energiequota te halen rechtvaardigt de acceptatie van 9 à 10 % gehinderden van de bevolking met als gevolg fysieke gezondheidseffecten die zich verspreiden onder de mensen en dieren die in de nabijheid van windturbines leven. De psycho sociale factoren worden zwak geëvalueerd en een gedegen objectief wetenschappelijk onderzoek met klinische data over de symptomen van laagfrequent geluidhinder in het MER ontbreekt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'Onderzoeken algemeen', 'Geluid' en 'Gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ic	Laagfrequent geluid is minstens binnen een straal van 1500 meter voelbaar. Tot een afstand van circa 80 km (50 mijl) is het ten slotte nog voelbaar. Aangetoond is dat in Nederland binnen een straal van 500 meter laagfre-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'Geluid' en 'Gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>quent geluid gevoeld wordt en doordringt tot in de slaapkamer, ook indien het geluid waarneembaar is onder de wettelijke geluidsnorm van 45 dB Lden. De stelling dat er onvoldoende (betrouwbaar) bewijs is voor de negatieve invloed van laagfrequent geluid op de gezondheid van omwonenden, mag niet betekenen dat er geen voorzorg wordt betracht. Gezien de wetenschappelijke onzekerheden, maar nu al aantoonbaar is dat windturbines in een straal van minstens 1500 meter negatieve invloed hebben op de gezondheid van omwonenden heeft de overheid, c.q. de minister op grond van het voorzorgsbeginsel een zorgplicht om toekomstige ziektes te voorkomen of beperken door middel van het treffen van maatregelen, ondanks dat er nog geen wettelijke normen zijn voor laagfrequent geluid.</p>		
236	id	<p>Indiëners, die binnen deze windbedrijf-zone wonen, worden kennelijk onevenredig benadeeld ten opzichte van andere burgers. De overheid schiet derhalve tekort in haar zorgplicht (maatschappelijk onzorgvuldig handelen) betreffende het waarborgen van een gezonde leefomgeving, een aanvaardbare woon-, werk- en leefklimaat. De minister handelt met de i.c. onredelijke toepassing van de RCR met de bouw van voorgenomen windindustrie, in strijd met de maatschappelijke zorgvuldigheid jegens Indiëners omdat hij geen of onvoldoende maatregelen neemt om het gevaar van laagfrequent geluid op de gezondheid te voorkomen.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'Onderzoeken algemeen', 'Woon- en leefklimaat algemeen', 'Geluid' en 'Toepassing RCR'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	ie	<p>De minister verwaarloost in toerekenbare, zelfs verwijtbare mate haar publieke taak en riskeert daarbij onnodige aantasting van de gezondheid van haar inwoners. Deze onzorgvuldigheid volgt als gezegd uit het voorzorgprincipe waar bij ernstige of onomkeerbare schade aan de samenleving of het milieu, de bewijslast bij de veroorzaker van het desbetreffende handelen en of inpassingsplan</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat', 'Geluid' en 'Gezondheid'. Windturbines die in Nederland worden gebouwd moeten conform de Activiteitenregeling voldoen aan de NEN-EN-IEC 61400-2 en NVN 11400-0. Hierin is onder andere geregeld dat EMC emissie aan bepaalde normen moet voldoen.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>ligt. De lange termijneffecten van blootstelling aan de elektromagnetische velden van laagfrequent geluid zijn naar de huidige stand van wetenschappelijke bevindingen niet naar behoren duidelijk, ergo niet bewezen. Nu er wel rekening wordt gehouden met de belangen van de initiatiefnemers is er in de voorbereiding rondom de besluitvorming van het windpark Drentse Monden geenszins rekening gehouden met de negatieve effecten van laagfrequent geluid op de gezondheid van omwonenden, respectievelijk indieners, op zowel korte, als - met name - lange termijn. De onderzoeken omtrent het windpark zijn overwegend gedaan met het oog op het opwekken van hernieuwbare energie, maar hebben geen betrekking op de impact voor indieners naar individuele en collectieve leefomgeving die daarmee onzorgvuldig ondergeschikt is gemaakt. Een redelijk alternatief om aantasting daarvan te voorkomen is niet voorgesteld en onderzocht.</p>		
236	if	<p>Door het toelaten van het windpark handelt de minister onzorgvuldig en laat de minister na om de gezondheid en goede leefomgeving te beschermen van indieners, resulterend in een onrechtmatige daad jegens burgers. Publiekrechtelijke en privaatrechtelijke normen worden geschonden. Er is een causaal verband tussen het handelen van de minister en Indieners te verwachten schade. Indieners hebben overigens via veelvuldig overleg de schade proberen te beperken, waardoor er geen sprake kan zijn van eigen schuld.</p>	<p>Voldaan wordt aan alle wettelijke eisen en daarnaast is er ook na realisatie sprake van een goed woon- en leefklimaat. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'geluid'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	ig	<p>De minister handelt in strijd met Europeesrechtelijk gewaarborgde mensenrechten indien het inpassingsplan in haar huidige vorm doorgezet wordt. Het recht op gezond leven (artikel 2 EVRM) en privé- en familielevens (artikel 8 EVRM) en eigendom van eisers (artikel 1 Eerste Protocol EVRM) komen in het geding, omdat de minister door het hierboven omschreven handelen indieners niet beschermt</p>	<p>Niet wordt ingezien op welke wijze sprake zou kunnen zijn van strijd met het EVRM. Het plan voldoen aan de wettelijke criteria en er is ook na realisatie van het windpark nog sprake van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat', 'geluid' en 'onderzoeken algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		in hun basisrecht op een stille, groene, schone en veilige woon-/leefomgeving met een gezond ondernemersklimaat. Het geplande windpark en eraan gerelateerde bedrijvigheid in relatie tot laagfrequent geluid veroorzaken een onevenredige en ernstige aantasting van de (privé)eigendommen, waarvan de waarde zal dalen of verloren gaat.		
236	ih	Volgens vaste jurisprudentie is de Staat, daarmee de minister, verplicht om de gezondheid en veiligheid van zijn onderdanen effectief te beschermen en dient daarvoor betamelijke maatregelen te nemen. Dit resulteert in positieve verplichtingen voor de Staat indien er sprake is van reële en voorzienbare risico's voor mensen, dit om hen bescherming te bieden. Enkel onderzoek doen naar of meer onderzoek eisen valt niet onder een dergelijke effectieve maatregel om dreigend gevaar voor gezondheid of gezonde samenleving voor burgers te voorkomen. Grote voorzichtigheid en feitelijke terughouding is geboden ten tijde van onzekerheid over de gevolgen van (een voorname tot) overheidshandelen. Samengevat, de Staat - dus de minister - is gehouden om een terughoudende opstelling aan te nemen, verplicht voorzorg te betrachten ter preventie van een onomkeerbare en voldongen schade, indien er klaarblijkelijk zwaarwegend gevaar dreigt voor de volksgezondheid en dit nota bene door toedoen van die Staat zelf.	Voldaan wordt aan alle wettelijke eisen en daarnaast is er ook na realisatie sprake van een goed woon- en leefklimaat. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ii	Platform Storm als stichting, dientengevolge een rechtspersoon, kan op grond van jurisprudentie geen rechtstreeks beroep doen op artikel 2 en 8 EVRM (aantasting van fysieke integriteit of een inmenging in privéleven) en is evenmin potentieel slachtoffer. Deze bepalingen kunnen echter wel als inspiratiebron dienen bij de invulling en concretisering van open privaatrechtelijke normen, zoals de ongeschreven zorgvuldigheidsnorm van 6:162 BW.	Ter kennis aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	ij	De Staat is verplicht om de strekking van volkenrechtelijke bepalingen waaraan het gebonden is ten opzichte van nationaal recht, in acht te nemen. Dit geldt eveneens ten opzichte van algemene beginselen van behoorlijk bestuur, zoals een zorgvuldige belangenafweging, een draagkrachtige, kenbare en deugdelijke motivering, het verbod op détournement de pouvoir en het specialiteitsbeginsel. Indieners (en dus de stichting Platform Storm) menen dat de Staat door het (onevenredig) vasthouden aan het doel van 6000 MW windenergie op land uit het Energieakkoord en de uitwerking daarvan via gepland windpark, deze zorgplicht tot het voorkomen van aantasting van de gezondheid onomkeerbaar en rechtens ontoelaatbaar schendt.	Voldaan wordt aan alle wettelijke eisen en daarnaast is er ook na realisatie sprake van een goed woon- en leefklimaat. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ik	Ook artikelen 11 en 12 IVESCR worden door rijksoverheidsgedraging overtreden. Artikel 11 IVESCR verplicht de Staat - als verdragspartij - om Nederlandse inwoners een behoorlijke levensstandaard voor zichzelf en gezin te waarborgen. Artikel 12 IVESCR verplicht de Staat om een zo goed mogelijke lichamelijke en geestelijk gezondheid te garanderen. De reflexwerking van deze volkenrechtelijke bepalingen verplicht de Staat om bij besluitvorming rekening te houden met die levensstandaard, lichamelijke en geestelijke gezondheid van de eigen ingezetenen. Nu laagfrequent geluid aantasting van de gezondheid veroorzaakt, de overheid van plan is om een grootschalig windpark met afstanden van minder dan 2 kilometer tussen huis en windturbines te bouwen heeft de Staat bij belangenafweging onvoldoende rekening gehouden met deze i.c. afdwingbare bepalingen. Als gevolg hiervan zullen deze mensenrechten verslechteren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'Onderzoeken algemeen', 'Woon- en leefklimaat algemeen' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	il	De Staat overtreedt artikel 21 Grondwet, hetgeen de Staat verplicht om zorg te dragen voor de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen', 'woon- en leefklimaat algemeen', 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		het leefmilieu. De komst van een grootschalig windpark maakt inbreuk op de volksgezondheid veroorzaakt door laagfrequente trillingen uitsluitend afkomstig van omliggende windturbines in leef-, woon- en werkomgeving van de Drentse Monden.		
236	im	De Staat handelt eveneens in strijd met het sociale grondrecht art .22 lid 1 Grondwet. Op grond van deze bepaling dient de overheid ervoor zorg te dragen, maatregelen te treffen ter bevordering van de volksgezondheid. Hoewel niet verplicht om maatregelen te nemen, is het niet de bedoeling dat burgers het tegenovergestelde van de strekking van deze bepaling ondervinden. De gezondheid van de bevolking in de Veenkoloniën wordt aangetast door actief overheidshandelen. Derhalve wordt de gezondheid van burgers niet bevorderd maar verslechtert deze, wat strijdig is met de tekst en ratio van betreffend grondrecht.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	in	Uit het bovenstaande volgt dat de gedraging, het handelen en nalaten van de Staat om de gezondheid te beschermen en het treffen van voldoende maatregelen, onrechtmatig is. De overheid heeft op grond van bovenstaande bepalingen de verplichting om een hoge mate van zorgvuldigheid te betrachten ten opzichte van gezondheidsbelangen. De staat speelt een belangrijke rol om een goede gezondheid te garanderen.	Verwezen wordt naar bovenstaande beantwoording.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	io	Laagfrequente trillingen veroorzaakt ten gevolge van windturbines tasten wel aantoonbaar de gezondheid van omwonenden aan. Aangehaalde bronnen van de minister bij het inpassingsplan negeren dit wereldwijd kritisch wetenschappelijk gefundeerd tegengeluid over laagfrequent geluid. De huidige stand der technische en toekomstige ontwikkelingen mogen geen vrijbrief zijn om als Staat te handelen totdat het tegendeel is bewezen. Voor komen is altijd beter dan genezen. Juridisch onzekere	In het kader van ruimtelijke ontwikkelingen wordt een afweging gemaakt op basis van de best beschikbare kennis op dat moment en de wetenschappelijke consensus. Uit de onderzoeken die gedaan zijn door o.a. het RIVM blijkt niet dat er reden is om aan te nemen dat LFG van windturbines gezondheidseffecten veroorzaakt. Indiener refereert aan wereldwijde onderzoeken, zonder aan te geven welke dit precies zijn. De op dit moment bekende onderzoeken die een dergelijk ver-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>risico's worden genormeerd door het voorzorgbeginsel. Niet alleen in het Europese milieurecht wordt dit beginsel gewaarborgd, ook in andere rechtsgebieden werkt dit beginsel door. De rechtspraak laat een bredere reikwijdte van het Europese milieurecht naar andere rechtsgebieden zien. Recente rechtspraak toont aan dat het voorzorgbeginsel geschonden is, indien er bij mogelijke gezondheidsrisico's niet adequaat wordt opgetreden op grond van art. 8 EVRM. Bovendien geldt volgens de rechtspraak dat het betreffende beginsel doorwerkt bij de verplichting van lidstaten om een gezond en veilig leven te bevorderen.</p>	<p>band trachten aan te tonen zijn wetenschappelijk zwak en leveren geen overtuigend bewijs. Er is dus vanuit voorzorgsbeginsel geen reden om de realisatie van windenergie te staken. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'gezondheid'.</p>	
236	ip	<p>Gelet op de onzekere risico's van onomkeerbare negatieve gezondheidseffecten door handelen en nalaten, is de Staat verplicht om deze te voorkomen. Zo bezien betracht de Staat onvoldoende zorg met huidig windenergie op land beleid gevormd in dit besluit om gezondheidsschade ten opzichte van laagfrequent geluid te voorkomen. De Staat geeft met haar rapporten een ondeugdelijke motivering, nu niet duidelijk is of de risico's door laagfrequent geluid (op lange termijn) acceptabel zijn en de gevolgen uitblijven. Volgens indieners, verwijzend naar het voorgaande heeft de Staat niet in redelijkheid tot zijn oordeel kunnen komen.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen', 'woon- en leefklimaat algemeen', 'geluid' en 'gezondheid'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	iq	<p>De Nederlandse regelgeving over de normen van laagfrequent geluid is onvoldoende. Nederland heeft hiervoor geen specifieke wettelijke normen, omdat het volgens de minister in huidige geluidsnormen al wordt gewaarborgd. Gelet wat in bovenstaande is aangegeven betreffende causaal verband tussen laagfrequent geluid en een directe aantasting ervan op de gezondheid, duidt dit helaas op een gebrek aan ervaring met grootschalige windparken in Nederland, zodat door schade en schande men- naar indieners begrijpen- maar wijs moet worden. De concrete</p>	<p>In beleid worden keuzes gemaakt voor het mogelijk maken van ontwikkelingen, waarbij een afweging moet worden gemaakt tussen verschillende belangen. Voor grootschalige windenergie heeft dit in beginsel plaatsgevonden in de Structuurvisie wind op land. Niet valt in te zien waarom dit onredelijk zou zijn, dan wel zou leiden tot een ernstige benadeling. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen', 'woon- en leefklimaat algemeen', 'geluid' en 'gezondheid'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		toepassing van een algemeen beleidsdoel van hernieuwbare energie, is onredelijk en werkt hier onevenredig uit naar een beperkte groep van burgers die daardoor in De Drentse Monden ernstig wordt benadeeld waarbij die schade niet tot het normaal maatschappelijk risico behoort, ook onvoorzienbaar was en zonder meer schendt het égalité-beginsel van gelijkheid van openbare lasten.		
236	ir	Elektromagnetische straling veroorzaakt door wifi heeft negatieve invloed op de gezondheid van een Franse vrouw. Deze vrouw heeft last van het Elektromagnetische Hypersensitiviteit Syndroom. Zij krijgt hier een uitkering voor van de Franse overheid, omdat ze in feite gehandicapt is. Het syndroom wordt niet erkend door Frankrijk, maar de WGO sluit claims op dit syndroom niet uit. Volgens de WGO bestaat er echter nog geen voldoende wetenschappelijk bewijs voor dat de symptomen worden veroorzaakt door elektromagnetische straling. Een soortgelijke uitkering is in Nederland niet geregeld voor gedupeerden die gezondheidsklachten ondervinden van laag-frequent geluid afkomstig van windturbines in de nabijheid van hun woning.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	is	Het slagschaduwonderzoek uit het MER dat ten grondslag aan het bestreden besluit ligt, is onvoldoende gemotiveerd en onvoldoende zorgvuldig uitgevoerd. Er bestaat onduidelijkheid op tal van punten, waardoor de juistheid van de getrokken conclusies niet kan worden gevolgd en derhalve worden betwist althans betwijfeld. Dit eenzijdige onderzoek kan niet als motivering ten grondslag liggen aan het besluit van de minister. Deze betwisting ziet op de turbines van DEE, RH en DEE-RH.	Niet valt in te zien waarom hier sprake zou zijn van een onvoldoende gemotiveerd en onvoldoende zorgvuldig uitgevoerd slagschaduwonderzoek. Het onderzoek is uitgevoerd door een gekwalificeerd bureau. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	it	De norm voor maximale slagschaduwduur uit artikel 3.12 lid 1 van de Activiteitenregeling vloeit voort uit een uitspraak van de Raad van State uit 1996 (ABRS 24 oktober 1996, nr. 03.95.1961). Dit volgt uit de toelichting van het	Indiener stelt de norm voor slagschaduw ter discussie. Deze normen worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Voor een generieke toelichting op het aspect slagschaduw verwijzen wij u ook graag naar de	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>Activiteitenregeling, de toelichting van het Besluit voorzieningen en installaties uit 2001 en het informatieblad van Infomil (Regelgeving-Informatieblad-Windturbines). In de uitspraak staat echter niets over de norm en hieruit blijkt ook niet dat deze norm gehanteerd moet worden. Er wordt slechts geoordeeld dat de begrippen 'langdurig' en 'hinderlijke' niet gedefinieerd zijn, waardoor het voorschrift omtrent slagschaduw vernietigd wordt.</p>	<p>thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'Slagschaduw'.</p>	
236	iu	<p>Aan bovenstaande overweging ligt mede ten grondslag dat onderzoek is gedaan naar de aard, de duur en de omvang van de slagschaduw waaruit blijkt dat slechts enkele uren per jaar sprake kan zijn van slagschaduw die als hinderlijk wordt ervaren. Op grond van de onderzoeksresultaten oordeelt de Raad van State dat voor onaanvaardbare hinder niet hoeft te worden gevreesd. Deze onderzoeksresultaten zijn echter niet bekend. Niet, althans onvoldoende duidelijk is of in de onderzoeksresultaten daadwerkelijk een slagschaduwduur van 20 minuten gedurende gemiddeld 17 dagen en maximaal 64 dagen per jaar nog acceptabel is geacht. Dat bij de vaststelling en toelichting van de hier gehanteerde norm uit artikel 3.12 lid 1 wordt verwezen naar onbekende - en daarom discutabele - onderzoeksresultaten genoemd in een uitspraak van de Raad van State waaruit die norm zelf niet blijkt, is daarom zeer onzorgvuldig. De deskundigen die de slagschaduwnorm beoordelen bevestigen dit.</p>	<p>Indiener stelt de norm voor slagschaduw ter discussie. Deze normen worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Voor een generieke toelichting op het aspect slagschaduw verwijzen wij u ook graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	iv	<p>Tot heden ten dage is de norm voor slagschaduw niet geëvalueerd en ontbreekt een algemene norm voor slagschaduwduureffecten. Er is geen wetenschappelijk onderzoek verricht naar een algemene of bijzondere norm voor slagschaduwduureffecten, afgezien van een onderzoek van het RIVM waarin slechts wordt verwezen naar de al bekende regels en de niet onderbouwde norm uit de Activiteitenregeling. Geconcludeerd kan en moet worden, in</p>	<p>Indiener stelt de norm voor slagschaduw ter discussie. Deze normen worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Voor een generieke toelichting op het aspect slagschaduw verwijzen wij u ook graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		navolging van deskundigen, dat nog nooit gedegen wetenschappelijk onderzoek is uitgevoerd naar een algemene of bijzondere norm voor slagschaduwduurreffecten		
236	iw	Simpelweg verwijzen naar een norm voor maximale slagschaduwduur brengt niet per definitie een goede ruimtelijke ordening met zich mee. Ook omdat deze norm niet voortvloeit uit wetenschappelijk onderzoek of een goede ruimtelijke ordening gehandhaafd kan worden en omdat de specifieke omstandigheden van de plaatselijke situatie van grote invloed zijn op de slagschaduwduur. In het licht van voormelde uiteenzetting wordt onderdeel iii nog belangrijker: lokaalspecifieke omstandigheden hebben een grote invloed op dit verstoringsaspect zodat per geval dit (de mate van aanvaardbaarheid, MBI) beoordeeld zal moeten worden. Die beoordeling heeft niet plaatsgevonden.	Indiener stelt de norm voor slagschaduw ter discussie. Deze normen worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Voor een generieke toelichting op het aspect slagschaduw verwijzen wij u ook graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ix	Ten aanzien van slagschaduw vanwege windturbines in het algemeen en de windturbines in het bestreden ontwerpbesluit in het bijzonder moet daarom de conclusie worden getrokken dat met het naleven van artikel 3.12, eerste lid Rarim niet zondermeer kan worden gesteld dat een aanvaardbaar woon- en leefklimaat kan worden gewaarborgd. Er is immers niet bekend of een slagschaduwduur van 20 minuten gedurende gemiddeld 17 dagen per jaar nog acceptabel is.	Indiener stelt de norm voor slagschaduw ter discussie. Deze normen worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Voor een generieke toelichting op het aspect slagschaduw verwijzen wij u ook graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	iy	Het voorzorgsbeginsel (artikel 191 VWEU) en het zorgvuldigheidsbeginsel (artikel 3:2 Awb) brengen mee dat de minister dit artikel niet zonder behoorlijke redengeving aan zijn besluit ten grondslag mag leggen, d.w.z. zonder zuivere toelichting. Gezien de buitengewoon progressieve inzichten en technieken kan de minister zich niet enkel baseren op een feitelijk verouderde norm.	Indiener stelt de norm voor slagschaduw ter discussie. Deze normen worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Voor een generieke toelichting op het aspect slagschaduw verwijzen wij u ook graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	iz	Met betrekking tot het stellen van een nieuwe norm, ach-	Indiener stelt de norm voor slagschaduw ter discussie.	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ten indieners en deskundigen zich niet geroepen tot kostbare contra-expertise: "Tenslotte kan van de appellanten redelijkerwijs niet worden verwacht dat zij een tegenonderzoek overleggen waaruit een te stellen norm voor slagschaduwduureffecten blijkt. Voormelde uiteenzetting bevat voldoende argumenten dat de wijze van beoordeling van aanvaardbaarheid onvoldoende is.	Deze normen worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Voor een generieke toelichting op het aspect slagschaduw verwijzen wij u ook graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	geen reden tot aanpassing.
236	ja	Om aan een goede ruimtelijke ordening en een goed woon- en leefklimaat te voldoen, moeten er strengere eisen gehanteerd worden dan in artikel 3.12lid 1 Activiteitenregeling gesteld. Op geen enkel gevoelig gebied mag slagschaduw vallen, zodat er op geen enkel gevoelig object slagschaduw hinder kan optreden en het heersend woon- en leefklimaat en goede ruimtelijke ordening blijft gewaarborgd.	Met het voldoen aan de norm uit het Activiteitenbesluit wordt een goede ruimtelijke ordening gewaarborgd. Niet valt in te zien waarom strengere eisen moeten worden gesteld	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	jb	De slagschaduw van de genoemde turbines die op gevoelige objecten valt, is hinderlijk en levert een gevaar op voor de gezondheid. Gelet op dit reëel risico en anders gezegd als zodanig gevaar voor de gezondheid bestaat of wordt veroorzaakt, is er geen sprake van een goed woon- en leefklimaat. Er treedt visuele hinder op, afhankelijk van de duur van de slagschaduw, het contrast en de frequentie van de flikkeringen. Deze hinder kan leiden tot een gevoel van zeeziekte en zelfs tot epileptische aanvallen. Daarbij zullen een verhoogde irritatie en een verhoogd stressniveau ontstaan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw', 'gezondheid', 'licht' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	jc	Er zijn geen relevante, rechtens actuele - d.w.z. minder dan twee jaar oud - onderzoeken uitgevoerd door de minister die de langdurige effecten meten of hebben bestudeerd. Door deze onbekende effecten op de lange termijn is het besluit onzorgvuldig.	Het slagschaduwonderzoek is getoetst aan de normen zoals opgenomen in het Activiteitenbesluit. Dit slagschaduwonderzoek is niet ouder dan twee jaar en geeft een goed beeld van de te verwachten hoeveelheid slagschaduw gedurende de exploitatieperiode van het windpark. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	jd	<p>Er is geen rekening gehouden met de effecten van slagschaduw op bijzondere risicogroepen als kinderen, ouderen, doven, epileptici, mensen met een verstandelijke of fysieke beperking, mensen met gedragsstoornissen als ADHD of PDD NOS, groepen die 's nachts werkzaam zijn en overdag moeten slapen, mensen met ziekten belast zoals Ménière, migraine, evenwichtsstoornissen, depressiviteit etc. Bovendien is bekend dat in en in de omgeving van Valthermond tot Nieuw-Buinen, gemeente Borger-Odoorn veel mensen wonen met chronische ziekten, extra en aanvullend onderzoek naar effecten op hen ontbreekt. De Commissie m.e.r. geeft in de Notitie Reikwijdte en Detailniveau aan dat niet-akoestische factoren bijdragen, waaronder zichtbaarheid van de turbines, aan de hinder die wordt ervaren als gevolg van de turbines. Daaraan koppelt de Commissie m.e.r. de gevolgen van de hinder op de leefomgeving en de invloed die dit heeft op de gezondheid van omwonenden. Dat hieraan geen aandacht is besteed en er geen onderzoek naar is verricht, ook in combinatie met de bijzondere risicogroepen en chronisch zieken, is niet in lijn met hetgeen de NRD vraagt. De minister schendt zijn zorgplicht doordat onvoldoende afstand tussen woningen en windturbine sin acht wordt genomen en doordat de minister onvoldoende onderzoek heeft verricht naar de effecten na langdurige blootstelling aan windturbines en wonen in de nabijheid van een windturbinepark.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw', 'gezondheid' en 'onderzoeken algemeen'. In het MER is uitgebreid onderzoek verricht naar de effecten van geluid en slagschaduw, conform het advies van de commissie voor de MER. Dit blijkt ook uit het toetsingsadvies van de commissie, die stelt dat de milieueffecten helder en volledig zijn beschreven. Niet valt in te zien waarom aanvullend onderzoek had moeten worden uitgevoerd.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	je	<p>Deskundige N. Pierpont onderzoekt of er gezondheidsklachten optreden als gevolg van het dicht wonen naast een windmolen of windmolenpark. Het 'Wind Turbine Syndrome (WST) resulteert in onder andere verstoring van slaap, hoofdpijn, tinnitus, druk op de oren, duizeligheid, misselijkheid, visuele vervaging, versnelde hartslag, prikkelbaarheid en paniekaanvallen. Dit wordt veroor-</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw', 'gezondheid' en 'onderzoeken algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>zaakt door slagschaduw van de windturbines in combinatie met (Laag Frequent) Geluid. Pierpont ontraadt om binnen een straal van 2000 meter van een windmolen te wonen, binnen deze straal zullen de voornoemde klachten optreden. Voor dit onderzoek is een kleine groep personen onderzocht, waarvan een aantal reeds met gezondheidsklachten. Dit - op zich en zelf staand - is geen omis-sie in het uitgevoerde onderzoek. Immers, dit geeft een goede doorsnede van de gemiddelde mens weer. Maar een onderzoek dat is uitgevoerd met louter gezonde personen levert vertekend beeld op aangezien een bevolking, hier in het bijzonder en concreet de bewoners rond en in het windmolenpark, niet allemaal gezonde personen zijn. In de omgeving rond Drentse Monden is een bevolkingskrimp gaande waardoor er relatief veel ouderen in de omgeving woonachtig zijn. Zeker bij hen, nog meer dan bij een jongere bevolkingsgroep, kan niet verwacht worden dat er sprake is van gezonde personen zonder gezondheidsklachten.</p>		
236	jf	<p>Andere onderzoeken tonen aan dat slagschaduw ergernis, irritatie (tezamen stress), duizeligheid en desoriëntatie teweegbrengt. Langdurige blootstelling aan stress kan aanleiding zijn voor verschillende klachten (waaronder lichamelijke klachten, psychische klachten en mogelijke veranderingen in het gedrag). Verwezen wordt naar diverse wetenschappelijke onderzoeken.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'gezondheid'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	jg	<p>Het voorzorgsbeginsel (artikel 191 VVEU), zorgvuldigheidsbeginsel (artikel 3:2 Awb) en het preventiebeginsel (artikel 174 lid 2 EG-verdrag) brengen met zich mee dat de minister de norm uit de Activiteitenregeling niet aan zijn besluit ten grondslag mag leggen. Er zal passend - in onder de concrete gevalsomstandigheden vereiste anticipatie - een nieuwe norm met directe rechtstreekse werking toegepast en vastgesteld moeten worden dit uit-</p>	<p>Indiener stelt de norm voor slagschaduw ter discussie. Deze normen worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'slagschaduw'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gaande van de huidige en binnen gereede tijd best beschikbare en toepasbare kennis en technologie. De minister zal zich ter zake terughoudend op moeten stellen en reeds nu voor als dan de verplichte voorzorg betrachten. Daarbij zal ook opnieuw de - als dan passende - mitigerende maatregel beoordeeld moeten worden. Pas wanneer dat gedaan wordt kan de minister met i.c. een mogelijk meer geschikte verwijzing naar een nieuwe en recentere norm in redelijkheid bepalen of en zo welke mitigerende maatregelen een goed woon- en leefklimaat kunnen borgen, teneinde een deugdelijke ruimtelijke ordening te verzekeren.		
236	jh	Gezien de wetenschappelijke onzekerheden alsmede de ernst van de aangetoonde c.q. aantoonbare, althans met een aan zekerheid grenzende mate van waarschijnlijkheid ontstane gevolgen dat windturbines in een straal van minstens 2000 meter negatieve invloed hebben op de gezondheid van omwonenden, heeft de overheid een preventieve taak en zorgplicht om hier toekomstige ziektes en gezondheidsklachten te voorkomen. Zo niet zal bij onverhoopte uitval resten het financieel vangnet, met aanspraak op sociale zekerheid die onder druk staat. Het voorzorgsbeginsel verplicht de minister om deze ernstige gezondheidseffecten zoveel mogelijk te voorkomen waardoor de minister gedwongen wordt zich terughoudend op te stellen. Voorkomen is beter dan genezen. De nadelige en bovenal schadelijke gezondheidseffecten die indieners ondervinden als het windpark doorgang vindt, dienen voorkomen te worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ji	Indieners worden als beperkte groep burgers, die binnen deze zone van windbedrijvigheid wonen, onevenredig benadeeld ten opzichte van andere burgers. De overheid schiet derhalve tekort in haar zorgplicht (te kwalificeren als maatschappelijk onzorgvuldige gedraging) betreffende	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen', 'woon- en leefklimaat algemeen', 'slagschaduw', 'gezondheid' en 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>het waarborgen van een gezonde leefomgeving, anders gezegd een aanvaardbaar woon-, werk- en leefklimaat. De minister handelt via toepassing van de RCR met de bouw van het voorgenomen windmolenpark in strijd met het verzorgingsbeginsel, het preventiebeginsel en de maatschappelijke zorgvuldigheid jegens Indiërs in zoverre hij onvoldoende onderneemt om het serieus en door hem overduidelijk onderschat maar zeker significant gevaar van slagschaduw op de gezondheid te voorkomen.</p>		
236	jj	<p>Voor de beoordeling van de slagschaduwvinder gaat de minister uit van een aantal uitgangspunten uit het onderzoek namelijk de beoordeelde woningen, de gekozen toetspunten, de effectenbeoordeling en de doorgevoerde correcties. Op tal van hierna te bespreken punten is dit onderzoek dat de minister ten grondslag legt aan zijn besluit, onduidelijk, onvoldoende draagkrachtig, onevenwichtig en onzorgvuldig uitgevoerd.</p>	<p>Op de te bespreken punten zal onderstaand worden ingegaan.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	jk	<p>Bij de beoordeling van de slagschaduw zijn alleen woningen van derden betrokken. Het MER geeft niet aan waarom andere gevoelige objecten niet worden meegenomen in de beoordeling. Andere gevoelige objecten als onderwijsgebouwen, ziekenhuizen en verpleeghuizen, verzorgingstehuizen, psychiatrische inrichtingen en kinderdagverblijven dienen eveneens in de beoordeling meegenomen te worden. Ook de woningen van de agrariërs, de eigenaren van de percelen waar de windturbines geplaatst zullen worden, zijn niet meegenomen in de beoordeling. Uit de gehanteerde norm van artikel 3.12 lid 1 Activiteitenregeling blijkt dat de norm bedoeld is om ten aanzien van gevoelige objecten de slagschaduwduur te beperken, en niet enkel ten aanzien van gevoelige woningen. Ook in gevoelige objecten anders dan gevoelige woningen, verblijven mensen gedurende een langere periode van de dag en/of het jaar. Deze periode dient eveneens</p>	<p>In het onderzoek zijn alle geluidgevoelige objecten (waaronder, maar niet uitsluitend woningen) van derden betrokken. Een initiatiefnemer is niet beschermd tegen door hem zelf veroorzaakte hinder en wordt als zodanig dus niet getoetst. Overigens is voor het Windpark De Drentse Monden - Oostermoer dit slechts zeer beperkt aan de orde (1 woning), aangezien de andere geluidgevoelige objecten van initiatiefnemers zich tussen woningen van derden bevinden en de afstanden tot de windturbines gemiddeld genomen zeer ruim zijn. Aangezien bij deze woningen van derden wordt voldaan aan de norm, zal vanzelf bij de nabijgelegen woningen van initiatiefnemers ook worden voldaan.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>beschermd te worden. Daarbij dienen ook woningen en kavels met woonbestemming welke tot de sfeer van de inrichting moeten worden gestreken, betrokken te worden in de beoordeling van slagschaduw.</p>		
236	jl	<p>Bedrijfsgebouwen (waaronder kantoren), tuinen en erven, met vee- en landbouvvelden inbegrepen, behoeven ook bescherming van de milieunorm uit het artikel in de Activiteitenregeling. Deze andere objecten zullen evenwel - naar feitelijk gevolg van dit windpark - bescherming moeten krijgen uit hoofde van de eis, die bij gebreke daarvan niet is ingevuld, om een goed woon- en leefklimaat en een goede ruimtelijke ordening te garanderen. Het is onzorgvuldig om bedrijfsgebouwen niet te betrekken in de beoordeling van potentiële slagschaduwhinder omdat de minister een aanvaardbaar werkklimaat behoort te verzekeren. De hinder die bij en in bedrijfsgebouwen zal worden ervaren is niet minder hinderlijk en daarom niet minder relevant dan de hinder die optreedt in gevoelige objecten. Doordat het onderzoek niet ingaat op slagschaduw op andere objecten is niet te zeggen hoe zeer het genot zal worden aangetast althans beperkt.</p>	<p>Deze gebouwen worden niet als gevoelige objecten beschouwd conform het Activiteitenbesluit en behoeven daarmee niet hetzelfde beschermingsniveau te krijgen als een gevoelig object. In het slagschaduwonderzoek en geluidonderzoek zijn contouren gepresenteerd, op basis waarvan de belasting nabij deze objecten kan worden afgeleid. Daarnaast kan gesteld worden dat, gezien de afstand die de bedrijfsgebouwen, tuinen en erven over het algemeen tot de windturbines hebben, sprake is van een vergelijkbare belasting als op de getoetste geluidgevoelige objecten. Dit leidt niet tot een onacceptabel woon en leefklimaat, danwel werkklimaat. De Raad van State heeft reeds geoordeeld dat bij de normen uit het activiteitenbesluit mag worden aangesloten in het kader van een goede ruimtelijke ordening (ECLI:NL:RVS:2015:1702; 27 mei 2015)</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	jm	<p>Agrarische percelen behoeven eveneens bescherming. Het MER gaat niet in op de mate waarin zich op agrarische percelen slagschaduw zal voordoen en in hoeverre dit aanvaardbaar is vanuit een oogpunt van goede ruimtelijke ordening, met name op het punt van het werkklimaat op de agrarische percelen. Slagschaduwhinder kan aanzienlijk afbreuk doen aan de milieukwaliteit van het agrarisch gebied welke tot milieu behoort in de zin van artikel 1.1 van de Wm waarvoor de windturbines gevolgen kunnen hebben. Indieners en hun medewerkers hebben immers zeer frequent vele uren achtereen werkzaamheden op hun percelen. Door geen onderzoek te verrichten naar de slagschaduwhinder veroorzaakt door</p>	<p>Aangegeven wordt dat reclamanten het uitgangspunt van 2 graden insufficiënt achten. Gezien de aard van de rest van de zienswijze wordt aangenomen dat hier 5 graden wordt bedoeld. Een zonnestand van vijf graden of minder is niet hinderlijk, omdat bij zonsopgang en zonsondergang het licht vrij diffuus is. Uit de uitspraak met betrekking tot windpark Wieringermeer (ECLI:NL:RVS:2016:1228) volgt dat een berekening met 3 graden tot andere resultaten leidt en dat er andere richtlijnen zijn in Duistland, maar dat er geen aanleiding is om niet in redelijkheid een ondergrens voor de zonnestand van vijf graden te hanteren.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		genoemde turbines, is er sprake van strijd met artikel 3:2 van de Awb en artikel 2.14 van de Wabo. Onderzoek naar de mogelijke hinder en de gevolgen daarvan op het werkklimaat is noodzakelijk.		
236	jn	Deskundigen laten zich over de betreffende beperking van de gevoelige gebouwen als volgt uit: "Met voormelde werkwijze is echter niet komen vast te staan of het ontwerp RIP voldoet aan de waarborging van een goed woon- en leefklimaat. Immers, in zowel het ontwerp RIP als het MER ontbreken inzichten in de optredende slagschaduw ter plaatse van gebouwen en andere (akkerbouw)gronden, waar gedurende een langere periode van de dag en/of jaar mensen kunnen verblijven. Analoog aan het aspect geluidhinder moeten volgens vaste jurisprudentie van de Afdeling ook dergelijke objecten en gronden beschermd worden tegen slagschaduw. Er wordt wel ergens gemeld dat er enkele meetpunten t.p.v. akkerbouwgronden zijn gelegd, maar dit blijkt niet uit het MER. In zoverre schiet de bepaling van de slagschaduw tekort.	zie beantwoording onder jl en jm.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	jo	Bij de beoordeling van de slagschaduw is voor de beoordeling gekozen voor 40 toetspunten. Het MER geeft niet aan waarom het aantal woningen in het gebied te hoog is voor een analyse per huisadres. Deze toerekenbare, verwijtbare of anders laakbare handelswijze draagt niet bij aan de aanvaardbaarheid en validiteit van dit onderzoek. Onduidelijk is waarom voor deze 40 toetspunten is gekozen, ten opzichte van andere woningen en gevoelige objecten. Met het oog op het draagvlak in de omgeving en de aanvaardbaarheid van het besluit is het bovendien wenselijk, nuttig, zo niet noodzakelijk dat voor ieder daadwerkelijk gevoelig object bekend is of er – in feitelijk gevolg - hinder zal optreden en zo ja, hoe groot deze hinder zal zijn.	Voor het in beeld brengen van de slagschaduwduur is het afdoende om te werken met representatieve toetspunten die een worst case situatie representeren. De feitelijke belasting op nabijgelegen woningen zal immers vergelijkbaar of lager zijn. Bovendien is voor op basis van de berekende slagschaduwcontour voor iedere woning in het gebied inzichtelijk gemaakt hoeveel slagschaduw kan optreden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	jp	Het MER geeft in tabellen en figuren weer hoeveel slag-	In de rapportage akoestiek en slagschaduw (bijlage 3	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>schaduw hinder er te verwachten valt op de 40 gekozen toetspunten. De tabellen met alternatief A en alternatief B geven geen verschil in de duur van slagschaduw aan. Er is echter wel een verschil in de contouren waar te nemen die verschillende normen (resp. 0, 5 en 15 uur slagschaduw hinder) per alternatief aangeven. Ditzelfde geldt voor de tabellen met alternatief AL en alternatief BL en de figuren met alternatief AL en alternatief BL. Bovendien is het opmerkelijk dat de tabellen met alternatief A en alternatief B geen onderling verschil weergeven, gezien het verschil in hoogte van beide turbines en de opmerking uit het MER dat de turbineafmetingen wel degelijk van invloed zijn op de slagschaduwduur. Enige verduidelijking, of uitleg die dit verschil verklaart, ontbreekt. In bijlage 3 wordt nadrukkelijk aangegeven dat de kaart niet geschikt is voor het toetsen aan normen, maar wel kan worden gebruikt voor een visuele beoordeling van de schaduwduur op de omgeving. Bovenstaande ziet dan ook niet op de vraag of de contouren in de figuren wel of niet de juiste norm aangeven. Bovenstaande ziet op de vraag hoe het kan dat tabellen dezelfde slagschaduwduur aangeven, maar de bijbehorende figuren aanmerkelijk op zich al verschillen ten opzichte van elkaar. Bij gebrek aan onderlinge en objectieve externe vergelijkbaarheid is ontoelaatbaar dat de minister daarop baseert dat wat hij nu onjuist doet.</p>	<p>bij het MER) is in de weergave van de slagschaduwresultaten in tabel 3.2 een fout gemaakt. De getallen in de tweede en derde kolom zijn omgewisseld, bij het overnemen van de informatie uit de rekenresultaten. In bijlage 31 van het geluid en slagschaduwrapport staan echter wel de juiste getallen.</p> <p>Bij de beoordelingen en afwegingen in het MER is gewerkt op basis van de rekenmodellen, waarmee deze verwisseling geen consequenties heeft voor de conclusies in het MER.</p>	<p>geen reden tot aanpassing.</p>
236	jq	<p>Met betrekking tot reductie van de slagschaduw op woningen die onder de norm van artikel 3.12 lid 1 Activiteitenregeling valt, bepaalt het MER dat de schaduwduur op bepaalde woningen niet exact te bepalen is omdat deze woningen deels worden afgeschermd door andere woningen. De effectenbeoordeling is in wezenlijke zin en belangrijk gegronde op een aanname althans een schatting. Dat is onvoldoende. Daarbij geeft het MER niet aan hoe</p>	<p>Aangezien deze hinder lager is dan de gestelde normen in de Activiteitenregeling valt niet in te zien waarom er geen sprake is van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>sterk de reductie op de woningen zal zijn en in hoeverre dit wordt meegenomen in de effectenbeoordeling. De slagschaduw hinder zal formeel weliswaar niet de norm uit artikel 3.12 lid 1 Activiteitenregeling overschrijden omdat de hinder daar al voor de gestelde reductie onder valt. Maar materieel maakt de hinder feitelijk na zonsopgang een inbreuk op een goed woon- en leefklimaat. De onnauwkeurigheid en de ontbrekende motivering zorgen ervoor dat de minister een goed woon- en leefklimaat en daarmee een goede ruimtelijke ordening niet kan waarborgen.</p>		
236	jr	<p>Met betrekking tot de meteogegevens die ten grondslag liggen aan de correcties op de potentiële slagschaduw hinder bepaalt het MER dat de meteogegevens zijn bepaald op basis van gemiddelde gemeten data over twintig jaar. Daarbij wordt de verwachting uitgesproken dat deze gemiddelden over langere perioden niet veel zullen veranderen maar dat deze verwachting wel onzeker is. Die duurbepaling is wel doorslaggevend bij windturbines voor onbepaalde tijd waarbij de ontwerpvergunningen weliswaar spreken van 20 jaar. Hier is dus sprake van nalatigheid of omissie van het bestreden besluit. Het MER geeft aan dat de correcties op potentiële slagschaduw hinder worden gebaseerd op onzekere gegevens. Het weer is naar wat algemeen bekend is inderdaad een zeer onzekere factor. Dat het MER desondanks verwacht dat de gemiddelden over langere periode niet veel zullen veranderen is alleen al daarom onzorgvuldig. De potentiële slagschaduw hinder is door deze onzekerheid niet zo nauwkeurig te berekenen als het MER stelt, kortom niet naar behoren. Dit is onzorgvuldig, een goede ruimtelijke ordening is onvoldoende gewaarborgd. In de beoordeling slagschaduw van DPA I Cauberg-Huygen wordt dit bevestigd. "Met name het aantal zonneschijningen is onzeker. Immers uit weten-</p>	<p>Aangezien deze hinder lager is dan de gestelde normen in de Activiteitenregeling valt niet in te zien waarom er geen sprake is van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		schappelijk onderzoek blijkt dat het klimaat in Nederland zal gaan veranderen, waardoor het aantal uren dat de zon schijnt zal gaan toenemen. Nu ten onrechte hiermee geen rekening is gehouden is de verwachte hinderduur te laag berekend. Het is op basis van de beschikbare data niet te zeggen of er ter plaatse van de gevoelige objecten waar naar verwachting gemiddeld minder dan 17 dagen per dag slagschaduw optreedt voldaan wordt aan de norm uit artikel 3.12 lid 1 van de Activiteitenregeling. Het onderzoek schiet daarom hierin tekort.		
236	js	Op basis van bovenstaande stellen indieners dat van het windplan moet worden afgezien en ingezet moet worden op de realisatie van het zonneplan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	jt	De minister motiveert onvoldoende op welke manier mitigerende maatregelen rekening kunnen houden met een verandering in het weer in de toekomst en op welke manier mitigerende maatregelen rekening kunnen houden met de dagelijkse verschillen in het weer. In de praktijk zal per jaar verschillen hoeveel slagschaduw zal optreden op een gevoelig object. Het is derhalve niet te zeggen of gedurende de gemiddelde looptijd van een planologisch regime, hier het bestreden inpassingsplan met bijbehorende en daarvan deeluitmakende stukken - voor elk object aan de norm uit de Activiteitenregeling kan worden voldaan.	Het Rarim, artikel 3.12 stelt dat ..."gemiddeld meer dan 17 dagen per jaar gedurende meer dan 20 minuten per dag slagschaduw kan optreden". Hier is bewust een gemiddelde gekozen, omdat bekend is dat er jaarlijks fluctuaties optreden. De mitigerende maatregelen worden geprogrammeerd op basis van de bruto berekende schaduwkalender, waarbij uitgegaan wordt van alle tijden dat potentieel schaduw op kan treden. Of de turbine daadwerkelijk wordt stilgezet hangt af van de vraag of de zon schijnt en of sprake is van normoverschrijding op dat moment.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ju	Correctiefactoren: Met betrekking tot de eerste correctie die is gebaseerd op het percentage van de daglengte dat de zon gemiddeld schijnt, bepaalt het MER dat de percentages worden ontleend aan meerjarige data van nabijgelegen KNMI-meteostations. Onduidelijk is aan welke KNMI-meteostations meerjarige data zijn ontleend behoudens voor zover bekend uit de ontwerpvergunningen. Het is onbekend hoeveel meteostations zijn geverifieerd, welke jaren de gegevens beslaan, waar precies deze me-	De gegevens zijn afkomstig van nabijgelegen meteostations Eelde, Hoogeveen en Nieuw Beertha en betreffen een gemiddelde. De gehanteerde correctiepercentages zijn opgenomen in het onderzoek, waarmee de berekeningen verifieerbaar zijn. Indiener geeft geen reden waarom de gegevens niet juist of niet bruikbaar zouden zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		teostations liggen en wat hun relevantie is voor het windmolenpark. Deze gegevens zijn van belang om na te gaan of een correcte berekening is gemaakt voor de slag-schaduw hinder in combinatie met de toegepaste correctie wegens een beperking in het aantal zonuren. Indiener betwist en ontkent bij gebrek aan wetenschap daarom-trent dus de houdbaarheid van de hier genoemde en gehanteerde meteogegevens. Deskundige derden bevestigen indieners hierin: "De bron van de gegevens ontbreekt, waardoor de oorsprong van de gegevens niet kan worden achterhaald. Als gevolg hiervan zijn de gegevens niet controleerbaar.		
236	jv	Correctiefactoren: Met betrekking tot de tweede correctie die is gebaseerd op de distributie van de voorkomende windrichtingen die van invloed zijn op de stand van het rotorvlak, geldt hetzelfde aan betwisting als genoemd onder onderdeel ja uit de zienswijze met betrekking tot de ontleende data van KNMI-meteostations Daarbij zijn de berekeningen die leiden tot een correctie van circa 55% tot 75% niet inzichtelijk gemaakt waardoor de juistheid van deze berekening niet kan worden gecontroleerd. Door het ontbreken van een juiste berekening en de verificatie daarvan kan er slechts sprake zijn van een schatting van de correctie. Dit brengt geen deugdelijke motivering mee. Het is oncontroleerbaar en niet op empirische feiten gegrond zodat de minister het niet ten grondslag mag leggen aan zijn besluit.	Aangegeven is op basis waarvan de correctie is uitgevoerd, namelijk winddata van omliggende KNMI stations. Indiener geeft niet aan dat deze gegevens onjuist zouden zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	jw	Correctiefactoren: Met betrekking tot de derde correctie die is gebaseerd op de distributie van de voorkomende windsnelheden die van invloed zijn op de bedrijfstijd, bepaalt het MER dat de windturbines veelal 80% tot 95% in bedrijf zijn. Het MER stelt blootweg de bedrijfstijd van turbines. Enige onderbouwing of berekening ligt hieraan niet ten grondslag. Geconstateerd wordt zo dat Pondera	Aangegeven is dat de turbine in bedrijf is vanaf circa 2 m/s op waarnemingshoogte (3 m/s op ashoogte). De correctie is toegepast door de tijdsfractie met een gemiddelde windsnelheid van < 2 m/s uit het totaal te halen. Onder figuur 3.2 in bijlage 3 van het MER is de correctie opgenomen, namelijk 91% van de tijd. Er is geen dubbele correctie gedaan, aangezien éénmaal is	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>Consult geen onderzoek met betrekking tot de windsnelheid heeft uitgevoerd maar zich baseert op een summier, subjectieve schatting en eventueel theoretische seizoencijfers. Dit is onzorgvuldig. Zeker gezien de marge erg ruim genomen is, namelijk 15%. De juistheid van deze correctie kan derhalve niet worden gecontroleerd waardoor niet zeker is of dan wel op zijn minst aannemelijk is, of tot een juiste slagschaduwduur is gekomen. Daarover menen deskundigen: "Het is niet bekend hoe deze correctie in de berekening is verwerkt. Bij de oriëntatie heeft al een correctie plaatsgevonden, doordat windsnelheden lager is dan 2 m/s buiten beschouwing worden gelaten. Gelet hierop is de correctie ten aanzien van de bedrijfstijd ten onrechte tweemaal uitgevoerd.</p>	<p>gecorrigeerd voor de rotorstand (windrichting) en éénmaal voor de vraag of de turbine daadwerkelijk in bedrijf is (windsnelheid).</p>	
236	jx	<p>Voor de beoordeling van de slagschaduwhinder veroorzaakt door genoemde turbines baseert de minister zich op het onderzoek uitgevoerd door Pondera Consult. Het onderzoek beoordeelt de slagschaduwhinder aan de hand van de duur van de slagschaduw, het contrast en de frequentie van de flikkeringen. Daarbij richt het onderzoek zich op een aantal beperkingen waardoor niet de volledige slagschaduwhinder wordt beoordeeld die mogelijk op zal treden.</p>	<p>Niet valt in te zien waarom het slagschaduwonderzoek zich richt op een aantal beperkingen waardoor niet de volledige slagschaduwhinder wordt beoordeeld die mogelijk zal zijn. Indiener geeft ook niet waarom dit het geval zal zijn. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'onderzoeken algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	jy	<p>Met betrekking tot het contrast van de slagschaduw bepaalt het MER dat de schaduw van genoemde windturbines op een grotere afstand dan 12 maal de rotordiameter niet wordt meegerekend bij de beoordeling van slagschaduw. Schaduw veroorzaakt bij een zonnestand lager dan 50 boven de horizon wordt eveneens niet betrokken bij de beoordeling. Het MER geeft aan dat de schaduw die buiten deze afstand of onder deze zonnestand zeer diffuus is en daardoor als niet-hinderlijk wordt ervaren. Dat is een ommissie, en meer bepaald mislag.</p>	<p>Het is gebruikelijk deze correctie toe te passen, zoals ook door de Raad van State is bevestigd in een recente uitspraak (ECLI:NL:RVS:2016:1228).</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	jz	<p>De afstand van 12 maal de rotordiameter die gehanteerd</p>	<p>Aangezien aan de normen van het Activiteitenbesluit</p>	<p>Deze reactie geeft</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>wordt vloeit voort uit artikel 3.12 lid 1 Activiteitenregeling omdat ervan uit wordt gegaan dat schaduw voorbij die afstand zeer diffuus en daarom niet meer hinderlijk is. De rotordiameter van één van de windturbines genoemd in het inpassingsplan bedraagt maximaal 131 meter waardoor na 1572 meter de schaduw niet meer betrokken is in het onderzoek. Buiten deze afstand ondervinden indieners desondanks ook hinder van de slagschaduw, veroorzaakt door de genoemde turbines zoals het geval is in Stadskanaal met hoogbouw en penthouses. Dat er een norm is gesteld op 12 maal de rotordiameter betekent niet dat daarbuiten uitsluitend toelaatbaar turbine effect optreedt. Dit wordt deskundig ondersteund: "De werkingssfeer van dit artikel lid is beperkt tot objecten die gelegen zijn op een afstand van minder dan 12 maal de rotordiameter. Vanuit het Rarim gezien helder en duidelijk, maar vanuit de vereiste van de waarborging van een goed woon- en leefklimaat in het kader van de ruimtelijke ordening is deze afstandsbeperking niet juist. Ook objecten buiten die afstand moeten betrokken worden in de beoordeling van de hinder vanwege slagschaduw."</p>	<p>wordt voldaan, valt niet in te zien waarom er geen sprake is van een acceptabel woon- en leefklimaat.</p>	<p>geen reden tot aanpassing.</p>
236	ka	<p>Dat een norm wordt gesteld door het onderzoek bij een zonnestand van 5°, is niet wettelijk geregeld. Dat de schaduw 'vrij' diffuus is, wordt aangenomen in het onderzoek. Dat is een onjuiste aanname welke blote stelling hierbij wordt ontkend en bestreden. Een deugdelijke motivering dat deze schaduw geen hinder oplevert ontbreekt. Dat deze norm vaker gehanteerd wordt, is bekend. Dit betekent niet dat deze norm van 5° juist is. In België en Duitsland wordt ter illustratie een zonnestand van lager dan 3 graden verwaarloosbaar geacht. Deskundigen geven aan dat het softwareprogramma Windpro, wat Pondera Consult hanteert, in zijn handleiding aangeeft: "[...] and the default minimum angle is 3 degrees</p>	<p>Aangegeven wordt dat reclamanten het uitgangspunt van 2 graden insufficiënt achten. Gezien de aard van de rest van de zienswijze wordt aangenomen dat hier 5 graden wordt bedoeld. Een zonnestand van vijf graden of minder is niet hinderlijk, omdat bij zonsopgang en zonsondergang het licht vrij diffuus is. Uit de uitspraak met betrekking tot windpark Wieringermeer (ECLI:NL:RVS:2016:1228) volgt dat een berekening met 3 graden tot andere resultaten leidt en dat er andere richtlijnen zijn in Duitsland, maar dat er geen aanleiding is om niet in redelijkheid een ondergrens voor de zonnestand van vijf graden te hanteren.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>above the horizon." Indieners achten het uitgangspunt van slechts 2 graden volstrekt insufficiënt en menen dat het feitelijk schadelijk uitwerkt. Deskundigenoordeel onderschrijft dit: "Bij een windmolen met een tiphoogte van 210,5 meter (ashoogte 145 meter en rotordiameter 131 meter) is bij een zonshoogte van 5 graden de horizontale afstand waarbuiten de slagschaduw als niet-hinderlijk wordt beoordeeld 2406 meter. [...] Bij een windmolen met een tiphoogte van 210,5 meter (ashoogte 145 meter en rotordiameter 131 meter) is bij een zonshoogte van 3 graden de horizontale afstand waarbuiten de slagschaduw als niet-hinderlijk wordt beoordeeld 4016,6 meter. Gelet op het verschil in horizontale afstand waarbuiten de slagschaduw als niet-hinderlijk wordt beoordeeld bij een zonshoogte van 3 graden in plaats van 5 graden acht indiener een zonshoogte van 3 graden een beter uitgangspunt ter bepaling van de omvang van de slagschaduw. Nu in de onderzoeken ten onrechte met een zonshoogte van 5 graden is gerekend, is de omvang van de slagschaduw niet op een juiste wijze tot stand gekomen.</p>		
236	kb	<p>Van belang is tevens dat een lage zonnestand een langere schaduw veroorzaakt dan in het geval de zon hoger staat. Slagschaduw zal dus ook optreden bij een lage zonnestand, bij zonsopkomst en zonsondergang. Het gehele gebied in en om het windpark bestaat uit grasland, akkers en uitgestrekte gronden. Indiener heeft ter illustratie enkele foto's hiervan opgenomen. Doordat de zon bij een lage zonnestand bij zonsopkomst en -ondergang haar schaduw ver werpt, zullen inwoners van Stadskanaal waaronder Indieners, hinder ondervinden van de slagschaduw veroorzaakt door het bestreden windpark met genoemde windturbines. Het MER gaat ontoelaatbaar voorbij aan de slagschaduw-hinder die de bewoners van hoogbouw en penthouses in Stadskanaal zullen ondervin-</p>	Zie reactie onder is t/m ka.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		den door hiernaar geen onderzoek te verrichten waardoor hinder niet volledig voorkomen, althans voldoende beperkt zal worden. Stadskanaal is door deze handelswijze ernstig geschaad. De minister schiet tekort met zijn eenzijdige en halve bevindingen. Hij dient om deze reden ook een zonnestand lager dan 5 graden te betrekken in het slagschaduwonderzoek en eveneens de invloed die deze lage zonnestand op Stadskanaal zal hebben. Het is onzorgvuldig om een dergelijke algemene stelling, zoals dat de schaduw onder een zonnestand van 5 graden vrij diffuus is, niet te onderbouwen voor onderhavige situatie.		
236	kc	Onjuist wordt aangenomen dat er een schaduw onder een zonnestand van 5 graden ontbreekt vanwege de veronderstelling dat gebouwen en begroeiing de slagschaduwval op de gevoelige objecten zullen verhinderen. Deze veronderstelling toont ook de onduidelijkheid c.q. onzorgvuldigheid aan. Daarbij is met name begroeiing niet permanent aanwezig en verandert de dichtheid van begroeiing in ieder geval zodanig gedurende het jaar dat de veronderstelling dat hierdoor geen slagschaduw op zal treden onjuist is. Verder is in de zojuist beschreven situatie van Stadskanaal sprake van diepliggende en lang uitgestrekte velden met juist open - dus geen dichte - zichtlijnen zodat slagschaduw nergens door wordt opgevangen en veeleer door het ruime lege zichtveld wordt verergerd, zeker bij lage zonnestand. De adviseurs sluiten zich hierbij aan en verklaren: "Niet, althans onvoldoende, duidelijk is hoe en waar de obstakels betrokken zijn in de berekening. Uit de invoergegevens van de berekeningen blijkt niet dat objecten bij berekeningen zijn betrokken."	In het MER is aangegeven dat bij de bepaling van de schaduwen geen rekening is gehouden met eventuele beplanting, gebouwen en kunstwerken in de omgeving die het zicht kunnen belemmeren. (bijlage 3, pagina 36/37)	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	kd	Van windenergie op land is bekend dat de minister opstellingen die voorzien in groene schermen om hoge(re) objecten te 'verhullen', niet meer toestaat. Er zijn namelijk betere planologische en architectonische opstellingen. En	Er is geen sprake van het bewust via groen of opstand markeren. Bij de berekening is geen rekening gehouden met eventuele beplanting, waarmee een 'worst case' situatie is getoetst.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>het bewust via groen of opstand markeren van windindustrie neemt naar haar gevolg - d.w.z. anders dan visueel nadeel - risico's en gevaren niet weg. Ook is onbekend welke gebouwen in de beoordeling zijn meegenomen zodat de juistheid van deze beperking niet kan worden gecontroleerd. De minister dient dus de zonnestand lager dan 5 graden en de schaduw die dat oplevert te betrekken in de beoordeling, of er slagschaduw hinder door genoemde turbines op zal treden.</p>		
236	ke	<p>Met betrekking tot de duur van de slagschaduw bepaalt het MER dat voor de beoordeling van slagschaduw hinder wordt aangesloten bij de norm uit de Activiteitenregeling. Daarbij wordt de norm van gemiddeld 17 dagen per jaar en meer dan 20 minuten slagschaduw vertaald naar 6 uur slagschaduw per jaar. De norm die de minister hanteert vloeit voort uit artikel 312 lid 1 Activiteitenregeling. De vertaling naar 6 uur slagschaduw per jaar is echter een onjuiste vertaling en sluit daarom niet aan bij de norm uit de Activiteitenregeling. De stelling dat wel wordt aangesloten bij deze norm is een onwaarheid en kan niet worden gevolgd. Hinder van 17 dagen per jaar, voor 20 minuten per dag, komt neer op een maximale hinderduur van 5 uur en 40 minuten per jaar. In het MER wordt de grenswaarde gesteld op een onjuiste $17 \times 21 = 357$ minuten. De afronding naar 6 uur en het foute gebruik van 21 minuten, zorgt ervoor dat er een verschil van 20 minuten ontstaat in de uiteindelijk gehanteerde norm in het MER en de norm uit de Activiteitenregeling. Waarom het MER 21 minuten hanteert, in plaats van 20 minuten uit de Activiteitenregeling of om de overschrijding van de grens vast te stellen op bijvoorbeeld 20.01 minuut, is onduidelijk. Gedurende het gehele onderzoek gaat het MER uit van een onjuiste grenswaarde. De beoordeling van de slagschaduw is daarmee onjuist waardoor mitigerende</p>	<p>Het Activiteitenbesluit stelt dat een stilstandsregeling moet worden ingesteld indien gemiddeld 17 dagen per jaar meer dan 20 minuten slagschaduw optreedt nabij gevoelige objecten. Dit betekent dat op alle andere dagen van het jaar in principe minder dan 20 minuten is toegestaan. Door uit te gaan van maximaal zes uur wordt dus een fors strengere beoordeling gehanteerd dan vereist conform de wet.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		maatregelen die hinder niet voldoende kunnen beperken. Indieners achten daarmee een goede ruimtelijke ordening in het geding en daarmee niet veilig gesteld.		
236	kf	In de deskundigenvisie is eveneens verrat dat de gehanteerde norm niet juist is: "De gedachte is dat als er maximaal zes uur per jaar slagschaduw hinder optreedt er nooit meer dan 17 dagen per jaar meer dan 20 minuten per dag slagschaduw optreedt. Er kan (theoretisch) echter als bij een lager aantal uren een overtreding van artikel 3.12 Activiteitenregeling plaatsvinden. De grens waarbij er een overschrijding kan plaatsvinden is : 17*20 minuten = 340 minuten = 5:40 uur. Nu in de onderzoeken ten onrechte is uitgegaan van een grenswaarde van grenswaarden van 6 uur per jaar, is de hinder vanwege de slagschaduw niet op een juiste wijze uitgevoerd. Dit blijkt met name uit het MER, tabel 7.3 en 7.5. In de tabellen is ten onrechte niet aangegeven dat bij meer dan 5:40 uur sprake is van een overschrijding van de gehanteerde grenswaarde"	Verwezen wordt naar de reactie onder ke.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	kg	De stelling dat woningen buiten de 5-uurscontour zeker aan de norm voor maximale hinderduur voldoen, kan eveneens niet worden gevolgd. De wettelijke norm uit artikel 3.12 lid 1 Activiteitenregeling die gehanteerd dient te worden is 5 uur en 40 minuten waardoor niet met zekerheid gesteld kan worden dat woningen buiten de 5 uurscontour aan de wettelijke norm voldoen. De stelling dat zeker aan de norm wordt voldaan is zo niet zeker, maar afhankelijk van het juist instellen en hanteren van de stilstandvoorziening, welke niet gegarandeerd kan worden. Derhalve kan niet met zekerheid gesteld worden dat woningen buiten de 5-uursnorm voldoen aan de wettelijke norm.	Niet valt in te zien waarom buiten de 5-uurscontour niet voldaan kan worden aan de wettelijke norm uit artikel 3.12 lid 1 Activiteitenregeling. Woningen buiten de 5 uurs-contour hebben minder dan 5 uur slagschaduw per jaar.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	kh	Het schaduwgebied wordt volgens het MER begrensd aan de noordzijde omdat de zon in het zuiden altijd hoger	Er wordt alleen gesteld dat de schaduw aan de noordzijde van de turbine minder ver reikt. Dit is ook op de	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		staat. Dit is niet juist. In de winter is de maximale zonshoogte in het zuiden 14,5 graden. Deze schaduw, veroorzaakt door deze zonnestand in de winter, is niet meegenomen in de beoordeling van de slagschaduwhinder. Dit is onzorgvuldig. Deskundigen daarover: "bij een windturbine met een tiphoogte van 210,5 meter (ashoogte 145 meter en rotordiameter 131 meter) is bij een zonshoogte van 14,5 graden de horizontale lengte van de slagschaduw 814 meter". Deze slagschaduw is van invloed op de goede ruimtelijke ordening. Hier is het een omissie dat de Minister de schaduw niet betreft in zijn beoordeling hiervan.	schaduwcontourenkaarten te zien. De schaduwduur als gevolg van deze schaduw is meegenomen in de berekeningen van de jaarlijks verwachte hinderduur.	passing.
236	ki	Het door indieners bestreden windturbinepark zal uit 50 turbines bestaan waaronder de door Indiërs bestreden turbines. Dit is een uitzonderlijke hoeveelheid turbines en in Nederland is nog niet een dergelijke grootschalig windpark bekend. Het MER gaat voorbij aan de buitenproportionele omvang van het windpark en aan de invloed die de turbines wat betreft slagschaduw op elkaar hebben. Zoals onder andere in het geval van de dubbele rij turbines DEE-2 en RH-1 gelegen aan weerszijden van de Tweederde Weg Zuid. Bovendien woont een deel van de Indiërs in het windpark namelijk tussen turbinelijn DEE-1 en turbinelijn DEE/RH-3 en RH-3. Aan hun uitzonderlijke woonlocatie, effectief als te weten ingesloten door veel turbines, wordt eveneens voorbijgegaan. Elk effectief onderzoek ontbreekt. Dat is een omissie waardoor het bestreden besluit moet worden herroepen.	Verwezen wordt naar het slagschaduwonderzoek in bijlage 3 van het MER en de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	kj	Het verband tussen windrichting en het percentage zonschijn is van invloed op de slagschaduwduur. Het MER onderzoekt dit verband niet wat eveneens kundige experts onjuist achten: "Er bestaat een verband tussen de optredende windrichting en het percentage van de daglengte dat de zon gemiddeld schijnt. Met andere woorden,	De stelling dat er een verband bestaat tussen windrichting en zonschijnduur wordt niet onderkent. De correctie in het MER is juist toegepast. Verwezen wordt naar hoofdstuk 7 van het MER, alsmede de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>het gemiddelde aantal zonneshijnueren zal bij de ene windrichting groter zijn dan bij de andere windrichting. Hiermee wordt in de berekening ten onrechte geen rekening mee gehouden. Gelet hierop is het aantal uren slagschaduw te laag berekend." Bovenstaande beperkingen kunnen niet worden meegenomen in de beoordeling van de maximale slagschaduwhinder. De daadwerkelijke slagschaduwhinder veroorzaakt door de genoemde turbines is op basis van het bovenstaande groter dan het onderzoek doet voorkomen. De beoordeling van de slagschaduwhinder is onjuist en kan derhalve niet ten grondslag liggen aan de motivering van het bestreden besluit.</p>		
236	kk	<p>Om de slagschaduwhinder die optreedt op gevoelige objecten te beperken en te laten voldoen aan de norm uit artikel 3.12 lid 1 Activiteitenregeling wordt omdat de norm niet wordt gehaald, gebruik gemaakt van mitigerende maatregelen. Zo staat in het inpassingsplan geen voorwaardelijke verplichting om mitigerende maatregelen te nemen om slagschaduw te voorkomen of te beperken. Het MER mist evenwel de mogelijkheden om de nadelen als gevolg van slagschaduw te beperken, te voorkomen en te handhaven. Hierover dienen namelijk nog besluiten genomen te worden zodat zeker is dat deze maatregelen daadwerkelijk genomen gaan worden.</p>	<p>De normen uit het Activiteitenbesluit hebben een rechtstreekse werking. Dit betekent dat gehandhaafd kan worden op het moment dat niet aan de normen voldaan wordt. In het kader van het inpassingsplan is het voldoende om aan te tonen dat aan de normen voldaan kan worden, al dan niet met maatregelen. Gezien de rechtstreekse werking van de normen uit het Activiteitenbesluit, bestaat er geen wettelijke grondslag voor het treffen van maatwerkvoorschriften of het opnemen van een voorwaardelijke verplichting. Slagschaduwhinder is berekend en afgewogen en dit leidt niet tot een onaanvaardbaar woon- en leefklimaat. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	kl	<p>Een stilstandvoorziening met geprogrammeerde blokken en een zonneshijnsensor moet ervoor zorgen dat de grens van 6 uur slagschaduwhinder per jaar niet wordt overschreden. Zoals gezegd is de grens van maximaal 6 uur hinder per jaar niet conform de norm uit de Activiteitenregeling. Die grens dient gesteld te worden op 5 uur 40 minuten. Bij de bepaling van de stilstandvoorziening is uitgegaan van een onjuiste grenswaarde. Dit betekent dat</p>	<p>Indiener stelt de norm voor slagschaduw ter discussie. Deze normen worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Bovendien is een strengere beoordeling gehanteerd dan conform het Activiteitenbesluit vereist is.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		er voor sommige objecten slagschaduw hinder zal optreden die langer duurt dan de wettelijke norm toelaatbaar acht. Deze hinder is praktisch onrechtmatig en van deze hinder menen indieners dat die ervoor zorgt dat er geen sprake is van een goed woon- en leefklimaat en geen goede ruimtelijke ordening.		
236	km	Het MER onderbouwt onvoldoende hoe de tijdstippen en het aantal uren stilstand van de genoemde windturbines tot stand zijn gekomen. De tabellen geven namelijk slechts inzicht in het totaal aantal uur dat slagschaduw zal optreden. Zo kan niet objectief en deskundig wetenschappelijk empirisch gecontroleerd worden of de stilstandvoorziening (voldoende) effectief is ter voorkoming of beperking van de slagschaduw hinder. Volgens deskundigenvisie: "Deze resultaten kunnen daarmee niet dienen als invoergegevens voor de stilstandkalenders. Hiervoor is meer en gedetailleerde informatie benodigd, welke niet zijn opgenomen in het MER, ontwerp RIP alsmede de aanvragen omgevingsvergunning. Gelet hierop kan vooraf niet gecontroleerd worden of de stilstandvoorziening voldoende effectief is ter voorkoming danwel beperking van hinder vanwege slagschaduw.	Op basis van de uitgevoerde berekeningen wordt een jaarlijkse cumulatieve schaduwduurkalender vervaardigd. Deze dient als input op basis waarvan de dagen en tijden geprogrammeerd worden per windturbine. In het MER is voorts aangetoond hoeveel slagschaduw voor en na mitigatie optreedt en wat dit betekent voor de energieopbrengst. Het opnemen van een kalender met de dagen en tijden leidt niet tot een andere effectbeoordeling of afweging.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	kn	Uit de bandbreedte ter flexibele vergunningverlening volgt dat de minister zichzelf de ruimte geeft om tijdens de aanlegwerkzaamheden van de windturbines de locatie te wijzigen naar een andere locatie, met een verschuiving van maximaal 15 meter naar beiden zijden. Erkend wordt dat deze verschuiving effect heeft op de slagschaduw, namelijk een verbetering of een verslechtering van slagschaduw hinder. Waarbij opmerkelijk is dat een verbetering mogelijk is en derhalve de oorspronkelijk gewenste locatie dus niet de meest optimale is. Doordat het mogelijk is dat de windturbine op een andere locatie wordt geplaatst, kan hiermee bij het instellen van de stilstand-	De 15 meter schuifruimte is mogelijk binnen het bestemmingsvlak. In alle onderzoeken zijn de effecten van de 15 meter schuifruimte onderzocht. Hieruit blijkt dat op alle locaties binnen het bestemmingsvlak 'Bedrijf- Windturbinepark' wordt voldaan aan de wettelijke normen en er tevens sprake is van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat. In de omgevingsvergunningen zijn de x, y-coördinaten weergegeven. Verwezen wordt naar paragraaf 6.15 van het inpassingsplan en naar de thematische beantwoording onder de kopje 'flexibiliteit' en 'slagschaduw.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>vooziening geen rekening zijn gehouden. Dit is niet rechtszeker en de hier bedoelde bandbreedte van twee maal 15 meter is qua flexibiliteit niet doelmatig, ook niet nodig. Daarnaast is deze disproportioneel en bovenal niet behoorlijk en zorgvuldig naar de onherstelbare gevolgen ervan voor Indiërs. Die ontkennen en betwisten dat voldoende en volwaardig is onderzocht naar het effect van het (ver)schuiven van tientallen meters van de turbines, waarmee in het slagschaduwonderzoek - en geen enkel ander onderzoek - is rekening gehouden. Om die reden is in redelijkheid het bestreden besluit onhoudbaar. De stilstandvoorziening kan aangepast en veranderd worden maar voordat dit gebeurt zal er hinder optreden die niet is betrokken bij de beoordeling van de maximale slagschaduwduur en die niet is beperkt tot de stilstandvoorziening. met deze handelswijze van de minister kan er onaantvaardbare hinder optreden die de wettelijke normen van 5 uur en 40 minuten overschrijdt. Met deze overschrijding is gegeven dat een goede ruimtelijke ordening niet is gewaarborgd en dat de minister niet voldoet aan zijn zorgplicht.</p>		
236	ko	<p>In haar uitspraak van 23 september 2015 en ook van 19 februari 2014 oordeelt de Afdeling dat met het vaststellen artikel 3.14a lid 3 Activiteitenbesluit niet de mogelijkheid biedt om bij maatwerkvoorschrift middelvoorschriften te stellen. Naar analogie geldt ditzelfde voor artikel 3.12 lid 2 Activiteitenregeling. In dit artikel wordt ook de mogelijkheid geboden om maatwerkvoorschriften te stellen, rekening houdend met de speciale omstandigheden. Het is echter niet toegestaan om mitigerende maatregelen om te zetten in maatwerkvoorschriften. Maatwerk mag niet de methode voorschrijven om aan de norm te voldoen.</p>	<p>De normen uit het Activiteitenbesluit hebben een rechtstreekse werking. Dit betekent dat gehandhaafd kan worden op het moment dat niet aan de normen voldaan wordt. De Afdeling bestuursrechtspraak heeft al eerder de handhaafbaarheid van de huidige normering onderstreept (zie ABRvS 8 februari 2012, ECLI:NL:RVS:2012:BV3215, bevestigt in ABRvS 4 mei 2016, ECLI:NL:RVS:2016:1228). Uit het geluidsonderzoek dat is verricht ten behoeve van de besluitvorming blijkt dat al dan niet na het treffen van mitigerende maatregelen voldaan kan worden aan de geluidsnormering en vanwege het rechtstreeks werkende karakter van de normering is het treffen van maatregelen niet</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			<p>nodig. Ook bestaat geen aanleiding om maatwerkvoorschriften op te leggen (zie ABRvS 4 mei 2016, ECLI:NL:RVS:2016:1228, waarin de Afdeling bestuursrechtspraak concludeert dat verdere borging van de normering in een inpassingsplan of omgevingsvergunning niet nodig is). Voor de volledigheid wordt opgemerkt dat het treffen van mitigerende maatregelen om te voldoen aan de geluidsnormering niet valt onder de mogelijkheid om maatwerkvoorschriften op te leggen. Er is slechts beperkt bevoegdheid om maatwerkvoorschriften voor geluid vanwege windturbines op te leggen en deze mogelijkheden liggen hier niet voor. In het kader van het inpassingsplan is met het oog op een goed- en leefklimaat gekeken naar de impact van de geluidsnormering voor de omgeving. Daarbij mag worden aangesloten bij de geluidsnormering uit het Activiteitenbesluit. Voor de volledigheid wordt opgemerkt dat het treffen van mitigerende maatregelen om te voldoen aan de geluidsnormering niet valt onder de mogelijkheid om maatwerkvoorschriften op te leggen. Maatwerkvoorschriften zien op de mogelijkheid om af te wijken van de wettelijke norm. Dit is hier niet aan de orde. Verwezen wordt verder naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.</p>	
236	kp	<p>De minister geeft niet aan op welke wijze handhaving van de mitigerende maatregelen en de norm uit artikel 3.12lid 1 Activiteitenregeling zal geschieden. Onduidelijk is welke partij verantwoordelijk is voor de handhaving en op welke wijze deze zal geschieden. Ook voor indiener en omwonenden van dit windpark met genoemde turbines is onduidelijk hoe en door wie zal worden gehandhaafd. Bovendien is bestuursrechtelijk onbepaald waar indieners en omwonenden terecht kunnen als niet effectief gehand-</p>	<p>Na het in werking nemen van het nieuwe windpark, zal de Regionale Uitvoeringsdienst Drenthe (RUD) toezicht houden op het naleven van de normen door de initiatiefnemers. De wijze van handhaving van deze normen staat niet ter discussie in deze besluitvormingsprocedure</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		haafd wordt en derhalve onrechtmatige overlast al wordt ondervonden.		
236	kq	Reeds het toepassen van een norm waarvan de naleving voor de omwonenden oncontroleerbaar is in strijd met het Verdrag van Aarhus. Als beschreven is niet duidelijk op welke wijze de handhaving zal plaatsvinden.	De wijze van handhaving van deze normen staat niet ter discussie in deze besluitvormingsprocedure.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	kr	Het onderzoek geeft aan dat dit alleen geldt voor 'gemiddelde meteorologische omstandigheden'. Hieruit kan geconcludeerd worden dat per jaar zal verschillen of, wel of niet aan de gehanteerde norm uit artikel 3.12 lid 1 Activiteitenregeling zal worden voldaan. Dit is opmerkelijk en onzorgvuldig omdat het MER op een eerder punt aangeeft dat de jaargemiddelde behoorlijk verschillen zodat de minister hier aanmerkelijk innerlijk tegenstrijdig is. Als niet met adequate passende en tijdige handhaving gegarandeerd kan worden dat voor elk jaar aan de norm kan worden voldaan, is er geen sprake van voldoende toereikende mitigerende maatregelen. De stilstandsvoorziening heeft dan niet voldoende effect en er zal onaanvaardbare slagschaduw hinder kunnen optreden. Dat de minister deze norm als richtlijn hanteert, getuigt van onzorgvuldigheid.	Voor zover de reactie betrekking heeft op de in Nederland gehanteerde normering voor wat betreft slagschaduw wordt verwezen naar de reactie onder ko. Door het toepassen van de stilstandsvoorziening kan altijd aan de normen van het Activiteitenbesluit voldaan worden. De mitigerende maatregel is daarmee toereikend. De wijze van handhaving van deze normen staat niet ter discussie in deze besluitvormingsprocedure.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ks	Artikel 3.12 lid 1 Activiteitenregeling omschrijft dat gemiddeld meer dan 17 dagen per jaar niet meer dan 20 minuten per dag slagschaduw mag optreden. Het hantieren van dit gemiddelde van 17 dagen maakt effectieve handhaving onnodig moeilijk en staat een goede ruimtelijke ordening in de weg. Het gemiddelde van 17 dagen houdt namelijk in dat er gedurende een jaar een overschrijding van dit gemiddelde mag plaatsvinden, zolang deze overschrijding gecompenseerd wordt in daaraan voorafgegane of opvolgende jaren. Effectief wordt dus onrechtmatige slagschaduw hinder toegestaan en kan niet adequaat worden gehandhaafd omdat deze overschrijding	Indiener stelt de norm voor slagschaduw ter discussie. De van toepassing zijnde en wettelijk vastgelegde norm voor slagschaduw staan in het kader van het voorliggende inpassingsplan en de daarbij behorende procedure niet ter discussie. Wat betreft handhaving wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gecompenseerd kan worden. Om te bepalen hoeveel dagen per jaar slagschaduw optreedt, zal een registratie van het aantal dagen per jaar moeten plaatsvinden waarop gedurende meer dan 20 minuten per dag slagschaduw optreedt. Deze registratieverplichting ontbreekt echter in de Activiteitenregeling, de vergunningaanvragen en het MER en ontbreekt als voorwaardelijke verplichting in de Regels. Er kan dus nimmer vastgesteld worden op hoeveel dagen per jaar meer dan 20 minuten per dag slagschaduw optreedt waardoor geen handhaving kan plaatsvinden en van goede ruimtelijke ordening geen sprake kan zijn.		
236	kt	In het concept-ontwerp Inpassingsplan 'Windpark De Drentse Monden en Oostermoer' is nog gesteld dat met het voldoen aan de normen uit het Activiteitenbesluit een goede ruimtelijke ordening geborgd is. Het valt op dat in het definitieve inpassingsplan 'Windpark De Drentse Monden en Oostermoer' deze garantie is weggehaald. Het verbaast indienen niet dat de minister deze zekerheid niet wil en kan geven omdat - zoals hierboven uitvoerig gesteld en bewezen - hij zijn zorgplicht schendt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ku	Het onderzoek met betrekking tot lichthinder uit het MER dat ten grondslag aan het bestreden besluit ligt, is onvoldoende gemotiveerd en niet zorgvuldig uitgevoerd. Er treedt onduidelijkheid op bij een tal van punten, waardoor de juistheid van de getrokken conclusies niet kan worden gevolgd en deze derhalve worden betwist, althans betwist. Het onderzoek kan niet als motivering ten grondslag aan het besluit van de minister liggen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen' en 'licht'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	kv	Het inpassingsplan met het MER geeft niet althans zeer summier aan, hoe de minister lichthinder wil tegen gaan of beperken. Bij het MER en dit besluit verzekert de minister niet een goed woon- en leefklimaat. Dit is in strijd met de eis van een goede ruimtelijke ordening, omdat	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		belangen van omwonenden niet voldoende zijn meegewogen.		
236	kw	In paragrafen 14, 17.16, 17.17, 17.18 en 17.19 van de zienswijze is de schending van de voorzorg, de zorgplicht, het voorzorgsbeginsel en het preventiebeginsel in algemene zin behandeld en meer in het bijzonder met betrekking op slagschaduw, hetgeen hier ook van toepassing is op lichthinder. In paragrafen 17.11, 17.12, 17.14 en 17.15 van de zienswijze is ingegaan op de gezondheidseffecten van slagschaduw op omwonenden en indieners. Deze gezondheidseffecten kunnen eveneens het gevolg zijn van lichthinder, waardoor hier wordt volstaan met een verwijzing naar deze paragrafen.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'licht' en 'gezondheid', alsmede naar de voorgaande reacties.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	kx	De Commissie m.e.r. geeft in de Notitie Reikwijdte en Detailniveau aan dat niet-akoestische factoren, waaronder zichtbaarheid van de turbines, bijdragen aan de hinder die wordt ervaren als gevolg van de turbines. Daaraan koppelt de Commissie m.e.r. de gevolgen van de hinder op de leefomgeving en de invloed die dit heeft op de gezondheid van omwonenden. Dat hieraan geen aandacht is besteed en er geen onderzoek naar is verricht, is niet in lijn met hetgeen de NRD vraagt. Indieners verzoeken de minister dit onderzoek te verrichten. Gezien deze gezondheidsrisico's van Indieners, en met name Indieners die tot deze bijzondere risicogroepen behoren, heeft de minister een preventieve zorgplicht om deze gezondheidseffecten zoveel mogelijk te voorkomen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon- en leefklimaat algemeen', alsmede naar de voorgaande reacties.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ky	Het MER verwijst naar een coating die lichtschildering tegen moet gaan wat artikel 3.13 lid 1 van de Activiteitenregeling bepaalt. De kale verwijzing naar dit artikel met de wettelijke normen, brengt niet per definitie een goede ruimtelijke ordening met zich mee. Om een goede ruimtelijke ordening te kunnen waarborgen zijn namelijk accurate normen nodig die eenduidig gehandhaafd kun-	De normen uit het Activiteitenbesluit hebben een rechtstreekse werking. Dit betekent dat gehandhaafd kan worden op het moment dat niet aan de normen voldaan wordt. De Afdeling bestuursrechtspraak heeft al eerder de handhaafbaarheid van de huidige normering onderstreept (zie ABRvS 8 februari 2012, ECLI:NL:RVS:2012:BV3215, bevestigt in ABRvS 4 mei	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		nen worden. Daarvan is nu geen sprake. Het tegengaan van lichtschittering is onvoldoende gereguleerd. Handhaving van aangehaald artikel is niet mogelijk. Of deze wordt onredelijk bemoeilijkt. Zo kan van een goede ruimtelijke ordening geen sprake zijn.	2016, ECLI:NL:RVS:2016:1228). Vanwege het rechtstreeks werkende karakter van de normering is het treffen van maatregelen niet nodig. Ook bestaat geen aanleiding om maatwerkvoorschriften op te leggen (zie ABRvS 4 mei 2016, ECLI:NL:RVS:2016:1228, waarin de Afdeling bestuursrechtspraak concludeert dat verdere borging van de normering in een inpassingsplan of omgevingsvergunning niet nodig is). Niet valt in te zien waarom handhaving niet mogelijk is dan wel onredelijk bemoeilijkt is. Indiener heeft dit ook niet concreet aangegeven.	
236	kz	Het MER geeft aan dat de windturbines voorzien zijn van een matte coating zodat licht niet gereflecteerd zal worden. Deze coating is niet bepaald in het MER of in de omgevingsvergunningen, wat een omissie is. Specificaties zijn hierdoor onduidelijk. Het MER gaat niet in op de soort coating, de slijtagevastheid van de coating onder invloed van wind, regen, zon, et cetera. Hierdoor is niet duidelijk of de coating in rechte houdbaar is, en wel concreet, bijvoorbeeld nu niet ondubbelzinnig vaststaat of de coating effectief wel de gewenste effecten ter plaatse zal hebben en of verhindering van lichtschittering in de toekomst in stand kan worden gehouden.	Zie de reactie onder ky.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	la	Het MER geeft evenmin aan welke meetmethode gebruikt zal worden om de lichtschittering, de spiegelende reflectie, van de coating te beoordelen. Ingevolge artikel 3.13 lid 1 Activiteitenregeling moet daarvoor NEN-EN-ISO 2813 of een daaraan vergelijkbare meetmethode gebruikt worden. Aangezien het MER en de omgevingsvergunningen niet aangeven welke methode gehanteerd wordt, is onduidelijk of en hoe de coating voldoende werend werkt. Bovendien is niet gespecificeerd onder welke hoek de spiegelende reflectie wordt bepaald. Het besluit is hiermee onzorgvuldig tot stand gekomen.	Verwezen wordt naar de reactie onder ky.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	Ib	Lid 2 van artikel 3.13 Activiteitenregeling geeft aan dat de minister maatwerkvoorschriften kan stellen om lichtschittering te beperken. De minister stelt geen maatwerkvoorschriften, waar hij dit wel moet doen. Zonder deze maatwerkvoorschriften, met enkel een niet onderbouwde verwijzing naar de coating en een onvolledig onderzoek, is sprake van schending van algemene en bijzondere zorgplicht. Dit is kwalijk, zelfs schadelijk en onzorgvuldig. Nu lid 1 niet voldoende waarborgt dat een goed woon- en leefklimaat in stand kan worden gehouden, kan deze goede ruimtelijke ordening niet gewaarborgd worden.	Verwezen wordt naar de reactie onder ky.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	Ic	Onder lichthinder valt de hinderlijke reflectie van de zon én de hinder die obstakelverlichting op de genoemde turbines teweeg brengt. Ook deze laatste hinder formuleert en/of erkent de minister niet tot nauwelijks.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	Id	Het MER geeft geen of nauwelijks visualisaties weer van het windturbinepark en de effecten die de obstakelverlichting op de omgeving zal hebben.	Bijlage 8 van het MER bevat de visualisatierapportage, met bijbehorende digitale visualisatiebestanden. Vanaf 19 punten zijn fotovisualisaties vervaardigd. De effecten van luchtvaartverlichting zijn onder het hoofdstuk Landschap beschouwd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	Ie	In het inpassingsplan wordt op geen enkele wijze in beeld gebracht wat de visuele impact van het voorstel is op de beleving van het gebied. Er zijn geen visualisaties, foto's of 3D animaties opgenomen die de beschrijving van het landschap, conclusies of de vormgeving van het landschap ondersteunen en verduidelijken. Alleen in de bijgevoegde MER zijn foto's en visualisaties opgenomen. Het is moeilijk (zo niet onmogelijk) om de impact van een windpark op het landschap in visualisaties te vatten. Een visualisatie geeft een statisch beeld. In werkelijkheid beweegt de beschouwer en bewegen de turbines. Er is weliswaar gewerkt met een 'kijkhoek' die overeen komt met de kijkhoek van het menselijk oog, maar in werkelijkheid bewegen we natuurlijk ook ons hoofd, waardoor de kijk-	Aangezien het MER samen met het inpassingsplan ter inzage is gelegd, is het niet nodig om nogmaals (alle) visualisaties in het inpassingsplan op te nemen. Foto S.21 betreft fotopunt 21 uit het visualisatierapport en is gemaakt vanaf een locatie achter de IJsbahn bij Tweede Exloërmond, direct ten oosten van de Drentse Mondenweg. Het beeld vanaf de Mondenweg zal vergelijkbaar zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>hoek (bijna) 180 graden is. Er moet dan ook voorzichtig worden omgegaan met het beoordelen van de opstelling op basis van dergelijke visualisaties. In het MER zijn wel enkele visualisaties opgenomen, onder andere van de verschillende alternatieven. Hoewel de visualisaties de schijn wekken dat de turbines te klein worden weergegeven, blijken de verhoudingen te kloppen. Toch zijn ze voor een deel onjuist, stellen ze de werkelijkheid fraaier voor dan ze is en is het bijschrift waarin de locatie genoemd wordt verwarrend of onjuist. De visualisatie van het voorkeursalternatief op pagina S.27 (MER, figuur S. 21) geeft aan dat de visualisatie van het voorkeursalternatief vanaf de Drentse Mondenweg bij Tweede Exloermond in noordelijke richting is. Onderzoek in het veld wijst echter uit dat men hier niet op de Drentse Mondenweg kan staan (de bermsloot van de Drentse Mondenweg is nergens zo breed als op de visualisatie). Waarschijnlijk staat men op de Dreef, iets ten noordwesten van de Drentse Mondenweg. De kijkrichting is zodanig gekozen dat men als het ware langs het windpark kijkt. Het werkelijke beeld van, bijvoorbeeld, een automobilist die over de Drentse Mondenweg naar het noorden rijdt zal anders zijn: men ziet dan aan beide zijden van de weg turbines: rechts zes en links drie. Bovendien ziet men nog turbines op de horizon.</p>		
236	lf	<p>Voor zover visualisaties zijn opgenomen in het MER zijn deze niet juist gebleken en geven deze niet weer welke impact de obstakelverlichting zal hebben. De Notitie Reikwijdte en Detail geeft aan dat de mogelijke verstoring van de duisternis met de effecten op de omgeving, wel in het MER naar voren gebracht moet worden. De Commissie m.e.r. geeft in het advies aan dat het onderzoek niet voldoende aandacht besteedt aan de effecten van obstakelverlichting en hoe deze effecten beperkt zullen wor-</p>	<p>Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'. Voor het overige wordt verwezen naar de reactie onder kj en kk.</p>	<p>Deze reactie geeft reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		den. Het MER stelt slechts dat er visuele hinder zal optreden door de obstakelverlichting gedurende de nacht. Verdere informatie hierover blijkt bovendien onjuist en onvolledig niet uit het MER. Er is niet aangegeven op welke turbines de verlichting zal worden aangebracht, of zij bij zowel dag als nacht zullen branden, of zij voortdurend of met flitsen zullen knipperen en welke lichtintensiteit de lichten zullen hebben.		
236	Ig	Er is in het MER een brief van de Inspectie Leefomgeving en Transport als beoordeling van het windpark bijgevoegd. Uit deze brief blijkt slechts waaraan het windpark, met betrekking tot de obstakelverlichting, wettelijk gezien moet voldoen. Dit is niet toereikend om te weten op welke manier obstakelverlichting zal worden toegepast in dit windpark.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	Ih	Indieners verwijzen naar landschapsarchitectonische visie op turbineverlichting. Op basis van deze visie is volgens indiener de juiste conclusie getrokken dat iedere turbine wordt voorzien van obstakelverlichting. Over de aard van de verlichting wordt niet gesproken. Toch is het een groot verschil of de obstakelverlichting knippert of niet, of de obstakelverlichting bij alle turbines synchroon knippert en wat de kleur van de obstakelverlichting is. Wellicht is ook (voor het menselijk oog onzichtbare) infraroodverlichting mogelijk. Hoe dan ook heeft de verlichting een grote impact op het nachtbeeld van het landschap: waar het nu volledig donker is, zijn straks 50 al dan niet knipperende lichten zichtbaar.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de reactie onder If.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	Ii	Uit het MER en het inpassingsplan blijkt bovendien niet dat de instructies uit bijlage 14B zijn opgevolgd nu het MER de toepassing van obstakelverlichting niet naar behoren behandelt. Bij gebrek aan wetenschap daaromtrent, betwisten indieners de goede naleving van gegeven instructies. Er wordt, kortom, geen beeld geschetst van	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de verwachte situatie voor Indianers. Het is niet inzichtelijk op welke manier het windpark verlicht wordt bij dag en bij nacht, en het is met name niet inzichtelijk hoe de hinder door de obstakelverlichting voorkomen zal worden.		
236	li	Volgens de vaste rechtspraak is visualisatie met het duidelijk schetsen van de situatie van belang om de impact voor omwonenden en omgeving in kaart te brengen. Ook wordt in deze uitspraak grote waarde gehecht aan de bevindingen van de Commissie m.e.r.. De Commissie m.e.r. is van oordeel dat het MER in dit geval tekort schiet. Het MER belicht bovenstaande ontoereikend.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de reacties onder Id en le, alsmede naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'licht' en 'MER algemeen'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	lk	Aan de feitelijke gevolgen voor de open landschapsvelden met natuurlijke zichtlijnen is niet afdoende aandacht besteed, als vereist voor een deugdelijke besluitvorming. Visualisaties ontbreken waardoor de impact van het windturbinepark qua maat, schaal en uitstraling op de omgeving niet objectief en deugdelijk kenbaar is. De Notitie Reikwijdte en Detailniveau vraagt juist specifiek om de mogelijke verstoring van duisternis als gevolg van de obstakelverlichting in kaart te brengen, maar het MER schiet hierin tekort.	Verwezen wordt naar de reacties onder Id en le, alsmede naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'licht' en 'MER algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ll	De minister houdt onvoldoende rekening met het karakter en de waarde van het bestaande landschap in de gemeente Hunze en Aa en de gemeente Borger-Odoorn. Het weidse landschap, de doorgaande horizon en de uitgestrekte luchten worden onvoldoende in ogenschouw genomen. Gezien het grote aantal windturbines en de donkerte van het landschap zal de verlichting van het windpark invloed hebben.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de reacties onder Id en le, alsmede naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'licht' en 'MER algemeen'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	lm	Juist de duisternis is een kernkwaliteit in deze omgeving. De obstakelverlichting is een onnatuurlijk element in het landschap dat als een verstoring van de nachtelijke duisternis moet worden gezien. Het vormt een inbreuk op de	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'licht', 'landschap' en	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		landschappelijke, maatschappelijke en cultuurhistorische waarden van de omgeving. Op een onaanvaardbare mate worden deze waarden aangetast.	'cultuurhistorie en archeologie'.	
236	In	Het gebied om het windpark geldt als een landelijke omgeving. De Nederlandse Stichting voor Verlichtingskunde geeft in haar, door particulieren, overheden, onderwijsinstaties en bedrijfsleven gebruikte, richtlijnen aan dat in een landelijke gebied de lichtsterkte van sportaccommodaties 's nachts slechts 500 candela mag bedragen en overdag 7500 candela. De obstakelverlichting op de mast overschrijdt deze norm enorm. De obstakelverlichting heeft 's nachts een sterkte van 2000 candela en overdag een sterkte van 20.000 candela. De vergelijking met sportaccommodaties kan niet één op één gemaakt worden, maar de overschrijding is van dusdanig grote aard dat het MER niet zomaar aan de obstakelverlichting en het beperken van de daardoor veroorzaakte hinder voorbij mag gaan.	De door indiener aangehaalde richtlijnen zijn generieke richtlijnen en geen wettelijke normen. Er is aangesloten bij de richtlijnen van IL&T ten aanzien van luchtvaartveiligheid. Bovendien is luchtvaartverlichting op de gondel van de windturbine, welke is afgeschermd naar beneden niet vergelijkbaar met sportveldverlichting, welke tot doel heeft het verlichten van de omgeving. Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de reacties onder kj en kk, alsmede naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	Io	In de omgeving van de gemeente Hunze en Aa en de gemeente Borger-Odoorn is donkerte zoals gezegd een kernkwaliteit. Door de geringe aanwezige verlichting in de omgeving, zullen de obstakellichten op de windturbines meer opvallen. 'Airglow', waarbij de lucht boven en rondom de lichten zal worden verlicht, versterkt de lichtvervuiling. Zeker bij veel waterdamp in de lucht, zal het licht reflecteren tegen het water in de lucht. De obstakelverlichting in de verdere duistere omgeving, met of zonder airglow, zal bijdragen aan de mate van hinder die objectieveerbaar is toe te rekenen aan dit windturbinepark.	Het aspect 'zichtbaarheid' is beschouwd in het kader van de landschappelijke beoordeling en betrokken in de belangenafweging. Van lichthinder, zoals bedoeld in de wet milieubeheer, is geen sprake. Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht' en 'landschap'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	Ip	De afstanden tussen de lichtbronnen zijn niet van invloed op de horizonvervuiling. De relatief grote afstanden tussen de genoemde windturbines zorgen ervoor dat er sprake is van puntbronnen en niet van één grote lichtbron. Deze verschillende puntbronnen zorgen er niet voor	In het MER is uitgebreid onderzoek gedaan naar de landschappelijke effecten van het windpark. Horizonvervuiling, wat daarvan ook zij, is geen objectieveerbaar criterium en ook niet als zodanig onderzocht. Wel is aandacht besteed aan obstakelverlichting. Er is een	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		dat de lichtvervuiling minder is, maar zal juist zorgen voor een verhoogde horizonvervuiling. Er is in het MER ten onrechte geen onderzoek gedaan naar horizonvervuiling die zal optreden als gevolg van obstakelverlichting.	verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	
236	Iq	Om de mate van verlichting te beperken, mag de obstakelverlichting aan de onderkant worden afgeschermd. Het MER behandelt echter niet of deze mitigerende maatregel daadwerkelijk zal worden toegepast en zo ja, in welke mate deze maatregel de lichthinder en de horizonvervuiling kan beperken. Hierdoor kan er niet vanuit worden gegaan dat de afscherming wordt aangebracht en afdoende werkt ter voorkoming dat lichtuitstraling plaatsvindt naar de woningen in omgeving. De impact van de obstakelverlichting en de beperking van de lichthinder worden er onvoldoende verduidelijkt.	In de aanvulling op het MER (par. 2.2.1) en in de toelichting (par. 6.10.1) is aangegeven dat welke maatregelen mogelijk kunnen worden toegepast, waaronder afscherming om hinder bij direct omliggende woningen te voorkomen. Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	Ir	Het MER geeft bovendien slechts aan dat als mitigerende maatregel de aanwezige luchtvaartverlichting kan worden voorzien van een automatisch signaleringssysteem, wat oncontroleerbaar is. Het MER vervolgt echter dat dit systeem nog niet is toegestaan onder huidige wetgeving waardoor dit systeem vooralsnog niet als mitigerende maatregel mag worden beschouwd. Er worden geen alternatieve - en daadwerkelijk toegestane - mitigerende maatregelen of maatwerkvoorschriften gesteld om de hinder die obstakelverlichting met zich mee brengt terug te dringen of te beperken.	Er is geen reden om mitigerende maatregelen te nemen ten aanzien van het aspect luchtvaartverlichting om te kunnen voldoen aan een goede ruimtelijke ordening. In het MER wordt slechts geschetst welke mogelijke maatregelen mogelijk kunnen worden genomen, indien het bevoegd gezag dit noodzakelijk of wenselijk acht. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	Is	Voor obstakelverlichting geldt, evenals bij hinderlijke lichtschittering, dat het ontbreken van deugdelijke normen en maatwerkvoorschriften (nalevings)toezicht met handhaving belet. Hierdoor is een goed woon- en leefklimaat met daarbij behorende goede ruimtelijke ordening niet verzekerd door de minister.	In het Activiteitenbesluit zijn normen voor hinder ten gevolge van windturbines opgenomen, die beogen de effecten op de leefomgeving te voorkomen of beperken. Met het voldoen aan deze algemene regels wordt ter plaatse van woningen van derden een goed woon- en leefklimaat. Ten aanzien van het voorkomen van lichtschittering is hierin de verplichting opgenomen om een matte coating aan te brengen op de windturbinebladen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	
236	It	De Commissie m.e.r. geeft in haar meest recente advies aan dat niet duidelijk is in hoever alternatieve maatregelen mogelijk zijn om hinder door obstakelverlichting van de genoemde turbines te voorkomen. Bovendien blijkt uit het MER niet waarom voor het automatisch signaleringssysteem als alternatief is gekozen. Nu de verplichte wet- en regelgeving het genoemde alternatief niet mogelijk maakt, is het bezwaarlijk dat deze keuze niet gemotiveerd is. De Commissie adviseert dat het MER op dit punt onvolledig is en aanvulling vereist.	Verwezen wordt naar de aanvulling op het MER van 18 december 2015 onder paragraaf 2.2. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	Iu	Nu het MER onvoldoende inzichtelijk maakt op welke wijze hinder van obstakelverlichting wordt belet en het voorkomen hinder van lichtschittering onvoldoende wordt gewaarborgd, is geen goed woon- en leefklimaat, daarmee geen goede ruimtelijke ordening verzekerd. Reden waarom indieners stellen dat van dit windplan moet worden afgezien en ingezet moet worden op realisatie van het zonneplan.	Verwezen wordt naar de reacties onder ku t/m It, alsmede naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	Iv	Een mogelijk alternatief is een voorziening die ervoor zorgt dat obstakellichten alleen bij naderend vliegverkeer zullen schijnen. Een radar bekijkt de aanwezigheid en de route van naderende vliegtuigen. Dit Obstacle Collision Avoidance System, hierna: OCAS, is al in gebruik in Noorwegen, Canada en de Verenigde Staten. Pondera Consult pleit zelf ook voor dit systeem, blijkt uit een blogpost geplaatst op hun website. Een andere mogelijkheid die in deze blogpost wordt genoemd, is een systeem waarbij de verlichting wordt aangepast aan de actuele zichtomstandigheden. Hierdoor is de minimale afstand vanwaar een windturbine zichtbaar moet zijn leidend voor de intensiteit waarmee de lichten branden. Duitsland maakt gebruik van dit laatste systeem, en geeft	In paragraaf 2.2.1 van de aanvulling op het MER zijn deze voorzieningen beschreven. Conform de huidige Nederlandse wetgeving is het echter nog niet toegestaan deze toe te passen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		daarmee invulling aan het internationale verdrag ICAO Annex 14 Volume 1 waar ook Nederland aan gebonden is. Daarnaast is het OCAS systeem besproken in het kader van een overleg tussen initiatiefnemers van windpark N33 en provincie Groningen en is dit tevens bekend bij het IPO. Er mag aangenomen worden dat deze kennis gedeeld is en ook provincie Drenthe op de hoogte is gesteld van dit systeem. Nu dit systeem niet in het bestreden besluit is opgenomen terwijl het bestaan bekend is of had moeten zijn, is het een tekortkoming dat de minister volstaat met minder effectieve mitigerende maatregelen daar de goede ruimtelijke ordening in het geding is.		
236	Iw	Als de geldende nationale regelgeving niet voldoende ruimte biedt om hinder te beperken door gebruik te maken van effectieve mitigerende maatregelen, schiet de minister tekort in zoverre dat hij hiermee geen invulling geeft aan zijn preventie- en zorgplicht. In de omgevingsvergunningen staat de toezegging dat aanvullende maatregelen om lichthinder te voorkomen zullen worden genomen, als adviezen uit lopende pilotprojecten, goedkeuring van IL&T en de haalbaarheid van deze maatregelen dat toelaten. Een verdere specificering blijkt niet, waartegen indieners zich verzetten. De toezeggingen voor aanvullende maatregelen om lichthinder (Inpassingsplan, paragraaf 6.7.2, pagina 69) te voorkomen is naar mening van indieners erg vrijblijvend. Wie bepaalt bijvoorbeeld of de investeringen 'haalbaar zijn en 'in verhouding staan tot de effectiviteit'? Indieners zijn dan ook van mening dat de hinder van dit windpark hiermee onder de ondergrens van een goed woon- en leefklimaat komt en dat het besluit onzorgvuldig is.	Van lichthinder, zoals bedoeld in de wet milieubeheer, is geen sprake. Het feit dat windturbines zichtbaar zijn, danwel worden uitgerust met luchtvaartverlichting is dan ook geen reden om te stellen dat niet kan worden voldaan aan een goede ruimtelijke ordening. Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	Ix	Indieners achten de kwaliteit van de normen uit het Handboek Risicozonering Windturbines in redelijkheid onhoudbaar en betwisten daarom de waarborging van de	Het Handboek Risicozonering Windturbines is een gebruikelijke methode om de risico's te beoordelen bij windturbines. Daar waar keuzes zijn gemaakt in uit-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>externe veiligheid. Een rapport van een gerenommeerd adviesbureau op het gebied van externe veiligheid bevestigt deze zorg: "In de praktijk blijkt dat bij de uitvoer van risicozoneringen zoals beschreven in het HRW op diverse punten onduidelijkheid bestaat over de toe te passen methodiek. Dit signaal komt van advies en ingenieursbureaus, bevoegd gezag, omwonenden en andere belangengroepen. Er is i.v.m. de complexiteit van de nieuwe voorgestelde methodieken in het HRW veel benodigde additionele informatie nodig. Deze dient correct, volledig beschikbaar te zijn en juist gehanteerd te worden in EV-analyses. Het HRW is op belangrijke punten multi-interpretabel. Juist dat laatste is een oorzaak waardoor fouten optreden. Wat mist in de huidige situatie (toepassing van het HRW) is een eenduidig en helder/duidelijk interpreteerbare methodiek, met heldere rekenparameters en goed toegelichte rekenmethodieken.</p> <p>Door de onduidelijkheid over de toepassing van de methodiek in het Handboek Risicozonering Windturbines zijn de faalrisico's onbepaald en vooralsnog objectief onbepaalbaar en zijn de werp- en effectafstand onzorgvuldig. De externe veiligheid kan niet worden gewaarborgd met onzorgvuldige inschattingen zodat het bestreden besluit herroepen dient te worden.</p>	<p>gangspunten voor de berekeningen, zijn deze in het externe veiligheidsrapport opgenomen. Indiener geeft niet aan waarom, of op welke punten een onjuiste beoordeling is gemaakt.</p>	
236	ly	<p>Het exacte windturbintype is tot op heden onbekend. Hierdoor is niet of moeilijk vast te stellen wat het faalrisico is. Het MER gaat uit van de maximale werpafstand die het Handboek hanteert, zonder het zwaartepunt van het turbineblad van het type windturbine hierbij te betrekken, aangezien die nog niet bekend is. Uit diverse passages van het Handboek blijkt dat de gebruikte gegevens verouderd zijn en niet goed toe te passen op de huidige stand der techniek en omvang van de, in het bestreden besluit gebruikte, windturbines. Dit bevestigt het Hand-</p>	<p>In het inpassingsplan is een bandbreedte opgenomen voor de turbintypes. In de onderzoeken is rekening gehouden met deze bandbreedte en is uitgegaan van een worst-case berekening.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		boek in een paar passages: "De faalcijfers voor windturbines in het Handboek (2005) zijn gebaseerd op gegevens van 30.000 bedrijfsjaren van windturbines tussen 0 en 1300 kW in de periode 1984 - 2000. Van de 30.000 bedrijfsjaren hadden ruim 24.000 bedrijfsjaren betrekking op de vermogensklasse tussen 51 en 300 kW. Deze vermogensklasse ligt ver onder de tegenwoordig gebruikelijke windturbinevermogens van één tot enkele MW. De faalcijfers zijn hierdoor gedateerd en liggen buiten het toepassingsbereik. Bovendien zijn hierin veel gegevens van prototypen verwerkt. Momenteel worden juist veel windturbines met een vermogen van minimaal 2 MW geplaatst.		
236	Iz	De faalcijfers voor windturbines die DNV KEMA van fabrikanten heeft gekregen zijn gebaseerd op gegevens van ongeveer 47.000 bedrijfsjaren tussen 2001 en 2010 voor windturbines van 1,5 MW tot 3 MW. In dit concrete geval DDM-OM is bewust open gelaten van welk type turbine sprake zal zijn, want het is onbepaald op het turbines van 2.3 of zelfs 5 MW zullen betreffen. Waar hiervoor nog is verdisconteerd een capaciteit verhoging tot 2 MW, dat ontbreekt nog voor meer dan het dubbele tot 5 MW.	Er is geen onderzoek gedaan in het MER naar windturbines met een opgesteld vermogen van 5 MW, derhalve is dit punt verder niet behandeld. Het Handboek Risicozonering is goed toepasbaar voor windturbines in de 3 MW klasse, welke in dit project zijn onderzocht.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ma	Het Handboek gaat uit van onjuist en onvolledig risico van bladbreuk bij de huidige turbines. Het miskent hiermee het daadwerkelijk, overal erkend en wereldwijd onmiskenbaar bij grootschalige windparken praktisch al ondervonden en op die wijze objectief bewezen risico en klaarblijkelijk groot gevaar voor de externe veiligheid.	Verwezen wordt naar de reactie onder Ix.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	mb	Eén van de fabrikanten gaf aan dat bladbreuk bij de wortel van het blad nauwelijks meer voorkomt en dat vooral tippen afbreken. Deze fabrikant heeft daarom tipafworp als aparte categorie gedefinieerd. Onder "tippen" werden ook grotere bladdelen verstaan, i.e. als het blad niet in zijn geheel afbreekt heeft de fabrikant dat onder tipaf-	Niet is duidelijk waarop deze stelling is gebaseerd, noch om hoeveel gevallen en welke frequenties het gaat. Er is geen reden aan te nemen dat de berekeningen in het MER en bijgevoegde onderzoeken niet toereikend zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>worp gedefinieerd. Het is niet mogelijk om in te schatten welk deel van tipafworp onder bladafworp verstaan zou kunnen worden en welk deel daadwerkelijk tipafworp betreft. Wanneer alle getallen van tipafworp als bladafworp worden gerekend, komt de faalkans significant hoger uit dan de waarde die in het Handboek (2005) genoemd wordt. In het Handboek (2005) wordt bij het scenario bladafworp geen faalfrequentie van afworp van tippen meegenomen. De conclusie luidt dat de faalfrequentie van bladbreuk kwalitatief wordt beoordeeld als: " (..) in de orde van grootte van het Handboek (2005)." Dit is onjuist en ontoereikend naar de huidige en komende turbines binnen de bandbreedte van het inpassingsplan met MER en vergunningen.</p>		
236	mc	<p>Doordat het afbreken van ' tippen' niet wordt gekwalificeerd als bladbreuk is er geen sprake van een objectieve analyse. Gezien het formaat van de ' wieken' zal een breuk van een deel van het blad per definitie een potentieel risico voor zijn omgeving vormen. Het is dan ook niet begrijpelijk waarom de fabrikant een ' tip-breuk' niet kwalificeert als bladbreuk. Mocht er geen sprake zijn van een bladbreuk, is het afbreukrisico onvolkomen. Het afbreken van delen van het blad vormt een gevaar voor de externe veiligheid. Dit is niet betrokken in het faalrisico. De externe veiligheid is onvoldoende gegarandeerd.</p>	<p>De faalkansen zijn beschouwd conform het Handboek Risicozonering versie 3.1 (2014). Indien er geeft niet aan waarom dit handboek niet gehanteerd had mogen worden, noch welke scenario's en faalkansen dan hadden moeten worden beschouwd en of dit leidt tot andere uitkomsten.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	md	<p>In de Analyse Externe Veiligheid Windpark DMM-OM, wordt in paragraaf 2.5 van bijlage 12 van het MER ingegaan op een biovergister. Indieners betwisten de gebruikte normen en de daardoor ingeschatte risico's en verwijzen daarbij naar deskundig rapport: "Voor de biovergister te Gasselterboerveensemond 18 en de NAM-gaswinningslocatie Gasselternijveensedreef, wordt uitgegaan van falen van de opslagtank indien het zwaartepunt van het blad van de WTG (door NRG gebruikte term voor</p>	<p>De externe veiligheidsanalyse gaat uit van een 'worst case' benadering. De ingeschatte risico's zijn binnen deze benadering aanvaardbaar. Zelfs indien de door indiener gehanteerde benadering zou worden gekozen betreft de additionele faalkans nog steeds ruim minder dan 10% van de intrinsieke faalkans en is daarmee verwaarloosbaar.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>windturbine) op de tank valt. Dit is een optimistische aanname, die niet nader is onderbouwd en daarmee niet acceptabel als uitgangspunt voor de analyse. Voor bovengrondse objecten dient de invloed van het gehele blad beschouwd te worden. De faalkansen die zijn gehanteerd voor de vergister zijn zonder bronvermelding en daarmee niet te achterhalen of te verifiëren. Voor een correcte risicobeschouwing ontbreken de volgende noodzakelijke analyses: Kwalitatief: Bepalen faalmechanismes vergister door een WTG - Kwantitatief; Bepalen faalkansen WTG voor vergister als gevolg van treffen door een onderdeel van een WTG; Bepalen van de correcte autonome faalkans van de vergister, en de toegevoegde faalkans door WTG's; Invloed van het falen van de vergister op de EV. Een te hoog ingeschatte autonome faalkans van een vergister leidt tot een te hoge toelaatbare additionele faalkans ten gevolge van een WTG. Een te optimistische aanname leidt tot een te laag ingeschat EV-risico. De faalkans is niet goed ingeschat. De externe veiligheid is niet gewaarborgd.</p>		
236	me	<p>Indiener verwijst naar een, volgens indiener, toonaangevend tijdschrift waarin is aangegeven dat er wereldwijd 3.800 incidenten van blad falen zijn. Indiener geeft hierbij aan dat, uitgaande van driebladige windturbines, per jaar gemiddeld sprake is van 3800 defecten op 233.333 windturbines. Dat komt er in de praktijk op neer dat één op de 61 turbines per jaar defect raakt. Op 50 windturbines zoals bij onderhavig park het geval is, is dat volgens indiener, een serieus en niet te verwaarlozen reëel risico. Daarbij is duidelijk dat het risico groter is naarmate de turbines ouder worden. Dus de materiaalmoeheid die kan optreden bij de wisselende belasting van de as en de wieken een steeds grotere rol kan gaan spelen. Vooral gezien de in de regio bekende zandstuifwinden. Er is sprake van</p>	<p>Het is onduidelijk waartegen dit onderdeel van de zienswijze van indiener zich richt. Er wordt derhalve volstaan met een generiek antwoord en verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Externe veiligheid'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		een risico dat naar reële verwachting althans met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid gaat toenemen naarmate de turbines groter worden en langer staan.		
236	mf	Inpassingsplan en MER bevatten een duur van 15 jaar, maar de vergunningen al van ruim 20 jaar. Daar waar de SDE+ regeling uitgaat naar de aard van deze turbines, de maximale turbine leeftijd van 12-15 jaar. Vooralsnog is geen verwijdering- en sloop of vervangingsplicht opgenomen in het bestreden besluit. Onzekerheid overheerst dus over het risico van onderhavige turbines. Waar het sloopkosten betreft bestaat er geen zekerheid over dat de turbine-eigenaren en/of de betreffende rechtspersoon op het einde van de levensduur van de turbine in staat zijn om de sloopkosten te voldoen, waarvoor ter zekerheid van de sloop jegens Indiërs een derdengeldenfonds moet worden opgebouwd gedurende de levensduur van de turbine(s). Hiertoe noodzaakt de helaas opgedane ervaring in Duitsland, waar de initiatiefnemers van windenergie zich bewust failliet hebben laten verklaren, zodat garanties (zoals sloop, schadevergoeding etc.) niet gestand konden worden gedaan.	De termijn waarnaar indiener refereert valt buiten de planhorizon van het inpassingsplan (10 jaar). De initiatiefnemers en grondeigenaren zijn gebaat bij het netjes opruimen van de turbines wanneer deze niet meer geëxploiteerd kunnen worden. Hiertoe is in de overeenkomst tussen de initiatiefnemers en grondeigenaren een clause opgenomen die de verwijdering van turbine en infrastructuur (financieel) borgt na de exploitatiefase. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	mg	Indiener benoemt enkele incidenten in Nederland en in het buitenland met windmolens en geeft aan dat een veilige leefomgeving in DDM-OM niet gewaarborgd kan worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	mh	Na het afbreken van wieken in het IJsselmeer komt minister Kamp in antwoord op vragen uit de Tweede Kamer met het bericht dat er overleg wordt gepleegd met de windsector om ongelukken te voorkomen. De minister benadrukt dit geval als een unieke oude windmolen en stelt dat: "nieuwe windmolens door het ontwerp veiliger zijn". De minister heeft in zijn brief onvoldoende onderbouwd welke turbines het hier concreet betreft en dat er in de toekomst minder incidenten zullen plaatsvinden.	De betreffende brief waar indiener naar verwijst staat in het kader van het voorliggend inpassingsplan niet ter discussie. Dit onderdeel van de zienswijze wordt dan ook enkel ter kennis aangenomen. Voor een toelichting inzake de veiligheid wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		Totdat de minister met goed onderbouwde rapporten komt, kan men er niet van uitgaan dat in bestreden besluit begrepen windturbines veiliger zijn.		
236	mi	<p>Het bereik van een defect, strekt zich volgens indiener uit tot meer dan één kilometer. Deskundigen daarover: "Voor het verkrijgen van de juiste invloedssfeer van een WTG dient de maximale worpafstand te worden berekend. Deze is afhankelijk van de correcte invoerparameters van de windturbine en het correct modelleren of berekenen van de worpafstand van een afgebroken blad. Het hanteren van de invoerparameters (bladlengte en ligging van het zwaartepunt, en te hanteren toerental) brengt verwarring met zich mee. - Het nominaal toerental is volgens het HRW I2I dat toerental, waarbij het maximale nominaal vermogen wordt geleverd (rpm max). Een WTG kan tijdens afregelen echter kortstondig een hoger toerental hebben. Het risico en de trefkans bij dit toerental worden niet beschouwd. In de praktijk wordt vaak gebruik gemaakt van het 'gemiddelde' nominale toerental, waardoor de worpafstanden minder ver zijn; -</p> <ul style="list-style-type: none"> - De overtoeren situatie dient berekend te worden door toepassing van 2x maximaal nominaal toerental (rpm max), tenzij de leverancier een alternatief toerental opgeeft waarbij bladbreuk optreedt (sterktebreuk). In de praktijk blijkt dat de door de leverancier van de windturbines op verschillende manieren worden gebruikt bij de berekeningen van de worpafstanden; - De ligging van het zwaartepunt van het blad wordt niet consistent berekend. Voor de bepaling van deze parameter dient de zwaartepuntsafstand (gemeten vanaf de bladflens) van het blad vermeerderd te worden met de straal van de rotornaaf. Deze parameter heeft veel invloed op de werpafstand en invloedssfeer het scenario bladworp. 	Berekeningen zijn uitgevoerd conform het Handboek Risicozonering windturbines. De gehanteerde uitgangspunten zijn opgenomen in bijlage 12 externe veiligheid.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	mj	De werpafstand is onzorgvuldig tot stand gekomen ingevolge het Handboek . Hoogstwaarschijnlijk naar wat indieners nu (algemeen) bekend is bevinden zich meer kwetsbare objecten binnen de effectafstand dan voorzien, dit leidt tot een onaanvaardbaar risico voor de externe veiligheid.	In bijlage 12 bij het MER is beschreven op basis van welke uitgangspunten de werpafstanden zijn bepaald. Dit is conform het Handboek Risicozonering windturbines 2014 versie 3.1 uitgevoerd. Niet duidelijk is waarom dit onzorgvuldig zou zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	mk	<p>Met betrekking tot het effectgebied mist een wezenlijk onderdeel in het MER en het Handboek waardoor een onzorgvuldige inschatting van het effectgebied is gemaakt. Convolutie is niet impliciet beschreven in het HRW. Convolutie speelt een belangrijke rol bij de trefkansbeschouwing van bovengrondse objecten. Convolutie houdt rekening met de bladgrootte bij de berekening van de trefkans van een bovengronds object. In het voorliggende MER is dit niet beschouwd. Dit levert een onjuiste inschatting (te optimistisch, te laag) van de trefkansen van bovengrondse objecten op. Bij de beschouwing van werpafstanden/ effectafstanden van een bladworpscenario wordt in eerste instantie van een puntvormig geworpen zwaartepunt uitgegaan. Een blad heeft in realiteit dimensies (breedte en lengte), die niet slechts tot een punt zijn terug te voeren:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Een blad van een WTG is het meest solide bij de aanhechting tussen blad en naaf en wordt lichter naar de bladtip toe. het zwaartepunt is op 1/3 van de bladlengte van een WTG-blad aangenomen (een gangbare aanname, al stelt het HRW 35% voor) - De breedte van een blad varieert van minder dan een meter (bij de tip) tot enkele meters (4-5 meter) bij het breedste deel; Deze breedte dient voor bovengrondse objecten sowieso te worden meegenomen in de faalkansanalyse; - Indien een bovengronds object zou falen bij treffen door het zwaartepunt (op 1/3 bladlengte), dan faalt 	Met betrekking tot het handboek wordt verwezen naar de reactie onder lx.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>het object ook indien het door de bladwortel getroffen wordt. De minimale bladlengte die bij de werpafstand opgeteld dient te worden is daarmee 1/3 van de bladlengte.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bij een conservatieve aanname, dat een bovengronds object faalt bij ieder treffen door een blad, onafhankelijk ervan welk deel van het blad, dient 2/3e van de bladlengte bij de werpafstand te worden opgeteld. 		
236	ml	<p>Het niet beschouwen van convolutie, zoals hier o.a. is gebeurd bij de biovergister en de NAM gaswinning locatie Gasselternijveensedreef, leidt tot een onjuiste en onderschatting van de EV risico's. Dit dient opnieuw geanalyseerd te worden. Dit geldt voor alle bovengrondse objecten, die door een windturbineblad kunnen worden getroffen.</p> <p>Zo wordt door deskundigen onderkend: "NRG heeft een ballistische berekening van de worpafstanden bij nominaal - en over toerental uitgevoerd. De maximale afstanden (nominaal/overtoeren) zijn voor Alternatief A: 148/380m en voor Alternatief B: 149/370m. Deze waarden verschillen duidelijk van de afstanden die in het MER genoemd zijn (Alt. A: 136/336m en Alt. B: 138/331m). Een lagere berekende afstand heeft het volgende effect: - leidt tot een kleiner invloed gebied; - laat mogelijk relevante objecten onterecht buiten beschouwing; - weerspiegelt de risico's niet correct en niet volledig."</p>	<p>Verwezen wordt naar de reactie onder md. De externe veiligheidsanalyse gaat uit van een 'worst case' benadering en heeft berekeningen uitgevoerd conform het Handboek Risicozonering windturbines. De ingeschatte risico's zijn binnen deze benadering aanvaardbaar. Zelfs indien de door indiener gehanteerde benadering leidt dit niet tot andere conclusies in het MER.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	mm	<p>Niet verrassend is dan ook dat in andere landen met ruimere effectafstanden wordt gewerkt. Zo heeft Denemarken een grens van vier maal de ashoogte. Dit rechtsvergelijkend onderzoek is relevant waar het om externe veiligheid gaat. De normen in Nederland zijn klaarblijkelijk onder een maat die zorgvuldig is en van de overheid als toezichthouder verwacht kan worden.</p>	<p>De van toepassing zijnde en wettelijk vastgelegde norm voor externe veiligheid staan in het kader van het voorliggende inpassingsplan en de daarbij behorende procedure niet ter discussie.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	mn	<p>Binnen Nederland worden verschillende, onderling afwijkende normen gehanteerd. Sinds 15 januari 2016 geldt in de provincie Noord-Holland een minimale afstand tot gevoelige bestemmingen, zoals woningen, van 600 meter. De (gewijzigde) art. 32 lid 4 sub g PRV luidt: "De windturbines op minimaal 600 meter afstand worden geplaatst van gevoelige bestemmingen en in geval van bijzondere lokale omstandigheden normen als bedoeld in artikel 3.14a, derde lid, van het Activiteitenbesluit milieubeheer worden vastgesteld conform de daarvoor gestelde voorschriften in de Provinciale Milieuverordening Noord-Holland. Met de wijziging van artikel 32 lid 4 sub g PRV op basis van variant c wordt teruggegrepen op artikel 32 lid 4 sub g PRV zoals opgenomen in de ontwerp PRV, waarbij de afstand tot gevoelige bestemmingen wordt vergroot van 500 naar 600 meter. Deze optie wordt juridisch houdbaar geacht en is waarschijnlijk Raad van State proof aangezien de ruimtelijke onderbouwing van de 600 meter is gebaseerd op een goed woon- en leefklimaat ingekleed vanuit zowel een geluids- externe veiligheids- als een slagschaduwperspectief. Deze aanpassing door de provincie Noord-Holland geeft een trend aan over de inkleding van veiligheidsnormen bij windturbines ter bescherming van een goed woon- en leefklimaat. Onduidelijk en onbegrijpelijk is dat het Handboek deze normen niet overneemt, en het Inpassingsplan zich hieraan niet als vanzelfsprekend houdt. Bovendien, de rechtszekerheid brengt mee dat een uniforme normering aangehouden wordt.</p>	<p>De PRV betreft een provinciale verordening welke uitsluitend bindend is voor de provincie en gemeenten binnen die provincie. Derhalve mag het inpassingsplan zonedig afwijken van het provinciaal beleid. Voor wat betreft de reactie ten aanzien van het Handboek wordt verwezen naar de reactie onder md.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	mo	<p>Het RIVM bevestigt de afstand van 600 meter: "Het falen van een windturbine kan behalve op de plaats van de windturbine zelf ook daarbuiten nog schade berokkenen doordat een rotorblad breekt en weggeslingerd wordt. De maximale afstand waarover een afgebroken bladtip kan worden weggeslingerd, is ongeveer 600 meter. Hierbij is</p>	<p>De van toepassing zijnde en wettelijk vastgelegde norm voor externe veiligheid staan in het kader van het voorliggende inpassingsplan en de daarbij behorende procedure niet ter discussie. Daarbij komt dat de beschreven situatie 'overtoeren' bij moderne windturbine niet meer kan voorkomen. Dit komt doordat moderne wind-</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		uitgegaan van een 3MW windturbine met een masthoogte van 120 meter en een toerental dat twee keer zo hoog is als normaal (32 in plaats van 16 omwentelingen per minuut). Bij normale omwentelingssnelheid bedraagt de maximale werpafstand voor een 3MW windturbine ongeveer 200 meter. Echter, aangezien zowel de masthoogte als wielkengte significant groter of langer zullen zijn in komend plan, respectievelijk 145 en 131 meter, is aanemelijk dat de werpafstand ook groter is. Bij gebrek aan wetenschap daaromtrent ontkennen indieners dat de 500 meter norm toereikend is.	turbines werken met een blad-pitching systeem dat de bladen actief in de wind moet draaien. In geval van een calamiteit of uitval van regelsystemen, zal het blad automatisch uit de wind draaien en neemt het toerental af. De maximale werpafstand is dus te baseren op het nominale toerental.	
236	mp	Vestas schrijft in het handboek voor onderhoudsmoniteurs: 'Verblijf niet binnen een straal van 400m (1300ft) van de turbine tenzij het echt nodig is. Als u een werkende turbine vanaf de grond moet inspecteren, ga dan niet onder de rotors staan maar observeer de rotor vanaf de voorkant.' Onduidelijk en onbegrijpelijk is waarom deze norm wel voor medewerkers van Vestas aangenomen wordt, terwijl er binnen die norm hier sprake is van bebouwing en andere kwetsbare objecten. Indieners eisen dat er in deze geen onderscheid wordt gemaakt naar Vestas medewerkers en andere mensen.	Indiener verwijst naar een handboek dat geen enkele wettelijke grondslag heeft. Het voorliggend inpassingsplan voldoet aan de normen op het gebied van externe veiligheid. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	mq	Met betrekking tot ijsafzetting, bepaalt het Handboek dat een windturbine niet in werking mag worden gesteld indien een zodanige ijslaag is afgezet op de rotorbladen dat door loslatend ijs de veiligheid voor de omgeving in het geding is. Bij moderne windturbines wordt door middel van ijsdetectiesystemen de windturbine automatisch stilgezet bij ijsvorming op de rotorbladen. Pas na visuele inspectie wordt de windturbine weer aangezet. Tijdens de stilstand is het mogelijk dat het ijs van de rotorbladen naar beneden valt. Afvallend ijs wordt dus niet weggeslingerd omdat de windturbines door het detectiesysteem worden uitgeschakeld. Indieners betwisten de kwaliteit	Ijsafzetting komt niet vaak per jaar voor en vindt plaats in de koude winterperiode, dus buiten het seizoen waarin op het land de meeste werkzaamheden plaatsvinden. De kleine kans en de omstandigheid dat in de winterperiode de agrarische percelen nauwelijks tot niet gebruikt worden, maken het risico op ongevallen door ijsafwerping dusdanig klein dat niet gesproken kan worden van onaanvaardbare gevolgen voor de veiligheid. Het is daarom niet noodzakelijk om een voorwaardelijke verplichting op te nemen in het inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		van het ijsdetectiesysteem in dit geval, en vragen zich af of, en in hoeverre er verzekerd is dat er daadwerkelijk tot stilzetten wordt overgegaan. Ook vragen ze zich af hoe deze visuele inspectie in zijn werk zal gaan. Het MER noch het inpassingsplan bevat een clause met een voorwaardelijke verplichting jegens Initiatiefnemers die hiertoe verplicht. Indieners wijzen op het gevaar dat rondvliegende ijspegels kunnen hebben. Dit mag niet onderschat worden.		
236	mr	De externe veiligheid met betrekking tot de aanwezigheid van boven- en ondergrondse leidingen is onvoldoende gewaarborgd. Dit maakt het bestreden besluit in praktische uitvoering onzorgvuldig. Gezien de in de paragrafen hiervoor beschreven kritische houding tegenover de kwaliteit van de normen in het Handboek, ook de onzorgvuldige berekening van de faalkans en effectafstanden, vrezende Indiërs dat dit gevaarlijke consequenties en reële risico's zullen hebben op deze buisleidingen. Onder meer bevinden zich op en rond de locatie van het windpark een omvangrijk stelsel van hogedruk (zure) aardgasleidingen en zeer licht ontvlambare, uiterst giftige zwavelwaterstofleidingen.	Voor wat betreft het handboek wordt verwezen naar de reactie onder md. Voor alle relevante boven- en ondergrondse leidingen zijn de risico's in het externe veiligheidsonderzoek bepaald en hieruit blijkt dat er voldaan wordt aan de veiligheidseisen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ms	Het veiligheidsrisico van ondergrondse leidingen is sterk afhankelijk van de diepteligging, faalkans en werpafstand. Dit wordt met Indiërs deskundig onderkend: "Wanneer de ondergrondse buisleidingen binnen het invloedgebied liggen van bladworp bij nominaal toerental is wel of niet bezwijken hiervan afhankelijk van de diepteligging van de buisleiding. Daar waar de windturbine-bladen de grond raken, is voldoende gronddekking nodig om bezwijken van de buisleiding te voorkomen. De beschreven methode in het HRW vertoont een 'cliff-edge' effect rondom het punt waar de diepteligging gelijk is aan de kritische afstand. Kritische afstand: voor de trefkans van de on-	Voor wat betreft het handboek wordt verwezen naar de reactie onder md. Voor alle relevante boven- en ondergrondse leidingen zijn de risico's in het externe veiligheidsonderzoek bepaald en hieruit blijkt dat er voldaan wordt aan de veiligheidseisen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>dergrondse buisleiding dient eerst de kritische afstand bepaald te worden. De kritische afstand is de maximale afstand tussen een neerkomend turbineblad ten opzichte van de leiding waarbij de leiding nog faalt. Bij de bepaling van de kritische afstand wordt gebruik gemaakt van het shockwave-model (HRW). Daar waar de gronddekking voldoende is (kritische afstand < gronddekking) is er geen toegevoegde bezwijkkans, daar waar dit niet het geval is, is de (relatieve) bijdrage direct zeer groot.</p>		
236	mt	<p>Uit een globale inventarisatie blijkt dat een aantal door de opdrachtgever nader genoemde, in het plangebied aanwezige, risicovolle objecten mogelijk niet of niet correct opgenomen zijn in de bijlage 12 van het MER. Dit betreft een aantal afgedekte gasboorputten ('nat gas'). Indien deze gaswinlocaties binnen de invloedssfeer liggen, zijn er nadere berekeningen nodig om de risico's te bepalen. Deze invloedssfeer is begrensd door de maximale werpafstand bij overtoeren (indicatie: ca. 330-380m). Het is noodzakelijk om het faalgedrag van de gaswinlocaties door faalscenario's van een WTG correct te bepalen. Voor een correcte risicobeschouwing, zoals van de NAM-gaswinningslocatie Gasselternijveens dreef, ontbreken de volgende noodzakelijke analyses: - kwalitatief: Bepalen faalmechanismes gaswinlocatie door een WTG; m.a.w. hoe kan een gaswinlocatie falen door een falende WTG; - kwantitatief; Bepalen faalkansen WTG voor gaswinlocatie als gevolg van treffen door een onderdeel van een WTG: - bepalen van de correcte autonome faalkans van de gaswinlocatie en de toegevoegde faalkans door WTG's: - invloed van het falen van de gaswinlocatie op de EV; - een te hoog ingeschatte autonome faalkans van een opslagtank leidt tot een te hoge toelaatbare additionele faalkans ten gevolge van een WTG. Een te optimistische aanname leidt tot een te laag ingeschat Ev-risico. Aange-</p>	<p>Onduidelijk is wat de zienswijze beoogt. Voldaan wordt aan de wettelijke eisen en het handboek. Niet valt in te zien waarom nader onderzoek noodzakelijk is.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		zien de factoren gerelateerd aan externe veiligheid geen absolute waarden kennen, wordt gesproken van kansen en waarschijnlijkheden dat een event kan optreden. Indieners benadrukken dat dit nader onderzoek vergt.		
236	mu	Voor de aanwezigheid van deze buisleiding wordt ook gewaarschuwd door een reclamant, een gerenommeerd, trouw, oud Gasunie medewerker. Tussen Gasselternijveenschemond en Drouwenermond aan de Gasselternijveensche Dreef bevindt zich een buisleiding met een hoge concentratie zwavelwaterstof, die dwars door het windpark heen richting Emmen worden vervoerd om daar ontzwaveld te worden. Volgens deze reclamant bevinden zich 2 geplande windturbine op nog geen 300 meter afstand van deze buisleiding. Dit wijst op de levensgevaarlijke risico's in geval van een incident.	De effecten op deze leiding zijn beschouwd in de externe veiligheidsanalyse en eveneens door Gasunie beoordeeld. Het additionele risico is dusdanig beperkt dat dit aanvaardbaar wordt geacht.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	mv	Het MER gaat niet in op de beveiliging van het interne besturingssysteem. Het niet aanwezig zijn van een geavanceerd software beveiligingssysteem kan essentiële externe veiligheidsrisico's teweegbrengen. De praktijk laat zien dat interne software binnengedrongen kan worden. Er zijn aanzienlijk veel gevallen bekend waarbij publieke werken zijn gehackt. Ook windturbines kunnen een doelwit zijn. De gevolgen die het hacken van windturbines kunnen hebben op de veiligheid worden niet in acht genomen worden in het MER. Naast het beïnvloeden van de energieopbrengst door de windturbines stil te zetten of meer weerstand in te stellen, is het niet uit te sluiten vooral gezien recente terroristische aanslagen en dreigingen- dat kwaadwillende hackers de windturbines willens en wetens op de vrije loop laten en zo een levensgevaarlijke ernstige catastrofe kunnen veroorzaken.	De windturbine software is beveiligd en niet door externen toegankelijk. Bovendien bestaat er niet zoiets als een 'vrije loop' modus, aangezien de turbinebladen actief in de wind gepitcht worden, gebaseerd op het actuele windaanbod.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	mw	Op een afstand van 205 meter vanaf een windturbine bevindt zich een hoogspanningsleiding. Volgens het MER is dit geen relevant risico. Echter, Tennet adviseert een	In de bijlage 12 bij het MER is de brief van TenneT opgenomen. Niet duidelijk is wat hieraan niet acceptabel is of wordt betwist.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		afstand van 245 van hoogspanningsleidingen. Na overleg met Tennet hierover is gebleken dat het additionele risico acceptabel is. Indieners betwisten dit gezien de hierboven beschreven onzorgvuldige, uiterst nadelige en feitelijk levensgevaarlijk strekkende normering van de faalrisico's en werpafstand.		
236	mx	Ingevolge het MER bevinden zich binnen de effect afstanden van de hoogspanningsmasten geen woningen of kwetsbare bestemmingen. Het risico voor Tennet beperkt zich dan ook tot een beperking van de leveringszekerheid van elektriciteit. Indieners betwisten dit. Kijkende naar een kaart van het inpassingsgebied kan een omvallende hoogspanningsverbinding en leiding vergaande gevolgen hebben voor woningen en andere gevoelige bebouwing. Zij betwisten bovendien dat, voor zover ondergrondse leidingen dienend dit hoogspanningsnetwerk, vergunningsplicht ontbeert.	Dit onderdeel van de zienswijze van indiener heeft betrekking op de hoogspanningsmasten en de eventuele risico's die een omvallende hoogspanningsmast met zich mee zou kunnen brengen. Het voorliggende inpassingsplan heeft geen betrekking op hoogspanningsmasten of de realisatie hiervan. Het risico van het windpark in relatie tot in deze in de omgeving aanwezige hoogspanningsverbindingen zijn inzichtelijk gemaakt in bijlage 12 van het MER. Korthedshalve wordt hier naar verwezen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	my	Nederland telt 2 laagvliegroutes: route 10 en route 10A. Route 10 bevindt zich zeer dichtbij gepland windpark. Indieners vrezen een ernstig gevaar voor de externe veiligheid door de aanwezigheid van de laagvliegroute. Door het bevoegd gezag is onvoldoende rekening gehouden met de route, er is niet op geanticipeerd, de veiligheid van het vliegverkeer, piloten, passagiers en omwonenden is niet gegarandeerd.	Met de laagvliegroute is rekening gehouden bij de plaatsing van de windturbines. Defensie heeft aangegeven akkoord te gaan met de ligging van de windturbines.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	mz	Indieners hebben vernomen dat er onduidelijkheid bestaat over de precieze ligging van de laagvliegroute. Er zijn, zo is bevestigd door de directeur van de Directie Ruimte, Milieu en Vastgoedbeleid van het Ministerie van Defensie, kaarten in omloop waarop de laagvliegroute verkeerd is afgebeeld. Indieners vinden het erg kwalijk dat er tegenstrijdige kaarten in omloop zijn. De vliegtuigen vliegen slechts 75 meter boven het maaiveld, desastreuze ongelukken hadden gebeurd kunnen zijn.	Dit onderdeel van de zienswijze heeft geen betrekking op het voorliggende inpassingsplan en wordt dan ook enkel ter kennis aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	na	De laagvliegroute kan worden gezien als een lijn op de kaart waarop vliegers zich oriënteren. Om de lijn zit een navigatietolerantiezone van 1852 meter, aan beide kanten. Daardoor is de zone in zijn geheel ruim 3700 meter breed. Onder deze strook geldt een bouwhoogtebeperking van 40 meter. Indieners constateren dat deze zone in de praktijk vaak wordt losgelaten. Er wordt binnen de gehele zone plus veiligheidszone gevlogen wat extra gevaarstelling aan beide kanten veroorzaakt. Het reëel risico ontstaat dat dit zeer dichtbij, dwars doorheen of tegen toekomstige windturbines zal zijn.	De ligging van de laagvliegroute is uitgangspunt geweest voor plaatsing van de windturbines en afgestemd met de Defensie. Het gebruik van deze zone is geen onderdeel van het voorliggende inpassingsplan en wordt dan ook enkel ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	nb	In de bijlage staat een vliegkaart afgebeeld. Rood omcirkeld zijn windturbines die erop afgebeeld zijn in de omgeving. Om de kaart voldoende actueel te houden zou de vliegkaart periodiek en in elk geval wekelijks bijgewerkt moeten worden door de Dienst der Luchtvaart en Verkeersleiding, die bijdraagt aan de bescherming van de Nederlandse belangen in de lucht. Het vervaardigen en aanschaffen van steeds nieuwe vliegkaarten is erg kostbaar, en daarom vrezen indieners dat dit, behalve onzeker handmatig in de praktijk niet bijgehouden wordt, wat de externe veiligheid ernstig ondermijnt.	Dit onderdeel van de zienswijze heeft geen betrekking op het voorliggende inpassingsplan en wordt dan ook enkel ter kennis aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	nc	Met betrekking tot de laagvliegroute stelt het MER het volgende: "In de buurt van het plangebied is een laagvliegroute aanwezig. Bij plaatsing van de windturbines is reeds rekening gehouden met de dit laagvliegroute. Er bevinden zich dan ook geen windturbines in dit gebied. Defensie heeft op 11 maart 2014 per email aangegeven akkoord te zijn met de windturbinelocaties binnen de onderzochte alternatieven. Indieners vernemen echter andere signalen: Defensie zou een zienswijze indienen waarin de aanwezigheid van de laagvliegroute met betrekking tot het windpark aangekaart wordt. Onzekerheid overheerst over dit akkoord nu niet genoegzaam is aan-	Defensie heeft met de genoemde brief ingestemd met de plaatsing van de windturbines en er is geen zienswijze ingediend.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		getoond dat Defensie instemt.		
236	nd	Het MER gaat niet adequaat in op de aanwezigheid van de laagvliegroure en de mogelijke gevolgen voor de veiligheid van de bewoners als daar een windpark wordt gebouwd. Door Defensie, Inspectie Verkeer en Waterstaat en Luchtverkeersleiding Nederland worden beperkingen gesteld aan de plaatsing van windturbines, vanwege de veiligheid van de luchtvaart. De laagvliegroure betreft niet alleen Nederlands luchtverkeer maar ook dat van de NAVO. Onduidelijk is en blijft of er overleg is gepleegd, en toestemming is gevraagd en verkregen van de NAVO alsmede dat praktisch de garantie bestaat dat de NAVO vliegbewegingen over de, enigszins zuidwaarts, verlegde laagvliegroure ook daadwerkelijk aanhoudt. Bij gebrek aan wetenschap hieromtrent ontkennen Indiërs dit.	Aan de genoemde eisen met betrekking tot de laagvliegroure wordt voldaan, doordat bij de plaatsing van de turbines reeds rekening is gehouden met de laagvliegroure. Hierover heeft uitgebreid afstemming met het Ministerie van Defensie plaatsgevonden. De NAVO is niet betrokken, aangezien het Ministerie van Defensie het aangewezen bevoegd gezag is voor dit aspect.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ne	De windturbines leveren een gevaar op voor traumahelikopters en hun verzorgingsgebied. Wanneer er sprake is van een ernstig ongeluk, is het belangrijk dat er snel hulp komt voor eventuele slachtoffers. Indiërs vrezen dat het traumahelikopters door de komst van de windturbines niet, niet veilig, onmogelijk of door middel van een tijdrovende omweg ter plekke van een ongeval kunnen geraken wat inbreuk maakt op te borgen 24-uurs bereikbaarheid bij spoedeisend te verlenen hulp. Nergens in het MER of inpassingsplan wordt voorzien in een oplossing voor de met hoge obstakels omgeven vliegroure waarmee traumahelikopters worden geconfronteerd indien deze ergens in de Veenkoloniën hulp moeten verlenen. Indiërs menen dat dit essentieel en ernstig gevaar niet is onderzocht en evenmin in acht is genomen.	De onderlinge afstanden tussen de windturbines en lijnopstellingen zijn zodanig dat een traumahelikopter hier gemakkelijk tussendoor kan vliegen of ter plaatse kan landen. Het is voor deze helikopters ook mogelijk in stedelijk gebied te landen, waar de bebouwing veel dichter op elkaar geplaatst heeft. Er is geen reden om aan te nemen dat de windturbines effect hebben op de eventuele inzetbaarheid van de traumahelikopter	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	nf	Ingevolge de Regeling kabelvliegers en kleine ballons gelden er beperkingen ten aanzien van gebruik van het luchtruim in de buurt van laagvlieggebieden. Ook worden er nadere regels gesteld voor kleine vrije ballons en	Niet duidelijk is op basis waarvan de veiligheidsrisico's worden verwacht, aangezien de windturbines zich buiten de zone van de laagvliegroure bevinden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		sfeerballons. Voor de aanwezigheid van een groot windpark ontbreekt een dergelijke regeling, die nadere regels stelt omtrent het gebruik van het luchtruim door andere lucht varende objecten. Gezien de grootte van de individuele turbines en de schaal van het gehele windpark zijn aanzienlijke veiligheidsrisico's aannemelijk te achten. Dit maakt het besluit onzorgvuldig en niet gemotiveerd.		
236	ng	In de directe omgeving van het windpark is een groot aantal opstijgplekken aangewezen ten dienste van de plaatselijke ballonvaart. De aanwezigheid van het windpark heeft mogelijk gevolgen voor de veiligheid van de ballonvaart. Denkbaar is de situatie dat een verder gelegen opstijgplaats in gebruik moet worden genomen. Verder is het van belang maatregelen te treffen om luchtballonnen uit de buurt van het windpark te weren. Het MER geeft hierover geen informatie. MER is derhalve onvolledig.	In het MER is ingegaan op de luchtvaartveiligheid, voor zover er wettelijk gezien aanleiding is om dit te beschouwen. Indien een windpark wordt gerealiseerd zal dit worden weergegeven op luchtvaartkaarten. Dit wordt door de Inspectie Leefomgeving en Transport doorgegeven aan de luchtverkeersleiding Nederland. Hiermee is voldoende geborgd dat luchtvaarders worden geïnformeerd over de aanwezigheid van het windpark.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	nh	Het vliegverkeer van en naar vliegveld Vledderveen wordt belemmerd. Voor het aspect vliegverkeer scoren alle alternatieven en varianten negatief, vanwege de positionering van een windturbine in de nabijheid van zweefvliegveld Veendam. Het verschuiven van deze turbine kan dit effect mitigeren. Niet duidelijk is of dat en in hoeverre het plan hiermee rekening houdt. Bij gebrek aan wetenschap, wordt ontkend dat deze vliegzone naar behoren in acht is genomen.	Met de 15 meter schuifruimte is bij het bepalen van de effecten rekening gehouden. De windturbines worden buiten het belemmeringsgebied dat zich rondom zweefvliegveld Veendam bevindt gesitueerd. Zie verder paragraaf 6.10 van het inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ni	Voor alle vormen van vliegverkeer in de buurt van het windpark is er sprake van een groot gevaar als gevolg van het wake effect. Dit wordt erkend door het gezaghebbend Civil Aviation Authority in Engeland. Ter illustratie heeft indiener een afbeelding opgenomen waarop de gigantische luchtstromen achter de windturbines zichtbaar zijn. In het MER worden enkel de effect van wake op energieproductieverliezen meegenomen. Dit accentueert	Er is in het kader van het MER onderzoek gedaan naar luchtvaartveiligheid en contact gelegd met de Inspectie Leefomgeving en Transport. Er is geen reden aan te nemen dat de 'wake effecten' van het windpark effect op de luchtvaartveiligheid hebben. Daarbij komt dat het plangebied van het windpark niet is aangewezen of in gebruik is als gebied waar veelvul-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de hele insteek van het MER, gefocust op winstbejag zonder rekening te houden met de omgeving, meest belangrijk de externe veiligheid van omwonenden, piloten en passagiers.	dig gevlogen wordt.	
236	nj	Het windpark heeft zeer aanmerkelijk invloed op de radar. Rondom de radarposten ligt een radarverstoringgebied met een straal van 28 kilometer. Gemeten vanaf de radarpost behorende bij vliegveld Eelde zou het complete gebied Boerveen, deelgebied van windpark Oostermoer, binnen dit radarverstoringgebied vallen. Door binnen het radarverstoringgebied objecten te plaatsen die van invloed kunnen zijn op de kwaliteit van de noodzakelijke radarbeelden behorende bij een luchthaven, worden ontegenzeggelijk de mogelijkheden voor verdere ontwikkeling van luchthaven Eelde beperkt. De invloed van het windpark op de verstoring van de radarpost behorende bij vliegveld Eelde dient volledigheidshalve te worden onderzocht. De effecten op de luchtverkeersveiligheid en verdere ontwikkeling van luchthaven Eelde ontbreken in het MER. Daarom dient het bestreden besluit te worden herroepen.	Eventuele uitbreidingsmogelijkheden van vliegveld Eelde zijn nog niet opgenomen in de vigerende bestemmingsplannen en hoeven daarom in de toetsing niet betrokken te worden. Bovendien is in het kader van de ontwikkeling contact opgenomen met Luchtverkeersleiding Nederland, welke de invloed op de juiste werking van elektronische navigatie-, communicatie en landingshulpmiddelen als gevolg van windturbines onderzoekt. LVNL heeft per e-mail van 13 november 2013 aangegeven geen bezwaar te hebben tegen de voorgenomen ontwikkeling van een windpark.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	nk	Volgens art. 1 lid 1 onder e en f Bevi en art. 1 lid 1 Bevb vallen ook geprojecteerde kwetsbare en beperkt kwetsbare objecten, objecten die op grond van het geldende bestemmingsplan zijn toegestaan maar feitelijk nog niet aanwezig zijn, onder de werking van het besluit. Het MER gaat uit van een verouderd bestemmingsplan en houdt geen rekening met toekomstige (beperkt) kwetsbare objecten, zoals biovergisters en megastallen. Het MER is op dit punt gebrekkig. En leidt tot onaanvaardbare overlast voor de omgeving, zowel op zichzelf als in cumulatie.	In het externe veiligheidsonderzoek voor het voorkeursalternatief is uitgegaan van de vigerende bestemmingsplannen. Aangezien het inpassingsplan vastgesteld wordt voor eventuele nieuwe bestemmingsplannen hoeven toekomstige (beperkt) kwetsbare objecten niet betrokken te worden in het externe veiligheidsonderzoek.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	nl	Indieners gaan ervan uit dat periodiek helikopters zullen over vliegen en hoogwerkers geplaatst zullen worden geplaatst om de externe veiligheid te waarborgen en mo-	Niet ingezien wordt waarom het noodzakelijk is om een voorwaardelijke verplichting op te nemen voor het overvliegen van helikopters en het plaatsen van hoog-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		nitoren. Van deze voorwaardelijke verplichting voor initiatiefnemers is geen blijk gegeven in het inpassingsplan, noch in het MER. Indieners menen dat deze extra hinder door helikoptervluchten en het aangezicht van hoogwerkers in hun nabije woon- en leefomgeving achterwege moeten blijven althans dat een en ander in redelijkheid objectief afdwingbaar gemitigeerd moet worden.	werkers. Inzet van helikopters wordt niet voorzien bij de realisatie of exploitatie van het windpark.	
236	nm	Volgens het Handboek moeten de veiligheidssystemen periodiek worden gecontroleerd en worden er eisen gesteld aan het elektrisch systeem, de arbeidsveiligheid en de onderhoudsprocedures om de veiligheid van de turbine te waarborgen. Artikel 3.14, lid 1 van het Activiteitenbesluit bepaalt dat een windturbine tenminste eenmaal per kalenderjaar wordt beoordeeld op de noodzakelijke beveiligingen, onderhoud en reparaties door een deskundige op het gebied van windturbines. Het MER noch het inpassingsplan stelt een voorwaardelijke verplichting jegens initiatiefnemers om aan deze onderhoudseisen te voldoen. Indieners betwisten dan ook dat dit handhaafbaar en verifieerbaar plaats zal vinden en de externe veiligheid op deze manier gewaarborgd zal worden.	De normen uit het Activiteitenbesluit hebben een rechtstreekse werking. Dit betekent dat voldaan zal moeten worden aan het Activiteitenbesluit en de daarin opgenomen relevante regels. Er is derhalve voldoende borging op de periodieke beoordeling van de noodzakelijke beveiligingen, onderhoud en reparaties.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	nn	Als aangegeven in hoofdstuk 2 hebben Indieners relativiteit. Het bestreden besluit schendt de normen waarin zij worden beschermd. De regels waarop zij zich beroepen raakt daarmee het belang van individueel betrokkenen. Aan het relativiteitsvereiste van artikel 8:69a Awb is voldaan. De normen uit het Activiteitenbesluit strekken 'kennelijk' tot bescherming van degene die de beroepsgrond aanvoert. Indieners wonen midden in de gevarenzone, woonhuizen staan op minder dan 400 meter van een windturbine.	Ter kennis aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	no	De aanwijzing van voorkeurslocatie De Drentse Monden is gebaseerd op de zoeklocaties van de SWOL. Slechts een gedeelte van de kansrijke gebieden, genoemd in de SVIR,	De SVIR, noch de SvWOL staan in dit kader ter discussie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>is daadwerkelijk onderzocht. Vanwege bestuurlijke afspraken tussen het Rijk en de provincies vormen de provinciale reserveringen voor windenergie het vertrekpunt voor de onderhavige MER en niet het totaal aan kansrijke gebieden uit de SVIR. De Commissie m.e.r. is van mening dat een analyse van alle SVIR-gebieden - indien deze zijn uitgevoerd - had geleid tot een meer samenhangende, ruimere en optimalere opbouw van de alternatieven, met een grotere kans op het bereiken van gestelde doelen. Kortom, het MER schiet ernstig tekort wat betreft onderzoek naar (potentieel) kansrijke SVIR-gebieden. Dit maakt het MER ondoorzichtig, onvoldoende onderbouwd en onvolledig. Daarmee is het bestreden besluit in essentie gebrekkig.</p>		
236	np	<p>De locaties die het MER noemt, zijn onvoldoende onderzocht. De alternatieve locaties zijn slechts op een beperkt aantal aspecten beoordeeld. Welke milieuoverwegingen zijn meegewogen in de keuze voor de locatie Drentse Monden en het daar te realiseren totaal vermogen en hoe de beoogde locatie zich verhoudt tot, dan wel belemmeringen kan opwerpen voor de ontwikkelingen van andere kansrijke locaties voor windenergie in Noord-Nederland worden niet genoemd. De Commissie m.e.r. stelt bij de beoordeling van het plan-MER dat: "Het MER als geheel lastig te doorgronden is, de methodiek op verschillende punten vragen oproept, de informatie over de alternatieven nog steeds weinig transparant is en dat daarmee ook de beoordeling van de milieueffecten op tal van punten moeilijk verifieerbaar blijft." Het definitieve MER wijkt op dit onderdeel niet af van het plan-MER. De aanwijzing van De Drentse Monden en Oostermoer als voorkeurslocatie is vanuit dit oogpunt willekeurig en niet begrijpelijk, derhalve onzorgvuldig en voor herroeping vatbaar.</p>	<p>Verwezen wordt naar bijlage 1 bij het MER, alsmede naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'MER algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	nq	<p>Het MER heeft onvoldoende alternatieven in beschouwing</p>	<p>Verwezen wordt naar bijlage 1 bij het MER, alsmede</p>	<p>Deze reactie geeft</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>genomen die daarnaast niet zijn onderbouwd. Het MER voldoet dus niet aan de eisen van art.7.23 lid 1 Wm. Aan de eisen gesteld door de SMB-richtlijn is niet voldaan. Indiener citeert hiertoe uit de toelichting van de Europese Commissie. Aan de genoemde alternatieven - in dit concrete geval De Drentse Monden - liggen bestuurlijke afspraken ten grondslag. De aangewezen locaties vormen geen 'redelijk' alternatief. Bovendien vormt de summiere beoordeling van de alternatieven een dermate globaal en onvolledig beeld dat een voorkeursalternatief in alle redelijkheid niet kan worden bepaald. Het MER kan zo niet ten de grondslag liggen aan dit besluit.</p>	<p>naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'MER algemeen'.</p>	<p>geen reden tot aanpassing.</p>
236	nr	<p>Het MER geeft aan dat de concentratie van windturbines bij voorkeur plaatsvindt op locaties die relatief windrijk zijn. Dit is sinds 2016 tevens een eis die is toegevoegd in de SDE+ regeling.</p>	<p>De aanvraag in het kader van de SDE+ regeling staat in dit kader niet ter discussie. Onderhavige locatie voldoet aan het criterium dat de locatie relatief windrijk moet zijn. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	ns	<p>De Commissie van de m.e.r. adviseert: "Beschrijf in het MER hoe de verschillende opstellingen scoren op energieopbrengst en wat de totale te verwachten energieopbrengst is van de inrichtingsvarianten. Omdat windaanbod hierbij een cruciale factor is adviseert de Commissie ook rekening te houden met de locatiespecifieke omstandigheden en niet alleen uit te gaan van het protocol Monitoring Duurzame Energie (MDE)." Uit het onderhavige MER blijkt dat er voor het berekenen van het windaanbod van het windpark de Drentse Monden en Oostermoer vijf meteolocaties in de omgeving van het gebied zijn gebruikt. Een locatie specifieke meting heeft niet plaatsgevonden. De vergunning voor een testturbine is ingetrokken. Het windaanbod (kracht, richting, snelheid) kan niet met zekerheid worden vastgesteld. In bijlage 14 van het MER staat: "In de rapportage 'Wind resource assessment and yield prediction for windfarm De Drentse Mon-</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'. Het lokale windklimaat is door terzake deskundig bureau Ecofys bepaald op basis van de beschikbare meteodata over een periode van 10 jaar van twee nabijgelegen KNMI stations. Het is zeer gebruikelijk dergelijke gegevens te hanteren voor het bepalen van het windklimaat. Waar mogelijk wordt een validatie gedaan met nabijgelegen windturbines. Aangezien deze niet aanwezig zijn, is deze stap niet mogelijk. Voor de opbrengstberekeringen wordt bovendien uitgegaan van een P50 en P90 scenario, waarmee de onzekerheid in windaanbod over de verschillende jaren wordt ondervangen. Er hebben zeer recent windmetingen plaatsgevonden om de gebruikte gegevens verder te specificeren. Niet valt in te zien waarom de gebruikte gegevens of methode onjuist zouden zijn.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>den and Oostermoer van Ecofys d.d. 20 mei 2015 is een te verwachten windklimaat gegeven. Het windaanbod is hier vastgesteld over de jaren 2000 tot en met 2009 van de KNMI stations Nieuw Beerta en Heino. De wegingsfactoren waren hier respectievelijk 67% en 33%. Nadrukkelijk wordt in de rapportage gesteld dat geen validatie heeft plaatsgevonden met (recent) bekende productie- en windgegevens van bestaande windturbines in de omgeving van DMOM. Hierdoor bestaan er grove onzekerheden in de werkelijke windaanbod en productieberekeningen van de nieuwe turbines. Daarnaast zijn de gegevens verouderd. Uit recente onderzoeken blijkt bovendien dat het in Nederland steeds minder waait. De ongunstige windtrend zal in belangrijke mate bepalend zijn voor een al dan niet rendabel windpark, anders gezegd of dit ruimtelijk plan financieel verantwoord is. Kortom, het windaanbod in de voorkeurslocatie is onvoldoende onderbouwd. De grondslag tot aanwijzing van De Drentse Monden en Oostermoer ontbreekt derhalve.</p>		
236	nt	<p>Een goede ruimtelijke ordening dient bij te dragen aan de kwaliteit van de leefomgeving. Indiener gaat in op verschillende aspecten die hierbij altijd aan de orde zijn. Uitgangspunt is dat er bij de plaatsing van windturbines een aanvaardbaar woon- en leefklimaat kan worden gegarandeerd. De brochure "Bedrijven en Milieuzonering" van de VNG bevat indicatieve afstanden voor de in acht te nemen afstand tussen hinder veroorzakende bedrijvigheid enerzijds en woningen anderzijds. De afstanden zijn gebaseerd op opvattingen en ervaringen van deskundigen. Volgens het voorwoord "houdt een goede ruimtelijke ordening ook in het voorkomen van voorzienbare hinder door milieubelastende activiteiten". Maar tegenwoordige turbines >200 meter zijn verdisconteerd bij de in 2009 dus brochure nabij tot stand gekomen.</p>	<p>Voor de diverse aspecten wordt verwezen naar de specifieke zienswijzen hiertoe met de daarbij behorende reactie. Het is onduidelijk waartegen dit onderdeel van de zienswijze van indiener zich richt. Er wordt derhalve volstaan met een generiek antwoord en verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bedrijven en milieuzonering'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	nu	Het criterium 'een goede ruimtelijke ordening' biedt de mogelijkheid om ter bescherming van een goed woon- en leefklimaat strengere eisen te stellen aan de vestigingsmogelijkheden van een windturbinepark, dan die welke voortvloeien uit de toepasselijke milieunormen. Indiener verwijst hierbij wederom naar de PRV van de provincie Noord Holland (zie ook lv). Indiener geeft aan dat het voorschrijven van een ruime afstand tussen een windpark en omringende (woon)bebouwing ook nodig kan zijn met het oog op de verdere ruimtelijke ontwikkeling in de omgeving van een windpark. Windturbines leiden namelijk tot beperkingen in het ruimtegebruik in de omgeving ervan.	De PRV betreft een provinciale verordening welke uitsluitend bindend is voor de provincie en gemeenten binnen binnen die provincie. Het Rijk is niet gebonden aan een provinciale verordening. Voor wat betreft de reactie ten aanzien de te hanteren afstanden wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bedrijven en milieuzonering' en 'woon- en leefklimaat algemeen'. Ten slotte is bekend dat windturbines tot beperkingen in het ruimtegebruik leiden. Over het algemeen geldt dat rondom de turbines het huidige agrarische gebruik voortgezet kan worden. Overige ruimtelijke ontwikkelingen in de omgeving van het plangebied zijn niet of nauwelijks te verwachten gezien de aard van het gebied (buitengebied).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	nv	Het inpassingsplan is formeel en materieel gebrekkig naar inhoud en totstandkoming. Het inpassingsplan gaat voorbij aan provinciale en gemeentelijke bestemmingsplannen. Een goede ruimtelijke ordening kan niet worden gewaarborgd. Het inpassingsplan kan niet ten grondslag liggen aan het verlenen van de vereiste vergunningen.	Het provinciaal en gemeentelijk beleid, noch de gemeentelijke bestemmingsplannen zijn bindend voor het Rijk. Uiteraard is hiermee wel rekening gehouden bij het opstellen van dit inpassingsplan. Hiervoor wordt verwezen naar paragraaf 4.5 van de plantoelichting en de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'. Voor wat betreft de totstandkoming van het inpassingsplan wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'. Niet wordt ingezien waarom het inpassingsplan niet ten grondslag kan liggen aan het verlenen van de vereiste vergunningen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	nw	Het ruimtelijk beleid van Provincie Drenthe is vastgelegd in de Omgevingsvisie Drenthe en indiener citeert hieruit. De ontwikkeling van het windpark sluit niet aan bij de in de Omgevingsvisie Drenthe genoemde kernkwaliteiten. Er kan geen andere conclusie bestaan dan dat het besluit rechtstreeks ingaat tegen het beleid en streven van de provinciale Omgevingsvisie.	Verwezen wordt naar de reactie onder nv.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	nx	De provincie Drenthe geeft in haar Gebiedsvisie nadere	Zie reactie onder nv, alsmede de thematische beant-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		uitwerking aan de in de Omgevingsvisie aangewezen zoekgebieden voor windenergie. In de visie is een aantal uitgangspunten opgenomen voor windparken. Met betrekking tot de ruimtelijke ordening is één van die uitgangspunten het voorkomen dat de lintbebouwing aan twee zijden van de bebouwing wordt ingesloten door windturbines. Het ontwerp voorziet vijf linten van windturbine-rijen aan beide zijden.	woording onder het kopje 'landschap'.	geen reden tot aanpassing.
236	ny	In een brief van B & W van Borger-Odoorn van 4 november 2015 (kenmerk: 15.27489) staat: " De bestemmingsplannen voor de buitengebieden van de voormalige gemeente Borger en Odoorn maken de bouw van windturbines op geen enkele wijze mogelijk. In het nieuwe bestemmingsplan voor de gemeente Borger-Odoorn zal dat zo blijven. Windturbines kunnen slechts mogelijk zijn op basis van een Inpassingsplan of Provinciaal inpassingsplan." Het voorliggende besluit, samen met de aangevraagde vergunningen, is onverenigbaar met het gemeentelijke bestemmingsplan. Het inpassingsplan geeft geen goede gronden die afwijking van dit gemeentelijke bestemmingsplan rechtvaardigt.	Met behulp van een inpassingsplan kan een bestemmingsplan worden overruled. Dit wordt geregeld in artikel 3.1 tot 3.33 van de Wro. Na vaststelling maakt de regeling van het inpassingsplan in juridische zin onderdeel uit van het gemeentelijk bestemmingsplan. Het is dus mogelijk dat, ook al staat het gemeentelijk bestemmingsplan dit niet toe, het windpark toch mogelijk gemaakt wordt middels het inpassingsplan. Voor een rechtvaardiging hiervan wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	nz	Aannemelijk is, althans redelijkerwijs wordt vermoed dat het aanwijzen van het gebied van betreffend windpark een andere ratio heeft dan in het kader van goede ruimtelijke ordening nuttig, noodzakelijk en wenselijk is. In plaats van het aanwijzen van zoeklocaties waar een windpark logischerwijs ruimtelijk het best inpasbaar is, zijn er andere redenen - naast de grondposities - die de realisatie van dit windpark op deze locatie de voorkeur hebben gegeven. Met voorbedachte rade wordt opzettelijk en/of weloverwogen c.q. doelbewust om economische reden de locatie van de Veenkoloniën gekozen om zo met het nieuwe elektriciteitskabel-netwerk aan te kunnen sluiten bij het al bestaande gasleiding netwerk. Ook het	Niet valt in te zien, noch zijn hiervoor concrete aanleidingen gegeven door indiener, dat de locatieaanwijzing om economische redenen plaatsgevonden heeft. Daarnaast heeft de locatieaanwijzing reeds plaatsgevonden in het kader van de SvWOL. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		geplande windpark N33/Meeden en N34/Emmen sluit hierbij aan en ligt op de route die dit huidige ondergrondse stelsel van bekabeling en leidingen aanhoudt. De windparken zowel op zichzelf als in samenhang, zijn gepland in uitdrukkelijk vooropgezette samenhang en vormen aldus een testcase voor het verder vol zetten van Nederland langs aangegeven lijnstructuur.		
236	oa	De gebiedsvisie windenergie Drenthe geeft aan dat de huidige energienetwerk-infrastructuur in De Drentse Monden en Oostermoer zich niet leent voor een grootschalig windpark: "In het noordelijk deel, in de gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn, zijn minder aansluitmogelijkheden. De netwerkinfrastructuur is ooit aangelegd voor de huidige vraag en het huidige aanbod. Grote windparken kunnen hier alleen met relatief grote investeringen op het bestaande net worden aangesloten. Dit heeft ook te maken heeft met het spanningsniveau. Grotere windparken vereisen al snel een spanning van 110 of 220 kV en kunnen daarom niet via het aanwezige middenspanningsnet (50 kV) worden ontsloten. Dit betekent dat de mogelijkheden beperkt zijn om in dit deel van het zoekgebied grootschalige windparken te realiseren, zonder hoge aanvullende investeringen. Vanuit het netwerk geredeneerd liggen kleinere windparken hier meer voor de hand." De realisatie van het ontwerp is in dit kader zowel op het gebied van de ruimtelijke ordening als financiële uitvoerbaarheid onlogisch en ongewenst	De huidige energienetwerkinfrastructuur wordt hierop aangepast, onder andere door het realiseren van netuitbreidingen, welke tevens door het onderhavige inpassingsplan mogelijk gemaakt worden. Daarnaast zijn er in het geheel geen hoogspanningsverbindingen toegestaan, zie hiertoe artikel 5.1 van de planregels. Niet valt dan ook in te zien waarom dit windpark niet via het aanwezige middenspanningsnet kan worden ontsloten. De kosten hiervoor zijn opgenomen in de exploitatie van het windpark, hiervoor wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ob	De technische infrastructuur die de aansluiting van de turbines aan het net mogelijk zal maken zal het gebied onaanvaardbaar verder industrialiseren. Het is hierbij niet duidelijk of, en in hoeverre, de initiatiefnemers de aanvullende kosten ervan voor hun rekening kunnen en hoe deze kosten doorwerken in de financiële uitvoerbaarheid	De benodigde kabels zullen ondergronds aangelegd worden. Eén van de drie benodigde netuitbreidingen is reeds binnen het vigerende bestemmingsplan mogelijk, de overige twee netuitbreidingen betreffen een relatief kleine uitbreiding van de vigerende planologische mogelijkheden. Verwezen wordt naar bijlage 1 en 2 bij de	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		van het project. Het onderhavig ontwerp is onzorgvuldig, althans onvoldoende onderbouwd en kan niet aan het besluit van de minister ten grondslag liggen.	toelichting van het inpassingsplan, alsmede naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'economische uitvoerbaarheid'.	
236	oc	De gronden van de bestemming 'Leiding - Kabeltracé' zijn in en bij eigendom van de gemeente Stadskanaal. De gemeente bericht in een brief van 12 oktober 2015, als reactie op het voorontwerp inpassingsplan van haar ongenoegen hierover. Volgens de gemeente is de uitvoerbaarheid van het plan onvoldoende onderbouwd omdat niet beschreven wordt hoe wordt omgegaan met de aanwezige bodemverontreiniging. Met de dubbelbestemming wordt het bouwen op en graven in de bodem verboden. De werkzaamheden voor de sanering en herinrichting van het gebied wordt door het bestreden besluit belemmerd. De gemeente vraagt zich dan ook af waarom zij niet tijdig en naar behoren is geraadpleegd over deze ontwikkelingen op hun grondgebied. In de Nota van Beantwoording geeft de minister aan dat het in een projectgroep van de provincie Groningen is besproken, waarvan de gemeente Stadskanaal deel uitmaakt. Dit wordt door de gemeente ontkend.	Het inpassingsplan en de daarin aan het gebied gegeven bestemming staan niet in de weg aan het omgaan met bodemverontreiniging, omdat bij het bekend zijn dan wel het aantreffen van verontreinigingen conform het bestaande beleid en regelgeving maatregelen getroffen kunnen worden. De sanering van het terrein ondervindt geen belemmering, doordat de sanering doorgang kan vinden na verlening van de omgevingsvergunning. De plankaart is reeds besproken in de projectgroep waarbij de gemeente Stadskanaal ambtelijk is vertegenwoordigd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	od	De kolossale windturbines vormen tussen de lintbebouwing en in directe nabijheid van Stadskanaal een volstrekt onlogisch aanzicht. De woonbeleving zal drastisch veranderen. Het oorspronkelijke agrarisch woonklimaat zal overschaduwd worden door de industriële bebouwing.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	oe	Het feit dat volgens MER-berekeningen de turbines kunnen voldoen aan de wettelijke milieunormen brengt niet noodzakelijkerwijs mee dat het windturbinepark ook zal voldoen aan de wettelijke norm van een goede ruimtelijke ordening. Hier is sprake van een onaanvaardbaar overheersende uitstraling van windturbines, met name vanwege de grootte. Omdat er geen bouwwerken van een	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'onderzoeken algemeen' en 'woon- en leefklimaat'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		dergelijke omvang in het landschap aanwezig zijn, verstoren zij de orde in het landschap. De voorgestelde hoogte is niet gericht op bewoonbaarheid van het land en verbetering en bescherming van het leefmilieu.		
236	of	De minister heeft bij het nemen van het besluit onvoldoende rekening gehouden met het gerechtvaardigd belang van Indiërs, in het bijzonder bewoners in de lintbebouwing. Dit besluit zal een onaanvaardbare aantasting van het woon- en leefklimaat opleveren. Het besluit is in strijd met een goede ruimtelijke ordening en artikel 8 EVRM wegens zware milieuvervuiling die het welzijn van een individu aantast, overigens onrechtmatig op grond van de zorgvuldigheidnorm van 6:162 BW.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke belangenafweging', 'onderzoeken algemeen' en 'woon- en leefklimaat'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	og	In het inpassingsplan wordt het effect van windturbines op LOFAR als aanvaardbaar beschouwd. Dit wordt door Indiërs betwist. Indiërs constateren dat het centrale antenneveld van LOFAR in de gemeente Borger-Odoorn met dit windpark rechtens onaanvaardbaar zal worden verstoord.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	oh	Ingevolge de Omgevingsvisie Drenthe is het van aanzienlijk algemeen belang dat LOFAR in Drenthe optimaal blijft functioneren, in een omgeving met zo min mogelijk storingsniveau. Daardoor zijn er 2 verschillende zones vastgesteld: Windmolens worden in LOFAR-zone I uitgesloten en mogen in LOFAR-zone 2 het LOFAR-project niet hinderen. De windturbinelocaties liggen buiten LOFAR zone I, maar liggen deels in zone II. Indiërs stellen dat de windturbines in zone 2 LOFAR zullen hinderen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	oi	Hinder van het windpark op de radiotelescoop heeft verstrekkende consequenties voor wezenlijk nationaal, Europees en internationaal wetenschappelijk onderzoek ten behoeve van een uitgebreid scala aan wetenschapsgebieden. Deze mening deelt de Tweede Kamer. Agnes Mulder	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'LOFAR' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>stelt dat het windmolenplan een desinvestering voor LOFAR betekent, dus dient een motie in om dit te voorkomen. Deze motie is op 9 maart 2016 aangenomen. Als gevolg van deze motie gaat Agentschap Telecom, in opdracht van minister Kamp, onderzoek doen naar de storing die het windpark teweeg gaat brengen op LOFAR. Na contact met een woordvoerder van dit agentschap kwam naar voren dat verwacht wordt dat dit onderzoek december 2016 afgerond gaat worden. Indieners vrezen dat voordat deze onderzoeksgegevens bekend zijn, al een definitief besluit genomen wordt en achten dit ondemocratisch en onzorgvuldig. Tevens wordt dit agentschap betaald door, en staat het onder mandaat van EZ die dus ministerieel verantwoordelijk is voor dit onderzoek. Indieners betwisten dat dit onderzoek objectief en nauwkeurig tot stand zal komen.</p>		
236	oj	<p>Indiener omschrijft het LOFAR-project en constateert dat een verstoring van de centrale LOFAR telescopen in de gemeente Borger-Odoorn, invloed heeft op de werking van 53 kleinere stations in Europa, die nauwelijks nog bruikbaar zullen zijn. Bovendien is LOFAR een initiatiefnemer van SKA (Square Kilometre Arrey). Dit zal 's werelds grootste en meest gevoelige radiotelescoop worden, globaal verspreid over de continenten. Door dit project zullen wetenschappers de grootste sterrenkundige vragen kunnen beantwoorden, zoals inzicht in de vorming en evolutie van de eerste sterren en sterrenstelsels, de rol van kosmische magnetisme en de aard van zwaartekracht. De wetenschappelijke waarde van dit project is groot; dit wordt onderkend door de EU die investeert €5 miljoen EU via het Horizon 2020 programma, het grootste EU onderzoek en innovatie programma. Het onevenredig hinderen en aantasten van LOFAR in Nederland, door het windpark DDM-OM zal het Horizon 2020 programma on-</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'LOFAR' en 'bestuurlijke afweging'.</p>	<p>Deze reactie geeft reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		deruit halen. Dit leidt tot onredelijke en niet acceptabele vernietiging van geïnvesteerd kapitaal, grotendeels afkomstig van gemeenschapsgeld. Aldus is het besluit rechs onhoudbaar.		
236	ok	De inpassing van het windpark heeft commerciële consequenties voor LOFAR. Astron loopt opdrachten mis, deze reputatieschade is nu al te merken. Dit terwijl LOFAR een belangrijke hightech impuls voor Noord-Nederland zou moeten zijn. Het project biedt werkgelegenheid en vergroot de aantrekkingskracht op nationale en internationale ICT bedrijven. Tevens gaat de tevergeefs totale investering in het LOFAR project, circa 140 miljoen teniet.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'LOFAR', 'economische effecten algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	ol	De NRD onderkent ook de mogelijk negatieve invloed op de waarnemingsmogelijkheden van de radiotelescoop. Ingevolge de NRD zal beoordeeld moeten worden in welke mate beïnvloeding optreedt en zal moeten worden bezien of en zo ja in hoeverre er mogelijkheden zijn om deze negatieve effecten uit te filteren, te voorkomen of anderszins te mitigeren. Hiervoor zal relevante onafhankelijke deskundigheid ingeschakeld worden. Deze instructie eis is niet naar behoren uitgevoerd bij het bestreden besluit.	In dit kader is een onafhankelijk onderzoek uitgevoerd door Pager Power, zie bijlage 16 bij het MER. Daarnaast zijn mogelijke mitigerende maatregelen benoemd in het MER, zie hiervoor paragraaf 13.4. Indiener geeft niet aan waarom dit niet naar behoren uitgevoerd zou zijn. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'LOFAR', 'MER algemeen' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	om	Het MER stelt, naar aanleiding van het onderzoek door Pager Power Aviation Studies gepubliceerd in bijlage 16 van het MER, dat mogelijk verstoring op kan treden. In hoeverre dit leidt tot een afname van de functionaliteit van LOFAR is niet vast te stellen. Ook stelt het MER dat de toename aan ongewenste signalen als gevolg van reflectie door windturbines circa 0.55% bedraagt. Het MER vindt die waarden verwaarloosbaar, zeker als rekening wordt gehouden met andere aanwezige verstoringsbronnen. Ook stelt het MER een gericht verlies aan signaalsterkte. Dit stelt het MER zonder kenbare en deugdelijke motivering, zodat het bestreden besluit niet zorgvuldig is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'LOFAR' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	on	De resultaten van het onderzoek onderkent Astron niet: "De analyses in het rapport van Pager Power volgens Astron een te eenvoudige weergave van het complexe systeem van LOFAR voorstellen. Tevens geeft Astron aan dat de dataverwerking niet is meegenomen in het onderzoek". "LOFAR vangt heel zwakke signalen uit de ruimte op. Kleine storingen hebben daar direct effect op." Kortom, het MER geeft geen blijk van vereist volwaardig onafhankelijk, onpartijdig deskundig onderzoek.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'LOFAR', 'onderzoeken algemeen', 'MER algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	oo	De Technische Universiteit Delft, in samenwerking met het KNMI en TNO, heeft de afgelopen jaren met steun van de Nederlandse regering en het Samenwerkingsverband Noord Nederland geofysische applicaties binnen LOFAR ontwikkeld en gebouwd. TUD heeft op 28 februari 2012 een zienswijze uitgebracht tegen de Concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau Drentse Monden en Oostermoer, met betrekking tot LOFAR. Zij geeft aan dat bij het kiezen van de huidige locatie voor LOFAR, destijds bewust is gekozen voor deze plek omdat er geen sprake is van storingsbronnen zoals windturbines die het onderzoek zouden schaden. Ze wijzen erop dat LOFAR ook voor de wetenschapsgebieden infrageluid en seismologie een belangrijke rol speelt. Bodemtrillingen door de windturbines zullen de seismische sensoren ernstig verstoren. Deze effecten zijn door het MER niet in beeld gebracht, hierom dient het bestreden besluit te worden herroepen.	Het MER beoogt de milieueffecten van het windpark in beeld te brengen. Effecten van het windpark op LOFAR en eventuele aanverwante belangen zijn strikt genomen geen milieueffect. In het MER is ervoor gekozen om onderzoek te doen naar de aspecten welke mogelijk leiden tot een andere afweging in het MER. De trillingen die een in bedrijf zijnde windturbine veroorzaakt zijn zodanig gering, dat op een afstand van enkele tientallen meters deze niet meer boven het reguliere achtergrond niveau uitkomen. De windturbines bevinden zich bovendien op meer dan een kilometer afstand van het dichtstbijzijnde waarnemingsstation. Het is daarmee onwaarschijnlijk dat de seismische sensoren zullen worden gehinderd door de aanwezigheid van windturbines.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	op	Het onderzoek waarop het MER is gebaseerd, is ontoereikend. De minister legt onjuiste, althans onvolledige gegevens aan zijn besluit ten grondslag. Bovendien houdt de minister onvoldoende rekening gehouden met de gerechtvaardigde en rechtstreeks bij het besluit betrokken belangen van Astron. Hierdoor is er sprake van een onjuiste belangenafweging, althans deze is onvoldoende onderbouwd. Hiermee is het MER in strijd met de alge-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'LOFAR', 'onderzoeken algemeen', 'MER algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		mene beginselen van behoorlijk bestuur. Het besluit is onvoldoende gemotiveerd, rechts onzeker dus onrechtmatig.		
236	oq	Het MER is qua infrastructuur onvolledig, onjuist en onzorgvuldig. Er is onvoldoende onderzocht wat de gevolgen zijn van zowel de bestaande als nieuw aan te leggen infrastructuur.	Verwezen wordt naar onderstaande reacties, alsmede naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'MER algemeen' en 'bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	or	In het MER wordt een onderscheid gemaakt in civieltechnische infrastructuur en elektrische infrastructuur. De bouw van het windpark gaat ongeveer twee jaren duren. Zolang de bouw gaande is, zal de infrastructuur belast worden. De precieze duur van de bouw is tot op heden onbekend.	De planning is in het kader van het inpassingsplan niet relevant. Er worden aanpassingen aan de infrastructuur gedaan teneinde de extra transport- en verkeersbewegingen tijdens de bouw- en aanlegfase te verwerken. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	os	In het MER staat aangegeven dat voor de installatie van een windturbine tientallen bouwvoertuigen noodzakelijk zijn. Dit zijn onder andere vrachtwagens voor het vervoer van onderdelen en cementvoertuigen. Ongeveer 250 transportbewegingen worden reëel verwacht voor de bouw van één windturbine; dus ook omgekeerd dat wil zeggen 250 bewegingen om zo'n windturbine met ahangig heden en toebehoren (de infrastructuur) om te halen, uit het land te verwijderen en af te voeren. Daarnaast is voor de bouw van een windturbine een hijskraan nodig. Voor alleen al de installatie daarvan zijn ongeveer 100 voertuigen nodig en deze hebben afmetingen van circa 40 meter lang, viereneenhalf meter breed en ongeveer vijf meter hoog. De voertuigen wegen ruim 130 ton en hebben aslasten van circa 12,5 ton. Ook het aanleggen van de bekabeling welke valt onder de elektrische infrastructuur, zal leiden tot een toename van de verkeersintensiteit.	Het aantal vervoersbewegingen is afhankelijk van het uiteindelijk te kiezen windturbintetype. In het MER is uitgegaan van algemene kentallen voor een 3MW windturbine. Een ander aantal vervoersbewegingen leidt niet tot een andere afweging.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ot	Naast de tijdelijke toename in verkeersintensiteit, zullen er permanente werken worden aangelegd als gevolg van	Voor de veiligheid van personen in de omgeving zijn geen effecten te verwachten. In het kader van de eco-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>de windturbines. Onder de permanente werken vallen de onderhoudswegen vanaf het openbare netwerk naar een windturbine en opstelplaatsen voor een kraan voor de opbouw en onderhoud van een windturbine. Ook wordt de huidige infrastructuur tijdelijk aangepast om het zware transport te kunnen houden. Dit zijn onder andere tijdelijke verhardingen rondom scherpe bochten om de benodigde draaicirkel mogelijk te maken. De gevolgen van deze werken op de infrastructuur, daaronder begrepen de veiligheid van mens, dier en natuur, zijn niet of onvolledig bepaald in het Inpassingsplan en het MER.</p>	<p>logische beoordeling zijn de effecten in de aanlegfase betrokken in het onderzoek. Verwezen wordt naar de reactie onder ob, alsmede naar het MER onder paragraaf 5.4</p>	<p>passing.</p>
236	ou	<p>Bestaande infrastructuur is niet berekend op zwaar transport behorende bij de bouw van het windpark. In het betreffende gebied bestaat de infrastructuur voornamelijk uit de hoofdwegen waar een maximale snelheid geldt van 80 kilometer per uur. De enige uitzondering hierop zijn de provinciale wegen N33 en N34. Deze zijn meer toegerust op groter en zwaarder verkeer, waar een maximale snelheid geldt van 100 kilometer per uur. De toegangswegen naar het betreffende gebied zijn echter voorzien van meerdere snelheid beperkende inrichtingen zoals rotondes en niet berekend op zwaar transport. Voorts is het plangebied doordrenkt van onverharde, lang gestrekte wegen en is er naar het bouwgebied een viaduct met slechts een maximale doorrijhoogte 3,1 meter. Deze wegen en het viaduct zijn niet berekend op zwaar transport. Dit betekent dat het landschap moet worden aangepast door bomen te kappen, sloten te dempen, verharde wegen aan te leggen en het viaduct te verwijderen dan wel aan te passen. Bij de bouw van het windpark vinden er rechtens ontoelaatbare en ongeoorloofde concessies plaats op de verkeersveiligheid. En zullen wegen, afslagen, rotondes en wegmeubilair aangepast moeten worden zodat het bouwverkeer het bouw- en</p>	<p>Verwezen wordt naar de reactie onder ob. Niet valt in te zien waarom de verkeersveiligheid in het geding zou komen, indiener heeft dit ook niet concreet aangegeven. Eventuele verkeerskundige aanpassingen ten behoeve van het bouwverkeer zullen zorgvuldig uitgevoerd worden met waarborging van de verkeersveiligheid. Bovendien betreft dit een tijdelijke situatie, welke alleen tijdens de bouwperiode van toepassing is.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		windbedrijvigheid- /industriegebied kan bereiken.		
236	ov	In paragraaf 2.2 (pagina 14) van het inpassingsplan wordt aangegeven dat de onderhoudswegen 5 tot 7 meter breed worden en dat de opstelplaatsen maximaal 5.000m ² groot worden, afhankelijk van het type turbine. Over materialisering/ verharding, afwerkhoogte ten opzichte van het maaiveld en eventueel recreatief medegebruik wordt niet gesproken terwijl dit, samen met de vormgeving van de voet van de turbine, wel degelijk (grote) landschappelijke gevolgen kan hebben: een onderhoudspad van 7 meter breed heeft bij benadering dezelfde breedte als een provinciale weg. Zijn deze onderhoudswegen verhard en liggen ze verhoogd ten opzichte van het maaiveld dan is hun impact op het landschap groot.	De exacte afmetingen van de onderhoudswegen worden in een vervolgfase nader gedimensioneerd, waarbij ook het te gebruiken materiaal wordt uitgewerkt. Deze infrastructuur is voor alle alternatieven vergelijkbaar en niet onderscheidend voor de afweging in het MER. In het MER zijn voorts de effecten van de infrastructuur beschreven.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ow	In het MER wordt erkend dat tijdelijke aanpassingen nodig zijn aan het openbare wegennet. Onder andere door tijdelijke verhardingen rondom scherpe bochten. Aangezien het tijdelijke maatregelen zijn, wordt het verder niet meegenomen in het MER. Dat is onjuist. Het Inpassingsplan stelt vast doordat er tijdelijke aanpassingen aan de infrastructuur worden gedaan dat een goede doorstroming blijft gewaarborgd. Het zijn echter grote gevolgen die veel permanente overlast, als bomenkap en gebetonneerde wegen, veroorzaken. Dit totaal van bomen rooien en het aanpassen van het wegennet zal leiden tot oponthoud in het verkeer, bijvoorbeeld omleidingen. En de veiligheid in het verkeer komt in het gedrang door het zware transport en veranderende verkeerssituaties.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'MER algemeen' en 'bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ox	Het vervoeren van een windturbine bestaat uit zeer grote onderdelen: de turbine, rotorbladen en de torendelen. Dit transport is van een dergelijke omvang dat het via exceptioneel vervoer moet plaatsvinden. Een goed voorbeeld is het vervoer van een windturbine op de N33 naar de Eemshaven. Er moest een afslag worden genomen op de	Erkend wordt dat er enige verkeershinder zal zijn gedurende de bouw- en aanlegfase, maar dit is slechts tijdelijk van aard. Niet valt in te zien waarom het besluit hierdoor onvolledig en onzorgvuldig is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>N33. Werknemers van het betreffende bedrijf hadden eerder die dag 50 rijplaten neergelegd op de middenberm om de vrachtwagens zoveel mogelijk ruimte te geven om de bocht te kunnen nemen. Het neerleggen van de rijplaten geeft in elk geval overdag overlast op het verkeer en 's nachts hebben omwonenden geluidhinder door het vervoer. In het voorbeeld ging het om het vervoer van één windturbine, maar voor het windpark DDM-OM gaat het om veel meer windturbines. Ook zal het verkeerslawaaï enorm toenemen door meer, zeer zwaar en aanzienlijk verkeer. Reeds benoemd zijn de grote gevolgen op het verkeer en de veiligheid waarin het Inpassingsplan onvolledig en onzorgvuldig is geweest, door na te laten zulks expliciet en kenbaar alsook deugdelijk te motiveren.</p>		
236	oy	<p>Om het agrarisch- en personenverkeer niet volledig tot stilstand te brengen, zal er geen andere oplossing mogelijk zijn dan het aanleggen van één of meer betonbouwwegen. In het MER en het Inpassingsplan wordt dit erkend, de gevolgen daarvan echter niet. Pas in de verguningsfase zullen specifieke tracés en infrastructuur ontworpen worden.</p>	<p>Op de plaatsen waar de onderhoudswegen kunnen komen, is daarvoor een specifieke aanduiding opgenomen binnen de geldende bestemmingen uit de onderliggende gemeentelijke bestemmingsplannen en/of beheersverordeningen. Voor deze wegen is een maximum breedte opgenomen om te voorkomen dat de wegen te breed worden en een te groot ruimtebeslag plaats zal vinden. De exacte locaties van deze onderhoudswegen is nog niet bekend en worden later bepaald. Wanneer deze gegevens bekend zijn kan met de relevante omstandigheden rekening worden gehouden. Te zijner tijd zal met de wegbeheerders een verkeer- en vervoerplan worden opgesteld waar rekening zal worden gehouden met eventuele effecten op de omgeving tijdens de tijdelijke bouwperiode.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	oz	<p>Het bouwen van de windturbines veel bekijks van weggebruikers. Dit leidt tot gevaarlijke situaties op de wegen. Een voorbeeld is de A58 tussen Moergestel en Oirschot. Daar ontstaan dagelijks tweemaal per dag kijkfiles door de bouw van vier windturbines naast de weg. Deze situa-</p>	<p>Dat er enige verkeersoverlast kan ontstaan als gevolg van de bouw van de windmolens is mogelijk. Deze verkeersoverlast zal slechts tijdelijk van aard zijn. Daarnaast wordt voorafgaand aan de start van de werkzaamheden een transport- en verkeersplan opgesteld.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>tie gaat zich mogelijk ook voordoen in het plangebied en tot aanzienlijke bouwvertraging leiden. Onder andere de N374, N33 en N34 zijn belangrijke wegen in het plangebied. De verkeersintensiteit is minder dan in het gegeven voorbeeld, maar dat neemt niet weg dat weggebruikers ook hier worden afgeleid door de bouwwerkzaamheden. Indieners vrezen dan ook voor een vergelijkbare situatie in het plangebied. Het bestreden besluit is onvoldoende en onzorgvuldig door geen rekening te houden met de gevolgen van het bouwen op het verkeer.</p>	<p>Dit plan zal per bouwfase gedetailleerd beschrijven welke routes worden gebruikt en welke maatregelen worden genomen. Dit plan wordt voorgelegd aan het bevoegd gezag en de wegbeheerder. Gelet op het vorenstaande zien wij niet in waarom het besluit onvoldoende en onzorgvuldig tot stand is gekomen.</p>	
236	pa	<p>Een ander belangrijk gevolg van de verandering en belasting in de infrastructuur door de komst van het windpark is, of de wegen ook berekend zijn op dergelijk zwaar transport. Een sterke toename van zwaar transport kan bodemdaling van wegen veroorzaken. Het MER benoemt dat de transportwegen, dat zijn enkel de wegen van het openbare netwerk naar de windturbines, verzaamd moeten worden door middel van een goede fundering van enkele lagen grind, puinmateriaal of beton. De bestaande wegen, denk hierbij aan de N33 en de hoofdwegen met een maximale snelheid van 80 kilometer per uur, blijven echter onbenoemd. Deze wegen zijn niet gebouwd op reeds benoemd zwaar transport voor een bestendige en langdurige, nu nog onbekende, periode. Dit schendt de rechtszekerheid van Indieners.</p>	<p>Niet valt in te zien waarom hoofdwegen als de N33 niet berekend zouden zijn op zwaar transport, te meer aangezien hierover veel transport plaatsvindt onder andere van en naar de Eemshaven. Van een schending van rechtszekerheid is geen sprake.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	pb	<p>Een sterke toename van zwaar transport kan bodemdaling van wegen veroorzaken. Zowel de bestaande wegen als de nieuw aan te leggen wegen (onderhoudswegen en bouwwegen) dienen goed gefundeerd zijn. Is dat niet het geval, dan leidt het tot bodemdaling. Bouwen met een goede fundering is van essentieel belang om bodemdaling te voorkomen. Bodemdaling veroorzaakt structurele schade en hoge onderhoudskosten voor wegen, dijken, waterleidingen en gebouwen. Onzorgvuldig achten Indie-</p>	<p>Verwezen wordt naar de reactie onder ol en de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ners dit, door het niet mee te nemen.		
236	pc	De verandering in het grondwaterpeil leidt tot bodemdaling. Door de toename in het verharde oppervlakte verandert het grondwaterpeil. Aannemelijk al vóór de aanleg in verband met werkbaarheid, wordt het waterpeil bewust verlaagd. De nieuwe wegen (onderhoudswegen en bouwwegen), de tijdelijke aanpassing van bestaande wegen en de te bouwen opstelplaatsen (voor een kraan voor het onderhoud en bouwen van een windturbine) leiden tot een toename van verharde oppervlakten. Indieners betwisten in deze een zorgvuldige en volledige onderbouwing.	In hoofdstuk 11 bij het MER wordt uitgebreid ingegaan op de waterhuishouding en de gevolgen van het inpassingsplan op deze waterwaterhuishouding. Uit dit hoofdstuk, en dan met name paragraaf 11.3, blijkt dat er geen negatieve effecten op de waterhuishouding optreden. Daarnaast heeft het waterschap Hunze en Aa's in haar vooroverlegreactie aangegeven geen inhoudelijke opmerkingen te hebben op het inpassingsplan en zijn zij van mening dat het belang van het watersysteem in het inpassingsplan wordt onderkend.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	pd	Onbekend is of de opstelplaatsen worden gebouwd op een fundament, hoeveel en welke heipalen worden gebruikt voor de windturbines. Daarmee ook onbepaald of het heien nadelig is, gelet op trillingsgevolg in een omgeving ook beïnvloed door risicovolle, zo niet schadelijke seismische invloeden. Het MER stelt dat dit afhankelijk is van het type windturbine en de bodemsamenstelling. Pas bij de detail-engineering wordt dit nader uitgewerkt. Het MER stelt vast dat het niet leidt tot onderscheidende milieueffecten. Hierom is het MER tegenstrijdig. Enerzijds is het afhankelijk van de bodemsamenstelling hoe er gebouwd moet worden, anderzijds is het niet uitgewerkt omdat er geen milieueffecten zijn volgens het MER.	Verwezen wordt naar de reactie onder pa en de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	pe	Bestaande wateren moeten plaatsmaken voor verhard oppervlak en bomen worden gekapt. De samenstelling van de bodem gaat enorm veranderen. Ten zoverre betwisten Indieners de civieltechnische infrastructuur. De elektrische infrastructuur leidt ook tot toename in het verhard oppervlakte. Ook deze achten Indieners onzorgvuldig. Dit betreffen de inkoopstations. Een inkoopstation heeft een oppervlakte van ongeveer 50 m ² . Naast deze inkoopstations, zullen er schakelstations ten behoeve van	Voor wat betreft de toename van verhard oppervlak in relatie tot de waterhuishouding wordt verwezen naar de reactie onder pb. Ten aanzien van de schakelstations van Enexis wordt verwezen naar de waterparagrafen in bijlagen 1 en 2 bij het inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		Enexis worden geplaatst. Dit wordt gezien als een taak van de netbeheerder en het MER is om die reden hier niet verder op in gegaan. De minister handelt hiermee onzorgvuldig en onvolledig.		
236	pf	Het grondwaterpeil is van grote invloed op eventuele bodemdaling. Het bouwgebied betreft veengebied dat in de loop der eeuwen is gedaald door ontwatering. Het huidige grondwaterpeil in het bouwgebied is afgestemd op landbouwgebruik en is laag in verband met drooglegging van het drassige veengebied. Het omlaag brengen van het grondwaterpeil in een veengebied leidt tot het verdwijnen van het veenpakket. Hierdoor zakt de bodem en moet het waterpeil opnieuw omlaag worden gebracht, waardoor het overige veen ook verdwijnt. In het MER wordt kort ingegaan op de aanleg van de verharde oppervlakten. Er hoeven geen compenserende maatregelen worden getroffen, tenzij het gaat het om hele grote oppervlakten. Het laatste wordt onzeker afhankelijk van het definitieve plan gesteld en de hydroloog van het waterschap zal er dan naar kijken. Eventuele waterproblemen kunnen ter plaatse worden opgelost. Indieners betwisten, bij gebrek aan wetenschap daar hieromtrent dat het tijdelijke effecten zijn die geen gevolgen hebben. De duur van de bouw van het windpark is daarnaast onbekend, zodat geenszins is gegarandeerd de tijdelijkheid (voor de duur van deze turbines die - ook onjuist - onbepaald zijn, behoudens de duur genoemd in ontwerpvergunning van twintig jaar die al afwijkt van de SDE duur van twaalf tot vijftien jaar).	Zie reactie onder pc. Er zal een watercompensatieplan worden opgesteld om het benodigde verharde oppervlak en versnelde afvoer van hemelwater als gevolg daarvan, te compenseren. Dit plan wordt in afstemming met het Hoogheemraadschap gedaan. Niet valt in te zien waarom een aanzienlijke grondwaterpeilverlaging als gevolg van het windpark zou optreden. Uit sonderingen blijkt bovendien dat de ondergrond in het plangebied voornamelijk bestaat uit zand en niet uit veen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	pg	De bodemdaling veroorzaakt door een verandering in het grondwaterpeil is onvoldoende in acht genomen. De gevolgen van een bodemdaling zijn dermate groot, dat er niet aan voorbij kan worden gegaan. Hierbij in acht nemende dat door het lage grondwaterpeil voor de landbouw, de grond al met een halve meter is gedaald.	Verwezen wordt naar de reactie onder oq.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	ph	Door Indiërs wordt aangegeven dat in het voorjaar en in het najaar sprake is van (enorme) zand/stofstormen. Het zand/stof komt door de kleinste kieren de huizen binnen. In het MER is geen onderzoek verricht naar de effecten van deze zand/stofstormen op de windturbines. Deze stormen kunnen enorme schade brengen aan de draaiende delen van de windturbines en negatieve invloed hebben op het gestelde rendement van de turbines.	De installaties binnen in de windturbine bevinden zich in afgesloten ruimten. Ook is er reeds veel ervaring met het bouwen van windturbines op locaties zoals de woestijnen van de Verenigde Staten, die vele malen hogere eisen stellen aan de windturbines dan het Drentse Veenkoloniale gebied. Niet valt in te zien waarom de lokale omstandigheden in het plangebied zouden leiden tot een verlies aan energieopbrengst.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	pi	Een ander onbesproken punt in de infrastructuur zijn de vloeivelden die aanwezig zijn in het betreffende gebied. Het windpark naar huidige omvang zal worden gevestigd in de vloeivelden bij Gasselternijveen. In het voorkeursalternatief worden de vloeivelden bij Gasselternijveen vermeden, oftewel onbenoemd gelaten. Het MER is onzorgvuldig en onvolledig op dit punt. De gevolgen op deze vloeivelden zijn niet in kaart gebracht, indien het gebied wordt bebouwd. Indiërs menen dat hier onvoldoende over bekend is en dat dit nader onderzoek vergt.	Zie reactie onder on. Bovendien is in het kader van het ecologisch onderzoek uitvoerig onderzoek gedaan naar effecten op de in de vloeivelden aanwezige beschermde flora- en fauna.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	pj	Door de aanleg van het windpark zal er verder een verandering plaatsvinden in de natuur. Zoals reeds benoemd worden wegen tijdelijk aangepast, komen er nieuwe wegen en worden er opstelplaatsen gebouwd. Dit alles leidt tot onomkeerbare ernstige aantasting van de natuur. Het aanleggen van bouwwegen en onderhoudswegen leidt ertoe dat er bomen gekapt worden en wateren verdwijnen. In paragraaf 8.3.3 MER is een beoordeling effecten aanlegfase opgenomen. Deze is onvolledig. Enkel wordt ingegaan op de effecten op vogels door de aanlegfase.	Indien er bomen gekapt worden, zal hiervoor een vergunning voor het uitvoeren van werken en werkzaamheden aangevraagd worden. Verwezen wordt naar de reactie onder pc, alsmede naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'Bouw en aanleg' en 'MER algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	pk	Voorts betwisten Indiërs een zorgvuldige en volledige onderbouwing ten aanzien van het landschapseffect. Het MER stelt vast dat de inkoopstations geen nadelige gevolgen hebben voor de beleving van het landschappelijk effect, omdat deze kleine bouwwerken in verhouding tot de omvang van de voorziene windturbines geen relevante	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		toevoeging van de effecten hebben. Hiermee erkent het MER de enorm en buitenproportionele omvang van de voorziene windturbines. Beide hebben wel invloed op het landschap.		
236	pl	Dat de turbines vijftien meter aan weerszijden kunnen verplaatsen, is evenmin niet meegenomen in de infrastructuur. Terwijl dit wel voorzienbaar is, en zeer grote gevolgen heeft op de infrastructuur. Dat is dus een omis-sie, waardoor het bestreden besluit moet herroepen. Bouwwegen, inkoopstations, bestaande infrastructuur, mogelijk meer bomen kappen, wateren enzovoorts moeten in dit geval allemaal aangepast worden. De effecten hiervan worden ten onrechte niet meegenomen in het Inpassingsplan en het MER.	Niet valt in te zien waarom dit niet meegenomen zou zijn in de infrastructuur. Daar waar verplaatsing van de turbines mogelijk is, is dit op de verbeelding opgenomen en overall is deze marge ook passend op de infrastructuur. Dit heeft geen gevolgen voor de omgeving, aangezien deze marge verdisconteerd is in de onderzoeken en onderbouwing van het inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	pm	Voorts is niet meegenomen in het MER de grote en niet terug te draaien gevolgen op de infrastructuur, ondanks de relatief korte houdbaarheid van de windturbines (circa vijftien jaar). Hetgeen hiervoor is opgemerkt laat zien dat de infrastructuur groots wordt aangepast door de plaatsing van de windturbines.	Onduidelijk is waarop de relatief korte houdbaarheid van de windturbines van 15 jaar op gebaseerd is. Voor de reactie ten aanzien van de aanpassingen aan de infrastructuur wordt verwezen naar de reactie onder ou.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	pn	De windturbines functioneren evenwel ongeveer vijftien tot maximaal dertig jaar goed. De precieze tijd weet niemand, maar binnen die periode zijn de turbines zeker overbodig. Wie er verantwoordelijk is voor het te zijner tijd slopen van deze enorme bouwwerken, en hoe de daartoe benodigde financiële middelen zeker worden gesteld, is onbepaald, behalve de ontwerpvergunning die er een woord aan wijdt. Ook de bijbehorende infrastructuur van de turbines wordt dan overbodig. De betonnen opstelplaatsen blijven. Dit is zowel een verstorend als vernietigend, schadelijk, en zeker welstandtechnisch overduidelijk niet passend in de groene omgeving. De effecten qua feitelijke impact excessieve dubbele verwijderingskosten worden niet beschreven. Ook op dit onderdeel is	Er is een voorlopige bestemming voor het windpark opgenomen welke 30 jaar geldt. Na die termijn wordt teruggevallen op de thans vigerende bestemming en worden de turbines gesaneerd. In de vergunningen is geborgd dat de vergunninghouders na bedrijfsbeëindiging de installaties en stoffen en materialen die aanwezig zijn vanwege de activiteiten verwijderen. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		volgens Indiërs sprake van een onzorgvuldige en onvolledige onderbouwing van het bestreden besluit dat daarom in redelijkheid niet in stand kan blijven.		
236	po	Door de aanleg van het windpark en het erna blijvend functioneren van de windturbines zal de bodemchemie blijvend veranderen. Dit zal, bovenop de geconstateerde seismische beweging door gaswinning bij gasveld Annerveen, een impact hebben op landbouwgrond. Deze grond dreigt aangetast te worden en mogelijk onbruikbaar te worden. De initiatiefnemers moeten alle maatregelen nemen die redelijkerwijs van hen gevergd kunnen worden om te voorkomen dat er nadelige gevolgen voor het milieu wordt veroorzaakt. Het MER voorziet niet in onderzoek naar schadelijke gevolgen voor de landbouwgronden. Dat is onzorgvuldig.	Niet valt in te zien waarom de bodemchemie blijvend zal veranderen. Indiëner heeft dit ook niet onderbouwd. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	pp	Indiërs ontkennen en betwisten dat de overheid bij het bestreden besluit voldoende zorg in acht neemt voor de in het wild levende dieren, planten en hun directe leefomgeving. Bovendien betwisten Indiërs dat de overheid voldoende zorg in acht neemt voor de instandhouding van een gebied aangewezen op grond van artikel 10 of bedoeld in artikel 12 Nbw. De zorgplicht van de Ffw geldt altijd en voor alle planten en dieren, beschermd of niet. De minister handelt door de toelating van bouw van het voorgenomen windturbinepark in strijd met deze bepalingen omdat hij onvoldoende actief en passief invulling geeft aan deze bijzondere zorgplicht om het door hem onderschat significant effect van windturbines op natuur te voorkomen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	pq	Als aangegeven in hoofdstuk 2 hebben Indiërs relativiteit. Het bestreden besluit schendt de normen waarin zij worden beschermd. De regels waarop zij zich beroepen raakt daarmee het belang van individueel betrokkenen.	Ter kennisgeving aangenomen	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	pr	Wanneer een belanghebbende een beroep doet op de Ffw moet worden onderzocht of de normen uit de Ffw "kenmerkend" strekken tot bescherming van degene die de beroepsgrond aanvoert. Kortom aan het relativiteitsvereiste van artikel 8:69a is voldaan. De bepalingen uit de Flora- en faunawet zijn gericht op de bescherming van planten- en diersoorten. Deze strekken zich echter uit tot de bescherming van het belang bij het behoud van een goede kwaliteit van hun directe leefomgeving voor omwonenden, gelet op direct verband met de kwaliteit van de directe leefomgeving van Indianers. Bij het toepassen van het relativiteitsvereiste in het kader van de Flora- en faunawet levert een afstand van 400 meter voldoende verwevenheid op.	Ter kennis aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ps	Als voorbeeld benoemd indiener een woning van een reclamant, wonende te Exloërkijl zuid 109 in Tweede Exloërmond waar windturbines worden geplaatst. De woning grenst aan een prachtig natuurgebied (natuurreservaat Exloërkijl) met allerlei vogels en andere dieren. Onder andere zilverreigers, spechten, canadese ganzen, andere watervogels, vossen, steenmarters, eekhoorns, wezels en reeën. Reclamant geeft aan dat bij het minste geringste geluid de vogels wegvliegen. Het constante monotone geluid en de lichtverstoring door de windturbines heeft desastreuze gevolgen op de vogels en andere dieren die het gebied rijk is. Vogels vertrekken uit gebieden als er veel verstoring is. Vogels mijden gebieden met veel verstoring en vliegen door naar een rustiger gebied.	Uit de ecologische onderzoeken volgt dat er zowel in de aanlegfase als in de gebruiksfase er geen effecten zijn op de gunstige staat van instandhouding van beschermde soorten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	pt	Voorts geldt deze relativiteit voor de Nbw. Wordt er voldaan aan het nabijheidsvereiste, dat wil zeggen het beschermd natuurgebied moet in de "directe nabijheid van de woning liggen, dan bestaat er relativiteit. Indianers wonen in of in de onmiddellijke nabijheid van een Natura 2000-gebied. Hun individueel belang bij behoud van een	Ter kennis aangenomen. Een toets aan het relativiteitsvereiste komt pas aan de orde in het kader van een mogelijk ingesteld beroep bij de Raad van State.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		goede kwaliteit van directe leefomgeving is dusdanig verweven met het algemene belang dat de Nbw beoogt te beschermen, dat de normen uit de Nbw die daarop zien (mede) geacht worden te strekken tot bescherming van die omwonenden. De afstand in casu is voldoende verweven, waarbij tevens zicht is op het betreffende Natura 2000-gebied.		
236	pu	Zeker is dat er slachtoffers vallen onder de vogels. Vooral 's nachts en bij slecht weer kunnen vogels zich doodvliegen tegen de wieken, gondels of masten van een windturbine. Door de luchtwervelingen achter de draaiende wieken kunnen vogels gewond raken of sterven. De vogels verlaten dan ook gebieden waar windturbines staan en de omgeving daarvan ook. Deze gebieden worden ongeschikt als voedsel- rust- en/of broedgebied. Dit geldt met name voor weide- en akkervogels. DDM-OM is rijk aan deze vogels door de vele akkerfaunagebieden. Het MER noemt als mitigerende maatregel het minimaliseren van de toegangswegen en opstelplaatsen. De maatregel is onvoldoende en ondeugdelijk gemotiveerd. Geluid, schaduw, wieken en masten van de windturbines verdrijven alsnog de vogels.	In het MER is onderzoek verricht naar de effecten van de aanleg en het gebruik van windturbines op vogels. Hieruit volgt dat er geen effecten zijn op de gunstige staat van instandhouding. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	pv	Vogels die op trektocht zijn mijden windturbinegebieden. Zij moeten dus extra vliegen wat veel tijd en energie kost. De vogels moeten daarom extra eten terwijl er minder foerageertijd beschikbaar is. Windturbines hebben ook invloed op het broedsucces, deze worden aanzienlijk lager. Vogels moeten verder trekken om voedsel te verzamelen voor hun jongeren die dan langer alleen gelaten worden. Het MER benoemt dit niet en treft onjuist geen maatregelen. Indieners betwisten dat de overheid voldoende zorg in acht neemt voor de goede staat van instandhouding van (vogel)soort en habitat.	In het MER is onderzoek verricht naar de effecten van de aanleg en het gebruik van windturbines op vogels. Hieruit volgt dat er geen effecten zijn op de gunstige staat van instandhouding. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	pw	Het is belangrijk om maatregelen te nemen om de gevol-	In de uitgevoerde natuuronderzoeken is zowel onder-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>gen zoveel mogelijk te beperken. De maatregelen moeten niet alleen tijdens het exploiteren van het windpark worden genomen, maar ook in de aanlegfase. Juist dan vinden er al veel aanvaring- en dodelijke slachtoffers plaats en worden de akkerfaunagebieden verstoord. Buiten beschouwing blijven nog de noodzakelijke aanleg en aanpassen van wegen en overige infrastructuur (sloten dempen, rotondes aanpassen, bomkap enzovoorts). Ook daarvoor zijn ontelbare vervoersbewegingen noodzakelijk. De precieze duur van het project is tot op heden onbekend. In veel onderzoeken van het MER wordt uitgegaan van een periode van twee jaren. Indieners betwisten het MER in zoverre het geen rekening houdt met dit aantal vervoersbewegingen. Dit is aanzienlijk en wezenlijk meer dan in het MER wordt voorgeschoteld.</p>	<p>zoek gedaan naar de effecten van het windpark in de gebruiksfase als de effecten in de aanlegfase (inclusief benodigd transport). Graag verwijzen wij u hiervoor naar bijlage 4 en dan met name hoofdstuk 11 en bijlage 17 en dan met name hoofdstuk 7. Verder verwijzen wij u graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Ecologie'.</p>	<p>geen reden tot aanpassing.</p>
236	px	<p>Een deskundig advies- en ingenieursbureau (Tauw) bevestigt deze visie van indieners. Door het plaatsen van de funderingen van de windturbines verstoort de fauna in directe omgeving. De funderingen zullen aannemelijk worden geheid wat leidt tot trillingen die in en rondom het gebied van de turbine merkbaar zullen zijn. De aanwezigheid van een heimachine en het personeel leiden op zich al tot een verstoring. Dit geldt ook voor de plaatsing van de mast en de turbine. Dit wordt met behulp van een hoogwerker geplaatst. Zonder meer leiden deze werkzaamheden tot een verstoring van de fauna in de omgeving. Volgens het MER zijn deze verstoringen verwaarloosbaar en leidt het niet tot negatieve effecten. Maar in het MER wordt niet meegenomen de invloed van personen die werkzaam zijn bij het project op de omgeving. Indieners doen constateren dat te dezen sprake is van een onzorgvuldig en onvolledig MER.</p>	<p>Verwezen wordt naar de reactie onder pw.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	py	<p>De gevolgen genoemd onder pz, zijn ook van belang voor de stikstofdepositie, zowel op zich als in samenhang met</p>	<p>Er is een passende beoordeling opgesteld (bijlage 22 MER). Hieruit volgt dat significante effecten zijn uitge-</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aan-</p>

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de direct naastgelegen windparken N33/Meeden en N34/Emmen. Op grond van artikel 19j Nbw moet een inpassingsplan dat een mogelijk significant effect oplevert voor Natura 2000-gebieden, voorzien worden van een passende beoordeling. Wanneer activiteiten worden toegestaan in het inpassingsplan met een toename van stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden is het een plan met een mogelijk significant effect. Een inpassingsplan kan dan alleen worden vastgesteld als op grond van een passende beoordeling de conclusie is getrokken dat de natuurlijke kenmerken van de betrokken Natura 2000-gebieden niet in het geding zijn. Indieners menen dat het besluit daarop inbreuk maakt.	sloten.	passing.
236	pz	DDM-OM ligt in de nabijheid van Natura 2000-gebieden. Er is met Aerius een tijdelijke depositie als gevolg van de bouw en oprichting van de windturbines berekend. Berekend is met een maximale omvang van 0,04 mol N/ha/jr op beschermde habitattypen in het Drouwenerzand en 0,01 mol N/ha/jaar op habitattypen en habitatsoorten in de Drentsche Aa. Volgens het Bureau Waardenburg veroorzaakt deze tijdelijk een verwaarloosbaar kleine hoeveelheid, met zekerheid geen effect op beschermde habitattypen en habitatsoorten in het Drouwenerzand en Drentsche Aa. Overige Natura 2000-gebieden worden niet genoemd.	De andere Natuurgebieden liggen op een grotere afstand van het plangebied alsook van de wegen nabij het plangebied die voor de aanvoer van materiaal en materieel gebruikt gaan worden. De stikstofdepositie op deze gebieden is daarmee lager dan 0,01 mol N/ha/jaar.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	qa	Met behulp van Aerius is een tijdelijke additionele depositie als gevolg van bouw en oprichting van de windturbines berekend. De additionele depositie is berekend als gevolg van alle activiteiten die moeten leiden tot een functionerend windpark. Samenvattend stelt dat bureau zij het maken van funderingen, kraan-opstel-plaatsen, oprichten windturbines en aanleg kabels. Onduidelijk is of hierbij is meegenomen de aanleg van infrastructuur (aanleg en aanpassen wegen, rotondes, bomenkap, sloten dempen	Als de bouw van de windturbines langer duurt dan twee jaar zal er per jaar een minder hoge stikstofdepositie zijn. Dit omdat de depositie niet toeneemt, maar wel plaatsvindt over een lagere periode. Wat betreft de stikstofdepositie zijn er geen gevolgen indien de bouw langer duurt dan 2 jaar.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		enzovoorts). Het transport van materiaal en onderdelen is wel inbegrepen. Voorts is het onderzoek uitgegaan van een periode van twee jaar. Bureau Waardenburg bevestigt dat het gaat om een tijdelijke additionele depositie. Indieners constateren hier een leemte met grote gevolgen. Tot op heden is namelijk de duur van de opbouw van het windpark onbekend. Veel infrastructuur moet worden aangepast en ook onder meer weersomstandigheden kunnen van invloed zijn op de duur van het aanleggen van het windpark. Dit alles is niet meegenomen. Indien eenmaal het windpark er staat is er een hogere depositie vergelijkend met de huidige situatie. Daarmee is geen rekening gehouden wat Indieners onjuist achten.		
236	qb	Uit onderzoek van Bureau Waardenburg blijkt het volgende: "In het Drouwenerzand is op dit moment al sprake van een overschrijding van de kritische depositiewaarde door de achtergronddepositie. Als gevolg van bouw en oprichting van de windturbines wordt hier tijdelijk maximaal 0,04 mol N/ha/jr depositie aan toegevoegd. Dit is een hoeveelheid die in de systematiek van de PAS als verwaarloosbaar klein wordt beschouwd en niet leidt tot meetbare effecten". In het MER dan wel door het ingeschakelde onderzoeksbureau wordt daarop niet ingegaan omdat het tijdelijke effecten zijn. Indieners achten dit onvolledig en onzorgvuldig. Ook ontbreekt relevante omschrijving want de definitie van tijdelijk wordt niet gegeven.	Tijdelijk betekent dat deze gedurende een beperkte periode optreden en niet gedurende de gehele levensduur van het project optreden. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld een industrieel complex of veehouderij.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	qc	Het windpark ligt niet in een Natura 2000-gebied, wel op zekere afstand. Het Zuidlaardermeergebied, Drouwenerzand en Bargerveen zijn het dichtstbijzijnde. Met name het Bargerveen herbergt een aantal zeer zeldzame planten en dieren. Het gevolg van stikstofdepositie is dat biodiversiteitsverlies afneemt. Door een toename van stikstofdepositie is sprake van extra groei. Een aantal plan-	In de Passende Beoordeling (bijlage 22 bij het MER) wordt aangegeven dat het windpark op grote afstand (10 -25 km) ligt van onder andere het Natura 2000-gebied Bargerveen. Gelet op deze afstand wordt geconcludeerd dat er met zekerheid geen sprake is van verlies van areaal van de beschermde habitattypen door ruimtebeslag. Daarnaast is er geen sprake van relevan-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		tensoorten neemt sterk toe ten koste van andere plantensoorten. Met als minpunt een nadelig effect op de fauna door verandering van het leefgebied waardoor een gebied ongeschikt wordt als bijvoorbeeld broed- of foerageergebied. De stikstofdepositie is niet door het Bureau Waardenburg onderzocht expliciet op het Natura 2000-gebied Bargerveen. Dit is een omissie.	te emissie van schadelijke stoffen naar lucht, water en of bodem of van veranderingen in grond- of oppervlaktewateren. Effecten op beschermde habitattypen als gevolg van externe werking zijn daarom niet aan de orde. Verslechtering van de kwaliteit van de natuurlijke habitats in het voornoemde Natura 2000-gebied als gevolg van de aanleg en het gebruik van Windpark De Drentse Monden - Oostermoer is daarom op voorhand met zekerheid uit te sluiten.	
236	qd	Indieners achten het MER onvolledig en onzorgvuldig in de blote aanname van het geëigende Aeriusmodel dat de depositie ten gevolge van het project kleiner is dan 0,05 mol/ha/jr, dus geen negatief effect heeft. Hierdoor kan niet met zekerheid worden vastgesteld dat er geen significante effecten zijn. Ook geldt voor vogelsoorten waarvoor Natura 2000-gebieden zijn aangewezen dat zij ook via (stikstofgevoelige) leefgebieden effecten kunnen ondervinden van stikstofdepositie. Nader onderzoek is nodig.	Bij dergelijke lage hoeveelheden is geen sprake van negatieve effecten, zoals ook in het onderzoek is toegelicht. Niet valt in te zien waarom dit nader onderzoek behoeft.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	qe	Het MER stelt vast dat er geen mitigerende maatregelen hoeven worden getroffen. Door geen maatregelen te treffen kan de vereiste zekerheid van artikel 19j Nbw niet worden verkregen dat de natuurlijke kenmerken van Natura 2000-gebied niet worden aangetast. Indieners ontkennen dat het bestreden besluit in dit opzicht naar behoren is onderbouwd.	Er treden geen effecten op die mitigerende maatregelen vereisen. Er is, ook zonder maatregelen, met zekerheid vast te stellen dat een significant negatief effect op de Natura 2000 gebieden, is uitgesloten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	qf	Voorts is niet meegenomen een onderzoek naar cumulatie met andere projecten. Er wordt vermeld dat een cumulatietoets niet wordt uitgevoerd omdat het totaaleffect dusdanig klein is dat ook andere projecten in cumulatie geen probleem vormen. Indieners doen concluderen dat juist voor een dergelijke bewering een cumulatietoets moet worden uitgevoerd. Er zijn in het gebied diverse andere projecten, windparken N33/Meeden en N34/Emmen, die	De effecten als gevolg van windpark De Drentse Monden - Oostermoer zijn zodanig gering dat deze, zelfs in cumulatie met andere projecten, niet kunnen leiden tot een significant negatief effect. Derhalve is het niet nodig deze toets te doorlopen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de effecten van het windpark DDM-OM kunnen versterken. Er moet in een cumulatietoetsing aan elk van deze projecten aandacht worden besteed.		
236	qg	Veel onderzoeken naar de ecologie zijn sterk verouderd. De gebruikte data zijn te oud. De data gebruikt voor de verspreiding en aanwezigheid van watervogels zijn verkregen via het Natuurloket en komen uit de periode juli 2007 t/m juni 2012. Zo wordt bijvoorbeeld het broeden van de roek in het plangebied op basis van deze gegevens uitgesloten maar dit is een soort die in of rondom het plangebied in potentie kan opduiken. Door de vliegbewegingen van de roek vormen de windturbines een risico op aanvaringen op deze soort. Deze soort is bovendien een van de weinige soorten waarvan de nesten jaar rond beschermd zijn. Deze leemte in kennis is een risico.	De ecologische effectbeoordeling is uitgevoerd op basis van de op dat moment best beschikbare data en mede gebaseerd op uitgebreid veldonderzoek. In de natuurtoets en passende beoordeling zijn verspreidingsgegevens gehanteerd t/m 2012. Voor wat betreft vleermuizen is gebruik gemaakt van eigen veldonderzoek in zomer 2012, voor wat betreft ganzen en zwanen is eigen veldonderzoek t/m 2015 gebruikt en voor overige soorten zijn gegevens van veldbezoeken in november 2011 en april 2015 gebruikt. Tenslotte zijn in 2016, in het kader van de ontheffingsaanvraag Flora- en fauna wet nog verschillende inventarisaties uitgevoerd, waaronder een akkerbroedvogelinventarisatie. In het plangebied hebben sinds deze onderzoeken geen belangrijke wijzigingen in landgebruik plaatsgevonden die bijvoorbeeld recent tot een andere broedvogelbevolking zouden kunnen leiden. Dit laatste blijkt bijvoorbeeld ook uit de recente broedvogelinventarisatie uit 2016 waarin wordt geconcludeerd dat in de natuurtoets de gehanteerde dichtheden van akkerbroedvogels in veelal een te hoge dichtheid veronderstellen voor de huidige situatie en de hierop gebaseerde effectbepaling (verstoring en sterfte) met zekerheid een worst case scenario betreffen. Het voorkomen van roekenkolonies nabij het plangebied wordt in de natuurtoets op hoofdlijnen beschreven op pagina 52. De NDFF (augustus 2016) laat zien dat sinds 2012 binnen het plangebied van windpark DMOM broedkolonies van roek aanwezig zijn in of nabij Gasselternijveen, Nieuw-Buinen, 2e Exloermond en Musselkanaal. Deze kolonies bevinden zich in hoge bomen en bosjes aanwezig in de lintbebouwing van	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			<p>voornoemde dorpen en derhalve in alle gevallen op een kilometer of meer van de geplande windturbines. Verstoring of vernietiging van nesten door aanleg of gebruik van het windpark is derhalve uitgesloten. Vanwege de afstand tot de kolonies zal het aantal vliegbewegingen door het windpark van roek beperkt zijn. Bovendien vinden deze vliegbewegingen overdag plaats, wanneer de windturbines goed zichtbaar zijn. Daarnaast worden kraaiachtigen in Noordwest-Europa zelden als aanvaringslachtoffer vastgesteld van roek zijn in Nederland en in Duitsland slechts één respectievelijk zes slachtoffers bekend (op een totaal van meer dan 4.200 slachtoffers in de database, Langgemach & Durr 2015). De conclusie in de natuurtoets en het MER dat de roek hooguit incidenteel slachtoffer wordt van een aanvaring in windpark DMOM wijzigt derhalve niet als gevolg van de gegevens uit de NDFF van 2016, er is geen sprake van leemte in kennis</p>	
236	qh	<p>De conclusies over vleermuizen zijn met name gebaseerd op data van vleermuistellingen uit 2012. Dit is onjuist want bij toetsingen aan de Flora- en faunawet worden doorgaans meer dan drie jaar oude gegevens (mobiele soorten als vogels en vleermuizen) respectievelijk meer dan vijf jaar oude gegevens (niet-mobiele soorten) als verouderd beschouwd. Indieners achten deze data geda-teerd ofwel onbruikbaar. Het gebruikmaken van conclusies op grond van verouderde gegevens, meer dan drie tot vier jaar oud, maakt het MER onbehoorlijk en onzorgvuldig. Indieners stellen vast dat het MER op grond van de aldus gebruikte onderzoeken niet met voldoende zekerheid kan vaststellen dat de 1% norm niet wordt overschreden. Dit geldt eveneens voor de andere conclusies getrokken door het MER op grond van sterk verouderde onderzoeken en gegevens. Hierom moet het bestreden</p>	<p>Indiener geeft niet aan waarom de gegevens niet juist zouden zijn. Niet valt in te zien waarom de gegevens niet gebruikt hadden mogen worden. Zie ook de reactie bij punt qg.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	qi	<p>besluit herroepen.</p> <p>Indieners verwijzen naar een advies van de Raad van State over het wetsvoorstel over windenergie op zee, met kanttekeningen over het gebruikmaken van verouderde gegevens. De minister neemt een kavelbesluit tot aanwijzing van een kavel voor een windpark met een tracé voor de aansluiting op het elektriciteitsnet binnen een in het waterplan aangewezen gebied. Bij het aanwijzen van een kavel betreft de minister onder andere de ecologische effecten van een windpark ter plaatse. Tussen het aanwijzen van een kavel en het verlenen van een vergunning voor het windpark kan de nodige tijd liggen, terwijl de verrichte onderzoeken juist actueel moeten zijn op het moment dat de vergunning wordt verleend. De Raad van State oordeelt dat dit in het bijzonder geldt bij effecten voor Natura 2000-gebieden en soorten die beschermd zijn onder de Flora- en faunawet. Aldus adviseert de Raad van State om in het geval van verouderde onderzoeken te bepalen dat de vergunning pas kan worden verleend nadat een kavelbesluit opnieuw is vastgesteld met geactualiseerde onderzoeken.</p>	<p>Niet valt in te zien waarom de gebruikte onderzoeken niet toereikend zouden zijn.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	qj	<p>Er is geen rekening gehouden met de gevolgen van ge-coate verfdelen en verzinkte delen op de windturbines. Door invloed van regenwater kunnen deze delen geleidelijk afspoelen en terecht komen in de bodem en grondwater, daar dus voor bodemverontreiniging zorgen. Op die wijze ontstaat er mogelijk schade aan productie van gewassen, planten en dergelijke aanwezig in beoogd windpark gebied. In het MER staat dat er gebruik zal worden gemaakt van niet-uitlogende bouwmaterialen waardoor het uitspoelen van stoffen naar het grond- en of oppervlaktewater wordt voorkomen. De vraag die open blijft is, hoe reëel het uitgangspunt is dat bij realisatie van een windpark alleen gebruik zal worden gemaakt van niet</p>	<p>Niet valt in te zien waarom geen gebruik kan worden gemaakt van niet-uitlogende bouwmaterialen, zoals in het MER gesteld is.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		uitlogende bouwmaterialen. Het bestreden besluit is in dit opzicht incorrect en moet worden heroverwogen.		
236	qk	Bij het gebruik van windturbines gaan beschermde dieren dood. Indien de sterfte van vogel diersoorten veroorzaakt door windturbines beneden de toetsnorm van 1% (ORNIS-criterium) blijft, hoeft er geen vrijstelling te worden verleend en mag de vestiging van een windpark worden uitgevoerd op grond van de milieutoets. Door diverse onderzoeksbureaus in het MER is het ORNIS-criterium van 1% gehanteerd. Deze maximale mortaliteit bij projecten van dwingende reden van groot openbaar belang dient de gunstige staat van instandhouding van de soort. Zodat dit windpark zonder de toets naar de alternatieven, als bevredigende andere oplossing, geen doorgang kan vinden bij sterfte jaarlijks die groter is dan 1%. Op 8 september 2015 is het Besluit vrijstelling beschermde dieren plantensoorten (vrijstelling windparken en hoogspanningsverbindingen op land) vastgesteld waarbij artikel 16ga Flora- en faunawet is toegevoegd. Indieners hebben de overschrijding van de 1%-norm bij de gewone dwergvleermuis doen beoordelen. Deze wordt bij het VKA niet overschreden. Uit het MER tabel 8.8 volgt, dat bij alternatief A en alternatief B het aantal aanvaringslachtoffers voor gewone dwergvleermuis net op of net boven de 1% van de natuurlijke sterfte ligt. Daarmee overschrijdt het MER onaanvaardbaar en is in strijd met de wettelijk vastgestelde norm.	De diverse onderzochte alternatieven hebben uiteindelijk geleid tot een voorkeursalternatief. Het voorkeursalternatief (VKA) is door Bureau Waardenburg in een aanvullende notitie op de eerdere Natuurtoets onderzocht op de effecten op beschermde soorten en gebieden. Specifiek is het effect op Natura 2000 gebieden, Natuurnetwerk Nederland en akkerfaunagebieden beschouwd. Ten aanzien van effecten op soorten is beken naar aanvaringslachtoffers onder vogels en vleermuizen. De notitie is bijgevoegd in bijlage 17 van het MER. Uit deze notitie volgt (zie paragraaf 8.1 van de bijlage) dat effecten op de gunstige staat van instandhouding van de relevante populaties van beide soorten (gewone dwergvleermuis en ruige dwergvleermuis) worden uitgesloten voor alle alternatieven/varianten, inclusief het VKA. De sterfte als gevolg van het windpark ligt voor het VKA beneden 1% van de jaarlijkse natuurlijke sterfte. Er is derhalve geen sprake van een overschrijding van de 1% toetsnorm.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ql	De voorwaarden van een vaste rust- of verblijfplaats volgen uit de vaste rechtspraak. Zo is duidelijkheid verschaft over het begrip vaste rust- of verblijfplaats in het plangebied voor vleermuizen die vallen onder de Bijlage IV Habitatrictlijnsoorten, ofwel strikt beschermde soorten. De watervleermuis is een vleermuis die hieronder valt en in het plangebied van DDM-OM voorkomt. Hieruit volgt voor	In het ecologisch onderzoek is uitgebreid onderzoek gedaan naar vleermuizen en vaste rust- en verblijfplaatsen. Er worden geen bomen gekapt of gebouwen gesloopt ten behoeve van de realisatie van het windpark en binnen de invloedssfeer van het windpark zijn geen (potentiele) verblijfplaatsen aanwezig. Verstoring van leefgebied of vliegroutes is niet aan de orde. Er is	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de vraag naar de vaste rusten verblijfplaatsen dat het moet gaan om de plaats waar het beschermde dier daadwerkelijk verblijft. Onder verblijven wordt verstaan rusten en broeden. Als het dier vanuit die vaste rust- en verblijfplaats echt niet meer aan voedsel kan komen of er niet meer weg kan komen, zijn die belemmeringen gelijk aan een verstoring van de vaste rust- of verblijfplaats als bedoeld in artikel 11 Flora- en faunawet. Een tijdelijke verstoring van een vaste rust- en verblijfplaats levert geen overtreding van artikel 11 Flora- en faunawet op als er geen blijvend negatief effect is. Wat hier niet zo is, nu blijvende belemmering optreedt met als oorzaak het windpark DDM-OM.	derhalve geen sprake van verstoring of aantasting van vaste rust- of verblijfplaatsen zoals bedoeld in artikel 11 Ffwet.	
236	qm	In het MER worden de (tijdelijke) gevolgen van de aanlegfase en de gebruiksfase van het windpark beschreven. Het MER erkent de gevolgen van de windturbines op het akkerfaunagebied. Er kunnen aanvaringslachtoffers optreden met blijvende verstoring, hierbij gaat het om incidentele slachtoffers. Wat onder leefgebied moet worden verstaan is onduidelijk. Indieners menen dat het betekent rust- of verblijfplaatsen. Nu dat laatste het geval is, is sprake van verstoring en strijd met artikel 11 Flora- en faunawet. Uit diverse berichten blijkt zoals algemeen bekend dat de weidevogels al sterk afnemen. Dit wordt onaanvaardbaar verergerd door de vestiging van het windpark. Dit onderkent het bestreden besluit niet, dat daarom dient heroverwogen.	In het ecologisch onderzoek is uitgebreid onderzoek gedaan naar de effecten op vogels, waaronder akker- en weidevogels. Hieruit blijkt dat de effecten beperkt en aanvaardbaar zijn. Daarbij wordt opgemerkt dat leefgebied niet hetzelfde is als vaste rust- of verblijfplaats, als benoemd in de Flora- en Faunawet.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	qn	Indiener verwijst naar een citaat uit het MER ten aanzien van de volgende in de aanlegfase op vogels. Het MER verduidelijkt dat er verstoring op vogels mogelijk is tijdens de werkzaamheden. Vanwege de fasering van de bouwfase is er elders dan in het gebied de mogelijkheid tot het benutten van alternatieve foerageer- of rustplekken als ze worden verstoord op hun oude plek. Waar deze	In het MER zijn de effecten beschouwd. Niet valt in te zien waarom deze effecten onjuist zouden zijn beschouwd, noch waarom de rechtszekerheid in het geding is. Temeer omdat in het inpassingsplan de locaties waar de infrastructuur zal worden aangelegd zijn aangegeven.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>mogelijke alternatieve plekken zijn, is echter onduidelijk. Voorts worden er mitigerende maatregelen genomen voor akkerfaunagebieden door aanzienlijk, namelijk in het concrete geval ontoelaatbaar groot en excessief, ruimtebeslag van toegangswegen en opstelplaatsen zoveel mogelijk te beperken. Pas in het definitieve windparkontwerp wordt uitgewerkt welke concreet deze zijn. Dit verdraagt zich niet met de verlangde rechtszekerheid. Het MER is onvoldoende en onzorgvuldig hierin.</p>		
236	qo	<p>Ecologische expertise bevestigt dat de effecten op enkele slaapplaatsen en kolonies in de directe omgeving onvoldoende zijn onderzocht. Zo wordt de Plas Langebosch (Zeilplas) bij Veendam gebruikt als slaapplaats van eenden en meeuwen maar wordt deze niet genoemd. Deels kunnen deze soorten in de omgeving van het plangebied foerageren. Echter, soorten als wilde eend foerageren ook heel vaak 's nachts zodat deze soort tijdens reguliere tellingen wordt gemist. Het MER heeft hiermee geen rekening gehouden. Voorts broeden in de vloeivelden onder andere de kokmeeuw en visdief. Onduidelijk is of effecten op deze soorten kwantitatief kunnen worden bepaald. Nader onderzoek is verlangd. Aldus is het MER onvolledig en onzorgvuldig.</p>	<p>In de natuurtoets, de passende beoordeling en het MER is op basis van verspreidingsgegevens en veldonderzoek naar gebiedsgebruik en vliegbewegingen onderzocht welke functie het plangebied heeft voor vogel- en vleermuissoorten, inclusief genoemde watervogelsoorten. Voor wilde eenden wordt in de natuurtoets beschreven dat het plangebied van weinig betekenis is voor deze soort, hierbij is wel degelijk rekening gehouden met de mogelijkheid van nachtelijke foerageer vluchten (zie bijvoorbeeld pagina 61). Als worst case is in de natuurtoets aangenomen dat, ondanks de genoemde gegevens, in het winterhalfjaar dagelijks vele tientallen tot enkele honderden vliegbewegingen over het plangebied plaatsvinden. Een dergelijke ruim gehanteerde ordegrootte dekt ook aantallen afkomstig van de slaapplaats Zeilplas Veendam. Op basis van dergelijke aantallen vliegbewegingen en kennis over het aanvaringsrisico van eenden en meeuwen worden op jaarbasis hooguit enkele (ordegrootte 3-10) exemplaren slachtoffer van een aanvaring in windpark DMOM. Effecten op de beschermde flora- en fauna die zich binnen de vloeivelden bevinden zijn beschouwd in het onderzoek, zie bijvoorbeeld pagina 85 van de natuurtoets ten aanzien van kokmeeuw en visdief. Kwantificering van effecten is wel degelijk mogelijk (en in de na-</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			tuurtoets ook uitgevoerd), mede gebaseerd op onze onderzoekservaringen in andere windparken in Nederland en België en kennis over vlieggedrag en aanvaringsrisico's van deze soorten beschreven in de literatuur.	
236	qp	Het rapport over ganzenvliegbewegingen roept de vraag op waarom het plangebied zo in trek is bij ganzen als foerageergebied. Is het geen risico om alle omliggende akkergebieden van een even goede kwaliteit te veronderstellen zoals in de berekeningen in de natuurtoets gebeurt? Verder wordt bijvoorbeeld in figuur 3.4 van dat rapport aangegeven dat "Groepen ganzen die in het donker alleen met de radar zijn waargenomen, maar waarvan het exacte aantal vogels onbekend is gebleven" niet in de figuur zijn opgenomen. Een toelichting waarom dat zo is, ontbreekt. Als dit een aanmerkelijk aantal ganzen betreft, kan dit achterwege laten wel het beeld van dit figuur kleuren.	De kwaliteit van aanwezige akkergebieden als foerageergebied voor ganzen wordt o.a. bepaald door het type gewas en de beschikbaarheid van oogstresten. Dit fluctueert sterk in ruimte en tijd. Voor de berekening is daarom gebruik gemaakt van gemiddelde waarden en een gelijke verdeling in de ruimte en tijd. Hiermee kan een goede indruk verkregen worden van de orde-grootte van de draagkracht. De groepen ganzen die in het donker op het radar zijn waargenomen en waarvan, vanwege de afstand en duisternis, de aantallen en soort-samenstelling visueel niet konden worden geverifieerd zijn buiten de figuren en tabellen in het 'ganzenrapport' gehouden omdat er geen getal of soort aan te koppelen was. Dit betrof echter maar een beperkt aantal groepen ganzen op het totaal aantal vastgelegde vliegbewegingen en heeft geen effect op de resultaten in tabellen en figuren en conclusies van het rapport. Uit o.a. tabel 3.2 en 3.3 blijkt dat vliegpatronen zijn vastgelegd van vele duizenden ganzen zodat met zekerheid een representatief beeld is gegeven van de slaaptrek van ganzen over het plangebied.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	qq	Op blz. 114 van de natuurtoets wordt vermeld dat de verwachte sterfte onder vogels en vleermuizen als gevolg van dat windpark niet als incidenteel gezien mocht worden. Nader onderzoek is gewenst, nuttig, zo niet noodzakelijk.	In de Natuurtoets is voorts beschouwd voor welke soorten dit geldt en welke effecten optreden. Hieruit blijkt dat voor enkele soorten een ontheffing in het kader van de Flora- en Faunawet vereist is, welke is aangevraagd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	qr	Over de vleermuizen wordt geconcludeerd dat de laatvlie-	In bijlage 5 van de natuurtoets is beschreven waarom	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>ger geen effecten ondervindt. Op basis van welke data dit wordt geconcludeerd, is niet direct duidelijk. Vooralnog zijn daarmee de effecten op deze soort (te) snel weggeschreven. Van de rosse vleermuis wordt geconcludeerd dat deze hooguit zeer incidenteel in het plangebied voorkomt. Daarom wordt ingeschat dat de kans op aanvaringslachtoffers onder rosse vleermuizen in het plangebied verwaarloosbaar is. De vraag die hierbij open blijft is of voor deze rode lijst-soort een kwantificering mogelijk is. Indieners betwisten dan ook een zorgvuldige en volledige opzet van het bestreden besluit.</p>	<p>voor laatvlieger geen aanvaringslachtoffers worden verwacht. Het aanvaringsrisico van deze soort is relatief laag, zoals ook naar voren komt uit het overzicht van aanvaringslachtoffers bij windparken in Europa (Dürr 2015). De soort is gebonden aan kleinschalig half open landschap en foerageert hierbinnen dicht bij de grond (dus minder op rotorhoogte) dan bijvoorbeeld rosse vleermuis waarvan wel veel slachtoffers worden gevonden. De aanwezigheid en gebiedsgebruik van vleermuizen in het plangebied is bepaald op basis van veldwerk ter plaatse en overige bronnen. Hieruit komt naar voren dat de rosse vleermuis uiterst zeldzaam is in het plangebied van windpark DMOM en dat het plangebied niet of nauwelijks van belang is als foerageergebied voor de rosse vleermuis. De kans op aanvaringslachtoffers is derhalve verwaarloosbaar en bedraagt minder dan één slachtoffer I jaar in het gehele windpark.</p>	<p>geen reden tot aanpassing.</p>
236	qs	<p>In het MER: "Voor vleermuizen wordt erkend dat "In algemene zin ... nog weinig bekend is over de relatie met windturbines. Het is niet duidelijk hoe de aantallen slachtoffers zich verhouden tot het werkelijke aantal langs trekkende exemplaren en tot dichtheden / populatieomvang. Door uit te gaan van een worst case-inschatting wordt deze onzekerheid ondervangen." Gezien deze passage is onduidelijk waarop men de mededeling baseert dat sprake is van een worst case scenario waarvan in de beoordeling wordt uitgegaan.</p>	<p>In de Natuurtoets is beschreven per onderdeel welke aannames zijn gedaan en waarom deze worst case zijn ingeschat. Niet valt in te zien waarom dit onjuist zou zijn.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	qt	<p>Ecologische expertise adviseert de mogelijke effecten van de (oprichting en de) exploitatie van het windpark op vleermuizen nader te onderbouwen en duidelijk te maken van welke soorten de natuurlijke sterfte met meer dan 1% toeneemt. Vleermuizen vliegen meestal niet tegen een windmolen aan, maar omdat ze wel dichtbij komen raken zij beschadigd door de luchtdrukverschillen kort</p>	<p>Verwezen wordt naar de natuurtoets welke als bijlage bij het MER is gevoegd en waarin uitgebreid is ingegaan op de effecten op vleermuizen.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		achter de rotor. Hierdoor overlijden zij. Om die reden moet ook de vleermuizenpopulatie en de trekroute worden onderzocht. Nu dit onderzoek ontbreekt, kan het bestreden besluit in redelijkheid niet in stand blijven.		
236	qu	Hel MER gaat enigszins in op effecten op (bedreigde) rode lijst-soorten binnen het plangebied. Echter, er wordt (te) snel geconcludeerd dat er geen effecten zullen zijn op de meeste soortgroepen ("Het is uitgesloten dat (al dan niet) beschermde soorten planten, gewervelden, vissen, reptielen en amfibieën en grondgebonden zoogdieren gedood worden als gevolg van in gebruik zijn windturbines. Dit geldt overigens ook voor de Rode Lijstsoorten binnen deze soortgroepen." Het is echter onduidelijk waarom dat laatste geldt voor alle soorten zodat worden betwist de stelling dat er geen rode lijst-soorten zijn die zodanig ecologisch afwijken dat hiervoor een aparte afweging moet worden gemaakt. Ook is het onduidelijk of met de volgende formulering in het MER de effecten volledig zijn uitgesloten. In een aantal gevallen wordt vermeld in het MER dat een beschermde of rode lijst-soort "hooguit lokaal en zeldzaam voorkomen in het plangebied". Ook blijft open hoe door werkt bemaling op vochtminnende soorten van de rode lijst. Volgens Indiërs is sprake van een onzorgvuldig MER.	Een in gebruik zijnde windturbine heeft slechts effecten op vogels en vleermuizen. Op basis van onderzoek worden effecten op andere soorten niet verwacht. Eventuele effecten van bronbemaling, indien dit noodzakelijk is, zijn in het kader van de aanlegfase beschouwd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	qv	Broedvogels zullen een verstoring ondervinden vanwege de aanwezigheid van windmolens. Deze verstoring wordt beperkt in afstand genoemd. Juist van soorten van open landschappen zoals die voorkomen in een rondom het plangebied zal deze verstoring groot zijn. Het zou daarom goed zijn om een exacte bronverwijzing toe te voegen voor bijvoorbeeld de volgende bewering: "In de soortspecifieke beoordeling van de verstoring is hier rekening mee gehouden en is gewerkt met een voor de desbetreffende soort toepasselijke verstoringsafstand, voor ganzen en	In de natuurtoets worden in bijlage 3 een groot aantal bronnen genoemd die zijn gebruikt om de gehanteerde verstoringsafstanden te definiëren, waaronder het voorbeeld dat is genoemd voor ganzen en zwanen. In de natuurtoets en passende beoordeling is gewerkt met een worst case verstoringsafstand voor ganzen en zwanen van 400 m. Dit is gebaseerd op een tiental onderzoeken naar verstoringseffecten van windturbines op deze soortgroepen samengevat in Hötker et al. (2006) en de studie van Fijn et al. (2007) en bevat dus meer	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>zwanen bijvoorbeeld 400 m." Het is onduidelijk waar deze 400 meter vandaan komt terwijl dit een essentiële aanname is in de berekeningen. Zie ook bijlage waar voor zwanen een afstand van 500-600 meter wordt genoemd. De vraag is verder of deze afstand ook algemeen geldig is voor soorten die via de akkerfaunagebieden van de provincie worden beschermd. Ook hier is het MER onvolledig en onzorgvuldig.</p>	<p>studies dan in voornoemde bijlage genoemd. Soorten die via de akkerfaunagebieden van de provincie worden beschermd betreffen met name akkerbroedvogels. In aanvulling op de informatie in bijlage 3 van de natuurtoets, blijkt uit recente literatuur dat voor broedende steltlopersoorten (o.a. kievit, wulp en scholekster) en zangvogelsoorten (o.a. veldleeuwerik, graspieper, gele kwikstaart) van open akkergebieden een maximale verstoringsafstand van 1 00 m tot windturbines (Steinborn et al. 2011, Steinborn & Steinmann 2014). De natuurtoets en het MER hanteren derhalve hiertoe worst case aannames. Voor de soorten in zogenaamde akkerfaunagebieden gelden geen andere afstanden aangezien de verstoringsafstanden ecologisch bepaald zijn, onafhankelijk van de beleidsmatige of juridische status van een gebied. Op grond van voorgaande is het MER dan ook niet onvolledig of onzorgvuldig.</p>	
236	qw	<p>In bijlage 4 van het MER wordt het broedseizoen genoemd. Wanneer er bouwwerkzaamheden worden uitgevoerd, kunnen deze leiden tot verstoring van in gebruik zijnde nesten van vogels en de vernietiging van hun jongen en/of eieren. Hiermee artikelen 11 en 12 Flora- en faunawet worden overtreden. Als oplossing wordt genoemd het preventief verwijderen van bomen en struiken door maaien. Indien tijdens de bouwwerkzaamheden wordt vastgesteld dat er nesten aanwezig zijn, dan moet worden bepaald of de werkzaamheden van dien aard zijn dat ze moeten worden uitgesteld. Het is moeilijk om het broedseizoen aan te geven. Deze kent geen standaardperiode, het verschilt namelijk per soort. Ongeveer is het de periode maart tot half augustus. Het MER mist hier rechte de verlangde speciale bescherming.</p>	<p>Niet valt in te zien waarom hier een onjuiste beschouwing is gegeven in het MER.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	qx	<p>De onderzoeken zijn in verschillende periodes uitgevoerd. Derhalve is er geen rekening gehouden met het broedsei-</p>	<p>Naast het uitgevoerde veldonderzoek is tevens gebruik gemaakt van jaarrond bekende telgegevens, waarbij</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aan-</p>

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		zoen. Of een onderzoek in een broedseizoen is uitgevoerd of onjuist buiten het broedseizoen, leidt tot grote verschillende significante uitkomsten.	ook met het broedseizoen rekening wordt gehouden.	passing.
236	qy	Voorts stelt het onderzoek in bijlage 4 dat er mitigerende maatregelen genomen moeten worden om tijdens de werkzaamheden te voorkomen dat er verstoring optreedt van broedende vogels en vernietiging van hun nesten en eieren. Dit kan door buiten het broedseizoen te werken of doordat vastgesteld wordt dat met de werkzaamheden geen nesten worden verstoord of vernietigd. Een mogelijke maatregel is het grondig maaien van het broedveld voorafgaand aan het broedseizoen. In het MER ontbreken dergelijke mitigerende maatregelen. Daarom is het bestreden besluit onhoudbaar.	In het natuuronderzoek en het MER worden deze maatregelen beschreven. Niet duidelijk is waarom dit onjuist zou zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	qz	Indieners stellen vast dat het opvalt dat bij de Duitse Natura 2000-gebieden de focus direct ligt op alleen de zwanen en ganzen. Voor deze gebieden zijn echter ook enkele soorten eenden, reigers en meeuwen aangewezen die in theorie in het plangebied kunnen foerageren. Ecologisch wordt bevestigd dat er meer aandacht moet worden besteed aan deze soorten om de instandhouding niet in gevaar te brengen. Het niet in acht nemen van deze gereede kans en het zich als goed huisvader geen rekening geven van passende aandacht voor deze soorten, getuigt van een onvolledig en onzorgvuldig MER.	Voor de Duitse Natura 2000-gebieden zijn voor relatief veel (algemene) soorten doelstellingen opgesteld. Doordat deze gebieden op minimaal 20 kilometer van het plangebied liggen, zijn alleen die soorten in de natuurtoets en passende beoordeling opgenomen die gebruik maken van lange foerageerstanden (meer dan 20 km) en waarvoor hoge aantallen als doel gesteld zijn (oftewel er maken grotere aantallen exemplaren van die soorten gebruik van de betrokken Natura 2000-gebieden). Van dergelijke soorten mag verondersteld worden dat een kans bestaat dat deze gebruik maken van het plangebied. Soortgroepen als eenden, reigers en meeuwen voldoen niet aan deze criteria, er is derhalve sprake van een verwaarloosbare kans op binding met het plangebied en zijn daarom niet nader uitgewerkt.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ra	Betreffende de beschrijving van de Kleine zwaan. 'Er is verder een fout geslopen in de beschrijving van de kleine zwaan. Op pagina 423 van het MER staat: "De soorten kleine zwaan en toendrarietgans zijn regelmatig in het	In de natuurtoets, de passende beoordeling en het MER is abusievelijk een verkeerde actieradius gehanteerd voor kleine zwaan, deze bedraagt inderdaad 12 km (van der Vliet et al. 2011). Dit doet echter niets af aan	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		plangebied aanwezig. De actieradius van de kleine zwaan is 6 kilometer (van Gils & Tijssen 2007 in van der Vliet et al. 2011). (Significant) versturende effecten (inclusief sterfte) van de aanleg en het gebruik van Windpark De Drentse Monden - Oostermoer op de populatie kleine zwanen in het Natura 2000-gebied Bargerveen zijn op voorhand met zekerheid uit te sluiten. Dit is onjuist: de in het artikel genoemde afstand voor kleine zwaan bedraagt 12 kilometer (dus het dubbele van wat hier genoemd wordt) zodat effecten op kleine zwaan vanuit deze gebieden niet om deze reden kunnen worden uitgesloten, Dit heeft zijn doonverking in andere rapporten waaronder de passende beoordeling. Ook het op Duits grondgebied gelegen Vogelrichtlijngebied Emstal van Lathen bis Papenburg (DE2909-401) is mede vanwege het belang van dat gebied voor kleine én wilde zwaan aangewezen.	de conclusies in de passende beoordeling en het MER. Het Natura 2000-gebied Bargerveen en het Duitse Vogelrichtlijngebied Emstal Lathen - Papenburg liggen beiden namelijk op meer dan 20 kilometer van windpark DMOM (zie ook natuurtoets pagina 31), zodat een relatie van kleine zwanen uit deze gebieden met het plangebied is uitgesloten. Hetzelfde geldt voor wilde zwanen uit het Duitse Natura 2000-gebied, aangezien voor deze soort een actieradius van 10 km geldt (van der Vliet et al. 2011).	
236	rb	Op grond van foto's wordt bevestigd de boerenzwaluw in het plangebied voorkomt. Zowel het MER als het Inpassingsplan plan behandelen niet expliciet deze vogelsoort. De boerenzwaluw is één van de vogels die op de rode lijst 2004 staat vermeld. De boerenzwaluw is een gevoelig soort en om die reden op deze lijst opgenomen. Indieners achten ook in dit opzicht het bestreden besluit incorrect.	In de uitgevoerde Natuurtoets (bijlage 4 bij het MER) is wel degelijk onderzoek verricht naar de boerenzwaluw. Graag verwijzen wij u naar bijlage 4 bij het MER en dan specifiek paragraaf 9.3.1. Hieruit blijkt dat de boerenzwaluw wel degelijk betrokken is bij de uitgevoerde onderzoeken.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	rc	Het bestreden besluit besteedt onvoldoende aandacht aan ecologische aspecten en is in strijd met de Natuurbeschermingswet en de Flora- en Faunawet. Het onderzoek van Tauw (uitgevoerd in opdracht van indiener) stelt het volgende vast: 'Wij adviseren de effecten van (de oprichting en) de exploitatie van dit windmolenpark op vogels met een relatief grote actieradius nader te beschouwen. Op welke soorten is een effect mogelijk en voor welke soorten geldt dat hierdoor de natuurlijke sterfte met meer dan 1 % toeneemt? We raden u aan deze analyse vooral voor kwets-	Verwezen wordt naar het uitgevoerde onderzoek in het MER. Niet duidelijk is waarom dit onvoldoende zou zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		bare soorten als kleine en wilde zwaan en toendrarietgans, maar ook voor andere soorten met een grote actieradius (zoals bepaalde soorten meeuwen) te onderzoeken.		
236	rd	Er is een vogelpark gevestigd in het plangebied. Volgens de eigenaar van het bedrijf veroorzaken de windturbines veel overlast op de vogels, met mogelijk gevolg de dood. Door de plaatsing van windturbines veroorzaakt het geluid onevenredig en op korte termijn onherstelbaar schade aan de vogels zoals stress en onbezonnen heen en weer gevlieg, typisch en kenmerkend voor deze tropische soorten. Het bedrijf vreest reëel en concreet nadeel. Zo moeten helikopters dagelijks van en naar en over het windparkgebied om te controleren of alles werkt en veilig is, ook voor het onderhoud. Dit veroorzaakt grote gevolgen voor deze bijzondere vogels. Het MER veronachtzaamt deze bijzondere positie en is zo onzorgvuldig en onvolledig.	Wat betreft de door indiener genoemde verstoringen voor de vogels in het Vogelpark merken wij op dat de dichtstbijzijnde windmolen zich op een afstand van 1 kilometer van het vogelpark bevindt. Gelet op deze ruime afstand wordt niet ingezien op welke wijze sprake kan zijn van overlast voor de vogels in het park. Indiener maakt zijn bewering ook niet aannemelijk door middel van onderzoek of feiten anderszins.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	re	Ook geven Indiërs aan dat zij hobbymatig dieren (pony's, honden, huisdieren) houden. Door plaatsing van windturbines in de nabijheid kunnen de dieren worden verstoord. Indiërs achten het MER onjuist in zoverre dit niet is behandeld.	Er is uitgebreid onderzoek gedaan naar soorten die op basis van wetgeving zoals de Flora- en faunawet worden beschermd. Onderzocht is wat de effecten van het project zijn op beschermde soorten. In bijlage 4, 5,6, 22 en 23 van het MER zijn deze onderzoeken opgenomen. Naar huisdieren en een soort als bijvoorbeeld pony's is geen onderzoek gedaan omdat het hier soorten betreft die niet specifiek worden beschermd op basis van de Flora- en faunawet of andere natuurwetgeving. Er is dan ook geen reden om voor deze soorten specifiek onderzoek te verrichten. Verder staat indiener zijn zienswijze op dit onderdeel niet door middel van onderzoek of feiten anderszins.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	rf	De provincie Drenthe heeft beheersplannen opgemaakt voor Natura 2000-gebieden Drouwenerzand en het Norderholt. Drouwenerzand ligt, zoals eerder aangeven, in de	Uit het ecologische onderzoek volgt dat er geen significante effecten te verwachten zijn, waardoor de bouw en het gebruik van het windturbinepark geen effect op	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		nabijheid van het plangebied. De beheersplannen moeten ervoor zorgen heide, jeneverbesstruiken en stuifzand behouden blijven in het Drouwenerzand. Het inpassingsplan staat haaks op deze voorgenomen plannen van de provincie Drenthe.	de beheerplannen zullen hebben.	
236	rg	De kwaliteit van de verstedelijkte zone in het plangebied wordt gewaarborgd door de directe ligging aan het groot-schalige open landschap De Monden en in de verte het uitzicht op de Hondsrug. Door het plaatsen van windturbines gaat dit verloren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	rh	Voorts is het toekomstig beleid van de provincie Groningen strijdig met het plan. Het plan is een ecologische verbindingzone te realiseren tussen Bourtange en Westerwolde. Op deze wijze worden de kenmerkende karakteristieken van het gebied benadrukt. De realisatie van deze ecologische hoofdstructuur wordt doorbroken bij het plaatsen van windturbines in DDM-OM en staat daarmee haaks op het Inpassingsplan.	Het provinciaal beleid is uitsluitend bindend voor provincies. Derhalve mag het inpassingsplan afwijken van het provinciaal beleid. De ecologische verbindingzone ligt niet in het plangebied van windpark De Drentse Monden en Oostermoer. Van een doorbreking van de ecologische verbindingzone door het windpark kan geen sprake zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ri	Het MER en het Inpassingsplan erkennen dat de meeste aanvaringslactoffers met een windturbine tijdens de seizoenstrek plaatsvinden. Er is onvoldoende rekening gehouden met de vlieghoogte van vogels die over en in het plangebied trekken per seizoen dan wel definitief gevestigd zijn. In de bijlagen behorend bij het MER en het Inpassingsplan worden vlieghoogtes genoemd. Bijvoorbeeld in de natuurtoets is gesteld dat de trek van vogels met name in het voor- en najaar plaatsvindt en daarmee wordt gekwalificeerd als seizoenstrek. In het algemeen vindt de seizoenstrek plaats op hoogte boven de 150 meter, maar bij tegenwind kan de vlieghoogte van vogels sterk afnemen tot beneden 100 meter. Daarmee vinden er hoogstwaarschijnlijk zeer veel aanvaringslactoffers plaats. De turbines hebben een uitzonderlijke hoogte en komen 200 meter boven het maaiveld uit. De vo-	Indiener stelt dat de aangegeven vlieghoogten in de bijlagen van het MER niet zouden kloppen, maar voegt geen onderbouwing toe van deze stelling. Tijdens periodes van slecht weer is bekend dat vogels wachten op betere omstandigheden. Grote slachtofferaantallen als gevolg van slechte weersomstandigheden worden dan ook niet voorzien. In het MER wordt bovendien uitgegaan van een worst case situatie, waarmee effecten met zekerheid niet worden onderschat.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gels vliegen op deze hoogte dan wel lager. Aanvaringslachtoffers zijn niet uitgesloten. In het MER en het Inpassingsplan wordt hier verder niet op ingegaan. Enkel de bijlagen melden vlieghoogtes. Indieners achten het MER en het Inpassingsplan onvoldoende en onzorgvuldig.		
236	rj	Artikel 3.1.6 lid 1 sub b jo. artikel 1.1.1 Bro schrijft voor dat een bestemmingsplan alsmede haar ontwerp vergezeld gaan met een beschrijving van de wijze waarop in het plan rekening wordt gehouden met de gevolgen voor de waterhuishouding. Ingevolge de NRD moet er een watertoets worden opgenomen. In de watertoets worden de gevolgen van de plaatsing van de windturbines behandeld op deze punten: grondwater, oppervlaktewater en hemelwaterafvoer. Voorts dient er overleg met waterschap Hunze en Aa's plaats. Indieners betwisten een voldoende en zorgvuldige onderbouwing van hetgeen is benoemd in het Inpassingsplan en het MER.	De trillingen als gevolg van het in bedrijf zijn van de windturbine zijn zeer gering en hebben geen effect op de grondwaterstand of ondergrondse waterberging. Niet valt in te zien waarom de windturbines zorgen voor vervuiling van het grondwater.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	rk	Het Bro schrijft voor dat in ieder geval in een watertoets zijn neergelegd de bevindingen en resultaten van de watertoets en de wijze waarop rekening is gehouden met de gevolgen van het plan voor de waterhuishouding. In de watertoets moeten punten als veiligheid, wateroverlast, gevolgen voor de kwaliteit en mogelijke verdroging worden gezien. Ook moet aangegeven worden hoe er rekening is gehouden met het wateradvies dat door de waterbeheerder is verstrekt. Ook op dit punt missen Indieners een volledige en zorgvuldige onderbouwing van het Inpassingsplan, bestrijden het bestreden besluit en vragen om heroverweging ervan.	zie reactie onder rj.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	rl	Voorts is in het MER geen rekening gehouden met de gevolgen op de waterkwaliteit door teelt van fabrieksaardappelen in het plangebied in het bijzonder vloeivelden en afvoer via Stadskanaal en infiltratie ervan in Drentse Monden. Deze teelt brengt een ernstige milieube-	Indiener stelt dat de aangegeven vlieghoogten in de bijlagen van het MER niet zouden kloppen, maar voegt geen onderbouwing toe van deze stelling. Tijdens periodes van slecht weer is bekend dat vogels wachten op betere omstandigheden. Grote slachtofferaantallen als	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>lasting met zich mee. Een aantal keren per jaar worden de gewassen bespoten en dat zorgt voor een toevoer van ongewenste chemicaliën. Indien windturbines worden geplaatst op hetzelfde perceel, kan dat leiden tot ernstige en urgente, saneringsplichtige grondwatervervuiling. De fundering van een windturbine bestaat uit betonnen platen. Bij hevige wind gaat de windturbine zwiepen wat doorgezet wordt naar de fundering. De diverse waterlagen worden daardoor met elkaar verbonden, dus dringen chemicaliën door in het grondwater met alle gevolgen van dien. Dit is een jaarlijks herhaaldelijk probleem. Het MER berust op een misslag door dit niet te noemen.</p>	<p>gevolg van slechte weersomstandigheden worden dan ook niet voorzien. In het MER wordt bovendien uitgegaan van een worst case situatie, waarmee effecten met zekerheid niet worden onderschat.</p>	
236	rm	<p>In het MER wordt aangenomen dat er per opstellingsvariant minimaal één bodemverontreiniging is. In het Inpassingsplan wordt zelfs aangenomen dat er geen turbines worden geplaatst op verontreinigde grond. Dit is dus feitelijk onmogelijk, onjuist. Het MER is ook hierin onzorgvuldig door zonder reden met een behoorlijke onderbouwing dit niet te behandelen</p>	<p>Deze bodemverontreiniging is bekend in het deel van het plangebied waar geen windturbines worden mogelijk gemaakt in het inpassingsplan. Specifiek betreft het het noordelijke deel van het oorspronkelijke plangebied van Windpark Oostermoer, ten noorden de N33. Er is dus ook geen sprake van bekende verontreinigde bodem in het RIP. In de uitvoeringsfase van het plan zal nog een nul situatie bodemonderzoek worden uitgevoerd en aangeleverd aan het bevoegd gezag. Dit is gebruikelijk in dergelijke projecten en staat uitvoering van het plan niet in de weg, aangezien altijd maatregelen mogelijk zijn indien onverhoopt toch bodemverontreinigingen worden aangetroffen. Daarvoor bestaat op dit moment echter geen aanwijzing.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	rn	<p>Gevolgen van bebouwing van deze gronden worden niet genoemd en ook maatregelen die moeten worden genomen op de al dan niet ernstige of urgente bodemverontreiniging niet. Ingevolge artikel 3.1.6 Bro moeten bodemonderzoeken worden verricht met het oog op toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen van het gebied. Dit wordt tevens in het MER genoemd. Indieners betwisten een zorgvuldig en volledig MER.</p>	<p>Vanuit de functie windpark worden geen eisen gesteld aan de kwaliteit van de bodem. De beoogde activiteit, namelijk de aanleg van een windpark zijn niet relevant voor de bodemkwaliteit ter plaatse. De bodem is derhalve geschikt voor het beoogde gebruik. Volledigheidshalve is dit toegevoegd aan de toelichting. zie ook rm.</p>	<p>Deze reactie geeft reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	ro	<p>het plangebied komen - door cultuurhistorisch, zoals agrarisch, gebruik en meer - veel stortplaatsen voor op land, slootdempingen, erfverhardingen, ondergrondse tanks- en bestrijdingsmiddelenopslag. Ongeveer vijftien windturbines worden gebouwd op slootdempingen. In het MER wordt aangenomen dat de bodemkwaliteit voldoende is zodat er geen gevolgen door bebouwing optreden. Het MER is onvoldoende en onzorgvuldig door klakkeloos en zonder meer aan te nemen dat er geen sprake is van een verstoring op de bodemkwaliteit. Voorts zijn er in het plangebied veel meer gedempte sloten aanwezig dan wordt genoemd in het MER. Dit staat zwart op wit genoemd in bijlage 11 van het MER: 'In het noordelijk deel van het projectgebied is sprake van vele gedempte sloten. Al deze sloten zijn niet onderzocht en verdacht voor een potentiële verontreiniging.</p>	<p>In het MER is op basis van beschikbare informatie een beoordeling opgesteld. Verontreinigingen worden op basis daarvan niet verwacht. In een vervolgfase, voorafgaand aan de bouw van de windturbines, worden bodemonderzoeken uitgevoerd. Indien er toch verontreinigingen aanwezig zijn, kunnen deze worden gesaneerd. Voor de afweging tussen alternatieven leidt dit niet tot een andere beoordeling, omdat dit in de praktijk gemakkelijk oplosbaar is.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	rp	<p>Het MER is nalatig door geen onderzoek te verrichten naar visueel of verder verdachte eventuele bodemverontreiniging in Drentse Monden en het niet te benoemen. Blijkt vóór of en tijdens de bouw dat de gronden inderdaad vervuild zijn, dan zullen de gronden gesaneerd moeten worden. Deze procedure leidt tot een aanmerkelijk oponthoud van de bouw, aanzienlijke projectkosten/verhoging met invloed op de nadelige financieel-economische haalbaarheid van het windpark en tot overlast voor de omgeving. Deze redenering is ook van toepassing op bestaande sloten. Door plaatsing van windturbines zullen bestaande sloten worden gedempt. Ook hiervan is mogelijke verontreiniging onbekend.</p>	<p>Zoals gesteld worden verontreinigingen niet verwacht. Bodemonderzoek wordt voorafgaand aan de bouw uitgevoerd, dus van eventuele vertraging tijdens de bouw is geen sprake.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	rq	<p>Voorts stelt het MER: 'Aandachtspunt voor de plaatsing van de turbines is wel dat deze buiten voormalige stortplaatsen worden geplaatst. Indieners betwisten dat sprake is van een zorgvuldig onderzoek naar de plaatsing van windturbines buiten voormalige stortplaatsen. Onduidelijk</p>	<p>De windturbines worden buiten dergelijke stortplaatsen gebouwd. Niet valt in te zien waarom dit onnauwkeurig of onzorgvuldig zou zijn.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>is wat wordt bedoeld met 'buiten'. Onbekend is hoeveel meterafstand gehouden moet worden tussen een stortplaats en een windturbine. Het MER is onzorgvuldig door bloot te stellen, hiermee aan te nemen dat de windturbines buiten voormalige stortplaatsen moeten worden geplaatst. De precieze bedoeling en onderbouwing ontbreken echter. Indieners missen de vereiste duidelijkheid daarnaast (of) dat sprake is van door de Provincie - of overige overheid -verklaard gesloten, dus veilige stortplaatsen ondergronds, bovengronds en zijdelings afgedekt naar de regelen der kunst en de wet. Zij betwisten bij gebrek aan wetenschap de houdbaarheid van dit park.</p>		
236	rr	<p>In het plangebied komen windturbines binnen vijf meter van hoofdwatgangen en schouwsloten en zelfs in deze watgangen. De turbines zullen in de watgangen vallen. Door het Waterschap is aangegeven dat naast een hoofdwatgang een zone van vijf meter niet bebouwd mag worden. Dit is een zogenaamde beschermingszone. Door het Waterschap wordt aangegeven dat bij schouwsloten discussie mogelijk is om een windturbine op vier meter van de sloot te plaatsen. Dit is mogelijk wanneer de turbine echt niet kan worden verplaatst. Mogelijke oplossingen zijn dan het dempen van sloten, aanpassen of verleggen van deze sloten. Deze uitzondering wordt ook voor mogelijk gehouden bij de aanleg van wegen bij hoofdwatgangen. Daarentegen wordt door het Waterschap in een apart punt aangegeven in de notitie van het overleg dat de fundering van de windturbine buiten de beschermingszone van vijf meter moet blijven. Dit spreekt zichzelf tegen zodat Indieners constateren de innerlijke tegenstrijdigheid tussen betrokken overheden, gezagen, adviseurs, deskundigen. Die juist ingevolge de vernieuwde Wro geraadpleegd moeten worden ter vooroverleg nu bezwaar en beroep (rechtbank) in combinatie</p>	<p>Er heeft overleg plaatsgevonden met het Waterschap. Niet valt in te zien waarom dit onzorgvuldig is. Er is voorts geen enkele reden om aan te nemen dat de windturbines in de watgang zullen vallen.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		zijn vervangen door slechts - deze - zienswijze. Indieners menen dat de formele en materiële waarborgen van dit vooroverleg niet serieus zijn ingevuld en naar behoren zijn gestand gedaan. Het leidt tot onduidelijkheid voor Indieners. Onduidelijk is welke sloten eventueel gedempt, verlegd en aangepast moeten worden. Het MER is ook op dit punt onzorgvuldig.		
236	rs	Indien binnen de beschermingszone van een watergang wordt gebouwd, heeft dit gevolgen voor de veiligheid van werknemers die onderhoudswerkzaamheden op een watergang uitvoeren. Hierdoor hebben werknemers een beperkt oppervlakte voor onderhoud. Voorts zijn de wateren door de dichte bebouwing minder beschermd. Een beschermingszone bij een watergang is er niet zonder een reden. Er moet bij het watersysteem rekening worden gehouden met bodemdalingen en klimaatveranderingen. Door voldoende ruimte open te laten bij de huidige watersystemen kunnen door toekomstige veranderingen eenvoudige aanpassingen worden gedaan en worden ernstige gevolgen op de omgeving voorkomen.	Zie reactie onder pc.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	rt	Door aanleg van wegen en dergelijke vindt er bodemdaling plaats, nota bene al vóór aanvang der werken door deels bewuste verlaging grondwaterstand, wat ook wel periodiek en seizoensgebonden geschiedt in het drassig gebied van de Drentse Monden om het (beter) begaanbaar te maken voor zwaar vervoer.	Er is geen sprake van veengrond, die is afgegraven tot de zandgrond. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'bouw en aanleg'. De ondergrond bestaat uit zand, en veelal niet uit veen, zoals blijkt uit de sonderingen die zijn bijgevoegd bij aanvulling op aanvraag Wabo (d.d. 8-1-2016). Van veenoxidatie is geen sprake.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ru	Door de komst van de windturbines staat vast dat WOZ waarden van onroerende zaken in het plangebied dalen. Deze waardedaling is ook van invloed op het Waterschap Hunze en Aa's. Gemeenten geven WOZ waarden van onroerende zaken door aan waterschappen. Aan de hand	Zie reactie onder pc.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		hiervan wordt het belastingtarief door het Waterschap berekend. Dit heeft tot gevolg minder inkomsten voor het Waterschap. Het MER heeft dit niet genoemd, oftewel veronachtzaamd.		
236	rv	Voorts is in het Inpassingsplan geen rekening gehouden met bescherming van watererfgoed. Uit het Watersysteemplan Veenkoloniën blijkt de waardevolle aanwezigheid van watererfgoed in en rondom het plangebied. Daarbij komt de beleving van de Veenkoloniën. Deze kenmerkt zich door een landelijk gebied en een kanalen- en wijkenstelsel. Deze elementen zijn belangrijk vanuit cultuurhistorisch oogpunt en vormen de ruggengraat van het landschap. De aanwezige waterwerken zoals sluizen en bruggen zijn ook cultuurhistorisch van belang. Naar alle waarschijnlijkheid, althans aannemelijk moeten sloten gedempt worden. Hierdoor verandert het kenmerkende kanalen- en wijkenstelsel van dit gebied. Het landschap verandert hierdoor volledig. In het MER is hierover niets genoemd. Aldus menen Indiërs dat het bestreden besluit onvoldoende en onzorgvuldig is.	Tijdelijk betekent dat deze gedurende een beperkte periode optreden en niet gedurende de gehele levensduur van het project optreden. Het gaat hier specifiek om bronbemaling tijdens de bouwfase (van het fundament).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	rw	Het plangebied is voornamelijk ingericht op landbouwkundig gebruik. Het peilbeheer is daar dan ook op afgestemd en dat betekent voldoende drooglegging. In de natuurgebieden is het peilbeheer hoger. Om tijdens de bouw droog te kunnen bouwen worden de waterpeilen nog lager gezet door middel van tijdelijke bemalingen en grondwateronttrekkingen. Volgens het MER worden er geen relevante effecten verwacht door deze droogleggingen omdat zij voldoen aan de algemene regels van het Waterschap. Uit het overleg met het Waterschap blijkt echter dat de benodigde waterschappen tijdens bouw (en al dan niet daarna) een aandachtspunt is. Voorts blijkt uit de Omgevingsvisie provincie Drenthe om in droge periode over voldoende water te kunnen beschikken, het peilbe-	Voor zover de reactie van indiener betrekking heeft op het waterschap en dit overleg verwijzen wij naar de reactie onder rv. Hieruit blijkt dat het waterschap in het kader van het wettelijk vooroverleg heeft ingestemd met het voorliggende inpassingsplan. Ten aanzien van het beleid van de provincie, kan worden opgemerkt dat er sprake is van een tijdelijke situatie (bouw) en dat het beleid van de provincie alleen bindend is voor de provincie en de gemeenten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		heer niet verder uit te laten zakken dan noodzakelijk voor landbouwkundig gebruik.		
236	rx	Voorts wordt gesteld door het MER dat het "[..] mogelijk tijdelijk bemalen [..]" zijn. Dit wordt ook door het waterschap erkend zoals genoemd. Onduidelijk is echter wat onder tijdelijk wordt verstaan. Indieners bestrijden zo dat het plan voldoet aan vereiste rechtszekerheid, zorgvuldigheid en veiligheid. Een grote reële kans is aanwezig dat er na de bouw ook bemalingen noodzakelijk zijn. Gevolgen van deze bemalingen worden niet benoemd. Indieners betwisten een zorgvuldige en volledige onderbouwing in het MER.	Tijdelijk betekent dat deze gedurende een beperkte periode optreden en niet gedurende de gehele levensduur van het project optreden. Het gaat hier specifiek om bronbemaling tijdens de bouwfase (van het fundament).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ry	Door het MER wordt zonder meer voorbij gegaan aan veenoxidatie. Het plangebied bestaat uit veengrond. Dit is een drassige, nattige grond. Veengrond heeft vocht nodig. Wanneer het grondwaterpeil zodanig wordt verlaagd, leidt het tot onverantwoorde drooglegging met alle gevolgen van dien. Hierdoor wordt de veengrond blootgesteld aan lucht waardoor het oxideert, voor de omgeving onwelriekend gaat geuren en de bodem gaat dalen. Ook komt bij veenoxidatie een aanzienlijk hoeveelheid CO2 en nitraat vrij. Dit wordt niet genoemd in het MER. Het MER is onzorgvuldig door bloot te stellen dat er geen sprake is van relevante effecten als bodemdaling. Bovenal is verhoging CO2 uitstoot in strijd met de vermeende, beweerdelijke aanleiding voor de aanleg van de windturbines hier. Het staat haaks op doelstelling Energieakkoord zodat het bestreden besluit voor herroeping vatbaar is.	Er is geen sprake van veengrond, die is afgegraven tot de zandgrond. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'bouw en aanleg'. De ondergrond bestaat uit zand, en veelal niet uit veen, zoals blijkt uit de sonderingen die zijn bijgevoegd bij aanvulling op aanvraag Wabo (d.d. 8-1-2016). Van veenoxidatie is geen sprake.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	rz	Bij het MER wordt geadviseerd het oppervlaktewaterpeil en het technisch ontwerp hierop af stemmen om de ontwateringsdiepte te kunnen realiseren. Bij technische aspecten moet gedacht worden aan bodemtype, waterpeil, afstanden van waterlopen en drains en draindiepten. Wanneer de gewenste grondwaterstanden niet gereali-	In het MER is gesteld dat maatregelen mogelijk zijn in het geval dat blijkt dat bronbemaling, indien al noodzakelijk, niet of beperkt mogelijk is. Op basis van de huidige kennis is geen reden om daarvan uit te gaan. Mocht dit toch het geval zijn, dan zijn andere maatregelen achter de hand, waarvan enkele voorbeelden in	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>seerd kunnen worden, moeten er andere maatregelen worden getroffen. Volgens het MER bieden maatregelen als ophoging van het maaiveld, aangepaste inrichtingsvorm of een aangepaste functie wellicht een oplossing. Maar een mogelijkheid is en biedt geen vereiste rechtszekerheid, zodat Indiërs hier inbreuk zien op de vereiste gebiedsgarantie ter zorgvuldigheid naar de algemene beginselen voor behoorlijk bestuur en de wet. Of het ook daadwerkelijk een oplossing is, blijft in het midden. Ook gevolgen van deze oplossingen worden niet genoemd. Door het ophogen van het maaiveld verandert de omgeving, het gebruik van de grond heeft gevolgen op huidige bebouwingen. Indiërs betwisten en ontkennen dan ook een onzorgvuldige en onvolledige onderbouwing van het plan.</p>	<p>het MER worden gegeven. Niet valt in te zien waarom dit onzorgvuldig is.</p>	
236	sa	<p>Een ander wezenlijk invloedsgevolg door plaatsing van windturbines op het grondwaterpeil, is de toename van het verhard oppervlakte. Per windturbine neemt het verhard oppervlakte met meer dan 47.000 m² (234,7 ha voor 50 windturbines). Dit verhard oppervlak moet gecompenseerd worden door hemelwater vertraagd af te voeren of een waterberging in het plangebied te realiseren. Wanneer dit laatste wordt gerealiseerd, moet er per vierkante meter een waterbergend vermogen van 80 liter worden aangebracht. De gevolgen hiervan worden niet benoemd. Het MER spreekt zichzelf tegen. De windturbines mogen, zoals genoemd, niet in de beschermingszone van een watergang worden geplaatst. Echter kan, wanneer er geen andere oplossing is, alsnog de turbine op een watergang worden geplaatst. Vervolgens moeten deze watergangen gedempt worden. Dit leidt tot een minder waterbergend vermogen. Het MER stelt dat dit gecompenseerd kan worden door nieuw aan te leggen sloten. Wordt dit alles bij elkaar genomen, dan ontstaat</p>	<p>Allereerst wordt opgemerkt dat de toename aan verharding per windturbine geen 47.000 m² bedraagt maar circa 10.000 m². Er worden geen turbines mogelijk gemaakt op watergangen die in eigendom zijn van het waterschap en die een belangrijke functie vervullen voor de waterhuishouding. De rest van de watergangen is in eigendom van de grondeigenaren. Die hebben een belang bij de goede ontwatering van hun percelen. Verder wordt in paragraaf 11.3.3 van het MER ingegaan op hemelwaterafvoer. Zoals in deze paragraaf aangegeven neemt door de aanleg van sloten nabij opstelplaatsen en wegen het bergend vermogen toe. Als het ontwerp van de civiele werken definitief is bepaald kan worden nagegaan in hoeverre een toename van verhard oppervlak resteert en in hoeverre daar nog maatregelen voor nodig zijn. Het MER, en derhalve ook paragraaf 11.3.3, is in het kader van het vooroverleg voorgelegd aan het waterschap. Het waterschap heeft aangegeven geen inhoudelijke opmerkingen te hebben</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		er een wirwar aan sloten. Bestaande sloten worden gedempt dan wel verplaatst en nieuwe sloten worden aangelegd. Dit onaanvaardbaar gebiedsingrijpen is niet doelmatig, ofwel onevenredig en disproportioneel want het leidt tot onnodige overlast en onkosten met overheidsuitgaven die daarmee niet verantwoord worden besteed. Onduidelijk is op welke locaties dit moet gebeuren. Indieners betwisten een zorgvuldige, volledige onderbouwing en volharden erin dat zodanige gebreken kleven aan het bestreden besluit dat het ongedaan moet worden gemaakt.	op de stukken en van mening te zijn dat het belang van het watersysteem wordt onderkend in het plan.	
236	sb	Het windpark Drentse Monden maakt een onaanvaardbare inbreuk op de van algemeen bekendheid zijnde, kenmerkende cultuurhistorische waarden van De Drentse Monden, meer bepaald de karakteristieke openheid van het landschap, cultuurhistorische waarden van dorpsgezichten, rijksmonumenten en archeologie. Dienaangaande wordt ontoelaatbaar voorbijgegaan aan gemeentelijke, provinciale visies en die van de Rijksoverheid zelf, aangaande cultuurhistorische waarden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'cultuurhistorie en archeologie' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	sc	Cultuurhistorische waarden van een gebied zijn erg belangrijk, ze geven een streek karakter en ademen de geschiedenis van het erfgoed. Zonder deze oorspronkelijkheid zou een landschap vlak en eentonig worden. De huidige uitstraling van dit deel van de Veenkoloniën is gevormd door historische ontwikkelingen en vooruitgang.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'cultuurhistorie en archeologie' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	sd	Het kenmerkend open karakter als cultuurhistorische waarde van de Veenkoloniën wordt geschaad door het inpassingsplan. De windturbines hebben een zodanige grootte dat de aandacht geheel getrokken zal worden naar de hoogte en het kolossaal geheel. Het MER stelt dat de schaal van de windturbines zodanig is dat ze zijn te positioneren boven het landschap, waardoor de cultuurhistorische patronen leesbaar blijven. Echter, het karakter	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'cultuurhistorie en archeologie' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		van het Veenkoloniale landschap maakt dat juist de grootte van de windmolens afbreuk doet aan de cultuurhistorische patronen zoals de karakteristieke openheid. De open beleving als cultuurhistorische waarde, zal ernstig worden beïnvloed, of onmogelijk worden gemaakt. Dit veroorzaakt in redelijkheid een onaanvaardbaar nadeel qua cultuurhistorische waarden.		
236	se	Het windpark leidt tot aantasting van de beschermde dorpsgezichten Annerveense Kanaal, Eexterveense Kanaal en Anloo. Volgens vaste jurisprudentie moeten dorpsgezichten bij de belangenafweging worden betrokken. Ook wanneer deze dorpen zich buiten de grenzen van het plangebied bevinden, kan het tot aantasting van het beschermd dorpsgezicht leiden. Het is een feit van algemene bekendheid dat, bij helder weer, windturbines op een afstand van 20 tot 30 kilometer zichtbaar zijn. De cultuurhistorische waarden van de beschermde dorpsgezichten zijn zo niet gewaarborgd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'cultuurhistorie en archeologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	sf	Weliswaar heeft enige belangenafweging plaatsgevonden, maar onvolledig en onevenwichtig. Bij het MER kader 10.1 is een toelichting van het Aanwijzingsbesluit beschermde dorpsgezichten Annerveenschekanaal/Eexterveenschadekanaal gevoegd. Ook wordt het effect op deze dorpsgezichten beschreven. In het MER wordt toegegeven dat de afstand tussen het noordelijkste deel van het windpark en zuidelijkste deel van het beschermd dorpsgezicht slechts 500 meter bedraagt. Hierbij wordt voorbijgegaan aan de door de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed geadviseerde afstand van 1.800 tot 2.000 meter tussen turbines en de grenzen van het beschermde dorpsgezicht. De reden die hiervoor in het MER wordt gegeven, is dat het een advies betreft en het niet in beleids-, wet- of regelgeving is vastgelegd. De afwijking van dit advies is niet deugdelijk gemotiveerd.	De RCE bepleit in de betreffende brief een afstand van 1.800 tot 2.000 meter bij plaatsing van windturbines of andere verticale elementen in het waardevolle cultuurlandschap of in de directe nabijheid van bijvoorbeeld beschermde dorpsgezichten en werelderfgoederen. Aan deze adviesafstand wordt voldaan, de afstand tot het uiterste zuidwestelijke punt van het beschermd dorpsgezicht tot aan de eerstvolgende turbine bedraagt 2,6 km. Daarbij wordt opgemerkt dat in de betreffende brief duidelijk wordt opgemerkt dat de hiervoor genoemde afstanden adviesafstanden betreffen en geen wettelijk vastgestelde normen. Tot slot wordt opgemerkt dat in het kader van het MER op 5 februari 2015 een overleg heeft plaatsgevonden met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Op basis van de omvang van 150 MW en omdat er geen turbines worden	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			geplaatst ten noorden van de N33 is door de RCE geconcludeerd dat geen negatief effect wordt verwacht op het beschermde dorpsgezicht. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'cultuurhistorie en archeologie'.	
236	sg	Volgens het MER is de afstand niet alleen bepalend voor het effect, maar gaat het ook om de beschermde waarden op basis waarvan het beschermde gezicht is aangewezen. Gezien de openheid als karakteristieke (historische) waarde van de Veenkoloniën, is ook het open landschap rond deze dorpsgezichten één van de karakteristieken die het tot een beschermd dorpsgezicht maakt. Het MER stelt in kader 10.1 dat de relatie tussen het kanaal, de wijken en het open achterland deels verloren zijn gegaan door de aanleg van de Polderweg, en dat het zicht op het open land door overdadige begroeiing deels verdwenen is. Hierbij wijzen Indiërs op het woord 'deels'. De karakteristieke (historische) waarde van het open landschap is al grotendeels aangetast, onaanvaardbaar is dan ook dat de windturbines dit nog verder aantasten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'cultuurhistorie en archeologie' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	sh	Het MER gaat voorbij aan het beschermde dorpsgezicht Anloo, terwijl de beschermde waarden van dit dorp ook worden aangetast door het windpark. Weliswaar is de afstand tussen de windturbines en het beschermde dorpsgezicht hier groter dan bij Annerveenschekanaal en Eexterveenschekanaal, maar het MER geeft zelf al aan dat afstand niet alleen en uitsluitend bepalend is voor het effect.	Het beschermd dorpsgezicht Anloo ligt op ruime afstand van het plangebied. Het RCE heeft geconcludeerd dat op het meer nabij gelegen beschermd dorpsgezicht Annerveenschekanaal/ Eexterveenschekanaal geen negatieve effecten verwacht worden. Het beschermd dorpsgezicht Anloo ligt op aanzienlijk ruimere afstand, circa 9,5 kilometer afstand van de dichtstbijzijnde windturbine, waardoor er geen redenen zijn om dit beschermd dorpsgezicht bij de beoordeling te betrekken.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	si	De NRD stelt dat er visualisaties van dichtbij en grotere afstand moeten worden gebruikt, waarbij ook wordt ingegaan op de kwantitatieve en kwantitatieve zichtbaarheid van de windturbines. De fotopuntenkaart uit bijlage 8 van het MER laat zien dat fotopunt 8 vanaf Annerveen-	Graag verwijzen wij u naar de thematische beantwoording onder het kopje 'cultuurhistorie en archeologie'. Voor zover uw reactie betrekking heeft op Anloo verwijzen wij u naar onze reactie onder sh.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		schekanaal is geplaatst, langs de lange Polderweg. Deze visualisatie is niet representatief voor wat het windpark met het dorpsgezicht doet. Vanuit Anloo zijn helemaal geen visualisaties gemaakt. Dit maakt het besluit onzorgvuldig.		
236	sj	Figuur 10.4 van het MER geeft een visualisatie van de vele Rijksmonumenten die het gebied van en rond het windpark rijk is. Gesteld wordt in het MER dat alleen het gebouw of een deel van het gebouw beschermd is bij monumenten en er geen externe werking is. Voor het dorpsgezicht Annerveenschekanaal /Eexterveenschekanaal wordt ingegaan op externe werking en aangenomen wordt dat hiervan geen sprake is. Echter in een voetnoot wordt een voorbeeld genoemd waar externe werking wel is aangenomen. Onjuist wordt hier niet op ingegaan. Het betreft enkel een aanname. Indieners achten dit geen zorgvuldige en volledige onderbouwing.	In de bedoelde voetnoot wordt enkel aangegeven wanneer wel sprake is van een externe werking. Aangegeven wordt dat ingeval er sprake is van een externe werking van een beschermd dorpsgezicht ook het aangrenzende landschap in samenhang wordt betrokken. Hierbij wordt een voorbeeld gegeven waarbij het aangrenzende landschap onderdeel uit maakt van het te beschermen gebied. In het geval van het dorpsgezicht Annerveenschekanaal/Eexterveenschekanaal is hier geen sprake van. Gelet op het vorenstaande wordt niet ingezien waarom de voetnoot onjuist is en waarom hier nader op ingegaan zou moeten worden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	sk	Ingevolge artikel 11 lid 2 sub a Mw jo. artikel 2.1 lid 1 sub f Wabo, is het verboden om zonder of in afwijking van een vergunning een beschermd monument af te breken, te verstoren, te verplaatsen of in enig opzicht te wijzigen. Het MER neemt voetstoots aan dat er geen externe werking is, een nadere motivatie ontbreekt. Beschermd monumenten kunnen verstoord worden door verandering in hun omgeving. Vaste rechtspraak bevestigt dat en indiener verwijst naar een uitspraak.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'cultuurhistorie en archeologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	sl	Er is geen omgevingsvergunning aangevraagd voor monumenten. Zowel de Notitie Reikwijdte en Detail als het MER stellen dat de Wabo de omgevingsvergunning regelt. De omgevingsvergunning is één geïntegreerde vergunning voor bouwen, wonen, monumenten, ruimte, natuur en milieu.	Het is juist dat er geen omgevingsvergunning is aangevraagd voor monumenten. In het plangebied komen immers ook geen monumenten voor en het plan brengt ook geen wijzigingen met zich mee voor monumenten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	sm	<p>Het MER is dan ook onvoldoende en onzorgvuldig door klakkeloos aan te nemen dat er geen sprake is van een verstoring door een windpark op de vele rijksmonumenten die het gebied rijk is. Verandering van de omgeving heeft wel zeker gevolgen op rijksmonumenten. De windturbines worden geplaatst in een gebied dat zich kenmerkt door openheid en voornamelijk agrarische bebouwing. Een monument staat nooit op zichzelf maar altijd in samenhang met en is verbonden met de omgeving. Maatwerk in een cultuurhistorisch landschap is van essentieel belang. De plaats, grondsoort en opbouw van het landschap zijn allemaal factoren welke onlosmakelijk verbonden zijn met een monument. Door dit niet in acht te nemen schendt het MER de tien uitgangspunten die de provincie Drenthe hanteert voor het omgaan met monumenten.</p>	<p>De uitspraak waarnaar indiener verwijst, betreft een geheel andere situatie aangezien het in de betreffende zaak om een vergunning in het kader van de Monumentenwet 1988 ging en niet om een bestemmings- dan wel inpassingsplan. Het betreft in dat geval ook een geheel ander afwegings- en beoordelingskader. Voor het overige wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'landschap' en 'cultuurhistorie en archeologie'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	sn	<p>In een land als Nederland dat zich kenmerkt door een rijke geschiedenis en veel tastbaar cultureel erfgoed, is een zorgvuldige afweging essentieel waar de windturbines worden geplaatst en in welke opstelling. Zoals eerder benoemd wordt er zonder kenbare en deugdelijke motivering voorbijgegaan aan de door de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed geadviseerde afstand van 1800 à 2000 meter tussen windturbines en cultureel erfgoed. Monumenten vallen onder cultureel erfgoed. Het MER is uitsluitend ingegaan en beperkt zich aldus ontoelaatbaar tot het advies ten aanzien van het beschermde dorpsgezicht Annerveenschekanaal/Eexterveenschekanaal. Voor individuele rijksmonumenten wordt het advies onjuist niet genoemd, terwijl de monumenten in het beschermde dorpsgezicht op nog geen 500 meter van een windturbine staan. Het MER stelt dat er geen sprake is van een kenmerkend en te beschermen zicht op het plangebied waardoor het windpark om die reden geen belangrijk effect heeft op het</p>	<p>Verwezen wordt naar de beantwoording onder sf en de thematische beantwoording onder het kopje 'cultuurhistorie en archeologie'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		beschermde dorpsgezicht op zich, ondanks de kortere afstand die wordt geadviseerd door de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed.		
236	so	Als mitigerende maatregel met betrekking tot cultuurhistorie wordt in het MER genoemd dat er een grotere afstand kan worden gehanteerd. Hoeveel groter deze afstand is, is onduidelijk het betreft hier een kan-bepaling dus moet in evenredigheid gemotiveerd (dat wil zeggen of deze bevoegdheid wordt toegepast met welke rechtvaardiging en zo ja hoe voor de omgeving op welke minst schadelijke wijze die bevoegdheid dan wordt uitgeoefend). Het MER is ook hierin onzorgvuldig door zonder reden en behoorlijke onderbouwing hieraan voorbij te gaan. Het volgende verduidelijkt hoeveel invloed de omgeving heeft op monumenten.	Indiener geeft aan dat het hier een kan-bepaling betreft, echter betreft het in casu een onderbouwing en geen regel. Er wordt hier slechts een mogelijke oplossingsrichting benoemd. Voorts wordt in paragraaf 10.4.2 van het MER aangegeven dat er ten aanzien van cultuurhistorie geen sprake is van effecten en het dus niet nodig is om mitigerende maatregelen te nemen. Voor het overige wordt verwezen naar de beantwoording onder sf en de thematische beantwoording onder het kopje 'cultuurhistorie en archeologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	sp	Er zijn monumenten gelegen midden in het windparkgebied en ingevolge een redengevende beschrijving aangegeven tot monument, monumentnummer: 510993, 510994, 51 1000, 508376, 508375 en 468533. Ook het eerder benoemde dorpsgezicht Annerveenschekanaal/ Eexterveenschekanaal bestaat uit veel monumentale panden en ligt aan de rand van het windparkgebied. Het betreft voornamelijk gebouwen die ontworpen zijn door architect K. Prummel. Dit is een hooggewaardeerd en gerenommeerd architect in deze omgeving. Zo ook het monument onder monumentnummer 51 1000. Dit is een boerderij van het krimpentype gebouwd in 1912 naar ontwerp van Prummel. Er komt een windturbine op 550 meter vanaf deze unieke monumentale boerderij. Aangenomen kan worden dat de windturbines een verstorend effect hebben op de waarde van deze unieke architectuur. Onder verwijzing naar eerdergenoemde uitspraak van de Raad van State geeft indiener aan dat een windpark van minstens 50 windturbines die op nog geen 500 meter	Verwezen wordt naar de beantwoording onder sf en sm, alsmede naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'landschap' en 'cultuurhistorie en archeologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		staan van unieke en betekenisvolle architectonische monumenten leidt tot een verstoring van deze monumenten. Het MER benoemt bij blote aannname dat er geen externe werking is. Indiëners ontkennen en bestrijden dat.		
236	sq	Het Inpassingsplan acht de effecten op het landschap door plaatsen van windturbines aanvaardbaar. Indiëners betwisten dat en achten dit onaanvaardbaar. Eén van de belangrijkste redenen dat gebouwen aangewezen zijn tot monumenten is de beeldbepalende ligging van de monumenten in de omgeving. Dit bevestigt de waarde van de omgeving op een monument. Door plaatsing van windturbines welke minstens 100 meter - eigenlijk elk meer dan 200 meter - boven het maaiveld uitkomen verandert de omgeving volledig. De reden, in het bijzonder de redengevende beschrijving waarom en dat een monument karakteristiek is voor de agrarische omgeving, gaat verloren. Er is door plaatsing van windturbines geen agrarische omgeving meer. Het karakter, de uitstraling van de monumenten op de omgeving is er door de windturbines niet meer.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder sf en de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'landschap' en 'cultuurhistorie en archeologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	sr	De windturbines die geplaatst worden meer dan 200 meter hoog. Wanneer een vergelijking wordt gemaakt met andere net zulke hoge gebouwen, wordt de impact van de hoogte van de windturbines duidelijk op rijksmonumenten die onlosmakelijk verbonden zijn met haar omgeving. Het karakter en de uitstraling van de monumenten gaan hiermee verloren. Neem de Martinitoren in Groningen, deze heeft een hoogte van 97 meter. De toren prijkt boven de stad Groningen uit en is vanuit de verre omtrek te zien. In het windpark gaat het niet om één hoog gebouw, maar minstens vijftig windturbines. Daar komt bij dat de turbines in een open landschap worden geplaatst. Hierdoor is de impact op de omgeving vele malen groter. De turbines verdwijnen niet naast andere hoge gebouwen,	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'landschap' en 'cultuurhistorie en archeologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		maar prijken boven alles uit.		
236	ss	Midden in het windparkgebied staat een monumentale kerk (468533). Dit is één van de hogere gebouwen in de omgeving. Deze valt straks weg in de omgeving, met de skyline van de hoogste (appartementen)gebouwen die Stadskanaal kenmerkt niet veel hoger zijn dan die kerk zelf, tegen een kolossaal en buitengewoon hoog industrieel windpark met kenmerkende invloed op de beleving van die omgeving.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'landschap' en 'cultuurhistorie en archeologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	st	Een van de Indiërs is eigenaar van een grote boerderij uit 1880, gelegen aan het Zuiderdiep 392 in 2e Exloermond. Op minder dan 600 meter afstand van de woning zijn twee windturbines gepland: RH 1.6 en RH 1.7. Gezien de grootte van de woning vreest reclamant voor 'klankkastwerking'. Laagfrequent en hoorbaar geluid van de windturbines zal zeer hinderlijk extra doorklinken in zijn woning.	Aan alle normen wordt voldaan. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	su	Bij weten van Indiërs heeft eigenaar van deze gronden, de gronden waar de windturbines RH 1.6 en RH 1.7 zijn gepland, geen gedoogtoestemming verleend, noch is er sprake van andere, geldige eigendomspositie van initiatiefnemers om op de percelen Odoorn-N2353 en Odoorn-N2344 te bouwen.	De in de zienswijze genoemde turbine RH 1.6 en 1.7 bevinden zich op de percelen R 219 en R243. Dit is ook zo opgenomen in de omgevingsvergunning. Met de eigenaren van de percelen waarop deze turbines gerealiseerd gaan worden is een opstalovereenkomst gesloten voor het gebruik van de gronden door het windpark. Op perceel N2344 is geen windturbine voorzien. Met de eigenaar van perceel N2353 is een overeenkomst gesloten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	sv	Het MER is voorts onvolledig in figuur 10.4 waar de rijksmonumenten staan aangegeven op een kaart. Rijksmonumenten nummer 508376 en 510933 worden op deze kaart als één monument gezien. Volgens het monumentenregister zijn het echter twee losse monumenten. Het betreft een boerderij en een woonhuis. Opnieuw een nala-	De betreffende kaart met daarop weergegeven de monumenten is afkomstig van de provincie Drenthe. Onder de betreffende afbeelding wordt dit ook duidelijk aangegeven. Overigens doet het feit dat het hier twee losse monumenten betreft niets af aan de uitkomst inzake monumenten in algemene zin. Hiervoor verwijzen wij u	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		tigheid zo waardoor het bestreden besluit dient te worden herroepen.	graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Cultuurhistorie'.	
236	sw	Voorts is geen rekening gehouden met de gevolgen van trillingen veroorzaakt door bouwwerkzaamheden in de aanlegfase op rijksmonumenten. Het MER benoemt effecten als gevolg van de bouwwerkzaamheden op vogels, maar niet op gebouwen. Effecten die de bouwwerkzaamheden veroorzaken zijn geluiden, bewegingen en trillingen. Met name het laatste effect kan leiden tot grote gevolgen voor monumenten en alle andere gebouwen in/of nabij het windparkgebied. Denk hierbij aan scheuren en afbrokkelen van unieke ornamenten en gevels van monumenten. De bouwwerkzaamheden in de aanlegfase bestaan uit het aanleggen of verbreden van ontsluitingswegen, heen en weer rijden met vrachtwagens en personenauto's (meer dan 250 ritten per windturbine), werken met draglines en grote kranen, funderingen voor windturbines heien enzovoorts. Het MER is nalatig in niet benoemen ervan en - bij regels of anderszins - hieraan eisen en voorwaarden te stellen ter voorkoming of beperking van deze overlast en schade.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bouw en aanleg' en 'cultuurhistorie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	sx	In Nederland bestaan er nog geen wettelijke normen voor het voorkomen van hinder of schade door trillingen als gevolg van bouwwerkzaamheden. Dit is echter geen reden om dit belangrijke punt buiten beschouwing laten. Grondslag hiervoor is artikel 3.1 Wro, de zorg voor een goede ruimtelijke ordening. Een belangrijke richtlijn bestaat al wel de SBR richtlijn A. Aan de hand van deze richtlijn is de wenselijke belasting door trillingen op gebouwen in kaart gebracht. De richtlijn is van toepassing op trillingen die van buitenaf komen via de ondergrond en funderingen. In de richtlijn zijn grenswaarden opgenomen voor het maximale trillingsniveau op een gebouw, expliciet toegespitst op monumenten. Indien waarden worden	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bouw en aanleg' en 'cultuurhistorie en archeologie'. De eventueel optredende trillingen als gevolg van werkzaamheden tijdens de bouw van de windturbines zullen, gezien de grote afstand van de windturbine locaties tot de woningen, verwaarloosbaar zijn ter plaatse van de woningen. Er is daarom geen reden hier verder aandacht aan te besteden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		overschreden leidt het tot een grote kans op hinder, dus schade. De richtlijn heeft enkel betrekking op de gebouwen zelf en niet op eventuele wandschilderingen en dergelijke in rijksmonumenten.		
236	sy	Door het Instituut Collectie Nederland (ICN) is een uitgebreid onderzoek gedaan naar toelaatbare grenzen van trillingen op rijksmonumenten dat is gemeten op monumentale panden en hun interieur. Zij hanteren vaak een grenswaarde van 1,1 mm/s voor schilderingen in een rijksmonument. Boven deze grenswaarde zijn er hoge risico's. Uit de redengevende omschrijvingen van de monumenten volgt dat veel oude elementen nog aanwezig zijn. De monumenten zijn in een goede staat, hebben vaak de originele vertrekken nog, decoratieve gevelbekledingen met glas en lood details. is het rijksmonument 508376 uniek. Het monument heeft een zeldzame ornamentering door een gietijzeren beeld van flora. Trillingen als gevolg van de zware bouwwerkzaamheden kunnen scheuren veroorzaken in deze zeldzame ornamentering. Het MER is onvoldoende en onzorgvuldig door geen nader onderzoek te verrichten naar de effecten van trillingen op monumenten als gevolg van bouwwerkzaamheden in de aanlegfase van het windpark. Dit mede om deze regio met - in cumulatie - reële trillingen veroorzaakt door aardbevingen. Door deskundigen is een richtlijn opgesteld voor aardbevingsbestendig bouwen. Ten onrechte treedt het MER hierin tot heden niet.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bouw en aanleg' en 'cultuurhistorie en archeologie'. De eventueel optredende trillingen als gevolg van werkzaamheden tijdens de bouw van de windturbines zullen, gezien de grote afstand van de windturbinelocaties tot de woningen, verwaarloosbaar zijn ter plaatse van de woningen. Er is daarom geen reden hier verder aandacht aan te besteden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	sz	Indiener geeft een uitgebreide beschrijving over de wijze waarop in het kader van voorliggend inpassingsplan om is gegaan met het aspect archeologie. Indiener geeft aan dat staat beschreven dat op één locatie (OM1.3) de uitgevoerde oppervlaktekartering door de slechts matige vondstzichtbaarheid onvoldoende effectief was. Omdat op deze locatie in de boringen een slechts ondiep verstoorde	Niet wordt ingezien waarom er een grootschalig bodemonderzoek verricht had moeten worden in plaats van de huidige wijze van onderzoek inzake het aspect archeologie. Indiener onderbouwt dit in zijn zienswijze niet nader. Ter bescherming van mogelijk aanwezig archeologische waarden zijn daar waar nodig dubbelbestemmingen opgenomen in combinatie met een ver-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>en bovendien nog deels afgedekte podzolbodem is aangetroffen die in de prehistorie geschikt is geweest voor bewoning, wordt hierop karterend booronderzoek aanbevolen. Dergelijk onderzoek wordt om dezelfde reden aanbevolen op de locaties OM2.1 en OM 1.6. Op deze locaties bleken eveneens ondiep verstoorte podzolbodems aanwezig te zijn en was door de aanwezige begroeiing ten tijde van het veldonderzoek, in het geheel geen oppervlaktekartering mogelijk. Naar aanleiding van deze aanbeveling is er in het voorjaar van 2015 een nader veldonderzoek gedaan op de genoemde plekken welke nader onderzoek nodig hadden. Er zijn geen relevante archeologische indicatoren aangetroffen. De archeologische onderzoeken zijn verricht in het gebied waar de turbines worden geplaatst. Daarbij is uitgegaan van ongeveer een speling van vijftien meter aan beide kanten van een turbine. De verschillende voorkeursalternatieven zijn in acht genomen. Er is geen grootschalig bodemonderzoek verricht door het MER. Het MER is hierin onzorgvuldig, met name waar nader onderzoek is aanbevolen of feitelijk door drassig gebied onderzoek onmogelijk is geweest.</p>	<p>gunningenstelsel. Van een onzorgvuldigheid is geenszins sprake.</p>	
236	ta	<p>De aanpassingen van de infrastructuur in de aanlegfase van het windpark zijn niet meegenomen in het archeologisch onderzoek. Op de plekken waar de wegen tijdelijk worden aangepast en waar wegen worden uitgebreid, zoals de onderhoudswegen en bouwwegen, is geen archeologisch onderzoek verricht. In het MER wordt genoemd en erkend dat de aanleg van wegen, opstelplaatsen en vooral elektrische bekabeling invloed heeft op archeologische waarde in het plangebied. Hier en in onderzoeken is niet gekeken naar de invloed van de komst van wegen op archeologie. In het MER wordt genoemd als mitigerende maatregel, zes boringen per hectare te verrichten. Zij noemt enkel opstelplaatsen, de bouwwegen</p>	<p>Onder verwijzing naar de reactie onder sk, zijn ook (daar waar nodig blijktens onderzoek) voor de bijbehorende voorzieningen zoals de onderhoudswegen, opstelplaatsen en bekabeling, archeologische dubbelbestemmingen opgenomen ter bescherming van potentieel aanwezige archeologische waarden. Tijdelijke aanpassing van bestaande wegen betreft veelal maatregelen als het gebruik van rijplaten in de berm, waarmee geen grondroering optreedt en dus ook geen kans bestaat op schade aan eventueel aanwezige archeologische waarden.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		en onderhoudswegen worden ook hier niet genoemd. Er is aanvullend archeologisch onderzoek verricht in de bodem op de plek van transformatorstations. Het MER is onvolledig door op deze plekken, onderhoudswegen en bouwwegen, geen archeologisch onderzoek te verrichten.		
236	tb	Drenthe is een gebied dat een rijke geschiedenis heeft. Door ingrijpen van menselijk handelen in de bodem en windindustrie gerichte of gerelateerde grote gebiedsin-grepen kan deze verloren gaan. Drenthe staat bekend om de hunebedden, grafheuvels, veenterpen, karroutes en oude dorpsgrenzen. Wat echter nog meeste inzicht biedt in de geschiedenis, is de bodem. In Drenthe bevat deze onder meer sporen van de jagers- en verzamelaars, woonplaatsen van boeren en handwerkslieden, paden door het veen. Het MER schiet te kort door alleen de gebieden waar de windturbines worden geplaatst archeologisch te onderzoeken en andere gebieden waarop ook inbreuken op de bodem plaatsvinden niet nader te onderzoeken.	Verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'cultuurhistorie en archeologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	tc	Door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is een nieuwe kenniskaart ontwikkeld die een betere afweging bevordert van de archeologische belangen binnen de ruimtelijke ordening. Hieruit blijkt dat archeologen vaak uitsluitend boren of proefsleuven graven, maar dat er echter ook andere methoden mogelijk zijn om sporen te vinden. Alles laat zich op verschillende wijzen ontdekken, aldus het onderzoek. Door ArcheoPro is er enkel onderzoek verricht middels boren. Aldus is, naar Indiener's menen, een te beperkt onderzoek uitgevoerd gelet op de grote nadelige gebiedseffecten als ook de aanbevelingen gedaan aangaande extra onderzoek(expertise). Diverse gemaakte voorbehouden van verder onderzoek zijn zo onzorgvuldig niet ingevuld.	Er wordt niet ingezien waarom de uitgevoerde onderzoeken onzorgvuldig zijn. Indiener onderbouwt dit niet nader maar geeft enkel aan dat er ook andere methoden van onderzoek mogelijk zijn. Hoewel er wellicht andere methoden beschikbaar zijn, zijn de onderzoeken uitgevoerd conform de hiervoor vastgelegde normen en richtlijnen. Van onzorgvuldigheid is dan ook geen sprake. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	td	Het archeologisch onderzoek waar het MER vanuit is ge-	Het MER gaat niet enkel uit van het archeologisch on-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>gaan is een onderzoek uit maart 2014 van ArcheoPro. Bij de vergunningen aanvraag is echter een archeologisch rapport van ArcheoPro aangehaald d.d. september 2015. Ook in dit onderzoek wordt gesteld dat er een karterend booronderzoek aanbevolen wordt voor de locaties OM 1.3, OM 2.1 en OM 1.6. Dit karterend booronderzoek heeft plaatsgevonden in augustus 2015 echter daar wordt niet naar verwezen door het onderzoek van september 2015. Ook hier betwisten Indiërs dat voldoende en actief archeologische kennis is verzameld voor en door de minister, om uit te sluiten dat bodemschade optreedt in de Drentse Monden. Dat is in strijd met de wettelijke actieve en passieve kennisvergaringsplicht.</p>	<p>derzoek uit maart 2014 van ArcheoPro. In het MER zijn het hiervoor bedoelde onderzoek en het karterend onderzoek van september 2015 opgenomen als bijlagen. De uitkomsten van deze onderzoeken zijn verwerkt in het MER. In het kader van de omgevingsvergunning-aanvraag hebben daar waar (aanvullend) archeologisch onderzoek noodzakelijk is proefboringen plaatsgevonden. De resultaten van deze proefboringen zijn opgenomen in de onderzoeksrapportage van september 2015. Hoewel de eerder uitgevoerde onderzoeken wel worden genoemd, is de verwijzing naar deze onderzoek inderdaad niet geheel duidelijk. Dit doet echter niet af aan het feit dat er (ruim) voldoende archeologisch onderzoek is verricht conform de daarvoor vastgelegde normen en richtlijnen.</p>	<p>geen reden tot aanpassing.</p>
236	te	<p>De provincie Drenthe hecht veel waarde aan cultuurhistorische waarden. Het Cultuurhistorisch Kompas van de provincie Drenthe geeft een leidraad om het Drents cultuurhistorische karakter te behouden. Met de cultuurhistorische hoofdstructuur wil de Provincie de ruimtelijke identiteit van Drenthe versterken. Voor specifiek De Drentse Monden is de doelstelling om ordening en samenhang tussen de ontginningsassen en lintdorpen zichtbaar en herkenbaar houden. De bestaande coherentie ontstaat juist door de open weidenvelden die regelmatig afgewisseld worden door sloten en beken. De grote, brede masten zullen dit beeld verstoren. Aldus worden de cultuurhistorische waarden zoals beschreven in het Cultuur Historisch Kompas, ontwricht door het inpassingsplan.</p>	<p>Het provinciaal beleid is uitsluitend bindend voor provincies en gemeenten binnen die provincie. Derhalve mag het inpassingsplan afwijken van het provinciaal beleid. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'cultuurhistorie en archeologie' en 'landschap'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	tf	<p>In het algemeen worden de lijnen van de opstelling gekoppeld aan (historisch) landschappelijke structuren. De opstelling van onderhavig windpark doet dit weliswaar deels, maar er wordt ook van afgeweken. Deze afwijking</p>	<p>Voor zover dit onderdeel van de zienswijze betrekking heeft op de provinciale omgevingsvisie verwijzen wij naar onze reactie onder sp. Voor het overige verwijzen wij u graag naar de thematische beantwoording onder</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>is als vereist niet deugdelijk en kenbaar gemotiveerd volgens een door indiener als bijlage bij zijn zienswijze opgenomen visie: "de meest zuidelijke lijnopstelling is niet geënt op een landschappelijke structuurlijn, maar op de ter plaatse aanwezige laagvliegroute. Ook rechtvaardigt men de opstelling bij Oostermoer op grond van de landschappelijke structuurlijnen, ondanks de het negatieve advies van het CRa en de aantasting van de kwaliteit van de opstelling. De opstellingslijnen zijn selectief aangepast te worden onder het mom van 'cultuurhistorische lijnen', terwijl met name de 'cultuurhistorische lijn' evenwijdig aan het Annerveensch kanaal discutabel is. Tevens is er op grond van de in de Omgevingsvisie Drenthe 2 juni 2010 bepaalde landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten geen aanleiding een draaiing te maken in de opstelling zoals het geval is bij Oostermoer. Hierin wordt alleen de lintbebouwing in oostwestrichting als waardevol aangegeven. Wat ons betreft is de lintbebouwing langs het kanaal niet zo dominant dat er een windturbineopstelling aan gekoppeld zou moeten worden. De verkavelingsstructuur is hier niet eenduidig. In algemene zin is de hoofdrichting van de verkaveling in het gebied haaks op het kanaal."</p>	<p>de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.</p>	
236	tg	<p>De cultuurhistorische waarde van het gebied wordt ook op gemeentelijke schaal benadrukt; op basis van de Cultuur Historische Waardenkaart van de gemeente Borger-Odoorn heeft het veenkoloniale gebied een hoge cultuurlandschappelijke en stedenbouwkundige waardering gekregen. Binnen het plangebied liggen drie waardevolle cultuurhistorische ensembles: Drouwenermond, Nieuw-Buinen en 1e en 2e Exloërmond. Indiener constateren dat het bestreden besluit voor een onaanvaardbare aantasting van deze ensembles zorgt.</p>	<p>Het gemeentelijk beleid is uitsluitend bindend voor de gemeente zelf en niet voor het Rijk. Van strijdigheid kan dan ook geen sprake zijn aangezien het betreffende beleid niet bindend is voor het Rijk. De door indiener benoemde cultuurhistorische ensembles worden niet aangetast, aangezien het windpark niet binnen deze ensembles wordt gerealiseerd. Voorts wordt verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'cultuurhistorie en archeologie' en 'landschap'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	th	<p>De gemeente Borger-Odoorn kreeg in juni 2010 als derde</p>	<p>Cittaslow betreft een keurmerk, echter geen beleid of</p>	<p>Deze reactie geeft</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gemeente in Nederland het Keurmerk Cittaslow. Dit wereldwijde netwerk van ruim 150 gemeenten in meer dan 25 landen bestaat uit gemeenten die zich onderscheiden door hun specifieke kwaliteiten van onze andere cultuurhistorische waarden en diversiteiten. Het windpark maakt inbreuk op de in het Cittaslow International Statuten omschreven principes.	regelgeving. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'cultuurhistorie en archeologie' en 'landschap'.	geen reden tot aanpassing.
236	ti	De Nota Belvédère geeft een visie op de wijze waarop de toekomstige inrichting van Nederland ingepast moet worden in het fysieke leefmilieu met cultuurhistorische kwaliteiten. De Nota Belvédère is een uitwerking van de voornemens uit de Cultuurnota en nota over het Architectuurbeleid. De centrale doelstelling van deze nota is: "De cultuurhistorische identiteit wordt sterker richtinggevend voor de inrichting van de ruimte, en het rijksbeleid zal daarvoor goede voorwaarden scheppen." Alhoewel deze nota inmiddels iets gedateerd is, begint deze toekomstige inrichting gezien de duurzaamheidsambities van het Rijk, juist nu een grote rol te spelen. Bovendien worden de oude Veenkoloniën in Drenthe door de Nota Belvédère aangemerkt als een van de zeventig Nederlandse cultuurhistorisch zeer waardevolle gebieden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'cultuurhistorie en archeologie' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	tj	Het programma Belvédère zoals door onder andere de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geïnitieerd is, heeft tot 2009 de inzet van cultuurhistorie bij ruimtelijke transformatie gestimuleerd. Eén van de projecten was 'De Nieuwe Veenkoloniën'. Er is een toekomstperspectief geschetst voor de Veenkoloniën, waarbij het verpauperend en vergrijzend gebied herleeft en er rekening wordt gehouden met de cultuurhistorische waarden van het gebied. Er zijn vier erg interessante ontwerpen samengesteld door gerenommeerde ontwerpers. Bijvoorbeeld een ontwerp waarin het thema water centraal stond: waarbij de Veenkoloniën een onafhankelijke delta gaan vormen	Nota Belvédère is Rijksbeleid uit 1999 dat vervolgens is opgegaan in de Nota Ruimte die weer door de SVIR is opgevolgd. In de SvWOL zijn gebieden opgenomen voor windenergie, waaronder het plangebied van het windpark. Het programma Belvédère ziet met name op cultuurhistorische waarden die bij ontwikkelingen in acht moeten worden genomen. Nu in het inpassingsplan rekening is gehouden met de cultuurhistorische waarden in het gebied, is er geen sprake van dat de visie zou zijn verlaten. Dit is voorgelegd aan de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed en zij zijn hiermee akkoord gegaan. Verwezen wordt naar de thematische beantwoor-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>dat ten goede komt aan landbouw, natuur, wonen en recreatie. En er is een ontwerp waarbij er veel planologische ruimte wordt gegeven aan eigen initiatieven op betaalbare grond. Ook wordt er gesteld dat de Veenkoloniën op Europese schaal erg centraal liggen: tussen de Randstad, het Ruhrgebied en de stedelijke centra van Hamburg en Bremen. Er zou een gevarieerde agrarische bestemming kunnen komen, met natuur en aantrekkelijke dorpen. Tenslotte zou er ruimte kunnen komen voor wildernisontginning, het vormen van een natuurpark en de productie van wild en buitenvlees. Te vergelijken met de succesvolle Nieuwe Wildernis in de Noordoostpolder. De resultaten zijn later gebundeld in een boek: de Nieuwe Veenkoloniën 2050: Ontwerpen voor een Toekomst. Aldus is onder de concrete omstandigheden bij Indiërs het gerechtvaardigd vertrouwen gewekt dat het Rijk investeringen wil doen om het gebied te revitaliseren, uitgaande en rekening houdend met cultuurhistorische waarden. Door de duurzaamheidsdoelstelling die kennelijk koste wat het kost gehaald moet worden, wordt deze visie ineens verlaten, zonder een redelijke toelichting of compensatie. Deze gedraging van het Rijk schendt zowel het objectief vertrouwen van Indiërs in economische versterking van de regio, als de rechtszekerheid.</p>	<p>ding onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'cultuurhistorie en archeologie', 'landschap' en 'economische effecten algemeen'.</p>	
236	tk	<p>Het windpark Drentse Monden tast de Drentse kernkwaliteiten zoals beschreven in de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe aan. Kernkwaliteiten dragen bij aan de identiteit en aantrekkelijkheid van gebied. Er is niet gemotiveerd waarom het windpark deze objectieve waarden niet invult. De Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe benoemt onder andere de volgende kernkwaliteiten van Drenthe: rust, ruimte, natuur; landschap; veiligheid. Het provinciaal bestuur wil deze kwaliteiten behouden, ontwikkelen en versterken. Nieuwe ontwikkelingen worden dan ook in</p>	<p>Zie reactie onder te.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		samenhang hiermee bezien, aldus het MER. Helaas heeft dit windproject tot ernstig onomkeerbaar gevolg dat onderhavige gebiedskwaliteiten wezenlijk worden geschaad.		
236	tl	Ruimte staat voor openheid van het landschap. Het provinciaal beleid is gericht op het behouden en versterken van de samenhang en openheid met de wijken. Hierboven is beschreven dat openheid een cultuurhistorische kwaliteit van de Veenkoloniën is. Het is ook een kernkwaliteit. Het MER erkent dat het windpark van zeer grote omvang en dus de openheid aantast. Dit is inherent aan de beleidskeuze voor grootschalige windenergie in open gebieden, aldus het MER. Onvoldoende gemotiveerd is dat de maat en schaal van het plangebied goed passen bij dit grootschalige windpark.	Zie reactie onder te.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	tm	Volgens het MER sluit het grootschalig windpark goed aan bij het onderliggende landschap. De beschrijving van huidige situatie van het plangebied in voorliggend inpassingsplan is zeer summier. In de eerste plaats omdat de huidige situatie niet volledig beschreven wordt, maar ook omdat het landschap niet als een geheel wordt gezien. Door de gebrekkige beschrijving is het onmogelijk om de impact van het windpark op de omgeving goed in te schatten. De beschrijving doet het landschap van de Veenkoloniën geen recht. Het wordt niet aannemelijk gemaakt dat de opstellers van het inpassingsplan het landschap daadwerkelijk begrijpen en doorgronden. Indien er beschrijft hiertoe de uniciteit van de ontginning linten. Beschrijving van de opbouw van het landschap en de aanwezige structuren zou een volwaardig onderdeel van het inpassingsplan moeten zijn, zeker waar het een ingreep betreft die zo'n grote impact op dat landschap heeft.	Het enkele feit dat de bestaande situatie beknopt is weergegeven in de plantoelichting van het inpassingsplan, wil niet zeggen dat dit niet goed afgewogen is. Het effect op het landschap is een belangrijk thema en beoordelingscriterium in het MER. De beoordeling van het windpark voor het aspect landschap is enerzijds bepaald vanuit bestaande landschappelijke kwaliteit en de betekenis van het windpark voor het landschap, anderzijds is de beoordeling ruimtelijk visueel, dus vanuit de waarnemer beredeneerd. Voor de effectbeschrijving en beoordeling van de alternatieven en varianten is onder meer gebruik gemaakt van viewsheds en fotovisualisaties. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	tn	Het genoemde 'Bosje van Kruit' (Gasselternijveense Bos) is niet alleen een boszoom, maar het vormt ook de over-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gang naar een andere verkavelingsvorm, zoals ook beschreven in bijlage 2 van het MER. Hier stelt landschapsarchitectenbureau Veenenbos en Bosch vast dat het gebied, landschappelijk gezien, bestaat uit drie onderscheidende 'vlakken', die de typering 'groot', 'overgang' en 'klein' krijgen (MER Bijlage 2, figuur 2.17, pagina 12). Deze typering ondersteunt de eerder geopperde gedachte dat het Gasselternijveense Bos, dat op de grens van de vlakken 'groot' en 'overgang' ligt, een logische landschappelijke begrenzing van windpark De Drentse Monden zou zijn. Hiermee zou bovendien beter aangesloten worden op het advies van het CRa dat in hoofdstuk 1 is beschreven: ten noorden van het Gasselternijveense Bos geeft het landschap onvoldoende aanleiding om de windturbines te 'ankeren'. Overigens wordt ook in het inpassingsplan aangegeven dat de begrenzing van de noordzijde van het plangebied minder duidelijk is (Inpassingsplan, paragraaf 6.7.2, pagina 67).	Bij de afweging in het MER en inpassingsplan spelen meer dan alleen landschappelijke argumenten een rol.	passing.
236	to	De beoordeling van het effect op het landschap in het MER is onzorgvuldig gebeurd. Dit wordt onderkend door deskundigen: "Voor het beoordelen van de effecten van verschillende opstellingsvarianten op het landschap wordt veelvuldig gebruik gemaakt van zogenaamde 'scoringstabellen'. Dergelijke tabellen versimpelen het thema 'landschap' echter zodanig dat het maar de vraag is of ze uiteindelijk een juiste weergave van de werkelijkheid zijn.	Deze stelling wordt ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	tp	Indiener verwijst naar tabel 5.3 en merkt hierbij op dat het onbegrijpelijk is dat een windpark met meer dan twee keer zoveel turbines dezelfde impact heeft op het landschap.	De scores zijn gebaseerd op een opgesteld beoordelingskader, dat is opgenomen in het MER. Het aantal windturbines vormt geen beoordelingsaspect in dit kader.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	tq	Indiener vindt het gebruik van de tabellen subjectief en geeft hierbij tabel 5.2 van het MER als voorbeeld. In bijlage 1 van de MER is de uitleg van de tabel te vinden (MER Bijlage 1, tabel 2.4, pagina 13). Een park wordt	In het MER is een afwegingskader gehanteerd, dat in het MER wordt beschreven. Voor landschap is dit in alle gevallen een subjectief kader, aangezien het onderwerp landschap altijd een subjectief karakter heeft. Niet valt	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>licht negatief beoordeeld als het windpark: 'Ligt in gebied met kernkarakteristiek openheid en sluit aan bij infrastructuur en/of industrie of; Ligt niet in gebied met kernkarakteristiek openheid en sluit niet aan bij infrastructuur en/of industrie'. Het park wordt negatief beoordeeld als het: 'Ligt in gebied met kernkarakteristiek openheid en sluit niet aan bij infrastructuur en/of industrie' In bijlage 1 van het MER (paragraaf 3.1, pagina 15) wordt aangegeven dat windpark De Drentse Monden - Oostermoer in een 'grootschalig open landschap' in Drenthe ligt. Bovendien sluit het windpark niet aan bij infrastructuur of industrie. De score zou dus negatief uit moeten vallen. Zeker in vergelijking tot het negatief scorende windpark G4: dit ligt nabij de N366 in een eveneens open landschap. Wat maakt dat het ene windpark negatief en het andere windpark licht negatief scoort? Het is een ingewikkelde, moeilijk navolgbare en subjectieve manier van beoordelen. Hier komt nog bij dat de impact op het landschap in deze tabel wordt gekoppeld aan 'openheid' versus 'de aanwezigheid van infrastructuur en industrie'. Wat indieneer betreft is dit wel heel summier en subjectief: wie bepaalt dat, als een windpark niet in een gebied met de kernkarakteristiek openheid ligt en gekoppeld wordt aan infrastructuur en industrie, de impact op het landschap 'neutraal' is?</p>	<p>in te zien waarom dit onjuist of onzorgvuldig zou zijn.</p>	
236	tr	<p>Wat indieneer betreft is 'Landschap' niet een factor die te vangen is in tabellen of algemeenheden. Willen de initiatiefnemers op deze plaats een windpark realiseren, dan moeten ze wat indieneer betreft de hulp in schakelen van een ervaren landschapsarchitect. Hij of zij kan, samen met de bewoners van het gebied, een 'ontwerp op maat' maken. Hierbij zouden de wensen van de bewoners en het oordeel van de landschapsarchitect zwaarder moeten wegen dan de maximale hoeveelheid energie die het</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		windpark op kan wekken. Deze onzorgvuldige motivering maakt het bestreden besluit rechtens onhoudbaar.		
236	ts	Experts concluderen: "Wat ons betreft is het voorliggende inpassingsplan geen goed voorbeeld van hoe we in Nederland om zouden moeten gaan met de ontwikkeling van (grote) windparken." En "Het windpark is niet vanuit landschap, maar vanuit efficiency ontworpen."	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	tt	Volgens vaste jurisprudentie kan een overheid in redelijkheid een verzoek tot het vaststellen van een bestemmingsplan, hier ten behoeve van het realiseren van een windpark, afwijzen. Dit indien het bevoegd gezag zich terecht op het standpunt stelt dat het windpark in strijd is met het Landschapsontwikkelingsplan. Hieruit volgt namelijk dat ter plaatse de openheid van het landschap behouden moet worden en er in beginsel geen ontwikkelingen meer mogen plaatsvinden. Dit klemt temeer nu deskundigen al aantonen dat dit windpark landschappelijk gezien niet goed inpasbaar is. Indiener wijzen de minister erop dat het een utopie is te (veronder)stellen dat 50 windturbines met een tiphoogte van 200m en draaiende delen met een oppervlakte van een voetbalveld inpasbaar zijn het landschap. Reden waarom Indiener stellen dat van dit windplan moet worden afgezien en ingezet moet worden op realisatie van het zonneplan.	Ter kennisgeving aangenomen. In dit geval is er geen sprake van een landschapsontwikkelingsplan. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'nut en noodzaak wind-energie', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	tu	Er is sprake van een onaanvaardbare visuele interferentie tussen de windparken Drentse Monden Oostermoer en het geplande windpark N33/Meeden, het windpark N34/Emmen, met de al bestaande en geplande windparken langs de grens op Duits grondgebied. Ook is er sprake van een onaanvaardbare visuele interferentie tussen de verschillende lijnen van het windpark zelf.	Indiener geeft niet specifiek aan waarom er sprake zou zijn van onaanvaardbare visuele interferentie. Derhalve wordt in generieke zin verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	tv	Volgens de NRD moet de visuele interferentie tussen andere plangebieden die in nabijheid in ontwikkeling zijn én	Verwezen wordt naar paragraaf 9.3.2 van het MER. Niet valt in te zien waarom hier onvoldoende aandacht aan	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de visuele interferentie tussen de verschillende lijnen van het windpark zelf, in beschouwing worden genomen. De SWOL geeft de ruimtelijk-visuele interferentie tussen opstellingen binnen het gebied mee als belangrijk aandachtspunt. Dit is veronachtzaamd in het bestreden besluit.	geschonken is. Dit wordt ook niet nader aangegeven door indiener.	passing.
236	tw	Het MER mist een behoorlijke afweging als rechtens vereist van de visuele interferentie ten aanzien van de lijnen van het windpark zelf. Gezien de schaal van het park, het aantal windturbines en de opstelling is er sprake van een visuele interferentie tussen de lijnen van het windpark zelf.	Verwezen wordt naar paragraaf 9.3.2 van het MER. Niet valt in te zien waarom hier onvoldoende aandacht aan geschonken is. Dit wordt ook niet nader aangegeven door indiener.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	tx	De Handreiking Waardering Landschappelijke Effecten Windenergie aanbevelingen ten aanzien van deze interferentie. Deze stelt dat bij een grootschalig windpark met een groot aantal windturbines sprake is van visuele interferentie wanneer veel windmolens achter elkaar zichtbaar zijn. De rotoren draaien langs elkaar, ook wel het 'gehaktmoleneffect'. Deze visuele samenklontering zal optreden bij opstellingen die bestaan uit 5 of meer rijen windturbines achter elkaar. De opstellingsvorm wordt onherkenbaar en er ontstaat een onrustig beeld. Wanneer een windpark uit meer dan 20 windmolens bestaat wordt aanbevolen een opstellingsvariant te onderzoeken waarin de windturbines worden verdeeld over meerdere kleinere opstellingen, verspreid over het landschap. Volgens de Handreiking dient voorkomen te worden dat deze interferentie ontstaat. Door de perspectieve verkleining van windturbines die op de achtergrond staan treedt interferentie op tot een onderlinge afstand van 3 tot 5 kilometer, afhankelijk van de grootte van de opstellingen, de hoogte van de turbines en andere landschapselementen zoals bomenrijen. Met name in open gebieden, zoals de Veenkoloniën kan dit effect optreden. Niet gemotiveerd is	De door indiener genoemde handreiking en de daarin genoemde onderlinge afstand van 3 tot 5 kilometer heeft betrekking op eventuele interferentie met andere windparken. In paragraaf 9.3.2 van het MER wordt hier uitgebreid op ingegaan. Hieruit volgt dat sprake is van voldoende onderlinge afstand om interferentie te voorkomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de afwijking van dit advies in het besteden besluit. Alleen al hierom is dit besluit onhoudbaar.		
236	ty	Het risico van deze interferentie op onderhavig park wordt deskundig onderkend: 'Door het verdraaien van de meest noordelijke lijn van windpark Oostermoer denken wij dat er ook interne interferentie op zal treden. Hierbij ontstaat een 'samenklontering' van turbines en een onrustig beeld dat zowel in het rapport 'Landscape and Wind Park' (J. Heersche, L. Nagtegaal en M. Franssen, 2006, pagina 178) als in de 'Handreiking waardering landschappelijke effecten van windenergie'(H+N+S i.s.m. ROM3D, 2013, pagina 24 en 25) wordt beschreven. Dit effect staat ook wel bekend als het 'gehakmoleneffect' en ontstaat als er teveel windturbines achter elkaar staan en zichtbaar zijn."	In het MER is aandacht besteed aan het aspect interferentie onder het aspect landschap. Het aangedragen citaat wordt ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	tz	Wat betreft interferentie tussen verschillende parken, stelt het MER bloot dat er voldoende onderlinge afstand (4 km) is tussen het gepland Windpark N33 het windpark De Drentse Monden en Oostermoer om interferentie te voorkomen. Verwezen wordt naar een onderlinge afstand van 3 tot 5 kilometer als vuistregel opgesteld door Agentschap NL in 2013. Naar kundig inzicht: "Met deze conclusie wordt de uiterste grens opgezocht, die wat ons betreft niet aanvaardbaar is. Juist vanwege het feit dat er nog maar weinig onderzoek beschikbaar is naar de minimaal aan te houden afstand tussen twee windparken, moet de afstand tussen twee windparken wat ons betreft minimaal 5 kilometer zijn.	Niet valt in te zien waarom een afstand van 5 kilometer wel acceptabel zou zijn en 4 kilometer niet. Indiener geeft hiervoor ook geen concrete argumenten. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ua	De Gebiedsvisie Windenergie Drenthe geeft aan dat windparken zoveel mogelijk als individuele opstellingen waarneembaar moeten zijn. Bij de realisatie van windparken op een geringe afstand van elkaar, is er sprake van een groot horizonbeslag waardoor het gebied als één groot windpark ervaren wordt. Gezien de afstand en schaal	De gebiedsvisie is opgesteld door provincie en gemeenten en niet bindend voor het Rijk. In het MER wordt uitgebreid ingegaan op de landschappelijke effecten van het windpark. Niet valt in te zien waarom dit onjuist zou zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		tussen en van de verschillende geplande windparken in dit open gebied - met vijftig windturbines gevestigd in het Windpark Drentse Monden en Oostermoer, veertig voor windpark N33 en vijfendertig voor windpark N34 - zal dit zeker wel zo ervaren worden. Opvallend is dan ook dat het MER van windpark N33 stelt dat interferentie tussen de gebieden geen probleem is omdat de drie windparken gezamenlijk dan één veenkoloniaal windpark vormen (p. 169 MER Windpark N33). Hiermee wordt de aanwezigheid van interferentie onderkend, en wordt het geaccepteerd tegen de normen uit de gebiedsvisie en van de Rijksadviseur van het Landschap in. Bovendien druipt deze visie rechtstreeks in tegen de Gebiedsvisie, die juist wil voorkomen dat het gebied als één groot windpark geldt.		
236	ub	Volgens de Gebiedsvisie is het niet de bedoeling dat er sprake is van een windlandschap, maar van een landschap met wind. De visuele invloedssfeer van windturbines in een grootschalig, open gebied zoals de Veenkoloniën is groter dan bij een kleinschalig gebied waarbij er veel massa dicht bij de waarnemer te vinden is. Het open karakter met de beperkte aanwezigheid van bomen maakt dan ook dat er een grote afstand tussen de windparken moet zijn om interferentie te voorkomen. Bij een open gebied als de Veenkoloniën zal er dus wel sprake zijn van op deze wijze niet toegestane interferentie tussen de verschillende windparken op de betreffende afstand.	De gebiedsvisie is opgesteld door provincie en gemeenten en niet bindend voor het Rijk. In het MER wordt uitgebreid ingegaan op de landschappelijke effecten van het windpark. Niet valt in te zien waarom dit onjuist zou zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	uc	Ongemotiveerd wordt er voorbij gegaan aan optische en overige interferentie met en tussen de andere geplande windparken N34/Emmen en de windparken op Duits grondgebied.	Deze windparken bevinden zich op grote afstand. Bovendien is het project N34/Emmen nog onvoldoende concreet om rekening mee te houden. Er heeft nog geen besluitvorming plaatsgevonden over dit project.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ud	Weliswaar zijn er fotovisualisaties bij het MER gevoegd, maar deze zijn nihil en niet waarheidsgetrouw. Deze foto's zijn niet meegenomen in de belangenafweging met	Niet wordt aangegeven waarom de gebruikte visualisaties niet juist zouden zijn. Deze zijn gebruikt als input voor de landschappelijke effectbeoordeling.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		betrekking tot de interferentie tussen de lijnen zelf. Verder geven de visualisaties als gezegd een onjuist beeld van de werkelijkheid. Met betrekking tot interferentie met windparken N33, N34 en de Duitse windzones zijn er geen fotovisualisaties die dit effect onderzoeken.		
236	ue	In het inpassingsplan wordt gekozen voor een (haakse) lijnopstelling van het plangebied. Volgens het MER benadrukken die lijnen de grote landschapsstructuren door deze te accentueren. Het maakt de opstelling leesbaar en geeft een herkenbare opstelling. In het algemeen kan een lange, regelmatige rij windturbines langs een dijk of weg als mooi worden ervaren. Echter, bij dit windpark gaat het om 7 rijen lijnopstelling. Er ontstaan een groot rommelig veld door interferentie tussen de lijnen van het windpark zelf. Dit is te zien in de visualisatie vanaf foto-punt 21 , A, 197. Hiermee is dit windpark in strijd met verschillende ingewonnen adviezen waar zonder enige toelichting ongemotiveerd is afgeweken. Dit tast het landschap onaanvaardbaar aan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	uf	De NRD beveelt aan om inzicht te vergaren van de inrichtingsmogelijkheden van het gebied en de (bandbreedte) van de effecten daarvan te krijgen. Geadviseerd wordt om vanuit landschap en ontwerpprincipes voor de leefomgeving wezenlijk verschillende inrichtingsvarianten voor het plangebied te onderzoeken. Hierbij kan gedacht worden aan vanuit milieuoogpunt de meest optimale opstellingsvormen en dat rekening houdend met de maximale energieopbrengst, het landschap en het minimaliseren van hinder voor omwonenden.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ug	Indieners constateren dat het MER voorbij gaat aan adviezen in nota bene zijn eigen bijlage. In bijlage 2 van bij het MER wordt aangegeven dat in het ontwerpproces nadrukkelijk wordt aangehaakt op de Landschapsvisie van Veenbos en Bosch, 2012. In bijlage 2 van de MER	Niet wordt ingezien waarom voorbij wordt gegaan aan hetgeen in bijlage 2 is opgenomen. Bovendien is de uiteindelijke keuze van het voorkeursalternatief gebaseerd op een afweging tussen de verschillende milieuaspecten en niet-milieuargumenten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>wordt de sterkste opstelling als volgt beschreven: "De sterkste opstelling van de haakse lijnen is die met grotere turbines. Ten opzichte van de opstelling met kleine turbines valt de meest noordelijke lijn van deelgebied De Drentse Monden af en de zuidelijke lijn van Oostermoer. Het plaatsingsprincipe is beter herkenbaar door een grotere onderlinge afstand tussen de lijnen met een verschillende oriëntatie. In Figuur 4.20 is de sterkste opstelling gevisualiseerd." Het voorkeursalternatief dat in het inpasingsplan wordt gepresenteerd legt dit advies naast zich neer en lijkt eerder uit te gaan van de variant die in figuur 4.18 van bijlage 2 wordt gepresenteerd, waarbij de turbines met een ashoogte van 100 meter worden vervangen door turbines met een ashoogte van minimaal 112 meter en het aantal turbines wordt gereduceerd (50 in plaats van 66). Van een onderlinge afstand tussen de windparken Drentse Monden en Oostermoer is geen sprake meer: voor het oog is het één windpark. Op deze manier wordt voorbij gegaan aan het 'sterke' van de 'sterkste opstelling': namelijk dat het een beter herkenbare opstelling oplevert.</p>		
236	uh	<p>Het bestreden besluit druist in tegen de adviezen in de Gebiedsvisie windenergie. Drenthe. Hieruit blijkt dat een clusteropstelling de beste opstellingsvariant is om het horizonbeslag beperkt te houden. Aan deze clusteropstelling is in het MER onjuist geen aandacht besteed. Niet kenbaar en deugdelijk gemotiveerd is waarom wordt afgeweken van de adviezen in de Gebiedsvisie. Met het oog op visuele interferentie zoals hierboven beschreven is onvoldoende onderbouwd afgeweken van het advies om een opstellingsvariant te onderzoeken waarin de windturbines worden verdeeld over meerdere kleinere opstellingen, verspreid over het landschap. Indieners volharden in hun visie om in deze instantie het bestreden besluit te</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'. In het MER is reeds uitgebreid beschouwd wat landschappelijke effecten, waaronder horizonbeslag, zijn.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	ui	<p>herroepen.</p> <p>De Gebiedsvisie geeft aan dat een opstelling van een enkele rij met voldoende afstand naar een ander windpark, de directe relatie tussen de opstelling van de windturbines en de ontginnings- en bebouwingsstructuren behoudt. Ongemotiveerd is waarom er uitsluitend voor een economische afweging is gekozen, en geen landschappelijke. Dit terwijl het gegeven alternatief volgens de Gebiedsvisie landschapsarchitectonisch de voorkeur behoeft, het verschil in energieopbrengst niet veel verschilt, en hinder voor omgeving en omwonenden aanzienlijk minder is.</p>	<p>Zie reactie onder uh. Daarnaast is niet voor een uitsluitend economische afweging gekozen, er is een bredere belangenafweging gemaakt waarbij de transitie naar duurzame energie en de in dat kader te behalen Europese taakstelling een belangrijke rol speelt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	uj	<p>De deskundige mening is duidelijk daarover: "In 2014 heeft de Rijksadviseur voor Landschap en Water een advies namens het gehele CRa opgesteld voor het windpark De Drentse Monden Oostermoer. Onderstaand kaartbeeld geeft aan welke structuurlijnen volgens het CRa in aanmerking komen voor de plaatsing van windturbines. In het inpassingsplan wordt diverse malen aan dit advies gerefereerd. Zo wordt in paragraaf 2.1 een samenvatting gegeven van het advies van het CRa. Deze samenvatting doet niet geheel recht aan het advies van het CRa. Zo is op pagina 4 van het advies inderdaad te lezen dat een lijnvormige opstelling aan de linten de voorkeur heeft en dat er negen structuurlijnen zijn die in aanmerking komen als ruimtelijke dragers voor windturbines. Daarnaast wordt echter expliciet aangegeven dat, naar de mening van het CRa, ten noorden van de lijn langs het Gasselternijveensebos geen goede landschappelijke aanleiding meer te vinden is om de turbines te 'ankeren'. Als tweede belangrijke overweging om hier geen turbines te plaatsen geeft het CRa hier aan dat er ongewenste ruimtelijke interferentie in het landschapsbeeld op zal treden met de beoogde opstelling langs de N33, noordelijker bij Veen-</p>	<p>In paragraaf 6.7 (Landschap) van de plantoelichting is uitgebreid ingegaan op het advies van de Commissie van Rijksadviseurs, inclusief de door indiener aangehaalde zinsnede. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'landschap', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'LOFAR'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>dam. Ook ten aanzien van de zuidelijke lijnen van windpark De Drentse Monden heeft het CRa een duidelijke mening die door indiener aangehaald wordt. Het CRa geeft verder aan dat ze verwacht dat er ruimschoots kan worden voldaan aan de gevraagde 185,5 MW. Maar: 'Wanneer echter uit onderzoek blijkt dat de LOFAR- contour zich slecht verhoudt met windturbines, wordt het lastiger de gehele opgave in dit gebied te plaatsen. Het CRa is van mening dat in dat geval geen extra ruimte gezocht moet worden buiten bovenstaande plaatsingslijnen. Dit is wat het gebied in onze ogen maximaal kan dragen'.</p>		
236	uk	<p>Hoewel op verschillende momenten wordt aangegeven dat er zo veel mogelijk wordt aangesloten bij het advies van het CRa negeert het voorkeursalternatief in het inpassingsplan de twee belangrijke aanbevelingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het CRa adviseert de meest noordelijke (haakse) lijn van windpark Oostermoer te laten vervallen omdat de turbines hier onvoldoende 'geankerd' kunnen worden en vanwege interferentie met het beoogde windpark langs de N33. In het inpassingsplan is deze lijn wel opgenomen'. - Het CRa adviseert geen schuine lijn, evenwijdig aan de laagvliegrou- te, in het gebied te projecteren. In het inpassingsplan is deze schuine lijn wel opgenomen. Desgevraagd geeft de Rijksadviseur voor Landschap en Water aan dat de adviezen van het CRa aan de minister niet bindend zijn. De minister mag in zijn besluiten dus afwijken van dit advies. Het afwijken van dit advies blijft echter niet zonder landschappelijke gevolgen. De Drentse Veenkoloniën vormen een landschap met een heldere structuur van (parallele) ontginningslinten en afwateringskanalen. Het projecteren van een lijnopstelling evenwijdig aan de laagvliegrou- 	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA', 'luchtvaart' en 'landschap'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		te voegt een moeilijk te begrijpen lijn aan dit landschap toe. Een lijn die zich echter wel nadrukkelijk manifesteert in dit landschap.		
236	ul	Volgens de NRD moet bij de opstelling rekening gehouden worden met onder andere de minimaal aan de houden afstanden tot bebouwing zoals woningen. Uit de paragrafen (geluid, externe veiligheid) blijkt dat de aangehouden normen onredelijk zijn. Daarom dient een nieuwe opstelling te gelden die met het oog op gezondheid en externe veiligheid houdbaar is.	De normen staan in dit kader niet ter discussie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid', 'externe veiligheid', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	um	De Handreiking stelt dat een dubbele lijnopstelling maar vanaf een aantal standpunten als zodanig ervaren wordt. Voor opstellingen die van veel punten zichtbaar zijn, is het belangrijker dat ze een herkenbare vorm en relatie tot andere opstellingen hebben. Het windpark Drentse Monden bevindt zich volledig in bewoond gebied, doorkruist met infrastructuur en woningbouw. Het zal dan ook vanuit verschillende standpunten bekeken worden. Er wordt onvoldoende gemotiveerd voorbij gegaan aan deze aanbeveling in de Handreiking. Daarom dient het betreffende besluit te worden heroverwogen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	un	De lijnen van het windpark worden onvoldoende gekoppeld aan de historische landschappelijke structuren van het landschap. De meest noordelijke en zuidelijke lijn tonen een afwijking, die de herkenbare opstelling teniet doen. Dit wordt onderkend door deskundigen: "Over het algemeen worden de lijnen binnen het windpark gekoppeld aan (historische) landschappelijke structuren. Voor de opstellers van het VKA is dat de reden geweest om de meest noordelijke lijn van windpark Oostermoer een andere oriëntatie te geven, deze lijn is gekoppeld aan het Annerveensch kanaal. De afwijkende oriëntatie komt de herkenbaarheid van de opstelling echter niet ten goede	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>en brengt risico's ten aanzien van interferentie met zich mee: enerzijds met de overige lijnen binnen het windpark, anderzijds met de beoogde windturbines langs de N33. Voor de meest zuidelijke lijn van de opstelling lijkt het argument dat de lijnen gekoppeld moeten zijn aan landschappelijke structuren zoals gebruikt voor de meest noordelijke lijn niet meer te gelden: de zuidelijke lijn geert ten opzichte van de historische linten en volgt de contouren van de laagvliegroute. Dit heeft een negatief effect op de opstelling. Naar onze mening is de samenhang tussen de verschillende lijnen met windturbines in het windpark minimaal. De twee lijnen met veertien turbines tussen Nieuw-Buinen en 1e Exloërmond hebben nog een duidelijke relatie. Door afwijkende onderlinge afstanden, afwijkende oriëntatie van opstellingslijnen en verschillende lengtes van opstellingslijnen zal het windpark waarschijnlijk geen sterk geheel vormen." Dit deskundig inzicht vervolgt "Het gaat de initiatiefnemers volgens ons slechts om het opwekken van zoveel mogelijk MW's. Daarom 'schuift' men met turbines: turbines worden van de ene opstellingslijn 'afgeknipt' en er bij een andere lijnopstelling 'bijgeplakt'. Op deze manier ontstaat natuurlijk geen samenhangend windpark dat recht doet aan het landschap. Er ontstaat een windpark dat iedere, wettelijk toegestane plek benut. Zo wordt het landschap 'volgepropt' met windturbines."</p>		
236	uo	<p>Om te voorkomen dat kleine windparken voor verrommeling zorgen, is op rijksniveau een ruimtelijk beleid geformuleerd. Dit beleid dirigeert naar concentratiegebieden zoals de Veenkoloniën voor het grootschalige windpark De Drentse Monden-Oostermeer. Hierbij wordt gekozen voor een aanpak die volgens het Rijk iets toevoegt aan de ruimtelijke identiteit van de regio's. Hierdoor wordt de regio versterkt in plaats van aangetast. Indieners betwis-</p>	<p>Het ruimtelijk Rijksbeleid ten aanzien van (concentratie van) windenergie staat in dit kader niet ter discussie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ten dat het vormen van een concentratiegebied voor windturbines een positieve toevoeging is voor de ruimtelijke identiteit van de Veenkoloniën.		
236	up	Het MER spreekt over een betekenis van het windpark als 'landmark'. Windturbineopstellingen kunnen indien zij als sterk, markant en autonoom element worden herkend, op regionaal niveau een betekenis als landmark krijgen. Indieners ontkennen en betwisten dat onderhavig plan een dergelijk positief effect heeft op de regio.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	uq	Dat door het aanwijzen van een groot concentratiegebied andere gebieden in Nederland 'gespaard' kunnen blijven, volgt uit de doelbewuste aanleiding bij deze inpassing. Dit gezien de bewoordingen van mevrouw Haarsma in een interview voor RTV Drenthe. Betreffend gedeelte van zuidoost Drenthe is gekozen als locatie voor grootschalige windturbines om zo de rest van Drenthe te vrijwaren. Mevrouw Haarsma wijst op het 'andere, unieke' gedeelte van Drenthe dat behouden kan worden. Deze onrechtmatige aanleiding voor het hier plaatsen van de windturbines is in strijd met art. 3:3 Awb, het verbod van willekeur en art.2:4, het verbod van vooringenomenheid.	Indiener verwijst naar een interview met een Gedeputeerde van de provincie Drenthe. Het Rijk heeft geen aandeel gehad in het interview en de gedane uitspraken zoals gedaan in het interview. Overigens zien wij niet in op welke wijze uit het interview blijkt dat sprake is van een onrechtmatige aanleiding of een vorm van willekeur dan wel vooringenomenheid. Voor een toelichting op de totstandkoming van het windpark verwijzen wij u graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'. Het ruimtelijk Rijksbeleid ten aanzien van (concentratie van) windenergie staat in dit kader niet ter discussie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ur	Het rustig karakter van de Veenkoloniën is van belang voor de identiteit van dit landschap. Er bevinden zich geen dynamische elementen zoals grootschalige infrastructuur, bedrijventerreinen, steden en industrie. De draaiende rotoren van de windturbine veroorzaken onrustige dynamiek in het rustige landschap. De mate van deze verstoring kan worden verminderd wanneer de turbines langzaam en synchroon draaien en ze als een eenheid worden ervaren. Deze eenheid kan bereikt worden door een heldere en compacte opstellingsvorm na te streven. De Handreiking schetst het belang van eenheid in de	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'flexibiliteit', alsmede naar de planregels onder 4,2,1 sub d en e.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		vormgeving van windturbines. Indieners missen het evident en onmiskenbaar eenduidig voorgeschreven zijn van een bepaalde turbine ten behoeve van een goede ruimtelijke ordening.		
236	us	Ingevolge deskundig oordeel: "Het inpassingsplan geeft echter slechts aan dat alle windturbines binnen de lijnopstelling een rotordiameter en een ashoogte hebben die 'binnen dezelfde bandbreedte' ligt. Bovendien moeten de verschijningsvorm van de gondel en de draairichting gelijk zijn. Het is niet geheel duidelijk wat die genoemde 'bandbreedte' dan precies is. De mogelijkheid tot afwijkingen binnen de lijn bestaat met de genoemde formulering nog steeds, bijvoorbeeld in de vormgeving van de 'voet' van de turbine. Ook is het niet wenselijk dat turbines met verschillende ashoogtes en/of rotordiameters in één lijnopstelling voor komen. Wij definiëren een windpark als 'een samenhangende opstelling van identieke windturbines'. Daar voldoet het windpark uit het voorkeursalternatief wat ons betreft niet aan. In de eerste plaats omdat we verwachten dat het windpark geen geheel zal vormen, maar ook omdat niet duidelijk gekozen wordt voor één type turbine. Als gesproken wordt over één windpark verwachten wij dat er (uiteindelijk) ook voor één type en merk turbine wordt gekozen waarbij afmetingen en vormgeving op alle fronten identiek zijn. Wij verwachten dan ook een duidelijke toezegging in die richting in het inpassingsplan. Een eenduidige vormgeving is namelijk van belang voor de uiteindelijke beleving en waarneming van het windpark.	Indiener haalt een oordeel van een deskundige aan zonder hierbij zelf concreet aan te geven wat zijn zienswijze is op dit onderdeel. Ten aanzien van het oordeel merken wij op dat in de regels van het inpassingsplan niet is bepaald dat alle windturbines binnen de lijnopstelling een rotordiameter en een ashoogte hebben die 'binnen dezelfde bandbreedte' ligt. In de regels van het inpassingsplan is deze bandbreedte bepaald en daarnaast is bepaald dat de rotordiameter en de bouwhoogte van de windturbines en de uiterlijke verschijningsvorm van de gondels per lijnopstelling hetzelfde dienen te zijn. Van mogelijkheden tot onderlinge afwijkingen in rotordiameter of bouwhoogte binnen een zelfde lijnopstelling is derhalve geen sprake. Met de vorenstaande regel is de samenhang binnen een lijnopstelling voldoende geborgd. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'flexibiliteit', alsmede naar de planregels onder 4.2.1 sub d en e.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ut	Het inpassen van windturbines van de grootte voorgesteld in dit inpassingsplan wordt door de Rijksadviseur voor het landschap negatief gewaardeerd. Volgens de Rijksadviseur voor het landschap is Nederland in feite al vol met ruimtegebruiksfuncties, en leidt het inpassen van steeds	Het ruimtelijk Rijksbeleid ten aanzien van (concentratie van) windenergie staat in dit kader niet ter discussie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>grotere turbines tot onacceptabele verandering van het Nederlandse landschap op te veel plaatsen. Doordat windturbines een goed zichtbare derde dimensie toevoegen aan weidse landschappen, valt hun aanwezigheid erg op, en omdat een windpark die ingevolge de regels wordt aangemerkt als windbedrijf een technisch-industriële activiteit is wordt die verandering objectief negatief gewaardeerd.</p>		
236	uu	<p>Gezien de karakteristieke lintbebouwing zoals in de Veenkoloniën en de inpassing als haakse lijnopstelling, waarbij meerdere kamers gevuld worden, zal er sprake zijn van insluiting. Het inpassingsplan stelt dat 'de windturbines door de omvang en de openheid van de Veenkoloniën aanwezig zullen zijn in het landschap.' De mate van horizonbeslag zal echter worden verminderd door de afstand van de turbines tot de woonlinten, en door de afscherpende werking van gebouwen, woningen en bomen aan één zijde van het woonlint. In de Gebiedsvisie windenergie Drenthe van 23 juni 2013 wordt geschreven dat 'moet worden voorkomen dat linten aan twee zijden van de bebouwing worden ingesloten door een windpark'. Geconcludeerd kan worden dat het gepresenteerde inpassingsplan negatief scoort waar het gaat om horizonbeslag. Uitgaande van de 'Handreiking waardering landschappelijke effecten van windenergie' ontstaat daarmee tevens het 'gevoel van insluiting'. Ook voldoet het voorliggende plan niet aan de Provinciale Gebiedsvisie Windenergie van de provincie Drenthe, aangezien woonlinten wel degelijk aan twee zijden worden ingesloten. Daarmee is deze inpassing onaanvaardbaar.</p>	<p>Voor zover indiener verwijst naar de provinciale gebiedsvisie wordt verwezen naar de reactie onder uh. Ten aanzien van de door indiener aangehaalde insluiting van woonlinten wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.</p>	<p>Deze reactie geeft reden tot aanpassing.</p>
236	uv	<p>Volgens de Landschapsvisie Windenergie De Veenkoloniën in bijlage 18 van het MER moet voorkomen worden dat het beeld wordt gevormd dat men midden in het windpark woont. Ergens vanuit de linten moet een vrije hori-</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.</p>	<p>Deze reactie geeft reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		zon zijn. Indieners ontkennen en betwisten dit ten stelligste, er blijft bij realisering van het windpark geen open ruimte met vrije horizon meer. Vooral Drouwenermond wordt onacceptabel hard getroffen door deze onaanvaardbare insluiting. Het plaatsje ligt geheel tussen een dubbele lijnopstelling van Raedhuys, respectievelijk windturbines RH-3.2 tot en met RH-3.6 en RH-2.1 t/m RH-2.5.		
236	uw	Bovendien vormen volgens de Handreiking, bebouwingslinten een belangrijke kwaliteit van het Veenkoloniale landschap. De plaatsing van windturbines heeft effect op de leesbaarheid van de landschapsstructuur en de beleving van de schaal van de ruimtes. De windturbines zorgen voor een verkleinend effect op de beleving van de schaal van deze elementen. De Handreiking beveelt dan ook aan om plaatsing van windturbines te vermijden. Ten onrechte is zonder goede motivering, anders gezegd, de hier vereiste ruimtelijke onderbouwing, voorbij gegaan aan dit advies.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	ux	Daarnaast beveelt de Handreiking aan dat moet worden voorkomen dat bewoners als gevolg van windturbines een gevoel van bedreiging (nabijheid, aantal) of ingeslotenheid (horizonbeslag) ervaren. Dit gevoel van insluiting ontstaat wanneer het horizonbeslag zich in verschillende windrichtingen manifesteert en aan meer dan een kwart van de horizon windturbines zichtbaar zal zijn. Het MER onderkent dat gemeenten en de provincie het aspect 'insluiting van de lintbebouwing' een wezenlijk punt vinden, en dat deze insluiting onwenselijk is. Echter, het MER weerlegt dit door te stellen dat de windturbines van zodanige omvang zijn, dat zij in een open gebied als de veenkoloniën toch ook zichtbaar zijn als ze in een volgende kamer zouden staan. Volgens het MER brengt de exacte opstelling van de turbines en het al dan niet leeg laten van een kamer geen wezenlijk verschil. Een toelichting	De uiteindelijke keuze van het voorkeursalternatief is gebaseerd op een afweging tussen de verschillende milieuaspecten en niet-milieuargumenten. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		met nodige motivering ontbreekt. Want, kijkende naar de fotovisualisaties die zijn doorgelinkt in bijlage 8 van het MER, en bijvoorbeeld figuur 9.8 van het MER, is er wel degelijk een groot visueel verschil wanneer er sprake is van een 'kamer' verschil. Tenzij minister Kamp zijn eigen visualisaties tegenspreekt, is dit verschil zo wezenlijk dat bij de inpassing van het windpark het insluiten van lintbebouwing moet worden uitgesloten. Het feit dat de windturbines 'toch al dominant aanwezig zullen zijn' (aldus het MER) doet er niet aan af dat er geen extra rekening moet worden gehouden met de bewoners die dubbel nadelig worden getroffen door een windturbine in zowel hun 'voortuin' als hun 'achtertuin'.		
236	uy	Het grote aantal turbines doet de rustige aanblik van de turbines te niet. Ondanks dat deze grote turbines mogelijk gelijkmatig draaien en wellicht een rustiger beeld geven dan kleinere, sneller draaiende wieken, wat Indiërs voorsnog ontkennen en betwisten, zijn alle windturbines van dit windturbinepark in één blikveld te vangen (zie visualisatie vanaf fotopunt 21, A, 197). In vaste jurisprudentie wordt aan het behoud van een rustig blikveld aandacht gehecht.	Indiener heeft niet concreet aangegeven waarom hij het feit dat grote turbines een rustiger beeld geven, ontkent en betwist. Er zijn regels gesteld waardoor een rustig blikveld zoveel mogelijk geborgd wordt, verwezen wordt naar de reactie onder ud. Gezien de uitgestrektheid van het plangebied kan worden gesteld dat niet alle windturbines zichtbaar zijn in één blikveld. Vanaf ieder willekeurig punt in het windpark is de meest ver weg gelegen turbine minimaal circa 6,5 kilometer.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	uz	Indiërs stellen dat de fotovisualisaties als weergegeven in het MER een onjuiste weerspiegeling van de werkelijkheid geven door een erg rooskleurig beeld te schetsen en daardoor niet ten grondslag kunnen liggen aan de beoordeling van de landschappelijke aanvaardbaarheid.	Aangezien indiener niet concretiseert op welke onderdelen of om welke reden de fotovisualisaties in het MER onjuist of te rooskleurig zijn, wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	wa	Indiener geeft aan dat experts verklaren dat voorzichtig moet worden omgegaan met het beoordelen van de opstelling op basis van fotovisualisaties omdat dit een statisch beeld geeft wat niet overeenkomt met de werkelijkheid waar men het hoofd draait. In de MER zijn wel enkele visualisaties opgenomen, onder andere van de verschil-	Verwezen wordt naar de reactie onder kk.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>lende alternatieven. Hoewel de visualisaties de schijn wekken dat de turbines te klein worden weergegeven, blijken de verhoudingen te kloppen. Toch zijn ze voor een deel onjuist, stellen ze de werkelijkheid fraaier voor dan ze is en is het bijschrift waarin de locatie genoemd wordt verwarrend of onjuist. Zo wordt bij de visualisatie van het voorkeursalternatief op pagina S.27 (MER, figuur S. 21) aangegeven dat de visualisatie van het voorkeursalternatief vanaf de Drentse Mondenweg bij Tweede Exloërmond in noordelijke richting is. Onderzoek in het veld wijst echter uit dat men hier niet op de Drentse Mondenweg kan staan (de bermsloot van de Drentse Mondenweg is nergens zo breed als op de visualisatie). Waarschijnlijk staat men op de 'Dreef, iets ten noordwesten van de Drentse Mondenweg. De kijkrichting is zodanig gekozen dat men als het ware langs het windpark kijkt. Het werkelijke beeld van, bijvoorbeeld, een automobilist die over de Drentse Mondenweg naar het noorden rijdt zal anders zijn: men ziet dan aan beide zijden van de weg turbines: rechts zes en links drie. Bovendien ziet men nog turbines op de horizon. Figuur S.22 (MER, pagina S30) is zelfs onjuist: vanaf het punt waar de visualisatie is gemaakt ziet men ook aan de rechterzijde van de weg in ieder geval twee windturbines. Ook bestaat het vermoeden dat in werkelijkheid aan de linkerkant van de weg eveneens meer turbines te zien zullen zijn. Zie voor het voorkeursalternatief op basis waarvan de visualisaties gemaakt zijn figuur S.20 MER, pagina 526).</p>		
236	wb	<p>Ingevolge de Drentse Omgevingsvisie en de provinciale Omgevingsverordening Drenthe zijn solitaire windturbines niet toegestaan en dienen ze tenminste in een cluster van 5 te worden gerealiseerd. Uit onderhavige vergunningsaanvraag blijkt dat er wel sprake is van een solitaire windturbine. Om precies te zijn gaat het om deelgebied</p>	<p>De door indiener benoemde turbine maakt onderdeel uit van de lijnopstelling van de noordelijke lijn van deelgebied RH en van het gehele windpark Drentse Monden - Oostermoer. De Omgevingsvisie Drenthe en de Omgevingsverordening Drenthe zijn bindend voor de provincie zelf en de gemeenten binnen de provincie. Dit</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		Cluster DEE. Het is een 'windpark' bestaande uit 1 windturbine gelegen tussen de provinciegrens met Groningen en de Hondsrug. Weliswaar zou gesteld kunnen worden dat deze solitaire turbine de rij van de meeste noordelijke rij van deelgebied RH aanvult, echter de lijnopstelling wordt doorbroken door AVEBE, grootschalige industrie. De inpassing van deze solitaire turbine gaat in tegen eigen eisen van het inpassingsplan en de randvoorwaarden en criteria van de Omgevingsvisie Drenthe. Dit is materieel onzorgvuldig alsmede onvoldoende gemotiveerd.	beleid is niet bindend voor het Rijk. Niet valt in te zien waarom dit tegen de eigen eisen van het inpassingsplan ingaat, dit is ook niet nader geconcretiseerd door indier.	
236	wc	Het inpassingsplan is voor leken moeilijk te begrijpen en daar zijn een aantal redenen voor. Zo worden begrippen soms vanuit het niets geïntroduceerd, zijn ze niet opgenomen en worden door elkaar gebruikt. Indien er noemt het begrip 'cluster' als voorbeeld, alsmede het onderscheid tussen kleine en grote windturbines.	Het betreft inderdaad vrij technische informatie, waarvoor enige technische achtergrond wenselijk is. Getracht is om deze zo helder en begrijpelijk mogelijk weer te geven. In de regels is hiertoe in artikel 1 een begrippenlijst met definitie van de meest voorkomende begrippen opgenomen. Het onderscheid tussen kleine en grote windturbines wordt in het MER en in het inpassingsplan inderdaad op een andere wijze gebruikt, maar de bedoeling van het onderscheid is duidelijk op te maken uit de context van de tekst.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	wd	De gebruikte kaarten zijn onduidelijk. Op de topografische kaart op pagina 22 ontbreken diverse grenzen en benamingen waaraan in de tekst gerefereerd wordt. Voorts is de topografische ondergrond van het voorkeursalternatief op pagina 47 slecht leesbaar.	De ondergronden van de kaarten zijn voornamelijk illustratief en ter (globale) oriëntatie. Gezien het schaalniveau en de leesbaarheid van de genoemde kaarten is het niet mogelijk om (alle) benamingen te weer te geven.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	we	Meerdere malen wordt gerefereerd naar 'kamers' in het gebied maar onduidelijk is welke ruimtes daarmee bedoeld worden. Ook visualisaties ontbreken in het inpassingsplan en zijn alleen in het MER opgenomen. De lezer moet erop vertrouwen dat datgene wat opgeschreven is ook daadwerkelijk klopt. Hierdoor is het besluit in strijd met de rechtszekerheid en onzorgvuldig gemotiveerd.	In de eerste alinea van paragraaf 4.1 van het MER is aangegeven dat 'kamers' grote open delen binnen het gebied zijn. Het MER vormt een groot deel van de onderbouwing van het inpassingsplan en is als separate bijlage samen met het inpassingsplan ter inzage gelegd. Niet valt in te zien waarom hetgeen dat opgeschreven is, niet zou kloppen. Men kan de onderbouwing hiervan immers teruglezen in het MER, welke conform de procedure doorlopen is. Daarmee valt ook niet	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			in te zien waarom het besluit in strijd met de rechtszekerheid is en onzorgvuldig gemotiveerd zou zijn.	
236	wf	De ontwerpvergunning in het kader van de Natuurbeschermingswet en de ontwerp omgevingsvergunningen voor deelgebieden RH, DEE en cluster DEE zijn op onjuiste en onzorgvuldige wijze tot stand gekomen en zowel in formele als materiële zin gebrekkig. Indiener gaat allereerst in op de omissies, onjuistheden en onzorgvuldigheiden in het algemeen en bespreekt daarna de vergunningen afzonderlijk. Deels zal er overlap zijn, maar indiener bespreekt deze volledigheidshalve wel geheel.	Ter kennisgeving aangenomen. Voor de beantwoording wordt verwezen naar de specifieke zienswijzen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	wg	De aangevraagde vergunningen voor windturbines DEE-1.1 t/m 1.9, DEE-2.1 t/m 2.7, RH-1.1 t/m 1.7, RH-2.1 t/m 2.5, DEE/RH3.1, RH-3.2 t/m 3.6 raken risicoteknisch de rechtszekerheid omdat het flexibele vergunningen zijn. De turbines en de locatie zijn uitgesteld via fasen van vergunningverlening ofwel niet objectief bepaalbaar, waardoor de gezondheids- en milieueffecten onduidelijk zijn en de vergunningen niet handhaafbaar zijn.	(1) In het inpassingsplan en het daarbij behorende MER worden de juridisch-planologisch maximale mogelijkheden onderbouwd, waarmee de effecten 'worst case' in beeld zijn gebracht. (2) De locatie van de windturbines is vergund op basis van rijksdriehoekscordinaten. Verder is ook de begrenzing van de inrichtingen vastgelegd. Hiermee is de locatie voldoende objectief bepaalbaar. Ook zijn de hoofdvorm, kleur, reclamevlakken, maximale hoogte en rotordiameter in de vergunning vastgelegd. Hiermee is voldoende bepaalbaar voor welke bouwactiviteiten vergunning is verleend. (3) Er is een range van windturbines vergund, waarbij net als in het Inpassingsplan is uit gegaan van een worst case benadering. Dit houdt in dat er per relevant aspect (hoogte, geluidhinder etc.) steeds rekening is gehouden met het type windturbine dat op het voorliggende aspect het meeste impact heeft. (4a) Wat betreft het aspect bouwen voldoet de aanvraag aan het Besluit omgevingsrecht. Immers op grond van dit besluit is het toegelaten dat de vergunninghouder bepaalde gegevens wat betreft het aspect bouwen pas direct voorafgaand aan de bouw aanlevert. (4b) Wat betreft het aspect milieu is de situatie zoals aangegeven worst	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			<p>case in beeld gebracht. Indien zich bij uitvoering milieu-relevante wijzigingen voordoen dan zullen deze middels een melding op grond van het Activiteitenbesluit milieubeheer moeten worden geformaliseerd. De mogelijke effecten op milieu en gezondheid zijn en worden hiermee afdoende vastgelegd. Op basis van het Activiteitenbesluit kan gehandhaafd worden op de normen.</p>	
236	wh	<p>Voor de turbines is alleen de bandbreedte van ashoogte, rotordiameter en de tiphoogte vermeld, niet de hoogte van de betonfundering bestaande uit een voet en een betonplaat. De minimale en maximale afmetingen van de gondel verschillen zodanig zeer van elkaar dat de vergunning niet voldoende bepaald is, waarmee het afgeven van de vergunning onzorgvuldig is. Het MER geeft bovendien aan dat zij uitgaat van een worst-case scenario door de grootste afmetingen te gebruiken bij haar onderzoeken. Door geen rekening te houden met de betonfundering en de afmetingen van de gondel, wordt de maximale hinder en in het bijzonder de belasting niet als uitgangspunt genomen. Dit is een omissie in het onderzoek. Het is niet mogelijk vast te stellen dat de te bouwen windturbines aan de voorschriften uit het Bouwbesluit zullen voldoen door de bandbreedte die de vergunningen hanteren.</p>	<p>Voor iedere windturbine en mogelijk ook voor de opstelplaatsen zal een (grotendeels ondergronds) fundament aangelegd dienen te worden. Dit blijkt ook uit de tot de aanvraag behorende tekening. Een dergelijke fundering bestaat uit een aantal heipalen die de bodem in worden geheid met daarboven beton. Als onderdeel van de aanvraag zijn op dit punt ook indicatieve gegevens qua sondering en fundering overgelegd. Het is afhankelijk van het type windturbine en de bodemsamenstelling hoeveel en welke heipalen gebruikt worden. Dit aspect wordt tijdens de detailengineering van het project nader uitgewerkt, maar leidt niet tot onderscheidende milieueffecten of andere effecten. Zie paragraaf 5.4.3 van het MER en de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'. De afmetingen van de gondel zijn afhankelijk van het type turbine. Echter ook op dit vlak is de maximale invloed op de omgeving vastgelegd middels het uitgevoerde onderzoek naar slagschaduw. In algemene zin dient een bouwwerk te voldoen aan het Bouwbesluit. Dit is primair de verantwoordelijkheid van de vergunninghouder/eigenaar van het bouwwerk. In het kader van de gegevens die de vergunninghouder voorafgaand aan de bouw zal moeten indienen, kan worden gecontroleerd of aan het Bouwbesluit zal worden voldaan. In de aanvragen is bovendien aangegeven dat de windturbines zullen voldoen aan IEC 61400.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	wi	De vergunning is flexibel met betrekking tot de locatie van de windturbine doordat schuifruimte opgenomen is welke van invloed is op de milieu-effecten. De vergunning is hiermee onvoldoende bepaald en niet handhaafbaar. De vergunningen moeten voldoen aan normgerelateerde verbetering volgens artikel 2.5 jo. art. 2.10 lid 1, 2.12 lid 1 en 2.1 lid 1 sub a Wabo, zodat bij het indienen ervan zekerheid moet bestaan uit welke activiteiten het gehele project bestaat. Uit de vergunningaanvragen blijkt - behalve ampele afweging in ontwerpbesluiten - niet concreet dat de windturbines aan de constructief-technische voorschriften van het Bouwbesluit en de Bouwverordening zullen voldoen.	In het inpassingsplan en het daarbij behorende MER worden de juridisch-planologisch maximale mogelijkheden onderbouwd, waarmee de effecten 'worst case' in beeld zijn gebracht. In de vergunning zijn de turbineposities aangeduid met de RD-coördinaten. Daarmee is de locatie vastgelegd. In algemene zin dient een bouwwerk te voldoen aan het Bouwbesluit. Dit is primair de verantwoordelijkheid van de vergunninghouder/eigenaar van het bouwwerk. In het kader van de gegevens die de vergunninghouder voorafgaand aan de bouw zal moeten indienen, kan worden gecontroleerd of aan het Bouwbesluit zal worden voldaan. De toets op dit punt volgt met andere woorden nog.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	wj	De plankaarten die ter inzage zijn gelegd bij het inpassingsplan geven geen overzicht weer van de zones I en II van LOFAR, de laagvliegrouete en de inkoopstations tevens transformatorgebouwen, waardoor het inpassingsplan rechtsonzeker is.	De door indiener benoemde LOFAR-zones zijn benoemd in het provinciaal beleid en hoeven niet op de verbeelding van het inpassingsplan weergegeven te worden. De afweging hoe omgegaan is met LOFAR is weergegeven in paragraaf 6.13 van de inpassingsplantoelichting. Het plangebied ligt buiten de laagvliegrouete, dus deze hoeft niet op de verbeelding opgenomen te worden. De inkoopstations en transformatorgebouwen zijn toegestaan binnen de aanduiding 'overige zone - parkinfrastructuur' en nader bepaald in 4.1 sub c juncto 10.2. De voorzieningen zijn meegenomen en onderbouwd in het MER (zie paragraaf 5.4). Niet valt in te zien waarom het plan hierdoor rechtsonzeker is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	wk	Indieners ontkennen en betwisten de esthetische toelaatbaarheid van de turbines, zowel op zich als in relatie tot en in samenhang met hun omgeving. Het windpark en de eerder genoemde turbines zijn in strijd met de beeldkwaliteit en de redelijke eisen van welstand. Een welstandstoets heeft niet plaatsgevonden wat wel verplicht is volgens artikel 2.10 lid 1 sub d Wabo. Bovendien zijn bij de	Het Rijksinpassingsplan staat windturbines toe van de vergunde afmetingen. Het ontwerp van de windturbines wordt vrijwel volledig bepaald door technische en functionele randvoorwaarden. Vanuit een oogpunt van beeldkwaliteit en welstand zijn de verschillen tussen individuele turbintypen niet relevant. Zoals ook in de vergunning (via de aanvraag) is vastgelegd, zullen de	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>vergunningaanvragen geen kleurenfoto's van de bestaande situatie en de omliggende bebouwing gevoegd, geen situatietekening van de nieuwe toestand met daarop de afmetingen van het perceel en bebouwd oppervlak en geen tekening van de situering van het bouwwerk ten opzicht van de perceelgrenzen en de wegzijde, zoals artikel 2.3 sub d jo 2.5 sub c Regeling Omgevingsrecht verlangt. Daarnaast bevatten de vergunningaanvragen veel incomplete adressen, enkel de straatnamen zijn gegeven. Veel adressen kunnen in diverse woonplaatsen binnen het plangebied liggen. Door niet het volledige adres inclusief woonplaats te geven, is de vergunningaanvraag incompleet en onzorgvuldig.</p>	<p>turbines, ongeacht het type, bestaan uit een voet, een mast, een gondel en een rotor met 3 bladen. Ook ongeacht het type zullen de turbines worden uitgevoerd in (licht)grijs. In algemene zin zou een aanpassing van dit basisontwerp al snel afbreuk doen aan de functie van de windturbine. Bij de beoordeling van welstand en beeldkwaliteit vormt dit alles een zwaarwegend gegeven. Het is overigens niet duidelijk welke aanpassingen op dit punt worden voorgestaan door indiener en evenmin voor wat betreft welke aspecten of onderdelen de windturbines niet voldoen aan het hiervoor geldende beleid. Qua kleurstelling van de windturbines is gekozen voor een grijze kleur welke zo veel mogelijk weg valt tegen de achtergrond. Daarnaast wordt met de gekozen verf lichtschildering voorkomen. Bij de aanvraag is ook een tekening gevoegd met aanzichten. Op basis van deze gegevens is een afdoende welstandstoets mogelijk, ook al is nog geen keuze gemaakt voor een specifiek type. Er is inmiddels een toetsingsadvies van Borger Odoorn ontvangen waarbij aangegeven is dat wel degelijk voldaan wordt aan de welstandseisen.</p>	
236	wl	<p>Indieners betwisten de gefaseerde aanpak waarvoor de minister heeft gekozen. De aanvragen voor vergunning voor onder meer de bouw van inkoopstations en vergunningen voor het leggen van de bekabeling zijn nog niet gedaan, terwijl vergunningen voor de bestemming en turbines wel zijn aangevraagd. Pas wanneer alle benodigde vergunningen zijn aangevraagd en afgegeven door de betrokken bestuursorganen, dus inclusief de vergunningen voor de bouw van inkoopstations en vergunningen voor het leggen van de bekabeling, mag begonnen worden met de werkzaamheden en aanleg.</p>	<p>Het is de keuze van de aanvrager voor welke activiteit(en) een omgevingsvergunning wordt aangevraagd. Alhoewel de bouw van de inkoopstations en de aanleg van de benodigde leidingen technisch onderdeel vormt van het project, is er op dit punt geen sprake van juridische onlosmakelijkheid in de zin van artikel 2.7, lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	wm	<p>Indieners achten het niet uitgesloten dat de minister de netbeheerders, vooruitlopend op het verlenen van de</p>	<p>De werkzaamheden die een vergunning nodig hebben, zullen niet uitgevoerd worden alvorens deze vergunning</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aan-</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>benodigde vergunningen, zal toestaan om hierop te anticiperen en al te beginnen met werkzaamheden en verwijst hiervoor naar een reactie van de minister op een motie van dhr. Smaling van 1 februari 2016. Werkzaamheden van netbeheerders mogen niet aanvangen voordat de benodigde vergunningen zijn aangevraagd en verleend. Dat de minister dit wil goedkeuren om de doelen van het Energieakkoord te halen, is opmerkelijk en niet acceptabel.</p>	<p>volgens de wettelijke procedure verleend is. Als deze werkzaamheden starten alvorens de benodigde vergunningen verleend zijn, kan hierop gehandhaafd worden.</p>	<p>passing.</p>
236	wn	<p>Voor de gehele hoogspanningslijn, de mast inclusief de leiding, is een omgevingsvergunning vereist. TenneT heeft slechts een vergunning aangevraagd voor de bouw van enkel de masten van de hoogspanningslijn. Op basis van rechtspraak moet dit als één geheel gezien worden (Rechtbank Oost-Brabant 13 augustus 2015, ECLI:NL:RBOBR:2015:4832). De vergunningaanvragen van TenneT zijn derhalve niet voldoende toereikend voor de hoogspanningslijn. Ook voor zover dat van toepassing is moet ondergronds vergund worden, wat nu niet zo is.</p>	<p>In het inpassingsplan zijn geen hoogspanningsverbindingen opgenomen. Deze zienswijze valt derhalve buiten de reikwijdte van dit inpassingsplan.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	wo	<p>De vergunningaanvraag voor de omgevingsvergunning deelgebied DEE is onvolledig, onzorgvuldig en onrechtmatig. Het bruto vloeroppervlakte van het bouwwerk wordt gegeven onder het punt 'Bouwen' en bedraagt 8560 m² na uitvoering van de werkzaamheden. Het bebouwde oppervlakte van het terrein bedraagt na uitvoering van de bouwwerkzaamheden 8560 m². Het gebruiksoppervlakte en verblijfsoppervlakte bedragen eveneens 8560 m². De vier bovenstaande oppervlaktetermen hebben niet dezelfde definitie, dus is het opmerkelijk dat de vier oppervlaktes wel hetzelfde aantal vierkante meters bedragen. Verblijfsoppervlakte is het totaal van de netto oppervlakten van alle verblijfsruimten. Gebruiksoppervlakte wordt bepaald door de delen van de vloeren waarboven de netto hoogte kleiner is dan 1500 mm. Het bebouwde oppervlak-</p>	<p>In paragraaf 3.6 van de toelichting (en bijbehorende tekeningen) zijn de afmetingen opgenomen en toegevoegd. Het formulier is op dit punt niet toereikend voor een windturbine, waardoor gekozen is voor een afzonderlijke toelichting in de bijlage. Bijlage 1 is leidend.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		te van het terrein is de totale oppervlakte van het bouwwerk. Gezien de fundering groter is dan de mast van de turbine, is deze oppervlakte afwijkend van de verblijfooppervlakte en is deze weer afwijkend van de gebruiksooppervlakte. De juiste oppervlaktematen ontbreken dus in de vergunningaanvraag. Dit is onzorgvuldig, juridisch onjuist en rechts-onzeker.		
236	wp	De vergunningaanvraag voor het deelgebied DEE omschrijft dat het gaat om een niet-tijdelijk bouwwerk. Het inpassingsplan en het MER geven niet aan dat het windmolenpark bedoeld is voor exploitatie voor onbepaalde tijd. Bovendien strookt het aangeven van de turbines als niet-tijdelijk bouwwerk niet met hetgeen blijkt uit de antwoordnota vooroverlegreacties inpassingsplan t.a.v. de reactie Gedeputeerde Staten van Groningen. Indiener citeert de reactie waaruit blijkt dat het Ministerie voornemens is om via de Crisis- en Herstelwet het park tijdelijk te bestemmen voor 30 jaar.	Er is een voorlopige bestemming opgenomen voor het windpark. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	wq	Opmerkelijk is dat het inpassingsplan niet wordt aangepast naar aanleiding van bovenstaande verzoek en reactie. Dit, terwijl de SDE+-subsidie voor 15 jaar wordt aangevraagd c.q. afgegeven waarmee is bepaald dat het windmolenpark na die 15 jaar niet meer rendabel is. Naar zijn aard is een windturbine tijdelijk waardoor de vergunningaanvraag een concreet bepaalbare, dus afdwingbare en vooraf gefinancierde sloopverplichting dient te bevatten. Het ontwerpbesluit van deelgebied DEE geeft aan dat in geval van het structureel buiten werking stellen van de windturbines deze windturbines verwijderd moeten worden, alleen indien er nadelige gevolgen voor het milieu kunnen optreden. Dit bevat zodanig veel voorbehouden dat van een afdwingbare sloopverplichting juist geen sprake is. Bovendien ontbreekt een preventieplan voor	De vergunning is aangevraagd en vergund voor onbepaalde tijd. In het besluit tot toekenning van de subsidie als bijdrage aan de realisatie/exploitatie van de windturbines vloeit geen beperking voort voor wat betreft de duur van onderhavige vergunningen en evenmin vloeit hieruit voort dat de windturbines na afloop van bedoelde 15 jaar weer dienen te worden afgebroken. In het kader van onderhavige vergunning is er geen aanleiding om uitputtend rekening te houden met een toekomstige stillegging en ontmanteling van de windturbines. Dit ook omdat daarvoor andere procedures van toepassing zijn met de daarbij behorende eisen en randvoorwaarden. Er is een voorlopige bestemming opgenomen voor het windpark. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'be-	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		het afval - onder andere bestaande uit de turbine(onderdelen) zelf - dat ontstaat bij de sloop, afbraak of ontmanteling. Het polyesterschroot is niet meer te hergebruiken en heeft geen nuttige toepassing meer, valt verder niet onder Best Beschikbare Technieken.	stuurlijke afweging'.	
236	wr	Eveneens is onduidelijk en onvoldoende bepaald of, al dan niet via de Crisis- en Herstelwet, de tijdelijke bestemming van windmolenparken mogelijk is. De minister is hier onvolledig en onzorgvuldig.	Er is een voorlopige bestemming opgenomen voor het windpark. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	ws	De vergunningaanvraag voor de omgevingsvergunning deelgebied DEE omschrijft dat de activiteiten in overeenstemming zijn met het bestemmingsplan. Dit klopt niet en vormt een omissie in de aanvraag, aangezien het bestemmingsplan nog niet is gewijzigd.	In de aanvraag wordt inderdaad gesproken over bestemmingsplan. In de vergunning is dit wel correct opgenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	wt	De vergunningaanvraag voor de omgevingsvergunning deelgebied DEE geeft onder 'Brandveiligheid' aan dat er alleen draagbare blusmiddelen aanwezig zijn in het bouwwerk. Volgens Bouwbesluit aansturingstabel 6.27 dient een bouwwerk dat geen gebouw is, te worden voorzien van een automatische brandblusinstallatie en een rookbeheersingssysteem. Deze staan ten onrechte niet vermeld in de vergunningsaanvraag. Zonder deze automatische brandblusinstallatie is brandveiligheid niet voldoende gegarandeerd.	Windturbines moeten voldoen aan de veiligheidseisen opgenomen in IEC 61400-1:2005 en NVN 11400-0. In de NVN 11400-0 zijn eisen opgenomen aan de brandwerendheid van de windturbine. Op grond van artikel 6:30, lid 1, 3 en 4 van het Bouwbesluit dient deze te zijn voorzien in een toereikende bluswatervoorziening. Dit is naar ons oordeel in de onderhavige situatie geen vereiste. De turbines worden immers niet in de nabijheid van andere functies opgericht welke de gevolgen van een brand of een andere calamiteit kunnen ondervinden. Verder is een windturbine voorzien van brand- en storingsdetectoren die de relevante systemen direct uitschakelen in geval van een calamiteit. Ingevolge Bijlage I van het Bouwbesluit is het geen vereiste dat een windturbine wordt voorzien van een brandmeldinstallatie, maar zoals beschreven wordt dit wel toegepast. Artikel 6.32 Bouwbesluit verplicht niet tot een automatische brandblusinstallatie of een rookbeheersingssysteem. In de aanvraag is aangegeven dat in de gondel van iedere windturbine zal worden voorzien in	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			een blusser en dat er de voet van iedere turbine ook een handblusser aanwezig zal zijn. Dit vormt in de gegeven omstandigheden een afdoende voorziening om te proberen een beginnende brand te blussen.	
236	wu	Het ontwerpbesluit voor de omgevingsvergunning deelgebied DEE vermeldt dat er geen opslag is van brandbare stoffen. Dit is onjuist, er is olie, smeermiddel, plastic, polyester, polyurethaan en/of er zijn elektronische componenten aanwezig welke elk brandbaar zijn. In combinatie met windlucht en een ontsteking, bijvoorbeeld door middel van kortsluiting of oververhitting, kan dit snel leiden tot brand. Gezien recente (dodelijke) ongevallen door brand in een windturbine nemen veiligheidsdiensten geen enkel risico en wagen zich niet in of in de buurt van de windturbine. Daarbij is brand in een gondel niet of nauwelijks bereikbaar waardoor blussen onuitvoerbaar of onmogelijk is. Draagbare blusmiddelen zijn daarom van geen enkel nut en waarborgen de brandveiligheid niet.	De genoemde brandbare stoffen zullen blijkens de aanvraag niet worden opgeslagen. Deze stoffen zijn aanwezig om een goed functioneren van de windturbines mogelijk te maken. Concreet voorbeeld: er is geen sprake van opslag van olie, maar wel zal er olie in een te smeren tandwielkast aanwezig zijn. Ook de elektrische en elektronische componenten worden niet opgeslagen, maar zijn in gebruik. Artikel 7.6 en 7.7 Bouwbesluit is hierop niet van toepassing. Wat dit betreft geldt opnieuw dat een eventuele brand in een windturbine geen risico op branddoorslag of brandoverslag met zich brengt, gelet op de omstandigheid dat omliggende functies op grote afstand aanwezig zijn. Draagbare blusmiddelen zijn van nut om een beginnende brand te kunnen blussen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	wv	Met betrekking tot afvalwater bepaalt de vergunningaanvraag voor de omgevingsvergunning deelgebied DEE dat er geen afvalwater wordt geloosd uit de inrichting. Dit is echter onjuist. Een veelvoorkomend probleem bij windturbines ontstaat met olievervuiling. Wanneer deze vervuiling in aanraking komt met regenwater, komt dit in het oppervlaktewater en de grond terecht, veroorzaakt daarmee een vervuiling van milieu.	Blijkens de aanvraag zal er geen afvalwater worden geloosd. Indien dit in de praktijk wel het geval zou zijn, dan zal daar binnen de daarvoor geldende kaders tegen kunnen worden opgetreden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ww	De vergunningsaanvraag voor de omgevingsvergunning deelgebied DEE geeft aan dat de activiteiten geen trillingen veroorzaken. Echter, de activiteiten veroorzaken wel trillingen. Trillingen kunnen ontstaan in de gebruiksfase als gevolg van cyclische windbelastingen. Bij de uitwerking kan een soortgelijke aanpak worden gevolgd als voor de bouwfase. De horizontale verplaatsingen van de funde-	Er zijn geen primaire of secundaire waterkeringen aanwezig binnen het plangebied. Enkel sloten en kanalen. De turbines staan op zodanige afstanden tot gevoelige objecten (gebouwen) dat de eventueel optredende trillingen in zowel de aanleg, als de exploitatiefase nabij deze objecten verwaarloosbaar zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>ring kunnen worden berekend met een plastisch elementenmodel (bijvoorbeeld met het eindige elementenmodel (EEM) Diana of Plaxis). Verhoogde grondwaterstanden/-spanningen kunnen ontstaan als de afdichtende lagen tussen de watervoerende pakketten door de heipalen worden doorsneden. De invloed van de versnellingen in de ondergrond op de stabiliteit van de waterkering dient te worden geverifieerd. Daarbij hebben - in vergelijking tot de bouMase - de lagere versnellingswaarden en de herverdeling van de belastingen via het funderingsblok over de funderingspalen een gunstig effect op de water-spanningen en zijn voor de macrostabiliteit minder relevant. De beoordeling van de met D-Geostability berekende stabiliteitsfactor geschiedt op dezelfde wijze als bij de bouwfase met dien verstande dat de schadefactor, afhankelijk van de beschouwde dijkkring varieert tussen 1,05 en 1,13. De toetswaarde voor de met D-Geostability berekende stabiliteitsfactor is dan 1,37 à 1,47 (methode Bishop) of 1,30 à 1,40 (methode UpliftVan). Daarnaast zullen de bouwwerkzaamheden veel trillingen veroorzaken bij heiwerkzaamheden, graafwerkzaamheden, vervoersbewegingen en het eventueel verdichten van de betonfundering met trilnaalden. De vergunningaanvraag is incorrect met de vermelding dat er geen trillingen worden veroorzaakt.</p>		
236	wx	<p>De vergunningaanvraag vermeldt onder het punt 'Energie' ten onrechte en aldus onjuist, dat de inrichting 0 kwh elektriciteit of 0 m3 gas gebruikt. Een windturbine levert netto elektriciteit op, maar verbruikt eveneens elektriciteit. De generator voor het omzetten van de rotorbladen, de transformator, de bladadapter, de kruimotoren, het besturingssysteem en in ieder geval de bewakingscamera's verbruiken elektriciteit.</p>	<p>Inderdaad verbruikt een windturbine ook elektriciteit. Voor wat betreft de gevolgen voor het milieu is inderdaad enkel het netto verbruik relevant.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	wy	<p>Er is geen preventieplan voor beperking van verkeer en</p>	<p>In de oprichtingsfase wordt inderdaad rekening gehou-</p>	<p>Deze reactie geeft</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		vervoersbewegingen blijkt uit de vergunningaanvraag, om het milieu minder te belasten. Het is opmerkelijk dat er geen preventieplan is omdat windturbines tot doel hebben het milieu te sparen. Gezien het aantal vervoersbewegingen met zeer groot materieel, zoals aangegeven in de aanvraag Natuurbeschermingswet vergunning, is een preventieplan zeker benodigd.	den met de nodige verkeersbewegingen, waaronder zwaar verkeer. Echter het gaat hier om een relatief kortstondige situatie in de context van de bouw. Voor wat betreft het in werking zijn van de windturbines zal uitsluitend sprake zijn van licht verkeer voor periodiek onderhoud en eventuele storingen. Deze verkeersbewegingen zijn zodanig beperkt dat deze milieutechnisch niet significant zijn (geluid, luchtkwaliteit). Dat geldt ook voor wat betreft effecten op in de omgeving aanwezige natuurgebieden (stikstofdepositie).	geen reden tot aanpassing.
236	wz	De vergunningaanvraag voor de omgevingsvergunning deelgebied DEE vermeldt bovendien dat zowel de bouwkosten als de projectkosten €1 ,00 bedragen. Dit is apert onjuist. Een windturbine kost veelvuldiger meer dan het ingevulde bedrag, waardoor niet kan worden gesteld dat een symbolisch bedrag of een geschat bedrag is ingevuld voor zowel de bouwkosten als de projectkosten. Dit is een doelbewuste omissie in de vergunningaanvraag.	De bouwkosten zullen nader worden gespecificeerd aan de hand van de nog in te dienen gegevens voorafgaand aan de bouw. Op dit moment is bijvoorbeeld de definitieve uitvoering van de funderingen nog niet bekend, zodat de bouwkosten hiervan nog niet kunnen worden berekend. De aanvraagmodule van Omgevingloket laat evenwel niet toe dat hier geen bouwkosten worden ingevuld, zodat is gekozen om hier vooralsnog € 1,- in te vullen. Bouwkosten zijn alsnog benoemd in de aanvulling op de aanvraag.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	xa	In de aanvraag voor de omgevingsvergunning deelgebied DEE is aangegeven dat de kleur van de turbines lichtgrijs wordt. Onder 'Nog aan te leveren bescheiden en gegevens' staat dat de kleurstelling van de turbine en mast later aangeleverd worden. Dit is innerlijk tegenstrijdig. Daarnaast wordt er niets vermeld over de kleur van de wieken en fundering en is de aanvraag hiermee onvolledig.	In de aanvraag is aangegeven welke kleuren grijs zullen kunnen worden gebruikt voor de windturbines (inclusief fundering en rotorbladen). Hierbij is gebruik gemaakt van een limitatief aantal RAL-nummers vermeld. In die zin zal de definitieve kleur grijs (het specifieke RAL-nummer) dus later worden aangegeven. Er is geen sprake van een innerlijke tegenstrijdigheid in de aanvraag/vergunning, nu de nadere aan te geven kleur enkel een grijskleur mag zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	xb	Ten onrechte geeft de aanvraag voor de omgevingsvergunning deelgebied DEE de geluidemissie van een Vestas Y.112 aan met de vermelding dat daarmee de worst-case akoestische effecten op de omgeving worden berekend. Volgens de fabrikant produceert een Vestas V.112 maxi-	Er zijn windturbines op de markt die een hoger geluidniveau produceren bij hogere windsnelheden, maar de te toetsen geluidbelasting is een jaargemiddelde welke ook van de windverdeling afhangt. Als de maximale geluidemissie van een turbine, welke optreedt bij hoge	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>maal 106,5 dB brongeluid. De aanvraag vermeldt als voorbeeld een windturbine type Enercon E126 EP4. Deze windturbine produceert volgens de fabrikant maximaal 108,5 dB. De Vestas Y.112 kan daarmee niet als turbine worden gebruikt om het worst-case scenario te bepalen.</p>	<p>windsnelheden, hoger is, maar de geluidemissie bij windsnelheden welke heel vaak voorkomen lager, dan kan de gemiddelde jaarbelasting in het geheel toch lager zijn. Dit betekent dus dat de worst case niet alleen bepaald wordt door het maximale bronvermogen van de windturbine. In de huidige aanvraag is hiermee rekening gehouden. Deze turbines worden qua geluidbelasting juist uitgesloten van de aanvraag. De E-126 EP4 is als voorbeeld toegevoegd voor de fundatie van een zware turbine. De maximale geluidbelasting van de E-126 EP 4 4,2MW ligt op 105 dB en valt binnen de range van de beschouwde windturbines.</p>	
236	xc	<p>De vergunningaanvraag voor de omgevingsvergunning deelgebied DEE geeft de ligging van de toetsingspunten en bodemgebieden. Van deze 40 toetspunten mist er een toetspunt op Exloërkijl Zuid te Tweede Exloërmond ten behoeve van windturbine DEE.-1.1.</p>	<p>Vanwege de grootte van het onderzochte gebied en daarmee het grote aantal woningen is het niet praktisch uitvoerbaar om voor ieder individuele woning een berekening te maken. Dit is opgelost door te werken met referentie toetspunten verspreid over het gebied. Niet iedere straat heeft daardoor een referentiepunt. Naast de referentiepunten zijn tevens geluidcontouren berekend, welke op kaart zijn opgenomen in de bijlage van het akoestische rapport. Uit deze kaarten kan worden afgeleid welke geluidbelasting optreedt in en rond het plangebied, waaronder Exloërkijl.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	xd	<p>In de analyse van Pondera Consult omtrent externe veiligheid staat dat er vanuit wordt gegaan dat initiatiefnemers eventuele risico's van de windturbines op hun eigen bedrijfsgebouwen en/of woningen acceptabel achten. Deze aanname is een blote stelling en levert zelfs geen begin van bewijs want is niet onderbouwd. En heeft daarom een uitdrukkelijke en schriftelijke, voorafgaand verkregen verklaring van de bewoners van deze bedrijfs-woningen om af te zien van aansprakelijkheid richting de vergunningverlener.</p>	<p>Uit de externe veiligheidsonderzoeken blijkt dat wanneer deze woningen worden getoetst volgens het toetsingskader uit het Activiteitenbesluit, deze woningen kunnen voldoen aan de toetsingsafstanden voor beperkt kwetsbare en kwetsbare objecten.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	xe	<p>Met betrekking tot de N374 is gegeven dat de hoeveel-</p>	<p>De opgenomen transporten zijn afgeleid uit de Risico-</p>	<p>Deze reactie geeft</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		heid gevaarlijk transport over deze weg is beperkt (ca. 2200 LF1+LF2). Ten onrechte is niet vermeld in de vergunning voor deelgebied DEE dat er ook GF3 gevaarlijke stoffen worden vervoerd over de N374. De N379 wordt ten onrechte in het geheel niet genoemd inzake het vervoer van gevaarlijk transport door windturbineonderdelen.	<p>kaart zoals die ten tijde van het opstellen van de rapportage beschikbaar waren (d.d. 13 juli 2015). Hieruit blijkt niet dat GF3 transport plaatsvindt over deze weg. In de tellingen zijn alleen LF1 en LF2 transporten opgenomen. Dit wordt nogmaals bevestigd door het Onderzoek Externe Veiligheid - Risicoanalyse Bestemmingsplan Buitengebied Gemeente Aa&Hunze (18 mei 2015), waarin wordt gesteld dat: <i>"De N374 wordt niet vermeld in de bijlage van het Basisnet en geconcludeerd kan worden dat de vervoersaantallen aan gevaarlijke stoffen over deze weg gering is en geen knelpunt vormt voor ruimtelijke ontwikkelingen."</i></p> <p>De windturbineonderdelen betreffen geen transport van gevaarlijke stoffen en zijn derhalve niet meegenomen. Daarnaast zijn op dat moment de windturbines nog niet gerealiseerd en hebben dus ook geen effect op passerende transporten.</p>	geen reden tot aanpassing.
236	xf	Een onderzoek naar de risico's van afvliegende onderdelen bij brand ontbreekt in de vergunning voor deelgebied RH. Gezien de recente branden in windturbines met menselijk dodelijke afloop en de afvliegende onderdelen die toen zijn opgemerkt, is dat een ommissie en zeer onzorgvuldig.	In het externe veiligheidsonderzoek zijn de verschillende faalscenario's beschouwd, conform het Handboek Risicozonering windturbines (2014, versie 3.1). Hierin is onder andere gekeken naar de maximale werpafstand van onderdelen van de windturbine bij overtoeren. Deze bedraagt 210,5 meter, ongeacht of er sprake is van brand. Binnen deze afstand bevinden zich geen (beperkt) kwetsbare objecten. Van een ommissie is dan ook geen sprake.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	xg	Ten onrechte ontbreekt in de vergunningaanvraag voor de omgevingsvergunning deelgebied DEE een technische omschrijving van kabeltracé's.	De kabeltracé's vormen geen onderdeel van de onderhavige vergunning. Het is de keuze van de aanvrager voor welke activiteit(en) een omgevingsvergunning wordt aangevraagd. Alhoewel de aanleg van de benodigde leidingen technisch onderdeel vormt van het project, is er op dit punt geen sprake van juridische onlosmakelijkheid in de zin van artikel 2.7, lid 1 van de	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	xh	<p>Ten slotte ontbreken de volgende bescheiden in of bij de vergunningaanvraag voor het deelgebied DEE: Aanvraag vergunning Provinciale wegenverordening, Aanvraag vergunning Waterschap in verband met (bouw)werkzaamheden op, onder, boven of nabij een waterweg van het Waterschap, Aanvraag planschadeovereenkomst met de landeigenaren, Aanvraag planschadeovereenkomst omwonenden, Aanvraag vergunning werkzaamheden onder een spoorweg, Aanvraag vergunning Wet beheer Rijkswaterstaat werken in verband met vervoer over N374 en N379, Aanvraag transport vergunning en Geluidmeting heilawaai.</p>	<p>Wet algemene bepalingen omgevingsrecht.</p> <p>Ook op dit punt geldt dat het de keuze van de aanvrager is voor welke activiteit(en) een omgevingsvergunning wordt aangevraagd. Er is voor wat betreft de hier bedoelde vergunningen geen sprake van juridische onlosmakelijkheid in de zin van artikel 2.7, lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Voor zover deze vergunningplichten voortvloeien uit een andere wet dan de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht is er evenmin een verplichting om deze vergunningen gelijktijdig met onderhavige vergunning aan te vragen cq. te beslissen op een daartoe strekkende aanvraag.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	xi	<p>De vergunningaanvraag voor de omgevingsvergunning deelgebied RH is onvolledig, onzorgvuldig en onrechtmatig. Het bruto vloeroppervlakte van het bouwwerk wordt gegeven onder het punt 'Bouwen' en bedraagt 9095 m² na uitvoering van de werkzaamheden. Het bebouwde oppervlakte van het terrein bedraagt na uitvoering van de bouwwerkzaamheden 9095 m². Het gebruiksoppervlakte en verblijfsoppervlakte bedragen eveneens 9095 m². De vier bovenstaande oppervlaktetermen hebben niet dezelfde definitie, dus is opmerkelijk dat de vier oppervlaktes wel hetzelfde aantal vierkante meters bedragen. Verblijfsoppervlakte is het totaal van de netto oppervlakten van alle verblijfruimten. Gebruiksoppervlakte wordt bepaald door de delen van de vloeren waarboven de netto hoogte kleiner is dan 1500 mm. Het bebouwde oppervlakte van het terrein is de totale oppervlakte van het bouwwerk. Gezien de fundering groter is dan de mast van de turbine, is deze oppervlakte afwijkend van de verblijfsoppervlakte en is deze weer afwijkend van de gebruiksoppervlakte. De juiste oppervlaktematen ontbreken dus in de vergunningaanvraag. Dit is onzorgvuldig en niet</p>	<p>In paragraaf 3.6 van de toelichting (en bijbehorende tekeningen) zijn afmetingen opgenomen en toegelicht. Het formulier is op dit punt niet toereikend voor een windturbine, waardoor gekozen is voor een afzonderlijke toelichting in de bijlage. Bijlage 1 is leidend.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		rechtmatig.		
236	xj	De vergunningaanvraag voor het deelgebied RH omschrijft dat het gaat om een niet-tijdelijk bouwwerk. Het inpassingsplan en het MER geven niet aan dat het windmolenpark bedoeld is voor exploitatie voor onbepaalde tijd. Bovendien strookt het aangeven van de turbines als niet-tijdelijk bouwwerk niet met hetgeen blijkt uit de antwoordnota vooroverlegreacties inpassingsplan t.a.v. de reactie Gedeputeerde Staten van Groningen. Indiener citeert de reactie waaruit blijkt dat het Ministerie voornemens is om via de Crisis- en Herstelwet het park tijdelijk te bestemmen voor 30 jaar.	Er is een voorlopige bestemming opgenomen voor het windpark. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	xk	Opmerkelijk is dat het inpassingsplan niet wordt aangepast naar aanleiding van bovenstaande verzoek en reactie. Dit, terwijl de SDE+-subsidie voor 15 jaar wordt aangevraagd c.q. afgegeven waarmee is bepaald dat het windmolenpark na die 15 jaar niet meer rendabel is. Naar zijn aard is een windturbine tijdelijk waardoor de vergunningaanvraag een concreet bepaalbare, dus afdwingbare en vooraf gefinancierde sloopverplichting dient te bevatten. Het ontwerpbesluit van deelgebied RH geeft aan dat in geval van het structureel buiten werking stellen van de windturbines deze windturbines verwijderd moeten worden, alleen indien er nadelige gevolgen voor het milieu kunnen optreden. Dit bevat zodanig veel voorbehouden dat van een afdwingbare sloopverplichting juist geen sprake is. Bovendien ontbreekt een preventieplan voor het afval - onder andere bestaande uit de turbine(onderdelen) zelf - dat ontstaat bij de sloop, afbraak of ontmanteling. Het polyesterschroot is niet meer te hergebruiken en heeft geen nuttige toepassing meer, valt verder niet onder Best Beschikbare Technieken.	De vergunning is aangevraagd en vergund voor onbepaalde tijd. In het besluit tot toekenning van de subsidie als bijdrage aan de realisatie/exploitatie van de windturbines vloeit geen beperking voort voor wat betreft de duur van onderhavige vergunningen en evenmin vloeit hieruit voort dat de windturbines na afloop van bedoelde 15 jaar weer dienen te worden afgebroken. In het kader van onderhavige vergunning is er geen aanleiding om uitputtend rekening te houden met een toekomstige stillegging en ontmanteling van de windturbines. Dit ook omdat daarvoor andere procedures van toepassing zijn met de daarbij behorende eisen en randvoorwaarden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	xl	Eveneens is onduidelijk en onvoldoende bepaald of, al dan niet via de Crisis- en Herstelwet, de tijdelijke be-	Er is een voorlopige bestemming opgenomen voor het windpark. Verwezen wordt naar de thematische beant-	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		stemming van windmolenparken mogelijk is. De minister is hier onvolledig en onzorgvuldig.	woording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	
236	xm	De vergunningaanvraag voor de omgevingsvergunning deelgebied RH omschrijft dat de activiteiten in overeenstemming zijn met het bestemmingsplan. Dit klopt niet en vormt een omissie in de aanvraag, aangezien het bestemmingsplan nog niet is gewijzigd.	In de aanvraag wordt inderdaad gesproken over bestemmingsplan. In de vergunning is dit wel correct opgenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	xn	De vergunningaanvraag voor de omgevingsvergunning deelgebied RH geeft onder 'Brandveiligheid' aan dat er alleen draagbare blusmiddelen aanwezig zijn in het bouwwerk. Volgens Bouwbesluit aansturingstabel 6.27 dient een bouwwerk dat geen gebouw is, te worden voorzien van een automatische brandblusinstallatie en een rookbeheersingssysteem. Deze staan ten onrechte niet vermeld in de vergunningaanvraag. Zonder deze automatische brandblusinstallatie is brandveiligheid niet voldoende gegarandeerd.	Windturbines moeten voldoen aan de veiligheidseisen opgenomen in IEC 61400-1:2005 en NVN 11400-0. In de NVN 11400-0 zijn eisen opgenomen aan de brandwerendheid van de windturbine. Op grond van artikel 6:30, lid 1, 3 en 4 van het Bouwbesluit dient deze te zijn voorzien in een toereikende bluswatervoorziening. Dit is naar ons oordeel in de onderhavige situatie geen vereiste. De turbines worden immers niet in de nabijheid van andere functies opgericht welke de gevolgen van een brand of een andere calamiteit kunnen onderkennen. Verder is een windturbine voorzien van brand- en storingsdetectoren die de relevante systemen direct uitschakelen in geval van een calamiteit. Ingevolge Bijlage I van het Bouwbesluit is het geen vereiste dat een windturbine wordt voorzien van een brandmeldinstallatie, maar zoals beschreven wordt dit wel toegepast. Artikel 6.32 Bouwbesluit verplicht niet tot een automatische brandblusinstallatie of een rookbeheersingssysteem. In de aanvraag is aangegeven dat in de gondel van iedere windturbine zal worden voorzien in een blusser en dat er de voet van iedere turbine ook een handblusser aanwezig zal zijn. Dit vormt in de gegeven omstandigheden een afdoende voorziening om te proberen een beginnende brand te blussen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	xo	Het ontwerpbesluit voor de omgevingsvergunning deelgebied RH vermeldt dat er geen opslag is van brandbare stoffen. Dit is onjuist, er is olie, smeermiddel, plastic,	De genoemde brandbare stoffen zullen blijkens de aanvraag niet worden opgeslagen. Deze stoffen zijn aanwezig om een goed functioneren van de windturbines	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		polyester, polyurethaan en/of er zijn elektronische componenten aanwezig welke elk brandbaar zijn. In combinatie met windlucht en een ontsteking, bijvoorbeeld door middel van kortsluiting of oververhitting, kan dit snel leiden tot brand. Gezien recente (dodelijke) ongevallen door brand in een windturbine nemen veiligheidsdiensten geen enkel risico en wagen zich niet in of in de buurt van de windturbine. Daarbij is brand in een gondel niet of nauwelijks bereikbaar waardoor blussen onuitvoerbaar of onmogelijk is. Draagbare blusmiddelen zijn daarom van geen enkel nut en waarborgen de brandveiligheid niet.	mogelijk te maken. Concreet voorbeeld: er is geen sprake van opslag van olie, maar wel zal er olie in een te smeren tandwielkast aanwezig zijn. Ook de elektrische en elektronische componenten worden niet opgeslagen, maar zijn in gebruik. Artikel 7.6 en 7.7 Bouwbesluit is hierop niet van toepassing. Wat dit betreft geldt opnieuw dat een eventuele brand in een windturbine geen risico op branddoorslag of brandoverslag met zich brengt, gelet op de omstandigheid dat omliggende functies op grote afstand aanwezig zijn. Draagbare blusmiddelen zijn van nut om een beginnende brand te kunnen blussen.	
236	xp	Met betrekking tot afvalwater bepaalt de vergunningaanvraag voor de omgevingsvergunning deelgebied RH dat er geen afvalwater wordt geloosd uit de inrichting. Dit is echter onjuist. Een veelvoorkomend probleem bij windturbines ontstaat met olievervuiling. Wanneer deze vervuiling in aanraking komt met regenwater, komt dit in het oppervlaktewater en de grond terecht, veroorzaakt daarmee een vervuiling van milieu.	Blijkens de aanvraag zal er geen afvalwater worden geloosd. Indien dit in de praktijk wel het geval zou zijn, dan zal daar binnen de daarvoor geldende kaders tegen kunnen worden opgetreden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	xq	De vergunningsaanvraag voor de omgevingsvergunning deelgebied RH geeft aan dat de activiteiten geen trillingen veroorzaken. Echter, de activiteiten veroorzaken wel trillingen. Trillingen kunnen ontstaan in de gebruiksfase als gevolg van cyclische windbelastingen. Bij de uitwerking kan een soortgelijke aanpak worden gevolgd als voor de bouwfase. De horizontale verplaatsingen van de fundering kunnen worden berekend met een plastisch elementenmodel (bijvoorbeeld met het eindige elementenmodel (EEM) Diana of Plaxis). Verhoogde grondwaterstanden/-spanningen kunnen ontstaan als de afdichtende lagen tussen de watervoerende pakketten door de heipalen worden doorsneden. De invloed van de versnellingen in de ondergrond op de stabiliteit van de waterkering dient	Er zijn geen primaire of secundaire waterkeringen aanwezig binnen het plangebied. Enkel sloten en kanalen. De turbines staan op zodanige afstanden tot gevoelige objecten (gebouwen) dat de eventueel optredende trillingen in zowel de aanleg, als de exploitatiefase nabij deze objecten verwaarloosbaar zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>te worden geverifieerd. Daarbij hebben - in vergelijking tot de bouMase - de lagere versnellingswaarden en de herverdeling van de belastingen via het funderingsblok over de funderingspalen een gunstig effect op de water-spanningen en zijn voor de macrostabiliteit minder rele-vant. De beoordeling van de met D-Geostability bereken-de stabiliteitsfactor geschiedt op dezelfde wijze als bij de bouwfase met dien verstande dat de schadefactor, afhan-kelijk van de beschouwde dijkkring varieert tussen 1,05 en 1,13. De toetswaarde voor de met D-Geostability bere-kende stabiliteitsfactor is dan 1,37 à 1,47 (methode Bi-shop) of 1,30 à 1,40 (methode UpliftVan). Daarnaast zullen de bouwwerkzaamheden veel trillingen veroorza-ken bij heiwerkzaamheden, graafwerkzaamheden, ver-voersbewegingen en het eventueel verdichten van de betonfundering met trilnaalden. De vergunningaanvraag is incorrect met de vermelding dat er geen trillingen wor-den veroorzaakt.</p>		
236	xr	<p>De vergunningaanvraag vermeldt onder het punt 'Energie' ten onrechte en aldus onjuist, dat de inrichting 0 kwh elektriciteit of 0 m3 gas gebruikt. Een windturbine levert netto elektriciteit op, maar verbruikt eveneens elektrici-teit. De generator voor het omzetten van de rotorbladen, de transformator, de bladadapter, de kruimotoren, het besturingssysteem en in ieder geval de bewakingscame-ra's verbruiken elektriciteit.</p>	<p>Inderdaad verbruikt een windturbine ook elektriciteit. Voor wat betreft de gevolgen voor het milieu is inder-daad enkel het netto verbruik relevant.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	xs	<p>Er is geen preventieplan voor beperking van verkeer en vervoersbewegingen blijkt uit de vergunningaanvraag voor deelgebied RH, om het milieu minder te belasten. Het is opmerkelijk dat er geen preventieplan is omdat windturbines tot doel hebben het milieu te sparen. Gezien het aantal vervoersbewegingen met zeer groot materieel, zoals aangegeven in de aanvraag Natuurbeschermingswet vergunning, is een preventieplan zeker benodigd.</p>	<p>In de oprichtingsfase wordt inderdaad rekening gehou-den met de nodige verkeersbewegingen, waaronder zwaar verkeer. Echter het gaat hier om een relatief kortstondige situatie in de context van de bouw. Voor wat betreft het in werking zijn van de windturbines zal uitsluitend sprake zijn van licht verkeer voor periodiek onderhoud en eventuele storingen. Deze verkeersbe-wegingen zijn zodanig beperkt dat deze milieutechnisch</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			niet significant zijn (geluid, luchtkwaliteit). Dat geldt ook voor wat betreft effecten op in de omgeving aanwezige natuurgebieden (stikstofdepositie).	
236	xt	De vergunningaanvraag voor de omgevingsvergunning deelgebied RH vermeldt bovendien dat zowel de bouwkosten als de projectkosten €1,00 bedragen. Dit is apert onjuist. Een windturbine kost veelvuldig meer dan het ingevulde bedrag, waardoor niet kan worden gesteld dat een symbolisch bedrag of een geschat bedrag is ingevuld voor zowel de bouwkosten als de projectkosten. Dit is een doelbewuste omissie in de vergunningaanvraag.	De bouwkosten zullen nader worden gespecificeerd aan de hand van de nog in te dienen gegevens voorafgaand aan de bouw. Op dit moment is bijvoorbeeld de definitieve uitvoering van de funderingen nog niet bekend, zodat de bouwkosten hiervan nog niet kunnen worden berekend. De aanvraagmodule van Omgevingloket laat evenwel niet toe dat hier geen bouwkosten worden ingevuld, zodat is gekozen om hier vooralsnog € 1,- in te vullen. Bouwkosten zijn alsnog benoemd in de aanvulling op de aanvraag.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	xu	In de aanvraag voor de omgevingsvergunning deelgebied RH is aangegeven dat de kleur van de turbines lichtgrijs wordt. Onder 'Nog aan te leveren bescheiden en gegevens' staat dat de kleurstelling van de turbine en mast later aangeleverd worden. Dit is innerlijk tegenstrijdig. Daarnaast wordt er niets vermeld over de kleur van de wieken en fundering en is de aanvraag hiermee onvolledig.	In de aanvraag is aangegeven welke kleuren grijs zullen kunnen worden gebruikt voor de windturbines (inclusief fundering en rotorbladen). Hierbij is gebruik gemaakt van een limitatief aantal RAL-nummers vermeld. In die zin zal de definitieve kleur grijs (het specifieke RAL-nummer) dus later worden aangegeven. Er is geen sprake van een innerlijke tegenstrijdigheid in de aanvraag/vergunning, nu de nadere aan te geven kleur enkel een grijskleur mag zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	xv	Ten onrechte geeft de aanvraag voor de omgevingsvergunning deelgebied RH de geluidemissie van een Vestas Y.112 aan met de vermelding dat daarmee de worst-case akoestische effecten op de omgeving worden berekend. Volgens de fabrikant produceert een Vestas V.112 maximaal 106,5 dB brongeluid. De aanvraag vermeldt als voorbeeld een windturbine type Enercon E126 EP4. Deze windturbine produceert volgens de fabrikant maximaal 108,5 dB. De Vestas Y.112 kan daarmee niet als turbine worden gebruikt om het worst-case scenario te bepalen.	Met akoestische worst-case wordt bedoeld die turbine welke in de hoogste geluidbelastingen op woningen resulteert, wanneer deze wordt bepaald volgens de wettelijke rekenmethode. Deze methode gaat uit van een jaargemiddelde geluidbelasting. Daarom is niet alleen de maximale geluidemissie van belang (de getallen welke u in de zienswijze noemt), maar ook het verloop van de geluidemissie met toenemende windsnelheden in combinatie met de jaargemiddelde windverdeling (de kans dat elke windsnelheid optreedt). Op basis daarvan blijkt de Vestas V112 de akoestische worst-case turbine. Het is mogelijk dat er turbines zijn welke	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			een groter akoestisch effect op de omgeving hebben, maar kunnen deze conform de aangevraagde omgevingsvergunning niet worden geplaatst.	
236	xw	In de analyse van Pondera Consult omtrent externe veiligheid staat dat er vanuit wordt gegaan dat initiatiefnemers eventuele risico's van de windturbines op hun eigen bedrijfsgebouwen en/of woningen acceptabel achten Deze aanname is een blote stelling en levert zelfs geen begin van bewijs want is niet onderbouwd. En behoeft daarom een uitdrukkelijke en schriftelijke, voorafgaand verkregen verklaring van de bewoners van deze bedrijfswoningen om af te zien van aansprakelijkheid richting de vergunningverlener.	De eigenaren van deze gebouwen zijn mede initiatiefnemer van het windpark en daarmee in essentie niet beschermd tegen door henzelf veroorzaakte risico's of hinder. Uit de externe veiligheidsonderzoeken blijkt echter ook dat wanneer deze woningen worden getoetst volgens het toetsingskader uit het Activiteitenbesluit, deze woningen kunnen voldoen aan de toetsingsafstanden voor beperkt kwetsbare en kwetsbare objecten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	xx	Met betrekking tot de N374 is gegeven dat de hoeveelheid gevaarlijk transport over deze weg is beperkt (ca. 2200 LF1+LF2). Ten onrechte is niet vermeld in de vergunning voor deelgebied RH dat er ook GF3 gevaarlijke stoffen worden vervoerd over de N374. De N379 wordt ten onrechte in het geheel niet genoemd inzake het vervoer van gevaarlijk transport door windturbineonderdelen.	De opgenomen transporten zijn afgeleid uit de Risico-kaart zoals die ten tijde van het opstellen van de rapportage beschikbaar waren (dd 13 juli 2015). Hieruit blijkt niet dat GF3 transport plaatsvindt over deze weg. In de tellingen zijn alleen LF1 en LF2 transporten opgenomen. De windturbineonderdelen betreffen geen transport van gevaarlijke stoffen en zijn derhalve niet meegenomen. Daarnaast zijn op dat moment de windturbines nog niet gerealiseerd en hebben dus ook geen effect op passerende transporten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	xy	Een onderzoek naar de risico's van afvliegende onderdelen bij brand ontbreekt in de vergunning voor deelgebied RH. Gezien de recente branden in windturbines met menselijk dodelijke afloop en de afvliegende onderdelen die toen zijn opgemerkt, is dat een ommissie en zeer onzorgvuldig.	In het externe veiligheidsonderzoek zijn de verschillende faalscenario's beschouwd, conform het Handboek Risicozonering windturbines (2014, versie 3.1). Hierin is onder andere gekeken naar de maximale werpafstand van onderdelen van de windturbine bij overtoeren. Deze bedraagt 210,5 meter, ongeacht of er sprake is van brand. Binnen deze afstand bevinden zich geen (beperkt) kwetsbare objecten. Van een ommissie is dan ook geen sprake.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	xz	Ten onrechte ontbreekt in de vergunningaanvraag voor	De kabeltracé's vormen geen onderdeel van de onder-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de omgevingsvergunning deelgebied RH een technische omschrijving van kabeltracé's.	havige vergunning. Het is de keuze van de aanvrager voor welke activiteit(en) een omgevingsvergunning wordt aangevraagd. Alhoewel de aanleg van de benodigde leidingen technisch onderdeel vormt van het project, is er op dit punt geen sprake van juridische onlosmakelijkheid in de zin van artikel 2.7, lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht.	geen reden tot aanpassing.
236	ya	De uittreksels van de Kamer van Koophandel die zijn bijgevoegd waren ten tijde van de vergunningaanvraag ongeveer 5 maanden oud en momenteel 11 maanden oud. Die periode is te groot met het oog op de rechtszekerheid en zorgvuldigheid.	Ten tijde van de aanvraag waren de uittreksels actueel. Sindsdien zijn er geen wijzigingen in de situatie opgetreden die ertoe leiden dat deze niet meer actueel zijn. Indiener heeft ook geen gewijzigde omstandigheden benoemd, noch heeft hij concreet aangegeven waarom de rechtszekerheid dan wel zorgvuldigheid in het geding zouden zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	yb	Ten slotte ontbreken de volgende bescheiden in of bij de vergunningaanvraag voor het deelgebied RH: Aanvraag vergunning Provinciale wegenverordening, Aanvraag vergunning Waterschap in verband met (bouw)werkzaamheden op, onder, boven of nabij een waterweg van het Waterschap, Aanvraag planschadeovereenkomst met de landeigenaren, Aanvraag planschadeovereenkomst omwonenden, Aanvraag vergunning transport door het luchtruim, Aanvraag vergunning werkzaamheden onder een spoorweg, Aanvraag vergunning wet beheer Rijkswaterstaat werken in verband met vervoer over N374 en N379, Aanvraag transport vergunning en Geluidmeting heilawaai.	De zienswijze vermeldt de vergunningaanvraag voor het deelgebied DEE, maar gezien het feit dat deze grief opgenomen is onder het kopje 'deelgebied RH' en er bovendien al eerder eenzelfde grief is opgenomen tegen deelgebied DEE, gaan wij er vanuit dat indiener hiermee deelgebied RH bedoelt. Ook op dit punt geldt dat het de keuze van de aanvrager is voor welke activiteit(en) een omgevingsvergunning wordt aangevraagd. Er is voor wat betreft de hier bedoelde vergunningen geen sprake van juridische onlosmakelijkheid in de zin van artikel 2.7, lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Voor zover deze vergunningplichten voortvloeien uit een andere wet dan de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht is er evenmin een verplichting om deze vergunningen gelijktijdig met onderhavige vergunning aan te vragen cq. te beslissen op een daartoe strekkende aanvraag.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	yc	De vergunningaanvraag voor de omgevingsvergunning cluster DEE is onvolledig, onzorgvuldig en onrechtmatig. Het bruto vloeroppervlakte van het bouwwerk wordt ge-	In paragraaf 3.6 van de toelichting (en bijbehorende tekeningen) zijn de afmetingen opgenomen en toegevoegd. Het formulier is op dit punt niet toereikend voor	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>geven onder het punt 'Bouwen' en bedraagt 535 m² na uitvoering van de werkzaamheden. Het bebouwde oppervlakte van het terrein bedraagt na uitvoering van de bouwwerkzaamheden 535 m². Het gebruiksoppervlakte en verblijfsoppervlakte bedragen eveneens 535 m². De vier bovenstaande oppervlaktetermen hebben niet dezelfde definitie, dus is opmerkelijk dat de vier oppervlaktes wel hetzelfde aantal vierkante meters bedragen. Verblijfsoppervlakte is het totaal van de netto oppervlakten van alle verblijfruimten. Gebruiksoppervlakte wordt bepaald door de delen van de vloeren waarboven de netto hoogte kleiner is dan 1500 mm. Het bebouwde oppervlakte van het terrein is de totale oppervlakte van het bouwwerk. Gezien de fundering groter is dan de mast van de turbine, is deze oppervlakte afwijkend van de verblijfsoppervlakte en is deze weer afwijkend van de gebruiksoppervlakte. De juiste oppervlaktematen ontbreken dus in de vergunningaanvraag. Dit is onzorgvuldig en niet rechtmatig.</p>	<p>een windturbine, waardoor gekozen is voor een afzonderlijke toelichting in de bijlage. Bijlage 1 is leidend.</p>	
236	yd	<p>De vergunningaanvraag voor het cluster DEE omschrijft dat het gaat om een niet-tijdelijk bouwwerk. Het inpassingsplan en het MER geven niet aan dat het windmolenpark bedoeld is voor exploitatie voor onbepaalde tijd. Bovendien strookt het aangeven van de turbines als niet-tijdelijk bouwwerk niet met hetgeen blijkt uit de antwoordnota vooroverlegreacties inpassingsplan t.a.v. de reactie Gedeputeerde Staten van Groningen. Indiener citeert de reactie waaruit blijkt dat het Ministerie voornemens is om via de Crisis- en Herstelwet het park tijdelijk te bestemmen voor 30 jaar.</p>	<p>Er is een voorlopige bestemming opgenomen voor het windpark. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.</p>	<p>Deze reactie geeft reden tot aanpassing.</p>
236	ye	<p>Opmerkelijk is dat het inpassingsplan niet wordt aangepast naar aanleiding van bovenstaande verzoek en reactie. Dit, terwijl de SDE+-subsidie voor 15 jaar wordt aangevraagd c.q. afgegeven waarmee is bepaald dat het</p>	<p>De vergunning is aangevraagd en vergund voor onbepaalde tijd. In het besluit tot toekenning van de subsidie als bijdrage aan de realisatie/exploitatie van de windturbines vloeit geen beperking voort voor wat be-</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		windmolenpark na die 15 jaar niet meer rendabel is. Naar zijn aard is een windturbine tijdelijk waardoor de vergunningaanvraag een concreet bepaalbare, dus afdwingbare en vooraf gefinancierde sloopverplichting dient te bevatten. Het ontwerpbesluit van cluster DEE geeft aan dat in geval van het structureel buiten werking stellen van de windturbines deze windturbines verwijderd moeten worden, alleen indien er nadelige gevolgen voor het milieu kunnen optreden. Dit bevat zodanig veel voorbehouden dat van een afdwingbare sloopverplichting juist geen sprake is. Bovendien ontbreekt een preventieplan voor het afval - onder andere bestaande uit de turbine(onderdelen) zelf - dat ontstaat bij de sloop, afbraak of ontmanteling. Het polyesterschroot is niet meer te hergebruiken en heeft geen nuttige toepassing meer, valt verder niet onder Best Beschikbare Technieken.	treft de duur van onderhavige vergunningen en evenmin vloeit hieruit voort dat de windturbines na afloop van bedoelde 15 jaar weer dienen te worden afgebroken. In het kader van onderhavige vergunning is er geen aanleiding om uitputtend rekening te houden met een toekomstige stillegging en ontmanteling van de windturbines. dit ook omdat daarvoor andere procedures van toepassing zijn met de daarbij behorende eisen en randvoorwaarden.	
236	yf	Eveneens is onduidelijk en onvoldoende bepaald of, al dan niet via de Crisis- en Herstelwet, de tijdelijke bestemming van windmolenparken mogelijk is. De minister is hier onvolledig en onzorgvuldig.	Er is een voorlopige bestemming opgenomen voor het windpark. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	yg	De vergunningaanvraag voor de omgevingsvergunning cluster DEE omschrijft dat de activiteiten in overeenstemming zijn met het bestemmingsplan. Dit klopt niet en vormt een omissie in de aanvraag, aangezien het bestemmingsplan nog niet is gewijzigd.	In de aanvraag wordt inderdaad gesproken over bestemmingsplan. In de vergunning is dit wel correct opgenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	yh	De vergunningaanvraag voor de omgevingsvergunning cluster DEE geeft onder 'Brandveiligheid' aan dat er alleen draagbare blusmiddelen aanwezig zijn in het bouwwerk. Volgens Bouwbesluit aansturingstabel 6.27 dient een bouwwerk dat geen gebouw is, te worden voorzien van een automatische brandblusinstallatie en een rookbeheersingssysteem. Deze staan ten onrechte niet vermeld in de vergunningsaanvraag. Zonder deze automatische brandblusinstallatie is brandveiligheid niet voldoende gegaran-	Windturbines moeten voldoen aan de veiligheidseisen opgenomen in IEC 61400-1:2005 en NVN 11400-0. In de NVN 11400-0 zijn eisen opgenomen aan de brandwerendheid van de windturbine. Op grond van artikel 6:30, lid 1, 3 en 4 van het Bouwbesluit dient deze te zijn voorzien in een toereikende bluswatervoorziening. Dit is naar ons oordeel in de onderhavige situatie geen vereiste. De turbines worden immers niet in de nabijheid van andere functies opgericht welke de gevolgen	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		deerd.	van een brand of een andere calamiteit kunnen onder- vinden. Verder is een windturbine voorzien van brand- en storingsdetectoren die de relevante systemen direct uitschakelen in geval van een calamiteit. Ingevolge Bijlage I van het Bouwbesluit is het geen vereiste dat een windturbine wordt voorzien van een brandmeldin- stallatie, maar zoals beschreven wordt dit wel toege- past. Artikel 6.32 Bouwbesluit verplicht niet tot een automatische brandblusinstallatie of een rookbeheer- singsstelsel. In de aanvraag is aangegeven dat in de gondel van iedere windturbine zal worden voorzien in een blusser en dat er de voet van iedere turbine ook een handblusser aanwezig zal zijn. Dit vormt in de ge- geven omstandigheden een afdoende voorziening om te proberen een beginnende brand te blussen.	
236	yi	Het ontwerpbesluit voor de omgevingsvergunning cluster DEE vermeldt dat er geen opslag is van brandbare stof- fen. Dit is onjuist, er is olie, smeermiddel, plastic, polyes- ter, polyurethaan en/of er zijn elektronische componenten aanwezig welke elk brandbaar zijn. In combinatie met windlucht en een ontsteking, bijvoorbeeld door middel van kortsluiting of oververhitting, kan dit snel leiden tot brand. Gezien recente (dodelijke) ongevallen door brand in een windturbine nemen veiligheidsdiensten geen enkel risico en wagen zich niet in of in de buurt van de windtur- bine. Daarbij is brand in een gondel niet of nauwelijks bereikbaar waardoor blussen onuitvoerbaar of onmogelijk is. Draagbare blusmiddelen zijn daarom van geen enkel nut en waarborgen de brandveiligheid niet.	De genoemde brandbare stoffen zullen blijkens de aan- vraag niet worden opgeslagen. Deze stoffen zijn aan- wezig om een goed functioneren van de windturbines mogelijk te maken. Concreet voorbeeld: er is geen sprake van opslag van olie, maar wel zal er olie in een te smeren tandwielkast aanwezig zijn. Ook de elektri- sche en elektronische componenten worden niet opge- slagen, maar zijn in gebruik. Artikel 7.6 en 7.7 Bouw- besluit is hierop niet van toepassing. Wat dit betreft geldt opnieuw dat een eventuele brand in een windtur- bine geen risico op branddoorslag of brandoverslag met zich brengt, gelet op de omstandigheid dat omliggende functies op grote afstand aanwezig zijn. Draagbare blusmiddelen zijn van nut om een beginnende brand te kunnen blussen.	Deze reactie geeft geen reden tot aan- passing.
236	yj	Met betrekking tot afvalwater bepaalt de vergunningaan- vraag voor de omgevingsvergunning cluster DEE dat er geen afvalwater wordt geloosd uit de inrichting. Dit is echter onjuist. Een veelvoorkomend probleem bij wind-	Blijkens de aanvraag zal er geen afvalwater worden geloosd. Indien dit in de praktijk wel het geval zou zijn, dan zal daar binnen de daarvoor geldende kaders tegen kunnen worden opgetreden.	Deze reactie geeft geen reden tot aan- passing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>turbines ontstaat met olievervuiling. Wanneer deze vervuiling in aanraking komt met regenwater, komt dit in het oppervlaktewater en de grond terecht, veroorzaakt daarmee een vervuiling van milieu.</p>		
236	yk	<p>De vergunningsaanvraag voor de omgevingsvergunning cluster DEE geeft aan dat de activiteiten geen trillingen veroorzaken. Echter, de activiteiten veroorzaken wel trillingen. Trillingen kunnen ontstaan in de gebruiksfase als gevolg van cyclische windbelastingen. Bij de uitwerking kan een soortgelijke aanpak worden gevolgd als voor de bouwfase. De horizontale verplaatsingen van de fundering kunnen worden berekend met een plastisch elementenmodel (bijvoorbeeld met het eindige elementenmodel (EEM) Diana of Plaxis). Verhoogde grondwaterstanden/-spanningen kunnen ontstaan als de afdichtende lagen tussen de watervoerende pakketten door de heipalen worden doorsneden. De invloed van de versnellingen in de ondergrond op de stabiliteit van de waterkering dient te worden geverifieerd. Daarbij hebben - in vergelijking tot de bouMase - de lagere versnellingswaarden en de herverdeling van de belastingen via het funderingsblok over de funderingspalen een gunstig effect op de water-spanningen en zijn voor de macrostabiliteit minder relevant. De beoordeling van de met D-Geostability berekende stabiliteitsfactor geschiedt op dezelfde wijze als bij de bouwfase met dien verstande dat de schadefactor, afhankelijk van de beschouwde dijkkring varieert tussen 1,05 en 1,13. De toetswaarde voor de met D-Geostability berekende stabiliteitsfactor is dan 1,37 à 1,47 (methode Bishop) of 1,30 à 1,40 (methode UpliftVan). Daarnaast zullen de bouwwerkzaamheden veel trillingen veroorzaken bij heiwerkzaamheden, graafwerkzaamheden, vervoersbewegingen en het eventueel verdichten van de betonfundering met trilnaalden. De vergunningaanvraag</p>	<p>Er zijn geen primaire of secundaire waterkeringen aanwezig binnen het plangebied. Enkel sloten en kanalen. De turbines staan op zodanige afstanden tot gevoelige objecten (gebouwen) dat de eventueel optredende trillingen in zowel de aanleg, als de exploitatiefase nabij deze objecten verwaarloosbaar zijn.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		is incorrect met de vermelding dat er geen trillingen worden veroorzaakt.		
236	yl	De vergunningaanvraag vermeldt onder het punt 'Energie' ten onrechte en aldus onjuist, dat de inrichting 0 kwh elektriciteit of 0 m3 gas gebruikt. Een windturbine levert netto elektriciteit op, maar verbruikt eveneens elektriciteit. De generator voor het omzetten van de rotorbladen, de transformator, de bladadapter, de kruimotoren, het besturingssysteem en in ieder geval de bewakingscamera's verbruiken elektriciteit.	Inderdaad verbruikt een windturbine ook elektriciteit. Voor wat betreft de gevolgen voor het milieu is inderdaad enkel het netto verbruik relevant.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ym	Er is geen preventieplan voor beperking van verkeer en vervoersbewegingen blijkt uit de vergunningaanvraag voor cluster DEE, om het milieu minder te belasten. Het is opmerkelijk dat er geen preventieplan is omdat windturbines tot doel hebben het milieu te sparen. Gezien het aantal vervoersbewegingen met zeer groot materieel, zoals aangegeven in de aanvraag Natuurbeschermingswet vergunning, is een preventieplan zeker benodigd.	In de oprichtingsfase wordt inderdaad rekening gehouden met de nodige verkeersbewegingen, waaronder zwaar verkeer. Echter het gaat hier om een relatief kortstondige situatie in de context van de bouw. Voor wat betreft het in werking zijn van de windturbines zal uitsluitend sprake zijn van licht verkeer voor periodiek onderhoud en eventuele storingen. Deze verkeersbewegingen zijn zodanig beperkt dat deze milieutechnisch niet significant zijn (geluid, luchtkwaliteit). Dat geldt ook voor wat betreft effecten op in de omgeving aanwezige natuurgebieden (stikstofdepositie).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	yn	De vergunningaanvraag voor de omgevingsvergunning cluster DEE vermeldt bovendien dat zowel de bouwkosten als de projectkosten €1 ,00 bedragen. Dit is apert onjuist. Een windturbine kost veelvuldig meer dan het ingevulde bedrag, waardoor niet kan worden gesteld dat een symbolisch bedrag of een geschat bedrag is ingevuld voor zowel de bouwkosten als de projectkosten. Dit is een doelbewuste omissie in de vergunningaanvraag.	De bouwkosten zullen nader worden gespecificeerd aan de hand van de nog in te dienen gegevens voorafgaand aan de bouw. Op dit moment is bijvoorbeeld de definitieve uitvoering van de funderingen nog niet bekend, zodat de bouwkosten hiervan nog niet kunnen worden berekend. De aanvraagmodule van Omgevingloket laat evenwel niet toe dat hier geen bouwkosten worden ingevuld, zodat is gekozen om hier vooralsnog € 1,- in te vullen. Bouwkosten zijn alsnog benoemd in de aanvulling op de aanvraag.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	yo	In de aanvraag voor de omgevingsvergunning cluster DEE is aangegeven dat de kleur van de turbines lichtgrijs	In de aanvraag is aangegeven welke kleuren grijs zullen kunnen worden gebruikt voor de windturbines (in-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		wordt. Onder 'Nog aan te leveren bescheiden en gegevens' staat dat de kleurstelling van de turbine en mast later aangeleverd worden. Dit is innerlijk tegenstrijdig. Daarnaast wordt er niets vermeld over de kleur van de wieken en fundering en is de aanvraag hiermee onvolledig.	clusief fundering en rotorbladen). Hierbij is gebruik gemaakt van een limitatief aantal RAL-nummers vermeld. In die zin zal de definitieve kleur grijs (het specifieke RAL-nummer) dus later worden aangegeven. Er is geen sprake van een innerlijke tegenstrijdigheid in de aanvraag/vergunning, nu de nadere aan te geven kleur enkel een grijskleur mag zijn.	passing.
236	yp	Ten onrechte geeft de aanvraag voor de omgevingsvergunning cluster DEE de geluidemissie van een Vestas Y.112 aan met de vermelding dat daarmee de worst-case akoestische effecten op de omgeving worden berekend. Volgens de fabrikant produceert een Vestas V.112 maximaal 106,5 dB brongeluid. De aanvraag vermeldt als voorbeeld een windturbine type Enercon E126 EP4. Deze windturbine produceert volgens de fabrikant maximaal 108,5 dB. De Vestas Y.112 kan daarmee niet als turbine worden gebruikt om het worst-case scenario te bepalen.	Met akoestische worst-case wordt bedoeld die turbine welke in de hoogste geluidbelastingen op woningen resulteert, wanneer deze wordt bepaald volgens de wettelijke rekenmethode. Deze gaat uit van een jaargemiddelde geluidbelasting. Daarom is niet alleen de maximale geluidemissie van belang (de getallen welke u in de zienswijze noemt), maar ook het verloop van de geluidemissie met toenemende windsnelheden in combinatie met de jaargemiddelde windverdeling (de kans dat elke windsnelheid optreedt).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	yq	In de analyse van Pondera Consult omtrent externe veiligheid staat dat er vanuit wordt gegaan dat initiatiefnemers eventuele risico's van de windturbines op hun eigen bedrijfsgebouwen en/of woningen acceptabel achten Deze aanname is een blote stelling en levert zelfs geen begin van bewijs want is niet onderbouwd. En behoeft daarom een uitdrukkelijke en schriftelijke, voorafgaand verkregen verklaring van de bewoners van deze bedrijfswoningen om af te zien van aansprakelijkheid richting de vergunningverlener.	De eigenaren van deze gebouwen zijn mede initiatiefnemer van het windpark en daarmee in essentie niet beschermd tegen door henzelf veroorzaakte risico's of hinder. Uit de externe veiligheidsonderzoeken blijkt echter ook dat wanneer deze woningen worden getoetst volgens het toetsingskader uit het Activiteitenbesluit, deze woningen kunnen voldoen aan de toetsingsafstanden voor beperkt kwetsbare en kwetsbare objecten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	yr	Met betrekking tot de N374 is gegeven dat de hoeveelheid gevaarlijk transport over deze weg is beperkt (ca. 2200 LF1+LF2). Ten onrechte is niet vermeld in de vergunning voor cluster DEE dat er ook GF3 gevaarlijke stoffen worden vervoerd over de N374. De N379 wordt ten onrechte in het geheel niet genoemd inzake het vervoer van gevaarlijk transport door windturbineonderdelen.	De opgenomen transporten zijn afgeleid uit de Risicokaart zoals die ten tijde van het opstellen van de rapportage beschikbaar waren (dd 13 juli 2015). Hieruit blijkt niet dat GF3 transport plaatsvindt over deze weg. In de tellingen zijn alleen LF1 en LF2 transporten opgenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			De windturbineonderdelen betreffen geen transport van gevaarlijke stoffen en zijn derhalve niet meegenomen. Daarnaast zijn op dat moment de windturbines nog niet gerealiseerd en hebben dus ook geen effect op passerende transporten.	
236	ys	Een onderzoek naar de risico's van afvliegende onderdelen bij brand ontbreekt in de vergunning voor cluster DEE. Gezien de recente branden in windturbines met menselijk dodelijke afloop en de afvliegende onderdelen die toen zijn opgemerkt, is dat een ommissie en zeer onzorgvuldig.	In het externe veiligheidsonderzoek zijn de verschillende faalscenario's beschouwd, conform het Handboek Risicozonering windturbines (2014, versie 3.1). Hierin is onder andere gekeken naar de maximale werpafstand van onderdelen van de windturbine bij overtoeren. Deze bedraagt 210,5 meter, ongeacht of er sprake is van brand. Binnen deze afstand bevinden zich geen (beperkt) kwetsbare objecten. Van een ommissie is dan ook geen sprake.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	yt	Ten onrechte ontbreekt in de vergunningaanvraag voor de omgevingsvergunning cluster DEE een technische omschrijving van kabeltracé's.	De kabeltracé's vormen geen onderdeel van de onderhavige vergunning. Het is de keuze van de aanvrager voor welke activiteit(en) een omgevingsvergunning wordt aangevraagd. Alhoewel de aanleg van de benodigde leidingen technisch onderdeel vormt van het project, is er op dit punt geen sprake van juridische onlosmakelijkheid in de zin van artikel 2.7, lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	yu	De activiteiten van Duurzame Energieproductie Exloërmond BV zijn omschreven in het uittreksel van de Kamer van Koophandel. De aanvraag van deze solitaire turbine valt echter niet binnen deze omschreven activiteiten en mist derhalve rechtsgrond. De statuten van Duurzame Energieproductie Exloërmond BV omschrijft haar doel als volgt: het ontwikkelen, realiseren, beheren, exploiteren en onderhouden van een windmolenpark in en nabij Eerste en Tweede Exloërmond, waarbij Indiërs benadrukken dat er staat: één windmolenpark. Gezien er twee aanvragen ter verkrijging van een omgevingsvergunning zijn ingediend door de initiatiefnemer voor twee verschil-	Een redelijke uitleg brengt met zich mee dat deze doelomschrijving betrekking heeft op het windmolenpark waarop het inpassingsplan betrekking heeft, ook al wordt het windpark in vergunningtechnische zin middels meerdere vergunningen gerealiseerd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>lende windmolenparken, te weten deze solitaire turbine DEE/RH-3.1 en voor de turbines DEE-1.1, DEE-1.2, DEE-1.3, DEE-1.4, DEE-1.5, DEE-1.6, DEE-1.7, DEE-1.8, DEE-1.9, DEE-2.1, DEE-2.2, DEE-2.3, DEE-2.4, DEE-2.5, DEE-2.6, DEE-2.7 in het tweede park. Indieners betwisten en bestrijden in deze zienswijze gemotiveerd dat het windmolenpark Drentse Monden en Oostermoer kan en mag worden gezien als één windmolenpark. Indieners voeren derhalve aan dat het windmolenpark bestaat uit in feite vier afzonderlijke windmolenparken, waarvan Duurzame Energieproductie Exloërmond BV er twee wil exploiteren. Gezien de statuten en doelomschrijving, mist elke rechtsgrond voor deze solitaire turbine.</p>		
236	yv	<p>Ten slotte ontbreken de volgende bescheiden in of bij de vergunningaanvraag voor het cluster DEE: Aanvraag vergunning Provinciale wegenverordening, Aanvraag vergunning Waterschap in verband met (bouw)werkzaamheden op, onder, boven of nabij een waterweg van het Waterschap, Aanvraag planschadeovereenkomst met de landeigenaren, Aanvraag planschadeovereenkomst omwonenden, Aanvraag vergunning transport door het luchtruim, Aanvraag vergunning werkzaamheden onder een spoorweg, Aanvraag vergunning wet beheer Rijkswaterstaat werken in verband met vervoer over N374 en N379, aanvraag transport vergunning en Geluidmeting heilawaai.</p>	<p>De zienswijze vermeldt de vergunningaanvraag voor het deelgebied DEE, maar gezien het feit dat deze grief opgenomen is onder het kopje 'deelgebied RH' en er bovendien al eerder eenzelfde grief is opgenomen tegen deelgebied DEE, gaan wij er vanuit dat indiener hiermee deelgebied RH bedoelt. Ook op dit punt geldt dat het de keuze van de aanvrager is voor welke activiteit(en) een omgevingsvergunning wordt aangevraagd. Er is voor wat betreft de hier bedoelde vergunningen geen sprake van juridische onlosmakelijkheid in de zin van artikel 2.7, lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Voor zover deze vergunningplichten voortvloeien uit een andere wet dan de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht is er evenmin een verplichting om deze vergunningen gelijktijdig met onderhavige vergunning aan te vragen c.q. te beslissen op een daartoe strekkende aanvraag.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	yw	<p>Onderstaande zienswijzen betwisten de aanvraag vergunning Natuurbeschermingswet 1998. De vergunningaanvraag is onvolledig onzorgvuldig en juridisch incorrect.</p>	<p>De vergunningaanvraag bevatte (na aanvulling) voldoende gegevens om op basis daarvan een besluit te nemen. Niet valt in te zien waarom de vergunningaanvraag onzorgvuldig en niet correct zou zijn. Op de spe-</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	yx	<p>In het algemeen geldt van deze rapporten omtrent windturbines dat zij zeer verouderd zijn, zeker op het moment dat eventuele realisatie van de windturbines van toepassing is. Gezien de recente ontwikkelingen in wetenschap en techniek, zijn rapporten afkomstig uit 1992, 2007 en 2009 niet meer representatief voor windturbines die op zijn vroegst in 2018 gerealiseerd kunnen worden. Met name de afmetingen zullen anders zijn, omdat de genoemde gemeenten Oostbierum en Wieringen windturbines bevatten met een masthoogte van 80 meter in tegenstelling tot de beoogde turbines in het windpark De Drentse Monden en Oostermoer van zeker 200 m hoog met een masthoogte van 145 m. Uit de aanvraag blijkt niet dat enige visuele inspectie is uitgevoerd, een intrinsieke beoordeling ontbreekt en er is geen veldonderzoek verricht. Indieners betwisten bij gebrek aan wetenschap dat de aanvraag zorgvuldig tot stand is gekomen.</p>	<p>cifieke grieven wordt onderstaand ingegaan.</p> <p>De rapporten die ten grondslag liggen aan de aanvraag zijn opgesteld door ter zake deskundige ecologen, volgens de laatst beschikbare wetenschappelijke kennis en mede gebaseerd op uitvoerig veldonderzoek in het plangebied. Deze veldonderzoeken zijn bijgevoegd als bijlage bij de aanvraag. Gegevens over ecologische effecten uit iets oudere rapporten zijn veelal goed bruikbaar. Dat windturbines over de jaren zijn veranderd, doet daar niets aan af. De gevoeligheid van de ecologie voor effecten verandert niet of veel minder. In de natuurtoets is uitgegaan van de hoogte en grootte van de windturbines zoals aangevraagd. Onduidelijk is welke aanvullende rapporten in de ogen van de indiener van de zienswijze meegenomen hadden moeten worden. Niet valt in te zien waarom dit als onzorgvuldig zou moeten worden beoordeeld. Er heeft wel degelijk terreinbezoek door de opstellers van de natuurtoets plaatsgehad. Dit staat ook in de natuurtoets vermeld. De mogelijke relevante effecten van de windturbines op de ecologie zijn middels de natuurtoets in kaart gebracht en beoordeeld.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	yy	<p>In de aanvraag is gesteld dat de berekeningen zijn gebaseerd op blote aannames zonder bewijs, omdat gedetailleerde en locatiespecifieke informatie over bijvoorbeeld flux en vlieggedrag van betrokken soorten slechts in beperkte mate voorhanden zijn. Een nauwkeurige berekening betreffende aanvaringslactoffers is onmogelijk. Dit is onjuist, gezien deskundigenadviezen. Hiermee is gegeven dat de vergunningaanvraag onzorgvuldig tot stand is gekomen.</p>	<p>In de rapporten van Bureau Waardenburg is uitgebreid onderbouwd op welke onderzoeken en aannames de berekeningen gebaseerd zijn. Indien een aanname is gedaan, is ten alle tijden uitgegaan van een 'worst case' scenario om onderschatting van de effecten te voorkomen. Met behulp van deze gegevens en een zogenaamd flux-collision model zijn slachtofferberekeningen gemaakt. Hierbij wordt altijd gewerkt met ranges, aangezien het onmogelijk is exacte aantallen te berekenen. Niet valt in te zien waarom dit onzorgvuldig zou zijn.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	yz	<p>Door beroering van de grond inzake het ontgraven van de</p>	<p>Bij de beoordeling van een aanvraag van een Nb-wet</p>	<p>Deze reactie geeft</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		locatie voor de fundering van de windturbine en door het heien is aannemelijk dat stoffen die in de grond zitten in het oppervlaktewater komen. Hierbij valt te denken aan glycosfaat en meststoffen. In de vergunningaanvraag wordt daarom ten onrechte aangegeven dat er geen sprake is van relevante emissie van schadelijke stoffen naar lucht, water en/of bodem of van verandering in grond- of oppervlaktewater.	vergunning wordt getoetst aan de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden, niet aan milieueffecten in brede zin. De emissies van schadelijke stoffen naar lucht, water of bodem of van veranderingen in grond- of oppervlaktewateren zijn in dat kader mee beoordeeld. De genoemde meststoffen zijn op dit moment in de bodem aanwezig en zullen via die weg uiteindelijk in het grondwater terecht kunnen komen. Een eventuele ontgraving of het heien van windturbines voegt geen stoffen toe, noch heeft dit effect op de manier van opname van deze stoffen. Er is daarmee dus ook geen sprake van een relevante emissie als gevolg van de bouw en exploitatie van windturbines	geen reden tot aanpassing.
236	za	De vergunningaanvraag is niet volledig. De vogelsoorten keep en groenling worden niet genoemd. De zoogdieren vos en ree ontbreken eveneens, terwijl deze diersoorten wel voorkomen in het gebied in en om het windmolenpark.	Voor de Natura 2000-gebieden die mogelijk negatieve effecten van de windturbines zouden kunnen ondervinden, gelden geen instandhoudingsdoelstellingen voor keep, groenling, vos en ree. Deze behoeven derhalve niet meegenomen te worden in de passende beoordeling. Ten behoeve van de natuurtoets zijn uitgebreide veldonderzoeken uitgevoerd naar aanwezigheid van vogel- en vleermuissoorten en tevens zijn beschikbare telgegevens opgevraagd. Uit deze gegevens blijkt niet dat het plangebied onderdeel is van het functionele leefgebied van de keep en groenling, noch van de vos en ree.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	zb	Ten onrechte geeft de aanvraag aan dat er geen gebouwen binnen het verstoringsbereik liggen in de aanleg- en gebruiksfase. Dit is een omissie, in elk geval woningen en bedrijfsgebouwen op de Zuidelijke Tweederde weg in Nieuw-Buinen vallen binnen het verstoringsbereik van 200 m van de windturbines.	In het kader van de aanvraag om een Nb-wet vergunning worden effecten op Natura 2000-gebieden beoordeeld. Eventuele effecten van de windturbineparken op de bewoonde omgeving worden niet meegewogen bij de Nb-wet vergunningverlening. Onduidelijk is waar in de aanvraag dit is opgenomen, of welke soorten de indiener bedoelt. In de aanvraag en onderliggende onderzoeken wordt uitvoerig getoetst aan mogelijke verstoring tijdens aanleg- en gebruiksfase van (vaste)	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			rust- en verblijfplaatsen van vogels en vleermuizen kan optreden. Zoals aangegeven in deze onderzoeken verschilt de afstand waarbij dit kan optreden per soort.	
236	zc	De volgende bescheiden missen in of bij de vergunning-aanvraag: Aanvraag vergunning Natuurbeschermingswet 1998 bij de Provincie Groningen in verband met Natura 2000 gebied Liefdingbroek te Vlagtwedde. De afstand van dit gebied tot het windpark is ongeveer 10 km en dient derhalve meegenomen te worden. Met betrekking tot box 1 ontbreekt: geluidsbelasting uitgesplitst per habitatsoort, verlichting aantasting duisternis uitgesplitst per habitatsoort, werktijden bouwwerkzaamheden, bodemroerende activiteiten en afvoer/egaliserend, landschappelijke inpassing en plan voor monitoring van nieuwe situatie. Met betrekking tot box 2 ontbreekt: cumulatie van effecten met windparken in Coevorden en Duitsland. Met betrekking tot box 3 ontbreekt: uitstootbeperking in verband met groot materieel.	Zoals in de ontwerp-vergunning te lezen valt, zijn de effecten op Natura 2000-gebied Liefdingbroek meegenomen. Gezien art. 2, zesde lid, Nb-wet is een afzonderlijke vergunning van GS van Groningen niet nodig. In de natuurtoets zijn alle uit te voeren werkzaamheden in de aanlegfase meegenomen, evenals de effecten van geluid en licht. Voor cumulatieve effecten behoeft gezien art. 19f, eerste lid, Nb-wet en de jurisprudentie alleen naar reeds vergunde maar nog niet gerealiseerde projecten te worden gekeken. Bestaande windparken in Nederland en Duitsland zijn meegenomen in de referentiesituatie. Voor uitstootbeperking door groot materieel is het niet nodig geacht om mitigerende maatregelen voor te schrijven. Uit de uitgevoerde AERIUS-berekening blijkt dat de stikstofbelasting onder de drempelwaarde blijft.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	zd	Het MER geeft aan dat de effecten van het windturbinepark per milieuaspect worden beoordeeld. De hinder is zodoende per aspect afzonderlijk bepaald. Dit, terwijl het MER bij de behandeling van de verschillende voorkeursalternatieven aangeeft dat de aspecten 'afstand tot bebouwingsconcentraties', 'geluidscontouren' en 'slagschaduw' van invloed zijn op de hinderbeleving van omwonenden. Daarbij motiveert het MER niet waarom andere aspecten, zoals het effect van het windturbinepark op het landschap, veiligheid of ruimtegebrek, niet bijdragen aan de hinderbeleving van omwonenden. Evenals andere hinderveroorzakende aspecten die aanwezig zijn in de regio. Het onderzoek dat zich alleen toespitst op de hinderaspecten afzonderlijk beoordeelt de totale hinderbeleving van om-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'MER algemeen'. Aangegeven wordt dat ervoor gekozen is om alleen de thema's te onderzoeken die potentieel onderscheidend zijn voor het VKA. In het MER is voorafgaand aan deze fase reeds uitgebreid onderzoek gedaan naar de aspecten die indiener noemt. Niet valt in te zien waarom dit gebrekkig zou zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		wonenden niet, zeker als niet alle aspecten die invloed hebben op de hinderbeleving niet zijn meegenomen in die beoordeling. Hierdoor kleeft aan het bestreden besluit een formeel en materieel gebrek.		
236	ze	Het MER gaat onvoldoende in op de aspecten geluid, laagfrequent geluid, slagschaduw en lichthinder. Het is een omissie dat niet wordt ingegaan op de significant aanmerkelijke effecten die deze aspecten op elkaar hebben, dus opgeteld op de natuur en omgeving hebben. Indieners hebben niet uitsluitend te maken met hinder vanwege laagfrequent geluid, enkel geluidhinder, enkel lichthinder of slagschaduw. Al deze aspecten tezamen, naar totaliteit in en tot hun omgeving, inbegrepen nabije andere en evenzo kolossale windbedrijven bij de N34/Emmen en de N33/Meeden op de luttele afstand van slechts 3 à 4 km, hebben invloed op het woon-, werk- en leefklimaat van Indieners. Elke cumulatietoets als verlangd in de NRD volgens wet en vaste rechtspraak ontbreekt. Derhalve dient, met deze hinderveroorzakende aspecten tevens tezamen beschouwd, de minister te beoordelen of hier een goede ruimtelijke ordening is te waarborgen, wat volgens Indieners niet zo is.	De effecten op de woon- en leefomgeving zijn meegenomen in de bredere belangenafweging. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'woon- en leefomgeving algemeen' en 'MER algemeen'. Ten aanzien van cumulatatie: Over de windparken nabij de N33 bij Veendam en bij Emmen heeft nog geen besluitvorming plaatsgevonden. In een cumulatietoets in het kader van de Nbwet hoeft alleen rekening te worden gehouden met plannen en projecten waarvoor een Nbwetvergunning is verleend maar die nog niet zijn gerealiseerd (Heijligers 2014).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	zf	Onderdeel 24.4, 24.5 en een deel van 24.6 van de zienswijze van indiener hebben betrekking op de actualisering van het bestemmingsplan Buitengebied van de gemeente Borger-Odoorn en de daarin opgenomen ontwikkelingsmogelijkheden voor intensieve veehouderijen in relatie tot gezondheidsrisico's, geurhinder, geluidhinder en verkeerhinder.	Het voorliggende inpassingsplan en het bestemmingsplan Buitengebied van de gemeente Borger-Odoorn betreffen twee separate procedures. Het Rijk is verantwoordelijk voor de inhoud van het inpassingsplan en de gemeente Borger-Odoorn voor de inhoud van het bestemmingsplan Buitengebied. Dit onderdeel van de zienswijze heeft betrekking op het bestemmingsplan Buitengebied, dit bestemmingsplan is in het kader van het voorliggend inpassingsplan niet relevant. Op dit onderdeel wordt derhalve niet nader ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	zg	De hinder die het windturbinepark oplevert en de hinder die de intensieve veehouderij veroorzaakt, moeten niet	Het windmolenpark voldoet aan de wettelijke normen. Voor eventuele toekomstige mogelijkheden wordt ver-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		alleen op zich maar dus ook in gezamenlijkheid worden beschouwd. De minister kan alleen dan een goede ruimtelijke ordening waarborgen. Eerst afhankelijk daarvan kan en dient een reële inschatting gemaakt van de gecumuleerde gebiedsgevolgen.	wezen naar de reactie onder zf.	passing.
236	zh	Indiener gaat in onderdeel 24.7 en 24.8 van zijn zienswijze in op de Nota van Uitgangspunten Buitengebied en de daarin genoemde ambitie om innovatieve landbouw, zoals de ontwikkeling van (mest)vergistingsinstallaties, te stimuleren. Hierbij geeft indiener aan dat een pilot voor grootschalige wind-/landbouwverwerkingsindustrie naar willekeur is en in strijd met artikel 2.3 en 2.4 Awb. Ook benoemd indiener dat deze innovatie en intensivering geen blijvend speciale en abnormale last voor omwonenden mag worden doordat 's nachts als gevolg van lokale weersomstandigheden en weersinvloeden ventilatoren en windturbines harder draaien.	Zie reactie onder zf.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	zi	In delen van de provincies Groningen en Drenthe vinden aardbevingen en trillingen plaats als gevolg van gasboringen die worden gedaan door de Nederlandse Aardolie Maatschappij. Omwonenden vrezen dat zij, in navolging van de inwoners van Groningen, meer hinder en schade aan hun huizen zullen ondervinden. De minister geeft aan dat onderzoek uitwijst dat bevingen in de toekomst mogelijk sterker zullen zijn. Met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid is daarmee te zeggen dat omwonenden hinder en schade aan hun huizen gaan ondervinden. Dit net zoals inwoners van Groningen, gelet op de actuele aardbevingen bij Froombosch, gemeente Loppersum. Het is daarom onzorgvuldig en laakbaar dat de minister de gevolgen die omwonenden ondervinden en zullen ondervinden als gevolg van de gaswinning, niet betreft in zijn onderzoek om te bepalen of een goed woon- en leefklimaat kan worden gewaarborgd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	zj	<p>Het geplande windmolenpark N33 bij Veendam komt in de directe nabijheid van het windmolenpark DDOM te liggen. Het MER geeft aan dat zij het windpark N33 niet als autonome ontwikkeling beschouwt omdat het nog niet planologisch is geregeld. Het besluit aangaande het windpark N33 echter is in voorontwerp gepubliceerd op 28 januari 2016 en de omgevingsvergunningen voor de turbines, kraanopstelplaatsen, inkoop-/transformatiehuizen, etc. voor windpark N33 bij de betrokken gemeente Veendam en Menterwolde zijn gepubliceerd op 17 en 19 februari 2016. Het MER houdt desondanks - na ampele overweging dat tussen beide 50 turbines tellende, cumulerende windparken De Drentse Monden Oostermoer en Meeden 5 km ligt en 4 km voldoende is - geen rekening met de reële interferentie van het windpark N33 en biedt op die wijze onzorgvuldige en ontoereikende onderbouwing van het besluit van de minister. Het MER gaat hiermee ook voorbij aan het advies van de Commissie m.e.r. om in te gaan op de cumulatieve effecten met windpark N33.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	zk	<p>Het MER gaat hooguit in op de interferentie met het windpark N33 voor de landschappelijke beoordeling. Bij deze beoordeling stelt het MER blootweg dat er geen interferentie optreedt, omdat de windparken 4 kilometer uit elkaar liggen, daarbij verwijzend naar de Handreiking waardering landschappelijke effecten van windturbines. Elke verduidelijking of nadere onderbouwing waarom er geen interferentie optreedt met windpark N33 ontbreekt, terwijl het windpark raakt aan de door het MER gehanteerde maximale grens van 5 kilometer en het NRD aangeeft dat het MER moet ingaan op de visuele interferentie tussen de twee windparken. Daarbij ontbreekt de vereiste onderbouwing waarom de maximale grens van 3 tot 5 kilometer wordt gehanteerd om te bepalen of en zo ja, welke en in welke mate er interferentie kan of zal optre-</p>	<p>Niet valt in te zien waarom een afstand van 5 kilometer wel acceptabel zou zijn en 4 kilometer niet. Indiener geeft hiervoor ook geen concrete argumenten. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		den. In het inpassingsplan wordt geconcludeerd dat, met een afstand van 4 kilometer tot het meest nabije geplande Windpark N33, er voldoende afstand is om interferentie te voorkomen. Met deze conclusie wordt de uiterste grens opgezocht, die wat Indianers betreft niet aanvaardbaar is. Juist vanwege het feit dat er nog maar weinig onderzoek beschikbaar is naar de minimaal aan te houden afstand tussen twee windparken moet de afstand tussen twee windparken wat Indianers betreft minimaal 5 kilometer zijn.		
236	zl	Door het verdraaien van de meest noordelijke lijn van windpark Oostermoer denken Indianers dat er ook interne interferentie op zal treden. Hierbij ontstaat een 'samenklontering' van turbines en een onrustig beeld dat zowel in het rapport 'Landscape and Wind Park'(J. Heersche, L. Nagtegaal en M. Franssen,2006, pagina 178) als in de 'Handreiking waardering landschappelijke effecten van windenergie' (H+N+S i.s.m. ROM3D, 2013, pagina 24 en 25) wordt beschreven. Dit effect staat ook wel bekend als het 'gehakmoleneffect' en ontstaat als er teveel windturbines achter elkaar staan en zichtbaar zijn." Het MER kan dan ook niet worden gevolgd. Met name in grote open ruimtes, zoals de Veenkoloniën, treedt logischerwijs overlast op van velerlei aard, via interferentie tussen verschillende windturbineparken nu de parken in elk geval relatief erg dichtbij elkaar liggen. Dat de opstellingen van beide windparken haaks op elkaar staan, doet hieraan niet af. Het MER is onvoldoende, enig interferentie-onderzoek ontbreekt dus het MER is niet zorgvuldig uitgevoerd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' , 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	zm	Bij de vaststelling van het inpassingsplan is geen rekening gehouden met de excessieve en zwaar de omgeving belastende cumulatieve effecten van laagfrequent geluid, geluid, slagschaduw, lichtschittering en obstakelverlich-	Verwezen wordt naar voorgaande reacties, alsmede naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ting, vergroten van veehouderijen en vermeerderen van veehouderijen, vergistingsinstallaties, aardbevingen als gevolg van gaswinning en de komst van windparken N33, Emmen en in Duitsland. Eerst indien deze effecten niet alleen afzonderlijk, maar ook in samenhang met en van invloed op elkaar worden gezien, kan een juist beeld van de hinder ontstaan voor de omgeving van Indiërs. Dat het MER hierin niet voorziet, is een ommissie. Door genoemde cumulatieve effecten worden Indiërs onevenredig benadeeld ten opzichte van andere burgers, wat in strijd is met artikel 3:4 lid 2 Awb.		
236	zn	Indiërs merken op dat een aantal rapporten die moeten motiveren het bestreden inpassingsplan, MER en vergunningen relatief gedateerd zijn. De minister dient bij zijn besluit tot vaststelling van i.c. inpassingsplan rekening te houden met de feiten en omstandigheden die op het moment gelden (ex nunc besluitvorming). Het toepassen van best beschikbare en toepasbare technieken is wat de Chw beoogt en waarmee volgens de Wet milieubeheer een omgevingsvergunningaanvraag (i.c. voor de windturbines) rekening dient gehouden ingevolge de actualiseringsplicht.	Er is geen aanleiding voor de stelling dat de rapporten relatief gedateerd zijn. Indiërs geven ook niet aan om welke rapporten het gaat, dan wel waarom men zich hier niet redelijkerwijs op zou mogen baseren bij de besluitvorming. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen' en 'nieuwe technologieën/hogere windturbines'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	zo	Verder licht de wetgever toe in de Memorie van Toelichting van het permanent maken van de Chw dat dit betreffende onderdeel de toepassing van 'nieuwere, schonere ontwikkelingen, binnen de grenzen van wat economisch haalbaar is' stimuleert. In samenhang met het bovenstaande bepaling menen Indiërs dat de minister bij het verlenen van de vergunningen in strijd handelt met art. 2.31a Wabo, gezien het feit dat toepassing van zonnepanelen als best beschikbare techniek ter bescherming van het milieu dient te worden verklaard. In 'Alternatieven' tonen Indiërs aan dat initiatieven tot zonneparken in het plangebied met de huidige kennis de beste be-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		schikbare techniek is en eveneens binnen de grenzen ligt van wat economisch haalbaar is. De minister meent dat windenergie de beste optie is om duurzaamheidsdoelen te halen maar gezien bovenstaande en hetgeen in deze zienswijze verder wordt aangetoond, hij in strijd handelt met een zorgvuldige voorbereiding van het bestreden besluit ingevolge art. 3:2 Awb.		
236	zp	Indieners constateren dat de rapporten waarin aange- toond wordt dat windenergie op land rendabeler is dan zonne-energie, gebaseerd zijn op onderzoeken en gege- vens ouder dan twee jaar. Dit komt niet overeen met de wettelijke houdbaarheidsbepaling bij onder andere beslui- ten gemaakt op grond van inpassingsplannen, ingevolge art. 3.37 Wro en Bro. Afwijking hiervan moet uitdrukkelijk kenbaar en dient deugdelijk te worden gemotiveerd. De houdbaarheid van deze rapporten stellen Indieners ter discussie.	Het is niet zo dat gegevens ouder dan twee jaar direct verouderd zijn. In artikel 3.1.1a van het Besluit ruimte- lijke ordening (Bro) is bepaald dat bij de vaststelling van een (bestemmings)plan in ieder geval gebruik kan worden gemaakt van gegevens en onderzoeken die niet ouder zijn dan twee jaar. Ook de Memorie van Toelich- ting geeft aan dat dit een minimumtermijn betreft. Wat betreft de keuze voor windenergie op land in relatie tot zonne-energie, wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aan- passing.
236	zq	Het versnellen - via een Actieplan van het kernteam wind op land - van de realisatie van wind op land om het Ener- gieakkoord doel van 6000 MW vóór 2020 te halen achten Indieners met het oog op achterhaalde onderzoeken en de huidige - excessief voortgeschreden en voortschrijden- de - technologische ontwikkelingen en inzichten oneven- redig. De inhaalslag van lichtenergie, met andere direct inzetbare en betaalbare alternatieven, is substantieel en onvoorzien snel.	Het besluit ten aanzien van een eventuele versnelling valt buiten de reikwijdte van dit inpassingsplan. Deze zienswijze wordt dan ook ter kennisgeving aangenomen. Voor het overige wordt verwezen naar de thema- tische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aan- passing.
236	zr	Indiener is van mening dat de onderzoeken en gegevens uit rapporten die (mede) ten grondslag liggen aan het MER verouderd zijn en dientengevolge redelijkerwijs niet meer aan het besluit ten grondslag kunnen worden gelegd. Hiermee wordt volgens Indieners in strijd gehan- deld met art. 7.36a aanhef en sub b Wet milieubeheer.	Er is geen aanleiding voor de stelling dat de rapporten relatief gedateerd zijn. Indiener geeft ook niet aan om welke rapporten het gaat, dan wel waarom men zich hier niet redelijkerwijs op zou mogen baseren bij de besluitvorming. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken alge-	Deze reactie geeft geen reden tot aan- passing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			meen' en 'MER algemeen'.	
236	zs	<p>Indiener is van mening dat de volgende rapporten zijn gebaseerd op gegevens die qua totstandkoming en inhoud strijdig zijn - eveneens qua inhoud - met de houdbaarheidsbepaling. Ten eerste worden in bijlage 20 van het MER op basis van het onderzoek 'Spin-off winenergie' door ACRESS-Wageningen UR uit 2009 conclusies getrokken over de winst in de regio bij de komst van een windpark. Ten tweede wordt er voor het MER gebruik gemaakt door DNV KEMA van faalcijfers voor windturbines ontvangen van de fabrikanten die zijn gebaseerd op gegevens uit de periode 2001-2010. Ten derde zijn onderzoeken op het gebied van ecologie gebaseerd op verouderde gegevens. Zo zijn vleermuistellingen uit het plangebied afkomstig uit 2012, wat op grond van de Flora- en Faunawet wijst op verouderde gegevens. Ten slotte, zijn de conclusies over laagfrequent geluid en verwante gezondheidsrisico's in het inpassingsplan, het MER en bestreden vergunningen onder andere gebaseerd op het RIVM-rapport en Literatuuronderzoek beide vastgesteld in 2013. Indiëners menen dat met de huidige kennis en wetenschappelijke tegenstellingen (zie onder 'Laagfrequent geluid') deze rapporten, gezien de houdbaarheidsbepaling, verouderd zijn.</p>	<p>Het MER is gebaseerd op de beschikbare stand der techniek en wetenschappelijke kennis. Door indiener is niet aangegeven waarom de gebruikte publicaties niet juist zouden zijn.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	zt	<p>Via de Crisis- en Herstelwet dient de besluitvorming voor in dit geval windparken versneld te gebeuren. Nu zijn er gefaseerde vergunningen aangevraagd. Onduidelijk want onbepaald is of dit strookt met de rijkscoördinatie-regeling, dus de Crisis- en Herstelwet. Doel is om alles in één keer te voltooien met toepassing van een dergelijke coördinerende regeling. Op grond van art. 2.1 ,2.2 en 2.7 Wet algemene bepalingen omgevingsrecht en volgens daarop gebaseerde vaste rechtspraak mogen dergelijke aanvragen dan niet gefaseerd worden verleend indien zij onlos-</p>	<p>Er is geen sprake van gefaseerde aanvragen. Er wordt echter voor gekozen om bepaalde onderdelen, waaronder infrastructuur, eerst nader uit te werken, alvorens hiervoor de eventueel benodigde vergunningen aan te vragen. Deze onderdelen zijn niet onlosmakelijk met elkaar verbonden, zoals bedoeld in de Wabo. In het inpassingsplan is tevens reeds beschouwd waar deze activiteiten eventueel zullen plaatsvinden, waardoor van rechtsonzekerheid geen sprake is.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		makelijk met elkaar verbonden zijn. Vergunningen voor onder andere inkoopstations, onderhoudswegen en transformatorhuisjes ('bijbehorende voorzieningen') worden naast de windturbines apart aangevraagd. In het licht van de uitspraak van 23 maart 2016 oordeelt de Afdeling dat onlosmakelijke activiteiten niet gedeeltelijk vergund of geweigerd kunnen worden. De inhoud van wat er precies vergund gaat worden staat vooralsnog open en het is dus objectief onbepaalbaar gelaten waardoor het voor Indiërs onduidelijk is wat de kennelijke opsplitsing in verlening van deze vergunningen zal zijn. Bij gebrek aan wetenschap maken Indiërs hierop een voorbehoud.		
236	zu	In de Memorie van Toelichting van de Crisis- en Herstelwet wordt door de wetgever toegelicht dat marges in ' bouwvergunning voor windturbines niet worden toegestaan: 'De wetgever heeft hier echter niet voor gekozen, wat blijkt uit het Besluit indieningsvereisten aanvraag bouwvergunning. Dat besluit verlangt dermate gedetailleerde gegevens, dat voor een aanvraag met marges geen plaats is'. Indiërs merken op dat het 'middelpunt van de windturbines naar beide zijden van de lijnopstelling maximaal 15 meter verplaatst mogen worden'. Het betreft hier een marge dat aanzienlijke gevolgen kan hebben voor de beleving en zicht in de leefomgeving van het plangebied. Deze flexibiliteit - evenals onduidelijkheid over welke turbinetype gebouwd gaat worden - die door de minister geboden wordt strookt derhalve niet met de Chw c.q. de bedoeling van de wetgever.	Indiener verwijst naar de flexibiliteit die in het inpassingsplan opgenomen is (zie noot 717 van de zienswijze). Het is toegestaan om in inpassings- en bestemmingsplannen flexibiliteit in te bouwen, mits de maximale juridisch-planologische mogelijkheden onderbouwd en afgewogen zijn, wat hier het geval is. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'flexibiliteit'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	zv	Indiërs verwijzen naar recente wettelijke, politieke, technologische, planologische en wetenschappelijke ontwikkelingen die de inpassing van windpark De Drentse Monden onmiskenbaar onderuit halen. Deze wezenlijke ontwikkelingen verlangen dat ruim baan en dringend plaats moet worden gemaakt voor een andere invulling,	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		namelijk het Solarpark De Drentse Monden van Stichting Zonkoloniën hierna ook te noemen: het Solarpark. Dit lichtenergieplan maakt de doelstelling die het windpark heeft meer mogelijk.		
236	zw	Ingevolge de Memorie van Toelichting bij de modernisering van de m.e.r. wetgeving in 2010 wordt de meerwaarde van de m.e.r.-procedure in belangrijke mate bepaald door het ontwikkelen van keuzemogelijkheden voor locaties, inrichtingen en technieken. Het moet een verkenning bieden voor alle mogelijke alternatieven. De duurzaamheidsambities van het rijk kunnen op meerdere manieren ingevuld worden. Verschillende vormen van duurzame energieontwikkeling moeten in acht worden genomen. Het MER van windpark De Drentse Monden richt zich op locatiealternatieven, opstellingsalternatieven en inrichtingsalternatieven. Indieners stellen dat initiatiefnemers in het MER onterecht voorbij gaan aan redelijkerwijs relevant te achten alternatieve vormen van duurzame energieopwekking.	Deze afweging heeft reeds plaatsgevonden in het kader van de SvIR en de SvWOL. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	zx	Ingevolge artikel 14.4b Wm voldoet het MER dan aan beide artikelen 7.7 en 7.23 Wm. Het hoofdstuk van de Wet milieubeheer is een implementatie van EU Richtlijn 2001/141 (SMB-richtlijn). Voor de interpretatie van artikel 7.7 lid 1 b Wb acht de Afdeling artikel 5, vijfde lid, SMB-richtlijn relevant. Ingevolge dit artikel is een milieubeoordeling vereist, waarin de mogelijke aanzienlijke milieueffecten van de uitvoering van het plan alsmede de redelijke alternatieven die rekening houden met het doel en de geografische werkingssfeer van het plan worden bepaald, beschreven en beoordeeld.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de reactie onder zw.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	zy	De wetgever beoogt een dynamisch karakter van het gebruik van de BBT. Ingevolge art. 5.4 Besluit omgevingsrecht dient het bevoegd gezag rekening te houden met de BBT. Hierbij wordt onder andere gekeken naar	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>vergelijkbare wijzen van bedrijfsvoering, de voortgang van de techniek en de ontwikkeling van de wetenschappelijke kennis, de tijd die nodig is om een betere techniek toe te gaan passen, en de noodzaak om de risico's voor het milieu te voorkomen of tot een minimum te beperken. Gezien de steeds sneller veranderende inzichten op het gebied van alternatieve energieopwekking, achten Indiërs op grond van dit artikel zonne-energie de relevante, best beschikbare en toepasbare techniek die dit artikel beoogt.</p>		
236	zz	<p>Indiërs zien zich, door de diverse moties van dhr. Smaling uit maart 2016 (2, 23, 31 maart 2016, ten aanzien van het betrekken van zonne-energie als alternatief en het uitvoeren van een maatschappelijke kosten-batenanalyse), gesteund in hun pleidooi dat het windpark vervangen moet worden door het Solarpark. Dit alternatief zal qua omvang en kostprijs op zeer korte termijn aantrekkelijker zijn dan onderhavig windpark, waarbij het rendement niet onder zal doen aan dat van wind, mogelijk gemaakt door de verwachte stand der techniek van zonne-energie die een zeer interessante, snelle ontwikkeling doormaakt en bezig is met een inhaalslag van de huidige technieken voor generatie van windenergie.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopjes 'bestuurlijke afweging', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	aaa	<p>Indiërs stellen een time-out voor, om te voorkomen dat de regio en omwonenden onnodig onevenredig sociaal-economische en maatschappelijke nadeel ondervinden van het windpark. En zo ruimte te bieden aan techniek-ontwikkeling van zonnepanelen die klaarblijkelijk een positieve MKBA hebben. De realisatie van het Solarpark heeft geen negatieve sociaaleconomische en maatschappelijke consequenties, en zal bovendien de regionale economie versterken in plaats van ondermijnen. Dit maakt dat het zonnepark rechtens als alternatief moet worden beschouwd c.q. als vervanging van het windpark moet</p>	<p>Verwezen wordt naar de reactie onder zz, alsmede naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'economische effecten algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		worden gerealiseerd, niet naast het windpark maar in plaats van.		
236	aab	De moties bepalen nadrukkelijk dat de verwachte rendement stijging vooral in zonnestroom zit en dat bij dit besluit deze toekomstige technische ontwikkelingen in acht moeten worden genomen. De moties onderkennen dat windenergie op dit moment een positiever rendement hebben.	Verwezen wordt naar de reactie onder zz.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aac	Professor Wim Sinke voorziet een spectaculaire groei van de PV-markt. Tegenover de bewezen technieken van zonne-energie die wellicht iets minder rendabel zijn dan windenergie, staan veelbelovende verwachte technieken. Deze innovatie 'moet volwaardig mee worden genomen in verdere besluitvorming'. Indiener citeert prof. Sinke.	Verwezen wordt naar de reactie onder zz.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aad	Volgens de moties zit de groei van rendement 'vooral in zonnestroom' en lijkt zonnestroom met een 'inhaalslag bezig te zijn'. Onderkend wordt dat deze positieve ontwikkeling niet voor windenergie geldt. Deskundigen bevestigen dat er in 2013 voor het eerst meer opwekcapaciteit is bijgekomen, dankzij zonnepanelen en niet door het installeren van windmolens. Er wordt gesproken over een 'kantelpunt in de geschiedenis van schone energie'. Ook bij dit deskundige bureau is de verwachting dat dankzij sterk dalende kosten voor zonne-energie, de PV sneller zal blijven groeien en dan vanaf 2021 het totale vermogen zonnepanelen dat van windturbines zal overtreffen.	Verwezen wordt naar de reactie onder zz.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aae	Zonnepanelen hebben een langere levensduur dan windturbines. Nu wordt vaak gerekend met een levensduur van 20 jaar, dit is echter een onrealistische waarde gezien de ervaringen uit de afgelopen decennia (vervanging na 10 jaar). Na het tiende jaar lopen de onderhoudskosten sterk op. De huidige subsidieregeling heeft een loop-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'. Niet wordt onderbouwd waarom de levensduur van 20 jaar van een windturbine niet realistisch zou zijn. In de aanvragen is opgenomen dat het certificaat van de op te rich-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>tijd van 15 jaar, een duur die overeenkomt met de technische levensduur. Dus over 15 jaar zullen de windturbines opnieuw worden vervangen vooropgesteld dat er dan nog steeds subsidie wordt verstrekt voor vernieuwde parken. De technische levensduur van zonnepanelen is 40 jaar, dat is meer dan het dubbele van windturbines. Productiegaranties van 90% na 12 jaar en 80 na 25 jaar zijn regel. Zelfs na 40 jaar produceert een zonnepaneel nog 76% van wat hij in het eerste jaar produceerde. Daarmee presteren zonnepanelen aanmerkelijk beter dan windturbines. Verder is er een tendens dat het aantal zonuren in Nederland geleidelijk toeneemt waardoor er eigenlijk sprake is van een geringe productietoename in plaats van een geringe afname. Bij wind is eerder sprake van een geleidelijke afname van productiedagen. Om wind en zon goed met elkaar te kunnen vergelijken zou een correctie voor de levensduur toegepast moeten worden. Als puur wordt gekeken naar de technische levensduur is die factor 2,67. Als wordt gekeken naar de totale hoeveelheid opgewekte energie tijdens de technische levensduur dan ligt die factor zelfs boven de 3.</p>	<p>ten windturbines uiterlijk drie weken voor de start van de bouw aan het bevoegd gezag wordt verstrekt. Hiermee wordt bevestigd dat de turbines zijn ontworpen voor een levensduur van ten minste 20 jaar. De turbines voldoen aan de eisen die worden gesteld aan de materialen voor wat betreft vermoeiing (zoals metaalmoeheid), vocht inwerking en corrosie om de levensduur te waarborgen. De veiligheidssystemen zijn zodanig ontworpen dat de turbines in alle weersomstandigheden veilig kunnen functioneren.</p>	
236	aaf	<p>Zonne-energie ligt praktisch veel meer voor de hand dan windenergie. De vraag naar energie is overdag het hoogst en 's nachts het laagst. Zonne-energie wordt alleen overdag opgewekt. Windenergie wordt juist meer 's nachts opgewekt. Het aanbod van zonne-energie sluit daarmee beter aan bij de vraag en vertegenwoordigt daardoor ook een hogere waarde. De dag op dag verschillen in energieproductie zijn bij een zonnepark veel geringer dan bij een windturbinepark. De energieproductie van een zonnepark is daarmee ook veel beter voorspelbaar dan de energieproductie van een windturbinepark. Dat alles maakt dat het balanceren van het energienet bij een zonnepark minder ingewikkeld en daardoor minder kostbaar is dan</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		bij een windturbinepark. In de berekeningen is daar geen rekening mee gehouden. Verder is er een tendens dat het aantal zonuren in Nederland in alle seizoenen toeneemt en dat de wind iets afzwakt. Hierdoor zal de correctiefactor uit de vorige paragraaf alleen maar ten gunste van zon toenemen. Hiermee is in de berekeningen geen rekening gehouden. Indiener verwijst ter onderbouwing naar verschillende publicaties.		
236	aag	Volgens vaste rechtspraak kan eerst en uitsluitend dan, als met de uitvoering van een bepaald alternatief kan worden beantwoord aan de doelstelling van de initiatiefnemer, sprake zijn van een redelijkerwijs in ogenschouw te nemen alternatief. De doelstelling van het windpark DDMOM is: "Gericht op het realiseren van een bedrijfs-economisch haalbaar windpark met een omvang van circa 150 MW om de bedrijven en daarmee de regionale economie te versterken." Indieners verwijzen naar de paragraaf over financieel economische haalbaarheid, daarin staat dat onderhavig windpark de regionale economie niet versterkt maar ondermijnt. Hierdoor zal de uitvoering van het inpassingsplan niet beantwoorden aan dit deel van zijn eigen doelstelling: 'het versterken van de regionale economie'. Daarentegen zal het Solarpark wel aan de doelstelling voldoen.	Verwezen wordt naar de reactie onder zz, alsmede naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'financieel voordeel gemeenschap' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aah	De motie van de heer Smaling roept in zijn motie op tot een maatschappelijke kosten-batenanalyse naar de huidige en verwachte ontwikkelingen van energieopwekking uit zon en wind op land. De sociaaleconomische en maatschappelijke consequenties van windenergie op land, zoals in deze zienswijze telkens toegelicht, gelden niet, of nihil voor zonne-energie.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aai	In tegenstelling tot windturbines: produceren zonnepanelen geen hoorbaar, cq. laagfrequent geluid en hebben aldus geen consequenties voor gezondheid van omwo-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		nenden.		
236	aaj	In tegenstelling tot windturbines: is er bij zonnepanelen geen sprake van slagschaduw. Weliswaar kan er door reflectie van zonlicht enige hinder veroorzaakt worden, deze hinder wordt beperkt door het aanbrengen van coatings.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopjes 'slagschaduw', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aak	In tegenstelling tot windturbines: zijn zonnepanelen nauwelijks zichtbaar in het landschap, zullen ze het landschap en de cultuurhistorische waarden hiervan niet onaanvaardbaar aantasten.	Grote zonneparken en ook zonnepanelen op daken zijn zichtbaar en worden als verstedelijking gezien door diverse provincies. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopjes 'landschap', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'cultuurhistorie en archeologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aal	In tegenstelling tot windturbines: zal de realisatie van een zonnepark de regionale economie versterken. Het zal directe en indirecte werkgelegenheid genereren. Het leveren, aanbrengen en onderhouden van windturbines kan aan regionale installateurs worden uitbesteed.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aam	In tegenstelling tot windturbines: zullen zonnepanelen geen negatief effect hebben op de toerisme en recreatie in de regio.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aan	In tegenstelling tot windturbines: is de externe veiligheid bij de realisatie van zonnepanelen wel gewaarborgd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aa0	In tegenstelling tot windturbines: zal LOFAR bij de realisatie van zonnepanelen niet geschaad worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'LOFAR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aap	In tegenstelling tot windturbines: hebben zonnepanelen geen effect op radar systemen van defensie.	Verwezen wordt naar het MER paragraaf 12.3.6, alsmede bijlagen 13 en 14a, waaruit blijkt dat de gestelde normen met betrekking tot de maximaal aanvaardbare verstoring van het radarsysteem niet worden overschreden. Defensie heeft aangegeven geen bezwaar te hebben tegen de ontwikkeling van het windpark op deze locatie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	aaq	In tegenstelling tot windturbines: is er voor zonnepanelen wel draagvlak onder de bevolking. Hiervoor wijzen Indiërs naar de zienswijze en petitie van Stichting Platform Storm ondertekend door meer dan 1000 inwoners en naar de oproepen daartoe van heel veel bewoners op de open plaatsen in de enquêteformulieren van het draagvlakonderzoek.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopjes 'draagvlak', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aar	In tegenstelling tot windturbines: gelden bij het solarpark nihil schadeclaims voor nadeelcompensatie, slagschaduw en planschade.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopjes 'economische effecten algemeen', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aas	Voormalig staatssecretaris van Financiën en oud-minister van Sociale Zekerheid en Werkgelegenheid, Willem Vermeend, en voormalig staatssecretaris voor cultuur en media en hoogleraar economie aan de University of Oxford, Rick van der Ploeg, betwisten in hun artikel 'Stoppen met windturbines' de efficiëntie van windturbines. Zij wijzen erop dat zonne-energie de toekomst is. Door technologische ontwikkelingen neemt het rendement toe en de kosten zullen lager worden. Ze wijzen op de nadelen die aan windturbines kleven en niet aan zonnepanelen, zoals horizonvervuiling, bovendien benadrukken zij de economische opzet.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopjes 'bestuurlijke afweging', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aat	Het Energieakkoord laat ruimte voor een nadere invulling van duurzame energievoorzieningen, ten opzichte van windenergie. Het Energieakkoord streeft naar een aandeel hernieuwbare energieopwekking van 16% in 2023. Ingevolge het Energieakkoord moeten ook overige vormen van duurzame energie opwekking ingezet worden, waarbij het vooral gaat om decentrale initiatieven. Volgens het Energieakkoord moet juist bij deze lokale productie van hernieuwbare energie, de wetgeving deze innovatie faciliteren. De negende pijler van het akkoord richt zich dan ook op energie innovatie en export. Door deze stimulatie	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopjes 'bestuurlijke afweging', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>vanuit het rijk maar ook vanuit het bedrijfsleven, zijn er zeer interessante andere vormen van hernieuwbare energieopwekking reeds aanwezig en in ontwikkeling. Niet ontkend kan worden dat de realisatie van wind op land getuigt van een erg traag proces als consequentie van nihil draagvlak hier, ondanks het feit dat er weliswaar een Structuurvisie wind op land is vastgesteld. Gezien alle andere negatieve effecten van grootschalige windenergie op land zoals beschreven in deze zienswijze en vele voor de hand liggende alternatieven die ook de doelstelling van het park en het Energieakkoord zullen halen, en die minder negatieve consequenties hebben, staat het Energieakkoord klaarblijkelijk open voor alternatieve vormen van energieopwekking.</p>		
236	aau	<p>In 2016 wordt door ondertekenaars van het Energieakkoord een evaluatie gepland waarbij gekeken zal worden naar de effectiviteit en doelmatigheid van het gezamenlijk instrumentarium voor het bereiken van onder andere de doelen hernieuwbare energieopwekking en energie efficiëntie. Hieruit blijkt de intentie en mogelijk positieve houding van initiatiefnemers om de wijze waarop doelstellingen worden behaald, aan te passen naar wat de maatschappij en technologische en/of planologische ontwikkelingen naar voortschrijdend inzicht verlangen.</p>	<p>Voor windenergie op land zijn in de Structuurvisie windenergie op land gebieden opgenomen voor grote windprojecten. Ook zijn er tussen Rijk en IPO afspraken gemaakt over het realiseren van 6000 MW windenergie op land in 2020. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopjes 'bestuurlijke afweging', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	aav	<p>Door de kundige rapportages van Raad voor de Leefomgeving en infrastructuur (RLI) wordt uitgesproken dat een adaptief innovatiebeleid de mogelijkheid moet bieden om nieuwe wegen in te slaan, wanneer de actualiteit daarom vraagt en er nieuwe technologieën beschikbaar zijn. Er moet dan ook ruimte geboden worden aan nieuwe partijen, nieuwe technologieën en nieuwe denkers. Anders gezegd: er moet gekozen worden voor de best beschikbare en toepasbare technieken die mens, dier en milieu het minst schade toebrengen. De RLI geeft hiermee aan dat</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopjes 'bestuurlijke afweging', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de invulling van de energietransitie aan verandering onderhevig is en er niet vastgehouden moet worden aan gedateerde oplossingen. De realisatie van een windpark geldt als een achterhaalde oplossing.		
236	aaw	Een goede invulling om te komen tot een regionale, adaptieve en innovatieve energietransitie zoals beschreven in het Energieakkoord en door de Raad voor de Leefomgeving te bewerkstelligen, is gericht op niet alleen korte maar juist ook op lange termijn. Dit wordt gediend door het solarpark van het initiatief Stichting de Zonkoloniën. Indieners vragen om de realisatie van dit solarpark, in plaats van het alleszins schadelijk windpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopjes 'bestuurlijke afweging', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aax	Indieners benadrukken dat in plaats van de inpassing van grootschalige windparken, energiebesparing een belangrijk middel is om de duurzaamheidsdoelstellingen van het Rijk te halen. Dankzij innovatieve technieken die energiebesparende maatregelen bevorderen zal er minder vraag zijn naar (duurzame) energiebronnen, dus zal de inpassing van grootschalige windparken op (korte) termijn in mindere mate nodig zijn. Een ander doel van het Energieakkoord is besparing van het finale energieverbruik met gemiddeld 1.5% per jaar en 100 petajoule aan energiebesparing in het finale energieverbruik van Nederland per 2020. Energiebesparing wordt geformuleerd als een kernpunt en is de eerste pijler om te komen tot een duurzame energievoorziening.	Uiteraard wordt energiebesparing zeer toegejuicht en gestimuleerd, echter blijft ook windenergie nodig. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopjes 'bestuurlijke afweging', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aay	De voorpublicatie van het Besluit tot wijziging en aanvulling van het Besluit uitvoering Crisis- en herstelwet en van bijlage II bij de Crisis- en herstelwet (elfde tranche), vermeldt dat in paragraaf 3 na artikel 7n twee nieuwe artikelen worden ingevoegd. Hierin wordt, op verzoek van de Minister van Economische zaken (in afstemming met het IPO) en op verzoek van de provincie Groningen een experiment uitgevoerd ten behoeve van het voorlopig be-	Er is een voorlopige bestemming opgenomen voor het windpark. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		stemmen van windturbineparken. In plaats van een windturbines voor onbepaalde tijd, wordt met dit artikel de mogelijkheid gecreëerd om de locatie van individuele windturbines tijdelijk te bestemmen. Dit verhoudt zich veel beter met de technologische ontwikkeling die windenergie doormaakt. Na afloop van de termijn kan windenergie voor het gebied opnieuw worden afgewogen. Nut en noodzaak, de locatiekeuze en exacte turbineposities kunnen dan opnieuw worden beoordeeld. Er kan een nieuwe afweging worden gemaakt tussen de bestaande ruimtelijke mogelijkheden van windenergie en de op dat moment nieuwe inzichten voor ruimtelijke inpassing van windenergie of nieuwe beschikbare technieken voor een duurzame energievoorziening.		
236	aaz	Indieners bestrijden hierom dat deze tijdelijke aard van windturbines, die het SDE+ stelsel bekostigt via financiering van ten hoogste 12-15 jaar, noopt tot heroverweging van het windpark De Drentse Monden. Aangehaalde aanvulling van de Chw onderkent dat technologische en planologische ontwikkelingen geacht worden een wezenlijke rol te spelen in de besluitvorming. Indieners verlangen vanuit hun spoedeisend en doorslaggevend belang om een en ander uitdrukkelijk in De Drentse Monden in acht te nemen. De vestiging van een immens windbedrijf voor onbepaalde tijd moet voorkomen worden.	Verwezen wordt naar de reactie onder aay.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aba	Indieners constateren dat zich in snel tempo actuele, nieuwe en technologische en wetenschappelijke ontwikkelingen voordoen die alternatieve vormen van energieopwekking mogelijk maken. En dit zonder de daarbij aan windenergie klevende nadelige consequenties zoals horizonvervuiling, geluidhinder, gezondheidsproblematiek, externe veiligheidsgevaaren, en ook een met positieve kosten en baten analyse. Indiener benoemt hierbij diverse ontwikkelingen en alternatieven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopjes 'bestuurlijke afweging', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	abb	Indieners stellen, alvorens miljarden euro's gemeenschapsgeld te verspillen aan de inpassing van windturbines, dat de ontwikkeling binnen afzienbare termijn van deze alternatieve vormen redelijkerwijs afgewacht dienen te worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopjes 'bestuurlijke afweging', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	abc	Hoofdstuk 3, Regels van het Inpassingsplan Windpark De Drentse Monden - Oostermoer, hierna: Regels, is onduidelijk en onvolledig. Het hoofdstuk is niet, zoals het SVBP voorschrijft, puntsgewijs uitgewerkt. Hiervan kan alleen worden afgeweken volgens het SVBP als het de leesbaarheid en raadpleegbaarheid ten goede komt. Indieners achten dit niet het geval. In hoofdstuk 3 is enkel de anti-dubbeltelregel, verhouding met 'bestemmingsplannen, algemene aanduidingsregels en overige regels opgenomen. Indieners achten artikel 9 van de regels onduidelijk en onleesbaar. Niet direct duidelijk is de tekst en/of bedoeling van dit artikel. De algemene bouwregels, gebruiksregels, ontheffingsregels, wijzigingsregels, verwezenlijking in de naaste toekomst en de algemene procedureregels die worden voorgeschreven door het SVBP zijn ook niet opgenomen in hoofdstuk 3. Hier wordt een eenduidig, helder, zorgvuldig en volledig besluit gemist.	Zoals indiener zelf al aan geeft in zijn zienswijze hoeven niet alle in de SVBP2012 genoemde regels te worden opgenomen in een bestemmingsplan of in dit geval een inpassingsplan. Er geldt dan ook geen verplichting om de volgens indiener ontbrekende regels in hoofdstuk 3 op te nemen, deze regels <i>kunnen</i> worden opgenomen in een plan. Wat betreft de overige artikelen in hoofdstuk 3 wordt opgemerkt dat de opbouw van deze artikelen, met uitzondering van artikel 9, geheel conform de SVBP2012 is. Op grond van artikel 3.28, derde lid Wro kan in een inpassingsplan de verhouding tussen het inpassingsplan en de onderliggende bestemmingsplannen nader worden bepaald. In dit inpassingsplan is van deze mogelijkheid gebruikgemaakt middels artikel 9. Artikel 9 is niet geheel conform de SVBP2012, op dit onderdeel worden de regels derhalve aangepast en in overeenstemming gebracht met de SVBP2012.	Dit onderdeel van de zienswijze leidt tot een aanpassing in de regels van het inpassingsplan.
236	abd	In hoofdstuk 1 Regels is een begrippenlijst opgenomen. De hier beschreven begrippen komen voor in de planregel en behoeven een nadere beschrijving. Het SVBP schrijft voor dat de begrippenlijst in ieder geval die begrippen noemen die voorkomen in het bestemmingsplan en de type objecten benoemen. De begrippenlijst is een niet te onderschatten onderdeel van een plan. Dit dient de rechtszekerheid van Indieners. Niet alleen voor de vergunningverlening is een begrippenlijst een belangrijk onderdeel, maar ook voor handhaving. Indieners achten de begrippenlijst onvolkomen in dit opzicht.	Indiener haalt in zijn zienswijze een onderdeel uit de SVBP2012 voor wat betreft begrippen in het bestemmingsplan en type objecten aan. In de SVBP2012 wordt hierbij duidelijk het volgende vermeld: <i>"De begrippen die het bestemmingsplan en de type objecten benoemen, komen in ieder bestemmingsplan voor. Deze standaardbegrippen en bijbehorende definities worden hierna gegeven. Deze begrippen moeten worden overgenomen."</i> De standaard begrippen die met het vorenstaande worden bedoeld betreffen de begrippen: plan, bestemmingsplan, aanduiding, aanduidingsgrens, bestemmingsgrens en bestemmingsvlak. Ten aanzien van	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			het begrip 'bestemmingsplan' geeft de SVBP2012 aan dat dit begrip vervangen kan worden door onder andere 'inpassingsplan'. De hiervoor bedoelde standaardbegrippen zijn allemaal opgenomen in de regels van het inpassingsplan. Niet valt in te zien waarom de begripenlijst, met inachtneming van het bepaalde onder aam, onvolledig zou zijn. Zie verder ook de onderstaande reacties.	
236	abe	Indieners stellen vast dat het begrip Inpassingsplan in artikel 1.2 Regels onzorgvuldig is omschreven. Het SVBP schrijft voor dat indien er geen bijlagen bij de Regels zijn, de zinsnede 'en de daarbij behorende bijlagen' weggelaten moet worden. In casu zijn er geen bijlagen bij de Regels en had het dus weggelaten moeten worden.	Het is juist dat er geen bijlagen bij de regels zijn opgenomen, de bedoelde zinsnede had derhalve inderdaad weggelaten moeten worden. Het begrip wordt hier op aangepast.	Dit onderdeel van de zienswijze leidt tot een aanpassing in de regels van het inpassingsplan.
236	abf	Uit het Inpassingsplan blijkt dat de gronden hoofdzakelijk agrarisch als bestemming hebben. Het plaatsen van windturbines verhoudt zich niet met deze bestemming. Derhalve heeft het Inpassingsplan overeenkomstig de SVBP gekozen voor het toekennen van een bedrijfsbestemming aan de gronden. Beide begrippen, agrarische bestemming en bedrijfsbestemming, worden niet in de Regels en in het overige gedeelte van het Inpassingsplan gedefinieerd. Dit alleen al leidt tot een onzorgvuldig en onvolledig besluit.	De door indiener bedoelde 'begrippen' betreffen geen begrippen maar namen van bestemmingen. Voor de namen van bestemmingen hoeven geen definities opgenomen te worden, wat binnen een bestemming wordt toegestaan wordt immers verduidelijkt onder bijvoorbeeld de bestemmingsomschrijving en de gebruiksregels. Binnen deze regels kunnen begrippen worden gebruikt die een nadere omschrijving behoeven. In artikel 1 worden deze omschrijvingen van de in het plan gebruikte begrippen gegeven. Aanvullend merken wij op dat binnen het plangebied van voorliggend inpassingsplan geen sprake is van een agrarische bestemming. Voor de regels die hiervoor gelden, wordt verwezen naar het bestemmingsplan Buitengebied. Dit geldt echter slechts voor die gronden binnen het inpassingsplangebied, waarvoor niet de enkelbestemming 'Bedrijf-Nutsvoorziening' of 'Bedrijf - Windturbinepark' geldt.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	abg	De Afdeling bestuursrechtspraak Raad van State definieert het begrip bouwwerk als volgt: "elke constructie van enige omvang van hout, steen, metaal of ander materi-	De betreffende uitspraak waar indiener naar verwijst geeft geen verplichting tot het hanteren van een standaard begrip voor 'bouwwerk'. De betreffende uitspraak	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>aal, die op de plaats van bestemming hetzij direct hetzij indirect met de grond verbonden is, hetzij direct of indirect steun vindt in of op de grond, bedoeld om ter plaatse te functioneren". De omschrijving van het begrip bouwwerk in het inpassingsplan wijkt af van de uitleg van het begrip bouwwerk gedefinieerd door de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State. Onduidelijk is of de bouwkundige constructie van hout, steen, metaal of een ander materieel is. Dit leidt tot grote onzekerheid bij indieners en achten het Inpassingsplan ook in dit opzicht incorrect.</p>	<p>heeft betrekking op een plan waarin het begrip 'bouwwerk' niet is opgenomen in de regels. Dat is hier niet het geval aangezien in de regels van het voorliggende inpassingsplan wel het begrip 'bouwwerk' is opgenomen. Gelet op het feit dat er geen wettelijk begrip voor 'bouwwerk' is voorgeschreven, blijft het begrip 'bouwwerk' zoals deze nu is opgenomen in de regels van het inpassingsplan het uitgangspunt.</p>	
236	abh	<p>Ingevolge rechtspraak wordt het dwingende karakter en daarmee de uniformerende werking duidelijk van het SVBP 2012. Het enkele feit dat een definitie in het bestemmingsplan afwijkt van een definitie in het SVBP 2012, leidt tot vernietiging van het bestemmingsplan. Een aanvulling op een definitie in het SBVP 2012 is onder omstandigheden acceptabel. Maar het schrappen van bepalende elementen niet. Hiervan is sprake nu niet wordt benoemd uit welk materieel het bouwwerk zal bestaan. Derhalve leidt de onjuiste definitie van het begrip bouwwerk tot ongedaan making, verder vernietiging van het bestreden besluit.</p>	<p>De meest actuele versie van het SVBP2012 schrijft geen standaardbegrip 'bouwwerk' voor. Van een geschrapt element of een ontbrekend begrip dat wordt voorgeschreven door de SVBP2012 is dan ook geen sprake.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	abi	<p>Artikel 1.8 van de regels definieert bevoegd gezag als volgt: 'bevoegd gezag zoals bedoeld in de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht'. Deze definitie is onvolledig en derhalve in strijd met het recht. Zoals het SVBP voorschrijft worden in de begrippenlijst begrippen opgenomen die voorkomen in het bestemmingsplan. In het bestreden besluit gaat het om een Rijkscoördinatieregeling en kunnen er andere regels gelden voor het bevoegd gezag. Dit wordt niet genoemd in hoofdstuk 1 Regels. Op grond van artikel 3.35 lid 2 Wro kan immers worden afgeweken van de standaardregeling. Voorts mist de definitie van het</p>	<p>Het begrip 'bevoegd gezag' komt o.a. voor in artikel 6.2.3. Met deze bepaling wordt aangesloten bij de wettelijke regeling van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		bevoegd gezag voor het opmaken van het Inpassingsplan. Indieners betwisten een genoegzame definitie van het begrip bevoegd gezag omdat geen rekening is gehouden met afwijkende wettelijke regelingen bij Rijkscoördinatieregeling. Niet alleen de Wabo, maar diverse wetten waaronder de Wro en de Elektriciteitswet zijn in dit geval van belang om een rechtens juiste en volledige definitie te geven van het begrip bevoegd gezag.		
236	abj	Verder merken Indieners op een onvolledige beschrijving van het begrip nutsvoorziening in artikel 1.17 van de regels: 'voorzieningen ten behoeve van het openbare nut, zoals transformatorhuisjes, gasreducerstations, schakel huisjes, duikers, bemalingsinstallaties, gemaalgebouwtjes, telefooncellen, voorzieningen ten behoeve van (ondergrondse) afvalinzameling en apparatuur voor telecommunicatie.' Geen definitie wordt gegeven van de begrippen genoemd in dit artikel. Voor indieners is niet kenbaar en duidelijk wat bijvoorbeeld onder duikers moet worden verstaan. De meeste begrippen worden vermeld in verkleinvorm 'je'. Afmetingen van transformatorhuisjes, schakel huisjes en gemaalgebouwtjes zijn echter onbekend en een verkleinvorm kan dan ook niet worden gebruikt. Hierbij wordt vermoed dat de enorme schaal van dit park en de binnen bandbreedte globale afmetingen van de turbines niet rechtvaardigen dat sprake zou zijn van transformatorhuisjes e.v. mede gelet op de grootschalige Enexis uitbreidingen begin 2016 voorzien bij Inpassingsplan. Indieners constateren dat sprake is van een inaccuraat onzorgvuldige begrippenlijst.	In de planregels dienen die begrippen omschreven te worden die noodzakelijk zijn om het plan goed te kunnen interpreteren. Het is niet noodzakelijk om alle mogelijke voorkomende begrippen te omschrijven. Niet alleen is dat ondoenlijk, maar ook komt dit zeker niet ten goede aan de leesbaarheid van het plan. Het begrip 'duiker' is een bouwkundige term, die volgens de van Dale duidt op een waterdoorgang onder wegen en dijken. Niet valt in te zien waarom de afmetingen van de nutsgebouwen niet duidelijk zijn. Deze moeten immers voldoen aan de bouwregels zoals opgenomen in artt. 3.2, 4.2.2. en art. 10.2. Om de begripsomschrijving beter aan te laten sluiten, is de term 'transformatorhuisjes' aangepast naar 'transformatorhuisjes- of stations'.	Dit onderdeel van de zienswijze leidt tot een aanpassing in de regels van het inpassingsplan.
236	abk	Voorts is onduidelijk wat wordt bedoeld met het begrip Bedrijf - Nutsvoorziening artikel 3 Regels. Het begrip bedrijf-nutsvoorziening wordt niet gedefinieerd in de begrippenlijst, alleen nutsvoorziening. De definitie van bedrijf is niet bekend, maar wel van belang voor het plan omdat	De door indiener bedoelde 'begrippen' betreffen geen begrippen maar namen van bestemmingen. Voor de namen van bestemmingen hoeven geen definities opgenomen te worden, wat binnen een bestemming wordt toegestaan wordt immers verduidelijkt onder bijvoor-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		het verschillende keren dus vaker wordt genoemd. Indieners achten ook dit onvolledig en onzorgvuldig.	beeld de bestemmingsomschrijving en de gebruiksregels. De term 'Bedrijf' betreft in dit kader een hoofdgroep zoals bedoeld in de SVBP (o.a. paragraaf 3.2).	
236	abl	Bovendien mist het begrip bestaand in de begrippenlijst. In artikel 12.2 onder a Regels wordt dit begrip echter wel genoemd: 'het gebruik van grond en bouwwerken dat bestond op het tijdstip van inwerkingtreding van het plan en hiermee in strijd is, mag worden voortgezet.' Dit nalaten om een omschrijving te geven van dit begrip is niet adequaat en voldoet niet aan de eis van het SVBP. Het is bijvoorbeeld onduidelijk of onder het begrip bestond dan wel bestaand, bebouwing en/of gebruik valt.	De SVBP2012 schrijft geen begrip 'bestaand' voor. Van een geschrapt element of een ontbrekend begrip dat wordt voorgeschreven door de SVBP2012 is dan ook geen sprake. Naar onze mening is in artikel 12.2 onder a, het begrip reeds in voldoende mate beschreven; 'het <i>gebruik</i> van grond en bouwwerken dat bestond op het tijdstip van inwerkingtreding van het plan en hiermee in strijd is, mag worden voortgezet.' Niet valt in te zien waarom er sprake is van onduidelijkheid met betrekking tot gebruik en/of bebouwing, aangezien in de omschrijving toch duidelijk vermeld staat dat het om 'gebruik' gaat (zie cursivering in voornoemde begripsomschrijving).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	abm	Indieners stellen vast dat het begrip fundering ontbreekt in de begrippenlijst Regels. Het begrip wordt wel genoemd bij de definitie windturbine in artikel 1.25 Regels: 'Een bouwwerk bestaande uit een mast met bijhorende fundering en de rotor'. Ook ontbreekt het begrip in artikel 2 Regels en is onbekend de wijze van meten bij de toepassing van deze regels. Hier constateren indieners een omissie.	In artikel 1 van de regels is inderdaad geen begrip 'fundering' opgenomen. Wat onder een fundering moet worden verstaan is ons inziens voldoende duidelijk, hiervoor hoeft geen separaat begrip te worden opgenomen. Daarnaast volgt ook uit de toelichting van het inpassingsplan duidelijk waaruit de bedoelde fundering bestaat. Ten aanzien het 'ontbreken' van het begrip 'fundering in artikel 2 van de regels merken wij op dat dit artikel uitsluitend betrekking op de wijze van meten. Dit artikel geeft uitleg over hoe de eisen voor wat betreft maatvoering begrepen moeten worden. Van een omissie is derhalve geen sprake.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	abn	De bandbreedte is vijftien meter aan weerszijden van een windturbine. In de Regels wordt geen rekening gehouden met deze bandbreedte en wordt het overigens onbenoemd gelaten. Dit leidt tot rechtsonzekerheid nu geen duidelijke definitie is gegeven.	In tegenstelling tot wat indiener beweert is in het juridisch bindende gedeelte wel degelijk rekening gehouden met, indien mogelijk, een bandbreedte van 15 meter aan weerszijden. De regels bevatten onder meer het juridische instrumentarium voor het regelen van het gebruik van de gronden en bepalingen omtrent de toe-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			gelaten bebouwing. De verbeelding heeft een rol voor toepassing van de regels, alsmede de functie van visualisering van de bestemmingen. De regels en de verbeelding dienen in samenhang gelezen te worden. Uit de verbeelding van het inpassingsplan blijkt duidelijk voor welke windturbines aan weerszijden een bandbreedte van 15 meter is opgenomen, voor welke een bandbreedte van 15 meter aan één zijde en voor welke windturbine geen bandbreedte is opgenomen.	
236	abo	Er ontbreekt een omschrijving van de begrippen gondel en generator in de begrippenlijst. Van beide begrippen ontbreekt daarnaast een definitie in artikel 2, de wijze van meten. Zowel een gondel als een generator zijn onlosmakelijk verbonden met een windturbine. Volgens het SVBP moeten in ieder geval die begrippen worden genoemd die voorkomen in het bestemmingsplan en de type objecten benoemen. Indieners stellen vast dat hieraan niet is voldaan.	Er is een begripsomschrijving van 'gondel' toegevoegd. De generator heeft geen ruimtelijke effecten en derhalve is het niet noodzakelijk om deze te benomen. De term komt ook niet voor in de regels. Van een omissie is derhalve geen sprake.	Dit onderdeel van de zienswijze leidt tot een aanpassing in de regels van het inpassingsplan.
236	abp	In artikel 1 begrippenlijst worden geen definities gegeven van begrippen genoemd in artikelen 9 en 10 van de regels. Deze begrippen worden ook niet uitgelegd in hoofdstuk 7.3.2 van de toelichting bij het inpassingsplan. Met name de begrippen veiligheidszone en woning in de sfeer van het windpark zijn onduidelijk wat daarmee concreet en exact wordt bedoeld. Deze begrippen zijn wel van belang voor het bestemmingsplan en de type objecten, en dus hadden deze begrippen opgenomen moeten worden in de begrippenlijst. Ook bij de wijze van meten dienen deze begrippen genoemd te worden.	De term 'veiligheidszone' is een term die gehanteerd dient te worden in het kader van de SVBP. Middels deze aanduiding wordt te kennen gegeven dat naast de geldende bestemming, het overdraaien van rotoren van windturbines ter plaatse van deze aanduiding ook mogelijk is, zoals expliciet aangegeven in artikel 9.1. Wat betreft de aanduiding 'overige zone - woning in de sfeer van inrichting' wordt in paragraaf 7.3.2 van de toelichting aangegeven dat dit de beheerderswoningen bij het windpark betreffen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	abq	Het begrip dubbelbestemmingen wordt vaker en verschillende keren genoemd in zowel de regels als in hoofdstuk 7 van de toelichting bij het Inpassingsplan. Een duidelijke definitie van het begrip ontbreekt echter. Indieners achten het onzorgvuldig en onvolledig nu het begrip een na-	Het woord 'dubbelbestemmingen' wordt gebruikt voor bestemmingen die andere bestemmingen overlappen. Het opnemen van een 'begrip' voor het woord dubbelbestemming wordt niet noodzakelijk geacht aangezien dit een gebruikelijke term is in de ruimtelijke ordening.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		dere uitleg vergt voor de omschrijving van het bestemmingsplan.	Het is voldoende duidelijk welke dubbelbestemmingen in het plan zijn opgenomen.	
236	abr	In het MER wordt herhaaldelijk het begrip huishouden gebruikt voor de berekening van de energieopbrengst van windturbines. Een duidelijke definitie van het begrip huishouden ontbreekt. Er geldt in Nederland een gemiddeld energieverbruik van ongeveer 3.500 kWh stroom en 1.500 m3 gas. Dit is een indicatie en hangt volledig af van de samenstelling van het huishouden of gezin. Voorts is het woningtype van invloed op het gebruik. Een vrijstaande woning zal meer verbruiken dan een appartement. Ook de apparaten in een huis spelen een rol zoals koelkasten, vaatwassers en dergelijke en de leeftijd hiervan. Indieners achten het bestreden besluit onvolledig en onzorgvuldig door een dergelijke beschrijving niet op te nemen. D.w.z. in het nalaten om een definitie geven van het begrip huishouden die duidelijk en niet multi-interpretabel is.	Het begrip huishoudens is geïntroduceerd om een vergelijking te maken. Het is analoog aan het omrekenen van oppervlakte zonnepanelen in aantallen voetbalvelden. Dit doet niets af aan de gerapporteerde energieproductie van het windpark.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	abs	Er ontbreekt een definitie van het begrip omwonenden, daarmee samenhangend omliggende ondernemingen. Beide begrippen worden veelvuldig gebruikt in bestreden besluit. Hiermee is verzaakt om te bepalen of en wanneer iemand als omwonende of omliggende onderneming aangemerkt kan worden. Of dit bijvoorbeeld onder het begrip belanghebbende artikel 2.1 Wabo gedefinieerd kan worden, ontbreekt in het bestreden besluit. Een definitie van het begrip is ook van belang voor het draagvlak onder omwonenden. Dit leidt tot rechtsonzekerheid van indieners. Derhalve is het bestreden besluit onvolledig en onzorgvuldig.	Wij zien niet in waarom een definitie van het woord 'omwonenden' opgenomen zou moeten worden in het inpassingsplan of het MER. Het woord 'omwonenden' is voldoende duidelijk en laat geen ruimte voor interpretatieverschillen. Het opnemen van een definitie hiervoor achten wij dan ook niet noodzakelijk.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	abt	In artikel 3.2 onder b van de regels wordt het bebouwingspercentage genoemd en bij de plankaart wordt ook het begrip genoemd. Een nadere definitie van het begrip ontbreekt echter en een percentage wordt ook niet ge-	Uit de regels volgt inderdaad onvoldoende wat onder het 'bebouwingspercentage' verstaan wordt. De regels worden op dit punt aangevuld. Voor wat betreft het gebruik hiervan op de verbeelding bij het inpassings-	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ven. Zowel de regels als de plankaart zijn op dit punt onduidelijk.	plan merken wij op dat de verbeelding en regels in samenhang gelezen dienen te worden.	
236	abu	Het begrip drie-dubbelbestemmingen wordt genoemd in hoofdstuk 7.2 onder opzet bestemmingsregeling. Dit wordt verder niet genoemd in de Regels en ontbreekt een definitie van het begrip. Een antidubbelregeling is opgenomen in artikel 8 van de regels en in artikel 9 van de regels wordt het begrip dubbelbestemming ook genoemd. Deze omschrijvingen geven geen definitie van het begrip drie dubbelbestemming. Onduidelijk is welke bestemming in een dergelijke situatie prevaleert boven een andere bestemming.	Met de betreffende zinsnede uit de toelichting bij het inpassingsplan wordt bedoeld dat er in de regels van het inpassingsplan 3 dubbelbestemmingen zijn opgenomen. In de betreffende paragraaf 7.2 wordt ook aangegeven waarvoor dubbelbestemmingen zijn opgenomen. Wat betreft deze dubbelbestemmingen verwijzen wij u ook naar onze reactie onder abq.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	abv	Het Inpassingsplan is niet naar behoren beschikbaar gesteld, op een algemeen toegankelijke wijze, via de website www.ruimtelijkeplannen.nl. Artikel 1.2.1 Bro schrijft voor een elektronische beschikbaarstelling en is er een landelijke voorziening ingesteld artikel 1 .2.1 lid 2 Bro. De rechtbank stelt in een uitspraak voorop dat het algemene uitgangspunt bij het digitaal/elektronisch beschikbaar stellen van overheidsinformatie, de informatie voor een ieder toegankelijk en kenbaar moet zijn en op een laagdrempelige wijze, zodat een ieder - ook zonder uitgebreide kennis - daadwerkelijk daarvan kennis kan nemen. In dit geval is via de gebruikelijke manier van raadplegen van de website www.ruimtelijkeplannen.nl via 'locatie' niets te vinden over het plan. Bijvoorbeeld via de locatie Nieuw-Buinen is niet de tekst van het plan te vinden. Indieners geven aan onmogelijk en makkelijk toegankelijk het plan te kunnen vinden.	Het inpassingsplan is wel degelijk naar behoren en conform de wettelijke vereisten elektronisch beschikbaar gesteld. Ondanks het vorenstaande merken wij op dat wij bij locatie wel degelijk "Nieuw Buinen" konden intypen waarna de kaart inzoomt op Nieuw Buinen en omgeving. Door te klikken op het plangebied van voorliggend inpassingsplan komt men bij het inpassingsplan. Overigens wordt op de website www.ruimtelijkeplannen.nl ook de mogelijkheid geboden om gebruik te maken van het tabblad 'Help'. Als men op dit tabblad klikt komt men bij een webpagina waarop onder andere middels een video wordt uitgelegd hoe een plan gevonden kan worden. Voorts geldt dat voor inpassingsplannen de RO Standaarden 2012 gelden (die bij dit plan ook gevolgd zijn), wat voor een beheersverordening niet het geval is. De wijze van (elektronisch) beschikbaar stellen van een beheersverordening is dan ook veel vrijer dan die van een bestemmings- of inpassingsplan en niet te vergelijken.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	abw	De minister heeft ten onrechte geen voorwaardelijke verplichtingen opgenomen in de regels, om de noodzakelijke maatregelen te nemen ter voorkoming of beperking van	Aangezien indiener niet concretiseert welke maatregelen in het inpassingsplan opgenomen zouden moeten worden en welke niet op andere wijze voldoende ge-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		hinder en overlast die uit het oogpunt van een goede ruimtelijke ordening nodig worden geacht door indieners. Daarmee strekt het inpassingsplan niet ten behoeve van een goed woon-, werk- en leefklimaat en dus geen goede ruimtelijke ordening. Een en ander moet voldoende verzekerd zijn nu de aangevraagde vergunningen geen voorschriften geven waarin afdwingbaar staat dat afdoende maatregelen worden genomen.	borgd zijn, wordt in generieke zin verwezen naar de thematische beantwoording en onderstaande reacties.	
236	abx	De Regels noemen ten onrechte in artikel 4.2 aangaande Bouwregels niet dat de ashoogte van de windturbines per lijnopstelling gelijk dient te zijn, terwijl het inpassingsplan wel aangeeft dat de turbines per lijnopstelling dezelfde ashoogte dienen te hebben.	Per abus is deze voorwaarde niet juist meegenomen in de artikel 4.2 van het inpassingsplan. In artikel 4.2 wordt 'bouwhoogte' genoemd, dit moet echter ashoogte zijn. De regels zijn hier op aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	aby	De voorwaardelijke verplichting luchtvaartveiligheid, genoemd in artikel 4.3 in de Regels, ziet niet op het voorkomen en het voldoende beperken van overlast c.q. hinder ten gevolge van de obstakellichten. Dit is een omissie, daar het inpassingsplan aangeeft dat de obstakelverlichting aan de onderkant afgeschermd dient te worden. Zonder deze afscherming zullen indieners onrechtmatige lichthinder ondervinden. Voor de volledigheid wordt ook naar paragraaf 18.24 verwezen.	Indiener verwijst naar paragraaf 18.24 van de zienswijze, dit onderdeel van de zienswijze heeft echter geen betrekking op obstakelverlichting. Waarschijnlijk doelt indiener op paragraaf 17.24 van de zienswijze. Voor een reactie op paragraaf 17.24 verwijzen wij u naar onze reactie op Iq. Er is een verlichtingsplan opgesteld en de door indiener genoemde bepaling is geschrapt. Voor zover het betreft lichthinder verwijzen wij u graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	abz	Niet bepaald in de regels is eveneens op welke turbines de obstakellichten worden aangebracht, waar op de turbines de lichten worden geplaatst en welke lichtintensiteit de lichten hebben. Gezien de tenzij formulering van dit artikel is er geen sprake van een voorwaardelijke verplichting, althans is sprake van een onvoldoende bepaalde voorwaardelijke verplichting. Dit nu de voorwaarden die nodig zijn (wil sprake zijn van een andere wijze om de luchtvaartveiligheid te garanderen) nu niet zijn gegeven.	De formulering van de voorwaardelijke verplichting is op onderdelen aangepast als gevolg van een andere zienswijze. De tenzij formulering waar indiener naar verwijst is echter ook in de gewijzigde voorwaardelijke verplichting opgenomen, deze tenzij bepaling doet niets af aan de verplichting en het doel waarmee deze voorwaardelijke verplichting is opgenomen in de regels. De voorwaardelijke verplichting is overigens opgenomen conform de richtlijnen van IL&T.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	aca	<p>Naar deskundigeninzicht geldt: "De consequenties worden hier niet duidelijk beschreven. Bij een minimale rotordiameter van 112 meter (zoals aangegeven in paragraaf 2.2, pagina 14) kan uitgegaan worden van een afstand tussen de turbines van 560 meter (als vuistregel voor de afstand tussen windturbines wordt doorgaans vijf keer de rotordiameter gehanteerd). Dit zou betekenen dat iedere windturbine wordt voorzien van obstakellichten. Worden de turbines om en om van obstakellichten voorzien dan zou de afstand tussen twee turbines met obstakelverlichting namelijk meer dan de maximaal toegestane 900 meter bedragen. De juiste conclusie is wat ons betreft dan ook dat iedere turbine wordt voorzien van obstakelverlichting. Over de aard van de verlichting wordt niet gesproken. Toch is het een groot verschil of de obstakelverlichting knippert of niet, of de obstakelverlichting bij alle turbines synchroon knippert en wat de kleur van de obstakelverlichting is. Wellicht is ook (voor het menselijk oog onzichtbare) infraroodverlichting mogelijk."</p>	<p>Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Licht', alsmede de beantwoording van de zienswijze in het kader van hoofdstuk 17 van deze zienswijze.</p>	<p>Deze reactie geeft reden tot aanpassing.</p>
236	acb	<p>De Regels geven ten onrechte geen voorwaardelijke verplichting om: a. de externe veiligheid te waarborgen en monitoren, b. ter beperking van de hinder of overlast van (laagfrequent) geluid, c. ter beperking van overlast veroorzaakt door het monitoren van de windbedrijvigheid via onder andere herhaaldelijke controles met helikopters, hoogwerkers, drones, etc. bij calamiteiten in het windpark, zoals zandstormen die veel voorkomen in De Drentse Monden en d. ter beperking van overlast door verdere werkzaamheid van het windpark. Indiener verwijst hierbij ook naar de hoofdstukken de zienswijze met betrekking tot laagfrequent geluid, geluid en zandstofstormen.</p>	<p>Voor zover indiener verwijst naar bepaalde onderdelen uit de zienswijze verwijzen wij indiener naar onze reactie bij deze onderdelen. Wat betreft de voorwaardelijke verplichting waar indiener op doelt merken wij op dat voldaan dient te worden aan de normen uit het Activiteitenbesluit. Deze normen hebben een rechtstreekse werking. Dit betekent dat gehandhaafd kan worden op het moment dat niet aan de normen voldaan wordt. In het kader van het inpassingsplan is het voldoende om aan te tonen dat aan de normen voldaan kan worden, al dan niet met maatregelen. Gezien de rechtstreekse werking van de normen uit het Activiteitenbesluit, bestaat er geen wettelijke grondslag voor het opnemen van een voorwaardelijke verplichting voor deze aspecten.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	acc	Indieners menen dat extra hinder door helikoptervluchten en onder meer hoogwerkers - ten einde onderhoud te plegen en dagelijks toezicht te houden - in hun nabije woon- /leefomgeving achterwege moet blijven, althans in redelijkheid objectief afdwingbaar gemitigeerd moet worden.	Bij de bouw van de windturbines wordt geen gebruik gemaakt van helikopters. Incidenteel kan een hijskraan worden ingezet ten behoeve van groot onderhoud.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	acd	Volgens het Handboek moeten de veiligheidssystemen periodiek worden gecontroleerd en worden er eisen gesteld aan het elektrisch systeem, de arbeidsveiligheid en de onderhoudsprocedures om de veiligheid van de turbine te waarborgen. Artikel 3.14 lid 1 van het Activiteitenbesluit bepaalt dat een windturbine tenminste eenmaal per kalenderjaar wordt beoordeeld op de noodzakelijke beveiligingen, onderhoud en reparaties door een deskundige op het gebied van windturbines. Het MER noch het inpassingsplan stelt een voorwaardelijke verplichting jegens initiatiefnemers om aan deze onderhoudseisen te voldoen. Indieners betwisten dan ook dat dit handhaafbaar en verifieerbaar plaats zal vinden en de externe veiligheid op deze manier gewaarborgd zal worden.	De normen uit het Activiteitenbesluit hebben een rechtstreekse werking. Dit betekent dat voldaan zal moeten worden aan het Activiteitenbesluit en de daarin opgenomen relevante regels. Er is derhalve voldoende borging op de periodieke beoordeling van de noodzakelijke beveiligingen, onderhoud en reparaties. Gezien de rechtstreekse werking van de normen uit het Activiteitenbesluit, bestaat er geen wettelijke grondslag voor het opnemen van een voorwaardelijke verplichting.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ace	Het inpassingsplan geeft aan dat de windturbines voorzien moeten zijn van een stilstandsregeling om aan de jaarlijkse norm van slagschaduw te voldoen. Het MER en het Inpassingsplan geven beide herhaaldelijk aan dat de stilstandvoorziening bij elk turbinetype getroffen moet worden. De Regels voorzien niet in een dergelijke stilstandvoorziening als voorwaardelijke verplichting om hinder als gevolg van slagschaduw te voorkomen c.q. beperken en schieten derhalve tekort.	De normen uit het Activiteitenbesluit hebben een rechtstreekse werking. Dit betekent dat gehandhaafd kan worden op het moment dat niet aan de normen voldaan wordt. De Afdeling bestuursrechtspraak heeft al eerder de handhaafbaarheid van de huidige normering onderstreept (zie ABRvS 8 februari 2012, ECLI:NL:RVS:2012:BV3215, bevestigt in ABRvS 4 mei 2016, ECLI:NL:RVS:2016:1228). Uit het slagschaduwonderzoek dat is verricht ten behoeve van de besluitvorming blijkt dat al dan niet na het treffen van mitigerende maatregelen voldaan kan worden aan de normering en vanwege het rechtstreeks werkende karakter van de normering is het treffen van maatregelen niet nodig. Ook bestaat geen aanleiding om maatwerkvoor-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			<p>schriften op te leggen (zie ABRvS 4 mei 2016, ECLI:NL:RVS:2016:1228, waarin de Afdeling bestuursrechtspraak concludeert dat verdere borging van de normering in een inpassingsplan of omgevingsvergunning niet nodig is). Voor de volledigheid wordt opgemerkt dat het treffen van mitigerende maatregelen om te voldoen aan de normering niet valt onder de mogelijkheid om maatwerkvoorschriften op te leggen. Er is slechts beperkt bevoegdheid om maatwerkvoorschriften voor slagschaduw vanwege windturbines op te leggen en deze mogelijkheden liggen hier niet voor. In het kader van het inpassingsplan is met het oog op een goed- en leefklimaat gekeken naar de impact van de normering voor de omgeving. Daarbij mag worden aangesloten bij de normering uit het Activiteitenbesluit. Verwezen wordt verder naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.</p>	
236	acf	<p>Verwijzend naar hoofdstuk 23 aangaande de vergunningen, wordt ten onrechte niet vermeld dat de activiteiten trillingen veroorzaken. Indieners achten een voorwaardelijke voorziening nodig om hinder te voorkomen/beperken ten gevolge van deze trillingen, als noodzakelijke maatregel om hun goed woon,- werk- en leefklimaat te behouden en te blijven garanderen.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
236	acg	<p>Ten onrechte vermelden de Regels niet de voorwaardelijke voorziening die aangeeft dat, hoe en wanneer de tijdelijke voorzieningen zoals genoemd in artikel 4.1 sub d weggehaald, verwijderd, gesloopt en/of afgebroken dienen te worden. Zonder deze voorwaardelijke voorziening is niet gegarandeerd en kan niet gehandhaafd worden dat deze voorzieningen daadwerkelijk tijdelijk ter plaatse zijn</p>	<p>In artikel 1 van de regels van het inpassingsplan is bepaald dat het qua tijdsduur bij tijdelijke voorzieningen gaat om een periode van maximaal 5 jaar. Het langer geplaatst houden van dergelijke tijdelijke voorzieningen is strijdig met de regels van het inpassingsplan, is hier sprake van dan kan handhavend opgetreden worden en worden geëist dat deze tijdelijke voor-</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		in de voor het windturbinepark aangewezen gronden en voorkomen worden dat zij een bestemming voor onbepaalde tijd krijgen.	zeningen verwijderd worden. Gelet op het vorenstaande is het opnemen van een voorwaardelijke verplichting niet noodzakelijk.	
236	ach	Het MER geeft aan dat de civiele werken die nodig zijn voor de aanleg van het windmolenpark vaak door lokale aannemers worden gerealiseerd. Onduidelijk en nu niet gewaarborgd is dat de lokale ondernemers daadwerkelijk ingehuurd gaan worden door exploitanten, dan wel dat zij zich zullen laten bedienen door de gangbare grensoverschrijdende werkinzet van goedkope arbeidskrachten uit het buitenland. Het Inpassingsplan mist een voorwaardelijke verplichting jegens initiatiefnemers om alleen en uitsluitend lokale aannemers werk te verschaffen.	De keuze welke partij(en) de civiele werken gaan verrichten is aan initiatiefnemers. In het MER wordt enkel aangegeven dat dergelijke werken 'vaak' door lokale aannemers verricht worden. Daarnaast wordt een voorwaardelijke verplichting enkel opgenomen indien een bepaalde ontwikkeling enkel ruimtelijk aanvaardbaar is indien bepaalde maatregelen worden getroffen. Het inzetten van lokale aannemers voor het uitvoeren van civiele werken is niet van belang voor de ruimtelijke aanvaardbaarheid van het plan. Dit is geen ruimtelijk relevant aspect en dit mag dan ook niet middels een voorwaardelijke verplichting of op andere wijze in het inpassingsplan bepaald worden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aci	Indieners betwisten de kwaliteit van het ijsdetectiesysteem in dit geval en vragen zich af of, en in hoeverre er verzekerd is dat er daadwerkelijk tot stilzetten wordt overgegaan. Ook vragen ze zich af hoe deze visuele inspectie in zijn werk zal gaan. Het MER noch het inpassingsplan bevat een clause met een voorwaardelijke verplichting jegens Initiatiefnemers die hiertoe verplicht worden.	Niet duidelijk is waarom indiener het detectiesysteem betwist. Een visuele inspectie wordt door een terzake deskundige monteur uitgevoerd, waarna, zodra het ijs van de bladen gesmolten is, de turbine weer in bedrijf kan worden gesteld. zie ook reactie bij mq.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	acj	Brandveiligheid is onvoldoende gegarandeerd zonder automatische brandblusinstallatie. De regels vermelden deze ten onrechte niet. De aanwezige draagbare blusmiddelen zijn van geen nut blijkt na recent dodelijke ongevallen. Veiligheidsdiensten kunnen een brand eveneens niet bedwingen omdat een gondel niet of nauwelijks bereikbaar is, wat blussen onuitvoerbaar of onmogelijk maakt.	Het Bouwbesluit omvat regels met betrekking tot brandveiligheid. Het Bouwbesluit heeft een rechtstreekse werking wat betekent dat voldaan zal moeten worden aan de regels uit het Bouwbesluit. Gezien de rechtstreekse werking van de regels uit het Bouwbesluit, bestaat er geen wettelijke grondslag voor het opnemen van een voorwaardelijke verplichting. Overigens heeft indiener eerder in zijn zienswijze tevens een opmerking geplaatst over automatische brandblusinstallaties. Graag verwijzen wij indiener hiervoor ook naar onze	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			reactie onder wt.	
236	ack	Het MER geeft in Bijlage 4 aan dat mitigerende maatregelen noodzakelijk zijn om tijdens werkzaamheden te voorkomen dat er verstoring optreedt van broedende vogels en vernietiging van hun nesten en eieren. Aangegeven wordt dat dit kan door buiten het broedseizoen te werken of doordat vastgesteld wordt dat met de werkzaamheden geen nesten worden verstoord of vernietigd. Een mogelijke maatregel is het grondig maaien van het broedveld voorafgaand aan het broedseizoen. Een dergelijke voorwaardelijke verplichting ontbreekt.	Deze verplichting is niet nodig, aangezien de Flora- en Faunawet rechtstreeks van toepassing is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	acl	Er is een registratie nodig van het aantal dagen per jaar waarop slagschaduw optreedt, om te bepalen of aan de norm gesteld in de Activiteitenregeling wordt voldaan. De Regels geven geen voorwaardelijke verplichting voor deze registratie, waardoor niet kan worden vastgesteld dat geen onrechtmatige overlast zal optreden. Handhaving is hierdoor onmogelijk.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	acm	Indieners stellen vast en concluderen dat de Regels van het Inpassingsplan ontoereikend, onvolledig en onduidelijk en daarmee onvoldoende waarborgen bieden aan hetgeen het MER stelt. De begrippenlijst opgenomen in de Regels is onvolledig en de begrippen zelf zijn onduidelijk geformuleerd, waardoor het bestreden besluit onzorgvuldig is genomen.	Indiener maakt in dit onderdeel van zijn zienswijze niet duidelijk op welke onderdelen de regels van het inpassingsplan ontoereikend, onvolledig en onduidelijk zijn. Voor zover indiener hiermee doelt op hetgeen in de zienswijze eerder is genoemd, verwijzen wij naar onze reactie bij de door indiener bedoelde onderdelen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	acn	De Regels geven niet de vereiste voorwaardelijke verplichtingen die benodigd zijn om te garanderen dat aan de in het MER genoemde voorzieningen en maatregelen uitvoering wordt gegeven.	Indiener maakt in dit onderdeel van zijn zienswijze niet duidelijk welke vereiste voorwaardelijke verplichtingen ontbreken. Voor zover indiener hiermee doelt op hetgeen in de zienswijze eerder is genoemd, verwijzen wij naar onze reactie bij de door indiener bedoelde onderdelen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	aco	Afgezien van de in deze zienswijze formele en materiële gebreken, bevatten het Ontwerp Inpassingsplan en bijbe-	Indiener maakt in dit onderdeel van zijn zienswijze niet duidelijk welke gebreken etc bedoeld worden. Voor	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		horende stukken als het MER en de vergunningaanvragen tal van feitelijke onjuistheden, foute verwijzingen, slordigheden, en dergelijke. Nu het Ontwerp Inpassingsplan met zo weinig aandacht is opgesteld, kan van een zorgvuldige voorbereiding geen sprake zijn.	zover indiener hiermee doelt op hetgeen in de zienswijze eerder is genoemd, verwijzen wij naar onze reactie bij de door indiener bedoelde onderdelen.	passing.
236	acp	Pagina 5, 3e alinea van de toelichting bij het inpassingsplan: 'Relatief minder' en 4e alinea 'relatief hoge capaciteit' worden niet onderbouwd. In publicatie van de SER staat dat het (technisch) potentieel voor windenergie 8 GW is en dat voor zonnestroom 93 GW. Wind- en zonne-energie vullen elkaar aan; het aanbod van windenergie is in de winter hoger wanneer het aanbod aan zonne-energie lager	De betreffende woorden behoeven geen nadere onderbouwing. De context blijkt voldoende uit de teksten. Voor zover de reactie van indiener ingaat op het aanvullen van windenergie met zonne-energie verwijzen wij naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	acq	Het in de tekst vele malen terugkerende woord 'windpark' is misplaatst. Er is geen sprake van een park, maar van een windturbinepark.	Niet wordt ingezien waarom het gebruik van het woord 'windpark' misplaatst is. Het is een term die in het normaal spraakgebruik vaak gehanteerd wordt, waaronder in de zienswijze van indiener.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	acr	Indiener is van mening dat de op pagina 9 van de toelichting bij het inpassingsplan opgenomen zin; "Bij de start van het project is uitgegaan van een opgesteld vermogen van 420 - 600 MW" een niet correcte weergave van de feitelijke gang van zaken is. Chronologisch gezien was de gang van zaken: - 29-12-2009 brief Duurzame Energieproductie Exloërmond (hierna: DEE) max. 225 MW - 19-05-2010 brief DEE en Raedthuys 250 - 500 MW - 11-10-2010 brief Windunie Development ca. 120 - 1 50 MW - 23-06-2011 conceptnotitie reikwijdte en detailniveau (hierna CNRD) windpark De Drentse Monden 300 - 450 MW - 11-01-2012 CNRD windpark Oostermoer in samenhang met De Drentse Monden 120 - 150, totaal 420 - 600 MW.	In brief van 12 oktober 2015 van de minister van Economische Zaken aan de Tweede Kamer is de procedure vanaf de melding van het initiatief tot concept notitie reikwijdte en detailniveau uiteengezet. Met de start van het project wordt bedoeld: het voornemen van Oostermoer in samenhang met de Drentse Monden waarvoor in januari 2012 de concept notitie reikwijdte en detailniveau ter inzage is gelegd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	acs	De gang van zaken blijkt ook duidelijk uit de brieven van de ministers van Economische Zaken resp. van 08- 07-	De brieven zijn vermeld in de brief van 12 oktober 2015 van de minister van Economische Zaken aan de	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		2010 (DEE en Raedthuys) en 07-1 1-2011 (Oostermoer). Het is opvallend dat de minister deze brieven, waarin voorwaarden, o.m. het verkrijgen van draagvlak, aan de initiatiefnemers zijn gesteld, niet heeft vermeld.	Tweede Kamer.	passing.
236	act	Het initiatief voor het windpark Oostermoer is niet in het najaar van 2011, maar met de brief van 11-10-2010 (naar deze brief wordt in de brief van 7-11-2011 verwezen) ontstaan.	Het initiatief voor het windpark Oostermoer is gemeld op 11 oktober 2011. Per abuis is in de antwoordbrief aan de initiatiefnemers (van 7 november 2011) de datum van 11 oktober 2010 opgenomen. In de brief van 12 oktober 2015 van de minister van Economische Zaken aan de Tweede Kamer staan alle juiste data vermeld.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	acu	Toelichting bij het inpassingsplan, pagina 9, laatste alinea: Het zijn niet de "Notities reikwijdte en detailniveau ...", maar de concept-notities die ter inzage zijn gelegd.	Met de verwijzing naar de Notities Reikwijdte en Detailniveau worden de ter inzage gelegen 'conceptnotitie reikwijdte en detailniveau voor het MER voor het windpark De Drentse Monden' en 'conceptnotitie Reikwijdte en Detail Windpark De Drentse Monden en Oostermoer' bedoeld. Er wordt hierbij geen status toegekend aan de notitie. Volledigheidshalve is dit aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	acv	Toelichting bij het inpassingsplan, pagina 11, 2e regel van onderen: In het voorbereidingsbesluit staat niets over een opstellingsvariant. Dit voorbereidingsbesluit heeft een ernstig gebrek, t.w.; bij de ter inzage legging op het gemeentehuis in Exloo was het niet gedateerd.	In de betreffende zin wordt ook niet aangegeven dat er in het voorbereidingsbesluit iets staat over een opstellingsvariant. In de zin wordt aangegeven dat de opstellingsvariant is vastgelegd in het voorbereidingsbesluit. Hiermee wordt bedoeld dat voor het gebied waar de opstellingsvariant betrekking op heeft een voorbereidingsbesluit is genomen. Ten aanzien van dit voorbereidingsbesluit en de reactie van indiener merken wij dat het betreffende voorbereidingsbesluit met het ter inzage leggen van het ontwerp inpassingsplan is komen te vervallen en in het kader van deze procedure niet meer relevant is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	acw	Toelichting bij het inpassingsplan, pagina 12, 2e alinea: De inkoopstations (maximaal 12, maximaal 3,5 m hoog en maximaal oppervlak 50 m ² , d.w.z. maximaal 175 m ³ ,	Onduidelijk is welke tekeningen indiener bedoeld. Gelet op het feit dat de reactie betrekking heeft op een onderdeel uit de toelichting, wordt er vanuit gegaan dat	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		zie p. 15) zijn niet vermeld op de tekeningen. Zie ook pagina 15, Inkoopstations en intern parkkabeltracé.	indiener met 'de tekeningen' doelt op de verbeelding bij het inpassingsplan. Ten aanzien hiervan wordt opgemerkt dat de verbeelding en regels in samenhang gelezen moeten worden. Uit de regels volgt dat binnen de bestemming 'Bedrijf - Windturbinepark' en de aanduiding 'overige zone - parkinfrastructuur' inkoopstations zijn toegestaan.	
236	acx	Toelichting bij het inpassingsplan, pagina 12: Het begrip 'onderhoudswegen' is niet omschreven waardoor niet duidelijk is wat hieronder moet worden verstaan. Voor het onderhoud zal men ook gebruik maken van de voor het openbaar verkeer openstaande wegen en/of openbare wegen.	Op pagina 14 van de toelichting, onder het kopje 'Onderhoudswegen', wordt nader toegelicht wat onder onderhoudswegen wordt verstaan. Graag verwijzen wij u hiernaar.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	acy	Toelichting bij het inpassingsplan, pagina 15, 2e alinea: Musselkanaal moet zijn: Zandberg, gemeente Borger-Odoorn.	Het betreffende transformatorstation waar op wordt gedoeld staat bekend als "locatie Musselkanaal". Het adres van het transformatorstation, Schaapsbergweg 58 in Zandberg, wordt in de ruimtelijke onderbouwing wel specifiek genoemd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	acz	Toelichting bij het inpassingsplan, pagina 15, 2e alinea: De vermelding: 'is geen hoogspanning' is onjuist. De International Electrotechnical Commission verstaat onder hoogspanning wisselspanning > 1.000 Volt (effectief) en gelijkspanning > 1.500 Volt.	Verwezen wordt naar de definitie van hoogspanningsleiding in 1.12 van de regels.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ada	Toelichting bij het inpassingsplan, pagina 17, laatste alinea: Het is niet duidelijk of het aantal transportbewegingen betrekking heeft op verkeer in één richting (van vertrekplaats naar bouwplaats) dan wel in twee richtingen (v.v.).	Met een transportbeweging wordt één verkeersbeweging genoemd. Het heen en terug rijden betreffen derhalve twee transportbewegingen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	adb	Toelichting bij het inpassingsplan, pagina 19: In tabel 3.2 wordt niet verwezen naar de beheersverordeningen. Buitengebied Borger = buitengebied voormalige gemeente Borger; idem buitengebied voormalige gemeente Odoorn.	Op 13 juni 2013 heeft de gemeenteraad van de gemeente Borger-Odoorn de 'Beheersverordening Buitengebied Borger-Odoorn' vastgesteld. Deze wordt in de betreffende tabel wel genoemd maar de naamgeving is niet volledig. Dit is aangepast in de toelichting van het	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			inpassingsplan.	
236	adc	Toelichting bij het inpassingsplan, pagina 21: Bij 'Groen' is het natuurgebied van het Drents Landschap bij Exloërkijl (2e Exloërmond) niet vermeld, terwijl er op relatief korte afstand windturbines zijn gepland.	In de betreffende paragraaf wordt ingegaan op de huidige situatie <i>in</i> het plangebied. Het betreffende natuurgebied is gelegen buiten het plangebied.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	add	Indiener is van mening dat de tekst in paragraaf 4.5 van de toelichting op essentiële punten afwijkt van het beleid van de provincie Drenthe. Indiener geeft hierbij enkele voorbeelden.	Deze aspecten zijn eerder in deze zienswijze reeds aan de orde gekomen. Korthedshalve wordt hiernaar verwezen. Er zal geen wiekoverslag plaatsvinden in de laagvliegroute.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ade	Toelichting bij het inpassingsplan, pagina 48: Het aantal - 4.240 - vollasturen steekt wel heel gunstig af bij de gegevens van andere bronnen, waaronder de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). Op 7 april 2016 stond op de website www.rvo.nl: "Het aantal vollasturen voor de huidige generatie turbines ligt op ca. 2.200; voor oudere en/of minder windrijke locaties ligt het aantal rondom de 1.800 vollasturen. Gemiddeld levert 1 MW windvermogen dus 1 MW x 2.2190 uur = 2.190 MWh aan elektriciteit per jaar."	De nieuwste generatie windturbines met grote rotoren op hoge ashoogten en een relatief beperkte generatorvermogen zijn specifiek ontwikkeld voor binnenland locaties. Deze windturbines produceren al hun maximaal vermogen bij een lagere windsnelheid en draaien een veel groter aantal vollasturen dan de vorige generatie windturbines. Ten behoeve van het MER zijn locatiespecifieke berekeningen gemaakt, waaruit deze getallen zijn afgeleid (zie bijlage 15 bij het MER)	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	adf	Toelichting bij het inpassingsplan, pagina 48, laatste regel: 'Bestemmingsplan' dient te worden vervangen door 'inpassingsplan'.	Dit is juist. De toelichting is hierop aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	adg	Toelichting bij het inpassingsplan, pagina 55: Bij risicovolle inrichtingen is de biovergister op het adres Zuiderdiep 300 te 2e Exloërmond niet vermeld. Deze biovergister ligt op een afstand van ca. 1.000 meter van een geplande windturbine. Het gevolg is dat het effect van deze biovergister niet in beeld is gebracht.	Ter kennisgeving aangenomen. Het plan voldoet aan de wettelijke normen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	adh	Toelichting bij het inpassingsplan, pagina 83: Artikel 3 gaat over Bedrijf - Nutsvoorziening en niet over Bedrijf - Windturbinepark. De tekst van artikel 3 Bedrijf - Nutsvoorziening ontbreekt. Vanaf artikel 3 (moet zijn; artikel 4) dienen alle artikelen te worden hernummerd (4 = 5,	Dit is juist. De toelichting is hierop aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		enz.).		
236	adi	Toelichting bij het inpassingsplan, pagina 87, paragraaf 8.2: Indiener is van mening dat de financiële uitvoerbaarheid niet voldoende wordt onderbouwd. Uit de tekst blijkt niet of de initiatiefnemers ook de kosten van de tijdelijke werkzaamheden aan rijks-, provinciale en lokale wegen (bijv. verbreden van lokale wegen, zoals de Dreef in 2e Exloërmond Zuid, het wijzigen van rotondes). Ook de inkoopstations zijn niet vermeld. Elke cijfermatige onderbouwing ontbreekt.	Verwezen wordt naar de thematische onderbouwing onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid'. De kosten voor de realisatie van de inkoopstations maken onderdeel uit van de kosten van het totaalproject, evenals de kosten voor de eventueel noodzakelijke aanpassingen aan de wegen. Initiatiefnemers hebben een sluitende business case voorgelegd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	adj	Regels, pagina 3, 1.13: Een inkoopstation is een bouwwerk (niet: bouwwerken) en in de documenten gaat het over lijnopstellingen en niet over clusters.	De regels zijn hierop aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
236	adk	Regels, pagina 4, 1.15: Als er met de exacte locatie van de windturbines binnen een lijnopstelling geschoven wordt dan is er niet meer sprake van een rechte lijn. Het begrip 'visuele eenheid' wordt niet omschreven, waarbij de gezichtshoek een rol speelt.	Er mag uitsluitend in de lijn van een lijnopstelling geschoven worden (vandaar ook de ovalen op de verbeelding), waardoor dus altijd een rechte lijn geborgd is. Voor wat betreft het begrip 'visuele eenheid' is dit binnen de context van de gehele definitie voldoende duidelijk door de voorafgaande zinsnede 'en die door samenhang in onderlinge afstand en verschijningsvorm deel uitmaken van'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	adl	Regels, pagina 4, 1.20: Het begrip 'onderhoudswegen' is niet omschreven; honderden meters lange onderhoudswegen kunnen naar mening van indiener niet tot de opstelplaats worden gerekend. De opstelplaatsen vallen onder "Bedrijf - Windturbinepark". Vele zogenaamde onderhoudswegen strekken zich ver buiten deze bestemming uit, hetgeen niet in de plankaarten is aangegeven.	Zowel binnen de bestemming "Bedrijf - Windturbinepark" als binnen de gebiedsaanduiding 'Overige zone - parkinfrastructuur' zijn opstelplaatsen toegestaan. Gelet op het begrip 'opstelplaats' zijn binnen deze bestemming en gebiedsaanduiding derhalve ook onderhoudswegen toegestaan. Voor zover onderhoudswegen buiten de voornoemde bestemming en gebiedsaanduiding vallen zijn deze specifiek aangeduid als 'Overige zone - weg'. De gronden waarop onderhoudswegen gerealiseerd mogen worden zijn derhalve duidelijk begrensd, hetgeen ook duidelijk blijkt uit de verbeelding bij het inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
236	adm	Bijlage 2, ruimtelijke onderbouwing: Op pagina 2 en 3: De omschrijving van optie 1 (Pondera Consult) wijkt af van de omschrijving van optie 1 bij PEUTZ en de omschrijving van optie 2 (Pondera Consult) wijkt af van de omschrijving van optie 2 bij PEUTZ. Figuur 1.3 (optie 1) van Pondera Consult verschilt met figuur 3 (optie 1) van PEUTZ; figuur 1.4 (optie 2) van Pondera Consult verschilt van Figuur 4 (optie 2) van PEUTZ.	In de ruimtelijke onderbouwing is de meest actuele stand van zaken ten aanzien van de mogelijke opties voor uitbreiding van het trafostation opgenomen. De beschrijving van de mogelijke opties dienen vooral ter indicatie van de benodigde uitbreiding van het trafostation. Het rapport Peutz is vooral opgenomen ter ondersteuning van de conclusie in paragraaf 2.1 (bedrijven en milieuzonering) dat de mogelijke opties ruimschoots zijn in te passen vanuit geluid.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	adn	Bijlage 2, ruimtelijke onderbouwing, pagina 3: De beschrijving van de toekomstige situatie door Pondera Consult verschilt met de beschrijving van de toekomstige situatie bij PEUTZ.	De beide beschrijvingen zijn juist. In de ruimtelijke onderbouwing wordt aangegeven "ten hoogste één 66 of 77 MVA transformator". In het onderzoek van PEUTZ is uitgegaan van een 'worst case' door de 77 MVA-transformator te beoordelen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ado	Bijlage 2, ruimtelijke onderbouwing, pagina 13: De bevindingen van Enexis zijn niet bijgevoegd. Onduidelijk is of deze bevindingen op de bestaande of de toekomstige situatie betrekking hebben.	De onderbouwing in hoofdstuk 2, door middel van onderzoek, heeft betrekking op de toekomstige situatie omdat dat de situatie is die ruimtelijk onderbouwd wordt. De bevindingen zijn niet bijgevoegd omdat er geen onderzoeksrapport is uitgevoerd. Enexis heeft globaal (maar worst case) gekeken op basis van de beoogde uitbreidingen naar de toekomstige ligging van het magnetische veld, en dit is binnen de terreingrenzen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	adp	MER, S.7: De foto's van figuur S.7 en ook die van figuur S.8 zijn misleidend, daar elk gegeven omtrent het aantal windturbines op de foto's ontbreekt. De plaats van opname is niet aangegeven, waardoor bijv. niet kan worden nagegaan of het gebied wel in een LOFAR-zone ligt. Het fietspad overheerst de Drentse Mondenweg.	Niet wordt ingezien waarom de illustraties in S.7 misleidend zijn. Het betreffen hier foto's van de bestaande situatie waarin de windmolens ter illustratie geprojecteerd zijn. De plaats van opname van de foto's en de kijkrichting wordt boven de foto's duidelijk genoemd. Ten aanzien van de reactie van indiener met betrekking tot de LOFAR-zone wordt opgemerkt dat dit in het kader van de betreffende illustraties niet relevant is. Voor een eventuele toelichting op het windpark in relatie tot LOFAR verwijzen wij u graag naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'LOFAR'. De	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			opmerking van indiener ten aanzien van het fietspad wordt ter kennisgeving aangenomen omdat het een weergave is van de bestaande situatie.	
236	adq	MER, pagina 31: De aanwezige structuurrichting ten zuiden van 2e Exloërmond is niet aangegeven. Het Bos van Kruijt is wel aangegeven, maar het natuurgebied van het Drents Landschap bij 2e Exloërmond is niet vermeld.	De aanwezige structuurrichting ten zuiden van 2e Exloërmond komt overeen met de ten noorden van 2e Exloërmond weergegeven structuurrichting. Omdat de structuurrichting ten zuiden niet anders is dan ten noorden van 2e Exloërmond is ervoor gekozen dit niet meer specifiek weer te geven in de afbeelding. De laagvliegroute van Defensie doorkruist de aanwezige structuurrichting ten zuiden van 2e Exloërmond. Het feit dat het bedoelde natuurgebied niet wordt genoemd in de afbeelding is, gelet op het doel van de afbeelding, niet relevant	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	adr	MER, pagina 69: Indiener geeft aan dat onder 5.5.1 ten onrechte Eerste Exloërmond wordt vermeld in plaats van Tweede Exloërmond.	Het is juist wat indiener aangeeft, dit is echter een verschrijving die geen effect heeft op de conclusies. In het inpassingsplan was dit reeds goed opgenomen (blz. 20 inpassingsplan).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
236	ads	Indieners menen dat aan de randvoorwaarden voor het nemen van een verantwoord en goed gemotiveerd besluit niet is voldaan en dat er is gehandeld in strijd met de wet en algemene beginselen van behoorlijk bestuur. Zij verzoeken u het voorgaande mee te wegen bij de vaststelling van het definitief plan en vergunningen, met daarvan deel uitmakende documenten en stukken. Indieners houden vast aan conclusies, zoals beschreven in deze zienswijze - betreffende in ieder geval: verkeer / bereikbaarheid / geluid / laagfrequent geluid / uitvoering / aanleg en onderhoud / landschap / monumenten / natuur / bomen / water / gevolgen en risico's externe veiligheid / procedure / besluitvorming / communicatie / participatie - en verzoeken u af te zien van het bestreden besluit.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de reacties onder a t/m adr.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
237				

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
237	a	De zienswijze wordt ingediend namens Stichting Platform Storm en de in de bijlage 1 bij de zienswijze genoemde (rechts)personen. Verder schetst de stichting haar belang in het kader van het voorliggende inpassingsplan alvorens zij ingaat op het bestreden besluit en een beschrijving geeft van onder meer het gebied/ de gemeenten, het beleid, het gebruik van de gronden in het gebied en de bestemmingsregeling.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
237	b	Inhoudelijk is de zienswijze van indiener gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 1 a t/m ar, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener inhoudelijk gelijklopend is aan de onder 1 a t/m ar behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 1 a t/m ar.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
238				
238	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
238	b	Geluidsoverlast is niet voldoende onderzocht. De onderzoeken geven aan dat het überhaupt bouwen van energieparken geluid met zich meebrengt en dat de geluidsvoorschriften gehandhaafd kunnen worden op basis van het Activiteitenbesluit. Het geluidsonderzoek toont niets aan en is niet adequaat om op basis daarvan te kunnen stellen dat de ruimtelijke ontwikkeling een aanvaardbaar woon- en leefklimaat wel/niet in de weg staat. Indiener verwacht dat per woning wordt uitgezocht wat de geluidsbelasting is van de windmolens op de gevels van woningen. Daarna kan pas een afweging gemaakt worden ten aanzien van het woon- en leefklimaat. Indiener verwacht dat ten aanzien van geluid zijn woon- en leefklimaat substantieel verslechtert.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen', 'geluid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
238	c	Er is niet onderzocht wat de gevolgen zijn van een calamiteit aan de windmolens. Indiener vraagt zich af wat er kan gebeuren als er een wiek afbreekt, als de bliksem inslaat of als er brand uitbreekt. Indiener verwacht als gevolg van calamiteiten dat wel degelijk het woon- en leefklimaat zal verslechteren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'externe veiligheid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
238	d	De gevolgen van het project voor de gezondheid zijn onvoldoende onderzocht. Indiener verwacht hiervoor op korte termijn een analyse zodat diens kinderen ook gezond in dit gebied kunnen blijven wonen en dit geen tweede aardbevingsgebied wordt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
238	e	Er is geen geuronderzoek uitgevoerd waardoor het ontwerpbesluit onzorgvuldig tot stand is gebracht. Windmolens in een open agrarisch gebied kunnen een accumulatie van geur veroorzaken. Er dient in het kader van zorgvuldigheid onderzocht te worden wat de gevolgen van geuroverlast zijn voor de omliggende woningen.	Windmolens betreffen geen objecten met een geuremissie. Er gelden dan ook geen (wettelijke) geurnormen voor windmolens. Ook is geen reden om aan te nemen dat windturbines zorgen voor geuraccumulatie, aangezien de luchtstromen op maaiveldhoogte niet merkbaar beïnvloedt wordt door de windturbine. Gelet hierop is er geen aanleiding om een geuronderzoek uit te voeren.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
238	f	Alternatieve productie methoden zoals zonne-energie zijn niet onderzocht waardoor er geen zorgvuldige belangenafweging heeft plaatsgevonden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
238	g	Gelet op het minimaal beargumenteren van de gevolgen van het project voor een gezond woon- en leefklimaat is het project in strijd met artikel 21 van de Grondwet.	De procedure is geheel conform de wettelijke eisen doorlopen en ook het MER en de uitgevoerde onderzoeken voldoen aan de wettelijke en wetenschappelijke criteria. Wij verwijzen u hiervoor graag naar de thematische beantwoording en dan specifiek onder de kopjes 'Procedure', 'MER algemeen' en 'Onderzoeken algemeen'. Wat betreft het woon- en leefklimaat wordt tevens verwezen naar het kopje 'Woon- en leefklimaat'. Gelet op de hiervoor genoemde thematische beantwoording en de gegeven onderbouwing in het voorliggende inpassingsplan en het MER wordt niet ingezien	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			op welke sprake is van strijdigheid met artikel 21 van de Grondwet.	
238	h	Indiener is van mening dat er door de geringe impact van het windpark op de CO2 doelstelling er een verkeerde belangenafweging is gemaakt tussen enerzijds het maatschappelijke belang en anderszijds het individuele/ lokale belang van omwonenden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
238	i	Indiener heeft (op basis van documenten van Ecofys en de website van ministerie RVO) berekend dat het project een totale bijdrage gaat leveren van 0,43% aan de CO2-reductie voor het maken van elektriciteit. Er is onvoldoende gemotiveerd dat het project ook als Rijksbelang aangemerkt kan worden, zeker gezien de zeer geringe impact die het project heeft op de doelstelling. Een nadere onderbouwing is gewenst waarbij indiener in heroverweging geeft om een dergelijk minuscuul projectje over te laten aan de lokale bestuurders.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toepassing RCR', 'bestuurlijke afweging' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
239				
239	a	In het ontwerpbesluit wordt ten onrechte geen rekening gehouden met het ontbreken van draagvlak, alsmede het onderzoeken naar alternatieven. De maatschappelijke uitvoerbaarheid in het inpassingsplan is nihil. De belangen van alle inwoners worden zichtbaar over het hoofd gezien.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak', 'bestuurlijke afweging' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
239	b	Ondanks een meerderheid aan tegenstanders wordt er in een democratische samenleving verder gegaan met de plannen voor het realiseren van een windpark. Er is geen draagvlak voor en er zijn slechts een handvol mensen die onder het mom van duurzame energie profiteren. Het financiële gewin lijkt het enige te zijn dat telt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
239	c	Als de plannen ongewijzigd worden vastgesteld en de turbines worden gerealiseerd komt de woning van indiener op circa 1.400 en 1.500 meter van de molens te staan. Indiener vreest gelet op de overwegende windrich-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ting zuidwest voor overlast.		
239	d	Verschuilen achter normen of juist het ontbreken van normen of een gedegen onderzoek betekent niet dat indiener geen hinder kan ondervinden. De ervaringen met bewoners uit andere gebieden of in Duitsland, waar windparken zijn gerealiseerd, zijn weinig hoopvol.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
239	e	Gezondheidsproblematiek en overlast van windturbines komt in grote regelmaat voor, waarbij afstanden tot 3000 meter vanaf een windturbine geen uitzondering zijn. In het inpassingsplan wordt slechts verwezen naar het m.e.r. en een onderzoeken van het RIVM uit 2013. Inmiddels is het 2016. Er zijn meerdere onderzoeken waaruit een heel ander beeld naar voren komt. Er is voldoende bewijs dat de psychische overlast ten gevolge van chronische hinder of het gevoel dat de windturbines de omgevings- of levenskwaliteit afneemt, een negatieve invloed kan hebben op de gezondheid en het welbevinden van mensen die in de buurt van een windturbine wonen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
239	f	Indiener vreest voor hinder van geluid en trilling.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
239	g	Indiener vreest voor hinder van slagschaduw en waarschuwingslichten.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
239	h	Er is geen norm voor laagfrequent geluid en uit het inpassingsplan volgt niet dat hinder is uitgesloten nu geen norm wordt overschreden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
239	i	De Franse Academie Nationale de Medicine heeft in 2006 al een minimumafstand van 1500 meter aanbevolen. Waarom wordt deze afstand niet bij dit windpark toegepast?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefomgeving algemeen', 'gezondheid' en 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
239	j	Indiener is van mening dat de plannen onafhankelijk ge-	De internationale verdragen en afspraken zijn doorver-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		toetst moeten worden aan bestaande nationale en internationale afspraken en verdragen op het gebied van veiligheid, bescherming en Europese veiligheidsnormen ten aanzien van personen en woonomgeving, zodat ook daadwerkelijk komt vast te staan dat elke vorm van hinder voor een ieder is uitgesloten. Dit bij voorkeur door een commissie te vormen uit daadwerkelijk onafhankelijke inhoudsdeskundigen uit binnen- en buitenland.	taald in nationale wet- en regelgeving, waaraan uitgebreid getoetst is. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'MER algemeen', 'onderzoeken algemeen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	geen reden tot aanpassing.
239	k	Uit de Windkaart van Nederland blijkt dat er andere gebieden in Nederland zijn te vinden met een hogere gemiddelde windsnelheid dan in de woonomgeving van indiener.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
239	l	Vanwege de afhankelijkheid van subsidies en fiscale voordelen zou een overheid op de meest geëigende plaatsen een windpark moeten opzetten, niet in gebieden met lagere windsnelheden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
239	m	Windturbines passen niet in het karakteristieke Veenkoloniale landschap. De bouw van vele windturbines is geheel strijdig met de ruimtelijke kwaliteit. Dit veroorzaakt ook een ernstige aantasting van het woon- en leefgenot.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA', 'landschap' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
239	n	Indiener vreest voor waardedaling van de woning door de komst van de windmolens. De provincie Groningen heeft door alle aardbevingenproblematiek, krimp en werkloosheid al een bijzonder slecht imago. Nieuwkomers zullen straks zeker wegblijven! Van compenserende maatregelen is nog niets gebleken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen', 'bestuurlijke afweging', 'draagvlak' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
239	o	Uit onderzoek naar de kosten en baten van windparken blijkt dat de inzet van subsidies en fiscale voordelen worden benut door investeerders voor hun eigen financieel gewin. Waarom is er een overheid die dergelijke plannen mogelijk maakt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
239	p	Waarom is aan de hand van de raadpleging in het gebied niet geconstateerd dat bij gebrek aan draagvlak alterna-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording en dan specifiek onder de kopjes 'bestuurlijke afweging',	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		tieven moeten worden onderzocht? Gelet op de levensduur van een solarpark is er naar mening van indiener nog wel ruimte om een beter besluit te nemen.	'draagvlak' en 'Alternatieve vormen van duurzame energie'.	passing.
239	q	Het inpassingsplan ontbeert maatschappelijke uitvoerbaarheid en kan daarom niet worden vastgesteld zonder de alternatieven voor de opwekking van duurzame energie, zoals een solarpark, met elkaar te vergelijken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
240				
240	a	In de aanloop tot het ontwerp inpassingsplan is de storende invloed van de geplande windmolens op de LOFAR radiotelescoop onvoldoende onderzocht, en is de communicatie met ASTRON hierover niet goed verlopen. Indiener geeft aan dat LOFAR mede gefinancierd is door het ministerie van EZ en dat er 8 Nederlandse onderzoekers grants ervoor verworven hebben voor in totaal 20 miljoen euro.	Voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
240	b	Een onderzoek door een Brits adviesbureau naar de invloed van windmolens op LOFAR is zeer onbevredigend, en de conclusie in het MER dat enkele turbines in de buitenrand van LOFAR zone II een aanvaardbaar effect op LOFAR zullen hebben is onjuist. Het bewust toelaten van windmolens vlakbij de LOFAR kern zal cruciale geplande metingen grondig verstoren, en de investeringen in LOFAR teniet doen, wat leidt tot kapitaalvernietiging en reputatieschade.	Door Pager Power zijn de mogelijke effecten van het windpark op Lofar in kaart gebracht. Geconcludeerd is dat voor het verminderen van de mogelijke effecten de afstand tot de kernzone van Lofar van belang is. Bij het uitwerken van de plannen voor het windpark is hiermee vergaand rekening gehouden door vrijwel de gehele Lofar zone II vrij te maken van windturbines. Astron geeft in haar brief van 16 januari 2015 aan het Ministerie van Economische Zaken aan dat Astron onder voorwaarden kan instemmen met turbines in deze zone.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
240	c	Indiener geeft aan dat hij belanghebbende is vanwege diverse activiteiten op het gebied van radiosterrenkunde. De zienswijze is op persoonlijke titel gedaan.	Voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
240	d	Naast wetenschappelijke redenen waren er ook economische redenen om voor deze locatie te kiezen, in verband met de ontwikkeling van het noorden van Nederland ten opzichte van Nederland als geheel, waardoor er hulp kon worden ontvangen van de Europese Unie.	Voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
240	e	<p>LOFAR is een internationaal project. Wetenschappelijk onderzoek met LOFAR wordt hoog aangeslagen. LOFAR is er niet alleen voor de radioastronomie, ook andere takken van de wetenschap hebben interesse. Dit is benadrukt in de zienswijzen op de oorspronkelijke startnotities Reikwijdte en Detailniveau, zowel door ASTRON zelf als ook de Technische Universiteit van Delft. Interesse in de radiosterrenkunde op lage radio frequenties heeft geleid tot het bouwen van LOFAR stations in Duitsland, Frankrijk, Groot Brittannië, Zweden, Polen, en Ierland. Deze installaties komen goed van pas als er een telescoop met hoog oplossend vermogen moet worden gesynthetiseerd. Voor sommige wetenschappelijke problemen is dit nodig, maar voor andere wetenschappelijke problemen is het vooral van belang om uiterst gevoelige metingen te doen met vooral de kern van de LOFAR telescoop bij Exloo (LOFAR kern). Een van de meest interessante projecten in dit opzicht, en waar de internationale sterrenkundige gemeenschap uitkijkt naar het resultaat, is de eerste detectie van de tijd waarop het heelal gereïoniseerd is geworden: dat zal een belangrijke mijlpaal zijn in de kosmologie. Deze moeilijke meting vergt het uiterste in de calibratie van de telescoop, en interferentie door wat voor verstoring dan ook kan een fatale invloed hebben op het verkrijgen van een betrouwbaar resultaat. Het beschermen van LOFAR tegen verstoringen door windmolens is dus niet alleen van belang in Nederland: er is een onmiskenbare internationale dimensie, omdat het LOFAR project internationaal zo hoog staat aangeschreven.</p>	<p>De Minister van Economische Zaken heeft op 3 februari 2015 gereageerd op de brief van Astron van 16 januari 2015 en eerdere gesprekken die hebben plaatsgevonden tussen het ministerie en Astron. De minister geeft in de brief aan hierover in gesprek te willen met Astron, de initiatiefnemers en eventueel andere betrokken partijen waaronder de provincie Drenthe. Er hebben gesprekken tussen partijen plaatsgevonden. Vervolgens heeft Agentschap Telecom in 2016 een nieuw onderzoek gedaan. Op basis van het onderzoek door Agentschap Telecom hebben Astron en initiatiefnemers afspraken gemaakt over mitigerende maatregelen.</p>	<p>Deze reactie geeft reden tot aanpassing.</p>
240	f	<p>De initiatiefnemers van het windpark project hebben advies gevraagd aan een "onafhankelijk" bedrijf genaamd Pager Power in Groot-Brittannië om de invloed van windmolens op LOFAR te onderzoeken. De relevantie van hun rapport kan worden afgeleid aan de hand van een bloem-</p>	<p>Door Pager Power is getracht de mogelijke effecten van het windpark op Lofar in kaart te brengen. Geconcludeerd is dat voor het verminderen van de mogelijke effecten de afstand tot de kernzone van Lofar van belang is. Bij het uitwerken van de plannen voor het</p>	<p>Deze reactie geeft reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>lezing van hun "recommendations", welke geciteerd worden door indiener. Alle aanbevelingen gaan in de richting van verdere discussies met ASTRON. Het is duidelijk dat Pager Power zelf aangeeft niet de kennis van zaken te hebben om zelf tot een juiste beoordeling van de invloed van de windmolens op LOFAR te komen. De echte kennis van zaken is aanwezig bij ASTRON. Er is een groot verschil tussen een onderzoeksorganisatie zoals ASTRON en een Brits adviesbureau zoals Pager Power, dat gespecialiseerd is in adviezen over de storende invloed van o.a. interferentie tussen windenergie en radiocommunicatie. De wetenschappelijke kwaliteit van de mensen die toonaangevend onderzoek doen bij ASTRON is veel hoger dan die beschikbaar bij Pager Power, wiens rapporteur weliswaar een achtergrond in natuurkunde heeft, maar geen onderzoekservaring in radiosterrenkunde. Dit verklaart waarom het Pager Power rapport zo vaag is, en telkens naar verdere discussies met ASTRON verwijst. Indiener ziet niet in waarom het Pager Power rapport überhaupt relevant wordt geacht. Er wordt wel geschermd met het idee dat het een "onafhankelijke" zienswijze heeft ingebracht, echter zulk soort opmerkingen passen naar mening van indiener in politieke spelletjes. Niet in zaken van Staatsbelang.</p>	<p>windpark is hiermee vergaand rekening gehouden door vrijwel de gehele Lofar zone II vrij te maken van windturbines.</p>	
240	g	<p>Indiener citeert de teksten uit 6.13.1, 6.13.2 en 6.13.3 van het inpassingsplan. Ten aanzien hiervan geeft indiener aan dat er in het MER geen verslag is van het overleg tussen ASTRON en Pager Power. De conclusie dat een mogelijk effect van "enkele turbines in de buitenrand van de LOFAR zone II" aanvaardbaar is komt voor rekening van de commissie MER, en staat in strijd met de procedure afgesproken over de behandeling van projecten in de LOFAR zone II, die met ASTRON moeten worden overlegd (vgl. Omgevingsvisie Drenthe 2010). De impact betreft</p>	<p>Voor kennisgeving aangenomen.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		minstens 8 turbines (het verschil tussen plan BL en het voorkeursplan.		
240	h	Indiener heeft van collega's vernomen dat ASTRON nieuwe metingen heeft gedaan bij Roodeschool, en een mediareportage maakt melding van onderzoek door het Agentschap Telecom o.a. bij Swifterbant. Er is reden om aan te nemen dat de impact van de windmolens op LOFAR aanzienlijk groter is dan nu wordt aangenomen in het ontwerp inpassingplan. De uitslag van verder onderzoek moet worden afgewacht voordat er definitieve besluitvorming kan plaats vinden.	Agentschap Telecom heeft in 2016 een nieuw onderzoek gedaan. Op basis van het onderzoek door Agentschap Telecom hebben Astron en initiatiefnemers afspraken gemaakt over mitigerende maatregelen.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
240	i	Indiener citeert de in zijn ogen belangrijkste vragen en antwoorden zoals deze zijn geformuleerd door kamerlid Mulder van het CDA. De beantwoording van de betreffende vragen gebeurde na het ter inzage leggen van het ontwerp inpassingsplan en bijbehorende besluiten maar zijn volgens indiener in dit kader van belang. Van de gegeven antwoorden zijn er 3 aspecten die volgens indiener aandacht verdienen.	Voor kennisgeving aangenomen. Op die onderdelen waarop de zienswijze van indiener zich richt wordt hierna nader ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
240	j	In mei 2015 kwam het kamerlid Madlener (PVV) al met vragen over mogelijke verstoringen van LOFAR door windmolens. Hierop werd geantwoord (samengevat): <i>"verder overleg met ASTRON [zal plaatsvinden] om mogelijke verstoringen van windturbines tot een acceptabel niveau te beperken."</i> Indiener wijst erop dat verstoringen mogelijk niet kunnen worden voorkomen als windmolens te dichtbij staan.	De minister van Economische Zaken heeft in de antwoorden op de Kamervragen inderdaad aangegeven dat overlegd wordt met Astron om mogelijke verstoring van windturbines tot een acceptabel niveau te beperken. Agentschap Telecom heeft in 2016 een nieuw onderzoek gedaan. Op basis van het onderzoek door Agentschap Telecom hebben Astron en initiatiefnemers afspraken gemaakt over mitigerende maatregelen.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
240	k	In aanvulling op het bepaalde onder h verwijst indiener naar een artikel uit de Gelderlander waaruit blijkt dat het Ministerie van Defensie, ondersteund door TNO, een minimumafstand van 5 kilometer tussen Duitse windmolens en een Nederlandse defensie communicatie installatie hanteert. Dit is groter dan de afstand tussen de centrale	Voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>telescoop in LOFER kern en de geplande windmolens RH-1.1 en DEE-2.1 van 4,17 kilometer. Indiener vindt het vreemd dat de minister aan heeft gegeven het hiervoor genoemde bericht dat aanleiding gaf tot de eerder genoemde vragen van kamerlid Mulder is het vreemd dat hij niet wil toegeven dat ASTRON niet blij is met het windpark. Hierbij haalt indiener een citaat aan van de heer M. de Vos van Astron waarin wordt gesproken van een desinvestering en internationale reputatieschade. Dit alles na 4 jaar overleg met een "eigen traject" tussen minister en ASTRON.</p>		
240	I	<p>Indiener vindt het antwoord van de minister op de volgende kamervraag zeer vreemd: <i>"Kunt u aangeven wat het effect is van de plaatsing van windmolens op de investeringsbeslissingen van partners van LOFAR en de geloofwaardigheid van het onderzoek naar het heelal met de telescoop?"</i></p> <p><i>Antwoord minister: "Ik heb geen inzicht in private investeringsbeslissingen van partners van ASTRON. Dit is aan ASTRON en zijn partners. Bij de afweging van belangen worden de economische belangen meegewogen."</i> Indiener is van mening dat de minister weinig begrijpt van de internationale aspecten van LOFAR. ASTRON heeft twee soorten partners: lokale industrieën en internationale partners die ieder in eigen land LOFAR stations hebben gebouwd de metingen daarmee combineren met die van de LOFAR stations in Nederland. Deze partners van ASTRON zijn publieke onderzoeksorganisaties, en de deelnemende radioastronomen zijn, evenals hun collega's in Nederland, voor financiering aangewezen op publieke budgetten, ofwel institutioneel, ofwel door aparte subsidies aan te vragen bij lokale of nationale overheden. Deze partners maken geen private investeringsbeslissingen: er is een goed geolied wetenschapsbeleid die deze ASTRON</p>	Voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		partners in staat stelt deel te nemen aan grensverleggend onderzoek. Indiener wijst op een op 10 maart 2016 gepubliceerde roadmap van het ESFRI en een daarin opgenomen zinsnede waaruit blijkt dat de Nederlandse regering samenwerkt met andere landen aan een langlopend beleid m.b.t. de internationale LOFAR telescoop. Indiener is van mening dat het Ministerie van Economische Zaken hier niet een internationaal blikveld op heeft. Dit gebrek aan coördinatie tussen ministeries is funest voor LOFAR, en kan ook de Nederlandse reputatie in het internationale SKA project beschadigen.		
241				
241	a	Indiener vindt het goed dat er locaties voor windenergie nader worden bekeken op haalbaarheid. Als het gaat om het nationale belang dan is windenergie volgens indiener achterhaald. Tot op heden is er nergens een goed overzicht waarom het nu echt van nationaal belang is om te kiezen voor windmolens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
241	b	Indiener vraagt zich af wat het rendement is van windmolens en is van mening dat er een reëel rendement moet worden meegenomen bij de definitieve besluitvorming. Hierbij moet meegenomen worden dat het energie kost om windmolens te vervoeren, te onderhouden, spareparts te maken, windmolens te slopen en kabels te maken en te leggen naar iedere windmolen, anderzijds ook de niet opgebrachte energie door defecten en/of niet verkrijgbaarheid van onderdelen, tegenvallende wind en niet mogen draaien door geluid en slagschaduw. Indiener vraagt zich af of dit opweegt tegen de CO2 besparing van windenergie?	Verwezen wordt naar hoofdstuk 14 van het MER, alsmede naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
241	c	Het produceren van windmolens veroorzaakt vervuiling, het onderhouden van windmolens veroorzaakt vervuiling, het slopen van deze windmolens veroorzaakt vervuiling,	Verwezen wordt naar hoofdstuk 14 van het MER, alsmede naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		het maken van kabels veroorzaakt vervuiling en het slopen van deze kabels veroorzaakt vervuiling. Indiener is van mening dat de reële milieubelasting moet worden meegenomen bij de definitieve besluitvorming.		
241	d	Indiener wijst op diverse kostenaspecten, waaronder productiekosten en het compenseren van mensen waarvan de woning in waarde daalt en de kosten van gezondheidszorg, en vraagt zich af of de kosten opwegen tegen de opbrengsten van de windmolens. Naar de mening van indiener moet er een reëel kostenplaatje worden meegenomen bij de definitieve besluitvorming.	De productie- en eventuele planschadekosten komen voor rekening van initiatiefnemers. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie', 'bestuurlijke afweging, 'economische uitvoerbaarheid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
241	e	De centrales moeten nog nauwkeuriger regelen om een storing te voorkomen. Bij teveel energie gaat het de grond weer in. Windenergie is onvoorspelbaar en de som van de deler is meer CO2.	Zonder windenergie is er ook reeds een constant fluctuerende vraag in elektriciteit. Het net en de productie-eenheden zijn erop ingericht om dit op te vangen. Deze dagelijkse schommelingen zijn vele malen groter dan de schommelingen veroorzaakt door windturbines. Daarnaast blijft het feit dat iedere kWh opgewekt uit duurzame bronnen, niet hoeft te worden opgewekt met fossiele brandstoffen en dus een reductie in broeikasgasuitstoot tot gevolg heeft.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
241	f	Indiener geeft middels een formule weer dat het medium water een factor 100 kent voor de opwekking van duurzame energie ten opzichte van windmolens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
241	g	Nederland wordt niet beter van windmolens. De windmolens worden in het buitenland geproduceerd, het belastinggeld wordt uitgegeven aan buitenlandse bedrijven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
241	h	In het ontwerp inpassingsplan is geen alternatief meegenomen of uitgewerkt. Dit moet naar mening van indiener wel worden meegenomen in de definitieve besluitvorming.	Niet geheel duidelijk is of indiener met 'een alternatief' doelt op de locatie, de opstelling of de vorm van duurzame energie. Voor wat betreft de locatie en opstelling wordt verwezen naar het MER (hoofdstuk 3 en 4 en bijlage 1) en de thematische beantwoording en dan specifiek de kopjes 'Bestuurlijke afweging' en 'Locatiekeuze / keuze VKA'. Voor een andere vorm van duur-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			zame energie wordt tevens verwezen naar de thematische beantwoording dan specifiek de kopjes 'Nut en noodzaak windenergie' en 'Alternatieve vormen van duurzame energie'.	
241	i	Indiener geeft aan dat Nederland best ver is met zonne-energie en stelt voor om universiteiten uit te dagen om een beter alternatief te bedenken uit de volgende bronnen: zon, water, aardwarmte en misschien windenergie op plaatsen zonder bewoners of een combinatie van soorten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
241	j	Het is niet van nationaal belang om windmolens te plaatsen en windmolenparken. Een groot deel van bevolking heeft hier last van en wordt hier ongelukkig van. Dit kan nooit een nationaal belang zijn.	Het algemene belang is gelegen in de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
241	k	Indiener begrijpt niet dat men midden in de windmolens geplaatst wordt terwijl er geen draagvlak is. Indiener vreest dat hij continu windmolens zal horen en de knipperende lampjes zal zien.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak', 'geluid en 'licht'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
241	l	Indiener geeft aan er niet meer tegen te kunnen, zijn woning wordt onverkoopbaar maar ook de onderlinge saamhorigheid is slechter geworden. Dat kan toch nooit de bedoeling zijn? Ook de initiatiefnemers worden voorgelogen terwijl hun bedoelingen goed zijn. Het vertrouwen in de onderlinge regionale samenleving gaat kapot als U, meneer Kamp, straks een handtekening zet voor deze windmolens.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Van het voorliggen van initiatiefnemers is niets bekend, er is zeer uitgebreid overleg geweest met hen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'waarde woningen' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
241	m	Indiener legt een tweetal stellingen voor waaruit, aldus indiener, de minister moet kiezen. Dit vanwege het feit dat er wordt gesproken over het versterken van de economische groei in de regio.	Het nu voorliggende inpassingsplan is het uitgangspunt. De beide stellingen zijn ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
241	n	Windenergie is onbetrouwbaar, andere vormen van energie niet. Witte steenkool, biovergisting, anaërobe bacteriën en zonne-energie staan in Nederland nog in de kinder-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		schoenen. Maar er zijn meer methodes die nog op de tekentafel liggen. Luister naar de regionale bevolking en de wetenschappers. Als aan de regionale bevolking gevraagd wordt mee te helpen aan een oplossing, dan hebben zij vele alternatieven.		
242				
242	a	Indiener verwijst naar enkele paragrafen uit het inpassingsplan en geeft aan dat in het Kennisbericht "Geluid van windturbines" van het Kennisplatform Windenergie, dat 10 juli 2015 naar de Tweede Kamer is gestuurd, staat dat er voldoende bewijs is dat de stress ten gevolge van chronische hinder of het gevoel dat door de windturbines de omgevings- of levenskwaliteit afneemt, een negatieve invloed kan hebben op de gezondheid en het welbevinden van mensen die in de buurt van windturbines wonen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
242	b	Uit het draagvlakonderzoek blijkt dat er onder bevolking grote weerstand is tegen de komst van het windpark. Meer dan driekwart (77,2%) is (sterk) tegen de komst van het windpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
242	c	Het lijkt indiener zeer waarschijnlijk dat de komst van het windpark veel gezondheidsproblemen met zich mee zal brengen. Indiener is van mening dat er meer aandacht besteedt moet worden aan de gevolgen die grote windturbines kunnen veroorzaken op de gezondheid en trekt de vergelijking met aardbevingen in Groningen als gevolg van gaswinning. . Als daarover nu nog geen of onvoldoende wetenschappelijk onderzoek voorhanden is, dan kan er nog geen definitieve besluitvorming volgen op dit inpassingsplan, zeker ook omdat er nu nog geen duidelijkheid is om welk turbinetype dit inpassingsplan gaat.	Ten aanzien van de opmerking van indiener over het type windturbine wordt opgemerkt dat de uiteindelijke keuze voor het type windturbine op een later moment wordt gemaakt. Op deze wijze kan optimaal gebruik worden gemaakt van de ontwikkelingen in de markt. De uiteindelijke keuze wordt door meerdere factoren bepaald. Om deze reden is in het inpassingsplan dan ook enkel een marge opgenomen waarbinnen de te realiseren turbines moeten blijven. Naar de mogelijke (milieu)effecten van deze marges is onderzoek gedaan in het MER. Deze effecten (zoals bijvoorbeeld geluid en slagschaduw) zijn derhalve betrokken bij het voorliggende inpassingsplan. Hiermee is geborgd dat omwo-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			nenden niet worden benadeeld door het uitstellen van de keuze voor een windturbine. Voor een nadere toelichting hierop wordt verwezen naar het MER welke tevens als ontwerp ter inzage heeft gelegen. Eveneens wordt verwezen naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'flexibiliteit' en 'gezondheid'.	
242	d	Indiener wijst erop dat de fundering ook een flink stuk de grond in moet gaan om het omvallen van de windturbines te voorkomen. Hier zullen, aldus indiener, tientallen heipalen per windturbine voor nodig zijn, afhankelijk van het turbinetype. Dat geeft trillingen en verplaatsing van grond in de bodem. Indiener vraagt zich af wat hier de gevolgen van zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
242	e	Indiener vraagt zich af hoeveel gevaar er wordt gelopen als er windturbines geplaatst worden op minder dan 400 meter afstand van de NAM-locatie tussen Gasselternijveenschemond en Drouwenermond? Het is een gasveld van 1 miljard kubieke meter.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
242	f	Indiener vraagt zich af of het heien van de funderingen invloed heeft op de kans van bevingen en of de heipalen trillingsvrij de grond in worden geslagen.	Vanwege de zeer ruime afstand van de windturbinebouwlocaties tot de woningen en andere omliggende gebouwen zullen de daar optredende trillingen als gevolg van heiwerkzaamheden, verwaarloosbaar zijn. (zie Invloed van windturbines op primaire waterkeringen, kansen en belemmeringen (2012). F.P.W. Van den Berg & H. Schelfhout in Geotechniek, oktober 2012.) Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
242	g	Indiener is van mening dat er veel informatie over het vorenstaande mist in de documenten. Slechts drie weken voor de start van de uitvoering moeten gegevens ten aanzien van definitieve turbinekeuze, het funderingsadvies en sonderingen, het palenplan, etc. ter goedkeuring worden voorgelegd. Indiener vindt een termijn van drie	De door indiener genoemde documenten zijn een nadere detaillering en een uitvoeringsaspect, welke buiten de reikwijdte van het inpassingsplan vallen. Het is zeer gebruikelijk en ook wettelijk toegestaan om deze documenten op een later tijdstip in te dienen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		weken om de uiteindelijke voorgestelde plannen te beoordelen kort. Dit moet, naar mening van indiener, worden meegewogen in het uiteindelijke besluit.		
242	h	Indiener maakt zich zorgen over de leefbaarheid. Uit het leefbaarheidsonderzoek komt naar voren dat weinig mensen achter de plannen staan. Indiener vreest onherstelbare schade aan de leefbaarheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
242	i	De initiatiefnemers schijnen grote bedragen te ontvangen voor het beschikbaar stellen van hun grond. Dit geeft wrijving en gaat ten koste van het nabuurschap waar Drenthe en de Veenkoloniën om bekend staan.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
242	j	Indiener maakt zich zorgen over de waardedaling van de woning. Recent is de WOZ waarde in de gemeente Aa en Hunze verlaagd ten gevolge van de windmolens. Indiener refereert ook naar een artikel uit de Volkskrant. Er komt volgens de huidige plannen een turbine op minder dan 1000 meter van de woning, in een omtrek van 1500 meter komen er vijf en in een omtrek van 2000 meter komen er acht. Het risico op waardedaling en de daaruit voortvloeiende planschades moeten worden meegewogen in de definitieve besluitvorming.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
242	k	Indiener verbaast zich over de lijnopstelling parallel aan de bebouwing. Dan komt iedereen tussen de windturbines in te wonen en indien vanuit een andere hoek wordt gekeken lijkt het een wirwar. Dit blijkt ook uit de animatie die tijdens de spreekuren is getoond. Volgens indiener zou een opstelling haaks op de lintbebouwing een rustiger beeld geven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243				
243	a	Indiener geeft aan dat gebruik gemaakt wordt van de maaipaden (langs de Dreef). De Dreef heeft een zeer	Het waterschap Hunze en Aa's is de waterbeheerder van de betreffende waterloop en in de voorbereiding	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		belangrijke functie m.b.t. het ontwateren (veiligheid) van een groot achterliggend gebied. Hierdoor wordt de verbreding van de watergang belemmerd als gevolg van de leidingen die hier komen te liggen. Er is nergens in beeld gebracht wat de risico's van deze keuze behelst.	van het plan is overleg geweest met het waterschap. In bijlage 10 bij het MER is een gespreksverslag van het overleg bijgevoegd, waarin het door indiener aangehaalde punt besproken is. Daarin is aangegeven dat naast een watergang zich een onverhard en natuurlijk schouwpad van circa 3 meter voor onderhoud van de watergang bevindt. Buiten het schouwpad is nog 2 meter gereserveerd voor verbreding van de watergang e.d.. Deze zone van totaal 5 meter is de zogenaamde beschermingszone en mag niet bebouwd worden. Kabels in schouwpaden worden in principe afgewezen. Het waterschap heeft daarnaast in het kader van vooroverleg aangegeven geen inhoudelijke opmerkingen te hebben op het voorliggende inpassingsplan. Het belang van het watersysteem wordt in het inpassingsplan, aldus het waterschap, erkend. Gelet op de vooroverlegreactie van het waterschap is er geen reden om nader onderzoek te verrichten. Voorts wordt verwezen naar bijlage 11 bij het MER.	passing.
243	b	Onduidelijk en ongemotiveerd is waarom er voor de DEE 1-9 2 (twee) stroken naar het Zuiderdiep (Tweede Exloermond) zijn opgenomen in het inpassingsplan?	Zoals in de plantoelichting op p. 15 aangegeven is, zijn er momenteel twee alternatieven opgenomen in het inpassingsplan waarvan er na optimalisatie van de kabeltracés één in gebruik genomen gaat worden. Dit is ook in de regels bepaald in artikel 5.1.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	c	Indiener vraagt zich af waarom de woning van Zuiderdiep 387 voor een deel binnen het inpassingsplan is gelegen. Als dit al een functie heeft t.b.v. het aansluiten op het bestaande stroomnet, dan komen deze voorzieningen (kabels e.d.) erg dicht bij de bestaande bebouwing.	De zone waar indiener op doelt, is de aanduiding 'overige zone - weg' die een onderhoudsweg ten behoeve van de windturbine mogelijk maakt. Deze aanduiding is ter hoogte van de woning Zuiderdiep 387 verwijderd van de verbeelding.	Deze reactie geeft aanleiding tot het aanpassen van het inpassingsplan.
243	d	Onduidelijk is of wordt voldaan aan de benodigde veiligheidszone van 0,4 microtesla. Indiener is van mening dat, gelet op het vermogen dat men denkt op te wekken, de elektromagnetische straling een nadelig effect hebben op de gezondheid van de bewoners. In het plan is hieraan	Aangezien dit geen kabeltracé betreft, is er geen kans op elektromagnetische straling. Daarnaast worden er geen hoogspanningsverbindingen mogelijk gemaakt maar maximaal 20 kV. Dit is vergelijkbaar met de kabels die in woonwijken gebruikt worden. Zie paragraaf	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		geen aandacht besteed waardoor het niet inzichtelijk is gemaakt dat dit zal zijn uitgesloten.	2.2 van de plantoelichting op p. 15, alsmede artikel 5.1 in de planregels waarin bepaald wordt dat er geen hoogspanningsverbinding toegestaan is.	
243	e	Dezelfde argumenten als genoemd in de reactie onder a tot en met d gelden ook voor de strook die van DEE 1-4 naar het Zuiderdiep in Tweede Exloërmond nabij nummer 231 loopt.	Verwezen wordt naar de reactie onder 243 a t/m d.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	f	De ten noorden van de Mondenweg geprojecteerde windturbine (DEE 1-4) belemmert de daar aanwezige "lineaire center-pivot" die met een lengte van 320 meter en een werkgebied van 1600 meter, niet meer ongehinderd zijn werk kan doen. Een dergelijke installatie die veel efficiënter en stiller is en ook nog eens veel minder lang in werking hoeft te zijn dan de traditionele machines, is een onlangs gedane investering uit 2011, voor deze locatie op maat gemaakt en is nog lang niet afgeschreven. De komst van een windmolen op deze plek zorgt ervoor dat deze milieuvriendelijke investering waardeloos is geworden.	De investering wordt niet waardeloos. Het parcours van berekening kan worden aangepast op de turbinepositie. Doordat de installatie zelf kan rijden is dat mogelijk. De beregeningsarm kan zowel lineair als gecentreerd worden gebruikt.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	g	De keuze van windmolens staat haaks op het grootschalig agrarisch productielandschap dat het gebied kenmerkend maakt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA', 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	h	De windturbines DEE 1-1 t/m DEE 1-9 staan allen binnen de Internationale Laagvliegroute (route 10). Uit eigen waarneming vanaf diens erf kan indiener stellen dat er met regelmaat vliegtuigen in het luchtruim tussen Eerste en Tweede Exloërmond zijn waargenomen. Dat betekent dat de molens DEE 1-1 t/m DEE 1-9 daadwerkelijk binnen de laagvliegroute 10 zijn geprojecteerd.	Verwezen wordt naar de plantoelichting in 6.10.1, alsmede naar paragraaf 12.3.6 en bijlage 14 van het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	i	Aanvullend op het bepaalde onder h merkt indiener op dat men in de omgeving als gevolg van het gebruik van deze laagvliegroute kennis heeft kunnen maken met de gevolgen van objecten in het luchtruim waartegen een	Er wordt een melding luchtvaartobstakels gedaan. Verwezen wordt naar de plantoelichting in 6.10.1, alsmede naar paragraaf 12.3.6 en bijlage 14 van het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>(Belgische) F-16 zich te pletter heft gevlogen. Op 24 april 2002 heeft zich daarbij een dodelijk ongeval voorgedaan in Sellingen. Het geeft aan dat laagvliegroute in internationaal (NAVO) verband gebruikt wordt waarbij niet van de gebruikers verwacht kan worden dat men op de hoogte is/kan zijn van 200 meter hoge obstakels waarvan de onderzijde van de wieken hoger zal zijn dan hun vlieghoogte. In het horizontale gezichtsveld zijn dus alleen "dunne" palen te zien. Ook het ongeval met de Apache helikopter van 12 december 2007 geeft aan dat zelfs grote hoogspanningsmasten "over het hoofd gezien kunnen worden".</p>		
243	j	<p>Bij het opstellen van het MER en/of het opstellen van het (voor)ontwerp-inpassingsplan had gebruikgemaakt kunnen worden van de door het Ministerie van Defensie voor een ieder beschikbare gegevens. Als dat zorgvuldig en serieus was gebeurd, dan was al in een vroeg stadium van de planvorming dit gebied uitgezonderd van verder onderzoek. De provinciale Omgevingsvisie (provincie Drenthe) heeft deze beperking niet duidelijk genoeg geformuleerd en is daarbij aan de SvWOL voorbijgegaan. De SvWOL geeft aan dat specifieke aandacht gegeven moet worden aan de laagvliegroute van Defensie. Dit is naar mening van indiener niet op een juiste wijze gebeurd en heeft er toe geleid dat men de laagvliegroute 10 toch heeft meegenomen in het onderzoeksgebied (waarop de m.e.r. betrekking heeft gehad).</p>	<p>Verwezen wordt naar de plantoelichting in 6.10.1, alsmede naar paragraaf 12.3.6 en bijlage 14 van het MER.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
243	k	<p>In 12.3.6 van het MER wordt gesteld dat "er harde bouwhoogtebeperkingen voor laagvliegroutes" gelden. Wat deze harde hoogtebeperking is en welke afstanden gelden, wordt verder niet op ingegaan.</p>	<p>Doordat het plangebied is gelegen buiten de begrenzing van de laagvliegroute is de binnen de laagvliegroute geldende hoogtebeperking in dit kader niet relevant.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
243	l	<p>In het MER wordt steeds gesuggereerd: "In de buurt van het plangebied is een laagvliegroute aanwezig". Men baseert zich daarbij op een 'e-mail van Defensie' van 11</p>	<p>Indiener suggereert dat er sprake is van een onjuiste informatieverstrekking aan Defensie. Hier is geenszins sprake van. De geplande windturbines liggen wel dege-</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>maart 2014 waarin zij akkoord is. Als de informatie die men bij het opstellen van het MER heeft gebruikt, ook aan Defensie is voorgehouden, dus dat men buiten de laagvliegroute blijft, dan is het 'akkoord' van Defensie goed te begrijpen. Schrijnend kan in dit verband dan ook genoemd worden dat in de procedure van zienswijzen indienen géén e-mails geaccepteerd worden, terwijl het gehele plan (in elk geval voor de molens DEE 1-1 t/m DEE 1-9) in feite is gebaseerd op een enkele 'e-mail van Defensie'. Dit laatste is overigens ook nog eens onjuist in het MER geformuleerd.</p>	<p>lijk buiten de als zodanig aangewezen laagvliegroute. Graag verwijzen wij u voor een juiste kaart van de betreffende laagvliegroute naar de Regeling algemene regels ruimtelijke ordening en de daarin opgenomen kaart voor laagvliegroutes. Via de site www.ruimtelijkeplannen.nl (kiezen voor de tab 'Algemene regels overheden') is de kaart van de laagvliegroute ook digitaal in te zien. Indien deze kaart wordt vergeleken met de verbeelding van het inpassingsplan blijkt dat het plangebied inclusief wiekoverslag buiten de laagvliegroute is gelegen.</p>	
243	m	<p>In het MER wordt in paragraaf 17.3.8 Veiligheid aangegeven dat de molens op een afstand van 65 meter van de laagvliegroute komen. Dit is onjuist. De molens DEE 1-1 t/m DEE 1-9 komen op ca. 65 meter van de middenlijn van de laagvliegroute, de route strekt zich vanaf deze lijn aan beide zijden circa 2 km uit. In een brief van 17 december 2009 geeft het ministerie van Defensie aan de gemeente Meppel aan dat zij in haar bestemmingsplannen rekening moet houden met een bouwhoogte van maximaal 40 meter. Met deze informatie in het MER is door Pondera Consult de Commissie-MER onjuist geïnformeerd. De lijnopstelling ligt niet "langs" maar "in" de laagvliegroute.</p>	<p>Zie reactie onder l.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
243	n	<p>Nu de uitgangspunten van het MER ondeugdelijk zijn, kan hiermee geen zorgvuldige afweging gemaakt worden over het effect van molens met ashogten die het dubbele zijn van de geldende minimale vlieghoogte.</p>	<p>Zie tevens de reactie onder l.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
243	o	<p>Er is geen rekening gehouden met de randvoorwaarden van het SvWOL.</p>	<p>Indiener maakt niet inzichtelijk met welke randvoorwaarden uit het SvWOL geen rekening is gehouden, op dit onderdeel van de zienswijze kan dan ook geen specifiek antwoord worden gegeven. Derhalve wordt volstaan met een verwijzing naar de thematische beant-</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			woording onder het kopje 'Bestuurlijke afweging' en een verwijzing naar paragraaf 4.2 en 4.5 van de toelichting bij het inpassingsplan. Daarnaast wordt tevens verwezen naar het MER en dan specifiek kaders 2.3 op p. 18 en 3.1 op p. 26, waarin specifiek de aandachtspunten van het SvWOL weergegeven zijn en de wijze waarop hiermee in het MER rekening is gehouden. Dit MER is doorvertaald in voorliggend inpassingsplan.	
243	p	In de rapportage wordt niet duidelijk wat de bouwhoogte beperkingen zijn. Hierdoor kunnen de molens DEE 1-1 t/m DEE 1-9 niet op deze locatie gerealiseerd worden. Voor dit deel van de aanvraag zal de vergunning geweigerd moeten worden.	Ten aanzien van het onderdeel van de zienswijze van indiener met betrekking tot de bouwhoogtebeperkingen wordt verwezen naar de reactie onder k. Zoals in het voorgaande, onder andere onder l, aangegeven is het plangebied niet gelegen binnen de laagvliegroute. Er wordt dan ook niet ingezien waarom de vergunning voor dit deel geweigerd zou moeten worden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	q	Uit de ter inzage gelegde stukken blijkt dat er ook na 11 maart 2014 nog e-mailverkeer is geweest. Echter niet met het Ministerie van Defensie, maar met het Rijksvastgoedbedrijf van het Ministerie van BZK. In hun brief van 9 juni 2015 (kenmerk 2015032117, behandeld door drs. M.H. Mudde) wordt verwezen naar een e-mail van 24 april 2015. Onduidelijk is op grond van welke informatie deze schriftelijke reactie is afgegeven. Noch de e-mail van 11 maart 2014 noch die van 9 juni 2015 zijn bijgevoegd. Het advies op basis van de door Pondera Consult aangeleverde kaartcoördinaten kan derhalve niet geverifieerd worden. Ook de aanwijzing van het Rijksvastgoedbedrijf is niet bijgevoegd.	Het Rijksvastgoedbedrijf (BZK) bekijkt deze aspecten namens het Ministerie van defensie. De coördinaten van het voorkeursalternatief zijn daarom aan het ministerie van Defensie voorgelegd, op basis waarvan de recente brief met de goedkeuring is opgesteld. De documenten zijn voor de volledigheid bijgevoegd, echter dit is niet vereist.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	r	De brief van het Rijksvastgoedbedrijf heeft 0 bijlagen. Er is in dit advies niet duidelijk op grond van welke posities (RD: X- en Y-coördinaten) zij haar advies heeft gebaseerd. Nu men spreekt van (juist) buiten de route 'geprojecteerd' is het van essentieel belang om te weten op grond	Aan beide instanties ILT en LVNL is advies gevraagd in het kader van het MER om te bekijken of er aandachtspunten binnen het plangebied zijn met betrekking tot vliegverkeer. Dit is, met uitzondering van het in het MER nader behandelde zweefvliegveld Veendam, niet het geval. Een formele goedkeuring van beide instan-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		van welke informatie men tot dit advies is gekomen (zie ook de zienswijze op Advies IenM Inspectie LenT). Als daarbij gekeken wordt naar de locaties zoals deze zijn verwoord in het advies (besluit) van IenM Inspectie LenT, dan wijken deze af van de RD: X- en Y-coördinaten die zijn opgenomen in de aanvraag om een omgevingsvergunning.	ties is voorts niet vereist. Ten aanzien van de laagvlieg-route wordt verwezen naar de reactie onder q.	
243	s	Objecten die twee tot drie maal zo hoog zijn als de minimale hoogte waarop gevlogen mag worden in de onmiddellijke nabijheid "(juist) buiten de laagvliegroute 10", zijn in strijd met wat de wetgever heeft beoogd bij het vaststellen van het Barro/Rarro.	Tevens wordt verwezen naar de reactie onder l.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	t	Indiener trekt in twijfel of de betrokken ambtenaar, de Eerstaanwendend Ingenieur Directeur Mr.dr.s. T.J.A. Zijlmans of de ondertekenaar b/a, Kolonel ir. M. Mulder, wel gemandateerd is om een dergelijk advies (wat in feite een besluit is) namens de Minister van Defensie te mogen nemen/af te geven.	Niet valt in te zien waarom de mandatering ter discussie zou staan, indiener heeft dit ook niet concreet aangegeven.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	u	Nu op al deze punten onduidelijkheid is, kan volgens indiener geen goede afweging gemaakt worden of de molens nu wel of niet in de laagvliegroute zijn geprojecteerd. Door deze onduidelijkheid is de aanvraag onvolledig en had derhalve niet in behandeling genomen mogen worden danwel voor het betreffende deel geweigerd moeten worden. Nu ze wel in behandeling is genomen richt de zienswijze zich op de ontwerpbeschikking van de omgevingsvergunning(en) en moet worden uitgegaan van de wel ter beschikking staande informatie. Hieruit blijkt dat de molens IN de laagvliegroute zijn geprojecteerd.	Zoals onder 243 l aangegeven is, bevinden de windturbines zich niet binnen de laagvliegroute. Van enige onduidelijkheid is ook absoluut geen sprake. Er wordt dan ook niet ingezien waarom de aanvraag niet in behandeling genomen had mogen worden op geweigerd had moeten worden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	v	De locaties als aangegeven in het advies van de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT/Luchtvaart) komen niet overeen met de locaties in de aanvragen voor omgevingsvergunningen. Als daarbij gekeken wordt naar de	Vooropgesteld kan worden dat een toetsing door de Inspectie Leefomgeving en Transport niet wettelijk verplicht is. In het kader van het MER is het plangebied (en de inrichtingsalternatieven) echter wel voorgelegd	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>locaties zoals deze zijn verwoord in hun brief van 20 februari 2014 (kenmerk ILT-2014/1169, behandeld door ing H. van den Berg) en waarin wordt verwezen naar een e-mail van 4 november 2013, komen deze niet met elkaar overeen. Onduidelijk is op grond van welke informatie deze schriftelijke reactie is afgegeven. De e-mail van 4 maart 2013 ontbreekt bij de stukken.</p>	<p>voor advies aan ILT. Dit advies heeft betrekking op de alternatieven die zijn onderzocht in de MER en niet op het uiteindelijke VKA. Er is destijds door ILT aangegeven dat vanuit de belangen van luchtvaart geen bezwaren bestaan tegen de realisatie van het windpark. In het Voorkeursalternatief zijn de turbineposities beperkt gewijzigd, echter nog wel binnen het oorspronkelijke plangebied. Een nieuwe toetsing door ILT is daarom niet nodig geacht, aangezien deze alleen bedoeld was om aandachtspunten vanuit luchtvaart in een vroegtijdig stadium duidelijk te krijgen en te kunnen meenemen in het MER.</p>	
243	w	<p>In het advies van de Inspectie Leefomgeving en Transport wordt ook gesproken over een windmeetmast die geplaatst wordt. Informatie hierover is noch in het inpassingsplan, noch in het MER noch in de aanvragen om omgevingsvergunningen terug te vinden. Nu de windmeetmast niet in het inpassingsplan is voorzien, ontbreekt duidelijkheid of deze wel of niet gerealiseerd gaat worden. Indien deze wel beoogd/gepland is, dan zal het inpassingsplan hierin moeten voorzien en dient ook hiervoor een omgevingsvergunning aangevraagd te worden. Klopt het dat deze windmeetmast niet (meer) gerealiseerd zal worden?</p>	<p>Er wordt geen windmeetmast gerealiseerd.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
243	x	<p>Indiener vindt het opmerkelijk dat zeer veel en uitgebreid onderzoek is verricht naar de mogelijke effecten van de molens op het LOFAR project. De conclusies uit al deze onderzoeken spreken elkaar op veel punten tegen maar lijken op één punt wel eensluidend, namelijk dat er 'mogelijk een kans op verstoring' aanwezig kan zijn. Dit heeft er toe geleid dat uiteindelijk het voorkeursalternatief VKA zodanig is gekozen dat de onderzochte locaties nabij LOFAR zijn afgevallen en men steeds dichterbij de Semslijn (de Drents-Groningse provinciegrens) is opge-</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'LOFAR', 'geluid', 'onderzoeken algemeen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		schoven. Dit heeft tot gevolg dat het aantal potentieel gehinderden aanzienlijk is toegenomen (in het akoestisch onderzoek wordt gesproken over 8000! toetsingspunten).		
243	y	De argumenten van SvWOL en Provinciale Omgevingsvisie die pleiten voor plaatsen in het open landschap van de Veenkoloniën heeft men met de verschuiving naar de provinciegrens verlaten. Het plan is hierdoor niet meer passend voor de omgeving.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA', 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	z	Minder 'lijnen' in het landschap door ze langer te maken en reeds bestaande lijnen (Verkeersaders) te benutten zou een goed alternatief kunnen zijn. Dit zal, nu gebleken is dat er geen eenduidig effect op het LOFAR te verwachten is, alsnog onderzocht moeten worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA', 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	aa	Het college van Rijksadviseurs heeft m.b.t. tot de landschappelijke inpassing duidelijk aangegeven dat bestaande lijnen (linten) in het landschap gevolgd moeten worden. Doordat men denkt op 65 meter buiten de laagvlieg-route te kunnen bouwen heeft men parallel aan deze 'vlieglijn' de molens in een diagonale lijn opgesteld. Hiermee worden niet alleen de bestaande lijnen losgelaten, maar komen de turbines ook erg dicht bij de woningen aan het Zuiderdiep in Tweede Exloërmond. Dit zorgt voor een onrustig beeld in het landschap	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA', 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	ab	Door de onder punt aa genoemde afwijking kan sneller interferentie veroorzaakt worden. Dit is nergens nader onderzocht en hierdoor niet uit te sluiten. Hierover heeft de Commissie-MER zich in het commentaar op de startnotitie overigens ook al uitgesproken (maar hier is niets mee gedaan).	In het MER is wel degelijk aandacht besteed aan interferentie. Graag verwijzen wij u naar het MER in de paragrafen 9.3.2, 9.4 en 16.3.2.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	ac	Er is niet onderzocht op welke wijze de molens die in deze schuine lijn (maar ook de andere molens) zijn opgesteld zich gaan 'verhouden' met de hoogspanningsleidingen 380 kV en/of 110kV die zich ten oosten van Meeden naar	Er zijn visualisaties gemaakt waar ook hoogspanningslijnen in zijn meegenomen. Deze vormen immers onderdeel van de bestaande situatie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>het zuid-oosten uitstrekken en aan de andere zijde van de laagvliegrouete 10 het onderzoeksgebied passeert. Juist van buiten het onderzoeksgebied naar binnen kijkend, kan de invloed van deze molens die in het vrije (zichts)veld komen te staan op grote afstand en ondergaande zon tot ernstige interferentie leiden. Dit is niet onderzocht of bij de afweging betrokken.</p>		
243	ad	<p>In het advies van de Commissie m.e.r. op de startnotitie OM-DDM, heeft de commissie aangegeven dat de locatiekeuze ook afgezet moet worden tegen andere mogelijke geschikte locaties voor grootschalige windenergie in Noord Nederland. Het MER gaat hier echter niet op in en beperkt zich tot varianten binnen de Drentse-Monden en Oostermoer. Hiermee is niet tegemoet gekomen aan het advies van de commissie en kan er geen sprake zijn van een goed en volledig MER. Op deze punten dient de m.e.r. dan ook verder uitgewerkt te worden..</p>	<p>Niet valt in te zien waarom het MER niet goed en volledig is. De locatieonderbouwing waarop indiener doelt is in bijlage 1 bij het MER opgenomen.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
243	ae	<p>In het advies van de Commissie m.e.r. op de startnotitie OM-DDM is reeds aandacht gevraagd voor de 'Leefomgeving'. "Het windpark kan gevolgen hebben voor de leefomgeving van de inwoners in het gebied. De leefomgeving is van invloed op de gezondheid". In paragraaf 5.5. van het advies van de Commissie m.e.r. wordt een opsomming gegeven van de hinderaspecten die men terug wenst te zien in de MER. In het MER heeft de leefomgeving zich laten vertalen tot een beperking van alleen geluid en slagschaduw (kader 1.3). Hiermee is niet voldaan aan het advies van de Commissie m.e.r. Dit dient alsnog uitgevoerd te worden, omdat met de huidige informatie geen goede afweging gemaakt kan worden.</p>	<p>In de aanvulling op het MER (par. 2.4) is aangegeven dat de Commissie van oordeel is dat alle relevante effecten op de gezondheid goed zijn beschreven, zo ook de geluidhinder, de effecten van slagschaduw en de visuele hinder. Effecten zijn, waar mogelijk, kwantitatief of meetbaar en ook op kaart in beeld gebracht. Bovendien is, conform het advies van de Commissie, aandacht besteed aan milieubelasting onder de wettelijke normen. Een eenduidige relatie tussen gezondheid en windturbines is voornamelijk niet wetenschappelijk vastgesteld. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
243	af	<p>Opvallend is dat het ontbreken van een kwalitatieve afweging in het MER al is aangegeven door zowel de Provincie Groningen als de Gemeente Stadskanaal, maar dat</p>	<p>Verwezen wordt naar de beantwoording onder ae.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de commissie aangeeft zich daar niet in te herkennen en geeft aan dat geluidhinder, slagschaduw en visuele hinder als effect voldoende in beeld zijn gebracht. Daarbij gaat men voorbij aan het ontbreken van een cumulatieve beoordeling van de verschillende factoren die de gezondheid beïnvloedt.		
243	ag	Indiener vindt de wijze waarop de commissie de onder af genoemde effecten naar gevolgen voor de gezondheid voor omwonenden vertaalt stuitend te noemen. Door de gezondheidseffecten zoals slaapverstoring ook op te hangen aan mate van betrokkenheid, financieel voor- of nadeel en de houding ten opzichte van duurzaamheid en landschap bagatelliseert zij de 'gevoelens' van de betrokkenen (meer dan alleen omwonenden) van het gebied. Het verschuilen achter de opmerking dat eenduidige relatie tussen gezondheid en windturbines vooralsnog niet wetenschappelijk zou zijn vastgesteld, is laakbaar. Het aantal onderzoeken is groot. In dit verband noemt indiener één wetenschappelijke studie: proefschrift "the sound of high winds; the effect of atmospheric stability on wind turbine sound and microphone noise". Een onderzoek ter verkrijgen van het doctoraat door G.P. van den Berg. Dit wetenschappelijk onderzoek is tot stand gekomen na klachten van bewoners dat met name in de nacht het geluid 'luider' was dan verwacht. Gezondheid dient zeker te worden meegenomen in de m.e.r. Dat dit niet is gebeurd is een omissie die hersteld moet worden (zie ook Leefomgeving en Leefbaarheid en opmerkingen over hoge molens).	Verwezen wordt naar de beantwoording onder ae.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	ah	De commissie had moeten onderkennen (al bij het beoordelen van de startnotitie) dat er naast de fysieke aspecten geluidhinder, slagschaduw en visuele hinder er nog een kader is die de fysieke kwaliteit bepaalt. Het gaat daarbij om leefbaarheid. Met het begrip 'leef-	De commissie MER is een onafhankelijk adviescollege dat adviseert over de inhoud en kwaliteit van milieueffectrapporten. Het Rijk is niet verantwoordelijk voor de inhoud van het advies. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon- en leef-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>baarheid' wordt aangegeven hoe aantrekkelijk en/of geschikt een gebied of gemeenschap is om er te wonen of te werken. Hoewel het vaak wordt weggezet als een containerbegrip en subjectief, is het een verzamelwoord voor kwaliteitskenmerken van een woonomgeving. Het sociaal planbureau definieert Leefbaarheid als het samenspel tussen fysieke kwaliteit, sociale kwaliteit, sociale kenmerken en veiligheid van de (woon)omgeving. Dit past ook bij studies en uitlatingen van bijvoorbeeld makelaars waaruit blijkt dat de prijs van woningen voor een groot deel wordt bepaald door de woonomgeving, lees: de leefbaarheid.</p>	<p>klimaat algemeen'.</p>	
243	ai	<p>Onder de noemer leefbaarheid passen de opmerkingen over de aantasting van de fysieke kwaliteiten zoals recreëren en krimp (ook een sociale kwaliteit), maar ook sociale kenmerken als draagvlak, tweespalt in de gemeenschap en duurzaamheid. Hierin passen ook de aspecten onder die de Commissie als 'niet wetenschappelijk' afdoet, zoals mate van betrokkenheid, financieel voor- of nadeel en de houding ten opzichte van duurzaamheid en landschap.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'draagvlak', 'financieel voordeel gemeenschap' en 'landschap'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
243	aj	<p>De sectoren ruimtelijke ordening en milieu zijn samen een belangrijke pijler voor leefbaarheid (fysieke kwaliteit). Hierdoor is leefbaarheid een begrip waaraan in een milieueffectrapportage ruim aandacht besteed zou moeten worden. Over "leefbaarheid" van het gebied wordt in het MER niets gezegd. Hierdoor is het MER onvolledig en dient te worden aangevuld op dit punt.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'MER algemeen' en 'onderzoeken algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
243	ak	<p>In het hoofdrapport van het MER wordt in hoofdstuk 6 een rapport van TNO uit 2008 aangehaald. Dit rapport is gedateerd. Deze is indertijd opgesteld met de ervaringen met solitaire windturbines en turbineparken met kleine(re) windmolens. Deze informatie mag niet zonder meer in een soort van extrapolatie naar de geprojecteer-</p>	<p>Het TNO rapport is nog steeds actueel. Er is in dit rapport gekeken naar en gerekend met geluidbelastingniveaus in Lden. Het doet er daarbij niet toe door welk type windturbine deze veroorzaakt worden, immers de belasting wordt hierdoor niet anders bij gelijke Lden niveaus. Verwezen wordt naar de thematische beant-</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de windparken overgezet worden. Daarnaast blijft er, bij toepassing van het TNO-rapport, nog steeds (gerekend naar het aantal omwonenden) een aanzienlijk aantal gehinderden en ernstig gehinderden over	woording onder de kopjes 'geluid', 'MER algemeen' en 'onderzoeken algemeen'.	
243	al	Zoals in het eerder genoemde rapport "The sound of high winds" al is onderkent gedraagt de wind zich op grotere hoogte (+ 100 m) anders dan verwacht als gevolg van lokale atmosferische omstandigheden. Het rapport van 2008 heeft geen rekening gehouden met ashooftes van meer dan 100 meter. Het rapport mag niet gebruikt worden om een voorspelling van het aantal gehinderden te geven. Het MER is op dit punt onjuist en dient aangepast te worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid', 'MER algemeen' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	am	In figuur 6.1 van de MER zijn enkele toetsingspunten opgenomen. Het is niet duidelijk waarom deze punten zijn gekozen. Ook uit de bijlagen o.a. het onderzoek naar geluid en slagschaduw - rapport van 8 september 2015 715012 V11 van Pondera Consult (Bijlage 3 van de MER) en het akoestisch onderzoek bij de aanvragen (o.a. rapport van 5 september 2015 715012 van Pondera Consult die deel uit maken van de aanvraag omgevingsvergunning Deelgebied DEE wordt niet gemotiveerd aangegeven waarom deze als representatief gezien kunnen worden. Slechts het argument dat er veel toetspunten zijn (8000?) wordt gebruikt om niet voor elke toetspunt de geluidbelasting te berekenen. Gezien het feit dat er gebruikgemaakt wordt van rekenmodellen, maakt dat het geen probleem zou moeten zijn om deze te laten uitrekenen. Het is derhalve geen steekhoudend argument.	In het MER en de onderzoeken is aangegeven dat deze toetspunten representatief zijn, aangezien zij de hoogste belasting ontvangen van een groep woningen in de nabijheid. Indien bij deze representatieve woningen wordt voldaan aan de norm, zal dat ook voor de omliggende woningen het geval zijn. Daarnaast zijn contouren opgenomen in de rapporten, op basis waarvan voor iedere afzonderlijke woning bij benadering de belasting kan worden afgelezen. Daar waar er mogelijk sprake is van een overschrijding van de norm is altijd in detail bepaald of dit het geval is. Indien ruimschoots voldaan wordt aan de wettelijke normen wordt volstaan met de representatieve toetspunten. Het toevoegen van alle individuele toetspunten is bovendien in de gehanteerde modellen niet mogelijk en leidt niet tot andere inzichten of een andere beoordeling, alleen tot meer getallen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'MER algemeen', 'onderzoeken algemeen' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	an	Wanneer ondanks de ingebrachte zienswijzen het plan doorgang zal vinden, dient, om een goed beeld van de te	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>verwachten geluidsbelasting te kunnen krijgen en met het oog op de toekomst waarbij naleefgedrag door handhaving zal worden gevraagd, voor alle woningen de geluidsbelasting exact in beeld gebracht te worden.</p> <p>Wanneer niet aan de zienswijze van indiener tegemoet wordt gekomen, dan dient in elk geval het geluid op de woning van indiener berekend te worden.</p>		<p>passing.</p>
243	ao	<p>Aan de bij deze MER gehanteerde "Methode Miedema" kleven twee nadelen die deze methode ongeschikt maken voor het kwalitatief bepalen van de cumulatieve geluidbelasting:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bij de bepaling van de benodigde gevelwering om te kunnen voldoen aan de wettelijke binnenniveaus, is de volgens de Miedemamethode berekende (gecumuleerde) gevelbelasting geen geschikt uitgangspunt (bron: Handreiking cumulatie en saldobenadering geluid, Regiegroep Geluid Limburg). Daarnaast is de methode Miedema niet geschikt voor cumulatie van geluid afkomstig van geluidsbronnen met een sterk wisselend karakter (bron: Nederlands Instituut voor Preventieve Gezondheidszorg NIPG-TNO, H.M.E. Miedema, Geluid, geur en milieukwaliteit, 1993). - Bij de kwalificering van de omgeving gaat men er vanuit dat tot een $L_{cum} < 50$ dB L_{den} de kwaliteit van de akoestisch omgeving als 'goed' aangemerkt kan worden. Juist dit laatste punt maakt 'methode Miedema' ongeschikt om het effect van de geluidtoename van het plan kwalitatief te beoordelen. Er wordt namelijk met deze kwalificatie voorbijgegaan aan de lokale situatie van het gebied. 	<p>Er is geen wettelijk voorgeschreven beoordelingsmethode voor dit aspect. De Methode Miedema is de enige rekenmethode die beschikbaar is en gebruikt kan worden en volgens vaste jurisprudentie geaccepteerd is. Bovendien is beoogd de cumulatieve geluidssituatie in beeld te brengen, niet de toetsing van de windturbines aan de wettelijke L_{den} / L_{night} norm. Het gaat in alle gevallen om geluidbelastingen (ver) beneden de wettelijke norm voor windturbines. Daarom wordt de verslechtering van het akoestisch klimaat, indien al aanwezig, aanvaardbaar geacht, ook wanneer een getalsmatige verhoging in dB L_{den} bijvoorbeeld 10 dB bedraagt.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
243	ap	<p>Wanneer de woning van indiener getoetst zouden moeten worden voor een situatie waarvoor een omgevingsvergunning vereist is, zou conform de handreiking industrielawaai en vergunningverlening (VROM, oktober 1998), de omgeving gekarakteriseerd moeten worden als 'landelijk</p>	<p>Verwezen wordt naar de Methode Miedema, hierin is een cumulatieve geluidbelasting van $L_{cum} < 50$ dB als 'goed' gekwalificeerd. Dat in een andere methodiek, die overigens niet bedoeld is voor het bepalen van cumulatieve geluidaspecten, andere richtwaarden worden ge-</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gebied' met daarbij gekoppeld een richtwaarde van 40, 35 en 30 dB(A) voor respectievelijk de dag-, avond- en nachtperiode. Uit bovenstaande kan worden vastgesteld dat voor een 'landelijke omgeving' een geluidniveau < 40 dB(A) als kwalitatief 'goed' wordt beschouwd dit is ruim twee klasse indelingen (bij de gekozen bandbreedte van 5 dB) lager dan de kwalificering van 'Methode Miedema'.	hanteerd doet niets af aan de in het MER uitgevoerde beoordeling. Niet valt in te zien waarom dit onjuist is.	
243	aq	In het MER hoofdrapport wordt een "Verhoging van de cumulatieve geluidsbelasting na plaatsing van de windturbines van meer dan 3 dB wordt hierbij als een negatief effect beschouwd". In het Onderzoek Akoestiek en slag-schaduw (bijlage 3 van het MER) wordt nader ingegaan op het toenemen van de cumulatieve geluidsbelasting. Daarbij wordt per alternatief een kwalificatie gegeven volgens 'de schaal van Miedema' waarbij de verschuiving van één stap als een verslechtering wordt gezien. De verhouding tussen de kwalificatie van het hoofdrapport (een verschil van 3 dB) is niet in overeenstemming met de klasseverschuiving van 5 dB in het akoestisch onderzoek.	In het hoofdrapport wordt eveneens één stap op de schaal van Miedema als een verslechtering beschouwd. Hierbij wordt verwezen naar tabel 6.2 met het beoordelingskader voor geluid. In de tekst is per abuis 3 dB opgenomen in plaats van 5 dB, wat overeenkomt met één stap op de schaal van Miedema. Dit heeft geen consequenties voor de beoordeling.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	ar	Men gaat er ten onrechte vanuit dat bestaande situaties tot een Lden < 50 dB niet verslechteren. Hierdoor zijn er locaties, blijkens het akoestisch onderzoek, waar de geluidsbelasting met 14 dB kan toenemen. Indiener geeft als voorbeeld: toetspunt 36 heeft een bestaand Lcum van 36 dB Lden Deze zou kunnen verslechteren tot een Lcum van 49 dB zonder dat de gebruikte methode Miedema aangeeft dat er sprake is van een verslechtering. Hierbij is geen sprake meer, zoals onderaan op blz 21 van het akoestisch onderzoek wordt gesteld, van een objectieve beoordeling van de leefomgeving, maar wordt de beperking van de methode Miedema ten faveure van het voor-nemen ingezet.	De methode Miedema is bedoelt om de cumulatieve geluidbelasting als gevolg van meerdere geluidbronnen in beeld te brengen. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat met een cumulatieve geluidbelasting van < 50 dB sprake is van een goede akoestische situatie. Daarnaast wordt het windturbinegeluid afzonderlijk getoetst aan de normen uit het Activiteitenbesluit. In dit geval wordt de geluidbelasting in belangrijke mate veroorzaakt door de windturbines en is de belasting door de overige aanwezige geluidbronnen beperkt. Dit betekent echter niet dat de methode onjuist of de beoordeling onaanvaardbaar is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	as	Er dient gelet op het vorenstaande een kanttekening ge-	Niet duidelijk is waarom deze tekst onjuist zou zijn. De	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>zet te worden bij de tekst onder tabel 6.5 MER. Hier wordt over variant A het volgende gezegd: <i>"Voor zeven toetspunten verslechtert de akoestische omgeving na plaatsing van de windturbines met één stap op de schaal van Miedema. Dit is een verschuiving van een goede naar een redelijke akoestische kwaliteit en in één geval een verslechtering van een redelijke naar een matige akoestische kwaliteit. Voor drie toetspunten verslechtert de situatie met twee stappen, van een goede naar een matige akoestische kwaliteit. Voor de overige toetspunten blijft de kwaliteit gelijk"</i>. In tabel 6.5 wordt daarbij een toename van $52 - 36 = 16$ dB aangegeven! Overigens gaat dit ook in meer of mindere mate voor de varianten AL (blz. 85), B (blz. 87) en BL (blz. 90) op.</p>	<p>methodiek, zoals beschreven in het MER en de bijlage 3 bij het MER is gevolgd.</p>	<p>geen reden tot aanpassing.</p>
243	at	<p>Ook het RIVM kent een systematiek voor de beoordeling van de kwaliteit bij cumulatie ((RIVM: Rapport 680300005/2008, Milieuaandachtsgebieden in Nederland, B. du Pon et al.). Hier wordt ook de kwaliteit "Zeer goed" voor situaties $L_{cum} < 45$ dB als klasse vermeld. Gezien de zeer lage geluidniveaus die als natuurlijke achtergrondwaarde voor een groot deel van het Veenkoloniale gebied geld (zie ook beschikbare L95-metingen bij diverse Regionale Uitvoeringsdiensten in dit gebied) Zou voor een objectieve beoordeling de kwaliteit "uitstekend" gebruikt moeten worden voor situaties waarbij $L_{cum} < 40$ dB draagt. De beoordeling van de cumulatieve geluidbelasting zal opnieuw en conform de klasseverdeling van het RIVM bepaald moeten worden. Slechts dan kan er op een wijze die recht doet aan de heersende lage geluidsniveaus een beoordeling plaatsvinden. Daarbij zal blijken dat er in vrijwel alle varianten sprake is van een grote verslechtering van de kwaliteit omdat er niet één maar vaak twee of zelfs drie klassen verschil zit in de situatie met of zonder molens.</p>	<p>Er wordt een andere beoordelingsmethode gesuggereerd, welke niet wordt onderschreven. Bovendien heeft dit geen effect op de uiteindelijke beoordeling, aangezien cumulatieve geluideffecten in alle gevallen beneden de $L_{cum} = 60$ dB blijven. Deze waarden worden aanvaardbaar geacht.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
243	au	<p>Op geen enkele manier is inzichtelijk /aannemelijk gemaakt of er onderzocht is of er geen sprake is van het achterwege laten van het toepassen van artikel 3.14a lid 3 van het Activiteitenbesluit. In de toelichting op dit artikel staat: <i>"Op grond van het tweede lid kan het bevoegd gezag maatwerk toepassen in de situatie waarin de geluidsbelasting op de gevel van gevoelige gebouwen of op de grens van gevoelige terreinen overschreden dreigt te worden. In dat geval kan het bevoegd gezag normen met een lagere waarde voorschrijven aan een of meer windturbines die een bijdrage leveren aan de geluidsbelasting ter plaatse. Afhankelijk van de omstandigheden kan de norm zowel aan bestaande windturbines als aan de nieuw te vestigen windturbines opgelegd worden, al vereist het eerste geval wel een extra aandacht bij de motivering. Het bevoegd gezag houdt dus bij voorkeur rekening met de te verwachten ontwikkelingen"</i>. Nu er een omgevingsvergunning voor een windpark bestaande uit meerdere molens is aangevraagd, dient in de besluitvorming naast de cumulatieve bijdrage van de parken in de omgeving ook rekening gehouden te worden met de bijdrage van elke molen op zich. Het is immers heel goed mogelijk dat één of meer molens niet zullen worden opgericht. De dan ontstane situatie en de benodigde claim op de akoestische ruimte zal inzichtelijk gemaakt moeten worden. Dit kan slechts door de bijdrage van elke molen individueel inzichtelijk te maken.</p>	<p>In de akoestische rapporten ten behoeve van de vergunningaanvraag is, conform het Reken- en meetvoorschrift geluid van windturbines, zowel de geluidbelasting als gevolg van de individuele inrichtingen, als cumulatief van de inrichtingen gezamenlijk in beeld gebracht. De geluidbelasting van iedere afzonderlijke inrichting bestaat weer uit de belasting van de individuele windturbines bij elkaar opgeteld. Aangezien deze situatie de 'worst case' weergeeft zal het eventueel niet bouwen van een windturbine (iets dat niet wordt voorzien), hooguit leiden tot een lagere geluidbelasting.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
243	av	<p>Voor het toepassen van artikel 3.14 lid 3. heeft de rechter zich enkele malen uitgesproken dat er geen sprake zou zijn van "bijzondere lokale omstandigheden" die het rechtvaardigen om "normen met een andere waarde vaststellen". Uit de akoestische rapportage's behorende bij het MER blijkt dat op veel plaatsen het heersende geluidniveau veel lager is dan 50 dB(A). Het omgevingsge-</p>	<p>De huidige normstelling voor windturbines is gebaseerd op een dosis-effectrelatie en onafhankelijk van het heersende achtergrondgeluidniveau. Er is hier geen sprake van bijzondere lokale omstandigheden zoals in de wet bedoeld.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>luid is aantoonbaar lager dan deze norm die tot 2011 ook voor het toetsen van windmolens gangbaar was . Door de omvang van het aantal molens per aanvraag is sprake van vergunningplicht (Type C inrichting). Voor 2011 zou dan de Handreiking Industrielawaai en Vergunningverlening gebruikt zijn om de omgeving te typeren en de daarbij passende richtwaarden vast te stellen. Het gehele plangebied, en dus ook de omgeving van elke aanvraag afzonderlijk, komt het meest overeen met een 'landelijke omgeving' en in sommige gevallen met een 'rustige woonwijk'. De daarbij behorende richtwaarden zijn 5 à 10 dB(A) lager dan de Lden = 47 en Lnight = 41, gebaseerd op de 'oude' waarde van 50 dB(A).</p>		
243	aw	<p>Het opnemen van geluidwaarden in hoofdstuk 3 van het Activiteitenbesluit waardoor deze ook direct werkend blijven bij type C inrichtingen, ontslaat het bevoegd gezag niet van haar beginselen van behoorlijk bestuur. Zij zal derhalve bij vergunningplichtige situaties, die een individuele afweging met zich meebrengt, ook de lokale omstandigheden (de directe omgeving van de inrichting) in haar afweging moeten betrekken. Artikel 3.14a lid 3 geeft haar daartoe de ruimte. Artikel 3.14a lid 3 voorziet niet in een beperking om de geldende normen alleen naar boven te kunnen aanpassen. Ook lagere geluidnormen dan in 3.14a lid 1 zijn opgenomen zijn mogelijk. Nu uit onderzoeken bij het MER en de aanvragen om een omgevingsvergunning blijkt dat de omgeving aanzienlijk stiller is, dient bij het vaststellen van grenswaarden Hiermee rekening gehouden te worden.</p>	Verwezen wordt naar de reactie onder av.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	ax	<p>Om een gefundeerde overweging te maken of de plannen en aanvragen van een dergelijke omvang in de omgeving in te passen zijn, had het bevoegd gezag ook het L95-niveau in beeld moeten brengen om zo de door haar gehanteerde geluidwaarden te motiveren/onderbouwen. In</p>	<p>Er is slechts beperkt bevoegdheid om maatwerkvoorschriften voor geluid vanwege windturbines op te leggen en deze mogelijkheden liggen hier niet voor. In het kader van het inpassingsplan is met het oog op een goed woon- en leefklimaat gekeken naar de impact van</p>	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		het ontwerpbesluit omgevingsvergunning is hier niet op ingegaan en heeft men zich beperkt tot het stellen dat aan 3.14a wordt voldaan. Deze zienswijze wordt bestreden door bovenvermelde zienswijze en dit verzoek om alsnog het L95 geluidniveau te betrekken in de overweging.	de geluidsnormering voor de omgeving. Daarbij mag worden aangesloten bij de geluidsnormering uit het Activiteitenbesluit. Verwezen wordt verder naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	
243	ay	Akoestisch onderzoek bij aanvragen Omgevingsvergunning (alle 5 aanvragen om omgevingsvergunning, met deelgebied DEE in het bijzonder): De wetgever heeft in het Activiteitenbesluit en de daarbij behorende Activiteitenregeling aangegeven op welke wijze het brongeluid van de windmolens naar de omgeving berekend kan worden. Hiermee heeft zij er voor gezorgd dat er een heldere en eenduidige systematiek voor het rekenen beschikbaar is. Het onderzoek voldoet niet aan artikel 3.14a onder e, f, g, h en n en artikel 3.14b lid 1 onder a en b van de Activiteitenregeling milieubeheer. Er is eveneens geen gebruikgemaakt van artikel 3.14c. Het bevoegd gezag had bij de aanvraag hieraan moeten toetsen nu blijkt dat de aanvraag op dit punt niet voldoet, kan niet met voldoende zekerheid gesteld worden dat wordt voldaan aan de eisen. Het akoestisch rapport dat deel uit maakt van de aanvraag voldoet hier niet aan.	Er zijn 4 aanvragen om omgevingsvergunning in plaats van 5. Uit het uitgevoerde akoestisch onderzoek volgt dat voldaan wordt aan de normen van het Activiteitenbesluit.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	az	Akoestisch onderzoek bij aanvragen Omgevingsvergunning (alle aanvragen om omgevingsvergunning, met deelgebied DEE in het bijzonder): Er zijn geen gegevens van de windmolens opgenomen bij het onderzoek. Alleen het type en de melding dat deze als worst-case kan worden aangemerkt. Ook kunnen de technische specificaties van de molen niet gevonden worden. De documenten die in de voetnoten 7 en 8 van het akoestisch onderzoek zijn genoemd zijn niet bijgevoegd als bijlage bij de aanvraag. Ze zijn ook niet op internet te traceren. Er kan niet gecontroleerd worden of de brongegevens en het geluid-	In de aanvragen en de aanvullingen op de aanvragen zijn wel degelijk gegevens opgenomen van de betreffende windturbine. Zie hiertoe hoofdstuk 2 van de rapportages met de akoestische onderzoeken en bijlage A.10.2 van de aanvullingen op de aanvragen. In deze bijlage is overigens een voorbeeldberekening opgenomen hoe vanuit de fabrikantgegevens wordt gekomen tot de aangehouden geluidbronvermogens zoals ingevoerd in het rekenmodel. Een aantal gegevens zijn gebaseerd op documenten waar naar wordt verwezen. Deze gegevens zijn echter als zodanig opgenomen in de	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		spectrum van de windmolen in de berekening van de geluidemissie naar de omgeving op een juiste wijze zijn gebruikt.	tekst van de aanvragen, aanvullingen en in het rekenmodel. De invoerparameters van dit model zijn bovendien in de bijlagen van het akoestisch rapport opgenomen. Er zijn geen redenen om te twifelen aan de juistheid en representativiteit van deze gegevens.	
243	ba	- Akoestisch onderzoek bij aanvragen Omgevingsvergunning (alle aanvragen om omgevingsvergunning, met deelgebied DEE in het bijzonder): Uit de rapportage valt op te maken dat de beschikbare windhoogten in Nederland van 80-120 meter wordt geëxtrapolerd naar de ashoogte van 145 meter. De wijze waarop figuur 2.1 van het rapport is berekend is niet in het rapport aangegeven en is niet te herleiden. Er kan niet beoordeeld worden of dit op een juiste wijze heeft plaatsgevonden.	De gehanteerde gegevens uit de rekentool (KNMI) zijn omgerekend naar ashoogte. Indiener geeft niet waarom dit onjuist zou zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	bb	Akoestisch onderzoek bij aanvragen Omgevingsvergunning (alle aanvragen om omgevingsvergunning, met deelgebied DEE in het bijzonder): Indiener vraagt zich af hoe de windsnelheid op V10m van de molen en de daarbij behorende geluidbelasting zich verhoudt t.o.v. de windsnelheid op as hoogte?	In het Akoestisch onderzoek is in paragraaf 2.4 opgenomen welke bronsterkten zijn gehanteerd voor de berekeningen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	bc	Akoestisch onderzoek bij aanvragen Omgevingsvergunning (alle aanvragen om omgevingsvergunning, met deelgebied DEE in het bijzonder): In het rapport wordt de gebruikte bronvermogens gebaseerd op een ruwheidslengte van $z_0=0,1$. De herkomst van dit getal is niet aangegeven. Hierdoor is ook niet te controleren of deze waarde correct is. (Uit internet onderzoek heeft indiener onderzoek dat dit de jaarlijks door het Ministerie van IenM vastgestelde ruwheidslengte betreft. Deze wordt voor heel Nederland in km-hokken vastgesteld. Uit de toetsing aan de door IenM beschikbare gegevens over het gehele plangebied wordt de ruwheidslengte van $z_0=0,1$ niet gevonden). Per km-hok kan de ruwheidslengte dus	Door het KNMI worden de lokale windsnelheden overal in Nederland gegeven op vaste punten met een roosterafstand van 0,2 graden op een hoogte van maximaal 120 meter boven het maaiveld. De genoemde ruwheidslengte wordt gebruikt voor de extrapolatie van windsnelheden naar een hoogte boven 120 meter. De ruwheidslengte van 0,1 komt overeen met "(land)bouwland met regelmatig laag gewas, of weideland met sloten die minder dan 20 slootbreedten van elkaar liggen. Verspreide obstakels (lage heggen, enkelvoudige rijen kale bomen, alleenstaande boerderijen) kunnen voorkomen op onderlinge afstanden van	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		anders zijn. Hierdoor zal ook elke windmolen een andere geluidemissie veroorzaken. Met dit gegeven is geen rekening gehouden in dit onderzoek. Het worstcase-scenario is hierop niet van toepassing omdat alleen het bronniveau van de windmolen een variabele is, die mogelijk door een ander type molen wordt beïnvloed. Om een vergelijking te kunnen maken, is het noodzakelijk dat de overige rekenparameters gelijk blijven. In de rapportage is niet gemotiveerd op welke wijze men de ruwheidslengte heeft bepaald. Hierdoor is ze niet reproduceerbaar.	minstens 20 x hun eigen hoogte. (bron: infomil.nl)", hetgeen de omgeving ter plaatse van de turbines goed benaderd. Overigens is het verschil in rekenresultaten bij het gebruik van een andere ruwheidslengte zeer klein tot verwaarloosbaar, omdat het effect van de ruwheid afneemt met toenemende hoogte en hier slechts boven 120 meter de extrapolatie wordt toegepast.	
243	bd	Akoestisch onderzoek bij aanvragen Omgevingsvergunning (alle aanvragen om omgevingsvergunning, met deelgebied DEE in het bijzonder): Opvallend is dat in het rapport een geluidemissie van de dag, de avond en de nacht wordt weergegeven. Het rekenmodel IL-WT kent dit onderscheid niet. Toch wordt gesteld dat men de berekening met behulp van Geomilieu V2.62 IL-WT heeft uitgevoerd. Nu duidelijk is dat men alleen gebruik heeft gemaakt van de wijze waarop de overdracht van de bron naar de omgeving in Geomilieu is het niet te herleiden op welke wijze het bronniveau is berekend/bepaald.	Het rekenmodel IL-WT kent als invoer de jaargemiddelde geluidron afzonderlijk in de dag, avond respectievelijk nachtperiode en berekend ook de geluidbelasting in de omgeving per periode. Tenslotte worden deze drie gecombineerd tot de Lden (den staat voor day, evening, night). De invoer is bepaald door de geluidbelasting per windsnelheid (opgegeven door de turbinefabrikant) te vermenigvuldigen met de langjaargemiddelde kans dat elke windsnelheid tijdens elk van de drie etmaalperioden op ashoogte voorkomt (uit KNMI-data) en vervolgens te sommeren.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	be	Akoestisch onderzoek bij aanvragen Omgevingsvergunning (alle aanvragen om omgevingsvergunning, met deelgebied DEE in het bijzonder): In de rapportage wordt niet inzichtelijk gemaakt op welke wijze men de geluidbelasting per windsnelheidsklasse heeft berekend (het windsnelheidsafhankelijke geluidsvermogen kan niet worden gereproduceerd). Er kan niet gecontroleerd of beoordeeld worden of de gehanteerde rekenwijze conform de voorschriften van §3.2.3 en/of het reken- en meetvoorschrift windturbines van bijlage 4 van de Activiteitenregeling is uitgevoerd.	Verwezen wordt naar de reactie onder bd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	bf	Akoestisch onderzoek bij aanvragen Omgevingsvergunning (alle 5 aanvragen om omgevingsvergunning, met	De berekeningen zijn uitgevoerd conform het Reken- en meetvoorschrift windturbines, zoals opgenomen in bij-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		deelgebied DEE in het bijzonder): De gekozen werkwijze (methodiek) is niet reproduceerbaar, dus niet controleerbaar. Hierdoor kan geen zorgvuldige afweging worden gemaakt. Op basis hiervan had de aanvraag niet-ontvankelijk moeten zijn.	lage 4 van het Activiteitenbesluit. Voor zover aannames zijn gedaan, zijn deze gespecificeerd. Uit hetgeen indiener aangeeft blijkt niet dat tot andere inzichten moet worden gekomen	passing.
243	bg	Akoestisch onderzoek bij aanvragen Omgevingsvergunning (alle aanvragen om omgevingsvergunning, met deelgebied DEE in het bijzonder): De ontbrekende gegevens en het rekenmodel dienen ter beschikking te worden gesteld om op die manier te kunnen (laten) beoordelen of de geluidemissie op een juiste wijze is berekend.	De berekeningen zijn uitgevoerd conform het reken- en meetvoorschrift windturbines, zoals opgenomen in bijlage 4 van het Activiteitenbesluit. Voor zover aannames zijn gedaan, zijn deze gespecificeerd en bijgevoegd in het rapport. Hiermee kunnen de berekeningen indien gewenst worden gereproduceerd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	bh	Akoestisch onderzoek bij aanvragen Omgevingsvergunning (alle aanvragen om omgevingsvergunning, met deelgebied DEE in het bijzonder): Reeds in 2006 is geconstateerd dat op zeer grote hoogtes de windverdeling niet meer een vaste relatie heeft met gemeten windsnelheden op 10 meter (V10) en de as-hoogte. Dit geldt alleen voor een standaard of neutrale atmosfeer en in iets mindere mate bij een instabiele atmosfeer. Een stabiele atmosfeer kent een duidelijk afwijkend windprofiel. Deze situatie kan zich voor doen als de lucht nabij de grond relatief koud is, door contact met het door warmte-uitstraling afkoelend aardoppervlak 's nachts. Met name in het Veenkoloniale gebied waarbij grote percelen in voor en najaar onbegroeid zijn en er door de grondslag weinig vocht in de bodem aanwezig is die warmte kan bufferen, kan bij onbewolkt weer een ont koppeling tussen de luchtlagen ontstaan hierdoor kan het bij weinig wind aan de grond veel minder hard waaien dan op grote hoogte. Het onderzoek had hierin moeten voorzien, juist nu de gebied specifieke omstandigheden, onbedekte zand- en dalgronden, direct debet zijn aan het regelmatig voorkomen van een dergelijk verschijnsel. Het model dat in 2011 is vast-	De wettelijke norm staat niet ter discussie in deze procedure. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gesteld door het Ministerie van IenM heeft niet voorzien dat de as-hoogtes van windmolens zo hoog zouden worden dat er sprake is van een dergelijk effecten in de nacht. Om de nadelige gevolgen van dit effect tegen te gaan zou de Lnight contour niet 41 dB moeten bedragen maar lager moeten zijn om zo de periodes waarbij dit zich voordoet in het jaargemiddeld te verdisconteren.		
243	bi	Akoestisch onderzoek bij aanvragen Omgevingsvergunning (alle aanvragen om omgevingsvergunning, met deelgebied DEE in het bijzonder): De berekende geluidbelasting Lnight voor Zuiderdiep 380 is slechts 2 dB lager dan de norm. Het niet juist opnemen van de brongegevens in het rekenmodel (conform bijlage 3 Activiteitenregeling) kan tot een overschrijding leiden. De gebruikte inputgegevens en de wijze waarop deze zijn verkregen en ingevoerd zijn in het rekenmodel dienen inzichtelijk gemaakt te worden. Dit is een blackbox-model wat oncontroleerbaar is.	In bijlage 2 bij het akoestisch onderzoek zijn alle invoergegevens opgenomen. Niet duidelijk is waarom een overschrijding van de norm zou kunnen optreden op het genoemde toetspunt.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	bj	Akoestisch onderzoek bij aanvragen Omgevingsvergunning (alle 5 aanvragen om omgevingsvergunning, met deelgebied DEE in het bijzonder): Onduidelijk is waarom er in het rapport wordt aangegeven dat bij V10=7m/s op een ashoogte van 94 meter 105,8 dB(A) wordt geproduceerd. Terwijl de as-hoogte 145 meter bedraagt. Dit correspondeert ook niet met figuur 2.2 waar de verdeling op 145 meter gelijk is aan die op 94 meter. Deze windsnelheid gerelateerde geluidbelasting zou hoger moeten zijn dan op 94 meter omdat op grotere hoogte meer wind staat.	De door de fabrikant opgegeven geluidniveau wordt voor één specifieke windsnelheid zuiver gepresenteerd ter informatie. De fabrikant geeft aan dat op een ashoogte van 94 meter, bij een windsnelheid op 10 meter boven het maaiveld van 7 m/s het geluidbronvermogen 105,8 bedraagt. In figuur 2.2 wordt de geluidemissie gegeven bij een ashoogte van 145 meter, met de windsnelheid op ashoogte. Een windsnelheid van 7 m/s op 10 meter boven maaiveld komt overeen met een hogere windsnelheid (ca. 10 m/s) op ashoogte. In figuur 2.2 is te zien dat bij deze windsnelheid de geluidbron inderdaad ongeveer 105,8 bedraagt. Het maximale geluidbronvermogen van de Vestas V112 bedraagt bij de hogere windsnelheden 106,5 dB.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	bk	Voor de berekening van slagschaduw wordt als uitgangspunt 5° boven de horizon genomen. Daarbij wordt gesteld	Deze aanname is gedaan om dat door verstrooiing van licht, schaduwen bij laagstaande zon meer diffuus zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>dat licht in de ochtend vaak diffuus is en dat de turbine in veel gevallen dat het vrije zicht op de windmolen als gevolg van begroeiing en gebouwen belemmerd wordt. Deze stelling gaat niet op voor het karakteristieke, kenmerkende en unieke open landschap van dit veenkoloniale gebied. Indiener heeft enkele foto's opgenomen die volgens indiener aangeven dat bij een zeer lage zonnestand (onder de 5 graden) sprake kan zijn van hoge lichtsterkte. Op deze foto's in het gebied genomen (Zuiderdiep Tweede Exloërmond nabij Musselkanaal) zijn de hoogspanningsmasten welke parallel lopen aan de N366 herkenbaar. Deze zijn minder hoog dan de geplande windturbines welke ook nog eens veel dichterbij zijn geprojecteerd. Hieruit kan worden afgeleid dat ook onder de 5° sprake zal zijn van hinder van slagschaduw.</p>	<p>Daarbij komt dat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • voor de veel verder weggelegen woningen bij hoeken beneden 5 graden zal de zon groot zijn t.o.v. de afmeting van de bladen. Een blad zal dan maar een heel klein deel van de zon afschermen en er is dan veel minder schaduwwerking dan bij meer nabijgelegen woningen; • slagschaduw van turbines bij lage zonhoeken vaak 'overschaduw' door de schaduw van tussenliggende gebouwen, bomen etc., omdat ook deze schaduwen langer worden. <p>Dit is tevens door de Rechtbank Rotterdam (zaak nr. ROT 14/8176) en Raad van State (Wieringermeer) bevestigd.</p>	<p>passing.</p>
243	bl	<p>Om de molens voldoende stevigheid te kunnen bieden dient er geheid te worden. Er is onvoldoende onderzoek gedaan naar de effecten van deze werkzaamheden op de bestaande bebouwing. Juist dit gebied waar zand, keileem elkaar afwisselen in een door de laatste ijstijd sterk verdichte bodem (Het ijs heeft zich tot aan de Hondsrug voortgestuwd) kunnen trillingen zich onvoorspelbaar gedragen. Hiernaar had voor het afgeven van de ontwerpbeschikking meer duidelijkheid over moeten zijn.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
243	bm	<p>Er is noch in de aanvraag noch in de overwegingen gesproken over geluidhinder gedurende de bouwfase. Onvoldoende is gemotiveerd dat voldaan moet worden aan artikel 8.4 Bouwbesluit 2012.</p>	<p>Inderdaad moet tijdens de bouw worden voldaan aan Afdeling 8.1 van het Bouwbesluit, waaronder ook artikel 8.4 Bouwbesluit. Deze bepalingen zijn direct werkend. De vergunninghouder dient aan deze bepalingen te voldoen, maar dient niet vooraf aan te tonen dat aan deze bepalingen kan worden voldaan. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
243	bn	<p>Op grond van de beginselen van behoorlijk bestuur en in het bijzonder de gelijke verdeling van de publieke lasten,</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aan-</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		het gelijkheidsbeginsel en het evenredigheidsbeginsel wordt hierbij aanspraak gemaakt op het recht op nadeelcompensatie, planschade en eventueel schaduwshade. Vanwege de grootschaligheid van het windpark, ongeacht de opdeling in diverse inrichtingen en de vestiging van een van de turbines op zeer korte afstand van mijn woning zullen de dervingen en kosten op de initiatiefnemers danwel het verantwoordelijke bevoegde gezag worden verhaald.	effecten algemeen'.	passing.
243	bo	Een inpassingsplan is vermeld op de lijst met shadeoorzaken van art. 6.1, tweede lid, Wro. Dit betekent dat een aanvraag om planschadevergoeding kan worden ingediend, vanaf het moment dat een inpassingsplan onherroepelijk is geworden (art. 6.1, vierde lid, Wro. Met dit schrijven wordt hier reeds een claim op gelegd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	bp	De aanleg van een windpark kan leiden tot waardevermindering van woningen. Het is in de jurisprudentie aanvaard dat nadelige ontwikkelingen in de omgeving de waarde van woningen of bedrijfsopstallen kunnen beïnvloeden. Voor het uitgangspunt dient 2009 als uitgangssituatie te worden genomen. Dat moment was er nog geen sprake van het voornemen van een grootschalig windpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
243	bq	De overlast en hinder die inherent is aan het windpark dat door het inpassingsplan planologisch mogelijk wordt gemaakt, zal leiden tot een aantasting van het woongenot die zich vertaalt in een waardevermindering. De te verwachten hinder betreffen een aantasting van het vrije uitzicht, een aantasting van de situeringswaarde, een toename van geluidoverlast en slagschaduwshinder. Ook wanneer deze binnen de wettelijke regels valt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244				

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
244	a	In de berekening van de kosten van het windpark zijn niet de kosten van de waardevermindering van de huizen meegenomen, de gemiste inkomsten van toeristen en de schade die agrariërs hebben die grenzen aan de windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen', 'economische effecten algemeen' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	b	Er wordt gezegd dat zonnepark ten koste gaan van de landbouw, maar de 50 windturbines komen op een beton te staan ter grootte van 25 hectare en dan zijn de toegangswegen (verbreden versterken) naar de windturbines nog niet eens meegenomen.	Onduidelijk is wie heeft aangegeven dat een zonnepark ten koste gaat van de landbouw. Op dit moment ligt er ook geen keuze voor tussen windenergie in de Veenkoloniën en andere vormen van duurzame energie: we hebben alle vormen van duurzame energie nodig om in 2023 de nationale doelstelling (16% duurzame energie in 2023) te kunnen halen. Hiervoor wordt ook verwezen naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'Alternatieve vormen van duurzame energie'. Ten aanzien van de windturbines kan worden opgemerkt dat er sprake is van een betonnen fundering, voor een toelichting op de omvang hiervan wordt verwezen naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'Bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	c	Het laagfrequent geluid zou naar mening van indiener moeten worden onderzocht.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	d	Windturbines worden door buitenlandse bedrijven gemaakt, zonnepanelen door Nederlandse bedrijven.	Onduidelijk is waar de indiener met dit onderdeel van de reactie op doelt. Dit wordt derhalve ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	e	Zonnepark heeft veel voordelen en is niet duurder, dit omdat de WOZ-waarde hierdoor niet vermindert en de gemeente dit geld niet hoeft te missen. De externe factoren moeten ook in de berekening van de kosten meegenomen worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie', 'economische uitvoerbaarheid' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	f	Door de windmolens komt er meer krimp en leegstand. Dit is slecht voor de middenstand en dit zijn ook kosten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
244	g	Niet alleen Provincie Drenthe krijgt het windpark Drentse monden en Oostermoer, maar ook Provincie Groningen doordat ze langs de grens zouden komen staan door de lijnopstelling	Onduidelijk is waar de indiener met dit onderdeel van de reactie op doelt. Wat betreft de plaatsing van de windturbines kan wel worden opgemerkt dat deze alleen in de provincie Drenthe worden geplaatst en niet in de provincie Groningen. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	h	Het land van indiener grenst aan de windturbines en door slagschaduw levert het land straks minder op aan opbrengst.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	i	Indiener kan straks dode en half dode dieren van haar land halen als de dieren geraakt zijn door de wieken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'ecologie' en 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	j	Het huis van indiener wordt minder waard, niemand wil het kopen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	k	Indiener heeft haar woning gekocht vanwege het uitzicht, dit uitzicht is straks weg.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	l	slagschaduw over mijn land en huis.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	m	Indiener woont in Gasselternijveenschemond en de windmolens zijn zowel voor als achter de woning van indiener gepland. Het was toch de afspraak dat een dorp niet ingesloten zou worden door windturbines?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	n	Indiener is bang voor schade aan de woning door trillingen bij het bouwen en geeft aan te wonen in veengebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	o	De lijnopstelling in lintbebouwing maakt dat iedereen last krijgt van de windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'woon- en leefklimaat'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	p	Initiatiefnemers dienen, aldus indiener, geld te reserveren	De initiatiefnemers hebben aangetoond een sluitende	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		voor het opruimen van de windturbines of de schade die de windturbines veroorzaken. Dit moet gegarandeerd zijn. De initiatiefnemers zitten nu in aparte bv's en kunnen zelf nooit failliet gaan, alleen die bv.	business case te hebben. Hiervoor verwijzen wij wederom naar de toelichting van het inpassingsplan (hoofdstuk 8) waarbij ingegaan wordt op de economische uitvoerbaarheid, alsmede naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid'. Het feit dat initiatiefnemers zelf (persoonlijk) niet failliet kunnen gaan is in dit kader niet relevant. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische schade algemeen'.	geen reden tot aanpassing.
244	q	Indien er andere alternatieven in de komende jaren voor groene energie komen dan zou dat meegenomen moeten worden en niet dat er nu al windturbines aangeschaft worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	r	Initiatiefnemers hebben een dubbele pet op, dat kan niet.	Onduidelijk is waar de indiener met dit onderdeel van de reactie op doelt. Dit wordt derhalve ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	s	De zienswijze van indiener is voor een deel gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 78 b t/m q, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener voor een deel gelijklopend is aan de onder 78 b t/m behandelde zienswijze, wordt voor de reactie op die onderdelen verwezen naar de reactie onder 78 b t/m q.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	t	Aan de Dreef achter Gasseternijveenschmond bevindt zich nog een gaslocatie op de plek waar de windmolens gepland zijn. Dus ook extra risico. Zuur gas, bodemdaling en kans op aardbevingen.	Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	u	Straalpad tussen Stadskanaal en Hoogersmilde loop ook tussen Drouwenermond en Gasselternijveenschmond.	Verwezen wordt naar paragraaf 6.12 van het inpassingsplan waarin beschreven staat hoe om gegaan wordt met straalpaden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	v	Er wordt wel gesproken dat er misschien een lijn weg moet, laat het dan de lijn met windmolens zijn bij het in de zienswijze aangegeven rode kruis. Er wordt nu gesproken over de lijn langs de autoweg, dat is naar mening van indiener niet de goede lijn.	Uitgangspunt zijn de turbineposities die in het inpassingsplan zijn opgenomen. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	w	Voor het inpassingsplan ontbreekt een maatschappelijke	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		kosten-baten analyse.	onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	geen reden tot aanpassing.
244	x	De keuzes zijn onvoldoende gemotiveerd, evenals de keuze voor het toepassen van de Rijkscoördinatie Regeling.	Aangezien indiener niet concreet heeft aangegeven welke keuzes onvoldoende onderbouwd zouden zijn, wordt volstaan met een generiek antwoord. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Bestuurlijke afweging' en 'Onderzoeken algemeen'. Wat betreft de toepassing van de Rijkscoördinatieregeling wordt verwezen naar het kopje 'Toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	y	Gezondheidseffecten zijn niet of nauwelijks in beeld gebracht. Ook zijn alternatieve vormen van duurzame energie niet in de planvorming betrokken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	z	Indiener verwijst onder punt 6 naar een internetpagina, en geeft aan dat het misschien niet onder de MER valt, maar dat hij zijn ding wil zeggen met zijn zienswijze.	De betreffende internetpagina waar indiener naar verwijst is niet meer in gebruik. Het is voor ons dan ook niet mogelijk om hierop inhoudelijk te reageren. Ten aanzien van het MER kan wel worden verwezen naar de generieke beantwoording zoals vervat in de thematische beantwoording en dan specifiek onder het kopje 'MER algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	aa	Indiener vraagt zich af of de gemeente Vlagtwedde en Stadskanaal zijn geïnformeerd en of zij ook toestemming hebben gegeven.	In het kader van het vooroverleg is de gemeente Stadskanaal geïnformeerd over het plan. De reactie van de gemeente Stadskanaal is beoordeeld en zonodig verwerkt in het plan. De gemeente Vlagtwedde is niet geïnformeerd in het kader van het vooroverleg. In het kader van het voorliggende inpassingsplan hoeven de door indiener genoemde gemeenten geen toestemming te geven. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	ab	Er staan windmolens gepland op de grens met de gemeente Stadskanaal (provincie Groningen). Deze windmolens staan op sommige plekken dichtbij woningen in de provincie Groningen dan woningen in de gemeente	Het is juist dat er windmolens nabij de grens met de provincie Groningen zijn gepland. Juridisch zijn er in het kader van het voorliggende inpassingsplan geen belemmeringen om nabij de grens van een andere pro-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		Drenthe. Indiener wil graag uitgezocht hebben hoe dit zit en of het juridisch mogelijk is om tegen de grens van andere provincies te bouwen.	vincie windmolens te bouwen. Overigens is de provincie Groningen in het kader van het vooroverleg ook geïnformeerd over het voorliggende inpassingsplan.	
244	ac	Indiener verwijst via een link naar een PDF-bestand, onder de vermelding van de datum 19 januari 2012, naar bladzijde 15. Op deze pagina zou vermeld worden dat in die tijd het uitgangspunt in de planvorming een technisch beschikbaar vermogen van 420 MW - 600 MW was. Indiener vraagt zich af hoe hoog de molens toen waren en of er in de tussenliggende jaren hogere windmolens zijn ontwikkeld. Indiener is van mening dat bij hogere windmolens ook de afstand tot woningen moet worden aangepast. Volgens indiener is de afstand ook bepaald aan de achter- of voorgevel van de woning en niet waar iemand woont. Dit is onjuist volgens indiener en moet uitgezocht worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bedrijven en milieuzonering' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	ad	Het perceel van indiener grenst aan een geplande windmolen. De naaste percelen delen mee in het project maar onder andere het perceel van indiener niet. Hiertegen maakt indiener bezwaar.	Niet duidelijk is waartegen indiener bezwaar maakt. Maakt indiener bezwaar tegen het feit dat haar perceel niet meedeelt of maakt indiener bezwaar tegen de windmolen welke grenst aan een perceel van indiener. Ten aanzien van het eerstgenoemde wordt opgemerkt dat het nu voorliggende inpassingsplan het uitgangspunt is, het feit dat het perceel van indiener hier geen onderdeel van uitmaakt en dat indiener niet meedeelt is in het kader van deze procedure niet relevant. Voor zover het bezwaar van indiener zich richt tegen deze ene windmolen wordt verwezen naar de thematische beantwoording en dan specifiek de onderdelen 'Locatiekeuze/keuze VKA', 'MER algemeen', Onderzoeken algemeen' en 'Woon- en leefklimaat'. Hieruit volgt dat het woon- en leefklimaat van indiener en de gebruiksmogelijkheden van haar perceel niet onaanvaardbaar wordt aangetast.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	ae	De initiatiefnemers maken afspraken en verdelen de	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		winst. Het perceel van indiener grenst echter ook aan de windmolens en met een hoogte van 200 meter geven de molens slagschaduw over het perceel. Dit moet volgens indiener worden vergoed.	onder de kopjes 'slagschaduw' en 'waarde woningen'.	geen reden tot aanpassing.
244	af	Indiener vindt het niet kunnen dat het ene perceel wel meedeelt in de winst en een ander perceel van een andere eigenaar niet.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	ag	Het Energieakkoord geeft aan dat het realiseren van windenergie op land essentieel is voor het behalen van de doelstelling voor de opwekking van duurzame energie zoals vastgelegd in het op 6 september 2013 ondertekende Nationaal Energieakkoord. Het Energieakkoord zegt niet in welke provincie dat gerealiseerd moet worden. Dus de Provincie Drenthe kan ook op een andere manier haar bijdrage aan groene energie regelen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	ah	Voortschrijdend inzicht. Als een Provincie of gemeente op een ander manier hetzelfde aan verwachte MW aan groene energie op kan leveren dan windenergie dan moet daar de mogelijkheid voor geboden worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	ai	Er zijn, doordat de initiatiefnemers allerlei bv's hebben opgericht, geen garanties dat er genoeg geld is gereserveerd om een windmolen te repareren, herstellen of op te ruimen wanneer een molen is afgeschreven of defect is. Indiener geeft aan dat er geen garantie dat schade die hij leidt vergoed wordt. Schade kan bestaan uit minder opbrengsten van het perceel o.a. door slagschaduw, het opruimen van dode vogels, door de windmolens langs het perceel en de waardevermindering van het onroerend goed.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid', 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	aj	Indiener verwijst via een link naar een PDF-bestand en dan specifiek pagina 20. Hierbij geeft indiener aan dat in 2010/2011 niet is uitgegaan van de ashoogte en dat de afstand tot woningen die nu is opgenomen in het inpas-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bedrijven en milieuzonering' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		singsplan. Dit terwijl de ashoogte hoger is geworden. Indiener vraagt zich af of er geen verschil is tussen een windmolen van 100 meter en een windmolen van 200 meter voor wat betreft de afstand tot woningen.		
244	ak	Indiener geeft aan dat zijn reactie een zienswijze is en dat dit betekent dat indiener aan kan geven hoe hij het ziet. Hij verwacht dat dit meegenomen wordt en dat niet afgedaan wordt door aan te geven dat het niet onder het MER valt.	In de boven- en onderstaande regels wordt ingegaan op de door indiener ingediende reactie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	al	Indiener claimt mentale schade, uren strijd, slapeloze nachten en het verplicht moeten verkopen van het huis omdat de WOZ-waarde onder de hypotheekwaarde komt. Mensen die hun vrijkomende lijfrente ingenomen (ingepikt) zien worden door de bank.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	am	Indiener zit vast aan haar woning omdat mensen het alleen tegen een waarde willen kopen die onder de hypotheekwaarde ligt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	an	Het huwelijk gaat kapot omdat de één nog wel wil blijven wonen maar de ander niet. Hoe wordt dit vergoed? Los van de planschade.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	ao	Indiener wil dat de schade niet alleen bij de betrokkenen maar ook bij initiatiefnemers en de hele Nederlandse bevolking komt te liggen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	ap	Indiener wijst dat hij gestemd heeft om vertegenwoordigd te worden. Nu is indiener alleen aan het werk voor het energieakkoord. Indiener geeft aan dat dit door iedereen gedaan moet worden. Indiener moet nog harder moet werken omdat anders de bank zijn woning afpakt, omdat de WOZ-waarde onder de hypotheekwaarde komt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	aq	Indiener draagt zonne-energie aan als alternatief. Hiervoor is draagvlak en dit levert hetzelfde aan energie als het geplande windpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	ar	Indiener vreest schade aan woningen door de trillingen	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		van de windmolens.	onder het kopje 'bouw en aanleg'.	geen reden tot aanpassing.
244	as	Er is sprake van minder inkomsten door toerisme voor gemeenten en ondernemers.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toerisme en recreatie' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	at	Er is sprake van een veengebied waarin trillingen verdragen. Indien er wil een garantie waaruit blijkt dat windmolens van de geplande hoogte en de geplande hoeveelheid geen schade veroorzaken op de op het veen gebouwde huizen en redelijk recent gebouwde huizen. Of een garantie op schadevergoeding.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	au	Indien er wil de garantie dat de initiatiefnemers ook echt garant staan voor de claims en de schade die dit plan gaat opleveren en dat ze zich niet achter een van hun vele bv's schuil kunnen houden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	av	De waardevermindering van de huizen, het toerisme in het gebied en de krimp zijn allemaal indirecte factoren die meegenomen moeten worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	aw	Er is inkomstenverlies WOZ-waarde voor de gemeente.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	ax	Indien er wijst op de krimp en de moeite om de woning te verkopen. En wil dat de lusten en lasten eerlijk verdeeld worden (en niet in de vorm van bij wijze een speeltuintje voor het dorp of een vermindering van de gasrekening of glasvezelbekabeling voor het dorp).	Verwezen wordt naar de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	ay	Indien er wijst op het lawaai en de slagschaduw van de windmolens. Hierbij wordt ook gewezen op geluid in de nacht en het laagfrequent geluid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	az	Indien er vindt veengebied geen goede locatie voor windturbines, omdat veengebied meer trilt dan zandgebied. Indien er wil graag inzicht in de volgende zaken: - Wat zijn de effecten van de bouw van de windturbines	Het veen in het gebied is afgegraven. De windturbines worden gerealiseerd op een zandondergrond, zoals ook blijkt uit de sonderingen die zijn uitgevoerd en bijgevoegd bij de aanvulling op aanvraag Wabo (d.d. 8-1-	

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>op trillingen?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hoe ver dragen de trillingen in het veen? - Is er onderzoek gedaan met betrekking tot trillingen van het grootschalige windpark met een ashoogte van 200 meter en voldoet dit aan de norm? En is hierbij rekening gehouden met de oudere huizen die gebouwd zijn toen de kanalen nog niet gedempt waren? - Wat zijn de effecten en de consequenties voor de gebouwen en de gezondheid? <ul style="list-style-type: none"> • Wat is de bodemgeluidhinder in veengebied? <p>Is er sprake van resonantie?</p>	<p>2016). Er is geen reden om aan te nemen dat er effecten als gevolg van trillingen van de in bedrijf zijnde windturbines optreden aangezien uit metingen in de Eemshaven en Amsterdam blijkt dat op enkele tientallen meters van de windturbine de trillingen niet boven het heersende achtergrondniveau uitkomen.</p>	
244	ba	<p>Indiener wil een vergoeding voor de schade die de geplande windmolens achter zijn perceel zal geven, wegens verlies in agrarische opbrengst.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
244	bb	<p>Indiener verwijst naar een vuistregel voor slagschaduw die uitgaat van 12x de rotordiameter en wijst erop dat bij een rotordiameter van 100 meter de afstand op basis van deze vuistregel 1200 meter dient te zijn. De meeste windturbines staan op kortere afstand en hierdoor krijgt indiener last van slagschaduw.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
244	bc	<p>De opbrengst van het land wordt door de komst van de windturbines minder. Dit dient vergoed te worden.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
244	bd	<p>De windturbines staan gepland op straalpad op de Dreef Gasselternijveenschemond. Dit moet uitgezocht worden.</p>	<p>In het MER is onderzoek gedaan naar effect op straalpaden, waaronder het genoemde straalpad.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
244	be	<p>De onderdelen 20 t/m 25 van de zienswijze zijn gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 48c t/m h, voor een samenvatting van deze onderdelen van de zienswijze wordt korthedshalve hiernaar verwezen.</p>	<p>Gelet op het feit dat de onderdelen 20 t/m 25 van de zienswijze van indiener gelijklopend zijn aan de onder 48 c t/m h behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 48 c tm/ h.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
244	bf	<p>Lintbebouwing en in de linten geplande windturbines geven dubbel overlast.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen', woon- en leefklimaat algemeen' en 'landschap'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
244	bg	Indiener haalt een onderdeel uit de KBA Structuurvisie Windenergie op Land aan en geeft aan dat hierin staat dat de verschillen tussen provincies onderling relatief groot zijn en dat dit eerst onderzocht moet worden voordat de windmolens in een windarmgebied als de Veenkoloniën geplaatst worden. In het SvWOL wordt bevestigd dat het wel degelijk uitmaakt in welke provincie windmolens komen te staan. Friesland pakt positiever uit met de wind en die provincie luistert wel naar de bevolking.	De locatie is reeds in de SvWOL aangeduid is als 'kansrijk gebied' voor windenergie, mede op basis van een in het kader van de SvWOL opgestelde MER. Het uitgangspunt voor het MER is dan ook de realisatie van een windpark geweest. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'procedure algemeen' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	bh	Indiener wenst meer uitstel en onderzoek en geeft hierbij aan dat de provincie Friesland ook uitstel heeft aangevraagd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	bi	Indiener verwijst naar een CBP notitie waarin volgens indiener wordt aangegeven dat de PlanMER een indicatie geeft dat de effecten voor landschap en natuur (vogels en vleermuizen) in potentie groot zijn. Indiener vraagt zich af wat hier mee wordt gedaan.	Er heeft onderzoek plaatsgevonden naar landschap en natuur. Hieruit volgt dat de effecten van het windpark voldoen aan de normen en aanvaardbaar zijn. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	bj	Indiener geeft aan dat in Gasselternijveenschemond een gaswinningslocatie aanwezig is en verwijst hierbij naar een besluit van 17 oktober 2010. De onder 28 a t/d gestelde vragen hebben uitsluitend betrekking op dit besluit en de gaswinning en de daarmee gemoeide werkzaamheden.	De gaswinning bij Gasselternijveenschemond heeft geen relatie met de voorliggend inpassingsplan en het betreffende besluit is ook geen onderdeel van deze procedure. Gelet hierop wordt dan ook niet nader ingegaan op deze vragen van indiener.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	bk	Door de gaswinningslocatie in Gasselternijveenschemond is het geen goed gebied voor windenergie. Indiener geeft aan dat er vrachtwagens af en aan rijden die HS afvoeren en wijst op een onveilige situatie met windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	bl	- Indiener vraagt of er een ontruimingsplan is voor de zuurgaswinning in combinatie met de eventuele windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	bm	De omgeving Gasselternijveenschemond (zeker het gebied tussen Drouwenermond en Gasselternijveenschemond in) zou teveel belast worden wanneer dit een ge-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		bied wordt voor windenergie. Windenergie gepland aan beide kanten van Gasselternijveenschemond.		
244	bn	Indiener wijst erop dat door de demping van het kanaal veel huizen er slecht aan toe zijn, dat er sprake is van vervuilde grond door een oud benzinstation en dat er een gaslocatie is met zuurgas.	De onderdelen die indiener benoemd hebben geen relatie met het voorliggende inpassingsplan en de daarmee gemoeide procedure. Gelet hierop wordt hier dan ook niet nader op ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	bo	Gasselternijveenschemond is bezig met studenten om een dorp CO2 neutraal te maken. Geef zulke plannen een kans.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	bp	Het aangewezen gebied voor windenergie is windluw. CPB heeft daarom ook advies gegeven om het gebruik van windturbines uit te stellen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	bq	Er is in de Veenkoloniën weinig omgevingsgeluid zodat geluid heel ver draagt. Het gebied is daarom niet geschikt voor windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	br	De Veenkoloniën zijn niet geschikt voor windenergie omdat het gebied voornamelijk lintbebouwing kent, een groot deel van de bewoners krijgt de windturbines te zien en te horen. Dit ook omdat de omgeving vergezichten kent en er sprake is van lintbebouwing waardoor bijna iedereen windmolens in zijn voor- en achteruit krijgt. In deze omgeving is meer overlast dan in een omgeving waar de dorpen in een cirkel gebouwd zijn (bijvoorbeeld brinkdorpen).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid', 'landschap' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	bs	Indiener vindt dat elke provincie zelf moet invullen hoe ze aan het aantal op te wekken MW komen. De provincie en bewoners kunnen hier zelf alternatieven voor bedenken. In dit geval is er een alternatief plan in de vorm van een zonnepark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut- en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	bt	Er is onvoldoende onderzoek gedaan naar alternatieve locaties.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	bu	Indiener is van mening dat de lijnopstellen niet goed is.	In het MER heeft een alternatievenonderzoek plaatsge-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		Indiener is hier niet in gekend. Er was ook een plan met een clusteropstelling en die is zo van tafel geveegd.	vonden naar de opstelling in het plangebied. Eén van de uitgangspunten hierbij is de lintbebouwing. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'bestuurlijke afweging' en 'MER algemeen'.	geen reden tot aanpassing.
244	bv	De afstand van de windmolens tot bebouwing zou ruimer moeten zijn dan wettelijk vastgesteld. Hierin moet ruimte zijn tot overleg. Indiener vreest dat de afstand tot woningen nu niet belangrijk is en uitsluitend wordt gekeken hoe het initiatiefnemers het meeste geld kan opleveren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording en dan specifiek onder de kopjes 'Bedrijven en milieuzoneering', 'Onderzoeken algemeen' en 'Woon- en leefklimaat'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	bw	De overheid kan meer onderzoek eisen en uitstel eisen. Verwezen wordt naar de CPB notitie	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	bx	Nergens wordt gesproken over zuiniger met energie omgaan. Het energieverbruik verminderen zou ook onderdeel moeten uitmaken van de CO2 reductie.	De mening van indiener dat er zuinig met energie omgegaan moet worden wordt gedeeld. Echter, ook als mensen zuiniger omgaan met energie is duurzame energie noodzakelijk. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	by	De provincie samen met andere provincies die vast zitten aan de RCR-regeling de Nederlandse politie (waarschijnlijk wordt politiek bedoeld) overslaan en het bespreken met de EU.	In dit kader is de provincie niet het bevoegd gezag, Het Rijk is in het kader van voorliggend inpassingsplan het bevoegd gezag.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	bz	Nederland heeft goede alternatieven voor windenergie. Indiener benoemt hierbij onder andere E-plant, osmose en groene daken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	ca	Vanwege het weidse uitzicht is het gebied niet geschikt voor windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	cb	Volgens indiener is het laagfrequent geluid onvoldoende onderzocht, maar is de impact hiervan groot.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	cc	Het RIVM zou een onderzoek moeten doen in Nederland	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		en in de praktijk en niet aan de hand van rapporten uit het buitenland. Er is toegezegd dat er een goed onderzoek zou komen, dat is er volgens indiener niet.	onder het kopje 'onderzoeken algemeen'.	geen reden tot aanpassing.
244	cd	De gezondheid is in gevaar en het leefgenot verdwijnt.	verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	ce	Het huis van indiener wordt onverkoopbaar. Indiener pleit ervoor om een heel gebied op te kopen en te onderzoeken of uitkopen van inwoners goedkoper is dan latere planschade en compensatie.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	cf	In Europe moeten alle landen voldoen aan de norm voor windenergie, maar de landen hanteren eigen regels. Nederland doet aan geluidnormering en andere landen doen aan afstandsnormering die ook per land weer verschilt. Omdat Nederland een klein land is met veel inwoners is windenergie niet de juiste oplossing.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	cg	De combinatie van Veengebied, gaswinning, grootschalig windpark, windluwte gebied, maar ook weinig omgevingsgeluid, trillingen en resonantie wat voor impact heeft dat op elkaar? Dit moet onderzocht worden voordat je een gebied aan kan wijzen voor windenergie.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording en dan specifiek onder de kopjes 'Mer algemeen', 'onderzoeken algemeen' en 'woon- en leefklimaat'. Ook wordt verwezen naar de bij het ontwerpbesluit behorende MER. Hierin zijn alle in dit kader relevante onderdelen onderzocht en hieruit is naar voren gekomen dat het voorliggende inpassingsplan voldoet aan de wettelijke criteria. Er wordt dan ook niet ingezien waarom nog aanvullend onderzoek verricht zou moeten worden naar de onderdelen die indiener benoemd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	ch	Indiener verwijst naar het windpark Houten en de impact van dit windpark. De overlast van dit windpark is volgens indiener groter dan het RIVM had verwacht. Geluidsoverlast erg gebiedsafhankelijk. Doe als provincie eerst onderzoek, zeker omdat het aangewezen gebied voor windenergie een gebied is met weinig omgevingsgeluid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen', 'woon- en leefklimaat' en 'geluid'	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	ci	De uitslag van het draagvlakonderzoek wordt niet mee-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		genomen.	onder het kopje 'draagvlak'.	geen reden tot aanpassing.
244	cj	Er is een alternatief in de vorm van een zonnepark waar iedereen blij van wordt, maar dit wordt van tafel geveegd door aan te geven dat het "en en" is. Hiermee wordt wel aangegeven dat een zonnepark een goed idee is, dit kan volgens indiener dan ook in plaats van een windpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut- en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
244	ck	De windturbines zijn rond de 200 meter hoog omdat ze in een windluw gebied komen te staan. Alles wordt hier duurder door vergeleken met windturbines in een windrijk gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
245				
245	a	Indiener is van mening dat de informatie die ter inzage ligt, voor de gewone burger niet te bevatten is.	De reactie is inderdaad begrijpelijk gezien de omvang van de documenten. Helaas is dit noodzakelijk om de volledige belangenafweging inzichtelijk te maken en aan te kunnen tonen dat aan alle wettelijke eisen wordt voldaan, alsmede de wijze waarop dit juridisch geborgd wordt. In het MER is een publieksvriendelijke samenvatting opgenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
245	b	Indiener geeft aan in het belang geraakt te worden, omdat het hele gebied tot één groot industrieel complex/industrialpark wordt omgebouwd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
245	c	Indiener wijst op de invloed van het windturbinepark op het geopark de Hondsrug, het LOFAR-project en flora en fauna in het Mondengebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toerisme en recreatie' en 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
245	d	Indiener is van mening dat de drie windturbineprojecten afbreuk doen aan het woon- en leefklimaat in de dorpen in het plangebied, omdat het een industrieel park wordt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
245	e	Door de windturbines zal de woningprijs verder dalen en zal de krimp versterkt worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
245	f	De landschappelijke kwaliteiten 'rust en ruimte' en de	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		weidse uitzichten gaan verloren. Vanwege het industriële karakter gaan deze kernkwaliteiten verloren.	onder de kopjes 'landschap', 'geluid' en woon- en leefklimaat algemeen'.	geen reden tot aanpassing.
245	g	De windturbines hebben een ontwrichtende rol op de samenleving. De verhoudingen tussen de boeren en de rest van de bevolking zal weer worden zoals in de jaren '50 van de vorige eeuw.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
245	h	Een groot deel van de inwoners van het gebied spreekt zich uit tegen de windturbineprojecten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
245	i	De Rijkscoördinatieregeling kan niet van toepassing zijn, omdat het drie individuele projecten zijn die elk minder dan 100 MW opwekken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
245	j	Een zorgvuldige afweging van de gezondheidsaspecten ontbreekt en psychische schade door het onverkoopbaar worden van woningen mag niet worden onderschat.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
245	k	Het ontwerp-inpassingsplan voldoet niet aan eisen van een goede ruimtelijke ordening, omdat de economische en maatschappelijke uitvoerbaarheid van het plan niet is aangetoond. Keuzes zijn onvoldoende gemotiveerd, inclusief de keuze voor het toepassen van de Rijkscoördinatieregeling.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'toepassing RCR', 'economische uitvoerbaarheid' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
245	k	Tot slot zijn alternatieve vormen van duurzame energie niet in de planvorming betrokken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
246				
246	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 48, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 48 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 48.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
246	b	De afstand tussen de woonbebouwingen van de weg Gasselterboerveenschemond en eerste woonbebouwing van	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de 2/3 weg/Tweede Dwarsdiep is soms minder dan 550 meter. Indien een reële afstand tussen de turbines en de woonbebouwing wordt aangehouden dan kan indiener niets anders concluderen dan dat het gebied te klein is voor de geplande windturbines.	'bedrijven en milieuzonering'.	passing.
246	c	Er moet verplicht gekozen worden voor stille turbines. Vooraf moet een meting van geluid plaatsvinden, zodat er dan desnoods achteraf een vergelijking kan plaatsvinden. Dit moet dan door een onafhankelijk bureau gedaan worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
246	d	Er moet gekeken worden naar de gezondheidsklachten in de omgeving van windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
246	e	Er moet compensatie worden vastgesteld voor het verminderde leefgenot wat wij nu al ervaren. Niet alleen moet er achteraf worden bekeken of je schade hebt, maar ook nu al door de plannen wordt schade geleden. Door verlies van leefgenot, stress en onzekerheid. Hiervoor wil indiener nu al gecompenseerd worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
248				
248	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
248	b	Indiener vindt het opmerkelijk dat het 'inspraakpunt' zo enorm ver weg is van de plaats waar het bureau energieprojecten dit plan voor oppert, waarom is dat zo? Is het plan ook zo ver weg van deze regio op de plantafel gemaakt.	Er is één inspraakpunt voor alle RCR-projecten in Nederland en dit bevindt zich in Voorschoten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
249				
249	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener groten-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		aan de zienswijze als samengevat onder 220, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	deels gelijklopend is aan de onder 220 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 220.	geen reden tot aanpassing.
249	b	Indiener is woonachtig in Gasselterboerveenschemond, een woongemeenschap welke uit één straat bestaat en illustreert dit met foto's. De geplande windmolens komen binnen een straal van 500-600 meter van de woning te staan alsmede een aantal windmolens aan de achterzijde van de woning. Indiener woont straks niet meer in een rustige landelijke omgeving, maar in een industriepark van windmolens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', woon- en leefklimaat algemeen', 'bedrijven en milieuzonering' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250				
250	a	Indiener geeft aan dat er geen sprake is geweest van inspraak door de bewoners. Bewoners hebben geen stem in het plan dat onze leefomgeving onherstelbaar aantast. Bewoners van het veenkoloniale gebied hebben nooit de mogelijkheid gehad om Nee te zeggen tegen het plan.	De turbines zullen na afloop van de exploitatietermijn gesaneerd worden. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak', 'landschap' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250	b	De windturbines zijn te hoog en staan te dicht op de huizen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'bedrijven en milieuzonering' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250	c	Er is nu sprake van mooi, open en ruim landschap bestaande uit platteland, een paar flats en de watertoren van Stadskanaal. Door de windmolens gaat het platteland verloren en is er geen sprake meer van uitzicht. De menselijke maat is zoek in dit project. Het platteland wordt een industriegebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250	d	Er is geen sprake van overleg tussen het Rijk en de gemeenten. Zij verzetten zich al jaren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250	e	Het kaartmateriaal van het ministerie van EZ is misleidend omdat het lijkt alsof er geen dorpen zijn. Terwijl er	Alle dorpen in en in de omgeving van het plangebied zijn onderdeel van de afweging en in de milieuonder-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		zes langgerekte lintdorpen in het gebied liggen. De inwoners van deze dorpen wonen straks voor, achter en in dit windindustriegebied. Duizenden inwoners worden benadeeld door dit plan.	zoeken is rekening gehouden met alle dorpen en woningen. Voorts zijn deze ook op verschillende kaarten aangegeven die deel uitmaken van de procedure. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'onderzoeken algemeen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	passing.
250	f	Bewoners wonen er vaak al jaren en hebben bewust gekozen voor rust en ruimte, hetgeen nu verloren gaat.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250	g	Er is geen onderzoek gedaan naar de effecten op de gezondheid, werkgelegenheid en het toerisme.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid', 'toerisme en recreatie' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250	h	Er is een milieueffectrapportage maar geen sociaal-economische studie verricht naar de leefbaarheid en versterkte bevolkingskrimp. Van oudsher is er sprake van een sociaal-economisch achtergesteld gebied, met veel laagopgeleide mensen. In de regio komt veel analfabetisme voor waardoor er minder zienswijzen zullen worden ontvangen. Zij vangen echter wel de klappen op.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250	i	De 'crisis en herstelwet' wordt misbruikt om de plannen door te voeren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250	j	De turbines brengen gevaar met zich mee. Er kan brand uitbreken en wieken kunnen afbreken. Tevens moet worden geanalyseerd of de turbines bestand zijn tegen de aardbevingen in het gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'externe veiligheid'. Bij het ontwerp van de fundatie rekening gehouden zal worden met de mogelijkheid van een aardbeving. Elders in noord Nederland zijn reeds tientallen windturbines gerealiseerd nabij aardbevingsgevoelige gebieden (Eemshaven, Delfzijl). Ook elders in de wereld is reeds veel ervaring met windturbines in aardbevingsgevoelige gebieden, onder andere voor locaties met veel sterkere aardbevingen dan in onderhavig gebied. Er is geen reden om aan te nemen dat dit een probleem zou zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
250	k	Duurzaamheid gaat over respect voor mens en milieu. Er is in dit plan geen respect voor de bewoners van het gebied en voor de leefomgeving. Bewoners zijn wel gebaat bij duurzaamheidsplannen die werkgelegenheid opleveren of het toerisme stimuleren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak', 'procedure algemeen' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250	l	Naast fysieke overlast leidt de procedure tot stress, frustratie en een gevoel van machteloosheid onder bewoners omdat er niet naar de inwoners geluisterd is en de plannen doorgedrukt worden. Machteloosheid en frustratie leiden tot stress en slapeloosheid. Vastzitten in een onverkoopbaar huis, leidt tot grote stress. Dit heeft gevolgen voor de fysieke en lichamelijke gezondheid. Stress en slapeloosheid leiden tot depressie, agressie en tast de productiviteit aan. Slapeloosheid is niet alleen een directe negatieve factor voor de gezondheid, maar is ook een risicofactor voor het ontstaan van diabetes, kanker en obesitas.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'gezondheid' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250	m	Het plan verslechtert de sociaal economische situatie van het gebied en leidt tot gezondheidsschade.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250	n	Het plan leidt tot onherstelbare schade op gebied van gezondheid, bevolkingskrimp en leefgebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250	o	De negatieve gevolgen van geluid en slagschaduw worden gebagatelliseerd en afgedaan met gemiddeld valt het wel mee. Maar gemiddelde waardes voor geluid en slagschaduw zijn niet aanvaardbaar. Het doet geen recht aan de door bewoners ervaren overlast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250	p	Slagschaduw geeft overlast, binnen in huis een aan-uit effect voor de lichtinval. Dat geeft irritatie, hoofdpijn, migraine en kan epileptische aanvallen uitlokken. In andere plaatsen met slagschaduw hebben de bewoners rolluiken moeten aanbrengen om slagschaduw buiten te	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		houden.		
250	q	De rode knipperende lampen op de turbines zijn van storende invloed op de nachtrust.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
250	r	De turbines versterken de bevolkingskrimp maar zijn ook van invloed op de bevolkingssamenstelling. De kansrijken zullen vertrekken. De achterblijvers zijn dubbel getroffen, omdat ze niet weg kunnen, de voorzieningen verminderd zijn en de mantelzorgers vertrokken zijn. Winkels en scholen zullen sluiten en ook de toeleveringsbedrijven zullen verdwijnen.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250	s	De turbines hebben een negatief effect op het toerisme.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250	t	Indiener is van mening dat gemeente Stadskanaal buitengesloten werd in de besluitvorming, maar de leefkwaliteit van deze gemeente wel degelijk wordt aangetast. Er is voorbijgegaan aan de belangen van de bewoners, met grote materiële en immateriële schade als gevolg. Het gaat over de rust en ruimte en het platteland. Overlast voor de bevolking wordt gebagatelliseerd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250	u	Gezondheidseffecten zijn ter zijde geschoven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250	v	De uitkomsten van het draagvlakonderzoek zijn opzij geschoven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
250	w	De zienswijze van indiener is verder gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
25				

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
1				
251	a	Indiener geeft aan de maatschappelijke noodzaak van duurzame energieopwekking te zien en ook dat wind-energie hierbij waarschijnlijk onontbeerlijk zal zijn. Dit gaat echter niet altijd samen met een zorgvuldige benadering van natuur landschap, maar dit betekent niet dat het natuur- en landschapbelang niet meer aan de orde is. De impact van het onderhavige plan is zo buitenproportioneel dat indiener deze ontwikkeling niet verenigbaar vindt met de belangen van natuur en landschap en de bewoners van dit gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'landschap', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
251	b	De Veenkoloniën zijn een gebied dat niet vergelijkbaar is met welk ander gebied ook in Nederland door de grootschaligheid van het gebied met een zeer kenmerkende structuur met een grootschalige openheid, welke nog niet verstoord is door grootschalige bebouwing. Met dit plan wordt dit gebied eenzijdig prijsgegeven aan grootschalige energiewinning. De windopgave voor dit gebied en de impact zijn onevenredig groot. Doordat de molens vanaf tientallen kilometers zichtbaar zijn en over een grote oppervlakte verspreid staan, zijn de effecten alom aanwezig. In de toekomst kan men nergens in de Veenkoloniën het dominante beeld van de windmolens ontlopen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'landschap', 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
251	c	Indiener heeft zich de afgelopen jaren zeer ingespannen voor het ontwikkelen van natuur in het Hunzedal, mede dankzij steun van overheden en mensen uit het gebied, waardoor het nu deel uitmaakt van het NNN en de Natte As. Inmiddels is het grootste natuurontwikkelingsproject van Drenthe geworden, waarvan ook het kwetsbare LOFAR-gebied deel uitmaakt. Natuurwaarden hebben zich verrassen ontwikkeld in dit gebied en het gebied levert daarmee een belangrijke bijdrage aan het behoud van de biodiversiteit in Nederland.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'LOFAR', 'landschap' en 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
251	d	Indiener beschrijft de bijzondere plek van het Hunzedal, alsmede de vergezichten vanaf de Hondsrug die in Nederland ongeëvenaard zijn. De natuur in het Hunzedal is nauw verweven met dit weidse perspectief en het gebied van en voor de plaatselijke bevolking trekt ook steeds meer recreanten, waarmee het een belangrijke rol vervult in de plattelandseconomie van de Veenkoloniën en de Hondsrug. Dit wordt straks definitief onmogelijk door de windmolens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA', 'landschap', 'ecologie' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
251	e	Binnen het Hunzedal ligt ook het LOFAR-gebied, wat door de constructieve samenwerking van zeer moderne techniek in de vorm van de LOFAR-antennes en natuurbescherming een zeer bijzonder karakter heeft en alom bejubeld wordt. Dit bijzondere resultaat wordt nu in haar essentie aangetast: het landschappelijke beeld van een grootschalig natuurgebied met een blik tot aan de horizon gaat voorgoed verloren en de kostbare en zeer specifieke techniek van de LOFAR-antennes loopt een groot risico aan storingen onderhevig te raken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'landschap', 'ecologie' en 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
251	f	Het is duidelijk geworden dat de slagschaduw van de windmolens, zowel letterlijk als figuurlijk, een zeer grote impact heeft op de sociale, culturele en economische structuur van dit gebied. Het gebied is vrij dun bevolkt en het economische perspectief ontbreekt. Juist in dit gebied moet een zeer forse opgave aan windenergie gerealiseerd worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'slagschaduw' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
251	g	Het woon- en leefgenot in deze streek wordt juist bepaald door de ruimte die dit gebied nog volop biedt. De effecten van het windpark, in de vorm van geluids- en lichteffecten, waardedaling van huizen, hebben een zeer ingrijpend effect op een gebied dat al als een krimpregio wordt aangeduid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'geluid', 'licht', 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
251	h	Het is onvermijdelijk dat dit psychologisch en economisch	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de be-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		grote uitwerking heeft op de inwoners van dit gebied. De effecten hiervan kunnen en mogen niet onderschat worden. De positieve economische effecten van windmolens komen slechts bij een beperkt aantal inwoners terecht, de negatieve effecten bij de meerderheid. Dit heeft scherpe scheidslijnen getrokken door deze gemeenschappen waar men sterk op elkaar aangewezen is. Hiervoor is volstrekt onvoldoende aandacht geweest.	stuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'woon- en leefklimaat algemeen', 'economische effecten algemeen', 'financieel voordeel gemeenschap' en 'procedure algemeen'.	geen reden tot aanpassing.
251	i	De landelijke opgave ten aanzien van windenergie wordt in een groot gebied neergelegd met onevenredig grote gevolgen voor het landschap en het perspectief voor de plaatselijke bevolking in een groot gebied. Gezien de effecten en omvang van het gebied, de hoogte van de molens en het grote aantal, verzet indiener zich tegen deze plannen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'woon- en leefklimaat algemeen', 'economische effecten algemeen' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
252				
252	a	Het inpassingsplan maakt de bouw mogelijk van vijftig windturbines met een hoogte van ruim tweehonderd meter langs de gemeentegrens van Stadskanaal, waarvan indiener 100 meter vanaf woont.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
252	b	De windturbineprojecten hebben als zeer groot complex een negatieve invloed op de regionale economie en doen afbreuk aan het woon- en leefklimaat in de gemeente.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
252	c	De gemeente Stadskanaal ligt in een krimpregio. Door het industriële karakter van de windturbineprojecten gaan de kernkwaliteiten van het landelijk wonen, 'rust' en 'ruimte', verloren. Nieuwe instroom van inwoners zal hierdoor uitblijven, wat leidt tot leegstand en verpaupering.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen', 'geluid' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
252	d	Door de planvorming zijn er bewoners die moeite hebben hun woning te verkopen. En bewoners die zich voorbereiden op een vertrek, omdat na goedkeuring van de plannen vertrekken misschien niet meer gaat lukken. Nieuwe potentiële bewoners moeten met hun auto of de bus eerst	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		door het windmolenpark rijden voor ze in de gemeente Stadskanaal zijn.		
252	e	De kernen Stadskanaal en Musselkanaal vervullen een centrumfunctie voor de veenkoloniën. Dit betreft voor een belangrijk deel De Monden en zijn omgeving. Een terugloop van de bevolking als gevolg van de windturbineprojecten heeft negatieve gevolgen voor het midden- en kleinbedrijf.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
252	f	Ruimte en rust zijn kwaliteiten van dit gebied, waardoor het gebied aantrekkelijk is voor toeristen. Het beekdal van de Hunze (of Oostermoer) heeft daarbij de potentie zich nog verder te ontwikkelen. De windturbineprojecten hebben negatieve gevolgen voor de toeristische ontwikkeling van de regio.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toerisme en recreatie', 'woon- en leefklimaat algemeen', 'landschap', 'slagschaduw' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
252	g	Indiener geeft aan dat het windturbineproject niet alleen een ontwrichtende werking op de lokale economie heeft, maar ook op de samenleving. Mede vanwege de gebrekkige en eenzijdige communicatie ontbreekt nagenoeg elk draagvlak. Uit onderzoek blijkt dat maar liefst 78% van de respondenten zich uitspreekt tegen het windturbineproject.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toerisme en recreatie', 'woon- en leefklimaat algemeen' 'landschap', 'slagschaduw' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
252	h	De aanwijzing van het Mondengebied heeft plaatsgevonden op basis van reeds gedane toezeggingen en niet op basis van een inhoudelijke afweging. De toezeggingen in 2010 en 2011 voor de Rijkscoördinatieregeling(RCR)-procedures zijn volgens indiener in het gehele proces leidend geweest.	Het proces in het kader van de SVIR en de SvWOL heeft geleid tot de aanwijzing van het onderhavige gebied. Dat de RCR-procedure reeds eerder gestart is, doet daar niet aan af. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen' en 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
252	i	Er is sprake van drie afzonderlijke windturbineprojecten. Elk project heeft zich in 2010-2011 afzonderlijk aangemeld voor een RCR-procedure. Nu is gebleken dat elk project minder is dan 100 MW, kan de Rijkscoördinatieregeling niet van toepassing zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
252	j	Een zorgvuldige afweging van de gezondheidsaspecten	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ontbreekt. Ook psychische schade door stress vanwege het onverkoopt worden van woningen moet niet worden onderschat.	onder het kopje 'gezondheid'.	geen reden tot aanpassing.
252	k	Het plan staat haaks op het beleid van de provincie Groningen, de gemeenten Stadskanaal en Vlagtwedde en het waterschap Hunze en Aa's, wat gericht is op de realisatie van recreatief-ecologische verbindingzones tussen de Hondsrug en Westerwolde. Doordat de windturbines tussen de Hondsrug en Westerwolde komen te liggen, vormen zij een fysieke en visuele barrière.	Uit de plantoelichting en het MER blijkt dat er geen negatieve ecologische effecten te verwachten zijn voor wat betreft een mogelijke barrièrewerking. De recreatieve mogelijkheden van het gebied zijn betrokken bij de afweging. Gezien het feit dat de afstanden tussen de turbines dusdanig groot zijn dat er nog duidelijke doorzichten zijn naar de Hondsrug, kan deze verbinding in stand blijven. Hoewel het landschap zal veranderen, is van een daadwerkelijke visuele barrière geen sprake. Voor het overige wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
252	l	Indiener geeft aan dat er andere alternatieven voorhanden zijn. Hierbij wordt gewezen op een plan voor een solarpark, een plan dat volgens indiener wel draagvlak kent bij bewoners, politiek en het bedrijfsleven. Het windpark is geen goede keuze omdat het slechts een klein deel van de energiebehoefte dekt. Een ander alternatief is het verduurzamen van de woningen of combinaties waardoor de schadelijke windturbineprojecten worden teruggedrongen.	Het voornemen voor het solarpark wordt zeer toegelicht en ligt ook in de lijn die de minister voorstaat wat betreft duurzame energieopwekking, te weten het zoveel mogelijk inzetten op verschillende duurzame energiebronnen om te komen tot de gewenste energietransitie en de taakstelling daarin te behalen. Echter is gebleken dat wind op land hierbij de meest effectieve energievorm is. Voor een nadere onderbouwing hiervan wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
252	m	Het plan voorziet niet in een oplossing voor het wegvallen van de wind. Er moet dus sowieso ergens op de achtergrond draaiende of zeer snel startende (dure) opwekkingscapaciteit aanwezig zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
252	n	Het ontwerp-inpassingsplan voldoet niet aan eisen van een goede ruimtelijke ordening, omdat de economische en maatschappelijke uitvoerbaarheid van het plan niet is	Voor wat betreft de economische uitvoerbaarheid verwijzen wij naar de toelichting van het inpassingsplan (hoofdstuk 8) waarbij ingegaan wordt op de economi-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		aangetoond.	sche uitvoerbaarheid. Tevens wordt verwezen naar de thematische beantwoording en dan specifiek het thema 'economische uitvoerbaarheid'. Onder het binnen dit thema opgenomen kopje 'economische uitvoerbaarheid' wordt eveneens ingegaan op de economische uitvoerbaarheid van het project. Ten aanzien van de maatschappelijke uitvoerbaarheid wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'economische effecten algemeen' en 'draagvlak'.	
252	o	Keuzes zijn onvoldoende gemotiveerd, inclusief de keuze voor het toepassen van de Rijkscoördinatieregeling.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen', 'bestuurlijke afweging' en 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
252	p	Gezondheidseffecten zijn niet of nauwelijks in beeld gebracht.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
252	q	Alternatieve vormen van energie zijn niet in de planvorming betrokken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
252	r	Indiener geeft aan dat de overheid te lang afgewacht heeft en nu het plan met een ondemocratische stoomwals naar bewoners toe laat rollen die niemand tegen kan houden. Alle argumenten worden afgedaan met een soort 'het risico is aanvaardbaar', zonder onderbouwing met onafhankelijke getallen. Zelfs bij onderwerpen als gezondheidsrisico's, derving van woongenot en Astron (LOFAR).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'MER algemeen', 'onderzoeken algemeen', 'gezondheid', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
252	s	De kosten van het plan zijn zonder reden hoger dan noodzakelijk. Als de windturbines een nationaal belang vormen dan had de overheid (net als bij snelwegen) de noodzakelijke grond van de boeren kunnen onteigenen i.p.v. een buiten proporties hoog bedrag jaarlijks te gaan betalen. De huidige vergoeding is buitenproportioneel in	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		verhouding tot de inkomstenderving van de boer. Het lijkt op een vorm van omkopen met belastinggeld, waar indiener tot zijn ergernis aan mee moet betalen.		
252	t	Indiener geeft aan dat het plan niet compleet en niet toekomstbestendig is omdat een voorziening voor het omzetten van een deel van de opgewekte energie in bijvoorbeeld waterstof, mist.	Niet valt in te zien waarom een dergelijke voorziening noodzakelijk is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
252	u	Het sociale aspect is niet compleet. Bedrijven ten behoeve van duurzame energie, zouden zich verplicht moeten vestigen tussen de windmolens en alle werknemers zouden in het molengebied moeten wonen. De lasten komen hier terecht, dan moeten ook de lusten hier terecht komen. Anders gaan die bedrijven op een mooiere locatie zitten en personen die hier niet wonen gaan hier hun brood verdienen.	De overheid is niet in staat, noch vindt zij het wenselijk, om bedrijven en personen te verplichten om zich ergens te vestigen. Dit is in strijd met het Europese recht op vrijheid van vestiging. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
253				
253	a	Indiener benoemt de essentie van zijn zienswijze en geeft aan positief te staan tegenover de windturbines. Indiener heeft meerdere woonadressen, waaronder in Duitsland en woont hier in de nabijheid van windturbines. Indiener geeft aan hier op geen enkele manier last van te onder vinden.	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
253	b	Indiener wijst op het record aantal woningen dat in de gemeente Stadskanaal door middel van particulier opdrachtgeverschap worden gebouwd, ondanks de wetenschap dat dit in de nabije toekomst een windturbinepark wordt. Er is geen sprake van stress, hooguit bij een zeer kleine groep die (psychologisch gezien) nooit tegen verandering kan, dat kom je overal tegen.	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
253	c	Effecten op de lokale en regionale economie zijn niet aantoonbaar, gelet op ervaringen elders. Eén van de voornaamste economische functies van het gebied, de landbouw wordt niet aangetast. Industrie en transportwezen	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		zijn met hun afzet niet gericht op dit gebied alleen.		
253	d	Indiener noemt dat het MKB voornamelijk onder druk staat door autonome ontwikkelingen zoals internet en schaalvergroting en niet zozeer door het beoogd windturbinepark.	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
253	e	Door demografische ontwikkelingen kan het aantal huishoudens afnemen, maar dit wordt gecompenseerd doordat er steeds meer per huishouden wordt uitgegeven.	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
253	f	De windturbines hebben geen negatief effect op de werkgelegenheid, maar levert juist werkgelegenheid op.	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
253	g	Woningen komen niet langer leeg te staan als gevolg van de windturbines. Dat woningen lang leeg staan is in het noorden reeds een oud verschijnsel. Door de komst van dit park komt dat proces niet in een hogere versnelling. Voor zover dat leidt tot stress heeft dat niet met de windturbines te maken.	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
253	h	De gemeenten kunnen de leges voor de bouwvergunningen gebruiken om in de loop der tijd het aantal wooneenheden terug te brengen in het tempo van de demografische ontwikkelingen. Te beginnen bij de woningen dicht bij de turbines gelegen.	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
253	i	Het is van alle tijden dat burgers verhuizen tussen gemeenten. Dat staat los van demografische ontwikkelingen. Het eventueel dalen van een beperkt aantal woonobjecten biedt, bij een groeiende bevolking, ook kansen voor koopjesjagers van elders. Al met al zal de waarde van de woningen niet significant dalen.	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
253	j	Er is geen aanzienlijk effect op het toerisme in de regio, omdat het toerisme enerzijds geen grote sector is in het plangebied, en anderzijds er ook in andere concurrerende regio's windturbineparken worden aangelegd. Ook kan er een toeristisch product worden gevormd in het kader van	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		windturbines en duurzaamheid.		
253	k	De communicatie over het project was voldoende.	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
253	l	Indiener stelt voor de resultaten van het draagvlakonderzoek terzijde te schuiven, omdat er veel is aan te merken op de onderzoeksmethodiek, aanpak en enquêtevragen.	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
253	m	Gemeente Stadskanaal probeert de grote groep bewoners die een neutraal standpunt innemen te mobiliseren door een negatieve voorbeeldzienswijze beschikbaar te stellen. Indiener adviseert om deze zienswijzen ter zijde te schuiven.	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
253	o	Er zijn geen aanwijzingen dat de windturbines een hinderpaal zijn bij ecologische verbindingzones.	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
253	p	Het aangedragen alternatief van het solarpark neemt veel ruimte in waardoor er minder ruimte overblijft voor andere functies. Tevens behalen alle solarinitiatieven tezamen niet hetzelfde rendement als de windturbines.	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
253	q	Tevens is een goede mix van verschillende energiebronnen nodig voor een stabiele toevoer. Het is dus geen of-of verhaal, tussen windturbines of zonnepanelen.	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
253	r	Windturbines zijn van nationaal belang, omdat Nederland zodoende niet afhankelijk is import. Regionaal en lokaal belang is ondergeschikt.	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
253	s	Windturbines zijn nog niet uitontwikkeld. De levensduur van de turbines moet worden genuanceerd. De kop heeft een levensduur van 20 jaar, maar de toren kan veel langer mee. De keuze voor windturbines is aanvaardbaar.	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
253	t	Gemeente Stadskanaal heeft een negatieve zienswijze beschikbaar gesteld voor haar burgers, terwijl enkel de burgers in Musselkanaal en Stadskanaal-Zuid eventuele hinder kunnen ondervinden.	Ter kennisgeving aangenomen. Indiener onderschrijft het plan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
254				
254	a	Indiener is van mening dat er te veel inspraakrondes zijn waar niets mee wordt gedaan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
254	b	Indiener geeft aan dat in plaats van windturbines het probleem ook aan de voorkant aangepakt kan worden. In plaats van pleisters plakken, zou begonnen kunnen worden met energie besparen. Bijvoorbeeld subsidie voor het aanpakken van slecht geïsoleerde woningen of zonnepanelen leveren altijd energie, maar vooral overdag wanneer de meeste energie nodig is. Windmolens draaien met name in de nacht het hardst op het moment dat er het minste verbruik is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
254	c	De initiatiefnemers geven aan geen gebruik te maken van de beste beschikbare technieken. Dit is toch doorgaans wel een voorwaarde voor het verkrijgen van een vergunning. De best beschikbare technieken zijn er of komen binnenkort op de markt. Denk aan de Vortex bladeless turbine, 24 meter hoog en zonder draaiende delen. Bij deze turbine is er geen sprake van op hol slaan of verbranden van onderdelen, is niet aan slijtage onderhevig en past in het landschap.	Onduidelijk is waarop de stelling dat initiatiefnemers aangegeven hebben geen gebruik te maken van de best beschikbare technieken, gebaseerd is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
254	d	Indiener adviseert vanaf de start draagvlak te creëren. In plaats van na jaren stommetje spelen ineens zogenaamde inspraakavonden te organiseren, waar men alleen volledig geregistreerd naar binnen mag. Daar maak je geen vrienden mee. Het heeft ook niets te maken met open communicatie.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
254	e	Waar je ook geen vrienden mee maakt is inzetten op participatie. Participatie is leuk, maar compensatie komt eerst. Het hele leefgebied van mensen wordt verpest en dan ben je toch knap brutaal als je dan verwacht dat mensen daaraan mee willen werken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
254	f	Indiener geeft aan dat er geen rustig punt meer aan de horizon is. Indiener is geboren met een Aspergersyndroom en daarom overgevoelig voor prikkels. Draaiende wieken zorgen voor onrust, hoofdpijn en slaapverstoring.	Er is geen sprake van een 360° horizon met windmolens. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
254	g	De dorpen en leefomgeving veranderen in een industriegebied met industriële geluidsnormen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'bestuurlijke afweging' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
254	h	Het krijgen van compensatie gaat nog een probleem worden, want bij wie moet je aankloppen? De compensatie in de zin zoals de initiatiefnemers dat nu in gedachten hebben, namelijk een donatie aan een plaatselijke voetbalclub of een buurtfeest komt niet ten goede aan de hele gemeenschap en staat niet in verhouding tot de overlast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
254	i	Windenergie in de vorm van de beoogde turbines is volledig achterhaald en het doet niets aan de uitstoot van CO2.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
254	j	Waardedaling van woningen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
254	k	Totaal wantrouwen van de bevolking in de politiek.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
254	l	Draagvlakonderzoek en draagvlakversterker hebben uitgewezen dat er geen enkel draagvlak is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
254	m	Drie afzonderlijke windparken, ook als zodanig benoemd, betekent dat de RCR hierop niet van toepassing is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
254	n	De lusten voor de initiatiefnemers, de lasten voor de omwonenden	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
254	o	De turbines worden uiteindelijk door de burgers betaald, want de subsidies moeten ergens vandaan komen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
				passing.
254	p	De structuur van het landschap gaat aan gort doordat de infrastructuur geweld aan wordt geweld aan gedaan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
255				
255	a	Indiener is tegenstander van het plaatsen van windmolens in het Drentse Mondengebied. De overheid doet moeite om burgers te beschermen tegen invloeden van buitenaf. Gek is dat diezelfde overheid het gebied wil opzadelen met molens die jarenlang overlast zullen geven, terwijl er genoeg alternatieven zijn die voor velen aanvaardbaar zijn. De argumenten die de minister gebruikt om zijn zienswijze te handhaven komen niet direct uit betrouwbare bron. De informatie vanuit het ministerie betreffende de gasproblematiek was ook niet altijd even betrouwbaar.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
256				
256	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
256	b	Indiener is heel erg tegen en ziet liever straks weer tegen die zomer lente aan als tegen die molens.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
257				
257	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
257	b	Waarom moeten er zoveel windturbines komen. Het is geen gezicht, je ziet ze al van heel ver weg. Dan kijk je niet naar natuur, maar tegen die hoge dingen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
258				
258		De zienswijze van indiener is gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
259				
259	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 48, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 48 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 48.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
259	b	De initiatiefnemers hebben zomaar 9 turbines bijgeplaatst in een gebied waar volgens het College van Rijksadviseurs absoluut geen ruimte is om turbines te plaatsen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
259	c	Ook treedt er interferentie op met de turbines bij de N33 bij Veendam. Op de 3D animatie van ROM 3D zijn deze turbines duidelijk op de achtergrond te zien.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
259	d	Voor het windpark is geen enkel draagvlak aanwezig (zie draagvlakonderzoek Enneüs, eind 2014). Meer dan 80% van de inwoners van de Veenkoloniën is tegen de windmolens	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
259	e	Volgens de Raad van State is het in strijd met de regels dat in het plan op één van de belangrijkste milieuaspecten, geluid, alleen kan worden ingepast indien mitigerende maatregelen getroffen worden. Terwijl de geluidsnormen ook nog versoepeld zijn. (uitspraak Prinsenbeek van 23 september 2015, overweging 17.6)	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
259	f	Indien de windturbines worden geplaatst verslechtert het woon-en leefklimaat in Gieterveen aanzienlijk.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
				passing.
260				
260	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
260	b	Ruimte en rust zijn kwaliteiten van het gebied maar door de realisatie van het windpark verandert het gebied in een industriegebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'landschap', 'geluid' en 'woon- en leefklimaat'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
260	c	Door het plaatsen van windmolens wordt het open karakter van het gebied ernstig aangetast. Dit bezwaar wordt nog vergroot omdat op diverse plekken in het gebied de rode lampjes van de windmolens in Duitsland ook duidelijk waarneembaar zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'licht'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
260	d	De gevolgen van geluidshinder zijn niet te overzien, zeker wat betreft de lage tonen, die vooral in de nacht verdragend zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
260	e	Mogelijke slagschaduw is geen leuk toekomstperspectief.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
260	f	Er dient een duidelijk kader te zijn voor onafhankelijk onderzoek naar hinder en klachten van omwonenden. Dit dient gefinancierd te worden door de overheid en of initiatiefnemers zonder dat omwonenden hiervoor naar de rechter moeten.	Indien indiener een klacht of een verzoek tot handhaving wil indienen vanwege hinder dan is de Regionale Uitvoeringsdienst Drenthe hiervoor de aangewezen instantie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
260	g	Als de bewoners dermate last ondervinden van de windturbines dat zij moeten verhuizen en zij krijgen het huis niet verkocht, dan dienen deze woningen verplicht te worden opgekocht door de initiatiefnemers tegen de marktwaarde, te bepalen door een taxateur aan te wijzen door de initiatiefnemers en een taxateur aan te wijzen	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		door de bewoners. Taxaties worden betaald door de initiatiefnemers. Zo worden bewoners niet gedwongen voor de rest van hun leven in een onverkoopbaar huis in een voor hun ziekmakende omgeving te wonen.		
260	h	De gemeente Borger-Odoorn is in het verleden ernstig in haar zorgplicht tekortgeschoten door een gebied aan te wijzen voor windmolens zonder direct belanghebbenden, de aanwonenden van de gemeente Stadskanaal hierover te informeren.	Het gemeentelijk beleid staat hier niet ter discussie. Enerzijds omdat dit reeds vastgesteld is met toepassing van de gebruikelijke inspraakprocedures en anderzijds omdat het in casu een rijksinpassingsplan betreft. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
260	i	Het ontwerp-inpassingsplan voldoet niet aan de eisen van een goede ruimtelijke ordening, omdat de economische en maatschappelijke uitvoerbaarheid van het plan niet is aangetoond.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
260	j	Gezondheidseffecten zijn niet of nauwelijks in beeld gebracht.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
260	k	Ook zijn alternatieve vormen van duurzame energie, bijvoorbeeld zonnepanelen, niet in de planvorming betrokken. Economisch gezien kunnen de subsidiegelden beter benut worden voor zonnepanelen die op de daken van de bewoners van het gebied geplaatst kunnen worden. De infrastructuur voor het transporteren van de op te wekken KW is immers al aanwezig. Dit komt financieel en sociaal gezien een groot deel van de plaatselijke bevolking ten goede.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
261				
261	a	De zienswijze van indiener is gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 260 b t/m k, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener gelijklopend is aan de onder 260 b t/m k behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 260 b t/m k.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
263				
263	a	Het indienen van een correcte en complete zienswijze is	De reactie is begrijpelijk gezien de omvang van de do-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		door het gebruik van lastige (juridische) typografie en verwijzingen naar het wetboek voor een doorsnee burger erg lastig. Er zijn wellicht zaken welke momenteel (nog) niet bij indiener plaats vinden of welke indiener momenteel niet verwoorden kan. Dit ook vanwege de lastige termen en de wetgeving waarin een doorsnee burger niet thuis is.	cumenten. Helaas is dit noodzakelijk om de volledige belangenafweging inzichtelijk te maken en aan te kunnen tonen dat aan alle wettelijke eisen wordt voldaan, alsmede de wijze waarop dit juridisch geborgd wordt. In het MER is een publieksvriendelijke samenvatting opgenomen.	geen reden tot aanpassing.
263	b	De windturbines hebben een negatief effect op de waarde van de woningen. De indiener ziet graag een regeling waarin de waardedaling van de woning, veroorzaakt door het windturbinepark gecompenseerd wordt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
263	c	Het gebied specifiek tussen Langestraat Gieterveen en de N33 ter hoogte van Gieterveen moet plaats gaan bieden aan maar liefst 5 windturbines. Indiener is van mening dat dit gebied veel te klein is om deze hoeveelheid windturbines in te passen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
263	d	De beoogde windturbines zullen een hoogte van ca. 183 meter hebben. Als richtlijn staat in de publicatie "Bedrijven en Milieuzonering" van de VNG met als meest actuele datering 2009 het volgende: De afstand van woonbebouwing voor windturbines met een rotordiameter van 50 meter een minimale afstand moeten hebben van 300 meter. Het baart indiener zorgen dat de turbines met deze straal qua rotorblad op zeer korte afstand staan van de bebouwing. In het gebied tussen Langestraat Gieterveen en de N33 ter hoogte van Gieterveen is de afstand tussen de woonbebouwing van Nieuwediep tot aan Gieterveen slechts 16 à 1700 meter. Deze afstand is veel te klein voor het plaatsen van de turbines. Een goede ruimtelijke inpassing met een veilige/reële afstand tot de woonbebouwing is op deze locatie niet mogelijk.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bedrijven en milieuzonering' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
263	e	Het akoestisch onderzoek in het plan voldoet aan de gestelde normen. Echter alleen wanneer er mitigerende	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		maatregelen worden genomen. Aangezien geluid één van de vele aspecten is welke met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid voor overlast gaan zorgen is het zorgelijk dat de windturbines enkel ingepast kunnen worden wanneer er mitigerende maatregelen worden getroffen.		passing.
263	f	Het handhaven van het geluidsniveau is moeilijk en niet beschreven. Ook worden er geen (vaste) meetpunten aangebracht waarbij continu een meting kan worden gedaan t.o.v. de woningen. Daarnaast weegt mee dat er een verschil is tussen dag- en nachtmeting, dat er wordt uitgegaan van een jaargemiddelde en dat er sprake kan zijn van staande golven van laagfrequent geluid op de gevel van een woning.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
263	g	Laagfrequente resonantie en niet hoorbaar geluid kunnen voor gezondheidsklachten zorgen welke niet meetbaar zijn, maar wel zeker hun impact kunnen hebben op het dagelijks functioneren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
263	h	Het RIVM meldt dat windturbines wel degelijk schadelijk kunnen zijn voor de gezondheid. Gezondheidsklachten verklaarbaar of vermindert verklaarbaar t.a.v. windturbines vormen wel degelijk een risico. Hiernaar is onvoldoende onderzoek gedaan. Wanneer er gezondheidsklachten optreden welke te verklaren zijn aan de hand van de windturbines komen alle liquide middelen in gevaar. Tevens wordt de persoonlijke en sociale situatie aangetast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
263	i	Het complete ontwerpplan zoals deze nu op tafel ligt heeft al gezorgd voor de nodige negatieve effecten op de samenleving. Tweestrijd maakt deel uit van de al zo kleine gemeenschap, Gieterveen in het bijzonder.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
263	j	De winning van Neodymium gebruikt in de magneet van de windturbine is erg schadelijk voor zowel mens als dier.	Lang niet alle windturbines bevatten Neodymium. De meeste moderne windturbines maken inmiddels gebruik van andere technieken.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
263	k	Tevens vormen de wieken wanneer ze draaien een gevaar voor het gevogelte.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
263	l	Aan de westzijde van Gieterveen zijn "miljoenen" geïnvesteerd om een natuurgebied aan te leggen waarbij de oude meandering van de Hunze erg mooi weergegeven is en het een stimulans is voor het toerisme. De ontwikkeling van een industrieel gebied doet hieraan zeer grote afbreuk.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
264				
264	a	In het inpassingsplan wordt gesproken dat het windpark een vermogen van circa 150 MW krijgt. In de virtuele presentatie van de windmolens tijdens de spreekuren zijn er gewoon 50 windmolens van 3.45 MW gepresenteerd (Vestas V126), ofwel 22.5 MW extra en dit zijn 6.5 molens meer dan nodig is.	Het is nog niet duidelijk welke turbines zullen worden geïnstalleerd. Dit kan ook verschillen per initiatiefnemer. In de visualisatie (het 3D model) die is getoond tijdens de spreekuren is zijn 3 verschillende types gevisualiseerd. De keuze voor de types in de visualisatie heeft niets te maken met de uiteindelijke keuze voor het windturbinetype en het vermogen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
264	b	De folder van de initiatiefnemers geeft een verhaal over het geluid van windmolens. Hierin staat: "Ter vergelijking: van een moderne koelkast is het geluidsniveau op enkele meters zo'n 50 dB. indiener heeft op kieskeurig.nl gekeken direct na de uitgave van de folder: - Tot 35dB - 2 koelkasten - 35-40dB 183 koelkasten - 40-45dB 247 koelkasten - 45-50dB 29 koelkasten Bij de laatste 29 stuks heeft de meest lawaaiige koelkast 47 dB en dit is een zeer grote dubbeldeurs uitvoering. Een windmolen mag overdag 47 dB produceren, dus volgens de folder: een koelkast maakt 2x meer lawaai (3dB) dan een windmolen gemiddeld overdag mag maken. Kortom, misleiding door de initiatiefnemers.	Het dB(A) niveau in de folder is slechts als voorbeeld genoemd. De door indiener aangehaalde site is geen erkend onderzoeksinstituut, noch een autoriteit op dit gebied. Er wordt voldaan aan de normen. Niet valt in te zien waarom sprake zou zijn van misleiding. Voorts valt de berichtgeving via folders buiten de reikwijdte van het inpassingsplan. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'MER algemeen', 'onderzoeken algemeen' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
264	c	Omdat Gasselternijveenschemond aan alle zijden worden	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ingesloten door de windmolens, hebben inwoners bij elke windrichting lawaai van de molens. ONAANVAARDBAAR! Indiener verzoekt om in het dorp een nulmeting te laten uitvoeren en de resultaten openbaar te maken. Het is 's avonds echt stil. Dus is er snel sprake van een grote verstoring voor een groot deel van het jaar.	onder het kopje 'geluid'.	geen reden tot aanpassing.
264	d	Er is complete insluiting van woningen in Gasselternijveenschemond. De complete horizon wordt van alle kanten door bijna 200 meter hoge molens in beslag genomen. Deze insluiting komt volgens indiener nergens anders voor in Nederland bij niet belanghebbenden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
264	e	Indiener is bang voor laagfrequent geluid veroorzaakt door mogelijke bodemtrillingen en vibratie van lucht door het onderbreken van de luchtstroom en tijdens de bouw van de vele heipalen welke de grond in gaan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bouw en aanleg' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
264	f	In het inpassingsplan staat wel een zeer beperkt stukje over LFG. Indiener wil graag een berekening inzien. Diverse onderzoeken geven aan dat laagfrequent geluid niet aanvaardbaar is en kan leiden tot medische klachten. Indiener draagt een quote aan uit een onderzoeksrapport van het RIVM uit 2009. Een overheid blijft ernstig in gebreke wanneer zulke zaken worden gebagatelliseerd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
264	g	Er zijn 2 windmolens gepland op een afstand van resp. 270 meter en 340 meter van de NAM locatie aan de Gasselternijveenschedreef in Gasselternijveenschemond. Dit is een zgn. zuurgas locatie (H ₂ S waterstofsulfide). Dit is een zeer gevaarlijk gas. Wanneer gekeken wordt in het "Handboek Risicozonering Windturbines (3.1) september 2014" is volgens tabel 2 op bladzijde 21 aangegeven dat de maximale werpafstand bij overtoeren tussen de 531 en 613 meter bedraagt. Dit is nog zonder luchtkrachten. Deze veiligheidszones zijn niet aangegeven op de gepresenteerde plattegronden. Hier is de zelfs sprake van een	In het externe veiligheidsonderzoek (bijlage 12 MER) is geïnventariseerd welke objecten zich bevinden binnen de maximale effectafstand van de windturbines. De effecten op de gaswinningslocatie Gasselternijveen worden specifiek beschreven in paragraaf 3.6 van dit rapport. Uit de berekeningen en reactie van de NAM blijkt dat de risicotoevoeging (0,4%) zodanig klein is dat deze verwaarloosbaar wordt geacht.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		groepsrisico wanneer er een grote hoeveelheid H ₂ S-gas ontsnapt uit de bovengrondse installatie. Indiener pleit ervoor dit item door te nemen gezien het risico voor de omliggende dorpen.		
264	h	Er is sprake van waardedaling woningen. Sinds het bekend worden van de plannen voor het windpark de Drentse monden is onze woning al zo'n 20% in waarde naar beneden bijgesteld. Wanneer de molens daadwerkelijk geplaatst zijn zal de woningwaarde nog verder dalen, of zelfs onverkoopbaar worden. Dit is wederom niet acceptabel, en hiervoor zullen initiatiefnemers financieel aansprakelijk worden gesteld.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
264	i	In het inpassingsplan is opgenomen dat het landschap zich leent voor de plaatsing van windturbines. Indiener van mening dat dit gebied zich misschien leent voor horizontale elementen maar zeker niet voor 200 meter hoge verticale torens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
264	j	Indiener vraagt zich af waarom het veenkoloniaal landschap op deze manier vernield wordt, terwijl er een goed alternatief ligt, namelijk een zonnepark met voldoende draagvlak.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
264	k	Indiener is van mening dat het inpassingsplan 'Windpark de Drentse Monden en Oostermoer' geschreven lijkt te zijn op een manier dat alle turbines in het landschap ingepast kunnen worden. Daarnaast is geluid nergens een probleem en ziet het er fantastisch uit in het landschap. Faalkansen van windmolens komen bijna niet voor en veiligheidszones zijn klein gehouden. Er leven maar weinig mensen en dieren. Het is gewoon te mooi om waar te zijn. Het inpassingsplan is niet meer geloofwaardig.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen', 'geluid', 'externe veiligheid' en 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
264	l	In het inpassingsplan is opgenomen dat er geen sprake is van het voorkomen van strikt beschermde soorten (tabel 2 of 3 soort van de Flora en faunawet). Er komen wel	In het inpassingsplan is nergens opgenomen dat er geen sprake is van het voorkomen van strikt beschermde soorten. Verwezen wordt naar de themati-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		degelijk vogels voor welke op de rode lijst staan. Indiener heeft in zijn omgeving waarnemingen gedaan van Matkop, Groen Specht, Grauwe Gors, Kramsvogel, Koekoek en Huismussen. Verder nog waarnemingen van het Goudhaantje, Vuurgoudhaantje, Boomklever, Sperwer, Bui-zerd, Ooievaar en Goudvinken.	sche beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	
265				
265	a	Er is geen onafhankelijk, onpartijdig, ongelimiteerd, ongeclausuleerd deskundig onderzoek gedaan naar mogelijke gezondheidsrisico's op de lange termijn van door windturbines gegenereerd hoorbaar- en niet hoorbaar geluid. Terwijl er in het buitenland in wetenschappelijk onderzoek is aangetoond dat als mensen langdurig worden blootgesteld aan laagfrequente trillingen, dit allerlei complexe ziektebeelden veroorzaakt door mogelijke verstoring van de individuele functies van de afzonderlijke organen als ook de gevolgen daarvan voor hun interacties (o.a. onderzoek van professor Maria Alvarez). Gezondheid van de mens moet voorop staan daar dergelijke gezondheidschade veelal onomkeerbaar is. Gezondheid mag ook niet worden afgekocht.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
265	b	Geluid heeft effect op exotische vogels zoals papegaaien e.d. De eigenaren van broedcentrum "Birdpark-Jagrie" in Gieterveen denken met hun kennis en ervaring dat de voorgenomen plaatsing van de windturbines het einde van hun bedrijf betekent. Dit omdat elke verstoring, bijvoorbeeld reeds in de opbouwfase van een windturbine zoals lawaai t.g.v. het boren en heien, reeds funest is en bestaand ecologisch onderzoek naar de effecten daarvan totaal ontbreekt.	Verwezen wordt naar de zienswijze 275.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
265	c	In de bijlages van de Europese wet- en regelgeving m.b.t. geluidsnormen, is specifiek aangegeven dat 'L den' ongeschikt is voor windturbines en als zodanig niet mag wor-	Deze zienswijze heeft betrekking op de aanvaardbaarheid van de wetgeving, niet over inhoudelijke bezwaren op de uitgevoerde onderzoeken. Er is in het MER ge-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		den toegepast. Hoewel 'L den' is opgenomen in de Nederlandse wetgeving, betekent dit niet dat zij rechtmatig is, omdat het strijdig is met de hoger in hiërarchie van toepassing zijnde Europese wet- en regelgeving. De definitie van 'L den', populair gezegd een daggemiddelde, maakt het mogelijk dat gedurende langere perioden zeer hoge geluidswaarden mogen optreden, aangezien perioden van windstilte zorgen voor een nivellering van het uiteindelijke resultaat. Een norm bedoeld voor het borgen van (welzijn -) en gezondheidsrisico's kan vanwege de wijze waarop de norm wordt gehanteerd, zijn functie 'het beschermen van de mens tegen onaanvaardbare hoge blootstelling aan het door windturbines gegenereerde geluid' daardoor niet waarmaken en dat is onaanvaardbaar te meer daar zij ook nog eens strijdig is met Europese wet- en regelgeving. De 'Lden' moet dan ook worden vervangen door een actuele geluidssterkte maatstaat waarbij het voorstelbaar is dat aan de maximale norm een max. tijdsperiode wordt gekoppeld.	toetst aan vigerende wet- en regelgeving. Hiervan heeft de Raad van State reeds geoordeeld dat deze norm aanvaardbaar, toetsbaar en handhaafbaar is (zie o.a. uitspraak Wieringermeer, ECLI:NL:RVS:2016:1228). Indiener heeft niet aangegeven dat er feitelijke onjuistheden in de berekening of beoordeling staan. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	
265	d	De Gronings-Drentse Veenkoloniën kenmerken zich door de ontginningsstructuur van het veen in het verleden waardoor een gebied is gevormd met lintdorpen en een open landschap met bijbehorende weidse vergezichten. Het voorgenomen windpark is zo massaal in zijn omvang, zowel in hoogte als aantal, dat voornoemde kenmerken die als een belangrijke kwaliteit van het gebied worden beschouwd vanwege de rust voor het oog en oor, volkomen dreigt te worden tenietgedaan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
265	e	Indiener zal in de directe omgeving steeds worden geconfronteerd met zicht op draaiende molens (en hun slagschaduw) die voorzien zijn te worden opgesteld langs N374 in de richting van Drouwenermond.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
265	f	Door de komst van het windpark zal een industrieel landschap ontstaan, wat afbreuk doet aan de toeristische sec-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		tor in de regio. De gemeente Borger-Odoorn en haar inwoners zijn van het toerisme afhankelijk en hiervoor zijn in het verleden grote (financiële) inspanningen verricht. Om aan het werk te komen en een inkomen te verwerven, heeft het gebied alleen al om die reden weinig andere keus dan tegen de komst van de windmolens te zijn.		passing.
265	g	De elektromagnetische verstoring die de windmolens zullen veroorzaken, kan onvoldoende gefilterd. Dit zal er toe leiden dat LOFAR, een wereldwijd in hoog aanzien staand project waarin tientallen miljoenen zijn geïnvesteerd en het paradepaartje van de Nederlandse astronomie, in haar bestaan wordt bedreig. Nederland zal daarmee haar voorstaande positie gaan verliezen. Naast een enorme kapitaalvernietiging van belastinggeld, leidt dit ook tot grote internationale reputatieschade.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
265	h	Er is sprake van krimp, de leefbaarheid staat onder druk en de sociaal-economische situatie laat veel te wensen over. Door de plaatsing van de windmolens zal de leefbaarheid sterk afnemen. Er gaat een belangrijke vestingsfactor voor werk en wonen verloren. De plaatsing van de windmolens kan het gebied over de rand duwen, waardoor er een onomkeerbare negatieve spiraal ontstaat.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
265	i	De ministers Verhoeven en Verhagen hebben de initiatiefnemers verantwoordelijk gesteld voor het zorgen voor voldoende draagvlak. Uit het draagvlakonderzoek van de gemeenten bleek dat 80% van de bevolking tegen de komst van het windpark is. Ook gebiedscoördinator Oterdoorn stelde een gebrek aan draagvlak vast. Te concluderen valt dan ook dat de initiatiefnemers hebben gefaald om hun verplichting na te komen. Om de democratie verder geen geweld aan te doen, is het belangrijk aan de wens van een overduidelijke meerderheid gehoor te geven. Althans wil een afbrokkeling van het vertrouwen in de rijksoverheid, met alle gevolgen van dien voor steun	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		aan toekomstig beleid op andere terreinen, door dit voor-nemen niet nog verder neerwaarts gestimuleerd worden: respecteer het bevolkingsonderzoek!		
265	j	Indiener is een warm pleitbezorger van het plan de Zonkoloniën. Op deze manier kan aan de doelstellingen op het gebied van duurzame energie worden voldaan, zonder dat dit leidt tot een onomkeerbare aantasting van het woon- en leefklimaat. Door de simpele constructie van een zonnepark en het enthousiasme van de bevolking voor zo'n plan kan aan de doelstelling voor duurzame energie sneller en zonder sociale schade worden voldaan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
265	k	Het windpark is niet duurzaam, door de omvang en de negatieve sociale c.q. economische gevolgen voor de regio.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Voor de economische effecten wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid' en 'economische schade'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
265	l	Windmolens besparen minder fossiele brandstoffen dan beweerd, ze gebruiken wellicht zelfs meer. Dit is althans wat de fysicus Kees Le Pair en geofysicus Kees de Groot beweren. Soms waait het hard, soms waait het niet en tijdens periodes tussen windkracht vier en acht leveren windmolens geen elektriciteit. Gewone elektriciteitscentrales kunnen hierop niet anticiperen, omdat zij niet aan- en uitgeschakeld kunnen worden. Gasturbines kunnen dat wel, en om voornoemde reden zullen deze worden ingezet om de fluctuaties in de opgewekte elektriciteit door windturbines op te vangen. Het rendement van een gasturbine is echter veel lager dan die van een gewone elektriciteitscentrale. Er moet voor invoering van windturbineparken op grote schaal, eerst duidelijkheid zijn over de CO2 gevolgen van de extra benodigde fossiele brandstoffen door het moeten inzetten van gasturbines in geval van windmolens. Dit moet echt helder worden in de discussie met	De (overgang naar een) duurzame energievoorziening zal bestaan uit een mix van energiebronnen. Als het niet waait zullen de overige energiebronnen worden ingezet om het elektriciteitsnet stabiel te houden. Echter zonder windenergie is er ook reeds een constant fluctuerende vraag in elektriciteit. Het net en de productie-eenheden zijn erop ingericht om dit op te vangen. Deze dagelijkse schommelingen zijn vele malen groter dan de schommelingen veroorzaakt door windturbines. Daarnaast blijft het feit dat iedere kWh opgewekt uit duurzame bronnen, niet hoeft te worden opgewekt met fossiele brandstoffen en dus een reductie in broeikasgasuitstoot tot gevolg heeft.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		zonne-energie.		
265	m	Een park van deze omvang op zo'n korte afstand van het woongebied en met zo'n grote weerstand vanuit de lokale bevolking vindt indiener onaanvaardbaar.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
265	n	Indiener geeft aan de zorg over de waardevermindering van de huizen in het gebied nog buiten beschouwing gelaten te hebben.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266				
266	a	Indiener geeft aan in oktober 2015 reeds haar visie te hebben gegeven op het voorontwerpplan. Omdat er nauwelijks wijzigingen aangebracht zijn en de inbreng van provincies en gemeenten vrijwel op alle punten terzijde is geschoven, herhaalt indiener in deze zienswijze haar zorgen en gaat in op een aantal specifiekere punten van het plan.	Ter kennisgeving aangenomen. Onderstaand wordt ingegaan op de zorgen en specifieke punten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	b	Indiener is voorstander van duurzame energiedoelstellingen en windenergie in het algemeen en het plaatsen van windmolens in dit gebied. Tegelijk wil ze meer ontwerpen van onderop, rekening houdend met het draagvermogen van het gebied en inbreng van omwonenden. In dit ontwerp is hier absoluut geen sprake van.	Ten aanzien van het 'draagvermogen' van het gebied is hier onderzoek naar gedaan in het MER. Zo is een maximale variant onderzocht, welke binnen de wettelijke kaders mogelijk is. Aan de hand hiervan zijn aanpassingen gedaan aan het opstellingsontwerp, teneinde tot een goed afgewogen voorkeursalternatief te komen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	c	Aan dit ontwerp is een uitgebreid en langdurig overleg- en voorbereidingstraject vooraf gegaan, wat beperkt is gebleven tot overheden en projectontwikkelaars. De overheden verschilden hierin sterk qua insteek en inbreng. Het Rijk heeft met dit ontwerpplan het laatste woord op basis van de RCR, maar er bestaat geen draagvlak voor het plan vanuit regionale overheden en omgeving.	De zorgen van de regionale overheden en omgeving zijn bekend. Dit is juist de reden geweest waarom het Rijk veel energie heeft gestoken in een uitgebreid overleg- en voorbereidingstraject; om deze zorgen zoveel mogelijk weg te nemen. Maar uiteindelijk dient wel de doelstelling uit het Energieakkoord, waaraan ook provincies en gemeenten zich gecommitteerd hebben, gehaald te worden. Naar onze mening ligt er thans een ontwerp voor, dat zoveel mogelijk recht doet aan alle belangen. Zie verder de thematische beantwoording	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			onder de kopjes 'procedure algemeen', 'draagvlak' en 'bestuurlijke afweging'.	
266	d	Voor de overige betrokkenen en belanghebbenden is er nauwelijks ruimte geweest om inbreng in de planvorming te leveren. Inbrengmogelijkheden bleven beperkt tot reacties op de geboden informatie en procedurele stappen. Doordat er geen ruimte is geweest voor daadwerkelijke plan-participatie heeft de weer- en tegenstand in het gebied zich daardoor vergroot en verhard.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	e	Het voorliggende ontwerp bevat een juridisch-technisch en ruimtelijk kader dat zowel de locaties als de hoogten van de windmolens hard vastlegt. Hiermee vormt het plan volstrekt geen uitnodiging tot acceptatie, draagvlak of compensatie. En zijn de reacties uit de regio zich verder aan het verharden.	Het voorliggende inpassingsplan vormt de juridische doorvertaling van het VKA zoals dat in het MER bepaald is. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	f	Tijdens de voorbereiding van de plannen zijn er grote wijzigingen met betrekking tot de omvang van het park en het aantal turbines. Deze zijn teruggebracht, mede naar aanleiding van de beleidsonderhandelingen tussen Rijk en provincie. Het MER is echter sterk gestoeld op een veel grotere opgave. Opvallend en bezwaarlijk is dat in de studies en milieueffectrapportages niet of onvoldoende is nagegaan wat de ruimtelijke ontwerpvarianten zijn voor de nu voorziene opgave. Indiener maakt bezwaar tegen deze aanpak en vindt dat er binnen de opgave gedegener moet worden gekeken naar ruimtelijke planvarianten (zowel voor de opstellingsvarianten als de turbinevarianten).	In het projectMER zijn als onderzoeksmodel alternatieven van maximaal 255 MW onderzocht met als doel de milieueffecten zo goed mogelijk in beeld te brengen totdat de beoogde omvang definitief vastgesteld werd. Dit opgestelde vermogen van 255 MW is meer dan er uiteindelijk gebouwd zal worden, maar heeft als voordeel dat wel alle mogelijke locaties binnen het gebied onderzocht worden. Door mitigerende maatregelen op de diverse milieuthema's en optimalisatie van het ontwerp is deze opstelling vervolgens geoptimaliseerd en afgestemd op de uiteindelijke doelstelling van 150 MW in een opstelling van 50 windturbines. Uitgangspunt hierbij is het gebruik van turbines met een opgesteld vermogen van circa 2-4MW. Uiteindelijk is gekozen voor het huidige VKA, omdat deze zoveel mogelijk tegemoet komt aan de provinciale Gebiedsvisie. De windturbines in lijnopstellingen worden hier zo min mogelijk aan beide zijden van bebouwingslinten geplaatst, waardoor enkele open ruimtes in het gebied ontstaan. Ver-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			wezen wordt naar paragraaf 17.3 onder ad 2, alsmede hoofdstuk 5 en 16 van het MER en de thematische beantwoording onder het kopje 'MER algemeen' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	
266	g	Indiener geeft aan te kunnen volgen waarom het gebied (meer) geschikt zou zijn voor windmolens, maar geeft ook aan dat er grenzen zijn aan het landschappelijk draagvermogen. Teveel molens op een groot oppervlakte die ook nog eens gaan interfereren met elkaar, leidt ertoe dat de openheid van het gebied verloren gaat en de windmolens de bestaande landschapsstructuren gaan overheersen. Door het aantal molens en hun omvang, maar ook de spreiding van lijnen en niet consequent doorvoeren van ontwerpprincipes die uitgaan van voorkomen van interferentie, overschrijdt het ontwerp het draagvermogen van dit gebied. Hierdoor komt het accent te liggen op een windmolenlandschap in plaats van een Veenkoloniaal landschap. Daarom moeten ook andere gebieden in beeld gebracht worden en in de afweging worden betrokken. Indiener onderschrijft het bezwaar van de provincie Drenthe en diens visie waarbij uitgegaan wordt van 120 MW.	Bij een windopstelling op land vormen windturbines een nieuwe laag in het landschap. Dat komt door de grote dimensies van moderne turbines en het grote verschil in maat en schaal met andere landschapselementen. Windturbines zijn een nieuwe infrastructuur die op vanzelfsprekende wijze geïntegreerd moet worden in de ruimtelijke logica van het regionale landgebruik. De identiteit van het huidige landschap van De Drentse Monden en Oostermoer is een grootschalig open agrarisch landschap met een rationale ontginningsstructuur van open ruimten (kamers) die omzoomd worden door bebouwingslinten en bomerijen. De maat en schaal van het plangebied zijn beide erg groot. In die zin sluit een grootschalig windpark goed aan bij het onderliggende landschap. Er is gekozen voor het huidige VKA, omdat deze zoveel mogelijk tegemoet komt aan de provinciale Gebiedsvisie. Verwezen wordt naar hoofdstukken 5 en 9 van het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	h	Een inpassingsplan moet voldoen aan de wettelijke eis van een goede ruimtelijke ordening, welke blijkens jurisprudentie verder gaat dan enkel het feit dat een bepaalde activiteit voldoet aan de milieunormen van het Activiteitenbesluit.	Op dit punt heeft een afweging plaatsgevonden, waarbij geconstateerd is dat sprake is van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat na realisatie van het park. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'bestuurlijke afweging' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	i	Indiener is van mening dat niet alles in het werk is gesteld om een goed woon- en leefklimaat te waarborgen. Naast de vooraf bepaalde omvang van het windpark van 150 MW, is ook van te voren vastgesteld dat het gaat om 50 windturbines van 3 MW, waardoor niet in het MER onderzocht is of met een kleiner aantal, zwaardere turbi-	Beschikbare turbines met meer vermogen dan 3 MW hebben op dit moment vergelijkbare of grotere afmetingen dan de nu onderzochte turbines. De milieueffecten per turbine zullen daarom overeenkomstig of groter zijn. Omdat in een aantal trechteringsstappen al aanzienlijk is teruggegaan in aantal windturbines en daarbij	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		nes (3-4 MW) ook een windpark van 150 MW te realiseren is. Weliswaar is gekeken naar de elektriciteitsproductie en de financiële haalbaarheid, maar niet of dit een beter woon- en leefklimaat waarborgt. Indiener pleit voor een alternatief zonder insluiting van Drouwenermond of zonder haakse noordelijke lijn, dan wel voorkomen van interferentie en ziet dit als een grote omissie.	de windturbines die een relatief hoge milieubelasting veroorzaken zijn vervallen of verschoven (bijvoorbeeld molens relatief dicht bij geconcentreerde bewoning), is er vanuit milieuoogpunt geen aanleiding opstellingen te beschouwen met een hoger vermogen per turbine om zodoende te komen tot minder dan 50 turbineposities. Verwezen wordt naar paragraaf 17.3 t/m 17.5 van het MER en naar de aanvulling op het MER onder paragraaf 2.1. Voorts wordt nog aangegeven dat alle turbineposities binnen vigerende wet- en regelgeving acceptabel en inpasbaar zijn. Desondanks heeft er naar aanleiding van de zienswijzen een heroverweging plaatsgevonden die heeft geleid tot het schrappen van de lijn bij Drouwenermond. Verwezen wordt naar bijlage 5 bij de plan-toelichting.	
266	j	Indiener leidt uit de beantwoording van de vooroverlegreacties op het voorontwerp af dat de molenlocaties nu wel hard worden maar dat bij de ruimtelijke afweging de keuzes voor types en vermogen nog later wel een rol kunnen spelen, maar naar de mening van indiener zijn deze onlosmakelijk met elkaar verbonden.	Aangezien indiener deze mening niet verder onderbouwt, wordt dit ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	k	Indiener merkt op dat de afwijzing van zwaardere molentypes uitsluitend economisch wordt onderbouwd, terwijl hier ook ruimtelijke overwegingen horen te spelen. Niet kan opgemaakt worden dat de exploitatie van zwaardere turbines niet rendabel zou zijn. Het passeren van deze opties is dan ook onvoldoende en gebrekkig gemotiveerd.	Uit het MER blijkt dat het aantal vollasturen bij 4 en 5 MW-turbines respectievelijk 11% en 23% lager ligt dan bij een 3 MW turbine. Daarnaast wordt gesteld dat initiatiefnemer heeft aangegeven geen 'realistische businesscase' te kunnen opstellen bij turbines 'met een groter opgesteld vermogen per turbine'. De Commissie voor de m.e.r. heeft op 18 november 2015 geoordeeld dat het MER de essentiële informatie bevat voor het volwaardig meewegen van het milieubelang bij de besluiten over de realisatie van het windpark. Verwezen wordt naar paragraaf 17.5 van het MER en naar de aanvulling op het MER onder paragraaf 2.1.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	l	Door in het inpassingsplan 50 turbinelocaties vast te leg-	Een inpassingsplan mag uitsluitend ruimtelijk relevante	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>gen, maar een bandbreedte opgenomen wordt voor as- en tiphoogte, wordt het uiteindelijk te realiseren totaal aantal MW dus open gelaten. Op grond van voortschrijdend inzicht of techniek zouden (op termijn?) dus meer MW plaatsbaar zijn. Indiener pleit voor een heldere afgrenzing op dit punt door het maximum aantal MW in het plan op te nemen.</p>	<p>regels bevatten die zien op een goede ruimtelijke ordening. Deze ruimtelijke relevantie is vereist op grond van artikel 3.28 jo. artikel 3.1, eerste lid Wro. Wat onder een goede ruimtelijke ordening verstaan moet worden zegt de Wro niet. Uit de Memorie van Toelichting bij de invoering van de Wro is op te maken dat een goede ruimtelijke ordening dient bij te dragen aan de kwaliteit van de leefomgeving. In het kader van een goede ruimtelijke ordening zijn bij windparken verschillende criteria van belang; te denken is aan aantal turbineposities, masthoogte, tiphoogte, gelijke of vergelijkbare uiterlijke verschijningsvorm, slagschaduw, geluid en de reservering van ruimte. Al deze elementen hebben gevolgen voor het woon- en leefklimaat voor omwonenden. Het productievermogen van een turbine heeft dat niet, nu het productievermogen van een turbine niets zegt over de landschappelijke uitstraling en de impact op de omgeving en de natuur. Het productievermogen is derhalve niet ruimtelijk relevant en kan hierom niet in een rijksinpassingsplan opgenomen worden.</p>	<p>geen reden tot aanpassing.</p>
266	m	<p>Op enkele punten is van het advies van het College van Rijksadviseurs afgeweken. Met name de haak van Oostermoer is hierbij onvoldoende gemotiveerd. Indiener meent dat bij deze keus de grondpositie van initiatiefnemers van hoger belang is geweest dan een goede landschappelijke inpassing en een goed woon- en leefklimaat voor omwonenden, wat niet past bij een goede ruimtelijke ordening en afweging.</p>	<p>Bij de (bestuurlijke) keuze van het VKA is het advies van het College van Rijksadviseurs niet doorslaggevend geweest. Op basis van een bestuurlijke afweging is ook de "haak" bij Oostermoer opgenomen in het VKA. De landschappelijke effecten van het VKA zijn uitgebreid in het MER beschreven en gevisualiseerd. Op 14 november 2014 is hier ook nadrukkelijk bij stilgestaan in een sessie met ambtenaren en bestuurders van de provincie en de gemeenten. Het advies en de resultaten van het MER zijn door het Rijk meegenomen in de brede belangenafweging in het kader van het inpassingsplan.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
266	n	<p>Indiener geeft aan dat er blijkbaar onderlinge verschillen tussen lijnopstellingen mogelijk zijn in maatvoering en typekeuze van de turbines. Gezien het feit dat er meerde-</p>	<p>De afstanden tussen de verschillende opstellingen zijn algemeen vrij groot. Het realiseren van een verschillend type turbine in een andere lijnopstelling zal daarom</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		re initiatiefnemers zijn, is de kans groot dat er verschillende typen windturbines komen met uiteenlopende eigenschappen wat betreft hoogte, draaisnelheid van de wieken, geluidproductie en slagschaduwgeneratie. Hiermee wordt het eindbeeld van één windpark negatief beïnvloed. Indiener pleit voor een planaanpassing waarbij dezelfde regels omtrent uiterlijke verschijningsvorm gelden voor het gehele park en niet slechts per lijnopstelling.	beperkt zichtbaar zijn en niet tot een ander landschappelijk beeld leiden. Bovendien is de voorwaarde opgenomen dat de turbines allemaal drie bladen dienen te hebben, dezelfde draairichting hebben en in een vergelijkbare kleurstelling dienen te worden uitgevoerd. De uiterlijke verschijningsvorm is daarmee tussen de verschillende fabrikanten vergelijkbaar.	
266	o	Indiener pleit voor het geheel uitsluiten van slagschaduw op en rond woningen door bijvoorbeeld het vaker toepassen van de stilstandsvoorziening.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	p	Indiener maakt bezwaar tegen het feit dat niet in de afweging is meegenomen wat het effect is van het vrijlaten van de uiteindelijke hoogte (as en tip) en type windmolen, welke een wezenlijke invloed hebben op punten als landschappelijke impact en hinder.	Voor het onderzoeken van de inrichtingsalternatieven is gekozen voor een referentieturbine voor elk van de alternatieven, die representatief is voor de omvang van de bijbehorende turbineklasse. In het MER is uitgegaan van worst case onderzoek naar de vanuit de windturbines bezien maatgevende thema's, zoals landschap, geluid, slagschaduw en flora en fauna, zodat naar de volledige beschikbare bandbreedte in de turbinekeuze uitputtend onderzoek is verricht (verwezen wordt naar paragraaf 5.3 van het MER). Uit vaste jurisprudentie, onder andere ook de uitspraak van de Afdeling over Windpark Wieringermeer (ABRvS 4 mei 2016, ECLI:NL:RVS:2016: 1228), volgt dat met de economische uitvoerbaarheid in het rijksinpassingsplan rekening mag worden gehouden. De Afdeling oordeelde in die uitspraak dat het in strijd met de aanbestedingsregels zou zijn om in het rijksinpassingsplan voor te schrijven welke verschijningsvorm de turbines moeten hebben; een wens die aan landschapseisen ontleend is. In dat geval zou namelijk slechts één fabrikant de turbines kunnen leveren. Dit zou niet tot een eerlijke aanbesteding leiden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	q	Indiener roept op om aan te sluiten bij de maximale le-	Er is een voorlopige bestemming opgenomen voor het	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		vensduur van windturbines en op basis van de Crisis- en herstelwet te werken met een tijdelijke bestemming tot 30 jaar.	windpark. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	reden tot aanpassing.
266	r	Indiener verwijst naar de nadere eisenregel uit het voorontwerp en pleit ervoor om deze te handhaven om gedurende het vervolgtraject invloed te kunnen blijven uitoefenen.	Gezien het feit dat het windpark gerealiseerd wordt met de RCR procedure, zijn de ministers van mening dat op die manier voldoende gestuurd kan worden op de aspecten die voornoemd artikel beoogd te regelen. Daarnaast is het volgens vaste jurisprudentie niet toegestaan om regels ten aanzien van de gelijkvormigheid van turbines te stellen. Verwezen wordt naar het antwoord onder 267 p.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	s	De formulering over het voorkomen van lichthinder is onduidelijk omdat niet gedefinieerd is wat hoekpunten zijn. Gezien de voortschrijdende technieken is indiener van mening dat ook hier de mogelijkheid van aanvullende eisen moet worden opgenomen, ook nadat de vergunningen zijn verleend.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
266	t	Indiener heeft herhaaldelijke oproepen en voorstellen gedaan m.b.t. de verdeling van lusten en lasten, economische effecten dan wel mogelijkheden voor gecombineerde gebiedsinvesteringen. In het plan wordt aangegeven dat dit een punt is van nader overleg en uitwerking. Hoewel indiener dit toejuicht, neemt het de zorgen niet weg. Dit leidt tot grote onrust en sociale ontwrichting in het gebied. Indiener roept op om hier duidelijkheid over te verschaffen bij de finale besluitvorming.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'financieel voordeel gemeenschap' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	u	Indiener concludeert dat fundamentele aanpassingen nodig zijn om het ontwerp beter aan te laten sluiten op de landschappelijke kenmerken van het gebied, qua hinder meer uitgaan van voorzorgsbeginselen en minimalisatie van overlast en qua opzet en exploitatie beter verdelen van lusten en lasten.	Verwezen wordt naar de voorgaande beantwoordingen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
267				

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
267	a	Er wordt niet voorkomen dat twee zijden van de bebouwing wordt ingesloten door windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
267	b	Bij een lijnopstelling hebben meer omwonenden last van de windturbines dan bij een clusteropstelling.	Indiener geeft niet concreet aan waarom bij een clusteropstelling minder last zou zijn voor omwonenden. Uit het MER blijkt juist dat door te kiezen voor clusters, de turbines relatief dicht bij woningen komen te staan (zie figuur 4.38 uit bijlage 2 bij het MER), wat tot een verslechtering van het leefklimaat leidt. Verwezen wordt naar het MER in paragraaf 4.8, alsmede bijlage 2 bij het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
267	c	Er zijn alternatieven waar maar niet naar gekeken wordt. Het lijkt wel alsof de keuze al eerder gemaakt is en er geen behoefte is om deze serieus te onderzoeken. Indiener noemt als alternatief een zonnepark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
267	d	Bij een ander alternatief vallen overlastbezwaren weg zoals: geluidsoverlast en slagschaduw.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
267	e	Bij een ander alternatief vallen overlastbezwaren weg zoals: horizonvervuiling en effecten op vogels en vleermuizen.	Wat betreft de effecten op vleermuizen wordt opgemerkt dat in paragraaf 8.3.2 van de bij het ontwerp inpassingsplan behorende MER uitgebreid is ingegaan op de effecten van het windpark op vleermuizen. Hieruit blijkt dat een effect van het windpark op de gunstige staat van instandhouding van de lokale populatie van de gewone dwergvleermuis en de ruige dwergvleermuis (de in het plangebied voorkomende vleermuissoorten die met name risico lopen om als aanvaringsslachtoffer te vallen bij windturbines) is uitgesloten. Effecten op de regionale en landelijke populatie zijn daarmee ook uitgesloten. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
267	f	Bij een ander alternatief vallen overlastbezwaren weg zoals het effect op LOFAR.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
				passing.
267	g	Indiener is van mening dat zijn leefomgeving wordt aangetast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
267	h	Indiener merkt op dat de bezwaren van bewoners serieus genomen moeten worden en dat er geen 'ver van mijn bed' project van gemaakt moet worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak', 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
269				
269	a	Het windpark zal de werking van het LOFAR Netwerk dusdanig ernstig verstoren dat LOFAR goeddeels onbruikbaar wordt. Anders dan in het inpassingsplan wordt gesteld, zijn de gevolgen van het windpark dan ook desastreus voor LOFAR. Indiener pleit ervoor om het plan niet in de voorgestelde vorm te realiseren.	Onderstaand wordt op een en ander nader ingegaan.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
269	b	Indiener schetst onderstaand een overzicht van de feiten voorafgaand aan de terinzagelegging van het ontwerp inpassingsplan.	In c t/m q wordt het door indiener geschetste feitenrelaas weergegeven. Aangezien hierin niet de daadwerkelijke bezwaren genoemd zijn, wordt dit feitenrelaas ter kennisgeving aangenomen. Onder r t/m ao wordt ingegaan op de zienswijzen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
269	c	LOFAR is de grootste radiotelescoop ter wereld en bestaat uit duizenden kleinere radioantennes die functioneren in onderlinge samenhang. De kern van de radiotelescoop ligt bij Exloo en juist deze antennes zullen verstoord worden door de windturbines. De zakelijk directeur van LOFAR, de heer C.M. de Vos, heeft hierover al sinds 2010 overleg met het Ministerie van EZ en de provincie Drenthe. In het rapport in bijlage 2 heeft ASTRON gewaarschuwd voor de mogelijk desastreuze effecten van een windmolenpark in de directe omgeving van LOFAR. Ondanks deze herhaaldelijke waarschuwingen zijn de plannen niet aangepast.	Inderdaad is er al sinds 2010 overleg tussen Astron en vertegenwoordigers van de minister. Voor zover mogelijk is getracht de mogelijke effecten op LOFAR in kaart te brengen. Geconcludeerd is daarbij dat voor het verminderen van de mogelijke effecten de afstand tot de kernzone van LOFAR van belang is. Bij het uitwerken van de plannen voor het windpark is hiermee vergaand rekening gehouden door vrijwel de gehele LOFAR zone II vrij te maken van windturbines.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
269	d	Indien het Windpark onverhoopt gerealiseerd zal worden leidt dat tot: - een desinvestering van de LOFAR infrastructuur ter	De punten t.a.v. desinvesteringen, verlies van potentieel en reputatieschade worden beschouwd als opmerkingen en geen vragen. Op een aantal van deze aspecten	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>waarde van ca. 100 miljoen euro (waarvan ongeveer 70 miljoen euro overheidssubsidie);</p> <ul style="list-style-type: none"> - groot verlies van wetenschappelijk potentieel (LOFAR als operationele telescoop); - groot verlies van economisch potentieel (LOFAR als technologieplatform); - ernstige reputatieschade voor Nederland (LOFAR als Europees netwerk). <p>De in het kader van het MER uitgevoerde analyse van potentiële effecten op LOFAR door PagerPower is selectief en zeer incompleet inzake voor LOFAR radiofrequenties relevante natuurkundige principes en kan dan ook niet als basis gebruikt worden voor besluitvorming. Dit is reeds in 2012 kenbaar gemaakt.</p>	<p>ten wordt verderop in de zienswijzebeantwoording ingegaan. Het punt dat in 2012 reeds is kenbaar gemaakt dat het onderzoek niet gebruikt kan worden, wordt voor kennisgeving aangenomen.</p>	
269	e	<p>Op basis van de provinciale omgevingsvisie zijn twee zones rond LOFAR opgenomen. Binnen de eerste (het centrale LOFAR gebied) zijn windturbines uitgesloten. Zone II is een overlegzone waar overleg met ASTRON gepleegd dient te worden om storingen te voorkomen. Windturbines mogen in deze zone het LOFAR project niet hinderen. De geplande windturbines liggen niet in zone I, maar deels wel in zone II.</p>	<p>Zone II is grotendeels leeg gehouden. Van de 50 turbines zijn 6 gelegen binnen zone II, aan de rand van die zone. Astron geeft in haar brief van 16 januari 2015 aan het Ministerie van Economische Zaken aan dat Astron onder voorwaarden kan instemmen met turbines in deze zone.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
269	f	<p>Eind 2014 werd door EZ en de provincie aan de ASTRON directie een opstellingsvariant voorgelegd waarbij 50 molens op korte afstand van de LOFAR Core geplaatst worden, waarvan 7 in de zone met formele overlegplicht. Direct is door ASTRON teruggemeld dat dit vrijwel zeker tot ernstige storingen op LOFAR zou leiden. De minister heeft hierop toegezegd dat overleg plaats zou vinden over plaatsing, tijdspad en mitigerende maatregelen om de effecten op LOFAR te minimaliseren.</p>	<p>De Minister van Economische Zaken heeft op 3 februari 2015 gereageerd op de brief van Astron van 16 januari 2015 en eerdere gesprekken die hebben plaatsgevonden tussen het ministerie en Astron. De minister geeft in de brief aan hierover in gesprek te willen met Astron, de initiatiefnemers en eventueel andere betrokken partijen waaronder de provincie Drenthe.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
269	g	<p>Medio 2015 zijn door ASTRON metingen gedaan met een LOFAR veld in Roodeschool, waarin duidelijk de effecten van minstens een van de windmolens bij de Eemsmond</p>	<p>De metingen bij Roodeschool laten zien dat de windmolens aldaar aantoonbaar (stoor)signalen reflecteren. Latere experimenten uitgevoerd door Astron en Agent-</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>zichtbaar waren. Deze metingen zijn met het ministerie en de initiatiefnemers gedeeld. Experimenten hebben inmiddels uitgewezen dat het in ieder geval gaat om reflecties van storende signalen op de wieken (aarddraad). Hiermee is volstrekt duidelijk dat windmolens bij de kern van LOFAR tot een drastische inperking van het wetenschappelijke rendement leiden, waarbij juist de meest prominente wetenschapsgebieden vrijwel onmogelijk worden, terwijl de veelzijdigheid en de internationale toppositie van LOFAR compleet verloren gaan. In het als bijlage 3 bijgevoegde rapport zijn de negatieve gevolgen voor het totale wetenschappelijke programma en het rendement van LOFAR nader toegelicht.</p>	<p>schap Telecom hebben laten zien dat de bron van de gemeten stoorsignalen niet representatief was, maar een defecte en veel teveel stoorsignalen producerend schakelstation van Tennet bleek te zijn, dat niet voldeed aan de normen. De conclusie dat windmolens bij de kern van LOFAR in z'n algemeenheid tot drastische inperking van het wetenschappelijk rendement leiden kan derhalve niet zonder meer op basis van de metingen bij Roodeschool worden gesteld.</p>	
269	h	<p>In de tweede helft van 2015 heeft een drietal overlegsessies met het ministerie en initiatiefnemers plaatsgevonden, waarna op verzoek van het ministerie door ASTRON een rapport aangaande de effecten op LOFAR gevraagd is. Vervolgens heeft het ministerie PagerPower gevraagd het rapport van ASTRON te evalueren. Deze evaluatie was voor ASTRON volstrekt onacceptabel: de duiding was verre van objectief er werd zelfs geen recht gedaan aan de feiten, en de wetenschappelijke integriteit van de ASTRON medewerkers werd in twijfel getrokken. ASTRON heeft haar commentaar op het rapport van PagerPower neergelegd in een formele respons (zie bijlage 4).</p>	<p>Deze reactie wordt voor kennisgeving aangenomen</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
269	i	<p>PagerPower heeft kennelijk onvoldoende specifieke kennis van laagfrequent radio technologie. De aard van de signalen waarin Pager Power gespecialiseerd is (radar, radio en televisie), is echter dusdanig verschillend van de signalen die LOFAR vanuit het heelal ontvangt, dat deze niet gebruikt kunnen worden voor de beoordeling van het effect van windturbines op de signaalkwaliteit van LOFAR. Ditzelfde geldt voor de ontvangstinstallaties waar PagerPower zich normaal mee bezig houdt ten opzichte van de</p>	<p>Op het moment van start van het onderzoek in het kader van het MER is getracht een onafhankelijk beeld te vormen van de mogelijke verstoring van LOFAR. Uit het onderzoek van Pager Power kwam naar voren welke mogelijke versturende effecten zouden kunnen optreden. Deze zijn in het MER gebruikt ter onderbouwing. Gedurende het onderzoek is echter ook gebleken dat Pager Power op bepaalde punten onvoldoende kennis heeft teneinde de specifieke invloed die deze effecten</p>	<p>Deze reactie geeft reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		meetprincipes van LOFAR. Indiener geeft hierbij een tweetal voorbeelden.	hebben op de waarnemingsmogelijkheden van de radiotelescoop te duiden. Derhalve is Agentschap Telecom gestart met een nieuw onderzoek. Op basis van het onderzoek door Agentschap Telecom hebben Astron en initiatiefnemers afspraken gemaakt over mitigerende maatregelen.	
269	j	Na klachten over het onderzoek van PagerPower bij het ministerie is afgesproken toe te werken naar een overzicht van punten waarover ASTRON en PagerPower het wel eens zijn. PagerPower heeft hiervoor een voorzet gemaakt waarin belangrijke feiten zijn weggelaten. Hierop heeft ASTRON een tegenvoorstel ingediend (zie bijlage 5), maar daarop is nooit gereageerd en ondanks herhaald initiatief van ASTRON is hierin dan ook geen enkele voortgang geboekt.	Het overzicht van punten waarover ASTRON en PagerPower het wel eens zijn, is beoordeeld door Agentschap Telecom. Vervolgens is besloten om Agentschap Telecom een nieuw onderzoek te laten uitvoeren.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
269	k	Op 7 maart 2016 heeft er een gesprek plaatsgevonden tussen ASTRON en Agentschap Telecom over het onderzoek dat Dr. Brentjens heeft uitgevoerd naar de effecten van de windturbines voor het LOFAR systeem. In het door de vertegenwoordiger van het Agentschap opgestelde gespreksverslag wordt geconcludeerd dat het windpark De Drentse Monden en Oostermoer desastreuze gevolgen gaat hebben op LOFAR (zie het als bijlage 6 bijgevoegde gespreksverslag, blz. 2 tweede alinea).	Het gespreksverslag is een weergave van hetgeen Astron heeft opgemerkt, niet van de conclusie van Agentschap Telecom.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
269	l	Indiener schetst een overzicht van de meest prestigieuze Europese onderzoeksbeurzen (ERC Advanced Grants). Het zijn projecten waardoor een onderzoeker met zijn/haar groep verscheidene miljoenen ontvangt om gedurende vijf jaar uitgebreid onderzoek te verrichten. De rectoren van diverse universiteiten hebben schriftelijk aan de minister van economische zaken hun grote zorgen overgebracht ten aanzien van de gevolgen van het windpark voor de wetenschappelijke studies en de goede naam van de Nederlandse wetenschap op dit specialistische gebied.	Astron geeft aan dat de onderzoeken geschaad worden door de komst van de windturbines, maar geeft daar verder geen inhoudelijke onderbouwing voor, anders dan een verwijzing naar het onderzoek dat zij gedaan hebben in Eemshaven.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
269	m	Metingen in andere Science Cases worden ernstig belemmerd (tot 50% verlies van gevoeligheid).	Agentschap Telecom heeft een nieuw onderzoek gedaan. Op basis van het onderzoek door Agentschap Telecom hebben Astron en initiatiefnemers afspraken gemaakt over mitigerende maatregelen.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
269	n	Om een natuurgetrouw beeld van het heelal te vormen, zijn zowel stations op korte, als op lange afstand van elkaar nodig. Bij uitval van de LOFAR Core verliezen derhalve ook de stations die door Europese partners zijn gebouwd hun beoogde waarde in gedetailleerde beeldvorming (desinvestering van $\sim 12 * \text{€ } 1.5$ miljoen en grote reputatieschade voor ASTRON en de Nederlandse wetenschap).	Voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
269	o	Toepassing van LOFAR als Square Kilometre Array (SKA, de mondiaal in ontwikkeling zijnde radiotelescoop op het zuidelijk halfrond) technology platform en demonstrator voor SKA Science Datacentre wordt ernstig belemmerd, wat zeer waarschijnlijk consequenties zal hebben voor de positie van de Nederlandse industrie in de SKA constructie.	Voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
269	p	Toepassing van LOFAR als platform voor Space Weather monitoring en Space Situational Awareness wordt onmogelijk wat gevolgen heeft voor industriële consortia die rond deze toepassingen worden gevormd (zie ook bijlage 3).	Voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
269	q	Deze gevolgen zijn hard te onderbouwen op grond van metingen met het LOFAR station in Roodeschool. Verwezen wordt naar bijlage 7 bij de zienswijze. Deze metingen tonen eenduidig aan dat zodra een molen boven de horizon komt, er effecten zijn door reflectie op de wieken (aarddraad). Deze effecten zijn complex en kunnen niet worden uitgefilterd.	Op basis van het onderzoek door Agentschap Telecom hebben Astron en initiatiefnemers afspraken gemaakt over mitigerende maatregelen.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
269	r	ASTRON moet tot zijn spijt concluderen dat de meetresultaten en de daaruit getrokken conclusies tot op heden	De metingen van ASTRON zijn in het najaar 2015 beschikbaar gekomen en waren ten tijden van het opstel-	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		niet serieus zijn genomen door de externe adviseurs van het ministerie.	len van het MER en het onderzoek van Pager Power niet beschikbaar. Vervolgens heeft Agentschap Telecom in 2016 nieuw onderzoek gedaan. Op basis van het onderzoek door Agentschap Telecom hebben Astron en initiatiefnemers afspraken gemaakt over mitigerende maatregelen.	
269	s	In het inpassingsplantoelichting wordt op basis van het onderzoek van PagerPower geconcludeerd dat er effecten door windturbines op de LOFAR radiotelescoop kunnen zijn maar dat deze naar verwachting niet relevant zijn en bovendien afhankelijk zijn van het type windturbine dat gekozen wordt, waarbij ook de afstand tot de windturbines relevant is.	Deze reactie wordt voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
269	t	Om zowel tegemoet te komen aan de belangen van duurzame energie als LOFAR is gezocht naar een compromis, waarbij windturbines op zo groot mogelijke afstand van zone I zijn geplaatst. Er resteert dan volgens de minister wel een mogelijk effect op LOFAR maar dit wordt als "aanvaardbaar" beschouwd. Het is op z'n minst opmerkelijk te noemen dat onderkend wordt dat er effecten zijn, dat ook PagerPower niet exact kan benoemen wat die effecten zijn, maar dat desalniettemin wordt geconcludeerd dat die onbekende effecten aanvaardbaar worden geacht. Ronduit onzorgvuldig is het dat de minister af gaat op (enkel) het onderzoek van PagerPower, terwijl hij ook beschikt over het hiervoor genoemde Technisch Rapport van ASTRON waarin de conclusies uit het onderzoek van PagerPower worden weerlegd en waaruit duidelijk blijkt dat de effecten aanzienlijk zijn, en wel zodanig dat belangrijke toepassingen van de radiotelescoop onmogelijk worden gemaakt.	Door Astron is aangegeven in de brief van 16 januari 2015 dat de bouw van het windpark onder voorwaarden acceptabel is. Dit heeft geleid tot de conclusie van de minister. De Minister van Economische Zaken heeft op 3 februari 2015 gereageerd op de brief van Astron van 16 januari 2015 en eerdere gesprekken die hebben plaatsgevonden tussen het ministerie en Astron. De minister geeft in de brief aan hierover in gesprek te willen met Astron, de initiatiefnemers en eventueel andere betrokken partijen waaronder de provincie Drenthe. De metingen van ASTRON zijn in het najaar 2015 beschikbaar gekomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
269	u	De suggestie dat nu sprake is van een redelijk compromis tussen de belangen van het windpark en van LOFAR is volstrekt niet juist, aangezien uit het technisch rapport	Op basis van het onderzoek door Agentschap Telecom hebben Astron en initiatiefnemers afspraken gemaakt over mitigerende maatregelen.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		(bijlage 7) duidelijk blijkt dat de effecten aanzienlijk zijn. LOFAR zal niet langer op niveau kunnen functioneren, waarmee dit internationaal belangwekkende project zijn waarde verliest.		
269	v	Los van voornoemde wetenschappelijke schade, die niet op geld waardeerbaar is, ontstaat hiermee ook een financiële schade van meer dan €100 miljoen euro, waarvan een groot deel (ca. €70 miljoen) overheidssubsidie. Die schade zal in de vorm van een planschadeclaim bij het ministerie worden ingediend. ASTRON betwijfelt of het inpassingsplan daarmee nog economisch uitvoerbaar is. In het betreffende hoofdstuk in het inpassingsplan is hieraan geen aandacht besteed.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder 'waarde woningen' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
269	w	Om het project voort te kunnen zetten zou daarnaast een nieuwe investering moeten worden gedaan van eveneens circa € 100 miljoen om een nieuwe LOFAR kern elders te kunnen realiseren. Naar het zich laat aanzien zal in dat geval uitgeweken moeten worden naar een locatie buiten Nederland. Dat terwijl LOFAR nadrukkelijk ook bedoeld was als aanjager van de regionale economie.	Deze reactie wordt voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
269	x	Alle bezwaren die hiervoor zijn aangevoerd tegen het ontwerp-inpassingsplan gelden evenzeer ten aanzien van de ontwerpbesluiten ter uitvoering van het inpassingsplan.	Deze reactie wordt voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
269	y	Het MER staat vol met onzekerheden, terwijl dit wel de basis vormt van het inpassingsplan en de aanvaardbaarheid van het project. In het MER staat dat nog weinig bekend is over de effecten van andere activiteiten op de functionaliteit (zie blz. S.6 van het MER) en is op voorhand niet vast te stellen welke mogelijke effecten op LOFAR te verwachten zijn. Zekerheidshalve zijn daarom twee varianten onderzocht met gelijke turbintypes en -locaties, maar waarbij de turbines binnen de LOFAR II	Effecten op landschap is één van de criteria waarop de verschillende alternatieven beoordeeld zijn. De uiteindelijke opstelling die in het inpassingsplan wordt vastgelegd is tot stand gekomen op basis van een afweging van meerdere aspecten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>zone zijn komen te vervallen. Uit dat onderzoek volgt dat de LOFAR varianten (AL en BL) op horizonbeslag en effect op visuele rust beter scoren door minder turbines, maar dat vanuit landschappelijk oogpunt sprake is van een onherkenbare opstelling door het uitsluiten van windturbines in LOFAR II zone die geen relatie heeft met het onderliggende landschap (zie blz. S.15). Voor zover dit betekent dat de LOFAR varianten enkel zijn afgevallen vanwege landschappelijke bezwaren, is dat onbegrijpelijk en onaanvaardbaar. Overigens bieden deze detailvarianten geen oplossing, aangezien de effecten weliswaar afnemen naarmate de afstand tussen LOFAR en de windturbines toeneemt, maar ook de varianten kunnen de nadelige effecten niet voorkomen.</p>		
269	z	<p>Ondanks alle onzekerheden en leemten in kennis over de effecten op LOFAR wordt toch geconcludeerd dat effecten mogelijk zijn, dat de invloed waarschijnlijk relatief gering is gezien factoren zoals horizonbeslag (bezien vanuit de telescoop) en berekende reflectie. Vervolgens wordt wel gesteld dat het vrijwel onmogelijk blijft om vooraf effecten dan wel in acht te nemen afstanden (teneinde effecten volledig uit te sluiten) exact te bepalen. Wat de waard is van de eerdere conclusie dat de effecten waarschijnlijk wel mee zullen vallen en waar die dan op is gebaseerd is ASTRON volledig onduidelijk.</p>	<p>Astron geeft in haar brief van 16 januari 2015 aan het Ministerie van Economische Zaken aan dat Astron onder voorwaarden kan instemmen met turbines in deze zone. De Minister van Economische Zaken heeft op 3 februari 2015 gereageerd op de brief van Astron van 16 januari 2015 en eerdere gesprekken die hebben plaatsgevonden tussen het ministerie en Astron. De minister geeft in de brief aan hierover in gesprek te willen met Astron, de initiatiefnemers en eventueel andere betrokken partijen waaronder de provincie Drenthe.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
269	aa	<p>Uit het gestelde in 13.3.4 (blz. 226) van het MER blijkt dat alleen onderzoek is gedaan naar de "voorzijde" van het proces, dat wil zeggen het ontvangen van signalen door de telescoop. De "achterzijde" van het proces, de dataverwerking door ASTRON, is buiten beschouwing gelaten aangezien kennis over dit proces vooral bij ASTRON aanwezig is en de dataverwerking ook nog in ontwikkeling is. Daardoor is het voor de MER onderzoekers niet goed mogelijk hierop in te gaan.</p>	<p>Dit is juist en ook als zodanig afgestemd met Astron bij de start van het onderzoek.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
269	ab	<p>Bij het verstoringsonderzoek is er in het MER van uit gegaan dat waarnemingen door LOFAR telescoop niet worden uitgevoerd beneden een hoek van circa 22 graden. Waar die aannahme op is gebaseerd is onduidelijk en hij is ook onjuist. De individuele antennes van LOFAR hebben een dusdanige gevoeligheid voor straling uit alle richtingen, ongeacht de richting waarin op enig moment beeldvorming met de combinatie van antennes en stations plaats vindt, dat de hoek van 22 graden die in het MER wordt genoemd, niet relevant is. De stelling is in ieder geval niet terug te herleiden tot de registratie van LOFAR bij de ITU want daarin is uitgegaan van een elevatie van 5-90 graden (en dus niet 22-90 graden) en een azimuth van 0-360 graden, zowel voor de HBAs als de LBAs (BR IFIC 2s15). De antennes hebben ook onder 5 graden gevoeligheid, zodra een stoorzender boven de horizon "uitpiept", is die, mits sterk genoeg (en dat is al gauw het geval), te ontvangen door LOFAR.</p>	<p>De hoek van 22 graden is genoemd in een startoverleg met Astron waarbij onder meer Pager Power aanwezig was.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
269	ac	<p>Gesteld wordt dat het wellicht mogelijk is om de (bekende) frequenties van de EMC waarden uit de waarnemingen te filteren en zodoende een eventueel effect teniet te doen (zie blz. 228), aangezien deze methode ook wordt toegepast voor andere EMC bronnen in het gebied, zoals radiozenders en gemotoriseerd verkeer. Deze veronderstelling is echter onjuist. Bepaalde soorten storing kan ASTRON niet filteren, zo blijkt duidelijk uit het onderzoek bij de Eemshaven: scheiding tussen astronomisch signaal uit het heelal en verstoring door aardse bronnen is niet mogelijk. Gegevens die beïnvloed zijn door storing moeten worden weggegooid.</p>	<p>In het onderzoek wordt aangegeven dat het wellicht mogelijk is om bepaalde stoorfrequenties uit te filteren, omdat dit, zoals Astron ook aangeeft, nu ook met bepaalde storingen gebeurt. Het onderzoek stelt niet dat dit altijd mogelijk zou zijn.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
269	ad	<p>Met betrekking tot de effecten door reflectie is in het MER verwezen naar het onderzoek van PagerPower (zie blz. 229). De uitkomst van de berekening van PagerPower is dat de toename aan ongewenste signalen als gevolg van</p>	<p>Pager Power trekt de conclusie op basis van het feit dat uit hun berekeningen volgt dat het om een zeer laag percentage toename aan ongewenste signalen zou gaan. Op dat moment was er geen onderzoek van As-</p>	<p>Deze reactie geeft reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>reflectie door windturbines circa 0,55% bedraagt. Zonder nadere motivering wordt gesteld dat deze waarden waarschijnlijk verwaarloosbaar zijn. Zoals in de inleiding al is opgemerkt, ontbreekt het bij PagerPower aan de voor deze beoordeling vereiste specifieke deskundigheid. Het PagerPower rapport wuift zonder voldoende argumentatie de invloed van storing uit de nabije omgeving van de windturbines weg, terwijl uit de experimenten beschreven in het Technisch Rapport blijkt dat die vorm van storing juist dominant is. Storing die de windmolens uit hun eigen nabije omgeving naar LOFAR reflecteren kan alleen worden voorkomen door rond elke windmolen een beschermende zone tegen alle externe storing veroorzakende activiteiten (zoals Zone II rond de LOFAR core) met een straal van 5 km te handhaven (hetgeen gezien de feitelijke situatie niet realistisch is).</p>	<p>tron beschikbaar waaruit geput kon worden en dat het tegendeel aangeeft. Het Agentschap Telecom heeft in 2016 nieuw onderzoek gedaan. Op basis van het onderzoek door Agentschap Telecom hebben Astron en initiatiefnemers afspraken gemaakt over mitigerende maatregelen.</p>	
269	ae	<p>Terecht wordt vermeld dat de uitkomsten van het onderzoek van PagerPower zijn besproken met ASTRON en daaruit bleek dat de beschouwde aspecten overeenkomen met de opvattingen van ASTRON over mogelijke effecten. De resultaten worden echter niet door ASTRON gedeeld en dit is ook kenbaar gemaakt aan de minister in de brief van ASTRON van 16 januari 2015. Op dat moment was het technisch nog vrijwel onmogelijk de effecten van de plaatsing van de turbines op de waarnemingen door LOFAR vooraf te kwantificeren (nu is dat wel gebeurd in het eerder genoemde Technisch Rapport, bijlage 7).</p>	<p>Terecht geeft Astron aan dat het op het moment van het uitvoeren van het onderzoek door Pager Power technisch nog vrijwel onmogelijk was om de effecten van de plaatsing van de turbines op de waarnemingen door LOFAR vooraf te kwantificeren. Pager Power heeft een poging gedaan om desondanks zo goed mogelijk de mogelijke effecten in kaart te brengen. Uit het onderzoek van Pager Power in het MER is vanwege de onzekerheid van het onderzoek alleen de globale conclusie gebruikt, namelijk dat afstand tot de kernzone de belangrijkste parameter is voor de plaatsing van de turbines en dat deze afstand zo groot mogelijk gehouden zou moeten worden om de effecten te minimaliseren.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
269	af	<p>In het MER werd er nog van uitgegaan dat verder onderzoek naar verwachting niet tot harde conclusies zou leiden, maar uit het eerder genoemde Technisch Rapport zijn de aanzienlijke effecten wel duidelijk geworden. De minister had dit rapport op moment van terinzagelegging</p>	<p>In 2016 is door Agentschap Telecom nieuw onderzoek gedaan. Op basis van het onderzoek door Agentschap Telecom hebben Astron en initiatiefnemers afspraken gemaakt over mitigerende maatregelen.</p>	<p>Deze reactie geeft reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		van het ontwerp inpassingsplan, maar hier is om onbegrijpelijke redenen niets mee gedaan. Hiermee is het inpassingsplan gebaseerd op achterhaalde en onvolledige informatie en kan het dus niet ongewijzigd vastgesteld worden.		
269	ag	In het MER worden verschillende, nog met ASTRON te overleggen mitigerende maatregelen vermeld, maar deze zullen aantoonbaar niet functioneren. Onderstaand worden deze puntsgewijs benoemd, alsmede de reden waarom deze niet zullen functioneren.	Voor de beantwoording wordt verwezen naar ah t/m ak.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
269	ah	Filteren behelst het weggooien van waarnemingen waarin storing zit. Het is zelfs niet eens in principe mogelijk om storing uit LOFAR gegevens "af te trekken" met 50 verschillende richtingen voor de 24 kernstations, aangezien er in één seconde per kanaal niet voldoende fundamentele informatie valt te vergaren met die 24 stations om de berekeningen uit te kunnen voeren. Op dit moment gooit LOFAR tussen de 3% en 7% van de gegevens weg. De experimenten in het Technisch Rapport (bijlage 7) tonen onomstotelijk aan dat vanwege de windmolens in ieder geval in de lage band van LOFAR alle gegevens van combinaties van de kernstations (en de meest nabije buitenstations) zouden moeten worden weggegooid en er dus niets overblijft.	In 2016 is door Agentschap Telecom nieuw onderzoek gedaan. Op basis van het onderzoek door Agentschap Telecom hebben Astron en initiatiefnemers afspraken gemaakt over mitigerende maatregelen.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
269	ai	Een ander turbinetype helpt wellicht met het beperken van door windmolens zelf uitgezonden storing, maar is niet effectief in het tegengaan van de verstrooiing van storing uit de nabije omgeving van de windmolens. Daarvoor is het nodig om ten minste rotorbladen te gebruiken waar geen geleidend materiaal in verwerkt is.	Dit punt wordt niet betwist.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
269	aj	Extra antennes plaatsen: dat zou in theorie kunnen maar het zou betekenen dat om LOFAR als wetenschappelijke faciliteit in zijn huidige toppositie te houden, volledige	In 2016 is door Agentschap Telecom nieuw onderzoek gedaan. Op basis van het onderzoek door Agentschap Telecom hebben Astron en initiatiefnemers afspraken	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>duplicatie nodig is van het centrale gebied op een locatie die ten minste 15 km is verwijderd van locaties waar enige huidige of toekomstige windparken worden gerealiseerd. Indien een dergelijke locatie al gevonden zou kunnen worden, dienen daar in de omgeving tot een afstand van 5 tot 10 km ook enkele nieuwe buitenstations te worden gebouwd. De daarmee gepaard gaande investering zal tenminste €100 miljoen bedragen.</p>	<p>gemaakt over mitigerende maatregelen.</p>	
269	ak	<p>Verplaatsen van windturbines: ook dit is in theorie denkbaar, echter de zone II is bepaald met het oog op laagbouw economische activiteiten en nadrukkelijk niet met 200 m hoge windturbines in gedachte. Hoewel uit een rapport van het CRAF blijkt dat nadelige invloeden al vanaf 61 km afstand verwacht mogen worden, kan uit het feit dat LOFAR geen hinder ondervindt van een Duits windpark bij Ter Apel op een afstand vanaf ongeveer 17 km, en de argumenten omtrent terrein afscherming in het Technisch Rapport, een afstand van 15 km vanaf de LOFAR kern als minimumafstand worden aangehouden om LOFAR te beschermen tegen de nadelige invloeden van windturbines. Het bewuste CRAF rapport was in ieder geval op 30 november 2015 al bij PagerPower bekend.</p>	<p>Door de provincie is in haar Omgevingsvisie (geconsolideerde versie, 2 juli 2014) en Omgevingsverordening (2 juli 2014) aangegeven dat zone II ook relevant is voor windturbines.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
269	al	<p>Wat uit het MER wel duidelijk naar voren komt is dat er een relatie is tussen de afstand tussen het windpark en LOFAR. Om die reden wordt aanbevolen om deze afstand zo groot mogelijk te maken (blz.247). Daar is ASTRON het geheel mee eens. Aan die aanbeveling wordt echter met het voorliggende ontwerp inpasingsplan geen of in ieder geval onvoldoende gevolg gegeven.</p>	<p>Astron geeft in haar brief van 16 januari 2015 aan het Ministerie van Economische Zaken aan dat Astron onder voorwaarden kan instemmen met turbines in deze zone.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
269	am	<p>Indiener concludeert dat er sprake is van incompleet en onjuist onderzoek aangezien het PagerPower onderzoek geen uitsluitsel biedt over de exacte effecten. Desalniettemin wordt geconcludeerd dat de effecten aanvaardbaar zijn. Het inpasingsplan is hiermee niet met de vereiste</p>	<p>Zoals ook door Astron in zienswijze ae hierboven is aangegeven was het op het moment van het uitvoeren van het onderzoek door Pager Power technisch nog vrijwel onmogelijk om de effecten van de plaatsing van de turbines op de waarnemingen door LOFAR vooraf te</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		zorgvuldigheid voorbereid en kan dan ook niet (ongewijzigd) worden vastgesteld.	kwantificeren. Pager Power heeft een poging gedaan om desondanks zo goed mogelijk de mogelijke effecten in kaart te brengen. Uit het onderzoek van Pager Power in het MER is vanwege de onzekerheid van het onderzoek alleen de globale conclusie gebruikt, namelijk dat afstand tot de kernzone de belangrijkste parameter is voor de plaatsing van de turbines en dat deze afstand zo groot mogelijk gehouden zou moeten worden om de effecten te minimaliseren.	
269	an	Uit door ASTRON zelf uitgevoerd onderzoek naar de effecten op een andere locatie blijkt zonder meer dat er aanzienlijke effecten zijn door de nabijheid van windturbines. Dat onderzoek is ten onrechte niet in de onderzoeken en de besluitvorming betrokken.	De metingen van ASTRON zijn in het najaar 2015 beschikbaar gekomen. In 2016 is door Agentschap Telecom nieuw onderzoek gedaan. Op basis van het onderzoek door Agentschap Telecom hebben Astron en initiatiefnemers afspraken gemaakt over mitigerende maatregelen.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
269	ao	ASTRON verzoekt u dan ook de hiervoor genoemde desastreuze gevolgen voor LOFAR zoals gedocumenteerd in het Technisch Rapport en het Wetenschappelijk Rapport (alsnog) bij de besluitvorming over de definitieve vaststelling van het inpassingsplan te betrekken en op basis daarvan het inpassingsplan niet, dan wel in een in overleg met ASTRON, gewijzigde vorm vast te stellen, zodanig dat LOFAR daardoor niet wordt gehinderd.	De metingen van ASTRON zijn in het najaar 2015 beschikbaar gekomen. In 2016 is door Agentschap Telecom nieuw onderzoek gedaan. Op basis van het onderzoek door Agentschap Telecom hebben Astron en initiatiefnemers afspraken gemaakt over mitigerende maatregelen.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
270				
270	a	Indiener merkt op ook een zienswijze te hebben ingediend voor de startnotitie Windpark De Drentse Monden. De beantwoording/ reactie is op één hoop gegooid en indiener heeft niet alle vragen/ opmerkingen kunnen terugvinden. Indiener hoopt dat dit in deze procedure beter gaat.	Wij vinden het spijtig om te horen dat indiener het idee heeft dat niet al haar vragen/ opmerkingen waren terug te vinden. Omdat veel vragen en opmerkingen van indieners van zienswijzen gelijklopend zijn, hebben wij ook in dit geval gekozen voor een thematische beantwoording. Deze thematische beantwoording is met de veel zorg samengesteld en wij doen ons uiterste best om hiermee een zo volledig mogelijke reactie te geven. Uiteraard kunnen er vragen/ opmerkingen zijn die niet	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			terugkomen in de thematische beantwoording, op deze vragen/ opmerkingen zullen wij separaat reageren.	
270	b	In de notitie Reikwijdte en Detail is de reactie op de zienswijzen weergegeven. Daarin is ook aangegeven dat er geen onderzoek wordt gedaan in het MER naar de sociaal economische effecten van dit windpark in en rondom het gebied. De gevolgen op sociaal economisch gebied zijn in geen enkele procedure tot nu toe in beeld gebracht. Volgens indiener zou er in het MER wel iets gezegd worden over de effecten op inkomen en werkgelegenheid, dit is niet meegenomen in het MER.	In de zienswijzen die zijn ingediend op de concept Notitie Reikwijdte en Detail is veel aandacht gevraagd voor de mogelijk economische gevolgen van het windpark. Hoewel dit geen milieuonderwerp is dat zijn plaats heeft in het MER (welke mening onderschreven wordt door de commissie MER), is wel besloten er in algemene zin aandacht aan te besteden. Omdat veel in een dergelijke analyse afhankelijk is van de exacte turbineposities, is ervoor gekozen dit in de fase van het voorkeursalternatief te doen. In bijlage 20 bij het MER is daarom een rapport met een algemene economische effectanalyse opgenomen, welke mede als onderbouwing voor het voorliggende inpassingsplan is gebruikt. Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
270	c	Er is nergens iets opgenomen over participatie in het project door omwonenden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
270	d	Indiener vindt het windpark te grootschalig en denkt dat het woon- en leefklimaat achteruit zal gaan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'locatiekeuze/keuze VKA', 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
270	e	Stadskanaal is een krimpgebied. Door de plannen zal dit versterkt worden waardoor de voorzieningen in het gebied verder achteruit gaan en daarmee het woon- en leefgenot.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
270	f	De effecten op het landschap zijn voor indiener niet aan-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		vaarbaar en vormen een beperking in het woon- en leefgenot.	onder de kopjes 'landschap', 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	geen reden tot aanpassing.
270	g	Er wordt aangegeven dat er misschien nog aanvullende maatregelen worden getroffen om lichthinder te voorkomen. Aan welke maatregelen wordt gedacht?	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
270	h	Er zullen ook inkoopstations en misschien andere nuts-kasten geplaatst moeten worden. Hoe worden deze in het landschap ingepast en aan welke eisen moeten deze voldoen (vormgeving, kleur, materiaal). Indien er vreest voor plaatsing vlak bij woningen of wegen, wat erg storend / lelijk kan zijn.	Zoals in de toelichting verwoordt worden er maximaal 8 inkoopstations gerealiseerd. Een inkoopstation is maximaal 3,5 meter hoog en heeft een maximale oppervlakte van 50 m ² . Dit is ook geborgd in de planregels (zie artikel 10.2). De inkoopstations zijn uitsluitend toegestaan binnen de op de verbeelding aangegeven 'overige zone - parkinfrastructuur'. Gelet op deze geringe hoogte en oppervlakte zijn deze inkoopstations ondergeschikt aan de windturbines zelf. Voor grotere nutsvoorzieningen is de bestemming 'Bedrijf - Nutsvoorziening' opgenomen. Deze bestemming is uitsluitend opgenomen ter plaatse van ofwel een relatief afgelegen locatie, dan wel een uitbreiding van een transformatorstation op een reeds bestaande locatie. Voor regels ten aanzien van vormgeving, kleur en materiaal, is het inpassingsplan niet het geschikte instrument. Hiervoor kan met welstandseisen gestuurd worden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
270	i	Het aspect trillingen komt niet terug in de inhoudsopgave van het ontwerp inpassingsplan. Is hier wel naar gekeken, ook tijdens de bouw?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
270	j	In de regels van het ontwerp inpassingsplan wordt aangegeven dat er binnen de bestemming 'Bedrijf - Windturbinepark' kunstwerken, alsmede voorzieningen ten behoeve van de bediening van kunstwerken mogelijk zijn. Indiener vraagt zich af wat hier concreet mee bedoeld wordt in relatie tot het plan. Indiener zou graag zien dat deze beschrijving wat meer beperkt wordt of helemaal	In artikel 1 van de regels van het ontwerp inpassingsplan wordt het begrip kunstwerken als volgt gedefinieerd: <i>bouwwerk geen gebouw zijnde van weg- en waterbouwkundige aard, zoals bruggen, viaducten, duikers, keerwanden, beschoeiingen, kademuren en dergelijke</i> . Met het bedienen van kunstwerken wordt bedoeld op het bedienen van bijvoorbeeld een brug of	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		achterwege wordt gelaten.	slagboom. Op basis van artikel 4.2.2 van de planregels mogen dergelijke bouwwerken maximaal 3 meter hoog zijn. Het is niet wenselijk deze regeling meer in te perken of weg te laten, dit zou leiden tot een ongewenste beperking van het beoogde plan en gebruik.	
270	k	Indiener vraagt zich af hoe de verschillende aspecten worden gehandhaafd en geeft voorbeeld als vermindering kwaliteit straalpaden, geluid, slagschaduw, trillingen, effecten natuur etc.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'straalpaden', 'geluid', 'slagschaduw', 'bouw en aanleg' en 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
270	l	Indiener vindt dat er een monitoringsplan opgesteld moet worden met te nemen maatregelen indien bepaalde grenzen worden overschreden. Dit monitoringsplan moet, aldus indiener, worden opgenomen in de omgevingsvergunning.	Het opnemen van een monitoringsplan in de omgevingsvergunning is geen verplichting en er bestaat ook geen aanleiding tot het opnemen van een dergelijk plan. Vooraf is aangetoond dat de effecten binnen de norm blijven en aanvaardbaar zijn. Daarbij zijn geen onzekerheden die aanleiding zouden geven voor monitoring geconstateerd. Indien achteraf aanleiding bestaat hieraan te twifelen kan altijd een handhavingsverzoek worden ingediend. Mocht uit dit verzoek blijken dat aanvullende maatregelen nodig zijn, dan is dat altijd mogelijk (bijvoorbeeld terugregeling of stilstandsvoorziening).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
270	m	Naar het idee van indiener kan de aanvraag omgevingsvergunning niet in behandeling genomen worden. In de aanvraag worden marges weergegeven voor de hoogte en andere afmetingen. Volgens indiener kan de aanvraag zo niet beoordeeld worden.	In de aanvraag omgevingsvergunning (en het inpassingsplan) is inderdaad geen specifiek turbinetype vastgelegd. De minimale en maximale afmetingen van de windturbines zijn vastgelegd in het inpassingsplan, evenals regels om een rustig beeld per lijnopstelling te garanderen (bijv. zelfde draairichting en zelfde uiterlijke verschijningsvorm per lijnopstelling). Afhankelijk van de voortgang van het proces en de technische ontwikkelingen op het gebied van windturbines zal het uiteindelijke type bepaald worden. Deze windturbines dienen uiteraard ook te voldoen aan bandbreedte uit het inpassingsplan en de omgevingsvergunning. Naar de volledige opgenomen bandbreedte is onderzoek ge-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			daan. De initiatiefnemers hebben de keuzes in type windturbines zoals aangevraagd, waarmee ook voorzienbaar is welke turbintypes gerealiseerd kunnen worden. Er wordt, gelet op het vorenstaande, dan ook niet ingezien waarom de aanvraag om omgevingsvergunning niet beoordeeld zou kunnen worden.	
270	n	Indiener vraagt zich af welke kleur de windturbines krijgen. Er wordt alleen lichtgrijs weergegeven als kleurgebruik, welke RAL kleur is dat?	Er kan sprake zijn van verscheidene grijstinten. De RAL-aanduiding van deze kleuren is in de aanvraag aangegeven.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
270	o	Voor het principe van de hoofddraagconstructie is het essentieel om te weten of dit om beton gaat of staal. Daarnaast wordt er geen doorsnede van het bouwwerk weergegeven met eventuele verdiepingvloeren. En er zijn al helemaal geen gegevens bekend over de fundering (zoals sondering en paalpuntniveau's).	De aanvraag biedt voldoende inzicht in de hoofdlijn van de constructie en de gebezigde constructieprincipes. In de aanvulling zijn meer specifieke gegevens opgenomen over de fundering en de ondergrond. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
270	p	Indiener is van mening dat de opgenomen bandbreedtes te ruim zijn. Een mastvoet tussen de 3 en 26 meter maakt nogal wat uit vindt indiener. Ook de bandbreedte in hoogte is te groot. De werkelijke bouwplannen moeten worden toegevoegd.	Voor een windenergieproject, waarbij de aanbesteding pas veel later plaatsvindt, is het niet mogelijk in deze fase al een keuze te maken voor een specifiek windturbintype. Daarom is in het MER uitgebreid onderzoek gedaan naar de landschappelijke effecten van het windpark. Hierin zijn onder andere fotovisualisaties gemaakt van verschillende typen windturbines. De bandbreedte die mogelijk wordt gemaakt in het inpasingsplan is daarmee beschouwd en acceptabel geacht. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'flexibiliteit' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
271				
271	a	Indiener wordt geraakt in haar belang vanwege het zich op zuid, zuid/west en west.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
271	b	Het windpark komt te dicht op de woningen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
271	c	Er is geen rekening gehouden met hoe de wind meestal waait en waar de zon onder gaat.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
271	d	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 48, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op de aanvullende onderdelen die niet in de voornoemde zienswijze worden genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 48 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 48. Op de aanvullende onderdelen die niet in de voornoemde zienswijze worden genoemd, wordt hierna ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
271	e	Indiener is van mening dat het gebied Gieterveen / Nieuwediep en Gasselterboerveen veel te klein van omvang is om de geplande windturbines goed ruimtelijk te kunnen inpassen. Van de woonbebouwing van Nieuwediep tot de woonbebouwing van de Veenakkers in Gieterveen is de afstand slechts 1.600 m. Met het verschuiven van de turbines richting Gieterveen wordt het probleem slechts een beetje verplaatst. Een goed ruimtelijke inpassing met reële afstanden tot de woonbebouwing is hier niet mogelijk. Ditzelfde geldt ook voor het gebied Parallelweg (van de Van Veelenweg) in Gasselternijveen. De afstand tussen de woningen aan de Zwarteweg en de Parallelweg is slechts 1900 meter. Kijken we naar de afstand het tussen de woonbebouwing van de weg Gasselterboerveenschemond en eerste woonbebouwing van de 2/3 weg/Tweede Dwarsdiep dan is dit slechts 760 meter. Indien een reële afstand tussen de turbines en de woonbebouwing wordt aangehouden dan kan indiener niets anders concluderen dat het gebied te klein is voor de geplande windturbines.	Hoewel in de zienswijze een andere situatie beschreven wordt dan in reactie onder 48, is de inhoudelijke reactie vergelijkbaar. In het MER is hier maatwerk op geleverd. Verwezen wordt voorts naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bedrijven en milieuzonering' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
271	f	De afstand zoals indiener dit uitrekent bedraagt circa 500 meter maar volgens de visualisatie zou dit 650 meter bedragen, hier heeft indiener geen vertrouwen in en vindt de afstand van 650 meter met zulke enorme windturbines abnormaal. Indiener vreest ook dat de windturbines dichterbij komen te staan dan 650 meter.	Onduidelijk is welke visualisatie indiener bedoelt. Indien op basis van de digitale verbeelding de afstand tot de woning van indiener wordt nagemeten blijkt deze afstand net geen 650 meter te bedragen (circa 645 meter). Voor wat betreft de toelaatbaarheid van windturbines in relatie tot afstanden wordt verwezen naar de	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			thematische beantwoording onder het kopje 'Bedrijven en milieuzonering'.	
271	g	De onderdelen van de zienswijze van indiener onder punt 2, 3, 4 en 5 zijn gelijkkluidend aan de zienswijze als samengevat onder 48 d t/m g. Voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hiernaar verwezen. Hierna wordt uitsluitend ingegaan op de aanvullende onderdelen uit de zienswijze die onder deze punten worden genoemd.	Gelet op het feit dat de onderdelen van de zienswijze van indiener onder punt 2, 3, 4, en 5 gelijkkluidend zijn aan de onder 48 d t/m g behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 48 d t/m g. Hierna wordt uitsluitend ingegaan op de aanvullende onderdelen uit de zienswijze die onder de eerder genoemde punten worden genoemd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
271	h	Voor indiener persoonlijk komt er een windmolen recht voor haar huis te staan. Indiener weet waar de wind voornamelijk weg komt en geeft aan dat hier geen rekening mee is gehouden want de geluidscontouren liggen gelijk rondom de windmolen.	Het akoestisch onderzoek is opgesteld conform het wettelijke Reken en Meetvoorschrift windturbines. Hierin is onder andere opgenomen dat het jaarlijks gemiddelde windklimaat op locatie moet worden meegenomen in de berekeningen. Dit is voor windpark Drentse Monden - Oostermoer ook gedaan en opgenomen in bijlage 3 bij het MER en bijlage 3 bij de omgevingsvergunningaanvragen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
271	i	Indiener vraagt zich af hoe straks bewezen moet worden dat er sprake is van geluidsoverlast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
271	j	Indiener wil bij geluidsoverlast dat het onderzoek betaald wordt want indiener is hier niet tot toe in staat. Indiener vraagt zich daarnaast af als het geluidsonderzoek bepaalt dat er sprake is van geluidsoverlast, wie er zorgt voor aanpassingen aan de woning en wie dat betaalt.	Er is geen sprake van vergoeding van aanpassingen van woningen. In de Lden norm zit een acceptatie van een bepaald aantal gehinderden. Mogelijk dat het nog op te richten gebiedsfonds hier in wat kan betekenen. Daarvan dient nog bepaald te worden hoe de besteding gaat plaats vinden. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
271	k	Indiener heeft gevraagd om informatie over de zonnenschijnsensoren en vraagt zich of hoe zij kan weten dat er sprake is van teveel slagschaduw en als dit het geval is of een turbine dan ook daadwerkelijk wordt stil gezet. Verder vraagt indiener zich af of dit geldt per turbine omdat indiener slagschaduw vreest te krijgen van meerdere turbines.	Voor het onderzoek en de beoordeling in het MER is de norm uit de Rarim van gemiddeld 17 dagen per jaar meer dan 20 minuten slagschaduw voor de berekeningen vertaald naar 6 uur slagschaduw per jaar ($17 \times 21 = 357$ minuten = afgerond 6 uur). Dit is conservatief aangezien de wettelijke norm toestaat dat minder dan 20 minuten per dag aan slagschaduw plaats mag vinden gedurende het hele jaar. Door uit te gaan van een cumulatieve norm van 6 uur, tellen alle minuten slagschaduw mee in de beoordeling, niet alleen de dagen waarop meer dan 20 minuten slagschaduw optreedt. De norm van zes uur geldt voor alle windturbines gezamenlijk. Verwezen wordt naar hoofdstuk 7 van het MER, alsmede de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
271	l	De 5% korting die indiener op dit moment krijgt is volgens indiener te weinig als de windmolens er ook daadwerkelijk gaan komen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
271	m	Indiener vreest bij een eventuele verkoop de woning enkel onder de marktwaarde te kunnen verkopen en vraagt zich of wie dit gaan compenseren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
271	n	Er lopen onderzoeken in de Veenkoloniën naar vroege sterfte, werkloosheid, ziektes etc. Hoe kan het gelet hierop dat er juist in dit gebied windturbines worden geplaatst.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
271	o	Is voor de provincie Drenthe gekozen omdat hier de minste problemen van de bevolking verwacht worden met betrekking tot processen?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
271	p	Het is indiener onduidelijk wat de windmolens haar bren-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gen, dit los van de ellende die indiener verwacht te ondervinden van de windmolens. Indiener heeft niet de middelen om te participeren.	onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	geen reden tot aanpassing.
271	q	Indiener vindt EZ een onbetrouwbare partij en wijst hierbij op de salderingsregeling voor zonnepanelen die zou gelden tot 2020. Wie zegt dat dit niet gaat gebeuren voor windturbines.	De betreffende salderingsregeling voor zonnepanelen staat los van het voorliggende inpassingsplan en de daarbij behorende procedure. De salderingsregeling waar indiener op doelt speelt in het kader van voorliggend inpassingsplan en de uitvoerbaarheid hiervan geen rol. Op dit onderdeel wordt dan ook niet nader ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
271	r	Op de vragen die indiener EZ en initiatiefnemers heeft gesteld wordt alleen participatie en gebiedsfonds genoemd. Over echte compensatie of schadevergoeding wordt niet gepraat.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
271	s	In het Inpassingsplan staat dat de plannen zijn gebaseerd op verschillende beleidsuitgangspunten. Er is op geen enkele wijze tegemoet gekomen aan een van de belangrijkste beleidsuitgangspunten, namelijk dat het woon- en leefklimaat in de omgeving waar windturbines op land worden geplaatst niet mag worden verslechterd. Bovenstaande zienswijzen tonen aan dat, indien de windturbines zouden worden geplaatst het woon- en leefklimaat in Oostermoer aanzienlijk verslechterd.	Het uitgangspunt was niet dat het woon- en leefklimaat in het geheel niet mag verslechteren, maar dat dit niet onaanvaardbaar mag verslechteren. Hiertoe zijn de gevolgen voor het woon- en leefklimaat in beeld gebracht en afgewogen ten opzichte van de andere beleidsuitgangspunten. Hiervoor wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
272				
272	a	De belangen van de belastingbetaler en vooral van de bewoners van de regio zijn niet goed behartigd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
272	b	De geplande verdeling van lasten en lusten is momenteel niet acceptabel. De uit belastinggelden betaalde grondvergoeding moet eerlijker gebruikt worden voor compensatie derving woongenot en vermindering van de waarde van het onroerend goed. In het huidige plan is de vergoeding voor de grondeigenaren/windboeren onaan-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		vaardbaar hoog terwijl omwonenden niet behoorlijk gecompenseerd worden voor de hun toegebrachte schade en derving woongenot.		
272	c	Indiener is van mening dat het verschil tussen de grondvergoeding per windmolen en de pachtwaarde van de gebruikte grond moet worden ingezet als vergoeding voor derving woongenot en vermindering van de waarde van het onroerend goed. Overigens is vermindering van waarde alleen van toepassing op de woningen in en rond het windpark. In omringende landen, waar dit verschil in grondvergoeding en pachtwaarde beduidend kleiner is, is zelfs vastgesteld dat de hoogte van de grondvergoeding een opdrijvend effect heeft op de landbouwgrond. De (mogelijke) plaatsing van windmolens levert landeigenaren dus al geld op.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
272	d	In het verleden werden kleinere windmolens op het erf rond de boerderij geplaatst, waarmee de overlast ook voor de boer was. In de huidige situatie worden grote windmolens met een grondvergoeding die een grootte orde hoger is dan in het verleden vaak dichterbij burgerwoningen geplaatst dan bij boerderijen. Daarom dient de "grondvergoeding" naar mening van indiener ook eerlijker verdeeld te worden tussen pure grondvergoeding en vergoeding voor overlast en vermindering van de waarde van woningen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
272	e	Indiener citeert het MER m.b.t. het totale grondgebruik en relateert dit aan de maximale geldwaarde van het grondgebruik. De hoge grondvergoeding is deels gebaseerd op de gedachte dat deze grond ook als bouwgrond of industrieterrein gebruikt zou kunnen worden. In het geval van windpark DDM-OM is dit zeker niet het geval, sterker nog in dit gebied is krimp een probleem en dit probleem zal door het windpark enkel worden vergroot.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
272	f	Het gebied wordt voor liefhebbers van rust, ruimte en goed uitzicht onaantrekkelijk.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'toerisme en recreatie', 'woon- en leefklimaat algemeen', 'geluid' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
273				
273	a	In de MER staat de woning Bosje 1 te Gieterveen aangeduid als bedrijfswoning. Als mede-eigenaar van deze woning weet indiener dat dit niet correct is en daarom, is, naar zijn mening, de procedure niet correct verlopen.	Windpark Oostermoer heeft overeenstemming bereikt met de eigenaren van de woningen die in het inpassingsplan zijn aangeduid als 'woning in de sfeer van het windpark'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
273	b	De afstand van de woning Bosje 1 tot de dichtstbijzijnde turbine voldoet dus niet aan de wettelijke norm.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder b en de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'bedrijven en milieuzonering' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
273	c	Het in de MER genoemde geluidsniveau bij de woning is boven de norm.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder b en de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
273	d	Indiener voorziet derving van woongenot en een sterke waardedaling van de woning.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274				
274	a	De initiatiefnemers hebben gekregen waar zij in 2009 en 2010 om hebben gevraagd, namelijk windturbines in lijnopstellingen op de gronden die zij al bezaten. Het gegeven dat zij wat minder vermogen in MW hebben gekregen dan waar zij om hebben gevraagd is inherent aan het onderhandelingsproces.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	b	De bewoners van het gebied zijn door het Rijk en de provincie Drenthe in de steek zijn gelaten en komen bij de uitvoering van de plannen tientallen jaren in een industrieel landschap komen te wonen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'draagvlak' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	c	Bij meer dan 80% van de bewoners in het betrokken en aangrenzende gebied is er geen draagvlak	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
274	d	Mijn zienswijze is dat de talrijke - vaak ernstige - feitelijke onjuistheden in de ter inzage gelegde documenten en de tekortkomingen bij het ter inzage leggen van de documenten maken dat zij niet als basis voor een definitieve besluitvorming kunnen dienen. In de rapporten en ontwerp besluiten (met toelichting) ontbreekt in vele gevallen een deugdelijke, logische en begrijpelijke motivering.	Indiener geeft hier niet concreet aan waarop de talrijke en vaak ernstige feitelijke onjuistheden betrekking op hebben. De procedure is geheel conform de wettelijke eisen is doorlopen. Voor een toelichting op de doorlopen procedure verwijzen u naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'. Voor wat betreft de uitgevoerde onderzoeken wordt verwezen naar het kopje 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	e	Indiener vindt dat het project in strijd is met de bepalingen van de Algemene wet bestuursrecht, de artikelen 6 en 8 van het "Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden" en algemene geschreven en ongeschreven rechtsbeginselen.	Niet valt in te zien op welke wijze deze bepalingen geschonden zijn. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	f	Indiener heeft in 2011 en 2012 zienswijzen ingediend en in 2013 een zienswijze bij de provincie Drenthe. Naar de mening van indiener is aan de ingediende zienswijzen in de definitieve notitie reikwijdte en detailniveau te weinig aandacht besteed. De minister heeft in de Tweede Kamer medegedeeld dat u de komende zienswijzen zorgvuldig zal laten bestuderen. Op grond van uitspraak dient indiener opnieuw een zienswijze in met de verwachting dat er nu wel voldoende aandacht aan zijn zienswijze zal worden besteed.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	g	Vanaf december 2009 tot en met heden is er tijdens de gehele procedure door de betrokken ministers enkele keren in strijd met de algemene beginselen van behoorlijk bestuur en in het bijzonder met het vertrouwens- het zorgvuldigheids-, het motiverings-, het voorzorgs-, het gelijkheids - en het rechtszekerheidsbeginsel gehandeld.	Niet wordt ingezien waarom er in strijd is gehandeld met de algemene beginselen van behoorlijk bestuur. De procedure is geheel conform de wettelijke eisen doorlopen. Voor een toelichting op de doorlopen procedure verwijzen wij u naar de thematische beantwoording en dan specifiek onder het kopje 'Procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	h	De toenmalige minister van Economische Zaken heeft op 8 juli 2010 aan de initiatiefnemers de bereidheid uitgesproken om de RCR in te zetten voor hun windproject, onder vijf voorwaarden waaronder het verkrijgen van	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>draagvlak. Begin 2010 heeft op het ministerie van Economische Zaken ambtelijk overleg met de initiatiefnemers plaats gevonden, waarbij door de initiatiefnemers een verkennend onderzoek is gepresenteerd. De gegevens van dit verkennend onderzoek, waarvan indiener aanneemt dat dit van belang is geweest voor de beslissing inzake het inzetten van de RCR, zijn niet meer aanwezig. In de brieven aan de initiatiefnemers is de wettelijke bepaling waarop de beslissing berust niet vermeld. Over de capaciteit van het project is in de brieven van 8 juli 2010 niets vermeld.</p>		
274	i	<p>De minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie heeft op 7 november 2011 aan Windunie Development B.V. medegedeeld dat hij, gelet op de beoogde omvang van het project, besloten had tot het toepassen van de RCR bij dit project. Ook in laatstgenoemde brief is de voorwaarde dat de initiatiefnemer verantwoordelijk was voor het verkrijgen van draagvlak opgenomen.</p>	<p>Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toepassing RCR' en 'draagvlak'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
274	j	<p>Medio juni 2011 is al de beslissing tot het opstellen van een milieueffectrapportage genomen. Vanaf begin augustus 2011 waren de zienswijzen inzake het windpark De Drentse Monden bekend en vanaf begin maart 2012 de zienswijzen inzake het windpark Oostermoer en samenhang met windpark De Drentse Monden. Eerst op 1 mei 2015 is de definitieve notitie reikwijdte en detailniveau windpark De Drentse Monden en Oostermoer vastgesteld. Toezending aan de indieners van een zienswijze is achterwege gebleven. In de definitieve notitie is het "Overzicht en samenvatting van zienswijzen, inclusief reactie" opgenomen. Beide documenten zijn eerst in september 2015 op de site www.rvo.nl gepubliceerd. Op genoemde site is vermeld dat een definitieve notitie reikwijdte en detailniveau het uitgangspunt is voor het opstellen van de milieueffectrapportage (MER). Het voorontwerp MER is</p>	<p>De ministers hebben op 1 mei 2015 de notitie reikwijdte en detailniveau vastgesteld. Het is niet onzorgvuldig is dat er aan het MER is gewerkt zonder dat de definitieve notitie Reikwijdte en Detail is vastgesteld. Het MER voldoet aan hetgeen is opgenomen in de vastgestelde notitie Reikwijdte en Detail.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ook in september 2015 gepubliceerd. Uit deze gegevens volgt dat bijna vier jaren aan het opstellen van de MER is gewerkt zonder dat de definitieve notitie reikwijdte en detailniveau door de ministers van Economische Zaken en van Infrastructuur en Milieu was vastgesteld.		
274	k	In het samenvoegen van het windpark Oostermoer met het windpark De Drentse Monden zijn de bewoners van het gebied niet betrokken.	De bewoners hebben een zienswijze in kunnen dienen tegen de concept NRD Oostermoer in samenhang van DDM waarin zij eventuele bezwaren kenbaar konden maken. Niet valt in te zien waarom men onvoldoende betrokken zou zijn. Voor een toelichting op de doorlopen procedure verwijzen wij u naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	l	Ten aanzien van het vorenstaande merkt indiener op dat het onduidelijk was welk overheidsorgaan het voor het zeggen had. De bewoners konden bij de provincie Drenthe nog eens een zienswijze indienen.	Het is spijtig dat hierover onduidelijkheid ontstaan is, echter heeft het Rijk met de toepassing van de RCR procedure de coördinatie van dit project op zich genomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen', 'toepassing RCR' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	m	Bij de ter inzage legging in maart/april 2016 zijn de laagvliegroute 10, de zones I en II van LOFAR en de inkoopstations niet op de tekeningen vermeld. Ook ontbrak er een overzichtstekening van het gehele gebied, waardoor afstanden, bijv. tussen de lijnopstellingen, moeilijk konden worden vastgesteld.	Wat betreft de laagvliegroute 10 en de zones I en II van LOFAR geldt dat dit randvoorwaarden zijn die voortkomen uit de Omgevingsvisie Drenthe en de provinciale Omgevingsverordening Drenthe en in de afweging betrokken zijn. Aangezien deze al in het provinciaal beleid geborgd zijn, hoeft dit niet nogmaals op de verbeelding aangegeven te worden. Voor visualisatie van de wijze waarop rekening is gehouden met deze aspecten wordt verwezen naar figuren 4.5 en 13.3 uit het MER. Voor wat betreft overige overzichtstekeningen wordt verwezen naar het MER. Met betrekking tot de inkoopstations is enige flexibiliteit in de positionering gewenst. Deze zijn op grond van art. 10.2 onder voorwaarden toegestaan binnen de op de verbeelding aangegeven 'overige zone - parkinfrastructuur'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
274	n	Volgens indiener was er een duidelijk verschil tussen de documenten die op het gemeentehuis in Exloo ter inzage lagen en die op het gemeentehuis in Stadskanaal lagen. Indiener heeft als voorbeeld het niet gedateerde voorbereidingsbesluit bijgevoegd.	Het betreffende voorbereidingsbesluit is inmiddels komen te vervallen met de ter inzage legging van het ontwerp van dit inpassingsplan en in het kader van deze procedure niet meer relevant.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	o	In hoger beroep dient de rechter nog te beslissen over de vraag of de RCR in dit geval toegepast kan worden. Op grond hiervan is indiener van mening dat er voortijdig gebruik is gemaakt van het bepaalde in artikel 3.35 van de Wet ruimtelijke ordening.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	p	Indiener is van mening dat er geen sprake is van een eerlijke en democratische procedure.	De procedure is geheel conform de wettelijke eisen is doorlopen. De ministeries van EZ en I&M zijn bevoegd gezag en stellen het inpassingsplan vast. Voor een toelichting op de doorlopen procedure verwijzen u naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	q	Als bewoner had indiener te maken met twee tegenstanders: in het bijzonder met de minister van Economische Zaken met het doel 14% duurzame energie in 2020 tot stand te brengen en de initiatiefnemers met het doel veel geld te verdienen. Er is geen sprake van een objectieve rijksoverheid geweest.	Niet valt in te zien waarom er geen sprake van objectiviteit is. Het doel van het Rijk is vanaf de start van het project de duurzame energietransitie geweest.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	r	De bewoners van het gebied zijn niet direct betrokken bij de ontwikkeling van de plannen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	s	De initiatiefnemers hebben invloed op het aan het College van Rijksadviseurs voorgelegde plan-MER kunnen uitoefenen. Indiener heeft met een beroep op de Wet openbaarheid van bestuur om dit plan-MER gevraagd. Tot op heden hebt u geweigerd mij dit plan-MER te geven. Indiener geeft aan dat de burgers heel weinig mogelijkheden krijgen om mee te denken en een enorme informatieachterstand hebben, maar wel de kolossale subsidiebe-	Het MER is gebaseerd op de gangbare opvattingen in de wetenschap, wettelijke normen, literatuuronderzoek, onderzoek in het veld, en expert judgement door gerenommeerde en onafhankelijke adviesbureaus. Het plan-MER heeft tezamen met het inpassingsplan ter inzage gelegen en was voor een ieder in te zien dus ook voor indiener.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		dragen op mag brengen.		
274	t	Indiener is van mening dat de Crisis- en herstelwet ten onrechte op dit project van toepassing is verklaard en licht dit naderhand toe in zijn zienswijze. De kern van de toelichting is gelegen in het feit dat de uitzonderlijke en dringende economische situatie ertoe noopt dat met snelle en zorgvuldige procedures doelgericht wordt gewerkt aan werkgelegenheid en duurzaamheid. De snelheid in onderhavige procedure is niet aan de bewoners van het gebied te wijten.	De Chw is zondermeer van toepassing op het voorliggende project. Verwezen wordt naar het bepaalde in artikel 1.1, eerste lid, onder a in samenhang met artikel 1.2 en 2.1 van bijlage I van de Crisis- en Herstelwet. De Crisis- en herstelwet, alsmede de rechtmatigheid ervan, staat in dit kader niet ter discussie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	u	Indiener is van mening dat het aspect cultuurhistorie zwaar is onderbelicht en niet de aandacht heeft gekregen die het verdient.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'cultuurhistorie en archeologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	v	Karakteristieke panden/gebouwen dienen volgens indiener in het bestemmingsplan (= juridisch gelijk te stellen met een rijksinpassingsplan) te worden beschermd.	Er geldt geen wettelijke verplichting tot het beschermen van karakteristieke panden/ gebouwen in het bestemmingsplan, wel dient dit afgewogen te worden. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'cultuurhistorie en archeologie' en paragraaf 6.6 van de plantoelichting.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	w	Indiener en zijn buurman wonen in een rijksmonument en uit een brief van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed blijkt dat die een afstand van 1.800 tot 2.000 meter bepleit tussen windturbines en aanwezig cultureel erfgoed.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'cultuurhistorie en archeologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	x	In de toelichting op het ontwerp inpassingsplan zijn 10 regels over cultuurhistorie opgenomen. Genoemde regels gaan niet over de bescherming van het waardevolle historische cultuurlandschap. Volgens de Nota van Toelichting op de wijziging van het Bro (artikel 3.1.6, tweede lid sub a van het Bro) bent u verplicht om in genoemde toelichting de wijze van bescherming op te nemen.	Indiener verwijst naar artikel 3.1.6, tweede lid sub a van het Bro. Het artikel waar indiener naar verwijst heeft geen betrekking op het aspect cultuurhistorie, er wordt vanuit gegaan dat indiener doelt op artikel 3.1.6, lid 5, sub a Bro. De betreffende beschrijving in het hiervoor genoemde artikel (3.1.6, lid 5, sub a) geeft enkel aan dat in de toelichting een beschrijving opgenomen dient te worden van de wijze waarop met de in het gebied aanwezige cultuurhistorische waarden en in de grond aanwezige of te verwachten monumenten	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			rekening is gehouden. Er geldt geen verplichting tot het opnemen van een toelichting op de wijze van bescherming. Aanvullend hierop wordt opgemerkt dat in de aanhef van het betreffende artikel wordt aangegeven dat de vorenstaande beschrijving enkel in de toelichting opgenomen hoeft te worden indien bij de voorbereiding van het bestemmingsplan geen milieueffectrapport (MER) is opgesteld. Gelet op het feit dat in het kader van voorliggend inpassingsplan een MER is opgesteld, geldt het bepaalde in artikel 3.1.6, lid 5 onder a niet. Volledigheidshalve is echter een korte paragraaf inzake het aspect cultuurhistorie opgenomen in de toelichting van het bestemmingsplan.	
274	y	De nieuwe laag van windturbines over het waardevolle cultuurlandschap zal door het overgrote deel van de bewoners niet als een positieve toevoeging aan genoemd landschap worden ervaren.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	z	Indiener is van mening dat de definitieve notitie Reikwijdte en Detailniveau MER te laat is vastgesteld en verwijst naar andere plannen.	De ministers hebben op 1 mei 2015 de notitie reikwijdte en detailniveau vastgesteld. Verwezen wordt naar de reactie onder 274 j.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	aa	Het niet verkrijgen van draagvlak is een ernstige omissie. De rechtsvoorgangers van de ministers hebben in het verleden aangegeven dat dit voorwaarde was bij de plannen. Verder verwijst indiener wat betreft draagvlak naar een op de website van Pondera gepubliceerd artikel en een op de site van het College van Rijksadviseurs gepubliceerd artikel.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ab	De resultaten van het draagvlakonderzoek windpark "De Drentse Monden en Oostermoer", dat de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn en Stadskanaal in het najaar van 2014 hebben laten uitvoeren, zijn bekend. Indiener geeft aan dat de betrokken ministers zich niets aantrekken van dit onderzoek	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
274	ac	De minister van Infrastructuur en Milieu heeft op 10 februari 2014 bij de beantwoording van vragen die op een besluit uitvoering Crisis- en herstelwet betrekking hadden aan de Voorzitter van de Tweede Kamer geschreven: "Tegelijkertijd bekijk ik bij ieder project kritisch of er sprake is van nut en noodzaak van en maatschappelijk draagvlak voor het project." Het is duidelijk dat laatstgenoemde minister, die mede verantwoordelijk is voor het ontwerp inpassingsplan en de bijbehorende toelichting, deze kritische toetsing tot nu toe achterwege heeft gelaten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ad	Indiener verwijst naar een brief van de Minister van Infrastructuur en Milieu van 22 juli 2015 aan de Tweede Kamer. In deze brief wordt aangegeven dat de: "Gedragscode draagvlak en participatie windenergie op land" een aantal principes bieden die het draagvlak voor een project kunnen verbeteren wanneer een initiatiefnemer zich daaraan houdt. Indiener is van mening dat bij het windpark initiatiefnemers zich niet houden aan deze principes.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ae	Er wordt regelmatig een beroep gedaan op het Energieakkoord. Kennelijk is vergeten dat in dit akkoord is aangegeven dat maatschappelijk en politiek draagvlak van belang is om te komen tot realisatie van de doelstelling van 6000 MW windenergie in 2020.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	af	De betrokken ministers stellen zich formeel op het standpunt dat het verkrijgen van draagvlak niet in de Wet ruimtelijke ordening is vastgelegd en vinden voor dit formele standpunt tot nu toe steun in de jurisprudentie. In de geest van de Omgevingswet had op het vereiste draagvlak voor dit project geanticipeerd kunnen worden. Dit is niet gedaan, hetgeen naar mening van indiener een ernstige tekortkoming is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
274	ag	Op 18 februari 2016 heeft de minister in een wetgevingsoverleg met leden van de Vaste Commissie voor Economische Zaken, gesproken over de betrokkenheid van de mensen in het gebied waarbij de minister Drenthe als voorbeeld heeft genomen, en heeft gezegd 'dat het beter kan en moet'. Deze uitspraak gaf indiener enige hoop op flexibiliteit, maar deze hoop werd na het verder lezen direct de bodem ingeslagen, want daar stond 'de afspraken die ik heb gemaakt zijn voor mij heilig'. De minister zal en wil de doelstelling van 14% duurzame energie in 2020 per se halen.	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ah	De gegevens, waaronder de onjuiste gegevens over de energieopbrengst en de business case, zijn beslist onvoldoende.	Indiener heeft niet concreet aangegeven waarom de betreffende gegevens onvoldoende zijn, waarmee het niet mogelijk is om hier concreet op in te gaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ai	Er worden zoveel aspecten genoemd waarover nog grote onzekerheid bestaat dat indiener zijn visie over de haalbaarheid van dit project niet kan bepalen. Een zienswijze over de haalbaarheid kan eerst gegeven worden nadat er voldoende correcte informatie is verstrekt.	Indiener maakt in zijn zienswijze niet duidelijk op welke aspecten wordt gedoeld en welke concrete informatie indiener bedoeld. Gelet hierop kan dan ook enkel worden volstaan met een generiek antwoord door te verwijzen naar de thematische beantwoording.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	aj	Gelet op de subsidies die over een periode van 15 jaren met dit project zijn gemoeid is dit ook een algemeen belang. De burger betaalt op welke wijze dan ook de subsidies. De inkomsten voor de overheid uit leges, onroerende zaakbelasting, e.d. staan in geen enkele verhoging tot de grootte van de subsidies.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'nut en noodzaak windenergie' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ak	Bijlage 20 bij het Hoofdrapport MER Economische Effecten Analyse kan, gelet op de eerste zin van de Conclusies ook niet als onderbouwing dienen. De opstellers hadden bij het formuleren van deze paragraaf kunnen anticiperen op de haalbaarheidsstudie die bij de subsidieaanvraag moet worden ingediend.	Er is een anterieure overeenkomst gesloten. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	al	Het is niet duidelijk of de tekst voor of na de Aanvulling MER van 18 december 2015 is geschreven, maar de tekst	Het participatietraject valt buiten het inpassingsplantraject.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>kan niet op de in deze Aanvulling opgenomen business case zijn gebaseerd. Deze business case deugt niet. Volgens genoemde business case moet 80% met vreemd vermogen worden gefinancierd. Het is niet duidelijk welk deel door participatie gefinancierd zal kunnen worden. Voor mij is wel duidelijk dat bij een percentage van 89% vreemd vermogen de professionele financiers alle zekerheden zullen opeisen waarmee het voor participanten de vraag is of zij hun geïnvesteerde geld ooit zullen terugzien.</p>		<p>passing.</p>
274	am	<p>De gebiedsgebonden bijdrage van € 318,65 per jaar steekt wel uiterst mager af bij het voorstel van Gedeputeerde Staten van Drenthe voor een gebiedsfonds in de zoekgebieden voor windenergie. Het voorstel houdt vanaf 2018 een jaarlijkse bijdrage van € 350.000,- gedurende een periode van 10 jaar in. Deze bedragen betalen de burgers in wezen zelf daar deze hetzij in de elektriciteitsprijs c.q. in belastingtarieven worden verwerkt. Inmiddels heeft indiener het bedrag van € 318,65 moeten aanpassen, gelet op de productiegegevens die de heer H.W. ten Have, woordvoerder van Duurzame Energieproductie Exloërmond, op 14 april jl. in een interview heeft genoemd, namelijk een energieopbrengst van 10 miljoen kWh per windturbine. Uitgaande van dit gegeven leidt dit tot een productie van 500.000 MWh (50 x 10.000.000 kWh is 500.000 MWh). Hieruit volgt dat de gebiedsgebonden bijdrage jaarlijks € 250,- (500.000 x € 0,0005) zal bedragen.</p>	<p>Onduidelijk is hoe de opsteller van de zienswijze aan haar gegevens is gekomen en waar ze de door haar genoemde uitgangspunten op heeft gebaseerd. De initiatiefnemers zeggen €0,50 toe per MWh per jaar gedurende 15 jaar. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
274	an	<p>Er wordt een beroep op verouderde informatie gedaan; een literatuuronderzoek van mei 2013 van het RIVM voldoet niet meer aan het criterium houdbaarheid van onderzoeksgegevens.</p>	<p>Op basis van artikel 3.1.1 onder a Bro kan een besluit altijd worden gebaseerd op onderzoeken en gegevens van 2 jaar oud of jonger. Dit wil echter niet zeggen dat gegevens die ouder zijn dan 2 jaar, ook verouderd zijn en niet meer gebruikt kunnen worden. Er zijn geen omstandigheden die leiden tot een gewijzigd inzicht,</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			noch is dit door indiener concreet aangegeven. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'geluid'.	
274	ao	In de vaste jurisprudentie wordt er in mijn ogen met betrekking tot de invloed van laagfrequent geluid een te zware eis gesteld, namelijk dat er wetenschappelijk bewijs voor de negatieve invloed van laagfrequent geluid op de gezondheid van mensen moet zijn.	Ter kennisgeving aangenomen. Het Rijk heeft geen invloed op de eisen die in de jurisprudentie gesteld worden, aangezien de Raad van State een onafhankelijk instituut is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ap	De ontwikkelingen in de medische wetenschap gaan heel snel waardoor het niet is uitgesloten dat binnen enkele jaren het hiervoor genoemde wetenschappelijk bewijs wel geleverd kan worden. Op grond van het voorzorgbeginsel dient u dit aspect op een meer prudente wijze te behandelen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	aq	Er is in ons land geen wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de invloed van laagfrequent geluid op de gezondheid van mensen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ar	Er is ten onrechte nauwelijks aandacht besteed aan de interferentie binnen het windpark De Drentse Monden en Oostermoer. Dit terwijl dit al als aandachtspunt in de MER van de Structuurvisie Windenergie op land wordt genoemd. Indiener verwijst hierbij naar de adviezen van ROM3D en haalt enkele citaten aan.	Het voorkomen van mogelijke interferentie is een van de uitgangspunten geweest van het MER, deze vloeit ook voort uit de SvWOL. Verwezen wordt naar hoofdstuk 9 van het MER, alsmede naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	as	Er is geen aandacht besteed aan de publicatie "Visuele versterking van het landschap door windturbines, 2012" van het Compendium voor de leefomgeving. In de samenvatting van deze publicatie staat: "Als honderd meter hoge windturbines zichtbaar zijn, ligt de waardering van het landschap van het landschap binnen 1,5 km van de turbine met een derde lager dan wanneer er geen windturbine zichtbaar is. Het effect neemt met de afstand af, maar op 2,5 km afstand is er nog sprake van een afname van de waardering met een kwart." In deze publicatie uit	Het initiatief voldoet aan alle wet- en regelgeving. In het MER zijn alle belangen, waaronder landschap, uitgebreid afgewogen. Het is niet noodzakelijk om met de door indiener genoemde publicatie rekening te houden. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		2012 gaat het over windturbines van 100 meter hoog, nu gaat het om windturbines van 210 meter hoog en de trend is nog hogere windturbines.		
274	at	Er is geen uitvoering gegeven aan de toezegging dat er aan de laagvliegrouwe aandacht zou worden besteed. Een veiligheidsanalyse voor deze specifieke situatie is ten onrechte achterwege gelaten.	Verwezen wordt naar de reactie onder m.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	au	Het toevoegen van een nieuwe laag aan het landschap is voor indiener een onaanvaardbare aantasting van het waardevolle veenkoloniale landschap die niet is te rechtvaardigen. De bewoners zullen voor tientallen jaren in een industrieel landschap komen te wonen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	av	Indiener verwijst inzake het bepaalde onder au naar een Wob-verzoek en schetst de gang van zaken. Volgens indiener heeft hij, omdat niet is voldaan aan het Wob-verzoek, de plan-MER niet bij zijn zienswijze kunnen betrekken.	Het plan-MER heeft tezamen met het inpassingsplan ter inzage gelegen en was voor een ieder in te zien dus ook voor indiener. Het advies van het college van Rijksadviseurs is hierin verwerkt, verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'. Derhalve wordt niet ingezien waarom indiener het plan-MER niet heeft kunnen betrekken in zijn zienswijze.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	aw	Voor de wijze waarop visuele interferentie duidelijk kan worden gemaakt raadt indiener aan kennis te nemen van het rapport "Landschap (incl. visualisaties) Windpark Bijvanck" van juli 2014, opgesteld door Bosch & Van Rijn.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ax	De in het Hoofdrapport MER opgenomen foto's zijn op te klein formaat afgebeeld en de kwaliteit laat naar mening van indiener te wensen over. Hoe het landschap ook vastgelegd kan worden illustreert indiener met twee foto's uit RAAP-rapport 2166 (bijlage H).	Ter kennisgeving aangenomen. De afbeeldingen zijn op volledig formaat digitaal beschikbaar in bijlage 8.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ay	In de tekst wordt verwezen naar de Handleiding waardering landschappelijke effecten van windenergie van april 2013 door H+N+S Landschapsarchitecten. De in deze handleiding opgenomen afbeeldingen over de afstand	Er wordt verwezen naar deze handleiding als één van de bronnen op basis waarvan criteria zijn afgeleid. Voorts is een uitgebreid, locatiespecifiek beoordelingskader opgesteld aan de hand waarvan de effectbeoor-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		tussen windturbine en beplantingselementen in relatie tot de zichtbaarheid van windturbines (p. 18) zijn verouderd. De grootste hoogte in een afbeelding is 150 meter terwijl er nu van 210 meter hoogte sprake is. Er wordt niet vermeld dat de trend is gericht op nog grotere hoogten.	deling op het aspect landschap is uitgevoerd. Voor dit kader is uitgegaan van de windturbines die voor dit project worden beschouwd, dus een maximale tiphoogte van > 200 meter.	
274	az	Uit een vergelijking van het aantal inwoners en de oppervlakte van een gemeente, alsmede het vermogen in MW per gemeente, in het zoekgebied blijkt dat de bewoners van het veenkoloniale deel van de gemeente Borger-Odoorn er niet goed vanaf komen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ba	Het ontwerp inpassingsplan is in strijd met artikel 3.29 Windenergie, aanhef en sub a (als er windturbines met een vermogen van < 3 MW worden geplaatst), sub b, c en d, van de Provinciale Omgevingsverordening Drenthe.	De provinciale verordening is uitsluitend bindend voor provincies en gemeenten, zie verder paragraaf 4.5 van de toelichting van het inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	bb	De minister handelt in strijd met het voorzorgsbeginsel door toe te staan dat er 6 windturbines in zone II van LOFAR zijn gepland. Indiener omschrijft waar het voorzorgsbeginsel is vastgelegd en verwijst naar het provinciaal beleid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
274	bc	Nut en de noodzaak van het realiseren van het windpark De Drentse Monden en Oostermoer met een vermogen van 150 MW in het veenkoloniale gebied van de gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn is niet aangetoond. Indiener verwijst hierbij ook naar enkele publicaties van de SER.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	bd	Indiener wijst erop dat in publicaties van de SER ook wordt gewezen op de wijze van het stimuleren van het gebruik en de productie van hernieuwbare energiebronnen. Indiener schetst hierbij wat naar zijn mening de volgorde van de prioriteiten moet zijn: besparen, zonne-energie, windenergie.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	be	De reeds geplande capaciteit van windenergie op zee is met meer dan 1.500 MW teruggebracht. De minister van	Het traject met betrekking tot Wind op Zee valt buiten de reikwijdte van dit inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		Economische Zaken maakt niet duidelijk, waarom de capaciteit van Wind op Zee wel kon worden teruggebracht en die van Wind op Land niet.		passing.
274	bf	In 2016 is € 8.000.000.000,— (acht miljard) voor subsidies voor het opwekken van duurzame energie beschikbaar. Uit genoemd bedrag volgt dat dit € 460,— per inwoner van ons land is. Voor een gezin van twee ouders en twee kinderen is € 1840,—. Over de bedragen voor de komende jaren is nog weinig bekend. Naar mijn mening zijn dit ongehoorde bedragen.	Indiener haalt een algemene subsidieregeling aan voor stimulering duurzame energie. De betreffende subsidieregeling en de hoogte hiervan staat in het kader van voorliggend inpassingsplan niet ter discussie. Dit onderdeel van de zienswijze wordt dan ook ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	bg	In het veenkoloniale deel van de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn en Stadskanaal zijn investeerders bereid om zonneparken te ontwikkelen met een totaal vermogen van meer dan 150 MW. De aanleg van zonne-energieparken stuit nauwelijks op weerstand bij de omwonenden, daar er geen sprake is van slagschaduw, geluidsoverlast, enz. De aanleg zou zelfs voor 2020 kunnen plaats hebben.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	bh	De weinig flexibele opstelling van de minister om de plannen voor zonne-energie niet als vervanging voor windenergie te willen benaderen vindt indiener onbegrijpelijk.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	bi	Inzake participatie en profijt is er nog geen enkel acceptabel voorstel gedaan. Het in de business case vermelde bedrag van € 0,0005/MWh getuigt van de opvattingen van de initiatiefnemers over het meedelen in de lusten en lasten van het project.	De gegevens in tabel 2.3 van de aanvulling zijn opgenomen in k€/MWh in plaats van €/MWh. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	bj	Van de woorden uit de Structuurvisie windenergie op land is weinig terecht gekomen. Indiener citeert: "In de voorfase komt dat tot uiting in een brede inventarisatie van belangen en een zorgvuldige participatiepraktijk, dit in de geest van het kabinetsstandpunt over het rapport van de commissie Elverding." Een tweede citaat uit genoemde	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'procedure algemeen' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		Structuurvisie: "Verder zal gelegenheid worden geboden tot planparticipatie, dat wil zeggen het betrekken van vertegenwoordigers van bewoners en andere belanghebbenden vanaf de voorfase van de RCR-procedure."		
274	bk	In de structuurvisie wordt tevens aangegeven dat in gebieden waar cultuurhistorie of archeologie een aandachtspunt is, ook de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) vanaf deze fase betrokken wordt.	In het kader van het formeel vooroverleg is het concept ontwerp inpassingsplan naar de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed gestuurd en hiervan is ook een reactie ontvangen. Verwezen wordt naar de antwoordnota vooroverleg. Daarnaast is de RCE al in het kader van het MER betrokken, zie hiertoe kader 17.1 van het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	bl	Het gebiedsfonds is, aldus een mededeling op de site www.dedrentsemondenooftermoer.nl , een fonds voor stimulering van de economie en leefbaarheid van het gebied. Indiener heeft de voorkeursvariant uitgerekend en komt jaarlijks uit op € 368,15. Dit bedrag is, aldus indiener, ook nog eens te hoog omdat van een te hoge efficiëntie bij de productie wordt uitgegaan. De informatie over participatie op genoemde site is onvoldoende.	De door indiener aangehaalde website is een private website, het Rijk is niet verantwoordelijk voor de aldaar genoemde inhoud. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	bm	Over de samenwerking tussen de Stichting Duurzame Energieproductie Exloërmond (Duurzame Energieproductie Exloërmond B.V. is de aanvrager van de omgevingsvergunningen} en De Windvogel worden geen concrete mededelingen gedaan. Na de naar indieners mening weinig bezochte informatiebijeenkomsten is er niets wezenlijks over de samenwerking bekend gemaakt.	Niet wordt ingezien waarom er over de samenwerking tussen initiatiefnemers mededelingen aan derden gedaan zouden moeten worden. In het kader van voorliggend inpassingsplan is dit ook niet relevant.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	bn	Indiener is van mening dat een ontwerp inpassingsplan met alle bijbehorende documenten aan hoge kwaliteitseisen dient te voldoen en niet talrijke feitelijke onvolkomenheden dient te hebben, daar uiteindelijk het inpassingsplan en de besluiten voor de vergunningen voor tientallen jaren de ruimtelijke ordening van het plangebied windpark De Drentse Monden en Oostermoer zullen bepa-	Verwezen wordt naar de reactie onder d.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		len.		
274	bo	Er ontbreekt een overzichtstekening van het gehele plangebied, waardoor niet kan worden nagaan waar laagvlieg-route 10 een zone I en II van LOFAR liggen. Dit geldt ook voor de tekening deelplan 5 van 5, waarop laagroute 10 en een deel van zone II van LOFAR niet zijn weergegeven. De afstand tussen de meest westelijke windturbine van deelplan 5 van 5 tot het nabij gelegen natuurgebied van het Drents Landschap kan niet worden vastgesteld. De inkoopstations zijn niet op de tekeningen van de deelplannen opgenomen.	Verwezen wordt naar de reactie onder m.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	bp	Er is na het op 25 maart 2014 door het College van Rijksadviseurs uitgebrachte advies géén nieuw advies inzake dit Ontwerp Inpassingsplan aan dit College gevraagd, terwijl er op enkele punten van dit advies is afgeweken.	Het is niet noodzakelijk om een nieuw advies aan te vragen, het standpunt van het college van Rijksadviseurs is bekend.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	bq	De Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed beschikt over deskundigen op het gebied van historische waarden van landschappen en monumenten. Waarom is aan deze Rijksdienst geen advies over dit Ontwerp Inpassingsplan gevraagd?	Verwezen wordt naar de reactie onder bk.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	br	In de ontwerp besluiten voor de omgevingsvergunning staat een capaciteit van 2,3 tot 4,2 MW, m.a.w. een minimum van 115 MW en een maximum van 210 MW (50 x 4,2 MW). Laatstgenoemde capaciteiten zijn niet in de MER onderzocht. Geen van de in de documenten genoemd voorbeeld-windturbines heeft een capaciteit van < 3 MW of een capaciteit van 4,2 MW. Genoemde capaciteit van 2,3 tot 4,2 MW staat niet in de aanvragen omgevingsvergunning en de bij deze aanvragen behorende documenten.	De milieueffecten zijn bepaald op basis van de (maximale) afmetingen en eigenschappen van de windturbines, zoals geluidemissie. Uitgangspunt is dat iedere windturbine die zich qua afmetingen en effecten binnen deze marges bevindt gebouwd kan worden. De maximale capaciteit van de generator is geen milieueffect en als zodanig ook niet ruimtelijk relevant, noch in het kader van het MER van belang.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	bs	In de toelichting op pagina 4, 3e alinea wordt aangegeven "met een omvang van circa 150 MW". In de ontwerp be-	Verwezen wordt naar de reactie onder br.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		sluiten voor de omgevingsvergunningen wordt een maximum capaciteit van 210 MW vermeld. Naar mening van indiener valt een verschil van 60 MW niet meet onder 'circa'. Deze maximum capaciteit van 210 MW wijkt ook duidelijk af van het op p. 45 vermelde Voorkeursalternatief, bestaande uit 50 windturbines met een totaal geïnstalleerd vermogen van 150 MW.		passing.
274	bt	In de toelichting op pagina 5, 3e alinea worden 'relatief minder' en 4e alinea 'relatief hoge capaciteit' niet onderbouwd. In de publicatie van de SER staat dat het (technisch) potentieel voor windenergie 8 GW is en dat voor zonnestroom 93 GW. Wind- en zonne-energie vullen elkaar aan; het aanbod van windenergie is in de winter hoger wanneer het aanbod aan zonne-energie lager is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	bu	Het ontwerp besluit ontheffing Flora- en faunawet is niet ter inzage gelegd, waardoor niet aan het gestelde op pagina 7, 1e regel en de 2e alinea van dezelfde pagina in de tekst wordt voldaan.	Op 14 september 2015 is een separate ontheffing aangevraagd in het kader van de Flora- en faunawet (ontvangen door Rijksdienst voor Ondernemend Nederland op 14 september 2015). Op een later datum is deze aanvraag op verzoek van RVO voorzien van enkele aanvullingen. Momenteel is deze aanvraag nog in behandeling en zal in de 2e fase van de RCR-procedure tot besluitvorming leiden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	bv	Indiener is van mening dat in de toelichting de chronologische gang van zaken met betrekking tot het eerdere vermogen van 420-600 MW geen correcte weergave is. Indiener vindt het opvallend dat de brieven waar indiener naar verwijst, waarin onder andere wordt ingegaan op de voorwaarden zoals het verkrijgen van draagvlak, niet worden vermeld in de toelichting.	De beschrijving van de voorgeschiedenis in de toelichting betreft een korte weergave van de voorgeschiedenis en is niet uitputtend. Het voert echter te ver om in de toelichting op het inpassingsplan zeer uitgebreid in te gaan op de gehele voorgeschiedenis van het windpark. De door indiener aangehaalde brieven zijn openbaar.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	bw	Het initiatief voor het windpark Oostermoer is niet in het najaar van 2011, maar met de brief van 11-10-2010 ontstaan.	De RCR-melding voor windpark Oostermoer dateert van 11 oktober 2011. In de beantwoording van deze melding door het ministerie van EZ op 7 november 2011 wordt abusievelijk de datum van 11 oktober 2010 ver-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			meld.	
274	bx	Over pagina 9 van de toelichting merkt indiener op dat niet de Notities Reikwijdte en Detailniveau maar de conceptnotities ter inzage zijn gelegd.	Met de verwijzing naar de Notities Reikwijdte en Detailniveau wordt de ter inzage gelegen 'conceptnotitie reikwijdte en detailniveau voor het MER voor het windpark De Drentse Monden' bedoeld. Er wordt hierbij geen status toegekend aan de notitie. Volledigheidshalve is dit aangepast.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	by	Op pagina 9 van de toelichting wordt aangegeven dat dat de Commissie voor de m.e.r. vrijwillig is geraadpleegd. Volgens indiener wisten initiatiefnemers heel goed dat dit in hun eigen belang was en in elk geval tijdswinst zou opleveren.	Het is niet duidelijk waar indiener op doelt. Ook wordt niet ingezien op welke wijze tijdswinst kan worden geboekt indien de Commissie voor de m.e.r. geraadpleegd wordt. De betreffende commissie heeft immers tijd nodig om de stukken te beoordelen en hierover te kunnen adviseren en een advies van de Commissie voor de m.e.r. leidt niet tot een andere of snellere procedurevorm. De raadpleging is vanuit zorgvuldigheidsoverwegingen gedaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	bz	In de toelichting wordt op pagina 9 het 'technisch beschikbare vermogen' genoemd. Niet wordt aangegeven wat hieronder moet worden verstaan. In de CNRD van 23-06-2011 en die van 11-01-2011 komt het begrip 'technisch vermogen' niet voor.	Verwezen wordt naar kader 1.2 op p. 3 van het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ca	Met het advies van het College van Rijksadviseurs is zeer selectief omgegaan en op de volgens indiener goede adviezen is niet ingegaan.	In het kader van het advies is een belangenafweging gemaakt die meer belangen omvat dan alleen landschappelijke belangen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	cb	In het advies van genoemd College wordt gewezen op 'achterblijvende economische condities'. Dit wordt niet onderbouwd. In bijlage 20 Economische Effecten Analyse van het Hoofdrapport MER wordt deze opvatting van genoemd College evenmin onderbouwd.	Het betreft hier een advies van een onafhankelijk adviescollege met betrekking tot het voorliggende inpassingsplan. De inhoud van dit advies en de wijze van formulering is een zaak van het College van Rijksadviseurs. De inhoud en wijze van formulering behoeven ons inziens geen nadere toelichting.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	cc	Indiener wijst op het voorbereidingsbesluit dat volgens	Het betreffende voorbereidingsbesluit is met het ter	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		hem twee gebreken vertoonde. Zo was het voorbereidingsbesluit dat ter inzage lag op het gemeentehuis in Exloo niet gedateerd en werd op blad 1 verwezen naar artikel 20a van de Electriciteitswet 1998, hetgeen volgens indiener onjuist is. Daarnaast wordt als datum van inwerkingtreding 1 mei 2015 vermeldt, dit terwijl in de kennisgeving in de Staatscourant als datum van inwerkingtreding 18 mei 2015 is vermeld. Laatstgenoemde datum is niet in overeenstemming met artikel 4 van het Besluit.	inzage leggen van het ontwerp inpassingsplan komen te vervallen en in het kader van deze procedure niet meer relevant.	geen reden tot aanpassing.
274	cd	Op pagina 12 van de toelichting wordt vermeld "uit de klasse circa 3 MW". Volgens gegevens van de producenten van windturbines vallen windturbines met een vermogen van 2,3 of 4,2 MW niet onder de klasse 3 MW.	Dit klopt, vandaar dat de term 'circa' is gehanteerd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ce	In de toelichting wordt op pagina 12 en 15 aangegeven dat er inkoopstations komen. Indiener vraagt zich af waar deze staan op de tekeningen.	Verwezen wordt naar de reactie onder m.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	cf	Het begrip 'onderhoudswegen' op pagina 12 van de toelichting is niet omschreven waardoor niet duidelijk is wat hieronder moet worden verstaan. Voor het onderhoud zal men ook gebruik maken van de voor het openbaar verkeer openstaande wegen en/of openbare wegen.	Voor een toelichting op het begrip 'onderhoudswegen' wordt verwezen naar pagina 14 van de toelichting bij het ontwerp inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	cg	Indiener vindt het niet duidelijk voor welk deel van de windturbines er geen schuifruimte is.	De genoemde schuifruimte heeft betrekking op de ruimte om turbines in zijn geheel te verschuiven. Hiervoor verwijzen wij u naar de digitale verbeelding van het inpassingsplan en de daarin opgenomen bestemmingsvlakken 'Bedrijf - Windturbinepark'. Uit de omvang en vormgeving van de bestemmingsvlakken blijkt duidelijk waar wel en waar geen schuifruimte wordt geboden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ch	Indiener is van mening dat omwonenden wel worden benadeeld door de grote marges.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'flexibiliteit'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ci	Indiener is niet duidelijk wat op pagina 14 van de toelich-	Met 'tijdelijk' wordt bedoeld op aanpassingen geduren-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ting onder 'tijdelijk' wordt verstaan bij de aanpassing van provinciale en gemeentelijke wegen.	de de aanleg van het windpark en de infrastructuur.	geen reden tot aanpassing.
274	cj	Volgens indiener moet de naam "Musselkanaal" op pagina 15 van de toelichting zijn: "Zandberg".	Het betreffende transformatorstation waar op wordt bedoeld staat bekend als "locatie Musselkanaal". Het adres van het transformatorstation, Schaapsbergweg 58 in Zandberg, wordt in de ruimtelijke onderbouwing wel specifiek genoemd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ck	Volgens indiener is de vermelding op pagina 15 van de toelichting dat geen sprake is van hoogspanning niet juist. De International Electrotechnical Commission verstaat onder hoogspanning 'wisselspanning > 1.000 Volt (effectief) en gelijkspanning > 1.500 Volt'. Deze norm is ook in onze wetgeving opgenomen, o.m. in de Arbeidsomstandighedenwet.	Verwezen wordt naar de definitie van hoogspanningsleiding in 1.12 van de regels.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	cl	In het inpassingsplan worden op pagina 17 van de toelichting "tijdelijke werken" genoemd. Indiener vraagt zich af wat dit zijn.	Verwezen wordt naar de reactie onder ci.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	cm	De informatie over het heien op pagina 17 schiet volgens indiener te kort.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	cn	Het is indiener onduidelijk of het aantal transportbewegingen betrekking heeft op verkeer in één richting dan wel in twee richtingen. Ook is indiener niet duidelijk of het aantal van 100 transportbewegingen in het genoemde aantal van circa 250 transportbewegingen is begrepen.	Met een transportbeweging wordt één verkeersbeweging genoemd. Het heen en terug rijden betreffen derhalve twee transportbewegingen. Ten aanzien van de aantallen vervoersbewegingen wordt duidelijk aangegeven in de toelichting dat voor de bouw van een windturbine circa 250 verkeersbewegingen verwacht worden, de 100 voertuigen voor de installatie behoren hier toe.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	co	Op pagina 19 wordt de begrenzing naar het westen niet vermeld.	Aan de westzijde is geen duidelijke begrenzing te benoemen. Daarnaast blijkt de begrenzing van het windpark voldoende duidelijk uit de verbeelding van het inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	cp	In tegenstelling tot wat op pagina 19 van de toelichting	Dit is onjuist. In de 1e zin onder de tabel op pagina 20	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		wordt aangegeven, wordt volgens indiener op pagina 20, 1e zin onder de tabel aangegeven dat het vigerend bestemmingsplan van de gemeente Stadskanaal de bouw van de nodige voorzieningen wel toestaat.	wordt duidelijk vermeld dat de huidige bestemmingsregelingen de bouw van het beoogde windpark en de aanleg van de daarbij behorende voorzieningen niet toestaan.	geen reden tot aanpassing.
274	cq	Op pagina 19, tabel 3.2 wordt niet verwezen naar de beheersverordeningen Buitengebied Borger en Buitengebied voormalige gemeente Odoorn.	Op 13 juni 2013 heeft de gemeenteraad van de gemeente Borger-Odoorn de 'Beheersverordening Buitengebied Borger-Odoorn' vastgesteld. Deze wordt in de betreffende tabel wel genoemd maar de naamgeving is niet volledig. Dit is in de toelichting van het inpassingsplan aangepast.	Deze reactie geeft aanleiding tot het aanpassen van het inpassingsplan.
274	cr	Op pagina 21 van de toelichting is bij het kopje 'Groen' het natuurgebied van het Drents Landschap bij Exloërkijl (2e Exloërmond) met een grote visvijver waar ook veel vogels verblijven niet vermeld, terwijl er op relatief korte afstand windturbines zijn gepland.	In de betreffende paragraaf wordt ingegaan op de huidige situatie in het plangebied. Het betreffende natuurgebied is gelegen buiten het plangebied.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	cs	De op pagina 22 van de toelichting weergegeven en door Pondera opgestelde legenda komt niet overeen met de legenda van het Bestemmingsplan Buitengebied van de voormalige gemeente Odoorn.	Met de legenda van Pondera op pagina 22 van de toelichting wordt een bepaald grondgebruik weergegeven. Dit zegt niets over toegelaten gebruik in het kader van een bestemmingsplan. Dat beide legenda's niet overeenkomen is in dit kader niet relevant.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ct	De in figuur 3.1. vermelde grens van het plangebied loopt door het natuurgebied van het Drentse Landschap.	In figuur 3.1 wordt het plangebied weergegeven waarop het MER betrekking heeft. Dit betreft niet het plangebied van het inpassingsplan. Omdat het betreffende natuurgebied geen onderdeel uitmaakt van het plangebied van het inpassingsplan, is hier ook niet op ingegaan in de toelichting bij het inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	cu	Op pagina 25 van de toelichting wordt aangegeven: "De onderzochte alternatieven dienen uitdrukkelijk niet als keuzemogelijkheid voor de verdere planuitwerking." Voor indiener is onduidelijk om welke alternatieven het in deze tekst gaat.	Het betreffen hier de enkele zinnen eerder genoemde alternatieven 'maximale opbrengst', 'natuur' en 'landschap en beleving' uit de plan-m.e.r. bij de SvWOL.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	cv	Indiener is van mening dat de tekst onder paragraaf 4.5 in strijd is met de feiten en wijst erop dat het Rijksbeleid	De provinciale verordening is uitsluitend bindend voor provincies en gemeenten, niet voor het Rijk. Van strij-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		op essentiële punten afwijking van het beleid van de provincie Drenthe.	digheid kan dan ook geen sprake zijn aangezien de betreffende regelgeving niet bindend is voor het Rijk.	passing.
274	cw	Indiener geeft aan dat de tekst onder 4.5 Conclusies en randvoorwaarden in strijd is met de feiten. Op essentiële punten wijkt het Rijksbeleid af van het beleid van de provincie Drenthe. Deze punten worden door indiener benoemd. Volgens indiener deugt het argument dat een belangrijke rol weggelegd voor de noodzaak om met windenergie duurzaam in de energievoorziening te voorzien niet. Hierbij geeft indiener aan dat de provincie Drenthe nadrukkelijk heeft toegezegd dat zij haar deel (285,5 MW) van 6.000 MW wind op land zou nakomen.	Niet valt in te zien waarom deze tekst in strijd is met de feiten. Er is aangegeven dat het Rijksbeleid op een aantal punten afwijkt van provinciaal en gemeentelijk beleid, zonder hier een weging aan toe te kennen. Voor wat betreft de reactie ten aanzien van de noodzaak om met windenergie duurzaam in de energievoorziening te voorzien, wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'nut en noodzaak windenergie' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	cx	Indiener vindt de laatste zin van paragraaf 4.5 opmerkelijk omdat op de voorgaande pagina's niets wordt vermeld over de business case van initiatiefnemers en tevens het draagvlakonderzoek niet wordt vermeld. Indiener vraagt zich af op welke wijze deze conclusies getrokken kunnen worden indien deze belangen nog niet behandeld zijn.	Dit is een gevolg van de opzet van de plantoelichting en deze paragraaf is een beschrijving van de uitkomst van een eerdere, zorgvuldige belangenafweging. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke belangenafweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	cy	Volgens indiener is de in figuur 6.1 (hiermee zal figuur 5.1 worden bedoeld) weergegeven bijstelling in geen enkele gebiedsvisie van de provincie Drenthe te vinden.	Dat klopt, dit is een afbeelding in het kader van het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	cz	Volgens indiener blijkt uit de tekst op pagina 37 van de toelichting duidelijk dat is afgeweken van het advies van de Commissie voor de m.e.r.	Niet valt in te zien dat hiervan afgeweken wordt. Verwezen wordt naar bijlage 1 bij het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	da	Onder het kopje 'Leefomgeving, pagina 38 van de toelichting, staat geen woord over visuele hinder voor de bewoners van het gebied en zelfs voor de bewoners ver er buiten. Duisternis is één van de kernkwaliteiten van het gebied en met name als het donker is zullen de obstakellichten van de windturbines van heel ver te zien zijn.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrappt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
274	db	Met uitzondering van het beoordelingscriterium Energieopbrengst zijn de criteria Leefomgeving, Ecologie en Landschap slechts kwalitatief, m.a.w. subjectief, te be-	De criteria zijn afgewogen ten opzichte van elkaar. Verwezen wordt naar paragraaf 5.6 van het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		oordelen. De uitkomst van de beoordeling van genoemde vier criteria zijn onderling niet te vergelijken.		
274	dc	Bij Energieopbrengst is uitgegaan van het potentieel opgesteld vermogen (hoeveelheid megawatt), terwijl in andere documenten wordt gewezen op het grote belang van de wind (sterkte, duur, hoogte van de windturbine voor de feitelijke productie van windturbines).	In een planMER (locatieafweging) wordt een onderzoek op hoofdlijnen uitgevoerd. Hierin is opgesteld vermogen gehanteerd om inzichtelijk te maken hoeveel ruimte er mogelijk beschikbaar is in een gebied (en dus hoeveel energie potentieel zou kunnen worden opgewekt). Voor een projectMER is een veel hoger detailniveau vereist en wordt met specifieke lokale omstandigheden gerekend.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	dd	De uitkomst van het op pagina 39 van de toelichting, 1e alinea, vermelde criterium (aantal woningen delen door het aantal MW's van de betreffende locatie wordt bepaald door de grootte van de locatie en het aantal MW's). De solitaire windturbine van Duurzame Energieproductie Exloërmond bij Noorderblok plaatsen zal volgens indiener met dit criterium wel heel positief scoren.	Deze zienswijze wordt voor kennisgeving aangenomen. Het beoordelingskader is gehanteerd voor de locatie vergelijking in heel noordoost Nederland. Deze is nadrukkelijk niet gehanteerd voor de beoordeling van een specifieke windturbineopstelling binnen een plangebied, laat staan voor individuele posities.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	de	De op deze grotendeels subjectieve waardering gebaseerde conclusie dat het windpark De Drentse Monden - Oostermoer geschikt is voor de realisatie van een grootschalig windpark was al in de Structuurvisie Wind op land vastgelegd.	In het kader van de SvWOL is een MER uitgevoerd. De SvWOL staat in dit kader niet meer ter discussie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	df	Onder het kopje Landschap wordt verwezen naar het beleid van de provincie Groningen. Er wordt echter niet vermeld dat het beleid van de provincie Groningen inhoudt dat deze provincie geen windturbines in de veenkoloniën bij Stadskanaal wil.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	dg	Er staat in de alinea boven 5.2.2 Inrichtingsalternatieven windpark dat het windpark De Drentse Monden - Oostermoer goed scoort op ecologie, terwijl in de kolom Ecologie bij dit windpark (D1) staat: 0 (= neutraal). De beoordeling in de tekst en de kolom zijn duidelijk tegenstrijdig.	Met 'goed' wordt in dit kader bedoeld dat er geen (significant) negatieve effecten te verwachten zijn voor het onderdeel ecologie. Ook in vergelijking met de andere locaties scoort deze locatie relatief goed op dit aspect.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	dh	De tekst van de 2e alinea op pagina 40 van de toelich-	Aangezien het MER uitgevoerd is met het doel te komen	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ting, beginnend met Geconcludeerd .. rammelt volgens indiener. Het thema leefomgeving verdient niet de aandacht vanwege de aanwezigheid van lintbebouwing; deze aandacht is alleen nodig als de windturbines er komen.	tot realisatie van een windpark aldaar, is de aanwezige lintbebouwing een randvoorwaarde waarmee rekening dient te worden gehouden. Niet wordt ingezien waarom de tekst hierdoor onjuist zou zijn.	geen reden tot aanpassing.
274	di	Volgens indiener klopt de tekst bij landschap op pagina 40 van de toelichting niet omdat de inrichting in het ontwerp inpassingsplan is vastgelegd en de verschillende inrichtingsmogelijkheden niet meer nader behoeven te worden uitgewerkt.	In het vervolg op pagina 40 wordt nader ingegaan op de inrichtingsalternatieven van het windpark, dit betreft een vervolg op hetgeen indiener opmerkt ten aanzien van de tekst tussen haakjes achter het woord 'landschap'. De uiteindelijke gekozen inrichtingsvariant is inderdaad vastgelegd in het ontwerp inpassingsplan. Het MER vormt echter de basis voor de doorvertaling in het inpassingsplan en in dat kader heeft in het MER een trechtering plaatsgevonden ten aanzien van de meest wenselijke alternatieven.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	dj	Uit het advies van het College van Rijksadviseurs komt naar voren dat de inrichtingsmogelijkheden beperkt zijn.	Het advies van het College van Rijksadviseurs is betrokken in de afweging. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	dk	Het is een zeer ernstige tekortkoming dat de provincie Drenthe, de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn en Stadskanaal, deskundigen op het gebied van ruimtelijke ordening en in het bijzonder de bewoners van het gebied in 2011 en 2012 niet bij het ontwikkelen van de opstellingsvarianten zijn betrokken.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'procedure algemeen' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	dl	Indiener vraagt of de op pagina 40 vermelde bijlage 1 deel zal gaan uitmaken van de toelichting op het inpassingsplan.	Het ontwerp inpassingsplan en het MER hebben gelijktijdig ter inzage gelegen. De betreffende bijlage betreft een bijlage bij het MER, deze bijlage was eveneens te raadplegen. Er zijn geen redenen om de betreffende bijlage bij het MER ook als bijlage bij het inpassingsplan op te nemen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	dm	Het verschil tussen een plaatsingsstrategie en een opstelling wordt niet toegelicht?	In de toelichting bij het inpassingsplan wordt voor dit onderdeel verwezen naar bijlage 2 van het MER. In bijlage 2 van het MER en dan specifiek hoofdstuk 3,	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			kader 3.1 wordt ingegaan op de terminologie. De terminologie van een plaatsingsstrategie luidt: " <i>Binnen één ontwerpprincipe kunnen meerdere opties voor het invullen ervan bestaan. Bijvoorbeeld het ontwerpprincipe 'lijnen', kan worden ingevuld als korte lijnen, lange lijnen, dubbele lijnen, etc. Die kunnen wezenlijk verschillend zijn en noemen we plaatsingsstrategieën.</i> " De terminologie van een opstelling luidt: " <i>Concrete windturbine opstelling binnen een plaatsingsstrategie, rekening houdend met de technische randvoorwaarden.</i> "	
274	dn	Indiener vraagt zich af of bijlage 2 bij het MER onderdeel zal gaan uitmaken van het inpassingsplan.	Zie reactie onder dl.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	do	Indiener vraagt zich af of de argumenten op pagina 41, slot overeenstemmen met de onderzoeken? Er is voor zover indiener heeft kunnen nagaan een enkel onderzoek naar de invloeden op de agrarische bedrijfsvoering gedaan.	Lijnopstellingen leiden tot een betere aansluiting bij de agrarische bedrijfsvoering (geen turbines midden in de percelen) en gebiedsontsluiting (wegen bruikbaar voor agrarische toepassing). Verwezen wordt naar paragraaf 4.3 en 13.3.1 van het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	dp	Indiener geeft over pagina 42 van de toelichting aan dat de wijze waarop er vier inrichtingsvarianten zijn afgeleid niet is vermeld. De intensieve variant van 140 windturbines is uitgaande van een goede ruimtelijke ordening niet te begrijpen. Gelet op de belemmeringen waarop de provincie Drenthe al in 2012 heeft gewezen zouden 50 windturbines al nauwelijks kunnen worden geplaatst. De aantallen 140, 99, 85 en 77 zijn, uitgaande van 3 MW per windturbine, nooit realistisch geweest.	Deze opmerking heeft betrekking op hoofdstuk 5 MER van de toelichting bij het inpassingsplan. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de overwegingen in het MER. Voor een nadere toelichting op deze overwegingen, en daarmee een toelichting op dit onderdeel van de zienswijze, verwijzen wij u graag naar paragraaf 6.2 van bijlage 2 bij het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	dq	Elektriciteitsproductie moet zijn Energieopbrengst (zie tabel 5.3).	Deze termen zijn vergelijkbaar en hoeven dus niet aangepast te worden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	dr	Bij tabel 5.3 is de scoretabel niet weergegeven. Er is een andere schaal (bijv. ++) toegepast vergeleken met de vijfpuntschaal die op p. 38 is vermeld en in tabel 5.2 is	Tabel 5.3 betreft een andere scoretabel dan tabel 5.2. Tabel 5.3 heeft betrekking op de inrichtingsvarianten op de gekozen locatie, tabel 5.2 gaat onder andere in op	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		toegepast.	locatiealternatieven. Verwezen wordt naar het MER voor een uitleg van de scores.	
274	ds	Op pagina 42 wordt de kolom "Per GWh" onder Leefomgeving in de tabel 5.3 wordt niet toegelicht.	Hiermee wordt Gigawattuur (GWh) bedoeld. De betreffende tabel komt uit paragraaf 6.2 (subparagraaf 6.2.5) van bijlage 2 bij het MER, graag verwijzen wij u hier naar.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	dt	In de alinea onder tabel 5.3 wordt niet vermeld wat de effecten zijn als er in zone II van LOFAR geen windturbines zouden worden geplaatst. In paragraaf 6.13 wordt er ook niets concreets vermeld.	In het MER is een aparte LOFAR-variant in het MER onderzocht (variant AL en BL) waarbij geen turbines worden geplaatst binnen LOFAR zone II. Verwezen wordt naar het MER onder IV.2	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	du	De conclusies inzake de Energieopbrengst worden niet met cijfers onderbouwd. Op pagina 43 van de toelichting staat in de eerste zin "terwijl de energieproductie hoog blijft"; in de kolom op pagina 42 staat een +. In de zesde regel van boven staat: "Wel resulteert deze variant in een verminderde energieopbrengst.", terwijl in de kolom op pagina 42 bij deze variant ook een + staat.	Zoals ook blijkt uit tabel 5.3 scoort de energieopbrengst bij de Intensieve variant een ++. De variant waar hier op bedoeld wordt betreft de Gemiddelde variant, deze variant scoort een +. Er is dus wel degelijk sprake van een energieproductie die hoog blijft maar wel een verminderde energieopbrengst kent. Ten aanzien van een nadere onderbouwing van de conclusies wordt wederom opgemerkt dat hoofdstuk 5 een overzicht geeft van de overwegingen in het MER. De betreffende zinnen waar indiener naar verwijst komen voort uit hoofdstuk 7 van bijlage 2 bij het MER. Dit hoofdstuk betreft een samenvatting van de bevindingen en conclusies van bijlage 2 van het MER. Voor een nadere toelichting op de scores zoals deze worden toegekend voor wat betreft de Energieopbrengst verwijzen wij u naar deze bijlage en dan specifiek subparagraaf 6.1.4. In paragraaf 6.2 van dezelfde bijlage vindt de beoordeling van de energieopbrengst van de varianten plaats.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	dv	De laatste conclusie op pagina 43 wordt niet onderbouwd. In zone II zijn in dit ontwerp inpassingsplan 6 windturbines gepland. Uitgaande van 3 MW per windturbine houdt dit een verlies aan capaciteit van 18 MW in. Er wordt niet aangegeven op welke wijze dit verlies gecompenseerd	Deze opmerking heeft betrekking op hoofdstuk 5 MER van de toelichting bij het inpassingsplan. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de overwegingen in het MER. Voor een nadere toelichting op dit onderdeel van de zienswijze, verwijzen wij u graag naar paragraaf 6.3	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		kan worden. Als dit door het intensiveren van het aantal windturbines in het overige gebied gaat gebeuren dan zal dit de scores van de verschillende varianten beïnvloeden.	van bijlage 2 bij het MER.	
274	dw	Waarom worden in tabel 5.4 de tiphoogten van resp. 175 meter en 200 meter niet vermeld? De tiphoogten zijn voor de bewoners van belang.	Op basis van de ashoogte en rotordiameter kan de tiphoogte eenvoudig worden afgeleid. Voor de meeste m.e.r. onderwerpen zijn de ashoogte en rotordiameter maatvoeringen de belangrijkste input, daarom worden deze gebruikelijkerwijs vermeld.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	dx	Op pagina 43 van de toelichting wordt aangegeven: "Er is 'meer dan nodig' onderzocht, namelijk het onderzoeksmodel van 255 MW . doelstelling(en)." Indiener vindt deze zin onbegrijpelijk daar het aantal windturbines (85) van alternatief A gelijk is aan het aantal windturbines (85) van III Extensieve variant. Indiener vindt dat er te weinig is onderzocht daar in tabel 5.4 niet de windturbine met een ashoogte van 145 meter, een rotordiameter van 131 meter en een tiphoogte van 210,5 meter is opgenomen, terwijl dit type windturbine in de overige documenten wordt genoemd.	Het is juist dat het aantal windturbines van alternatief A gelijk is aan het aantal turbines van de Extensieve variant. Het is ons echter onduidelijk welk punt indiener hiermee wil maken waardoor op dit onderdeel van de zienswijze geen concreet antwoord gegeven kan worden. Wat betreft de reactie van indiener dat in tabel 5.4 van de toelichting bij het inpassingsplan niet de windturbine met een ashoogte van 145 meter is meegenomen merken wij op dat deze opmerking betrekking heeft op hoofdstuk 5 MER van de toelichting bij het inpassingsplan. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de overwegingen in het MER. In het MER wordt in paragraaf 17.4 een vergelijking gemaakt tussen de windturbine met een ashoogte van 145 en de turbines met een ashoogte van 139 meter. Graag verwijzen wij u dan ook naar paragraaf 17.4 van het MER, uit deze paragraaf volgt dat er geen verschil in effectbeoordeling bestaat.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	dy	Op pagina 44 wordt bij het thema Landschap verwezen naar noot 2, deze noot is niet vermeld.	Dit is juist. De toelichting is hierop aangepast.	Deze reactie geeft aanleiding tot het aanpassen van het inpassingsplan.
274	dz	In tabel 5.5 van de toelichting bij het inpassingsplan zijn de varianten AL en BL opgenomen. In tabel 5.4 zijn deze alternatieven niet vermeld, waardoor de gegevens inzake	Deze opmerking heeft betrekking op hoofdstuk 5 MER van de toelichting bij het inpassingsplan. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de overwegingen in het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		aantal windturbines, ashoogte en rotordiameter ontbreken.	Voor een nadere toelichting op dit onderdeel van de zienswijze, verwijzen wij u graag naar hoofdstuk 5 van het MER waarbij onder figuur 5.4 een toelichting wordt gegeven op de varianten AL en BL.	
274	ea	De scoretabel bij tabel 5.5 is niet vermeld, terwijl er duidelijk andere (zie bijv. bij Landschap) scores worden vermeld. De vijfpuntsschaal die op p. 38 is vermeld kan hierdoor niet van toepassing op tabel 5.5 zijn.	Deze opmerking heeft betrekking op hoofdstuk 5 MER van de toelichting bij het inpassingsplan. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de overwegingen in het MER. De scoretabel waar indiener naar verwijst komt uit paragraaf 15.2 van het MER. De scoretabel in tabel 5.5 betreft een nadere verdieping op basis van het voorkeursalternatief, ten opzichte van tabel 5.3 betreft het hier een nadere verdieping. Niet wordt ingezien waarom de vijfpuntsschaal niet van toepassing zou kunnen zijn op tabel 5.5. Indiener licht dit ook niet nader toe in zijn zienswijze.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	eb	Op pagina 46 van de toelichting wordt aangegeven dat er drie opties zijn onderzocht. Het is indiener niet duidelijk welke opties er zijn onderzocht. Tabel 5.5 omvat onder effectscore vier opties.	Deze opmerking heeft betrekking op hoofdstuk 5 MER van de toelichting bij het inpassingsplan. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de overwegingen in het MER. In hoofdstuk 16 van het MER wordt een nadere toelichting gegeven op de onderzochte drie opties, korthedshalve wordt hier naar verwezen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ec	De gegevens die op pagina 46 van de toelichting bij het inpassingsplan bij 'Effecten op hinderbeleving door omwonenden' zijn vermeld wijken duidelijk af van de gegevens in tabel 5.5 onder Geluid en Slagschaduw.	Deze opmerking heeft betrekking op hoofdstuk 5 MER van de toelichting bij het inpassingsplan. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de overwegingen in het MER. In tabel 5.5 worden de beoordelingscriteria voor het aspect slagschaduw weergegeven zoals deze in het MER zijn beschouwd. Op pagina 46 van de toelichting wordt de slagschaduw voor zes uur per jaar genoemd omdat dit een (conservatieve) interpretatie van de wettelijke norm betreft. De 5 uurs-contour wordt gebruikt in plaats van de 6 uurs-contour om met zekerheid te kunnen zeggen dat woningen nog net iets buiten deze contour niet meer dan 6 uur slagschaduw verkrijgen. Doordat de berekeningen op een puntenraster zijn ge-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			baseerd die vertaald is in een contour kan het voorkomen dat een woning op de 6 uurs-contour boven de 6 uur aan slagschaduw ondervindt. Ten overvloede: de 5-uurs-contour ligt verder van de windturbines dan de 6-uurs-contour en geeft daarmee een worst case weergave. Wat betreft geluid is geen sprake van een afwijking.	
274	ed	In conclusie 3 op pagina 46 van de toelichting bij het inpassingsplan wordt gemakshalve maar voorbij gegaan aan de gevolgen voor de betreffende omwonenden.	Deze opmerking heeft betrekking op hoofdstuk 5 MER van de toelichting bij het inpassingsplan. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de overwegingen in het MER. In de betreffende conclusie is aangegeven dat de gevolgen voor de woning (omwonenden) verwaarloosbaar zijn. Niet valt dan ook in te zien waarom de gevolgen voor de omwonenden niet betrokken zijn. Voor de beoordeling die geleid heeft tot deze conclusie verwijzen wij u graag naar paragraaf 16.3 van het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ee	Op pagina 46 wordt het voorkeursalternatief 3 genoemd. Indiener vraagt zich af wat dit voorkeursalternatief 3 inhoudt? Voor het eerst wordt het getal 3 genoemd, terwijl hiervoor nog sprake was van alternatieven A, AL, B en BL, d.w.z. 4. In figuur 5.4 wordt het getal 3 niet genoemd.	Deze opmerking heeft betrekking op hoofdstuk 5 MER van de toelichting bij het inpassingsplan. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de overwegingen in het MER. Dit MER is over een looptijd van verschillende jaren tot stand gekomen. In die tijd is vanuit de m.e.r. in de verschillende stappen steeds input geleverd ten aanzien van de milieueffecten van de keuzes die in die stappen zijn gemaakt. In schema S.4 is een overzicht opgenomen van de opbouw en de stappen die gezet zijn om te komen tot het uiteindelijke voorkeursalternatief. De alternatieven A, AL, B en BL, waarnaar indiener refereert, zijn inrichtingsalternatieven. Nadat gekozen is voor een inrichtingsalternatief, wordt deze verder uitgedetailleerd naar een voorkeursalternatief. Bij deze uitdetaillering zijn verschillende opties aangegeven, waaronder de door indiener genoemde optie 3. In paragraaf 16.4 van het MER wordt nader ingegaan op het definitieve voorkeursalternatief.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ef	Het op pagina 48 van de toelichting bij het inpassingsplan	De nieuwste generatie windturbines met grote rotoren	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		vermelde aantal van 4.240 vollasturen steekt volgens indiener wel heel gunstig af bij gegevens van andere bronnen, waaronder het RVO. Op 7 april 2016 stond op de website www.rvo.nl: <i>"Het aantal vollasturen voor de huidige generatie turbines ligt op ca. 2.200; voor oudere en/of minder windrijke locaties ligt het aantal rondom de 1.800 vollasturen. Gemiddeld levert 1 MW windvermogen dus 1 MW x 2.190 uur = 2.190 MWh aan elektriciteit per jaar."</i>	op hoge ashoogten en een relatief beperkte generatorvermogen zijn specifiek ontwikkeld voor binnenland locaties. Deze windturbines produceren al hun maximaal vermogen bij een lagere windsnelheid en draaien een veel groter aantal vollasturen dan de vorige generatie windturbines. Ten behoeve van het MER zijn locatiespecifieke berekeningen gemaakt, waaruit deze getallen zijn afgeleid (zie bijlage 15 bij het MER).	geen reden tot aanpassing.
274	eg	Pagina 48, 2e alinea van de toelichting bij het inpassingsplan: In de tekst en de ontwerp besluiten voor de omgevingsvergunningen wordt geen rekening gehouden met de duur van de levertijden van windturbines. De levertijden bedragen aanzienlijk meer dan drie weken.	In de planning is rekening gehouden met de levertijden van de turbines. Aangezien dit een uitvoeringsaspect betreft, is dit niet relevant voor het inpassingsplan of de vergunningen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	eh	Op pagina 48 van de toelichting wordt het woord 'bestemmingsplan' genoemd. Dit moet worden vervangen door inpassingsplan.	Dit is juist. De toelichting is hierop aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
274	ei	Indiener geeft aan dat een windturbine met een tiphoogte van 210,5 meter niet in het onderzoek is betrokken.	Zie reactie onder dx. In het MER, paragraaf 17.3 is dit onderzoek opgenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ej	De zin "Windturbines kunnen mogelijk LFG veroorzaken." op p. 50 is volgens indiener onjuist. Het is een feit van algemene bekendheid dat windturbines laagfrequent geluid veroorzaken. Indiener verwijst naar de uitspraak RVS:2015:1470, r.o. 10.1.	Voor een toelichting over de wijze waarop laagfrequent geluid betrokken is bij de afweging, wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ek	Indiener verwijst naar pagina 50, 3e alinea, laatste zin. Indiener merkt hierover op dat gelet op de gegevens in de overige documenten de omgevingsvergunning voor milieu afgegeven zal worden, vóórdat de keuze van het type windturbine zal zijn gemaakt. Opname als vergunningvoorschrift zal dan niet meer mogelijk zijn. In de tekst onder 6.2.3 wordt hierover ook niets meer vermeld.	Op basis van het activiteitenbesluit Milieubeheer, dat de inhoudelijke regels voor het in gebruik hebben van een windturbine regelt, is het niet nodig het type windturbine als voorschrift aan de vergunning te verbinden. Dit is immers geen milieueffect als zodanig. Dit laat onverlet dat door de vergunninghouder aanvullende gegevens dienen te worden overgelegd waarmee kan worden aangetoond dat het gekozen type voldoet aan de	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			bandbreedte van de vergunning en aan het Bouwbesluit.	
274	el	Indiener vraagt zich af hoe het mogelijk is dat bij het verslechteren van vier van de twaalf toetspunten toch de akoestische kwaliteit (goed tot matig) in de toekomstige situatie gelijk blijft aan die in de bestaande situatie (goed tot matig)?	Omdat in de bestaande situatie de akoestische kwaliteit goed tot matig is en dit ook in de toekomstige situatie het geval blijft. De verslechtering vindt plaats binnen deze marges.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	em	In de paragraaf 6.4 Externe veiligheid is geen aandacht besteed aan de zandstormen die nagenoeg elk voorjaar als gevolg van de teelt van aardappelen plaats vinden.	In het kader van externe veiligheid met betrekking tot het windpark is een eventuele zandstorm, voor zover al sprake is van een 'storm', niet relevant.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	en	Onder verwijzing naar pagina 54 van de toelichting bij het inpassingsplan merkt indiener op het Handboek Risicozonering Windturbines (Herziene versie 3.1, september 2014) geen gegevens bevat over windturbines met een ashoogte van 139 c.q. 145 meter. In de tabellen 2 en 3 van dit Handboek is een maximum ashoogte van 120 meter vermeld. Dit is belangrijk omdat in de Antwoordnota Vooroverlegreacties Inpassingsplan staat dat voor het windpark De Drentse Monden - Oostermoer van grote rotoren op hoge ashoogte gebruik zal worden gemaakt en dat de trend is om steeds hoger te bouwen. Nu het type windturbine nog niet bekend is, niet kan worden nagegaan of het type onder de reikwijdte van het Handboek Risicozonering Windturbines valt. Zelfs de benodigde gegevens van de referentieturbines ontbreken om na tegen of zij onder genoemde reikwijdte vallen.	Het Handboek risicozonering windturbines geeft een handreiking voor het uitvoeren van berekeningen aan externe veiligheid en windturbines. In bijlage C1 van het handboek zijn rekenmodellen opgenomen welke kunnen worden gebruikt voor het bepalen van de afstanden van specifieke windturbines, ook wanneer deze groter zijn dan de richtwaarden in de tabellen. Ook is per onderdeel (buisleidingen, hoogspanning, etc.) een specifieke handreiking gegeven in het handboek, welke is gehanteerd voor het onderzoek in het MER voor het windpark. Er is door de indiener niet aangegeven waarom de methodiek beschreven in het handboek niet zou kunnen worden toegepast op grotere windturbines.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	eo	Op pagina 55, 2e regel onder het kopje 'Wegen' wordt de N374 als Rijksweg vermeld. Dit betreft een provinciale weg. Uit voorgaande blijkt al dat er naast rijkswegen en lokale wegen ook provinciale wegen zijn. Aan laatstgenoemde wegen is in de tekst geen aandacht besteed. Er is geen rekening gehouden met het bepaalde in artikel 3.37 van de Provinciale Omgevingsverordening Drenthe.	De N374 betreft inderdaad een provinciale weg. De toelichting is hierop aangepast. Zoals ook blijkt uit het MER is de N374 hierin wel meegenomen, in de planvorming is dus wel rekening gehouden met deze provinciale weg. Wet betreft de reactie ten aanzien van de provinciale Omgevingsverordening Drenthe wordt opgemerkt dat de provinciale verordening uitsluitend bin-	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			dend is voor provincies en gemeenten, niet voor het Rijk. Echter is wel aangetoond dat met dit inpassingsplan geen handelingen, activiteiten of bestemmingen mogelijk gemaakt worden die strijdig zijn met het meest doelmatige en efficiënte huidige of toekomstige gebruik van deze wegen, zoals de provinciale verordening voorschrijft. Indiener heeft verder ook niet geconcretiseerd waarom hiermee geen rekening zou zijn gehouden.	
274	ep	Onder verwijzing naar pagina 55 merkt indiener op dat bij Risicovolle inrichtingen de biovergister op het adres Zuiderdiep 300 te 2e Exloërmond niet is vermeld. Deze biovergister ligt op een afstand van ca. 1.000 meter van een geplande windturbine. Op grond van genoemde afstand is deze biovergister niet als risicovol beschouwd. Met dit standpunt is indiener het, gelet op de ervaringen in het grensgebied Weijerswold, niet eens.	Ter kennisgeving aangenomen. Het plan voldoet aan de wettelijke normen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	eq	Op pagina 56 wordt bij Buisleidingen gerefereerd aan het hiervoor eerdergenoemde Handboek Risicozonering Windturbines.	Het handboek risicozonering windturbines is gebruikt als leidraad bij de beoordeling van de externe veiligheid effecten van het windpark. Verder wordt verwezen naar bijlage 12 bij het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	er	Op pagina 56 wordt bij Hoogspanningsleidingen een tiphoogte van 200 meter vermeld. Er dient echter te worden uitgegaan van een maximum tiphoogte van 210,5 meter. Ook hier wordt gerefereerd aan het eerder genoemde Handboek.	In het externe veiligheidsonderzoek (bijlage 12 bij het MER) is het voorkeursalternatief getoetst en is tevens bekeken of er bij toepassing van windturbines met een tiphoogte van 210,5 meter andere effecten optreden. Dit is niet het geval. In het RIP is per abuis 200 meter in plaats van 210,5 meter opgenomen.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
274	es	Gelet op de kanttekeningen die indiener hiervoor bij de pagina's 54 tot en met 56 van de toelichting bij het inpassingsplan heeft gemaakt is indiener van mening dat de onder 6.4.3 vermelde conclusie niet voldoende is onderbouwd.	Verwezen wordt naar de reacties onder en t/m er.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	et	Onder verwijzing naar pagina 59, 3e alinea van de toe-	Verwezen wordt naar bijlage 5 bij het MER. Er is uitge-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		lichting merkt indiener op dat hij als inwoner van 2e Exloermond op grond van jarenlange ervaring kan stellen dat er wel degelijk van barrièrewerking sprake zal zijn. Er is namelijk geen rekening gehouden met de vliegrichting van de ganzen in de herfst en winter, daar dan de vliegrichting voornamelijk noord - zuid of zuid - noord, afhankelijk van de weersomstandigheden, is. De vliegrichting staat haaks op de lijnopstellingen in de deelgebieden DEE en RH.	breid veldonderzoek gedaan naar vliegbewegingen door terzake deskundige ecologen.	geen reden tot aanpassing.
274	eu	Op pagina 60 wordt in de 3e alinea geen aandacht besteedt aan de volgende op de rode lijst staande vogels die, aldus indiener, voorkomen in de directe nabijheid van zijn woonboerderij (zie bijlage B): boerenzwaluw (gevoelig), ransuil (kwetsbaar), koekoek en fazanten.	De koekoek en de fazant komen niet voor op de Rode Lijst. Voor wat betreft de boerenzwaluw en de ransuil wordt opgemerkt dat op pagina 60, in de 3e alinea, een niet-limitatieve opsomming van enkele op Rode Lijstsoorten wordt gegeven. Zoals ook blijkt uit bijlage 4 bij het MER, de Natuurtoets, zijn echter ook de door indiener genoemde soorten betrokken bij het onderzoek (paragraaf 6.1).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ev	Op pagina 62 wordt niet verwezen naar de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe. Tevens attendeert indiener ten aanzien hiervan ook op de pagina's 50 t/m 54 en 55 t/m 60.	Ook de actualisatie waar indiener op doelt staat bekend als Omgevingsvisie Drenthe. Daarnaast wordt in paragraaf 4.3 bij de toelichting wordt al aangegeven dat deze geactualiseerd is. Dit onderdeel van de reactie geeft dan ook geen aanleiding tot aanpassing van de toelichting.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ew	Op pagina 63 staat telkens 'lage tot middelhoge verwachting'. In het rapport van RAAP staat 'middelhoge tot lage verwachting'. Het omdraaien van de woorden 'lage' en 'middelhoge' duidt op een wijze van benadering die niet correct is.	De betreffende teksten in de alinea's komen voort uit het onderzoek van Archeopro (bijlage 9 bij het MER) en niet uit het onderzoek van RAAP. Er is derhalve geen sprake van een wijze van benadering die niet correct is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ex	Volgens indiener hoort de zin op pagina 63; "Dit is praktisch (en economisch) moeilijk tot niet uitvoerbaar" niet in de toelichting op het ontwerp inpassingsplan thuis. De overheid dient toe te zien op de naleving van wet en regelgeving.	Zoals blijkt uit het vervolg van deze paragraaf is goed onderbouwd gekozen voor een onderzoeksstrategie die afwijkt van het beleid van de gemeente Borger-Odoorn. Ook deze strategie voldoet aan wet- en regelgeving. Er wordt dan ook niet ingezien waarom de betreffende zin	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
274	ey	Onder verwijzing naar pagina 64, 4e alinea geeft indiener aan dat op 6% (3 van de in totaal 50) van de windturbinelocaties karterend bodemonderzoek is verricht. Op basis hiervan is, aldus indiener, geconcludeerd dat geen archeologische vervolgonderzoeken nodig zijn. Op een percentage van 6%, waarbij ook nog de vraag rijst of de betreffende boorlocaties representatief voor het geheel zijn, kan naar mening van indiener een dergelijke conclusie niet worden getrokken.	niet thuishoort in de toelichting bij het inpassingsplan. Hetgeen indiener beargumenteert in zijn zienswijze is onjuist. Zoals blijkt uit de Aanvulling MER windpark DMOM is er op die locaties waar noodzakelijk, 36 locaties in totaal, een verkennend booronderzoek uitgevoerd. Op 3 locaties was de bij het verkennend booronderzoek uitgevoerde oppervlaktekartering door de slechts matige vondstzichtbaarheid onvoldoende effectief. Omdat op deze locaties in de boringen een slechts ondiep verstoorde en bovendien nog deels afgedekte podzolbodem is aangetroffen die in de prehistorie geschikt is geweest voor bewoning, is op deze locaties karterend booronderzoek uitgevoerd. Uit deze onderzoeken, en de eerder genoemde verkennend booronderzoeken, kwamen geen relevante archeologische indicatoren naar voren en is daarom ook geen archeologisch vervolgonderzoek geadviseerd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ez	Onder verwijzing naar pagina 64 en 65 merkt indiener op dat uit de tekst duidelijk blijkt dat men niet naar de beschikkingen heeft gekeken. In de beschikkingen is vermeld op grond van welke argumenten de minister besloten heeft tot een rijksmonument. Bij de woonboerderij van indiener en het woonhuis van de buurman (Zuiderdiep 192) wordt in de beschikkingen o.m. gewezen op het beeldbepalende karakter.	Zoals aangegeven in de toelichting op p. 65, heeft een monument geen externe werking. Aangezien er geen ingrepen plaatsvinden die direct op het monument betrekking hebben, is er geen aanleiding om naar de beschikkingen te kijken.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	fa	Volgens indiener is de 2e zin op pagina 64/65 onder het kopje 'Cultuurhistorie' onjuist. Bij rijksmonumenten kunnen, aldus indiener, ook het hekwerk en de tuin deel van het rijksmonument uitmaken.	De betreffende verwijzing naar "het gebouw of een deel van het gebouw" heeft specifiek betrekking op de monumenten in het plangebied. Van deze monumenten is uitsluitend het gebouw of een deel van het gebouw beschermd. De betreffende tekst in de toelichting van het inpassingsplan is, ook gelet op de 1e zin onder het kopje 'Cultuurhistorie', derhalve juist en behoeft geen aanpassing.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
274	fb	Er is geen aandacht besteed aan de provinciale monumenten en de vele karakteristieke panden, die deel van de cultuurhistorie van een gebied vormen. De gemeente Borger-Odoorn heeft indiener een overzicht gegeven betreffende de karakteristieke panden in drie dorpen gegeven (bijlage B).	Alle monumenten, dus ook de provinciale monumenten, zijn in de beoordeling meegenomen. Ten aanzien van deze monumenten en karakteristieke panden wordt opgemerkt dat er geen wettelijke verplichting geldt tot het beschermen van karakteristieke panden/ gebouwen en monumenten in het inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	fc	Van het advies van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, dat er een afstand van ca. 1.800 tot 2.000 meter tussen rijksmonumenten en windturbines dient te worden aangehouden, wordt geen melding gemaakt.	Het betreffende advies is meegenomen in het MER. Graag verwijzen wij u hiervoor naar subparagraaf 10.3.2 van het MER en naar de thematische beantwoording onder het kopje 'cultuurhistorie en archeologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	fd	De conclusie onder 6.6.3 is naar mening van indiener niet voldoende onderbouwd.	Onder verwijzing naar de voorgaande reacties inzake de aspecten archeologie en cultuurhistorie (ew t/m fc) delen wij de mening van indiener niet. Beide aspecten zijn ruimschoots voldoende onderbouwd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	fe	Bij 6.9.1 rijst de vraag of er ook eisen aan de aan te voeren grond worden gesteld.	Zoals in 6.9.1 verwoordt dient de aan te voeren grond te voldoen aan de vereisten uit het Besluit bodemkwaliteit.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ff	Op pagina 71 staat bij 'Laagvliegrouete' " <i>in de buurt van de windturbine</i> ". Indiener vindt dit een eufemisme daar er strak langs de noordelijke rand van de laagvliegrouete negen windturbines zijn gepland, waarbij de uitdraai van de wieken in de laagvliegzone mag komen. Geen woord over de veiligheid voor de omwonenden die het bekend is dat straaljagers en andere vliegtuigen geregeld buiten de laagvliegzone komen. De invloed, die het zog dat deze vliegtuigen, in het bijzonder straaljagers, veroorzaken, op de windturbines heeft is niet onderzocht.	De windturbines bevinden zich niet in de laagvliegrouete, noch vindt er overdraai plaats. Het Ministerie van Defensie heeft geoordeeld dat de plaatsing van de windturbines acceptabel is. Er is geen aanleiding voor het doen van nader onderzoek. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'luchtvaart'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	fg	Volgens indiener is de tekst op pagina 72 van de toelichting bij het inpassingsplan voor het merendeel een herhaling van hetgeen al op p. 69 staat. Veiligheid dient voorop te staan en mag niet afhankelijk zijn van de vraag of de investeringen haalbaar zijn.	De opmerking inzake de herhaling wordt ter kennisgeving aangenomen. Voor wat betreft de opmerking inzake veiligheid wordt opgemerkt dat het hier om aanvullende maatregelen gaat. Dit betreffen eventuele aanvullende maatregelen, de obstakellichten voldoen zon-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			dermeer al (dus zonder aanvullende maatregelen) aan de voorschriften zoals gegeven door de Inspectie voor de Leefomgeving en Transport.	
274	fh	In de laatste zin van pagina 76 wordt niet duidelijk gemaakt welke windturbines het betreft en op welke wijze dit kenbaar is gemaakt. In de regels is hierover volgens indiener niets opgenomen.	De reactie van indiener heeft betrekking op de schuifruimte die voor windturbines al dan niet wordt geboden. Zoals aangegeven op p. 81 van de plantoelichting is de situering van de turbines op de verbeelding vastgelegd met bestemmingsvlakken. Wij verwijzen u naar de digitale verbeelding van het inpassingsplan en de daarin opgenomen bestemmingsvlakken 'Bedrijf - Windturbinepark'. Uit de omvang en vormgeving van de bestemmingsvlakken blijkt duidelijk waar wel en waar geen schuifruimte wordt geboden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	fi	Op pagina 3 wordt ingegaan op "Artikel 3 Bedrijf Windturbinepark". Artikel 3 betreft echter het artikel Bedrijf Nutsvoorziening. De tekst van dit artikel ontbreekt verder. De andere artikelen moeten hierdoor doorgenummerd worden.	Dit is juist. De toelichting is hierop aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
274	fj	Indiener vindt de laatste zin van de 1e alinea op pagina 83 niet duidelijk. Paragraaf 6.3.2 gaat over onderzoek.	De verwijzing is niet juist. Dit moet 7.3.2 zijn. De toelichting is hierop aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
274	fk	Op pagina 84 van de toelichting bij het inpassingsplan staat: " Voor de aanleg van kabels zelf is geen omgevingsvergunning noodzakelijk." Gelet op de jurisprudentie (RBOBR:2015:4832) is indiener het niet eens met dit standpunt.	De betreffende jurisprudentie waar indiener naar verwijst heeft betrekking op hoogspanningsleidingen. De leidingen waar op bladzijde 84 op wordt gedomd betreffen ondergrondse kabels, niet zijnde hoogspanningsleidingen, de aanleg hiervan is vergunningsvrij op basis van het Besluit omgevingsrecht. In de regels is geborgd dat ter plaatse geen hoogspanningsleidingen toegestaan zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	fl	Op bladzijde 84 wordt verwezen naar paragraaf 5.6. Deze paragraaf bestaat niet.	De verwijzing is niet juist. Dit moet 6.6 zijn. De toelichting is hierop aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
274	fm	Op bladzijde 85 wordt verwezen naar paragraaf 6.2. Deze verwijzing klopt niet.	De verwijzing is niet juist. Dit moet 7.2 zijn. De toelichting is hierop aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
274	fn	De vermelding op pagina 85 "De bepalingen in lid 10.1 en 10.2 ..." kloppen naar mening van indiener niet. Indiener neemt aan dat de vermelding betrekking heeft op 12.1 en 12.2.	De verwijzing is inderdaad onjuist. De toelichting is hierop aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
274	fo	Onder verwijzing van pagina 86 merkt indiener op dat de aanvraag niet bij de Minister van Economische Zaken dient te worden ingediend, maar bij het College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente, waarin de aanvrager woont. Bedoelt College dient de aanvraag vervolgens aan de Minister van Economische Zaken door te sturen.	Dit is juist. De toelichting is hierop aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
274	fp	Paragraaf 8.2 Financiële uitvoerbaarheid wordt niet voldoende onderbouwd. Uit de tekst blijkt niet of de initiatiefnemers ook de kosten van de tijdelijke werkzaamheden aan rijks-, provinciale en lokale wegen. Ook de inkoopstations zijn niet vermeld. Elke cijfermatige onderbouwing ontbreekt. Indiener verwijst naar mijn opmerkingen over de business case en de productiegegevens.	Verwezen wordt naar de thematische onderbouwing onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid'. De kosten voor de realisatie van de inkoopstations maken onderdeel uit van de kosten van het totaalproject, evenals de kosten voor de noodzakelijke aanpassingen aan de wegen. Initiatiefnemers hebben een sluitende business case voorgelegd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	fq	De eerste zin van pagina 89 klopt niet. De aanvraag voor de ontheffing op grond van de Flora- en faunawet is nagenoeg tegelijk met de aanvragen voor de omgevingsvergunning en de aanvraag voor de vergunning ingevolge de Natuurbeschermingswet ingediend, maar deze aanvraag is niet gelijktijdig met de overige besluiten ter inzage gelegd.	Dit is juist. De toelichting is hierop aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
274	fr	Als inwoner van de gemeente Borger-Odoorn gaat indiener niet in op de tekst van dit in de gemeente Aa en Hunze gelegen transformatorstation.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	fs	Bijlage 2, ruimtelijke onderbouwing: Op pagina 2 en 3: Er staat: "Voor de uitbreiding van het transformatorstation staan er drie verschillende opties open. Alle opties zijn onderzocht, waarbij er van uit wordt gegaan dat één van de opties wordt gerealiseerd." Op p. 7 wordt vermeld dat	In paragraaf 2.1 van de ruimtelijke onderbouwing wordt nader toegelicht waarom er in dit geval twee opties zijn onderzocht. Zoals blijkt uit deze paragraaf kan voor optie 3 op basis van de VNG-uitgave 'Bedrijven en	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		voor optie 3 (nog) geen aanvullend geluidsonderzoek is uitgevoerd. Vervolgens worden de opties 1, 2 en 3 beschreven, waarbij wordt verwezen naar de figuren 1.3, 1.4 en 1.5. In het "Onderzoek naar de geluidniveaus in de omgeving ten gevolge van het transformatorstation van Enexis aan de Schaapsbergweg 58 te Musselkanaal" (Musselkanaal moet zijn Zandberg) d.d. 10 december 2015 van PEUTZ worden op p. 6 en 7 slechts twee opties beschreven.	Milieuzonering' al geconcludeerd worden dat deze optie ook ruimtelijk in te passen is.	
274	ft	Bijlage 2, ruimtelijke onderbouwing: Op pagina 2 en 3: De omschrijving van optie 1 (Pondera Consult) wijkt af van de omschrijving van optie 1 bij PEUTZ en de omschrijving van optie 2 (Pondera Consult) wijkt af van de omschrijving van optie 2 bij PEUTZ. Figuur 1.3 (optie 1) van Pondera Consult verschilt met figuur 3 (optie 1) van PEUTZ; figuur 1.4 (optie 2) van Pondera Consult verschilt van Figuur 4 (optie 2) van PEUTZ.	In de ruimtelijke onderbouwing is de meest actuele stand van zaken ten aanzien van de <u>mogelijke</u> opties voor uitbreiding van het trafostation opgenomen. De beschrijving van de mogelijke opties dienen vooral ter indicatie van de benodigde uitbreiding van het trafostation. Het rapport Peutz is vooral opgenomen ter ondersteuning van de conclusie in paragraaf 2.1 (bedrijven en milieuzonering) dat de mogelijke opties ruimschoots zijn in te passen vanuit geluid.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	fu	Bijlage 2, ruimtelijke onderbouwing, pagina 3: De beschrijving van de toekomstige situatie door Pondera Consult verschilt met de beschrijving van de toekomstige situatie bij PEUTZ.	De beide beschrijvingen zijn juist. In de ruimtelijke onderbouwing wordt aangegeven "ten hoogste één 66 of 77 MVA transformator". In het onderzoek van PEUTZ is uitgegaan van een 'worst case' door de 77 MVA-transformator te beoordelen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	fv	Bijlage 2, ruimtelijke onderbouwing, pagina 4: In de 3e regel van boven wordt de niet door PEUTZ onderzochte optie 3 vermeld.	Verwezen wordt naar de reactie onder ft. In de ruimtelijke onderbouwing is de meest actuele stand van zaken ten aanzien van de mogelijke opties voor uitbreiding van het trafostation opgenomen. Het rapport Peutz is vooral opgenomen ter ondersteuning van de conclusie in paragraaf 2.1 (bedrijven en milieuzonering) dat de mogelijke opties ruimschoots zijn in te passen vanuit geluid.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	fw	Bijlage 2, ruimtelijke onderbouwing, pagina 10: De zin "In of om het plangebied zijn verder geen cultuurhistorische	De R.K. kerk is niet benoemd als cultuurhistorische waarde omdat deze niet in de directe omgeving van (in	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>waarden aanwezig." is onjuist, daar het rijksmonument de R.K. Kerk te Zandberg, niet is vermeld. Dit rijksmonument ligt op ca. 400 meter van het transformatorstation. In het onderzoek van PEUTZ wordt deze kerk wel genoemd (o.m. in figuur 1), maar er is niet vermeld dat deze kerk een rijksmonument is. Zie ook de zin "Er is ook geen sprake van overige cultuurhistorische waarden" in de Conclusie.</p> <p>Voor de cultuurhistorie had u o.m. kennis kunnen nemen van de beknopte beschrijvingen die per dorp op de site van de gemeente Borger)Odoorn staan.</p>	<p>of direct om) het plangebied is gelegen. De aanwijzing als rijksmonument heeft geen externe werking maar alleen betrekking op de bouwkundige historie van het gebouw zelf. Dus ook als de R.K. kerk al als cultuurhistorische waarde benoemd zou zijn, dan is er geen sprake van invloed op deze waarde door de ontwikkeling.</p>	<p>passing.</p>
274	fx	<p>Er is geen advies aan de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed gevraagd.</p>	<p>Dit is niet noodzakelijk, monumenten hebben geen externe werking. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'cultuurhistorie en archeologie'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
274	fy	<p>Bijlage 2, ruimtelijke onderbouwing, pagina 13: De bevindingen van Enexis zijn niet bijgevoegd. Onduidelijk is of deze bevindingen op de bestaande of de toekomstige situatie betrekking hebben.</p>	<p>De onderbouwing in hoofdstuk 2, door middel van onderzoek, heeft betrekking op de toekomstige situatie omdat dat de situatie is die ruimtelijk onderbouwd wordt. De bevindingen zijn niet bijgevoegd omdat er geen onderzoeksrapport is uitgevoerd. Enexis heeft globaal (maar worst case) gekeken op basis van de beoogde uitbreidingen naar de toekomstige ligging van het magnetische veld, en dit is binnen de terreingrenzen.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
274	fz	<p>Indiener vindt het opmerking dat het opstellen van deze Antwoordnota is uitbesteed aan BRO, terwijl de minister van Economische Zaken op 3 september 2015 heeft toegezegd dat zijn ambtenaren de zienswijzen zouden bestuderen. Deze vooroverlegreacties kunnen naar mening van indiener ook als zienswijzen worden beschouwd.</p>	<p>Het ministerie van EZ is verantwoordelijk voor de antwoordnota's en voert de eindredactie hierop. Een deel van de werkzaamheden wordt uitgevoerd door externe bureaus.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
274	ga	<p>Antwoordnota: Bij Vooroverlegreactie 1 is vermeld dat de voetnoot is toegevoegd aan enkele paragrafen. Dit is niet gebeurd.</p>	<p>Het is correct dat er geen voetnoot opgenomen is, maar er is voor gekozen om dit in de tekst zelf op te nemen. Verwezen wordt naar de laatste regel van paragraaf</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			6.6.1 (op p. 64). Hiermee is voldoende tegemoet gekomen aan vooroverlegreactie 1.	
274	gb	Indiener is van mening dat toevoeging van de paragraaf planschade aan hoofdstuk 8 nietszeggend is.	De toevoeging is voor zover het betreft de toelichting bij het inpassingsplan naar onze mening afdoende. Voor meer informatie over dit aspect verwijzen wij u ook graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	gc	Antwoordnota, pagina 9, onder I: Indiener is van mening dat de flexibele opstelling van het inpassingsplan alleen de initiatiefnemers ten goede komt. Voor de omwonenden vergroot het de al jaren bestaande onzekerheid over de uiteindelijke uitvoering van de plannen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'flexibiliteit'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	gd	Antwoordnota, pagina 21, onder c: In de 2e alinea staat "vanaf het begin" is dit december 2009? De gemeente Borger-Odoorn wordt niet genoemd.	Ten aanzien van de reactie omtrent "vanaf het begin" verwijzen wij u graag naar de thematische beantwoording onder het kopje "procedure algemeen". De gemeente Borger-Odoorn wordt inderdaad niet genoemd in dit onderdeel, de reden hiervoor is gelegen in het feit dat deze beantwoording gericht is aan de gemeente Aa en Hunze.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ge	Antwoordnota, pagina 23, onder c: Gelet op de reeds op 8-7-2010 en 7-11-2011 door de ministers Van der Hoeven en Verhagen gedane toezeggingen moesten De Drentse Veenkoloniën wel als geschikt voor een windpark groter dan 100 MW worden opgenomen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	gf	Indiener vindt het gelet op artikel 13 van de regels duidelijker om Regels te wijzigen in: Regels van het inpassingsplan Windpark De Drentse Monden - Oostermoer.	De term 'regels' verwijst naar het betreffende onderdeel van het inpassingsplan, artikel 13 geeft weer onder welke titel het plan bekend staat.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	gg	De omschrijving van het begrip 'bouwwerk' in de regels komt niet overeen met de omschrijving van dit begrip in de jurisprudentie [zie de uitspraak d.d. 30-12-2015 van de afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (RVS:2015:4018)].	De betreffende uitspraak waar indiener naar verwijst geeft geen verplichting tot het hanteren van een standaard begrip voor 'bouwwerk'. De betreffende uitspraak heeft betrekking op een plan waarin het begrip 'bouwwerk' niet is opgenomen in de regels. Dat is hier niet het geval aangezien in de regels van het voorliggende	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			inpassingsplan wel het begrip 'bouwwerk' is opgenomen. Gelet op het feit dat er geen wettelijk begrip voor 'bouwwerk' is voorgeschreven, blijft het begrip 'bouwwerk' zoals deze nu is opgenomen in de regels van het inpassingsplan het uitgangspunt.	
274	gh	Regels, pagina 3, 1.13: Een inkoopstation is een bouwwerk (niet: bouwwerken) en in de documenten gaat het over lijnopstellingen en niet over clusters.	De regels zijn hierop aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
274	gi	Regels, pagina 4, 1.15: Als er met de exacte locatie van de windturbines binnen een lijnopstelling geschoven wordt dan is er niet meer sprake van een rechte lijn. Het begrip 'visuele eenheid' wordt niet omschreven, waarbij de gezichtshoek een rol speelt.	De rechte lijn wordt reeds geborgd doordat de turbines alleen in de richting van de lijn verschoven mogen worden. Dit is op de verbeelding geborgd door geen schuifruimte in de andere richting(en) op te nemen. Voor wat betreft het begrip 'visuele eenheid' is dit binnen de context van de gehele definitie voldoende duidelijk door de voorafgaande zinsnede 'en die door samenhang in onderlinge afstand en verschijningsvorm deel uitmaken van'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	gj	Regels, pagina 4, 1.15: Maakt de solitaire windturbine van DEE, gelegen te Noorderblokken. ten westen van de Drentse Mondenweg en met een grotere tussenliggende afstand dan de afstand tussen de overige windturbines uit de lijnopstelling deelgebied RH nog deel uit van een lijnopstelling? Naar mening van indiener is dit niet het geval.	De door indiener bedoelde windturbine maakt wel dege-lijk onderdeel uit van een lijnopstelling. Het feit dat de afstand tussen deze windturbine in beperkte mate groter is dan bij andere windturbines, maakt nog niet dat de turbine geen onderdeel uitmaakt van de lijnopstelling. Zoals ook duidelijk blijkt uit de verbeelding van het inpassingsplan, is de windturbines in een zelfde lijn als de ten oosten gesitueerde windturbines geplaatst waardoor sprake is van een visuele eenheid.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	gk	Regels, pagina 4, 1.17: In de tekst staan verkleinwoorden die niet correct zijn. De hiervoor genoemde transformatorstations met een inhoud van 175 m3 zijn naar mening van indiener geen transformatorhuisjes.	Niet wordt ingezien waarom de gebruikte woorden niet correct zouden zijn. Wel wordt volledigheidshalve het woord 'transformatorstations' toegevoegd aan het begrip 'Nutsvoorzieningen'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
274	gl	Regels, pagina 4, 1.20: Het begrip 'onderhoudswegen' is niet omschreven; honderden meters lange onderhoudswegen kunnen naar mening van indiener niet tot de op-	Zowel binnen de bestemming 'Bedrijf - Windturbinepark' als binnen de gebiedsaanduiding 'Overige zone - parkinfrastructuur' zijn opstelplaatsen toegestaan. Ge-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		stelplaats worden gerekend. De opstelplaatsen vallen onder "Bedrijf - Windturbinepark". Vele zogenaamde onderhoudswegen strekken zich ver buiten deze bestemming uit, hetgeen niet in de plankaarten is aangegeven.	let op het begrip 'opstelplaats' zijn binnen deze bestemming en gebiedsaanduiding derhalve ook onderhoudswegen toegestaan. Voor zover onderhoudswegen buiten de voornoemde bestemming en gebiedsaanduiding vallen zijn deze specifiek aangeduid als 'Overige zone - weg'. De gronden waarop onderhoudswegen gerealiseerd mogen worden zijn derhalve duidelijk begrensd, hetgeen ook duidelijk blijkt uit de verbeelding bij het inpassingsplan.	
274	gm	Regels, pagina 4, 1.21 onder b: Op welke wijze wordt het peil 'op het tijdstip van inwerkingtreding van dit plan' vastgelegd?	Dit wordt niet vastgelegd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	gn	De brieven van de toenmalige ministers van Economische Zaken van 8 juli 2010 en 7 november 2011 worden wel genoemd in het MER, maar er wordt geen aandacht besteed aan de in deze brieven opgenomen voorwaarden. In de hele samenvatting wordt met geen woord over de door genoemde ministers gestelde voorwaarde dat de initiatiefnemers voor het verkrijgen van draagvlak verantwoordelijk waren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	go	De Aanvulling MER windpark De Drentse Monden en Oostermoer is niet in de Samenvatting verwerkt.	Er is geen noodzaak om de aanvulling te verwerken in de samenvatting van het MER. De aanvulling maakt onderdeel uit van het MER en is tevens een bijlage bij het inpassingsplan en de vergunningen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	gp	MER, S.3: De motivering onder Kader S.1 dat het beoogde opgestelde vermogen om politiek bestuurlijke reden diverse malen naar beneden is bijgesteld deugt niet. De initiatiefnemers zijn in de concept notities reikwijdte en detailniveau direct begonnen met te overvragen. Eerst alleen bij De Drentse Monden en vervolgens bij Oostermoer. Bij Oostermoer kon men vanaf het begin weten dat binnen een goede ruimtelijke ordening een vermogen van 120 - 150 MW niet te realiseren was. Dit laatste is eerst	Bij de start van de Mer procedure is uitgegaan van maximaal 600 MW. Dit is het technisch maximum (figuur S.3) dat mogelijk is in het gebied. Om politiek bestuurlijke redenen is dit naar beneden bijgesteld.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		in het advies van het College van Rijksadviseurs bevestigd. Met moeite. o.m. door het plaatsen van windturbines op een geringe afstand van woningen, in het bijzonder bedrijfswoningen, is voor Oostermoer een capaciteit van 48 (16 x 3 MW) in het ontwerp inpassingsplan opgenomen.		
274	gq	Indiener vindt het opmerkelijk dat in figuur S.3 de variant uit de Gebiedsvisie van de provincie Drenthe met een capaciteit van 120 MW niet is opgenomen.	In figuur S3 is de bijstelling van het opgestelde vermogen opgenomen. De capaciteit zoals opgenomen in de gebiedsvisie maakt daar geen onderdeel van uit.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	gr	MER, S.4: Figuur S.4 is zonder toelichting (haakse lijnen, variant III, alternatief B?) niet te volgen. Bij genoemde stappen zijn de initiatiefnemers wel en de omwonenden niet betrokken.	Het betreft hier een vereenvoudigde samenvatting van de stappen in het MER om te komen tot een voorkeursalternatief. Na de samenvatting worden alle te doorlopen stappen meer uitgebreid beschreven. Ten aanzien van het betrekken van initiatiefnemers en omwonenden verwijzen wij u graag naar de thematische beantwoording en dan specifiek de kopjes 'Bestuurlijke afweging' en 'Draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	gs	MER, S.5: De zin dat diverse locaties in Noord-Nederland zijn onderzocht en met elkaar vergeleken zijn is onjuist, daar er geen locaties in Friesland zijn onderzocht.	Het is juist dat in het kader van het MER geen locaties in Friesland zijn onderzocht. Dit doet echter niets af aan het feit dat er wel degelijk diverse locaties zijn in Noord-Nederland zijn onderzocht, de provincies Groningen en Drenthe worden immers ook gerekend tot Noord-Nederland.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	gt	MER, S.5: De conclusie is dat de locatie voor windpark De Drentse Monden en Oostermoer goed geschikt is. In de Structuurvisie Wind op Land staat 'geschikt'. Ook elders in de documenten wordt alleen de kwalificatie 'geschikt' vermeld. Het past niet om de kwalificatie in een Samenvatting ten gunste van het rijk en de initiatiefnemers te wijzigen.	Deze conclusie volgt uit het locatieonderzoek dat in het kader van het MER voor het windpark is verricht (bijlage 1, MER). Dit locatieonderzoek, en tevens het MER, betreft een op zichzelf staand onderzoek dat een verdere verdieping vormt dan de Structuurvisie Wind op Land. Het feit dat in de Structuurvisie Wind op Land het woord 'geschikt' wordt genoemd doet niets af aan het feit dat uit het MER volgt dat de locatie De Drentse Monden en Oostermoer 'goed geschikt' is voor een windpark.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
274	gu	MER, s.6: Alternatief A komt in figuur S.4 niet voor.	In figuur S.4 wordt alternatief A wel degelijk genoemd. Gelet op het feit dat indiener aangeeft dat het over S.6 van de samenvatting gaat, kan indiener ook figuur S.6 bedoelen. Ten aanzien van deze figuur merken wij op dat het betreffende schema enkel betrekking heeft op totstandkoming van de alternatieven MER, er worden in het betreffende schema nog geen alternatieven genoemd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	gv	MER, S.7: De foto's van figuur S.7 en ook die van figuur S.8 zijn misleidend, daar elk gegeven omtrent het aantal windturbines op de foto's ontbreekt. De plaats van opname is niet aangegeven, waardoor bijv. niet kan worden nagegaan of het gebied wel in een LOFAR-zone ligt. Het fietspad overheerst de Drentse Mondenweg.	Niet wordt ingezien waarom de illustraties in S.7 misleidend zijn. Het betreffen hier foto's van de bestaande situatie waarin de windmolens ter illustratie geprojecteerd zijn. De plaats van opname van de foto's en de kijkrichting wordt boven de foto's duidelijk genoemd. Ten aanzien van de reactie van indiener met betrekking tot de LOFAR-zone wordt opgemerkt dat dit in het kader van de betreffende illustraties niet relevant is. Voor een eventuele toelichting op het windpark in relatie tot LOFAR verwijzen wij u graag naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'LOFAR'. De opmerking van indiener ten aanzien van het fietspad wordt ter kennisgeving aangenomen omdat het een weergave is van de bestaande situatie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	gw	MER, S.7: Noot 5 is achterhaald door de in de Aanvulling MER van 18-12-2015 vermelde business case.	De voetnoot is inderdaad achterhaald door de aanvulling.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	gx	MER, S.7: In de reeds genoemde concept notities reikwijdte en detailniveau en in vele andere documenten is steeds over een vermogen van 3 MW geschreven en gesproken. Nu staat er de klasse 2 - 4 MW, terwijl de producenten van windturbines ook een klasse 3 MW in hun publicaties vermelden. Vervolgens wordt de klasse 2 - 4 MW weer gewijzigd in circa 2,5 - 4,5 MW. Op geen enkele wijze wordt duidelijk toegelicht dat met een vermogen van minder dan 3 MW de door de minister van Economi-	Het betreft turbines in de 3 MW klasse. Deze klasse valt niet hard te begrenzen, maar valt ruwweg tussen 2 en kleiner dan 5 MW. Bovendien heeft de begrenzing van deze klasse geen milieueffect tot gevolg en is per milieuthema onderzocht wat de worst case effecten zijn van de turbines die binnen deze klasse vallen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		sche op 9 februari 2016 definitief vastgestelde exacte omvang van het project van 150 MW met 50 windturbines niet zal worden gehaald en dat bij een vermogen van meer dan 3 MW met 50 windturbines de exacte omvang van 150 MW zal worden overschreden. De omwonenden vertrouwen er op dat u hetgeen u in laatstgenoemde brief hebt vastgelegd zult nakomen.		
274	gy	MER, S.8: Indiener vindt het opvallend dat in tabel S.1 het vermogen van Vestas 112 niet is vermeld.	Niet wordt ingezien waarom het opvallend is dat het vermogen van de Vestas 112 niet wordt vermeld. Het vermogen van de Senvion 3M-122 wordt immers ook niet specifiek vermeld in de betreffende tabel.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	gz	MER, S.9: Waarom is LOFAR-zone II niet op kaartjes afgebeeld? In tabel S.1 zijn resp. 85, 77, 63 en 57 windturbines genoemd. Inmiddels staat vast dat van de 50 windturbines in het ontwerp-inpassingsplan 6 windturbines binnen de zone II van LOFAR liggen.	Er is geen reden om bij de betreffende kaartjes ook de ligging van LOFAR inzichtelijk te maken, de kaartjes zijn immers uitsluitend bedoeld om de alternatieven en varianten en het verschil tussen de alternatieven en varianten inzichtelijk te maken. Overigens is in het MER wel degelijk rekening gehouden met LOFAR.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ha	MER, S.11: In de Structuurvisie Windenergie op land zijn op p. 39 onder 4. Drentse Veenkoloniën aandachtspunten genoemd. De in deze Structuurvisie vermelde aandachtspunten "Verdubbeling N33" en "Ruimtelijk-visuele interferentie tussen opstellingen binnen het gebied" zijn niet in tabel S.2 opgenomen.	Zoals in paragraaf 2.3 van het MER in kader 2.3 wordt aangegeven vormt de verdubbeling van de N33 een ruimtelijk gegeven en is deze verdubbeling een harde ontwerpvoorwaarde geweest. Interferentie wordt daarnaast onder het kopje 'Landschap' wel degelijk genoemd als beoordelingscriterium in de betreffende tabel.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	hb	MER, S.11: Indiener vindt figuur S.11 een niets zeggende illustratie, daar gegevens omtrent de plaats van opname, de afstand woningen - windturbines, tiphoogten en vermogen van de windturbines ontbreken.	Deze figuur is opgenomen ter illustratie. Voor de volledige effectbeoordeling wordt verwezen naar hoofdstuk 9 en de bijlagen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	hc	MER, S.18 en S.19: De effectscore (0, +/-0/0, enz.) is niet toegelicht.	Het betreft hier een samenvatting van een onderdeel van het MER. In een samenvatting wordt niet uitgebreid op alle onderdelen ingegaan, in dit geval worden de effectscores derhalve ook niet nader toegelicht. Op	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			welke wijze de beoordeling tot stand is gekomen wordt in het MER bij elk onderdeel afzonderlijk toelicht. Zo worden bijvoorbeeld in tabel 6.2 de beoordelingscriteria voor geluid toegelicht en in tabel 7.1 worden beoordelingscriteria voor slagschaduw toegelicht.	
274	hd	MER, S.18 en S.19: De omschrijvingen in tabel S.3 in de kolommen Aspect en Criterium verschillen van de omschrijvingen in tabel S.2 in de kolommen Aspecten en Beoordelingscriteria, terwijl deze gelijklopend dienen te zijn.	De beoordelingscriteria in tabel S.2 komen allen terug in tabel S.3. Wel zijn enkele onderdelen die in tabel S.2 bij één onderdeel worden genoemd, in tabel S.3 nader uitgesplitst. Dit doet echter niets af aan de gehanteerde beoordelingscriteria en de uitkomst van deze beoordeling.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	he	MER, S.19: In de kolom Aspect is niet vermeld dat het om 'Vermeden emissies' gaat.	De naamgeving in tabel S.3 is inderdaad anders dan de naamgeving in tabel S.2, de onderdelen zoals genoemd in tabel S.2 komen echter ook allen terug in tabel S.3. Het is ons inziens voldoende duidelijk op welk beoordelingscriterium dit onderdeel betrekking heeft.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	hf	MER, S.20: In de laatste alinea zijn 'verkennde werkateliers' en 'een aantal andere overwegingen' vermeld. Het op deze wijze verstrekken van informatie is niet correct. De informatie zegt niets en leidt tot vragen die wel niet beantwoord zullen worden.	Het betreft hier een samenvatting van een onderdeel van het MER. In een samenvatting wordt niet uitgebreid op alle onderdelen ingegaan. In kader 16.1 wordt nader ingegaan op de verkennende werkateliers, in paragraaf 16.1.2 wordt nader ingegaan op de betreffende overwegingen. Voor een toelichting hierop wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	hg	MER, S.22: Het hier vermelde advies van RCE heeft ook betrekking op rijksmonumenten.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'cultuurhistorie en archeologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	hh	MER, S.22: Onder 5 is niet vermeld dat er geen gevolg is gegeven aan het advies van het College van Rijksadviseurs inzake de plaatsing van windturbines ten zuiden van 2e Exloërmond.	Genoemd wordt welke overwegingen ten grondslag liggen aan het VKA. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	hi	MER, S.22: Indiener geeft aan dat al is gekozen voor een windturbintype met een ashoogte van ten minste 139 meter en een rotordiameter van ten minste 122 meter.	Er is gekozen voor grote windturbines. De exacte afmetingen (met een bandbreedte) zijn vastgelegd in het inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
274	hj	MER, pagina 1: De tekst van de 3e alinea is niet correct. Zoals in de 2e alinea staat, is de milieueffectrapportage in juni 2011 gestart. In dezelfde maand is de concept notitie reikwijdte en detailniveau windpark De Drentse Monden gepubliceerd. In deze concept notitie was het uitgangspunt een capaciteit van 300 - 450 MW. In januari 2012 is de concept notitie windpark Oostermoer in samenhang met windpark De Drentse Monden gepubliceerd. In deze notitie werd voor Oostermoer uitgegaan van een capaciteit van 120 - 150 MW. Opgeteld leidde dit in januari 2012 tot een totale maximum capaciteit van 420 - 600 MW.	In de tekst wordt uitgelegd hoe de opgestelde vermogens moeten worden gezien. Verwezen wordt tevens naar kader 1.2, waarin dit verder is uitgeschreven. Er is geen reden om aan te nemen waarom dit onjuist zou zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	hk	MER, pagina 4: De tekst van noot 9 is niet correct. Het gaat ten eerste om de concept notitie reikwijdte en detailniveau (welke?). Ten tweede verwijst indiener naar zijn reacties als samengevat onder hj. Tot slot vraagt indiener zich af welke economische overwegingen worden bedoeld.	Verwezen wordt naar eerdere voetnoot 6, waarin de bedoelde notitie is opgenomen. Het gaat om de (concept) notitie reikwijdte en detailniveau voor windpark de Drentse Monden in samenhang met windpark Oostermoer.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	hl	MER, pagina 6: De tekst van de 6e alinea (Indienen zienswijzen) is gelijk aan die van de 3e alinea. De tekst van 7e alinea (Vaststellen reikwijdte en detailniveau van het MER) is gelijk aan de tekst van de eerste vier regels van de 4e alinea.	Dit is juist. Per abuis is twee keer dezelfde tekst opgenomen. Dit doet echter niets af aan de conclusies.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	hm	MER, pagina 7: Indiener merkt op dat de tekst onder het kopje 'Opstellen MER' niet correct is. De definitieve notitie reikwijdte en detailniveau is op 1 mei 2015 vastgesteld en in september 2015 gepubliceerd. Vanaf juni 2011 is al aan de milieueffectrapportage gewerkt.	Er is gedurende die periode reeds onderzoek uitgevoerd, het uiteindelijke rapport is gebaseerd op de in de definitieve notitie reikwijdte en detailniveau opgenomen uitgangspunten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	hn	MER, pagina 7: De tekst van de 2e alinea is geen correcte weergave van de feitelijke gang van zaken. Het MER is in september 2015 tegelijk met het voorontwerp inpassingsplan gepubliceerd. Vervolgens heeft de Commissie voor de milieueffectrapportage op 18 november 2015 tussen-	Het tussentijdse advies is een advies dat uitgebracht wordt voor het definitieve toetsingsadvies. De commissie voor de milieueffectrapportage heeft op 9 juni 2016 het toetsingsadvies gegeven. De tekst in de alinea is daarmee correct.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		tijds advies uitgebracht. Nu zijn bij het ontwerp inpassingsplan de AANVULLING MER van 18 december 2015 ter inzage gelegd. Op 11 april 2016 was op de site www.commissiemer.nl onder Lopende advisering geen aanvraag voor een toetsingsadvies inzake het windpark De Drentse Monden en Oostermoer vermeld. In het ontwerp inpassingsplan zijn, vergeleken met het voorontwerp inpassingsplan, duidelijke aanvullingen opgenomen, t.w. de uitbreiding van twee transformatorstations en de uitbreiding van het kabeltracé. De Commissie voor de milieueffectrapportage heeft dan ook nog geen advies over het ontwerp inpassingsplan uitgebracht.		
274	ho	MER, pagina 18: In het kader is Noord-Nederland vermeld. Indien er verwijst naar hetgeen hij hiervoor al heeft geschreven.	In het kader op pagina 18 wordt Noord-Nederland niet genoemd. Voor zover dit onderdeel gelijklopend is aan het onderdeel van de zienswijze als samengevat onder gs, wordt tevens verwezen naar de reactie onder gs.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	hp	MER, pagina 18: Van goed kaartmateriaal is geen sprake, gelet op de telkens verschillende schaal die wordt gebruikt, hetgeen vergelijking van kaarten niet goed mogelijk maakt. Over de kwaliteit van de visualisaties door middel van foto's heeft indienen al geschreven.	Op pagina 18 van het MER wordt geen kaartmateriaal weergegeven, dit onderdeel van de zienswijze kunnen wij dan ook niet plaatsen. De verschillende schaalniveaus zijn inherent aan de omvang van het gebied en de wens om op sommige aspecten juist in te zoomen en andere aspecten juist op een hoger schaalniveau te beoordelen. Op de website www.ruimtelijkeplannen.nl kan men zelf door in- en uitzoomen de schaal van de verbeelding bepalen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	hq	MER, pagina 25: Het advies van de Commissie voor de milieueffectrapportage hield in locaties in Noord-Nederland te onderzoeken. Door het onderzoek tot Noordoost-Nederland te beperken is van dit advies afgeweken.	Als zoekgebied voor de locaties voor windpark De Drentse Monden - Oostermoer is aangesloten bij de in de SvWOL en SVIR als kansrijk voor windenergie aangeduide regio Noordoost-Nederland. Daarbij is ingezoomd op provincies Drenthe en Groningen. In elke regio en provincie zijn meerdere grootschalige windparken nodig om de doelstelling te realiseren.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	hr	MER, pagina 26: In tabel 3.1 is het aandachtspunt "Ruim-	Omdat binnen het plangebied feitelijk sprake is van één	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		telijk-visuele interferentie tussen opstellingen binnen het gebied" uit de SvWOL gewijzigd in 'Ruimtelijke interferentie met de windparken N33'. Het in de SvWOL genoemde aandachtspunt is naar mening van indiener van groot belang voor het beoordelen van de inrichtingsvarianten en het ontwerp inpassingsplan.	windpark (De Drentse Monden en Oostermoer) is dit aspect verdeeld in twee deelaspecten. Enerzijds is de ruimtelijke interferentie met andere opstellingen in de omgeving (N33) onderzocht. Anderzijds is de interne 'interferentie' beschouwd onder het aspect 'herkenbaarheid van de opstelling'.	geen reden tot aanpassing.
274	hs	MER, pagina 28: In regel 1 en 2 staat dat de initiatiefnemers van het windpark De Drentse Monden en Oostermoer samen met het Rijk in 2011 en 2012 diverse opstellingsvarianten hebben ontwikkeld. Zie ook de tweede alinea. De bewoners van het gebied zijn hierbij niet betrokken. Op de in 2011 en 2012 ingediende zienswijzen is eerst in de definitieve notitie reikwijdte en detailniveau van 1 mei 2015 gereageerd.	De bewoners van het gebied hebben kunnen inspreken volgens de wettelijke inspraakmogelijkheden. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ht	MER, pagina 29: De onder 4.2.2 door Veenenbos en Bosch gemaakte analyse is niet als bijlage bij deze MER opgenomen.	Zoals ook wordt aangegeven in paragraaf 4.2.2 is een analyse gemaakt van de beleids- en praktijkcontext van windenergie vanuit een landschappelijk perspectief. De praktijkcontext gaat vooral over de achtergronden en landelijke doelstellingen voor duurzame energie en specifiek voor windenergie. Omdat dit al uitgebreid aan bod is gekomen in hoofdstuk 2 van het MER, is de betreffende analyse niet als bijlage opgenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	hu	MER, pagina 29: De wijze waarop de gemiddelde zichtafstand uit de "Aanvullende Zichtanalyse WP Eemshaven" is herleid is niet vermeld. Uit de uitspraak van de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State van 25-02-2009 (RVS:2009:BH4011) blijkt dat er twee rapporten met genoemde titel zijn overgelegd; in de noot is niet vermeld welk rapport het betreft. Verder blijkt uit deze uitspraak dat het ging om windturbines met een tiphoogte van 150 meter en een maximale zichtafstand van 19 kilometer. In zijn eigen omgeving kan indiener vaststellen dat de zichtafstand tot een Duitsland gelegen windpark meer dan 10 kilometer is.	Het rapport stelt dat buiten deze afstand (circa 8-10 km) de tijd waarop de weersomstandigheden goed genoeg zijn om de turbines te kunnen zien in combinatie met het feit dat deze niet meer dominant aanwezig zijn, leidt tot de gestelde begrenzing ten behoeve van de analyse.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
274	hv	MER, pagina 31: De aanwezige structuurrichting ten zuiden van 2e Exloërmond is niet aangegeven. Het Bos van Kruijt is wel aangegeven, maar het natuurgebied van het Drents Landschap bij 2e Exloërmond is niet vermeld.	De aanwezige structuurrichting ten zuiden van 2e Exloërmond komt overeen met de ten noorden van 2e Exloërmond weergegeven structuurrichting. Omdat de structuurrichting ten zuiden niet anders is dan ten noorden van 2e Exloërmond is ervoor gekozen dit niet meer specifiek weer te geven in de afbeelding. De laagvliegroue van Defensie doorkruist de aanwezige structuurrichting ten zuiden van 2e Exloërmond. Het feit dat het bedoelde natuurgebied niet wordt genoemd in de afbeelding is, gelet op het doel van de afbeelding, niet relevant	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	hw	MER, pagina 31: Er is geen aandacht besteed aan het natuurgebied binnen de zones I en II van LOFAR; dit gebied is rijk aan vogels.	Het feit dat het bedoelde natuurgebied niet wordt genoemd in de afbeelding is, gelet op het doel van de afbeelding, niet relevant. Voor de effecten van het windpark op vogels verwijzen wij u naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	hx	MER, pagina 32: In de tweede alinea staat: "Er moet minimaal worden voldaan aan en afstand tot de laagvliegroue van Defensie". Aan deze randvoorwaarde is niet voldaan, daar 9 windturbines strak langs de noordelijke rand van de laagvliegroue zijn gepland.	Aan de afstand tot de laagvliegroue wordt voldaan. Dit is bijvoorbeeld zichtbaar in figuur 4.5 waar de laagvliegroue als uitgangspunt is gekozen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	hy	MER, pagina 50 en 51: De scores (- , 0, +) in tabel 4.1 en 4.2 worden niet verklaard.	Zoals boven tabel 4.1 wordt vermeld is de score verder uitgeschreven in bijlage 2 bij het MER. Graag verwijzen wij u naar paragraaf 6.1 van bijlage 2 bij het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	hz	MER, pagina 51: De tekst bij * is niet duidelijk daar er geen kolom 'Per MWh' in de tabel is opgenomen.	In de voetnoot is een typefout opgenomen en had GWh moeten staan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ia	MER, pagina 52: Variant IV in figuur 4.25 komt niet overeen met de Gebiedsvisie Drenthe.	In figuur 4.24 zijn windturbines opgenomen op locaties die met een ster zijn aangegeven op de visiekaart van de Gebiedsvisie windenergie Drenthe (zie figuur 2.2. van het MER). In figuur 4.25 betreft het dezelfde opstelling, maar dan zonder windturbines in LOFAR zone II.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
274	ib	MER, pagina 67: In de eerste alinea onder Landschap wordt wel heel gemakkelijk over de zichtbaarheid van de zogenoemde onderhoudswegen geoordeeld. Zo is bijvoorbeeld de Dreef bij 2e Exloërmond door middel van ANWB-paddestoelen als recreatieve fietsroute aangeduid. Vanaf de Dreef zullen deze onderhoudswegen goed zichtbaar zijn.	Het feit dat de Dreef als mogelijke fietsroute is aangeduid, betekent niet dat de waarneming van de toegangswegen daardoor verandert. In het MER is opgenomen dat <i>"Op dit moment zijn reeds kavelpaden en toegangswegen aanwezig in het gebied. Gezien de grote afstand tot woonbebouwing, of plaatsen waar mensen gebruikelijk verblijven zullen deze niet verstorend zichtbaar zijn."</i> Dit feit verandert niet door het al dan niet aanwezig zijn van een fietsroute.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ic	MER, pagina 69: Indiener neemt aan dat onder 5.5.1 2e Exloërmond wordt bedoeld in plaats van Eerste Exloërmond.	Het is juist wat indiener aangeeft, dit is echter een beschrijving die geen effect heeft op de conclusies. In het inpassingsplan was dit reeds goed opgenomen (blz. 20 inpassingsplan).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	id	MER, pagina 71: In het Kader 5.5 Voorbereidingsbesluit is de datum 1 mei 2015 vermeld. Deze datum klopt niet. Indiener verwijst naar de met u gevoerde correspondentie. Verder is niet vermeld dat in het Voorbereidingsbesluit wordt verwezen naar artikel 20a van de Electriciteitswet 1998, terwijl dit moet zijn artikel 9b.	Dit onderdeel is gelijklopend is aan het onderdeel van de zienswijze als samengevat onder n, verwezen wordt naar de reactie onder n.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ie	MER, pagina 78: De noten wordt verwezen naar rapport van RIVM uit 2013 (noot 60). Dit rapport is gebaseerd op literatuur onderzoek uit de jaren vóór 2013 en naar mijn mening verouderd. Dit geldt ook voor de brief d.d. 31 maart 2014 (noten 62 en 64). Er is niet ingegaan op de brief d.d. 22 juli 2015 (nr. 33 612) van de Minister van Infrastructuur en Milieu aan de Tweede Kamer. Indiener citeert uit brief: "Er is voldoende bewijs dat de stress ten gevolge van chronische hinder of door het gevoel dat door de windturbines de omgevings- of levenskwaliteit afneemt, een negatieve invloed kan hebben op de gezondheid en het welbevinden van mensen die in de buurt van windturbines wonen. Naast geluid spelen trillingen, slagschaduw, waarschuwingslichten en andere visuele aspecten daarbij een rol." Het is tot nu toe vaste jurispru-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid', 'licht' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		dentie dat er geen wetenschappelijk bewijs is dat laagfrequent geluid nadelig voor de gezondheid van mensen is, maar in laatstgenoemde brief is de Minister naar mening van indiener al voorzichtiger. Indiener citeert: "Er is geen overeenstemming tussen wetenschap en omwonenden over gezondheidseffecten van het laagfrequente deel van geluid en over het optreden van het windturbinesyndroom of vibro-akoestische ziekte." In het bij laatstgenoemde brief gevoegde kennisbericht is een paragraaf "Mogelijke verbeteringen voorafgaand aan het realiseren van een windturbinepark" opgenomen. Uit de ter inzage gelegde documenten heeft indiener niet de indruk gekregen dat er met deze mogelijke verbeteringen rekening is gehouden. Genoemde brief van 22 juli 2015 is nà de in noot 63 vermelde uitspraak van 6 mei 2015 geschreven.		
274	if	MER, pagina 140: De weergave van het advies is niet volledig daar het duidelijke advies over 2e Exloërmond Zuid niet is opgenomen.	Het laatste punt in het kader heeft betrekking op het gebied ten zuiden van 2e Exloërmond. Zoals in het kader 9.1 ook wordt aangegeven worden punten uit het advies van het Cra benoemd. Het volledige advies wordt in het kader niet genoemd maar is, zoals ook wordt aangegeven in het kader, nader beschouwd in het kader van het komen tot het voorkeursalternatief (hoofdstuk 16 van het MER). Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ig	MER, pagina 156: Gegevens inzake rotordiameter en tiphoogte worden niet vermeld en deze gegevens spelen bij visualisaties een essentiële rol.	Het betreft een visualisatie om de verschillende turbine-types weer te geven. Onder de figuren op p.156 (figuur 9.13 en 9.14) staat vermeld welke ashoogte en rotordiameter is opgenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ih	MER, pagina 157: De betekenis van de scores is niet verklaard.	In paragraaf 9.3.2 van het MER voor landschap per criterium aangegeven wat de betekenis is van de scores.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ii	MER, pagina 158: De verlenging van de lijnopstelling bij	Aangegeven wordt dat er een positievere score is op	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		2e Exloërmond Zuid tot een totaal van 9 windturbines druipt niet alleen in tegen de adviezen van het College van Rijksadviseurs en ROM3D, maar ook tegen hetgeen in de eerste volzin onder horizonbeslag is vermeld.	horizonbeslag en effect op visuele rust. Maar dat er vanuit landschappelijk oogpunt sprake is van een onbegrijpbare en onherkenbare opstelling, omdat de contour van LOFAR geen relatie heeft met het onderliggende landschap. De bepaling van het VKA is een afweging op basis van alle onderzochte aspecten. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	geen reden tot aanpassing.
274	ij	MER, pagina 190: De gegevens in tabel 11.5 en de figuren 11.4 en 11.5 hebben betrekking op de Alternatieven A, AL, B en BL. De gegevens over de windturbines die in het inpassingsplan zijn opgenomen ontbreken.	De genoemde alternatieven hebben uiteindelijk geleid tot een voorkeursalternatief. Dit voorkeursalternatief is vertaald in het inpassingsplan. Voor een toelichting hierop verwijzen wij u graag naar paragraaf 5.4 van de toelichting bij het inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ik	MER, pagina 190: Welke cirkels zijn in de figuren 11.4 en 11.5 afgebeeld?	LOFAR beschermingszone 1 en 2.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	il	MER, pagina 191: Het rijden met voertuigen van 40 m lang, 4,5 meter breed en 5 meter hoog (zwaar beladen) over onderhoudswegen van 5 meter breed in een veengebied is vragen om problemen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	im	MER, pagina 194: Zoals indiener bij de regels al heeft opgemerkt is het begrip 'onderhoudsweg' niet gedefinieerd. Er wordt geschreven over wegen, toegangswegen, ontsluitingswegen en onderhoudswegen, terwijl niet duidelijk is wat er wordt bedoeld. Ook is er niets vermeld over de benodigde breedte voor berm en uitwijkplaatsen, bijv. bij de Dreef te 2e Exloërmond. Dit beïnvloedt de wijze van berekening van de benodigde oppervlakte in sterke mate.	Het onderdeel met betrekking tot de onderhoudsweg is gelijklopend is aan het onderdeel van de zienswijze als samengevat onder cf, verwezen wordt naar de reactie onder cf. Er wordt bedoeld op de civieltechnische infrastructuur die permanent benodigd is voor het bereiken van de bouwlocaties tijdens het aanleggen en onderhouden van de windturbines. Tijdelijke aanpassingen, zoals bochtstralen worden hierin niet meegenomen, omdat dit slechts tijdelijk aan de orde is en niet leidt tot toename aan verhard oppervlak.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	in	MER, pagina 195: Is het aldaar vermelde vooronderzoek	Mocht bij grondwerkzaamheden voor het windpark, na	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		op basis van NEN 5725 na het vaststellen van het voorkeursalternatief uitgevoerd?	vaststelling van het inpassingsplan, grond vrijkomen die elders moeten worden toegepast, dan zal door middel van een bodemonderzoek aangetoond moeten worden dat de kwaliteit van de vrijkomende grond voldoet aan het gemeentelijke beleid.	geen reden tot aanpassing.
274	io	MER, pagina 200: Hier wordt verwezen naar het Handboek Risicozonering Windturbines. Indiener verwijst naar de kanttekeningen die indiener hiervoor al over dit Handboek heb gemaakt.	Het onderdeel is gelijklopend is aan het onderdeel van de zienswijze als samengevat onder en, verwezen wordt naar de reactie onder en.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	iq	MER, pagina 202: Er is een duidelijk verschil tussen de theoretisch berekende identificatiestanden en de praktijk. Voorts doet men het voorkomen dat de identificatieafstanden met een nauwkeurigheid van 1 m kunnen worden berekend, namelijk 667 en 685 meter.	Voor het berekenen van deze afstanden zijn de rekenmethodieken, zoals opgenomen in het Handboek Risicozonering Windturbines (2014, versie 3.1) gehanteerd. De genoemde getallen volgen uit deze berekeningen. De theoretisch berekende afstanden zijn bovendien 'worst case', aangezien geen rekening gehouden wordt met luchtweerstand in deze modellen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ir	MER, pagina 206: De provinciale wegen N378 en N379, waarvan aan beide zijden op korte afstanden windturbines zijn gepland, blijven buiten beschouwing. Over de N379 vindt in elk geval vervoer van gevaarlijke stoffen plaats. Indiener verwijst hiervoor naar paragraaf 3.1.3 Vervoer van gevaarlijke stoffen over de weg in de Beleidsvisie Externe Veiligheid van de gemeente Borger-Odoorn die op 3 juli 2014 is vastgesteld. Ook verwijst indiener naar de paragraaf Risicobeleving; veiligheid is meer dan berekend risico (p. 9 van genoemde Beleidsvisie). Deze paragraaf begint met de zin: " Het gevoel van veiligheid omvat meer dan het berekende risico."	De opgenomen transporten zijn afgeleid uit de Risico kaart zoals die ten tijde van het opstellen van de rapportage beschikbaar waren (dd 13 juli 2015). Hieruit blijkt niet dat GF3 transport plaatsvindt over deze weg. In de tellingen zijn alleen LF1 en LF2 transporten opgenomen. Dit wordt nogmaals bevestigd door het Onderzoek Externe Veiligheid - Risicoanalyse Bestemmingsplan Buitengebied Gemeente Aa&Hunze (18 mei 2015), waarin wordt gesteld dat: " <i>De N374 wordt niet vermeld in de bijlage van het Basisnet en geconcludeerd kan worden dat de vervoersaantallen aan gevaarlijke stoffen over deze weg gering is en geen knelpunt vormt voor ruimtelijke ontwikkelingen.</i> " De windturbineonderdelen betreffen geen transport van gevaarlijke stoffen en zijn derhalve niet meegenomen. Daarnaast zijn op dat moment de windturbines nog niet gerealiseerd en hebben dus ook geen effect op passe-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			rende transporten.	
274	is	MER, pagina 206: Gelet op direct hiervoor opgenomen tekst, is de tekst van de derde alinea niet voldoende onderbouwd. U hebt genoemde Beleidsvisie niet in de behandeling van hetgeen onder Hoofdstuk 12 Veiligheid staat betrokken.	Het gemeentelijk beleid is uitsluitend bindend voor gemeenten, niet voor het Rijk. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	it	MER, pagina 208: In Tabel 12.6 is geen rekening gehouden met de in de Toelichting op het ontwerp inpassingsplan vermelde tiphoogte van 210,5 meter.	Het onderdeel is gelijklopend is aan het onderdeel van de zienswijze als samengevat onder dx, verwezen wordt naar de reactie onder dx.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	iu	MER, pagina 209: In de 2e alinea van onderen is ook niet van een tiphoogte van 201,5 meter uitgegaan.	Het onderdeel is gelijklopend is aan het onderdeel van de zienswijze als samengevat onder dx, verwezen wordt naar de reactie onder dx.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	iv	MER, pagina 211: Indiener merkt op dat er zich bij bijlage 14A geen e-mail van 11 maart 2014 bevindt. Bijlage 14A betreft een brief met briefhoofd van Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties Rijksvastgoeddienst, enz., terwijl de brief tot slot vermeldt: de Minister van Defensie. Indiener vraagt zich af door wie de brief is ondertekend en wie hiertoe bevoegd is. Volgens indiener ontbreekt de tweede handtekening. Ook is de correspondentie niet volledig bijgevoegd bij de brief, daar de e-mail van 24 april 2015 met bijlage (kaartcoördinaten) ontbreekt.	De email van 24 april 2015 is door Pondera Consult verstuurd aan Defensie Vastgoed met daarin het Radarverstoringsonderzoek en de coördinaten van het voorkeursalternatief. Deze email is beschikbaar. Deze email vervangt een eerdere toetsing die op 11 maart 2014 reeds was uitgevoerd naar aanleiding van de MER alternatieven. Deze email is eveneens beschikbaar en is per abuis niet bij het MER gevoegd. Daarop is door het Ministerie van BZK (Rijksvastgoeddienst) een antwoord gestuurd namens de Minister van Defensie. Niet valt in te zien waarom dit onjuist is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	iw	MER, pagina 211: De inhoud van de brief van 9 juni 2015 heeft uitsluitend betrekking op de vraag of het 'vastgestelde' inpassingsplan niet in strijd is met de in Barro/Rarro vastgelegde bouwbeperkingen. De brief zegt derhalve niet over de veiligheid voor de omwonenden als gevolg van de laagvliegende vliegtuigen. In de laagvliegzone mogen straaljagers tot een hoogte van minimaal 75 meter hoogte vliegen.	De laagvliegroute maakt geen onderdeel uit van het inpassingsplan. In dit kader zal hier dan ook niet op ingegaan worden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ix	MER, pagina 211: Gelet op de verwijzing naar bijlage 14B	Niet wordt ingezien waarom de inhoud van de bijlage	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		(een brief van 20-02-2014) heeft indiener deze bijlagen doorgenomen. De inhoud van deze bijlage en met name van blad 2 is enkele keren onvolledig weergegeven. Indiener noemt als voorbeeld het onderscheid tussen daglichtperiode en nachlichtperiode en het verzoek om de windturbines uit te voeren in een witte kleur. Op dit laatste verzoek is - voorzover indiener kan nagaan - niet gereageerd, daar enkele keren over een uitvoering van de windturbines in lichtgrijze kleur is geschreven.	onvolledig wordt weergegeven. Blad 2 van de betreffende brief wordt volledig weergegeven. Het is gebruikelijk de windturbines uit te voeren in een lichtgrijze kleurstelling. Dit is met ILT en LVNL afgestemd en in Nederland gebruikelijk.	geen reden tot aanpassing.
274	iy	MER, pagina 214: Indiener verwijst bij deze pagina naar zijn kanttekening bij pagina 202 en bijlage 1 van de zienswijze.	Het onderdeel is gelijklopend is aan het onderdeel van de zienswijze als samengevat onder iq, verwezen wordt naar de reactie onder iq.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	iz	MER, pagina 214: De zin onder 12.4.1 is niet correct, daar de beoordeling van vliegverkeer voor alle varianten negatief is.	De reactie van indiener is juist. Deze zijn inderdaad niet correct. Het heeft geen consequenties voor de beoordeling.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ja	MER, pagina 217: De tweede zin (regels 3 t/m 5 van boven) vindt indiener nietszeggend daar er niet vermeld is op welke andere ontwikkelingen wordt gedoeld.	Met deze zin wordt aangegeven dat windturbines een relatief klein ruimtebeslag hebben.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	jb	MER, pagina 218: In het kader 13.1 staat: " <i>Effecten op de eventuele toeristische functie van het gebied worden niet verwacht.</i> " Deze zin wordt op geen enkele wijze onderbouwd. Op de in het gebied aanwezige toeristische voorzieningen wordt niet concreet ingegaan.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	jc	MER, pagina 235: Bijlage 16 gaat niet over energieopbrengst.	Dit is juist. De betreffende berekening van de elektriciteitsopbrengsten zijn opgenomen in bijlage 15 bij het MER. Per abuis is hier een verkeerde verwijzing opgenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	jd	MER, pagina 238: In tabel 14.3 is als beoordelingscriterium de Efficiëntie per MWh in vollasturen opgenomen. De omschrijving wijkt af van die op p. 237.	Op pagina 237 worden in tabel 14.2 de beoordelingscriteria genoemd. De in 14.2 genoemde beoordelingscriteria in tabel 14.2 komen allen terug in tabel 14.3. Hierbij zijn wel enkele onderdelen die in tabel 14.2 bij één onderdeel worden genoemd, in tabel 14.3 nader uitgesplitst. Dit doet echter niets af aan de gehanteerde	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			beoordelingscriteria en de uitkomst van deze beoordeling.	
274	je	MER, pagina 238: Uit gegevens van RVO blijkt dat het aantal vollasturen veel te hoog is ingeschat. Indiener verwijst naar een bij de zienswijze gevoegde bijlage inzake productiegegevens. Hierdoor valt volgens indiener de basis onder de berekeningen en de tekst, gebaseerd op deze berekeningen weg.	Ten behoeve van het MER zijn uitgebreide productieberekeningen uitgevoerd op basis van het lokale windklimaat. Deze zijn in bijlage 15 opgenomen en vormen de onderbouwing van de opgenomen cijfers op pagina 238. Dat deze cijfers afwijken van de algemene tekst van RVO komt doordat hier is gerekend met de nieuwste generatie windturbines, die geoptimaliseerd zijn om een zo hoog mogelijk aantal vollasturen te draaien.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	jf	MER, pagina 248: Indiener is van mening dat er wel heel flexibel met de interpretatie van begrippen wordt omgegaan. Bij de noot op pagina 248 omvat de 3MW-klasse windturbines met een vermogen van circa 2,5 tot 4,5 MW, terwijl eerder is aangegeven dat deze klasse windturbines met een vermogen van 2 - 4 MW betreft.	Het betreft turbines in de 3 MW klasse. Deze klasse valt niet hard te begrenzen, maar kent enige marge. Bovendien heeft de begrenzing van deze klasse geen milieueffect tot gevolg en is per milieuthema onderzocht wat de worst case effecten zijn van de turbines die binnen deze klasse vallen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nieuwe technologieën/hogere windturbines'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	jg	MER, pagina 252: In Figuur 16.1 komen wel de overwegingen van de initiatiefnemers voor, maar voor de overwegingen van de bewoners van het gebied is geen plaats ingeruimd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	jh	MER, pagina 253: In tabel 15.3 zijn de aspecten 1 tot en met 9 genummerd. Onder 16.1.2 is geschreven over de aanbevelingen a, b, c, enz. Deze aanduiding komt in de tekst niet meer voor, daar vervolgens weer tot nummering wordt overgegaan, waarbij deze nummering niet overeenstemt met die in tabel 15,3. Op de kaarten (figuur 6.7 en figuur 7.8) zijn de windturbines niet genummerd.	De opsomming van de aanbevelingen is niet correct opgenomen, maar beoogd te verwijzen naar de nummering in tabel 15.3. Ten aanzien van de opmerkingen van indiener inzake de nummering van de windturbines wordt opgemerkt dat duidelijk wordt aangegeven dat het hierbij gaat om de windturbines die met een donkerblauwe kleur zijn weergegeven in kaart 6.7 en 7.8. Het verder specificeren van deze windturbines door middel van nummers heeft ons inziens geen toegevoegde waarde.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ji	MER, pagina 254: De tekst onder 6 is niet volledig. Het	In paragraaf 16.1.2 van het MER worden uitsluitend de	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		advies over 2e Exloërmond Zuid is niet vermeld. Van dit advies is duidelijk afgeweken door voor een schuine lijn te kiezen en nog wel de langste (9 windturbines) lijnopstelling in het gehele plan.	belangrijkste uitgangspunten genoemde. Het volledige advies wordt derhalve ook niet vermeldt onder punt 6. Ten aanzien van het afwijken van dit advies verwijzen wij u naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Bestuurlijke afweging'.	geen reden tot aanpassing.
274	jj	MER, pagina 267: De tekst van hoofdstuk 17 dient op vele plaatsen te worden aangepast aan hiervoor reeds gemaakte opmerkingen. Indiener verwijst naar deze opmerkingen.	Indiener geeft niet specifiek aan welke opmerkingen bedoeld worden. Er wordt derhalve volstaan met een generieke antwoord door te verwijzen naar de reacties zoals gegeven bij de verschillende onderdelen/ opmerkingen uit de zienswijze van indiener.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	jk	MER, pagina 267: In de eerste alinea onder het kopje "Aantal gehinderden" wordt enerzijds over woningen en anderzijds over gehinderden gesproken. Indiener gaat er vanuit dat hij mag aannemen dat bewoners van de woningen worden bedoeld. Gaat het nu om ca. 145 woningen òf 145 gehinderden?	Zoals in de tekst gesteld gaat het om het aantal gehinderden. Niet valt in te zien waarom hier onduidelijkheid over bestaat.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	jl	MER, pagina 279: Onder 17.1.3 Natuur wordt het Natura 2000-gebied Drouwenerzand niet genoemd.	In deze paragraaf worden niet alle Natura2000-gebieden genoemd, maar is een samenvatting opgenomen. Het Natura 2000 gebied Drouwenerzand is wel opgenomen in de bijlage 4A. Dit gebied is echter niet aangewezen voor soorten die mogelijk effect ondervinden van windturbines.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	jm	MER, pagina 270 en 271: Onder 17.1.3 is niets over Vogels opgenomen.	Er is in 17.1.3 wel degelijk iets over vogels opgenomen, te weten de laatste alinea van bladzijde 170. Daarnaast wordt in de laatste alinea van 17.1.3 voor een volledige beoordeling verwezen naar bijlage 17 bij het MER. Kortheidshalve verwijzen wij u dan ook naar deze bijlage.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	jn	MER, pagina 271: De zin: " <i>Effecten op regionale en landelijke populatie zijn daarmee ook uitgesloten.</i> " Indiener is van mening dat voor een dergelijke stelling men eerst de effecten van alle regionale en landelijke windparken bij elkaar moeten optellen; nu is deze stelling niet onder-	In de natuurtoets zijn tevens de cumulatieve effecten beschreven. Als er op lokaal niveau geen effecten zijn, dan zijn er op een hoger schaalniveau (regionaal en landelijk) eveneens geen effecten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		bouwd.		
274	jo	MER, pagina 271: Voor Cultuurhistorie verwijst indiener naar hetgeen indiener hiervoor al enkele keren heeft opgemerkt.	Indiener geeft niet specifiek aan welke opmerkingen bedoeld worden. Er wordt derhalve volstaan met een generieke antwoord door te verwijzen naar de reacties zoals gegeven bij de verschillende onderdelen/ opmerkingen uit de zienswijze van indiener die betrekking hebben op het aspect cultuurhistorie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	jp	MER, pagina 272: In het Kader 17.1 wordt niet ingegaan op het advies van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed om een afstand van 1.800 - 2.000 meter tussen een rijksmonument en een windturbine aan te houden	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'cultuurhistorie en archeologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	jq	MER, pagina 275: Tabel 17.1 is niet duidelijk, daar er in het VKA windturbines in LOFAR zone II zijn gepland. Wat wordt bedoeld met de afstand tussen turbine en LOFAR-antenne station (in meters)?	Niet wordt ingezien waarom tabel 17.1 niet duidelijk zou zijn, de betreffende tabel heeft ook geen betrekking op LOFAR-zone II. Met het dichtstbijzijnde antenstation wordt bedoeld op de afstand tot de kern van LOFAR.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	jr	MER, pagina 275: Indiener herhaald daar telkens een onjuist aantal vollasturen wordt vermeld. Indiener heeft eerder al gewezen op gegevens van het RVO. Het Centraal Bureau voor de Statistiek vermeldt in een overzicht "Windenergie op land; productie en capaciteit per provincie" de productiefactor in %. Voor Nederland was de productiefactor in 2013 23,0% en in 2014 22,8%. Voor de provincie Drenthe zijn geen afzonderlijke cijfers bekend, maar bij overige provincies was de productiefactor in 2013 21,7% en in 2014 21,4%. Cijfers die aangeven dat het aantal van 4.240 vollasturen veel te hoog is.	Ten behoeve van het MER zijn uitgebreide productieberekeningen uitgevoerd op basis van het lokale windklimaat. Deze zijn in bijlage 15 opgenomen en vormen de onderbouwing van de opgenomen cijfers op pagina 238. Dat deze cijfers afwijken van de algemene tekst van RVO komt doordat hier is gerekend met de nieuwste generatie windturbines, die geoptimaliseerd zijn om een zo hoog mogelijke productie te draaien.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	js	MER, pagina 276 en 277: Uit een vergelijking van Tabel 15.1 (p. 242 en 243) met Tabel 17.2 volgt dat er opmerkelijke verschillen zijn tussen de 2e kolom Criterium van Tabel 15.1 en de 2e kolom van Tabel 17.2 Beoordelingsaspect. Een verklaring voor de verschillen wordt niet gegeven. Er zijn ook verschillen tussen de Effectscore (Tabel	In tabel 17.2 zijn alleen de onderscheidende aspecten opgenomen. Indien een aspect niet onderscheidend is, bijvoorbeeld Broedvogels en Niet-broedvogels, is dit samengevat als effect op vogels.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		15.1) en de Effectbeoordeling (Tabel 17.2), die niet worden verklaard.		
274	jt	MER, pagina 285: Indiener merkt op dat de zin: "De windturbines staan op een minimale afstand van 65 meter van deze route" onjuist is.	Indiener geeft niet aan waarom de zin niet correct is. Niet valt in te zien waarom de zin onjuist is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ju	MER, pagina 285: De Inspectie Leefomgeving en Transport heeft geen bezwaar, maar heeft wel enkele voorwaarden aan de toestemming verbonden. Deze voorwaarden worden niet vermeld.	Deze voorwaarden worden meegenomen in de uitvoering en leiden niet tot een andere beoordeling, noch zijn deze onderscheidend tussen de alternatieven.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	jv	MER, pagina 286 en 287 : Tabel 17.3 met de tekst Score tabel is gelijk aan Tabel 17.2 met de tekst Score Tabel (p. 276 en 277). Wat is de zin van het twee keer opnemen van dezelfde tabel?	De betreffende tabellen verschillen wel degelijk van elkaar. Tabel 17.3 omvat namelijk een beoordeling van het VKA met grotere windturbines dan waarbij in de beoordeling van het VKA in tabel 17.2 vanuit is gegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	jw	MER, pagina 289: Circa 2,5 - 4,5 MW. Indiener verwijst naar de gemaakte kanttekening bij pagina 248.	Het onderdeel is gelijklopend is aan het onderdeel van de zienswijze als samengevat onder jf, verwezen wordt naar de reactie onder jf.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	jx	MER, pagina 290: Volgens indiener roept tabel 17.5 twee vragen op. Op de pagina's 275 en 285 zijn bruto productiegegevens en na aftrek van mitigerende maatregelen netto productiegegevens vermeld. Bij de gegevens in tabel 17.5 is niet aangegeven of het om bruto of netto productie gaat. Daarnaast geeft indiener aan dat de "totale productie windpark (MWh/jaar) is vermeld. Gelet op de gegevens vermeld op de pagina's 275 en 285 kan er naar mening van indiener geen sprake van 'totale productie windpark' zijn. Indiener neemt aan dat de productie per windturbine wordt bedoeld.	In tabel 17.5 worden ten behoeve van een onderlinge vergelijking de bruto productieberekeningen gegeven van de verschillende windturbines, per windpark. Dit betekent dat is uitgegaan van 50, 37 en 30 windturbines respectievelijk. Voor de onderlinge vergelijking is het niet nodig mitigerende maatregelen mee te nemen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	jy	MER, pagina 290: De in de laatste alinea genoemde gegevens '2,7 MW of 3,3 MW' wijken sterk af van de in de ontwerp-besluiten omgevingsvergunning genoemde 2,3 tot 4,2 MW.	Dit is aangegeven ter voorbeeld.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	jz	MER, pagina 290: Indiener heeft in een bijlage een overzicht van de productiegegevens opgenomen.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
				passing.
274	ka	Aanvulling MER, pagina 5: De berekeningen die aan Tabel 2.1 ten grondslag liggen zijn niet vermeld. Bij Vestas V112 is steeds 3,0 MW vermeld, terwijl er nu 3,300 MW en 3,075 MW is vermeld. De periode waarover de opbrengst is berekend is niet genoemd.	Deze tabel beoogt een vergelijking te geven ten opzichte van elkaar. Hiervoor zijn een aantal voorbeeldturbines gehanteerd, maar hier hadden ook andere typen gekozen kunnen worden. De opbrengst is in MWh per jaar.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	kb	Aanvulling MER, pagina 5: De gegevens uit Tabel 2.2 (in de tekst boven de tabel staat dat gekozen is voor de V112) zijn vergeleken met de gegevens van Tabel 1 van bijlage 15 bij het Hoofdrapport MER niet te begrijpen.	Deze tabel geeft een onderlinge vergelijking aan tussen een Vestas V112 3,3MW en 3,075 MW. Er is hier geen vergelijking gemaakt met bijlage 15 en het betreft verschillende berekeningen, met een verschillend doel.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	kc	Aanvulling MER, pagina 5: Bij Tabel 2.2 is niet vermeld of het om de bruto dan wel netto opbrengst gaat. De afwijking ten opzichte van zowel de turbine met een vermogen van 3,075 als de turbine met een vermogen van 3,300 MW is zodanig groot dat dit niet door het verschil van het aantal turbines (resp. 48,75 en 45,45 in plaats van 50) te verklaren is.	Deze tabel beoogt de relatieve opbrengsten met elkaar te vergelijken. De cijfers geven de uitkomsten zonder afslagen, etc. zoals onder de tabel vermeldt.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	kd	Aanvulling MER, pagina 5: Heel opmerkelijk is dat in Tabel 2.1 de opbrengst van de turbine met een vermogen van 3,300 MW (12.311 MWh) groter is dan de opbrengst van de turbine met een vermogen van 3,075 MW (12025 MWh), terwijl in Tabel 2.2 het omgekeerde het geval is daar de turbine met een vermogen van 3,075 MW een hogere opbrengst heeft dan de turbine van 3,300 MW.	De totale opbrengst van een windpark bestaande uit 150 MW opgesteld vermogen is groter wanneer wordt gekozen voor een 3,075 MW turbine, dan voor een 3,3 MW turbine. Dit komt omdat er dan meer turbines in de berekening worden meegenomen, waardoor een grotere MWh opbrengst wordt gehaald. Dit is precies wat deze tabel beoogt te laten zien.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ke	Aanvulling MER, pagina 6: De tekst van de tweede alinea van onderen roept vragen op. De percentages van 11% en 23% zijn afgeleid van de gegevens op p. 290, waar resp. vollasturen van 4.660, 4.233 en 3.584 zijn vermeld. In Tabel 1 van bijlage 15 bij het Hoofdrapport MER worden voor de Nordex N131 3 MW in plaats van 4.660 vollasturen de volgende vollasturen vermeld: 4.549 en 4.240.	Het betreft bruto en netto vollasturen. De percentages zijn vergeleken op basis van de bruto uitkomsten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	kf	Aanvulling MER, pagina 6: Ten aanzien van de MW-	Voor wat betreft de reactie ten aanzien van de MW-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		klassen verwijst indiener naar eerder gemaakte opmerkingen.	klassen verwijzen wij u naar onze eerdere reactie ten aanzien van de gehanteerde MW-klasse(n).	geen reden tot aanpassing.
274	kg	Aanvulling MER, pagina 7-8, tabel 2.3: Gelet op het vervolg van de procedure zal de start van de bouw op 01-01-2017 niet haalbaar zijn.	Dit klopt, echter voor de onderlinge vergelijking maakt dit geen verschil. Dit zal immers voor beide gevallen gelden. In de exploitatiemodellen dient een startdatum te worden aangegeven	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	kh	Aanvulling MER, pagina 7-8, tabel 2.3: De Eenheden zijn geheel verschillend waardoor met deze gegevens geen kostprijs kan worden berekend. Als voorbeeld noemt indiener: Investeringskosten k€/MW en vaste onderhoudskosten k€/MWh.	Deze eenheden zijn gebruikelijk in berekeningen voor windenergie en gebaseerd op een algemeen beschikbaar model, zoals beschikbaar via de website van RVO.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ki	Aanvulling MER, pagina 7-8, tabel 2.3: Er is geen post onvoorzien opgenomen.	Over het algemeen geldt dat de business case berekening is opgesteld ter illustratie van de investeringen en rendementen die gemoeid zijn met turbines met een groot vermogen. Deze exercitie is verricht teneinde tegemoet te komen aan de opmerkingen van de Cie MER die vroeg om het inzichtelijk maken van het niet aantrekkelijk zijn van turbines met een groot vermogen. Alles is gebaseerd op aannames die ECN ook gebruikt in haar berekeningen voor de hoogte van het SDE bedrag. Toevoeging van detailniveau verandert niets aan de conclusies.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	kj	Aanvulling MER, pagina 7-8, tabel 2.3: De windturbines, fundering, heipalen, enz. dienen bij het beëindigen van de gebruikstermijn te worden verwijderd. Wat zijn de kosten hiervan?	Verwezen wordt naar de reactie onder ki.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	kk	Aanvulling MER, pagina 7-8, tabel 2.3: Bij het Aantal operationele jaren (1) is 15 jaren ingevuld, terwijl er een vergunning voor onbepaalde tijd wordt aangevraagd en er sprake is van ten minste 20 operationele jaren.	Een businesscase voor een windenergieproject is gebruikelijk gebaseerd op een looptijd van de leningen voor 15 jaar. Deze is gekoppeld aan de SDE+ duur, welke ook 15 jaar bedraagt. Dit betekent echter niet dat dit gelijk is aan de technische levensduur van de businesscase. Voor de onderlinge vergelijking maakt	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			ook dit geen verschil.	
274	kl	Aanvulling MER, pagina 7-8, tabel 2.3: Bij vollasturen (de meest cruciale parameter in de business case) is voor 3 MW 4.240 uren ingevuld en voor 5 MW 3.250. In tabel 1 van bijlage 15 worden voor 3 MW ook andere aantallen vollasturen, variërend van 3.510 tot 4.660, vermeld. Met het aantal van 4.240 vollasturen is kennelijk gekozen voor het voorkeursalternatief (VKA).	Verwezen wordt naar voetnoot 2 bij de tabel. Voorts ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	km	Aanvulling MER, pagina 7-8, tabel 2.3: De productie per windturbine van 3 c.q. 5 MW uitgedrukt in kWh is niet vermeld.	Dit is ook niet benodigd. Het aantal vollasturen is vermeld, waarmee de kWh productie kan worden bepaald.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	kn	Aanvulling MER, pagina 7-8, tabel 2.3: Bij 5 MW is 3.250 vollasturen vermeld; op p. 290 zijn voor de Games G 128 van 5 MW 3.584 vollasturen vermeld. De keuze voor 3.250 vollasturen is niet onderbouwd.	In de tabel op p.290 zijn de drie windturbines voor de onderlinge vergelijking alle drie gemodelleerd op een ashoogte van 145m, ongeacht of deze leverbaar is door de fabrikant. In tabel 2.3 van de aanvulling is gerekend met daadwerkelijk leverbare windturbines, waardoor de ashoogte en daarmee het aantal vollasturen kan afwijken. Verwezen wordt naar voetnoot 2 bij de tabel.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ko	Aanvulling MER, pagina 7-8, tabel 2.3: De Vollasturen (P502) en de Grijs stroomprijs ((1) zijn twee keer in de tabel opgenomen. Wat is hier de reden voor?	Deze uitdraai komt uit het model van RVO (zie bronvermelding in de tekst). Hierin wordt deze invoer op twee plekken vereist.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	kp	Aanvulling MER, pagina 7-8, tabel 2.3: Het bedrag van € 0,0039/MWh uur, vermeld bij Grondhuur per MWh, kan naar mening van indiener niet correct zijn. Uitgaande van een opbrengst van 636.063 MWh (zie p. 48 van de Toelichting op het ontwerp inpassingsplan) per turbine van 3 MW komt de grondhuur neer op € 2.480,65 per jaar. Dit is per MW vermogen € 16,54 (2480,65 :150) en per windturbine van 3 MW vermogen € 49,62 (3 x 16,54). Deze bedragen zijn, aldus indiener, onwaarschijnlijk laag, vergeleken met de bedragen van ca. € 10.000,— per MW vermogen die in het rapport "Grondvergoedingen bij windenergieprojecten" van Pondera Consult van 8 mei	Deze invoergegevens zijn overgenomen uit de Basisbedragen SDE+ 2016, die ECN heeft vastgesteld. Indiener maakt een rekenfout, aangezien in de tabel staat aangegeven k€/Mwh, ofwel het getal is een factor 1000 groter.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		2013 staan.		
274	kq	Aanvulling MER, pagina 7-8, tabel 2.3: - De gebiedsgebonden bijdrage per MWh is € 0,0005. Uitgaande van de hiervoor genoemde productie van 636.063 MWh per jaar zal de gebiedsgebonden bijdrage € 318,03 per jaar voor het gehele windpark De Drentse Monden en Oostermoer bedragen. Op grond van door de heer H.W, ten Have in een interview genoemde gegevens heeft indiener zijn berekening moeten herzien. De uitkomst van de nieuwe berekening is € 250,— (500.000 MWh x € 0.0005). Voor details verwijst indiener naar de bijlage Productiegegevens bij de zienswijze.	Verwezen wordt naar de reactie onder am.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	kr	Aanvulling MER, pagina 7-8, tabel 2.3: Pondera Consult heeft de in de business case opgenomen posten kennelijk niet vergeleken met de posten opgenomen in het rapport "Kosten en baten windpark op land" van 12 oktober 2009, opgesteld in opdracht van de rechtsvoorganger van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Vanzelfsprekend zijn de bedragen uit genoemd rapport niet meer van toepassing, maar dit geldt niet voor de posten. Indiener verwijst hierbij ook naar de publicatie "Kosten en baten" op de site van rvo.nl.	De posten zijn opgenomen op basis van het rekenmodel van Rebel Group, (versie 27 mei 2014) dat gepubliceerd is door RVO: http://www.rvo.nl/onderwerpen/duurzaam-ondernemen/duurzame-energieopwekken/windenergie-op-land/tools/rekenmodel-business-case	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ks	Aanvulling MER, pagina 9-10, paragraaf 2.2.1: Het is voor indiener niet duidelijk of de tekst is voorgelegd aan de Inspectie Luchtvaart en Transport. Er is naar mening van indiener weinig toegevoegd aan hetgeen al eerder is beschreven en in vergelijking met de voorwaarden die genoemde Inspectie heeft gesteld. Er is geen definitieve oplossing en er zijn voor de bewoners grote onzekerheden, zoals het aspect of de investering haalbaar is en in verhouding staat tot de effectiviteit.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
274	kt	Aanvulling MER, pagina 10: Uit ervaring weet indiener dat de knipperende obstakellichten (o.m. bij Coevorden, rij-	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		dende over de N34), als heel hinderlijk worden ervaren.	geschrappt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	
274	ku	Aanvulling MER, pagina 17: Het standpunt "Dit is praktisch en economisch moeilijk tot niet uitvoerbaar" is naar mening van indiener niet aanvaardbaar.	Het onderdeel is gelijkloidend is aan het onderdeel van de zienswijze als samengevat onder ex en ey, verwezen wordt naar de reactie onder ex en ey.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	kv	Aanvulling MER, pagina 17: Uit de tekst in de 3e alinea blijkt niet dat de provincie Drenthe en de in de tekst genoemde gemeenten met de handelwijzen hebben ingestemd.	Het provinciale beleid is uitsluitend bindend voor provincies en gemeenten, niet voor het Rijk. Inzake het aspect archeologie is er voor gekozen om waar mogelijk aan te sluiten bij de beleidssystematiek van de gemeenten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	kw	Aanvulling MER, pagina 17: Indiener vraagt zich af of provincie en gemeenten met de laatste zin onder het kopje "Onderzoek bij turbinelocaties met middelhoge verwachting in het RIP" hebben ingestemd. Indiener citeert uit de beheersverordening Buitengebied van de gemeente Borger-Odoorn: " <i>Het gemeentelijk beleid richt zich primair op behoud in situ van waardevolle archeologische vindplaatsen. Bij ruimtelijke ingrepen met een groot maatschappelijk belang en als er geen alternatieven zijn om de vindplaats te behouden, moeten de archeologische waarden worden opgegraven (behoud ex situ).</i> " " <i>De gemeente wil nadrukkelijk een regierol nemen ten aanzien van het gemeentelijk archeologisch erfgoed. Daarom wil zij vanuit haar rol als bevoegd gezag, voorafgaand aan de uitvoering van het onderzoek, alle Programma's van Eisen voor archeologisch onderzoek ter instemming voorgelegd krijgen.</i> "	Het gemeentelijk beleid is uitsluitend bindend voor gemeenten, niet voor het Rijk. Inzake het aspect archeologie is er voor gekozen om waar mogelijk aan te sluiten bij de beleidssystematiek van de gemeenten. Zoals inderdaad blijkt uit de laatste zin van het bedoelde kopje is de wijze van onderzoek niet geheel conform de gemeentelijke normen, voor een toelichting hierop verwijzen wij u ook naar onze reactie onder 274 ex. In het kader van het vooroverleg hebben provincie en gemeenten hierop kunnen reageren. Daarnaast is afgestemd met de regionaal archeoloog.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	kx	Aanvulling MER, pagina 18: Heeft de gemeente Borger-Odoorn ingestemd met het gelijk trekken van het beleid aan dat van de gemeente Aa en Hunze? De gemeente Borger-Odoorn mag zelf het beleid bepalen en dit hoeft niet over een te komen met het beleid van een buurgemeente.	Het gemeentelijk beleid is uitsluitend bindend voor gemeenten, niet voor het Rijk. Inzake het aspect archeologie is er voor gekozen om waar mogelijk aan te sluiten bij de beleidssystematiek van de gemeenten. Zoals inderdaad blijkt uit de laatste zin van het bedoelde kopje is de wijze van onderzoek niet geheel conform	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			de gemeentelijke normen, voor een toelichting hierop verwijzen wij u ook naar onze reactie onder 274 ex.	
274	ky	Aanvulling MER, pagina 18: De tekst van de vierde alinea (Veldinspectie enz.) is naar mening van indiener geheel ten gunste van de initiatiefnemers geschreven en getuigt nog eens van de opvatting dat geld boven cultuurhistorie gaat. Naar mening van indiener is dat een niet te aanvaarden opvatting.	Niet wordt ingezien waarom de bewuste tekst ten gunste van initiatiefnemers is geschreven. De archeologische onderzoeken zijn uitgevoerd door gekwalificeerde archeologische onderzoeksbureau's die geen binding hebben met initiatiefnemers. Wij delen de mening van indiener dan ook niet.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	kz	Aanvulling MER, pagina 18: De laatste zin vindt indiener onzin, daar men de uitvoerders van graafwerk goed en duidelijk kan instrueren over de wijze van uitvoering van het graafwerk.	Niet wordt ingezien waarom de betreffende zin onzin is. Deze zin, en de betreffende alinea, geven juist aan dat archeologische vondsten altijd gemeld moeten worden. Ook als deze ontdekt worden door de uitvoerders van graafwerk.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	la	Aanvulling MER, pagina 19-20: Uit Tabel 2.2 volgt dat bij de verwachting 'laag' 1 keer een boring is uitgevoerd en dat dit 10 keer niet is gebeurd. Op grond van 1 locatie 'laag' worden er conclusies voor de overige 10 locaties getrokken. In het veen kan men altijd voor verrassingen komen te staan. Zo werd tijdens de reconstructie van het Zuiderdiep in 2e Exloërmond in 2002 bij graafwerkzaamheden voor het lunet het zgn. Muddemeer aangetroffen. Vanuit dit meer liep een veenstroompje naar de Mussel A (bron: 150 jaar 2e Exloërmond 1853 - 2003. Ook zo'n vondst valt onder de cultuurhistorie.	De gekozen onderzoeksstrategie is goed onderbouwd in de archeologische rapporten die ten grondslag liggen aan o.a. de Aanvulling MER. Er zijn gelet op deze archeologische rapporten geen redenen om in de overige gebieden met een lage archeologische verwachting onderzoek uit te voeren. Bij eventuele toevalsvondsten geldt daarnaast, zoals op pagina 18 van de Aanvulling MER aangegeven, de wettelijke zorgplicht (artikel 53 van de Monumentenwet).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	lb	Aanvulling MER, pagina 20: Naar mening van indiener bevat de laatste alinea op pagina 20 een kromme redenering die uitkomt op circa 540 m2 per windturbine. Op andere plaatsen in het Hoofdrapport MER is een oppervlakte van bijna 5.000 m2 voor de windturbine en de daarbij benodigde opstelplaats genoemd. De wijze van berekenen wijkt ook af van het onderzoeksadvies in het RAAP-rapport 2186 (p. 59). In genoemd rapport staat bij veenlandschap "In deze landschappelijke eenheden dient	Van belang is of er daadwerkelijk grondroering dieper dan 0,3m beneden maaiveld plaatsvindt ten behoeve van de bouw waarvoor vergunning wordt aangevraagd op dit moment. Het windturbinefundament zal worden onderheid, waardoor hiervoor inderdaad sprake is van grondroering. De berekende oppervlakten zijn dus correct. De aanleg van de infrastructuur maakt op dit moment geen onderdeel uit van de vergunning en is dus ook nog niet onderzocht. Daarbij komt dat voor de aan-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		bij plannen met een omvang van 2,0 ha of meer en waarbij bodemingrepen zijn voorzien die dieper reiken dan 0,3 m - MV, een veldinspectie te worden uitgevoerd." In casu gaat het om een plan van aanzienlijk meer dan 2 ha. Bijkomend is dat de oppervlakten van bijv. de kabeltracés, de onderhoudswegen en de inkoopstations door de auteur niet zijn meegerekend.	leg van wegen en opstelplaatsen niet in alle gevallen sprake is van grondroering, aangezien deze ook op het maaiveld kunnen worden aangelegd.	
274	lc	Aanvulling MER, pagina 21: De betekenis van de score in de gecorrigeerde tabel 9.3 is opnieuw (zie reactie indiener bij pagina 157) niet verklaard, terwijl de score ten opzichte van de 'oude' tabel de score +/- is komen te vervallen, waarmee een achtpunten-schaal is vervangen door een zevenpunten-schaal. Het gaat om zes wijzigingen in de waardering en het wijzigen van de waarderingsschaal. Naar mening van indiener kan dan niet meer van een kleine fout worden gesproken, daar de waarderingen doorwerken in de tekst en de tekst niet is aangepast.	Zie reactie onder 274 ii. Zoals in de tekst van de aanvulling is vermeld is hier een typefout opgetreden. Er was nooit een +/- score mogelijk en deze beoordeling is ook nooit gegeven. De aanvulling heeft dit beoogd te corrigeren.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ld	MER -Bijlage 0 - Litteratuurlijst: Onder Veiligheid worden belangrijke rapporten van de gemeenten Borger-Odoorn en Aa en Hunze niet genoemd. De vraag rijst of de auteurs wel kennis van deze rapporten hebben genomen.	Het betreffen hier gemeentelijke beleidsvisie. Dergelijke beleidsvisie zijn uitsluitend bindend voor gemeenten en niet voor het Rijk.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	le	MER - Bijlage 0 - Literatuurlijst: Uit de literatuurlijst blijkt niet dat de auteurs kennis hebben genomen van het boek prof. D. Sijmons, hoogleraar Landschapsarchitectuur aan de T.U. Delft, "Landschap en energie, ontwerpen voor transitie" waarin deze hoogleraar aan de energiesector laat zien wat de ruimtelijke overstap van de transitie van fossiele brandstof naar hernieuwbare energiebronnen voor het landschap betekent.	Dit boek is niet betrokken bij de totstandkoming van het MER en derhalve niet in de literatuurlijst opgenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	lf	MER- Bijlage 1 - Locatieonderbouwing: In de adviezen van de Commissie voor de milieueffectrapportage van 20-09-2011, rapportnr. 2553 en 29-03-2012, rapportnr. 2612-52, is geadviseerd locaties in Noord-Nederland te	Het onderdeel is gelijkloidend is aan het onderdeel van de zienswijze als samengevat onder hq, verwezen wordt naar de reactie onder hq.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		onderzoeken. Dit onderzoek is beperkt tot Noordoost-Nederland. Er is naar mening van indiener sprake van een duidelijke leemte in het onderzoek. Het feit dat genoemde Commissie in het tussentijds toetsingsadvies van 18 november 2015 niet meer op deze aanbeveling terugkomt doet niet ter zake. De leemte is er.		
274	Ig	MER- Bijlage 1, pagina 2: De initiatiefnemers hadden na de samenvoeging van hun initiatieven in 2011, gelet op hun grondposities, slechts één doel t.w. het bouwen van windturbines in de gebieden De Drentse Monden en Oostermoer. Zij zijn niet geïnteresseerd in de bouw van windturbines buiten deze gebieden. De minister van Economische Zaken had voor het realiseren van de doelstelling van 14% duurzame energie in 2020 voor de bouw van windturbines locaties en investeerders nodig. De locaties die zijn onderzocht vormen grotendeels geen alternatief voor het windpark De Drentse Monden en Oostermoer, maar zullen dienen voor het bereiken van de in IPO-verband met de provincies Drenthe en Groningen gemaakte afspraken over de capaciteit voor windenergie. In Drenthe waren de gemeenten Coevorden en Emmen al als zoekgebied aangewezen en was er al jaren overleg gaande.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	Ih	MER- Bijlage 1, pagina 3: In de SWOL zijn de Drentse Veenkoloniën aangewezen en deze omvatten meer dan De Drentse Monden en Oostermoer.	In figuur 1.2 is oranje gearceerd het gebied voor groot-schalige windenergie, zoals opgenomen in de SvWOL, opgenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	Ii	MER- Bijlage 1, pagina 4: De beperking tot 100 MW in de tweede stap wordt niet toegelicht. In ons land worden op heel veel plaatsen kleine windparken (van 15 MW tot 100 MW) gerealiseerd. Wil de minister met enkel grote stappen in plaats van vele kleine stappen de doelstelling realiseren?	Het beoogde voornemen betreft een windpark van > 100 MW. Derhalve is het redelijk om alleen gelijkwaardige alternatieven te onderzoeken. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	Ij	MER- Bijlage 1, pagina 14 en verder: Het totaal van de in	De zin van hoofdstuk 3 is enkel een beoordeling van de	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de figuren 3.1 tot en met 3.12 vermelde aantal windturbines bedraagt 705 met een totale capaciteit van 2.115 MW, waarvan in Drenthe 189 windturbines met een totaal vermogen van 567 MW. Andere locaties met een capaciteit < 100 MW, zoals bijv. Coevorden, zijn niet meegerekend. De doelstelling voor ons land is 6.000 MW wind op land, waarvan eind 2015 bijna 3.000 MW (bron: statsline.nl) was geplaatst. In 2016 zal de geplaatste capaciteit aanzienlijk toenemen, gelet op de uitvoering van goedgekeurde plannen. Volgens een publicatie van de SER is het technisch potentieel voor wind op land 8 GW (= 8.000 MW). Als men de voor Drenthe en Groningen berekende capaciteit van 2.115 MW plaatst tegenover de reeds geplaatste capaciteit van 3.022 MW, de doelstelling van 6.000 MW in 2020 en het technisch potentieel van 8.000 MW dan rijst de vraag wat de zin is van de in genoemde tabellen gemaakte berekeningen.	locaties op de thema's energieopbrengst, leefomgeving, ecologie en landschap. Hieruit volgt dat geen van de locaties ongeschikt is voor grootschalige windenergie.	geen reden tot aanpassing.
274	Ik	MER- Bijlage 1, pagina 39: Waarom is de locatie Emmen, gelegen binnen de Drentse Veenkoloniën, niet in de nadere beoordeling betrokken?	De nadere beschouwing heeft alleen betrekking op de locatie De Drentse Monden en Oostermoer waarvoor het MER is opgesteld. De locatie Emmen is wel betrokken in de beoordeling in hoofdstuk 3 van bijlage 1 van het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	II	MER- Bijlage 1, pagina 39: Waarom is de integrale cultuurhistorische en landschappelijke visie voor het gehele Drents- Groningse veenkoloniale gebied niet voor advies aan het College van Rijksbemiddelaars en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed voorgelegd? Een visie die in elk geval in strijd is met het beleid van de provincie Groningen voor locaties voor windenergie.	Er geen bestond geen aanleiding om deze visie voor te leggen aan het college van Rijksadviseurs. Dit onderzoek beoogt juist het soms strijdige beleid van de provincies te overbruggen door een integrale visie te presenteren, die ingaat op landschap en zich niet laat leiden door provinciegrenzen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	Im	MER - Bijlage 2: Indiener verwijst naar de opmerkingen die hij hiervoor al heeft gemaakt en in het bijzonder dat het advies van de Commissie voor de milieueffectrapportage om alternatieven in Noord-Nederland in de studie te betrekken niet is opgevolgd.	Indiener geeft niet specifiek aan welke opmerkingen bedoeld worden. Er wordt derhalve volstaan met een generieke antwoord door te verwijzen naar de reacties zoals gegeven bij de verschillende onderdelen/ opmerkingen uit de zienswijze van indiener die betrekking	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			hebben op dit aspect. Wat betreft het advies van de Commissie wordt verwezen naar de beantwoording bij hq.	
274	In	MER - Bijlage 2A : De benaming van de notitie d.d. 7 juli 2015 is niet correct en het door Pondera (pagina 1) gegeven uitgangspunt dat in alle opstellingen windturbines worden gebruikt met een ashoogte van 100 meter en een rotordiameter van 100 meter deugt niet. Laatstgenoemde gegevens leiden tot een tiphoogte van 150 m, terwijl van een tiphoogte van minimaal 175 m tot maximaal 210,5 meter uitgegaan had dienen te worden.	Bijlage 2a betreft een verkennende ecologische risico-analyse. Hierin is nadrukkelijk aangegeven dat het een verkennende bureaustudie betreft, bedoeld om de locaties onderling te vergelijken. Door in alle gevallen uit te gaan van gelijke maatvoeringen wordt dit geborgd. In het verder uitgevoerde natuuronderzoek ten behoeve van het ProjectMER wordt uitgegaan van een tiphoogte van maximaal 210,5 meter.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	lo	MER - Bijlage 2A: Het Natura 2000-gebied Drouwenerzand komt in de notitie niet voor. Ook wordt niet ingegaan op het aan het Natura 2000-gebied Bargermeer grenzende Duitse natuurgebied.	Het betreft een verkennende studie. Aangegeven wordt dat er enkele Natura 2000-gebieden aanwezig zijn, zonder het doel te hebben compleet te zijn. Voor de volledigheid wordt opgemerkt dat zowel het Natura 2000-gebied Drouwenerzand als Bargermeer onderzocht zijn in de natuurtoets in bijlage 4 van het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	lp	MER - Bijlage 2A: Over de voorkeursvariant is niets vermeld.	Bijlage 2a betreft een verkennende ecologische risico-analyse. Hierin is nadrukkelijk aangegeven dat het een verkennende bureaustudie betreft. Het voorkeursalternatief is onderzocht in bijlage 17 van het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	lq	MER - Bijlage 3: Indiener verwijst naar opmerkingen die hij later in zijn zienswijze maakt.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	lr	MER - Bijlage 4: In de Natuurtoets wordt het natuurgebied van het Drents Landschap, gelegen bij Exloërkijl te 2e Exloërmond niet genoemd, terwijl er windturbines op relatief korte afstand van dit natuurgebied zullen worden geplaatst.	Concreet kan voor het bosje aan de Exloërkijl worden gesteld dat de turbines niet in of in de nabijheid van het gebied worden geplaatst. Daarmee is van directe aantasting van het leefgebied van de genoemde soorten geen sprake. De buizerd kent een verstoringsafstand van 50 - 75 meter (conform soortenstandaard RVO), de ransuil kent een vergelijkbare verstoringsafstand. Aangezien de turbines op > 300 meter afstand tot de rand van het bosje zijn voorzien, wordt geen	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			<p>verstoring van eventuele broedende exemplaren van deze soorten verwacht.</p> <p>Het bosgebied aan de Exloërkijl maakt geen onderdeel uit van het netwerk van beschermde natuurgebieden (NNN of Natura 2000). In het kader van de natuurbeschermingswet is dit gebied derhalve niet nader beschouwd. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.</p>	
274	Is	MER - Bijlage 4: Het natuurgebied binnen de zones I en II van LOFAR wordt niet genoemd, dit natuurgebied ontwikkelt zich tot een rijk vogelgebied.	Het betreffende natuurgebied is gelegen op ruime afstand van het plangebied. Het betreffende natuurgebied maakt geen onderdeel uit van een Natura 2000-gebied, wel behoren delen van het gebied tot het Natuurnetwerk Nederland (voormalige EHS). In de Natuurtoets is ten aanzien van het Natuurnetwerk Nederland een beoordeling opgenomen. Uit deze beoordeling volgt dat effecten op het functioneren van het Natuurnetwerk Nederland in de omgeving van het windpark zijn uitgesloten. De wezenlijke waarden en kenmerken worden niet aangetast, ook niet wanneer rekening wordt gehouden met externe werking.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	It	MER - Bijlage 4: De onderzoekers zijn in elk geval van de natuur in 2e Exloermond niet op de hoogte. Bij één van mijn burens zijn er boerenzwaluwen en ransuilen/ Aan fazanten, kikkers, kevers, slakken en vlinders wordt geen aandacht besteed.	In de Natuurtoets is wel degelijk rekening gehouden en onderzoek gedaan naar de genoemde soorten. Zo wordt in paragraaf 9.3.1 o.a. ingegaan op de boerenzwaluw en wordt in paragraaf 11.1 op de ransuil. Verder wordt in 11.3.2 ingegaan op ongewervelden (slakken) en in 8.4 en 11.3.4 op amfibieën. Wij delen de mening van indiener dan ook niet dat de onderzoekers, welke gekwalificeerd zijn, niet op de hoogte zijn van de natuur in 2e Exloërmond.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	Iu	MER - Bijlage 4: De onderzoekers verwijzen dikwijls naar oude onderzoeken. Indiener noemt als voorbeeld de op pagina 38, 39 en 40 aangehaalde onderzoeken uit 1989, 1992, 1999, 2001, 2003, 2006, 2007 en 2009 die als	De natuurtoets is opgesteld op basis van de laatste stand der wetenschappelijke kennis. In enkele gevallen is de best beschikbare kennis over bepaalde onderwerpen al enige jaren oud. Dit doet er niet aan af dat deze	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		onderbouwing worden gebruikt.	kennis nog steeds toepasbaar en valide is.	
274	Iv	MER - Bijlage 4: Indiener vindt het opmerkelijk dat er niet verwezen wordt naar gegevens van de Vogelbescherming Nederland, zoals bijv. "De nationale windmolenrisicokaart voor vogels". Deze kaart is gebaseerd op gegevens van diverse landelijke vogelmeetnetten.	Ten behoeve van het ecologisch onderzoek is specifiek veldonderzoek op locatie gedaan en zijn telgegevens van het plangebied opgevraagd. Deze gegevens, die overigens deels ook afkomstig zijn van SOVON, zijn nauwkeuriger.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	Iw	MER - Bijlage 4: Op grond van eigen waarnemingen, die indiener niet allemaal vastlegt, kan indiener veel tegenspreken. Op pagina 55 staat: " <i>s winters verblijven er kleine aantallen wilde zwanen (ordegrootte gemiddeld 1 tot 10 exemplaren)</i> ". Op 18 januari 2016 heeft indiener bij de Dreef meer dan 20 wilde zwanen bij elkaar verblijvend geteld. In de winter verblijven op de ijsbaan te 2e Exloërmond bij open water vaak tientallen wilde eenden. Het is daar erg beschut en rustig. Zie pagina 60 waar alleen Oostermoer wordt genoemd.	In de natuurtoets en bijbehorende veldonderzoeken is op een gestandaardiseerde en gevalideerde manier onderzoek gedaan door terzake deskundige ecologen, naar voorkomen van soorten en belang van het gebied voor deze soorten. De waarneming van indiener wordt voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	Ix	MER - Bijlage 4: Indiener woont inmiddels 15 jaar in 2e Exloërmond en heeft kunnen vaststellen dat er in feite alleen van afname van belangrijke vogelsoorten sprake is. In de beginjaren van de 21e eeuw zag indiener nog scholeksters, Kieviten en grutto's, maar deze vogels ziet indiener niet meer. Het heeft veel te maken met de wijze waarop het land wordt bewerkt. Het zijn in de herfst en winter de weersomstandigheden die de trek van ganzen bepalen; als de kou er aan komt dan vliegen ze naar het zuiden, wordt het weer warmer dan keren ze richting noord terug. Met de komst van de windturbines verwacht indiener niet meer dat ganzen over zijn woonboerderij vliegen, maar uitwijkte. Indiener zal deze prachtige vluchten gaan missen. De initiatiefnemers houden niet van foeragerende ganzen op hun land en met de komst van de windturbines zullen de ganzen wel moeten uitwijken om hun vege lijf te redden.	Deze opmerking wordt voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
274	ly	MER - Bijlage 4: Er is één dier, de steenmarter, die breidt zich zodanig uit dat het een plaag is geworden. Schade veroorzaakt door steenmarters wordt niet vergoed.	Gelet op het feit dat dit onderdeel van de reactie geen betrekking heeft op het voorliggende inpassingsplan of het MER met bijlagen, wordt dit onderdeel van de reactie ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	lz	MER - bijlage 7 - pagina 3: Uit de verdere gegevens in de documenten blijkt dat er rekening met een tiphoogte van 210 meter moet worden gehouden.	Bijlage 7 is opgesteld ten behoeve van de alternatievenvergelijking in het MER. Later is in de gevoeligheidsanalyse ten behoeve van het voorkeursalternatief bekeken welke effecten het vergroten van de tiphoogte heeft voor de effectbeoordeling. Een dergelijke wijziging leidt niet tot een significant andere zichtbaarheidsanalyse, of andere beoordeling.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ma	MER - bijlage 7, pagina 5: Indiener vraagt zich af waar de keuze van de ooghoogte van de waarnemer, t.w. 1,60 m, op is gebaseerd.	De gemiddelde lengte van een volwassen persoon in Nederland is circa 1,74m (TNO landelijke groeistudie). De ogen bevinden zich dan op circa 1.62m. Dit is afgerond naar 1,6 meter. Voor de resultaten maakt dit geen verschil.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	mb	MER - bijlage 7, pagina 11: Afbeelding 2-4 is niets zeggend daar er geen afstanden zijn vermeld.	Gelet op het doel van de afbeelding is een weergave van afstanden niet relevant.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	mc	MER - bijlage 7, pagina 13: Indiener is van mening dat de conclusies ook op basis van gezond verstand getrokken hadden kunnen worden. Op veel plaatsen op of langs de hoge rand van de Hondsrug is het zicht richting de lager gelegen gebieden uitstekend. Uit eigen waarneming kan indiener zeggen dat de fabriek van Avebe te Gasselternijveenschmond van vele plaatsen op of langs de Hondsrug zichtbaar is. De tiphoogte van de windturbines is ten minste 3 x zo hoog als de hoogte van genoemde fabriek. Vanaf de weg Exloo - Valthe kijkt men kilometers ver het veengebied in. Theoretische berekeningen zijn mooi, maar eigen waarnemingen zijn naar mening van indiener beter.	Het is onduidelijk wat indiener met dit onderdeel van zijn zienswijze wil aangeven Dit onderdeel wordt dan ook ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	md	MER - bijlage 7: Indiener verwijst ook naar hetgeen in-	Op de onderdelen waar indiener naar verwijst inzake	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		diener hiervoor onder interferentie binnen het windpark De Drentse Monden en Oostermoer heeft geschreven.	interferentie is hiervoor separaat ingegaan. Korthedshalve verwijzen wij u voor onze reactie hiernaar.	geen reden tot aanpassing.
274	me	MER - bijlage 8: Indiener verwijst naar de opmerkingen bij interferentie binnen het windpark De Drentse Monden en Oostermoer, waar indiener heeft gewezen op het onderzoek van ROM 3D van 10 februari 2012.	Zie reactie onder 274 md. Een eerder reactie op die onderdelen van de zienswijze waarin het onderzoek van ROM3D wordt genoemd, is opgenomen in 274 ar en 274 ij. Korthedshalve verwijzen wij u hiernaar.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	mf	MER - bijlage 14a: Indiener geeft aan dat deze bijlage gaat over de bouwbeperkingen en niet over de risico's voor de veiligheid van de omwonenden als gevolg van de langs de noordelijke rand van laagvliegroute 10 geplande negen windturbines. Indiener verwijst naar de eerder opmerkingen die over deze brief zijn gemaakt.	Het onderdeel is gelijkloidend is aan het onderdeel van de zienswijze als samengevat onder iw, verwezen wordt naar de reactie onder iw.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	mg	MER - bijlage 14b: De brief van de Inspectie Leefomgeving en Transport van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu is gedateerd 14 februari 2014 toen het voorkeursalternatief nog niet bekend was. Zelfs het advies van het College van Rijksadviseurs dat een belangrijke rol bij de keuze van de locaties voor de windturbines heeft vervuld was op laatstgenoemde datum nog niet uitgebracht. In de bij de brief gevoegde bijlage zijn de kadastrale gegevens van variant B vermeld. De gegevens van bijlage I zijn ook verouderd.	In het kader van het projectMER is dit voorgelegd aan de Inspectie, zodat eventuele aandachtspunten kunnen worden meegenomen in de verdere planontwikkeling. Uit de toetsing komen, behoudens het zweefvliegveld Veendam, geen bijzondere aandachtspunten naar voren. Het inpassingsplan, met daarin het voorkeursalternatief wordt in het kader van vooroverleg nogmaals naar ILT gestuurd. Aangezien dit wat betreft omvang aanzienlijk kleiner is dan de in het MER onderzochte alternatieven en zich binnen hetzelfde plangebied bevindt is geen reden om aan te nemen dat het advies van ILT zal afwijken.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	mh	MER - bijlage 14b: De voorwaarden die in deze brief zijn opgenomen zijn niet in de ontwerp besluiten omgevingsvergunning voor de deelparken DEE, CLUSTER DEE en RH opgenomen.	De desbetreffende regelgeving op het vlak van luchtvaart en de verplichtingen die daaruit voortvloeien, staan los van onderhavige vergunningprocedure.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	mi	MER - bijlage 14b: Naar mening van indiener had na de keuze voor het voorkeursalternatief opnieuw het advies van genoemde Inspectie gevraagd dienen te worden.	Verwezen wordt naar de reactie onder mg.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	mj	MER - bijlage 19: In de brief van indiener van 27 mei 2015 aan de minister heeft indiener geschreven over het	Bij de in de kaartbijlage opgenomen kaarten wordt de schaal duidelijk vermeld. Met behulp daarvan zijn de	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gebruik van telkens verschillende schaalgrootten voor de kaarten. De minister heeft per brief van 2 september 2015 geantwoord dat dit aspect aandacht zou krijgen. De in deze bijlage opgenomen kaarten laten zien dat deze toezegging niet is nagekomen. Indiener gaat niet alle schalen opschrijven, maar de verschillen zijn groot. Een toelichting op de kaart ontbreekt.	afstanden op de kaart goed in te meten. Het is juist dat er sprake is van verschillende schalen bij verschillende kaarten, dit doet echter niets af aan de bruikbaarheid van de kaarten zelf en het beoogde doel van de kaarten.	passing.
274	mk	MER - bijlage 20, pagina 3 en 4: Er wordt alleen over inkomsten voor de gemeenten geschreven, De kosten van de rijksoverheid (uren, enz. van ambtenaren, ingehuurd adviesbureaus, enz), van de provincie Drenthe, en de gemeenten worden niet vermeld. Indiener vraagt zich af hoeveel de in de afgelopen jaren uitgevoerde onderzoeken hebben gekost? Al jaren zijn er door genoemde overheidsorganen kosten gemaakt. De notitie is van 3 juli 2015; een deel van de gegevens is al weer achterhaald door de gegevens van de business case en de gegevens genoemd door de heer H.W. ten Have in een interview.	De kosten die de overheid maakt in het kader van de uitvoering van beleid komen voor rekening van de overheid zelf en kunnen niet worden toegerekend aan de economische effecten van een specifiek project. De kosten die de overheid maakt voor werkzaamheden die specifiek gekoppeld zijn aan een project kunnen worden doorberekend in de legeskosten voor vergunningen of worden verrekend met de initiatiefnemer van het project in de zgn. exploitatieovereenkomst die gekoppeld is aan het inpassingsplan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ml	MER - bijlage 20: Naar mening van indiener worden betreffende de inkomsten voor de gemeenten een veel te positief beeld geschetst. Figuur 2.1 leidt al snel tot een verkeerde indruk.	Indiener maakt niet duidelijk waarom er volgens hem een te positief beeld wordt geschetst waardoor het niet mogelijk is om gericht antwoord te geven op dit onderdeel van zijn reactie. Er wordt derhalve volstaan met een generiek antwoord door te verwijzen naar de thematische beantwoording en dan specifiek het kopje 'Economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	mm	MER - bijlage 20: De gevolgen voor het toerisme worden naar mening van indiener onderbelicht; er is niets gezegd over bijv. de Hunze die door het plangebied stroomt en het recreatiepark bij de molen te Gasselternijeveenschemond. Langs en nabij de Hunze zijn wandel- en fietsroutes aangelegd voor de toeristen. Zij zullen straks ook door een industrieel landschap wandelen of fietsen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toerisme en recreatie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	mn	MER - bijlage 20: Indiener is het met de eerste zin van de	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		conclusies geheel eens. Op basis van onderzoek zou er een kosten-baten analyse opgesteld dienen te worden	onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid' en 'nut en noodzaak windenergie'.	geen reden tot aanpassing.
274	mo	MER - Bijlage 23: Uitgaande van de in de bijlage vermelde gegevens over civiele werken, elektrische werken en windturbines zijn door een deskundige berekeningen gemaakt. Uit deze berekeningen blijkt dat het aantal voertuigbewegingen veel hoger dan 250 zal zijn.	Indiener heeft niet concreet aangegeven waarom de berekeningen gebaseerd zijn, waardoor niet valt in te zien waarom het aantal voertuigbewegingen niet correct is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	mp	Omgevingsvergunning - deelgebied DEE: Indiener is van mening dat er in afwachting van de beslissing van de rechter in hoger beroep geen ontwerp besluit omgevingsvergunning had mogen worden opgesteld door het Bureau Energieprojecten van het ministerie van Economische Zaken daar zoals vermeld in bijlage 1 de gemeente Borger-Odoorn het bevoegd gezag is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	mq	Omgevingsvergunning - deelgebied DEE - bijlage 1, pagina 2: Energiewet 1998 moet zijn Electriciteitswet 1998.	In de aanvraag is dit inderdaad niet correct opgenomen. In de vergunning is dit wel het geval.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	mr	Omgevingsvergunning - deelgebied DEE - bijlage 1, pagina 2: De heer H.W. ten Have is geen bestuursvoorzitter van Duurzame Energieproductie Exloërmond B.V.	H.W. ten Have is voorzitter van het bestuur van de Stichting Duurzame Energieproductie Exloërmond. De stichting is directeur van Duurzame Energieproductie Exloërmond BV. H.W. ten Have vervult bij de BV dezelfde functie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ms	Omgevingsvergunning - deelgebied DEE - bijlage 1, pagina 9: Er is wel over bandbreedte geschreven, maar er geen enkele indicatie over de grootte van de bandbreedte gegeven.	De bandbreedte is beschreven in de aanvraag en op pagina 4 van de desbetreffende vergunning. Dit betreft aspecten als hoogte, rotordiameter, vermogen, bronvermogen en dergelijke.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	mt	Omgevingsvergunning - deelgebied DEE - bijlage 1, pagina 9: Het in de vergunning opnemen van een voorschrift om de keuze van het windturbintype uiterlijk drie weken voorafgaande aan de bouw aan het bevoegd gezag te melden is naar mening van indiener een veel te korte termijn en er is geen noodzaak om dit in een voorschrift op te nemen. De aanvrager dient genoemde keuze al ver	De subsidieaanvraag zal voor een bepaald type worden gedaan. Niet is gezegd dat dit type dan ook gebouwd zal worden. De uiteindelijke turbinekeuze wordt gebaseerd op de aanbesteding van de initiatiefnemer en kan afwijken van het type waarvoor subsidie is aangevraagd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		voor de start van de bouw te hebben gemaakt, gelet op de gegevens die hij bij het aanvragen van subsidie (zie de voorschriften bij de subsidieregeling SDE+) moet verstrekken. Eerst als er zekerheid omtrent de toekenning van subsidie zal zijn verkregen, zal er tot bestelling van het gekozen windturbinetype worden overgegaan. Zonder subsidie wordt er geen windturbine gebouwd, aldus indiener.		
274	mu	Omgevingsvergunning - deelgebied DEE - bijlage 1, pagina 14: Op grond van de gegevens over het materiaal van de mast, t.w. beton of staal of combinatie hiervan, kan niet worden nagegaan of de Handleiding Risicozonering Windturbines op deze materiaalkeuze van toepassing is.	Een windturbinemast is in alle gevallen van beton, staal of een combinatie hiervan. Dit geldt ook voor de windturbines waarop het Handboek Risicozonering is gebaseerd. De windturbines zullen voldoen aan IEC-61400. Ook in de uitgevoerde risicoberekeningen bij de aanvraag is uitgegaan van de worst case situatie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	mv	Omgevingsvergunning - deelgebied DEE - bijlage 1, pagina 14: De kleurstelling voor mast, bladen en gondel, t.w. lichtgrijs; deze kleur komt niet overeen met de door de Inspectie Leefomgeving en Transport in de voorwaarden opgenomen kleur wit.	Zie reactie onder 274 ix.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	mw	Omgevingsvergunning - deelgebied DEE - bijlage 1, pagina 14: Voor de tekst onder 3.5 Fundatie verwijst indiener naar hetgeen indiener in zijn reactie onder mt heeft vermeld.	Zie reactie onder 274 mt.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	mx	Omgevingsvergunning - deelgebied DEE - bijlage 1, pagina 16: Paragraaf 3.8 Archeologie is een te summiere weergave van hetgeen in de desbetreffende rapporten staat.	In de betreffende paragraaf wordt verwezen naar de bijgevoegde rapportage. Niet wordt ingezien waarom de tekst in paragraaf 3.8 een te summiere weergave van de betreffende rapporten betreft.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	my	Omgevingsvergunning - deelgebied DEE - bijlage 1, pagina 16: De bouwkosten, genoemd in paragraaf 3.9, zijn nog niet aan de aanvraag toegevoegd en derhalve ook nog niet ter inzage gelegd.	De bouwkosten vormen een basis voor de aanslag voor de bouwleges. Deze zijn evenwel niet relevant voor de beoordeling van de ruimtelijke en milieutechnische aanvaardbaarheid van het plan. Bouwkosten zijn opgenomen in de aanvulling op de aanvraag en hebben ter inzage gelegen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
274	mz	Omgevingsvergunning - deelgebied DEE - bijlage 1, pagina 18: De in tabel 4.1 genoemde maximale cut-out windsnelheid (in m/s) van 38 m/s is in strijd met de externe veiligheidseisen.	Niet duidelijk is welke eisen bedoeld worden, indiener heeft dit ook niet nader aangegeven.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	na	Omgevingsvergunning - deelgebied DEE - bijlage 4, pagina 8: Er staat: "Er wordt vanuit gegaan dat deze initiatiefnemers eventuele risico's van de windturbines op hun eigen bedrijfsgebouwen en/of woningen acceptabel achten." Een opmerkelijk uitgangspunt want het is niet duidelijk of personen die zich (beroepshalve) in deze bedrijfsgebouwen en woningen moeten begeven bedoelde risico's kennen en deze aanvaarden.	Het is aan de drijver van de inrichting om deze risico's kenbaar te maken aan eventueel aanwezig zijnde personeel en passende maatregelen te treffen indien dit nodig is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	nb	Omgevingsvergunning - deelgebied DEE - bijlage 4, pagina 10: N379 is niet vermeld. Indiener heeft er hiervoor al op gewezen dat over deze weg gevaarlijke stoffen worden vervoerd. Ten minste twee windturbines zijn op heel korte afstand van deze weg gepland.	Verwezen wordt naar de reactie onder ir.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	nc	Omgevingsvergunning - deelgebied DEE - bijlage 4, pagina 11: Op deze pagina en ook op pagina 9 en pagina 12 wordt aandacht besteed aan objecten die ver buiten de locatie van het onderhavige deelpark liggen. Deze opmerking treft ook paragraaf 3.6 Industrie en inrichtingen (pagina 23 t/m 26).	Het is niet duidelijk wat indiener met dit onderdeel van zijn zienswijze wil aangeven. Deze opmerking wordt dan ook ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	nd	Omgevingsvergunning - deelgebied DEE - bijlage 4, pagina 17: Voor alternatief B is een tiphoogte van maximaal 200 meter vermeld, terwijl in andere documenten en op tekening A)-3.112.330 een tiphoogte van 210,5 meter is genoemd.	De genoemde hoogte heeft betrekking op alternatief B uit het MER. Voor het voorkeursalternatief is de correcte hoogte opgenomen in tabel 3.1 van bijlage 4.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ne	Omgevingsvergunning - deelgebied DEE - bijlage 4: In de bijlage Analyse maximale veiligheid windpark DDM/OM van 11-08-2015 wordt niet ingegaan op de provinciale weg N379 en de biovergister te 2e Exloërmond.	In de bijlage wordt ingegaan op gevaarlijk transport op wegen die als zodanige route zijn aangegeven. De biovergister in 2e Exloërmond bevindt zich buiten de maximale effectafstand.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	nf	Omgevingsvergunning - deelgebied DEE - bijlage 4, pagi-	Indiener geeft bij pagina 27 van bijlage 4 aan dat bijla-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		na 27: Bijlage 5 was niet bijgevoegd. Indiener verondersteld dat met deze bijlage het Hoofdrapport MER werd bedoeld.	ge 5 niet was bijgevoegd. Er wordt vanuit gegaan dat dit onderdeel van de reactie geen betrekking heeft op bijlage 4 en een ontbrekende bijlage bij bijlage 4, maar op bijlage 5 als separate bijlage. In dat geval is de reactie van indiener juist. In de officiële publicatie van van de ontwerpbesluiten in de Staatscourant wordt verwezen naar de website van het Bureau Energieprojecten. Bij de op het windpark van toepassing zijnde stukken wordt onder het overzicht met aanvragen en vergunningen, vermeld dat bijlage 5 het MER betreft en dat deze bijlage niet separaat is bijgevoegd in het bestand van de aanvraag maar in te zien is onder nummer 2. Milieueffectrapport (MER).	geen reden tot aanpassing.
274	ng	Omgevingsvergunning - deelgebied DEE - bijlage 4, pagina 27: Indiener geeft aan dat een verwijzing van de onder bijlage 6 Archeologische onderzoeken naar de bijlagen van het Hoofdrapport MER op zijn plaats was geweest.	De betreffende archeologische onderzoeken maken allen onderdeel uit van de aanvraag om omgevingsvergunning en zijn wel degelijk bijgevoegd als bijlagen. Een verwijziging is om deze reden ook niet noodzakelijk.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	nh	Machtiging aan Pondera Consult: Uit de machtiging blijkt niet dat de Stichting Duurzamen Energieproductie Exloermond directeur van Duurzame Energieproductie Exloermond B.V. is.	Verwezen wordt naar de reactie onder mr.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ni	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE): De zienswijze van indiener is dat nu aanvrager om een flexibele vergunning heeft gevraagd, het het niet de taak van het bevoegd gezag is om een zo ruime bandbreedte vast te stellen en nog wel met een marge van ruim 80% (4,2 - 2,3 = 1,9), anders gezegd een marge van + 40%, vergeleken met de in de ter inzage gelegde documenten genoemde 3 MW. Als uiteindelijk gekozen wordt voor een windturbine met een vermogen van 4,2 MW dan zal dit op een totaal vermogen van 210 MW neerkomen. Een vermogen van 210 MW ligt 40% boven de door u voor het windpark De Drentse	In het MER zijn de maximale milieueffecten onderzocht van de windturbines binnen de 3 MW klasse (circa 2,5 tot 4,2 MW). Vermogen van de generator heeft geen invloed op de milieueffecten en is als zodanig niet relevant. Het MER biedt voldoende onderbouwing voor deze bandbreedte.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		Monden en Oostermoer vastgestelde opgave van 150 MW. In de business case zijn voor beide uitersten, 2,3 MW en 4,2 MW geen gegevens opgenomen.		
274	nj	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE): In tegenstelling tot hetgeen onder paragraaf 1.5 is vermeld dat het op grond van de in Tabel 5.1 (p. 27 van bijlage 1) opgesomde later in te leveren beschikbare en gegevens en hetgeen indiener nder Toelichting heeft vermeld, is het niet goed mogelijk om de gevolgen van de activiteit op de fysieke leefomgeving te beoordelen. Dit geldt ook voor het onder paragraaf 4.3 opgenomen oordeel (p. 27). Het beperken van de beoordeling tot de gevolgen op de fysieke leefomgeving is onjuist; bij de beoordeling zouden ook de sociale en maatschappelijke gevolgen in de beoordeling betrokken behoren te worden.	Middels onderzoeken bij de aanvraag is de maximale invloed van de windturbines op de fysieke omgeving in beeld gebracht. De sociale en maatschappelijke gevolgen zijn in het kader van de milieueffectrapportage aan de orde. Het realiseren van alternatieve vormen van energie, waaronder windturbines, vormt onderdeel van een maatschappelijke ontwikkeling. Windturbines zijn al geruime tijd onderdeel van het landschap. Gelet op het milieueffectrapport en gelet op de ervaringen elders is er geen enkele aanleiding te veronderstellen dat de impact voor de onderhavige regio onaanvaardbare sociale en maatschappelijke consequenties zou hebben.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	nk	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE): Niet alle onlosmakelijke onderdelen zijn aangevraagd. Zonder kabels, inkoopstations en transformatorstations kan de geproduceerde elektriciteit niet worden getransporteerd en heeft de productie geen zin. Omgekeerd geldt dat het geen nut heeft kabels aan te leggen als er geen elektriciteit wordt geproduceerd.	Het is de keuze van de aanvrager om vergunning aan te vragen voor de onderhavige activiteiten en andere benodigde activiteiten onderwerp te maken van een afzonderlijke aanvraag. Er is op dit punt sprake van technische samenhang tussen de door requirant genoemde onderdelen. Echter er is geen sprake van onlosmakelijkheid in de zin der wet. Er is dus ook geen verplichting om deze activiteiten onderwerp te maken van 1 aanvraag/vergunning.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	nl	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE): Anders dan op p. 11 in de Conclusie is gesteld, bevat het MER niet alle essentiële informatie. Indiener verwijst naar de vele onjuistheden, enz. in het Hoofdrapport MER en de bij dit Hoofdrapport behorende bijlagen die indiener in deze zienswijze heeft beschreven. Na het in zijn geheel doornemen van dit ontwerp besluit/ontwerpbeschikking is dat het meer beschrijving is van hetgeen al enkele keren in de documenten is vermeld dan dat het besluiten bevat.	Voor zover indiener verwijst naar de onderdelen uit het MER die indiener in zijn zienswijze heeft beschreven, verwijzen wij naar de reactie op de diverse onderdelen met betrekking tot het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
274	nm	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE): Indiener geeft een voorbeeld en verwijst naar de tekst van de derde en vierde alinea van pagina 19 van het ontwerpbesluit: <i>"uiterlijk drie weken voor de start van de bouw van een windturbine het certificaat aan het bevoegd gezag te verstrekken."</i>	Dat deze technische informatie pas voorafgaand aan de bouw zal worden verstrekt, betekent niet dat onvoldoende informatie voorhanden is om vergunning te verlenen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	nn	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE): Het is indiener niet duidelijk of inzake het bepaalde onder nm het bevoegd gezag weer bij het College van Burgemeester en Wethouders van Borger-Odoorn c.q. de Minister van Economische Zaken berust.	De minister van EZ is tezamen met de minister van I&M in deze het bevoegd gezag.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	no	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE): Is het een ontwerp besluit of een ontwerpbeschikking zoals op deze en alle volgende pagina's is vermeld.	Het betreft een beschikking.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	np	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE): De gebiedsomschrijving onder paragraaf 1.2 is niet correct.	Het is niet duidelijk wat er ontbreekt of fout is aan de gebiedsomschrijving. Dit wordt ook niet nader onderbouwd door indiener.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	nq	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE): De omschrijving van de maximale breedte van de fundering is te vaag; niet duidelijk is of de fundering een rechthoek c.q. vierkant is of een cirkel. Met de vermelding kan het oppervlak van de fundering niet worden vastgesteld.	Het oppervlak van de fundering is een functie van de grondslag - funderingswijze en de specifieke keuze voor een turbinetype. Zoals ook blijkt uit de aanvraag zijn de afmetingen functioneel en behoeven geen specifieke afweging in het kader van onderhavige vergunningprocedure.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	nr	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE): Er is geen aanhaakplicht op basis van de Provinciale Omgevingsverordening Drenthe, maar de op het ontwerp inpassingsplan gebaseerde aanvraag is wel in strijd met artikel 3.31 van de Provinciale Omgevingsverordening Drenthe.	Met het inpassingsplan is afgeweken van het bepaalde in de Provinciale Omgevingsverordening. Op het vlak van de bescherming van LOFAR tegen elektromagnetische verstoring heeft in dat kader mede tegen de achtergrond van het Milieueffectrapport een specifieke afweging plaatsgevonden. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'LOFAR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ns	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deel-	Bepalend is wat er op dit punt in de ontwerp beschik-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gebied DEE): De onder paragraaf 1.3 Omschrijving van de aanvraag vermelde delen stemmen niet overeen met die genoemd onder paragraaf 5.1 Bijlagen bij het aanvraagformulier (p. 27 van bijlage 1 bij het aanvraagformulier. Er is ook van overlapping sprake, hetgeen verwarrend werkt.	king is opgenomen, ook al omdat er een aanvulling is ingediend op de oorspronkelijke aanvraag.	geen reden tot aanpassing.
274	nt	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE): Het toevoegen van de woorden: 'van de gemeente Borger-Odoorn' achter het woord 'wethouders' acht indiener wenselijk.	Dit zal worden aangepast in de overwegingen van de definitieve vergunning.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
274	nu	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE), pagina 10: 13 mei 2015 moet zijn 1 mei 2015	De vaststellingsdatum van de Notitie reikwijdte en detailniveau is inderdaad 1 mei 2015. Dit zal worden aangepast in het besluit.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
274	nv	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE), pagina 10: De zin " <i>Op basis van deze definitieve notitie is de gecombineerde plan- en project-MER opgesteld welke onderdeel uitmaakt van deze aanvraag.</i> " is naar mening van indiener niet correct, daar al in juni 2011 met de werkzaamheden voor de milieueffectrapportage is begonnen. Indiener wijst ook op het verschil tussen de datum - 01-05-2015 - van de vaststelling van de definitieve notitie en de datum - 08-09-2015 - van het Hoofdrapport MER.	De inhoud van het MER is afgestemd op hetgeen is opgenomen in de notitie. Dat daarvoor reeds vele jaren aan onderzoek zijn gedaan, doet daar niets aan af.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	nw	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE), pagina 11: Indiener merkt bij deze tekst op dat er geen onderzoek uitgaande van een vermogen van 4,2 MW per windturbine is gedaan. Er zijn geen windturbines met dit vermogen in de milieueffectrapportage betrokken.	In het MER zijn de maximale milieueffecten onderzocht van de windturbines binnen de 3 MW klasse (circa 2,5 tot 4,2 MW). Vermogen van de generator heeft geen invloed op de milieueffecten en is als zodanig niet relevant. Het MER biedt voldoende onderbouwing voor deze bandbreedte.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	nx	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE), pagina 12 en 13: De conclusie " <i>De inrichting voldoet aan BBT.</i> " is naar mening van indiener niet onderbouwd. Op alle aanvraagformulieren Oprichting In-	Dit is niet correct. Er is bij vraag 20 enkel aangegeven dat er geen BBT-documenten op de windturbines van toepassing zijn.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		richting of mijnbouwwerk oprichten of veranderen (Milieu) is bij vraag 20 Beste Beschikbare Technieken twee keer nee aangevinkt.		
274	ny	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE), pagina 15: Indiener begrijpt niet dat wordt geschreven dat de gondel voldoende capaciteit heeft, terwijl nog niet bekend is welke gondel het zal worden.	De gondel is hoe dan ook groter dan de hierin aanwezige installaties. De gondel is dus ook groter dan de in deze installaties aanwezige bodembedreigende stoffen (zoals smeerolie). De gondel heeft kortom ruim voldoende capaciteit om te fungeren als lekbak / eerste bufferopvang in geval van een lekkage van bodembedreigende stoffen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	nz	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE), pagina 15 en 16: In paragraaf 3.3 vindt indiener niets terug van al hetgeen over archeologisch onderzoek, veldinspectie, enz. is geschreven.	Het aspect archeologie is onderwerp van aandacht geweest in het kader van de milieueffecttrapportage. Gelet op het uitgevoerde archeologische onderzoek is geen sprake van een zodanige hoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten waar waarde aan wordt toegekend dat aanvullend onderzoek is geïndiceerd voorafgaand aan de bouw. Hier komt bij dat de bouw van een windturbine een relatief kleine en lokale verstoring in de ondergrond teweeg brengt. De trefkans en de kans op verstoring van waardevolle resten is dus relatief gering. Indien men tijdens uitvoering van de bouwwerkzaamheden desalniettemin zou stuiten op archeologische resten, dan geldt op basis van artikel 5.10 van de Erfgoedwet een meldplicht. Dit wordt in de gegeven omstandigheden als afdoende bescherming van mogelijk aanwezige archeologisch waardevolle resten beschouwd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	oa	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE), pagina 18, 2e alinea: Indiener verwijst naar de tekortkomingen die indiener bij genoemde documenten heeft vermeld.	Dit onderdeel van de zienswijze heeft betrekking op het aspect externe veiligheid en de naar mening van indiener tekortkomingen bij uitgevoerd onderzoek. Een reactie hierop is eerder bij de beantwoording van uw zienswijze gegeven, graag verwijzen wij u hiernaar.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ob	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deel-	Het is niet duidelijk hoe deze zienswijze moet worden	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gebied DEE), pagina 19: Voor de certificering verwijst indiener naar pagina 8 van het Handboek Risicozonering Windturbines van september 2014.	geplaatst. De windturbines zullen voldoen aan de genoemde certificering IEC 61400-1:2005, ongeacht materiaalkeuze. Het extern veiligheidsrisico van de windturbines is in beeld gebracht. Dit wordt acceptabel geacht.	geen reden tot aanpassing.
274	oc	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE), pagina 22: Indiener vraagt zich af welke zin het heeft om de tekst " <i>In haar uitspraak</i> " op te nemen. De tekst is achterhaald door de inhoud van de brief (met bijlagen) d.d. 22 juli 2015 van de Minister van Infrastructuur en Milieu, waar uit blijkt dat er meer actuele ontwikkelingen zijn.	De geluidnormering voor windturbines vloeit voort uit het Activiteitenbesluit milieubeheer en kan om die reden geen onderwerp van discussie zijn in het kader van de omgevingsvergunning. De conclusie van de uitgevoerde pilot waarover verslag wordt gedaan in genoemde brief is evenwel hoe dan ook dat de Nederlandse geluidnorm welke is opgenomen in het Activiteitenbesluit milieubeheer geen wijziging behoeft. In die zin is dus ook niet duidelijk om welke reden de overweging uit de ontwerpvergunning zou zijn achterhaald door deze informatiebrief van de Minister IenM.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	od	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE), pagina 26: Het merendeel van de bewoners zit, gelet op de uitslag van het draagvlakonderzoek, niet te wachten op het structurerende element dat de windturbines in het landschap zullen gaan vormen. Er is vergeten te schrijven dat de windturbines het bestaande landschap tot een industrieel landschap zullen vervormen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'draagvlak' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	oe	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE), pagina 26: Indiener herhaald dat het advies van het College van Rijksadviseurs onvolledig is weergegeven.	Niet wordt ingezien waarom in het kader van het ontwerpbesluit het volledige advies weergegeven zou moeten worden. Zoals ook al eerder aangegeven is het betreffende advies nader beschouwd in het kader van het komen tot het voorkeursalternatief (hoofdstuk 16 van het MER). Voor dit voorkeursalternatief is een aanvraag om omgevingsvergunning ingediend waarop het bedoelde ontwerpbesluit betrekking heeft.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	of	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE), pagina 28: Indiener vraagt zich af wat er	De gegevens welke op basis van de vergunningvoorschriften dienen te worden aangeleverd dienen primair	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gebeurd met de later aan te leveren bescheiden en gegevens die niet in de voorschriften zijn opgenomen?	als toets of er conform de eisen van het bouwbesluit zal worden gebouwd. De overige nader aan te leveren gegevens kunnen aanleiding geven tot andere besluitvorming, bijvoorbeeld in de context van het Activiteitenbesluit milieubeheer.	passing.
274	og	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE), pagina 29: In de verzendlijst wordt het College van Burgemeester en Wethouders van Borger-Odoorn niet genoemd.	In de verzendlijst is inderdaad het College van Burgemeester en Wethouders van Aa en Hunze opgenomen en is het College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Borger-Odoorn niet genoemd. Desalniettemin zijn de stukken zowel naar de gemeente Aa en Hunze als de gemeente Borger-Odoorn gezonden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	oh	Ontwerpbesluit bij aanvraagnummer OLO-1961651 (deelgebied DEE), pagina 31 en 32 (kopje 'Aanlevering'): Volgens indiener ontbreken er onder het kopje 'Aanlevering' vele gegevens die wel terug te vinden zijn in de laatste alinea van paragraaf 5 genoemde stukken (zie pagina 28). Indiener noemt, zonder volledig te willen zijn: het verkeers- en vervoersplan aanlegfase, de effectbeoordeling geluid, slagschaduw en externe veiligheid voor de definitieve turbine (tabel 5.1). de definitieve kleurstelling van turbine en mast (tabel 5.1), de obstakelverlichting, de veldinspectie bij graafwerkzaamheden, en niet te vergeten een opgave van de bouwkosten.	Niet alle door de aanvrager in te dienen gegevens zijn relevant voor de onderhavige vergunning. De aanvullingen die dat wel zijn, zijn vermeld in de vergunningvoorschriften.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	oi	Omgevingsvergunning - deelgebied cluster DEE: Indiener vindt de naamgeving misleidend daar geen sprake is van een cluster. Een solitaire windturbine vormt, aldus indiener, een windpark.	Dit betreft een keuze voor naamgeving en wordt voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	oj	Omgevingsvergunning - deelgebied cluster DEE - bijlage 1: Indiener geeft aan dat zijn zienswijze onder 274 mq tot en met mz ook hierop van toepassing is. Hierbij noemt indiener de pagina van deelgebied DEE en vervolgens tussen haakjes de pagina van Cluster DEE: 9 = (8), 14 = (13), 16 = (15) en 18 = (17).	Zie reactie onder 274 mq tot en met mz.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
274	ok	Omgevingsvergunning - deelgebied cluster DEE - bijlage 1: De windturbine wordt hier met DEE/RH-3.1 aangeduid, terwijl deze windturbine niet tot het deelgebied RH behoort.	Dit betreft een keuze voor naamgeving en wordt voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ol	Omgevingsvergunning - deelgebied cluster DEE - bijlage 3: Op de laatste regel staat ca. 700 m. ten westen van de weg N379, terwijl op p. 18 van bijlage 1 staat dat de afstand 620 m. is.	De afstand van 700 meter heeft betrekking op de afstand tussen de windturbine en de weg N379. DE afstand van 620 meter heeft betrekking op de afstand tussen de windturbine en de dichtstbijzijnde woning van derden. Er is derhalve sprake van een verschil.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	om	Omgevingsvergunning - deelgebied cluster RH - bijlage 1, pagina 2: Energiewet 1998 moet zijn Electriciteitswet 1998	Zie reactie onder 274 mq.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	on	Omgevingsvergunning - deelgebied cluster RH - bijlage 1, pagina 5: Indiener verwijst naar zijn reactie onder ms en geeft aan dat deze reactie ook voor deze aanvraag geldt.	Zie reactie onder 274 ms.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	oo	Omgevingsvergunning - deelgebied cluster RH - bijlage 1, pagina 9 en 10: Bij de figuren 3.1 en 3.2 is vermeld dat de foto's de huidige situatie weergeven. Van dit 'huidige' is de datum niet vast te stellen. Er had bij de foto's een datum vermeld dienen te worden. Dergelijke foto's worden sterk beïnvloed door het jaargetijde waarin de opnamen worden gemaakt.	Deze foto's zijn toegevoegd ter illustratie en genomen tijdens een situatie met goed zicht. Indiener geeft niet aan dat de foto's een onjuiste weergave zouden zijn van de huidige situatie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	op	Omgevingsvergunning - deelgebied cluster RH - bijlage 1, pagina 12: De omschrijving van de hub is hier duidelijker dan de reeds gegeven omschrijving: hub (neus)	Het is niet duidelijk wat indiener met dit onderdeel van zijn zienswijze wil aangeven. Deze opmerking wordt dan ook ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	oq	Omgevingsvergunning - deelgebied cluster RH - bijlage 1, pagina 16: De interpretatie van de bruto inhoud van het bouwwerk is hier geïnterpreteerd als de bruto inhoud van de gondel. Gelet op de masthoogte van minimaal 119 meter en maximaal 145 meter en de diameter van de mastvoet die in tabel 3.2 is vermeld had een andere berekening gemaakt dienen te worden. Ook al neemt de diameter van de mast in hoogte geleidelijk af dan nog	Dit is gebruikelijk voor windturbines.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		blijven er wel heel veel kubieke meters buiten de berekening van de bruto inhoud.		
274	or	Omgevingsvergunning - deelgebied cluster RH - bijlage 1, pagina 16: De bouwkosten zijn nog niet aan de aanvraag toegevoegd.	Verwezen wordt naar de reactie onder 274 my.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	os	Omgevingsvergunning - deelgebied cluster RH - bijlage 1, pagina 17: Onder 4.21, 2e alinea, 2e zin: De hier gegeven omschrijving komt niet overeen met artikel 2 aanhef en onder 2.5 van de Regels van het ontwerp inpassingsplan Windpark De Drentse Monden - Oostermoer.	Op dit punt zijn de tekeningen en de toelichting in paragraaf 3.4 van de aanvraag bepalend. Deze voldoen aan het inpassingsplan. De omschrijving als opgenomen in paragraaf 4.2.1 betreft een verschrijving die niet de aangevraagde situatie weergeeft. Uit paragraaf 3.4 alsmede de daarmee samenhangende bijlage blijkt duidelijk dat de aangevraagde maximale en minimale ashoogte voldoet aan het inpassingsplan, waaronder de 'wijze van meten' van het inpassingsplan. Een aanpassing is derhalve niet nodig.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ot	Omgevingsvergunning - deelgebied cluster RH - bijlage 3, pagina 13: In figuur 3.1 zijn geen percentages zonnenschijn gegeven; bij de linker kolom staat fractie van de dag.	De fractie van de dag betreft het percentage zonnenschijn (bijvoorbeeld: 0,40 = 40% zonnenschijn).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ou	Omgevingsvergunning - deelgebied cluster RH - bijlage 3, pagina 14: Indiener geeft aan dat er staat: " <i>Windturbines zijn veelal 80% - 95% van de tijd in bedrijf.</i> " Afgezien van de ruime marge van 15% is het getal van 95% niet correct, hetgeen blijkt uit de overige documenten in het dossier.	Onduidelijk is waarom dit niet correct is. Overigens wordt voor de berekening uitgegaan van windgegevens op locatie, waarmee het exacte aantal uren in bedrijf per jaar wordt bepaald.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ov	Ontwerpbesluit inzake vergunning op basis van artikel 19D van de Natuurbeschermingswet 1998 - De aanvraag - Bijlage 1: Onder 1.1 is vermeld dat de aanvraag door de initiatiefnemers van de drie windparken gezamenlijk wordt ingediend. Zie ook 2.1 eerste regel. Het gaat echter om vier windparken zoals blijkt uit figuur 2.1.	Deze opmerking is doorgegeven aan GS van Drenthe als bevoegd gezag. De aanvraag betreft drie windmolens, welke ook zijn vergund. De windturbines waarop het besluit betrekking heeft zijn weergegeven in figuur 1 van het ontwerpbesluit.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ow	Aanvraag vergunning op basis van artikel 19D van de Natuurbeschermingswet 1998 - Bijlage 1: Indiener heeft	Zie reactie onder 274 onder mr.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		er al op gewezen dat de heer H.W. ten Have geen bestuursvoorzitter van Duurzame Energieproductie Exloermond B.V. is.		passing.
274	ox	Ontwerpbesluit vergunning op basis van artikel 19D van de Natuurbeschermingswet 1998, pagina 1: Onder 1.2 is vermeld dat het 3 windparken betreft, terwijl het 4 windparken zijn.	Zie reactie onder 274 ov.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	oy	Ontwerpbesluit vergunning op basis van artikel 19D van de Natuurbeschermingswet 1998, pagina 2: In figuur 1 is de solitaire windturbine Cluster DEe (zie figuur 2.1 bij de aanvraag) als windturbine bij Raedthuys opgenomen (met de kleur geel in plaats van groen aangeduid)	Dit is juist. De beschikking is hierop aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
274	oz	Ontwerpbesluit vergunning op basis van artikel 19D van de Natuurbeschermingswet 1998, pagina 4: Indiener gaat er vanuit dat bedoeld zal zijn dat de minister van Economische Zaken de coördinatie verzorgt in plaats van de minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.	Dit is juist. De beschikking is hierop aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
274	pa	Ontwerpbesluit vergunning op basis van artikel 19D van de Natuurbeschermingswet 1998, pagina 8: Het standpunt dat de in artikel 19e NB-wet genoemde vereisten, in het bijzonder de onder sub c genoemde vereisten zich niet verzetten tegen het verlenen van de aangevraagde vergunning is niet onderbouwd. Het gaat om vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied, alsmede regionale en lokale bijzonderheden. Ten einde niet in herhaling te vervallen, verwijst indiner naar al hetgeen indiener hierboven over economische, sociale en culturele aspecten heb opgemerkt. Naar regionale en lokale bijzonderheden inzake laatstgenoemde aspecten is in het geheel geen onderzoek gedaan.	Deze opmerking is doorgegeven aan GS van Drenthe als bevoegd gezag. In het ontwerpbesluit staat correct opgenomen dat genoemde belangen zich niet tegen vergunningverlening verzetten. In de zienswijze wordt niets aangedragen dat tot een andere conclusie noopt.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	pb	Ontwerpbesluit vergunning op basis van artikel 19D van de Natuurbeschermingswet 1998, pagina 8: Onder sub C zijn bouwwerkzaamheden genoemd. Het is niet duidelijk	Deze opmerking is doorgegeven aan GS van Drenthe als bevoegd gezag. Onder de term "bouwwerkzaamheden" op p. 9 in voorwaarde B worden tevens de graaf-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		of u graafwerkzaamheden ook tot bouwwerkzaamheden rekent. De initiatiefnemers hebben bij de aanvraag niets over een eerste deelplan vermeld? Wat dient onder eerste deelplan te worden verstaan?	werkzaamheden begrepen.	
274	pc	Ontwerpbesluit vergunning op basis van artikel 19D van de Natuurbeschermingswet 1998: Indiener is van mening dat de genoemde aanvragen en het ontwerpbesluit in strijd zijn met artikel 3.29 Windenergie van de Provinciale Omgevingsverordening Drenthe.	Deze opmerking is doorgegeven aan GS van Drenthe als bevoegd gezag. Artikel 3.29 van de Provinciale Omgevingsverordening richt zich tot opstellers van ruimtelijke plannen en niet op vergunningverlening. Reeds om die reden kan de Nb-wet vergunning niet in strijd zijn met deze bepaling.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	pd	Indiener is van mening dat door de onvolledige en ook vage informatie de rechtszekerheid van de burger is aangetast. Indiener noemt hierbij: de capaciteit per windturbine (2,3 MW tot 4,2 MW), type windturbine (fabrikant), ashoogte 119 tot 145 m, rotordiameter 112 tot 131 m, tiphoogte 175 tot 210,5 m en het verschuiven van een windturbine (15 m naar beide zijden).	Niet valt in te zien op welke wijze de rechtszekerheid van de burger is geschaad. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'flexibiliteit'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	pe	Indiener is van mening dat door de onvolledige en ook vage informatie de rechtszekerheid van de burger is aangetast. Indiener noemt hierbij: heipalen (soort, lengte, enz.), heien of boren, onderhoudswegen 5 - 7 m, tijdelijke werkzaamheden; wat is tijdelijk?	Niet valt in te zien op welke wijze de rechtszekerheid van de burger is geschaad. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'flexibiliteit' en 'bouw en aanleg'. In art. 1.26 van de planregels is bepaald wat er onder 'tijdelijke voorzieningen' verstaan wordt.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	pf	Indiener is van mening dat door de onvolledige en ook vage informatie de rechtszekerheid van de burger is aangetast. Indiener noemt hierbij: keuze kabeltracé.	In het inpassingsplan is de keuze voor het definitieve tracé vastgelegd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	pg	Indiener is van mening dat door de onvolledige en ook vage informatie de rechtszekerheid van de burger is aangetast. Indiener noemt hierbij: woningen in de sfeer van de inrichting; schriftelijke afspraken moeten nog worden gemaakt.	Niet valt in te zien op welke wijze de rechtszekerheid van de burger is geschaad. Ten aanzien van het genoemde voorbeeld geldt dat er afspraken zijn gemaakt en hierover geen onzekerheid meer bestaat.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	ph	Indiener is van mening dat door de onvolledige en ook vage informatie de rechtszekerheid van de burger is aan-	Niet valt in te zien op welke wijze de rechtszekerheid van de burger is geschaad. Verwezen wordt naar de	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		getast. Indiener noemt hierbij: duur van de bouwperiode, waarbij er sprake is van een totaal ca. 12.500 voertuigbewegingen voor de bouw van 50 windturbines en ca. 5000 voertuigbewegingen voor de installatie van de hijskraan; het betreft voertuigen van ca. 40 m lang, 4,5 m breed en ca. 5 m. hoog.	thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.	passing.
274	pi	Indiener is van mening dat door de onvolledige en ook vage informatie de rechtszekerheid van de burger is aangetast. Indiener noemt hierbij op de vele gegevens (zie de toelichting bij de aanvraagformulieren) die nog moeten worden ingeleverd.	De aanvraag is op dit punt conform de wettelijke indieningsvereisten uit het Besluit omgevingsrecht en de Regeling omgevingsrecht. Het is te doen gebruikelijk dat bouwtechnische informatie. De rechtszekerheid is hierbij niet in het geding.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	pj	Indiener vraagt zich af of alle voorschriften in de vergunning worden omschreven.	Alle relevante voorschriften zijn in de vergunning opgenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
274	pk	Indiener is van mening dat door de onvolledige en ook vage informatie de rechtszekerheid van de burger is aangetast. Indiener noemt hierbij: de wijze van uitvoering van de werkzaamheden van vervoer naar de bouwplaats tot de ingebruikneming van de windturbines. Vindt dit zorgvuldig plaats en wordt hierbij rekening gehouden met de belangen van de bewoners?	Er wordt een verkeersplan opgesteld waarbij zoveel mogelijk rekening gehouden wordt met de belangen van de bewoners. Verwezen wordt naar paragraaf 5.4 van het MER.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275				
275	a	Het plaatsen van windmolens heeft een geweldige impact op de leefomgeving in dit gebied. Het open landschap zal zijn karakteristieke aanzicht totaal verliezen. De Veenkoloniën dreigen daardoor van een agrarisch gebied in een industrieel gebied te veranderen	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	b	De Flora en Fauna in dit gebied wordt dan ernstig bedreigd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	c	Alle investeringen die eerder zijn gedaan in het behoud van het landschap en in het versterken van de recreatie	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'economische effecten	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		zijn dan voor niets geweest.	algemeen', toerisme en recreatie' en 'bestuurlijke afweging'.	passing.
275	d	Het bepaalde onder c zal volgens indiener leiden tot een enorm verlies van de werkgelegenheid in dit gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	e	Ook heeft de komst van windmolens een enorme waarde-daling van woningen, bedrijven en landerijen tot gevolg. Een schade van miljarden Euro's. Dit zal lijden tot krimp in dit gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	f	Indiener wijst op gezondheidsrisico's voor de mensen (en dieren) die in de omgeving van de windmolenparken wonen. (angst, negatieve gevoelens, gedragsverandering, stress, verhoogde kans op hart- en vaatziekten slaapstoornissen en duizelingen).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	g	Indiener noemt grote rode lampen bovenop de windmolens.	Indiener maakt niet duidelijk wat zijn zienswijze is betreffende de verlichting bij de windmolens. Er wordt derhalve volstaan met een generiek antwoord door te verwijzen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'. Voorts is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
275	h	Slagschaduw en schittering van de wieken.	Indiener maakt niet duidelijk wat zijn zienswijze is betreffende slagschaduw. Er wordt derhalve volstaan met een generiek antwoord door te verwijzen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	i	Indiener geeft aan dat het geluid dat de windmolens produceren op kilometers afstand nog hoorbaar is (24 uur per dag en vooral 's nachts).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	j	Het laagfrequent geluid geeft volgens indiener gezondheidsproblemen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	k	Trillingen die door de grond worden doorgegeven en merkbaar zijn in de woningen voor mens en dier.	Indiener maakt niet duidelijk wat zijn zienswijze is betreffende de trillingen. Er wordt derhalve volstaan met	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			een generiek antwoord door te verwijzen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'.	passing.
275	l	Elektromagnetische straling.	Indiener maakt niet duidelijk wat zijn zienswijze is betreffende elektromagnetische straling. Er wordt derhalve volstaan met een generiek antwoord door te verwijzen naar het MER in paragraaf 5.4.3 onder het kopje Veiligheid (elektromagnetische velden).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	m	Helikopters die af en aan vliegen bij de bouw en later bij het onderhoud van de windmolens geven enorme lawaai-overlast.	Bij de bouw zullen geen helikopters worden ingezet. Dit is alleen op zee gebruikelijk.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	n	Door de aanleg van toegangswegen, platforms en trafo-stations wordt het landschap totaal vernield en krijgt nog meer het aan zien van een industriegebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	o	Indiener geeft aan dat veel woningen uitzicht hebben op de toekomstige windmolens en benoemt het kanaal als toeristische vaarroute voor pleziervaarboten en een oude spoorlijn die wordt gebruikt door de STAR. De komst van windmolens zal de doodsteek zijn voor de recreatie in dit gebied.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toerisme en recreatie' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	p	In veel oude boerderijen en woningen broeden uilen, vinken, zwaluwen en vleermuizen. Langs de oude spoorlijn bevinden zich aanweerskanten sloten en bermen met een grote diversiteit aan dieren en planten. Ideale broedplaatsen voor vogels en andere diersoorten. Ter hoogte van Nieuwediep bevindt zich een waterplas van 8 hectare groot (het Groote Gat) en ook nog een waterplas van 6 hectare groot (het gat van Tiktak). Hier verblijven veel watervogels die jagen op de diverse vissoorten die in de plassen voorkomen. In plaats van een windmolenpark moet dit gebied een beschermd gebied worden voor alle zeldzame soorten vogels en dieren. Ook fourageren hier s' winters 30.000 tot 40.000 toendrarietganzen die in het donker op	Er is uitgebreid onderzoek gedaan naar de effecten van het project op dieren. In bijlage 4, 5,6, 22 en 23 van het MER zijn deze onderzoeken opgenomen. Hieruit volgt dat er door het windpark slecht (zeer) beperkt sprake is van een versturende invloed op vogels en dat er geen effect verwacht wordt op de gunstige staat van instandhouding van (trek)vogels. Voorts wordt verwezen naar paragraaf 6.5 van de toelichting van het inpassingsplan alsmede naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie' .	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		weg naar hun slaappleatsen in aanraking zullen komen met de wieken van de windmolens. Dit geldt ook voor de honderden wilde- en kleine zwanen in dit gebied.		
275	q	In het zoekgebied nabij Gieterveen is op geen enkele manier rekening gehouden met de natuurwaarden van de Meandering Hunzedal in dit gebied. In het MER is hier totaal geen aandacht aan besteed. Het zoekgebied grenst direct aan een Milieubeschermingsgebied en vlakbij Gieterveen notabene zelfs aan een recent ontwikkeld Natuurgebied "Bonnerklap". Dit project (Beekherstel Torenveen - Klimaatbuffer Hunzedal - Torenveen), is een project van Stichting Het Drentse Landschap, Provincie Drenthe, Ministerie van VROM, waterschap Hunze en Aa's, Recreatieschap, Waterbedrijf Groningen, Waterbedrijf Drenthe, Midden en Klein bedrijf en de Gemeenten Tynaarlo, Aa en Hunze en Borger Odoorn. Dit gebied waar de afgelopen jaren voor miljoenen in is geïnvesteerd is een broedplaats voor tientallen soorten zeldzame watervogels en andere dieren. Als het aan Minister Kamp ligt staan straks aan weerszijden van de Beek windmolens te draaien.	Er is uitgebreid onderzoek gedaan naar de effecten van het project op dieren. In bijlage 4, 5,6, 22 en 23 van het MER zijn deze onderzoeken opgenomen. Hieruit volgt dat er door het windpark slecht (zeer) beperkt sprake is van een versturende invloed op vogels en dat er geen effect verwacht wordt op de gunstige staat van instandhouding van (trek)vogels. Voorts wordt verwezen naar paragraaf 6.5 van de toelichting van het inpassingsplan alsmede naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie' .	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	r	Indiener vindt het onbegrijpelijk dat er geen rekening wordt gehouden met de ecologische waarden in het gebied Geopark de Hondsrug. Dit is het enige park in Nederland dat deze status van UNESCO heeft!	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	s	Het zoekgebied tussen Gieterveen en Nieuwediep van Noordoost naar Zuidwest wordt doorkruist door 2 hogedruk gastransportleidingen van 1 meter doorsnede en door 10.000 Volt Hoogspanningsmasten. Ook loopt er nog een Hogedruk Gasleiding door het gebied van het Noordoosten naar het Westen.	Het plan is afgestemd met de Gasunie. Verwezen wordt naar het MER in paragraaf 12.3.4, 15.3.4, 17.1.7 en 17.3.8, alsmede de thematische beantwoording onder het kopje 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	t	Indiener vindt het zoekgebied ongeschikt voor het plaatsen van windmolens en is van mening dat de provincie	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeu-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		andere plaatsen in Drenthe moet aanwijzen, plaatsen die veel beter geschikt zijn. Bijvoorbeeld bij industrieterreinen en bij grote afnemers van energie zoals fabrieken en bedrijven.	ze/keuze VKA'.	passing.
275	u	De gemeente Assen heeft plannen om de windmolens langs de snelweg A28 te plaatsen. Dit wordt, aldus indiener, echter niet toegestaan. Dit vindt indiener onbegrijpelijk want op deze locatie is er veel minder overlast voor de bewoners dan in de Veenkolónien.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	v	In Duitsland worden er al Windmolens stilgezet omdat er een overschot is aan energie. Er is door de recessie al veel minder vraag naar energie en de Duitse stroom wordt nu al veel goedkoper aan Nederland aangeboden. Bovendien zijn de windturbines door de lage stroomprijs nu op grote schaal verlieslatend.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	w	Nederland worden nog steeds honderden miljoenen Euro's aan subsidie besteed aan windmolens met alle mogelijke overlast voor tienduizenden omwonenden. Indiener pleit ervoor om dit geld in zonnepanelen te investeren. Hierbij wijst indiener op een grootschalig project voor zonnepanelen in de Drentse Monden dat al is uitgewerkt en doorgerkend. Met een Zonnepark van 250 Hectare is de 150 MW ook te realiseren. Deze zonnepanelen hebben dus dezelfde opbrengst als de windmolens maar veroorzaken echter geen enkele overlast.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	x	Onlangs werd er een motie in de tweede kamer aangenomen dat Minister Kamp zonneparken volwaardig mee moet wegen in de besluitvorming rond duurzame investeringen die een grote impact op landschap en omwonenden hebben.	Met betrekking tot de motie Smaling t.a.v. een MKBA naar de huidige en verwachte ontwikkelingen van energieopwekking uit zon en wind op land, wordt verwezen naar de reactie van de Minister in zijn brief aan de Tweede Kamer van 29 april 2016 waarin aangegeven wordt dat de MKBA op nationale schaal uitgevoerd zal worden maar dat de resultaten hiervan geen effect zullen hebben op de afspraken uit het Energieakkoord,	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			die moeten leiden tot 14% hernieuwbare energie in 2020, waaronder de afspraak om in 2020 6000 MW windenergie op land. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	
275	y	Er zal rekening gehouden moeten worden met de verstoring van LOFAR.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
275	z	Indiener benoemt de gaswinning in Noord-Groningen, bodemdaling en aarbevingen en geeft aan dat het ministerie van Economische Zaken en de NAM dit altijd hebben ontkend maar nu wel moeten toegeven. Schadeuitkeringen hiervoor kunnen in de miljarden lopen, aldus indiener.	De in de zienswijze aangehaalde aardbevingschade als gevolg van de gaswinning in Groningen staat geheel los van het inpassingsplan voor het windpark waartegen indiener een zienswijze heeft ingediend. In het kader van dit inpassingsplan is dit onderdeel van de reactie niet relevant, de opmerking wordt dan ook enkel ter kennis aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	aa	Indiener vraagt zich af of de tienduizenden inwoners van de Veenkoloniën moeten fungeren als proefkonijnen en moet er dan over 10 of 20 jaar weer miljarden aan schade uitkeringen worden betaald aan ziektegevallen en economische schade veroorzaakt door de windmolens?	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	ab	Het is indiener een raadsel hoe het ministerie het gebied als zoekgebied heeft kunnen aanwijzen. Het gebied heeft de laagste gemiddelde windsnelheden (op een hoogte van 100 meter) van heel Nederland.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	ac	Minister Verhagen heeft per brief aangegeven dat de Rijkscoördinatieregeling van toepassing is en dat de initiatiefnemers verantwoordelijk zijn voor het verkrijgen van draagvlak. Voor het windpark is er echter geen enkel draagvlak aanwezig. De initiatiefnemers hebben ook openlijk aangegeven dat ze er niet in geslaagd zijn draagvlak te verwerven. Dit wordt bevestigd door het rapport van de gebiedscoördinator die in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken dit rapport heeft gemaakt. Hij concludeert dat er geen draagvlak is en dat	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		het vertrouwen in de overheid ernstig is geschaad.		
275	ad	<p>Indiener wijst op het advies van het College van Rijksadviseurs en dan specifiek op de volgende delen uit dit advies: <i>"Ten noorden daarvan is naar onze mening geen goede landschappelijke aanleiding te vinden om de turbines te ankeren' De ruimte is daar te beperkt."</i> - <i>"Het cRa is van mening dat er geen extra ruimte gezocht moet worden bovenstaande plaatsingslijnen. Dit is wat het gebied in onze ogen maximaal kan dragen"</i>. Het meest noordelijke deel van het zoekgebied oostermoer is nu juist het gebied tussen de dorpen Gieterveen en Nieuwediep. Dit is het smalste gedeelte van het hele zoekgebied en is slechts 1600 meter breed. Hier aan de oostkant van Gieterveen is het vogelpark Jagrie / J.J. Postema ParrolBreeding centre al 50 jaar gevestigd. volgens het cRa is huer dus geen goede landschappelijke aanleiding om windturbines te plaatsen, de ruimte is hier te beperkt. Gieterveen is een woonkern en de bewoners worden zo zwaar getroffen door de komst van de windmolens. Hetzelfde geldt voor Nieuwediep. De hier geplande windmolens komen dus vlakbij het vogelpark staan.</p>	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	ae	<p>Tussen de turbines die door het CRa als meest noordelijke werden aangewezen (bij het Gasselternijveense Bos) en de meest noordelijke in het huidige plan van initiatiefnemers, zit maar liefst 5 kilometer verschil. Er worden volgens indiener zomaar 9 windturbines bijgeplaatst. Het advies van het CRa wordt volledig genegeerd. De opstelling van de molens komt zelfs haaks op de structuurlijnen te staan die door het CRa zijn aangegeven en vlakbij de geplande windmolens langs de N33 bij Veendam.</p>	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	af	<p>Dat er ruimtelijke interferentie zal optreden tussen windpark Oostermoer en windpark N33 is duidelijk want op de 3D animatie van RoM3D ziet men de molens langs de N33 bij Veendam op de achtergrond draaien. Het Ministerie</p>	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		van Economische zaken/Minister Kamp houden echter op geen enkele manier rekening met het advies van het CRa. Het CRa wordt wederom volledig genegeerd !		
275	ag	De molens in de 3D animatie bij Gieterveen zijn ook nog veel kleiner dan de molens die gepland staan. In werkelijkheid zijn de molens groter, zo wordt er een verkeerde voorstelling gegeven van de werkelijke situatie.	De visualisaties zijn met de grootst mogelijke zorg en laatste stand der techniek opgesteld. In bijlage 8 bij het MER zijn de achtergronden en uitgangspunten van de visualisaties opgenomen. Indiener geeft niet aan wat er onjuist zou zijn aan de 3D animatie. Tevens wordt verwezen naar de reactie onder 264 a.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	ah	Natuur, rust en ruimte worden op een onherstelbare manier aangetast. De windmolens kan men kilometers ver weg zien draaien.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'landschap', 'woon- en leefklimaat algemeen', 'geluid' en 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	ai	De slagschaduw, de schittering van de wieken in de zon en de rode lampen bovenin de windmolens zullen voor enorme onrust zorgen bij onze vogels. Niet alleen overdag maar ook 's nachts, de dieren hebben geen moment rust.	Er is een verlichtingsplan opgesteld en de voorwaardelijke verplichting ten aanzien van obstakelverlichting is geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'slagschaduw' en 'licht'. In de natuurtoets en passende beoordeling is uitgebreid onderzoek gedaan naar de effecten op vogels. In bijlage 6 bij de Natuurtoets (bijlage 4 bij het MER) is een onderzoek naar de effecten van verlichting op vogels en vleermuizen toegevoegd. Hieruit blijkt dat deze geen effecten heeft op vogels en vleermuizen.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
275	aj	De parkieten en papegaaien op het park zijn visueel ingesteld en zij hebben ogen aan weerskanten van de kop, waardoor hun gezichtsveld bijna 360 graden is. Hierdoor kunnen zij ieder gevaar waar vandaan dan ook zien aankomen. De parkieten en papegaaien schieten door de schitteringen van de wieken en de slagschaduw volledig in de stress. Met molens van 200 meter tiphoogte zal de overlast nog veel groter zijn dan op deze kaart is aangegeven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'. Zie vorige antwoord.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	ak	Voor de mensen in Gieterveen en met in Nieuwediep zal de slagschaduw een enorme impact hebben op hun dage-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'slagschaduw'.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		lijkse leven.		passing.
275	al	De wieken produceren een pulserend geluid wat kilometers ver in de omtrek is te horen. Dit zal, aldus indiener, dodelijk zijn voor het welzijn van de zeldzame parkieten en papegaaien. Deze dieren hebben zeer scherpe zintuigen.	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'. Er is tevens uitgebreid onderzoek gedaan naar de effecten op aanwezige flora en fauna, waaronder vogels. Hieruit blijkt dat effecten acceptabel zijn.</p> <p>De geluidbelasting van een turbine neemt sterk af met toenemende afstand. Op een afstand van meerdere kilometers is de geluidbelasting zodanig laag dat deze nooit boven het heersende achtergrondniveau zal uitkomen. Uit bekende ecologische onderzoeken is niet gebleken dat (parkieten en papegaaien) vogels gevoelig zijn voor geluid van windturbines.</p>	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	am	De rug van een papegaai is zeer gevoelig voor trillingen en luchtverplaatsing. Door vibraties in de lucht ontstaat er direct een vliegreactie bij de vogels waardoor ze zich tegen het gaas te pletter kunnen vliegen.	Uit de natuurtoets blijkt dat de verstoringafstanden van een windturbine op (broedende) vogels varieert van enkele tientallen tot enkele honderden meters. De fokkerij van indiener is buiten deze afstand gelegen en bovendien zijn de verblijven van de vogels deels afgeschermd van de windturbines. Er is geen reden om aan te nemen dat significante verstoring van deze soorten optreedt.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	an	De geluidsoverlast zal in werkelijkheid nog veel groter zijn want de omrekening van decibels naar Lden deugt van geen kant.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	ao	Het ministerie heeft de geluidsnormen voor windmolens verlaagd anders zouden bijna nergens meer windmolens geplaatst kunnen worden. Bovendien gaat het hier om een gemiddelde waarde gemeten over een jaar, het werkelijke geluid tijdens vollastmomenten is vele malen groter.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	ap	In toenemende mate gebruikt men kunstgrepen, mitigerende maatregelen genoemd, als maatwerk om te berei-	Mitigerend emaatregelen zijn mogelijk (bijvoorbeeld door middel van een stilstandvoorziening voor slag-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ken dat windturbines nog net aan de geluidsnormen zullen voldoen. Volgens de Raad van State is dit in strijd met de regels (zie de uitspraak Prinsenbeek van 23 september 2015, overweging 17.6). Windmolens moeten dus zo gekozen worden dat ze zonder kunstgrepen aan de geluidsnormen voldoen. Ze mogen de normen überhaupt niet kunnen overschrijden.	schaduw of een andere geluidmodus voor akoestiek) en juridisch ook toegestaan. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'. De windturbines dienen, eventueel na het nemen van mitigerende maatregelen, te voldoen aan de wettelijke norm. Uit de uitgevoerde geluid- en slagschaduwonderzoeken, blijkt dat dit het geval is.	passing.
275	aq	Voor de zeldzame parkieten en papegaaien van indiener betekent het windpark in één keer de overgang van een landelijk stiltegebied naar een gebied met ernstige geluidshinder. Het piekgeluid van de windturbines is nog veel hoger en zal voor enorme overlast zorgen voor de zeldzame vogels van indiener. De broedresultaten zullen sterk verminderen of zelfs helemaal achterwege blijven.	Ten behoeve van het MER en vergunningen is akoestisch onderzoek uitgevoerd. Tevens is uitgebreid ecologisch veld- en bureauonderzoek gedaan. Uit de natuurtoets blijkt dat de verstoringafstanden van een windturbine op broedende vogels varieert van enkele tientallen tot enkele honderden meters. De fokkerij van indiener is buiten deze afstand gelegen en bovendien zijn de verblijven van de vogels deels afgeschermd van de windturbines. Er is geen reden om aan te nemen dat significante verstoring van deze soorten optreedt.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	ar	De trillingen, veroorzaakt door het draaien van de windmolens en die doorgegeven worden via de zeer slappe veengrond, zullen een negatieve invloed hebben op de kweekresultaten. Hetzelfde geldt voor het laagfrequente geluid dat door de turbines wordt afgegeven.	Er is geen sprake van slappe veengrond, die is juist afgegraven tot men op het zand terecht kwam. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'bouw en aanleg'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	as	Er zijn diverse rapporten, artikelen en klachten van mensen die in de buurt van windmolens wonen. Hier komt wel erg duidelijk naar voren dat de overheid en geluidsadviseurs de geluidsproductie en daarmee de overlast van windturbines grondig hebben onderschat. Dit is o.a. aangetoond bij windpark Rhede (bij de grens met Duitsland).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	at	De Rijksuniversiteit Groningen heeft een onderzoeksrapport gepubliceerd over laagfrequent geluid. De wereldgezondheidsorganisatie WHO heeft in 1999 zelfs gesteld dat laagfrequent geluid gezondheidsproblemen kan geven als hart- en vaatziekten, spraakbelemmering, stress en	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'geluid' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		slaapverstoringen. Hier kan niet zomaar aan voorbij gegaan worden, de overheid zou hier veel meer onderzoek naar moeten doen alvorens maar in het wilde weg zoekgebieden aan te wijzen om windmolens te plaatsen.		
275	au	Door het leveren van de door windmolens opgewekte spanning aan het net kunnen er grote spanningsfluctuaties optreden in het elektriciteitsnet, dit is funest voor de gevoelige elektronische broedmachines van indiener waarmee een gedeelte van de eieren van de vogels worden uitgebroed. Dit zal lijden tot het afsterven van de jongen in de eieren.	De door windturbines opgewekte elektriciteit wordt via een inkoop en transformatorstation op het landelijke elektriciteitsnet ingevoed. De fluctuaties in het landelijke elektriciteitsnet worden door de netbeheerders gemonitord en gemitigeerd. De broedmachines van de indiener ondervinden hiervan geen effect.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	av	De minimale afstand tussen windmolens en woningen is veel te klein. In Nederland gaat men globaal uit van 500 meter maar in Denemarken, Duitsland, Engeland en Frankrijk gaat men al uit van 1500 meter. In Amerika, Canada en Australië (waar men al veel langer ervaring heeft met windmolenparken) gaat men al uit van 2000 tot 2500 meter. Zelfs dan heeft men nog overlast van het geluid van de windmolens.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'bedrijven en milieuzonering' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	aw	Tijdens de bouw van de windmolens zijn er verschillende effecten op vogels mogelijk, verstoring als gevolg van geluid, beweging en trillingen kunnen optreden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bouw en aanleg' en 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	ax	Er moeten ontsluitingswegen worden aangelegd en er wordt 2 jaar lang heen gereden met vrachtwagens, draglines en grote kranen. Ook moeten voor iedere windturbine een fundament worden aangelegd. Een dergelijke fundering bestaat uit een aantal heipalen die de bodem in worden geheid met daarboven beton. Het heien zal door het lawaai en de bodemtrillingen door de slappe veengrond overlast veroorzaken. Hierdoor zullen de vogels van indiener hun nesten in de steek laten met afgestorven eieren en dode jonge vogels tot gevolg. Indiener kweekt met een grote diversiteit aan vogelsoorten zodat indiener het	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bouw en aanleg'. Zie eerder beantwoording over verstoring. Bovendien zal de aanlegfase slechts tijdelijk en verspreid over het gebied plaatsvinden. Eventuele hinder hiervan zal dus ook maar tijdelijk optreden. Dit wordt acceptabel geacht.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		hele jaar door vogels met eieren of jongen heeft zitten, er is dus geen bepaalde periode dat er niet wordt gekweekt.		
275	ay	De onderzoekers geven in het MER, zie bijlage 1, bladzijde 90, zelf aan dat windturbines verstorend werken op de leefomgeving van vogels. De vogels in het Vogelpark Jagrie kunnen hun voli�eres niet verlaten om een ander leefgebied te zoeken met als gevolg dat ze door deze verstoringen niet meer gaan broeden.	Indiener doelt op bladzijde 90 van bijlage 4 van het MER (de Natuurtoets). Uit het vervolg van de Natuurtoets, na bladzijde 90, blijkt dat geen grote aantallen slachtoffers van schaarse soorten vogels (het betreft hier vogels die in het wild leven en in het kader van de Flora- en faunawet worden beschermd) worden voorzien en dat de gunstige staat van instandhouding van de betrokken soorten niet in het geding komen. Graag verwijzen wij u naar het vervolg van hoofdstuk 9 van bijlage 4 van het MER en paragraaf 11.1 van bijlage 4 van het MER. Wat betreft de door indiener genoemde verstoringen voor de vogels in het Vogelpark merken wij op dat de dichtstbijzijnde windmolen zich op een afstand van 1 kilometer van het vogelpark bevindt. Gelet op deze afstand wordt niet ingezien op welke wijze sprake kan zijn van verstoringen bij het broeden.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	az	Indiener kweekt al meer dan 50 jaar zeer zeldzame parkieten en papegaaien. Inmiddels zitten er zo'n 300 broedparen in een parklandschap van 7 hectare groot. Tijdens de kweekperiode kan dit zelfs oplopen tot in totaal zo'n 1000 vogels. De nakweek van deze vogels exporteert indiener over de gehele wereld o.a. naar Dubai, Pakistan, Taiwan, Brazili�, Qatar, Zuid Afrika en naar vele landen binnen Europa. De kweekresultaten zullen door de overlast van de windmolens sterk verminderen en bij verschillende soorten zelfs helemaal uitblijven.	Wat betreft de door indiener genoemde verstoringen voor de vogels/ broedparen in het Vogelpark merken wij op dat de dichtstbijzijnde windmolen zich op een afstand van 1 kilometer van het vogelpark bevindt. Gelet op deze afstand wordt niet ingezien op welke wijze sprake kan zijn van verstoringen bij het broeden en daardoor verminderde kweekresultaten. Zie ook reactie over verstoringsafstanden vogels.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	ba	Indiener heeft 3 fulltime personeelsleden in dienst voor de verzorging van de vogels. Het voortbestaan van het Vogelpark en de continuiteit van deze banen komt hiermee op de tocht te staan.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder az en de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	bb	Het plaatsen van de windmolens leidt tot een enorme	Verwezen wordt naar de beantwoording onder az en de	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		waardedaling van het vogelpark (gronden, opstallen, gebouwen, volières, vogelcollectie). Dit geldt ook voor de (privé) woningen en loodsen.	thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.	geen reden tot aanpassing.
275	bc	Het vogelpark heeft diverse vogelsoorten in het bestand die vallen onder de Flora- en faunawet, Bedreigde Uitheemse Diersoorten (B.U.D.) Deze vogels mogen alleen met toestemming van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie gehouden worden. Ze zijn allemaal gesloten geringd en voorzien van een speciaal Eb-Cites-certificaat. De volières zijn hypermodern, gebouwd van geïsoleerde sandwichpanelen, voorzien van elektrische rolluiken en elektronische beveiliging. Ook broeden wij in de vrije natuur met zeer zeldzame Europese Kraanvogels Deze Kraanvogels leven in een prachtig stukje natuur van 1 hectare groot met een prachtige waterplas omgeven door een haag van coniferen. In de tijd van de grote vogeltrek landen er regelmatig soortgenoten bij de Kraanvogels op het vogelpark om hier uit te rusten. Verder broedt er een enorme verscheidenheid aan inheemse vogels in het park, naast een broedkolonie Ransuilen broeden er o.a. de Bonte en de Groene Specht en tijdens de vogeltrek landen er tientallen soorten trekvogels in het vogelpark en in de omliggende gebieden.	Uit deze zienswijze wordt niet duidelijk wat het bezwaar is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	bd	Mochten er toch windmolens binnen 2000 meter van het bedrijf van indiener geplaatst worden (het gaat om 5 windmolens tussen Gieterveen en Nieuwediep) dan zal er een andere locatie gezocht moeten worden voor het Vogelpark. Het gaat hier dan om een miljoeneninvestering, alles zal opnieuw vanaf de grond moeten worden opgebouwd. Bovendien zal het erg lastig worden om een goede vervangende locatie te vinden. Er staat zeer zeldzame beplanting (bomen en coniferen) die tussen de 30 en 50 jaar oud zijn. Het zal dus jaren duren voordat de beplanting weer op niveau is. Wanneer de vogels moeten ver-	Verwezen wordt naar de beantwoording onder az en de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		huizen zullen ze eerst moeten wennen aan hun nieuwe voli�eres en aan de omgeving. Het gevolg zal zijn dat de broedresultaten enkele jaren zullen uitblijven. Bij de oudere vogels is de kans zeer groot dat ze helemaal niet meer zullen gaan broeden.		
275	be	Indiener heeft de afgelopen 5 jaar bij allerlei instanties zienswijzen ingediend tegen het windpark. Uiteraard ook in de MER-procedure. Tot verbazing van indiener worden de argumenten die namens het Vogelpark zijn ingediend niet terug gevonden. Indiener is van mening dat zijn bedrijf niet serieus wordt genomen. In het MER zijn veel dingen onderzocht, een rapport van duizenden bladzijden. Er is echter nog nooit een onderzoeker in het Vogelpark geweest om zich van onze situatie op de hoogte te stellen. Het vogelpark wordt volledig genegeerd.	Het MER onderzoekt de milieueffecten in de brede zin des woords, maar gaat niet in op individuele bedrijfsvoering. Gezien de afstand van de windturbines tot het vogelpark is het niet aannemelijk dat verstoring van broedende vogels zal optreden. Aangezien de vogels zich binnen een omheind en afgesloten terrein bevinden is ook aanvaring met een windturbine uitgesloten. Binnen de wettelijke kaders is er dan ook geen effect te verwachten (in gevangenschap gehouden vogels vallen niet onder de Flora- en faunawet).	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	bf	De Rijksdienst voor ondernemend Nederland ondersteunt ondernemend Nederland, staat er geschreven op de website van de RvO. Aan de ene kant regelen wij onze Vergunningen, Cites-certificaten en Export documenten bij de RvO die ons daarbij ondersteunen. Aan de andere kant ondersteunt de RvO de initiatiefnemers van de windparken zonder dat daarbij rekening wordt gehouden met het feit dat een ander bedrijf (J.J. Postema i Vogelpark Jagrie / J.J. postema Panot Breeding Centre) dat al meer dan 50 jaar bestaat, daarmee de nek omdraaien.	Voor kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	bg	Indiener nodigt uit om het vogelpark ter plaatse te komen bekijken en stelt de minister op voorhand aansprakelijk voor alle mogelijk te lijden schade en vervolgschades.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder az en de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
275	bh	Indiener heeft bij de zienswijze een rapport van de accountant gevoegd die een opstelling heeft gemaakt van de kosten bij een (door de komst van de windmolens) gedwongen verhuizing van het Vogelpark naar een andere locatie.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
276				
276	a	Met het -tot nu toe door u- doorlopen proces, om tegen de wil van de bevolking, 250 bedrijven, de gemeenteraden van de gemeenten Borger-Odoorn, Aa & Hunze en Stadskanaal 50 windtorens van meer dan 200 meter hoog te plaatsen, is de minister er in geslaagd dat er in het veenkoloniale gebied van Drenthe en Groningen geen enkel vertrouwen meer bestaat dat de overheid integer is en de belangen van haar burgers respecteert. De minister heeft zich tot en met hetgeen nu ter inzage is gelegd opgesteld als belangenbehartiger van de initiatiefnemers, omdat de inmiddels achterhaalde methode van Wind op Land goed aansloot bij de duurzaamheidsdoelstellingen. Daarvoor wordt misbruik gemaakt van de RCR, en heeft de minister zich onbetrouwbaar getoond door zich niet te houden aan de voorwaarden die het Rijk i.c. uw voorgangers hebben gesteld aan de toepassing van de RCR.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'procedure algemeen', 'nut en noodzaak windenergie', 'toepassing RCR' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
276	b	Zowel minister Verhoeven als minister Verhagen hebben op 8-7-2010 respectievelijk 7-11-2011 in door hen ondertekende brieven aan de initiatiefnemers de voorwaarde gesteld dat zij in eerste instantie verantwoordelijk zijn voor het verkrijgen van draagvlak voor het project in de regio. Dat impliceert ook dat het Rijk in tweede instantie verantwoordelijk is.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
276	c	De minister heeft zich zelf direct verantwoordelijk verklaard voor het verkrijgen van politiek en maatschappelijk draagvlak bij ondertekening van het Energie akkoord. Onder 4.2.1 van het akkoord wordt genoemd: <i>"Rijk en provincies hebben een akkoord gesloten over het realiseren van 6000 MW (54 PJ) operationeel windvermogen in 2020. Dat akkoord, waarin prestatieafspraken zijn verbonden aan provinciale ruimtelijke regio, is ambitieus en wordt gerespecteerd. Realisatie van deze ambitie vereist</i>	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie', 'bestuurlijke afweging', 'procedure algemeen', 'draagvlak' en 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p><i>dat overheden, bedrijven, agrariërs, werknemers en natuur- en milieuorganisaties actief bijdragen aan versterking van het maatschappelijk draagvlak. Het geforceerd doorzetten van projecten werkt contraproductief. Voor het reserveren van meer ruimte voor wind op land is op lokaal en provinciaal niveau maatschappelijk en politiek draagvlak nodig ". (Bron: Het Energie Akkoord). Op geen enkele manier heeft de verantwoordelijk minister zich gehouden aan deze door de overheid gestelde voorwaarden. Met als resultaat dat in het valide draagvlak onderzoek van de gemeenten Borger-Odoorn, Aa & Hunze en Stadskanaal is aangetoond dat 78% van de bevolking tegen de komst van het windturbinepark is, dat er een klacht ligt bij de nationale ombudsman, dat de o.a. in opdracht van de door de minister aangestelde gebiedscoördinator heeft vastgesteld dat er geen enkel draagvlak is voor de plannen, dat de Staat der Nederlanden is aangeklaagd bij een VN Tribunaal in Genève wegens het systematisch schenden van het Verdrag van Aarhus van 1998, dat de gemeenten Borger-Odoorn en Aa&Hunze in hoger beroep zijn gegaan tegen het onwettig toepassen van de RCR, dat inmiddels de gedeputeerde Stelpstra van Drenthe de bevolking oproept vooral zienswijzen tegen uw plannen in te dienen.</i></p>		
276	d	<p>Als de voorgenomen plannen worden doorgezet dan zal er weliswaar 150 MW opgesteld vermogen aan duurzame energie in de Veenkoloniën zijn geplaatst met als gevolg: sterk negatieve invloed op de regionale economie en werkgelegenheid en het stimuleren van de krimp waardoor de voorzieningen onder druk komen. In feite wordt een onomkeerbaar proces van imploderen van de centrumfunctie van Stadskanaal/ Musselkanaal in gang gezet.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
276	e	Als de voorgenomen plannen worden doorgezet dan zal er weliswaar 150 MW opgesteld vermogen aan duurzame energie in de Veenkoloniën zijn geplaatst met als gevolg: Sterk verminderde leefbaarheid door landschapsvernietiging, slagschaduw, geluid, sociale ontwrichting en psychische schade door stress in 7 dorpen en een grote woonkern (totaal 30.000 inwoners). Ook de sociale cohesie wordt aangetast.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'slagschaduw', 'geluid', 'economische effecten algemeen' en 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
276	f	Als de voorgenomen plannen worden doorgezet dan zal er weliswaar 150 MW opgesteld vermogen aan duurzame energie in de Veenkoloniën zijn geplaatst met als gevolg: Waarde particulier bezit wordt sterk erminderd. Nu al heeft de gemeente Aa & Hunze de WOZ waarde van woningen in het gebied naar beneden gebracht vanwege de komst van de windparken. Betreft duizenden woningen. Daling waarde van de bedrijven. Betreft tientallen bedrijven.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
276	g	Onomkeerbare schade aan het internationaal vooraanstaand wetenschappelijk project LOFAR zal het gevolg zijn van de plannen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
276	h	De opgestelde MER mag dan zogenaamd voldoen aan de eisen volgens de commissie MER, het komt in geen enkel opzicht tegemoet aan de in juli 2011 ingediende zienswijzen op de " Startnotitie Reikwijdte en Detail Windpark Drentse Monden waarin in door velen is aangedrongen op een MER die ook de gezondheidseffecten en de sociaal-economische effecten voor de regio zou meenemen.	In de zienswijzen die zijn ingediend op de concept Notitie Reikwijdte en Detail is veel aandacht gevraagd voor de mogelijke gezondheidseffecten en economische gevolgen van het windpark. Hoewel dit geen milieuonderwerpen zijn die hun plaats hebben in het MER (welke mening onderschreven wordt door de commissie MER), is wel besloten er in algemene zin aandacht aan te besteden. In bijlage 20 bij het MER is daarom een rapport met een algemene economische effectanalyse opgenomen, welke mede als onderbouwing voor het voorliggende inpassingsplan is gebruikt. Een eenduidige relatie tussen gezondheid en windturbines is vooralsnog niet wetenschappelijk vastgesteld. Bovendien zijn, zoals ook door de commissie MER beves-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			tijd, alle relevante effecten, ook onder de norm, goed beschreven. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'gezondheid' en 'economische effecten algemeen'.	
276	i	Door de MER zowel geografisch al thematisch zo eng mogelijk in te richten is getracht deze voor de regio nadelige effecten te omzeilen en ook daarmee de werkelijke economische schade te verdoezelen. Daarmee is de MER als geloofwaardig instrument voor het afwegen van alle voor de regio relevante effecten van het Windturbine park volstrekt ongeschikt en ongeloofwaardig.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'MER algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
276	j	Gedurende het hele proces vanaf 2010 tot nu toe heeft de minister zich niet bereid getoond serieus werk te maken van een beoordeling van het alternatief om in de Veenkoloniën zonne-energie toe te passen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
276	k	De Solar-Technologie zich in een hoog tempo ontwikkeld en zal zich de komende jaren nog veel verder ontwikkelen. Internationaal wordt door alle energie deskundigen onderschreven dat Solar zich tot de belangrijkste en goedkoopste bron van energie zal ontwikkelen. Daarom is het gebruikmaken van deze technologische ontwikkeling voor het opwekken van de 150 duurzame MW (en meer) voor de Veenkoloniën en voor de overheid uitermate geschikt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
276	l	Voor het toepassen van zonne-energie benoemd indiener de volgende argumenten: Hiervoor bestaat maatschappelijk en politiek een groot draagvlak. - Levert lokaal werkgelegenheid op. - Ondervangt alle nadelige effecten van grootschalige toepassing Wind op Land. - Er is veel belangstelling voor een grootschalige Solar-Park in de regio vanuit bedrijfsleven en wetenschap. Ontwikkelen van een energy-grid met Energy Valley is één van de vele toepassingen. - Veenkoloniën hebben de schaal en maat waarin	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'LOFAR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		grootschalige toepassing van Solar eenvoudig ingepast kan worden. En uitgebreid. - Kan toegepast worden zonder nadelig effect met LOFAR. - Kan zelfs geïntegreerd worden in het LOFAR project. - Zal een impuls voor de regio vormen. - Biedt de mogelijkheid om op nationale schaal kennis en innovaties te ontwikkelen voor Solar.		
276	m	De mogelijkheden van het realiseren van een grootschalig Solarpark als alternatief worden op dit moment in opdracht van de Stichting Zonkoloniën onderzocht door een gerenommeerd bureau. De Stichting Zonkoloniën komt voort uit de een werkgroep van 250 vertegenwoordigende lokale bedrijven.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
276	n	De minister is op 7 april jl. gestart met de energie dialoog om de transitie van fossiel naar duurzame energie door middel van een maatschappelijk debat en contact met de samenleving vorm te geven. Ook heeft de minister in een brief naar de tweede kamer aangegeven dat hij meer bottom up en mét de samenleving de duurzame energie projecten wilt ontwikkelen. De minister is daarvoor op zoek naar regio's die als pilot kunnen dienen. Het SOLAR plan biedt de minister de kans om het verzet tegen de drie windparken om te zetten in een politiek en maatschappelijk gedragen project voor de Veenkoloniën. Dit is de manier die de minister met het Energie-Dialoog ambieert.	Het voornemen voor het solarpark wordt zeer toegejuicht en ligt ook in de lijn die de minister voorstaat wat betreft duurzame energieopwekking, te weten het zoveel mogelijk inzetten op verschillende duurzame energiebronnen om te komen tot de gewenste energietransitie en de taakstelling daarin te behalen. Echter is gebleken dat wind op land hierbij de meest effectieve energievorm is. Voor een nadere onderbouwing hiervan wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
277				
277	a	Indiener geeft aan dat met ingang van 1 januari 2016 delen van de eigendommen van Gasunie Transport Services B.V. onder algemene titel overgegaan zijn naar Gasunie Grid Services B.V. De zienswijze wordt namens beiden ingediend, ieder voor zover het zijn bevoegdheden betreft.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
277	b	Het plan voorziet ook in de aanleg van elektriciteitsleidingen	Het voorliggende inpassingsplan heeft geen betrekking	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		gen, welke de kathodische bescherming van de naastgelegen aardgastransportleidingen beïnvloeden. Verzocht wordt om deze beïnvloeding te berekenen en waar nodig maatregelen te nemen.	op hoogspanningsverbindingen of de realisatie hiervan. De aanleg van de in het plan opgenomen kabeltracés is vergunningsvrij op basis van het Besluit omgevingsrecht. In de regels is geborgd dat ter plaatse geen hoogspanningsleidingen toegestaan zijn.	geen reden tot aanpassing.
278				
278	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 168, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op de aanvullende onderdelen die niet in de voornoemde zienswijze worden genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 168 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 168. Op de aanvullende onderdelen die niet in de voornoemde zienswijze worden genoemd, wordt hierna ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
278	b	Indiener beschrijft zijn achtergrond en geeft aan niet tegen duurzame energieopwekking m.b.v. wind te zijn, maar wel op deze massale schaal. Inmiddels is er dankzij een burgerinitiatief een plan voor het ontwikkelen van een zonnepark dat minimaal een zelfde rendement kan halen als het windmolenpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
279				
279	a	Windturbines zijn een vervuiling voor het Nederlandse landschap. Windturbines doen afbreuk aan zowel landschappelijke waarden als cultuurhistorische waarden van gebieden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'cultuurhistorie en archeologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
279	b	Windturbines zijn (mogelijk) schadelijk voor de gezondheid (denk aan laagfrequent geluid, wat schadelijk is voor het zenuwgestel, slaapproblemen).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
279	c	Er is geen draagvlak voor windmolens in Nederland dan wel in De Drentse Monden en Oostermoer.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
279	d	Windturbines geven overlast en hinder aan mens, dier en natuur.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'ecologie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
279	e	Windturbines draaien niet op wind maar op subsidie welke	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		uiteindelijk door de burger moet worden betaald. De subsidie verdwijnt overigens in de portemonnee van de grondbezitters.	onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	geen reden tot aanpassing.
279	f	De grondbezitters verdienen heel veel geld aan de windmolens. De omwonende dragen de lasten, welke niet worden gecompenseerd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
279	g	Windturbines leveren eigenlijk geen bijdrage aan het verminderen van CO2 uitstoot. Denk hierbij aan de handel in emissierechten, CO2 uitstoot bij het bouwen en plaatsen van een turbine, en de extra CO2 uitstoot door het onrendabel draaien van conventionele energiecentrales, die altijd als back-up moeten blijven draaien.	Verwezen wordt naar hoofdstuk 14 van het MER, alsmede naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
279	h	Er zijn betere en efficiëntere manieren om de CO2 uitstoot terug te dringen en welke veel minder ingrijpend zijn voor mens, dier en natuur.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
279	i	Het besluitvormingsproces is verre van democratisch tot stand gekomen.	De procedure is geheel conform de wettelijke eisen doorlopen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'Procedure algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
279	j	De keuze voor windturbines in plaats van andere duurzame energie voorzieningen is nooit afgewogen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
279	k	Locatiekeuze voor windturbines nooit bepaald op basis van een goede ruimtelijke ordening (afweging tussen locaties) maar op basis van grondposities.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
279	l	Regels worden ten gunste van windturbines aangepast (geluidsregels en crisis en herstelwet) zonder een democratisch besluit.	Indiener verwijst hierbij naar wet- en regelgeving die in dit kader niet ter discussie staat. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
279	m	Het Rijk zou geen gebruik moeten maken van de Rijkscoördinatieregeling.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
279	n	Projecten van de grond brengen die al jaren in het slop zaten, dat was volgens indiener het doel van de Crisis- en	Zoals blijkt uit hoofdstuk 9 van de toelichting bij het inpassingsplan is de Crisis- en herstelwet van toepas-	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>herstelwet die in maart 2010 in werking trad. Procedures verkorten, vergunningen coördineren, projecten versnellen en experimenten mogelijk maken, dat is in een notendop waar deze wet volgens indiener voor staat. Maar de wet bleek een doorslaand succes. en daarmee een blijvertje. Op 26 maart 2013 stemde de Eerste Kamer in met het permanent maken van de Crisis- en herstelwet. In strijd met het advies van de Raad van State. Van dit alles werd niks aangetrokken. Of het nu om windmolens, gaswinning, wegen of opvang asielzoekers gaat alles wordt via de Crisis- en herstelwet een stuk makkelijker gemaakt voor het Rijk. Snelle procedures voor lastige dossiers waardoor de burgers vervolgens machteloos staan. Inmiddels is de economische crisis voorbij maar de Crisis- en herstelwet bestaat nog steeds. De wet wordt misbruikt voor hele andere beleidsdoelstellingen. De Crisis- en herstelwet gaat ten koste van de rechtspositie van burgers, de rechtszekerheid en de rechtsgelijkheid.</p>	<p>sing. In het kader van het voorliggende inpassingsplan staat de Crisis- en herstelwet niet ter discussie. Dit onderdeel van de reactie van indiener wordt dan ook enkel ter kennis aangenomen.</p>	<p>passing.</p>
279	o	<p>Indiener gaat onder punt 2 uitgebreid in op de Structuurvisie Windenergie op Land. Volgens indiener vertoont deze structuurvisie gebreken qua inhoud en proces. De grondslag voor het ontwerp inpassingsplan Windpark De Drentse Monden en Oostermoer' deugt, aldus indiener, daarom niet.</p>	<p>De Structuurvisie Windenergie op Land staat in het kader van voorliggend inpassingsplan niet ter discussie. Voor wat betreft de locatieonderbouwing wordt wel verwezen naar bijlage 1 bij het MER, in deze bijlage is de locatieonderbouwing van het windpark verder uitgewerkt. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
279	p	<p>Het Energierapport 2011 vermeldt dat de positie van de Nederlandse consument er niet op achteruit mag gaan. Dat valt volgens indiener niet te rijmen met een SDE subsidie die door extra lastenverzwaring (verhoging duurzame energieopslag) moet worden betaald en tussen de 500 en 1000 euro aan koopkrachtverlies gaat opleveren, voor veel mensen heel veel geld.</p>	<p>De SDE-subsidie staat in het kader van voorliggend inpassingsplan niet ter discussie. Voor zover de zienswijze van indiener zich uitsluitend richt op de SDE-subsidie als zelfstandige regeling, wordt hier dan ook niet nader op ingegaan. Voor een toelichting op deze SDE-subsidie in relatie tot het voorliggende inpassingsplan wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
279	q	<p>Op 6 november 2015 vond het symposium "Lobbycratie:</p>	<p>Het Energieakkoord staat in dit kader niet ter discussie.</p>	<p>Deze reactie geeft</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>democratie zonder burgers?" in de raadzaal van Gieten plaats. De inleiders gaven zorgelijke en uiteenlopende analyses over het ondemocratisch gehalte bij besluitvormingsprocessen rondom windmolenparken en de verhouding overheid - burger. De voorzitter van de FNV. dhr. I. Heerts. zei treffend het volgende: <i>"Ik denk dat het Energieakkoord niet iets is wat in beton is gegoten. Het Energieakkoord - Ed Nijpels heeft dat ook gezegd - zal mee moeten bewegen met de ontwikkelingen in de samenleving. In die zin is dat dan een enerzijds-anderszijds-verhaal, maar ik vind dat er wel ruimte zou moeten zijn voor gemeenten om een ander standpunt te kunnen innemen."</i> Helaas concluderen 150 raadsleden uit een 80-tal verschillende gemeenten dat er geen sprake is van ruimte voor gemeenten en het Energieakkoord niet dynamisch is maar wel van beton. Gemeente worden overruled door het Rijk en er is geen draagvlak onder de bevolking voor grootschalige windmolenparken. Zij constateren dat het Ministerie van Economische Zaken (EZ) bij uitvoering van het Energieakkoord handelt in strijd de basisbeginselen van onze democratische rechtsstaat en gedecentraliseerde eenheidstaat, waaronder het in de Nederlandse Grondwet vastgelegde hoofdschap van de raad. Op 1 februari 2016 rapporteerde minister H. Kamp aan de Tweede Kamer over omgevingsmanagement bij energieprojecten die onder de (mede)verantwoordelijkheid van het Rijk vallen. In deze kamerbrief werden de gemaakte fouten erkend en beter omgevingsmanagement zou de oplossing zijn om de ontstaande vertrouwensbreuk tussen Rijk, gemeenten en burgers/omwonenden te herstellen. Hoe gaat het Rijk dit herstellen en hoe kan er doorgedaan worden met windturbines in Drenthe?</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'. Voor dit windpark is in 2016 extra aandacht besteed aan informatievoorziening, communicatie, participatie en profijt. Onder andere heeft dit geleid tot spreekuren tijdens de ter inzage legging van het ontwerp inpassingsplan en tot afspraken over een gebiedsfonds.</p>	<p>geen reden tot aanpassing.</p>
279	r	Bij de komst van windparken staat de Nederlandse burger	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>van begin af aan buitenspel. De belangrijke besluiten worden in besloten kring genomen, de informatie van de overheid is eenzijdig en onvolledig, en uiteindelijk oordeelt de Raad van State alleen maar over de vraag of de procedures wel correct zijn gevolgd. Met deze gang van zaken schendt de Nederlandse overheid het Verdrag van Aarhus. De NLVOW klaagt Nederland aan. Het in 1998 gesloten Verdrag van Aarhus legt de aangesloten overheden op het gebied van milieuzaken een aantal verplichtingen op. Nederland bekrachtigde het verdrag in 2004.</p>	<p>onder het kopje 'procedure algemeen'.</p>	<p>geen reden tot aanpassing.</p>
279	s	<p>Indiener gaat in zijn algemeenheid, niet specifiek met betrekking tot het voorliggende inpassingsplan, in op de volgens indiener inspraak en besluitvormingsfuiik. Hierbij wordt o.a. aangegeven dat de zienswijzen van burgers bij de Structuurvisie Windenergie op Land nergens inhoudelijk zijn gewogen. Tevens gaat indiener in op een onderzoek naar 87 bestudeerde uitspraken van de Raad van State over windenergie en wordt aangegeven dat burgers kansloos zijn aangezien de wettelijke procedures keurig door het Rijk worden doorlopen.</p>	<p>Voor zover de reactie van indiener betrekking heeft op de Structuurvisie Windenergie op Land merken wij op dat deze structuurvisie het kader van voorliggend inpassingsplan niet ter discussie staat. In generieke zin wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'. Wat betreft de opmerking inzake de wettelijke procedures merken wij op dat ook het Rijk gebonden is aan deze wettelijke procedures. Voor een nadere toelichting op de tot nog toe doorlopen procedure verwijzen wij u graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
279	t	<p>De AMvB geluid is zodanig aangepast dat de Nederlandse geluidsnormen de minst harde in Europa zijn. Nederland is dichtbevolkt maar heeft de kleinste afstanden tussen wonen en windmolens. Op 400 meter van een woning mag al een windmolen, in Duitsland is pas besloten tot een minimale afstand van 2000 meter, in Denemarken is het 1050 meter. Er zijn aanwijzingen dat tot 750 meter sprake is van grote geluidsoverlast en slaapstoring. De geluidsnormen zijn ook nog eens niet te meten, omdat de norm geen grenswaarde is maar een gemiddelde. De AMvB geluid is een verslechtering ten opzichte van het oude geluidsinstrumentarium en in strijd met artikel 21</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>van de Grondwet. De overheid dient voor een beter leefmilieu te zorgen, niet voor een verslechtering. Het is aan de Tweede Kamer als beleidsneutraal gepresenteerd maar dat is het niet. Staatssecretaris Mansveld heeft de Tweede Kamer laten weten dat de normen niet zeer afwijken in Europa en dat het geluidsniveau ongeveer hetzelfde is, als je uitgaat van een 'goed geïsoleerd huis'. Indiener vraagt zich af waarom de Nederlandse overheid zijn burgers blootstelt aan de slechtste geluidsnormen van de hele EU? Ook vraagt indiener zich af waar deze geluidsnorm is aangepast? Om meer windturbines te realiseren in ons dichtbevolkte land?</p>		
279	u	<p>Indiener wijst er op dat de aanpak van de Rijksoverheid bij het realiseren van windenergie op land op onaanvaardbare wijze inbreuk maakt op de gemeentelijke autonomie en democratie, onze gedecentraliseerde eenheidsstaat en de bevoegdheden. Daarbij gaat het in het bijzonder om de wijze waarop het Rijk gebruikt maakt van de Rijkscoördinatieregeling en de Crisis- en Herstelwet.</p>	<p>Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'Procedure algemeen' en 'Toepassing RCR'. Voor wat betreft het onderdeel van de reactie met betrekking tot de Crisis- en herstelwet wordt verwezen naar de reactie onder 279 n.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
279	v	<p>Voor indiener weegt minstens even zwaar dat sinds 2010 de geluidsnormen voor windparken zijn vastgelegd in een algemeen verbindend voorschrift (artikel 3.14a Activiteitenbesluit milieubeheer) zodat de besluitvorming over de aan een concreet park op te leggen normen niet meer bij gemeenten berust terwijl burgers niet meer beschikken over mogelijkheden van bezwaar en beroep. Het is indiener bekend dat het Activiteitenbesluit milieubeheer gemeenten toestaat "maatwerkvoorschriften" vast te stellen in geval van "bijzondere lokale omstandigheden", maar in het verleden zijn gemeenten er van de kant van het ministerie herhaaldelijk en met nadruk op gewezen terughoudend te zijn met het gebruik maken van die bevoegdheid. Maatwerkvoorschriften blijven daarmee een hoge uitzondering.</p>	<p>Het Activiteitenbesluit en de daarin opgenomen voorschriften worden door de jurisprudentie aanvaardbaar geacht. Omdat indiener niet duidelijk maakt waarop zijn zienswijze zich in relatie tot het voorliggend inpassingsplan richt, wordt verder volstaan met een verwijzing naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
279	w	Het Activiteitenbesluit ontnemt lokale overheden de mogelijkheid om aan haar grondwettelijke zorglaak te voldoen, in het bijzonder artikel 21 van onze Grondwet: De zorg van de overheid is gericht op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu. Dat artikel slaat niet alleen op het macroniveau van de rijksoverheid of op het mesoniveau van de provincies, maar juist ook op het microniveau van lokale overheden. Juist lokale overheden kunnen het beste de lokale omstandigheden beoordelen en waarborgen.	Het Activiteitenbesluit Milieubeheer regelt de norm voor windturbines (en veel andere installaties). Het feit dat in dit besluit gekozen is voor uniformiteit in normering en de mogelijkheden tot het vaststellen van verschillende normen door lagere overheden is beperkt, leidt tot rechtsgelijkheid en is niet strijdig met de grondwet. Bovendien is de mogelijkheid behouden om in uitzonderlijke gevallen, wanneer daar aanleiding toe bestaat, maatwerk toe te passen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
279	x	Het recent verschenen rapport van de Universiteit Utrecht over Windpark Houten maakt de noodzaak van de lokale benadering meer dan duidelijk. De gemeente Houten heeft destijds besloten om strengere geluidsnormen te implementeren dan de normen uit het Activiteitenbesluit. Desondanks ondervinden honderden gezinnen wekelijks een ernstige verstoring van de nachtrust. De gemeente Houten voldoet dus ondanks strengere normen, evenmin aan artikel 22 lid I van de Grondwet, namelijk de overheid treft maatregelen ter bevordering van de volksgezondheid. Beide artikelen staan in hoofdstuk I van onze Grondwet onder het veelzeggende kopje 'grondrechten'.	Verwezen wordt naar de reactie onder v.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
279	y	Het huidige regime heeft tot gevolg dat de Nederlandse normen voor windenergie behoren tot de slechtste van de EU. Bijvoorbeeld windmolens van 2.3 MW kunnen windmolens in Nederland op 400 meter van huizen, in Vlaanderen op 800 meter en overal elders in de EU nog verder weg. Daar komt bij dat Nederland als enige EU-land werkt met een gemiddelde norm van 47 L-den op jaarbasis. Werken met een gemiddelde heeft tot gevolg dat deze norm niet vergeleken kan worden met normen in andere EU-landen	Verwezen wordt naar de reactie onder v.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
279	z	In de Nederlandse praktijk met 47 L-den komt door windmolens veroorzaakte geluidsbelasting van boven de	Verwezen wordt naar de reactie onder v.	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		50 dB (A) voor. zonder dat hierop gehandhaafd kan worden. De Nederlandse systematiek leidt niet alleen tot veel te hoge geluidsbelasting van omwonenden, de systematiek maakt omwonenden ook weerloos en rechteloos omdat een gemiddelde zich niet leent voor handhaving.		passing.
279	aa	Het Activiteitenbesluit staat er aan in de weg dat lokale overheden kunnen voldoen aan internationale wetgeving. Dat geldt voor het Verdrag van Aarhus. maar nog veel fundamenteler voor het Verdrag van Rome uit 1957 (Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie). waar artikel 191 lid 1 bepaalt dat lidstaten bescherming van de gezondheid van de mens nastreven en artikel 2 dat 'Haar beleid berust op het voorzorgsbeginsel en het beginsel van preventiehandelen, het beginsel dat milieuaantastingen bij voorrang aan de bron dienen te worden besheden, en het beginsel dat de vervuiler betaalt.'	Niet valt in te zien waarom het Activiteitenbesluit strijdig zou zijn met het verdrag van Rome, zeker wanneer in aanmerking wordt genomen dat het Activiteitenbesluit doel heeft om de bescherming van het milieu en leefomgeving te waarborgen. Dat in dit besluit een afweging is gemaakt tussen bescherming van het milieu en de leefomgeving en het mogelijk maken van ruimtelijke ontwikkelingen, leidt op zichzelf niet tot strijdigheid met dit verdrag.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
279	ab	Dat lokale overheden, net als overigens de minister, zich bewust zijn van de mogelijke inbreuk van de huidige geluidsnormering op de volksgezondheid zou al voldoende moeten zijn om het voorzorgsprincipe in werking te laten treden. Immers betoogde TNO in 2008 en het RIVM in 2009 al dat bij de huidige (=toenmalige) geluidsnormen ruim 11% van de omwonenden ernstige verstoring van de nachtrust zouden ondervinden. Onderzoeken uit Groot-Brittannië, Australië, Polen en de Verenigde Staten bevestigen op zijn minst dat er geen wetenschappelijke consensus is. Het recente rapport van de Universiteit Utrecht bevestigt dat dus nogmaals. Er mist in deze een advies van de Gezondheidsraad.	Het al dan niet beschikbaar hebben van een advies van de Gezondheidsraad valt buiten de reikwijdte van dit inpassingsplan. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
279	ac	Waar gemeenten bij andere industriële installaties geluidsnormen kunnen vaststellen die rekening houden met de specifieke lokale situatie, is dat bij windparken niet mogelijk. Voor inwoners is dit onbegrijpelijk, het geeft hen de indruk dat, vergeleken met andere installaties,	In het MER zijn de geluidseffecten van het windpark uitgebreid onderzocht en is geconstateerd dat voldaan kan worden aan de wettelijke normen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'MER algemeen' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Let-ter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		windparken boven de wet zijn geplaatst en het ondermijnt het gezag van gemeenten bij de eigen inwoners nu die constateren dat de gemeente niets voor hen kan doen.		
279	ad	Indiener onderschrijft de oproep van de NLVOW om de bevoegdheid tot het vaststellen van geluidsnormen voor individuele windparken weer bij gemeenten te leggen, uiteraard binnen landelijke kaders zoals ook het geval is voor andere industriële installaties.	Dit onderdeel van de zienswijze wordt ter kennis aangenomen. Voor een toelichting op het aspect geluid in relatie tot het voorliggende inpassingsplan verwijzen wij u graag naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
280				
280	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
280	b	Indiener adviseert om met het hart te luisteren naar alle reactie's en goed te bedenken hoe men het zelf zou vinden als het zo dicht bij de woning komt waar men met zoveel plezier woont en waarin men al het geld investeert. Indiener vraagt om hen hiervan te laten genieten en niet alles om geld te laten draaien, er zijn voldoende andere oplossingen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
281				
281	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
281	b	Een belangrijk punt hierbij is ook dat er meer dan voldoende alternatieven zijn in de vorm van een grootschalig zonne-energiepark. Dit heeft veel minder gevolgen	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		voor de omgeving en zou ook prima passen in het kader van alternatieve energie.		
281	c	Naar de overtuiging van indiener passen deze windmolens wel op zee maar niet op land.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
282				
282	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 48, voor een samenvatting van de zienswijze wordt kortheidshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel dat niet in de voornoemde zienswijze wordt genoemd, wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 48 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 48.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
282	b	In het huidige plan is de afstand tot de bewoning zo klein dat de gevolgen voor bewoners en gemeenschappen onaanvaardbaar zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
282	c	Om de afgesproken duurzame energie zijn alternatieven aanwezig: er zijn meerdere plannen voor zonneparken die gelijke hoeveelheid energie kunnen opwekken. Als alle werkelijke kosten die door winturbines ontstaan meegerekend worden, zijn zonneparken goede en haalbare alternatieven voor de turbines. Deze plannen dienen uitgewerkt worden ter gedeeltelijke of volledige vervanging van de windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
282	d	Denemarken wordt regelmatig gezien als een van de voorbeeldland voor productie van windenergie. Een deel van het succes wordt bepaald door zorg voor omwonenden: de minimale afstand tussen een turbine en bewoning is 4 x de hoogte van de turbine. Als de afstand minder is dan 6 x de hoogte, heeft de bewoner recht op een schadevergoeding. Voor een windpark van vijf turbines geldt in Duitsland in het algemeen een minimumafstand van 900 meter, in Denemarken 1050 meter en België 800 meter. Recentelijk is in Beieren de minimale afstand tus-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'geluid', 'bedrijven en milieuzonering' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		sen windturbines en bewoning vastgesteld op 10 x de hoogte van de turbine. In Engeland en Wales is reeds in 2010 vastgelegd dat de minimumafstand van windturbines naar bewoning afhangt van de hoogte van de windturbine. Bij een hoogte van 150 meter of meer is de afstand 3000 meter.		
282	e	Ervaringen met windturbines in verschillende landen hebben geleid tot zorgen om veiligheid en gezondheidsrisico's van windturbines. Het zou onaanvaardbaar zijn om de bewoners en bezoekers van deze regio onnodig bloot te stellen risico's die steeds vaker vermeld en aangetoond worden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
282	f	Recentelijk is door Duitse artsen gewaarschuwd voor gezondheidsklachten door nabijheid van windturbines. Het lage frequentiegeluid veroorzaakt klachten zoals duizeligheid, tinnitus, hartritme stoornissen, hoofdpijn en slapeloosheid. Door deze artsen wordt gepleit voor een minimale afstand van drie kilometer tussen windturbines en bewoning. Naar aanleiding van diverse signalen over gezondheidsrisico's door turbines gaat Australische overheid miljoenen investeren in onderzoek naar gezondheidsrisico's van windturbines.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'gezondheid' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
282	g	Om verder enkele internationale observaties te noemen, in Duitsland wordt recentelijk vermeld dat er maandelijks branden ontstaan in turbines (www.ingenieur.de). Op onder andere www.windaction.oro wordt systematisch gerapporteerd over schade aan en door windturbines. Uit deze rapportages blijkt dat het realistisch overwegen van risico's nodig is bij besluitvorming	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging' en 'externe veiligheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
282	h	In Nederland wordt een veiligheidsafstand van 400 meter aangeraden voor monteurs die met windturbines bezig zijn in het huidige plan zou de afstand op meerder plaatsen van achter op het erf tot aan de turbines minder zijn	Niet is aangegeven waarop deze normering gebaseerd is. Het plan voldoet aan alle wet- en regelgeving.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		dan 400 meter.		
282	i	De toename aan internationaal onderzoek naar effecten van windturbines op leefomgeving en gezondheid laat zien dat ervaringen met windturbines tot nu toe leiden tot serieuze zorgen. Er kan verwacht worden dat onderzoek ook zal leiden tot het herdefiniëren van de veilige minimumafstand tussen woningen. Wanneer met deze ontwikkeling nu geen rekening wordt gehouden is de kans aanzienlijk dat windturbines die nu dicht bij de bewoning worden gebouwd na enkele jaren niet meer toelaatbaar zijn.	Er is zeer zorgvuldig onderzoek gedaan en er is voortsnog geen reden om aan te nemen dat normen heroverwogen zullen worden. Het plan voldoet aan de huidige wet- en regelgeving. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'onderzoeken algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
282	j	Het huidige voorstel voor windturbines zal onaanvaardbare negatieve economische en sociale gevolgen hebben voor de gemeenschappen in Gasselterboerveen/Gasseltemijveen.	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie.. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
282	k	Door de komst van een windpark zal de ontwikkeling van kleinschalige toerisme/ recreatie, stiltecentra, paardenfokkerij, training en coaching stagneren. De waarde van deze omgeving voor (paarden) toerisme en recreatie zal voorgoed teniet gedaan worden wanneer de geplande windpark met de enorme turbines en de bijbehorende geluidsschade, slagschaduw en schade aan het landschap gerealiseerd wordt. Alternatieve vormen van bedrijvigheid voor de dorpen zijn niet gemakkelijk voorhanden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'toerisme en recreatie', 'economische effecten algemeen', 'geluid', 'slagschaduw' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
282	l	Binnen de gemeenschappen ontstaat een tweedeling tussen diegene die door de (gesubsidieerde) windturbines financieel vooruit gaan en anderen die geconfronteerd worden door financieel verlies door waardevermindering van onroerend goed, afnemen van mogelijkheden voor ondernemerschap en gedwongen bedrijfsbeëindiging. Het eerste zichtbare geval van gedwongen bedrijfsbeëindiging	Eventuele sociale effecten worden betreurd. In de bestuurlijke afweging zijn deze afgewogen ten opzichte van het belang van de transitie naar duurzame energie. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		door waardedaling en gedwongen verkoop van onroerend goed is alvermeld.		
282	m	Inmiddels is aangetoond en wetenschappelijk onderbouwd dat de inzet van energie aftomstig van windturbines niet wezenlijk bijdraagt aan de beperking van de uitstoot van broeikasgassen. Uit de Kamerbrief BSK-201677286 blijkt dat het huidige Energieakkoord per 1000 miljard euro investering de slechts 0,003 graden verminderde opwarming bereikt wordt.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
282	n	Indiener raadt aan om kennis te nemen van bijvoorbeeld de publicatie : 'Handbook of renewable energy sources: a Dutch perspective', F Koopmans, Centre of expertise Energy, Hanzehogeschool Groningen. Deze publicatie geeft een overzicht van duurzame energievormen waarvan windenergie slechts een klein onderdeel van is. Voor een betekenisvol effect is een weloverwogen combinatie nodig van meerdere bronnen waaronder verschillende soorten zonnecellen, bio-installaties, Thorium reactoren, waterstofreactoren, aardwarmte etc.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
282	o	Mocht de provincie gehouden zijn aan productie van een bepaalde hoeveelheid duurzame energie, biedt een weloverwogen combinatie van wind en zonne-energie voldoende goede mogelijkheden. Zelfs alleen zonne-energie zou toereikend kunnen zijn door een combinatie van zonneparken en plaatsing van panelen op daken van schuren.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
282	p	Op dit moment lijken weliswaar de kosten van zonne-energie hoger dan die van windturbines. Echter, in deze kosten zijn nog niet de toekomstige schadeclaims door waardevermindering van woningen, immateriële schade (zie ook schadeclaims voor immateriële schade in het aardbevingsgebied in Noord Groningen) en economische schade als gevolg van de windturbines, meegerekend.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische uitvoerbaarheid' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		Voor een reële kostenraming dienen ook deze kosten meegerekend worden.		
282	q	Een extra voordeel van zonne-energie is dat naarmate zonnepanelen effectiever worden, die gemakkelijk vervangen kunnen worden. Gezien de snelheid van ontwikkeling van zonnepanelen zullen de kosten van zonne-energie binnen afzienbare tijd dalen. Vervanging van windturbines bij nieuwe technologische ontwikkelingen zal daarentegen nogal ingewikkeld zijn.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie', 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'nieuwe technologieën/ hogere turbines'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
282	r	Indiener hoopt dat er in het geval van de windturbines niet dezelfde fouten worden gemaakt als het geval was bij het erkennen van aardbevingsschade door gaswinning in Noord Groningen. Ondanks dat aardbevingsschade aan woningen al lang aan gaswinning toegeschreven kon worden, heeft de overheid dit niet in willen erkennen en is gaswinning nog jaren doorgedaan. Het gevolg is dat er nu onnodig hoge kosten gemaakt worden om materiële en immateriële schade te vergoeden. Een tijdige bijstelling van de wijze waarop de vereiste hoeveelheid duurzame energie in de Drentse Monden geproduceerd wordt, zal veelonnodige kosten als gevolg van schadeclaims in de toekomst voorkomen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
282	s	Indiener noemt het onafhankelijk draagvlakonderzoek onder de bevolking dat laat zien dat er geen draagvlak is voor dit windpark: 82,1% van de omwonenden is (sterk) tegen dit park.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
283				
283		De zienswijze van indiener is gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
284				
284	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener groten-	Deze reactie geeft

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel wordt hierna ingegaan.	deels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88. Op het aanvullende onderdeel wordt hierna ingegaan.	geen reden tot aanpassing.
284	b	Indiener vindt het schandelijk dat de windmolens zo dicht bij de huizen worden gebouwd.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'bedrijven en milieuzonering'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
285				
285	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88. Op het aanvullende onderdeel wordt hierna ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
285	b	Indiener ontvangt graag een ontvangstbevestiging van de zienswijze en wil graag op de hoogte gehouden worden van de verdere behandeling.	Ter kennisgeving aangenomen. Voor het inpassingsplan geldt de reguliere wettelijke procedure.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
286				
286	a	De zienswijze van indiener is grotendeels gelijklopend aan de zienswijze als samengevat onder 88, voor een samenvatting van de zienswijze wordt korthedshalve hier naar verwezen. Op het aanvullende onderdeel wordt hierna ingegaan.	Gelet op het feit dat de zienswijze van indiener grotendeels gelijklopend is aan de onder 88 behandelde zienswijze, wordt voor de reactie verwezen naar de reactie onder 88. Op het aanvullende onderdeel wordt hierna ingegaan.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
286	b	Indiener vindt het onvoorstelbaar dat een groot belangwekkend project als LOFAR in de waagschaal wordt gesteld. Prestige en investeringen dreigen verloren te gaan alsmede hoogwaardige werkgelegenheid.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

REACTIE OP DE REACTIES VAN BESTUURSORGANEN

Op de volgende pagina's zijn de binnengekomen reacties samengevat en voorzien van een antwoord. In de eerste kolom van de tabel staat een nummer vermeld. Dit nummer komt overeen met het registratienummer zoals vermeld op de ontvangstbevestiging die is verstuurd aan de indieners van de betreffende reactie.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
165				
165	a	Indiener constateert dat het ontwerp inpassingsplan niet of nauwelijks is aangepast ten opzichte van het voorontwerp en verwijst daarom naar de vooroverlegreactie die in het kader van het voorontwerpinpassingsplan ingediend is.	Aangezien indiener in haar zienswijze heeft volstaan met een enkele verwijzing naar en herhaling van hun in de voorontwerpfase ingediende vooroverlegreactie zonder argumentatie waarom de bespreking daarvan in de Nota van antwoord Vooroverleg niet adequaat was, wordt volstaan met een verwijzing naar de reactie op de vooroverlegreactie in die Nota van antwoord Vooroverleg, welke als bijlage 3 bij het ontwerp inpassingsplan is gevoegd.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
165	b	Indiener verzoekt specifiek om sturing te geven in het oprichten van een Windfonds, waarvan zowel inwoners van Drenthe als van Groningen van mee kunnen profiteren. Het windpark ligt immers tegen de grens van de gemeente Stadskanaal.	De provincie Drenthe geeft als trekker sturing aan de wijze waarop dit fonds ingezet wordt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
165	c	Verzocht wordt om het windpark tijdelijk te bestemmen, conform het voorstel van het ministerie van I&M in het kader van de 11e tranche van de Crisis- en Herstelwet.	Er is een voorlopige bestemming opgenomen voor het windpark. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
188				
188	a	Indiener geeft aan dat het inpassingsplan niet voldoet aan de eisen van een goede ruimtelijke ordening. In de zienswijze wordt nader ingegaan op de verschillende punten.	Zie onderstaand voor puntsgewijze beantwoording.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
188	b	Door het aantal turbines (50), de extreme hoogte van de turbines (210 meter) en de gekozen opstelling over een grote lengte langs de provinciegrens (en op korte afstand van de bebouwing langs het kanaal en de kernen Stadskanaal en Musselkanaal),	Het aantal turbines is aangepast naar 45. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische uitvoerbaarheid', 'landschap' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		manifesteren de drie windturbineprojecten zich als één grootschalig industrieel complex. Dit heeft een negatieve invloed op de regionale economie en doet afbreuk aan het woon- en leefklimaat in onze gemeente.		
188	c	Onze gemeente ligt in een krimpregio. Het aantal inwoners gaat verder dalen en de bevolking is vergrijsd. Voor nieuwe instroom is een aantrekkelijk woonklimaat essentieel, waarbij de gemeentelijke kernkwaliteiten rust en ruimte zijn. Deze gaan door de windturbines verloren waardoor nieuwe instroom uit zal blijven. Het plan veroorzaakt een versterkte krimpproblematiek met grote maatschappelijke gevolgen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen', 'woon- en leefklimaat', 'geluid' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
188	d	Door de planvorming hebben bewoners nu al te maken met de onverkoopbaarheid van hun woning.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
188	e	Na het vertrek van Philips als grote werkgever 'drijft' de gemeente op het midden- en kleinbedrijf. Gezien de ligging heeft de gemeente haar eigen dynamiek, die sterk afhankelijk is van de omvang van de regionale bevolking, waarbij de kern Stadskanaal een centrumfunctie vervult voor de Veenkoloniën. Een terugloop van de bevolking als gevolg van de windturbines heeft negatieve consequenties voor het midden- en kleinbedrijf.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
188	f	Rust en ruimte zijn kwaliteiten van het gebied waardoor het aantrekkelijk is voor toerisme. Met name het Hunzedal heeft hierbij potentie. Als gevolg van de industriële uitstraling van de windturbi-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toerisme en recreatie', 'woon- en leefklimaat algemeen', 'landschap', 'slagschaduw' en 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		nes, met bijbehorende geluidsbelasting, slagschaduw en onrustig aanzien, heeft het plan negatieve consequenties voor het toerisme.		
188	g	Alle stimulerende maatregelen die door gemeente en maatschappelijke partners ondernomen zijn om krimp op te vangen en het ondernemersklimaat, recreatie en toerisme te stimuleren, worden nu teniet gedaan. De middelen die initiatiefnemers beschikbaar stellen voor een gebiedsversterkende aanpak staan in geen verhouding tot de economische schade die wordt aangericht. Verwezen wordt naar een regionaal actieplan (dat wordt opgesteld o.l.v. Sjoerd Vollebregt), maar dit richt zich op de regio's Zuid-Oost Drenthe en Noord-Oost Overijssel en gaat geheel aan onze regio voorbij.	In het kader van een gebiedsgerichte aanpak wordt gewerkt aan de oprichting van een gebiedsfonds. Provincie Drenthe is trekker en werkt hierbij samen met initiatiefnemers en in afstemming met het Rijk. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen', 'toerisme en recreatie' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
188	h	De gemeente Stadskanaal "drijft" op het midden en kleinbedrijf. Een terugloop van de bevolking als gevolg van de windturbineprojecten heeft negatieve consequenties voor het midden- en kleinbedrijf	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'economische effecten algemeen' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
188	i	Het project staat op gespannen voet met LOFAR. Gerefereerd wordt aan de motie van Agnes Mulder en Dik-Faber. Ook hiervoor brengt het plan economische schade met zich mee, alsmede aanzienlijke reputatieschade.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
188	j	In het kader van het formeel vooroverleg heeft indiener gevraagd om de economische effecten in beeld te brengen. Hiertoe is een foutieve verwijzing naar bijlage 4 opgenomen, maar in de juiste bijlage (20) staat dat de economische effecten niet bepaald kunnen worden. Ook de onderbouwing van de gevolgen voor de toeristische sector schieten tekort.	Per abuis is een foutieve verwijzing opgenomen. De correcte bijlage moet inderdaad zijn bijlage 20. Voor het overige wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen', 'toerisme en recreatie' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		Ook de planschaderisico's zijn niet in beeld gebracht, ook niet in de plantoelichting waarnaar verwezen wordt in de Nota van Antwoord. Omdat de economische uitvoerbaarheid niet aangetoond is, is het plan strijdig met een goede ruimtelijke ordening.		
188	k	De windturbines hebben een ontwrichtende werking op de samenleving. Mede door de gebrekkige en eenzijdige communicatie ontbreekt nagenoeg elk draagvlak. Uit de door dhr. Oterdoom (gebiedscoördinator) uitgevoerde verkenning blijkt dat er in het gebied grote onvrede bestaat over de wijze van communiceren tot nu toe. Er is sprake van polarisatie binnen dorpsgemeenschappen; initiatiefnemers worden niet meer vertrouwd. Uit de verkenning blijkt de urgentie om bewoners en ondernemers serieus te nemen en de resultaten van de gevoerde gesprekken nadrukkelijk te betrekken bij de besluitvorming.	In de brief van 10 december 2015 van de minister van EZ aan de Tweede Kamer gaat de minister in op de resultaten van de verkenning en geeft aan aandacht te besteden aan informatievoorziening, communicatie, participatie en profijt. Onder andere heeft dit geleid tot spreekuren tijdens de ter inzage legging van het ontwerp inpassingsplan en tot afspraken over een gebiedsfonds. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak', 'procedure algemeen' en 'financieel voordeel gemeenschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
188	l	De verkenning van dhr. Oterdoom ligt in het verlengde van het door Ennëus uitgevoerde draagvlakonderzoek en indiener herkent zich hier dan ook in. Er blijkt nagenoeg geen draagvlak te zijn, maar liefst 78% van de respondenten is tegen het windpark.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
188	m	De gebrekkige communicatie blijkt ook uit het feit dat indiener pas zeer laat betrokken is in het proces en in het geheel niet betrokken is geweest bij de aanwijzing van het gebied voor grootschalige windenergie. Zelfs in de uitgevoerde verkenning door de gebiedscoördinator zijn de betreffende inwoners niet gehoord, terwijl de gemeente Stadskanaal de	In het kader van de SvWOL heeft een ieder zienswijzen in kunnen dienen. Daarnaast zijn in de RCR-procedure voor dit windpark op diverse momenten de wettelijke adviseurs geraadpleegd/geïnformeerd. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak', bestuurlijke afweging' en 'procedure	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		meeste inwoners heeft binnen de invloedssfeer van de beoogde windturbines. Omdat het gebrek aan draagvlak zo duidelijk en overtuigend is gebleken, is de maatschappelijke uitvoerbaarheid niet aangetoond en is het plan derhalve strijdig met een goede ruimtelijke ordening.	algemeen'.	
188	n	Indiener is sinds december 2014 betrokken geweest bij bestuurlijke en ambtelijke overleggen, waarin consequent de bezwaren naar voren zijn gebracht. Het bevreemdt dan ook, dat dit overleg aangevoerd wordt ter onderbouwing van de gemaakte keuzes.	In het kader van de procedure voor het windpark is er bestuurlijk overleg met de betrokken overheden en initiatiefnemers. Op deze wijze worden de partijen geïnformeerd over de procedure en vindt afstemming plaats over onder andere voorgenomen besluiten.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
188	o	De aanname dat de aanwijzing van het gebied voor grootschalige windturbineprojecten in de SvWOL heeft plaatsgevonden op basis van inhoudelijke gronden is onjuist. De reden is dat al eerder in 2010 en 2011 door de toenmalige ministers toezeggingen zijn gedaan voor RCR-procedures. Dit is ook als criterium aangegeven bij de reactie op de zienswijzen op de structuurvisie.	Het proces in het kader van de SvIR en de SvWOL heeft geleid tot de aanwijzing van het onderhavige gebied. Dat de RCR-procedure reeds eerder gestart is, doet daar niet aan af. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen' en 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
188	p	De gebiedsaanwijzing strookt niet met het toenmalige beleid van de provincie Drenthe, dat uitging van de Gebiedsvisie Windenergie Drenthe en voorzag in drie kleinere clusters van windturbines. De eerder genoemde toezeggingen zijn in het gehele proces leidend geweest en communicatie met bevolking en overheden is daaraan ondergeschikt gebleven.	In het kader van de SvWOL is het plangebied windpark De Drentse Monden en Oostermoer opgenomen als geschikt gebied voor grootschalige windenergie. In het kader van de RCR procedure van windpark De Drentse Monden en Oostermoer zijn bij de vaststelling van het voorkeursalternatief en de opstellingsvariant in het inpassingsplan binnen de doelstelling en wettelijke kaders alle betrokken belangen meegewogen, waaronder die van de provincie Drenthe en de initiatiefnemers.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
188	q	Er is sprake van drie afzonderlijke windturbineprojecten, welke zich in 2010-2011 ook afzonderlijk hebben aangemeld voor een RCR-procedure. Elk project is minder dan 100 MW, aldus is de RCR niet van toepassing.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
188	r	Er wordt een zorgvuldige afweging van de gezondheidsaspecten gemist. Cumulatie van hinderaspecten kunnen aanzienlijke gevolgen hebben voor de gezondheid, waaronder psychische schade door stress vanwege het onverkoopbaar worden van woningen. Denk aan ouderen die niet kunnen verhuizen naar een meer passende woning. Wellicht is hiervoor nog onvoldoende onderzoek gedaan, maar dit zou juist aanleiding moeten zijn om dit aspect zorgvuldig te overwegen en niet alleen te volstaan met een milieutoets.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'gezondheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
188	s	Er wordt een coördinatie van het beleid over verschillende provincies gemist. Doordat in de ene provincie (Groningen) bij windparken gekozen wordt voor aansluiting bij industriële gebieden en in de andere provincie (Drenthe) voor aansluiting bij landbouwgebieden, is er in het grensgebied geen sprake van een coherent en optimaal beleid. In de antwoordnota wordt verwezen naar het provinciale beleid t.a.v. kabeltracés, maar dit is niet waarop bedoeld wordt. Nu wordt de keuze voor het Mondengebied ingegeven door de (toevallige) ligging van de provinciegrens en niet door een landschappelijke visie op de Veenkoloniën als geheel.	De afweging over de aanwijzing van de gebieden, waarbij effecten op het landschap een aandachtspunt is geweest, heeft plaatsgevonden in het kader van de SvWOL. Daarin zijn in overleg met de provincies en rekening houdend met het provinciale beleid (2010/2011) gebieden geselecteerd. Provincies hebben gebieden aangewezen voor windenergie. Met name de aanwezigheid en benutbaarheid van havens- en industriegebieden, grote wateren, grootschalige cultuurlandschappen en/of infrastructuur (waaronder waterstaatswerken) zijn voor individuele provincies daarbij doorslaggevend geweest. In het kader van de SvWOL is vervolgens op verschillende aspecten, waaronder de landschappelijke effecten, een afweging gemaakt. De coördinatie van	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			het provinciale beleid, alsmede de landschappelijke afweging, is derhalve in het kader van de SvWOL gemaakt. In het kader van de SvWOL hebben de reguliere inspraakmogelijkheden opengestaan.	
188	t	De directe ligging aan het grootschalig open landschap van De Monden is dé kwaliteit van de versteedijkte zone langs het Stadskanaal. Deze kwaliteit gaat verloren door het windpark.	Net zoals andere energieinfrastructuur projecten zullen de turbines impact hebben op het landschap. Door zoveel mogelijk gebruik te maken van structurerende elementen in het landschap, zoals bebouwingslinten, worden deze geaccentueerd. Voor het overige wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
188	u	Het plan staat haaks op het beleid van de provincie Groningen, de gemeenten Stadskanaal en Vlagwedde en het waterschap Hunze en Aa's, wat gericht is op de realisatie van recreatief-ecologische verbindingzones tussen de Hondsrug en Westerwolde. Doordat de windturbines tussen de Hondsrug en Westerwolde komen te liggen, vormen zij een fysieke en visuele barrière.	Uit de plantoelichting en het MER blijkt dat er geen negatieve ecologische effecten te verwachten zijn voor wat betreft een mogelijke barrièrewerking. De recreatieve mogelijkheden van het gebied zijn betrokken bij de afweging. Gezien het feit dat de afstanden tussen de turbines dusdanig groot zijn dat er nog duidelijke doorzichten zijn naar de Hondsrug, kan deze verbinding in stand blijven. Hoewel het landschap zal veranderen, is van een daadwerkelijke visuele barrière geen sprake. Er is geen Nationaal Natuurnetwerkgebied aangewezen tussen Westerwolde en de Hondsrug. Voor het overige wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap' en 'locatiekeuze/keuze VKA'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
188	v	De gemeente Stadskanaal is sterk voor de toepassing van duurzame energie, echter niet ten koste van de duurzame ontwikkeling van het gebied. Het park heeft een negatieve invloed op de regionale	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		economie en op het woon- en leefklimaat in de gemeente.		
188	w	Indiener geeft aan ernstig bezwaar te hebben tegen het plan en de minister verantwoordelijk te houden voor de schade die uit het inpassingsplan voortvloeit.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'economische effecten algemeen' en 'waarde woningen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
188	x	Indiener geeft aan dat er alternatieven voor het opwekken van duurzame energie voorhanden zijn en verwijst hierbij naar de motie Smaling, Van Veldhoven en Agnes Mulder met betrekking tot een maatschappelijke kosten-batenanalyse voor zonne-energie en wind op land. De noodzaak van een dergelijk onderzoek wordt onderschreven; er wordt thans te weinig rekening gehouden met de potentie van zonne-energie.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
188	y	Indiener geeft aan voor diens grondgebied een maatschappelijke kosten-batenanalyse uitgevoerd te hebben, waaruit blijkt dat zonne-energie een uitstekend alternatief is. Vanuit het plaatselijke bedrijfsleven is een solarpark in ontwikkeling, wat wel draagvlak heeft bij inwoners, politiek en bedrijfsleven. Ook het verduurzamen van woningen is een alternatief. Ten slotte is ook een combinatie van alternatieven denkbaar, teneinde de taakstelling te halen.	Het voornemen voor het solarpark wordt toegelicht en ligt ook in de lijn die de Ministers voorstaan wat betreft duurzame energieopwekking, te weten het zoveel mogelijk inzetten op verschillende duurzame energiebronnen om te komen tot de energietransitie en de taakstelling daarin te behalen. Windenergie op land is een kosteneffectieve vorm van duurzame energie. Voor een nadere onderbouwing hiervan wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
188	z	Indiener geeft aan dat ons land aan de vooravond staat van een grote energietransitie en pleit voor duurzame energieprojecten die kunnen rekenen op maatschappelijk draagvlak en gekoppeld zijn aan	De stelling van indiener ten aanzien van de aanstaande energietransitie wordt onderschreven. Gezien de voorgaande reacties, alsmede hetgeen in de thematische beantwoording onder het kopje	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		een duurzame economische ontwikkeling.	'draagvlak' en 'economische effecten algemeen' is gesteld, is de realisatie van dit windpark onderdeel van de transitie naar een duurzame energievoorziening.	
193				
193	a	Indiener geeft aan dat er bij de inwoners grote zorgen leven over de komst van het windpark. Deze zorgen zijn eerder gecommuniceerd. Tot de grote teleurstelling van indiener wordt er in het ontwerp-inpassingsplan en in het MER niets teruggezien van de inbreng op wezenlijke punten en van de ingebrachte oplossingsrichtingen. Hierdoor wordt onvoldoende invulling gegeven aan een zorgvuldige en evenwichtige belangenafweging omtrent de plaatsing van de turbines in het gebied.	De afweging is zorgvuldig gemaakt en daarbij is zoveel mogelijk tegemoet gekomen aan alle betrokken belangen. In de Antwoordnota Vooroverlegreacties, welke als bijlage 3 bij het ontwerp-inpassingsplan is gevoegd wordt op ingebrachte punten ingegaan. Verder wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'bestuurlijke belangenafweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
193	b	Bij een dergelijke grootschalige ingreep moeten belangen van verschillende partijen in balans worden gebracht en deze balans ontbreekt hier op een onaanvaardbare wijze. Bovendien gaat indiener ervan uit dat de gemaakte afspraken over LOFAR in het gesprek van 11 maart 2016 tot een oplossing leiden.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR', 'procedure algemeen' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
193	c	Indiener dringt nogmaals aan op aanpassing van de eerder genoemde punten en verwijst volledigheidshalve naar de brieven van 15 januari 2015 en 20 oktober 2015. Deze brieven zijn als bijlage 1 en 2 bijgevoegd.	Ter kennisgeving aangenomen. De brief van 15 januari 2015 is meegewogen in het kader van het vaststellen van het VKA. Hierover heeft de minister van EZ op 3 februari 2015 aan alle betrokken partijen een brief gestuurd. Verwezen wordt naar de reactie in Nota van Antwoord zienswijzen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
193	d	Indiener heeft gedetailleerde opmerkingen op het ontwerp-inpassingsplan en het MER in bijlage 3 bij	Op de genoemde opmerkingen zal puntsgewijs ingegaan worden onder f t/m w.	Deze reactie geeft geen

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		de zienswijze weergegeven.		reden tot aanpassing.
193	e	Het realiseren van het windpark is een grote ingreep in het gebied, waarbij lusten en lasten in balans dienen te worden gebracht. Indiener gaat hierover zoals eerder aangegeven graag in gesprek met het Rijk en initiatiefnemers en vertrouwen erop dat deze hierin hun verantwoordelijkheid nemen.	Het Rijk is in overleg met indiener en initiatiefnemers over een gebiedspakket. Provincie Drenthe is trekker van het gebiedsfonds.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
193	f	Indiener geeft aan dat de opties om de 150 MW te behalen met turbines uit de klasse 3 tot 4,2 nog onvoldoende onderzocht en onderbouwd zijn.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder g t/m m.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
193	g	Op pagina 4 van de aanvulling op het MER (Pondera 2015) blijkt dat er wel degelijk nieuwe typen windturbines met een groter vermogen ontwikkeld worden voor landtoepassingen. Dit met name in combinatie met grotere rotoren.	De markt voor windturbines is volop in ontwikkeling. Zoals beschreven in de aanvulling is op dit moment de trend om grotere rotoren en hogere ashoogten toe te passen bij een ongeveer gelijkblijvend generatorvermogen, teneinde zoveel mogelijk vollasturen te halen. Enkele fabrikanten werken eveneens aan turbines met een groter vermogen, echter het aanbod daarvan is op dit moment zeer beperkt. Deze reactie wordt verder ter kennisgeving aangenomen. Ook wordt verwezen naar de beantwoording onder h.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
193	h	In de aanvulling op het MER is op pagina 8 een financiële vergelijking gemaakt tussen een 3 MW en een 5 MW turbine, maar niet met een turbine die zich in de range tussen 3,0 en 4,0 MW bevindt. De vergelijking moet uitgebreid worden met meer gangbare turbines in de klasse tussen 3,0 en 4,0 MW, omdat het onderzoek anders niet volledig is. Uit eigen onderzoek blijkt dat de toepassing van	In het MER is gewerkt met voorbeeldturbines en zijn de effecten van het windpark, bestaande uit 150 MW in beeld gebracht. De 3 MW klasse kent echter turbines met een generatorvermogen van circa 2,5 - 4,2 MW, afhankelijk van het type en fabrikant. De uiteindelijke keuze voor het te bouwen type windturbine wordt overgelaten aan de initiatiefnemer. Hiervoor zal een aanbesteding	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		een turbine uit de range 3,0 - 4,0 MW (i.p.v. de 3,0 MW) niet leidt tot een negatieve businesscase, waarmee toepassing van een zwaardere turbine t.o.v. de 3 MW nog steeds een realistische optie is voor dit windpark. Die berekeningen zijn beschikbaar.	worden gedaan, op basis waarvan een type wordt gekozen. In deze aanbesteding spelen vele afwegingen, zoals betrouwbaarheid, kwaliteit, financiële positie van de fabrikant, onderhoudscontract, etc.) een rol. Door op voorhand een zwaardere windturbine te vereisen, worden de mogelijkheden voor deze aanbesteding te smal.	
193	i	Het aanvullende onderzoek naar de rendementen van turbines (p. 8 aanvulling MER) bevat aannames welke niet meer actueel zijn. De gehanteerde rentepercentages op het aantrekken van vreemd vermogen zijn gedaald naar ca. 2,25%. Dit percentage is goed verdedigbaar, zeker gezien het lage risicoprofiel voor de geldverstrekker, waarmee het rendement op het aanwenden van eigen vermogen ook verder toeneemt.	Indien gerekend wordt met een ander rentepercentage, zal dit voor beide scenario's gelden. Percentueel leidt dit niet tot een andere uitkomst en zal de 3MW windturbine nog steeds een aanzienlijk hogere kWh productie tegen geringere kosten opleveren dan een zwaardere windturbine. Binnen de huidige SDE+ systematiek wordt gestreefd naar een zo goedkoop mogelijke opwekking van elektriciteit.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
193	j	Het rendement van een zwaardere windturbine (t.o.v. de standaard 3 MW turbine) blijft daarmee in bereik van de minimale 8% rendementseis op projectrendement welke door een externe financier wordt gehanteerd.	Teneinde de uitgangspunten van de berekeningen zoveel mogelijk controleerbaar te houden is aangesloten bij de uitgangspunten van ECN in haar advies voor de hoogte van de SDE+ voor 2016. Eén van de uitgangspunten van ECN is het behalen van minimaal 15% IRR op EV. De 5MW klasse turbine komt ook bij een aanname van 2,5% rente op vreemd vermogen hierbij niet in de buurt.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
193	k	Ter onderbouwing van de toepassing van zwaardere turbines wordt mede verwezen naar de 3,45 MW turbine in het Windpark N33 nabij Meeden.	Ieder project maakt hierin eigen afwegingen. In (de aanvulling op) het MER is daarom bewust uitgegaan van de 3MW klasse, waarbij een voorbeeldturbine van circa 3MW is gekozen. Deze klasse omvat echter meerder typen tussen circa 2,5 en 3,5 MW. Er is echter voor gekozen de uiteindelijke invulling aan de markt te laten, ten-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			einde een goede aanbesteding mogelijk te maken. Deze reactie wordt verder ter kennisgeving aangenomen.	
193	l	Uit bovenstaande argumenten blijkt dat de bouw van zwaardere turbines een reële optie is, waarvoor in de aanvulling op het MER de daarvoor gevraagde uiteenzetting ontbreekt. Deze opties dienen alsnog te worden toegevoegd om daarmee een afweging te kunnen maken in beschikbare alternatieven. Dit biedt ook de initiatiefnemers de mogelijkheid om met minder turbines te komen tot het opgesteld vermogen van 150 MW.	In het MER is onderzocht wat de milieueffecten zijn van het realiseren van een windpark van 150 MW bestaande uit 50 windturbines. Op individueel windturbineniveau zijn daarbij de effecten bepaald, waarmee inzicht is gegeven in de milieubelasting per windturbine. Uit het MER kan daarmee worden afgeleid welke effecten er zullen veranderen indien gekozen wordt om minder windturbines te realiseren. Uit het MER blijkt echter ook dat hiertoe vanuit milieuoptiek geen aanleiding is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
193	m	De bouw van turbines van circa 3,8 MW is realistisch waardoor de beschermingszone van LOFAR kan worden ontzien (Zonering radioastronomie zone II, Provinciale Omgevingsverordening Drenthe) en dubbele lijnopstellingen kunnen worden voorkomen.	Op dit moment zijn er geen windturbines op de markt met een vermogen van 3,8 MW. Bovendien wordt, door het voorschrijven van een verplicht minimaal generatorvermogen, een realistische aanbesteding onmogelijk gemaakt. Hiervoor is het essentieel dat voldoende aanbod in de markt beschikbaar is.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
193	n	Er zijn geen alternatieven onderzocht voor de locatie van de windturbines. In het belang van de omwonenden te Nieuwediep wordt verzocht om richting het definitieve inpassingsplan de mogelijkheden te onderzoeken om ruimere afstanden toe te passen tussen geplande windturbines en bestaande woningen.	Uit afbeelding 17.1 van het MER blijkt dat deze lijnopstelling ter plaatse van Nieuwediep niet verder van het bebouwingslint kan worden afgeschoven omdat aan de westzijde verspreid liggende bebouwing aanwezig is en derhalve dient te worden voldaan aan wettelijke normen voor geluid. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'bestuurlijke afweging', 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
193	o	In de brief van 20 oktober 2015 zijn voorbeelden van 'state of the art' plannen en technieken genoemd, maar deze zijn niet verwerkt in het inpassingsplan en MER. Vertrekpunt dient te zijn de Gebiedsvisie windenergie Drenthe, waarin onderscheid gemaakt wordt in 'wonen in een landschap met wind versus wonen in een windlandschap'. Met deze ogenschijnlijk subtiele nuance wordt gestreefd naar het voorkomen van insluiting van bebouwingslinten, het beperken van horizonbeslag en interferentie én daarmee dus het creëren van visuele rust. Verwezen wordt naar een citaat van Stroeken e.d. uit 2006 waarin beschreven wordt wanneer bij waarnemers een gevoel van insluiting gecreëerd wordt wat weerstand oproept tegen windturbines.	Verwezen wordt naar de beantwoording in dat kader in de Nota van antwoord vooroverlegreacties, zoals bijgevoegd in bijlage 3 van het voorontwerp inpassingsplan. Er hebben zich sindsdien geen omstandigheden voorgedaan die aanleiding geven tot het wijzigen van deze reactie. Verwezen wordt naar het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
193	p	Het toepassen van innovaties en beschikbare technieken, zoals het in het gehele plangebied toepassen van synchroon draaiende turbines voor alle opstellingen samen en het toepassen van zwaardere turbines, is van belang. Dit heeft een gunstig effect op de visuele rust en beperkt interferentie binnen het windpark. Ter onderbouwing hiervan wordt verwezen naar het rapport 'Handreiking waardering landschappelijke effecten van windenergie' van april 2013, dat is opgesteld in opdracht van Agentschap NL.	In artikel 4.2.1 onder e is opgenomen dat de draairichting van alle windturbines gelijk moet zijn. Daarnaast is er sprake van een in het citaat van Agentschap NL genoemde heldere en compacte opstellingsvorm, waardoor er het windpark afhankelijk van het schaalniveau als eenheid wordt ervaren. De meest recente ontwikkelingen wat betreft windturbines zijn niet het verzwaren van het generatorvermogen, maar het vergroten van de rotor en ashoogte bij een gelijkblijvend vermogen, teneinde meer kWh te produceren.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
193	q	In de nota van beantwoording is geconstateerd dat er in dit windpark ten aanzien van de obstakelverlichting aangesloten wordt bij de resultaten uit het Alexia windpark te Zeewolde. Hiermee wordt invulling gegeven aan het verzoek van de provincie Drenthe om voort te bouwen op de technologische	Ter kennisgeving aangenomen. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		ontwikkeling op dat gebied.		
193	r	In het ontwerp inpassingsplan wordt niet ingegaan op de plaatsing van windturbines in 'Zonering radioastronomie zone II' voor LOFAR. In het vervolgproces dient het belang van LOFAR betrokken te worden, zoals het bepalen van mitigerende maatregelen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
193	s	Indiener verzoekt op basis van het bovenstaande nogmaals om middels het toepassen van State of the Art technologie de visuele rust te bevorderen.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder p t/m r.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
193	t	In de aanvulling op het MER wordt in paragraaf 2.4 ingegaan op het thema archeologie, maar hiermee wordt nog onvoldoende tegemoet gekomen aan de vooroverlegreactie.	Verwezen wordt naar de beantwoording onder u t/m w.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
193	u	De beschrijvingen van de gemeentelijke beleidskaarten zijn nog onvolledig. M.b.t. het beleid van beiden gemeenten zijn twee belangrijke categorieën (middel)hoge verwachtingswaardes niet meegenomen. Het betreft de categorieën: gemeente Aa en Hunze: (1) Hoge verwachting beekdal (gebied van provinciaal belang), (2) Terrein van archeologische waarde (AMK-terrein 148660); gemeente Borger-Odoorn: (1) Hoge verwachting beekdal (gebied van provinciaal belang), (2) middelhoge verwachting beekdal (provinciaal belang). Dientengevolge is een fors deel van de terreinen met een (middel)hoge verwachtingswaarde niet middels een dubbelbestemming beschermd. Dit dient aangepast te worden conform de gemeentelijke beleidskaarten.	Ten behoeve van het MER en de vergunningaanvragen is een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd voor alle windturbinelocaties met een middelhoge en hoge archeologische verwachtingswaarde. Hieruit is gebleken dat geen van de windturbinelocaties archeologische waarden bevat of aanleiding geeft tot nader onderzoek. Voor deze locaties is het aangegeven van een waarde dan ook niet nodig in het RIP. Voor zover locaties nog niet zijn onderzocht wordt de gemeentelijke archeologische waardenkaart overgenomen in het inpassingsplan. Hierbij wordt de aansluiting gezocht bij de gangbare onderzoeksverplichting (bureauonderzoek of indien daar aanleiding toe bestaat, verkennend booronderzoek ex ante) welke geldt voor terrei-	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			nen met een hoge- of middelhoge verwachtingswaarde.	
193	v	De vertaling van het archeologische onderzoeksbureau (nieuwe verwachtingskaart) wordt niet onderschreven. Voor plannen in het veenkoloniale gebied van Borger-Odoorn met een omvang van 2 hectare of meer en bij bodemingrepen dieper dan 30 cm is in samenspraak met de gemeenten beleid bepaald voor het uitvoeren van veldinspecties. De aangevoerde praktische en economische motieven om voor een andere benadering te kiezen is niet overtuigend.	In het onderzoek van Archeopro is beschreven waarom de veldinspectiemethode niet goed toepasbaar is voor het onderhavige project. Bovendien is deze methode niet wettelijk beschreven in de KNA en ook niet algemeen toegepast. Derhalve is in het inpassingsplan besloten aansluiting te zoeken bij meer gangbare en praktische benadering van een verwachtingswaardekaart met onderzoeksverplichting vooraf. Hiermee wordt de bescherming van eventuele aanwezige archeologische waarden geborgd, zonder onnodig belastend te zijn voor het project.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
193	w	Aangedrongen wordt om in nauw overleg met de bevoegde overheid te komen tot een onderbouwd Programma van Eisen.	Er zal in het kader van de uitvoeringsvergunning voor de infrastructuur een Programma van Eisen voor nader onderzoek worden opgesteld voor zover de archeologische verwachtingswaarde daartoe aanleiding geeft. Dit programma van eisen zal worden afgestemd met de provinciale en gemeentelijke archeoloog.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
247				
247	a	Indiener geeft ter inleiding aan dat momenteel het spoedappèl bij het Hof te Den Haag loopt, welke gericht is op de wettelijke bevoegdheid van minister Kamp voor wat betreft de toepassing van de rijkscoördinatieregeling. In een eerder vonnis van de Rechtbank Den Haag is het gemeentelijk verzoek in een te summier gemotiveerd vonnis afgewezen. Indiener beseft dat de uitspraak van het Hof bepalend is voor wat betreft het verder kunnen doorlo-	Ter kennisgeving aangenomen en verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		pen van de nu in gang gezette planologische procedure.		
247	b	Hetgeen eerder in het kader van artikel 3.1.1. van het Besluit op de ruimtelijke ordening ten aanzien van het voorontwerprijsinpassingsplan naar voren is gebracht is onverminderd van toepassing en wordt betrokken bij deze zienswijze.	De Nota van antwoord vooroverlegreacties is vastgesteld en kan niet meer gewijzigd worden. Er hebben zich sindsdien geen omstandigheden voorgedaan die een ander licht werpen op deze reactie.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
247	c	Indiener verwijst naar de drie moties die in de Tweede Kamer aangenomen zijn ten aanzien van het windpark DDMOM. Deze moties hebben betrekking op het meewegen van andere duurzame alternatieven (zoals zonneparken), het uitvoeren van een maatschappelijke kosten-batenanalyse voor energieopwekking uit zon en wind op land (zowel voor nu als in de toekomst) en het rekening houden met het radiotelescoopnetwerk LOFAR bij de plaatsing van de turbines. Indiener is van mening dat minister Kamp genoemde moties eerst zal moeten uitvoeren voordat hij verdere besluiten neemt over het ontwerprijsinpassingsplan.	Met betrekking tot de motie Smaling t.a.v. een MKBA naar de huidige en verwachte ontwikkelingen van energieopwekking uit zon en wind op land, wordt verwezen naar de reactie van de Minister in zijn brief aan de Tweede Kamer van 29 april 2016 waarin aangegeven wordt dat de MKBA op nationale schaal uitgevoerd zal worden maar dat de resultaten hiervan geen effect zullen hebben op de afspraken uit het Energieakkoord, die moeten leiden tot 14% hernieuwbare energie in 2020, waaronder de afspraak om in 2020 6000 MW windenergie op land. Thans wordt bij de stimulering van hernieuwbare energie reeds rekening gehouden met kostprijsdalingen als gevolg van massaproductie en rendementsstijgingen via de SDE+ regeling. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'alternatieve vormen van duurzame energie' en 'LOFAR'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
247	d	Inzake de economische uitvoerbaarheid wijst indiener minister Kamp er nadrukkelijk op, dat naast de positieve effecten van het windpark voor de relatief kleine groep initiatiefnemers, de negatieve effecten ervan voor inwoners en maatschappelijke organisaties vele malen groter zal zijn. Genoemd wordt de	Het windpark wordt niet aangelegd ten behoeve van de initiatiefnemers, maar teneinde de energietransitie naar duurzame energievormen te realiseren. Dit is een algemeen belang. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'nut en noodzaak windenergie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		onevenredige aantasting van het woon- en leefklimaat, het krimp versterkend effect, de schade aan onroerend goed, de teloorgang van de landschappelijke beleving en afnemend toerisme. Gevraagd wordt om al deze effecten mee te nemen in een kosten- en batenanalyse en inzicht te geven in de omvang van planschade met een planschadeanalyse.	De effecten van het windpark voor inwoners en maatschappelijke organisaties zijn onderzocht en afgewogen. De algemene conclusie is dat deze aanvaardbaar worden geacht in de bredere belangenafweging ten aanzien van duurzame energie. Voor een meer specifieke onderbouwing van de diverse benoemde onderdelen wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'woon- en leefklimaat algemeen', 'economische effecten algemeen', 'waarde woningen', 'landschap' en 'toerisme'.	
247	e	Indiener is gezien het voorgaande van mening dat de wettelijk vereiste economische uitvoerbaarheid op dit moment niet inzichtelijk kan worden gemaakt en er dus sprake is van strijdigheid met art. 3.1.6, lid 1 Besluit ruimtelijke ordening.	Er is een planschaderisicoanalyse gemaakt door de initiatiefnemers en er is een anterieure overeenkomst met de initiatiefnemers gesloten, waarvan planschade een onderdeel is. Zie verder de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische uitvoerbaarheid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
247	f	Indiener geeft aan dat uit een aantal wetenschappelijke studies blijkt dat de in het Activiteitenbesluit opgenomen normen, welke dienen ter bescherming van omwonenden tegen geluidshinder, de slechtste zijn van de ons omringende landen. De toepassing van de geldende norm dient te worden heroverwogen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
247	g	In Nederland staan de geluidsnormen toe dat een windturbine op 400 meter van de huizen mag komen te staan. In België is dat 800-875 meter, in Duitsland is dat ruim 900 meter en in Denemarken is de afstand meer dan 1000 meter.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'woon- en leefklimaat algemeen'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
247	h	Uit geluidsmetingen van de provincie Drenthe blijkt	Verwezen wordt naar de thematische beantwoor-	Deze reactie

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		dat het plangebied wordt gekenmerkt door een zeer laag achtergrondgeluid. Dit heeft tot gevolg dat hetzelfde geluidsniveau van een windturbine eerder als hinderlijk zal worden ervaren dan bijvoorbeeld in een meer verstedelijkt gebied. Op basis van het voorzorgsprincipe zou onderzocht moeten worden of de hier toegepaste geluidsnorm voldoende afgestemd is op het uitzonderlijk lage achtergrondgeluid.	ding onder het kopje 'geluid'.	geeft geen reden tot aanpassing.
247	i	In Nederland wordt als enige EU-land gewerkt met een gemiddelde norm van 47 Lden. Deze normstelling maakt in de praktijk een geluidsbelasting mogelijk van boven de 50 dB(A) en is in de praktijk extreem moeilijk te handhaven. Omwonenden moeten beter beschermd worden tegen mogelijke geluidsoverlast. Gevraagd wordt om onderzoek te doen in het plangebied naar het niveau van het achtergrondgeluid en de geluidsnorm daarop af te stemmen met toepassing van artikel 3.14a lid 3 van het Activiteitenbesluit (maatwerkartikel).	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
247	j	Op grond van het genoemde voorzorgsprincipe vraagt indiener om beter te onderbouwen dat de nu gehanteerde geluidsnorm geen gezondheidsschade oplevert als gevolg van laagfrequent geluid en daarbij gebruik te maken van de meest recente wetenschappelijke studies. Indiener vraagt om het uitvoeren van een onafhankelijke meting van het huidige niveau van laagfrequent geluid en dit als een nulmeting vast te leggen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'geluid' en 'gezondheid'. Hierin is opgenomen dat laagfrequent geluid verdisconteerd is in de geluidsnormen van het Activiteitenbesluit. Een aparte toetsing of nulmeting van het laagfrequent geluid is daarom niet noodzakelijk.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
247	k	Op grond van het advies van de Rijksadviseur voor het landschap zou op ruimtelijke gronden moeten worden afgezien van de lijnopstelling langs Nieuwe-	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap', 'bestuurlijke afweging' en 'woon- en leefklimaat algemeen',	Deze reactie geeft geen reden tot aan-

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		diep, omdat aldaar geen landschappelijke aanleiding te vinden is om de turbines te ankeren vanwege de afwijkende structuur en de te beperkte ruimte. Nu ontstaat er op deze plek een probleem omdat de turbines daar op zeer korte afstand van de bebouwing komen te staan en ook nog eens dicht bij elkaar geplaatst worden dan elders (cumulatie van negatieve effecten). Verzocht wordt om aan te geven waarom de Minister ervoor gekozen heeft om hier af te wijken van het advies van de Rijksadviseur en de wettelijke grens m.b.t. geluidsoverlast zo nadrukkelijk op te zoeken met een onevenredige aantasting van het woon- en leefklimaat tot gevolg. Het belang van omwonenden is te zeer ondergeschikt gemaakt aan het economisch belang.	alsmede naar de reactie onder d.	passing.
247	l	Meerdere bebouwingslinten worden ingesloten door een lijn met windturbines, waardoor bewoners in veel gevallen worden geconfronteerd met een uitzicht op windturbines aan de voor- en achterzijde. In dit kader is met name de lijnopstelling bij Drouwenermond bezwaarlijk. Het voorkomen van insluiting van bebouwingslinten is een belangrijk uitgangspunt geweest voor het opstellen van de Gebiedsvisie windenergie. Het feit dat hier geen rekening mee gehouden is, is teleurstellend.	De lijnopstelling bij Drouwenermond is inmiddels geschrapt. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'landschap' en 'bestuurlijke afweging'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
247	m	In relatie tot genoemde geluidsaspecten en de landschappelijke inpassing geldt dat het plan moet voldoen aan een goede ruimtelijke ordening. Het is vaste rechtspraak dat het enkele feit dat een activiteit voldoet aan de milieunormen van het Activiteitenbesluit, niet automatisch met zich meebrengt dat sprake is van een goede ruimtelijke ordening. Het	De lijnopstelling bij Drouwenermond is inmiddels geschrapt. Hoewel de normen uit het Activiteitenbesluit uiteraard als bovengrens zijn gehanteerd, is daarnaast in het kader van een goede ruimtelijke ordening ook het cumulatieve geluidsniveau bepaald en zijn in het MER de effecten beneden de wettelijke norm in kaart gebracht	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		<p>criterium 'goede ruimtelijke ordening' biedt de ruimte om strengere eisen te stellen aan de bescherming van een goed woon- en leefklimaat, waarbij men kan kiezen voor grotere afstanden t.o.v. woonbebouwing dan op basis van milieunormen noodzakelijk is. Dit vraagt met name een heroverweging van de lijnen bij Nieuwediep en Drouwermond.</p>	<p>(het aantal gehinderden onder de norm is in beeld gebracht). Daarmee is afgewogen of dit in het kader van een goede ruimtelijke ordening aanvaardbaar is. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'geluid, 'landschap' en 'bestuurlijke afweging'.</p>	
247	n	<p>Indiener heeft al regelmatig aangedrongen op het in beeld brengen van mogelijke planschade. Nu is dat mogelijk omdat de exacte plaatsbepaling van de windmolens bekend is gemaakt. Er wordt een proactieve houding verwacht en indiener ziet het vooronderzoek graag z.s.m. tegemoet.</p>	<p>Verwezen wordt naar de reactie onder e.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
247	o	<p>Indiener stelt dat zij als belanghebbenden aanspraak gaan maken op wettelijke planschade als gevolg van negatieve gevolgen voor gedane investeringen in woningbouwlocaties, herstructurering investeringen etc. Er kan namens beide gemeenten een volledig overzicht met alle negatieve effecten overhandigd worden.</p>	<p>Ter kennisgeving aangenomen en verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'waarde woningen' en 'economische effecten algemeen'.</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>
247	p	<p>Hoewel de Gebiedsvisie windenergie, die door de provincie Drenthe met de gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn is opgesteld, niet formeel door de gemeenten is vastgesteld, zijn enkele uitgangspunten daaruit wel tot gemeentelijk afwegingskader verheven. Dit betreft onder andere een maximaal vermogen van 120 MW, alsmede het aanwijzen van drie locaties waarbinnen de turbines gerealiseerd kunnen worden. In het ontwerp-inpassingsplan wordt hier geen rekening mee gehouden. Indiener spreekt haar grote zorg uit over het woon- en leef-</p>	<p>Vanuit de ambitie om te voldoen aan de doelstelling om te komen tot meer duurzame energie, is er de sterke wens om de in het SvWOL aangewezen gebieden zoveel mogelijk te benutten. Daarnaast wordt zoveel mogelijk een goed woon- en leefklimaat gewaarborgd. Het voorliggende plan is een resultaat van de afweging van deze twee primaire belangen, alsmede andere belangen zoals (veiligheids)belemmeringen en landschappelijke inpassing. De Ministers zijn zich ervan bewust dat het windpark niet geheel past binnen</p>	<p>Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.</p>

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		klimaat in en rondom de genoemde lintdorpen, wat door de eenzijdige besluitvorming van minister Kamp tot een onacceptabel niveau zal dalen.	het huidige gemeentelijke en provinciale beleid. Bij de vaststelling van dit inpassingsplan hebben de Ministers dit beleid wel betrokken, waaronder de uitgangspunten uit de Gebiedsvisie windenergie. Met het oog op het belang van de realisatie van duurzame energie is hiervan afgeweken	
247	q	Indiener houdt minister Kamp aan de vereisten voor het verwerven van voldoende draagvlak die zijn voorgangers hebben gesteld aan de initiatiefnemers in de briefwisseling in 2010 en 2011.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
247	r	Indiener gaat er vanuit dat een besluit omtrent eventuele vaststelling van het rijksinpassingsplan pas kan worden genomen, nadat de geconstateerde wettelijke strijdigheid is opgeheven.	Ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
247	s	Indiener geeft aan dat op basis van de punten genoemd onder a t/m r, de wettelijke vereiste maatschappelijke- en economische uitvoerbaarheid niet inzichtelijk is gemaakt en dat het plan niet voldoet aan de wettelijke eis van een goede ruimtelijke ordening.	Ter kennisgeving aangenomen. Voor de beantwoording wordt verwezen naar de beantwoording onder a t/m r.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
262				
262	a	Indiener geeft aan dat het waterschap reeds een reactie heeft gegeven in het kader van de m.e.r.-procedure en in het kader van het vooroverleg op het voorontwerp inpassingsplan. In het thans voorliggende plan wordt niet meer ingegaan op eerder gemaakte opmerkingen en wordt er tot een conclusie gekomen die niet overeenkomt met de zienswijze van het waterschap.	In de reactie op het voorontwerp inpassingsplan heeft indiener aangegeven geen inhoudelijke opmerkingen te hebben. Daarnaast heeft zij aangegeven te verwachten geen beperkingen te ondervinden als er omwille van een juist functionerend watersysteem noodzakelijke aanpassingen gevraagd worden aan het watersysteem en hiervoor een Omgevingsvergunning vereist is. Deze opmerkingen zijn in de nota zienswijzen opgenomen en ter kennisgeving aangenomen.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			Niet valt in te zien op welke wijze dit echter tot een planaanpassing zouden moeten leiden. De reactie op het MER (kenmerk: 15-0887, 02-04-2015 aan Pondera Consult) is verwerkt in het MER.	
262	b	Indiener geeft aan dat, in tegenstelling tot hetgeen in paragraaf 6.8.2 (p. 70) van de plantoelichting is aangegeven, de plicht tot compenseren bij toename van verhard oppervlak overeind blijft. De wijze waarop en waar de benodigde compensatie zal plaatsvinden, zal via de Keur/watervergunning geregeld worden bij de uitwerking van exacte windmolenlocaties en de ontsluitingswegen. Voornoemde zinsnede in de plantoelichting strookt niet met de passage daarvoor. Aan enkel de windmolenlocaties worden inderdaad geen directe eisen gesteld aan compensatie, de compensatie in berging kan ook elders in het peilgebied worden gecompenseerd, mits er geen wateroverlast zal plaatsvinden naar aangrenzend grondgebruik door afstromend hemelwater. Indiener geeft aan dat de aangehaalde tekst waarschijnlijk is overgenomen en niet slaat op het windpark De Drentse Monden en Oostermoer en dat de teksten in het ontwerp inpasingsplan hierop aangepast worden.	De zin: Er is daarom geen sprake van een plicht tot compensatie van de toename van het verhard oppervlak is foutief en is verwijderd. Vanuit de locatie kunnen eisen gesteld worden aan de compensatie van verhard oppervlak. Voor de compensatie van de toename van verhard oppervlak geldt dat dit valt onder de algemene regels op basis van de Keur. Een watervergunning is niet nodig, wel geldt er een meldingsplicht op basis van de Algemene Regels. Voordat tot uitvoering van het project wordt overgegaan wordt er in afstemming met het waterschap een watercompensatieplan voor het windpark opgesteld ter voldoening aan de Keur en de algemene regels.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
262	c	In de tekstpassage wordt aangegeven dat het verhard oppervlak toeneemt op de waterkeringen(?). Waterkeringen zijn in het plangebied niet aan de orde.	Waterkeringen zijn inderdaad niet aan de orde. Het plan is hierop aangepast.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
266				
266	a	Hoewel indiener voorstander is van de opwekking	Verwezen wordt naar de thematische beantwoor-	Deze reactie

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
		van duurzame energie, moet echter niet gekozen worden voor windturbines nabij bevolkingsconcentraties. Zij veroorzaken hinder voor omwonenden, tasten de leefbaarheid van het landschap ernstig aan en vormen een enorme inbreuk op het veenkoloniale landschap.	ding onder het kopje 'woon- en leefklimaat algemeen', 'geluid', 'slagschaduw' en 'landschap'.	geeft geen reden tot aanpassing.
266	b	Er zijn alternatieven aanwezig en in ontwikkeling, zoals zonneparken. Deze leveren geen door turbines gehinderde personen op en bovendien vindt er minder verstoring van het landschap plaats.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie', 'woon- en leefklimaat algemeen' en 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	c	Indiener roept de minister op om bij de verdere besluitvorming over het windpark nadrukkelijk oog te hebben voor het waar nodig inwisselen van windenergie voor zonne-energie en de plannen voor zonneparken en andere ontwikkelingen in de regio bij de besluitvorming te betrekken. Hierbij wordt verwezen naar de door de Tweede Kamer aangenomen motie Smaling. Het moet mogelijk zijn om ook met zonne-energie de opgave voor 2020 te halen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder de kopjes 'nut en noodzaak windenergie' en 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	d	De minister moet naar de mening van Veendam de motie Smaling van 29 maart jl. ten aanzien van de maatschappelijke kosten-batenanalyse voor huidige en verwachte ontwikkelingen voor zonne-energie en wind op land bij de besluitvorming en investeringsbeslissingen betrekken.	Met betrekking tot de motie Smaling t.a.v. een MKBA naar de huidige en verwachte ontwikkelingen van energieopwekking uit zon en wind op land, wordt verwezen naar de reactie van de Minister in zijn brief aan de Tweede Kamer van 29 april 2016 waarin aangegeven wordt dat de MKBA op nationale schaal uitgevoerd zal worden maar dat de resultaten hiervan geen effect zullen hebben op de afspraken uit het Energieakkoord. Thans wordt bij de stimulering van hernieuwbare energie reeds rekening gehouden met kostprijzdalingen als gevolg van massaproductie en ren-	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			dementsstijgingen via de SDE+ regeling. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	
266	e	Tot deze stellingname heeft indiener besloten in de raadsvergadering van 4 april jl. ten aanzien van het inpassingsplan voor Windpark N33, maar dit geldt evenzeer voor Windpark De Drentse Monden en Oostermoer.	Ter kennisgeving aangenomen. De bezwaren tegen Windpark N33 komen aan de orde in het kader van die inpassingsplanprocedure. Voor de inhoudelijke reactie wordt verwezen naar de reacties onder c en d.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	f	De turbines zullen vanwege de grote hoogte goed zichtbaar zijn vanuit een groot deel van Veendam.	De afstand tot de kern van Veendam is meer dan 4 kilometer. De afstand wordt niet onaanvaardbaar geacht. Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	g	Omdat de turbines voorzien zijn van obstakelverlichting, zullen zij ook 's nachts voor een onrustig beeld zorgen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'licht'.	Deze reactie geeft reden tot aanpassing.
266	h	De plaatsing van dergelijke grote molens past geheel niet in het vlakke koloniale landschap en is dan ook een bijzonder ongewenste inbreuk hierop.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'landschap'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	i	Het windpark ligt op geringe afstand van het voorgenomen windpark N33, waarmee een fors deel van de provincies Groningen en Drenthe vol komt te staan met windturbines. Door hun grote hoogte zullen de turbines voor velen van invloed zijn op de beleving van de buitenruimte, ook vanuit Veendam.	Zowel de onderhavige locatie als de locatie N33 zijn aangewezen in de SvWOL als gebied geschikt voor grootschalige windenergie. Voor de provincies Groningen en Drenthe is een taakstelling windenergie afgesproken van respectievelijk 855,5 en 285,5 MW en is een uitwerking van het Nationaal Energieakkoord waarvoor Rijk, provincies, gemeenten en marktpartijen gezamenlijk verantwoordelijk zijn. Voorts wordt verwezen naar de thematische beantwoording onder het	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Nr.	Letter	Zienswijze	Reactie	Aanleiding tot aanpassing in besluit
			kopje 'locatiekeuze/keuze VKA' en 'landschap'.	
266	j	Het negatieve sentiment jegens windturbines wordt versterkt omdat er minder hinderende alternatieven zoals zonneparken voorhanden zijn. Hiervoor wordt echter niet gekozen.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'alternatieve vormen van duurzame energie'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	k	Door het gebrek aan betrokkenheid en inspraak van de inwoners van het gebied en het gevoel dat het park van hogerhand opgelegd wordt, is er vrijwel geen draagvlak.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'procedure algemeen' en 'draagvlak'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.
266	l	Indiener is van mening dat de minister van EZ niet bevoegd is om het project met de RCR procedure te coördineren, omdat er geen sprake is van één productie-installatie zoals bedoeld in de Elektriciteitswet. Er is immers geen sprake van tot dezelfde onderneming behorende installaties die onderling technische, organisatorische of functionele bindingen hebben en in elkaars onmiddellijke nabijheid zijn gelegen. Er zijn immers meerdere initiatiefnemers met een eigen onderneming die elk hun eigen ontwikkeling ter hand nemen en die geen directe invloed hebben op de beslissingen van de ander. De te plaatsen turbines per onderdeel of daarbinnen hoeven niet soortgelijk te zijn. Voor de onderdelen van het project zijn eigen koppelingen met het landelijke elektriciteitsnet gepland, deze liggen fysiek ver uiteen en er bestaat tussen die onderdelen geen technische of functionele relatie.	Verwezen wordt naar de thematische beantwoording onder het kopje 'toepassing RCR'.	Deze reactie geeft geen reden tot aanpassing.

Bijlage 7:

LOFAR

Agentschap Telecom
Ministerie van Economische Zaken

Verstoring van het elektromagnetische milieu ter plaatse van de LOFAR kern door het windturbinepark Drentse Monden en Oostermoer

Effecten op het Astronomie ontvangstsysteem LOFAR

Colofon

Aan	Dir. Energie en Omgeving Drs J.M.C. Smallenbroek
	Dir. Telecommarkt Drs. J.C. de Groot
Van	Plv. Dir. Agentschap Telecom Drs. M.G.H. Verhagen
Nummer	2016-0919-001
Datum	19 september 2016

Copyright

Agentschap Telecom ©2016

ADDENDUM bij Onderzoek "Verstoring van het elektromagnetisch milieu ter plaatse van de LOFAR kern door het windturbinepark Drentse Monden en Oostermoer".

Agentschap Telecom, Groningen, 19 september 2016

Agentschap Telecom (AT) heeft in de zomer van 2016 in opdracht van het ministerie van EZ onderzoek gedaan naar de mogelijke storing van het geplande windturbinepark Drentse Monden en Oostermoer op LOFAR. Naar aanleiding van de rapportage hierover is door het ministerie van EZ aan AT gevraagd om op het punt van de mitigerende maatregelen aanvullend onderzoek te doen, met name naar de mitigatie die te bereiken is door het windturbine ontwerp te verbeteren. De inschatting van AT op basis van toen beschikbare informatie was dat hiermee mogelijk 15 dB aan reductie in elektromagnetische stoorstraling richting LOFAR kern bereikt zou kunnen worden. In het tijdsbestek van het onderzoek was tot dan geen rechtstreeks contact geweest met fabrikanten van windturbines.

Het verzoek van EZ heeft er toe geleid dat er bilaterale gesprekken zijn gevoerd met 5 verschillende fabrikanten van windturbines. De resultaten hiervan kunnen vanwege het bedrijfsvertrouwelijk karakter ervan niet in detail gerapporteerd worden. In deze gesprekken is gebleken dat de fabrikanten mogelijkheden zien met extra aanpassingen aan turbines te komen tot verdere reductie van elektromagnetische stoorstraling van de turbine richting LOFAR dan de 15dB die AT veiligheidshalve had aangenomen. In de gevoerde gesprekken en toezonden informatie is door de fabrikanten aangegeven hoe verdere reductie volgens hen zou kunnen worden gerealiseerd en aan welke concrete maatregelen ze denken. De reductiemogelijkheden liggen volgens de fabrikanten beduidend hoger dan de in het rapport van AT opgenomen inschatting. Ook hebben de gesprekken duidelijk gemaakt dat de fabrikanten zich daadwerkelijk willen inspannen om tot een hogere reductie dan in het AT rapport genoemde inschatting te komen. In de gesprekken is echter ook gebleken dat een verdere reductie gepaard gaat met aanzienlijke onzekerheden omdat relevante meetgegevens en praktijkervaringen hiertoe nog ontbreken. Ook de meetmethode om verantwoorde uitspraken te kunnen doen over het effect van windturbines op LOFAR dient nog te worden vastgesteld. Voor reflecties door windturbines van elektromagnetische stoorstraling is dit nog meer ontgonnen terrein dan voor directe elektromagnetische straling door windturbines. De turbinefabrikanten hebben wel AT aangeboden hierbij te willen helpen, onder meer door beschikbaar stellen van metingen bij testmolens en op locaties. Door AT is reeds een begin gemaakt met het bepalen van een betrouwbare meetmethode en het verrichten van metingen die hieraan bijdragen. Deze inspanningen zullen in de komende maanden worden vervolgd met als doel een betrouwbare methode te kunnen vaststellen. Gelet op de complexiteit en innovatieve karakter van metingen van elektromagnetische straling bij beoogde lage niveau's, is voorzien dat hier 6 á 9 maanden voor nodig zijn. Medewerking door ASTRON, initiatiefnemers en fabrikanten van windturbines is toegezegd.

Inhoud

1	Inleiding—10
1.1	Aanleiding en kader—10
1.2	Onderzoeksvraag co-existentie LOFAR en windturbines—10
2	Het radioastronomie ontvangsysteem LOFAR—12
2.1	Algemene beschrijving—12
2.2	Wetenschappelijke doelen van LOFAR—12
3	Het geplande windturbinepark Drentse Monden en Oostermoer—15
3.1	Beschrijving geplande windturbinepark—15
4	Verstoring van het elektromagnetische milieu door windturbines.—16
4.1	EMC uitstraling van windturbines—17
4.2	Reflecteren van stoorsignalen van buiten het windturbinepark—19
4.3	Reflecteren van ongewenste uitstralingen vanuit het windturbinepark zelf—22
4.4	Reflecteren van omroepsignalen—22
4.5	Blokkeren en afbuigen van gewenste signalen—23
4.6	Reflecteren van signalen uit de ruimte—25
4.7	Ontlading door wrijvingsverschijnselen—25
4.8	Stoorsignalen die zich verspreiden over het elektriciteitsnet—26
4.9	Overzicht stoormechanismen en hun individuele bijdragen aan EM milieu—26
5	Robuustheid van LOFAR voor verstoring van het EM milieu—28
5.1	Het ontvangen door LOFAR van zwakke bedoelde signalen uit de ruimte—28
5.2	Storing-onderdrukking door LOFAR zelf—30
5.3	Huidige EM milieu ter plaatse van LOFAR (zonder windturbines)—32
5.4	Te verwachten EM milieu ter plaatse van LOFAR (met windturbines)—33
5.5	LOFAR en mitigatie mogelijkheden—35
6	Aanvullende maatregelen ter onderdrukking van stoorsignalen—36
6.1	Mitigatie mogelijkheden en oplossingen—36
6.1.1	Windturbines fysiek afschermen—36
6.1.2	Het windturbine ontwerp—36
6.1.3	Coördinatie tussen ASTRON en de exploitanten van het windturbinepark—36
6.1.4	Veranderen van de configuratie van het windturbine park—37
7	Conclusies—39
8	Aanbeveling t.a.v. effect van wijziging configuratie windmolenpark—40

Samenvatting

Aanleiding onderzoek

Het gebied Drentse Monden en Oostermoer is aangemerkt als bestemming voor een windturbinepark [1]. De windturbines op deze locatie kunnen mogelijk verstorend werken op de ontvangstmogelijkheden van de LOFAR [2] radio-astronomie antennes die daar in de nabijheid staan opgesteld. Eerder onderzoek naar deze effecten in het kader van de Milieu Effect Rapportage (MER) in 2015 leidde niet tot consensus over de te verwachten effecten van het windturbinepark op LOFAR. Dit was aanleiding voor de minister van Economische Zaken om Agentschap Telecom de opdracht te geven hier nader onderzoek naar te laten doen. Dit rapport is hier de weerslag van.

Probleemstelling

De aanwezigheid van windturbines in de nabijheid van LOFAR zorgt voor veranderingen in het elektromagnetische milieu ter plaatse. Het LOFAR systeem heeft een zekere mate van weerbaarheid voor deze veranderingen, maar als deze veranderingen te groot worden zal zich dat manifesteren als storing in het LOFAR ontvangststelsel met een degradatie van het ontvangspotentieel tot gevolg.

Onderzoeksopdracht

Agentschap Telecom heeft in opdracht van DGETM onderzoek uitgevoerd naar de gevolgen van de voorgenomen plaatsing van het windturbinepark Drentse Monden en Oostermoer voor het ontvangstation LOFAR van ASTRON. De onderzoeksopdracht luidde:

1. Welke verstoringen door het windpark De Drentse Monden en Oostermoer kunnen optreden bij LOFAR en wat is de waarschijnlijkheid daarvan?
2. Wat zijn oplossings- en mitigatie¹ mogelijkheden?

Ter beantwoording van deze onderzoeksopdracht heeft agentschap het volgende onderzocht:

1. Wat is de te verwachten verstoring van het elektromagnetische milieu ter plaatse van de LOFAR kern uitgaande van het voorgenomen windturbinepark Drentse Monden en Oostermoer?
2. Wat is het effect van deze verstoring op het LOFAR ontvangststelsel? en
3. Wat zijn de mogelijke mitigatie maatregelen.

Verstoring elektromagnetisch milieu

Ten aanzien van de eerste onderzoeksvraag is een kwantitatieve analyse uitgevoerd van de te verwachten verandering van het elektromagnetische milieu bij de LOFAR kern als gevolg van de windturbines in het windpark Drentse Monden. Hiertoe zijn verschillende (stoor)mechanismen geïdentificeerd. De stoormechanismen met het hoogste niveau van verstoring van het elektromagnetische milieu blijken de *EMC uitstraling van de windturbines* en de *reflecties via de windturbines* te zijn.

De "EMC uitstraling" betreft hierbij de elektromagnetische stoorstraling die wordt veroorzaakt door de elektrische/elektronische onderdelen in de windturbines en bijbehorende elektrische installaties die in de richting van de LOFAR kern worden gestraald. Voor deze uitstraling gelden wettelijke maximale niveaus waaraan

¹ Storingonderdrukkende maatregelen

windturbines moeten voldoen².

Met "reflectie via de windturbines" wordt het mechanisme bedoeld waarbij de elektromagnetische stoorstraling die buiten het windturbinepark (zoals in de nabij gelegen agglomeratie Stadskanaal door elektrische apparaten en installaties maar ook door omroepzenders) wordt opgewekt en door de windturbines worden gereflecteerd in de richting van de LOFAR kern. Metingen die door het agentschap zijn uitgevoerd aan windturbines bevestigen dat beide stoormechanismen in de praktijk daadwerkelijk optreden.

Om de verstoring van het elektromagnetische milieu te kwantificeren was het nodig om inzicht te krijgen in de (EMC) uitstralings- en reflectie eigenschappen van individuele windturbines. Voor de EMC-uitstralings-eigenschappen is uitgegaan van de limieten die in de Europese geharmoniseerde norm EN55011 [3] ten behoeve van industriële apparaten/installaties, waaronder windturbines, is vastgelegd. Om duidelijkheid te krijgen over de reflectie-eigenschappen van windturbines zijn naast metingen, ook theoretische en modelmatige berekeningen uitgevoerd en is naar literatuur gezocht. Voor de door LOFAR gebruikte frequenties is er echter in de literatuur nauwelijks passende informatie beschikbaar over de reflectie-eigenschappen van windturbines.

De door het agentschap berekende stoorniveaus zijn per frequentiegebied grafisch weergegeven. Tevens zijn in deze grafieken, ter vergelijking, de volgens de ITU te verwachten ruisniveaus in landelijke gebieden (ITU-R P 372-12 [4]) opgenomen.

De conclusie is dat het totale effect van het windturbinepark op het EM milieu ter plaatse van het LOFAR systeem wordt gedomineerd door het mechanisme "EMC uitstraling van windturbines", en (na een correctie van 20 dB zoals onder is toegelicht) berekend is op **-62 dB μ V/(m.Hz)**.

Hierbij moet worden opgemerkt dat de berekende eindwaarden in dit rapport geen honderd procent exactheid suggereren. Deze berekende waarden zijn tot stand gekomen als resultante van verschillende onderdelen die allen een zekere marge hebben. Bij de vaststelling van deze onderdelen zijn expertmatige inschattingen gemaakt ten aanzien van deze marges en onzekerheden. Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in de eindwaarden zoals gepresenteerd in dit rapport.

Met de correctie van 20 dB wordt een praktijkvertaling gemaakt die de actuele situatie nauwkeuriger weerspiegelt. De correctie is als volgt opgebouwd:

- Ten aanzien van de *methodologie* stellen wij dat toepassing van een realistischer propagatiemodel (Modified Hata) er toe leidt dat de versturende effecten op het EM milieu 10 dB lager kunnen worden gesteld dan de oorspronkelijk berekende waarden met het zogenaamde 'vrije ruimte' model.
- Daarnaast is het aannemelijk dat het EMC uitstralingsniveau van een windturbine niet op alle frequenties, richtingen en tijdintervallen *precies* aan de wettelijke maximale EMC eisen voldoet. Deze kunnen, en mogen namelijk ook lager zijn. Dit is in rekening gebracht door de versturende effecten op het EM milieu met 10 dB te verminderen.

De bijdrage van het mechanisme "reflectie van stoorstraling uit de omgeving *via* de windturbines" is berekend³ op een niveau van **-124 dB μ V/(m.Hz)**. Dat is 62 dB lager dan het mechanisme "EMC uitstraling van de windturbine".

² Europese EMC richtlijn: 2014/30/EU

³ Hier is de 10 dB correctie voor het realistischere propagatiemodel inbegrepen voor 2paden (van stoorbron naar turbine en van turbine naar LOFAR). De 10 dB correctie voor het EMC uitstralingsniveau is ook inbegrepen.

De stoorstraling ten gevolge van beide mechanismen bevat zowel in de tijd continue als tijd variërende componenten (door de wikkrotatie) en is deels afhankelijk van het ontwerp van de windturbine. Voor metingen aan pulsars is met name de tijd variërende stoorstraling van belang. Voor andere metingen zijn juist de continue stoorsignalen storend. Door een goed EMC ontwerp van de windturbine is het mogelijk het tijd variërende gedrag van de stoorstraling t.g.v het stoormechnisme 'EMC van windturbines' te beperken. Tijd variërende stoorstraling is daarentegen veel lastiger te voorkomen bij het mechanisme "reflectie van stoorstraling uit de omgeving via de windturbines". De reflecties via de roterende wieken spelen hier een belangrijke rol.

Verstoring van het LOFAR systeem?

Om een inschatting te kunnen maken van de 'robuustheid' van het LOFAR systeem voor deze EM instraling heeft het agentschap zich moeten verdiepen in het LOFAR ontvangsysteem [5-7]. De exacte kennis van het systeem ligt bij ASTRON. Aan de hand van literatuurstudie, gegevens van ASTRON en eigen doorrekeningen daarvan, is door het agentschap zo goed als mogelijk de gevoeligheid van het LOFAR meetsysteem voor gewenste signalen en stoorsignalen uit alle informatie gedestilleerd voor de verschillende soorten van waarnemingen die met LOFAR plaatsvinden. Deze verkregen niveaus zijn door ASTRON geverifieerd en door het agentschap omgezet naar dezelfde eenheid als de (eerder uitgerekende) te verwachten verstoring van het EM milieu. Op deze manier kan de gevoeligheid van LOFAR voor stoorsignalen (robuustheid) vergeleken worden met de EM stoorniveaus die ontstaan na plaatsing van de windturbines. Bij deze inventarisatie bleek dat er verschillende methodes zijn om gewenste signalen uit de ruis te filteren en de gewenste gevoeligheid te krijgen voor bedoelde signalen uit de ruimte. Die methodes kunnen betrekking hebben op de directe ontvangst met de individuele LOFAR antennes en voorversterkers, maar ook op de digitale bewerkingen die later plaats vinden (post-processing). Afhankelijk van het onderzoeksgebied kan op deze manier het gewenste signaal verkregen worden door de ongewenste ruis zoveel mogelijk te onderdrukken.

Als het EM milieu zodanig verandert dat de minimale niveaus van robuustheid worden overschreden die horen bij verschillende typen van ruimte-onderzoek op dit moment, zal dit als gevolg schadelijk zijn voor het uitvoeren van onderzoek in deze waarnemingsmodi. Ook zal extra verstoring (verhoging EM milieu) de mogelijkheden beperken om ook in de toekomst nog dieper in de ruisvloer te kunnen 'luisteren' naar nieuwe typen van ruimteonderzoek.

Bij de meest gevoelige LOFAR waarnemingen (zoals Pulsars en 'Epoch of Reionization') die momenteel door ASTRON worden uitgevoerd bereikt het LOFAR systeem een gevoeligheid van $-164 \text{ dB}\mu\text{V}/(\text{m}\cdot\text{Hz})$. Bij een gegenereerd EM niveau boven of vergelijkbaar met deze waarde zullen waarnemingen hier hinder van ondervinden en gaat wetenschappelijke waarde verloren.

Beoordeling van de verstoring

Omdat de stooremissies van de windturbines onder een lage hoek bij de LOFAR antennes binnenkomen (de windturbines staan vanuit LOFAR gezien aan de horizon) dringt slechts een beperkt deel van deze stoorstraling in het LOFAR systeem binnen. De LOFAR antennestations dempen namelijk signalen die invallen onder een lage hoek gemiddeld met 35 dB. Daarnaast kan er door een langere waarnemingstijd nog een onderdrukking van 10 dB van storende signalen worden bereikt als gevolg van de manier waarop LOFAR de metingen verwerkt.

Door het doen van langere waarnemingen kan een bepaalde ruisonderdrukking worden verkregen. Hieraan zitten echter wel grenzen. Een ruwe middeling, want het is afhankelijk van de gebruikte frequentieband en basislijn lengte, levert bij een aaneengesloten waarnemingstijd van 10 uur een correctie van de ruis op van 10 dB. Aangezien deze onderdrukking een gevolg is van de versmering van de point spread functie tijdens een lange waarneming speelt deze correctie geen rol bij pulsar metingen.⁴

Ten aanzien van het uiteindelijke stooreffect van de berekende waarde van de verstoring van het EM milieu als gevolg van de windturbines wordt daarom 45 dB in mindering gebracht.

Dit betekent dat de daadwerkelijke betekenis van het veranderde effect van het EM milieu als gevolg van het windturbinepark voor het LOFAR systeem als volgt is bepaald:

Verstoring EM milieu	-62 dB μ V/(m.Hz)
Demping door lage invalshoek	35 dB
Ruisonderdrukking door langere waarnemingen:	<u>10 dB</u>
Totaal:	-107 dB μ V/(m.Hz)

Het daadwerkelijke gegeneerde EM effect voor LOFAR als gevolg van de windturbines wordt hiermee bepaald op **-107 dB μ V/(m.Hz)**. Eerder hadden we gezien dat de gevoeligheid van het LOFAR systeem voor de meest gevoelige waarnemingsmodi -164 dB μ V/(m.Hz) bedraagt. Het EM stoorniveau van -107 dB μ V/(m.Hz) dat ter plekke gegeneerd wordt overschrijdt daarmee het niveau van de meest gevoelige waarnemingsmodi met 57 dB.⁵

Als de bijdrage van het mechanisme "reflectie van stoorstraling uit de omgeving via de windturbines" op soortgelijke wijze wordt gecorrigeerd wordt het effect van dit mechanisme⁶ berekend op: -124 -35-10 = **-169 dB μ V/(m.Hz)**, 62 dB lager dan het mechanisme "EMC uitstraling van de windturbines".

Mitigatiemaatregelen

Er is een aantal mitigatiemaatregelen denkbaar die de verstoring van het EM milieu als gevolg van de windturbines zouden kunnen verminderen. De meeste winst valt te behalen met het reduceren van de EMC emissies van de windturbines zelf. Hier zou mogelijk 15 dB aan reductie bereikt kunnen worden. Nog 5 dB extra reductie valt te behalen als totaal van de andere denkbare mitigatiemaatregelen. Aangezien de ongewenste effecten op het EM milieu de minimale robuustheid van LOFAR met 57 dB overschrijdt, zal ook deze extra 20 dB aan reductie niet voldoende zijn om de effecten van de windturbines teniet te doen.

In het proefschrift "Algorithms for Radio Interference Detection and Removal" van A.R Offringa [6] van 22 juni 2012 wordt verondersteld dat onder bepaalde randvoorwaarden RFI signalen gemiddeld kunnen worden over de meetbandbreedte. In welke mate EMC signalen van windturbines voldoen aan de randvoorwaarden

⁴ Voor pulsar metingen zal de overschrijding van de meest gevoelige ondergrenzen door het in dit rapport afgeleide verstoring van het EM milieu dus 10 dB groter zijn.

⁵ Voor pulsarmetingen is dat dus 67 dB.

⁶ Het effect waarbij stoorstraling die wordt opgewekt door de windturbines zelf, en wordt gereflecteerd door andere windmolens in de richting van LOFAR is bij deze berekening niet inbegrepen. Als dit effect wordt meegenomen stijgt het stoorniveau maar blijft ruim onder het stoorniveau van -107 dB μ V/(m.Hz) dat hoort bij het dominante mechanisme van 'EMC uitstraling van de windturbine'.

zoals gesteld in het proefschrift is nog niet direct duidelijk. Mogelijk valt hier een mitigatiewinst uit te behalen.

Configuratie windmolenpark

De configuratie van het windturbinepark is van invloed op het niveau van de stoorstraling die op de LOFAR locatie wordt opgewekt. In het algemeen geldt dat naarmate de afstand wordt vergroot en het aantal windturbines wordt verkleind de storing geringer wordt. Naarmate de invalshoek van de stoorstraling (ten opzichte van de aarde) geringer wordt zullen de LOFAR antennes de stoorstraling meer dempen. Deze lagere invalshoek kan met name worden bereikt door de windturbines in hoogte te verlagen of door de afstand te vergroten. Ook valt aanzienlijke winst te behalen door bij het ontwerp van de windturbine de potentiële stoorbronnen laag in de voet van de mast te plaatsen (indien mogelijk). Dit zou ook een positief effect kunnen hebben op de directe EMC uitstraling van de windturbine zelf op LOFAR. Opgemerkt moet worden dat er geen contact is geweest gedurende het onderzoek met initiatiefnemers van het geplande windpark of fabrikanten van windturbines. Dit kan leiden tot aanvullende inzichten.

Er is door het agentschap geen onderzoek gedaan naar de afstand die minimaal moet worden aangehouden tussen windturbines en LOFAR om onacceptabele verstoring van het LOFAR systeem te voorkomen. Er van uitgaande dat reeds bestaande windturbineparken momenteel geen storing veroorzaken op LOFAR, mag verondersteld worden dat deze parken op een "veilige" afstand staan. Momenteel staan er in Rütenmoor en Heede, (D) windmolenparken op ongeveer 20 en 30 km afstand van LOFAR. De minimale afstand waarbij LOFAR geen verstoring meer ondervindt van windturbines zou dan ergens moeten liggen in het afstandsbereik van ca. 15 km tot 30 km. (belangrijke input is de dimensie windmolens) Een gezamenlijk met ASTRON uitgevoerde meetcampagne zou meer informatie kunnen geven over een aan te houden "veilige" afstand.

Conclusie co-existentie LOFAR en windturbinepark Drentse Monden

De te verwachten veranderingen in het 'EM milieu' overschrijden voor een aantal voor LOFAR belangwekkende typen van onderzoek, de niveaus, die volgens ASTRON maximaal in LOFAR kunnen worden getolereerd. Hieruit kan de volgende conclusie worden getrokken:

Verschillende stoormechanismen zijn door het agentschap onderzocht. De typen verstoring "EMC straling van de windturbines" en "reflecties via windturbines" hebben een belangrijk verstorend effect tot gevolg. Het niveau van dit eerstgenoemde effect is zodanig dat dit zelfs met mitigerende maatregelen tot degradatie zal leiden voor bepaalde typen observaties zoals die aan pulsars en "epoch of reionization". Voor de andere onderzochte mechanismen is het aannemelijk dat het effect ervan gering is en/of door LOFAR kan worden opgelost.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en kader

De mogelijke verstoring door het geplande windturbinepark in Drentse Monden en Oostermoer [1] op LOFAR was al reeds onderdeel van de Milieu Effect Rapportage (MER) [8] in 2015. Het Engelse onderzoeksbureau Pager Power heeft toen onderzoek gedaan naar deze mogelijke verstoring [9]. De conclusie was dat de gevolgen voor LOFAR in de MER 'aanvaardbaar' geacht werden. Met de definitieve vaststelling van de geografische planning van het windpark is hier toen ook zo veel mogelijk rekening mee gehouden. Echter, ASTRON, de beheerder van de LOFAR telescoop, had grote bedenkingen en fundamentele kritiek op de onderzoeksmethodiek en conclusies van het onderzoek van Pager Power. Dit heeft er uiteindelijk toe geleid dat de minister van Economische Zaken, Agentschap Telecom alsnog verzocht heeft om extra onderzoek te doen naar de mogelijke verstoring van het geplande windpark op LOFAR.⁷ Dit rapport is hier de weerslag van.

Er zijn verschillende stoormechanismen denkbaar waarmee verstoring van LOFAR door het geplande windpark kan worden veroorzaakt. In dit rapport is onderzocht in welke mate deze mechanismen de observaties verricht met LOFAR zouden kunnen beïnvloeden. Daarnaast zijn diverse mogelijkheden voor mitigatie geïnventariseerd.

1.2 Onderzoeksvraag co-existentie LOFAR en windturbines

De centrale onderzoeksvragen van dit rapport zijn:

1. Welke verstoringen door het windpark De Drentse Monden en Oostermoer kunnen optreden bij LOFAR?
2. Wat zijn oplossings- en mitigatie mogelijkheden?

Om deze onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden heeft Agentschap Telecom het volgende onderzocht:

1. Wat is de te verwachten verstoring van het elektromagnetische milieu ter plaatse van de LOFAR kern?
2. Wat is het effect van deze verstoring op het LOFAR ontvangsysteem?
3. Wat zijn de mogelijke mitigatie maatregelen?

Om te kunnen bepalen in hoeverre LOFAR zou kunnen worden gestoord was het noodzakelijk om inzichtelijk te krijgen in welke mate het geplande windturbinepark De Drentse Monden en Oostermoer het elektromagnetische milieu van LOFAR beïnvloedt, en anderzijds was het nodig om inzicht te krijgen welke metingen en observaties met LOFAR uitgevoerd worden en onder welke omstandigheden (mate van verstoring) deze metingen niet meer mogelijk waren. Op basis hiervan kan beoordeeld worden in hoeverre co-existentie van LOFAR en het geplande windturbinepark nog mogelijk is. Vervolgens is een inventarisatie gemaakt van mogelijke mitigatiemogelijkheden.

⁷ Zie ook Gewijzigde motie van het lid Agnes Mulder c.s. (t.v.v. 30196, nr. 414) over rekening houden met het onderzoek van LOFAR bij het plaatsen van windmolens [j].

<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2016Z04543&did=2016D09370>

Tijdens het onderzoek is gebruik gemaakt van eigen onafhankelijke metingen, wetenschappelijke bronnen en gegevens die zijn verstrekt door ASTRON de beheerder en eigenaar van de LOFAR radiotelescoop. Om traceerbaarheid en transparantie te waarborgen is van alle basisgegevens zo veel mogelijk de bron vermeld.

Hoofdstuk 2 betreft een algemene inleiding over LOFAR. Er wordt ook ingegaan op de verschillende soorten van wetenschappelijk ruimteonderzoek waarvoor met LOFAR 'geluisterd' wordt naar elektromagnetisch golven uit de ruimte. Hoofdstuk 3 beschrijft het geplande windturbinepark De Drentse Monden en Oostermoer. In hoofdstuk 4 wordt de verwachte invloed van het geplande windturbinepark op het elektromagnetische milieu ter plaatse van de LOFAR kern geanalyseerd. In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op de vraag in hoeverre deze verandering van het elektromagnetische milieu de ontvangstmogelijkheden of ontvangstkwaliteit van LOFAR beïnvloedt of beperkt.

In hoofdstuk 6 worden de mitigatiemogelijkheden ('oplossingsrichtingen') behandeld.

Het rapport wordt in Hoofdstuk 7 en 8 afgesloten met respectievelijk een conclusie en aanbevelingen.

De bibliografie waarnaar in de tekst wordt gerefereerd vindt u in Annex F.

2 Het radioastronomie ontvangstsysteem LOFAR

2.1 Algemene beschrijving

Het LOFAR [2] systeem is een ontvangstsysteem voor radioastronomie bestaande uit 7000 antennes die verspreid staan over een groot deel van West Europa. Het systeem is erop gericht signalen uit de ruimte te ontvangen en te verwerken. Deze signalen zijn over het algemeen zeer zwak. Met het LOFAR systeem kunnen metingen worden uitgevoerd ten behoeve van verschillende wetenschappelijke onderzoeken op het gebied van radioastronomie. Een unieke eigenschap (ook internationaal gezien) van LOFAR is de mogelijkheid om met een hoog oplossend vermogen ruimt fenomenen te onderzoeken in het relatief lage frequentiegebied van 10 MHz tot 240 MHz. De hoge gevoeligheid van LOFAR wordt vooral bereikt in de centraal gelegen kern die nabij Exloo is gelokaliseerd. Deze omgeving kenmerkt zich door lage EM (elektromagnetische) omgevingsruis vanwege de geringe bevolkingsdichtheid en het ontbreken van nabije industriële activiteiten. Dit was voor ASTRON (de beheerder van LOFAR) een belangrijke reden om deze locatie voor de LOFAR kern te kiezen. ASTRON is eigenaar en beheerder van LOFAR en heeft het zelf grotendeels ontwikkeld.

LOFAR is modulair opgebouwd uit stations met elk een groot aantal antennes voor de hoge en de lage band met daarbij benodigde ontvangers en verwerkingsapparatuur. De centraal liggende kern (de LOFAR kern) bestaat uit 24 bij elkaar liggende stations (groepen van laag opgestelde antennes). De stations die tot de kern horen hebben elk 96 lage band antennes in een quasi willekeurig cirkelpatroon en 2 arrays van elk 24 hoge band 'tiles'. Zes van deze kern-stations zijn gegroepeerd binnen een cirkel van 250 meter, de zogenaamde super-terp. Zie **Figuur 1**. Voor de (afstands)-berekeningen in het rapport wordt de locatie van deze superterp als referentie gebruikt. Er liggen dus ook stations van de LOFAR kern ruim een kilometer dichterbij en een kilometer verder verwijderd van het geplande windpark.

Verder liggen er nog 14 stations, ruwweg op spiraal armen over Noord Nederland verspreid en 12 stations verder in Europa, met een aantal nog in aanbouw of in concept. Al deze stations vormen samen één radiotelescoop. Door de grote afmetingen (van Zweden tot Frankrijk) kunnen waarnemingen met zeer hoge resolutie (kleiner dan 0,001 graad) worden gedaan [2].

Door het grote aantal antennes in de kern wordt de gewenste hoge gevoeligheid bereikt. De kern ligt in Drenthe, vlak bij het dorp Exloo, een locatie die is geselecteerd vanwege de lage bevolkingsdichtheid en het lage niveau van storing uit de directe omgeving. Een uitgebreide systeembeschrijving van LOFAR is te vinden in het wetenschappelijke artikel LOFAR: "The Low-Frequency Array" [2]. De LOFAR website [11] geeft een populair wetenschappelijke uitleg.

2.2 Wetenschappelijke doelen van LOFAR

Met het LOFAR systeem kunnen diverse metingen worden uitgevoerd ter ondersteuning van verschillende wetenschappelijke onderzoeken op het gebied van

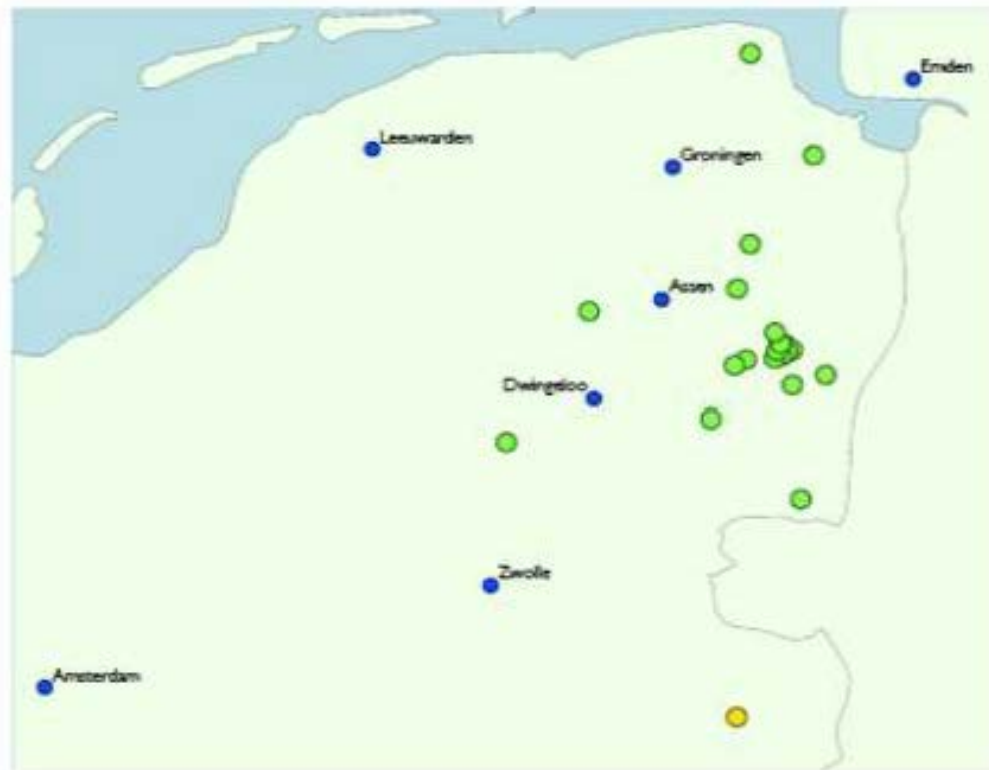
radioastronomie. om een indruk te krijgen van het onderzoek van LOFAR worden hieronder een aantal belangrijke onderzoeksgebieden genoemd⁸:

1. Epoch of reionization (periode van her-ionisatie van waterstof);
2. Survey of the low-frequency sky (onderzoek van het heelal op lage frequenties);
3. Transient radio sky (kort durende gebeurtenissen in de ruimte);
4. Pulsar studies and surveys (onderzoek naar pulsars);
5. Astro particle physics (onderzoek naar hoog energetische deeltjes);
6. Magnetic fields in the universe (magnetisch velden in de ruimte);
7. Solar physics and space weather (fysica van de zon en ruimteweer).

Figuur 1: Boven-links: LOFAR superterp; boven-rechts: de LOFAR kern ('core'), de cirkel geeft de superterp weer met daaromheen nog een aantal stations. Onder-links: antenne voor de 'lage band' (30-80 MHz) en onder-rechts: voor de 'hoge' band (120-250 MHz). Bron: LOFAR website [11].

⁸ In dit rapport worden alleen de verschillende onderzoeken genoemd. Een nadere beschrijving valt buiten de scope van dit rapport. Zie ook tabel 2 op pagina 28.

Figuur 2: LOFAR stations in Nederland en West Europa. Bron: LOFAR website [11].

3 Het geplande windturbinepark Drentse Monden en Oostermoer

3.1 Beschrijving geplande windturbinepark

Het windturbinepark De Drentse Monden en Oostermoer is gepland nabij Stadskanaal [1]. De planning gaat uit van 50 turbines van ieder circa 3 MW. De dichtstbijzijnde turbines zijn gepland op circa 5 kilometer vanaf de LOFAR super terp. Er is tijdens het schrijven van dit rapport nog geen type keuze gemaakt. Er zouden as-hoogten kunnen worden verwacht met hoogtes tot 135 meter en bladlengtes van circa 60 m. Diameters van de masten van windturbines variëren en zijn in de orde van grootte van enkele meters.

Figuur 3: Geplande turbine opstelling [12].
NB. Precies halverwege Borger en 2e Exloërmond is de LOFAR kern te zien (rode stip). Voor een uitgebreide beschrijving van de geografische planning en de afwegingen hierin zie het milieueffectrapport, 'Windpark De Drentse Monden en Oostermoer' [8]

4 Verstoring van het elektromagnetische milieu door windturbines.

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste verstoringen van het elektromagnetisch milieu door het geplande windturbinepark gekwantificeerd. In hoofdstuk 5 wordt ingeschat in hoeverre het aannemelijk is dat de performance van het LOFAR ontvangsysteem hierdoor negatief wordt beïnvloed.

Het LOFAR ontvangsysteem is ontworpen om extreem zwakke (elektromagnetische) signalen uit de ruimte te ontvangen. LOFAR is daarom bewust geplaatst in een omgeving met een elektromagnetisch omgevingsruisniveau dat relatief laag is vanwege de geringe bevolkingsdichtheid en het ontbreken van nabije industriële activiteiten. Een dergelijke omgeving met een laag omgevingsruisniveau wordt door de International Telecommunication Union (ITU) omschreven als "Quiet Rural" [4].

De plaatsing van windturbines in de nabijheid van LOFAR zullen veranderingen veroorzaken in het elektromagnetische milieu ter plaatse. Het LOFAR systeem heeft een zekere mate van robuustheid voor deze veranderingen, maar als deze veranderingen te groot worden zal zich dat manifesteren als storing in het LOFAR ontvangsysteem met een degradatie in de performance als gevolg.

Hieronder zijn de door het agentschap geïdentificeerde relevante verstoringen weergegeven van windturbines die het EM milieu ter plaatse van de LOFAR kern kunnen beïnvloeden.

1. Stoorstraling die (onbedoeld) wordt veroorzaakt door de elektrische/elektronische onderdelen in de windturbines en bijbehorende elektrische installaties. Verder in het rapport wordt dit fenomeen EMC (elektromagnetische compatibiliteit) uitstraling van windturbines genoemd.
2. Stoorstraling die buiten het windturbinepark onbedoeld wordt opgewekt (door elektrische apparaten en installaties) en door de windturbines worden gereflecteerd in de richting van de LOFAR kern.
3. Reflecteren van ongewenste uitstralingen afkomstig van het windturbinepark zelf.
4. Reflecteren van omroepsignalen (DAB +).
5. Blokkeren en afbuigen van te observeren radioastronomie-signalen uit de ruimte die vlak over de horizon komen waarbij een windturbine in het verloop staat.
6. Reflecteren, verstrooien en afbuigen van te observeren radioastronomie signalen uit de ruimte (gewenste signalen).
7. Ontladingen van door wrijvingsverschijnselen opgeladen rotorbladen.
8. Stoorsignalen die zich verspreiden over het elektriciteitsnet. De verbinding met het elektriciteitsnet maakt de windturbine als stoorbron als het ware veel groter, waardoor verstoringen veel verder merkbaar zijn.

In dit hoofdstuk is voor elk van deze verstoringen een paragraaf opgenomen waarin het stoormechanisme wordt beschreven en waarin de stoorstraling ter plaatse van de LOFAR kern wordt gekwantificeerd. Het hoofdstuk sluit af met een overzicht van de bijdrage van elk van die verstoringen.

4.1 EMC uitstraling van windturbines

In deze paragraaf wordt een analyse gemaakt van het te verwachten niveau van de stoorstraling op de locatie van LOFAR, veroorzaakt door elektrische/elektronische onderdelen in de windturbines en bijbehorende elektrische installaties.

In Europa gelden wettelijke bepalingen ten aanzien van het niveau van de stoorstraling die mag worden veroorzaakt door elektrische apparaten en installaties. Het regelgevend kader hiervoor is de EMC richtlijn [13] die ten doel heeft om storingen op radiodiensten te voorkomen.⁹

De geharmoniseerde EMC norm EN55011 [3] schrijft in het frequentiegebied van 30 MHz tot 230 MHz voor metingen op locatie een in-situ veldsterkelimiet¹⁰ voor van 30 dB μ V/m in een bandbreedte van 120 kHz en op 30 m afstand¹¹. Een bron met een uitgestraald vermogen van $2,5 \cdot 10^{-13}$ W/Hz e.i.r.p. voldoet precies aan deze limiet. Voor metingen die in een laboratorium situatie worden uitgevoerd geldt de limiet van 50 dB μ V/m in een bandbreedte van 120 kHz op 10 m afstand. Dit komt overeen met een uitgestraald vermogen van $2,8 \cdot 10^{-12}$ W/Hz e.i.r.p.¹² In het rapport wordt er van uitgegaan dat windturbines dit laatstgenoemde vermogen daadwerkelijk uitstralen op alle frequenties en in alle richtingen.

Uitgaande van dit maximum uitgestraald vermogen kan worden berekend hoe groot de veldsterkte van de stoorstraling is aan de rand van de LOFAR terp. Bij de berekening is uitgegaan van twee verschillende propagatiemodellen: het 'free space' model en het 'Modified Hata model' [14]. Beide modellen zijn beschreven in Annex A.

In onderstaande figuur is de elektrische veldsterkte weergegeven die één zo'n bron (lees windturbine) op een hoogte van 100 m kan veroorzaken ter plaatse van de LOFAR kern, bij een afstand tussen de LOFAR kern en windturbine van 5 km.¹³ Om een indruk te geven hoe deze waarde zich verhoudt met een omgeving zonder deze stoorbron, is deze veldsterkte vergeleken met het verwachte ruisniveau in een landelijke omgeving, zoals verwacht volgens de ITU [4]. Daartoe is het niveau van de berekende stoorveldsterkte van één windturbine in één figuur weergegeven. Ter referentie zijn de te verwachten omgevingsruisniveaus volgens de ITU [4] horend bij twee verschillende referentieomgevingen toegevoegd: "Rural" en "Quiet Rural". In de "Quiet Rural" omgeving is het omgevingsruisniveau lager dan de Galactische ruis; deze curve is ook toegevoegd.

Het is moeilijk te voorspellen of dit stoorsignaal constant van aard zal zijn of door invloed van de draaiende rotorbladen gemoduleerd (in sterkte variërend) zal worden.

⁹ EMC richtlijn: EMC Directive 2014/30/EU

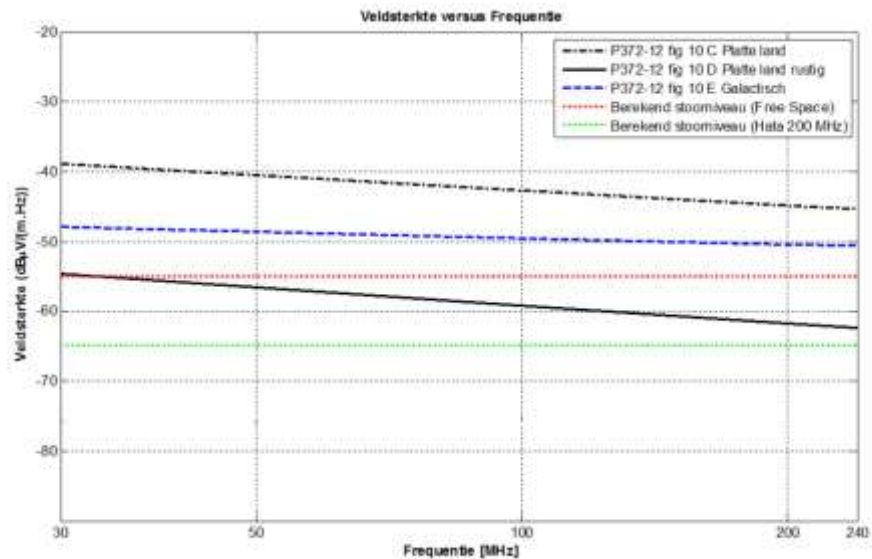
¹⁰ Op basis van een in-situ meting, klasse A (bedoeld voor industriële omgevingen) en groep 1 (apparaten die geen gebruik maken van het radiospectrum)

¹¹ waarbij met een Quasi Peak detector moet worden gemeten. Het filter dat wordt voorgeschreven is Gaussisch met een impulsbandbreedte van 120kHz, de ruisbandbreedte zal iets groter zijn dit is in de berekening niet meegenomen.

¹² Op basis van een laboratorium meting, klasse A (bedoeld voor industriële omgevingen) en groep 1 (apparaten die geen gebruik maken van het radiospectrum)

¹³ Zoals te zien in figuur 1 (boven, rechts) bevinden zich ook nog antennestations rondom de LOFAR superterp tot op ruim 1 km afstand.

Dit hangt geheel af van het ontwerp en de realisatie van de technische installatie van de windturbine.

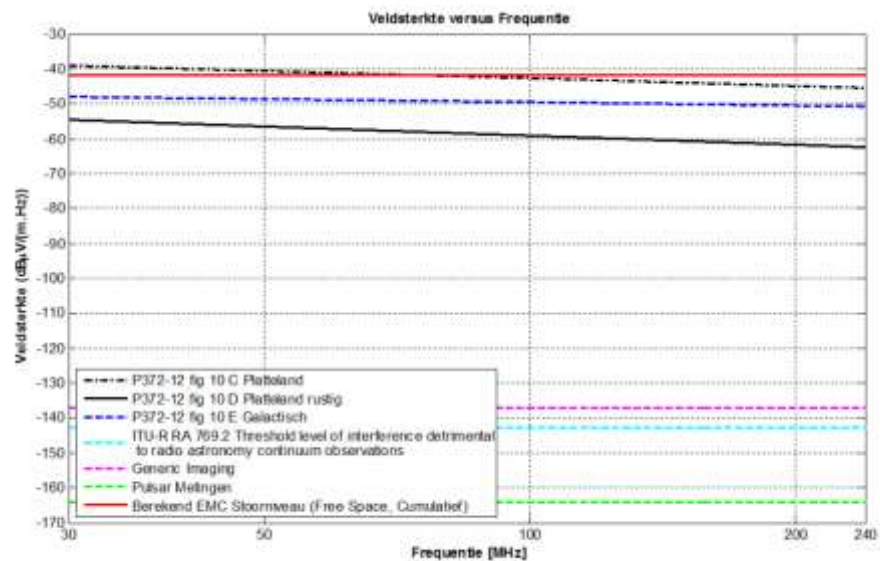
Figuur 4: Elektrische veldsterkte in $\text{dB}\mu\text{V}/(\text{m}\cdot\text{Hz})$ ten gevolge van één windturbine op een afstand van 5 km die voldoet aan EN55011 klasse A limieten [3] overeenkomend met een bronsterkte van $2,8 \cdot 10^{-12} \text{ W/Hz}$. Berekeningen zijn uitgevoerd met het 'free space' model en het 'Modified Hata model' [14].

Vervolgens is de cumulatieve stoorveldsterkte van het totale windturbinepark ter plaatse van de LOFAR kern berekend. De gebruikte methodiek wordt beschreven in Annex A. De resultaten van deze berekening zijn grafisch weergegeven in **Figuur 5**. In de berekeningen bij **Figuur 4** en **Figuur 5** is de windturbine beschouwd als een elektromagnetische bron die op alle frequenties en richtingen precies tot aan de toegestane limiet stoorstraling uitzendt. In de praktijk is dit uitstralingsniveau vaak sterk frequentie afhankelijk en zal niet over de hele band waarin LOFAR metingen verricht even hoog zijn. Enkele emissiemetingen door Agentschap Telecom aan windturbines, die nu opgesteld staan bij Eemshaven, laten zien dat er stoorsignalen meetbaar waren in de frequentiebanden die LOFAR ook gebruikt. Ze waren meetbaar door op enkele meters afstand van de turbinevoet te gaan staan met de meetapparatuur van het agentschap.

Er is ook een standaard EMC meting uitgevoerd conform EN55011. Vanwege de daarbij behorende, relatief grote meetbandbreedte van 120 kHz en het daarmee gepaard gaande ruisniveau van het meetsysteem zijn emissies uitgezonden vanuit de gondel (100 m hoogte) niet of nauwelijks detecteerbaar. De standaard EMC meetmethoden en apparatuur zijn daarom niet geschikt voor het vaststellen van het effect van windturbines op het EM milieu op grotere afstand. De aanwezigheid van emissies is overigens wel aangetoond.

Vanwege de grote afmetingen van een windturbine kan met een meting op korte afstand (3 m of 10 m) tot de windturbine op de grond niet worden voorspeld wat er op grotere afstanden aan stoorvelden ontstaat.

De beperktheid van de EMC meetprocedure voor grote installaties (zoals windturbines) wordt internationaal onderkend en momenteel is de normalisatiegroep IEC TC 88 PT 61400-40 bezig met het definiëren van EMC eisen en meetmethodes voor windturbines.

Figuur 5: Elektrische veldsterkte in $\text{dB}\mu\text{V}/(\text{m}\cdot\text{Hz})$ ten gevolge van alle windturbines gezamenlijk die elk voldoen aan EN55011 klasse A limieten [3] overeenkomend met een bronsterkte van $2,8 \cdot 10^{-12} \text{ W/Hz}$. Berekeningen zijn hier alleen uitgevoerd met het 'free space' model.

4.2 Reflecteren van stoorsignalen van buiten het windturbinepark

In deze paragraaf wordt ingegaan op stoorstraling die buiten het windturbinepark onbedoeld wordt opgewekt (door elektrische apparaten en installaties) en die vervolgens door de windturbines wordt gereflecteerd in de richting van de LOFAR kern.

De windturbines zijn gepland aan de rand van de agglomeratie Stadskanaal. De gezamenlijke elektromagnetische stooremmissies van alle elektrische en elektronische apparaten en installaties in en rond Stadskanaal vormen samen een breedbandige bron van elektromagnetische storing. De windturbines worden hierdoor aangestraald en vormen daarmee zelf stoorbronnen die hoog boven de horizon uitsteken en daarmee in direct zicht komen van de LOFAR kern. De door de windturbines "heruitgezonden" storing is breedbandig (een sommatie van de emissies van alle stoorbronnen) en wordt door de ronddraaiende bladen van de windturbine in sterkte gemoduleerd. Het ritme van die modulatie wordt bepaald door de omwentelingsnelheid en het aantal rotorbladen wieken, zie de door Agentschap Telecom uitgevoerde metingen in Annex D.

Om te bepalen hoeveel van die stoorstraling door de windturbine in de richting van de LOFAR kern wordt gereflecteerd moet de mate van reflectiviteit van de windturbine bekend zijn. Een maat voor de reflectiviteit van de windturbine is de Radar Cross Section (RCS), een getal dat aangeeft hoe groot het schijnbare oppervlak is dat radiogolven weerkaatst. Een lagere RCS waarde betekent minder reflectie van de windturbine. Dit wordt verder uitgelegd in Annex D.

In de literatuur zijn geen of vrijwel geen metingen en/of berekeningen te vinden over de reflectiviteit van windturbines in het frequentiebereik waarbinnen met LOFAR waarnemingen verricht worden. Agentschap Telecom heeft daarom zelf metingen (zie Annex D) en berekeningen (zie Annex E) verricht aan een windturbine om hier meer inzicht in te krijgen [15]. Op basis van deze metingen en

berekeningen is er gekozen om uit te gaan van een RCS van 2000 m² voor alle frequenties binnen het LOFAR frequentiegebied. Uitgaande van deze RCS-waarde, kan nu de stoorstraling in de LOFAR kern ten gevolge van het bovengenoemde stoorfenomeen worden berekend.

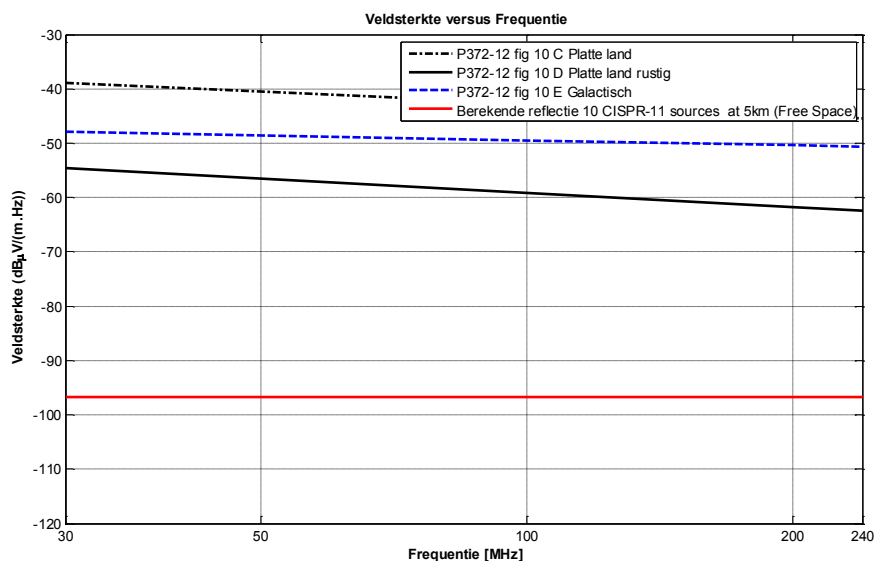
Voor de totale stoorstraling van agglomeratie Stadskanaal richting het windturbinepark is, net als in paragraaf 4.1, uitgegaan van de eisen aan ongewenste uitstralingen van apparaten zoals omschreven in de geharmoniseerde EMC norm EN55011 [3]. Echter, het stoorsignaal dat vanuit Stadskanaal en omgeving naar de windturbine wordt uitgestraald is afkomstig van een groot aantal individuele bronnen, waarvoor de cumulatieve stoorveldsterkte moet worden bepaald.

Voor een inschatting van die cumulatieve veldsterkte is uitgegaan van het volgende: De stoorbronnen zijn niet allemaal even sterk: de stoorsignalen van consumentenapparaten zijn minder sterk dan die van industriële installaties. De stoorsignalen van apparatuur die binnenshuis staat opgesteld worden verzwakt door de demping van de gebouwen waarin ze staan. Verder zijn de emissies van de apparaten vaak op specifieke frequenties tot aan de limiet en op andere frequenties zwakker, en zullen de velden van alle bronnen niet coherent optellen. Voor de berekening is uitgegaan van één cumulatieve veldsterkte die ontstaat door een 10 maal zo sterke bron als een bron die de grenswaarde van EN55011 opwekt. Dit geeft een bronsterkte van $2,8 \cdot 10^{-12} \text{ W/Hz} \cdot 10 = 2,8 \cdot 10^{-11} \text{ W/Hz}$.

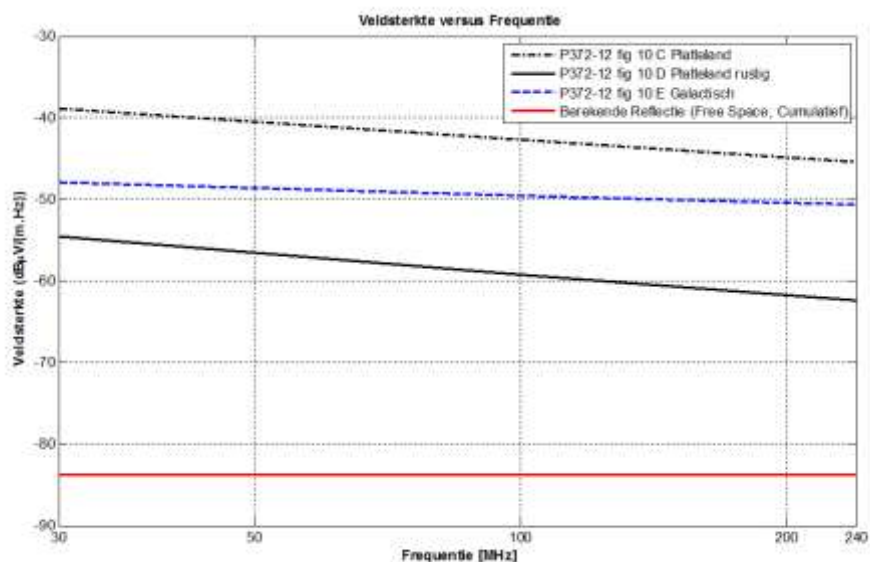
De gemiddelde afstand tussen agglomeraat Stadskanaal en het windturbinepark bedraagt 5 km. In werkelijkheid is er een variatie in de afstanden die effectief tot een hogere uitkomst zal leiden. Voor de afstanden tussen windturbine en LOFAR zijn wel de individuele waarden genomen, zodat overall geen groot verschil door deze vereenvoudiging geïntroduceerd wordt. Uitgaande van deze afstand rekenen we de vermogensdichtheid [W/ m^2] ter plaatse van een windturbine uit en vermenigvuldigen we deze met de RCS waarde van de windturbine ($\text{RCS} = 2000 \text{ m}^2$). Op die manier wordt een bronvermogen verkregen waarmee de bijdrage van één individuele windturbine als reflector van stoorsignalen uit Stadskanaal en omgeving aan de stoorveldsterkte op de LOFAR locatie kan worden bepaald. Deze waarde is weergegeven in **Figuur 6**.

Voor de berekening van de paddemping tussen stoorbron en windturbines, alsmede tussen windturbines en LOFAR is het 'free space' propagatiemodel gehanteerd. Ter referentie zijn de te verwachten omgevingsruisniveaus volgens de ITU [4] horend bij twee verschillende referentieomgevingen toegevoegd: "Rural" en "Quiet Rural". In de "Quiet Rural" omgeving is het omgevingsruisniveau lager dan de Galactische ruis; deze curve is ook toegevoegd.

Het cumulatieve effect van alle windturbines samen wordt op dezelfde manier berekend als in paragraaf 4.1 en is grafisch weergegeven in **Figuur 7**.

Figuur 6: Elektrische veldsterkte in $[dB\mu V/(m.Hz)]$ op een afstand van 5 km van 1 windturbine die de cumulatieve stoorsignalen van het agglomeraat Stadskanaal reflecteert. Dit is gesimuleerd door 10 industriële bronnen volgens EN55011 klasse A, met een totale bronsterkte van $2,8 \cdot 10^{-11}$ W/Hz en $RCS = 2000$ m². Voor de berekening van de paddemping tussen stoorbron en windturbines, alsmede tussen windturbines en LOFAR is het 'free space' propagatiemodel gehanteerd.

Figuur 7: Elektrische veldsterkte in $[dB\mu V/(m.Hz)]$ ter plaatse van de LOFAR kern ten gevolge van de cumulatie van alle windturbine reflecties door aanstraling van alle windturbines met de cumulatieve stoorsignalen van het agglomeraat Stadskanaal. Dit is gesimuleerd door 10 industriële bronnen volgens EN55011, klasse A [3] (op 5 km van de windturbines) met een totale bronsterkte van $2,8 \cdot 10^{-11}$ W/Hz en $RCS = 2000$ m². Voor de berekening van de paddemping tussen stoorbron en windturbines, alsmede tussen windturbines en LOFAR is het 'free space' propagatiemodel gehanteerd.

De stoorveldsterkte in de LOFAR kern, afkomstig van 1 windturbine veroorzaakt door het hier beschreven fenomeen is $-96 \text{ dB}\mu\text{V}/(\text{m}\cdot\text{Hz})$, en dat is 42 dB lager dan de waarde die gevonden werd in 4.1 ten gevolge van de EMC uitstraling van een windturbine. Daar staat wel tegenover dat deze stoorsignalen in sterkte gemoduleerd zijn door de ronddraaiende bladen van de windturbine. Het ritme van die modulatie wordt bepaald door de omwentelingsnelheid en het aantal rotorbladen, zie de door Agentschap Telecom uitgevoerde metingen in Annex D.

4.3 Reflecteren van ongewenste uitstralingen vanuit het windturbinepark zelf

In 4.1 is alleen uitgegaan van EMC uitstralingen rechtsreeks van de windturbine naar de LOFAR kern. Reflectie van EMC uitstralingen afkomstig van een andere windturbine is natuurlijk eveneens mogelijk. Die reflectie zal fors lager liggen dan de rechtstreekse uitstraling, als gevolg van de verliezen die optreden tijdens de reflectie die is beschreven in paragraaf 4.2 en Annex D en E.

Daar staat wel tegenover dat deze stoorsignalen in sterkte gemoduleerd zijn door de ronddraaiende bladen van de windturbine. Het ritme van die modulatie wordt bepaald door de omwentelingsnelheid en het aantal rotorbladen, zie de door Agentschap Telecom uitgevoerde metingen in Annex D.

Als de windturbines een EMC niveau hebben vergelijkbaar met de norm, dan zal de reflectie van deze EMC signalen via de wieken van andere turbines dominant zijn ten opzichte van de EMC signalen van andere bronnen in de omgeving. Dit vanwege de onderlinge nabijheid van de windturbines en het directe pad hiertussen. Wel ligt hier uiteraard een relatie met het niveau van de directe uitstraling vanuit de windturbine. Indien deze directe uitstraling lager gemaakt wordt, zal de reflectie hiervan ook lager worden. Het kan zijn dat dan de EMC reflectie van andere bronnen weer belangrijker wordt.

4.4 Reflecteren van omroepsignalen

Bij de ontwikkeling van LOFAR is rekening gehouden met de aanwezigheid van omroep signalen. De lage en hoge band van LOFAR lopen van resp. 10 MHz-80 MHz en van 110 MHz-240 MHz [2, p.7]. De tussenliggende FM omroepband wordt niet gebruikt voor observaties vanwege de sterke omroepsignalen in dat frequentiegebied. Echter, ten tijde van het schrijven van dit rapport wordt digitale radio DAB+ uitgerold in het frequentiegebied van ongeveer 183-228 MHz. Deze ontwikkeling was voorzien in de periode waarin LOFAR werd ontworpen en gebouwd maar gezien de ontbrekende belangstelling voor DAB is de waarschijnlijkheid van deze uitrol vermoedelijk zeer laag ingeschat.

DAB+ wordt uitgezonden als een 1,6 MHz brede OFDM multiplex waarin een aantal audio programma's zijn gecodeerd. Deze uitzending vindt plaats vanuit een kleiner of groter aantal synchrone zenders, een zogenaamd single frequency network. In de omgeving van LOFAR zijn 4 DAB+ kanalen in gebruik. In Annex C is weergegeven welke DAB+ zenders in de buurt van LOFAR gebruik maken van deze frequenties. Zie daarnaast ook de website van Agentschap Telecom [16] met een overzicht van digitale omroepzenders.

Deze signalen van deze DAB+ zullen nu ook al door LOFAR kunnen worden waargenomen. Dat zal iets sterker worden doordat de windturbines die in vol zicht van de zenders staan het signaal weer reflecteren in de richting van de LOFAR kern. Het gereflecteerde signaal zal echter in sterkte gemoduleerd zijn door de

ronddraaiende bladen van de windturbine. Het ritme van die modulatie wordt bepaald door de omwentelingssnelheid en het aantal rotorbladen, zie de door Agentschap Telecom uitgevoerde metingen in Annex D. Met name deze modulatie wordt in zijn algemeenheid door de astronomen als problematisch ervaren.

Met behulp van de afstand van elke individuele DAB zender uit annex C tot het centrum van het geplande windturbinepark is de veldsterkte voor elke DAB zender ter plaatse van dit centrum bepaald. Met de RCS van een individuele windturbine is daarna bepaald welke veldsterkte dit ter plaatse van de LOFAR kern produceert. De afstand van één windturbine tot de LOFAR kern is op 5 km gesteld. Voor de berekeningen is het free space propagatiemodel gebruikt.

De totale veldsterkte veroorzaakt door één reflecterende windturbine bedraagt 40,8 dBµV/m, voor DAB is dat -21,2 dBµV/(m.Hz) volgens de free space berekening. Uit de berekeningen blijkt verder dat de zender in Stadskanaal de dominante bron is. Voor deze afstanden is het free-space model echter niet realistisch en zullen de resulterende waarden veel lager uitvallen. Zonder een uitgebreide analyse met propagatietools is het stoor niveau op dit moment niet exact te kwantificeren. Aangezien de DAB frequenties door LOFAR worden vermeden vanwege de hoge signaalniveaus en de veldsterkte van het gereflecteerde signaal berekend met het free space model zich reeds onder het direct ontvangen signaal bevindt, zal dit gereflecteerde signaal ondanks de sterkte geen problemen opleveren.

4.5 Blokkeren en afbuigen van gewenste signalen

Het blokkeren en afbuigen van gewenste signalen ontstaat wanneer een geobserveerd hemellichaam vanuit de LOFAR kern gezien achter of bijna achter een windturbine zit. Dit gebeurt niet alleen in een directe lijn, maar ook wanneer de rotorbladen de Fresnel-zones doorsnijden [17]. De periodieke onderbrekingen door de turbinebladen zijn slecht te onderscheiden van verschijnselen die moeten worden waargenomen. Daardoor kunnen observaties in het tijddomein onbruikbaar worden bij metingen aan een hemellichaam die zich achter de windturbine bevinden, onder een lage hoek met de horizon.

De energie van een waar te nemen object bevindt zich niet alleen in een rechte lijn tussen LOFAR en het object. Deze energie verplaatst zich binnen zogenaamde Fresnel zones. De straal van deze zones is afhankelijk van de frequentie en kan als volgt berekend worden.

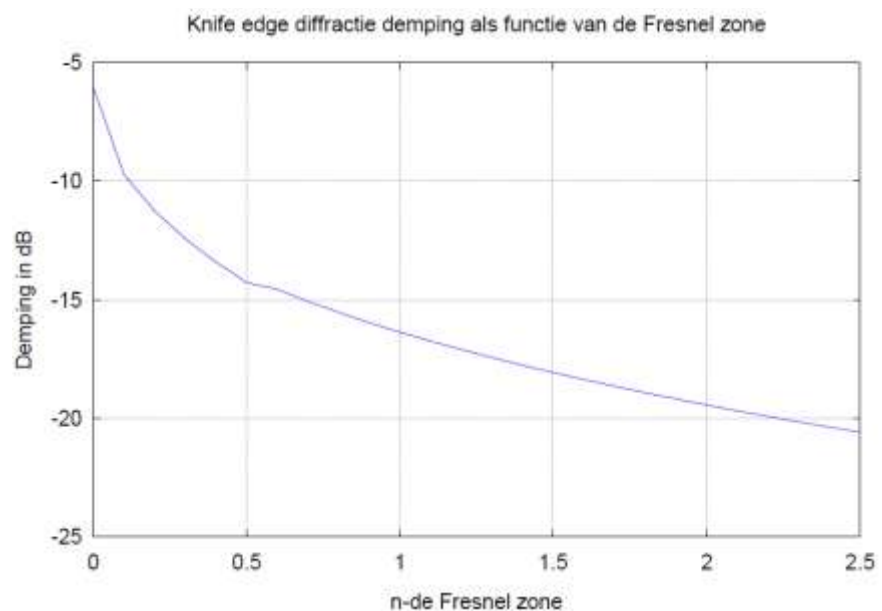
$$F_n = \sqrt{n\lambda d}$$

Waarbij n het nummer van de Fresnel zone is, λ de golflengte en d de afstand tussen de LOFAR superterp en de dichtstbijzijnde windturbine. Met het Knife edge diffractie model is te berekenen welke extra demping die ontstaat als van diffractie. Bij dit model wordt er vanuit gegaan dat een wand die extreem dun is, echter met een oneindige breedte zich (gedeeltelijk) in het zichtpad bevindt. In **Figuur 8** is benadering van deze diffractie demping volgen Lee [18], pagina 123 en 124 formules 4-12 tot 4-24, weergegeven als functie van de Fresnel zone. De berekeningsmethode bestaat uit een aantal formules waarbij loss is gebaseerd op de klassieke knife edge diffraction methode. Lee heeft de berekeningsmethode vereenvoudigd door een grafiek op te nemen (4-7) waaruit deze loss eenvoudig af te lezen is.

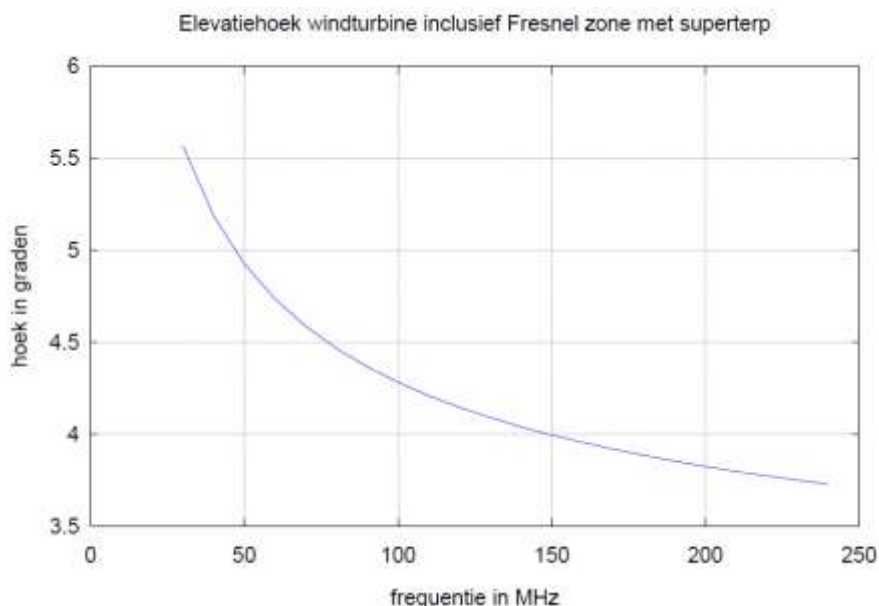
De wiek van een windturbine is in zekere mate vergelijkbaar met een dergelijke wand, met dat verschil dat deze zeer smal is. Als we een breedte aannemen van 1

meter voor de winturbine wiek tip en vaststellen dat bij de hoogste frequentie waarop met LOFAR metingen gedaan kunnen worden de diameter van de eerste Fresnel zone zo'n 140 meter is, dan mag in redelijkheid aangenomen worden dat de demping als gevolg van de winturbine tip 20 dB lager of meer ligt, dan op basis van het knife edge diffractie model is uitgerekend. Het lijkt daarom een conservatieve aanname dat als de eerste Fresnel zone vrij blijft ($n=1$) de windturbines geen hinderlijke obstructie vormen.

De gevoeligheid LOFAR neemt af naarmate de te meten objecten zich dichterbij de horizon bevinden. Metingen onder de 5 graden ten opzichte van de horizon zijn daarom voor ASTRON van minder belang. Uitgaande van dit gegeven en dat de tip van een winturbine wiek maximaal 190 meter hoog is, kan bepaald worden tot welke meethoogte windturbines invloed kunnen hebben op de metingen met LOFAR. In **Figuur 9** wordt dit weergegeven.

Figuur 8: Knife edge diffractie als functie van de Fresnel zone [18]

Figuur 9: *Observatiehoek (ten opzichte van het aardvlak) waaronder geen blokkeer en afbuigeffecten te verwachten zijn, dit als functie van de frequentie.*

Op basis van figuur 8 mag verwacht worden dat blokkering of afbuiging van het gewenste signaal door windturbines niet of nauwelijks op zal treden.

ASTRON heeft het plan om dit effect nader te onderzoeken door een experiment te doen met het neven-ontvangststation RS 508 dat zich bevindt bij Nieuwolda naast het Hondshaltermeer. Vanuit daar gezien staat ongeveer in het Noorden een groep windturbines, en elke dag beweegt de sterke ster en radio bron Cygnus A er ongeveer achterlangs. Daarmee kan dan bepaald worden of de eerste, de tweede of nog hogere Fresnel zones zodanig worden beïnvloed door windturbines dat ze vrij zouden moeten blijven. Deze experimenten zijn op dit moment nog niet uitgevoerd. Vooralnog wordt er in dit rapport aangenomen dat uitgaan van de tweede Fresnel zone voldoende is.

4.6 Reflecteren van signalen uit de ruimte

Het reflecteren en verstrooien van signalen uit de ruimte door windturbines zou kunnen leiden tot het in beeld komen van een aantal sterren, gespiegeld in de windturbines. Het "spiegelbeeld" van de sterren bevindt zich vanuit LOFAR gezien dus op een vast punt op de horizon en vormt alleen een probleem als hoofdbundel of zijlobben daarop gericht zijn. Bovendien zijn deze gereflecteerde sterren verzwakt ten opzichte van de feitelijke sterren. Deze gespiegelde sterren hebben echter wel een amplitudemodulatie meegekregen met de turbine blad frequentie. Door ASTRON wordt dit effect niet gezien als een te verwachten probleem. Nader onderzoek door Agentschap Telecom heeft daarom niet plaats gevonden. Ook is nog geen aandacht gegeven aan mogelijke effecten van door windturbines gereflecteerde signalen die worden uitgezonden door satellieten.

4.7 Ontlading door wrijvingsverschijnselen

De mate waarin ontlading door wrijvingsverschijnselen optreedt is direct gerelateerd aan het ontwerp van de windturbine en is waarschijnlijk sterk afhankelijk van de

weersomstandigheden. Hier zal dan specifieke aandacht voor nodig zijn bij een eventuele type-keuze. Het is niet mogelijk gebleken nadere gegevens te verkrijgen over de omvang van dit effect. Geadviseerd wordt dat, indien er besloten wordt tot plaatsing van windturbines, er nader onderzoek gedaan wordt naar dit effect door fabrikanten van windturbines. De omvang van de ontladingen, indien deze zich regelmatig blijken voor te doen. Elektrostatische ontladingen zijn zeer kort en hebben een hoog energieniveau. Exacte acceptabele limieten zijn daarom moeilijk in te schatten. Een eerste aanzet kan een limiet zijn waarbij de maximale puls niet boven het gemiddelde EMC niveau van de windturbine uitkomt.

4.8 Stoorsignalen die zich verspreiden over het elektriciteitsnet

Het ontwerp en de methode van installatie van de windturbines zal er op gericht moeten zijn om stoorsignalen die zich kunnen voordoen op het elektriciteitsnet zo veel mogelijk te onderdrukken. Deze stoorsignalen worden opgewekt door de generator en geïnjecteerd in de bekabeling die daarbij als ongewenste antenne gaat functioneren. Het totale uitstralingsniveau van alle windturbines inclusief deze stralende bekabeling zal onder het EMC niveau moeten blijven. Het agentschap verwacht dat dit geen fundamentele technische problemen op hoeft te leveren.

4.9 Overzicht stoormechanismen en hun individuele bijdragen aan EM milieu

De stoormechanismen zoals besproken in de paragrafen 4.1 tot en met 4.8 zijn hieronder in tabelvormig overzicht samengevat:

Tabel 1: overzicht van de bijdrage van elk van de stoormechanismen aan de verstoring van het elektromagnetische milieu van de LOFAR kern.

ad1) $-42 \text{ dB}\mu\text{V}/(\text{m}\cdot\text{Hz})$ is bepaald op basis van 'free space' propagatie

ad2) $-84 \text{ dB}\mu\text{V}/(\text{m}\cdot\text{Hz})$ is bepaald op basis van 'free space' propagatie

ad3) verwaarloosbaar t.o.v. de EMC uitstraling (1), maar volledig gemoduleerd

Bijdrage verstoring EM-milieu per stoormechanisme Veldsterkte in $\text{dB}\mu\text{V}/(\text{m}\cdot\text{Hz})$	par.	LOFAR frequenties				Ge-modu- leerd*
		"Low Band"		"High Band"		
		30 MHz	80 MHz	110 MHz	240 MHz	
Referentie omgeving (ITU "Quiet Rural")		-55	-61	-67	-62	Nee
Galactische ruis (ITU)		-48	-51	-56	-51	Nee
1. EMC uitstraling (alle windmolens samen)	4.1	-42				Ja
2. Reflecteren stoorsignalen uit de omgeving (door alle windmolens)	4.2	-84				Ja
3. Reflecteren van ongewenste uitstralingen van uit het windturbinepark zelf	4.3	verwaarloosbaar t.o.v. 1.				Ja
4. Reflecteren van DAB+ omroepsignalen	4.4	n.v.t.		n.v.t.		Ja
5. Blokkeren en afbuigen van gewenste signalen	4.5	verwaarloosbaar				Ja
6. Reflecteren van signalen uit de ruimte	4.6	niet gekwantificeerd				Ja
7. Ontlading door wrijvingsverschijnselen	4.7	niet onderzocht				Nee
8. Stoorsignalen die zich verspreiden over het elektriciteitsnet	4.8	niet gekwantificeerd				Nee

* gemoduleerd door de rotatie van de rotorbladen van de windturbines

De berekende waarden onder punt 1 en punt 2 van **Tabel 1** zijn uitgevoerd op basis van het 'free space' propagatiemodel dat een 'worst case' uitkomst geeft. In Hoofdstuk 5 van dit rapport wordt hiervoor gecorrigeerd door berekening met het modified Hata propagatiemodel [14].

In hoofdstuk 5 wordt ingeschat in hoeverre het aannemelijk is dat de performance van het LOFAR ontvangsysteem hierdoor negatief wordt beïnvloed.

5 Robuustheid van LOFAR voor verstoring van het EM milieu

Via de verschillende stoormechanismen uit Hoofdstuk 4 kunnen windturbines een verandering van het EM niveau introduceren ter plaatse van de LOFAR kern. In dit hoofdstuk worden de gevolgen van deze verandering van het EM milieu voor de 'performance' van LOFAR bij verschillende waarnemingsmodi in kaart gebracht.

Om een inschatting te kunnen maken van de 'robustheid' van het LOFAR systeem voor deze EM instraling heeft het agentschap zich moeten verdiepen in het LOFAR ontvangsysteem. Aan de hand van literatuurstudie, gegevens van ASTRON en eigen doorrekeningen daarvan, is zo goed als mogelijk de gevoeligheid van het LOFAR meetsysteem en de robustheid voor stoorsignalen gedestilleerd voor de verschillende soorten van waarnemingen die met LOFAR plaatsvinden. Deze berekende niveaus van robustheid zijn door ASTRON geverifieerd en door het agentschap geconverteerd naar dezelfde eenheid $\text{dB}\mu\text{V}/(\text{m.Hz})$ als de in Hoofdstuk 4 te verwachten verstoring van het EM milieu. Op deze manier kan de minimale gevoeligheid van LOFAR vergeleken worden met de door windturbines veroorzaakte stoorsignalen. Bij het beoordelen van de co-existentie van LOFAR met het geplande windturbinepark gaat het agentschap uit van de resultaten uit Hoofdstuk 4 (te verwachten verandering van het EM milieu) en de LOFAR robustheidsniveaus voor stoorstraling uit **Tabel 2** van dit hoofdstuk.

5.1 Het ontvangen door LOFAR van zwakke bedoelde signalen uit de ruimte

LOFAR is een bijzonder radio ontvangst systeem dat erop gericht is signalen uit de ruimte te ontvangen en te verwerken. Deze signalen zijn over het algemeen zeer zwak. De hoge gevoeligheid van LOFAR wordt vooral bereikt met de kern. De omgeving waar de LOFAR kern zich bevindt kenmerkt zich door een laag omgevingsruisniveau. Dit is van groot belang geweest bij de keuze van de locatie voor de LOFAR kern.

In de banden waarin LOFAR werkt (van 10 MHz tot 90 MHz (lage band) en 110 MHz tot 240 MHz (hoge band)) wordt de omgevingsruis van de kern gedomineerd door de galactische ruis (zie ook **Figuur 10**). De galactische ruis komt ook uit de ruimte, met name uit de Melkweg, en is in veel gevallen ook veel sterker dan de signalen waarin men is geïnteresseerd.

LOFAR past verschillende methodes toe om gewenste signalen uit de ruis te filteren. Die methodes kunnen betrekking hebben op de directe ontvangst met de antennes en voorversterkers, maar ook op de digitale bewerkingen die later plaats vinden. Afhankelijk van het onderzoeksgebied wordt de ontvangst-techniek en bewerking zo ingesteld dat het gewenste signaal overblijft en de ruis zoveel mogelijk wegvalt. Zo kan de galactische ruis, die over de hemel een hele uitgestrekte geleidelijke bron vormt, middels kruiscorrelatiemethodieken worden weg gefilterd bij het maken van hemelkaarten met een lange basislijn. Die lange basislijn ontstaat door ver uit elkaar liggende antennes in te zetten. Kleine details komen zo naar voren in de hemelkaarten. Het selecteren van een korte basislijn maakt dat uitgestrekte structuren zichtbaar worden en kleine details wegvallen.

De objecten in de ruimte waarnaar door ASTRON onderzoek wordt gedaan zullen, door de draaiing van de aarde, een baan volgen zoals de zon. Opkomen in het oosten, en ondergaan in het westen. Bij metingen met LOFAR worden deze

structuren gevolgd door steeds kleine tijdverschillen in te zetten in de ontvangen signalen per antenne en daarmee een waarnemingsbundel te richten en de baan van het object te volgen. Zo kunnen langdurig metingen worden gedaan aan een object zodat onbedoelde signalen zo goed mogelijk uitgemiddeld kunnen worden in de tijd.

De performance van LOFAR is zodanig dat bedoelde signalen met niveaus in de orde van grootte van $-164 \text{ dB}\mu\text{V}/(\text{m.Hz})$ kunnen worden gedetecteerd. Dit wordt bereikt door de zogenaamde 'thermische ruis' terug te brengen tot een niveau lager dan dat van de waar te nemen emissies. De thermische ruis ontstaat door ruis in het LOFAR systeem zelf maar bevat ook de niet weg gefilterde (stoor)emissies.

De verschillende mogelijke thermische ruisniveaus van LOFAR zijn door ASTRON verstrekt en weergegeven in **Tabel 2**.

Zij zijn ruwweg te berekenen uit de omgevingsruis te delen door het aantal fysieke antennes per LOFAR station. Dan ontstaat de ruis per station. De ruis van de waarneming kan weer worden bepaald door de ruis per station te delen door het aantal stations betrokken bij meting, en de wortel uit het product van tijd en bandbreedte. De deling door deze wortel vorm effectief een middeling. Zeker bij lange integratietijden kan de thermische ruis bijzonder lage waardes krijgen.

In het kader van het Epoch of Reionization (EoR) onderzoek kunnen er in blokken van 1000 uur metingen op een frequentie van 150 MHz plaatsvinden in een bandbreedte van 10 MHz met de gehele kern. Hier kan een thermisch ruisniveau van $-164 \text{ dB}\mu\text{V}/(\text{m.Hz})$ voor worden afgeleid. Voor het maken van hemelkaarten wordt over het algemeen de gehele kern ingezet met 2 MHz bandbreedte. Op een frequentie van 50 MHz betekent dat een thermische ruis van $-137 \text{ dB}\mu\text{V}/(\text{m.Hz})$. Om geen last te hebben zou het stoorniveau daar 10 dB onder moeten blijven. Als ze van dezelfde orde van grootte worden gaat er wetenschappelijke waarde verloren.

Tabel 2: De kritische ruisvloer voor verschillende metingen.

Soort meting	Typering	Onderzoeksgebieden (zie 2.2)	Tijd [uren]	Kritische ruisvloer ($\text{dB}\mu\text{V}/(\text{m.Hz})$)
Generiek imaging	Imaging	- Survey of the low-frequency sky - Transient radio sky - Magnetic fields in the universe - Solar physics and space weather	10	-137
EoR	Imaging met lange integratietijd	- Epoch of reionization	1000	-164
Buffer board dump	Imaging met korte integratietijd, uitwerking achteraf	- Transient radio sky - Astro particle physics	enkele seconden	n.v.t.
Pulsar meten	Onderzoek gedrag roterende sterren: fluctuerende signalen detecteren.	- pulsar studies and surveys - Solar physics and space weather	10	-164

De superterp bevat een vierde deel van het aantal stations van de kern, 6 van de 24, en metingen daarmee hebben dan ook een 6 dB hoger thermisch ruisniveau. Echter, de kortere basislijnen geven de super terp metingen weer meer gevoeligheid voor storingen.

Voor metingen aan pulsars geldt voor stoorbronnen met een amplitude-modulatie en een periodiciteit vergelijkbaar met de pulsar waaraan gemeten wordt een vergelijkbare eis als voor EoR onderzoek. Dit omdat volgens opgave van ASTRON deze signalen een factor 10 onder de ruis moeten blijven. Echter, als een stoorbron geen amplitude-modulatie bevat, kan het signaal gewoon in de omgevingsruis worden gerekend.

5.2 Storing-onderdrukking door LOFAR zelf

De mogelijke inzet van de beschikbare 'ingebouwde' storing-onderdrukkende maatregelen in LOFAR hangen af van het 'type' waarneming.

Het phased array concept (waarbij gebruik gemaakt wordt van meerdere individuele antennes) maakt het mogelijk om een 'kijk-' of hoofdbundel naar een plaats in de ruimte te richten zonder een antenne fysiek aan te passen. Het te observeren object aan de hemel beschrijft een soortgelijke baan als de zon. Als men langere tijd daarop gericht blijft verdwijnt de horizon uit de hoofdbundel. De meeste aardse stoorbronnen en ook windturbines, die per definitie op de horizon staan, verdwijnen dan ook uit beeld van de hoofdbundel. Echter, het antennerichtingsdiagram van LOFAR antenne bevat naast de hoofdbundel ook zogenaamde zij-lobben. Een deel van deze zij-lobben kunnen bij metingen op de horizon gericht zijn. Het stoorsignaal beïnvloedt op deze wijze, weliswaar verzwakt, de meting. Deze verzwakking bedraagt volgens ASTRON minimaal circa 15 dB. Een gemiddelde schatting is 25 dB. De elevatiehoeken van de zij-lobben zijn frequentieafhankelijk en o.a. afhankelijk van de golflengte en positionering van de afzonderlijke antennes. Het totale resultaat is complex en moeilijk te voorspellen. Er treedt ook nog 10 dB verzwakking op ten gevolge van het gedrag van de individuele antennes [19]. Signalen vanaf de horizon komen onder een kleine hoek met het aardoppervlak binnen en krijgen daardoor deze extra verzwakking. Dit betekent een gemiddelde totale demping voor de van de zijkant binnenkomende signalen van 35 dB.

Ook kunnen problemen ontstaan met EM verstoring via windturbines als de waarneming met LOFAR in een beperkte tijd moet plaatsvinden terwijl de hoofdbundel ongeveer naar de horizon gericht blijft. Naarmate de waarnemingstijden korter zijn wordt uitmiddelen van de stoorsignalen moeilijker.

Daarnaast is bij tijddomeinmetingen, zoals dat bijvoorbeeld bij metingen aan pulsars gedaan wordt, ook de amplitude-modulatie van het stoorsignaal van belang. Door reflecties tegen de draaiende wieken van een windturbine ontstaat een dergelijk stoorsignaal dat als functie van de tijd in amplitude varieert. Indien deze modulatie vergelijkbaar is met de pulsafrequentie van een pulsar, dan is er moeilijk onderscheid te maken tussen het gewenste pulsar signaal¹⁴ en het gemoduleerde stoorsignaal. Dergelijke signalen moeten dan ook een zeer laag niveau hebben, willen ze geen invloed hebben op de meting. Bij het maken van afbeeldingen van de hemel, waar het gewenste signaal constant is, is vooral de gemiddelde sterkte van het stoorsignaal van belang.

Afhankelijk van de aard van het stoorsignaal en van het soort meting (zie **Tabel 2**) kan een stoorsignaal globaal gesproken op 2 verschillende manieren doorwerken in de meetresultaten.

¹⁴ Dit geldt voor ongeveer 30% van de pulsars.

- In het eerste geval vormt het stoorsignaal alleen een extra bijdrage aan de (omgeving)ruis. Dat vertaalt zich uiteindelijk in een hogere ruisachtergrond in de meting en bijvoorbeeld meer wazige plaatjes of kaarten van de hemel. Door langer te meten kan deze ruisbijdrage dan meestal relatief lager worden gemaakt.
- In het tweede geval is het stoorsignaal niet op voorhand te onderscheiden van het gewenste te meten signaal. Het komt dan gewoonlijk weliswaar binnen door een zij-lob van het antennesysteem, waardoor er sterke verzwakking ontstaat, maar de invloed is dan niet als ruis te verminderen door langer te meten of meer antennevelden te gebruiken.

Langere waarnemingen

De meeste metingen komen neer op het maken van een hemelkaart, het maken van een afbeelding ("imaging" in de **Tabel 2**) van een kleinere of grotere structuur in het heelal in een bepaalde frequentieband. De gevoeligheid voor stoorsignalen valt dan in de eerste categorie. Om er geen last van te hebben zou het niveau 10 dB onder de bestaande thermische ruis moeten blijven. Als ze van dezelfde orde van grootte worden gaat er wetenschappelijke waarde verloren.

Aan het relatief lager maken van de ruisbijdrage van stoorbronnen door langer te meten zitten echter wel grenzen. Een ruwe middeling, want het is afhankelijk van de gebruikte frequentieband en basislijn lengte, zorgt als gevolg hiervan voor een 10 dB onderdrukking bij een aaneengesloten waarnemingstijd van 10 uur.

Daarom rekenen we met een extra correctie van 10 dB storingsonderdrukking voor de lange waarnemingstijd.

Aangezien deze onderdrukking een gevolg is van de versmearing van de point spread functie tijdens een lange waarneming speelt deze onderdrukking geen rol bij pulsar metingen. Voor pulsar metingen zal de overschrijding van de benodigde ondergrenzen door de in dit rapport afgeleide verstoring van het EM milieu dus 10 dB groter zijn.

Pulsar metingen

Bij pulsar metingen wordt niet met interferometrie gewerkt, maar een "total power measurement" uitgevoerd met een groep stations die relatief dicht bij elkaar ligt, zoals de super terp of de gehele kern. Typische integratietijden zijn 1 tot 10 uur. Maar als een stoorsignaal een amplitude modulatie heeft, zoals bij een windturbine op kan treden moet voor een 10 uren meting aan een pulsar een soortgelijke gevoeligheid als een 1000 uren imaging meting worden geschat met een bijbehorende lage ruisvloer.

Als een verstoring geen amplitude modulatie bevat, of de frequentie genoeg verschilt van de pulsar frequentie, kan het signaal gewoon als verhoging van de omgevingsruis worden gerekend. Deze meting valt dan in de eerste categorie.

In de verdere digitale verwerking is het in veel gevallen mogelijk om sterke stoorsignalen die zijn afgebakend in tijd of in frequentie uit de meetgegevens te verwijderen. Dit kan eventueel met de hand, maar er zijn ook algoritmes voor. Een verlies van 8 à 10 % van de meetgegevens komt volgens ASTRON zo nu en dan voor.

5.3 Huidige EM milieu ter plaatse van LOFAR (zonder windturbines)

LOFAR functioneert momenteel als een instrument van internationale topklasse [20], ondanks dat de omgeving nu niet storingsvrij is. Op een aantal nu al optredende stoormogelijkheden wordt hier ingegaan.

Huidige EMC uitstraling in de omgeving van LOFAR

Vlakbij de LOFAR kern ligt op 2,8 km het dorp Buinen. Elk elektrisch apparaat dat op een verdieping of zolder werkt kan de LOFAR kern aanstralen (mogelijk met demping indien gebruikt in gebouwen). Binnen 5 km van de LOFAR kern zijn er meer woonkernen, waarin er apparaten moeten staan op een verdieping of zolder. Hier schijnt LOFAR geen bovenmatige problemen mee te hebben voor de werking van hun systeem. Dat betekent dat LOFAR er blijkbaar in slaagt deze storingen in de regel goed weg te rekenen [6]. Dit komt met name door de eigenschappen van het LOFAR systeem dat luistert in een breed spectrum over langere periodes. Maar ook adequate detectiemethoden, sterke filters, hoge ontvangstlineariteit en de lage hoogte van de antennes, dragen daar aan bij [7]. Toch treedt er regelmatig wel EMC verstoring op en kan dit een ruisverhoging veroorzaken in de waarnemingen. Reguliere EMC storing is geen ruimtelijk coherente bron doordat hij te dichtbij staat en in die zin uit focus is. In geval van de gevoeligste metingen geeft ASTRON aan daardoor voor die gevallen waarnemingen te moeten weggooien. Dit suggereert dat er nu en dan apparaten in de buurt aanwezig zijn die minder dan één tot enkele MHz verstoring rond de limiet produceren. De exacte oorzaak hiervan is echter vanwege de complexiteit van de benodigde analyses door ASTRON nog niet geheel in kaart gebracht.

Windturbineparken op 20-30 Km (Rütenmoor en Heede, Duitsland)

Er staan bijvoorbeeld achter Ter Apel en Stadskanaal in Duitsland op afstanden van circa 20 tot 30 km van LOFAR al windturbineparken. Deze windturbines veroorzaken nu al een (theoretisch) effect op het EM milieu ter plaatse van LOFAR. ASTRON schijnt van deze windturbines echter geen last te ondervinden. Hoe valt dit te verklaren?¹⁵

Bij de bepaling van de verandering van het EM milieu ter plaatse van LOFAR ten gevolge van windmolenparken op grotere afstanden lopen we tegen de volgende onzekerheden op: De toepassing van gangbare propagatiemodellen (zoals Hata [14] en ITU-R Recommendation P.1546-5 [21]) bij de bepaling van de demping van een stoorsignaal vanuit een windturbine dat op een afstand groter dan ca. 10 à 15 km onder een zeer lage hoek (t.o.v. het aardvlak) invalt op de LOFAR antennes gaat gepaard met onzekerheden. De propagatiemodellen blijken niet nog niet gevalideerd te zijn voor berekening van veldsterktewaarden op lage hoogte boven een specifiek grondoppervlak (waar de LOFAR antennes zijn gepositioneerd) en voor langere afstanden. Dit in combinatie met de onzekerheid over de dempende werking van de LOFAR antennes voor het ontvangen van storing bij zeer laag invallende hoeken (< 5 graden, en op langere afstanden), maakt een theoretische voorspelling onbetrouwbaar. Metingen zoals aangegeven in paragraaf 6.1.4 zouden meer duidelijkheid kunnen geven over de daadwerkelijke stoorveldsterkte die ontstaat op de LOFAR locatie ten gevolge van windturbineparken op langere afstanden.

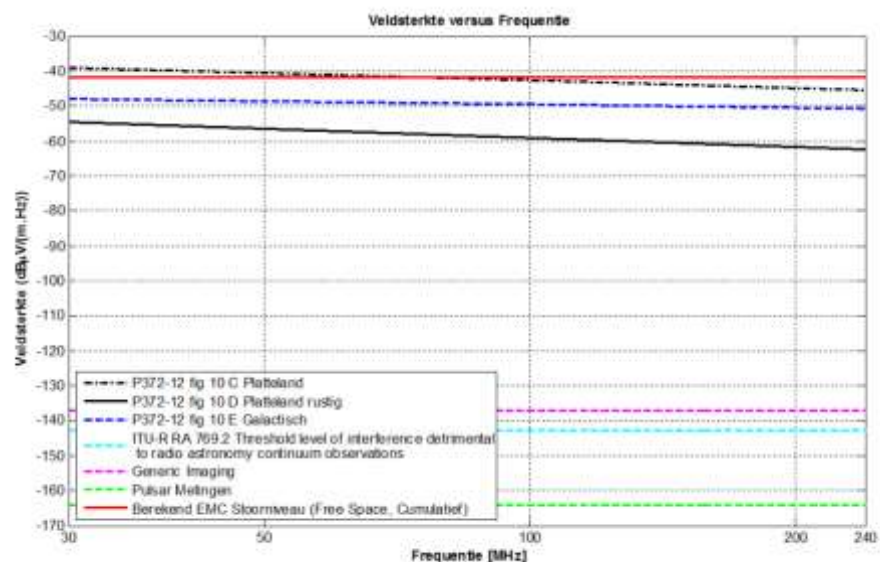
¹⁵Dit suggereert niet dat deze bestaande windparken of windturbines in die omgeving dezelfde karakteristieken zouden hebben als het geplande windpark in Drentse Monden en Oostermoer. Daar is door Agentschap Telecom geen onderzoek naar gedaan.

5.4 Te verwachten EM milieu ter plaatse van LOFAR (met windturbines)

De elektromagnetische omgeving kan worden voorgesteld met de waarden zoals aangegeven in **Figuur 10**. verschillende genoemde niveaus zijn aangegeven. Daar zitten een aantal bekende niveaus in, die rechtstreeks uit ITU aanbevelingen zijn overgenomen en enkele niveaus (uit **Tabel 2**) die volgens opgave van ASTRON voor de co-existentie van LOFAR en de Drentse Monden van belang zijn.

ITU-R Recommendation P 372-12 [4] geeft de te verwachten mediane ruisniveaus voor een aantal omgevingen.

Daarnaast geeft ITU-R Recommendation RA 769-2 [22] protectiecriteria voor radio astronomie metingen. Het is opmerkelijk dat sedert het vaststellen van deze criteria er de nodige technologieverbeteringen hebben plaatsgevonden, zodat LOFAR in zijn frequentiebanden dieper meet dan deze criteria. De protectiecriteria volgens ITU-R RA 769-2 zijn daarom niet meer voldoende voor LOFAR.

Figuur 10: Overzicht van het stoorniveau ten gevolge van de EMC uitstraling van windturbines (rode lijn) en de verschillende kritische niveaus voor het uitvoeren van radioastronomiemetingen [22].

Er zijn verschillende effecten beschouwd die een vermindering van het signaal op de LOFAR kern veroorzaken. De volgende calculatie kan worden gemaakt op basis van Figuur 10:

- Een gecumuleerd stoorsignaal op de LOFAR kern op basis van free space berekening volgens par. 4.2: - 42 dBuV/(m.Hz)
- Realistischer propagatiemodel in plaats van Free space: - 10dB
- Zie Annex A.
- Correctie voor de praktisch uitgestraalde EMC storing van de turbine , zie 4.1:¹⁶ - 10 dB

¹⁶ Er zijn verschillende omstandigheden die tot een lager en gunstiger stoorsignaal kunnen leiden. Ze treden soms op maar kunnen maar beperkt in rekening worden gebracht. Men moet denken aan een turbine die niet over gehele

Demping door lage zij instraling in LOFAR antennes, zie 5.2	-	35 dB
Ruisonderdrukking door langere waarnemingen, zie 5.2	-	10 dB

Nog nodig om geen LOFAR verslechtering te veroorzaken van -164 dBuV/(m.Hz) - 57 dB

Ten opzichte van de gevoeligste ondergrenzen die LOFAR nodig heeft voor zijn waarnemingen betekent 57 dB (en voor pulsars 67 dB) een aanzienlijke overschrijding. Dit maakt een redelijke co-existentie onwaarschijnlijk.

5.5 LOFAR en mitigatie mogelijkheden

LOFAR is vanaf het begin ontworpen met een aantal ingebouwde mitigatietechnieken voor de toen bekende ruis- en stoorbronnen in gedachten. Daarbij is geen rekening gehouden met windturbines die in het zicht van de LOFAR kern geplaatst worden. Dit is onder andere beschreven in Boonstra [5] waarin beschreven wordt hoe reeds in de ontwerpfase bepaalde mitigatie methoden zijn onderzocht. Dit omvat naast het hierboven reeds beschreven principe van bundelvorming met ruimtelijk uitmiddelen, ook het kiezen van de meest storingsvrije frequentie (sub)bandjes, lange integratietijden en ruismiddeling.

In proefschrift "Algorithms for Radio Interference Detection and Removal" van A.R. Offringa van 22 juni 2012 [6] wordt verondersteld dat onder bepaalde randvoorwaarden RFI signalen gemiddeld kunnen worden over de meetbandbreedte. In welke mate EMC signalen van windturbines voldoen aan de randvoorwaarden zoals gesteld in het proefschrift is niet direct duidelijk.

LOFAR is een software telescoop. Dat wil zeggen dat het instrument voor een belangrijk deel gebaseerd is op het, na digitalisatie, met behulp van computers en software verwerken van alle ontvangen signalen tot iets astronomisch bruikbaar.

Met die softwarematige bewerking is veel mogelijk, maar dat gebeurt al. Voor het inschatten van verdere mitigatiemogelijkheden in LOFAR zelf, door het toepassen van verbeterde algoritmes is een diepgaande kennis van het systeem nodig.

ASTRON is de enige organisatie die over de kennis en mogelijkheden beschikt om hier nader onderzoek naar te doen. Een inschatting maken over de mogelijkheden van verdere mitigaties aan de kant van LOFAR is derhalve in het kader van dit onderzoek niet mogelijk.

6 Aanvullende maatregelen ter onderdrukking van stoorsignalen

6.1 Mitigatie mogelijkheden en oplossingen

Zoals gezien in hoofdstuk 5 is er nog minstens 57 dB aan mitigatiemaatregelen nodig om voor LOFAR verslechtering te voorkomen voor bepaalde typen van onderzoek. In dit hoofdstuk zal gekeken worden in hoeverre er hiervoor mitigatiemaatregelen beschikbaar zijn.

Er zijn diverse mitigatietechnieken denkbaar om de gevolgen van de plaatsing van windturbines in de omgeving van LOFAR te verminderen. Gezien de gevoeligheid van LOFAR voor verstoringen zal waarschijnlijk alleen een combinatie van mitigatietechnieken mogelijk een oplossing kunnen bieden. In de volgende subparagrafen worden diverse mogelijkheden weergegeven.

6.1.1 *Windturbines fysiek afschermen*

Een mitigatietechniek is het zoveel mogelijk fysiek afschermen van de windturbines voor stoorsignalen gezien vanuit de LOFAR kern, zonder daarbij een scherpe rand te maken. Hierbij kan gedacht worden aan een begroeide wal. Hoe dichter een dergelijke wal geplaatst wordt bij de LOFAR kern, des te lager kan hij zijn. Maar hij moet ook de verder weg geplaatste delen van de kern buiten zicht brengen. De demping van een aarden wal met begroeiing is bij de frequentiebanden van LOFAR is onvoldoende bekend. Rond 3,5 GHz (ver buiten de LOFAR band) is er meer bekend en meer onderzoek gedaan maar dat heeft nog niet tot praktische implementatie geleid. Omdat de te meten golflengten tussen de 1 en 10 meter liggen zal een aarden wal al snel enkele tientallen meters hoog moeten worden.

6.1.2 *Het windturbine ontwerp*

Ten aanzien van het windturbine ontwerp zijn drie aspecten van groot belang. Een laag uitgestraald EMC niveau, een niet periodiek fluctuerend EMC niveau en een lage reflectiviteit.

Een laag uitgestraald EMC niveau kan onder andere bereikt worden door de converter elektronica zoveel mogelijk in de voet van de windturbine mast te plaatsen. EMC experts uit de windturbine industrie geven aan dat stoorniveaus substantieel onder de limiet haalbaar zijn. Genoemd is 25 dB.

Door een goed EMC ontwerp van de windturbine kan de fluctuatie van stoorstraling in de tijd ten gevolge van de wiekrotatie worden geminimaliseerd.

De reflectiviteit laat zich uitdrukken als radar cross section, RCS. Metingen laten zien dat de RCS een bepalende factor is bij de storingen met een periodiek karakter. In algemene zin zorgen kleinere en lagere turbines voor een lagere RCS. Hiermee zou bij een specificatie rekening gehouden kunnen worden.

6.1.3 *Coördinatie tussen ASTRON en de exploitanten van het windturbinepark*

Door coördinatie tussen ASTRON en de exploitanten van het windturbinepark kan er geoptimaliseerd worden. Goede weersvoorspellingen kunnen hierbij helpen. Een van de mitigatie mogelijkheden voor de co-existentie van de windturbines en LOFAR is de uitwisseling van informatie en afstemming van het gebruik. In de praktijk werkt de turbine voornamelijk niet op vol vermogen en staat ook regelmatig stil. Naast stilstand door weinig wind is er ook een beperkte stilstand voor gepland en

ongepland onderhoud. Gedurende deze periodes worden de mogelijkheden verbeterd om metingen te verrichten aan pulsars welke een periodiciteit hebben in de range van de rotatie tijd van de wieken van de windturbines als deze in bedrijf zijn. Dit betekent niet dat alle versturende effecten van de windturbines verdwenen zijn.

Informatie uitwisseling tussen ASTRON en de exploitanten van het windturbinepark kan helpen om een beeld te vormen van verwachte stilstand op basis van turbine specificaties en weersvoorspellingen. Moderne turbines hebben ook sensoren waarmee actuele productie cijfers beschikbaar zijn. Dat kan vrij gedetailleerde data zijn van sensoren op de turbine, bijvoorbeeld met welke frequentie de bladen draaien en vanuit welke richting de wind komt. Mogelijk kan deze data helpen bij de softwarematige ruisfiltering welke in LOFAR plaatsvindt.

6.1.4 Veranderen van de configuratie van het windturbine park

De configuratie van het windturbinepark is van invloed op het niveau van de stoorstraling die op de LOFAR locatie wordt opgewekt. In het algemeen geldt dat naarmate de afstand wordt vergroot en het aantal windturbines wordt verkleind de storing geringer wordt. Naarmate de invalshoek van de stoorstraling (ten opzichte van de aarde) geringer wordt zullen de LOFAR antennes de stoorstraling meer dempen. Deze lagere invalshoek kan worden bereikt door de windturbines in hoogte te verlagen of de afstand te vergroten. Ook helpt het om bij het ontwerp van de windturbine de potentiële stoorbronnen laag in de voet van de mast te plaatsen.

Indien de windturbines op een grotere afstand worden geplaatst zal het stooreffect afnemen. Er is door het agentschap geen onderzoek gedaan naar de afstand die minimaal moet worden aangehouden tussen windturbines en LOFAR om onacceptabele verstoring van het LOFAR systeem te voorkomen.

Als echter aangenomen wordt dat LOFAR geen last ondervindt van windparken die momenteel operationeel zijn zou de bijbehorende afstand tussen LOFAR en de betreffende windturbineparken kunnen worden gebruikt als indicatieve 'veilige' afstand. De minimale afstand waarbij LOFAR geen verstoring meer ondervindt van windturbines zou dan ergens moeten liggen in het afstandsbereik van 15 km tot 30 km. Om deze 'veilige afstand' binnen dit afstandsbereik nader te bepalen is het essentieel dat meer duidelijkheid wordt verkregen over de volgende aspecten:

- de propagatie-eigenschappen (demping) van stoorsignalen binnen dit afstandsbereik, uitgaande van een realistische grondsoort en morfologie, gecombineerd met
- informatie over de extra demping die ontstaat doordat deze stoorsignalen, onder een zeer lage hoek (ten opzichte van het aardvlak) bij de laag opgestelde LOFAR antennes binnenkomen.
- kwantitatieve informatie over de daadwerkelijke directe EMC uitstralings karakteristieken vanuit windturbines.
- kwantitatieve informatie over de reflectie eigenschappen van windturbines

De toepassing van gangbare propagatiemodellen (zoals Hata [14] en ITU Recommendation P.1546-5 [21]) bij de bepaling van de demping van een stoorsignaal vanuit een windturbine dat op een afstand groter dan ca. 10 à 15 km onder een zeer lage hoek (t.o.v. het aardvlak) invalt op de LOFAR antennes gaat gepaard met onzekerheden. Zelfs bij de omstandigheden waarvoor deze predictie modellen ontworpen zijn, dient rekening gehouden te worden met een standaarddeviatie van rond de 10 dB. De propagatiemodellen op deze afstanden zijn niet gevalideerd voor berekening van veldsterktewaarden op lage hoogte boven een

specifiek grondoppervlak (waar de LOFAR antennes zijn gepositioneerd). Dit in combinatie met de onzekerheid over de dempende werking van de LOFAR antennes voor het ontvangen van storing bij zeer laag invallende hoeken (< 5 graden) maken een theoretische voorspelling te onnauwkeurig.

Een gezamenlijk met ASTRON uitgevoerde meetcampagne zal naar verwachting meer betrouwbare informatie kunnen geven over de bovengenoemde aspecten en daarmee kunnen leiden tot meer duidelijkheid en (mogelijk) consensus over een aan te houden "veilige" afstand.

6.2: Conclusies over mitigatiemaatregelen

Bovenstaand is een overzicht gegeven van mogelijke mitigatiemaatregelen. De vraag is nu hoeveel deze maatregelen in totaal zouden kunnen opleveren om de ongewenste effecten op het EM milieu van de windturbines teniet te doen. Een expertmatige beoordeling van het totaal aan maatregelen ziet er als volgt uit.

Ten aanzien van de aarden wal zijn de onzekerheden te groot om hiervan een positief effect in rekening te brengen.

Ten aanzien van het windturbine ontwerp ten aanzien van EMC aspecten geeft de windturbine-industrie aan dat 25 dB onder de limiet mogelijk zou moeten zijn. Voor de midden/korte termijn is een inschatting van 15 dB een veilige inschatting. Indien echter in de windturbine zelf, en de bijbehorende installatie innovatieve oplossingen gevonden kunnen worden, bijvoorbeeld door de elektronica in de voet van de mast te kunnen plaatsen, valt wellicht meer winst te behalen. Dat zou in samenspraak met de windturbine-industrie nader onderzocht moeten worden.

Ten aanzien van de coördinatie van LOFAR met het windturbinepark ziet het agentschap de effecten niet als substantieel. Het betreft slechts een gedeelte van een oplossing voor een gedeelte van de metingen.

Geconcludeerd wordt dat op dit moment een veilige inschatting zou zijn dat in totaal 20 dB bereikt kan worden met mitigatiemaatregelen waarvan de EMC verbetering van de windturbines de belangrijkste bijdrage levert.

7 Conclusies

Agentschap Telecom heeft in opdracht van DGETM onderzoek uitgevoerd naar de gevolgen van de voorgenomen plaatsing van het windturbinepark Drentse Monden en Oostermoer voor het radioastronomie ontvangststation LOFAR van ASTRON. De aanwezigheid van windturbines in de nabijheid van LOFAR zorgt voor veranderingen in het elektromagnetische milieu ter plaatse. Het LOFAR systeem heeft een zekere mate van weerbaarheid voor deze veranderingen, maar als deze veranderingen te groot worden zal zich dat manifesteren als storing in het LOFAR ontvangststelsel met een degradatie van het ontvangstpotentieel tot gevolg.

De belangrijkste stoormechanismen blijken de '*EMC uitstraling van de windturbines zelf*' en de '*reflecties van andere stoorbronnen via de windturbines*' te zijn.

De onderzoeken naar Pulsars en 'Epoch of Reionization' vergen een gevoeligheid van het LOFAR systeem van $-164 \text{ dB}\mu\text{V}/(\text{m}\cdot\text{Hz})$. Bij een gegenereerd EM stoor niveau boven of vergelijkbaar met deze waarde zullen waarnemingen hier hinder van ondervinden en gaat wetenschappelijke waarde verloren. Het niveau van de elektromagnetische storing veroorzaakt door het windturbine park overschrijdt dit niveau ter plaatse van LOFAR met 57 dB (en voor pulsar metingen met 67 dB).

Er is een aantal mitigatiemaatregelen denkbaar die de verstoring van het EM milieu als gevolg van de windturbines zouden kunnen verminderen. De meeste winst valt te behalen met het reduceren van de EMC emissies van de windturbines zelf. Echter, het totale effect van deze maatregelen, die we beoordelen op 20 dB, is niet toereikend om de 57 dB overschrijding op te heffen.

Ook het interne mitigatiepotentieel van LOFAR zelf schiet te kort om dergelijke stooremissies weg te kunnen rekenen omdat aannemelijk is dat dit potentieel al volledig wordt ingezet.

Conclusie:

Verschillende stoormechanismen zijn door het agentschap onderzocht. De typen verstoring '*EMC straling van de windturbines*' en '*reflecties via windturbines*' hebben een belangrijk versturend effect tot gevolg. Het niveau van dit eerstgenoemde effect is zodanig dat dit zelfs met mitigerende maatregelen tot degradatie zal leiden voor bepaalde typen observaties zoals die aan pulsars en "epoch of reionization". Voor de andere onderzochte mechanismen is het aannemelijk dat het effect ervan gering is en/of door LOFAR kan worden opgelost.

8 Aanbeveling t.a.v. effect van wijziging configuratie windmolenpark

De configuratie van het windturbinepark is van invloed op het niveau van de stoorstraling die op de LOFAR locatie wordt opgewekt. In het algemeen geldt dat naarmate de afstand wordt vergroot en het aantal windturbines wordt verkleind de storing geringer wordt. Naarmate de invalshoek van de stoorstraling (ten opzichte van de aarde) geringer wordt zullen de LOFAR antennes de stoorstraling meer dempen. Deze lagere invalshoek kan met name worden bereikt door de windturbines in hoogte te verlagen of door de afstand te vergroten. Ook helpt het om bij het ontwerp van de windturbine de potentiële stoorbronnen laag in de voet van de mast te plaatsen. Dit laatste zou ook nog een extra gunstig effect kunnen hebben op een vermindering van de directe EMC effecten vanuit de windturbine.

Indien de windturbines op een grotere afstand worden geplaatst zal het stooreffect afnemen. Er is door het agentschap geen onderzoek gedaan naar de afstand die minimaal moet worden aangehouden tussen windturbines en LOFAR om onacceptabele verstoring van het LOFAR systeem te voorkomen. Als echter aangenomen wordt dat LOFAR geen last ondervindt van windmolenparken die momenteel operationeel zijn zou de bijbehorende afstand tussen LOFAR en de betreffende windturbineparken kunnen worden gebruikt als indicatieve 'veilige' afstand.

Uit Hoofdstuk 7 van dit rapport blijkt dat het plan Drentse Monden en Oostermoer, uitgaande van de geplande constellatie uit **Figuur 3**, tot storing zal leiden. De geplande windturbines liggen op afstanden tussen 4,5 km en ca. 15 km van de LOFAR superterp. De bestaande windparken vlak over de grens bij Ter Apel en Bourtange bevinden zich op afstanden van circa 20 - 30 km vanaf LOFAR. Het betreft parken van ongeveer 30 windturbines.

Er van uitgaande dat reeds bestaande windturbineparken momenteel geen storing veroorzaken op LOFAR, mag verondersteld worden dat deze parken op een "veilige" afstand staan. De minimale afstand waarbij LOFAR geen verstoring meer ondervindt van windturbines zou dan ergens moeten liggen in het afstandsbereik van 15 km tot 30 km. Hierbij moet worden opgemerkt dat AT geen onderzoek heeft gedaan heeft naar de exacte EMC uitstraling (direct en indirect) van dit park en omgeving. Daarnaast is heeft deze groep van windturbines andere karakteristieken dan het geplande windpark in Drentse Monden en Oostermoer. Om deze 'veilige afstand' binnen dit afstandsbereik nader te bepalen is het essentieel dat meer duidelijkheid wordt verkregen over de volgende aspecten:

- de propagatie-eigenschappen (demping) van stoorsignalen binnen dit afstandsbereik, uitgaande van een realistische grondsoort en morfologie, gecombineerd met
- informatie over de extra demping die ontstaat doordat deze stoorsignalen, onder een zeer lage hoek (ten opzichte van het aardvlak) bij de laag opgestelde LOFAR antennes binnenkomen.
- kwantitatieve informatie over de daadwerkelijke directe EMC uitstralings karakteristieken vanuit windturbines.
- kwantitatieve informatie over de reflectie eigenschappen van windturbines

De toepassing van gangbare propagatiemodellen (zoals Hata en ITU recommandatie P-1546-4) bij de bepaling van de demping van een stoorsignaal vanuit een

windturbine dat op een afstand groter dan ca. 10 à 15 km onder een zeer lage hoek (t.o.v. het aardvlak) invalt op de LOFAR antennes gaat gepaard met onzekerheden. De propagatiemodellen zijn mogelijk niet geschikt of zijn niet gevalideerd voor berekening van veldsterktewaarden op lage hoogte boven een specifiek grondoppervlak (waar de LOFAR antennes zijn gepositioneerd). Dit in combinatie met de onzekerheid over de dempende werking van de LOFAR antennes voor het ontvangen van storing bij zeer laag invallende hoeken (< 5 graden) maken een theoretische voorspelling te onnauwkeurig.

Een gezamenlijk met ASTRON uitgevoerde meetcampagne zal naar verwachting meer betrouwbare informatie kunnen geven over bovengenoemde aspecten en daarmee kunnen leiden tot duidelijkheid en (mogelijk) consensus over een aan te houden "veilige" afstand. Ten aanzien van de EMC eigenschappen van windturbines wordt uitwisseling van kennis met de initiatiefnemers/beheerders van windturbines wenselijk geacht.

Agentschap Telecom
Ministerie van Economische Zaken

BIJLAGEN

A. Modified Hata model & free space model

De gebruikte propagatiemodellen in dit rapport zijn free space, Hata en modified Hata.

Het free space model is een model waarin factoren zoals reflecties, "shadowing", "multipath" en andere topologie gerelateerde effecten niet zijn meegenomen.

De berekening is erg eenvoudig $E = 5,48 \cdot \frac{\sqrt{P_{e.i.r.p}}}{R}$ waarbij E de veldsterkte in V/m, P het uitgestraald vermogen in W e.i.r.p. en R de afstand in m is.

Het Okumura Hata model is een model ontwikkeld door de Japanners Okumura en Hata Dit is het oorspronkelijke model wat vaak gewoon Hata model wordt genoemd [23]

Het Okumura Hata model is een verbetering van het Okumura model maar heeft een beperkter frequentiebereik en werkt niet met afstanden kleiner dan 1000m. Middels een 'excess loss' en een hoogtecorrectie voor de zender is eenvoudig de extra demping t.o.v. het free space model te berekenen. In dit rapport is deze methode veelvuldig gebruikt.

Overigens moet men ook bij deze voor van toepassing zijnde situaties realistischer predictie modellen, rekening houden met een standaarddeviatie van rond de 10 dB.

Om een voorbeeld te geven bij een antennehoogte van 100m een frequentie van 200MHz en een afstand van 5 km bedraagt de "excess loss" 23 dB en de hoogtecorrectie 2dB op het uitgestraald vermogen.

Dit resulteert in een ongeveer 10 dB lagere veldsterkte dan berekend met het free space model.

Voor een groter frequentiebereik is het 'modified Hata' of 'extended Hata' model ontwikkeld waarbij verschillende versies in omloop zijn. Hier is de variant uit ERC report 68 gebruikt [14].

B. Schatting van actuele stoor- en ruisniveau

LOFAR [2] is ontwikkeld voor de omgeving waar het nu staat en goed functioneert. De kern staat tussen Buinen en Exloo op een geselecteerde locatie. Voor de lage LOFAR band blijkt voor deze locatie galactische ruis dominant te zijn. Voor de hoge band geldt dat de ruis voor de helft systeemruis is en voor de helft galactisch.

De tabel geeft een aantal waardes voor galactische ruis volgens ITU-R 372-12 [4]

Frequentie [MHz] mediaan	dB μ V/(m.Hz)
10	-49,9
30	-51,3
100	-52,9
300	-54,3

C. Overzicht van DAB+ zenders in de buurt van LOFAR

In de buurt van LOFAR kunnen de volgende DAB+ kanalen worden waargenomen.

locatie	Hoogte [m]	P erp [kW]		NPO
Smilde	210	1		Kanaal 12C
Stadskanaal	79	0,7		226,592 - 228,128 [MHz]
Emmen	60	8		
Groningen	132	0,3		
Dedemsvaart	51	6,5		
Winschoten	58	4		

locatie	Hoogte [m]	P erp [kW]		Landelijk commercieel
Smilde	255	10		Kanaal 11C
Emmen	55	0,4		219,584- 221,120 [MHz]
Hoogezand	90	2		

locatie	Hoogte [m]	P erp [kW]		Niet landelijk commercieel + regionaal publiek
Smilde	253	3,5		Kanaal 6B
Hoogezand	82	25		182,880- 184,416 [MHz]

locatie	Hoogte [m]	P erp [kW]		MTV NL
Smilde	70	0,01		Kanaal 7C
Emmen	55	0,8		191,584- 193,120 [MHz]

D. Meting van de reflectiviteit

In de literatuur zijn geen of vrijwel geen metingen te vinden aan de reflectiviteit van windturbines in het frequentie bereik waarbinnen met LOFAR metingen verricht worden. IAGETS heeft daarom zelf metingen verricht aan een windturbine om hier meer inzicht in te krijgen. Als maat voor de reflectiviteit van de windturbine is de Radar Cross Section (RCS) gekozen, een getal dat aangeeft hoe groot het schijnbare oppervlak is dat radiogolven weerkaatst. Een lagere RCS waarde betekent minder reflectie van de windturbine.

Er is gemeten aan een windturbine met een ashoogte van 136 meter en een wiek lengte van 50 meter in de buurt van Lelystad [15]. De resultaten van die metingen kunnen worden gebruikt om de te verwachten reflectiviteit van een enkele windturbine in Exloërveen te schatten.

De RCS van de windturbine werd bepaald op frequenties tussen 50 en 60 MHz, tussen 200 en 280 MHz en rond 600 MHz. Daartoe werd een pulsvormig signaal met precieze kenmerken uitgezonden op de gekozen frequentie en de door de windturbine gereflecteerde puls op een andere locatie ontvangen en gemeten. In het gebied waren meerdere windturbines aanwezig, maar de beoogde windturbine kon gescheiden worden gemeten door gebruik te maken van de looptijd van het uitgezonden signaal naar de windturbine toe en van de windturbine naar de meetontvanger.

Er is een groot aantal metingen uitgevoerd gedurende drie meetsessies in april, mei en juni 2016. Daarmee is voorkomen dat de gemeten waarden afhankelijk zijn van een specifieke meetafstand, een specifieke positie in het landschap of een specifieke oriëntatie van de windturbine als gevolg van de momentane windrichting. De gemeten waarden zijn te vinden in onderstaande tabel.

<i>Gemeten RCS waarden</i>		
50-60 MHz*	11-12 dBm ²	12-16 m ²
200-280 MHz	24-33 dBm ²	250-2000 m ²
600 MHz	28-29 dBm ²	600-800 m ²

Tabel E.1: Door Agentschap Telecom gemeten reflectiviteit van een windturbine [15].

Zoals te zien is, is de gemeten RCS niet constant: deze varieert wanneer de oriëntatie van de windturbine veranderd en ook wanneer een andere positie in het veld wordt gekozen. De variatie van de RCS waarden is veel groter dan de meetonzekerheid.

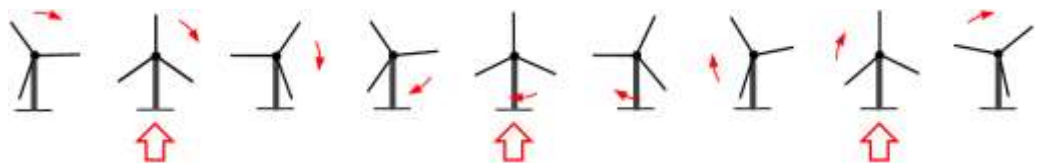
De RCS metingen die op 50-60 MHz zijn gedaan, aangeduid met een asterisk (*), maken gebruik van een voor dit onderzoek gefabriceerde antenne die dicht bij de grond is opgesteld. Voor deze antenne is nog geen externe kalibratie voorhanden, en wordt uitgegaan van door simulatie verkregen waarden. De waarde voor 50 MHz-60 MHz kan dus nog een systematisch fout bevatten.

Rekening houdend met de bovenstaande observaties is er in dit onderzoek voor gekozen om aanvullende informatie te verkrijgen op basis van literatuur en eigen berekeningen (zie Annex E). Uiteindelijk is er voor gekozen om voor dit onderzoek een RCS waarde aan te houden van 2000 m².

Periodieke variatie van de reflectiviteit

De metingen laten zien dat de reflectiviteit van de windturbine afhankelijk is van de positie van de rotorbladen. Als gevolg daarvan zal een constant radiosignaal uit de omgeving van de windturbine – of dat nu een stoorsignaal betreft of het signaal van een geplande zender – worden gereflecteerd en daarbij de periodiciteit van de rotorbladen meekrijgen.

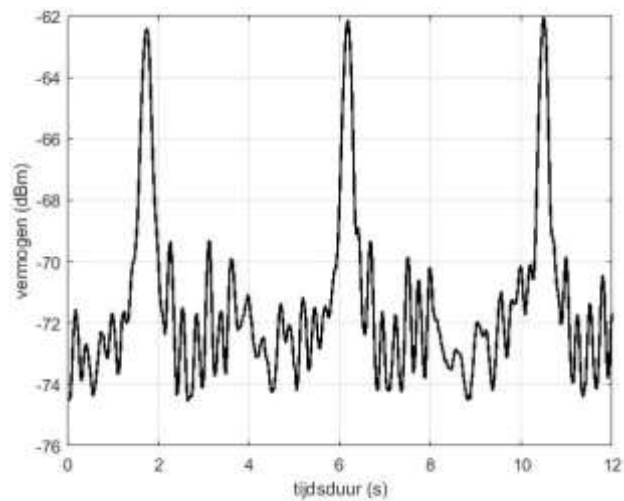
De windturbine met drie bladen, waaraan gemeten is, maakte tijdens de metingen elke 15 seconde één omwenteling. Hierdoor trad er elke 5 seconde een reflectie op. Dit is in onderstaande afbeelding gelustreerd, waarbij als voorbeeld de maximale reflectie optreedt bij een wiek in de hoogste stand.

De reflectiviteit van de windturbine is afhankelijk van de positie van de rotorbladen. De hier getekende positie van de rotorbladen waarbij reflectie optreedt is slechts een voorbeeld. Het komt ook voor dat een andere (terugkerende) rotorstand maximale reflectie geeft.

In de meeste gevallen trad de reflectie op wanneer één van de rotorbladen zich op de hoogste positie bevond, maar op sommige momenten trad de reflectie juist in een andere stand van de rotorbladen op. De oriëntatie van de windturbine als gevolg van de momentane windrichting speelt daarbij een rol. Dus zowel windrichting als windsnelheid bepalen de periodieke variatie van het gereflecteerde (mogelijk storende) signaal.

De waarden in de tabel in de vorige paragraaf zijn tijdens de kortdurende maxima opgetreden. Daar tussenin is de waarde van het gereflecteerde signaal tenminste 10 dB lager, d.w.z. een factor 10 in vermogen. De grootte van dit minimum kon met de gebruikte apparatuur niet preciezer worden gemeten. De reflecties laten een korte duty cycle zien, dat wil zeggen de pieken in het signaal zijn kortdurend ten opzichte van de periodiciteit. De windturbines in een windturbine park zullen daarom niet allemaal tegelijk een maximale reflectie vertonen.

Een detail van één van de reflectiemetingen aan een windturbine, zoals beschreven in [15]. De periodieke reflectie is duidelijk te zien. De herhalingsfrequentie van de reflectie is afhankelijk van het aantal rotorbladen en hun omwentelingssnelheid. De reflectie is van korte duur en treedt telkens op bij een heel specifieke stand van de rotorbladen.

De herhalingsfrequentie van de reflectie is afhankelijk van het aantal rotorbladen en de omwentelingssnelheid van de rotor. De omwentelingssnelheid is afhankelijk van de beschikbare windsnelheid, maar wordt ook gereguleerd door de windturbine zelf.

Moderne windturbines met een vermogen tussen 1 en 5 MW hebben een maximale omwentelingssnelheid ca. 16 omwentelingen per minuut. Voor windturbines met 3 rotorbladen is de tijd tussen twee reflecties 1,25 seconde of langer.

Radar Cross Section (RCS) is een technische factor die aangeeft hoe sterk een object radiogolven reflecteert. De eenheid van deze factor is vierkante meter (m^2).

Het is belangrijk te beseffen dat deze oppervlaktemaat geen directe relatie heeft met de fysieke afmetingen van het object dat reflecteert. Een klein voorwerp kan een grote RCS hebben, indien het radiogolven goed reflecteert. En een groot voorwerp kan een kleine RCS hebben, wanneer het radiogolven slecht reflecteert. Ter vergelijking: een klein spiegeltje zal veel meer licht reflecteren dan een grote matzwarte wand.

De RCS van de rotorbladen van een windturbine blijkt sterk afhankelijk van de stand van de rotorbladen. Vergelijk dit met een ronddraaiend spiegeltje waarop zonlicht valt: we zien de reflectie van het licht alleen wanneer de stand van het spiegeltje precies goed is.

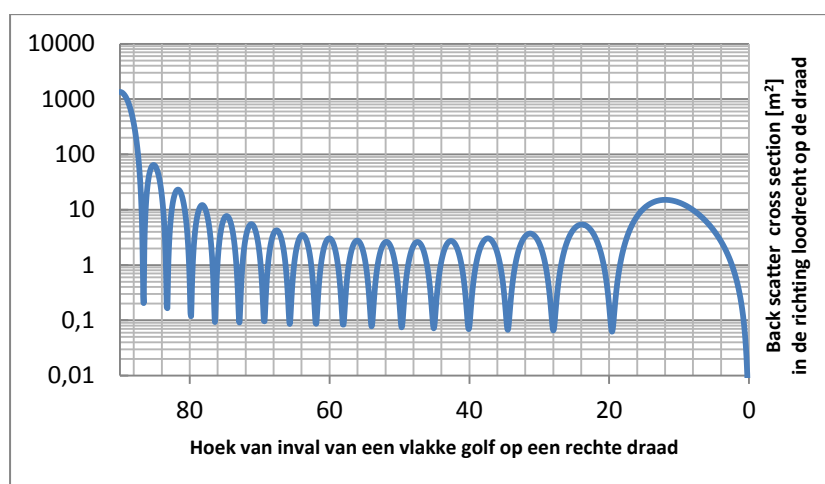
E. Berekening van de reflectiviteit

Teneinde aanvullende (indicatieve) informatie te krijgen over de Radar Cross Section van (de wieken) van windturbines zijn met de Numerical Electromagnetic Code berekeningen [24] uitgevoerd aan een vereenvoudigde structuur waarbij een verticale draad gelijk aan 2 x een aangenomen wielengte van 50 m wordt beschouwd in de vrije ruimte. (De rotorbladen van windturbines bevatten een geleidende draad die fungeert als bliksemafleider en vormt daarmee een potentiële reflector).

De Radar Cross Section (in de richting loodrecht op de draad) van de volgende configuratie is onderzocht bij de frequenties 50 MHz, 100 MHz, 150 MHz en 200 MHz: Rechte verticale draad in de vrije ruimte met een lengte van 100 meter en een straal van 0,01 cm die aangestraald wordt met een vlakke golf (E veld component parallel aan de draad). De resultaten van de simulatie zijn:

Frequentie MHz	RCS in [m ²]
50,00	1347
100,00	1676
150,00	2056
200,00	2389

In figuur E1 is de back scatter cross section, in de reflectierichting loodrecht op de draad, voor verschillende hoeken van inval van een vlakke golf op de draad weergegeven bij 50 MHz bij de boven omschreven configuratie. Bij 90 graden is de Back scatter cross section gelijk aan de radar cross section en wel 1347 m².

Figuur E1: Back scatter cross section [m²] voor de reflectierichting loodrecht op de draad, voor verschillende hoeken van inval van een vlakke golf met de draad @ 50 MHz, draadlengte 100 m, diameter 0,02 m, in 'free space'.

F. Bibliografie

- [1] "Windpark De Drentse Monden en Oostermoer", <http://www.drentsemondenooostermoer.nl> (weblink van 2016-05-02).
- [2] M. P. van Haarlem, et al., "LOFAR: The low-frequency array", *Astronomy & Astrophysics*, Vol. 556, A2, pp. 1-53, 2013.
- [3] "Industrial, scientific and medical equipment - Radio-frequency disturbance characteristics - Limits and methods of measurement", NEN-EN 55011:2016, NEN, Delft, 2016.
- [4] "Radio Noise", ITU-R Recommendation P.372-12, International Telecommunication Union, Radiocommunication Sector, Genève, Zwitserland, 2015.
- [5] A. J. Boonstra, "Radio Frequency Interference Mitigation in Radio Astronomy", doctoral thesis, Universiteit Delft, Delft, 2005.
- [6] A. R. Offringa, "Algorithms for Radio Interference Detection and Removal", proefschrijft, Rijksuniversiteit Groningen, 2012.
- [7] A.R. Offringa, e.a., "The LOFAR radio environment", *Astronomy & Astrophysics*, Vol. 549, januari 2013. <http://www.aanda.org/articles/aa/abs/2013/01/aa20293-12/aa20293-12.html>
- [8] "Windpark De Drentse Monden en Oostermoer – Milieu-Effect Rapport", Pondera Consult, Hengelo, 8 september 2015. <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2015/09/2015%2009%2011%20MER%20Hoofdrapport%20DDM-OM%20-versie%2008%2009%202015%20definitief-%20versie%20website.pdf>
- [9] K. Frolic, M. Watson, "Drentse Monden Wind Development - LOFAR Technical Impact Assessment", Pager Power, Sudbury, Verenigd Koninkrijk [in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken], april 2015.
- [10] A. Mulder, C. Dik-Faber, E. M. A. Smaling, "Gewijzigde motie van het lid Agnes Mulder c.s. (t.v.v. 30196, nr. 414) over rekening houden met het onderzoek van LOFAR bij het plaatsen van windmolens", Duurzame ontwikkeling en beleid, Tweede Kamer der Staten-Generaal, Kamerstuk 30196, Nr. 429, Den Haag, 8 maart 2016.
- [11] LOFAR website, <http://www.lofar.org> (weblink van 2016-05-02).
- [12] Website van het plan De Drentse Monden en Oostermoer, <http://www.drentsemondenooostermoer.nl/> (link van 2016-05-02).
- [13] "Richtlijn 2014/30/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 februari 2014 betreffende de harmonisatie van de wetgevingen van de lidstaten inzake elektromagnetische compatibiliteit", *Official Journal of the European*, L96/79, 29 maart 2014.
- [14] "Monte-Carlo Radio Simulation Methodology for the use in sharing and compatibility studies between different radio services or systems", ERC Report 68, European Radiocommunications Committee (ERC), European

- Conference of Postal and Telecommunications Administrations (CEPT), Baden, June 2002.
- [15] L. Colussi, "*Bepaling van de radardoorsnede van windturbines – Fase 1,*" concept rapport versie 0.6, Agentschap Telecom, Amersfoort, 8 juni 2016.
- [16] Website Agentschap Telecom, overzicht van de digitale omroepzenders die in de lucht zijn of binnenkort gaan, <http://appl.agentschaptelecom.nl/dav/index.html> (link van 2016-06-21).
- [17] A. Fresnel, "Auszug aus einer Abhandlung über die Reflexion des Lichts," *Annalen der Physik*, Vol. 1, Nr. 1, pp. 255-261, 1833.
- [18] W. C. Lee, *Mobile Communications Engineering*, McGraw-Hill, 1982.
- [19] M. Krause, "*Calibration of the LOFAR Antennas*", Master's thesis, Radboud University Nijmegen, The Netherlands, 2013.
- [20] R.C. Vermeulen, "*De impact van het geplande Windmolenpark Drentse Monden op het wetenschappelijke rendement van LOFAR (Wetenschappelijk Rapport)*", Director Radio Observatory at ASTRON en Director International LOFAR Telescope.
- [21] "*Method for point-to-area predictions for terrestrial services in the frequency range 30 MHz to 3 000 MHz*", ITU-R Recommendation P.1546-5, International Telecommunication Union, Radiocommunication Sector, Genève, Zwitserland, 2013.
- [22] "*Protection criteria used for radio astronomical measurements*", ITU-R Recommendation RA.769-2, International Telecommunication Union, Radiocommunication Sector, Genève, Zwitserland, 2003.
- [23] Y. Okumura, "Field strength and its variability in VHF and UHF land-mobile radio service," *Electrical Communication Laboratory*, Vol. 16, Nr. 9-10, 1968.
- [24] G. Burke, A. Poggio, J. Logan, J. Rockway, J. " NEC-Numerical electromagnetics code for antennas and scattering", IEEE Antennas and Propagation Society International Symposium, Vol. 17, 1979, pp. 147-150).

